РЕЧНИК НА ЧУЖДИТЕ ДУМИ В БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК

НАУКА И ИЗКУСТВО

АЛ. МИЛЕВ И. БРАТКОВ
Б. НИКОЛОВ

РЕЧНИК НА ЧУЖДИТЕ ДУМИ В БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК

Трето преработено и допълнено издание
С предговор към първото издание
от *акад. Владимир Георгиев*

СОФИЯ — 1970
ИЗДАТЕЛСТВО НАУКА И ИЗКУСТВО

Речникът включва чужди думи, които се срещат предимно в научната и художествената литература и в ежедневния печат. Това са думи, навлезли в нашия език и станали общоупотребими, общодостъпни. Голяма част от тях са от интернационалната лексика. Включени са и думи, които са излезли от употреба (предимно от гръцки и турски произход), но се срещат в по-старата литература или в битови разкази.

В речника са избягнати тясно специалните термини — предмет на специални речници, но са включени думи, които са във връзка с развитието на науката, техниката и литературата.

Речникът е предназначен за масовия читател.

РЕЧНИК НА ЧУЖДИТЕ ДУМИ В БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК

АЛЕКСАНДЪР МИЛЕВ ИВАНОВ
ЙОРДАН ИЛИЕВ БРАТКОВ
БОЖИЛ НИКОЛОВ ИВАНОВ

Художник Ж. Алексиев. Художествен редактор Р. Ракшиев. Техн. редактор Н. Минчева. Коректори Р. Брадистилова, М. Войникова, М. Илчева, М. Червенкова, П. Атанасова

Дадена за набор на 26. V. 1970 г. Издателски № 17882/III-9. Тематичен № 749
Подписана за печат на 20. X. 1970 г. Печатни коли 55. Издателски коли 45, 65.
Формат 59/84/16. Тираж 50078 Цена 5,21 лв.

ДИ „Наука и изкуство"
ДП „Георги Димитров"

8086

ПРЕДГОВОР КЪМ ПЪРВОТО ИЗДАНИЕ

Във всеки език има многобройни думи, заети от други езици. Характерен пример в това отношение дава английският език, в който повече от половината думи са от чужд произход. В нашия език се употребяват доста чужди думи. Всеки българин, макар и образован и познаващ чужди езици, среща чужди думи, чието значение или изговор не са му познати. Това налага нуждата от речници за чужди думи.

Чуждите думи в един език могат да се разделят на две големи категории — заемки и чуждици. Заемки са ония думи от чужд произход, които отдавна са възприети от нашия език и така са се враснали в него, че само специалистът може да определи техния чужд произход. Такива са например *комин* (от лат. caminus), *трион* (от гръцки prióni „трион"), *хора* (от гр. chóra „земя") и др. Подобни думи не се чувствуват като чужди: тяхното значение е добре известно и затова те обикновено не се включват в речници за чужди думи.

Чуждици са ония думи, при които чуждият произход се чувствува по-малко или повече, като например *аероплан*, *кадастър*, *семинар* и пр. Такива именно думи се поместват в речниците за чужди думи. Трябва да се има пред вид, че към тая категория се числят думи от най-разнообразно естество. Някои от тях са общоупотребителни и добре познати, като *кино*, *театър*, *университет*, други, като *абсцес*, *афазия*, *метизация* и т. н., се употребяват порядко, обикновено в специални области на науката, техниката, изкуството.

Броят на такива думи-термини е извънредно голям. Това са обикновено думи, употребявани в много езици, и затова те се определят като принадлежащи към интернационалната лексика. Тъкмо те заемат най-голямо място в речника за чужди думи.

В нашия език има също и редица думи, главно от гръцки и турски произход, които се срещат в по-старата литература или в битови разкази, но които вече са излезли от употреба или пък

са непознати за по-младите поколения, като например *дограма, заптие, каймакамин, ямурлук.* Такива думи също се включват в речника за чужди думи.

Речникът за чужди думи има за задача да даде точното значение на чуждата дума, нейния правопис и изговор, а също и да посочи произхода й. При определяне произхода на чуждата дума често се явяват затруднения. В много случаи думата не е заета у нас направо от съответния чужд език, а посредством други езици. Така например голяма част от чуждите думи са заети у нас чрез руския език, но не всякога може да се проследи пътят, по който са дошли до нас заемките. С тия въпроси се занимава Етимологичният речник на българския език, а в речника за чужди думи указанията в това отношение се свеждат до минимум.

Тоя речник си поставя за цел да включи всички по-употребими чужди думи, като изключи съвсем специалните термини. Разбира се, при преценката за включването или отпадането на някои думи има доста субективни моменти. Но все пак съставителите са се справили успешно с подбора на думите за един наръчен речник, който е предназначен за широк кръг хора с най-разнообразни интереси.

Акад. *Владимир Георгиев*

УВОДНИ ДУМИ

Чуждите думи в българския език са твърде много. Развитието на науката, техниката, литературата и изкуствата постоянно увеличава техния брой. Засилените икономически връзки на нашата страна с други страни след Девети септември 1944 г. и бързият темп на нашето развитие също допринасят за проникване на чуждици в нашия език. Новите чужди думи са намерили място в речника. Други чуждици, които вече не се употребяват, са пропуснати, макар и да се срещат в по-старите речници. Не са включени в речника и много чужди думи, които отдавна и дълбоко са навлезли в българския език, като *бебе, кибрит, комат, ливада, панталон, пипер, тиган, шише* и много други.

Разбирането на всяка чужда дума е свързано с познаването на нейния произход. Затова в предлагания речник се дава етимологията на думите, но подробни етимологични обяснения са отбягвани съзнателно, защото речникът на чуждите думи не може и не трябва да измества етимологичния речник. Чуждата дума се превежда обикновено само тогава, когато сегашното ѝ значение или поне някое от сегашните ѝ значения е много отдалечено от това, което тя е имала или сега има в езика, от който е заемка. Посочването на основното значение на думата улеснява не само разбирането ѝ, но и нейната правилна употреба.

При заемките от далекоизточните езици (тюркски, индийски, малайски и др.) се отбелязва само към кой език принадлежат. По същия начин са отбелязани и руските думи, понеже те са идентични или съвсем близки на формите, с които са възприети. От друга страна, броят на лицата, които знаят руски език, все повече се увеличава.

Много от чуждиците в българския език са достояние на всички европейски езици и принадлежат на т. нар. интернационална лексика. Това важи особено много за научните термини, които по своя произход са обикновено гръцки, латински или гръцко-латински. Една част от тях са образувани от собствени

имена, но най-често по законите на словообразуването на класическите езици. Това е отбелязано в речника. Много от тези термини обаче не са минали направо в нашия език от гръцки или латински, а чрез посредничеството на руски език или на някой от западните езици. Това посредничество обикновено е отбелязано, например думата *алиенизъм* е минала у нас от френски, но тя има латински произход и затова в речника е дадена по следния начин: „**алиенизъм** (фр. aliénisme от лат.)". По-голяма част от турските думи, които са дадени в речника, в същност са арабски или персийски. Това също е отбелязано.

Повечето глаголи на *-ирам*— от типа *амнистирам* — не са минали непременно чрез немско посредничество, както на пръв поглед изглежда. Наставката *-ира-* е твърде продуктивна и се среща при глаголи, които не са от немски произход. Затова при тях се отбелязва само езикът, към който принадлежи основната дума, от която е произведен глаголът.

Обясняването на думите става най-често чрез тълкуване по описателен начин на тяхното значение. В много случаи чуждиците нямат пълни съответствия в нашия език, което в същност обуславя тяхното съществуване. Когато за една чуждица има хубава българска дума, която изчерпва нейното съдържание, не се дава тълкуване. В други случаи след тълкуването се дават и синоними, които обаче не винаги са достатъчни да разкрият напълно значението на чуждата дума. При тълкуването на думите не се дават подробни сведения и обяснения — те са предмет на енциклопедичен речник.

Специалните технически термини из областта на отделните науки и клонове на техниката и изкуството не могат да се включат напълно в един речник на чуждите думи, който има за цел да даде само общоупотребимите чуждици, достояние на популярната научна литература, на художествената литература и на всекидневния печат. Тясно специалните термини от различните клонове на знанието, изкуствата и литературата са предмет на специални речници, които речникът на чуждите думи не може да замени. Недостатък би било, ако в речник от предлагания вид се

дават много и твърде специални термини. Затова читателят ще намери в този речник само термини, които се употребяват по-често. За авторите впрочем е трудно да направят рязко разграничение между повече или по-малко общодостъпни термини из областта на някои науки. Един специалист лесно би открил „пропуски" в речника, като не намери думите, които за него са напълно известни. Медицинските и техническите термини навлизат много в популярната научна литература, в художествената литература и печата. Естествено е, че те са намерили по-голямо място в речника.

Известен брой чуждици в руския език, предимно из областта на морското дело и техниката, са включени също в речника, понеже чрез руските книги и чрез техните преводи тези думи навлизат и в нашия език, а като чуждици в руския език те обикновено не са дадени в руско-българските речници.

Турцизмите в съвременния ни литературен език са почти напълно изчезнали. В съчиненията на нашите по-стари писатели обаче, а също и на някои съвременни (Д. Димов, Д. Талев, Ст. Дичев, Н. Хайтов и др.) се срещат много турски думи. Като се има пред вид, че произведенията на по-старите писатели се издават с обяснение на турските думи, а по-новите автори сами ги обясняват, става ясно защо в предлагания речник има много по-малко турцизми, отколкото в другите наши речници от този тип.

Съкращения, образувани от съставни части на две или повече думи или пък само от техните начални букви, като *нармаг*, *БАН*, *ВУЗ* и др., не се дават в речника, защото не са чуждици. Тяхното място е в речник на съвременния български език. Съкращения от руски произход обаче, като напр. *есер, кадет, колхоз, совхоз* и др., са дадени, тъй като те са чуждици за нас.

Значението на много чужди думи се е променяло и разширявало. Така отделни думи са получили по няколко значения. В речника те са градирани по важност и по употреба.

Ударението в чуждата дума е отбелязано. Но не във всички случаи ударението, с което думата е утвърдена в нашия език, се покрива с ударението на същата дума в езика, от който е заета

Отклоненията в това отношение са чести. Например гръцките думи на *-τία* са минали в нашия език чрез латинско посредничество и затова завършват на *-ция* с ударение на третата сричка открая, докато на гръцки език имат винаги ударение на предпоследната сричка: *демокра́ция* от гр. δημοκρατία през латински democrátia. Гръцките думи пък от типа на *поéтика, лéксика* и др. имат в нашия език винаги ударение на третата сричка от края, а на гръцки език то пада върху последната сричка: *козмéтика* от гр. κοσμητικά. Отклоненията при ударението не са изтъкнати в речника, но читателят сам ще може да си прави заключения, като има пред вид, че по правило френските думи имат ударение върху последната сричка, а немските — върху първата сричка. Латинските двусрични думи имат винаги ударение върху началната, а многосричните латински думи — върху втората сричка от края, ако тя е дълга. Когато предпоследната сричка е кратка, ударението пада върху третата сричка от края. Ето защо дължината на предпоследната сричка в латинските думи е винаги отбелязана. Гръцките думи пък са дадени с латинска транскрипция и отбелязано ударение — остро или извито.

В гръцки език има две произношения — старогръцко и новогръцко. Отделни букви в гръцките заемки са с двойно произношение и в нашия език. Например съгласната β (бета) се изговаря като **б** (по старогръцкото произношение) и като **в** (по новогръцкото произношение), ср. *варварин* и *барбаризъм, василевс и базилика.* Двойно произношение като **и** и като **е** има и гласната η (ета): *клир* и *клерикал.* Много от гръцките двугласни в заемките имат също двойно произношение. Това е резултат на различните пътища, по които са проникнали гърцизмите в нашия език. Всички гръцки думи, дошли в нашия език чрез посредничеството на други езици, предимно руски и западните езици, имат старогръцко произношение. Гръцките думи пък, заети направо от гърците, имат новогръцко произношение.

Много латински изрази са станали неотменимо достояние на всички европейски езици. Те се срещат в съчиненията по отделните отрасли на науката и се употребяват при научни дискусии

и дори във всекидневния говор. Класиците на марксизма твърде често употребяват такива изрази. Затова като приложение към речника са дадени по-често употребяваните латински изрази. Между тях са вмъкнати единични френски, английски, италиански и немски изрази. За улеснение на читателя изразите са дадени в скоби и с българска транскрипция, след която се превеждат и обясняват.

Нарочно е отбягвана употребата на различни знаци, като остри ъгли, звезди, точки и други подобни, които биха затруднили използуването на речника. Все поради тази причина са отбягвани и препратките, които са ограничени почти само при дублетните форми. Често се употребява съкращението ср. (= сравни), за да се насочи читателят към дума, която има синонимно или близко значение с тълкуваната.

Материалът за речника е събиран от съчиненията на нашите писатели, от научно-популярната литература, от всекидневния печат и пр. Наред с това използувани са речниците на чуждите думи на акад. Ст. Младенов (III изд., 1947 г.), на Г. Бакалов (II изд., 1949 г.) и др.; „Речник на съвременния български език", трите тома, издание на Българската академия на науките; „Български тълковен речник" на Л. Андрейчин, Л. Георгиев, Ст. Илчев, Н. Костов, Ив. Леков, Ст. Стойков и Цв. Тодоров, издание на „Наука и изкуство", 1955 г., и др.; „Словарь иностранных слов", под редакцията на И. В. Лёхин и проф. Ф. Н. Петров, Москва, 1949 и 1955 г.; „Толковый словарь русского языка", под редакцията на проф. Д. Н. Ушаков (I—IV т., 1935—1940 г.); „Fremdwörterbuch", Leipzig, 1954 г., и др.

* * *

Предлаганото трето издание на речника е основно прегледано, преработено и допълнено. От речника отпаднаха множество думи, които имат сравнително по-рядка употреба. Включени са много нови термини от техническите, природонаучните и селскостопанските науки. От собствените имена се дават главно тези, които са добили и преносно значение, напр. *Тартюф* = лицемер,

Пенелопа=вярна съпруга, и др. Народностни имена по правило не се дават. Поместените десетина термина са на народи от миналото. Такива термини често имат и преносно значение. Дефинициите на много думи от обществено-политическата, техническата и друга терминология са коригирани, допълнени и съобразени с новите научни постижения. Взеха се пред вид приемливи препоръки на излезли рецензии и настойчиви устни и писмени искания на широк кръг читатели. Поради това се разшири броят на руските думи и турцизмите.

Авторският колектив и в третото издание се е стара дал дава достъпни определения, като се отбягват пояснения на термините чрез математически, химически и други формули и включването на твърде специализирани научни и технически термини. Ограничавана е употребата на стилистически бележки; често се оставя самото съдържание да определи областта, към която принадлежи даден термин. Тълкуването на съдържанието на многозначни термини остава градирано по важност и употреба — по-предно място заема онова значение, което се среща по-често. Разбира се, има случаи, при които може да се спори кое от няколкото значения е по-употребимо или пък първично. Това обаче не може да има съществено значение за самото тълкуване на термина. Когато вероятният произход на една дума е обяснен веднаж, следващата или предходната сродна дума обикновено не се обяснява, а само се посочва езикът или езиците, от които е заемка. Обикновено се дават формите на оня език, от който тълкуваният термин е най-вероятна заемка. В отделни случаи се посочва и предполагаемият език-посредник. До подробни и задълбочени етимологични тълкувания авторите не прибягват, защото това не е тяхна задача в случая.

Прилагателните имена от типа „дипломатически" и „дипломатичен" се дават отделно само когато има разлика в значенията; иначе двете форми се дават заедно. При глаголите почти не се дават форми за страдателен и възвратен залог, ако нямат специално значение. Сравнително малко са допуснатите термини без обяснения. Това са преди всичко дублетни форми, като се тълкува оная от тях, която има по-честа употреба.

Словното богатство е събирано от различни извори, но има думи, които не се срещат в никакви речници и енциклопедически справочници. Такива са например *дизайнер*, *сценография*, *ксерограф*, *шпайк* и т. н. Те са тълкувани въз основа на отделни статии и на дадени тълкувания и обяснения от специалисти. Самото формулиране е дело на авторския колектив.

Освен посочената литература към уводните думи на първото издание на речника в настоящото, трето издание са използувани редица нови пособия, на първо място „Кратка българска енциклопедия" (1—5 том вкл. — 1963—1966 г.), „Българо-руско-френско-немско-английско-италиански автомобилен речник" (1969 г.), „Музикален терминологичен речник" (1969 г.), „Руско-български технически речник" (1957 г.), много чуждоезични специални речници, енциклопедии и научни съчинения.

20 март 1970 г.

ТАБЛИЦА

за предаването на гръцки букви с латинска азбука

Гръцки букви	Наименование	Латински букви	Изговор	
			старогръцки	новогръцки
α	алфа	a	а	а
β	бета	b	б	в
γ	гама	g	г, н	г, н, й
δ	делта	d	д	д
ε	епсилон	e	е	е
ζ	дзета	z	дз	з
η	ета	e	е	и
ϑ	тета	th	th	th
ι	йота	i	и	и
κ	капа	k	к	к, г
λ	ламбда	l	л	л
μ	мю	m	м	м
ν	ню	n	н	н
ξ	кси	x	кс	кс
ο	омикрон	o	о	о
π	пи	p	п	п, б
ρ	ро	r	р	р
σ, s	сигма	s	с	с, з
τ	тау	t	т	т, д
υ	ипсилон	y	ю	и
φ	фи	ph	ф	ф
χ	хи	ch	х	х
ψ	пси	ps	пс	пс
ω	омега	ō	о	о

Двугласни

Двугласни	Латинска транскрипция	Изговор	
		старогръцки	новогръцки
αι	ai	ай	е
ει	ei	ей	и
οι	oi	ой	и
αυ	au	ау	ав, аф
ευ	eu	еу	ев, еф
ηυ	eu	еу	ив, иф
ου	ou	у	у
υι	yi	юй	и

Двугласната αι в латински се явява като **ae**: σφαῖρα, лат. sphaera. Ние сме запазили двете гръцки гласни, защото много от гръцките думи не се срещат в латински език с транскрипция **ae**. Двугласната οι на латински се предава с **oe**: ἀμοιβή, лат. amoeba. В отделни случаи тя е предадена като oi, а в други като **oe.**

Несъщинските двугласни, доколкото се срещат в гръцките думи, включени в речника, са транскрибирани обикновено без ι, за да не се четат като двугласни: κωμῳδία—kōmōdia, а не kōmōidia.

Много гръцки думи са повлияни от латинското произношение. Това важи особено за съгласната κ, която пред меките гласни се изговаря като **ц**: κέντρον, лат. centrum. На това се дължи и двойното изговаряне на някои гръцки думи, като *микрокефалия* и *микроцефалия* (в първия случай е запазен гръцкият изговор, а във втория е възприет латинският). Гръцката сричка τι пред гласна обикновено се изговаря като **ци** под латинско влияние: δημοκρατία на гръцки чети *демократи́а*, а на лат. — *демокра́ция.*

Ударението при двугласните се поставя върху втората съставка, а се изговаря върху първата при старогръцкото произношение. От практически съображения ударението е поставено върху оная гласна, върху която се поставя при изговор. Само при двугласната ου е запазено върху втората, защото тя се изговаря като една гласна.

Силното придихание (ʽ) е имало гласеж на **х** и се предава с **h**. Затова ἁρμονία се предава harmonía. Според новогръцкото изговаряне това придихание няма звукова стойност.

СЪКРАЩЕНИЯ

абр. абревиатура
ав. авиация
австр. австралийски
агр. агрономически термин
алб. албански
ам. американски
анат. анатомия, анатомически термин
англ. английски
апт. аптекарски термин
ар. арабски
арам. арамейски
арх. архитектура
археол. археология
астр. астрономия
афр. африкански
банк. банково дело
библ. библиография
биол. биология, биологически термин
бот. ботаника, ботанически термин
браз. бразилски
букв. буквално
вен. венециански
вж. вижте, виж
воен. военен термин
вулг. вулгарна дума, вулгарно
г грам
г. година; град
геогр. географски термин
геол. геология
геом. геометрия
гр. гръцки, старогръцки език
грам. граматика, граматичен термин
груз. грузински
дагест. дагестански
дат. датски
дипл. дипломация
евр. еврейски
ег. египетски
ед. ч. единствено число
езиков. езиковедски термин, езикознание
елек. електричество, електротехника
еск. ескимоски
ест. естонски
етиоп. етиопски
зоол. зоология
изк. изкуствено образувана дума
икон. икономически
инд. индийски
индиан. индиански
ирон. иронично
исл. исландски
исп. испански
ист. исторически термин, история
ит. италиански
казах. казахстански
караиб. караибски
кг килограм
келт. келтски
кит. китайски
к. лат. къснолатински
км километър
книж. книжно, книжовно
копт. коптски
л литър
лат. латински
лог. логика
лит. литовски
литер. литературен термин, литература
м метър
мал. малайски
мат. математически
мг милиграм
мед. медицински термин
мет. металургия
метеор. метеорология
мех. механика
мин. минералогия
мит. митология
мн. ч. множествено число
монг. монголски
мор. морско дело, мореплаване
муз. музика, музикален термин
н. в. нашият век
н. е. новата ера
н. лат. новообразуван латински термин
напр. например
нар. народна дума
науч. научно, научен термин
нгр. новогръцки
нем. немски
нов. новообразувана дума
норв. норвежки
обикн. обикновено
обл. областна дума
опт. оптически

остар. остаряла дума
пед. педагогика
перс. персийски
перуан. перуански
печ. печатарски термин
поет. поетически термин
пол. политика, политически термин
полигр. полиграфия
полинез. полинезийски
полс. полски
порт. португалски
праб. прабългарски
прен. преносно
прованс. провансалски
прот. противоположно
псих. психологически термин, психология
рад. радио
рел. религия, религиозен термин
рум. румънски
рус. руски
санскр. санскритски
сем. семитски
синт. синтактичен термин
сканд. скандинавски
слож. сложен
собс. собствено име
спец. специално
сп. спортен термин
ср. сравнете, сравни
срб. сръбски
ср. гр. средногръцки, византийски гръцки език
ср. лат. средновековен латински език
ст. бълг. старобългарски
ст. гр. старогръцки
ст. сл. старославянски
стил. стилистика, стилистичен термин
събир. събирателно
съдеб. съдебен термин
съкр. съкращение
сърб. хърв. сърбохърватски
тадж. таджикски
тат. татарски
театр. театър, театрален термин
текст. текстилно дело
техн. техника, технически термин
тибет. тибетски
тур. турски
търг. търговски термин
тюрк. тюркски
укр. украински
унг. унгарски
фарм. фармацевтически термин, фармация
физ. физика
физиол. физиология, физиологически
фил. философия, философски термин
фин. финанси
финл. финландски
флам. фламандски
фот. фотография
фр. френски
хим. химия, химически термин
хир. хирургия, хирургически термин
хол. холандски
худ. художествен термин
циг. цигански
църк. църковен термин
чеш. чешки
шах. шахмат
шв. шведски
шег. шеговито
юр. юридически термин
якут. якутски
яп. японски

А

а- (гр. а- „не-", „без-") Отрицателна частица, представка в чужди думи, която пред гласна се явява като ан-: *а*базия, *ан*емия.

а *муз.* **1.** Буквено означение на тона ла. **2.** Съкращение за алт.

аазá, азá (тур. âza) Член на съвет, комисия, управа и подобни; *мн. ч.* членове на организация.

абá (тур. aba от ар.) **1.** Вид дебел тепан вълнен плат; бало. **2.** Мъжка дреха от такъв плат, обикновено без ръкави.

абаджилък (тур. abacilik) **1.** Занаят за производство на аба. **2.** Шиене или продаване на аби.

абаджи́я (тур. abaci) **1.** Шивач на аби и други горни дрехи. **2.** Търговец на готови горни дрехи (аби, потури и др.). **3.** Производител на аба.

абадóн (от евр. abad „разрушаващ") **1.** *мит.* Ангел на тъмните сили, главатар на дяволите. **2.** *прен.* Гибел.

абажýр (фр. abat-jour) Приспособление от стъкло, плат или друга материя към лампа за съсредоточаване на светлината в определена посока или за предпазване на очите от нея.

абáзия (*а-* и гр. básis „стъпка") *мед.* Загубване на способността за ходене.

абáк, абáка[1] (гр. ábax, лат. abacus „маса", „дъска") **1.** *арх.* Горната част на капител, обикновено с форма на четвъртита плоча. **2.** Вид сметало, което употребявали старите гърци и римляни. **3.** *мат.* Специален чертеж с цифри за механическо решаване на уравнения.

абáка[2] (мал.) **1.** Вид бананово дърво; ср. манила. **2.** Вид кълчища, добивани от ликото на това дърво.

абалиенáция (лат. abalienatio) **1.** *юр.* Отчуждаване на имот. **2.** *мед.* Душевна болест, лудост.

абанóс (тур. abanoz през ар. от егип.) **1.** Тропическо дърво, чиято здрава и естествено черна, червена или тъмна дървесина се употребява за скъпи мебели и художествени изделия. **2.** Предмет от абаносово дърво.

абáт (лат. abbas „отец" от сир.) **1.** Игумен на католически манастир. **2.** Католически свещеник.

абати́са (лат. abbatissa) Игуменка на католически девически манастир.

абáтство (от лат.) **1.** Католически манастир с принадлежащите му имоти. **2.** Звание и длъжност на абат. **3.** Жилище и канцелария на абат.

абдáл (тур. aptal от ар.) *разг.* Глупак.

абдери́т (гр. abderítēs) **1.** Жител на гръцкия гр. Абдера. **2.** *прен.* Глупав човек (жителите на Абдера били смятани за глупави).

абдéст (тур. ab „вода" и dest „ръка" от перс.) Обредно умиване на ръцете и краката у мюсюлманите.

абдикáция (лат. abdicatio „отказване") **1.** Отказване от владетелски права, от престол. **2.** *прен.* Отказване от някакви права или задължения.

абдики́рам (нем. от лат.) **1.** Отказвам се от владетелски права или от престол. **2.** *прен.* Отказвам се от права или задължения.

абдóмен (лат. abdōmen) *анат.* Корем.

абдоминáлен (лат. abdominālis) Коремен.

абдýктор (лат. abductor „отвеждач") *анат.* Мускул-отвеждач.

абдýкция (лат. abductio „отвеждане") *анат.* Движение, отклоняващо крайник от предполагаемата средна линия, която разделя тялото на две симетрични половини.

абели́т (от собс.) Вид избухливо вещество, което съдържа амониева селитра, готварска сол и др.

аберáция (лат. aberratio „отклонения") **1.** *астр.* Аберация на светлината —

видимото отклонение на небесно тяло от постоянното му място, дължащо се на скоростта на светлината, идваща от него, и движението на Земята около Слънцето или около оста ѝ. 2. *физ.* Отклонения на лъчите от фокуса на леща; разсейване, разпръсване. 3. *прен.* Отклонение от истината; заблуда, грешка.

абецедáр (лат. abecedarius от имената на първите четири букви в латинската азбука: а, бе, це, де) 1. Буквар. 2. *литер.* Стихотворение от средновековната религиозна лирика, на което всеки стих започва с поредната буква на азбуката.

áбзац (нем. Absatz) 1. Откъс, част от текст между два нови реда. 2. Отстъп, празното място пред нов ред.

абзéцер (нем. Absetzer) *техн.* Вид усъвършенстван екскаватор.

абиогенéза, абиогенéзис (*а*-, гр. bios „живот" и génesis „раждане") *биол.* Зараждане без живо начало; самозараждане.

абиотрóфия (*а*-, гр. bios „живот" и tréphō „храня") *биол.* Понижаване жизнената сила на орган.

абисáлен (от гр. ábyssos „бездна") Бездънен, дълбоководен.

абитуриéнт (лат. abituriens, entis „който ще си върви") Който завършва средно учебно заведение; зрелостник; ср. матурант.

аблактáция (лат. ablactatio) 1. *мед.* Отбиване на кърмаче. 2. *бот.* Присаждане на дървета и храсти, като се сближават клончета, без да се отделят от стъблото.

аблатúв (лат. ablatīvus „отделителен") *грам.* Падеж в латински език, който изразява отделяне, средство, причина, място и други отношения.

áблаут (нем. Ablaut) *езиков.* Отглас, степенуване, промяна или редуване на гласни (напр. *тека* и *ток*).

аблáция (лат. ablatio „премахване") 1. *мед.* Отрязване, отстраняване. 2. *геол.* Отмиване, свличане, разнасяне на скална повърхност. 3. Постепенно стопяване на ледникови маси поради изпаряване и механическо разрушаване.

аблéгер (нем. Ableger) *техн.* Приспособление към машина за изнасяне и поставяне настрана от нея някакво производство (готовите тухли, отпечатани листове, изкопана руда, торф и др.).

аблéпсия (*а*- и гр. blépō „гледам") 1. *мед.* Слепота. 2. *прен.* Заслепяване.

аблефáрия (*а*- и гр. blepharís „ресница") *мед.* Болест на клепачите, при която изпадат ресниците.

абнегáция (лат. abnegatio „отказване") 1. Отказване от изгоди, отказване от права. 2. *юр.* Отменяне. 3. *прен.* Самоотричане, жертвуване.

аболиционúзъм (англ. abolitionism от лат. abolitio, ōnis „премахване") 1. Обществено движение за отменяне на закон, традиция, съществуващо положение. 2. Движение за премахване на робството на негрите и на търговията с роби в САЩ (от края на XVIII и началото на XIX в.).

аболиционúст (фр. abolitionniste от лат.) Привърженик на аболиционизма.

аболúция (лат. abolitio „премахване") 1. Отменяване на закон, решение и др. 2. *юр.* Прекратяване на дело поради амнистия.

абонамéнт (фр. abonnement) 1. Предплащана сума за ползуване или получаване на нещо в определен срок. 2. Право за ползуване на нещо в определен срок срещу предплащане.

абонáт (от фр.) Лице, което има абонамент.

абонúрам (фр. abonner) Записвам някого за абонат; абонирам се — ставам абонат, предплащам за добиване право да получавам или да се ползувам от нещо чрез абонамент.

абордáж (фр. abordage) Остарял начин за водене на морски бой от времето на платноходните и гребните кораби, като неприятелските кораби се доближавали борд с борд и битката се водела отблизо с цел да се премине върху вражеския кораб и там да се реши сражението.

абордúрам (фр. aborder) 1. *воен. остар.* Приближавам неприятелски кораб и го нападам. 2. *прен.* Приближавам и нападам някого.

аборúген (лат. aborigines „коренните

жители на Лациум") Коренен жител, местен жител; ср. автохтон.

абòрт (лат. abortus) *мед.* Преждевременно прекъсване на бременност; помятане.

абортѝвен (лат. abortīvus) 1. *мед.* Който предизвиква помятане или бърза и рязка промяна в хода на болест. 2. *биол.* Недоразвит.

абортѝрам (от лат.) Помятам, правя аборт.

абрáзия (лат. abrasio „остъргване") 1. *геол.* Процес на разрушаване или размиване на морски, езерни и др. брегове от вълни. 2. *мед.* Изстъргване, остъргване лигавицата на матка, вътрешната част на зъб и др.

абразѝви (от лат. abrasivus) Естествени или изкуствени ситнозърнести или праховидни вещества с голяма твърдост, които се употребяват за полиране, изглаждане и др. (напр. елмаз, корунд и др.).

абразиóнен (от лат. abrādo „остъргвам") 1. Който се отнася до абразия. 2. Който служи за изглаждане или за полиране на повърхност.

абракадáбра (к. лат. abracadabra вероятно от гр. ábrakos „божество" и евр. dabar „дума") 1. Безсмислена дума, на която древните придавали чудодейна сила и затова често я вписвали в муски, амулети и др. 2. *прен.* Безсмислица, глупост.

абревиатýра (лат. abreviatūra) *езиков.* 1. Дума, образувана от съкращаването на две или повече думи: наркоп, стенлист и др. 2. Буквено съкращение на две или повече названия: ТКЗС — трудово-кооперативно земеделско стопанство. 3. Условно съкращаване на думи при писане или в печатан текст: и т. н., и др., и пр. — и тъй нататък, и други, и прочие. 4. *муз.* Съкращение, употребявано в нотното писмо.

абревиáция (лат. abreviatio) 1. Съкращение. 2. =абревиатура.

абрежé (фр. abrégé) Извлечение, кратко съдържание на книга, студия и др.

áбрис (нем. Abriss) Общо очертание, контури, скица.

абрѝхт (нем. abrichten „сглобявам", „нагласявам") *техн.* Машина, с която се създават условия да се механизират редица дърводелски операции.

аброгáция (лат. abrogatio) *юр.* 1. Право на дадено лице да отменя закон или решение. 2. Отменяне на закон.

абрýпция (лат. abruptio) 1. *мед.* Счупване на кост. 2. Прекъсване на реч, отклоняване.

абсéнт (гр. absinthion „пелин" през фр.) Силно алкохолно питие със зелен цвят, приготвено с пелин и други билки.

абсентеѝзъм (от лат. absens, entis „отсъствуващ") 1. Отсъствие, неявяване на определено място, неучастие в задължителни събрания и др. 2. Неявяване на избиратели при избори. 3. Неизпълнение на граждански задължения.

абсида=апсида.

абсолвéнт (лат. absolvens, entis „отделящ се"). Който завършва висше или полувисше учебно заведение, ср. абитуриент.

абсолвѝрам (от лат. absolvo) 1. Завършвам висше или полувисше образование. 2. Опрощавам, опрощавам грехове.

абсолю́т (лат. absolūtus през фр.) В идеалистическата философия — вечната, неизменната, безкрайната първопричина на вселената (абсолютен дух, абсолютна идея и пр.), която е синоним на бог.

абсолю́тен (лат. absolūtus през фр.) 1. Необвързан с нищо, взет сам по себе си. 2. Неограничен, безусловен. 3. Пълен, съвършен. 4. *хим.* Чист, без примеси.

абсолютизѝрам (от лат.) Правя безусловен, поставям като безусловно начало.

абсолютѝзъм (к.лат. absolutismus, фр. absolutisme) 1. *пол.* Неограничена власт, самодържавие. 2. Форма на държавно управление, при която върховната власт принадлежи на едно лице (монарха) без участие на народа в законодателството и контрола на управлението; п р о с в е т е н а б с о л ю т и з ъ м — форма на абсолютизма от XVIII в., когато монарсите

са се обявявали за привърженици на Просвещението, борили са се против църковните и някои съсловни привилегии и феодалите, покровителствували търговията и промишлеността, но при все това не давали свобода на народа.

абсорбéнт (лат. absorbens, entis „поглъщащ") Вещество, което има свойство да поглъща (влага, пари и др.).

абсóрбер (от лат. absorbeo „поглъщам", „смуча") 1. Наименование на твърди и течни вещества, които имат свойство да поглъщат и задържат определени газове, пари или течности; абсорбент. 2. Съоръжения, обикновено във вид на кула, за улавяне парите на изпаряващи се разтворители (спирт, етер, ацетон и др.) или газове чрез поглъщането им от шуплести или течни вещества (въглища, промивно масло и др.).

абсорби́рам (от лат.) Поглъщам, всмуквам, попивам.

абсóрбция (лат. absorptio) 1. Поглъщане на газове или разтворени вещества от твърдо тяло или течност; поглъщане, всмукване, попиване. 2. Отслабване на светлината при преминаването й през вещество поради поглъщане и изразходване на част от светлинната енергия. 3. *езиков.* Изпадане на гласна, на съгласна или на сричка.

абстинéнт (лат. abstinens, entis „въздържащ се") Въздържател, особено от спиртни напитки и др.

абстинéнция (лат. abstinentia „въздържане") 1. Въздържане, особено от спиртни напитки и др. 2. Въздържане от полов живот; отшелничество.

абстрáктен (лат. abstractus) 1. Който се получава чрез абстракция, добит чрез логическо мислене; отвлечен. 2. Който се получава от абстракция, основан върху абстракция.

абстракционúзъм (от лат. abstractio „откъсване") Реакционно направление в изкуството и литературата, развило се в XX в., което пренебрегва действителното състояние и си служи с хаотични комбинации от криви и прави линии, геометрични фигури, цветни петна и пр. в изобразителното изкуство, а в литературата — с незачитане на езиковите норми, с разрушаване на образа и човечността, с отричане на естествения строеж на произведението.

абстрáкция (лат. abstractio „отделяне", „откъсване") 1. *фил.* Мислено извличане на съществените свойства, отношения и страни на предметите или явленията; умствена дейност, при която свойства и качества на предмет или явление се разглеждат отделно от тях. 2. Отвлечено понятие, теоретично обобщаване в резултат на отвлечено мислене.

абстрахи́рам (от лат. abstraho „отвличам") Разсъждавам отвлечено, отделям мислено съществени признаци и свойства на предмети и явления; а б с т р а х и р а м с е — не обръщам внимание, не вземам под внимание.

абсýрд (лат. absurdus „неразбран", „глупав") Нелепост, безсмислица, глупост.

абсýрден (лат. absurdus) Който противоречи на здравия смисъл; безсмислен, глупав.

абсцéс (лат. abscessus от abscedo „отстъпвам") *мед.* Гнойно възпаление, загнояване; гнойник.

абсци́са (лат. abscissus „отсечен") *мат.* Хоризонтална ос на правоъгълна координатна система.

абули́я (гр. abulía „нерешителност") *мед.* Състояние на пълно безразличие поради отслабване на волята при нервно разстройство или преумора, безволие при меланхолия и др.

абюдикáция (лат. abiudicatio) *юр.* Отхвърляне на свидетел от съд, решение на съд да не взема пред вид известно положение, показание и пр. отстраняване.

абюрáция (лат. abiuratio „клетвено отказване от нещо") Публично отричане от убеждение или вяра.

авáл (фр. aval) *фин.* Поръчителство, което осигурява изплащане на задължение по полица, менителница, запис, като поръчителят се подписва върху тия документи.

авангáрд (фр. avant-garde) 1. *воен.*

Войскова част, която по време на поход върви пред главните сили; предна охрана. 2. *прен.* Челна част, преден отряд на обществена група.

аванка́мера (фр. avant-caméra) Събирателен резервоар в началото на водопровод за събиране на вода.

аванло́жа (фр. avant-loge) Предлверие на ложа.

аванпо́рт (фр. avant-port) Предна част на пристанище, която е защитена от вълни и е удобна за стоене на корабите на котва.

аванпо́ст (фр. avant-poste) 1. *воен.* Преден пост от войници, поставени пред войските или близо до неприятеля, за да наблюдава и да предпазва от изненади. 2. Мястото, където се намира такъв пост. 3. *прен.* Преден отряд, предна позиция.

ава́нс (фр. avance) 1. Парична сума, която се получава предварително за сметка на заплата, хонорар, наем и др. 2. Суми, отпуснати на учреждение или предприятие за извършване на необходими разходи по бюджета. 3. *сп.* Дадена преднина при състезания, особено при надбягване; ср. авантаж (2).

аванси́рам (фр. avancer) 1. Давам аванс, давам част от уговорена сума срещу заплата, наем и др. 2. *прен.* Напредвам, успявам в служба.

авансце́на (фр. avant-scène) Предната част на сцена.

ава́нта (ит. avanta) *разг.* Всичко, което се придобива без труд и без заслуга; изгода, облага.

аванта́ж (фр. avantage) 1. Предимство, благоприятно положение, изгода, полза. 2. *сп.* Даване на противника по-леки условия, неотсъждане на нарушение, щом нарушителят няма възможност да се възползува от него; ср. аванс (3).

авантю́ра (фр. aventure от к. лат. aventūra „приключение") 1. Необикновена случка, приключение. 2. Рискована и необмислена постъпка. 3. *прен.* =авантюрист.

авантюри́зъм (фр. aventurisme) 1. Склонност към приключения. 2. Безпринципност в обществена и политическа дейност.

авантюри́н (фр. aventurine от к. лат.) 1. Разновидност на кварца, минерал с тъмночервен или златистожълт цвят, който служи за направа на евтини украшения. 2. Вид цветно стъкло.

авантюри́ст (от фр. aventure) 1. Лице, което обича и търси рисковани приключения. 2. Безпринципен човек.

авари́ен (от ит. avaria) 1. Който се отнася до авария. 2. Който е предназначен да отстранява аварии (авариен трамвай, аварийна кола и др.).

ава́рия (ит. avaria от ар.) 1. Значителна внезапна повреда на машина, инсталация, превозно средство и др., която нарушава нормалната им работа. 2. *юр.* Загубата, която е причинена при такава повреда. 3. *прен.* Несполука, нещастие, повреда.

авгиев (от собс.) Само в съчетанието а в г и е в и о б о р и — нещо твърде замърсено (според гръцката митология оборите на цар Авгий не били чистени 30 години, но Херкулес ги очистил само за един ден, като пуснал да тече през тях река).

авгу́р (лат. augur) Птицегадател, жрец в древния Рим, който предсказвал бъдещето по пеенето, полета, храненето и др. действия на птиците; предсказател.

а́вгуст (лат. augustus „величествен" „свещен") Осмият месец на годината (в римския календар бил шести поред и се наричал секстилис — „шести месец", но през I в. бил наречен август в чест на римския император Октавиан Август).

августе́йши (лат. augustus през рус.) *остар.* Височайши (титла на лица от владетелски род).

августи́нец (от собс.) *църк.* Католически монах от ордена на блажени Августин (354—430 г).

авджилъ̀к (тур. avcılık) Ловджийство.

авджи́я (тур. avcı) Ловец.

авеню́ (фр. avenue) Главна градска улица с широко трасе, от което се открива гледка към важна обществена постройка, паметник, планина или море

аве́рс (фр. avers от лат. adversus

„обърнат") Лицева страна на монета или на медал.

аверсия (лат. aversio „отклоняване") *литер.* Стилна фигура, която има за цел да отвлече вниманието на слушателите или читателите към друг предмет.

Авеста (перс.) Свещените книги на древните перси, приписвани на Зороастър (заедно с коментарите към тях се наричат Зенд-Авеста).

авиатика (лат. aviaticus от лат. avis „птица") Наука за движението на летателни апарати, които са по-тежки от въздуха.

авиатор (фр. aviateur) Летец.

авиация (фр. aviation) 1. Движението във въздуха на летателни апарати, по-тежки от него. 2. Съвкупност от летателните апарати на една страна или на част от тези апарати; въздушна флота. 3. Клон от науката и техниката, който се занимава с проектирането, конструирането, производството и управляването на летателни апарати, по-тежки от въздуха.

авиваж (фр. avivage) *текст.* Придаване по-голяма живост на цветовете и по-добра гладкост, еластичност и опип на плат чрез продължителното му накисване в разтвор, съдържащ специално вещество.

авиетка (фр. aviette) Малък самолет.

авизирам (фр. aviser от ит.) *банк.* Съобщавам на клиент за извършени финансови операции по банковата му сметка, изпращам авизо.

авизо (ит. avviso) 1. *банк.* Уведомително писмо до клиент за постъпления или изплащания на суми по сметката му. 2. *търг.* Уведомително писмо за изпратена стока, полица или сума. 3. *прен.* Лек военен кораб за разузнаване (някога той носил известия, нареждания и др.).

авио- (от лат. avis „птица") Първа съставна част на сложни думи със значение авиационен, летателен.

авиобаза (*авио-* и *база*) Аеродрум заедно със складове, аварийно-ремонтни работилници и др. за обслужване на летателни апарати; летище.

авиобомба (*авио-* и *бомба*) Бомба, която се пуска от летателен апарат, предимно от самолет.

авиодесант (*авио-* и *десант*) Стоварване на войски чрез самолет в противникова територия; въздушен десант.

авиомоделизъм (*авио-* и фр. modèle) Технически спорт, при който се правят летателни модели на самолети и се пускат да летят.

авиомотор (*авио-* и *мотор*) Самолетен бензинов, ракетен или реактивен двигател.

авиотранспорт (*авио-* и *транспорт*) 1. Превозване на хора, стоки и поща чрез летателни апарати, въздушен транспорт. 2. Транспортен параход, пригоден да превозва само летателни апарати, но без приспособления за излитането и кацането им.

авиохоризонт (*авио-* и *хоризонт*) Уред за определяне положението на самолет по отношение на хоризонта; има голямо значение при летене в мъгливо и тъмно време.

ависта (ит. a vista „при виждане", „при представяне") *банк.* 1. Полица, която трябва да се плати при предявяване. 2. Надписът на такава полица.

авитаминоза (*а-* и *витаминоза*) *мед.* Болестно състояние поради недостатъчно количество на витамини в храната.

авоар (фр. avoir) *банк.* 1. Пари в банка по влогова, разплащателна или текуща сметка, с които разполага едно лице или учреждение. 2. Парично вземане от чуждестранен длъжник.

аврал (англ. over „горе" и all „всички") *мор.* 1. Обща, усилена работа на кораб, в която взема участие целият личен състав. 2. Извикване на целия личен състав на един кораб на палубата. 3. Сигнал, с който целият екипаж се извиква на палубата на кораб.

Аврора (лат. Aurora) 1. Богиня на зората според римската митология. 2. *прен.* Утринна зора. 3. Името на руския крайцер, който на 25. X. 1917 г. дава сигнал за щурмуване на зимния дворец, като пръв стрелял срещу него.

австралопитек (лат. austrālis „южен“ и гр. píthēkos „маймуна“) Изкопаема маймуна, намерена в Южна Африка. Смята се за близка на предците на човека.

австромарксизъм (от собс. и *марксизъм*) Опортюнистическо и ревизионистично течение, извращение на марксизма от австрийските социалдемократи (К. Ренер, М. Адлер, Фр. Адлер, О. Бауер и др.), което се прикрива с лява фразеология, обяснява идеалистически обществените отношения, заменя идеята за пролетарска революция и диктатурата на пролетариата с теорията за мирно „социализиране“ на капиталистическата промишленост чрез „експроприация“ посредством прогресивно-подоходен данък и „коопериране на класите“.

автаркия (гр. autárkeia „самозадоволяване“) 1. Икономическа политика, която си поставя за цел стопанското самозадоволяване, пълна независимост на държавата от чуждестранен внос и развиване клоновете на индустрията, които зависят от чуждия пазар. 2. *фил.* Самозадоволеност като идеал на стоическата философия за добродетелния човек.

автархия (гр. autarchía) Самоуправление.

автентичен (гр. authentikós) Същински, действителен, неподправен, достоверен.

авто- (гр. autós „сам“) Първа съставка на сложни думи със значение с о б с т в е н, л и ч е н, с в о й или а в т о м о б и л е н, а в т о м а т и ч е н.

автобаза (*авто-* и *база*) 1. Място и съоръжения за подслоняване, обслужване, поддържане и ремонт на автомобили и други моторни превозни средства. 2. Автотранспортно предприятие с пътнически или товарни моторни средства (автомобили, автобуси, камиони и др.).

автобиография (*авто-* и *биография*) 1. Описание на собствения живот. 2. Съчинение, в което авторът описва собствения си живот.

автоблокировка (*авто-* и *блокировка*) *техн.* Автоматична система за регулиране на движението на влаковете по жп. линия.

автобус (*авто-* и лат. omni*bus* „за всички“) Многоместен автомобил за превозване на пътници (повече от осем).

автоваксина (*авто-* и *ваксина*) Ваксина, приготвена от микроби на болния, който ще бъде лекуван с нея.

автогамия (*авто-* и гр. gámos „брак“) 1. *зоол.* Самооплодяване в някои низши организми. 2. *бот.* Самоопрашване при растенията.

автогара = автостанция.

автогенеза (*авто-* и гр. génesis „произход“) 1. Самозараждане, първично зараждане. 2. Идеалистическо течение в биологията, според което еволюцията в органичния свят става под влияние на някои вътрешни, нематериални фактори.

автогенен (*авто-* и гр. génos „род“) 1. *техн.* Който става сам по себе си при твърде висока температура; а в т о г е н н о р я з а н е и с п о я в а н е н а м е т а л и — рязане и спояване, което става при много висока температура и без инструменти. 2. *мед.* Който е от самороден произход, самовъзникващ.

автогравюра (*авто-* и *гравюра*) Гравюра, направена лично от художника.

автограф (*авто-* и гр. gráphō „пиша“) 1. Собственоръчен подпис. 2. Саморъчен авторски ръкопис. 3. *техн.* Вид апарат за копиране.

автография (*авто-* и гр. gráphō „пиша“) 1. Точно писмено възпроизвеждане на ръкопис. 2. Начин на приготвяне на литографски оригинал. 3. Познаване на почерци, на автографи.

автографомания (*автограф* и гр. manía „лудост“) Болестно пристрастяване към събиране на саморъчни подписи.

автодин (*авто-* и гр. *dý*namis „сила“) Лампов радиоприемник, който работи по метода на взаимодействието на две вълни, близки една до друга по честота (фреквенция).

автодинамичен (*авто-* и гр. dýnamis „сила“) Който действува със своя собствена сила.

автодрези́на *(авто- и дрезина)* Дрезина със собствен двигател.

автодро́м, автодру́м (*авто-* и гр. drómos „път“) 1. Писта за състезание или изпитване на автомобили. 2. Път за автомобили, автомобилно шосе, аутобан.

автожи́р (фр. autogire от гр.) Летателен апарат, по-тежък от въздуха, със звездообразно разположени криле, които се въртят около вертикална ос.

автоинтоксика́ция *(авто- и интоксикация) мед.* Болестно състояние, причинено от образувани в самия организъм отровни вещества; самоотравяне на организъм.

автоинфе́кция *(авто- и инфекция) мед.* Самозаразяване на организъм от бактерии, които живеят в него.

автока́р (англ. autocar от гр. autós „сам“ и лат. carrus „кола“) Самодвижеща се кола с двигател с вътрешно горене за пренасяне на товари; автомобилна кола за превоз, ср. електрокар.

автокатали́за *(авто- и катализа) хим.* Ускоряване или забавяне на химическа реакция под влияние на продукти, образуващи се при реакцията, които играят роля на катализатор.

автокефа́лен (*авто-* и гр. kephalḗ „глава“) *църк.* Самостоен, независим, който има свой върховен църковен управител; а в т о к е ф а л н а ц ъ р к в а — независима църква.

автокефа́лия (гр. autokephalía) 1. Независимост, самоуправа. 2. Независимост на църква от друга църква; самоуправление на църква.

автокла́в (*авто-* и лат. clavis „ключ“) 1. *техн.* Апарат във вид на херметически затварящ се котел с контролни, предпазни и регулиращи уреди за извършване на физико-химически процеси при налягане, по-високо от атмосферното. 2. *мед.* Парен стерилизатор.

автокра́н *(авто- и кран)* Кран, който е поставен върху шасито на товарен автомобил.

автокра́т, автокра́тор (*авто-* и гр. krátos „сила“) Самодържец, лице с неограничена власт, абсолютен монарх.

автократи́зъм=автокрация.

автокра́ция (гр. autokratía) Форма на управление, при която неограничената върховна власт принадлежи на едно лице; самодържавие, абсолютизъм.

автокри́тика *(авто- и критика)* Самокритика.

авто́л (*авто-* и лат. oleum „масло“) Масло за смазване на автомобилни, тракторни и др. двигатели; смазка.

автоли́за (гр. autólysis) *мед.* Саморазтваряне, саморазпадане; разграждане на тъканите на животински и растителни организми под действието на ферменти, които се намират в самите тъкани.

автолитогра́фия (*авто-* и *литография*) Литография, при която рисунката върху камъка се нанася лично от художника-автор.

автоло́гия (гр. autología) *езиков.* Употребяване на думите в собственото им, а не в преносно значение.

автома́т (гр. autómatos „самодвижещ се“) 1. *техн.* Апарат, машина, уредба или механизъм, който извършва известна работа по точно определен ред без намесата на човек. 2. Кукла с механизъм, която извършва определени действия, наподобяващи човешките. 3. *воен.* Скорострелно леко оръжие, което само̀ изхвърля гилзата на изстреляния патрон и пълни патронника с нов и така стрелбата продължава автоматично; автоматична пушка, шмайзер, картечница. 4. *прен.* Човек, който действува безсъзнателно, машинално.

автоматиза́ция (к. лат. automatisatio от гр.) 1. Съвкупност от технически, организационни и др. мероприятия за въвеждане в производството на процеси без непосредственото участие на човека в тяхното управление. 2. *прен.* Превръщане на човешките действия в безсъзнателни.

автоматизи́рам (от гр.) 1. Въвеждам автомати в производството. 2. Превръщам се в автомат; а в т о м а т и з и р а м с е — правя нещо машинално поради дълъг навик, превръщам се в автомат.

автомати́зъм (к. лат. automatismus от

гр.) **1.** Безсъзнателност, непроизволност на действия или движения. **2.** *псих.* Изпълнение на действия без контрола на съзнанието. Получава се в резултат на многократни повторения; привичка, навик. **3.** Свойство на апарати или машини да произвеждат механични действия.

автомáтика (гр. automatiká) **1.** *техн.* Дял от техниката, който разработва методите и средствата за освобождаване на физическия труд на човека при автоматично контролиране и управляване на технологични процеси. **2.** Съвкупност от приспособления, които действуват механически.

автоматúчен, автоматúчески (гр. automatikós) **1.** Който действува с механизъм или има автомат. **2.** Който става механически, непроизволен. **3.** Несъзнателен, безволен, машинален.

автомáтчик (рус.) **1.** Лице, което работи на автоматична машина. **2.** *воен.* Боец, който е въоръжен с автомат (3).

автомашúна (*авто-* и *машина*) = автомобил.

автомобúл (*авто-* и лат. mobilis „подвижен"; фр. automobile, нем. Automobil) Кола, която се движи по безрелсов път и се привежда в движение от двигател с вътрешно горене; моторна кола, лека кола.

автомобилúзъм (*авто-* и лат. mobilis) **1.** Автомобилно дело. **2.** Автомобилен спорт.

автомотрúса (*авто-* и *мотриса*) Кола, която се движи по релсов път със собствен двигател.

автонúм (от гр. autós „сам" и ónyma „име") *литер.* **1.** Истинското име на автор, известен с псевдоним. **2.** Отпечатана книга под истинското име на автора.

автонóмен (гр. autónomos) **1.** Който има самоуправление. **2.** Независим, самостоен.

автономúст (от гр.) Привърженик на самостоятелно управление или автономия.

автонóмия (гр. autonomía) **1.** *пол.* Право на една област или страна да има свои закони и да се управлява от свои правителствени органи; самоуправление. **2.** Право на учреждение и организации самостоятелно да решават определени въпроси. **3.** В идеалистическата философия — отричане, че нравствеността зависи от обективните закони за развитието на обществото, и признаване на особени вътрешни закони на духа, чрез които се уж самоопределя нравствената воля. **4.** *прен.* Независимост.

автооксидáция (*авто-* и *оксидация*) Самоокисляване.

автопилóт (*авто-* и *пилот*) Техническо съоръжение за автоматично управление полета на летателни апарати (самолети, вертолети, направляеми снаряди).

автоплáстика (*авто-* и *пластика*) *мед.* Хирургическа операция, при която разрушена част на организъм се възстановява чрез присаждане на тъкани от самия него.

автоплýг (*авто-* и *плуг*) *техн.* Плуг със собствен двигател.

автопортрéт (*авто-* и *портрет*) Портрет на художник, нарисуван от самия него, саморъчен портрет.

áвтор (лат. auctor) **1.** Творец, създател на литературно, научно, художествено, музикално и др. произведение. **2.** Писател. **3.** Извършител на нещо, деец.

авторефeрáт (*авто-* и *реферат*) Кратко изложение на научно съчинение, направено от самия автор.

авторизáция (к. лат. autorisatio) *юр.* Разрешаване, даване право за извършване на нещо; упълномощаване; вж. оторизация.

авторизúрам (от лат.) **1.** Давам разрешение за превод на собствено произведение; **а в т о р и з и р а н п р е в о д** — превод, който е направен със съгласието на автора и е редактиран от него. **2.** *прен.* Упълномощавам.

авторитáрен (от лат. auctoritas „влияние", фр. autoritaire „властен") **1.** Основан върху сляпо подчинение на властта. **2.** Който не търпи възражения, който изключва всякаква намеса в действията си; насилнически.

авторитéт (лат. auctoritas, нем. Autorität) **1.** Общопризнато влияние и зна-

чение; сила, влияние, власт, престиж. 2. *прен.* Лице, което има авторитет.

авторитéтен (от лат.) 1. Който се ползва с влияние, който заслужава пълно доверие. 2. Влиятелен, убедителен, самоуверен; меродавен.

áвторство (от лат.) 1. Принадлежност на произведение по отношение на автора му. 2. Дейност на автор: съчиняване, съставяне, изобразяване.

автосеротерáпия (*авто-* и *серотерапия*) *мед.* Лекуване на болен със серум от собствената му кръв.

автосúн (*авто-* и гр. *syn*chronismós „едновременност") Електрически апарат за предаване на механическо движение на разстояние по електропровод.

автостáнция (*авто-* и *станция*) Автомобилна станция, автомобилна агенция.

автостóп (*авто-* и *стоп*) 1. Уредба за автоматично спиране на влак, когато се приближава до затворен път. 2. Спиране на автомобил от някое лице с молба да бъде прекарано безплатно на известно разстояние.

автострáда (ит. autostrada) Широк автомобилен път.

автосугéстия (гр. autós „сам" и лат. suggestio „внушение") Самовнушение.

автотúпия (*авто-* и гр. týpos „отпечатък", „образ") 1. Фотомеханичен начин за направа на печатарско клише за отпечатване на полутонови рисунки или фотографии чрез фотографиране на оригиналите през растер и копиране на растеровия негатив върху светлочувствителна цинкова плоча. 2. Полученото по тоя начин клише. 3. Отпечатък от такова клише.

автотóмия (гр. autotomía от *авто-* и гр. témnō „режа") 1. *биол.* Способност на някои животни, напр. гущерите, рефлекторно да откъсват крайници или други придатъци и части от тялото си при силно дразнене като самозащита (хващане от човек или хищник и др.). 2. *мед.* Самоосакатяване на душевно болни за „спасяване".

автотранспóрт (*авто-* и *транспорт*) Автомобилен превоз.

автотрансформáтор (*авто-* и *трансформатор*) *техн.* Трансформатор за превръщане на променлив ток с едно напрежение в променлив ток с друго напрежение, при който първичната и вторичната верига са свързани помежду си електрически.

автотрансфýзия (*авто-* и *трансфузия*) *мед.* Преливане на кръв на болен от негова собствена кръв.

автотропúзъм (*авто-* и гр. trépō „въртя") *биол.* Способност на растенията да възстановяват правилния си растеж.

автотрóфия (*авто-* и гр. tréphō „храня") Самоизхранване.

автофáгия (*авто-* и гр. phágomai „изяждам") 1. Самоизяждане. 2. *биол.* Поддържане на живота чрез собствените източници на организма.

автофúлия (гр. autophilía) Самовлюбеност.

автофрéза (*авто-* и *фреза*) *техн.* Почвообработваща машина, която има двигател и барабан със зъбци.

автохипнóза (*авто-* и *хипноза*) Изпадане в състояние на хипноза по собствено внушение, а не от хипнотизатор; самохипнотизиране.

автохрóм (*авто-* и гр. chrôma „боя") Фотографическа плака, на която при една снимка и специално химическо обработване се получава многоцветно изображение.

автохрóмия (гр. autochrōmía „запазване на собствения цвят") *печ.* Способ за получаване на многоцветен отпечатък.

автохтóн (*авто-* и гр. chthṓn „земя") 1. Който не е дошъл отдругаде, коренен жител и коренно население на една страна, местен жител, ср. абориген. 2. *биол.* Растение или животно, което се е появило в дадена област, без да е пренесено отдругаде. 3. Образуван на мястото, в което се намира, напр. полезни изкопаеми.

авункулáт (лат. avunculus „вуйчо") *ист.* Унаследен обичай от матриархата, при който вуйчото се грижи повече за сестрините си деца, отколкото за своите.

агá (тур. ağa) 1. Господин, господар

(феодално почетно звание у мохамеданските народи, особено у турците). 2. Турски административен чиновник. 3. *прен.* Турчин.

агáва (от гр. agauós „достоен за учудване") 1. *бот.* Американско многоцветно растение, от чиито листа се получават груби влакна за изтривалки, рогозки и подобни. 2. Здравите негниещи влакна от това растение.

агáле (нгр. agália) Бавно, полека.

агалматолит (гр. ágalma „статуя" и líthos „камък") Разноцветен мек минерал, от който се правят различни дребни потреби: вази, дръжки на ножове, идоли и др.

агалък (тур. ağalık) *остар.* Господаруване, добруване; охолство.

агáмен, агамичен (гр. ágamos) Безбрачен.

агамéт (от гр. ágamos „безбрачен") Продукт от делене на клетка при едноклетъчни животни и низши растения, от които се развива нов организъм.

агáмия (гр. agamía) 1. Безбрачие. 2. *биол.* Отсъствие на пол. 3. Размножаване без полов процес, чрез пъпкуване или делене.

агáпия (гр. agápē „обич") *църк.* Братска вечеря на „любовта", обща трапеза, на която се хранели заедно първите християни; по-късно обеди за бедните, уреждани от богатите християни.

агамогóния (гр. ágamos „безбрачен" и gónos „рождение") *биол.* Безполово размножаване чрез делене на клетката или пъпкуване.

агáр-агáр (мал.) 1. Растителна пихтия от морски водорасли, която се употребява вместо желатин в сладкарството. 2. Култура за развъждане на бактерии при биологични опити и обработка на тъкани в индустрията.

агарянин (от собс.) Мохамеданин, турчин, неверник (по името на библейската робиня Агар).

агéнда (лат. agenda „което трябва да се направи") 1. Бележник за вписване на предстоящи задачи. 2. *църк.* Богослужебна книга, служебник; требник (у католиците и протестантите).

агéнт (лат. agens, entis „действуващ" 1. Представител на държава, организация, учреждение и пр., който изпълнява различни поръчения; пълномощник. 2. Таен сътрудник, оръдие на чужди интереси или на чужда държава за разузнаване и вредителска дейност; шпионин. 3. *остар.* Деец от времето на освободителните борби. 4. *науч.* Причинител на различни явления в организъм, в природата и пр.; а г е н т - п р о в о к а т о р — таен сътрудник на реакционна власт, който играе двулична и подстрекателска роля в прогресивна организация.

агéнтство (от лат.) 1. Клон, представителство на централно управление или учреждение, което изпълнява техни поръчения. 2. Представителство на една държава в чужбина. 3. Посредничество, представителство. 4. Служба или длъжност на агент. 5. Канцелария на агент.

агентýра (к. лат. agentūra) 1. *остар.* Малък клон на банково учреждение. 2. Всичките агенти на едно учреждение. 3. Шпиони и диверсанти в служба на чуждо правителство или разузнаване.

агéнция (лат. agentia) 1. Учреждение, което събира сведения от политически, стопански и др. характер и ги предава на вестници, радио, телеграф и др. 2. Служба за продажба на пътнически билети, за даване реклами във вестниците, за разпространение на периодичния печат и др. 3. Канцелария на такива учреждения.

агиогрáф (гр. hagiográphos) Житиеписец.

агиогрáфия (гр. hagiographía) 1. Дял от църковната писменост за живота на светците. 2. Писане на жития; житиепиство.

агит- (лат. *agit*atio) Първа съставна част на сложни думи със значение а г и т а ц и о н е н, напр. агиттабло, агитпункт и др.

агитáтор (лат. agitātor) Лице, което върши агитация.

агитáция (лат. agitatio „подбуждане към нещо") 1. Устна, печатна или

писмена дейност за въздействие в полза или против известни идеи, задачи, мероприятия и пр. 2. Убеждаване в полза или против нещо; въздействие; нагледна агитация — картини, схеми, рисунки, стенвестници, лозунги и др., предназначени в полза или вреда на известна идея, дейност и подобни.

агитúрам (от лат. agito „подбуждам") Правя агитация, убеждавам в полза или против известна идея, задача, мероприятие и пр. и призовавам на борба.

агúтка (рус. от лат.) 1. Кратко художествено литературно-музикално произведение с подчертан агитационен характер, предназначено за публично изпълнение, често за скандиране. 2. Група лица, които изпълняват такова произведение.

агитпрóп (съкр. от *агит*ация и *проп*аганда) Отдел при обществена или политическа организация, който се занимава с агитация и пропаганда.

агитпрóпчик (от рус.) Лице, което завежда агитация и пропаганда.

агитпýнкт (съкр. от *агитация* и *пункт*) Център за организиране на агитация и за провеждане на масова политическа работа.

Аглáя (гр. agláia „красота") 1. Най-младата от трите грации, богините на красотата според гръцката митология. 2. *астр.* Име на планета.

агломерáт (лат. agglomerātus) 1. *геол.* Неспоена скала, съставена от груби скални и минерални късове, предимно от вулканичен произход. 2. Късове руда, получени чрез агломерация. 3. *прен.* Сбор от разнородни неща; сбирщина; ср. конгломерат.

агломерáция (лат. agglomeratio) 1.*геол.* Процес на образуване на неспоена скала от груби скални и минерални късове, обикновено от вулканичен произход. 2. Процес на получаване едри късове от ситна или прахообразна руда чрез спичането им с въглища. 3. *прен.* Струпване на едно място (на население в големи селища, на микроби и др.).

аглóсия (гр. aglossia) 1. *мед.* Рядко уродство, при което липсва език. 2. Немота.

аглутинáция (лат. agglutinatio „прилепяне") 1. *езиков.* Начин на образуване форми в някои езици чрез прибавяне към думите на отделни частици, напр. в турски: ода (стая), ода*лар* (стаи), одалар*да* (в стаите). 2. *мед.* Струпване в купчини на бактерии, клетки и др. в организъм под влияние на противотела — аглутини.

аглутинúн (от лат. agglutino „прилепям") Вещество, което причинява аглутинация (2).

агнáт (лат. agnātes) *юр.* 1. Роднина по мъжка линия. 2. Лице под бащина опека.

агнáция (лат. agnatio) *юр.* Роднинство по мъжка линия.

агнóзия (*а-* и gnôsis „знание") Нарушаване на правилното възприемане поради поражение в кората на големите полукълба на главния мозък. Човек може да вижда, но не възприема правилно предметите, или може да чува, но не разбира правилно чуто то.

агностúк (гр. ágnōstos „незнаещ") 1. Последовател на агностицизма. 2. *прен.* Скептик.

агностицúзъм (*а-* и гр. gnôsis „знание") Идеалистическо направление във философията, което отрича възможността за познаване на обективно съществуващия извън нас свят и неговите закономерности.

агóгика (гр. agōgé „увод") *муз.* Неголямо отклонение от темпото и метриката за постигане на по-голяма художествена изразителност.

агонизúрам (фр. agoniser от гр. agonízomai „боря се") Намирам се в агония, намирам се в предсмъртни мъки, „бера душа".

агонúстика (гр. agōnistikós „обичащ борбата или спорта") Гимнастическа или спортна борба; атлетика, гимнастика.

агóния (гр. agōnía) Предсмъртни мъки, последен и мъчителен момент при умиране.

агорá (гр. agorā́) 1. Главният площад на древногръцки град, на който ста-

вали народните събрания, политически събрания, продажба на стоки и пр. 2. Пазар.

агорафо́бия (гр. agorá „площад" и phóbos „страх") 1. *мед.* Невроза, която поражда страх от публичните места и по-специално при преминаване на големи пространства, където човек може да бъде гледан. 2. Страх от тълпата.

агори́да = ягорида.

агра́рен (лат. agrarius) Който се отнася до земеделието или до земята като обект на обработване; земеделски, поземлен.

агра́рий (лат. agrarius) *пол.* 1. Едър земевладелец в капиталистическите страни. 2. *мн. ч.* Членове на буржоазна партия, която защищава интересите на едрите земевладелци.

агра́ф (фр. agrafe от гр.) 1. Закопчалка на официална дреха. 2. *арх.* Украсен с резба камък, който се намира в център на свод на постройка и служи за подпора.

агра́фия (*а-* и гр. gráphō „пиша") *мед.* Нарушаване на психофизиологичните процеси, осигуряващи закономерна връзка между устната и писмената реч, която води до загубване способността за писане.

агрега́т (лат. aggregātus) 1. Механична смес от разни съставки. 2. Маса от еднородни частици. 3. *техн.* Съчетание от две или повече машини, свързани механично или технологично в група за извършване на един общ процес. 4. *техн.* Сложна част на някоя машина, която представлява завършено цяло (напр. двигател в автомобил). 5. *геол.* Съединяване на отделни минерали в природни материални образувания.

агрега́тен (лат. aggregātus) Който се отнася или е свойствен на агрегат; агрегатно състояние — едно от трите основни състояния на веществата: твърдо, течно и въздухообразно (при водата те са в зависимост от температурата).

агреже́ (фр. agrégé) Във френската образователна система — лице, което е придобило право да преподава в средно училище, в юридическия, медицинския или фармацевтичния факултет, след като успешно е положило определен конкурсен изпит.

агрема́н (фр. agrément) Съгласие (одобрение) на една държава, с което приема за дипломатически представител лице, посочено от друга държава.

агреси́вен (лат. aggressīvus) 1. Нападателен, настъпателен, грабителски. 2. Враждебен. 3. *хим.* Разяждащ, разрушаващ поради химическо въздействие.

агре́сия (лат. aggressio) 1. *пол.* Непредизвикано нападение, въоръжено нападение със завоевателна цел. 2. *прен.* Настъпление, нападение.

агре́сор (лат. aggressor) Страна, която извършва агресия; нападател.

агрикулту́ра (лат. agricultūra) 1. Земеделие, селско стопанство. 2. Мероприятия за подобряване на земеделското производство, за усъвършенствуване на селскостопанската техника и пр.

агро- (гр. agrós, лат. ager „нива", „поле", „земя") Първа съставка на сложни думи със значение агрономически, земеделски, който се отнася до земята, напр. агрология.

агробиоло́гия (*агро-* и *биология*) Наука за общите биологически закономерности, които имат значение за животновъдството и растениевъдството.

агроло́гия (*агро-* и гр. lógos „наука") Наука, която изучава почвата и почвените процеси с оглед на земеделските посеви, за да се увеличи добивът от земята.

агрома́ксимум (*агро-* и лат. maximum „най-много"). Съвкупност от агрономически знания и мероприятия в най-голяма степен.

агроми́нимум (*агро-* и лат. minimum „най-малко") Най-малките и най-необходимите познания и мероприятия по агрономия, необходими при обработването на земята.

агроме́тър (*агро-* и гр. métron „мярка") Линийка с мащаб за изчисляване на площи по план.

агроно́м (*агро-* и гр. nómos „закон")

1. Специалист по земеделие и селско стопанство. 2. Лице, завършило агрономия. 3. Студент по агрономия.

агрономически (от гр.) 1. Селскостопански, земеделски. 2. Свойствен на агроном или на агрономия.

агрономия, агрономство (гр. agronomía) Наука за земеделието и селското стопанство.

агротехника *(агро-* и *техника)* Система от мероприятия за отглеждане на растенията, която обхваща начините за обработването на земята, торенето, предпосевното манипулиране със семената, грижите за растенията за получаване най-големи добиви, прибирането на реколтата и др.

агрофизика *(агро-* и *физика)* Наука за различните физически и физикохимически процеси, които стават в почвата и културните растения, а така също и за физическите фактори, които въздействуват върху развитието им.

агрохимия *(агро-* и *химия)* Дял от приложната химия, който разработва въпроси във връзка с подобряването на растениевъдството.

ад (гр. Hádēs) 1. Бог на подземното царство в гръцката митология. 2. Според християнската религия—място под земята, където душите на грешниците се предават на вечни мъки след смъртта; преизподня, пъкъл; ср. Хадес. 3. *прен.* а) място на мъки и страдания; б) мъка, терзание; в) безредие.

адажио, ададжо (ит. adagio „бавно", „спокойно") 1. *муз.* Бавно темпо. 2. Музикално произведение или част от музикално произведение, което се изпълнява в бавно темпо. 3. В балета — бавна лирична част на танца.

адамант (гр. adámas, antis) 1. Елмаз, брилянт. 2. Стомана, твърд метал (у древните гърци).

адамит (от собс.) Средновековен християнин-сектант, който отричал частната собственост и се борел против съществуващия религиозен и политически гнет (по името на „първия" човек Адам).

адамов (евр. по името на първия човек според Библията) Който принадлежи на Адам; а д а м о в а г л а в а — изображение на череп с две кръстосани кости под него като символ на смъртта; а д а м о в а я б ъ л к а — изпъкналостта на гръкляна у мъжете.

адамсит (от собс.) Отровно вещество, което поразява слизестата обвивка на дихателните органи (по името на американския химик Адамс).

адаптация (лат. adaptatio „пригодяване") 1. *биол.* Приспособяване на организъм към окръжаващите го условия; а д а п т а ц и я н а о ч и т е — приспособяване на очите към различна светлина. 2. Приспособяване, нагаждане на текст с оглед на читателите и слушателите (обикновено се прави по-достъпен). 3. *прен.* Приспособяване.

адаптирам (от лат. adapto) Приспособявам, нагаждам.

адаптометър (лат. adapto „приспособявам" и гр. métron „мярка") Уред за измерване адаптацията на очите.

адаптор (лат. adaptor „приспособител") 1. Електромагнитен уред за възпроизвеждане на звукозапис. 2. Приспособление във фотографически апарат, което позволява да се използуват и по-тесни ленти или по-малки касетки от размера на апарата. 3. Приспособление за свързване на електрически уред с контакт, който не отговаря по тип и щепсел на неговия контакт. 4. Уред за разчитане на филмова фонограма.

адаш (тур. adaş от тур. ad „име" и перс. daş „другар") Едноименник, съименник.

адвалорен (лат. ad valōrem „според стойността") Който съответствува на стойността.

адвекция (лат. advectio) Хоризонтално придвижване на въздушни маси, свързано с промяна на температурата, влажността и др.

адвентизъм (от лат. advenio „идвам") *църк.* Протестантско учение, което проповядва близкото повторно идване на Христос.

адвентист (от лат.) 1. Последовател на адвентизма. 2. Протестантин.

адвербален (лат. ad „при" и verbum

„глагол“) *грам.* Приглаголен, определящ глаголно съдържание.

адвербиáлен (лат. adverbiālis) *грам.* Който е с качества или със значение на наречие.

адвербиализáция (от лат.) *грам.* Превръщане в наречие, преминаване на дума от друга категория в наречие.

адвéрбиум (лат. adverbium) *грам.* Наречие, „приглаголие“.

адвокáт (лат. advocātus) **1.** Юрист, правник, който защищава дела пред съд и дава съвети по правни въпроси. **2.** *прен.* Защитник изобщо.

адвокáтски (от лат.) **1.** Свойствен, принадлежащ на адвокат. **2.** *прен.* Който хитрува, който извърта нещо.

адвокатýра (лат. advocatūra) **1.** Адвокатство, длъжност и служба на адвокат. **2.** Адвокатите, адвокатското съсловие. **3.** Помещение на адвокатска управа.

адеквáтен (лат. adaequātus) Напълно еднакъв, съвпадащ, тъждествен.

адектúвен=адиективен.

аделомóрфен (гр. ádēlos „неясен“ и morphḗ „образ“) С неясен образ.

аденáлгия (гр. adēnalgía) *мед.* Болки в жлезите.

аденúт (гр. adēnítis) *мед.* Възпаление на лимфните възли.

аденоидúт (гр. adēnoidítis) *мед.* Увеличение на третата сливица.

аденолóгия (гр. adḗn „жлеза“ и lógos „наука“) Дял от анатомията, който изучава жлезите, наука за жлезите.

аденопáтия (гр. adḗn и páthos „страдание“) *мед.* Заболяване на лимфните възли.

аденотóмия (гр. adḗn „жлеза“ и témnō „режа“) *мед.* Оперативно изрязване на жлези или разрязване на жлези за научно изследване.

адéпт (лат. adeptus „спечелен“) **1.** Лице, което е било посветено в тайните на алхимията през средните векове. **2.** Убеден последовател, ревностен привърженик на някое учение.

адéт (тур. adet) Навик, обичай, нрав, характер.

адефáгия (гр. adēphagía „лакомия“) Ненаситен глад.

аджамúя (гр. acami от ар.) Неопитен, новак.

áджеба (тур. acaba от перс.) *разг.* Дали наистина.

адиабáта (гр. adiabatós „непроходим“) Кривата линия, която изразява графически адиабатен процес; а д и а б а т е н п р о ц е с — термодинамичен процес, който се извършва в дадена материална система без приток или отток на топлина.

адиагностúчен (*а*- и гр. diá и gnōstikós „познаваем“) **1.** *мед.* Който не се поддава на диагноза. **2.** Непознаваем, който не се поддава на познаване.

адинамúчен (*а*- и гр. dynamikós „силен“) Немощен, слаб, безсилен.

адинáмия (*а*- и гр. dýnamis „сила“) Безсилие, немощ (особено поради старост, болест и пр.).

адипóза (лат. adipōsis) *мед.* Болест причинена от голямо натрупване на тлъстини.

адипóзен (от лат. adeps. ipis „тлъстина“) *мед.* Тлъст, с тлъстини.

адитúвен (лат. additīvus) Който се прибавя.

адиектúвен (лат. adiectīvus) **1.** *грам.* С качества на прилагателно име; прилагателен. **2.** Който се прибавя към нещо.

административен (от лат.) **1.** Който се отнася до управа, управителен. **2.** Който става по нареждане на изпълнителната власт. **3.** Свойствен или необходим на управител; организаторски, управленчески. **4.** *прен.* Чиновнически.

администрáтор (лат. administrātor) **1.** Лице, упълномощено да управлява и да ръководи учреждение, предприятие и др.; управител, ръководител, уредник. **2.** Лице, което има качества да управлява и да ръководи. **3.** Лице, което завежда администрация на вестник, списание и др.

администрáция (лат. administratio) **1.** Органи за управляване на държавни, обществени и други предприятия; управа, управление. **2.** Органите на изпълнителната власт. **3.** Длъжностните лица, ръководният персонал на дадено учреждение или предприятие

4. Служба в редакция за техническо ръководство и разпространяване на вестник, списание и др. 5. Помещение на такава служба.

администрирам (от лат. administro) 1. Занимавам се с администрация; управлявам, ръководя, уреждам. 2. *прен.* Действувам формално, бюрократически постъпвам, като спазвам само буквата на закона.

адмирал (к. лат. admirālis от ар. amir al-bahr „господар на морето") 1. Най-високото звание и чин в командния състав във военноморски флот. 2. Лице с такъв чин.

адмиралтейство (от ар.) 1. Върховно управление на военноморски сили. 2. Министерство на флотата в някои страни.

адмирация (лат. admiratio) Възхищение, преголямо уважение.

адмирирам (от лат. admiror) Възхищавам се от нещо, изразявам голяма почит.

адмиративен (лат. admiratīvus) Който предава или предизвиква възхищение.

адмисия (лат. admissio) Допускане, приемане.

адноминален (лат. adnominālis) *грам.* Прииmенен, който стои при име или определя име.

Адонис (гр. Adōnis) 1. Според гръцката митология красив момък, обикнат от Афродита (Венера) и превърнат в цвете. 2. *прен.* Хубавец, красавец. 3. *бот.* Лютиково цвете, вид карамфил с големи цветове (употребява се като лек при сърдечни болести).

адонически стих (от гр.) *литер.* Последният стих на сафическата строфа, който се състои от дактил и спондей (—◡◡/——) или от дактил и хорей (—◡◡/—◡).

адоптат (лат. adoptātus) *юр.* Осиновен.

адоптатор (лат. adoptātor) *юр.* Осиновител.

адоптация, адопция (лат. adoptatio, adoptio) *юр.* Осиновяване.

адоптивен (лат. adoptatīvus) Който се отнася до осиновяване.

адоптирам (от лат. adopto) 1. Осиновявам. 2. *прен.* Присвоявам си (известно право или задължение).

адоратор (adorātor) 1. *църк.* Молител, богомолец, поклонник. 2. Обожател, поклонник.

адорация (лат. adoratio) *църк.* 1. Обожаване, почитане. 2. Церемония при избирането на нов папа.

адорнаменто (ит. adornamento) *муз.* С украшение.

адреналин (лат. adrenālis „прибъбречен") *мед.* 1. Специфично вещество, хормон, което се отделя от надбъбречната жлеза. 2. Лекарство, получено по синтетичен начин, което се употребява при кръвотечение, астма и др.

адрес (фр. adresse) 1. Означаване местонахождението на лице или учреждение. 2. Надпис на плик, пакет, картичка и пр. с означаване името или фирмата и точното място на лицето или учреждението, до които се изпращат. 3. Писмено приветствие към лице или учреждение по някакъв тържествен случай.

адресант (к. лат. през фр.) 1. Подател, изпращач. 2. *фин.* Лице, което издава полица.

адресат (к. лат. adressātus през фр.) 1. Получател. 2. *фин.* Лице, на което е дадена полица.

адски (от. гр. Hádēs „Хадес, бог на подземното царство") 1. Свойствен на подземното царство. 2. *прен.* Дяволски, злобен, зъл. 3. *прен.* Непоносим, тежък, мъчен; адска машина — снаряд с часовников механизъм, който избухва в определено време; адски камък (лат. lapis infernālis) — сребърен нитрат, вещество, което се употребява и за изгаряне на рани.

адскрипция (лат. adscriptio) Закрепостяване.

адсорбент (лат. adsorbens, entis „поглъщащ") *хим. физ.* Вещество, което притежава способност да поема (поглъща) в порите си или по повърхността си течни или въздухообразни вещества.

адсорбер (от лат. ad „към" и sorbeo „поглъщам") *техн.* Апарат за осъществяване на процеса на адсорбцията. Употребява се за поглъщане на пари и газове или разтворени веще-

ства чрез твърди поглъщатели (адсорбенти).

адсорби́рам (лат. adsorbeo) Поглъщам.

адсо́рбция (лат. adsorptio) Привличане или задържане на па́ри, газове или разтворени вещества по повърхността на твърди тела или течности.

адстра́т (нем. Adstrat) *езиков.* **1.** Езикът на пришелците, който е оказал влияние върху езика на коренните жители и се е съхранил като малцинствен език. **2.** Разновидност на двуезичие, породило се от дългото съвместно съществуване на различни езици на една и съща територия.

аду́ктор (лат. adductor) *анат.* Мускул-довеждач, който приближава крайник към средната линия на тялото.

адула́р (от собс.) Безцветен, прозрачен минерал, разновидност на ортоклаза (по името на местност в Алпите).

адула́тор (лат. adulātor) Ласкател.

адула́ция (лат. adulatio) Ласкаене, ласкателство.

аду́лтер (лат. adulter) Който изневерява на съпружеската вярност; прелюбодеец.

адхе́зия (лат. adhaesio) Сила на привличане между молекулите на твърди, течни или газообразни вещества, която се проявява при допиране на телата едно до друго; ср. кохезия.

адю́нкт (лат. adiunctus „присъединен“) **1.** Асистент, аспирант във военно учебно заведение, който се готви за преподавател във висше военно училище. 2. *остар.* Асистент. **3.** Помощник, заместник на длъжностно лице.

адюта́нт (к. лат. adiutans, antis „помагащ“) Офицер при военен началник за изпълнение на служебни поръчки и щабна работа.

ае́д (гр. aoidós) *литер.* Древногръцки народен певец, поет-певец.

аера́рий (от гр. aḗr „въздух“) Площадка за правене на въздушни или слънчеви бани, особено в санаториум; ср. солариум.

аера́ция (фр. aération „проветряване“ от гр.) **1.** Обмяна на почвения въздух с атмосферния чрез обработка на почвата и мелиорация. 2. Вкарване на въздух в канални води, намиращи се в биологични филтри, за да се ускори проветряването. **3.** Проветряване на помещения и сгради, насищане с въздух. **4.** Метод за лекуване чрез продължително и системно дишане на открито.

аеренхи́ма (гр. aḗr „въздух“ и énchyma „влято вещество“) Тъкан на водни и блатни растения, която съдържа въздух между клетките.

аеро- (гр. aḗr „въздух“) Първа съставка на сложни думи със значение в ъ з д у ш е н, в ъ з д у х о п л а в а т е л е н, напр. а е р о г е н е н, а е р о г а р а.

аеро́б (*аеро-* и гр. bios „живот“) Микроорганизъм, който може да съществува само при наличността на свободен кислород; прот. анаероб.

аеробио́н (*аеро-* и гр. bios „живот“) Атмосферата като среда на живота.

аеробу́с (*аеро-* и лат. omni*bus* „за всички“) Пътнически самолет.

аерога́ра (*аеро-* и *гара*) Летище, което обслужва гражданското въздухоплаване.

аероге́нен (*аеро-* и гр. génos „род“) *мед.* Който произхожда или се носи от въздуха, който се предава по въздуха (за болест).

аерогра́ф (*аеро-* и гр. gráphō „пиша“) **1.** Уред за нанасяне цветове върху хартия, платно и др. чрез пулверизиране; бояджийски пистолет. **2.** Метеорологичен уред, който едновременно записва няколко данни: температура, влажност, атмосферно налягане.

аерогра́фия (*аеро-* и гр. gráphō „пиша“) **1.** Боядисване на тъкан чрез пистолет със сгъстен въздух. **2.** Наука за горните атмосферни слоеве.

аеродина́мика (*аеро-* и *динамика*) Наука за действуващите във въздушна среда сили и за свързаните с тях движения на въздуха в присъствието на някакво чуждо, твърдо тяло.

аеродру́м (*аеро-* и гр. drómos „място за надбягване“) Летище.

аероклу́б (*аеро-* и *клуб*) Дружество, клуб на любители на въздухоплаването.

аероли́т (*аеро-* и гр. líthos „камък“)

Метеорит, състоящ се главно от скална материя.

аероли́фт *(аеро-* и *лифт)* Уредба за издигане на разяждащи течности, земно масло и др. с помощта на въздух, вкарван под налягане в стълб от течността.

аероло́гия (*аеро-* и гр. lógos „наука") Дял от метеорологията, който изследва явленията в свободната атмосфера, предимно във високите атмосферни слоеве; има за цел да усъвършенствува методите и уредите за тези изследвания; ср. аерография (2).

аероло́ция *(аеро-* и *лоция)* Подробно описание на въздушен път, придружено с карти, скици и др., предназначено за подпомагане на летците.

аеромая́к *(аеро-* и *маяк)* Кула със силни осветителни тела за показване пътя на летците.

аероме́тър (*аеро-* и гр. métron „мярка") Уред за измерване теглото и гъстотата на въздуха и другите газове.

аероме́трия (*аеро-* и гр. metréō „меря") Наука, която изследва физическите свойства на въздуха и газообразните тела.

аеромеха́ника *(аеро-* и *механика)* Дял от механиката, който се занимава с равновесието и движението на въздуха и газовете.

аеромо́бил (*аеро-* и лат. mobilis „подвижен") Автомобил, привеждан в движение чрез въздушно витло (пропелер), въртяно от двигател.

аеромото́р *(аеро-* и *мотор)* **1.** Двигател, привеждан в движение чрез въздух. **2.** Двигател на самолет.

аеро́н (от гр. aḗr „въздух") Лека сплав от алуминий, мед, калай и др., която има високи механични свойства; употребява се при самолетостроенето.

аеронавига́ция *(аеро-* и *навигация)* **1.** Наука и практика за управляване на летателни апарати по определен път, като се използуват сигнали по радиото, компаси, карти и др. **2.** Наука за определяне посоката на полета на летателен апарат, без да се използува карта.

аерона́вт (*аеро-* и гр. náutēs „моряк") Летец, въздухоплавател.

аерона́втика *(аеро-* и *навтика)*. **1.** Наука за движението във въздуха на летателни апарати, по-тежки (навигация) или по-леки (въздухоплаване) от него. **2.** Самото летене във въздуха с всякакви апарати.

аеропла́н (*аеро-* и лат. planum „плоскост", фр. aéroplane) По-тежък от въздуха летателен апарат с неподвижни носещи плоскости (криле), снабден с двигател и витло или с ракетен, реактивен или турбоструен двигател; самолет.

аеропланше́т *(аеро-* и *планшет)* Уред с карта, чрез който се направлява полет на летателен апарат (картата се развива и едновременно се навива между две макари).

аеропо́рт *(аеро-* и *порт)* **1.** Голямо летище със специални служби, съоръжения и помещения за излитане, кацане и пазене на летателни апарати. **2.** Възлов пункт на въздушни линии.

аеропо́ща *(аеро-* и *поща)* Въздушна поща.

аероско́п (*аеро-* и гр. skopéō „гледам") Уред за изследване на въздуха.

аероско́пия (*аеро-* и гр. skopéō „гледам") Наблюдение на въздуха.

аероста́т (*аеро-* и гр. statós „стоящ") Летателен апарат, по-лек от въздуха поради газа, с който е напълнен; ср. балон.

аероста́тика *(аеро-* и статика) Дял от аеромеханиката, който изследва условията за равновесието на газовете, предимно на атмосферния въздух, под влияние на силите, които действуват върху тях, и действието на неподвижните газове върху тях.

аероснимка *(аеро-* и *снимка)* Снимка, направена от самолет или друг летателен апарат.

аерота́нк (*аеро-* и анг. tank) Басейн за прочистване на вода чрез аерация.

аеротахоме́тър *(аеро-* и *тахометър)* Уред за отбелязване броя на оборотите на авиационен двигател.

аеротера́пия *(аеро-* и *терапия)* *мед.* Лечение с атмосферен въздух, въздушна баня.

аеротранспо́рт *(аеро-* и *транспорт)* Въздушен превоз.

аеротропи́зъм (*аеро-* и *тропизъм*) Насочване корените на растение към места с повече кислород.

аерофа́р *(аеро-* и *фар)*=аеромаяк.

аерофи́лтър *(аеро-* и *филтър)* Резервоар, който е приспособен за прочистване на вода чрез аерация.

аерофи́т (*аеро-* и гр. phytón „растение") *бот.* Растение, което живее във въздух; ср. хидрофит.

аерофо́бия (*аеро-* и гр. phóbos „страх") *мед.* Болезнен страх от въздух.

аерофо́н (*аеро-* и гр. phōnē „глас") 1. *физ.* Уред за предаване на човешки глас на далечни разстояния (представлява съчетание на телефон и фонограф). 2. *муз.* Всеки духов музикален инструмент.

аерофо́р (*аеро-* и гр. phérō „нося") 1. Уред за доставяне въздух на водолази за дишане. 2. Уред за прочистване на въздуха в минни галерии и др.

аерофо́то=аероснимка.

аерофотограме́трия *(аеро-* и *фотограметрия)* Съставяне планове и карти на местности въз основа на самолетни снимки.

аерофотогра́фия *(аеро-* и *фотография)* 1. Снимане от летателен апарат. 2. Снимка, направена от летателен апарат, предимно от самолет.

ажде́р (тур. от перс.) 1. Змей, хала (митическо същество, което олицетворява буря, гръм и мълния). 2. *прен.* Юнак.

а́жио (ит. aggio) 1. *банк.* Разликата между номиналната и действителната стойност на монетите и ценните книжа. 2. Разликата, която се плаща при размяна на пари.

ажиота́ж (фр. agiotage) *банк.* Изкуствено понижаване или повишаване цената на борсови ценни книжа или стоки със спекулативна цел.

ажита́то (ит. agitato) *муз.* Възбудено.

ажу́р[1] (фр. à jour „на ден") 1. Навременно вписване на извършена работа в счетоводните книги. 2. *прен.* Изправност, незакъсняване на работа.

ажу́р[2] (фр. à jour „на дупчици") 1. Прозирна тъкан, вид дантела. 2. Художествена плетеница от тънки метални нишки.

ажусти́рам (фр. ajuster) 1. *търг.* Правилно и вярно приключвам търговски книги и сметки, правилно завършвам книговодство. 2. *техн.* Събирам части на машина, сглобявам.

азазе́л (ст. евр.) Зъл дух в пустинята, комуто принасяли в жертва козел — според еврейската религия. Оттук изразът „козел опущения" — „изкупителна жертва".

аза́лия (лат. azalea от гр. azaléos „сух") Декоративно растение с красиви бели, розови или червени цветове.

азари́н (от лат. asarum) Жълта боя, която се получава от растението копитник.

аза́рт(ен)=хазарт(ен).

а́збест (гр. ásbestos „неизгорим") Общо име на много силикатни материали, които се разнищват лесно на тънки и здрави влакна; не пропускат топлината и електричеството, огнеупорни са и са устойчиви на киселини.

азбести́т (от гр.) Материал от азбестови влакна и бяла глина (70 : 30%), употребяван за изолация.

азбестоциме́нт=етернит.

азболи́т (*азбест* и гр. líthos „камък") Плочки от азбест, цимент и стружки, с които се настилат подове.

азгъ́н (тур. azgın) Буен, разярен; страстен.

а́зефщина (рус.) Голяма политическа провокация (по името на провокатора Азеф).

азиа́тски (от собс.) Произхождащ от Азия, свойствен, присъщ на Азия.

ази́д (гр. ázōos „лишен от живот" и eídos „вид") *хим.* Сол на азотоводородната киселина; някои азиди са силно избухливи съединения.

азиму́т (ар. as sumut „пътеки") 1. *астр.* Ъгъл между меридиана на дадено място и отвесния кръг през едно небесно тяло в даден момент, измерен чрез дъгата от хоризонта, включена между тия два кръга, като се почва от юг и се върви на запад-север-изток от 0 до 360°. 2. *воен.* Ъгъл, сключен между посоката, по която се намира една точка, и посоката север—юг.

азойски (*а-* и гр. *zōē* „живот“) Без живот, лишен от живи същества; азойска ера — най-старата ера от историята на Земята, наричана още архайска.

азот (*а-* и гр. *zōós* „жив“, лат. nitrogenium) Химически елемент, знак N, пореден номер 7, ат. тегло 14,008; безцветен газ, който не поддържа горенето; съставя 75,5% от въздуха.

азотизация (от гр.) **1.** Насищане с азот. **2.** *техн.* Насищане повърхностния слой на стоманени изделия с азот, за да им се придаде твърдост.

азотирам (от гр.) Насищам с азот, увеличавам състава на азот.

азотобактерия (*азот* и *бактерия*) Аеробен микроб, който живее в почвата, усвоява азот от въздуха и обогатява почвата с азотни вещества.

азофоска (нов. от *азот*, *фосфор*, *калий*) Изкуствен тор, който съдържа азот, фосфор и калий, особено полезен за лен, коноп, захарно цвекло и картофи.

азур (ар. azur от перс. lazur) **1.** Синьо анилиново багрило, употребявано при микроорганични изследвания за оцветяване на микроби, клетки и др., понеже обагря разните елементи в клетката различно. **2.**=лазур: *а*) синева, небесна синева; *б*) стъкло, боядисано синьо.

азурин (от ар.) Тъмносиня боя.

азурит (от ар.) Медна руда, минерал, от който се получава мед, синя боя и син камък.

Айд (гр. Hádēs) **1.** Бог на подземното царство според гръцката митология; Хадес. **2.** *прен.* Подземно царство, преизподня, ад.

айгър (тур. aygır) Жребец, нескопен кон.

айлък (тур. aylık) Месечна заплата, заплата, възнаграждение.

айляк (тур. aylak) Безработен, свободен; безделник, мързеливец.

айнаджия (тур. aynacı) Който хитрува, за да не работи; ленивец.

айнщайний (от собс.) Получен по изкуствен начин радиоактивен химически елемент, знак Es, пореден номер 99 (по името на математика Алберт Айнщайн — 1879—1955 г.).

айран, айрян (тур. ayran) Разредено с вода кисело мляко; мътеница.

айсберг (нем. Eisberg) Плаваща ледена планина, откъсната от ледник.

айскакао (нем. Eis „лед“ и *какао*) Питие, приготвено от какао и захар, което се гарнира със силно изстуден и подсладен каймак.

айскафе (нем. Eis „лед“ и *кафе*) Питие, приготвено от кафе и захар, към което се прибавя сладолед, залят с ароматизиран каймак.

академизъм (от гр. akadēmeia). **1.** Чисто теоретично направление в научните и учебните занимания, откъснатост от практиката и от изискванията на живота. **2.** Направление в изкуството през XVII и XVIII в., което догматизира външните особености на античното и ренесансовото изкуство. **3.** Придържане към установени традиции в науката и изкуството. **4.** *прен.* Теоретичност без практическо значение.

академик (гр. akadēmikós) **1.** Действителен член на академия. **2.** Древногръцки философ, член на академията (1). **3.** *прен.* Опитен в своята дейност човек, особено в областта на науката и изкуството.

академист (от гр.) *остар.* **1.** Привърженик на академията. **2.** Студент в академия.

академичен, академически (гр. akadēmikós) **1.** Принадлежащ, свойствен на академия или на висше учебно заведение. **2.** С качества на завършващ или следващ академия, с качества на висше образование. **3.** Теоретичен, нямащ практическо значение. **4.** *прен.* Образцов, превъзходен, изискан, отличен, класически (в научно и художествено отношение); академичен съвет — ръководно тяло на висше учебно заведение.

академия (гр. akadēmeia) **1.** Философска школа на Платон в древна Гърция, наречена по името на градина край Атина, посветена на митичния герой Академ, където Платон излагал своята философия пред учениците си. **2.** Най-висшето научно учреждение

за развитие на науката и изкуствата. 3. Висше учебно заведение (военна, художествена, музикална, духовна, селскостопанска, медицинска и др.).

акажу́ (фр. acajou) 1. Тропическо дърво с хубава дървесина в черен цвят, употребявана за скъпи мебели, шперплат и др.; от плодовете му се добиват масла и смоли.

ака́нт (гр. ákantha). 1. Южно декоративно растение с големи нарязани листа; корените му се употребяват като лекарство. 2. *арх.* Орнамент на капител на колона, на ваза и др. във вид на акантов лист, използуван в коринтския, романския и някои други стилове.

акариа́зис (гр. akaríasis) 1. Болест по листата и пъпките на растенията във вид на червеникави петна. 2. Болест по кожата на животни, причинена от паразити; ср. акарида.

акари́да (нгр. ákari, лат. acarus) Кърлеж.

акаталекти́чен (гр. akatalēktikós) *литер.* Несъкратен (за стих).

акатале́псия (гр. akatalēpsía) 1. Неспособност да се разбере нещо. 2. *мед.* Неопределеност в признаците на болест.

ака́тист (гр. akáthistos от гр. *а-* и katízō „седя") 1. Църковно хвалебно песнопение, през време на което не се седи. 2. Богослужебна книга с такива песнопения. 3. Църковна служба, през време на която се пеят такива песни.

ака́ция (гр. akakía, лат. acacia) Дърво от семейството на пеперудоцветните с гроздовидни и ароматни цветове, салкъм.

а́ква (лат. aqua) Вода; а к в а д е с т и л а т а (aqua destillāta) — дестилирана вода.

аквалънг (лат. aqua „вода" и англ. lung „бял дроб") Приспособление за дишане на човека под водата.

аквамари́н (лат. aqua marīna „морска вода") Скъпоценен камък със синьозелен цвят.

акванаа́вт (от лат. гр.) Лице, което се занимава с акванавтика.

аквана́втика (лат. aqua „вода" и гр. nautikḗ „изкуство за плуване") Подводно плуване с научна, практическа или спортна цел.

аквре́л (ит. acquarello) 1. Водна боя. 2. Рисунка с водна боя.

акварели́ст (от ит.) Художник, който работи предимно акварели.

аква́риум (от лат. aquarium) 1. Съд със стъклени стени, в който се отглеждат риби и други водни животни или растения. 2. Учреждение, което изучава морската и речната флора и фауна.

акvати́нта (ит. acquatinta) 1. Ръчен дълбокопечатен способ, при който образите се нанасят върху метална плоча, покрита с прах от колофон или асфалт и неколкократно обработвана с киселина, така че се получават отпечатъци на хартия с тонове, наподобяващи размит туш или акварел. 2. Графична творба, направена по този начин.

аквати́пия (лат. aqua „вода" и гр. týpos „образ", „отпечатък") Печатане на цветни рисунки като имитация на акварел (2).

аквато́рия (лат. aquatoria) 1. Участък от водно пространство на пристанище между кея и вълнолома. 2. Водно пространство, използувано за излитане, кацане и престой на водосамолети.

акведу́к(т) (лат. aquaeductus) 1. Водопровод. 2. Съоръжение във вид на мост над река, долина, път и подобни, върху което има водопровод.

аквизи́тор (лат. acquisītor „който припечелва") Лице, което е упълномощено да търси клиенти и да събира суми за сметка на дружество, предприятие и др.

аквиле́гия (от лат. aquilegus „събиращ вода") *бот.* Вид декоративно тревисто растение.

аквило́н (лат. aquilo, ōnis) 1. Силен северен вятър. 2. Бог на северния вятър според римската митология.

аквипа́р (лат. aqua „вода" и pario „раждам") *биол.* Животно, което ражда малките си във водата, напр. кит.

акефа́л (*а-* и гр. kephalḗ „глава") Безглав, който няма глава.

аки́н (казах.) Народен певец в Казахстан, Киргизия и др.

акинéзия (гр. akinēsía) *мед.* Неподвижност, парализа.

акинéт (гр. akínētos „неподвижен") Неподвижна клетка във водорасли, образувана по безполов начин.

акламáция (лат. acclamatio) Израз на възторжено одобрение, възторжени ръкопляскания и възгласи.

акламúрам (от лат. acclāmo) Поздравявам възторжено, приветствувам, изразявайки пълно одобрение, посрещам с акламация.

аклиматизáция (к. лат. acclimatisatio) 1. Приспособяване на растения, животни или хора към нови за тях климатични, географски, почвени, хранителни и др. условия. 2. Придаване на въздуха определена температура и влажност, които се поддържат постоянни чрез специални приспособления; прилага се в някои производства (на хартия, на платове, при печатане на фини работи и пр.). 3. Оставяне на материали (прежди, хартии и пр.) в определена температура и относителна влажност на въздуха, за да се постигнат най-големи механични и технологични качества.

аклиматизúрам (от к. лат.) 1. Приспособявам към нови климатични, географски и др. условия, правя аклиматизация. 2. *прен.* Привиквам, приучвам.

акмейзъм (нов. от гр. akmé „връх") *литер.* Упадъчно буржоазно-дворянско течение в руската литература от началото на XX в., издигнало в култ лозунга „изкуство за изкуството", а творчеството си — за връх (акме) на художествената правда.

аколáда (фр. accolade) 1. *ист.* Обредна прегръдка и докосване с плоското на меч при посвещаване на рицар. 2. Скобка за съединяване на два или повече редове или петолиния (}).

аколутúя (гр. akolouthía) Църковна служба или последование на църковна служба; литургия.

акомодáция (лат. accommodatio) Приспособяване, нагласяване, нагаждане; а к о м о д а ц и я н а о к о т о — способност на окото при човека и животните да вижда ясно предметите на различни разстояния.

акомодúрам (от лат.) Приспособявам, нагаждам.

акомпанимéнт (фр. accompagnement) Музикален съпровод (инструментален или вокален) на инструментална или вокална солова или ансамблова пиеса.

акомпанúрам (фр. accompagner) 1. *муз.* Съпровождам с песен или инструментална музика солова или ансамблова песен. 2. *прен.* Съпровождам, придружавам.

акомпанятор (фр. accompagnateur) *муз.* Лице, което акомпанира.

аконитúн (гр. akóniton) Отрова от растението аконит.

а-кóнто (ит. a conto) *тъpг.* За сметка на. . .

акóрд (фр. accord „съгласие") 1. *муз.* Съчетание от няколко звука с различна височина, възприемани от слуха като звуково единство; обикновено акордът е съзвучие, при което звуковете са разположени в терци. 2. Система на отчитане и заплащане на труда на работниците в зависимост от общия обем на извършената работа, без да се взема под внимание времето; съгласие, договор. 3. *прен.* Действие, край.

акордáнт (от фр.) *остар.* Лице, което взема работа на акорд.

акордеóн (фр. accordéon) Музикален инструмент с клавиатура за дясната ръка и няколко реда копчета за лявата ръка за отделните басови тонове и за готови акорди.

акордеонúст (от фр.) Лице, което свири на акордеон.

акордúрам (фр. accorder) Настройвам струнен инструмент, нагласявам хармонично музикален инструмент, особено пиано.

акордьóр (фр. accordeur) Лице, което настройва музикални инструменти, предимно пиана.

акостúрам (фр. accoster) *мор.* Приближавам до брега (за кораб).

акрáн(ин) (тур. akran) Връстник.

акрáтия (гр. akratés „слаб") *мед.* Слабост, безсилие.

акратотéрми (гр. akratês „безсилен" и thermós „топъл") Горещи, но слабо минерализирани извори.

акредитѝв (лат. accreditīvus) 1. *банк.* Писмено нареждане на кредитен институт до друг кредитен институт или на частно лице за изплащане сума на трето лице. 2. *пол.* Пълномощие, документ, който удостоверява назначаването на дадено лице за дипломатически представител.

акредитѝвен (лат. accreditīvus) 1. Който се отнася до акредитив, който принадлежи или е свойствен на акредитив. 2. Който упълномощава, дава доверие или потвърждава назначаването на дипломатически представител.

акредитѝрам (от лат.) 1. Откривам някому кредит. 2. Давам пълномощие за получаване на сума. 3. Упълномощавам някого като дипломатически представител при друга държава.

акрѝбия (гр. akríbeia) Точност, научна точност.

акрѝда (гр. akrís, ídos) *зоол.* Вид скакалец.

акридѝн (от лат. acer „остър") Химическо съединение, което влиза в състава на каменовъглената смола; някои от неговите производни се употребяват като бои за кожа и като лекарства.

акрихѝн (лат. acrichinum) *фарм.* Синтетичен препарат, който служи за лекарство против малария, като заменя хинина.

акроаматѝчен (гр. akroamatikós) Основан само на слушането.

акробàт (гр. akrobátēs „който ходи нависоко") 1. Цирков артист, който изпълнява гимнастически и еквилибристични номера. 2. *прен.* Опитен в „извъртането", въжеиграч, хитрец.

акробатѝзъм (гр. ákros „връх" и báinō „вървя") Ловкост, опитност при извършването на гимнастически упражнения, изкуство на акробат.

акробàтика (гр. akrobatikḗ) 1. Вид гимнастика със спортна насоченост. 2. Цирково изкуство, което обхваща ловко извършване на гимнастически упражнения, ходене по въже, упражнения с уреди и др.

акрокефàл (гр. ákros „остър" и kephalḗ „глава") Човек с продълговата и заострена глава.

акрокефàлия (гр. akrokephalía) Продълговата и заострена форма на черепа.

акролèйн (лат. acer „остър" и oleum „масло") *фарм.* Отровна течност с остър мирис (смесена с формалин, служи за дезинфекция).

акромегàлия (гр. ákros „краен" и mégas „голям") *мед.* Несъразмерно и голямо нарастване на части от тялото, особено на крайниците, поради заболяване на хипофизата.

акромонограма (гр. ákros „връх", „край", mónos „сам" и grámma „буква") *литер.* 1. Стихотворение, при което крайната сричка на стиха се явява като начална на следващия. 2. Стихотворение, при което крайната дума на предходния стих се римува с първата дума на следващия стих.

акропетàлен (гр. ákros „краен" и лат. peto „стремя се") *бот.* Който расте откъм върха (за растение).

акрòпол (гр. akrópolis от ákros „висок" и pólis „град") Най-високата и укрепена част на древногръцки град, градска крепост; ср. хисарлък.

акростѝх (гр. akróstichon) *литер.* Стихотворение, на което началните букви на стиховете образуват дума или изречение.

акростòл (гр. akrostólion) *мор.* 1. Издигнатата част на двата края на кораб в древно време. 2. Украшение на предната част на кораб, което представлява сирена, дракон, статуя и др.

акротèр(ий) (гр. akrotḗrion „връх", „край на предмет") *арх.* Статуя, поставена на ъглите или на върха на фронтон (човек, животно и др.).

акрофòбия (гр. ákros „висок" и phóbos „страх") *мед.* Болезнен страх у някои хора при изкачване нависоко или при гледане отвисоко.

акроцефàл, акроцефàлия = акрокефал, акрокефалия.

акселбàнт (нем. Achselband от Achsel „рамо" и Band „връзка") Плетеница от златни или сребърни шнурове с метални краища, поставена през дясното рамо на униформа на щабни офицери, адютанти и др.

акселерогра́ф, акселера́ция, акселеромѐтър=акцелерограф, акцелерация, акцелерометър.

аксесоар (фр. accessoire) **1.** Второстепенно, странично по отношение на главното украшение, добавъчно украшение. **2.** *мн. ч.* Дребни вещи като странични подробности при театрално представление.

аксиа́лен (лат. axiālis) *техн.* Който е свойствен или принадлежи на ос; осов.

аксиоло́гия (гр. áxios „ценен" и lógos „наука") Учение за ценностите изобщо, включващо социология, етика, естетика, религия и т. н., породило се в началото на XX в. в буржоазната философия и превърнало се през последните десетилетия в един от основните клонове на съвременната идеалистическа философия.

аксио́ма (гр. axīōma) **1.** Очевидна истина, която не се нуждае от доказателства. **2.** Изходно положение, което служи за основа на доказателствата на други положения на научна дисциплина, но не се доказва в нея. **3.** *прен.* Неоспорима истина, очевидна истина.

аксиомѐтър (лат. axis „ос" и гр. métron „мярка") **1.** *мор.* Уред за определяне ъгъла на отклонението на кормило по отношение на диаметралната плоскост на параход. **2.** *техн.* Инструмент, с който са снабдени някои уреди, за определяне отклонението на оста на уреда от началната плоскост.

а́ксон (гр. áxōn „ос") *биол.* Израстък на нервна клетка, който дава начало на нервно влакно.

аксономѐтрия (гр. áxōn „ос" и metréō „меря") *геом.* Метод на проектиране на геометрични фигури върху пространствената координатна система.

акт (лат. actus „извършен") **1.** Отделна проява на човешка дейност; действие, постъпка, дело. **2.** *юр.* Документ, с който се удостоверява някакъв факт, установен пред свидетели; о б в и н и т е л е н а к т — излагане данни за обвинение на подсъдим от обвинителната власт. **3.** Документ (название на различни видове документи: напр. нотариален акт). **4.** *театр.* Отделно действие на пиеса. 5. Тържествено заключително събрание в учебно заведение. 6. Рисунка на голо човешко тяло.

акти́в (лат. actīvus „деятелен") **1.** *пол.* Най-дейните членове на партийна или друга организация. **2.** *фин.* Доход, приход, всичките налични материални средства на една организация, предприятие, отделно лице. **3.** *прен.* Делата на едно лице, които са в негова полза при оценка на дейността му; успех, заслуга. **4.** *грам.* Действителен залог.

актива́тор (лат. activātor) **1.** Химикал, който се прибавя към рудна каша, за да ускори и увеличи флотирането на минерала в пяната, за да изплува. **2.** Химически смеси, които усилват действието на ферментите и катализаторите. **3.** Усилвател.

актива́ция (лат. activatia) **1.** Засилване на химическите, физическите и биологичните свойства на тяло. **2.** Подбуждане към действуване. **3.** Обработка на поресте тела (напр. дървени въглища) за увеличаване на тяхната поглъщателна способност на газове, течности и др. **4.** Довеждане на молекули или атоми в състояние, при което най-лесно влизат в химически реакции.

акти́вен (лат. actīvus „деятелен") **1.** Деен, енергичен. **2.** Който действува, който въздействува. **3.** *фин.* Положителен, с по-големи приходи от разходите; а к т и в е н з а л о г *грам.* — при който подлогът върши действието, действителен залог.

активиза́ция (лат. activisatio) **1.** Засилване на дейност. **2.** Подтикване към решителни действия.

активизи́рам, активи́рам (от лат.) **1.** Увеличавам енергия на тяло или организъм. **2.** Подтиквам към усилена дейност. **3.** Раздвижвам, докарвам от бездействие в действие.

активи́ст (фр. activiste) Член на актив (1), деен член на организация.

акти́вност (от лат.) **1.** Енергична дейност, дейно участие в нещо. **2.** Способност на организъм да реагира на външни дразнения.

актини́ди (гр. aktís, înos „лъч" и éidos „вид") Радиоактивни елементи от трета група на периодическата система на Менделеев. Актиниди са актиний, торий, уран, нептуний и др.
акти́ний (гр. aktís, aktînos „лъч") Радиоактивен химически елемент, знак Ас, пореден номер 89, ат. тегло 227; съдържа се в урановите руди.
акти́ния (лат. actinia от гр.) *зоол.* Морско мешесто животно от рода на полипите; има много пипалца около устата си, разположени лъчеобразно.
актино- (гр. aktís, înos „лъч") Като съставна част на сложни думи има значение: л ъ ч, л ъ ч е и з п у с к а н е, л ъ ч и с т а е н е р г и я и др.
актиногра́ф (*актино-* и гр. gráphō „пиша") Уред за автоматично регистриране на енергията на слънчевите лъчи, които падат върху Земята.
актиноли́т (*актино-* и гр. líthos „камък") Вид минерал, лъчист камък.
актиноме́трия (*актино-* и гр. metréō „меря") Дял от геофизиката, който изучава методите за измерване на лъчистата енергия на Слънцето, небесния свод и Земята.
актиноме́тър (*актино-* и гр. métron „мярка") 1. Уред за измерване на лъчиста енергия (напр. на Слънцето). 2. Фотоуред за определяне времето на експозицията.
актиномико́за (*актино-* и *микоза*) *мед.* Специфично заболяване у човека и животните, което се причинява от лъчистата гъбичка и се проявява в гнойни подутини
актиномице́ти (*актино-* и гр. mýkēs „гъба") Низши растителни микроорганизми с черти на бактерии и прости гъби.
актино́н (от гр.) Продукт от разлагането на актиний.
актиноско́пия (*актино-* и гр. skopéō „гледам") Изследване чрез лъчи.
актинотера́пия (*актино-* и *терапия*) *мед.* Лекуване с лъчи.
актри́са (фр. actrice) Артистка.
актуа́лен (лат. actuālis) Който се отнася до настоящия момент, важен за момента, съвременен, навременен.
актуали́зъм (от лат. actuālis „деятелен") *геол.* Учение, според което развитието на природата е станало при същите природни закони, които действуват и сега (които и сега са актуални).
актуа́лност (от лат.) Навременност, злободневност.
актуа́рий (лат. actuarius) 1. *остар.* Деловодител, протоколист, регистратор. 2. Специалист по застрахователно дело, който изчислява вноските при осигуровки, премиите и др.
актьо́р (фр. acteur) Изпълнител на роли в театрални представления; артист.
актюе́р (фр. actuaire)=актуарий (2).
акузати́в (лат. accusatīvus) *грам.* Винителен падеж.
аку́ла (исл. acula) 1. *зоол.* Голяма морска хищна риба (достига до 8 м дължина). 2. *прен.* Ненаситен, алчен човек, грабител, хищник, експлоататор.
акумула́тор (к. лат. accumulātor „събирател") *физ.* Уред за събиране и натрупване на енергия (предимно електрическа), за да се използува при нужда.
акумула́ция (лат. accumulatio „натрупване") 1. Натрупване, събиране, съсредоточаване на нещо. 2. *геол.* Натрупване на наносни материали върху сушата или по дъното на водни басейни, при изригване на вулкани, при наводнения, действието на вятър и др. 3. *икон.* Превръщане на принадената стойност в капитал.
акумули́рам (от лат.) Натрупвам, събирам.
акупункту́ра (лат. acus „игла" и punctūra „бодване") *мед.* Забождане на дълги и тънки игли в определени точки на тялото с лечебна или диагностична цел.
акура́тен (лат. accurātus) Грижлив, точен, старателен, изпълнителен.
аку́стика (гр. akoustikē от akoúō „слушам") 1. Дял от физиката, който се занимава със звука; изследва механичните трептения и вълни, тяхното пораждане, разпространение и улавяне, тяхното управляване и възпроизвеждане. 2. Съвкупност от всички

фактори, които осигуряват добро чуване в едно помещение.

акустичен, акустически (гр. akoustikós) **1.** Звуков. **2.** Който служи за слушане, като засилва звука. **3.** Който има добри условия и уредба за слушане, който предава добре звука.

аку́т (лат. acūtus „остър") *езиков.* **1.** Повишаване на гласа при произнасяне на определена сричка. **2.** Знак за това повишаване на гласа (ʹ); остро ударение.

аку́тен (лат. acūtus) **1.** *мед.* Остър, който изисква бързо лекуване. **2.** *езиков.* С остро ударение. **3.** *остар.* Належащ, който не търпи отлагане.

акуше́р (фр. accoucheur) Лекар, който оказва помощ при бременност и раждане.

акуше́р-гинеколо́г *(акушер* и *гинеколог)* Лекар, който е специалист по акушерство и гинекология.

акуше́рка (от фр. accoucheuse) **1.** Лекарка, която оказва помощ при бременност и раждане. **2.** Специално подготвена жена от средния медицински персонал, която помага при раждане.

акуше́рство (от фр.) **1.** Дял от медицината, който изучава процесите в организма на жената при бременност и раждане и прилага методи за медицинска помощ при тях. **2.** Занятие на акушер.

акуши́рам (фр. accoucher) Помагам при раждане, „бабувам".

акцелера́тор, акселера́тор (лат. accelerātor „ускорител") **1.** *техн.* Специален лост в машина за ускоряване на движението. **2.** Педал в автомобил за регулиране подаването на горящата смес от карборатора в цилиндъра на двигателя с вътрешно горене, като по този начин се изменя скоростта на движението на автомобила. **3.** Вещество, което ускорява протичането на химическа реакция. **4.** Вещество, което ускорява някой процес (гипс — втвърдяването на цимент, натриев карбонат — действието на проявител, и др.).

акцелера́ция (лат. acceleratio) Ускоряване.

акцелерогра́ф (лат. accelero „ускорявам" и гр. gráphō „пиша") Уред, който записва скоростта на движение (особено скоростта на движението на снаряд в дулото на оръдие).

акцелероме́тър (лат. accelero „ускорявам" и гр. métron „мярка") Уред за отбелязване скоростта на движеща се машина: кола, самолет, автомобил и др.

акце́нт (лат. accentus „припев") *езиков.* **1.** Ударение, усилване на гласа при произнасяне на една сричка в отделна дума. **2.** Знак за ударение. **3.** Съвкупност от особености при изговаряне, свойствени на един език, на отделен диалект, на отделно лице; особеност при говорене на чужд език. **4.** *муз.* Подчертаване на отделен звук или акорд. **5.** *прен.* Важност, подчертаване, значение.

акценти́рам, акценту́вам (от лат.) **1.** Произнасям с ударение, поставям ударение. **2.** Поставям знак за ударение. **3.** *прен.* Подчертавам, изтъквам нещо.

акцентоло́гия (лат. accentus и гр. lógos „наука") *езиков.* Дял от езикознанието, който се занимава с ударението на думите.

акцентуа́ция (к. лат. accentuatio) **1.** Произнасяне с ударение, изтъкване на логическото ударение. **2.** Поставяне на ударение. **3.** Системата на ударенията в един език.

акце́пт (лат. acceptus „приет") *юр.* **1.** Писмено съгласие на едно лице, че ще плати определена сума в договор. **2.** Самото подписване на документа, надпис върху полица, с който се дава съгласие за плащане. **3.** Съгласие да се сключи договор при условията, които се определят от другата страна.

акцепта́нт (от лат.) Лице, което е дало писмено съгласие да плати определена сума.

акцепта́ция (лат. acceptatio) Съгласяване, приемане на нещо.

акцепти́рам (от лат.) **1.** Приемам да изплатя полица в определен срок. **2.** Подписвам полица с акцепт. **3.** *прен.* Приемам, признавам, одобрявам.

акце́птор (лат. acceptor) Който приема

нещо (напр. атом, който приема електрони).

акцéс (лат. accessus) *мед.* Болезнен припадък, пристъп на болест.

акцесиóнен (от лат. accēdo „пристъпвам") Който се прибавя към друг, допълнителен, присъединен (договор, списък и др.).

акцесúт (от лат. accēdo „присъединявам") Втора награда при състезания.

акцесóрен (лат. accessorius) Добавъчен, допълнителен.

акцидéнт (лат. accidens, entis „случващ се") Случка, странична работа, несъществена случка.

акцидéнтен (лат. accidens, entis „случващ се") 1. Случаен, страничен, несъществен. 2. *печ.* Който се отнася до малки печатарски работи или е предназначен за печатане на такива работи (покани, обяви, писма и подобни).

акцидéнция (лат. accidentia „случайни неща") 1. *фил.* Случайно, преходно, несъществено свойство на предмет. 2. *печ.* Печатница или отдел в голяма печатница, в който се печатат дребни по обем поръчки (покани, писма, обяви и др.). 3. Дребни печатарски работи.

акцúз (фр. accise) Държавен косвен данък в капиталистическите страни, който е наложен върху стоки за широка употреба (захар, кибрит, сол и др.) и е включен в продажната цена.

акцúзен (от фр.) 1. Свойствен на акциз или отнасящ се до акциз. 2. Който ръководи служба по акциз.

акциóнен (от лат. actio) 1. Който се отнася до акция. 2. Който е предназначен да действува за постигане на някоя цел.

акционéр (фр. actionnaire) Член на акционерно дружество, притежател на акции в капиталистическо предприятие.

акционéрен (от фр.) Който се отнася до акции или акционери; а к ц и о н е р н о д р у ж е с т в о — капиталистическо предприятие, в което участвуват лица с дялов капитал, разпределен в акции.

áкция (лат. actio) 1. Действие, дело, постъпка в полза на известна идея, възглед или програма. 2. *фин.* Документ за внесен дял в капитала, който дава право за участие в управлението и печалбите на предприятието съразмерно на внесената сума. 3. *воен.* Бойни действия на войска или партизански отряд.

áкче (тур. akçe) Стара сребърна турска монета, равна на три пари.

акъ́л (тур. akil) Ум, разум, разсъдък.

акълли́я (ар. тур. akıllı) Умен, разсъдлив.

áкър (англ. acre) Английска мярка за повърхнина, която е равна на 4047 кв. м.

а лá (фр. à la) Като, по; а л а т у р к а — по турски.

алабáстър (гр. alábastor) 1. Бяла ситнозърнеста разновидност на гипса. 2. Специално изпечен и ситно смлян гипс, който се употребява за мазилка, за отливане на скулптурни произведения, в зъболекарството и др. 3. Бял варовит камък, който прилича на мрамор и служи за изработване на различни потреби и съдове.

алабáш (тур. al „червен" и baş „глава") Червена гулия.

алабрóс (фр. à la brosse „като четка") Вид мъжко подстригване, при което косата остава изправена; мъжка прическа нагоре и назад.

алагáтор (лат. allagātor) В средновековна България — лице, което командува военен отряд.

аладжá (тур. alaca) Шарен копринен или памучен плат (отначало само червен или с червени нишки: al „червен").

алáй (тур. alay) 1. Войскова част, полк. 2. Войскова част за съпровод, свита, кортеж. 3. Тържествен ход на войска, парад.

алали́я (гр. alalia) *мед.* Психофизическо разстройство, което води до загубване на способността да се говори правилно или изобщо да се говори.

алалóг (гр. állos „друг" и lógos „дума") *езиков.* 1. Дублетна форма на дума. 2. Съкращаване на дума в израз, която лесно се разбира.

аламáн (от тур. alamana) Мрежа за морски риболов.

аламби́к (фр. alambic от ар.) *остар.* Съд за дестилация, дестилатор.

аламину́т (фр. à la minute) 1. Бърз начин за приготвяне на някои ястия. 2. Веднага, бързо, на минутата.

ала́рма (фр. alarme, ит. all' arme) 1. Сигнал за вдигане на тревога. 2. *прен.* Тревога, смут, вълнение, шум.

аларми́рам (от фр.) 1. Давам сигнал за тревога. 2. *прен.* Предупреждавам, подканвам към действие.

аларми́ст (фр. alarmiste) 1. Сигнализатор. 2. Лице, което създава тревога или разпространява неверни слухове за всяване на смут; паникьор.

ала́т (тур. alât от ар.) Инструменти, сечива, оръдия за работа и производство.

ала́х (ар. allāh) = аллах.

алаши́к, алашъ́к (тур. alışık) Навикнал.

алащи́свам (тур. alişmak) Навиквам.

а́лба (прованс. alba „разсъмване") *литер.* Сантиментална любовна песен през средните векове, в която централно място заема раздялата на влюбените при разсъмване.

албатро́с (исп. albatros от ар.) Голяма океанска птица (до 4 метра с разперени криле); буревестник.

албе́до (лат. albēdo „светлина") *астр.* Числото, което показва количеството светлина, отразявана от една повърхност.

албиго́йци (от собс.) Привърженици на религиозна секта във Франция (XII—XIII в.), която отричала папската власт, голяма част от християнската догматика, била против богатите, църковния гнет и пр. (по името на град Алби).

албúдум (от лат. albus „бял") Белота на кожа, косми или пера поради вродена липса на пигмент.

албини́зъм (от лат.) Вродена пълна или частична липса на пигмент в тъканите, вследствие на това се явяват бели косми, белорозова кожа, розовочервени очи и нарушено зрение.

албино́с (исп. *мн. ч.* albinos от лат. albus „бял") Човек или животно с бяла кожа и косми поради албинизъм.

Албио́н (келт. Albion) Старо име на Англия.

албúт (от лат. albus „бял") Минерал, удобен за керамични изделия.

албу́м (лат. albus „бял", фр. album) 1. Специална книга или тетрадка за подреждане на картички, снимки, пощенски марки и др. 2. Книга или тетрадка за писане или рисуване на спомени, събиране на автографи и др. 3. Издание със снимки, карти и др. 4. Книга за вписване на студенти във висше учебно заведение; университетски албум.

албуми́н (лат. albūmen, inis „белтък") 1. *науч.* Белтъчно вещество, разтворимо във вода (твърде разпространено в природата, важна съставна част на всички животински и растителни тъкани). 2. = албуминурия. 3. Технически продукт, който се употребява при щамповане на платове, при производството на платове и шперплат, в сладкарството и др.

албуминои́д (лат. albūmen „белтък" и гр. éidos „вид") Белтъчно вещество, което се съдържа в рогове, косми и др.

албумину́рия (лат. albūmen и urīna „урина") *мед.* Болестно състояние, при което в урината има албумин.

алвео́ла (лат. alveolus „коритце") 1. *анат.* Всяко едно от крайните наймалки разширения в разклоненията на бронхиолите на белия дроб. 2. Неголяма вдлъбнатина в челюстната кост, в която се намира коренът на зъб. 3. Килийка на восъчна пита.

алвеола́р (лат. alveolāris) *езиков.* Звук, който се произнася с допиране върха на езика до корена на зъбите (д, т).

алвео́лен, алвеола́рен (лат. alveolāris) 1. Който има вид на килийка, клетковразен. 2. *езиков.* Който се произнася с допиране върха на езика до корена на зъбите.

а́лга (лат. alga) *бот.* Водорасло.

а́лгебра (лат. algebra от ар. al džabr „нареждане") 1. Дял от математиката, който изучава общите закони на действията с числата, изразени с букви. 2. Учебник по алгебра.

алги́н (от лат. alga) Лепливо вещество, което се получава от водорасли.

алголо́гия (лат. alga и гр. lógos „наука“) Дял от ботаниката, който изследва водораслите.

алго́нска ера (от гр.) =еозойска ера.

алгори́тъм (от ар.) Система от правила, които определят последователност от изчислителни операции, прилагането на които води до решение на дадена задача.

алгра́фия (лат. *al*uminium „алуминий“ и гр. gráphō „пиша“) Начин на литографско печатане с алуминиева плоча.

алдехи́д (съкр. от *al*cohol *dehyd*rogenātum „алкохол без водород“) Органическо съединение, летлива течност, продукт на непълно окисляване на спирта.

алди́не (от собс.) **1.** Вид печатарски шрифт. **2.** *библ.* Образцово напечатани книги през XV—XVI в. в печатницата на Алд Мануций (Aldus Manutius).

алеа́тор (лат. aleātor от alea „зар“) Който играе на комар, който рискува.

алеба́рда (фр. hallebarde) *ист.* Старинно оръжие във вид на копие, което има накрая брадва.

алебарди́ст (фр. hallebardier). **1.** Войник, въоръжен с алебарда. 2. Телохранител.

алего́рия (гр. allēgoría) **1.** Дума или израз с иносказателен смисъл. **2.** Изобразяване на отвлечено понятие с конкретен образ (напр. скелет, въоръжен с коса, е алегория на смърт).

алегре́то (ит. allegretto, умал. от allegro) *муз.* **1.** Умерено бързо — за темпо. **2.** Част от музикално произведение с такова темпо.

але́гри (ит. allegri) Лотария, при която печалбата е означена върху билета и се дава веднага.

але́гро (ит. allegro) *муз.* **1.** Бързо, живо, весело — за темпо. **2.** Музикално произведение, което се изпълнява бързо. **3.** В балета — бързата част на някои видове танц или развит масов заключителен танц в действието.

александри́н (от собс.) *литер.* Дванадесетосричен стих от 6 ямбически стъпки с цезура след третата; александрийски стих (по името на поема за Александър Велики, написана в такъв размер).

александри́т (от собс.) Скъпоценен камък с изумруденозелен цвят, който при изкуствено осветление изглежда виолетов (по името на руския цар Александър I).

алекси́н (от гр. aléxō „защищавам“) Защитно вещество в кръвта.

але́ксия (*а*- и лат. lego „чета“) Загубване на способност за четене, макар зрението да е запазено, поради заболяване на лявото полукълбо на главния мозък.

алектрома́нтия (гр. aléktōr „петел“ и mantéia „предсказание“) Предсказване, гадаене по пеенето на петлите.

алелодидакти́чен, алелодидакти́чески (гр. allḗlōn „взаимно“ и didaktikós „учителен“) Взаимоучителен; а л е л о д и д а к т и ч н а м е т о д а — взаимоучителна метода, при която посилните ученици обучават по-слабите или по-напредналите — по-новите.

алема́нда (фр. allemande) Старинен танц от германски произход с плавен и равномерен ритъм.

а́лен (тур. al) Ясночервен, червен.

але́ргия (гр. állos „чужд“ и érgon „дело“) Реакция на организъм при приемането на известни храни (предимно белтъчини), лекарства, инжекции и др.

а́лест (тур. al) Червеникав, възчервен (предимно за кон).

але́я (фр allée от aller „вървя“) **1.** Път между дървета или между лехи с цветя. **2.** Пътека в парк или градина.

али́ (ар. âli) Титла на високопоставени лица в Турция и арабските страни.

алиа́ж (фр. alliage „сплав“) Проба, съдържание на благороден метал в сплав по отношение на другите метали.

алиа́нс (фр. alliance) Дружество, сдружие, съюз.

а́либи (лат. alibi „другаде“) *юр.* Доказателство за невинност, основано на това, че обвиняваното в престъпление лице се е намирало в момента на извършването му на друго място, а не на мястото на престъплението.

алигатор (ит. alligatore от лат. lacerta през исп. el lagarto) Вид крокодил, който живее в Америка и Китай.

алиенация (лат. alienatio) 1. *юр.* Отчуждаване на имот, прехвърляне имот на друго лице; продажба. 2. *мед.* Полудяване, лудост.

алиенизъм (фр. aliénisme от лат. aliēnus „чужд") Дял от медицинската наука, който изследва и лекува душевните болести.

алиенист (фр. aliéniste) Лекар-специалист по душевните болести; психиатър.

ализарин (исп. alizarina от ар.) Багрилно вещество, добивано по изкуствен начин или от корените на някои растения (служи за приготвяне на разноцветни бои: червена, розова, жълта, синя.

алилодидактичен = алелодидактичен.

алилуя (гр. allēloúïa „хвалете бога" от евр.) 1. *прен.* Край, завършък (понеже с тази дума завършват много църковни песнопения). 2. *разг.* Маслиново масло, олио.

алимент (лат. alimentum) 1. Храна, прехрана, хранително средство. 2. *мн. ч.* = алиментация.

алиментация (лат. alimentatio) 1. Хранене; издръжка на нетрудоспособни лица от семейството. 2. Задължение по закон на едно лице да осигурява издръжката на друго, напр. на родителите за децата и обратно.

алинеатор (лат. alineātor) Геодезически уред за прокарване на линии.

алинея (лат. a linea „от линията") 1. Нов ред. 2. Текст между два нови реда в закон, правилник, параграф и др.

алитерация (к. лат. alliteratia от ad „към" и littera „буква") *литер.* Стилно средство, при което няколко думи една след друга започват или съдържат еднакви или близки по гласеж звукове — напр. *Р*ано е *Р*адка *р*анила.

алитирам (нем. alitieren) *техн.* Покривам метал или повърхност на метално произведение с алуминий за създаване на огнеупорност.

алказар (исп. alcazar) 1. Разкошен дворец на арабски владетел в Испания в мавритански стил. 2. *прен.* Дворец, разкошна постройка.

алкали (ар. al-cali „морска трева") *хим.* Основи на окисите на металите натрий, калий, литий, рубидий и цезий; луга, поташ (вещество със сходни свойства на содата).

алкализация (к. лат. alcalisatio) *хим.* Превръщане в луга.

алкалиметрия (от *алкали* и гр. metréō „меря") Дял от химията, който се занимава с количественото определяне на алкалиите.

алкалоид (*алкали* и гр. éidos „вид") *хим.* Сложно органическо съединение предимно от растителен произход, съдържащо азот, което има характерно физиологично въздействие върху организма; алкалоидите са силни отрови — стрихнин, кокаин, хинин, морфин, атропин и др.

алков (фр. alcôve, исп. alcoba от ар.) 1. Ниша в стена, вдлъбнато място в стена за поставяне на легло, закривано със завеса. 2. *прен.* Спалня, легло.

алкохол (ар. al-kohol „нещо тънко, фино") 1. Добита чрез дестилиране течност от ферментирали захари (грозде, овощия и др.); спирт. 2. *прен.* Спиртно питие (ракия, вино, бира и др.).

алкохолизация (к. лат. от ар.) 1. Засилване на питие чрез прибавяне на спирт. 2. Прибавяне на алкохол в течност.

алкохолизирам (фр. alcooliser от ар.) Насищам със спирт, обогатявам със спирт; а л к о х о л и з и р а м с е — пропивам се, ставам алкохолик.

алкохолизъм (фр. alcoolisme от ар.) 1. Болестно пристрастяване към спиртни напитки, прекомерна употреба на спиртни напитки; пиянство. 2. *мед.* Остро или хронично отравяне със спиртни напитки и заболяване поради прекомерната им употреба.

алкохолик (от ар.) Лице, което прекомерно употребява спиртни напитки.

алкохолиметрия (*алкохол* и гр. metréō „меря") Определяне количеството спирт в една течност чрез алкохолиметър.

алкохолимéтър (*алкохол* и гр. métron „мярка") Спиртомер.

аллáх (ар. Allah) Бог; аллах керим — бог е милостив.

áлма мáтер (лат. alma mater „майка-хранителка") *прен.* Почетно название на университет или висше учебно заведение.

алманáх (к. лат. almanachus от ар. almanah „календар") 1. Сборник от кратки произведения с литературен, исторически и публицистичен характер. 2. *остар.* Вид календар с астрономически, астрологически, научнопопулярни и забавни четива. 3. Ежегоден справочник със списък на лица, които упражняват едно и също занятие (медицински, адвокатски списък и т. н.). 4. Годишник, годишно издание.

алогѝзъм (от гр. álogos „неразумен") 1. Нещо, което противоречи на логиката; нелогичност, безсмислица. 2. *фил.* Схващане, според което истинско познание не може да се постигне по логичен път, а само чрез мистично вглъбяване и съзерцание.

алогѝчен (гр. álogos) Нелогичен, безсмислен.

алóгия (гр. alogía) 1. Нелогичност, безсмислица. 2. *мед.* Загуба на способност за логично изразяване.

алогрáф (гр. állos „чужд" и gráphō „пиша") Чужд почерк.

алóд (нем. Allod) При феодализма в Западна Европа — пълна собственост на земята; земя, свободна от феодални повинности, но под разпоредба на владетеля.

алóе (гр. alóē, лат. aloë) 1. *бот.* Многогодишно тропическо растение с дебели и сочни листа, от които се добива гъст като смола сок. 2. Гъст сок от листата на това растение; сабур; алоево дърво — вид многогодишно дърво в Индия с червена ароматна дървесина.

аломóрфа (англ. allomorph от гр.) *езиков.* Разновидност на морфемата.

алóнж (фр. allonge) *фин.* Прикрепен към използуваната вече менителница нов лист, на който се извършва понататъшното ѝ използуване.

алонѝм (гр. állos „друг" и ónyma „име") 1. Друго име, второ име за едно и също понятие, напр. Сердика = София. 2. Вид псевдоним, който представлява име на съществувало лице: Марко Поло = Ячо Кабаиванскн.

алопáт (гр. allos „друг" и páthos „страдание") *мед.* Лекар, който лекува чрез алопатия.

алопáтия (гр. allopátheia) *мед.* Обикновеният начин на лекуване, при който болестите се церят със средства, предизвикващи в организма явления, противни на лекуваните; прот. хомеопатия.

алотриофáгия (гр. allótrios „чужд" и phágos „лакомец") Извратеност на вкус, при която човек има желание да яде нехранителни неща.

алотрóпия (гр. állos „друг" и trépō „обръщам") Свойство на отделни химически елементи да съществуват в свободно състояние в няколко видоизменения, различни по физически и химически свойства, напр. въглеродът се среща като въглища, графит, елмаз.

алофóна (англ. allophone от гр.) *езиков.* Разновидност (конкретна проява) на фонемата.

алофрáза (гр. állos „друг" и *фраза*) Вариант на изречение, израз, напр. Благодаря от сърце = Благодаря от душа.

алохтóнен (гр. állos „друг" и chthōn „земя") Който е от друго място, пренесен отдругаде (за руди, дървета и пр.).

алпакá[1] (исп. alpaco) 1. Бяла сплав от мед (65%), никел (15%) и цинк (20%), която се употребява за правене на домашни потреби, музикални инструменти и др.; вид изкуствено сребро. 2. Предмет от тази сплав.

алпакá[2] (ам. alpaka) 1. *зоол.* Южноамериканско домашно животно от рода на ламите. 2. Вълна от това животно. 3. Плат от вълната на това животно. 4. Вид изкуствена качествена вълна.

алпарѝ (ит. al pari „поравно" от лат. par „равен") *фин.* 1. Пълно съответствие с номиналната цена на книж-

ните пари на металната (златната, сребърната, платинената) валута. 2. Пълно равенство на пазарния курс на ценни книжа с номиналната им стойност.

алпенщóк (нем. Alpenstock „алпийски бастун") Дълъг бастун с железен шип за изкачване по планини.

алпи́йски (лат. Alpīnus) 1. Свойствен или принадлежащ на Алпите. 2. *прен.* Високопланински.

алпинéум (от собс.) Градинска част, оформена с камъни, скални високопланински цветя и планински храсти.

алпини́зъм (фр. alpinisme от собс.) Вид спорт — изкачване на високи планини, върхове, ледници, скали и подобни, при което се изучават природата и условията за живот по тези места, битът на планинското население и т. н.; планинарство.

алпини́ст (фр. alpiniste) Лице, което се занимава с високопланински туризъм.

алсéко (ит. al sécco „по сухо") Стенна живопис с водни бои по суха мазилка; ср. алфреско.

алт (лат. altus) *муз.* 1. Нисък женски или детски глас. 2. Певец или певица с такъв глас. 3. Партия за такъв глас. 4. Струнен инструмент от рода на цигулките, около 4 пъти по-голям от нея. 5. Духов мундщуков инструмент. 6. Разновидност на няколко инструмента (алт-кларинет, алт-тромбон и др.).

алтáр (лат. altāre) В античната религия — първоначално място за извършване на жертвоприношение, а след това самият камък, върху който се изгаряла принесената жертва, жертвеник; ср. олтар.

алтерáция (от лат. altero „променям") 1. *муз.* Понижаване или повишаване на степените на звукореда с половин или цял тон (отбелязва се с диез, бемол, бекар). 2. *мед.* Промяна, смущение или повреждане на тъкан, особено на стените на кръвоносен съд.

алтернати́ва (фр. alternative от лат. alternus „един след друг") Наложителна необходимост да се избере само една от две или няколко взаимно изключващи се възможности.

алтернати́вен (фр. alternatif) Който допуска само една от две или няколко възможности.

алтернáтор (к. лат. alternātor) Еднофазен или многофазен генератор за променлив ток.

алтернáция (к. лат. alternatio) 1. Редуване. 2. *езиков.* Редуване, сменяване на звукове в основата на една и съща дума или в редица думи от един и същ корен (напр. човек и човеци, тека и ток).

алтéя (гр. altháia) *бот.* Многогодишно слезестно тревисто растение, което има приложение в медицината като лекарство; ружа.

алтигрáф (лат. altus „висок" и gráphō „пиша") Уред за автоматично записване височината при летене на летателен апарат.

алтимéтър (лат. altus „висок" и гр. métron „мярка") Уред за измерване височината на полета на летателен апарат; висотомер.

алти́ст (ит. altista) *муз.* Лице, което пее алт или свири на алтов инструмент.

алтитýда (лат. altitūdo) Височина на точка от земната повърхност по отношение на морското равнище; височина.

алтруи́зъм (фр. altruisme от лат. alter „друг") Безкористна грижа за доброто на другите, липса на себелюбие; безкористност; прот. егоизъм.

алтруи́ст (фр. altruiste) Лице, което се грижи безкористно за доброто на другите; прот. егоист.

алтъ́н (тур. altın) 1. Жълтица; злато. 2. Златен. 3. *прен.* Много хубав.

алувиáлен (лат. alluviālis) Наносен, утаен от течаща вода.

алýвий (лат. alluvium) *геол.* Наносен слой от глина или пясък, който остава след оттеглянето на вода; нанос.

алудéл (от ар.) Вид глинен съд без дъно, който се употребява в механиката и лабораториите.

алудýр (от *ал*уминий и лат. durus „твърд") Сплав на алуминий с мед и желязо, която е много твърда и затова има широко приложение.

алумéл (съкр. от *алум*иний). Сплав на никел с алуминий, манган, силиций; употребява се за направа на електроустойчиви жици и др.

алуминáт (к. лат. aluminātus) Сол на алуминиева киселина.

алумúнен (от лат.) **1.** Който е от алуминий. **2.** Който е за добиване на алуминий или за изработване на алуминиеви произведения.

алумúний (от лат. alūmen „стипца") Химически елемент, знак Al, пореден номер 13, ат. тегло 26, 98; най-разпространеният метал в земната кора; има сребристобял цвят, много е ковък, лек, добър проводник на топлината и електричеството.

алуминотéрмия (*алуминий* и гр. thermós „топъл") **1.** Начин за получаване на метали и неметали чрез редуциране на техните окиси с алуминий. **2.** Начин на заваряване на стоманени изделия с помощта на този способ.

алýнд (от лат. alūmen „стипца") Чист алуминиев окис, който се получава с промиване и калциране на глина чрез стопяване.

алунúт (фр. alunite от лат. alūmen „стипца") Минерал, от който се получава стипца.

алушúва (от фр. lessive) Луга.

áлфа (гр. álpha) **1.** Името на първата буква в гръцката азбука. **2.** *прен.* Начало; основа; а л ф а и о м е г а — начало и край; а л ф а л ъ ч и — поток от положителни частици, който се движи с огромна скорост (300 000 км в секунда), излъчван от радиоактивни вещества при тяхното разпадане. **3.** *бот.* Многогодишно тревисто растение в средиземноморските области. **4.** *астр.* Най-светлата звезда във всяко съзвездие.

алфабéт = алфавит.

алфавúт (от гр) Азбука (по името на двете първи букви от гръцката азбука с новогръцко произношение: алфа и вита. На старогръцки втората буква се произнася „бета" и затова в повечето западни езици думата е алфабет).

алфавúтен (от гр.) **1.** Азбучен. **2.** Разположен в азбучен ред.

алфенúд (от собс.) Бяла метална сплав, изкуствено сребро за домашни прибори — лъжици, ножове и др. (по името на химика Халфен).

алфрéско (ит. al fresco „по неизсъхнало"). Стенна живопис с водни бои по още влажна мазилка; ср. фреска, алсеко.

алхимúк (от ар.) **1.** Лице, което се занимава с алхимия. **2.** *прен.* Мистик.

алхимúчески (от ар.) **1.** Който е свойствен или принадлежи на алхимията. **2.** *прен.* Нереален, мистичен.

алхúмия (ар. al-kimiva през лат. alchemia) Средновековното название на химията, която търсела да открие „философски камък" — всемогъщо средство според тогавашните вярвания, с което ще се лекуват всички болести и всички неблагородни метали ще се превръщат в злато.

алъш-верúш (тур. alışveriş) **1.** Вземане-даване, купуване-продаване; търговия. **2.** *прен.* Работа; общуване.

алъшкъ́н (тур. alışık) Привикнал, навикнал с работата си.

алю́зия (фр. allusion) Намек, подмятане, загатване за нещо.

алю́р (фр. allure от aller „вървя") **1.** Вид ход, начин на вървеж на кон (галоп, тръс и др.). **2.** *прен.* Начин на държане, отношение.

амазóнка (гр. amazónes „които нямат гърди") **1.** Жена от баснословно племе само от жени, войнствени ездачки, живели уж по малоазиатското крайбрежие на Черно море (според легендите амазонките си изрязвали дясната гърда за удобство при стреляне с лък). **2.** *прен.* Ездачка. **3.** *прен.* Женска дреха за езда.

амалгáма (от гр. málgama „размекване" и malássō „меся заедно") **1.** Сплав от живак и някой метал. **2.** *прен.* Смес от различни неща; смесица.

амалгамáтор (к. лат. amalgamātor от гр.) Уред за бърза амалгамация.

амалгамáция (к. лат. amalgamatio от гр.) **1.** Получаване на амалгама чрез разтваряне на метал с живак. **2.** *техн.* Покриване с амалгама. **3.** Начин на извличане злато и сребро от ситно смлени руди, основан върху свойството на живака да образува амалгама с металите.

амалгами́рам (от гр.) 1. Разтварям метал с живак, получавам амалгама. 2. Покривам с амалгама. 3. Добивам злато или сребро от ситно смляна руда чрез съединяване на живак с метал.

ама́н (тур. aman от ар.) 1. Боже мой, смили се! 2. Милост (повик за милост и пощада при мъка и отчаяние). 3. Додея ми, омръзна ми; пази боже!

амара́нт (гр. amárantos „който не умира") *бот.* Вид тревисто растение с красиви тъмночервени цветове (символ на безсмъртие в древността).

амари́лис (гр. amáryllis) *бот.* Едногодишно луковично растение, отглеждано и като декоративно.

аматьо́р (фр. amateur) Любител.

амбала́ж (фр. emballage) 1. Опаковане на стока, опаковка. 2. Материал за опаковане на стока.

амба́р (перс. ambar) = хамбар.

амбаркаде́р (фр. embarcadère) 1. Място, от което се товарят кораби. 2. Място, от което се качват пътници на превозно средство.

амбаса́да (фр. ambassade) 1. Пратеничество, пратеничество, чуждо представителство. 2. Сграда на чуждо представителство; посолство, легация.

амбасадьо́р (фр. ambasadeur) Посланик (дипломат с по-висок ранг от пълномощен министър).

амбило́гия (лат. ambo „двама" и гр. lógos „дума") Двусмислица, двойно значение, което се получава при особено подреждане на думите, напр. Петко рита = „Петко рита" и „пет корита".

амбицио́зен (лат. ambitiōsus) Който има амбиция, честолюбив, славолюбив.

амбици́рам (от лат.) Пробуждам към дейност, насърчавам, създавам у някого амбиция; а м б и ц и р а м с е — залавям се за нещо със страст.

амби́ция (лат. ambitio) 1. Страстно и голямо желание за постигане на нещо. 2. Самолюбие, честолюбие.

амблигони́т (гр. amblýs „тъп" и gōnía „ъгъл") Бял, полупрозрачен минерал с бледозелен, жълт, сив или друг оттенък, от който се добива литий.

амбоце́птор (лат. ambo „двама" и capio „хващам") *мед.* Защитно вещество, което се образува в кръвната суроватка при имунизация и помага за убиване на микроби.

а́мбра (фр. ambre от ар. anber) 1. Прилично на восък благовонно вещество, което има приложение в парфюмерията. 2. *прен.* Аромат, благовоние.

амбразу́ра (фр. embrasure) 1. *арх.* Отвор в стена за прозорец или врата, който се разширява навътре. 2. *воен.* Отвор в отбранителни съоръжения за стрелба през него; бойница. 3. Отвор в пещните стени на парен котел.

амбре́ (фр. ambré) 1. Есенция от амбра. 2. Благовоние, приятна миризма.

амбрея́ж (фр. embrayage) Механизъм за пускане на машина в действие, като я свързва с мотора.

амбриа́ж = амбреяж.

амбро́зия (гр. ambrōsía) 1. Според гръцката митология — храната на боговете, която ги правела вечно млади и безсмъртни. 2. *прен.* Вкусно ядене.

амбула́нтен (лат. ambulans, antis „разхождащ се") Който се движи, ходи от място на място (за търговец, продавач и др.).

амбула́нция (лат. ambulantia) *остар.* Подвижна болница.

амбулато́рен (лат. ambulatorius) 1. Който се отнася до амбулатория или принадлежи към нея. 2. Който се лекува, като прихожда в лечебно заведение.

амбулато́рия (лат. ambulatoria) Здравно заведение, самостоятелно или в състава на болница, което обслужва приходящи болни или болни по домовете им.

амбушю́р (фр. embouchure) 1. Част от духов инструмент, която се поставя в устата при свирене; наустник; ср. мундщук. 2. Положение на устните и езика при свирене с духов инструмент.

амво́н (гр. ámbōn) 1. *църк.* Издигнато място в храм за проповядване, четене на евангелие и др. 2. *прен.* Възможност за проповядване.

аме́ба (лат. amoeba от гр. amoibé „из-

менение") *зоол.* Най-простото микроскопично едноклетъчно животно, което няма постоянна форма и се движи с лъжекрачка.

амелиоративен (от фр.) Който е предназначен за подобряване на нещо; ср. мелиоративен.

амелиорация (фр. amélioration от лат. melior „по-добър") Подобрение.

аменорея (*а-* и гр. mēn „месец" и rhéō „тека") *мед.* Липса на менструация през време, когато трябва да я има.

америкáн (от собс.) Просто фабрично памучно платно (първоначално само от американски памук).

американизъм (от собс.) **1.** Свойство, особеност на американския начин на действие и живот. **2.** *езиков.* Особеност на английския език в Америка.

американка (от собс.) **1.** Жителка на Америка. **2.** *печ.* Малка печатарска машина. **3.** Специален апарат за промиване на златоносен пясък. **4.** Вид пшеница (в СССР).

америций (лат. americium) *хим.* Радиоактивен елемент от групата на актинидите, знак Am, пореден номер 95.

аметист (гр. améthystos „трезвен") Полускъпоценен камък с морав цвят (в древността го смятали като талисман против пиянството).

аметрия (*а-* и гр. metréō „меря") Несъразмерност.

аметропия (*а-*, и гр. métron „мярка" и ops „зрение") *мед.* Ненормалност на зрението, която се компенсира с очила.

амиант (гр. amíantos „чист") **1.** Влакнест минерал, огнеупорен, разновидност на азбеста. **2.** Стрит талк или алабастър.

амигдалин (гр. amýgdalos „бадем") Органическо съединение, което се съдържа в горчивите бадеми и в ядките на костилковите плодове; има приложение в медицината, парфюмерията и др.

амид (*амоняк* и гр. éidos „вид") Амоняк, чийто водород е заместен с киселина.

амидол (*амид* и лат. oleum „масло") Вещество, което се употребява като проявител във фотографията.

амикрон (*а-* и *микрон*) Най-малката частица от колоиди, която не се разпознава дори с ултрамикроскоп.

амилаза (от гр. ámylon „брашно", „скорбяла") Фермент, който разлага скорбялата и гликогена и спомага за превръщането им в малтоза и декстрин (съдържа се в слюнката, в сока на подстомашната жлеза и др.).

амилацетат (гр ámylon „скорбяла" и *ацетат*) Безцветна възпламеняваща се течност (употребява се при производство на лакове).

амилоза (гр. amýlōsis) Съставна част на скорбялата, която образува вътрешната част на скорбелните зърна.

амилоид (гр. ámylon „скорбяла" и éidos „вид") **1.** Вещество, което се отлага в растенията като запасен хранителен продукт, особено в семената. **2.** Продукт, който се получава при действие върху целулоза със силна сярна киселина. **3.** Белтъчно вещество, което се явява в тъканите на организъм при продължително нарушение на тяхното хранене (рак, туберкулоза, гнойни процеси и др.).

амимия (*а-* и гр. miméomoi) *мед.* Липса на движение в лицев мускул, неподвижност.

амин[1] (гр. amēn от ст. евр.) **1.** Истина, така е. **2.** *прен.* Край (понеже с амин завършват много молитви). **3.** *прен.* Вовеки; да бъде.

амин[2] (гр.) *хим.* Органично съединение, изградено на принципа на заместване на един или повече водородни атоми от въглеводородите с аминогрупа; има голямо приложение като изходен продукт при синтетичните багрила.

амиотрофия (*а-* и гр. mŷs „мускул" и tréphō „храня") *мед.* Отслабване, атрофия на мускул, нарушаване храненето на мускул.

амитоза (*а-* и *митоза*) *биол.* Пряко, просто деление на клетъчното ядро.

амнезия (гр. amnēsía от *а-* и гр. mimnḗskō „помня") *мед.* Отслабване или загубване на паметта поради заболяване на главния мозък, нараняване

на черепа и др. — загубва се споменът за миналото, забравят се окончателно събития, факти, научни знания, понятия и пр.

амнион (гр. amníon) *биол.* Най-вътрешната ципа, която обвива зародиша при влечугите, бозайниците и човека.

амниот (гр. amniótēs) Гръбначно животно, зародишът на което има амнион.

амнистирам (от гр.) 1. Давам амнистия. 2. Опрощавам.

амнистия (гр. amnēstía „опрощение" от *а-* и mimnḗskō „помня") 1. Опрощаване или намаляване на наказание, освобождаване от наказание, което се дава от върховната власт. 2. *прен.* Милост, прошка, помилване.

амок (мал.) 1. Остра психоза, изблик на силна лудост, която се явява поради дълга употреба на опиум или поради някой силен афект — ревност, гняв, омраза и пр. Болният става невменяем и затова болестта се нарича още м а т а г л а б (мал. „сляпо око"). 2. Лице, което е обхванато от такава болест.

амонал (*амоняк* и *алуминий*) Взривно вещество, в състава на което има амониева селитра, прахообразен алуминий и др.

амоний (от гр. ammoníakon „смола") *хим.* Неорганичен радикал, който не се среща в свободен вид, а като съставна част в много соли.

амоняк (гр. ammoníakon, лат. sal ammoniacus по името на древноегипетския бог Амон) 1. Безцветен лек газ с остра миризма, съединение на азот с водород. 2. *апт.* Амонячна вода, воден разтвор на амоняк.

аморален (*а-* и лат. morālis „нравствен") Който не зачита нравствените принципи, безнравствен.

аморализъм (*а-* и лат. morālis „нравствен") 1. Липса на нравственост, безнравствено поведение. 2. *фил.* Отричане на нравствеността и провъзгласяване на безнравствеността за принцип на обществено поведение.

аморети (ит. amoretti) Малки богове на любовта, амурчета (като декоративни фигури в изкуството).

аморозо (ит. amoroso) *муз.* С любовна страст, нежно, завладяващо.

амортизатор (к. лат. amortisātor „умъртвител", „унищожител") *техн.* Приспособление в автомобил, самолет, жп. вагони и др. за смекчаване силата на удари и тласъци; ср. демпфер.

амортизация (нем. Amortisation от к. лат. amortisatio „умъртвяване") 1. Обявяване за невалидни загубени ценни книжа, документи и др. 2. Постепенно погасяване стойността на машини, сгради и др. имущества чрез периодично отчисляване на определена сума, която отговаря на изхабеността им. 3. *фин.* Постепенно погасяване на дългосрочен заем с периодични вноски. 4. Смекчаване силата на удари и тласъци в движещи се или блъскащи се машинни части чрез специални приспособления, наречени амортизатори.

амортизирам (от лат.) 1. Обявявам за недействителен документ, ценни книжа и др. 2. Намалявам стойността на имущество чрез отчисляване. 3. Намалявам дълг чрез вноски. 4. Намалявам удари на ресори на движеща се машина. 5. *прен.* Отслабвам, намалявам; износвам.

амортисьор (фр. amortisseur) = амортизатор.

амортификация (к. лат. amortificatio от mors „смърт" и facio „правя") Обявяване за невалидни загубени документи или ценни книжа.

аморфен (гр. ámorphos) 1. Безформен. 2. Който няма строеж на кристал (желатин; клей); а м о р ф н о с ъ с т о я н и е — състояние на вещество, при което молекулите, атомите и другите частици, влизащи в състава му, се намират в безпорядък (за разлика от кристалите). 3. *езиков.* Който няма склонение и спрежение, без морфология, напр. китайски език.

аморфизъм (от гр.) Безформеност, липса на форми.

ампелография (гр. ámpelos „лоза" и gráphō „пиша") Наука за видовете лози и грозде.

ампелология (гр. ámpelos „лоза" и lógos „наука") Наука за лозите, лозарство.

ампело́псис (гр. ámpelos „лоза" и ópsis „вид") Катерлив храст с дlановидно разделени листа. Използува се за озеленяване на стени, огради и др., нарича се „американска лоза", понеже произхожда от Северна Америка.

а́мпер (от собс.) *физ.* Международна единица за сила на електрическия ток (по името на френския физик Ампер— 1775—1836 г.).

ампера̀ж (от собс.) Сила на електрически ток, изразена в ампери.

амперме́тър (*ампер* и гр. métron „мярка") Уред за измерване силата на електрически ток в ампери.

ампи́р (фр. empire „империя") Художествен стил, който се появил във Франция през време на империята на Наполеон I в резултат на подражанието на античното изкуство, характеризира се: в архитектурата — с триумфални арки, големи здания с колони, украшения и др.; в мебелната индустрия — със закръглени форми, мотиви във вид на митически животни, зверски лапи, военни трофеи и др.

амплиту́да (лат. amplitūdo „обширност") 1. Разстояние между крайните точки на движещо се тяло при люлеене или трептене, напр. махало. 2. Разликата между две крайни отчитания на барометър, термометър или друг измервателен уред за определен период от време. 3. Разстоянието между точката на изстрела и точката на падането на изстреляно тяло. 4. Най-голямата моментна стойност на променлив ток. 5. *прен.* Размах, ширина.

амплифика́ция (лат. amplificatio „увеличаване") 1. *литер.* Натруфеност на стил, употреба на излишни определения с еднакво значение. 2. Начин на преподаване език чрез постепенно разширяване на познанията за сложния строеж на изречението. 3. Уголемяване обем на предмет. 4. *прен.* Преувеличаване, разширяване, уголемяване на нещо.

амплоа́ (фр. emploi) 1. Определен кръг от роли, които се изпълняват от един артист. 2. *прен.* Роля, кръг на действие.

ампу́ла (лат. ampulla) 1. У древните гърци и римляни — глинен или стъклен съд с тясно гърло за пазене на течности. 2. Запоено стъкълце за запазване в стерилно състояние на лекарства. 3. *анат.* Мехуровидно разширение на канал в организъм.

ампута́ция (лат. amputatio) 1. *мед.* Отрязване и премахване по оперативен път някоя част на тяло (особено крак или ръка). 2. Отрязване, премахване.

ампути́рам (от лат. amputo „отрязвам") 1. Правя ампутация, премахвам по оперативен път някоя част от тяло. 2. Премахвам, отрязвам.

амуле́т (к. лат. amulētum „висулка" от ар.) Малък предмет, който суеверни хора носят на шията си като защита от нещастия и болест; муска.

амуни́ция (лат. ad „до" и munio „укрепявам") Сбор от предмети без облеклото и оръжието, необходими за съоръжаване на човек или кон (напр. паласка, колан, юзда и т. н.).

Аму́р (фр. amour от лат. amor „любов") 1. Бог на любовта в древногръцката митология, изобразяван като крилато момче с лък и стрели; ср. Купидон, Ерос. 2. *прен.* Любов, любовни похождения, любовни подвизи. 3. Изображение на бога на любовта, особено малки образи за украшение; амурети, амурчета.

амфи- (гр. amphí „около", „от двете страни") Като съставка на сложни думи означава о б х в а т, о к р ъ ж е н и е или отношение към д в а п р е д м е т а, понеже се сближава по значение с думата ámphō (двама).

амфибиоло́гия (*амфи-* и *биология*) Наука за земноводните животни.

амфи́бия (*амфи-* и гр. bíos „живот"; amphibia) 1. *зоол.* Земноводно животно, чиито личинки дишат с хриле, а възрастните — с дробове (жаба, саламандра и др.). 2. *бот.* Земноводно растение, което вирее във вода, но може да вирее и на суша. 3. *ав.* Вид самолет, който може да излита и да каца на суша и на водна повърхност. 4. *воен.* Бойна кола, която се движи на суша и по вода.

амфибо́л (гр. amphíbolos „двусмислен").

Минерал от вулканичен произход, различно оцветен.

амфиболи́чен (гр. amphíbolos) 1. Двусмислен, двузначен. 2. *мед.* Който се характеризира с непостоянна температура.

амфибо́лия (гр. amphibolía „двусмислие") *литер.* 1. Изречение, което може да има две различни значения поради употребата на думи в различния им смисъл, напр. „Косата е остра". 2. Двусмислие поради неправилно подреждане на думите в изречението, напр. „Да се обеси не да се помилва".

амфибра́хий (гр. amphíbrachýs „кратък от двете страни") *литер.* Стихотворна стъпка от три срички, от които средната е дълга (или с ударение), а двете крайни са кратки (или без ударение): ◡ — ◡; ср. амфимакър.

амфиго́ния (*амфи-* и гр. gónos „рождение") *биол.* Размножаване чрез съединяване на две различни полови клетки.

амфигу́рия (*амфи-* и гр. agoréuō „говоря") Неясен и забъркан говор, неясно и забъркано съчинение.

амфима́кър (гр. amphimakrós „от двете страни дълъг") *литер.* Стихотворна стъпка у древните гърци и римляни, която има три срички, от които средната е кратка, а двете крайни са дълги: — ◡ —; ср. амфибрахий.

амфими́ксис (*амфи-* и гр. méiksis „сношение") Полов процес, при който става сливане на ядрата на мъжки и женски полови клетки.

амфитеатра́лен (лат. amphitheatrālis от гр.) Който има вид на амфитеатър, извит и постепенно издигащ се, стъпаловиден.

амфитеа́тър (гр. amphithéatron, лат. amphitheātrum) 1. У древните римляни и гърци — полукръгла или кръгла постройка за зрелища, в която местата за зрителите са разположени стъпаловидно около арената, като всеки следващ ред е по-висок от предходния. 2. Част от зрителна зала, на която местата за сядане са разположени стъпаловидно. 3. Всяко помещение за публика със стъпаловидно разположени седалки.

Амфитрио́н (гр. Amphitrýōn) 1. Митологически цар, герой от комедиите на Плавт и Молиер, прочут със своето гостоприемство. 2. *прен.* Гостоприемен домакин.

Амфитри́та (гр. Amphitrítē) 1. Богиня на морето според гръцката митология. 2. *прен.* Море.

амфо- (гр. ámphō „двама") Като съставка на сложни думи означава отношение към два предмета; ср. амфи-.

а́мфора (лат. amphora от гр. amphi „от двете страни" и phoréus „носач" = „за носене от двете страни") Античен глинен или метален съд с две дръжки, тясна шия и издуто или конусовидно тяло, предназначен за пазене и пренасяне на течности.

амфоте́рен (гр. amphóteros) Който може да проявява две свойства; двоен, двояк, двустранен.

ан- = а-.

анабапти́зъм (от гр. anabaptízō „отново кръщавам") Християнско социално течение от XVI в., което се обявило против експлоататорите от града и селото и карало своите последователи да се кръщават отново.

анабио́за (гр. anabíōsis „съживяване") *биол.* Временно забавяне или свеждане до минимум на жизнените процеси в някои низши животни, микроби, растения и човека поради изменение на външните условия (липса на вода, студ и др.), които се възстановяват, щом като се създадат условия за живот.

аноболи́зъм (от гр. anabolḗ „задържане") *биол.* Процес на усвояване храната от клетката и превръщането ѝ в клетъчно вещество.

анагалакти́чен, анагалакти́чески (гр. aná „извън" и *галактически*) Който се намира извън нашата Галактика.

анагно́ст (гр. anagnṓstēs) 1. *ист.* Четец, роб-четец по време на хранене или баня у древните римляни. 2. Църковен четец и певец. 3. Момче, което прислужва през време на богослужение.

анагра́ма (гр. aná „през" и grámma „буква") *литер.* 1. Разместване на букви или срички в една дума, за да се получи нова дума: риба — бира; Рим — мир, куб — бук. 2. Вид загадка, при която буквите, от които се състои една дума, са дадени по описателен начин. 3. Псевдоним, получен при разместване буквите на името на автора.

анади́плозис (гр. anadíplōsis „удвояване") *литер.* Реторична фигура, при която следващото изречение започва с дума или думи, с които е завършило предходното (в стихотворната реч новият стих започва с думата, с която завършва предходният); ср. анастрофа.

Анадо́л (гр. anatolé „изток") 1. Предната част на Мала Азия. 2. Азиатската част на Турция.

анадо́лец (от гр. anatolé „изток") Малоазиец.

анаеро́б (*ан-*, гр. aér „въздух" и bíos „живот") Микроорганизъм, който живее при отсъствие на свободен кислород (в почвата, в друг организъм и др.); прот. аероб.

анаеробио́за (от гр.) *биол.* Живот без свободен кислород.

анаколу́т (гр. anakólouthon „непоследователност") *литер.* 1. Стилен обрат или израз, при който има синтактична неправилност (напр. „аз ми се струва" вм. „аз мисля"). 2. Изпускане на дума, която лесно може да се разбере (напр. „аз дето всички" вм. „аз съм там, дето са всички").

анако́нда (исп. anakonda) Много голяма змия от семейството на боата.

Анакрео́н (гр. Anakréōn) 1. Древногръцки поет (560—478 г. пр. н. е.), който е възпявал виното и любовта. 2. *прен.* Човек на веселия и волен живот.

анакреонти́чен (от гр.) Който възпява виното, любовта и веселия и безгрижен живот.

анакру́за (гр. anákrousis „отстъпление") *литер.* 1. Излишна сричка в стихотворна стъпка. 2. Начални неударени срички в стих.

аналге́зия, ана́лгия (*ан-* и гр. álgos „болка") *мед.* Изгубване на чувството за болка.

аналги́н (*ан-* и гр. álgos „болка") Лекарство за успокояване или премахване на болка и за снижаване на висока температура.

анале́кта (гр. análektos „избран") Сборник от избрани произведения на един или различни поети.

ана́ли (лат. annāles) Летописи.

ана́лиз, ана́лиза (гр. análysis „разлъчване") 1. *фил.* Метод на научно изследване на действителността чрез разлагане цялото на съставните му части; материалистическата диалектика приема, че анализът е свързан със синтеза в едно единство. 2. Процес на решаване на задача, като се разложи на редица прости задачи. 3. Определяне съставните части на вещество, изследване на нещо чрез разлагането му на съставните му части; химически анализ — съвкупност от действия за установяване от какви вещества се състои изследваният предмет (качествен анализ) или какво е количеството на отделните му елементи, вещества (количествен анализ). 4. *мат.* Основната част на висшата математика, която обхваща диференциалното и интегралното смятане. 5. *езиков.* Литературен разбор, морфологичен и синтактичен разбор на литературен или езиков текст. 6. *езиков.* Първият етап при машинен превод, който се състои в определяне на лексическата и граматическата информация за текста. 7. *езиков.* Разпознаване на звуковете, като се определят дали принадлежат към човешката реч или идат от автомат.

анализа́тор (к. лат. analisātor от гр.) 1. Лице, което прави анализ. 2. *техн.* Уред, с който се прави анализ на вещество, на предмет или явление. 3. *физиол.* Название на нервния път и органите на чувствата, чрез които се разлагат сложните явления от външния свят на отделни, по-прости явления.

анализи́рам (от гр.) 1. Правя анализ. 2. Разлагам на съставните части. 3. Изследвам, разглеждам. 4. Правя разбор на литературен текст.

аналист (от лат. annāles) Летописец.

аналитик (гр. analytikós) Който си служи с анализ при изследвания.

аналитика (гр. analytikḗ) 1. Изкуство да се прави анализ, наука за анализа. 2. *фил.* Учение за основните елементи на мисленето, развито от Аристотел. 3. = аналитична геометрия.

аналитичен, аналитически (гр. analytikós) 1. Основан върху методите на анализа. 2. Който си служи с анализ. 3. Отнасящ се до анализ; аналитична геометрия — дял от математиката, който изучава свойствата на геометричните фигури (точка, линия, повърхнина, тела) със средствата на алгебрата и анализа; аналитична химия — дял от химията, който излага научните основи и методи за определяне състава на веществата или на техните смеси; аналитични езици — езици, при които отношението на думите в изречението се определя не от променените им форми (падежи и лични окончания), а от служебни думи или от реда на думите в изречението (напр. английски, български и др.); ср. синтетични езици. 4. Който е способен да прави анализ; разсъдлив.

аналог (гр. análogos „съответствуващ") 1. Съответствие, подобие, сходство. 2. Дума от един език, която напълно съответствува на дума от друг език, пълно покритие на думи от два или повече езици, които означават едно и също понятие, напр. гр. ptôsis, лат. casus и бълг. падеж; ср. калка.

аналогизъм (гр. analogismós) Заключение въз основа на сходство.

аналогичен (гр. analogikós) Основан на аналогия, сходен, съответен, напълно подобен.

аналогия (гр. analogía) 1. Сходство, подобие, прилика, еднаквост между предмети, явления и понятия поради общи признаци. 2. *фил.* Умозаключение, при което от сходството на предмети и явления по едни признаци се заключава за сходство и по други признаци. 3. *грам.* Уподобяване на звук в една форма под влияние на друга форма на същата дума, напр. *пекат* става *печат* по подобие на *пече*. 4. *биол.* Физиологическо сходство на органи по функция (напр. хриле и бели дробове).

аналой (гр. analógeion) *църк.* Висока и тясна масичка с наклонена площ, върху която се слагат книги за четене в църква или икони.

аналфабет (*ан-* и гръцките имена на първите две букви: алфа и бета) Който не знае да чете и да пише; неграмотен.

анамнеза (гр. anámnēsis „припомняне") *мед.* Описание на миналия живот на болен и на болестта му, съставено от лекар въз основа на разговор с болния или негови близки, за да се определи правилно лекуване; медицинска биография на болен.

анамниот (*ан-* и *амнион*) *зоол.* Гръбначно животно, чийто зародиш няма амнион (някои риби, земноводни и др.).

анаморфизъм (от гр. anamórphōsis „преобразяване") Изменение в строежа на скалите в дълбоките зони на земните недра под влияние на силно налягане и висока температура.

анаморфичен (от гр.) Подложен на изменение, изменен, изопачен.

анаморфоза (гр. anamórphōsis „преобразяване") 1. Неправилна рисунка, която изглежда като правилна само при определени условия на разглеждане (напр. чрез специално огледало). 2. *бот.* Ненормално развитие на частите на растение. 3. Неправилно развитие на организъм.

ананас (исп. ananás от перуан.) 1. Южноамериканско растение с вкусни плодове; от листата му се добива ценно техническо влакно. 2. Сочен и ароматен плод със златожълт цвят от това растение.

андрия (гр. anandría) Липса на мъжество, страхливост.

ананим (гр. aná „обратно" и ónyma „име") *литер.* Псевдоним, образуван от четене на едно име отзад напред, напр. Фаргелет от Телеграф.

анапест (гр. anápaistos „обърнат назад") *литер.* Трисрична стихотворна стъпка, на която първите две срички са крат-

ки (или без ударение), а третата е дълга (или с ударение): ⏑ ⏑ — ; ср. дактил.

анапла́стия (от гр. anaplássō „възстановявам") *мед.* Операция, при която разрушени части на тъкан се възстановяват с части от тялото на лекувания.

анархи́зъм (фр. anarchisme от гр. anarchía „безвластие") **1.** Безвластие, своеволие, непризнаване на авторитет и дисциплина. **2.** Дребнобуржоазно обществено-политическо течение, за което са характерни: индивидуализмът, субективизмът и волунтаризмът; отрицателно отношение към всякаква държавна власт, в това число и към диктатурата на пролетариата и към всякаква политическа организация; неразбиране ролята на едрото производство, защита на дребната частна собственост; прилагане на авантюристична тактика на „прякото действие" и стремеж към незабавна социална революция, към незабавно унищожаване на всякаква държава. Анархистите смятат, че преходът към бъдещото общество може да се осъществи без организираната политическа борба на пролетариата срещу буржоазията, без създаване на пролетарска партия. **3.** Отричане на установената власт.

анархи́ст (фр. anarchiste от гр.) **1.** Привърженик на анархизма, член на анархистическа организация. **2.** Лице, което не се подчинява на установения ред и обществена дисциплина, дезорганизатор, своеволник, безредник.

анархисти́чен (от гр.) Свойствен на анархист; безвластнически, безреден.

анархи́чен (гр. anarchikós) Който е присъщ на анархия, своеволен, недисциплиниран.

ана́рхия (гр. anarchía) **1.** Липса на организирана държавна власт, безвластие. **2.** *прен.* Нарушение на установена власт, ред и дисциплина; безредие; стихийност, безплановост.

ана́рхо-синдикали́зъм (*анархизъм* и *синдикализъм*) Дребнобуржоазно опортюнистическо и враждебно на пролетариата течение в международното професионално движение, което пренася идеите на анархизма в работническото движение, като отрича необходимостта от участие на профсъюзите в политическата борба и надценява значението на общата стачка.

анасо́н (гр. ánison „неравен") **1.** *бот.* Тревисто едногодишно растение от сенникоцветните. **2.** Семена от това растение, които служат за ароматизиране на ракия, за лекарство, подправка на ястия и др.

анастигма́т (*а-* и *стигматизъм*) Система от сложни стъкла или висококачествен обектив, който отстранява астигматизма и другите аберации и дава рязко и точно изображение на всички точки в зрителното поле.

анастро́фа (гр. anastrophḗ) **1.** *литер.* Стилна фигура, при която се размества установеният ред на думите в изречението; ср. хипербатон и инверсия. **2.** Стилен похват, при който последната дума или думи на изречение или стих се повтарят в началото на следващото изречение или на следващия стих; ср. анадиплозис.

анате́ма (гр. anáthema „проклятие") **1.** *църк.* Проклятие, клетва = да е проклет. **2.** Отлъчване от църква чрез проклятие.

анатемо́свам (гр. anathematízō) **1.** Проклинам. **2.** Отлъчвам от църква чрез проклятие.

ана́ти (от лат. annus „година") *църк.* Годишна вноска за папата или вноска за получаване на сан.

анатоки́зъм (гр. anatokismós) Капитализиране на лихвите.

анатокси́н (гр. aná „отново" и *токсин*) *мед.* Ваксина против дифтерит, приготвена по специален начин.

анато́м (гр. anátomos) Специалист по анатомия.

анатомизи́рам (от гр. anatémno „разрязвам") **1.** Режа труп с научна цел. **2.** *прен.* Изследвам, анализирам.

анатоми́чен, анатоми́чески (гр. anatomikós) Който се отнася до анатомия, предназначен за изучаване на анатомия.

анато́мия (гр. anatomía от ana- „раз" и témnō „режа") **1.** Наука, която изследва строежа и формите на орга-

низмите чрез дисекции. 2. *прен.* Строеж, устройство.

анатоцѝзъм = анатокизъм.

анафила́ксия (гр. aná „пре-" и phyláss̄o „пазя") *мед.* Повишена чувствителност на организъм към някои лекарства; ср. алергия.

ана́фора (гр. anáphora „изнасяне") 1. *литер.* Стилна фигура, при която една и съща дума или думи се повтарят в началото на няколко последователни изречения или стихове, в началото на няколко нови редове или периоди. 2. *църк.* Благословен хляб, който се раздава на вярващите по време на богослужение; нафора, просфора.

анафоре́за (гр. aná „във" и phér̄o „нося") Придвижване на суспендирани или колоидални частици.

анафродѝзия, анафродѝзъм (*ан-* и Aphrodítē) Липса на полово влечение у мъж към жена.

анафродѝт (от гр.) Мъж, който няма полово влечение към жена.

анахоре́т (гр. anachōrétēs 1. Пустинник, отшелник. 2. *прен.* Лице, което живее усамотено и отбягва обществото.

анахронѝзъм (гр. anachronismós) 1. Погрешно отнасяне на дадено събитие от една епоха в друга, несъответствие по време, напр. споменаване на лица и предмети, които не са от това време, или употреба на думи, които не са известни в описваната епоха. 2. Постъпка, възглед, мнение и пр., които са остарели и отживели времето си; отживелица.

анахронѝчен, анахронѝчески (гр. anachronikós) 1. Който не съответствува на времето си, погрешно отнесен в друго време. 2. Който не съответствува на съвременността,отживял,остарял.

анациклѝчност (гр. aná „обратно" и kýklos „кръг") *езиков.* Изречение или словосъчетание, което запазва смисъла си, като се прочете от края към началото, напр. алена фанела.

ангажиме́нт (фр. engagement) 1. Задължение, дадена дума, обещание за извършване на нещо. 2. *театр.* Договор на артист или артистичен колектив за определено време и за определени спектакли; времетраене на поето задължение; договор.

ангажѝрам (фр. engager „турям в залог") 1. Поканвам и свързвам с договор или обещание дадено лице да извърши нещо. 2. Поканвам артист при договорни условия да участвува в определен брой спектакли за определено време. 3. Предварително наемам, запазвам. 4. Задължавам, карам да обещае. 5. *прен.* Заемам, вземам.

ангарѝя (гр. angáreia през тур. angarya) 1. *ист.* Задължителна безплатна работа през време на турското робство. 2. *прен.* Безплатно и по принуда.

а́нгел (гр. ángelos „вестител") 1. *рел.* Според християнската, юдейската и др. религии безплътно свръхестествено същество, което изпълнява божията воля. 2. *прен.* Идеал за нещо, найдоброто. 3. *прен.* Твърде добър човек; покровител, закрилник.

ангѝна[1] (лат. angīna от ango „задушавам") *мед.* Остро възпаление на лигавицата на гърлото, особено на сливиците; гърлобол; а н г и н а п е к т о р и с — сърдечно заболяване поради разстройство в кръвообращението на венечните (коронарните) артерии, без да бъдат запушени; гръдна жаба (angīna pectoris).

ангѝна[2] (от собс.) Гъсто тъкано платно, което се употребява за възглавници и др.

ангиогра́фия (гр. angiographía) *мед.* Метод за рентгеново изследване на кръвоносните съдове чрез вкарване в тях на разтвор от контрастни вещества.

ангиоло̀гия (гр. angéion „съд" и lógos „наука") Дял от анатомията, който изучава кръвоносните и лимфните съдове.

ангионевро́за (гр. angéion „съд" и *невроза) мед.* Разстройство на нервите, които управляват свиването и разпущането на кръвоносните съдове.

ангиосто́ма (гр. angéion „съд" и stóma „уста") Червей, който живее паразитно в червата на човека и животните.

англе́з (фр. anglaise) 1. Вид старинен танц, произхождащ от Англия. 2. Музика за такъв танц.

английски (от собс.) Който принадлежи или е свойствен на Англия; английска болест — размекване на костите поради липса на калций; рахит; английска сол — магнезиев сулфат, който се употребява и като очистително средство.

англицизъм (фр. anglicisme) *езиков.* Дума или обрат на реч, заимствувани от английски език.

ангоб (фр. engobe) *техн.* Тънък слой от бяла или цветна глина, с който се покрива керамично произведение, преди да се постави в пещ за изпичане.

ангорски (от собс. Ангора, сега Анкара) **1.** Който произхожда, принадлежи или е свойствен на Ангора. **2.** С дълга козина (за котки, зайци, кози и др.).

ангофразия (лат. ango „давя" и гр. phrázō „говоря") Запъване при говорене; заекване.

ангро (фр. en gros) На едро.

ангросист (от фр.) Търговец на едро.

ангстрьом (от собс.) Единица мярка за дължина, равна на една стомилионна част от сантиметъра (по името на шведския физик Ангстрем, XIX в.).

андалузит (от собс.) Твърд минерал със зелен или сив цвят (по името на испанската провинция Андалузия).

анданте (ит. andante) *муз.* **1.** Умерено бавно (за темпо). **2.** Музикално произведение с умерено темпо.

андантино (ит. andantino) *муз.* **1.** Умерено темпо, малко по-бързо от анданте. **2.** Музикално произведение в такова темпо.

андарт (нгр. andártēs) *ист.* Гръцки въстаник; бунтовник, четник.

анджак (тур. ancak) Точно, именно.

андрогин (гр. anḗr, andrós „мъж" и gynḗ „жена") Лице или животно с признаци на двата пола; вж. хермафродит.

андрогиния (гр. androgynía) **1.** Наличие на признаци от двата пола у един индивид. **2.** Полово влечение на жена към жена.

андроид (фр. androïde от гр. anḗr „мъж" и éidos „вид") *техн.* Автомат с човешки образ.

андромания (гр. anér „мъж" и mania „лудост") Луда страст у жена към мъже.

Андромаха (гр. Andromáchē) **1.** Съпруга на Хектор, герой от Илиада. 2. *прен.* Вярна съпруга.

Андромеда (гр. Androméde) **1.** Баснословна етиопска царица, дъщеря на Кефей и съпруга на Персей. **2.** *астр.* Съзвездие. **3.** *бот.* Вид вечнозелени храсти.

андрофаг (гр. andróphagos) Людоед, човекоядец.

андрофагия (гр. androphagía) Людоедство, човекоядство.

андрофобия (гр. androphobía) Омраза или болезнен страх от мъже.

андроцей (гр. anḗr „мъж" и oikía „къща" през лат.) *бот.* Съвкупност от тичинките на един цвят.

аневризъм (от гр. anéurysma „разширение") *мед.* Болестно разширение на артериите поради изменение или повреда на стените им.

анекдот (гр. anékdotos „неиздаден") **1.** Кратък занимателен разказ за смешно и необичайно произшествие (обикновено за някоя известна личност). 2. *прен.* Измислица, измислен случай.

анекдотичен (гр. anekdotikós) Който има характер на анекдот; измислен, невероятен.

анекс (лат. annexus „пришит") Притурка, прибавка.

анексионист (фр. annexionniste) Привърженик на анексия.

анексирам (от лат. annecto „пришивам") Заграбвам чужди земи и ги присъединявам към свои (за държава); насилствено присъединявам.

анексия (лат. annexio) *пол.* Насилствено присъединяване на чужди земи или на цяла държава към друга държава; заграбване на чужди земи от държава.

анемичен (*ан-* и гр. háima „кръв") **1.** *мед.* Който страда от анемия; малокръвен. 2. *прен.* Слаб, безлеен, отпаднал.

анемия (гр. anaimía) 1. *мед.* Болестно състояние, при което намалява количеството на кръвта или се променя съставът ѝ (намаляват червените кръвни телца и количеството на хемогло-

бина); малокръвие. 2. *прен.* Слабост, безжизненост, отпадналост.

анемо- (гр. ánemos „вятър“) Като първа съставка на сложните думи показва отношение към в я т ъ р.

анемобаромéтър *(анемо-* и *барометър)* Уред за измерване силата на вятъра; ветромер.

анемогрáф (*анемо-* и гр. gráphō „пиша“) Уред за записване скоростта и посоката на вятъра.

анемолóгия (*анемо-* и гр. lógos „наука“) Наука за въздушните течения и за ветровете.

анемомéтрия *(анемо-* и гр. metréō „меря“) Начин за измерване посоката и скоростта на ветровете.

анемомéтър (*анемо-* и гр. métron „мярка“) Уред за измерване скоростта на въздушно течение, обикновено на ветровете.

анемóна (гр. anemónē) *бот.* Тревисто растение с жълти, бели или възрозови цветове.

анемоскóп (*анемо-* и гр. scopéō „гледам“) Уред за определяне посоката на ветровете; вж. анемометър.

анемотрóп (*анемо-* и гр. trépō „обръщам“) Двигател, който се кара от вятър.

анемофѝлия (*анемо-* и гр. philía „обич“) *бот.* Опрашване на растения от вятъра.

анемохóрия (*анемо-* и гр. chōréō „разпространявам се“) Разсейване на семена, плодове и спори на растения от вятъра.

анéргия (*ан-* и гр. érgon „дело“) *мед.* 1. Липса на телесна и душевна сила; безсилие. 2. Нечувствителност към известни лекарства и отрови.

анерóид (*а-* и гр. néros „влажен“ и éidos „вид“) Вид барометър без живак, на който съществената част е една метална, херметически затворена тръбичка, в която въздухът е силно разреден.

анестезѝрам (от гр.) *мед.* Упойвам за премахване на чувствителност, особено чувството за болка; обезболявам.

анестéзия (гр. anaisthēsía „безчувствие“) 1. Загуба на чувствителност, липса на усет. 2. *мед.* Правене на организъм или на част от него нечувствителен към болка; обезболяване.

анестетѝчен (к. лат. anaestheticus „безчувствен“ от гр.) Който премахва болка, обезболяващ; а н е с т е т и ч н и с р е д с т в а — лекарства, които предизвикват нечувствителност, обезболяване (опиум, хлороформ, етер и др.).

анжамбман (фр. enjambement „пренасяне“) *литер.* Пренасяне на дума или част от изречение от предходен стих в следващия; прескок.

анизóл (фр. anisol) Ароматна течност, която се получава при преработване на каменовъглена смола; служи за противопаразитно средство.

анизомéтрия (*ан-* и гр. ísos „еднакъв“ и metréō „меря“) Нееднаквост в размерите.

анизометрóпия *(анизометрия* и гр. ōps „зрение“) *мед.* Нееднаква острота на зрението на двете очи.

анизотрóпия (*ан-* и гр. ísos „еднакъв“ и trépō „обръщам“) 1. *физ.* Нееднаквост на физическите свойства на едно тяло в различните посоки вътре в него, напр. нееднаква топлопроводимост, електропроводимост и др. 2. *бот.* Нееднакво направление на различните органи на едно и също растение при едни и същи фактори (дънерът отива нагоре, а листата — хоризонтално).

анилѝн (порт. anil „синя боя“, „индиго“ от ар.) Безцветна, маслоподобна отровна течност, получавана при редуциране на нитробензола; изходен материал за получаване на анилинови бои, взривни вещества, лекарства и др.

анилѝнов (от ар.) Който принадлежи, произхожда или е свойствен на анилин; а н и л и н о в и б о и — изкуствени багрила, които по-рано са били приготвяни само от анилин.

анимализáция (от лат. animal „животно“) *техн.* Обработка на растителни влакна, която им придава вид и свойства на животински.

анималѝзъм (от лат. animal „животно“) 1. Изобразяване на животни в живо-

листа и скулптурата. 2. Съвкупност от признаците на животинското тяло.

анимали́ст (от лат. animal „животно") Художник или скулптор, който изобразява предимно животни.

аниматѝзъм (от лат. animātus „одушевен") Вярване в безличната одушевеност на природата или на отделните ѝ части, характерна черта за първобитните религии.

анима́то (ит. animato) *муз.* Живо, въодушевено.

анимѝзъм (фр. animisme от лат. anima „душа") Една от древните форми на религия, вярване в съществуване на духове и души, които уж управлявали хората, животните, предметите и явленията в природата.

анимо́зо (ит. animoso) *муз.* Възбудено, живо, енергично.

анио́н (*ан-* и гр. ión „идващото") *физ.* Проста (от един атом) и сложна (от няколко атома) частица, натоварена с отрицателно електричество, т. е. натоварен с отрицателно електричество йон, който при електролиза се натрупва на анода (положителния полюс).

а́нкер, а́нкър (нем. Anker „котва" от гр.) 1. *техн.* Регулатор на часовниково махало. 2. *арх.* Скоба, която служи да скрепи две машинни части или два строителни елемента. 3. Марка часовници.

анке́та (фр. enquête от лат. inquisīta res „разследвана вещ") 1. Издирване чрез разпит на лица и посещаване на места; разследване. 2. Събиране на сведения чрез специални анкетни листове с въпроси.

анке́тен (от. фр.) 1. Който подлежи на разследване или който служи за разследване. 2. Който разследва; който прави анкета.

анкетѝрам (фр. enquêter) Разследвам, издирвам чрез разпитване лица и посещаване на места, в които е станало разследваното дело.

анкетьо́р (фр. enquêteur) Лице, което прави анкета; разследвач.

анкило́за (гр. ankýlōsis „изкривяване") *мед.* Неподвижност на става поради срастване на ставните костни повърхности.

анкилосто́ми (гр. ankýlos „крив" и stóma „уста") Паразитни червеи в тънките черва на човека и някои животни.

анкла́в (фр. enclave) Територия на държава, която е заобиколена от други държави и няма излаз на море.

ано́д (гр. ánodos „път нагоре") *физ.* 1. Електрод в различни електрически уреди, който се свързва с положителния полюс на източника на тока. 2. Положителният полюс на електрическите елементи и акумулаторите.

аноdо́нтия (гр. anódontos „беззъб") *мед.* Вродена липса на зъби.

аноксе́мия (*ан-*, гр. лат. oksýgenium „кислород" и гр. háima „кръв") *мед.* Липса на окисляване в кръвта.

ано́ксия (*ан-* и гр. лат. oxýgenium „кислород") Недостиг на кислород в един организъм или само в някои негови органи и тъкани.

анома́лен (гр. anōmalos „неравен") Който се отклонява от общото правило; нередeн, неправилен.

анома́лия (гр. anōmalía „неравност") 1. Отклонение от обща закономерност на явление, отстъпление от норми; нередност, неправилност. 2. *астр.* Ъгълът между радиус-вектора на едно небесно тяло и оста на неговата орбита.

аномина́ция (лат. annominatio) *литер.* Стилен обрат, при който се употребяват думи, близки по гласеж, но различни по значение.

анонѝм (гр. anōnymos „безименен") 1. Автор, който не си пише името под свое произведение. 2. Лъжливо име, псевдоним. 3. Произведение, което няма подпис и не се знае авторът му.

анонѝмен (гр. anōnymos) Без автор, безименен, неподписан или подписан с чуждо име.

ано́нс (фр. annonce) Кратка обява, известие, съобщение, обикновено предварително известие за гастрол, сказка и пр.

анансѝрам (от фр.) Правя анонс, известявам, съобщавам.

ано́псия (*ан-* и гр. ópsis „зрение") *мед.* Слабо зрение, липса на зрение.

анора́к (еск.) Къса горна спортна дреха от непромокаем плат за предпазване от вятър и дъжд.

анорéксия (гр. anorexía) *мед.* Липса на апетит.

анормáлен (*а-* и лат. normālis) **1.** Който се отклонява от общите правила; неправилен, нередовен, неестествен. **2.** *мед.* Нездрав, душевно болен, ненормален.

аносмѝя (*ан-* и гр. osmḗ „мирис") *мед.* Неспособност да се възприемат или да се различават миризмите; липса на обонятелни възприятия.

анотáция (лат. annotatio „бележка") **1.** Разяснителна бележка върху някой текст. **2.** Кратко изложение на съдържанието на книга, статия и др., често с оценка и изясняване значението. **3.** Библиографско описание на книга, често придружено с кратко изложение на съдържанието, преценка и разяснения.

анóтия (*ан-* и гр. ous ōtós „ухо") *мед.* Вродена липса на ухо, предимно на външното ухо.

анóфелес (гр. anōphelḗs „вреден") *зоол.* Маларичен комар.

ансáмбъл (фр. ensemble „заедно") **1.** Съгласуваност на едно цяло в стройно единство. **2.** Художествена съгласуваност в играта на артисти при изпълнение на драматична или музикална пиеса. **3.** Състав от изпълнители на пиеса, опера и пр., колектив от артисти, музиканти, певци и др. **4.** *арх.* Съвкупност от постройки, които образуват единна композиция.

антаблемáн (фр. entablement) *арх.* Горната изпъкнала част на сграда, която се опира на стени или колони и се състои от три хоризонтални части: корниз, фриз и архитрав.

антагонѝзъм (гр. antagōnisma „борба") **1.** Непримиримо противоречие и борба поради противоположни интереси, възгледи и пр.; вражда. **2.** Една от формите на противоречие, характеризираща се с най-изострена борба на непримиримо враждебни тенденции, сили, обществени класи, която неизбежно довежда до такъв начин на разрешаване на противоречието, какъвто е революцията.

антагонѝст (гр. antagōnistḗs) **1.** Непримирим противник, враг. **2.** *анат.* Органи или вещества с противоположни действия (напр. свиващ и отпускащ мускул).

антагонистѝчен, антагонистѝчески (от гр.) Рязко противоположен, непримирим, враждебен; а н т а г о н и с т и ч н и п р о т и в о р е ч и я — една от формите на противоречие, специфична за начините на производство и за обществените отношения в експлоататорското класово общество, която се разрешава по пътя на социалната революция.

антанаклáзис (гр. anti „против" и anáklasis „отклонение") *литер.* Стилна фигура, при която една и съща дума се повтаря в едно и също изречение, но с различно значение.

антáнта (фр. entente „съгласие") Съюз, съглашение; Г о л я м а а н т а н т а — блок между империалистическите държави Англия, Франция и Русия в началото на XX в., наричан още Тройно съглашение; М а л к а а н т а н т а — блок между Югославия, Румъния и Чехословакия от 1920—1921 г., който съществува до Втората световна война.

Антáрктика (гр. anti „против" и árktos „мечка", „север") Южната полярна област, която включва южните части на Атлантическия, Индийския и Тихия океан, континента Антарктида и прилежащите му острови.

антарктѝчен, антарктѝчески (от гр.) Който принадлежи или е свойствен на южната полярна област; южнополярен.

антедатѝрам (*лат.* ante „преди" и *датирам*) Издавам документ със стара дата.

антедилувиáлен (лат. ante „преди" и diluvium „потоп") Допотопен.

Антéй (гр. Antáios) **1.** Митологически гръцки герой, син на Посейдон и Гея (Земята), непобедим в единоборство, понеже при всяко допиране до земята получавал нови сили от нея. **2.** *прен.* Непобедим поради здрави връзки с народа.

антéна (лат. antenna „напречна греда") **1.** *рад.* Проводник (жица) или система от проводници, която служи

за излъчване в пространството или за улавяне от пространството на електрически вълни. **2.** *мор.* Напречна греда на корабна мачта. **3.** *зоол.* Пипалце на главата на насекомо, което изпълнява службата на орган за осезание и обоняние.

антената́лен (лат. ante „преди" и natālis „рожден") Който се отнася до състоянието преди раждането.

антепире́ма (*анти-* и гр. epírrēma „послеслов") *литер.* Партията на водача на втория полухор в античната гръцка комедия.

антери́дий (гр. ántheros „цветущ") *бот.* Мъжки полов орган при папрати, мъхове, някои водорасли, гъби и др.

антери́я (тур. entari) Вид топла памучна или вълнена дреха, обикновено подплатена с памук; памуклийка.

антефи́кс (лат. antefixus „закован отпред") *арх.* В античната архитектура — каменно или керамично украшение, което се намира на корниза до покрива.

антеце́дент (лат. antecedens, entis) **1.** Предходна случка от живота на едно лице, предишен факт, на който се основаваме. **2.** *езиков.* Предходна езикова единица (дума, словосъчетание и др.), към която е съотнесена следващата езикова единица (К н и г а т а, която чета).

анти- (гр. antí „срещу", „против") Като първа съставка на сложни думи придава противоположно значение на основното на простата дума; често се превежда с п р о т и в о-.

антиа́пекс (*анти-* и лат. apex „връх") *астр.* Точка на небесната сфера, която е противоположна на апекса.

антибио́за (*анти-* и гр. bíos „живот") Потискане и унищожаване на микроорганизми под влияние на биогенни продукти от животински, микробен и растителен произход.

антибиоти́к (*анти-* и *биотик*) Вещество, което се образува в редица организми: низши гъбички, плесени, бактерии, растения или животни; унищожава развитието на микроорганизми и затова е съставна част на много лекарства (пеницилин, стрептомицин и др.).

антига́з (*анти-* и *газ*) *хим.* Противогаз, средство за унищожаване действието на отровен или задушлив газ.

антиге́н (*анти-* и гр. génos „рождение") Високомолекулярно вещество от животински, растителен, бактериален или вирусен произход, което може да предизвика образуване на антитела, когато попадне в организъм на човек или животно.

антидакти́л (*анти-* и *дактил*) *литер.* Противодактил, стихотворна стъпка, която е обратна на дактил; нарича се още анапест: ⏑⏑—.

антидетона́тор (*анти-* и *детонатор*) *хим.* Вещество, което се прибавя към моторно гориво за предотвратяване на детонация в мотори с вътрешно горене.

антидо́т (гр. antídoton) Противоотрова.

антиинтелектуали́зъм (*анти-* и *интелектуализъм*) Отричане на възможността за познаване на истината с помощта на разума, характерно за идеалистическата философия.

анти́ка (лат. antīquus „стар" и фр. antique) **1.** Старинен предмет, остатък от древно време (статуя, монета, оръжие и др.). **2.** *прен.* Ценна вещ, рядкост. **3.** *прен.* Дяволит, оригинален човек; хитрец.

антикато́д (*анти-* и *катод*) *физ.* Третият електрод в рентгенова лампа, пластинка от платина или друг метал, в който се удрят идващите от катода електрони, чиято енергия се превръща от антикатода в рентгенови лъчи.

анти́ква (лат. antīqua „старо писмо") Шрифт със закръглена форма на буквите за разлика от готическия шрифт; обикновеното печатарско писмо.

антиква́р (лат. antiquarius) **1.** Търговец на вехти предмети, особено книги, дрехи и др. **2.** Любител на старинни предмети на изкуството, събирач на стари предмети.

антиква́рен (лат. antiquarius) Който се отнася до стари предмети, до търговия със стари книги и предмети, предназ-

начен за продаване на стари и употребявани вещи.

антиквариáт (от лат. antiquarius) 1. Търговия с ценни стари предмети, предимно книги, монети, картини, килими и др. 2. Магазин за продаване и купуване на такива предмети. 3. Сбирка от стари предмети и употребявани вещи, предимно книги, картини, домашни съдове, накити и др.

антиклерикáлен (*анти-* и *клерикален)* 1. Който се бори против привилегиите на духовенството и църквата. 2. *прен.* Напредничав.

антиклерикали́зъм *(анти-* и *клерикализъм)* Църковно-политическо движение, което се бори против привилегиите на църквата и духовенството.

антиклѝмакс (*анти-* и гр. klimax „стълба") *литер.* Стилен похват, при който еднородните думи и съставки на изречението се подреждат по признак на намаляване на тяхното смислово значение или емоционална наситеност; низходяща градация.

антиклинáл(а) *(анти-* и гр. klīnō „навеждам") *геол.* Гънка на земната кора или на скала с изпъкналата си част нагоре като седло.

антикомуни́зъм (*анти-* и *комунизъм*) Съвременна реакционна буржоазна идеология, която е напълно противоположна на комунистическата идеология и практика.

антикри́тика *(анти-* и *критика)* Отговор на критика, критикуване на критика.

антилóгия *(анти-* и гр. lógos „дума") *фил.* Противоречие (в мислите).

антилóпа (гр. anthálops, лат. anthalopus през фр.) *зоол.* Преживно чифтокопитно животно от семейство кухороги; живее в Африка, Азия, отчасти в Америка и Европа; обхваща много видове, които се различават по размери, вид и начин на живот.

антимарксѝстки, антимарксѝчески (*анти-* и *марксически*) 1. Насочен против марксизма, враждебен на марксизма. 2. *прен.* Ненаучен, реакционен.

антиматериалистѝчен *(анти-* и *материалистичен)* 1. Насочен против материализма, враждебен на материализма. 2. *прен.* Ненаучен, реакционен.

антиметáбола *(анти-* и *метабола) литер.* Стилна фигура, при която във втория израз се повтарят думите от първия, но в обратен ред.

антими́нс (лат. antimensium) *църк.* Обредна кърпа, върху която е нарисувано погребението на Христос; употребява се през време на литургия.

антимóн (к. лат. antimonium) Химически елемент, знак Sb, пореден номер 51, ат. тегло 121,76; има приложение в техниката като съставна част на различни сплави, особено на сплав, от която се леят печатарски букви (синоним на стибиум и оттук е запазен знакът му с букви от него).

антимони́т (от лат.) Оловносив минерал с метален блясък.

антинеутрóн *(анти-* и *неутрон)* Елементарна частица с маса, равна на масата на неутрона, но без електрически товар.

антинóмия (гр. antinomía „противоречие в закон") *фил.* Противоречие между две взаимно изключващи се положения или два принципа, които еднакво убедително могат да се доказват по логичен път.

антипапи́зъм (к. лат. antipapismus) Религиозно и обществено течение против папската институция и против учението за папското главенство и непогрешимост.

антипарламентари́зъм (*анти-* и *парламентаризъм)* Вредно течение в работническото движение за борба против парламента и за неучастие в парламентарните избори.

антипасáт *(анти-* и *пасат)* Въздушно течение във високите слоеве на атмосферата (5—10 км) в топлите страни, което се движи над пасатите и в обратна на тяхната посока.

антипати́чен (от гр. antipathês) Който предизвиква антипатия, който отблъсква; неприятен, противен; прот. симпатичен.

антипа́тия (гр. antipátheia) Неприязнено чувство към някого или нещо, отвращение; прот. симпатия.

антипирети́к (*анти-* и гр. pyretós „треска") *мед.* Лечебно средство за понижаване на температура.

антипири́н (*анти-* и гр. pyretós „треска") *фарм.* Кристален бял прах, който понижава температурата и успокоява болките.

антипо́д (*анти-* и гр. pous, podós „крак") 1. Място на земното кълбо, което е точно противоположно на друго дадено място; а н т и п о д и — обитатели на точно противоположни места на земното кълбо (букв. с нозе едни срещу други: американци и европейци). 2. *прен.* Лице с напълно противоположни качества на друго лице, пълно несходство, пълна противоположност.

антипрото́н (*анти-* и *протон*) Елементарна частица с маса, равна на масата на протона, но с отрицателен електрически товар.

антираби́чески (*анти-* и лат. rabies „бяс") *мед.* Който лекува бяс, противобесен.

антисеми́т (*анти-* и *семит*) Привърженик на антисемитизма, юдофоб.

антисемити́зъм (от фр. antisémitisme) Враждебно отношение към евреите, изкуствено разпалвана омраза и преследване на евреите на религиозна и и расова почва.

антисепти́к (*анти-* и гр. sēptikós „гнил") 1. Вещество, което предпазва от загниване, противогнилостно вещество за запазване на строителен материал. 2. *мед.* Вещество, което предпазва от заразяване.

антисе́птика (гр. antisēptikós „противогнилостен") 1. Обеззаразяване или предпазване от заразяване на рани чрез химически вещества, които унищожават болестотворните микроби; ср. асептика. 2. Средствата, които се употребяват за обеззаразяване.

антисепти́чен (от гр.) Който предпазва от загниване и от загнояване, противогнилостен, противогноен; обеззаразяващ.

антисоциа́лен (*анти-* и лат. sociālis „обществен") Противообществен.

антиспазмоди́чен (гр. antispasmós) *мед.* Който предотвратява или прекратява спазми.

антиспа́ст (*анти-* и гр. spáō „влача") *литер.* Четирисрична стихотворна стъпка от ямб и хорей: ◡ — — ◡.

антистро́фа (гр. antistrophé „връщане назад") *литер.* Част от текст на хора в старогръцката драма, която е следвала след строфата; отговор на строфа, отпев.

антите́за, антите́зис (гр. antítesis „противопоставяне") 1. Противоположност, контраст на предмети и явления. 2. *литер.* Съпоставяне на два противоположни предмета, образа, понятия, черти, идеи и др. за по-голяма яснота и сила на израза; противопоставяне. 3. *лог.* Съждение, което противоречи на тезиса. 4. Във философията на Хегел — противопоставяне в процеса на диалектическото развитие — отрицателният момент, който се противопоставя на изходния положителен момент — на тезиса; втората част от трите съставки на логическото мислене: теза, антитеза и синтеза.

антитела́ (*анти-* и *тела*) Вещества, които се образуват в организма след някои болести или при вкарване в него на различни антигени и неутрализиращи тяхното вредно въздействие; противотела.

антитети́чен (гр. antíthetos „противоположен") 1. Който съдържа антитеза. 2. Основан на противополагане, противоположен.

антитокси́н (*анти-* и гр. toxikón „отрова") *мед.* Вещество, което обезвредява отровите; противоотрова.

антифаши́ст (*анти-* и *фашист*) Участник или привърженик на борбата против фашизма.

антифебри́н (*анти-* и лат. febris „треска") 1. Лекарство против треска. 2. Отровно вещество, което се употребява при изготвянето на някои бои.

антиферме́нт (*анти-* и *фермент*) Вещество, което спира ферментацията.

антифо́н (гр. antiphōnos „отпяващ") 1. *църк.* Богослужебна песен, която се пее поред от двата клироса; ср. тропар. 2. Поредно пеене на солист и хор или на двете половини на хор, като си отговарят една на друга. 3. Запушалка за уши, която предпазва от силен звук при изстрели и др.

антиформи́н (*анти-* и *формалин*) Разтвор на натриев хлорид, който служи за дезинфекция.

антифра́за (гр. antiphrasis) *литер.* Стилна фигура, при която една дума или израз се употребява с противоположно значение на основното (напр. бурното Черно море старите гърци нарекли вместо „негостоприемно" (áxeinos) „гостоприемно" (éuxeinos).

антифри́з (*анти-* и англ. freeze „замръзвам") 1. Вещество, което понижава точката на замръзването на водата, напр. спирт, глицерин, сол и др. 2. Незамръзваща охладителна смес.

антифрикцио́нен (*анти-* и лат. frictio „търкане") Който намалява триенето.

антифунги́н (*анти-* и лат. fungus „гъба") Течност, която предпазва дървен материал от хващане на гъбички и загниване.

антихло́р (*анти-* и *хлор*) Вещество, което поглъща хлора, останал след избелване или хлориране на материали.

антихре́за (гр. antichrēsis) *юр.* Договор, според който кредиторът получава право да прибира доход от имот на длъжника си, като го приспада съответно от лихвите и дълга.

антихри́ст (гр. antichristos) 1. Противник на Христос, който според християнската религия щял да се появи при второто пришествие и щял да бъде победен от Христос; дявол, сатана. 2. *прен.* Безверник, безбожник.

антицикло́н (*анти-* и *циклон*) Обширна област с високо атмосферно налягане, в която преобладава безоблачно, тихо време, обикновено без валежи, през лятото горещо, през зимата ясно и студено.

антиципа́ция (лат. anticipatio „вземане напред") 1. Предугаждане на събития, явления и др. 2. Преждевременно настъпване на някое събитие или действие; изпреварване. 3. *фил.* Познание, основано на чисто логически съждения, които предхождат опита и наблюдението. 4. *юр.* Използуване на известно право, преди да е настъпил срокът му.

антиципи́рам (от лат.) Предугаждам, познавам предварително; изпреварвам със заключение, основано на недостатъчни факти.

античасти́ца (*анти-* и *частица*) *физ.* Елементарна частица, на която масата и спинът са равни на масата и спина на дадена елементарна частица, а електрическият ѝ заряд, магнитният момент и другите характеристики са равни по големина и противоположни по знак на нейните.

анти́чен (лат. antīquus „стар") 1. Древногръцки, древноримски. 2. Древен, старинен. 3. *прен.* Който напомня по съвършенство старогръцкото изкуство; класически, старинен, красив.

анти́чност (от лат.) 1. Класическата гръцка и римска древност. 2. Характерна особеност на древността; изящност, художественост, простота, които са присъщи на произведенията на древните гърци и римляни. 3. *прен.* Изостаналост, остарялост.

антиша́мбър (фр. antichambre) Предверие, чакалня.

анто́да (*анти-* и гр. ōdé „песен") *литер.* Втората ода в лирическата песен на хора в древногръцката драма, която има същия строеж на одата; ср. антепирема.

антозо́и (гр. ánthos „цвят" и zōon „животно") *зоол.* Коралови полипи, които живеят прикрепени към морското дъно.

антоли́т (гр. ánthos „цвят" и líthos „камък") Вкаменено цвете, вкаменелост от растение.

антологи́чен (гр. ánthos „цвят" и légō „събирам") 1. Лиричен, написан в духа на древногръцката лирика. 2. Който е свойствен или принадлежи на антология.

антология (гр. anthología) 1. Сборник от избрани произведения, предимно на поети. 2. Сборник от епиграми в древна Гърция и Рим. 3. *прен.* Сборник, христоматия.

антоним *(анти-* и гр. ónyma „име") Дума с противоположно значение на друга дума: красив — грозен.

антономазия (гр. antonomasía) *литер.* Стилна фигура, при която едно собствено име се заменя с нарицателно и обратно; метонимия (напр. Ксантипа=лоша жена, Крез=богаташ, Тартюф=двуличник, лицемер, подлец; слепият поет=Омир).

антохлор (гр. ánthos „цвят" и chlōrós „жълтеникав") Жълто багрилно вещество в сока на някои растения.

антоциан (гр. ánthos „цвят" и kyanós „синя боя") Багрилно вещество в сока на някои растения, което ги оцветява в червено, синьо или виолетово.

антракноза (от гр. ánthrax „въглен") Болест по някои растения (тикви, лен, лози, бобови растения и др.), при която се образуват особени петна по листата им.

антракоза (от гр. ánthrax „въглен") *мед.* Белодробно заболяване поради продължително дишане на въздух, наситен с въглищен прах.

антракс (гр. ánthrax „въглен") 1. Заразна болест по хората и животните; синя пъпка, въглен. 2. Вид скъпоценен камък.

антракт (фр. entr'acte „междудействие") 1. Време между две действия на представление, концерт, промеждутък от време между събития, постъпки и др. 2. *муз.* Оркестрово произведение, написано като встъпление към отделните действия (без първото) на опера, балет или драма.

антрацен (от гр. ánthrax „въглен") Органично съединение, ароматен въглеводород във вид на безцветни кристали; получава се от антраценово масло; употребява се при производство на дъбилни вещества, багрила, в пиротехниката и др.

антрацит (от гр. ánthrax „въглен") Висококачествени каменни въглища с лъскав черен цвят (развиват висока температура до 8000—8700 калории).

антрацитен (от гр.) 1. С качества и свойства на антрацит. 2. Който се топи с антрацит. 3. Който се пали с антрацит.

антраша (фр. entrechat) 1. *театр.* Балетна стъпка, която се състои в неколкократно удряне на краката, докато танцьорът се намира в положение на скок във въздуха. 2. Интересен и умел скок при танцуване.

антре (фр. antrée) 1. Вход. 2. Входно помещение в самостоятелно жилище. 3. *прен.* Първото ястие на гощавка, което служи за възбуждане на апетит. 4. Комична или сатирична циркова сценка или пантомима, изпълнявана от клоуни.

антрепозит (фр. entreposer „поставям в склад") 1. Склад за пристигнали от чужбина стоки (при митница, гара, пристанище и др.). 2. Такса за пазене на стока в склад.

антрепреньор (фр. entrepreneur) 1. Съдържател на увеселително заведение. 2. Собственик на частен театър, цирк и други подобни заведения в капиталистическите страни. 3. Предприемач.

антресол (фр. entresol) 1. Галерия във висока стая или магазин, полуетаж във висока стая. 2. Тавански полуетаж.

антрефиле (фр. entrefilet) Малка статийка, най-често във вестник, късо вестникарско съобщение; и н ф о р м а ц и о н н о   а н т р е ф и л е — кратко описание на факти с оценка или без оценка.

антропизъм (от гр. ánthrōpos „човек") Човечност; ср. хуманизъм.

антропо- (гр. ánthrōpos „човек") Като първа съставка на сложни думи със значение о т н а с я щ   с е   д о   ч о в е к а.

антропоген *(антропо-* и гр. génos „род") *геол.* Съвременният период от геологическата история на Земята, наричан обикновено четвъртичен.

антропогенеза *(антропо-* и гр. génesis „произход") 1. Процесът на възникване и развитие на човека. 2. Дял от антропологията, който изучава произхода на човека.

антропогра́фия (*антропо-* и гр. gráphō „пиша") **1.** Описание на отделните раси и народности. **2.** Описание на формата и костите на човека.

антропо́йд (*антропо-* и гр. éidos „вид") Човекоподобна маймуна.

антропола́трия (*антропо-* и гр. latréia „почитане") Човекопоклонство, преклонение пред човека.

антрополи́т (*антропо-* и гр. líthos „камък") Вкаменен човешки труп, вкаменелост от човек.

антрополо́г (гр. anthrōpológos) Специалист по антропология.

антропологи́зъм (от гр.) Ненаучно обясняване на явленията в обществения живот не въз основа на законите за развитието на обществото, а като се изхожда от нуждите и свойствата на отделните хора като биологични същества. Той се обявява против дуалистическото разкъсване на материална и духовна същност на човека, но не стига до материалистическото схващане за човека като „съвкупност от обществени отношения" (Маркс).

антропологи́чен, антропологи́чески (гр. anthrōpologikós) Който принадлежи или се отнася към антропологията; антропологическа школа — реакционно учение на буржоазните криминалисти, че престъпленията се обуславят от биологически условия, а не от социални.

антрополо́гия (*антропо-* и гр. lógos „наука") Наука за произхода на човека и човешките раси, за изменчивостта в строежа на човешкото тяло във времето и териториално; има три основни дяла: антропогенеза, морфология на човека и етническа антропология или расознание.

антропометри́чески (*антропо-* и гр. metrikós „измервателен") Който се отнася до измерването на човешкото тяло; антропометрическо бюро — държавно учреждение за измерване на отделни части на тялото на лица с научна цел или на престъпници за по-лесно разкриване на престъпление (напр. по отпечатъците на пръстите).

антропоме́трия (*антропо-* и гр. metréō „меря") Отдел от антропологията, който се занимава с измерването на човешкото тяло (ръст, тегло, гръдна обиколка и др.) и отношенията на различните величини, получени при това измерване; има практическо и научно значение.

антропоме́тър (*антропо-* и гр. métron „мярка") Уред за научно измерване ръста и пропорциите на човешкото тяло.

антропомо́рфен, антропоморфи́чески (*антропо-* и гр. morphḗ „форма") **1.** С образ на човек, човекоподобен, човекообразен. **2** Който принадлежи или е свойствен на антропоморфизма.

антропоморфи́зъм (*антропо-* и *морфизъм*) **1.** Форма на първобитното мислене за обясняване силите на природата и явленията, като им се приписват човешки свойства и качества. **2.** *рел.* Представяне на бога или боговете с човешки образ, мисли и чувства.

антропони́мика (фр. anthroponimie от гр.) *езиков.* Дял от лексикологията, който изучава личните собствени имена.

антропопи́тек (*антропо-* и гр. píthēkos „маймуна) Човек-маймуна, предполагаема преходна форма между човекообразната маймуна и човека.

антропосоматоло́гия (*антропо-* и *соматология*) Наука за човешкото тяло.

антропосо́фия (*антропо-* и гр. sophía „мъдрост") Религиозно-мистично учение, което е смесица от религиозна мистика и фантастични суеверия, разновидност на теософията, създадено от Рудолф Щайнер (1861—1925 г.).

антропотеи́зъм (*антропо-* и гр. theós „бог") **1.** Обоготворяване на човека. **2.** Религия, която представя бога с човешки образ.

антропофа́г (*антропо-* и гр. phágomai „ям") Човекоядец, людоед; ср. канибал.

антропофа́гия (гр. anthrōpophagía) Човекоядство, людоедство.

антропофо́бия (*антропо-* и гр. phóbos „страх") Страх от хората, страх от човека.

антропоцентри́зъм (*антропо-* и гр. kéntron „център") Ненаучно и свързано с религията и идеализма схващане, че човек е център на Вселената и крайна цел на нейното сътворение.

антура́ж (фр. entourage „заобикаляща среда") 1. Приближени лица, които придружават някого, заобикалящите някого лица. 2. Околна среда.

анула́ция (от лат. annullo „унищожавам") *юр.* Унищожаване, обявяване на договор, закон и др. за недействителен.

анули́рам (от лат.) 1. *юр.* Обявявам закон, договор и др. за недействителен. 2. Отменявам, премахвам, унищожавам.

анунциа́тор (лат. annuntiātor „известител") 1. Папски пратеник, който осведомява папската канцелария за политически и църковни събития. 2. *техн.* Автоматичен уред, който известява за пристигане на влак; сигнализатор.

анунциа́ция (лат. annuntiatio) Известие, известяване.

ану́рия (*ан-* и oūron „урина") *мед.* Неотделяне на урина поради спиране дейността на бъбреците.

а́нус (лат. anus) *анат.* Заден проход, крайният отвор на дебелото черво.

анфа́с (фр. en face „в лице") С лице към зрителя.

анфила́да (фр. enfilade) 1. Редица от стаи, арки и др., разположени в права линия, така че се минава от една в друга. 2. *воен.* Стрелба надлъж по неприятелска линия или укрепление.

анхидре́мия (*ан-* и гр. hydōr „вода" и háima „кръв") *мед.* Намаляване на водата в състава на кръвта.

анхидри́д (*ан-* и гр. hydōr „вода") *хим.* Съединение на някой елемент с кислород, което може да се получи, като се отнеме водата на някоя киселина.

анхидри́т (*ан-* и гр. hýdōr „вода") *хим.* Вещество, което с водата образува киселина; безводен калциев сулфат.

анхите́р (гр. ánchi „близо" и thērion „животно") Изкопаемо нечифтокопитно животно с три пръста.

а́нцуг (нем. Anzug „облекло") Вид горна спортна дреха от трико или друг плат.

а́ншлус (нем. Anschluss „присъединяване") *пол.* Насилствено присъединяване на чужда територия, особено насилственото присъединяване на Австрия към фашистка Германия през 1938 г.

аншоа́ (фр. anchois) 1. Дребна морска риба с вкусно месо. 2. Консерва от тази риба.

а́ншпуг (хол. handspaak) Специален лост за ръчно придвижване на вагони.

анюите́т (фр. annuité от лат. annus „година") 1. Предварително изчислена (годишна, шестмесечна, тримесечна или месечна) вноска за лихви и погашение на заем. 2. Държавен заем с годишно погашение.

аора́зия (гр. aorasía) *мед.* Слепота, недовиждане.

аорге́зия (гр aorgēsía) Липса на гняв; кротост, хладнокръвие.

ао́рист (гр. aóristos „неограничен") *грам.* Минало свършено време (в старогръцки, старобългарски и др. езици).

ао́рта (гр. aortḗ, лат. aorta) *анат.* Главната артерия, която излиза от лявата камера на сърцето — у птиците, животните и човека.

аорти́т (гр. aortítis) *мед.* Възпаление на аортата.

апа́гога (гр. apagōgós „отвеждащ") *лог.* Извод, построен върху невъзможността на противното положение.

апагоги́чен, апагоги́чески (гр. apagōgós) *лог.* Основан върху невъзможността на противното; а п а г о г и ч е с к о д о к а з а т е л с т в о — употребяван във формалната логика метод за косвено доказване на известно положение чрез опровергаване на противоположното и изключване на трета възможност.

апана́ж (фр. apanage от лат. ad „за" и

panis „хляб") Сума или доход от имот, който се дава за издръжка на лица от владетелски дом.

апандисит = апендицит.

апарат (лат. apparātus) 1. Сложен уред, който представлява съвкупност от части или механизми, пригодени да изпълняват определено действие, измерване, контрол и др. 2. Група органи в тяло, които извършват обща работа (напр. зрителен апарат). 3. Лица или учреждения, обединени за определена работа. 4. Материали и пособия, с които си служи научен работник (указател, библиография, коментар и др.).

апаратна (от лат.) Помещение, в което са инсталирани апаратури.

апаратура (лат. apparatūra) Съвкупност от апарати и съоръжения в лаборатория, цех и пр. за извършване на определена работа.

апартамент (фр. appartement) Самостоятелно жилищно помещение в жилищен блок, хотел и др.

апартейд (от англ. apart „отделно", „настрана") Расова дискриминация, при която господствуващата класа потиска инородно население, като го лишава от избирателни права, от свобода за преселване, от право да ползува всички блага и пр.

апасионато (ит. appassionato) *муз.* Страстно, въодушевено, с подчертана изразителност (за музикално изпълнение).

апатит (гр. apatē „измама") *геол.* Вид минерал, който съдържа фосфати, флуор, хлор и др.; служи за изкуствен тор, за получаване на емайли, млечно стъкло и др. (наречен е така, понеже мъчно се разпознава от други минерали).

апатичен (гр. apathḗs „спокоен") Обхванат от апатия, безстрастен, безчувствен, равнодушен, безразличен.

апатия (гр. apátheia) Болестно състояние на пълно равнодушие, липса на интерес, безразличие, отпуснатост, безчувственост.

апатрид (*а-* и гр. patrís, ídos „отечество") Лице, което е загубило граждански права в родината си и не е получило поданство в друга държава; безотечественик.

апаш (фр. apache) 1. Уличен крадец, джебчия (по името на северoамериканско племе, името на което си присвоили група парижки крадци). 2. Хаймана.

апашлък (от фр.) Джебчийство, кражба.

апедевсия (гр. apaideusía) Невъзпитание, необразованост, невежество.

апекс (лат. apex „връх") 1. Връх, височина, най-висока точка. 2. *астр.* Точката от небесната сфера, към която е насочено в даден момент движението на Земята по нейната орбита, т. е. при обиколката ѝ около Слънцето. 3. *астр.* Точка от небесната сфера, към която се движи Слънцето с цялата си система.

апел (фр. appel „зов", „повик") 1. Призив, обръщение към някого за помощ, подкрепа и съдействие; зов, позив. 2. *юр.* Обръщане до по-горна съдебна инстанция; въззив.

апелатив (лат. appellativus) *грам.* Съществително нарицателно име.

апелативен (лат. appellatīvus) 1. *юр.* Който има право да разглежда вече решени в по-долна инстанция дела (за съд); въззивен. 2. *юр.* Който се отнася до съд с права да преразглежда решени дела. 3. *грам.* Нарицателен (за име).

апелант (лат. appellans, antis) = апелатор.

апелатор (лат. appellātor) *юр.* Лице, което подава въззивна жалба, апелиращо лице.

апелационен (от лат. appello „викам при") *юр.* 1. Отправен до съд за повторно разглеждане; въззивен. 2. Който има право да преразглежда вече решени дела. 3. Който е свойствен на апелация или се отнася до апелация.

апелация (лат. appellattio) *юр.* 1. Обжалване на решение на съд пред по-горна съдебна инстанция, която има право да преразглежда вече решени дела; въззив. 2. Апелативен съд.

апелирам (от лат.) 1. Обръщам се

към някого за помощ или съдействие, обръщам се с позив; призовавам. 2. *юр.* Подавам въззивна жалба, обжалвам решение на съд пред по-горна съдебна инстанция.

апéндикс (лат. appendix „придатък") 1. *анат.* Червеообразен израстък в дъното на сляпото черво. 2. *техн.* Малък маркуч за вкарване и изпускане на газ в обвивката на аеростат. 3. *прен.* Ненужна прибавка, излишно.

апендицит (лат. appendicītis) *мед.* Възпаление на апендикса.

апéпсия (гр. apepsía) *мед.* Лошо смилане на храната в стомаха.

аперитúв (фр. apéritif от лат. aperio „отварям") 1. Питие, което се взема преди ядене за отваряне на апетит. 2. Заведение, в което се поднасят спиртни напитки и закуски.

аперкáт (англ. upercut) *сп.* Удар в челюст или в стомаха при бокс.

аперсю́ (фр. aperçu) Кратко изложение, кратък преглед.

апертомéтър (лат. apertus „отворен" и гр. métron „мярка") Уред за измерване числовата апертура на оптическа система.

апертýра (к. лат. apertūra) Величина, която характеризира ефективния отвор на оптическа система.

аперцéпция (лат. appercеptio от ad „при" и percipio „разбирам") 1. *псих.* Обусловеност на възприемането от опита, знанията, мирогледа и психическото състояние на лицето, което възприема; възприемане, схващане в зависимост от личния опит на възприемащия. 2. *фил.* Осъзнато възприятие за разлика от неосъзнатото.

аперципúрам (от лат.) Усвоявам въз основа на опит; възприемам.

апетúт (лат. appetītus) 1. Охота за ядене, желание за ядене. 2. *прен.* Желание или стремеж за използуване или обсебване на нещо; желание.

апетúтен (от лат.) 1. Който възбужда желание за ядене; вкусен. 2. *прен.* Желан.

апикáлен (от лат. apex „връх") 1. Който е на върха. 2. *езиков.* Който се произнася с върха на езика (напр. д, т).

апикултýра (лат. apicultūra) Пчеларство.

апирúт (*а-* и гр. pyr „огън") Вид бездимен барут.

Áпис (собс.) *мит.* Свещеният бик у древните египтяни.

аплáзия (гр. aplasia) *мед.* Вродена липса на някой телесен орган.

апланáт (гр. aplanés „неподвижен") Обектив, в който е премахната сферическата оберация.

апланти́зъм (от гр.) Отсъствие на сферична аберация.

апликатýра (от лат. applico „плътно прилягам") *муз.* 1. Разположение и редуване на пръстите при свирене на музикален инструмент. 2. Означаване с цифри над нотитé реда на пръстите при свирене.

апликáция (лат. applicatio „прибавка") 1. Прибавяне, притуряне; прибавка. 2. Начин на украсяване, като се поставят върху плат или хартия парчета от друга материя. 3. Образ, рисунка или орнамент, създаден по този начин.

апли́к, апликé (фр. appliqué от appliquer) 1. Изделие от прост метал, покрито с тънък пласт сребро, злато или никел. 2. Изделие с нашити или нанесени върху него парчета от друга материя. 3. Предмет за украшение (най-често лампа, светилник), който се прикрепя към стена или към друг предмет. 4. = апликация.

апликúрам (фр. appliquer) Правя апликация; пришивам нещо за украса, прибавям, притурям.

аплодúрам (фр. applaudir „ръкопляскам") Давам израз на одобрение, задоволство или възхищение чрез ръкопляскане.

аплодисмéнт (фр. applaudissement) Израз на одобрение, задоволство или възхищение чрез ръкопляскане; ръкопляскане.

аплóмб (фр. aplomb) 1. Самоувереност, смелост, самонадеяност в държане, говорене и под. 2. Изправена стойка на тялото при танц.

апогáмия (гр. apó „далеч" и gámos „брак") *биол.* Загубване на половия процес в цикъла на размножаването при растения, при което новият организъм се

развива без оплождане — не от яйцеклетка, а от някоя друга клетка на половото поколение; ср. апомиксис.

апогéй (гр. apó „далеч" и gẽa „земя") 1. *астр.* Най-отдалечената точка на орбита (на Луната, на звезда, на изкуствен спътник) спрямо Земята. 2. *прен.* Най-висока точка на развитие; разцвет, слава.

апогрáф (гр. apógraphon) Препис от оригинал; копие, препис.

аподемиáлгия (гр. apó „далеч", dẽmos „народ" и álgos „страст") *мед.* Болестна страст за пътуване далеч от родината.

аподиктúчен (гр. apódeiktos) Безспорно доказан, неоспорим, несъмнен.

апóдия (*а-* и гр. pous, podós „крак") *мед.* Вродена липса на крака.

аподóза, аподóзис (гр. apódosis) *грам.* Главното изречение в условен период (обикновено стои след условното); ср. протазис.

апозúция (лат. appositio) *грам.* Приложение, прилог.

апокалúпсис (гр. apokálypsis „откровение") 1. Последната книга на Новия завет, която съдържа страшни „пророчества" за края на света. 2. Откровение, пророчество. 3. *прен.* Мъчително положение, непоносими събития, ужас.

апокалúптика (гр. apokalyptiká) Общо название на съчинения от първите векове преди и след нашата ера, в които авторите поради гнета на римското владичество описват идването на спасител (месия), края на света и наказанието на угнетителите.

апокалиптúчен (гр. apokalyptikós) 1. *църк.* Който съдържа откровение; пророчески, предсказващ. 2. *прен.* Неясен, тайнствен, загадъчен. 3. *прен.* Изпълнен с невероятни и страшни неща; страшен, ужасен.

апоконúн (гр. apó „далеч" и konía „прах") Специална смес, с която се покриват насипаните с чакъл улици, за да няма прах.

апóкопа (гр. apokopé „премахване") *езиков.* Изпускане на един или няколко звука в края на дума; ср. синкопа, елизия.

апокрисáрий (лат. apocrisarius от гр. apókrisis „отговор") *ист.* 1. Висш чиновник във Византия, който предавал заповедите на императора. 2. Пратеник по църковни въпроси при византийския двор, особено пратеник на папата.

апокрúф (гр. apókryphos „скрит") 1. Религиозна книга, която се отклонява от общото църковно учение. 2. Забранена от църквата книга. 3. Средновековно литературно произведение, което съдържа религиозни легенди. 4. *прен.* Недостоверно съчинение или учение.

апокрúфен (гр. apókryphos „скрит", „таен") 1. С качества на апокриф. 2. *прен.* Недостоверен, лъжлив, подправен, измислен.

аполитúзъм (от гр. apolitikós „неполитичен") 1. Отклонение от участие в политическия и обществения живот. 2. Неучастие или безразличие към политическите въпроси.

аполитúчен (гр. apolitikós) Безразличен към политическия живот, привидно безразличен към политическите въпроси.

аполóг (гр. apólogos) 1. *литер.* Поучителен разказ, в който се говори за животни или растения, а се подразбират хора; басня. 2. = апологет.

апологéма (гр. apológẽma) Защита, защитна реч.

апологéт (гр. apologẽtẽs) 1. Богослов от II — III в., който обосновавал и защищавал християнството. 2. Привърженик на някое учение или идея, за които се застъпва; защитник. 3. Специалист по апологетика. 4. Преподавател по апологетика в духовно учебно заведение.

апологéтика (гр. apologẽtikẽ) 1. Оправдание или защита на някое учение; защита. 2. Богословска дисциплина за защита на християнската религия. 3. *прен.* Предвзета защита, хвалене.

аполóгия (гр. apología) Възхвала или защита на нещо.

Аполóн (гр. Apóllõn) 1. Бог на Слънцето, изкуствата и красотата според гръцката митология. 2. *прен.* Красив човек.

апоми́ксис (гр. apó „без" и méixis „съвкупяване") *биол.* Размножаване на растения без оплодяване, но при наличие на полови органи и редуване на поколения — полови (гаметофити) и безполови (спорофити); ср. апогамия.

апопле́ксия (гр. apoplexía „вцепеняване") *мед.* Кръвоизлив в мозъка, придружен с парализиране на тялото или на отделна част от него; удар; ср. инсулт.

апоплекти́к (гр. apoplēktikós) 1. Лице, което е получило удар; парализиран. 2. Лице, което е предразположено към апоплексия.

апо́рия (гр. aporía) 1. Неразрешима или трудно разрешима логическа проблема. 2. Непреодолимо противоречие, безизходно положение.

апо́рт[1] (фр. apport) Вноска от движими или недвижими имоти от страна на съдружник в едно предприятие.

апо́рт[2] (фр. apporte) Донеси! (при дресура на куче).

апоселе́ний (гр. apó „далеч" и selénē „луна") Най-отдалечената точка на орбита на изкуствен спътник или на небесно тяло спрямо Луната.

апосиопе́за (гр. aposiōpēsis) *литер.* Стилен похват, при който не се доизказва част от изречението или не се довършва мисълта под влияние на силно чувство.

апоста́зия (гр. apostasía) Отстъпване, измяна, вероотстъпничество.

апоста́т (гр. apostátēs) Отстъпник, изменник, вероотстъпник.

апостерио́рен (от лат. a posteriori „от следващото") *фил.* Който е добит чрез опита, който почива върху опита.

апостерио́ри (лат. a posteriori) Въз основа на опита, въз основа на фактите; прот. априори.

апости́л (фр. apostille) Писмена прибавка към нещо, обикновено в писмо; ср. постскриптум.

апостилб (от гр. apostilbóō „сияя") Единица за измерване яркостта на осветена повърхност.

апо́стол (гр. apóstolos „изпратен") 1. *църк.* Всеки от дванадесетте ученици на Христос. 2. Лице, което се е отдало самоотвержено на някаква идея. 3. *църк.* Откъс от книгата Деяния на апостолите или от другите апостолски послания, който се чете по време на богослужение от певците. 4. Богослужебна книга, която съдържа такива откъси.

апостола́т (лат. apostolātus от гр.) 1. Ревностно служене на някое учение, идея и пр. 2. Дейност на апостол, апостолство.

апостоли́чески (лат. apostolicus от гр.) *църк.* Който принадлежи на апостолския (папския) престол; папски.

апо́столски (лат. apostolicus от гр.) 1. С качества на апостол. 2. *прен.* Свързан с подвизи и самоотвержен труд; труден, мъчен, но с високоблагородна цел.

апостро́ф (гр. apóstrophos „отклоняващ") 1. *грам.* Знак във вид на горна запетая, който се употребява за отбелязване на изпусната буква. 2. Думи, с които се прекъсва речта на някого, остра забележка по отношение на говорещо лице.

апостро́фа (гр. apostrophé „отклонение") 1. *литер.* Реторична фигура, при която говорещият неочаквано се обръща към отсъстващи лица или към неодушевени предмети като към лица. 2. = апостроф (2). 3. *мн. ч.* Предизвикателно прекъсване на чужда реч.

апострофи́рам (от гр.) Прекъсвам някого с остра забележка, прекъсвам предизвикателно чужда реч.

апоте́ма (гр. apóthema) *мат.* 1. Перпендикуляр, издигнат от центъра на правилен многоъгълник до една от неговите страни. 2. Височината на страната на правилна пирамида.

апотео́з, апотео́за (гр. apothéōsis) 1. Обожествяване, причисляване към боговете (в древна Гърция и Рим). 2. *прен.* Прославяне, възвеличаване. 3. *театр.* Тържествена заключителна сцена в театрално представление.

апофа́зия (гр. apó „далеч" и phēmí „казвам") *литер.* Ораторски похват, при който се излага известно схващане и веднага след това се опровергава.

апофи́за (гр. apóphysis) 1. *анат.* Израстък на кост. 2. Странично сляпо жилообразно разклонение от голяма магмена скала или от голямо рудно тяло.

апофте́гма (гр. apóphthegma) 1. *литер.* Кратко нравоучително изречение; мъдро изречение, сентенция, афоризъм. 2. Сборник с такива изречения.

апохрома́т (гр. apó „далеч" и chrōma „цвят") Обектив на оптически уред, при който е отстранена сферическата и хроматическата аберация.

апра́ксия (гр. apraxía „бездействие") *мед.* Нарушаване способността да се извършват целенасочени движения и действия на човека.

апре́т (фр. apprêt) Вещество, което се употребява при окончателното обработване на плат или прежда, за да се получи определено качество: лъскавина, еластичност и др.

апрети́рам (от фр. apprêter) Обработвам окончателно с подходящо вещество плат, прежда и др., за да получат лъскавина или еластичност.

апрету́ра (от фр.) 1. Окончателно доизработване на тъкан, кожа, хартия, прежда и др., което им придава определени качества. 2. Лъскавината на плат, прежда, тъкан и др., която се получава при такава обработка. 3. Вещество, което се употребява при окончателното обработване на един фабрикат; апрет. 4. Помещение, в което се извършва такава обработка. 5. Лак за кожа.

апри́л (лат. aprīlis, вероятно от aperio „откривам", „отварям") Четвъртият месец на годината.

априо́рен (от лат. apiōri „от по-рано") *фил.* Който предшествува опита, който не почива на фактите; прот. апостериорен.

априо́ри (лат. a priōri „от по-рано") 1. Независимо от опита, преди опита. 2. Предварително, отнапред; прот. апостериори.

априори́зъм (от лат. a priōri) Идеалистическо учение, според което има познание, предхождащо сетивния опит.

апроба́ция (лат. approbatio) 1. Одобрение, което има официален характер, официално изказано потвърждение. 2. Определяне и подбиране семена за посев.

апроби́рам (от лат.) 1. Одобрявам, потвърждавам. 2. Допускам до практика (агроном, лекар и др.). 3. Определям и избирам семена за посев.

апропо́ (фр. à propos) Тъкмо, впрочем, по този случай, между другото.

апроприа́ция (лат. appropriatio) Присвояване, обсебване; ср. експроприация.

апро́ш (фр. approche) 1. *печ.* Разстояние между буквите и думите при печатарски набор. 2. *мн. ч. воен. ист.* Зигзагообразни тесни ровове (траншеи), изкопавани от обсадителите на укрепление за по-лесното му атакуване и превземане.

апси́да (гр. apsis, idos „свод", „арка") 1. *арх.* Полуцилиндрично или многостенно засводено пространство към стена на някоя сграда, предимно древни базилики, дворци и др. 2. Източната част на християнски православен храм, която е полукръгла и засводена с получетвърт сфера; олтарната част на храм. 3. *мн. ч.* Крайните точки на голямата елиптична ос на планетна елипса. 4. *мн. ч.* Най-близката и най-отдалечената точка на орбита на небесно тяло по отношена друго централно — Луната по отношение на Земята; ср. перигей и апогей; Земята по отношение Слънцето; ср. перихелий и афелий.

апте́ка (гр. apothḗkē „склад") 1. Заведение, където се изготвят лекарства въз основа на лекарско предписание (рецепта) и се продават лекарства и предмети от санитарно-хигиенно и козметично естество. 2. Сбор от найважните лекарства, необходими за домашна употреба и за даване на първа помощ при нещастни случаи: а п т е ч к а — малка кутия за пазене най-необходимите лекарства за първа помощ.

аптека́р (нем. Apotheker от гр.) Лице, което е завършило фармация и завежда аптека или работи в аптека като специалист.

аптека́рски (от гр.) 1. Приготвен според изискванията на лечебната наука; лечебен. 2. Който е свойствен, присъщ или принадлежи на аптека или на аптекар. 3. *прен.* Точен, прецизен.

аптéрий (гр. ápteros „безкрил") 1. *зоол.* Безкрило насекомо. 2. Непокрито място с пера по тялото на птица.

аптéрикс (*а-* и гр. ptéryx „крило") 1. Безкрил, който няма криле. 2. Птицата киви-киви.

ар (фр. are от лат. area „площад") Мярка за повърхнина, равна на 100 $м^2$.

араба́ (тур. araba) Товарна кола; кола, талига; А р а б а к о н а к — „спирка за кола", старото турско име на прохода от София за Ботевград.

арабаджи́я (тур. arabaci) Лице, което прекарва стоки с кола; колар.

арабéска (фр. arabesque) 1. Орнамент в скулптурата или живописта във вид на красиво преплетени линии, геометрични фигури, растения и др., възникнал под влияние на арабския стил. 2. *литер. мн. ч.* Сбирка от малки литературни произведения. 3. Вид балетна поза. 4. Музикална творба с импровизационен характер и стилизирани орнаментални елементи.

араби́зъм (фр. arabisme) *езиков.* 1. Дума или обрат на речта, заети от арабски език. 2. Особеност на арабския език.

ара́бис (лат. arabis) *бот.* Тревисто растение, някои видове от което се отглеждат като бордюрни; цъфтят в ранна пролет.

араби́ст (от фр. arabiste) Специалист по арабски език и култура.

араби́стика (от фр. arabiste) Наука за арабския език и култура.

ара́бски (гр. arábios) Който принадлежи или е присъщ на арабите; а р а б с к и ц и ф р и — общоразпространените сега цифрени знаци, заети от арабите през средните векове; ср. римски цифри; а р а б с к и к о н — твърде ценна порода коне.

аракчéевски (от собс.) 1. Присъщ на аракчеевщината. 2. *прен.* Деспотичен, насилнически.

аракчеéвщина (от собс.) 1. Деспотичен реакционен режим, основан върху груба военщина, жестокост и произвол, въведен в Русия от граф Аракчеев в началото на XIX в. 2. *прен.* Положение, при което група хора деспотично и самоволно се разпореждат в някоя област на обществения живот.

аралъ́к (тур. aralık) Цепнатина, промеждутък, пукнатина.

аранжи́рам (фр. arranger) *муз.* Приспособявам музикален мотив или пиеса за инструментално или многогласно изпълнение, преработвам за изпълнение от един вид инструмент или състав с друг.

аранжиро́вка (рус. от фр.) Обработване на музикално произведение, написано за определен инструмент, глас или ансамбъл, за друг инструмент, глас или ансамбъл.

ара́п(ин) (ар. arap) 1. Арабин. 2. Черен човек, чернокож, негър.

ара́т (монг.) Скотовъд, пастир в Монголия.

ара́хис (гр. arachís) *бот.* Вид бобово растение, от чиито плодове, узряващи под земята, се добива арахисово масло.

арахни́д (гр. aráchnē „паяк" и éidos „вид") *зоол.* Паякообразно насекомо.

арахно́за (от гр. aráchnē „паяк") Болест по животните и птиците, причинявана от ухапването на паяк или паякообразните.

арахноидéя (гр. aráchnē „паяк" и éidos „вид") *анат.* Паяжиноподобня тънка ципа, която обвива мозъка.

арахноло́гия (гр. aráchnē „паяк" и lógos „наука") Дял от зоологията, който се занимава с паяците и паякообразните.

арбалéт (фр. arbalète от лат. arcus „лък" и гр. balista „метателна машина"). Усъвършенствуван лък за изхвърляне на стрели чрез механизъм, употребяван в древно време и през средните векове.

арбана́с(ин) (нгр. arbanítēs) Албанец, арнаутин.

арбитра́ж (фр. arbitrage) 1. *юр.* Разре-

шаване на спорни въпроси чрез трети незаинтересувани лица (арбитри). 2. Съд, който решава спорни въпроси като арбитър; третейски съд. 3. Търговска дейност в капиталистическите страни, при която се печели чрез използуване разликата в цените на едни и същи борсови обекти на различни пазари; държавен арбитраж — държавен орган за разрешаване на имуществени спорове между държавни предприятия, учреждения, кооперативни и обществени организации.

арбитра́жен (от фр.) 1. Който принадлежи или е свойствен на арбитраж. 2. *прен.* Помирителен.

арбитра́лен (лат. arbitrālis) Според личното мнение, произволен.

арби́тър (лат. arbiter) 1. Лице, което е определено да разреши спор между други лица, без да е съдия; посредник. 2. Опитен съветник по известни въпроси; влиятелно лице в определена област. 3. Длъжностно лице за разрешаване на имуществени спорове между предприятия и учреждения.

арборе́тум (от лат. arbor „дърво") Част от ботаническа градина или отделна площ, където се отглеждат местни и чуждоземни дървета и храсти с научна, учебно-опитна или културно-просветна цел.

арборикулту́ра (лат. arbor „дърво" и cultūra „обработване") Лесовъдство.

аргасва́м (нгр. ergázō) 1. Щавя кожи. 2. *прен.* Зацапвам, измърсявам.

арга́т(ин) (гр. ergátēs през тур.) Наемен земеделски работник; ратай.

аргента́л (лат. argentum „сребро" и *алуминий*) Сплав от сребро с алуминий.

аргенти́н (лат. argentum „сребро") Название на различни видове сплави.

аргенти́т (лат. argentum „сребро") Найбогатата сребърна руда — съдържа до 87 % сребро; аргирит.

аргири́т (гр. árgyros „сребро")=аргентит.

аргиро́йд (гр. árgyros „сребро" и éidos „вид") Посребрена сплав от мед, никел и цинк.

аргирома́ния (гр. árgyros „сребро" и manía „лудост") Болезнено сребролюбие.

арго́ (фр. argot) *езиков.* 1. Специален, таен език. 2. Език, който се използува от малка социална или професионална група и се отличава от общоговоримия език предимно с нови думи и особени форми; ср. жаргон.

арго́н (гр. argós „бездеен") Химически елемент, знак Ar, пореден номер 18, атомно тегло 39.944, благороден газ без цвят и без мирис; намира се във въздуха (1 %); употребява се за създаване на инертна газова среда, за направа на електролуминесцентни тръби и др.

аргона́вт (гр. argonáutēs) 1 *мит.* Моряк от баснословия кораб Арго, с който плавали отбрани гръцки герои, водени от Язон, за завладяване на златното руно в Кавказ, днешна Грузия. 2. *прен.* Смел моряк.

а́ргос (гр. argós „неработещ") *църк.* Забрана на духовно лице да извършва богослужение; временно или окончателно отстраняване на духовно лице от служба поради провинение.

арго́свам (от гр.) *църк.* Наказвам духовно лице, като му забранявам да извършва свещенодействие.

арготи́зъм (фр. argotisme) *езиков.* Заемам дума или израз от арго.

арготи́чен (от фр. argot „наречие") Който е свойствен или принадлежи на арго.

аргуме́нт (лат. argumentum) 1. Довод, доказателство. 2. *мат.* Независима променлива величина, от изменението на която зависи изменението на друга величина, наречена функция.

аргумента́ция (лат. argumentatio) 1. Съвкупност от доказателства в полза на нещо. 2. Метод на доказване, подбор на доказателства.

аргументи́рам (от лат.) 1. Подкрепям с доводи, привеждам доказателства; доказвам. 2. Обосновавам.

А́ргус (гр. Argous) 1. Според гръцката митология стоок пазач-великан, който никога не затварял всичките си очи. 2. *прен.* Бдителен страж, неотлъчен пазач и наблюдател.

ардéн (от собс.) Белгийска порода тежки работни коне (по името на местност).

ардéнте (ит. ardente) *муз.* Пламенно, горещо, огнено.

ардомéтър (лат. ardor „горещина" и гр. métron „мярка") Електрически уред за измерване на високи температури.

ареáл (лат. areālis от area „площад") Област на естествено разпространение на флора, фауна, полезни изкопаеми и др.

арéна (лат. (h)arēna „пясък") 1. Посипано с пясък място в цирк, на което стават игрите, състезанията и др. 2. *прен.* Област за действие, за борба. 3. *прен.* Поле на дейност, поприще.

арéнда (к. лат. arrenda „наем" от ad rendam „за връщане") 1. Наемане на недвижим имот за временно ползуване на договорни начала. 2. Наем за наст недвижим имот (в пари или в натура). 3. Форма на земеползуване, при която наемателят (арендаторът) получава временно право да използува за стопански цели земен участък срещу заплащане в натура, труд или пари.

арендáтор (к. лат. arrendātor) Наемател на недвижим имот за обработване по договорни условия.

арендýвам (от лат.) Наемам недвижим имот за обработване по договорни начала.

аренойдия (гр. árrēn „мъжки" и éidos „вид") *биол.* Поява на мъжки признаци в женска птица и животно или в жена.

ареогрáфия (гр. Árēs „Марс" и „gráphō „пиша") Описание на планетата Марс.

ареóла (лат. areola „площадче") 1. *мед.* Червен кръг около цицка на гърда, около рана и др. 2. *астр.* Светлият кръг около Луната.

ареомéтрия (гр. araiós „рядък" и metréō „меря") Начин на определяне гъстотата и относителното тегло на течности и разтвори.

ареомéтър (гр. araiós „рядък" и métron „мярка") *физ.* Уред за определяне гъстотата и относителното тегло на течности и разтвори.

ареопáг (гр. Areiopágos от Áreios „Аресов" и págos „хълм") 1. Върховен съд в древна Атина, който заседавал на хълм, посветен на бога на войната Арес. 2. *прен.* Събрание на авторитетни лица за решаване на важен въпрос.

ареопагит (гр. Areiopagítēs) 1. *ист.* Член на атинския ареопаг. 2. *прен.* Висш съдия, член на ареопаг.

Áрес (гр. Árēs) 1. Бог на войната според гръцката митология; в римската митология — Марс. 2. *прен.* Война.

арéст (нем. Arrest от к. лат.) 1. Задържане под стража, лишаване от свобода. 2. Място за задържане под стража; участък, затвор, стая и пр.

арестáнт (от лат. ad „при", „до" и restans, antis „оставащ") Който се намира под арест, задържано лице; задържан, затворник.

арестáнтски (от лат.) 1. Предназначен за задържане под арест. 2. Който служи за изправяне на провинени и лишени от свобода лица. 3. Свойствен на арестант или на затворник.

арестýвам (от лат. arresto „оставам при") Задържам под стража, лишавам от свобода; затварям.

арефлéксия (*а-* и *рефлексия*) *мед.* Липса на рефлексия.

аржантин (фр. argentin „сребрист" от лат.) Тънка лъскава памучна материя, която се употребява предимно за подплата; ср. брилянт (2).

Ариáдна (гр. Ariádnē) 1. *мит.* Дъщеря на критския владетел Минос, която спасила митичния герой Тезей от чудовището Минотавър, като му дала кълбо, което той размотал и по нишката излязъл от лабиринта. 2. *прен.* Вярна, но изоставена съпруга (понеже Тезей изоставил Ариадна); нишката на Ариадна — ръководна мисъл, начин на разрешаване на труден въпрос.

аривист (фр. arriviste) Амбициозен и често безскрупулен човек, който иска да успее на всяка цена.

ариéл (евр.) *мит.* Добър дух (в западноевропейските митове от средните векове).

ариергáрд (фр. arrière „отзад“ и garder „пазя“) Част от войска или флота, която се движи след главните сили за тяхна охрана; заден отряд; прот. авангард.
ариéта (ит. arietta) *муз.* Малка ария.
арийци (от санскр. arya „благороден“) 1. Условно название на всички народи, които говорят индоевропейски езици (индуси, иранци, гърци, римляни, славяни, романските народи, германските народи и др.). 2. Народите, които принадлежат към индоиранската езикова група.
арийски (от санскр.) 1. Индоевропейски; индоирански. 2. Който е свойствен или принадлежи на арийците.
ариóзо (ит. arioso) *муз.* 1. Вокално произведение за един глас с лиричен или драматичен характер, обикновено свързано с речитатив. 2. За музикален израз — пеещо, изразително.
Аристáрх (гр. Aristarchos) 1. Прочут александрийски литературен критик от II в. пр. н. е., оставил много коментари на антични автори (Омир, Хезиод, Пиндар и др.). 2. *прен.* Строг и справедлив критик,
3. *прен.* Педант.
аристокрáт (гр. áristos „най-добър“ и krátos „власт“) 1. Представител на родовата знатност, на привилегированите дворянски слоеве, на аристокрацията. 2. *прен.* Лице, което страни от народа и иска да минава за благородник; високомерен, надут човек.
аристократи́зъм (от гр.) 1. Поведение на аристократ, външна изисканост. 2. *прен.* Високомерност.
аристокрáция (гр. aristokráteia през лат.) 1. Висшият слой на експлоататорската класа, който поради своето богатство или знатен произход се ползува с различни привилегии, на първо място да заема висшите служби в държавата. 2. *ист.* Висшето съсловие в древна Гърция. 3. *пол.* Форма на държавно управление, при която властта се намира в ръцете на знатни и богати. 4. Привилегирована група. 5. *прен.* Аристократи, благородници.
аристóн (гр. áristos „най-добър“) Вид механически музикален инструмент.
аритмéтика (гр. arithmētikḗ) 1. Дял от математиката, който изучава целите и дробни числа и действията с тях. 2. Учебник по аритметика.
аритмети́чен, аритмети́чески (гр. arithmētikós) 1. Който принадлежи или е свойствен на аритметиката. 2. Количествен; числителен.
аритми́чен, аритми́чески (*а-* и гр. rhythmikós „строен“) Който е без ритъм, който е лишен от равномерност; неритмичен.
ари́тмия (гр. arrhytmía) 1. Липса на ритъм в стих. 2. *мед.* Нарушение на нормалната дейност на сърцето, при която изчезва равномерната последователност на отделните фази от дейността му.
аритмогрáф (гр. arithmós „число“ и gráphō „пиша“) Уред за механическо извършване на аритметичните действия; сметачна машина.
аритмолóгия (гр. arithmós „число“ и lógos „наука“) Наука за свойствата на числата.
аритмомéтър (гр. arithmós „число“ и métron „мярка“) Сметачна машина, аритмограф.
áрия (ит. aria) Част от музикално произведение за соло пеене при съпровод на оркестър, което се явява като съставна част от опера, оратория или кантата.
áрка (лат. arcus „дъга“, ит. arco) 1. Дъгообразна извивка над врата, прозорец и др.; свод. 2. Дъгообразен свод или вход, който служи да съедини части на едно архитектурно цяло (мост и пр.). 3. Декоративно съоръжение във вид на завършващи със сводове врати, пред което се посрещат високопоставени лица, победители и др. 4. Стена със сводове.
аркáда (фр. arcade от лат.) 1. Редица от арки. 2. Галерия, проход, при който за стени служат стълбове, свързани с арки.
аркадáш (тур. arkadaş) Другар.
Аркáдия (гр. Arkadía) 1. Област в Южна Гърция, жителите на която са представени в древногръцката поезия като весели и щастливи пастири

и ловци. 2. *прен.* Щастлива страна.

арка́дски (от собс.) 1. Който принадлежи или е свойствен на Аркадия. 2. *прен.* Безизкуствен, с прости нрави, простодушен. 3. *прен.* Щастлив, весел.

арка́н (тур. arkan) Дебело въже с примка; примка.

арканза́с (от собс.) Вид дребнозърнест твърд камък, който се употребява за точила (по името на област в Америка).

аркату́ра (к. лат. arcatūra) Редица от малки арки, които служат за украса на стена.

аркбута́н (фр. arc-boutant) *арх.* Арка, служеща за подпора на стена.

аркебу́з (фр. arquebuse) Вид средновековна пушка.

аркебузи́р (фр. arquebusier) 1. *ист.* Войник, който е въоръжен с аркебуз. 2. Фабрикант или търговец на аркебузи. 3. *прен.* Търговец на оръжия.

а́рко (изк.) Сплав от мед и цинк, която има блясък на злато.

арко́зи (фр. arkose) Грубозърнести пясъчници, които съдържат много фелдшпатови зърна, предимно ортоклаз (25—60%).

А́рктика (гр. arktikós „северен" от árktos „съзвездието Мечка") *геогр.* Северната полярна област на земното кълбо, в която влизат Северният ледовит океан с намиращите се в него острови и съседните му крайбрежни области на Европа, Азия и Америка; ср. Антарктика.

аркти́чен, аркти́чески (гр. arktikós) 1. Който се намира или живее в Арктика, който принадлежи на Арктика. 2. Който изучава Северния полюс. 3. Който е предназначен и приспособен да плава в областите на Северния полюс. 4. Северен, полярен.

арктоге́я (гр. árktos „север" и gêā „земя") Едно от главните зоогеографски подразделения на сушата, от което се изключват само южноамериканската, австралийската и антарктическата област.

арлеки́н (ит. arlecchino) 1. Традиционен герой от народната италианска „комедия на маските", който изпълнява ролята на остроумен слуга-шут, облечен в пъстри копринени дрехи и с черна маска. 2. Плат в края на сценичната арка, в който се криел арлекинът. 3. *прен.* Смешник, палячо, шут.

арлекина́да (ит. arlecchinata). 1. Театрална пиеса, в която главната роля е определена за арлекин. 2. Комедия, която е специално пригодена за даване на панаир (XVIII в.) 3. *прен.* Смехотворство, шутовство.

армага́н (тур. armagan) Подарък (обикновено донесен отдалеч).

арма́да (исп. armada) Голяма военна флота.

арма́рий[1] (лат. armarium) 1. *воен.* Помещение за оръжие у древните римляни. 2. Шкаф за книги; шкаф.

арма́рий[2] (лат. armarius) Оръжеен майстор.

армато́л (нгр. armatōlós от лат.) *ист.* През турското робство — гръцки бунтовник, който се борел за политическа свобода; борец за политическа свобода, хайдутин, бунтовник, войвода.

арма́тор (лат. armātor) Притежател или управител-наемател на търговски кораб.

армату́ра (лат. armatūra „въоръжение") 1. Комплект от дребни, обикновено стандартни детайли, с които се снабдява една машина или инсталация, за да се регулира и контролира работата ѝ: тръби, кранове, ключове, измервателни уреди и др. 2. Съвкупност от проводници, изолационни тръби, ключове, защитни мрежи и др., необходими за монтиране на електрически уред. 3. Съвкупност от стоманени пръти, избрани, нарязани и огънати по чертеж, скрепени с телове и заварка, които се поставят в кофраж преди изливането на бетонната маса, за да служат като скелет на стоманобетонна конструкция. 4. Украшение от оръжия и доспехи или техните изображения на здания и на рисунки.

арматури́ст (от лат. armatura) Строителен работник, който монтира арматура (3).

арме́йски (от фр.) 1. Който се отнася

до армия (2); **армейски генерал** — най-висшата степен на генерал. 2. Войскови, казармен.

арменистика (от собс.) Съвкупност от науките, които се занимават с езика и културата на арменците.

армея (нгр. armi „саламура") Кисело зеле, пресол.

армирам (лат. armo „въоръжавам") *техн.* Засилвам, заякчавам материал чрез механическо свързване с друг (стъкло с телени нишки, стоманена конструкция с цимент и др.).

армия (фр. armée) 1. Съвкупност от въоръжените сили на една държава; войската на една държава. 2. Войсково съединение от няколко дивизии. 3. *прен.* Сбор, множество от хора с еднакви интереси, възгледи и пр. (армия на трудещите се).

армюр (фр. armure) Украшение върху плат, нанасяно още при неговото тъкане.

арнаутин (тур. arnavut от гр.) 1. Албанец. 2. *прен.* Упорит човек, лют човек.

арника (лат. arnica от гр.) Многогодишно сложноцветно растение, което има лековити качества. 2. Лекарство от това растение, което действува и антисептично.

арогантен (лат. arrogans, antis) Безочлив, нахален, дързък; оскърбителен.

арозия (от лат. arrodo „огризвам") 1. Разяждане. 2. *мед.* Разяждане на орган, покриване на орган с язвички.

аромат (гр. árōma, atos „миризлива билка") 1. Приятен мирис, благоухание, благовоние. 2. Благовонно вещество, приятно миришещо вещество.

ароматен, ароматичен (гр. arōmatikós) Който издава приятна миризма; благовонен, благоуханен.

ароматизация (к. лат. aromatisatio от гр.) 1. Придаване приятна миризма. 2. Начин на преработване на нефт, бензин и др. за получаване на ароматни вещества (толуол, нафталин и др.).

ароморфоза (гр. áirō „повдигам" и morphḗ „форма") Биологична и морфологична промяна на животните при тяхната еволюция, в резултат на която се повишава жизнената им дейност.

арпа (тур. arpa) 1. Неолющен ориз, ориз за семе. 2. Ечемик.

арпаджик (тур. arpaçik soğani) Дребен червен лук за садене, получен от семе.

арпеджо (ит. arpeggio от arpeggiare „свиря на арфа") *муз.* 1. Начин на изпълняване на акорди, при който тоновете се свирят, като се започва с най-ниския и останалите следват бързо един след друг. 2. Изпълнението по този начин акорд.

арсен (гр. ársēn „силен") Химически елемент, знак As, пореден номер 33, ат. тегло 74,91, крехко сивобяло тяло с метален блясък.

арсенал (фр. arsenal от ар. dar-al-sanā „работилница") 1. Склад за оръжия и военно съоръжение. 2. Работилница, фабрика, завод за производство, поправка и запазване на оръжия и муниции. 3. *прен.* Запас, голямо количество, сбор от средства за извършване на нещо.

арсеник (лат. arsenicum от гр. ársēn „силен" и nikáō „побеждавам") Силно отровно вещество, което е твърдо тяло с метален блясък; мишеморка.

арсис[1] (гр. ársis) *литер.* Неударените срички в една стихотворна стъпка в старогръцкото стихосложение, а ударената сричка — в латинското стихосложение; ср. иктус, тезис (3).

арсини (от гр. ársēn „силен", „мъжествен") *хим.* Органични съединения, които съдържат арсеник (съставна част на много бойни газове — адамсит, люизит и др.).

арслан (тур. arslan) Лъв.

артезиански (от собс.) Само в съчетанието **артезиански кладенец** — дълбок кладенец, от който водата блика високо поради естественото налягане (от областта Артоа, Франция).

артел (рус. от тат. ortak-el „задружен труд") 1. Група лица, доброволно обединени за съвместна работа с договор за участие в труда, доходите и в отговорностите; **селскостопански артел** — първоначална форма на колхоз, при която доходите се

разпределят според вложения труд, а членовете имат право на лично стопанство.

артѐлен (рус.) 1. Който принадлежи или е присъщ на артел. 2. Общ, съвместен. 3. *воен.* Предназначен за пазене продукти за войсково отделение; а р т е л н а — склад за храна на военна част.

артѐлчик (рус.) Войник, който получава и разпределя продукти за малка войскова част.

артериа́лен (лат. arteriális от гр.) Който принадлежи или е свойствен на артерия.

артериосклеро́за (гр. artēria и *склероза*) *мед.* Болест, при която стените на артериите стават твърди и загубват своята еластичност поради натрупване на мастни и варовити вещества, което предизвиква нарушение в кръвооросяването на органите.

арте́рия (гр. artēría) 1. Кръвоносен съд, който разнася обогатена с кислород кръв от сърцето до различните части на тялото; ср. вена. 2. *прен.* Важен съобщителен път: улица, канал, железопътна линия и др.

артефа́кт (лат. arte „изкуствено" и factus „направен") 1. *мед.* Изкуствено предизвикан патологичен процес в организъм. 2. *археол.* Праисторическо оръдие от камък или кост.

а́ртика (нгр. nárthika) *арх.* Преддверие, притвор на църква; ср. нартика.

арти́кул (лат. articulus „частица") Вид изделие, всеки отделен вид стока.

артикулацио́нен (от лат. articulatio, ōnis „учленяване") *езиков.* Който е свойствен на положението на говорните органи, принадлежи на тях или се отнася към тях, когато произнасят известен звук; който е присъщ на артикулацията.

артикула́ция (лат. articulatio) 1. *анат.* Става. 2. *езиков.* Дейност на говорните органи при образуване на звуковете; учленяване.

артикули́рам (от лат. articulo „произнасям ясно") Образувам звук чрез говорните органи, произнасям звук; учленявам.

арти́къл (лат. articulum през фр.) 1. *юр.* Завършено разпореждане на закон, член от закон. 2. *грам.* Член, граматически член.

артилери́йски (от фр. artillerie от к. лат. artillum „снаряд") 1. Който се отнася до артилерия, който принадлежи или е свойствен на артилерия. 2. С който си служи артилерията.

артилери́ст (от фр. artilleur) Войник или офицер от артилерията.

артиле́рия (фр. artillerie от лат. ars, artis „изкуство" през к. лат. artillum „снаряд") 1. Род войска, която действува с големи огнестрелни оръдия: топове, гаубици, мортири и др. 2. Далекобойни оръдия (топове, гаубици, мортири) с всичките им принадлежности за действие и придвижване. 3. Наука за устройството на различните огнестрелни оръдия, за техните свойства и употребата им в бой; т е ж к а а р т и л е р и я — *прен.* най-силни, авторитетни хора; мъчноподвижни хора.

арти́ст (фр. artiste от лат. ars, artis „изкуство") 1. Лице, което изпълнява публично произведение на сценичното или естрадното изкуство: актьор, певец, пианист, балетист и др. 2. *прен.* Лице, което е достигнало голямо майсторство в известна област: художник, опитен майстор и др. 3. *прен.* Човек, който умее да се преструва; хитрец.

артисти́чен, артисти́чески (фр. artistique) 1. Който е свойствен на артист, принадлежи на него или се отнася до него. 2. Изкусен, художествен, майсторски. 3. Който се отличава с художествен вкус, изискан. 4. Ловък, умел.

артишо́к (нем. Artischoke, фр. artichaut) *бот.* Зеленчуково растение, което, преди да се разцъфти, образува главички от листа като зеле, чиято сърцевина се яде.

артри́т (гр. arthrítis от árthron „става") *мед.* Възпаление на ставите, болест на ставите поради нарушение на обмяната на веществата.

артрити́зъм (от гр.) *мед.* Предразположение на някои лица към заболяване поради разстройство на обмяната

на веществата, особено на заболяване на ставите.

артритик (к. лат. arthriticus от гр. arthriticós) Лице, което страда от артрит или подагра.

артък (тур. artık) Излишък, остатък, в повече.

арумън(ин) (рум. aromán) Лице от народност, близка до румънците; цинцарин, куцовлах.

арфа (нем. Harfe от лат.) 1. Музикален инструмент с триъгълна форма и различно дълги струни, на които се свири, като се дърпат с пръсти. 2. *техн.* Вид машина за сортиране на семена според тяхната големина.

арфист (от нем. Harfner) Музикант, изпълнител на арфа.

архаизация (к. лат. archaisatio от гр. archáios „стар") Подражаване на старите форми на изкуството.

архаизирам (от гр.) Подражавам на старите форми на изкуството.

архаизъм (фр. archaïsme от гр. archáios „стар") 1. *езиков.* Излязла от употреба, старинна дума или израз в даден език. 2. Нещо, което е остаряло, остатък от миналото, отживелица.

архаика (гр. archaikós) 1. Отличителните черти на древността. 2. Предмети от древността. 3. Началният период от развитието на художествен стил.

архаист (фр. archaïste от гр.) Лице, което прилага архаизация в творчеството си, привърженик на архаизацията.

архаистика (от гр.) Художествено направление, което следва ранните форми от развитието на изкуството.

архаистичен, архаистически (от гр. archaikós) 1. Който е свойствен, принадлежи или се отнася към архаистиката. 2. Древен, стар.

архаичен, архаически (гр. archaikós) 1. Който се отнася към древността, древен. 2. Стар, остарял, минал времето си, излязъл от употреба.

архайска ера (от гр. archáios „стар", „древен") Най-старата ера от историята на Земята; ср. азойска ера.

архангел (гр. archángelos) *църк.* Висш ангел, първоангел.

архегон (гр. arché „начало" и goné „произход") *бот.* Женски орган за размножаване, който съдържа яйцеклетка (при мъхове, папрати, хвощове и голосеменни растения).

археo- (гр. archáios „стар", „древен") Като първа съставка на сложни думи показва отношение към д р е в н о с т т а = с т а р, д р е в е н, п ъ р в о н а ч а л е н.

археогония (*археo-* и гр. goné „произход") Зараждане.

археограф (гр. archaiográphos) Специалист по археография.

археография (*археo-* и гр. gráphō „пиша") Спомагателна историческа наука, която разработва методите за събиране и публикуване на писмени исторически паметници; описване на древни исторически писмени паметници.

археолог (гр. archaiológos) Специалист по археология.

археологически (гр. archaiologikós) 1. Който принадлежи или е присъщ на археологията, съдържащ древни веществени паметници. 2. *прен.* Твърде стар, древен; отживял времето си.

археология (гр. archaiología „наука за древността") Историческа наука, която изучава бита и културата на древните народи въз основа на достигналите до нас паметници на материалната култура.

археоптерикс (*археo-* и гр. ptéryx „крило", „птица") Изкопаемо животно от юрския период, което прилича на археорнис и представлява преход между влечуги и птици.

археорнис (*археo-* и гр. órnis „птица") Изкопаема птица от юрския период, голяма колкото гълъб, със зъби, с по три свободни пръста на крилете си и с дълга опашка.

археспорий (гр. arché „начало" и *спора*) Група клетки, от които се развиват спорите в мъховете и папратите, а в другите растения — прашецът и прашниковата торбичка.

архи- (гр. archí „начало") Първа съставка на сложни думи с двойно значение: а) предава н а й - г о л я м а

с т е п е н на признака, който се съдържа в основата на думата; б) предава с т а р ш и н с т в о, по-горно или най-горно положение в църковни и други титли.

архи́в (лат. archīvum от гр. archéion „ръководно място") 1. Книжа, писма, документи и др. писмени материали, които се отнасят до дейността на отделно лице или учреждение. 2. Учреждение за пазене, систематизиране и описване на писмени паметници от миналото, за да станат годни за научно и практическо използуване. 3. Название на книги, сборници, списания и периодични издания, които печатат исторически материали и документи.

архи́ва (лат. archīvum от гр.) 1. Отдел в учреждение, където се записват и пазят всичките постъпващи и излизащи от това учреждение писма, преписки и подобни. 2. Сбор от делови книжа в учреждение, организация и др. 3. Писма, книжа, писмени документи и др. на отделно лице или на учреждение; архив (1)

архивáр (лат. archivarius) Лице, което завежда архива (1).

архи́вен (лат. archīvus) 1. Който принадлежи или е свойствен на архив или архива. 2. *прен.* Стар, отживял времето си.

архиви́стика (лат. archivistica от гр.) Наука за събиране, опазване, подреждане и обработване на стари документи, наука за уреждане на архив.

архидýк (*архи-* и *дук*) Пръв херцог.

архидя́кон (*архи-* и *дякон*) *църк.* Пръв дякон (титла на проявил се в службата си дякон).

архиепи́скоп (*архи-* и *епископ*) *църк.* Епископ, който управлява и стои начело на архиепископия.

архиепископи́я (*архи-* и *епископия*) *църк.* 1. Голяма църковна област, която обединява няколко епископства или епархии. 2. Помещение, в което се намират канцелариите и жилището на архиепископ.

архиерéй (*архи-* и гр. hieréus „свещенослужител") *църк.* Духовно лице с епископски сан, пръв свещенослужител: владика, епископ, митрополит, архиепископ, екзарх, патриарх.

архимандри́т (гр. archimandrítēs „началник на манастир", букв. „началник на кошара") *църк.* 1. Управител на манастир в далечното минало. 2. Отличие на неженен свещеник (йеромонах), което се дава преди получаването на епископски сан.

архипелáг (*архи-* и гр. pélagos „море") Група острови, които се намират наблизо един до друг.

архистратéг (*архи-* и *стратег*) Пръв стратег, много опитен военачалник; главнокомандуващ.

архистратéгия (гр. archistratēgía) Главно командуване.

архитéкт (гр. architéktōn „строител") 1. Лице, което е завършило висше учебно заведение по строително изкуство, специалист по архитектура. 2. Студент по архитектура. 3. *прен.* Строител, опитен майстор.

архитектóника (*архи-* и *тектоника*) 1. Наука за прилагане на математиката и механиката в строителното изкуство. 2. Хармонично свързване на части в едно стройно цяло (в изкуството, при строеж и др.). 3. Съразмерно разположение на отделните части на литературно, художествено и друго произведение на изкуството; план, композиция. 4. *геол.* Общата картина на геологическия строеж на дадена местност. 5. Дял от геологията, който се занимава със строежа на земната кора в определена местност.

архитектони́чен (от гр.) Който принадлежи или е свойствен на архитектониката; съобразен с архитектониката.

архитектýра (к. лат. architectūra от гр.) 1. Изкуство да се проектират и да се строят сгради, съоръжения и ансамбли, които да изпълняват прякото си предназначение и да задоволяват естетическото чувство; строително изкуство, строителство. 2. Отличителният характер на една постройка, строителен стил.

архитектýрен (от гр.) Който е свойствен или присъщ на архитектурата; строителен, строителски.

архитип (гр. archítypos) 1. *езиков.* Изходна форма за образуване на други форми, напр. санскритски език се явява като изходна основа за много думи в европейските езици, а за него пък изходна основа е праиндоевропейски. 2. Първообраз.
архитрав (*архи-* и лат. trabs „греда") *арх.* 1. В древното строителство — главна носеща греда, която лежи върху колони, стълбове, конзоли или стени и представлява най-долната част на антаблемана. 2. Напречна греда над врата, прозорец, отвор и пр.
архонт (гр. árchōn, ontos) *ист.* 1. Върховен управител, върховен началник в древна Гърция. 2. Военачалник.
аршин (тур. arşin от перс.) 1. Мярка за дължина, която е равна на 68 см (за платове) или на 75,8 см (в строителството). 2. Мерило, линия за отмерване на аршини.
аръш (тур. ariş) Процеп на кола, потеглица.
ас[1] (лат. as). 1. Древноримска единица за тегло, която е равна на 300 г. 2. Древноримска монета, която отначало е била тежка 300 г. 3. Карта за игра — единица; ср. асо.
ас[2] (фр. as „туз", „асо") 1. Опитен летец-изтребител, който е свалил голям брой неприятелски самолети. 2. Лице, което се смята за най-изтъкнато в определена област; първенец.
асамблея (фр. assemblée) 1. Общо събрание. 2. Конгрес.
асансьор (фр. ascenseur от лат. ascendo „изкачвам се") Специално пригодена машина за отвесно изкачване и спускане на хора, стоки и др. във високи здания, за изкарване на тежести от дълбоки шахти и др.; подемник.
асеизмичен (*а-* и гр. seismós „земетресение") Който не попада в земетръсна област; неземетръсен.
асексуален (*а-* и лат. sexuālis „полов") 1. Безполов. 2. Който няма полово влечение; безсилен полово.
асексуалност (*а-* и лат. sexuālis „полов") 1. Липса на полови признаци. 2. Липса на полово влечение.
асемичен, асемически (*а-* и гр. sêma „признак") Който няма признаци; неясен, непознаваем, тъмен.
асенизатор (к. лат. assenisātor) Лице, което работи по асенизацията и създава здравословни условия.
асенизация (к. лат. assenisatio) Създаване на здравословни условия.
асепсия = асептика.
асептика (*а-* и гр. sêpsis „гниене") Начин на борба срещу заразяване на раните при операция и др. случаи чрез физически средства (изваряване, стерилизиране, измиване), с които се обеззаразяват предметите, влизащи в допир с раните; ср. антисептика.
асептичен, асептически (гр. ásēptos) Който обеззаразява и предпазва от заразяване; чист от зараза.
асесор (лат. assessor „заседател") 1. В древния Рим — съдебен чиновник. 2. Съдебен заседател, член на съд.
асигнат (фр. assignat от лат. assignātus „снабден със знак") Който издава асигнати.
асигнати (лат. assignātus „снабден със знак") Книжни пари, които били пуснати през време на Френската буржоазна революция (1789 г.); книжни пари.
асигнация (лат. assignatio „определяне", „означаване") 1. Книжен знак, срещу който е прието парично задължение; книжна пара, банкнота. 2. Писмено нареждане за изплащане на парична сума. 3. Определяне на парична сума за изплащане на нещо. 4. Документ за получаване на отпусната сума от някой кредит; бюджетен кредит с определено предназначение.
асигнирам (от лат.) Предназначавам известна сума за нещо или за някого; определям сума, отпускам пари.
асигурант (от ит. assicurante) Застрахователь, осигурител.
асигурация (ит. assicurazione) Осигуровка, застраховка.
асиметричен (от гр.) Несъразмерен.
асиметрия (гр. asymmetría от *а-* и гр. syn „със" и metréō „меря") Несъразмерност на отделните части на едно цяло, липса на симетрия; несъразмерност.
асимилатор (лат. assimilātor) 1. *пол.* Който провежда насилническа поли-

тика за обезличаване на поробен народ; привърженик на асимилаторска политика. 2. *биол.* Орган, който преработва (асимилира) храната.

асимилация (лат. assimilatio от ad „към" и similis „подобен") 1. Уподобяване, уподобяване на себе си. 2. *пол.* Насилствено уподобяване на един народ на друг чрез налагане езика, културата, религията и пр. на посилния, който провежда асимилацията. 3. Сливане на два народа, като единият народ възприема езика, културата, религията и пр. на другия. 4. *езиков.* Уподобяване един звук на друг. 5. *биол.* Процес на усвояване външни вещества и условия от страна на един организъм, усвояване на органическите вещества от организъм.

асимилирам (от лат.) 1. Уподобявам на себе си. 2. *пол.* Претопявам, обезличавам като народ. 3. Усвоявам, възприемам, смилам (за организъм). 4. *прен.* Усвоявам, възприемам.

асимпатичен (гр. asympathés) Неприятен, отблъскващ.

асимпатия (гр. asympátheia) Неприятно чувство, липса на симпатия.

асимптота (гр. asýmptōtos „който не съвпада") *геом.* Права линия, която постоянно се приближава към крива, без да я пресича в безкрайността.

асимфоничен (*а-* и гр. symphōnikós „съзвучен") Несъзвучен, неблагозвучен, неприятен за слушане.

асимфония (гр. asymphōnía) Неблагозвучие, липса на съзвучие, дисонанс.

асинартетизъм (гр. asynartetós „несвързан") *литер.* 1. Употреба на различни стъпки в едно стихотворение, но при определен ред. 2. Стихотворение с различни ритми в отделните стихове.

асиндетичен (*а-* и гр. sýndeton „съюз") *грам.* Безсъюзен, несвързан със съюз.

асиндетон (гр. asýndeton) *литер.* Стилна фигура, при която не се употребяват съединителни съюзи; безсъюзие.

асинезия (гр. asynesía) Неразумност, глупост, безумие.

асинергия (*а-* и гр. syn „със" и érgon „дело", „работа") Изгубване способността за обединяване на отделните прости движения в сложен двигателен акт.

асинхронен, асинхроничен (*а-* и гр. syn „със" и chrónos „време") Който не съвпада по време, различен по време; нееднովременен; а с и н х р о н н а м а ш и н а — машина за променлив електрически ток, чиято скорост на въртене не е равна на скоростта на въртене на магнитното поле на статора.

асистент (лат. assistens, entis „стоящ при") 1. Научен работник, който върши научна или научно-преподавателска работа под ръководството на професор, доцент или опитен научен работник. 2. Помощник (на лекар при операция, на режисьор, на знаменосец и т. н.).

асистирам (от лат.) 1. Изпълнявам длъжност на асистент. 2. Помагам на някого при някоя работа, помагам в работата на професор, присъствувам на изпит. 3. *мед.* Помагам при операция.

асистолия (гр. asýstolos „който не се свива") *мед.* Рязко намаляване на свиванията на сърдечния мускул, което предизвиква отслабване на сърдечната дейност.

аскарида (гр. askarís, ídos) *зоол.* Вид глист, който живее в червата на човека и гръбначните животни.

аскеза, азкезис (гр. áskēsis „упражнение") Отшелничество, подвижничество.

аскер (тур. asker) *разг.* 1. Войник 2. Войска.

аскет (гр. askētēs „който се упражнява в нещо") 1. *рел.* Християнски подвижник, отшелник, пустинник. 2. *прен.* Твърде въздържан човек.

аскетизъм (от гр. askéomai „упражнявам се") 1. Религиозно учение, което проповядва крайно въздържане и изтезаване на тялото чрез пост, молитва и усамотяване като средство за спасение и нравствено усъвършенствуване; отшелничество. 2. *прен.* Прекалено въздържане от благата на живота, отчуждаване от живота и света.

аскети́чен, аскети́чески (гр. askētikós) 1. Който принадлежи или е свойствен на аскетизма или на аскет. 2. Отшелнически, уединен, въздържан.

Асклепиа́д (гр. Asklepiádēs) 1. Син, потомък или жрец на Асклепий, бога на медицината според гръцката митология. 2. *прен.* Лекар. 3. *литер.* Вид стих в гръцкото и римското стихосложение.

асла́н=арслан.

асма́ (тур. asma) Пусната да расте нависоко лоза върху подпори; лозница.

асмоде́й (ст. евр.) 1. В староеврейската апокрифна литература — зъл дух, главният демон, който управлява демоните и бесовете. 2. *рел.* Нечиста сила, зъл дух. 3. *прен.* Разрушител, унищожител на съпружеската вярност.

а́со (от лат.) Единица при карти за игра; ас[1](3).

асо́ (фр. assaut) *сп.* Среща на двама души, готови за борба при фехтовка.

асомати́чен, асомати́чески (*а-* и гр. sôma „тяло") Безтелесен, безплътен.

асо́мния (*а-* и лат. somnus „сън") Безсъние.

асона́нс (фр. assonance от лат. ad „при" и sono „звуча") 1. Съзвучие, еднаквост в звукове. 2. *литер.* Непълна рима, при която съвпадат само гласните. 3. *литер.* Повторение в стих или в поетическа реч на еднакви или сходни гласни за постигане на по-голяма звучност и по-голям ритъм.

асорти́ (фр. assorti „подбран") Подбрана и добре подредена стока от един и същи вид.

асортиме́нт (фр. assortiment) 1. Разнообразен подбор от стоки и предмети за задоволяване на нуждите на населението. 2. Сбор от различни видове на една стока.

асорти́рам (от фр.) Подреждам по вид или по качество; разпределям, сортирам.

асоциа́лен (*а-* и лат. sociālis „другарски") Който нарушава правата и интересите на обществото; противообществен, себичен, саможив.

асоциати́вен (от лат. ad „при" и socius „другар") Който се отнася до асоциация; който свързва, съчетава.

асоциациони́зъм (от лат.) Теория в психологията, която свежда сложните психически процеси до простите елементи на асоциацията.

асоциа́ция (лат. associatio „съединяване") 1. *псих.* Връзка между отделните представи, въз основа на която една представа извиква друга; съединение на нови представи със съществуващите вече в съзнанието. 2. *хим.* Свойството на молекулите на някои вещества да се съединяват в двойни, тройни и т. н. молекули, които се наричат асоциирани. 3. *биол.* Съгласуваност между двете очи, така че получените поотделно образи се обединяват в един. 4. *бот.* Група растителни съобщества, еднородни по своите съществени признаци и с еднакви условия на външната среда. 5. *пол.* Доброволно обединение, сдружение, съюз; п р о и з в о д и т е л н а а с о ц и а ц и я — кооперативно сдружение, което било основано за пръв път от социалиста-утопист Оуен (1771—1858)

асоции́рам (от лат.) Установявам връзка между две представи, между две явления и пр.; свързвам, съединявам.

Аспа́зия (гр. Aspasía) 1. Втората съпруга на Перикъл, умна и красива хетера. 2. *прен.* Хубава, образована и леконравна жена.

аспара́гус (лат. asparagus от гр.) Вид тревисто растение, към което принадлежи и спаржата.

аспе́кт (лат. aspectus „вид", „изглед") 1. Гледище, от което се осветляват неща, понятия, явления; гледна точка. 2. Изглед, външен вид. 3. *астр.* Положение на планети и звезди по отношение на Слънцето или помежду им.

аспе́ржи (от гр. aspáragos) 1. Зеленчуково растение, крехките стъбла на което се ядат. 2. Крехките стъбла на това растение.

асперматѝзъм (*а-* и гр. spérma „семе) Липса на сперматозоиди, безсеменност.

аспи́д (гр. aspís, ídos) *геол.* Вид скала, от която се правят плочи за писане, за покрив и др.

аспи́да (гр. aspís, aspídos) 1. Вид от-

ровна змия, щитоносна усойница. 2. *прен.* Коварен и зъл човек (особено за жена).

аспи́ден (от гр.) 1. Който е свойствен или принадлежи на аспид. 2. Направен от аспид. 3. *прен.* Тъмносин (понеже плочите от аспид имат такъв цвят). 4. С качества на аспида; отровен, коварен, зъл.

аспи́дий, аспи́диум (гр. aspídion „щитче" през лат.) Мъжка папрат, чието коренче служи за лекарство против глисти, тения и др.

аспира́нт (лат. aspīrans, antis „който се домогва до нещо") 1. Лице, което се стреми към нещо или се домогва да получи нещо. 2. Лице с висше образование, което се подготвя за научен работник в институт или за преподавател във висше учебно заведение.

аспиранту́ра (лат. aspīrantūra) 1. Система за подготовка на научни работници или на преподаватели във висше учебно заведение; след успешно издържани определени изпити и защита на дисертация се дава званието кандидат на науките. 2. Времето, през което едно лице прекарва тази подготовка. 3. Положение или качество на аспирант. 4.=аспиранти.

аспира́та (лат. aspīrātus „придъхан") *езиков.* Съгласен звук, който се произнася с издишване на силна въздушна струя (ф, х).

аспира́тор (лат. aspīrātor „изсмуквател") Уред за всмукване на въздух, прах и подобни или на течност, гной, кръв и подобни от нещо; изсмуквач, смукател.

аспирато́рен (от лат.) *езиков.* Който се произнася с издишване на силна въздушна струя.

аспира́ция (лат. aspiratio) 1. Стремеж или домогване до нещо, претенция за нещо; искане. 2. *мед.* Проникване на чужди тела в дихателните органи при дишане. 3. Изтегляне, изсмукване на въздух, течност, прах, газ, гной и др. 4. *езиков.* Придъх, придихание.

аспири́н (лат. aspīrīnum от собс.) Лекарство против висока температура и болки, ацетилосалицилова киселина.

аспири́рам (от лат. aspīro „старая се да достигна") Домогвам се до нещо, предявявам искане за нещо; искам, желая.

а́спра (нгр. áspra „бяла") 1. Византийска дребна монета, която била равна на една трета от парата (отначало сребърна и оттук името „бяла"); ср. акче. 2. *прен.* Нищо, нула, незначително нещо.

аста́зия (гр. astasía „неустойчивост") *мед.* Загубване на способност да се стои прав.

астати́чен, астати́чески (от гр. astatéō „не мога да стоя") Неустойчив, подвижен.

астеи́зъм (гр. asteismós) *литер.* Ирония, с която се изказва остра насмешка.

астени́чен, астени́чески (*а-* и гр. sthénos „сила") Слаб, неенергичен, болнав.

асте́ния (гр. asthenía „слабост") *мед.* Обща слабост на организъм; болезненост, безсилие, слабост.

асте́рия=астероид (2).

астенопи́я (*а-* и гр. sthénos „сила" и ops „око") *мед.* Отслабване на зрението, особено при продължително гледане отблизо.

астеро́ид (гр. astḗr „звезда" и éidos „вид") 1. *астр.* Малка планета, която се движи сред множество други малки планети между орбитите на Марс и Юпитер. 2. *зоол.* „Морска звезда", морско животно от типа на иглокожите, астерия.

астероме́тър (гр. astḗr „звезда" и métron „мярка") Уред за определяне времето за изгрев и залез на небесно тяло; звездомер.

астигма́т (*а-* и гр. stígma „точка") Фотографически обектив, който притежава астигматизъм (2).

астигмати́зъм (*а-* и гр. stígma „точка") 1. *мед.* Недостатък в зрението поради нееднакво пречупване на лъчите в разните точки на роговицата или лещата на окото (окото не може да вижда точки, а всяка точка се вижда разтегната като линия и затова образите са разкривени). 2. Недостатък на оптическа система, при

която лъчите, излизащи от една точка, след като минат през системата, се виждат като две отделни линии.

астигматик (гр. astigmatikós) Лице, което страда от астигматизъм (1).

астигматичен, астигматически (гр. astigmatikós) **1.** Който страда от астигматизъм (1). **2.** Който оправя или отстранява астигматизма (1) (за стъкла на очила).

астма (гр. ásthma) *мед.* Пристъп на трудно дишане при някои болести; мъчно дишане, задух.

астматик (гр. asthmatikós) Болен от астма.

астра (гр ástron „звезда") *бот.* Вид градинско цвете; звездан, богородичка.

астрагал (гр. astrágalos „прешлен") **1.** *анат.* Кост в съчленение на крак у човека и бозайниците; ашик. **2.** *арх.* Украшение във вид на такава кост.

астраган (от собс.) Скъпа агнешка кожа с череп или сив къдрав косъм (по името на гр Астрахан).

астрален (лат. astrālis) **1.** Звезден. **2.** *прен.* Небесен, духовен, мистичен.

астралит (лат. astrālis „звезден". **1.** Стъклена сплав с червен цвят. **2.** Вид избухливо вещество, което съдържа и селитра.

астро- (гр. ástron „звезда") Като първа съставка на сложните думи има значение на з в е з д е н, о т н а с я щ с е д о з в е з д и т е.

астрогнозия (*астро-* и гр. gnôsis „знание") Познаване на звездното небе, познаване звездите по небето.

астрограф (*астро-* и гр. gráphō „пиша") Уред за фотографиране на небесните тела.

астрография (гр. astrographía) Описание на небесни светила.

астролаб, астролабия (*астро-* и гр. labé „хващане") **1.** Уред за определяне звездите над хоризонта и тяхната височина. **2.** Геодезически ъгломерен уред.

астролатрия (*астро-* и гр. latréia „почитане") Звездопоклонство.

астролог (гр. astrológos) **1.** Лице, което се занимава с астрология; звездогадател, звездоброец, **2.** *прен.* Гадател на бъдещето с измамна цел; шарлатанин, измамник.

астрология (гр. astrología) Лъженаука за предсказване на бъдещето по разположението на небесните тела, главно по движението на планетите.

астромантия (*астро-* и гр. mantéia „предсказване") Гадаене по звездите.

астрометрия (*астро-* и гр. metréō „меря") Дял от астрономията, който се занимава с точното определяне на положението на небесните тела и тяхното движение.

астрометър (*астро-* и гр. métron „мярка") Уред за определяне движението и положението на небесните тела; звездомер; вж. астерометър.

астронавигация (*астро-* и *навигация*) Дял от практическата астрономия, с който се определя местоположението на кораб или летателен апарат по небесните светила.

астронавт (гр. ástron „звезда" и náutes „плувец") Лице, което извършва полети в междузвездното пространство; ср. космонавт.

астронавтика (*астро-* и *навтика*) Теория и практика за полети по междузвездното пространство в космоса.

астроним (*астро-* и гр. ónyma „име") *литер.* Начин на прикриване на авторско име, като вместо него се поставят звездички, точки, тирета или други печатни знаци.

астроном (гр. astrónomos) **1.** Специалист по астрономия. **2.** Преподавател или студент по астрономия.

астрономичен, астрономически (гр. astronomikós) **1.** Който принадлежи или е свойствен на астрономията. **2.** *прен.* Преголям, невероятен поради своята огромност; а с т р о н о м и ч е с к о ч и с л о — много голямо число; а с т р о н о м и ч е с к а е д и н и ц а — разстоянието от Земята до Слънцето, което служи за единица мярка в астрономията, главно в нашата Слънчева система.

астрономия (*астро-* и гр. nómos „за

кон“) Наука за строежа, природата и движението на небесните тела и Вселената.

астроскóп (*астро-* и гр. skopéō „наблюдавам“) Уред за наблюдаване на небесните тела.

астроспектроскóпия (*астро-* и *спектроскопия*) Дял от астрофизиката, който изучава спектрите на небесните тела.

астрофѝзика (*астро-* и *физика*) Дял от астрономията, който изучава физическите условия и химическия състав на небесните тела и на междузвездната материя.

астрофѝчен (*а-* и гр. strophḗ „строфа“) *литер.* Който не влиза в строфата (за стих).

астрофотогрáфия (*астро-* и *фотография*) Дял от астрономията за разработване на апаратури и методи за снимане на небесните тела.

астрофотомéтрия (*астро-* и гр. phōs „светлина“ и metréō „меря“) Дял от астрономията, който изучава светлината, яркостта на небесните тела.

астрофотомéтър (*астро-* и гр. phōs, phōtós „светлина“ и métron „мярка“) Уред за измерване силата на светлината на небесните тела.

асфáлт (гр. ásphaltos „непоклатим“, „здрав“) 1. Изкопаема или изкуствена черна смола от нефтен произход, която се употребява в строителството на улици, тротоари и др.; зифт. 2. Настилка с такава смола.

асфáлтен (от гр.) 1. Който принадлежи или е свойствен на асфалт. 2. Направен от асфалт. 3. *прен.* Лъскавочерен.

асфалтѝрам (от гр.) Покривам с асфалт.

асфалтобетóн (*асфалт* и *бетон*) Здрав строителен материал от асфалт, трошен камък, пясък и минерално брашно, който се употребява за настилка на улици, площади, пътища, самолетни писти и др.

асфѝксия (гр. asphixía) *мед.* 1. Липса на пулс. 2. Спиране на дишането поради липса на кислород; задушаване.

асцѝт (гр. ascítēs) *мед.* Събиране на течност в коремната кухина при сърдечни, бъбречни и др. заболявания; водянка.

асъ̀л, асль̀ (тур. aslı от ар.) 1. Същински, истински. 2. Наистина, действително, точно, в същност.

асюрé (фр. assuré „осигурен“) Оставено празно място върху таксова марка, на което става погасяването с печат или подпис.

ат (тур. at) 1. Охранен и як кон; кон. 2. Нескопен кон, жребец.

атавѝзъм (от лат. atavus „прадядо“) 1. *биол.* Поява на белези у човека, в животински или растителни индивиди, които са свойствени само на техни далечни предци (често като уродства). 2. *прен.* Връщане към нещо отживяло; отживелица.

атáка (фр. attaque) 1. Стремително нападение срещу противник за нанасяне поражение; щурм. 2. *мед.* Остър, внезапен пристъп на болест. 3. *прен.* Енергично действие срещу нещо, словесна нападка, нападение.

атáксия (гр. ataxía „безредие“) *мед.* Разстройство на съгласуваните движения на крайниците поради заболяване на периферната или централната нервна система.

атакýвам (от фр. attaquer) 1. Предприемам атака, нападам. 2. *мед.* Обхващам, засягам (за болест). 3. *прен.* Нападам с думи, обвинявам.

аталъ̀к (тур. hatalı от ар.) 1. С грешка, неправилен, погрешен. 2. Поразия, беда.

атамáн (от рус.) 1. Началник (название на различни военни и административни длъжности в казашката войска). 2. *прен.* Главатар, водач.

атарáксия (гр. ataraxía) Пълно спокойствие, несмущаване на духа, невъзмутимост.

аташé (фр. attaché „прикрепен“) Официално лице, причислено към дипломатическа мисия като специалист по отделни въпроси: военни, културни, стопански и др.

аташѝрам (фр. attacher) Придавам някого към дипломатическа мисия, легация, посолство или към отделно лице.

атебри́н (лат. atebrīnum) Ефикасно лекарство против малария.

атеи́зъм (фр. athéisme от *а-* и гр. theós „бог") Материалистически възглед, който отрича съществуването на бога и каквито и да било други свръхестествени сили, а оттук и религията; безбожие.

атеи́ст (фр. athéiste от гр.) Привърженик на атеизма; безбожник.

атеисти́чен, атеисти́чески (гр. átheos през фр.) Който не признава богове и отрича нуждата от религия; безбожен, безбожнически.

ателáни (от собс.) Древноримски народни игри, които се смятат за начало на драматичните представления, предходници на италианската комедия (наречени по името на гр. Атела в Кампания).

ателие́ (фр. atelier) **1.** Специално обзаведено работно помещение на художник, скулптор, фотограф и др. **2.** Занаятчийска работилница за изискана и хубава работа.

атемати́чен (*а-* и гр. théma „съединителна гласна") *грам.* Образуван без съединителна гласна (за глаголни форми в старобългарски, старогръцки и латински език); а т е м а т и ч е н г л а г о л — глагол, който образува форми без съединителна гласна, напр. fers вм. fer-*i*-s.

а те́мпо (ит. a tempo) *муз.* Връщане към предишно темпо.

Атене́й, Атенеум (гр. Athēnáion) **1.** Храм на Атина Палада в древна Атина, където се събирали поети и учени за разискване на различни въпроси, за четене на поетични и научни съчинения и т. н. **2.** *прен.* Висше учебно заведение. **3.** *прен.* Заглавие на списания и сборници с научно и художествено съдържание. **4.** Име на предприятия, които се занимават с доставяне на книги, списания и др.

атентáт (фр. attentat от лат. ad „при" и tento „опитвам") **1.** Тайно подготвено нападение с цел за убийство, разрушение или грабеж. **2.** *прен.* Посегателство, покушение.

атентáтор (к. лат. atentātor) Лице, което извършва атентат; нападател.

атерми́чен (*а-* и гр. thérmē „топлина") Който не пропуска топлина.

атеросклеро́за (гр. āthērē „каша" и *склероза*) *мед.* Болестно поражение на големите и средни артерии, при което във вътрешния слой на стените им се натрупват мастни вещества, които довеждат до рязка промяна на артериалните стени.

атестáт (лат. attestātum „засвидетелствувано") **1.** Свидетелство за завършено учебно заведение; диплом. **2.** Писмен документ за добити и притежавани права, за начин на извършена работа, за право на получаване на нещо. **3.** Преценка; атестация. **4.** Свидетелство със сведения за произхода на породисти домашни животни.

атестáция (лат. attestatio „засвидетелствуване") Преценка, характеристика, обикновено писмена, за качествата и поведението на дадено лице.

атести́рам (от лат. attestor „засвидетелствувам") Давам атестация, характеризирам.

Ати́ла (гот. attila „бащица") **1.** Прочут хунски вожд и завоевател от V в. **2.** *прен.* Разрушител.

атими́я (*а-* и гр. timé „чест") *юр.* Загубване на граждански права и гражданска чест; безчестие.

атипи́чен (*а-* и гр. týpos „тип") Който се отклонява от типа, нехарактерен, нетипичен.

атитю́д (фр. attitude) *худ.* Положение, стойка на тяло при рисуването му.

атици́зъм (гр. attikismós през лат.) **1.** *езиков.* Характерна особеност на атическото наречие в класическо време. **2.** Проявяване на вкус и изтънченост, които били присъщи на древните атиняни. **3.** Подражаване на атическата реч, език и култура. **4.** *прен.* Езикова правилност.

атици́ст (гр. attikistēs през лат.) *ист.* Късногръцки писател, който подражавал на класическите атически писатели.

ати́чески (гр. attikós) **1.** Свойствен на жителите на Атина. **2.** Който принадлежи или е присъщ на гр. Атина или на областта Атика. **3.** Който е

свойствен на атицизма. 4. *прен.* Изтънчен, образцов, класически; атическа сол — остроумна шега.

атлаз (тур. atlaz от ар.) 1. Копринена, вълнена или памучна тъкан, лицето на която има лъскава повърхност поради особено, атласно преплитане на нишките. 2. Лъскав копринен плат.

атлант (от собст.) 1. *анат.* Първият шиен прешлен, който поддържа главата. 2. *арх.* Мъжка фигура, която поддържа архитектурен свод (по името на титана Атлант или Атлас, който поддържал небесния свод с раменете си според гръцката митология).

атлантически (лат. Atlanticus от гр. собс.) 1. *ист.* Който принадлежал на исполина Атлант. 2. *прен.* Западен; Атлантически океан — океанът между Европа и Америка, който е на запад от планината Атлант. 3. Който се намира покрай бреговете на Атлантическия океан.

атлас (от собс. Atlas) Сбирка от географски или исторически и др. карти из областта на знанието.

атлет (гр athlḗtēs) 1. Борец; лице, което се занимава с атлетика. 2. *прен.* Силен физически човек; здравеняк.

атлетика (гр. athlētikḗ) Съвкупност от физически упражнения, които създават ловкост, сила и издръжливост; лека атлетика — спорт, който обхваща бягане, скачане, мятане, хвърляне и др.; тежка атлетика — спорт, който обхваща борба, бокс, вдигане на тежести и др.

атлетически (гр. athlētikós) 1. Който е свойствен или принадлежи на атлет; силен телесно, много здрав. 2. Който е свойствен или принадлежи на атлетиката.

атмолиза (гр. atmós „пара“ и lýsis „разлагане“) Разлагане на газ на съставните му части.

атмология (гр. atmós „пара“ и lógos „наука“) Учение за превръщането на водата в пара.

атмометър (гр. atmós „пара“ и métron „мярка“) Уред за измерване скоростта на превръщането на водата в пара.

атмосфера (гр. atmós „въздух“ и sphaira „кълбо“) 1. Газообразната обвивка на земното кълбо, която се движи заедно с него; въздух. 2. Газообразната обвивка около Слънцето, планетите и другите небесни тела. 3. *прен.* Заобикаляща среда, заобикалящи условия, обстановка, среда. 4. *физ.* Единица мярка за налягане.

атмосферология (*атмосфера* и гр. lógos „наука“) Наука за атмосферата.

атоксичен (*а-* и гр. toxikós „отровен“) Който няма токсини, неотровен.

атол (англ. atoll) Пръстеновиден остров, който обикновено огражда плитка лагуна.

атом (гр. átomos „неделим“ от *а-* и гр. témnō „режа“) 1. Най-малката градивна частица на химически елемент, неразложима по химически начин. 2. *прен.* Малка величина, нищожна частица от нещо.

атомен (гр. átomos) Който принадлежи или е свойствен на атом; атомно тегло — относителното тегло на атома на химически елемент (за единица е приета 1/16 част от атомното тегло на природния кислород).

атомизатор (к. лат. atomisātor от гр.) Уред за разпръскване течност на много дребни частици.

атомизъм, атомистика (от гр. átomos „неделим“) 1. Материалистически философски възглед, според който природата се състои от вечни, неизменни, неделими и извънредно малки частици (атоми), които запълнят всичко и се намират във вечно и непрекъснато движение (атомисти са Левкип, Демокрит, Епикур, Лукреций Кар и др.). 2. Учение за строежа, свойствата и енергията на атома.

атомист (от гр.) 1. Привърженик на атомизма. 2. Специалист по атомна физика.

атомистика=атомизъм.

атомност (от гр.) Свойство на атомите на един елемент да се съединяват с атомите на друг елемент; валентност.

атоничен, атонически (гр. átonos „без

ритъм") 1. *мед.* Слаб, разслабен, отпуснат. 2. *грам.* Без ударение.

атóния (гр. atonía „безсилие") *мед.* Намаляване на нормалното напрежение, тонуса в скелетната мускулатура и в гладките мускули на вътрешните органи.

атракциóн (нем. Attraktion от лат. attractio „привличане") 1. Ефектен номер в цирк или естраден театър, който привлича публиката. 2. Развлечение на обществени места, като люлеене, въртене, демонстриране на ловкост, сила и пр., които стават на панаирите.

атрáкция (лат. attractio „привличане") 1. Ефектен номер в цирк или естраден театър, който привлича публика; ср. атракцион (1). 2. *езиков.* Отклонение от обикновеното съгласуване под влияние на значението на думите или под влияние на падежи и наклонения (например м н о ж е с т в о т о и з л я з о х а вм. и з л е з е).

атрибýт (лат. attribūtum „прибавено") 1. Постоянно свойство на предмет или явление, без което те не могат да съществуват или да се мислят. 2. Постоянна принадлежност, характерен белег, свойство или качество. 3. *грам.* Определение, дума, която служи за определение.

атрибутúвен (лат. attributīvus) Който служи за определение; определителен.

атрибýция (лат. attributio) Свойство, качество, принадлежност.

áтрий, áтриум (лат. atrium от ater „черен") 1. *ист.* Главната част от римската къща, където се намирало огнището, поради което била черна. 2. Преддверие, трем. 3. *анат.* Предната камера на сърцето; предсърдие.

атрúхия (*а*- и гр. thrix, trichós „косъм") *мед.* Вродена или придобита липса на коса; безкосие; плешивост.

атропúн (от собс.) Силно отровно вещество, получавано от беладона, татул и др. (често се употребява като лекарство против болки и др.).

атрофúрам (*а*- и гр. trophḗ „храна") 1. Недостатъчно храня телесна част и тя отслабва и умира. 2. *пред.* Правя да отслабне; а т р о ф и р а м с е — отслабвам, изчезвам, преставам да действувам.

атрóфия (гр. atrophía „лошо хранене") 1. *мед.* Намаляване обема на клетка, тъкан или на орган в жив организъм поради продължително бездействие или лошо хранене. 2. *прен.* Загуба на свойство или качество; намаляване, изчезване.

аугмéнт (лат. augmentum) *грам.* Нарастване, увеличаване — като характеристика за индикатив на миналите времена в старогръцки език.

аугментáция (лат. augmentatio) Увеличаване, нарастване; засилване.

аудéнция (лат. audentia) Дързост, нахалство.

аудиéнция (лат. audientia от audio „слушам") Официално приемане на дипломатическо или високопоставено лице от държавен глава, министър-председател или изобщо от високопоставено лице за изслушване; приемане.

аудиомéтрия (лат. audio „слушам" и гр. metréō „меря") Измерване остротата на слуха с аудиометър.

аудиомéтър (лат. audio „слушам" и гр. métron „мярка") Уред за измерване остротата на слуха.

аудиóн (от лат. audio „слушам") 1. Едноламнов радиоприемател. 2. Лампов детектор без обратна връзка.

аудиофóн, аудифóн (лат. audio „слушам" и гр. phōnḗ „глас") 1. Слухов апарат за усилване звука при частично глухи хора. 2. Апарат за подслушване звук от мотор и др.

аудитóрия (лат. auditorium „място за слушане") 1. Помещение за четене лекции, за изнасяне публични беседи и пр. 2. Слушатели.

ауксаномéтър (гр. auxánō „увеличавам" и métron „мярка") Уред за измерване растежа на растенията на дължина.

ауксúн (гр. áuxō „увеличавам") Хормон, който поддържа растежа на растенията и обуславя формата на растителния организъм.

аукциóн (нем. Auktion от лат.) Публична разпродажба на стоки перио-

дически на определено място и в определено време, публичен търг, при който продаваните предмети са налице и се предават веднага на лицето, което е дало най-висока цена.

аýл (тюрк.) **1.** Селище, малко село на кавказките планинци, киргизите и др. **2.** Стан или селище от подвижни жилища в Средна Азия. **3.** Укрепено селище или дворец на прабългарски хан.

áула (гр. aulḗ, лат. aula „двор") **1.** Тържествена голяма зала за публични събрания, най-често във висше учебно заведение. **2.** *ист.* Преддверие на древногръцки храм.

áура (лат. aura „ветрец") *мед.* Симптоми, които предхождат припадък (болният чувствува като че ли полъх от слаб вятър).

ауреомицѝн (лат. aureus „златен" и гр. mýkēs „гъба") Антибиотик, получаван от лъчистите гъби, употребяван като ефикасно лекарство при някои инфекциозни болести; биомицин.

аурикулáрен (лат. auriculāris) Ушен, който се отнася до ушите.

аурипигмéнт (лат. aureus „златен" и pigmentum „боя") Минерал със златожълт цвят, който има твърде голямо приложение (от него се приготвят бои, средства за унищожаване на полски вредители, лекарства и т. н.).

аускултáция (лат. auscultatio) *мед.* Преслушване на болен за откриване на болест.

аускултѝрам (от лат.) Преслушвам (обикновено за болен).

ауспѝция (лат. auspicium от avis „птица" и aspicio „гледам") **1.** Предсказване по полета, крясъка и други действия на птиците у древните римляни; предсказване, гадаене. **2.** *прен.* Предзнаменование.

áуспух (нем. Auspuff) *техн.* Тръба за изпускане на газове при автомобил и др. технически съоръжения.

аустенѝт (от собс.) Една от структурните съставни части на стоманата — твърд разтвор на въглерод в гама желязо (по името на английски металург).

áут (англ. out „вън") *сп.* **1.** Положение при спортна игра (например футбол), когато играч изкара топката извън чертата на игрището откъм противниковата врата; ср. корнер и тъч. **2.** Дума, с която боксов съдия обявява за победен падналия на земята боксьор; ср. нокаут.

аутѝзъм (от гр. autós „сам") *мед.* Нервно разстройство, при което болният постоянно мисли за своите преживявания; затваряне в себе си.

áуто=автомобил.

аутобáн (*ауто* и нем. Bahn „път") Автомобилен път; шосе.

аутодафé (порт. auto da fe „акт на вярата") **1.** *ист.* Публично изгаряне на еретици и на техните книги през средните векове. **2.** Публично изгаряне на книги, картини и под., обявени от фашистки режими за опасни. **3.** *прен.* Изгаряне на нещо, унищожаване.

аутопсѝрам (от гр.) Правя аутопсия.

аутóпсия (гр. autós „сам" и ópsis „гледане") Отваряне на труповe на умрели хора или животни за изучаване на настаналите промени и за установяване причините за смъртта, да се провери протичането на болестта и правилността на лечението.

аутострáда=автострада.

áутсайдер (англ. outsider) *сп.* Участник в състезание, предимно във футбол, който има много малки изгледи за успех.

афáзия (гр. aphasía от *а-* и гр. phēmí „говоря") *мед.* Пълна или частична загуба на способността да се говори поради увреждане в главния мозък; ср. афразия.

афéкт (лат. affectus) **1.** *псих.* Силна възбуда, при която се губи самообладание. **2.** *мед.* Бурно и болезнено проявяване на чувства, временно нервно разстройство.

афектáция (лат. affectatio) **1.** Предизвикване на афект. **2.** Изкуствена възбуда, която се проявява в превзетост при говорене и държане, проявяване на непритежавани качества, престорена възбудимост; неестественост.

афектѝвен (лат. affectus) *езиков.* Който

се отнася до емоционалната страна в смисловото съдържание на езиковите елементи; емоционален.

афектѝрам (от лат.) Предизвиквам афект или афектация; вълнувам, възбуждам; афектирам се — силно се вълнувам, раздразнявам се; маниернича, държа се неестествено.

афе́лий (гр. aphélion от apó „далеч" и hélios „слънце") Най-отдалечената точка на орбита на някое небесно тяло спрямо Слънцето (напр. на 21 юни Земята се намира в афелий); ср. перихелий.

афе́ра (фр. affaire „работа") 1. Непочтено дело за лична изгода, търговска или политическа сделка, за чието осъществяване се използуват незаконни и непозволени средства. 2. Нечиста работа, тъмна сделка.

афере́за, афере́зис (гр. aphaíresis) *езиков.* Отпадане на начален звук (или звукове) от дума, напр. Данка от Йорданка.

а́ферим (тур. aferim) Браво! Отлично!

афери́ст (фр. affairiste) Лице, което се занимава с нечисти и непочтени сделки; измамник, мошеник.

афи́кс (лат. affixus „прикрепен") *езиков.* Всяка частица, която се прибавя към някоя дума като словообразуващ елемент (префиксът, суфиксът, инфиксът са афикси); тя придава допълнително значение към основното значение на корена.

афикса́ция (от лат. affixus) *езиков.* Присъединяване на афикси към корена или към основата на дадена дума.

афилиа́ция (лат. affiliatio от ad „при" и filius „син") 1. *юр.* Осиновяване. 2. *прен.* Приемане за член на дружество или братство.

афилѝрам (от лат.) Приемам за син или за член; присъединявам.

афина́ж (фр. affinage) 1. Отделяне на благородни метали от примеси или отделянето им един от друг. 2. Процес на получаване на благородни метали в много чисто състояние.

афина́ция (лат. affinatio от ad „при" и finis „край", фр. affiner) 1.=афинаж. 2. Предварително очистване на захарния пясък, определен за рафиниране, при което се отделя суровата захар. 3. Пречистване, очистване.

афините́т (лат. affinitas „сродство" през нем.) 1. Способност на различните химически елементи и съединения да реагират помежду си (смятало се, че близките по характер вещества по-лесно реагират и оттам името „сродство"). 2. *прен.* Близост, сродство.

афио́н (тур. afyon) Гъст сок от маково семе, което се употребява като упойващо средство; опиум.

афирмати́вен (лат. affirmatīvus) Утвърдителен, потвърждаващ.

афирма́ция (лат. affirmatio) Потвърждаване, утвърждаване, даване съгласие.

афи́ф (тур. hafif от ар.) Несериозен, лек, лекомислен, слаб.

афи́ш (фр. affiche) 1. Обява, обикновено печатна, за разгласяване на забави, събрания, концерти и подобни. 2. Плакат с агитационно или рекламно съдържание.

афишѝрам (фр. afficher „залепвам") 1. Разгласявам с афиш, обявявам. 2. Изкарвам на показ, показвам.

афо́нен (*а-* и гр. phōnḗ „глас") Безгласен, пресипнал.

афо́ния (гр. aphōnía „немота") Липса на звучност на глас, пресипналост.

афоре́свам (гр. aphorízō „отстранявам") 1. *църкв.* Отлъчвам от църквата, изключвам от редовете на вярващите. 2. *прен.* Отстранявам, проклинам.

афори́зъм (гр. aphorismós „ограничение") Кратко изречение, което с малко думи изразява значителна мисъл; мъдра мисъл, сентенция.

афористи́чен, афористи́чески (гр. aphoristikós) Който има качества на афоризъм; кратък и ясен, сбит, изразителен, поучителен.

афра́зия (гр. afrasía) *мед.* 1. Невъзможност да се говори правилно поради психическо разстройство. 2. Загуба на способност за логическо мислене; ср. афазия.

африка́т(а) (от лат. ad „при" и frico „трия") *езиков.* Съгласен звук, който се изговаря със силно търкане на въздушната струя (ц, ч).

Афроди́та (гр. Aphroditē) 1. Древногръцка богиня на красотата и любовта (римската Венера). 2. *прен.* Много красива жена.

афро́нт (фр. affront) 1. Обида, оскърбление или засрамване на публично място в присъствието на оскърбеното лице. 2. Грубо незачитане и пренебрегване.

афронти́рам (фр. affronter) Оскърбявам, пренебрегвам или не зачитам някого на публично място; отблъсквам.

Ахасфе́р (евр.) 1. Името на легендарен евреин, осъден да се скита, докато светът съществува. 2. *прен.* Неуседнал и неспокоен човек, който постоянно пътува.

аха́т (гр. achátēs) Полускъпоценен камък, твърд минерал, вид разноцветен кварц.

Ахи́л, Ахиле́с (гр. Achilléus, лат. Achilles) 1. Главният герой на Илиада. 2. *прен.* Силен човек; герой, храбрец; **Ахилесова пета**—уязвимо, слабо място (понеже Ахил бил уязвим само в едната си пета според гръцката митология).

ахи́лия (гр. áchylos „лишен от сок") Болестно състояние, при което в стомашния сок липсват солна киселина и ферменти.

ахма́к (тур. ahmak от ар.) Глупав, недодялан; дръвник.

ахрома́т (гр. achrōmatos „без цвят") Обектив на микроскоп или на фотоапарат, който не дава оцветяване на изображенията, който отстранява сферическата и хромовата аберация.

ахромати́зъм (от гр. achrōmatos „безцветен") 1. Свойство на оптическо стъкло да пречупва лъчите на светлината, без да ги разлага на съответните им цветове; безцветност. 2. *прен.* Липса на разнообразие, липса на различни тонове и цветове; еднообразие.

ахромати́н (*а-* и гр. chrôma „цвят") Вещество, което се оцветява твърде слабо.

ахромати́чен, ахромати́чески (гр. achrōmatikós) 1. Безцветен, неоцветен. 2. Който не дава оцветяване 3. Който пропуска бялата светлина, без да я разлага на седемте основни цвята. 4. *прен.* Еднообразен.

ахрони́чен (*а-* и гр. chrónos „време") Който е извън времето; вечен.

ахро́ния (гр. *а-* „не" и chrónos „време") Разглеждане на езикови и други явления, без да се вземе под внимание времето.

ахтопо́д (нем. Achtopod) = октопод.

ахта́р(ин) (тур. aktar от ар.) Търговец, предимно на дребни потреби.

ахтерлю́к (хол. achterluik) *мор.* Склад в параход за пазене провизии.

ахчи́я (тур. akçı) Готвач, гостилничар.

ацета́т (лат. acētum) Сол на оцетната киселина.

ацетиле́н (лат. acētum „оцет" и гр. hýlē „дърво") Безцветен избухлив и отровен газ с неприятна миризма; служи за осветление и др.

ацетилцелуло́за (лат. acētum „оцет", гр. hýlē „дърво" и *целулоза*) Сложен естер, продукт, получаван чрез обработване на целулозата с анхидрида на оцетната киселина в присъствието на катализатор; употребява се при производството на изкуствена коприна, фини лакове и др.

ацетоме́тър (лат. acētum „оцет" и гр. métron „мярка") Уред за определяне количеството оцетна киселина във водните разтвори.

ацето́н (от лат. acētum „оцет") Безцветна леснoподвижна течност, която разтваря добре мазнини, смоли и се употребява за производство на лакове, бездимен барут, йодоформ, хлороформ, изкуствени бои и др.

ацидиме́трия (лат. acidus „кисел" и гр. metréō „меря") Количествено определяне съдържанието на киселините и киселодействуващи вещества в разтвор чрез химически анализ.

ацидобутироме́тър (лат. acidus „кисел" и *бутирометър.*) Уред за определяне маслеността на мляко при обработването му с киселини.

ацидо́за (от лат. acidus „кисел") *мед.* Изобилие от киселини в тъкан или в кръвта на организъм; киселинно отравяне.

ацидо́л (лат. acidus „кисел" и oleum

„масло“) Безцветно кристално вещество, което се употребява като лекарство при нарушено отделяне на стомашния сок.

ацикли́чен (*а*- и гр. kýklos „кръг“ през лат.) Който не е в кръг, верижен.

ацте́ки (ацт.) Най-голямата индианска народност в Мексико.

ачигьо́з (тур. açikgöz) Отворен, събуден.

ачи́к (тур. açık) Открит, явен; открито, явно.

аши́к (тур. aşik) 1. Кокалче от коляно на човешки крак или от заден животински крак. 2. Такова кокалче от агнешки крак за игра. 3. *прен.* Влюбен или певец на любовни песни; любовник.

ашлади́свам (тур. aşılamak) 1. Присаждам, калемвам дървета. 2. Ваксинирам, инжектирам против болест.

ашлама́ (от тур. aşılamak) 1. Клонче за присаждане. 2. Присадено плодно дърво или плод от присадено дърво. 3. Течност за инжектиране против болест; ваксина. 4. Смес от топла и студена вода, немного изстудена вода.

ашуре́ (тур. aşure) Варено жито със захар и сухо грозде.

ая́зма, ая́змо (гр. hagíasma „осветен предмет“) 1. Светена вода. 2. Извор със „светена“ вода, където суеверни хора дирят изцеление от различни болести.

Ая́кс (гр. Aiax) Име на двама герои от Илиада; д в а м а т а А я к с и — неразделни другари.

ая́нин (тур. âyan от ар.) *ист.* Областен управител в турско време.

Б

баана́ (от тур. bağan) Агнешка кожа за подплата.

баба́ (тур. baba) Баща, отец (почетна титла).

бабаджа́н (тур. babacan) Силен, едър човек.

бабайт(ин) (тур. babajiğit) 1. Юнак, храбър човек. 2. Лице, което се представя за силно.

бабаитлъ̀к (тур. babajiğitlik) Юначество, юнащина; силене.

бабалъ̀к (тур. babalık) Тъст.

баба́нка (от тур. babacan) Юнак, храбрец, мъжага, юначага.

баби́т (от собс.) Бяла сплав от олово, мед и антимон за правене на заливка на сачмени лагери (по името на изобретателя му Бабит).

бабу́ (инд.) Княз, почетна индийска титла.

бабуви́зъм (фр. от собс.) Учение на френския комунист-утопист Бабьоф (1760—1797 г.), което искало да унищожи със сила имотните класи и да установи пълно социално равенство, недооценявайки класовата борба и ролята на пролетариата.

бабуи́н (фр. babouin) *зоол.* Маймуна от семейството на павианите.

баволе́ (фр. bavolet) 1. Вид кърпа за глава. 2. Вид панделка за дамска шапка.

бава́ш (фр. bavoche) *печ.* Нечист отпечатък.

бага́ж (фр. bagage) 1. Нещата, които човек взема със себе си, когато пътува. 2. *прен.* Знания, запас от знания.

бага́ин (праб.) Пълководец на неголяма войска у прабългарите.

багате́ла (фр. bagatelle) Дреболия.

багату́р (праб.) Прабългарска благородническа титла.

ба́гер (нем. Bagger) Самоходна машина за копаене, прехвърляне, насипване или товарене на земни, насипни и дребноскални материали; ср. екскаватор.

баге́т (фр. baguette) 1. Красиво изрязана, позлатена и украсена летвичка, от която се правят рамки и корнизи. 2. Бродирано украшение на дамски чорапи. 3. Вдлъбнат орнамент във вид на ивица по повърхността на стена или друга плоскост.

баглама́ (тур. baglama) Резе на врата или на прозорец.

ба́дана (тур. badana) 1. Разтвор от вар за измазване на стени. 2. Белосване, измазване с вар; мазилка с вар.

баде́м (тур. badem) 1. Дърво с ароматни цветове и с плодове в овална твърда черупка. 2. Плод от това дърво.

баджа́ (тур. baca) 1. Комин. 2. Огнище. 3. Малко прозорче на покрив; ср. капандура.

баджа́к (тур. bacak) Бедро.

баджана́к (тур. bacanak) Всеки един от оженените за сестри, съпруг на балдъза.

бадява́ (от перс. bâd „вятър“ и ар. hava „време“ през тур.) 1. Даром. 2. Напразно, напусто.

ба́за (гр. básis) 1. Основа, опора, подставка. 2. Долната част на колона. 3. Цокъл, подножие. 4. *прен.* Опорна точка. 5. Складове, работилници, учреждения и пр., които снабдяват армия, експедиция, различни учреждения и др. 6. Съвкупност от условия или материали, въз основа на които се създава нещо. 7. *пол.* Съвкупност от исторически обусловените производствени отношения, които съставят икономическата структура на обществото.

база́лт (лат. basaltes от гр.) Плътна вулканична скала, обикновено със зърнест строеж, от типа габро; упо-

требява се в строителството, за настилка, в керамиката, стъклопроизводството и др.

базанит (гр. basanítés) Вулканична скала с черен цвят.

базар (тур pazar от перс.) 1. Тържище, покрит пазар с отделни магазини. 2. Временна изложба на разнородни предмети за разпродаване с благотворителна или търговска цел.

базедовизъм, базедова болест (от собс.) *мед.* Болест поради ненормално усилена дейност на щитовидната жлеза, която се характеризира с усилено сърцебиене, увеличаване на щитовидната жлеза, изпъкнали очи и пр.

базилика (гр. basiliké „царска къща") 1. Зданието, което било седалище на архонта-базилевс в древна Атина. 2. Древногръцка и римска обществена сграда във форма на правоъгълник, разделена надлъжно чрез колони на три или пет кораба, от които средният е най-висок и се осветява с прозорци над страничните кораби. 3. Християнски храм с такава форма (образец на базилика е софийската църква „Св. София").

базиликум (гр. basilikón през лат.) *бот.* Босилек.

базилиск (гр. basiliskos) 1. *мит.* Баснословно животно със змиеобразно тяло и златна корона на главата като на петел. 2. *арх.* Украшение във форма на това животно.

базирам (от гр.) Основавам, поставям върху основи; обосновавам.

базиргян (перс.) 1. Търговец. 2. Търгаш.

базис = база.

базофил (*база* и filéō „обичам") *физиол.* Един от видовете левкоцити, вид бяло кръвно телце.

баилдисвам = баялдисвам.

байр (тур. bayır) Хълм, височина, бърдо, рид.

бай = бей.

бай.ън (тур. baygın) Прилошаване, припадък.

байдара (от рус.) Лодка, обшита с кожа (в Камчатка и Алеутските острови).

байдарка (от рус.) Малка и лека лодка, обикновено едноместна.

байонет (фр. baïonnette от собс.) Щик.

байпас (нем. Pass „проход") *техн.* 1. Проход, който съединява предната и задната част на цилиндър на парен локомотив. 2. Малък спомагателен вентил за изравняване на налягането от двете страни на клапа при паропровод с високо налягане с цел да се улесни отварянето им.

байрак (тур. bayrak) Знаме.

байрактар (тур: bayraktar от перс.) Знаменосец.

байрам (тур. bayram) 1. Голям мохамедански празник след рамазана. 2. *прен.* Тържество, гуляй.

байронизъм (от собс.) 1. Романтично течение в литературата през XIX в., което се характеризира с индивидуализъм, с борба за национална свобода и протест против феодално-монархическия строй. 2. *прен.* Разочарованост, презрение към света (по името на английския поет Байрон, 1788—1824 г.).

байц (нем. Beize) 1. Лека водна и спиртна боя за дървени предмети. 2. Особен вид масла или киселини, чрез които се променя първоначалният цвят на метал.

байцувам, байцвам (нем. beizen) 1. Покривам с байц, боядисвам с байц (дърво). 2. Придавам нов цвят на метал чрез специални киселини и масла. 3. Подготвям със специални материали текстилни влакна, преди да за равномерно боядисване.

бак (хол. bak) *мор.* 1. Носовата част на горната палуба на кораб. 2. Нос или предна част на лодка.

бака (хол. bak) 1. Голям съд за течности. 2. Съд за разнасяне храна на войници, трудоваци, работници и др.

бакалавър (к. лат. baccalaureus) 1. Лице, което е получило първата научна степен (в миналото и днес в някои страни). 2. Свършил средно училище (във Франция).

бакалин (тур. bakkal от ар.) Търговец на бакалия.

бакалия (тур. bakkaliye от ар.) Дребна стока, предимно хранителни продукти.

бакам (тур. bakkam) 1. Вид дърво, от което се добива червена боя. 2. Вид

ясночервено багрило. 3. Лакова боя.

бакара́ (тур. baccara от фр.) Вид хазартна игра на карти.

бака́ря (тур. bakarya) Зачитам.

ба́каут (хол. pokhout) *бот.* Вид тропическо растение, което достига до 15 м височина и има твърде здрава дървесина.

ба́кборт (хол. bakboord) *мор.* Лявата страна на кораб.

бакелиза́тор (от фр. bakéliseur) *техн.* 1. Автоклав за производство на бакелит. 2. Апарат за термообработка на бакелитни изделия.

бакели́т (от собс.) Изкуствена смола, която се получава от смесването на фенол с формалин. Заедно с дървесно брашно, азбест или текстилни отпадъци дава различни пластмаси, които имат добри механични и изолационни свойства, устойчивост срещу вода, киселини и органични разтворители; имат широко приложение: за кутии на радиоапарати и телевизори, за електроизолационни части (по името на химика Baekeland).

бакемба́рди (нем. Backenbart) Брада от двете страни на лицето, само по бузите.

ба́кен (хол. baken) *мор.* Закотвен плаващ съд, обикн. цветен, за показване пътя на кораби; ср. шамандура.

баки́я (тур. bakiye) Недобор, недовзето.

бакла́ (тур. bakla) *бот.* 1. Вид бобово растение с едри зърна. 2. Плодът на това растение.

баклава́ (тур. baklava) Сладкарско изделие от тънки точени тестени кори с пълнеж от счукани орехи, напоено обилно с гъст ароматизиран захарен сироп.

ба́кпулвер (нем. backen „пека“ и лат. pulvis „прах“) Прах, който съдържа натриев бикарбонат и слаби киселини или кисели соли, употребяван в сладкарството като средство за бухване на тесто.

бакра́ч (тур. bakraç) Котел, медник.

бактерие́мия (гр. baktēria и háima „кръв“) *мед.* Проникване на бактерии в кръвта.

бактериоли́за (*бактерия* и гр. lýsis „разтваряне“) Разрушаване на бактерии в организма под влияние на особени вещества в кръвта.

бактериоло́г (гр. baktēriológos) Учен, който се занимава с бактериология.

бактериоло́гия (гр. baktēría и lógos „наука“) Дял от микробиологията, който изучава бактериите и тяхното значение за природата и човека.

бактериоско́пия (гр. baktēría и skopéō „гледам“) Изследване на бактерии с микроскоп.

бактериофа́г (гр. baktēriophágos) Вирус, който спомага за унищожаване на бактериите.

бактериу́рия (гр. baktēría и ouréō „уринирам“) *мед.* Наличност на микроби в урината.

бактерици́д (*бактерия* и лат. caedo „убивам“) Вещество, което убива бактерии.

бакте́рия (гр. baktēría „пръчица“) *биол.* 1. Едноклетъчен, невидим с просто око микроорганизъм от растителен произход, причинител на ферментация, гниене и болести. Основните му форми са кълбест (кок), пръчковиден (бацил) и нишковиден (спирала); едни са болестоносни, а други са полезни. 2. Микроб.

бакти́свам (тур. bıkmak) Омръзва ми, дотяга ми, изморявам се.

бактриа́н (тюрк.) Двугърба камила.

бакуломе́трия (лат. baculus „прът“ и гр. metréō „меря“) Измерване с прът.

Бакх, Ба́кхус (гр. Bákchos) 1. Бог на виното у древните гърци, а известен с това име повече у древните римляни; Дионис. 2. *прен.* Вино.

бакха́нка = вакханка.

ба́кхий (от собс.) *литер.* Стихотворна стъпка от една кратка и две дълги срички ◡ — —), употребявана в старогръцката и латинската поезия.

бакши́ш (перс. bahşis „подарък“) Пари, дадени за почерпка поради направена услуга; дар, подарък.

бакъ́р (тур. bakır) 1. Мед. 2. Меден съд за вода, медник.

бал[1] (фр. bal) Голяма вечерна танцова забава.

бал[2] (фр. balle „топка“ през рус.) 1. Оценка за успех в цифри. 2. Условна единица за оценка на: силата,

качеството или интензивността на различни природни явления (вятър, земетръс и др.).

бáла (ит. balla) Голям вързоп, голяма вързка стока; денк.

балабáн (тур. balaban) Едър, голям.

балагáн (тур. balagan) **1.** Лека временна постройка, обикновено от дъски, за театрални, циркови и естрадни представления. **2.** Панаирски театър, театрално представление с примитивна сценична техника. **3.** Временна дъсчена постройка за стока.

балагáнен (от тур.) Примитивен, простонароден.

балáда (фр. ballade) **1.** *литер.* Лирично-епическо произведение в стихове с фантастичен сюжет, обикновено от народните вярвания. **2.** *муз.* Музикално произведение с повествователен характер.

балалáйка (рус.) Музикален струнен инструмент с триъгълен корпус и дълъг гриф. Свири се на него с пръсти.

бáлама (циг.) Глупак, будала.

балáнс (фр. balance) **1.** Равносметка, съотношение между приходи и разходи. **2.** Система от показатели за състояние на явления, които се намират в постоянно изменение. **3.** Равновесие, уравновесяване. **4.** = балансир.

балансé (фр. balancé) **1.** Уравновесяване. **2.** Вид стъпка при танц.

балансúр, балансьóр (нем.) **1.** Махало във вид на колелце за регулиране на движението при стенен часовник; уравновесител. **2.** Двураменен лост, който предава движение или сила на машина.

балансúрам (фр. balancer) **1.** Уравновесявам. **2.** Уравнявам приход с разход.

баláст (англ. ballast) **1.** Насип от дребни камъни и пясък или сгурия върху платно на жп. линия като основа на траверсите и подсилваща база. **2.** Чакъл и пясък за направата на бетон; баластра **3.** Тежест в плавателен съд или летателен апарат за равновесие и устойчивост. **4.** *прен.* Ненужен товар, излишни подробности, тежест.

балáта (исп. balata) **1.** *бот.* Дърво от тропическите области на Южна Америка. **2.** Материя от млечния сок на това дърво, подобна на гутаперчата има широко приложение.

балáтум (от исп. balata) Вид покривна мушама за подове, маси и др.

балдахúн (ит. baldacchino) **1.** Красив навес от скъп плат над легло, кресло и др. **2.** Навес на колони. **3.** Подвижен красив сенник на четири подпори.

балдъ́за (тур. baldiz) Сестра на съпругата.

балдъ́р (тур. baldir) Пищял, дебелата част на крака между коляното и ходилото; ср. баджак.

балéна = банéла.

балерúна (фр. ballerine) Танцьорка, балетна артистка.

балéстър (от гр. bállō „хвърлям") *ист.* Метателна бойна машина.

балéт (фр. ballet) **1.** Вид театрално изкуство, което е съчетание от хореография, музика, пантомима и драматургически замисъл; музикално драматургическо произведение, изпълнявано със средствата на танца и пантомимата. **2.** Художествен танц. **3.** Изпълнителите на такова произведение.

балетмáйстор (нем. Balletmeister) **1.** Ръководител на балет. **2.** Учител по художествено танцуване. **3.** Опитен изпълнител на художествени танци.

балúрам (от ит. balla) Правя на големи четвъртити вързопи (бали).

балúста (лат. ballista от гр. bállō „хвърлям") *ист.* Метателна бойна машина за хвърляне на копия, камъни и др.

балúстика (от гр. bállō „хвърлям") **1.** Наука за движението на тежките тела във въздуха. **2.** *воен.* Наука за движението на снаряд, куршум и др. в цевта на оръдието и в пространството.

балистúт (от гр. bállō „хвърлям") Вид бездимен нитроглицеринов барут.

балкáн (тур. balkan) **1.** Планина. **2.** Стара планина. **3.** *мн. ч.* Балканският полуостров.

балканúстика (от собс.) Наука за бал-

канските народи, която изучава тяхната история, етнография, езикови връзки, география, археология и т. н.

балко́н (фр. balcon) *арх.* 1. Площадка с перила, която се издава извън фасада на сграда, опряна обикновено на конзолни греди и съединена с вътрешността на сградата (отначало била върху греди и оттук името: Balken „греда"). 2. Горен етаж в театър, салон, кино и подобни с амфитеатрално разположени места за сядане. 3. Място в горен етаж на театър.

бал-маске́ (фр. bal-masqué) Бал, при който участниците са с маски.

балнеогра́фия (лат. balneum „баня" и гр. gráphō „пиша") Описание на лечебни бани и калолечебни летовища и находища.

балнеоло́г (от лат. гр.) Лекар, който е специалист по болести, лекувани с минерални бани и лечебна кал.

балнеоло́гия (лат. balneum „баня" и гр. lógos „наука"). Наука за минералните води и лечебната кал и за лекуването с тях.

балнеосанато́риум (лат. balneum и *санаториум*) Водолечебно заведение.

балнеотера́пия (лат. balneum „баня" и гр. therápeia „лекуване") Лекуване с минерални води и с лечебна кал.

балнеоте́хника (лат. balneum „баня" и *техника*) Методи и средства за запазване на естествените минерални води и лечебната кал от замърсяване и опазване на лечебните им свойства.

бало́н (фр. ballon „кълбо") 1. *ав.* Кълбовиден въздухоплавателен апарат, напълнен с газ, който е по-лек от въздуха. 2. Кълбовиден съд за пазене на газове в сгъстен вид.

балоне́т (фр. ballonnet) Направен от плат резервоар за въздух в обвивката на аеростат или дирижабъл.

балонза́йде (нем. Ballonseide) Вид хубав плат за шлифери.

балота́ж, балоти́ране (фр. ballotage) Повторно гласуване за ограничен брой лица, когато при първото гласуване никой от кандидатите не е получил необходимия брой гласове, за да бъде избран.

балоти́рам (фр. balloter) 1. Правя балотаж. 2. Гласувам, избирам чрез гласуване. 3. Гласуване с топчета.

бал-паре́ (фр. bal-paré) Тържествен бал.

балса́м (гр. bálsamon) 1. Благоухаеща смола от тропическо растение. 2. Ароматна течност, приготвена от такава смола и етерни масла. 3. Лекарства от такава смола. 4. *прен.* Успокояващо средство; утеха, лек.

балсами́рам (от гр.) Правя неразлагаемо мъртвото тяло чрез специални вещества (в древността чрез благоуханни вещества.)

балтия́ (тур. balta) Брадва, секира.

балто́н (фр. paletot) Горна дълга зимна дреха, предимно мъжка, направена от дебел плат.

бал-шампе́тър (фр. bal champêtre) Бал на открито.

балюстра́да (фр. balustrade от гр. baláustion „цвят на див нар") Декоративна и предпазна немного висока ограда на стълбище, тераса, балкон, мост и др., състояща се от редица балюстри (колонки), свързани в горния и долния си край с перило.

ба́мбашка (тур. bambaşka) Съвсем особен, необикновен; особено.

бамби́но (ит. bambino) Детенце.

бамбу́к (мал.) Тропически вид тръстика.

ба́мя (тур. bamya) 1. Едногодишно зеленчуково растение с шушулков плод. 2. Плодът на това растение.

бан[1] (тюрк.) 1. *ист.* Управител на област през време на феодализма у южните славяни. 2. Управител на област в Югославия.

бан[2] (рум. от тюрк.) Дребна румънска монета, една стотна от леи.

бана́лен (фр. banal) Твърде обикновен, изтъркан от употреба, безинтересен.

бана́н (исп. banano от афр.) *бот.* 1. Палмообразно тропическо многогодишно растение. 2. Плодът от това растение.

банд (нем. Band) Нашивка.

ба́нда (ит. banda) 1. Шайка, сбирщина от пропаднали люде, въоръжена шайка. 2. *разг.* Група музиканти на духови инструменти.

банда́ж (фр. bandage) 1. Превръзка за

поддържане на телесен орган в нормално положение. 2. Метален пояс на машинни части или конструкции за придаване здравина, устойчивост и предпазване от износване. 3. Стоманен обръч (шина) на локомотивни и вагонни колела. 4. Плътна автомобилна гума на тежки товарни коли (без вътрешната гума с въздух).

бандáжен (от фр.) 1. Свойствен, присъщ на бандаж. 2. Предназначен за бандаж; бандажен струг — струг за изработване на бандажи (2), струг с голям диаметър.

бандéра (исп. bandera „знаме") Електрически или телеграфен стълб.

бандерúла (исп. banderilla) Малко копие, украсено с ленти.

бандерóл (фр. banderole) 1. Книжна ивица върху предмет, с която се удостоверява платен акциз или друга такса. 2. Книжна обвивка във вид на лента, в която се изпращат печатни произведения и други предмети. 3. Малка пощенска пратка предимно с такава обвивка.

бáнджо (англ. bandgo от исп.) *муз.* Струнен инструмент на американските негри.

бандúт (ит. bandito) Член на разбойническа банда; разбойник.

бандитúзъм (от ит.) Разбойничество.

бандýра (гр. pandoúra) *муз.* Украински музикален струнен инструмент с елипсовиден корпус и дълъг гриф с 12 до 50 струни.

банéла (фр. baleine „кит") Изрезка от полукорав материал за изпъване на яки, корсажи и др., по-правилно балена (отначало са правени от рогови пластинки, които се спускат от небцето на кит).

бáнка[1] (ит. bànco, фр banque) 1. Предприятие за различни видове парични и кредитни операции. 2. Вид хазартна игра. 3. Парите, с които разполага ръководител на хазартна игра.

бáнка[2] (нем. Bank.) Пейка, място за сядане на депутат в народно събрание.

бáнка[3] (нем. Bank) Вид аптекарски стъклен съд с похлупак.

банкéр (ит. banchiere) Собственик на банка, търговец с ценни книжа; капиталист.

банкéт[1] (ит. banchetto) Тържествен обяд или вечеря; угощение, гощавка, придружена с речи.

банкéт[2] (англ. banket) 1. Невисок землен насип за защита на жп. линия от вода. 2. Стъпало за стрелците в окоп. 3. Издигната пътека за пешеходци край парапет на мост. 4. Ивица от шосе встрани от настилката.

банкнóта (англ. bank-note) Книжен паричен знак.

бáнко (ит. banco) *фин.* Цената или курсът, по който банката купува и продава ценните книжа.

банкрýт (фр. banqueroute) 1. Несъстоятелност, при която имуществото на длъжника не може да покрие неговите дългове, фалит. 2. *прен.* Идейно пропадане.

банкрутúрам (нем. bankrottieren от фр.) Обявявам се за несъстоятелен да плащам; пропадам, фалирам.

банлóн (изк.) Текстилно влакно от изкуствена материя.

бáнник (рус.) Дълъг прът с цилиндрична четка или парцал на края за чистене вътрешната страна на цевта на оръдие след стрелба.

банолéт (фр. bagnolette) Женски накит във формата на шапчица.

бáнциг (нем. Bandsäge) Лентовиден трион, каран с моторно средство, за рязане на дървен материал.

баобáб (етиоп.) Тропическо дърво в Африка, голямо и многолетно. Плодовете и младите му листа се ядат.

баптúзъм (гр. baptismós „кръщение") *рел.* Учение на баптистите.

баптúст (гр. baptístēs) *рел.* Християнин, който отрича всичките църковни тайнства освен кръщението.

баптистéрий (гр. baptistérion „къпалня") *църк.* 1. Пристройки или странична част от храм за извършване на кръщавки. 2. Съд за кръщаване; купел.

бар[1] (англ. bar) 1. Малък ресторант, обикновено без места за сядане. 2. Място в ресторант, салон или заведение за поднасяне на закуски и напитки на крак; бюфет със спиртни

напитки. 3. Нощно заведение, луксозен ресторант, в който наред със скъпите напитки и закуски има атракционни номера.

бар[2] (гр. báros „тежест") Единица мярка за измерване на атмосферното налягане.

барабáн (рус.) 1. *муз.* Ударен музикален инструмент с различна големина; представлява цилиндър с опънати кожи от двете страни; ср. тъпан. 2. *техн.* Въртящ се кух цилиндър с различни предназначения: навиване на кабел, въже или тел, смесване, разбъркване или полиране на поставени в него предмети и др. 3. Цилиндрична или многоъгълна стена, която поддържа купол. 4. Цилиндрична част за патрони в револвер; патронник (1).

барабáр (тур. beraber) Заедно, наравно, наред с.

барáж (фр. barrage) 1. Стена, която преграждa река, за да я завири и да образува язовир или да задържа наносен материал за укрепване дъното на порои и стръмни реки; язобент. 2. Преграда във въздуха срещу неприятелски самолети — множество балони, често съединени с кабели и пр. 3. Преграда срещу неприятелски кораби — състои се от подводни мини. 4. Подпорна стъпалообразна стена за запазване на жп. линия от свличане или заливане от порой.

барáк (тур. barak) Къдраво малко куче.

барáка (ит. barraca) Лека дъсчена постройка.

барбари́зъм (гр. barbarismós) *езиков.* Чужда дума или израз в езика; чуждица; ср. варваризъм (2).

барботи́н (фр. barbotine) 1. Гъста боя от бяла глина, пясък и багрило, с която се нанасят украшения на керамични изделия преди изпичането им. 2. Керамично произведение с такава украса, предимно ваза.

барбýн (тур. barbunya от гр.) Дребна морска риба.

барбýт (тур. barbut) Хазартна игра със зарове.

бард (келт.) 1. Поет и певец у старите келти. 2. Поет, певец, странствуващ поет.

бардáк[1] (тур. bardak) 1. Съд за вода, стомна. 2. Чаша за вода.

бардáк[2] (рус.) Публичен дом.

барé, барéм (тур. bari) Поне, най-малко.

барелéф (фр. bas relief „нисък релеф") Скулптурно изображение и орнамент над плоска повърхност, което се издига над плоскостта по-малко от половината на своята дебелина.

барéта (фр. barrette) 1. Малка мека шапка без периферия; таке. 2. Червена домашна кардиналска шапчица.

бáржа (фр. barge) *мор.* Плавателен товарен съд с весла.

бариéра (фр. barrière) 1. Преграда или подвижно дърво, което спира минаването през железопътна линия, път и др. 2. Място на път, където се спира движението за проверка на пътници или стоки. 3. *сп.* Преграда за прескачане с кон при надбягвания или циркови игри. 4. *прен.* Преграда, пречка, препятствие.

бáрий (гр. barýs „тежък") Химически елемент, знак Ba, пореден номер 56, атомно тегло 137,34; метал със сребрист цвят.

барикáда (фр. barricade) 1. Улично прикритие от натрупани материали и предмети за отбрана през време на гражданска война или улични стълкновения, за преграждане на улица, мост, път или проход. 2. *прен.* Пречка, преграда, защита.

барикади́рам (от фр.) 1. Правя барикада, преграждам. 2. Защищавам, предпазвам, ограждам; б а р и к а д и р а м с е — предпазвам се чрез нещо или чрез някого.

бáрин (рус.) Господин, господар, благородник.

бари́ран чек (от фр. barrer) Чек, който не се изплаща от банка, но сумата се прехвърля от средствата на чекодателя към сметката на предявителя; нарича се още п р е с е ч е н ч е к.

барисфéра (гр. barysphaíra) *геол.* Централното ядро на земното кълбо — предполага се, че се състои от желязо, никел и други тежки метали.

бари́т (от гр. barýs „тежък") Минерал с различни цветове.

баритóн (гр. barýtonos) *муз.* **1.** Мъжки глас, който е среден между тенор и бас. **2.** Певец с такъв глас. **3.** Вид меден духов инструмент с теноров звук. **4.** *езиков.* Дума без тоническо ударение на последната сричка.

барúчески (от гр. barýs „тежък") Принадлежащ или свойствен на атмосферното налягане.

баркарóла (ит. barcarola) **1.** Песен на венецианските лодкари; лодкарска песен. **2.** Лодка за разходки, предимно през време на увеселения.

баркáса (хол. barkas) **1.** Голяма корабна лодка. **2.** Речен несамоходен плавателен съд. **3.** Спомагателен моторен кораб за влачене на други плавателни съдове в района на пристанище. **4.** Специално корито с перки за обезмасляване на кожи.

бáрман (англ. barman) Отговорник на бар[1] (2); бюфетчик.

баро- (гр. barýs „тежък") Като съставна част на сложните думи показва отношение към т е ж е с т и н а л я г а н е.

барогрáма (от гр.) Кривата линия, записана от барограф.

барогрáф (*баро-* и гр. gráphō „пиша") Уред за автоматично и непрекъснато записване на налягането на атмосферния въздух.

барокáмера (*баро-* и лат. camera) Помещение за изпитване на хора и уреди при по-високо или по-ниско налягане.

барóк, барóко (ит. barocco „украсен") **1.** Стил в изобразителните изкуства и архитектурата през XVI—XVII в., който се отличава с монументалност, пищност, декоративност и динамичност, особено при големи дворцови и църковни строежи. **2.** Литературен стил през XVII—XVIII в., който се отчита с възпяване на героични и изключителни личности, предимно крале и благородници, използуват се сюжети от древността и митологията, изразът е изящен и усложнен. **3.** В музиката — характерно е изтъкването на хармонията пред мелодията, подчертана патетичност на стила и пищност на формата.

баромéтър (*баро-* и гр. métron „мярка") Уред за измерване на атмосферното налягане.

барóн (фр. baron) Титла на благородник, която е с една степен по-ниска от граф.

баронéса (от фр.) Съпруга или дъщеря на барон.

баронéт (англ. baronet) Дворянска титла в Англия, която е по-ниска от титлата барон и се купува с пари.

бароскóп (*баро-* и гр. scopéō „гледам") **1.** Уред за измерване на атмосферното налягане. **2.** Уред за демонстрация на Архимедовия закон за отношение на въздушната среда.

баростáт (*баро-* и гр. statós „стоящ") Уред за автоматично регулиране на температурата в инсталиция в зависимост от налягането.

барýт (тур. barut от гр.) Взривно вещество от сяра, селитра и въглищен прах.

бáрхет (нем. Barchent) Вид памучен плат с мъхеста повърхност.

бáршчина (рус.) Безплатен принудителен труд на селяните в полза на помешчика в дореволюционна Русия.

бас[1] (ит. basso „нисък") *муз.* **1.** Най-ниският мъжки глас. **2.** Певец с такъв глас. **3.** Ниският глас в многогласно музикално произведение. **4.** Духов или струнен инструмент, който изпълнява най-ниските партии; контрабас.

бас[2] (тур. bas) Облог, обзалагане.

басéйн (фр. bassin) **1.** Водоем, водохранилище, вир. **2.** Територията, местността, от която се събират водите на река, море, езеро. **3.** Област, местност с минерални, каменовъглени и рудни изкопаеми. **4.** Изкуствен водоем за къпане, плуване, лекуване, спортни състезания или упражнения.

басúст (фр. bassiste) **1.** Който пее бас. **2.** Който свири на басов инструмент.

бáскет (англ. basket) Вкарване на топката в коша при играта баскетбол; кош.

бáскетбол (англ. basket-ball „кошница и топка") Спортна игра между два отбора от по петима играчи. В средата на късите страни на игрище-

то има табло с метален обръч, наречен кош. Целта е да се вкара с ръце топката в тоя обръч.

басма́ (тур. basma) Тънък памучен шарен плат.

басма́-тютю́н *(басма и тютюн)* Дребнолистен ароматен тютюн.

ба́ста[1] (нем. Bast) Тясна гънка на дреха за украса.

ба́ста[2] (ит. basta) Стига! Достатъчно!

баста́рд (нем. Bastard) **1.** Потомък на два различни вида или породи животни или растения; мелез. **2.** Незаконородено дете.

басти́лия (фр. Bastille) **1.** *ист.* Укрепен замък, който бил държавен затвор в Париж, превзет от въстаналия народ на 14 юли 1789 г. **2.** *прен.* Голям и строг затвор за политически лица; затвор.

бастио́н (фр. bastion) **1.** Петоъгълно укрепление, което се намира на ъглите на крепостна стена и се издава малко извън нея. **2.** *прен.* Силно укрепено място, крепост.

басти́свам (от тур. bastirmak) **1.** Налягам, натискам. **2.** Нападам ненадейно, обграждам. **3.** *прен.* Надвивам, унищожавам.

бастона́да (исп. bastonada) Наказание чрез биене с пръчка по петите и по гърба.

бастó́н, басту́н (ит. bastóne) Тояга с дръжка за подпиране при ходене.

батайли́ст, батали́ст (от фр. bataille „битка") Художник или писател, който изобразява военни сюжети.

бата́к (тур. batak) **1.** Кално място, тресавище, блато, мочур. **2.** Задължение, което не може да се получи. **3.** *прен.* Занемарена работа; нечестна работа.

батакчи́я (тур. batakçi) Човек, който не си плаща дълговете.

бата́л (тур, battal) **1.** Изоставен, запустял. **2.** Развален, негоден.

бата́лен (от фр.) Който има военна тематика.

батали́ст = батайлист.

бата́лия (фр. bataille) Битка, сражение.

батальо́н (фр. bataillon) *воен.* Войскова единица от няколко роти; дружина.

батаре́я (от фр. batterie) *воен.* **1.** Бойна единица от артилерията и ракетните войски (с няколко оръдия). **2.** Огнестрелни и други технически средства за водене на сражение, установени на една позиция (топове, минохвъргачки, прожектори и др.).

бата́т (исп. batata) *бот.* Едногодишно топлолюбиво растение, чиито грудки са близки по химически състав с картофите.

бате́рия (фр. batterie **1.** *физ.* Съединение от галванически елементи или акумулатори, свързани по определен начин като източник на ток. **2.** Джобно фенерче с батерия.

батиме́трия (гр. bathýs „дълбок" и metréō „меря") Клон от практическата хидрогеология, който се занимава с измерване на морските дълбочини.

батиме́тър (гр. bathýs и métron „мярка") Уред за измерване на морските дълбочини.

батиска́ф (гр. bathýs „дълбок" и skáphos „лодка") Подводен самоходен апарат, снабден с апаратура за изследване на морските дълбочини, ср. батисфера (2).

бати́ста (фр. batiste) Тънък, предимно ленен плат за бельо.

батисфе́ра (гр. batysphaira) **1.** Морска дълбочина. **2.** Уред във вид на кълбо за изучаване на морските дълбочини, снабден със специални съоръжения.

батма́н (фр. battement) **1.** Особен вид стъпка при балет. **2.** *сп.* Вид удар върху шпагата на противника при фехтовка.

батоме́тър (гр. batýs „дълбок" и métron „мярка") Уред, с който се взема вода от желана морска дълбочина за изследване.

бату́д (фр. batoude) **1.** Опънатата хоризонтална въжена мрежа за циркови номера върху нея и за предпазване при опасни циркови номера. **2.** Циркови номера върху такава мрежа.

баха́р (тур. bahar от ар.) Ароматни зърна от южно растение, които се употребяват за подправка на ястия.

Ба́хус = Бакх.

бахча́ (тур. bahçe) Зеленчукова или овощна градина; градина.

баци́л (лат. bacillum „пръчица") *мед.* **1.** Невидим с невъоръжено око микроорганизъм във вид на пръчица,

вретено или чехълче, който е причинител на някои болести; пръчковидна бактерия. 2. *прен.* Всяка болестотворна бактерия.

бач[1] (тур. baç от перс.) 1. Налог за внасяне стоки в населено място. 2. Градско право.

бач[2] (унг.) Овчар, който приготвя млечни продукти.

бачи́я (от унг.) 1. Стадо овце за млекуване. 2. Малка мандра.

башибозу́к (тур. başibozuk) 1. Нередовна турска войска през XVIII и XIX в., известна по своята жестокост и безчинства. 2. *прен.* Размирници, сбирщина, която се отдава на безчинства.

башка́ (тур. başka) Отделно, по своему.

башлъ́к (тур. başlık) Вълнена качулка за предпазване от дъжд, студ и сняг; качулка.

баяде́рка (фр. bayadère от порт.) Индийска танцьорка и певица.

баялди́свам (тур. bayılmak) Губя съзнание, припадам.

бая́т (тур. bayat) Отдавнашен, остарял, непресен.

беатиза́ция (к. лат. beatisatio) *църк.* Провъзгласяване на някое лице за „блажен" — по-ниска степен от светец.

бег = 1. бек. 2. бей.

бегемо́т (ср. евр.) *зоол.* Дебелокожо животно, което живее в реките и езерата на Африка, храни се с трева и достига големи размери; хипопотам, речен кон.

бегли́к (тур. beylik) *остар.* 1. Данък върху овци и кози. 2. Безплатна работа или данък в натура на господар (бег).

бего́ния (от собс.) *бот.* Вид тропическо и субтропическо растение с красиви листа и цветове.

бе́декер (от собс.) Пътеводител, справочник за пътешественици и екскурзианти (по името на първия автор на такъв справочник).

бедуи́н (ар.) Арабски чергар, лице от скитнишко арабско племе в Арабия и Северна Африка.

бе́жов (фр. beige) Който е с цвят, среден между светлокафяв и кремав.

бе́збол, бе́йсбол (англ. base-ball) *сп.* Игра на топка на квадратно игрище между два отбора от по девет души.

бе́земшон (нем. Besemschon) Отстъпка в процент от нетото на стока за оная част, която прилепва към опаковката.

бези́р (тур. bezir от ар.) Преработено растително масло, най-често лленено, което се употребява обикновено за приготвяне на блажни бои.

безисте́н (тур. bezesten от перс.) Голяма, обикновено сводеста сграда с търговски магазини.

бей (тур. bey) *ист.* 1. Титла за високи военни и граждански чинове в Османската империя. 2. Титла на малък феодален владетел земевладелец и управител на малък град. 3. Господар.

бейле́рбей (тур. beylerbey) Главен бей, управител на голяма област.

бейли́к (тур. beylik) 1. Бейство, звание на бей. 2. *прен.* Ангария.

бек (англ. back „гръб") *сп.* Защитник близо до вратата на своя отбор при игра на футбол; защитник.

бека́р (фр. bécarre) *муз.* Знак в нотописа, който отменя действието на диез или бемол.

бека́с (фр. bécasse) Прелетна малка птица с вкусно месо.

беклеме́ (тур. bekleme) *остар.* 1. Стражница, помещение за стража. 2. Стража.

беко́н (англ. bacon) Специално приготвено и опушено свинско месо със сланината.

бекри́я (тур. bekri) Пияница.

бекя́р(ин) (тур. bekâr) 1. Който живее без семейство. 2. Ерген, неженен.

бел[1] (тур. bel) 1. Вид лопата за копаене на пръст; лизгар. 2. Хубаво месо от гърба на животно; рибица.

бел[2] (от собс.) Акустична единица за измерване на разликата между силата на две мощности (по името на един от изобретателите на телефона — Bell).

белadóна (ит. belladonna) *бот.* Вид отровно растение, което се употребява като лек; старо биле.

белведе́р (ит. belvedere „хубава външ-

ност") *арх.* 1. Хубава дворцова сграда, пристройка във вид на балкон или тераса или особена част на дворцов парк, откъдето има хубав изглед. 2. Название на някои дворци в отделни европейски градове (Виена, Варшава, Рим и др.); А п о л о н Б е л в е д е р с к и — прочута антична статуя, която се пази сега в папския дворец „Белведере".

белвю (фр. belle vue) Хубав изглед, хубава гледка.

бéлга (фр. belga) Белгийска монетна единица, равна на пет белгийски франка.

беледиé (тур. belediye) Седалище на управа, общинско управление.

белетáж (фр. bel étage) 1. Първи етаж на къща, надпартерен етаж. 2. Балкон в театър над партера.

белетрúст (от фр. belles-lettres „литература") Писател, който пише в проза — романист, новелист; разказвач.

белетрúстика (от фр. belles-lettres) *литер.* Художествена проза (роман, повест, разказ).

белкáнто (ит. bel canto) *муз.* Вокалноизпълнителски стил на италианската певческа школа, който се характеризира с лекота и приятност на звученето, плавност на мелодическата линия, изразителна и изискана фразировка, изящност и съвършенство на музикалните орнаменти.

бéлки (тур. belki) Може би да, възможно е.

белóт (фр. belote) Вид игра на карти.

белá (тур. belâ) Беда, зло, нещастие; пакост, неприятност.

бемóл (фр. bémol) *муз.* Знак в нотописа за понижаване на звука с половин тон.

бен (евр.) син.

бенгáлски (от собс.) Произхождащ от Бенгалия; б е н г а л с к и о г ъ н — химическа смес, която се употребява при увеселения, понеже дава разноцветни пламъци.

бенедиктúн (от собс.) Вид ликьор, приготвян отначало само от бенедиктинските монаси.

бенефúс (фр. bénéfice от лат. bene „добре" и facio „правя") 1. *остар.* Театрално представление, приходът от което е в полза на чествуван артист. 2. Чествуване на театрален деец с такова представление.

бенефициáнт (от фр.) Театрален деец, който се чествува с бенефис.

бенефúций, бенефúция (лат. beneficium „благодеяние") *ист.* 1. Поземлено владение без право на наследяване, подарено от феодал на васал. 2. Благодеяние чрез завещаване на имот, особено на духовенството в католическата църква. 3. Църковна длъжност в католическата църква с определен доход.

бензúн (фр. benzine от лат. benzoe „смола" от ар.) Безцветна леснозапалима течност с характерна миризма; добива се от нефт или по изкуствен начин (служи за гориво на мотори, за разтворител на каучуковото производство и др.).

бензиномотóр *(бензин* и *мотор)* Двигател, който работи с бензин.

бензóе (к. лат. benzoe от ар.) Тамян, смола за кадене, добивана от дърво, което расте в Сиам и Малайските острови; има приложение в бояджийската техника, парфюмерията и др.

бензóл (к. лат. benzoe и лат. oleum „масло") Безцветна горяща течност с характерна миризма; добива се от нефт и при сухата дестилация на каменните въглища; разтваря мазнините, смолата и каучука.

бéнка (тур. benek) Черно петно или пъпка по тялото или лицето на човека.

бент (тур. bent от перс.) 1. Изкуствена преграда на река за отбиване на водата; яз. 2. Заградена вода, вир.

бéнтос (гр. bénthos „дълбочина") Съвкупност от организмите, които населяват дъно на воден басейн — езеро, блато, река, море.

берáйтер (нем. Bereiter) *сп.* 1. Който обяздва коне. 2. Учител по езда.

берáт (тур. berat от ар.) Султански указ за даване права и привилегии най-често за стопански и финансови въпроси; указ, грамота на султан.

бербáт (тур. berbat от перс.) Изцапан, мръсен.

бербе́р(ин) (ит. barbiere през тур.) Бръснар.
берберѝн (фр. berbérine) *хим.* Алкалоид, който се намира в много растения.
бергамо́т (ит. bergamotto) *бот.* **1.** Вид сочна круша. **2.** Вид дърво от рода на лимоните. **3.** Плод на това дърво, от който се получава ароматично етерично масло.
бе́ргманов (от собс.) Който служи за вътрешна скрита електрическа инсталация.
бергониза́ция (от собс.) *мед.* Начин на лекуване с електричество (по името на френския рентгенолог Бергоние).
берда́нка (от собс.) Вид еднозарядна бойна пушка с широка цев.
береке́т (тур. bereket) Плодородие.
бе́ри-бе́ри (инд. beri-beri) *мед.* Заболяване, което се предизвиква от липса на витамин В поради продължително хранене с олющен ориз.
берѝл (гр. bếryllos) Скъпоценен камък с жълтеникав цвят.
берѝлий (от гр. béryllos) Химически елемент, знак Be, пореден номер 4, атомно тегло 9,013; твърд и лек метал със стоманеносив цвят; има широко приложение.
берклеа́нство, берклиа́нство (от собс.) Субективно идеалистическо направление във философията, свързано с името на английския епископ Беркли (1684—1753 г.). Отрича обективното съществуване на света и смята, че предметите са само съвкупност от усещания и не съществуват вън и независимо от съзнанието; признава съществуването на бог, който предизвиквал усещанията.
берлѝна (от собс.) **1.** Синя боя. **2.** Вид речен кораб с остър нос. **3.** Някогашна двуместна кола.
бе́рма (англ. berme) **1.** Отстъп покрай дига, напоителни или отводнителни канали, който им придава устойчивост и служи за пътека. **2.** Тясна ивица земя между ров и насип на окоп за предпазване от срутване на пръст в окопа, за складиране на оръжия, бомби, патрони и др. **3.** Ров.
берсалие́р (ит. bersagliere) *воен.* Войник от избрани пехотни части на италианската армия.
берсьо́за (фр. berceuse) Приспивна песен, вокално или инструментално произведение с меланхоличен характер.
бертоле́това сол (от собс.) Прах или дребни кристалчета със солен вкус, който има широко приложение в медицината, индустрията и др.
бе́са[1] (алб.) Заклеване, даване на честна дума.
бе́са[2] (фр. baisse) *фин.* Понижаване курса на борсовите книжа.
бест (перс. best) Неприкосновено убежище, азил.
бе́стия (лат. bestia) Звяр.
бестиа́рий (лат. bestiarium) *литер.* Вид средновековно литературно произведение, което описва зверове (bestia) с алегорично тълкуване.
бестсе́лър (англ. bestseller „разпродаван бързо") Книга, която в определено време се търси и купува твърде много.
бе́та (гр. bêta) Втората буква в гръцката азбука, пише се β; б е т а-ж е л я з о — състояние на желязото при температура 768° и 906°, когато притежава магнитни свойства и не разтваря въглерода; б е т а-л ъ ч и — лъчите, изпускани от радиоактивни вещества като поток от бързи електрони.
бетатро́н (*бета* и *електрон*) Инсталация за ускоряване на електроните (бета-частици).
бете́р (тур. beter от перс.) По-лош.
бето́н (фр. béton от лат. bitūmen „земна смола") **1.** Изкуствен строителен материал, който е смес от вода, цимент, пясък и чакъл — след изсъхване става твърд. **2.** *сп. прен.* Тактически маниер при игра на футбол, при който играчите образуват „стена".
бето́н-арме́ (фр. béton armé) **1.** Стоманобетон, строеж, при който стоманена конструкция се изпълва с бетон. **2.** *прен.* Термин за означаване на две аса и два попа при игра на покер.
бетоние́рка (фр. bétonnière) *техн.* Бетонобъркачка.

бетонѝрам (фр. bétonner) 1. Заливам с бетон. 2. *прен.* Заякчавам.

бетонѝт (от фр.) Направен по изкуствен начин камък от бетон с дупка в средата; употребява се за закрепване на руднични изкопи, при строеж на високи сгради и др.

бецѝрк (нем. Bezirk) Район, участък, околност.

бешамéл (фр. от собс.) Бял сос, приготвен от мляко, яйца и брашно за заливане на различни видове яденета.

бешѝк (тур. beşik) Дървена люлка за бебе.

бешлѝк (тур. beşlik) *ист.* Петак, монета от пет гроша.

биáндрия (гр. biandría) Двубрачие, водене на двама мъже едновременно; ср. бигамия.

биáрхия (лат. bis „два пъти" и гр. archḗ „власт") *пол.* Двувластие, едновременно управление на двама.

биатлóн (лат. bis „два пъти" и гр. áthlon „борба") *сп.* Състезание от две части: бягане със ски на 20 км и стрелба по четири мишени, разположени на различни разстояния.

бибелóта (фр. bibelot) Дреболия, украшения за маса, камина, етажерка.

биберóн (фр. biberon) 1. Каучукова цицка за изкуствено кърмене. 2. Стъклен, каучуков или метален съд с такава цицка.

библейѝзъм (от собс.) 1. Използуване в литературата и изобразителното изкуство на сюжети от Библията. 2. Заети от Библията думи, сентенции, собствени имена, стилни обрати и др.

библéйски (от Библия) 1. Който принадлежи или е свойствен на Библията. 2. Вехтозаветен. 3. *прен.* Старинен, древен.

библио- (гр. biblíon „книга") Като съставка на сложните думи показва отношение към к н и г и т е.

библиогнóст (*библио-* и гр. gnṓstēs „познавач") Познавач на книгите.

библиогрáф (*библио-* и гр. gráphō „пиша") 1. Специалист по библиография. 2. Студент по библиография.

библиогрáфия (гр. bibliographía) 1. Знание за методите и начините за съставяне на указатели, списъци и прегледи на книги и други печатни произведения, като се посочват авторът, заглавието, годината и мястото на издаването, форматът, страниците и т. н.; наука за книгата. 2. Отдел в периодически издания за разглеждане на новоизлезли книги. 3. Списък на книги, списания и статии, които се отнасят до един въпрос. 4. Указател на литература.

библиолáтрия (*библио-* и гр. latréia „почит") Прекалено почитане на книгата.

библиолóгия (*библио-* и гр. lógos „наука") Наука за книгите; книгознание.

библиомáн (*библио-* и mania „лудост") Страстен любител на книги, страстен събирач на стари книги.

библиомáния (гр. bibliomania) Силна страст за събиране на книги, особено на редки и старопечатни.

библиомáнтия (гр. bibliomantéia) Гадаене по книга, отворена на случайна страница (особено с Библията).

библиотáф (гр. bibliotáphos „който погребва книги") Пристрастен събирач на книги, който не ги използува.

библиотéка (гр. bibliothḗkē) 1. Учреждение за събиране, описване и пазене на книги за обществено ползуване. 2. Сбирка от книги. 3. Помещение за пазене на книги. 4. Шкаф за книги. 5. Редица от книги, близки по съдържание или обединени в едно издание.

библиотекáр (к. лат. bibliothecarius от гр.) 1. Книгопазител. 2. Служител в библиотека, който има специална подготовка и се занимава с книгите.

библиотекогрáфия (*библиотека* и гр. gráphō „пиша") Библиотекознание, наука за устройство на библиотека.

библиофѝл (*библио-* и гр. philéō „обичам") Любител, ценител и събирач на книги.

Бѝблия (гр. biblíon) *рел.* Сборник от книги с религиозно съдържание. Състои се от два дяла: Стар завет, от 50 книги, и Нов завет, от 27 книги.

бивáк (фр. bivouac, нем. Biwake

1. Временно разположение на войски за почивка или нощуване вън от населено място при спазване на предохранителни мерки. 2. Открито място за такова разполагане на войска. 3. Място за почивка, за нощуване, за летуване и пр.; лагер.

бигáмен (от гр.) Двубрачен.

бигáмия (лат. bis „два пъти" и гр. gámos „брак") Двубрачие; двуженство.

бигарáдия (фр. bigaradier) *бот.* Вид цитрусово дърво, горчив портокал.

бигенерúчен (лат. bis „два пъти" и genus, eris „род") Двуроден, с два рода.

бигóтен (фр. bigot) Престорено набожен, лицемерен.

биготúзъм (фр. bigotisme) Престорена набожност, лицемерие.

бигýди (фр. bigoudi) Ролки за навиване и къдрене на коса.

бидé (фр. bidet) Малка вана за промивки.

бидóн (фр. bidon) Метлически съд с малък отвор за пазене и пренасяне на течности, газове и др.

биéла (фр. bielle) *техн.* Машинна част с различна форма и размер, която предава и трансформира някакво движение.

бижý (фр. bijou) 1. Скъпоценен накит, скъпоценен камък. 2. Скъпоценности.

бижутéр (фр. bijoutier) Търговец на скъпоценности

бижутéрия (фр. bijouterie) 1. Търговия със скъпоценности. 2. *прен.* Скъпоценности, скъпи накити. 3. Заведение за търговия със скъпоценности.

бúзнес (англ. business) Търговия, дейност само за трупане на печалба.

бúзнесмен (англ. business man) 1. Лице, което върши някоя работа само за получаване на повече пари. 2. Грубо практичен човек. 3. Алчен за печалба търговец; безскрупулен човек.

бизóн (лат. гр. bison) *зоол.* Див бик в Северна Америка с дълги косми на предната част на тялото си; ср. зубър.

бикамерúзъм (от лат.) Система на държавно управление с две камари.

бикарбонáт (лат. bis „два пъти" и carbo „въглен") 1. Кисела сол на въглената киселина. 2. Сода във вид на бял прах, която се употребява в медицината, сладкарството и др.

биквадрáт (лат. bis „два пъти" и quadrātus) *мат.* Удвоена квадратна степен; 16 е биквадрат на 2, понеже 2 по 2=4 и 4 по 4=16; биквадратно уравнение — уравнение с неизвестно от четвърта степен (двойна квадратна степен).

бикúни (от собс.) Вид дамски бански костюм от две части за таза и гърдите (по името на остров Бикини).

бикфóрдов шнур (от собс.) Бавногорящ шнур, който се употребява като огнепровод за подпалване на капсула.

бил (англ. bill) Законопроект, който се внася в парламента в Англия, САЩ и др., а след приемането му от двете камари и утвърждаването му става закон.

билабиáлен (лат. bis и labiālis „устнен") *езиков.* Двуустнен; билабиален звук — който се произнася с допирането на двете устни (б, п, м).

билатерáлен (лат. bis и laterālis) Двустранен.

билатерáлност (от лат.) Строеж на организъм, който се състои от две еднакви половини — дясна и лява (човек, гръбначните животни и др.).

билбю́л, бюлбю́л (тур. bülbül) Славей.

билдапарáт (нем. Bildapparat) Уред за предаване образи по телеграф, апарат за фототелеграфия.

билéт (фр. billet) 1. Писмен документ за удостоверяване на известно положение: за платен вход, за платена такса, за участие в лотария, за право на пътуване и др. 2. Документ за удостоверяване на принадлежност на притежателя към някаква организация — партиен билет. 3. Свидетелство за платена такса за продажба на добитък.

билингвúзъм (от лат. bilinguis „двуезичен") Двуезичие, употреба на два езика в една държава или от един народ.

билингвистичен (лат. bilinguis) Двуезичен, на два езика.

билини (рус.) Руски народни епически песни с героично, фантастично или битово съдържание.

билион (фр. billion) 1. Хиляда милиона, милиард у французите (1 000 000 000). 2. Милион милиона у другите народи (1 000 000 000 000). (Сега вече е общоприето френското число.)

билирубин (лат. bilis „жлъчка" и ruber „червен") *физиол.* Основният пигмент на жлъчката, който се образува в черния дроб от хемоглобина на червените кръвни телца при тяхното разрушаване.

билон (фр. billon 1. Сребро от ниска проба, обикновено служи за монети. 2. Непълноценна разменна металическа монета, чиято номинална стойност надминава пената на вложения в нея метал и направените разходи за отсичането ѝ. 3. *прен.* Изтъркани медни монети.

билюк (тур. bö'ük) 1. Множество. 2. Стадо, черда. 3. Чета, рота.

билюр (тур. bilûr) 1. Кристално стъкло. 2. *прен.* Чаша.

биля (фр. bille, ит. biglia) Топка за игра на билярд.

билярд (фр. billard) 1. Голяма маса, покрита със зелено сукно, за игра с топки. 2. Игра с топки върху такава маса.

биместър (лат. bimestris „двумесечен") Време от два месеца.

биметализъм (лат. bis „два пъти" и *метал) икон.* Двойна метална валута; парична система, при която златото и среброто имат значение за определяне цената на монетата.

бимс (хол. beams) *мор.* Хоризонтална напречна греда, която свързва ребрата на кораб. Най-горният ред на бимсовете поддържа палубата на кораба.

бинарен (лат. binarius) Двоен, двойнствен.

бинбашия (тур. binbaşi) Началник на 1000 войници, дружинен командир.

бинлик, бинлък (тур. binlik) 1. Стъклен съд във форма на шише с плетена обвивка за 3,25 кг. 2. Стъклен съд за течности, обикновено изплетен; дамаджана.

бинокъл (фр. binocle от лат. bini „по два" и oculus „око") Уред от две оптически тръби за гледане на далечни разстояния.

бинокулярен (лат. bini „по два" и ocularis „очен") 1. С две очи. 2. Който е за двете очи.

бином (лат. bis „два пъти" и гр. nómos „част") *мат.* Алгебричен двучлен, на който частите са съединени с + или —, т. е. представлява сума или разлика от два едночлена.

бинт (нем. Binde) Дълга ивица от тънък плат за превръзка на рани и др.

бинте (хол.) Вид качествени и средноранни картофи.

био- (гр. bios „живот") Като съставка на сложните думи показва отношение към ж и в о т а.

биоаритметика (*био-* и *аритметика*) Пресмятане продължителността на живота.

биобиблиография (*био-* и *библиография)* Животопис на едно лице, придружено с пълно описание на неговите трудове и на писаното за него.

биогенеза, биогенезис (*био-* и гр. génesis „произход") 1. Постепенното развитие на живота. 2. Идеалистическо учение, според което животът е вечен и никога не се заражда отново, а всеки жив организъм води началото си от друг.

биогенетичен (гр. biogenetikós) Който се отнася до развитието на живота; б и о г е н е т и ч е н з а к о н — биологичен закон, формулиран от Мюлер и Хекер и доразвит от Северцов. Според този закон всяко живо същество преминава от зараждането си до пълното си развитие редица форми, които са кратко и сбито повторение на оформите, преминати от животинските прадеди на този организъм или от родовите му форми, като се почне от най-стари времена до днес.

биогеография (*био-* и *география*)

Наука за разпределението на растителните и животинските организми по земното кълбо в зависимост от природните условия и геоложката история на Земята. Състои се от два дяла: зоогеография и фитогеография.

биогеохи́мия *(био-*, гр. gḗa „земя" и *химия)* Наука, която изучава геохимичните процеси в биосферата.

биогра́ф (гр. biográphos) Автор на биография; животописец.

биографи́чен, биографи́чески (от гр.) Който принадлежи или е свойствен на животоописание.

биогра́фия *(био-* и гр. gráphō „пиша") Описание на живота на някое лице; животопис.

биодина́мика *(био-* и *динамика)* Наука за жизнените сили на организма.

биоли́т (*био-* и гр. líthos „камък") 1. Вкаменелост на живо същество. 2. Скала, образувана от вкаменени организми.

биоло́г (гр. biológos) 1. Учен, който се занимава с биология. 2. Преподавател или студент по биология.

биоло́гия (*био-* и гр. lógos „наука") 1. Съвкупност от науки за живите организми, за явленията и закономерностите в целия органичен свят; наука за живота. Главни биологични науки са: дарвинизъм, зоология, ботаника, морфология, ембриология, биохимия, биогеография и др. 2. Учебник по биология.

биолуминесце́нция (*био-* и *луминесценция*) Светене на живи организми.

биомагнети́зъм (*био-* и *магнетизъм*) Магнетизъм у живи същества.

биома́нтия *(био-* и гр. mantéia „предсказание") Предсказване продължителността на живота.

биома́са (*био-* и *маса*[1]) Количеството вещество от живи организми на единица повърхност или в единица обем вода, изразено в тегловни единици.

биоме́трика, биоме́трия (*био-* и гр. metréō „меря") Спомагателна биологична наука, която си служи с математически средства за количествен анализ на биологичните явления.

биомеха́ника (*био-* и *механика*) Дял от анатомията и физиологията, който изучава развитието, строежа и дейността на двигателния апарат на животните и човека.

биомици́н (*био-* и гр. mýkēs „гъба") Жълт кристален прах, горчив на вкус, мъчно разтворим във вода, силен антибиотик (действува на гнойните коки, на причинителите на пневмонията, трипера, дизентерията и др.).

био́ника (гр. bios „живот") Наука, която изучава механизмите за възприемане и използуване на информацията, изработвана от биологическите системи през милионите години на еволюция.

бионо́мия *(био-* и гр. nómos „закон") Наука, която се занимава със закономерностите в живота.

бионтиза́ция (*био-* и гр. ōn, óntos „съществуващ") Особена манипулация на посевните семена чрез слаб разтвор от живак, арсеник и стрихнин, за да се засили тяхната жизненост.

био́псия *(био-* и гр. ópsis „виждане") *мед.* Изрязване на малки части от жив организъм за микроскопско изследване.

биориза́ция *(био-* и гр. horízō „отделям") Начин за пастьоризиране на мляко.

биопсихи́зъм *(био-* и гр. psychḗ „душа") Идеалистично учение, според което в основата на всеки живот стои духовно начало (душа).

биоско́пия *(био-* и гр. scopéō „виждам", „гледам") *мед.* Вземане на малки части от жив организъм за разглеждане с научна или диагностическа цел; ср. биопсия.

биоста́нция *(био-* и *станция*). Биологическа станция: а) изучава биологията на растенията и животните в дадена местност или в дадена среда; б) подпомага изучаването на естествознанието като музей на живата природа.

биоста́тика (*био-* и *статика*) Наука за средната продължителност на живота у различните народи.

биосфе́ра (*био-* и гр. sphaíra „кръг") Областта на земното кълбо, в която.

има живот (обхваща част от водното пространство, от земната кора и от атмосферата).

биотáксия (*био-* и гр. táksis „подреждане") Дял от биологията, който определя правилата за естествена класификация на живите и изчезналите същества.

биотерáпия (гр. biothérapie от гр.) *мед.* Метод за лекуване, който използува живи микроорганизми (кефир, квас, различни микроби) или средата, в която живеят тези микроорганизми (мляко, стомашен сок, жлъчка и др.).

биотúн (фр. biotine) Двоен силикат на алуминия и на калция.

биотúп (*био-* и гр. týpos „вид") Съвкупност от индивиди със сходни наследствени заложби.

биотúт (фр. biotite) Тъмноцветна или черна слюда, която е широко разпространена и влиза в състава на гранита и на някои скални видове.

биотóмия (*био-* и гр. témnō „режа") *мед.* Рязане на жив организъм с научна цел; ср. биопсия и биоскопия.

биотóп (*био-* и гр. tópos „място") Участък от обитаваната от организмите среда, която е свързана с повече или по-малко еднородни условия за съществуване (блато, ливада, гора и т. н.).

биофúзика *(био-* и *физика)* Дял от физиката, който изучава физичните закономерности в биологичните явления.

биохúмия *(био-* и *химия)* Наука за химическия състав на живите организми и за ставащите в тях химически процеси.

биоценóза (*био-* и kainós „общ") Съжителство на живи организми в определен участък на природата (биотоп), които имат определен видов състав.

бипéд (лат. bis „два пъти" и pes, pedis „крак") Който има два крака; двукрак, двуног.

биплáн (лат. bis „два пъти" и planum „равнина", фр. biplan) Самолет с две носещи плоскости (крила), разположени една над друга.

биполя́рен (к. лат. bipolāris от гр.) Двуполюсен.

бúра (ит. birra) Слабо алкохолно питие, приготвяно от ечемик, вода и хмел; пиво.

бирлúк (тур. birlik) Единица, асо (в карти за игра и др.).

бúрхале (нем. Bierhalle) Специално обзаведено питейно заведение или помещение, в което се сервира предимно бира.

бис (лат. bis „два пъти") Повторно! Втори път! Да се повтори!

бисексуáлен (лат. bissexuālis) Двуполов.

бисексуáлност (от лат.) Съществуване у човек или животно на полови жлези и признаци на противния от неговия пол.

бúсер (ар. büsre) Скъпоценно лъскаво зърно, образувано в черупките на някои миди; перла, маргарит.

бисектрúса (фр. bissectrice) *геом.* Права, която минава през върха на ъгъл и го разделя на две равни части.

бисúрам (от лат. bis „два пъти") **1.** Извиквам на бис. **2.** Изпълнявам нещо за втори път по желание на публиката.

бисквúт (фр. biscuit от лат. bis „два пъти" и coquo „пека") **1.** *мн. ч.* Сухи и препечени тестени произведения от брашно, яйца, мазнина, захар и др. **2.** Вид порцелан с матов цвят, препечен втори път и неглазиран.

бисмýт (нем. Bismut) Химически елемент, знак Bi, пореден номер 83, атомно тегло 209; тежък, леснотопим, червеникаво-сребърнобял, крехък и с блясък на метал; има голямо приложение в медицината и др.

бисмутúн (нем. Bismutin) **1.** Съединение на бисмута със сяра; бисмутов сулфат. **2.** Минерал, от който се добива бисмут.

бисмутúт (нем. Bismutit) Природен аморфен бисмутов карбонат във вид на зеленикави, жълти или сиви кори, на буци или на прах; сернист бисмут.

бúстър (фр. bistre) Тъмнокафява боя, която се употребява при акварелната живопис за еднотонна тушовка.

бисулфáт (лат. bis „два пъти" и *сулфат*) Кисела сол на сярната киселина.

бисулфи́т (лат. bis „два пъти" и *сулфит*) Кисела сол на серистата киселина, която се употребява като проявител при фотографията.

битеи́зъм (лат. bis „два пъти" и гр. theós „бог") Двубожие.

би́тник (англ. beat „бия", „разбивам" и славянската наставка *-ник*) 1. Младеж в буржоазните страни, представител на т. нар. „разбито поколение", който не зачита общоприетите битови норми, ходи мръсен, неостриган, нечистоплътен, с екстравагантно облекло, като проявява пълно незачитане на обществения ред. 2. Представител на литературно направление в САЩ, появило се през 50-те години на XX в., което се характеризира с анархистични настроения, субективизъм и протест против лицемерието на буржоазното общество.

битпаза́р (тур. bitpazarı) 1. Пазар за стари неща; вехтошарски пазар. 2. *прен.* Безредие.

биту́м (лат. bitūmen „смола") Смолесто или катрановидно въглеродно вещество. Битумите са твърди, полутвърди, течни или газообразни природни или добити по изкуствен начин продукти, които се разтварят в органични разтворители; състоят се от въглерод и водород, често с примеси от кислород, сяра и азот. Естествени битуми са асфалт, нефт, гудрон, озокерит и др. Употребяват се в пътното строителство като хидро- и електроизолационни материали също и в производството за лакове, пластмаси и др.

битумиза́ция (от лат. bitūmen) 1. Изкуствено запълване с битум на пукнатини в скали за изолиране на подпочвени води. 2. Разлагане на органично вещество, при което се увеличава съдържанието на високомолекулните съединения (парафинови и нафтени).

бифока́лен (лат. bifocālis) Който има два фокуса, напр. стъкла за очила.

бифо́лиум (лат. bis „два пъти" и folium „лист") Двулистник.

бифо́рмен (лат. bis „два пъти" и forma) Двуобразен, с два образа.

бифте́к (англ. beefsteak) Крехко изпечено или изпържено говеждо месо.

бифурка́ция (лат. bifurcatio от bis „два пъти" и furca „вила") 1. Раздвояване, разделяне на две; разклоняване. 2. *геогр.* Разклоняване на река на две реки.

би́цепс (лат. biceps) *анат.* Двуглав мускул.

бицикле́т, бици́къл (фр. bicyclette) Велосипед с две колела; колело.

бичкия́ (тур. biçki) 1. Вид трион за рязане на дърва, дъски и др. 2. Дъскорезница, бичкиджийница.

бичме́ (тур. biçme) Дълга четвъртита дървена изрезка, която се употребява за строежи и др.

бишко́ти (ит. biscotto) Сухи печени сладки, приготвени от яйца, брашно, пудра захар и ванилия; използува се и като основа на торти, кремове и пасти.

блази́ран (от нем. blasen „надувам") Надут, надменен.

блам (фр. blâme) 1. Сваляне от власт или ръководна длъжност чрез гласуване; лишаване от доверие. 2. Охулване. 3. *прен.* Срам, проваляне, излагане.

блами́рам (фр. blâmer) 1. Свалям от власт или ръководна длъжност чрез гласуване; лишавам от доверие. 2. *прен.* Укорявам, охулвам, посрамявам.

бланк (фр. blanc „бял") 1. Вид обработена кожа. 2. Вид бяла боя.

бла́нка (лат. blanca „бяла") Бял ненаписан лист с означено име на лице, на учреждение или заведение, от което произхожда, или с някои други указания, предназначен за писане или за попълване.

бланке́т (фр. blanquette) 1. Бяло пенливо вино. 2. Яхния от бяло месо.

бланки́зъм (от собс.) Течение във френското революционно движение, свързано с името на Луи Огюст Бланки (1805—1881 г.). „Бланкизмът е теория, която отрича класовата борба. Бланкизмът очаква избавлението на човечеството не по пътя на класовата борба на пролетариата, а

по пътя на заговора на неголямо интелигентско малцинство" (Ленин).

бла́нков (от лат.) Който принадлежи или е с качеството на бланка; бланков кредит — кредит без гаранция; бланкова полица — полица, на която се означава само името на лицето, което я издава, а другият текст е напечатан; бланков билет — билет, който се попълва на ръка като се пишат цената и крайните станции; бланкова продажба — продажба, без да са налице стоките.

бласте́ма (гр. blástēma) *анат.* Основно вещество, от което се образуват клетки и тъкани. Явява се при наранени места и е основа за възстановяване на повредената тъкан.

бласто́ма (гр. blastós „израстък") *мед.* Оток, подутина.

бластомико́за (гр. blastós „израстък" и mýkēs „гъба") *мед.* Заразна болест, причинена от бластомицетите.

бластомице́ти (гр. blastós „израстък" и mýkēs „гъба") Общо название на квасните гъби.

бласту́ла (от гр. blastós) *физиол.* Вторият стадий на зародишното развитие у всички многоклетъчни животни, който представлява еднослойно мехурче.

бласфе́мия (гр. blasphēmía) Хула.

бла́угаз (от собс.) Светилен газ, който се употребява за осветление, отопление и индустриални цели.

бле́нда (нем. Blende) 1. Фенер за осветяване на рудник с приспособление за затъмняване. 2. Издаваща се напред част (козирка) на киноапарат, която пречи на слънчевите лъчи да падат отвесно вътре в апарата. 3. Затулка към обектив на фотоапарат, микроскоп или рентгенов апарат, за да разширява или стеснява отвора. 4. Приспособление за изменение на отвори, през които протичат течности.

бле́нкер (от нем.) 1. *елек.* Автоматичен сигнален уред. 2. Приспособление към телефонен комутатор, което се затваря автоматически.

бленора́гия (гр. blénnos „слуз" и rhḗgnymi „чупя") *мед.* Трипер; гонорея.

бленоре́я (гр. blénnos и rhéō „тека") *мед.* Гнойно или слузно течение от лигавица, особено от конюнктивата на очите, от слъзната торбичка, от половите органи и др.

блефари́т (гр. blēpharítis) *мед.* Възпаление на края на клепачите.

блех (нем. Blech) 1. Желязна плочка, която се слага на ос на кола, за да я предпазва от изтриване при търкане с главината. 2. Метална плочица на колан; тока. 3. Ламарина.

блик (нем. Blick „поглед") 1. *худ.* Светло петно на тъмен фон. 2. Сребро, което съдържа от 2 до 7 ‰ олово.

блинд (нем. blind „сляп" (Откриване на нов тур при игра на покер с удвояване на залога, преди да се гледат раздадените карти.

блинда́ж (фр. blindage от нем.) *воен.* Прикритие, закритие срещу артилерийска стрелба.

блинди́рам (фр. blinder от нем.) 1. Укрепивам с блиндаж, правя блиндаж. 2. Защищавам с броня.

блинт (от нем. blind „сляп") *печ.* Надпис или украшение на корица, нанесени без мастило чрез нагорещени букви или с клишета.

бли́цкриг (нем. Blitzkrieg) Светкавична война.

блицтурни́р (нем. Blitz „светкавица" и *турнир*) Спортно състезание, което се провежда в ускорено време.

блок[1] (фр. bloc) *пол.* Съюз, съглашение между държави, политически партии или други организации за съвместни действия.

блок[2] (англ. block, нем. Block) 1. Голяма скала, голям камък (естествен или изкуствен). 2. Тетрадка от слепени в единия край листове за рисуване. 3. Няколко марки, отпечатани на отделен лист. 4. Голям къс, особено ледни образувания, отливки и др. 5. Голяма жилищна постройка или няколко съединени сгради в жилищен квартал. 6. Голям къс земя, засята с еднородни култури. 7. Строителен елемент с големи размери във

форма на куб или паралелепипед — от камък, бетон и пр. 8. Поставка от греди, върху която стои кораб, докато се строи или поправя. 9. *сп.* Блокиране на нападател при някои спортни игри; надничен блок — таблица за възнаграждението на различни дейности въз основа на еднодневна заплата.

блока́да (англ. blockade) 1. Военна, политическа или икономическа изолация или обкръжаване на държава или на отделна област, насилствено прекъсване на връзките ѝ с другите държави, за да приеме известни условия на организаторите на блокадата. 2. Обкръжаване на място, селище и пр., за да се издирят нелегални лица, оръжие и пр. 3. *прен.* Изолация, обсада. 4. *физиол.* Изключване или ограничаване функциите на някой орган. 5. *мед.* Лечебен метод за отстраняване на болка, възпаление и др. явления на болестен процес.

блока́ж (фр. blocage) *сп.* Начин на защита при боксови състезания, като се излагат на удари по-малко чувствителни части на тялото.

блокдиагра́ма *(блок[2] и диаграма)* Перспективна схематична рисунка, която представлява участък от земната повърхност и същевременно разрез на земната кора в него — виждат се релефът на местността и геологическият ѝ строеж.

блоки́рам (нем. blockieren) 1. Правя блокада; обкръжавам, обсаждам. 2. Заграждам път; затварям път със семафор между две жп. станции. 3. Задържам, спирам, правя запор на суми, имоти, стоки и др.

блокиро́вка (от англ.) 1. Сбор от уреди за правилното регулиране на движението на влаковете, за да не се настигат. 2. Затваряне на жп. линия със семафор. 3. Затваряне на телефонна линия, заета вече от един абонат. 4. Запор.

бло́кнот (фр. bloc-notes) Бележник.

бло́кхаус (нем. Blockhaus) *воен.* Отделна отбранителна постройка от бетон, стомана, камък и др. за малък брой войници, приспособена за водене на картечен или артилерийски бой на всички посоки.

блокши́п (англ. block-ship) Негоден вече за плаване плавателен съд, приспособен за жилище.

бло́нди́н (фр. blondine) Русокос, светлокос.

блу́за (фр. blouse) 1. Къса горна дамска дреха от тънка материя, обикновено до кръста. 2. Мъжка горна работна дреха, дълга до под кръста; рубашка.

блум (англ. bloom) Валцувано на блуминг парче стомана.

блу́минг (англ. blooming) *техн.* Голяма машина за валцуване на големи късове (до 10 тона) стомана.

блъф (англ. bluff) 1. Хвалене с несъществуващи сили и средства за създаване на преувеличена представа у другите. 2. Измама чрез преувеличаване или прикриване на действителността; измама.

блъфи́рам (от англ.) Правя блъф, хваля се с несъществуващи сили и средства с цел за измама; измамвам.

боа́ (лат. boa) 1. Голяма неотровна змия; живее в тропичните гори на Южна Америка. 2. Скъпа кожа от бозайник за намятане около шията.

боа́з (тур. boğaz) Планински проход, проход; теснина, дефиле.

боби́на (фр. bobine) 1. *техн.* Барабан за навиване на стоманен кабел или въже при подемни машини. 2. Тясна макара с навити върху нея книжни ленти (телеграфна, за сметачна машина и т. н.). 3. *текст.* Макара за намотаване на прежда. 4. *елек.* Макара с навит електропроводник. 5. Кръгла кутия в проекционен апарат, в която се поставя ролката (макарата) с кинофилма. 6. Определената за поставяне в устата част от цигара; мундщук. 7. Елемент от уредба за акумулаторно палене на двигател с вътрешно горене, която трансформира ниско във високо напрежение.

бобинъо́р (фр. bobineur) Който навива бобини.

бо́бслей (от англ. bobsleigh) *сп.* Спортна многоместна (до 8 души) шейна

с кормило за спускане от височина.

бо́бслейт (от англ. bobsleigh) *сп.* Състезание или спортуване с шейна бобслей.

богати́р (рус.) Юнак, храбрец; снажен човек, герой.

боде́га (исп. bodega) Кръчма.

бодо́ (от собс.) *техн.* Усъвършенствуван телеграфен апарат, който печата предавания текст.

боза́ (перс.) 1. Възкисело и слабо подсладено питие, приготвено от просено, царевично или друго брашно. 2. *прен.* Мътилка.

боздуга́н (тур. bozdoğan) Старинно оръжие за нанасяне на удари, което се състои от стоманена топка на дървена дръжка.

бой (тур. boy) Ръст, големина.

бойко́т (англ. boycott от собс.) 1. Начин на политическа или икономическа борба, която се състои в пълно или частично прекъсване на връзки с отделно лице, организация или държава, в отказване да се купуват определени стоки от определени лица и предприятия и т. н. Този начин на борба бил приложен за първи път от ирландците срещу английския земеуправител Бойкот (1880 г.). 2. Отказ на работниците да постъпват на работа при работодател, който е обявен от профсъюза под бойкот, за да се задоволят известни искания на работниците (в капиталистическите страни). 3. *прен.* Отказ, въздържане от нещо (например от участие в избори).

бойкоти́рам (от англ.) 1. Правя бойкот, прекъсвам връзките си с някого в знак на протест. 2. Въздържам се от участие в нещо; отказвам.

бо́йлер (англ. boiler) Цилиндричен съд за загряване вода чрез пара, електричество или чрез специални тръби, пълни с вода.

бойли́я (тур. boylu) Дълъг, висок; пушка бойлия — пушка с дълга цев.

бока́л (ит. boccale) Висока чаша.

боклу́к (тур. bokluk) 1. Смет. 2. *прен.* Некачествен.

бокс[1] (англ. box) 1. *сп.* Вид спорт, при който двама души водят юмручен бой по определени правила. Използуват се специални ръкавици за притъпяване на ударите. 2. Команда на боксовия съдия, за да продължи боя = „удар!". 3. *прен.* Удар. 4. Вид хладно оръжие за нанасяне на удар.

бокс[2] (англ. box calf) Телешка хромирана кожа за обуща, чанти и др.

бокс[3] (англ. box) 1. Специално устроена болнична стая за пълно изолиране на заразно болен за избягване на вътрешноболнична инфекция. 2. Изолирана камера за лабораторни работи, които изискват стерилност. 3. Оградена част от помещение (за каса, за подреждане на документи, за даване справка и т. н.) 4. Оградена част от обор, конюшня или кошара за отглеждане на живогно. 5. Чугунена кутия с медна втулка, през която влиза телефонен кабел в разпределителния шкаф или в кабелния сандък. 6. Кът от кухня, в който се намира готварската печка, мивката и др.

бокси́т (фр. bauxite) Минерал, от който се получава алуминий.

боксу́вам (от хол.) 1. Въртя се на едно място, без да се придвижвам напред (за колело на превозно средство). 2. = буксирам.

боксьо́р (фр. boxeur) Участник в борбата бокс (1); спортист, който упражнява бокс.

бол (тур. bol) Много, изобилно.

бо́лверк (нем. Bollwerk) 1. *воен.* Укрепление. 2. *арх.* Подпорна стена.

боле́ (фр. bolée) Топла напитка, която се приготвя от определено количество различни напитки (вино, ликьор, ром, коняк, малага) с някакъв плод (портокали, мандарини, череши, малини, ягоди, ябълки и др.) и захар.

болеро́ (исп. bolero) 1. Старинен испански танц, придружен с песни и тракане на кастанети. 2. Вид дамска дреха без ръкави.

болива́р (от собс.) 1. Парична единица във Венецуела = 100 сентима. 2. Вид широкопола шапка, вече излязла от употреба.

боливиа́но (от собс.) Парична единица в Боливия.

болйд (гр. bolís, ídos „метателно копие") *астр.* Твърде светла „падаща звезда", която се движи с шум при падането си; метеорит.

болометър (гр. bolê „лъч" и métron „мярка") Уред за измерване на лъчиста енергия.

болт (англ. bolt) Къс цилиндричен или коничен прът (пирон) с глава на единия край, а на другия с нарез за навиване на гайка; служи за скрепяне на машинни части и строителни елементи. За свързване на бутало с мотовилка се употребяват болтове без глава и нарез.

бóлта (ит. volta) Магазин за продаване на стоки на едро.

бóлус (лат. bolus от гр.) *фарм.* Голям хап от 0,50 до 3 г; хап.

болшевѝзъм (рус.) Последователно революционно марксистко течение в международното работническо движение, възникнало през 1903 г. в Русия. Негов основоположник и създател е В. И Ленин. Това е марксизъм в епохата на империализма, пролетарските революции, диктатурата на пролетариата и строителството на социализма и комунизма; ср. ленинизъм.

болшевѝк (рус.) 1. Привърженик на болшевизма. 2. Член на болшевишката партия. 3. *прен.* Лице, което се бори за социалистически и комунистически строй; последователен и твърд революционер, марксист, ленинист.

бóмба (ит. bomba от гр. bómbos „шум") Експлодиращ снаряд, пълен с взривни вещества.

бомбáж (фр. bombage) Издуване на стените на консервните кутии, причинено от газове, отделени при разваляне.

бомбáрда (ит. bombarda) 1. *воен.* Старинно оръдие за хвърляне камъни. 2. *мор.* Двумачтов търговски кораб. 3. *муз.* Басовата тръба в орган.

бомбардѝрам (от фр.) 1. Обстрелвам с артилерия. 2. Обстрелвам с бомби, хвърлям бомби от самолет, извършвам бомбардировка.

бомбардóн (фр. bombardon) *муз.* 1. Басова тръба в духов оркестър. 2. Контрабас.

бомбастѝчен (от фр.) Надут, превзет; високомерен; пресилен, преувеличен.

бомбé (фр. bombé „изпъкнал", „заоблен") 1. Корава мъжка шапка с обло дъно. 2. Корава и възобла предна част на обувка. 3. Буре с вместимост около 150 кг.

бомóнд (фр. beau „хубав" и monde „свят") „Висше общество" — термин за означаване на „висшите" аристократически и буржоазни кръгове.

бон[1] (фр. bon „добър") 1. *банк.* Временен книжен паричен знак. 2. Излезли от употреба книжни пари. 3. *разг.* Банкнота от 1000 лева преди 1952 г.; хилядарка.

бон[2] (хол. boom) 1. Плаващо съоръжение, което пречи на неприятелски кораби да влизат в пристанището. 2. Приспособление в пристанище за спиране на спортни лодки.

бóна (фр. bonne „слугиня" през рус.) *остар.* Възпитателка за деца в буржоазни семейства; бавачка.

бонапартѝзъм (от собс.) 1. *ист.* Загубило вече значение политическо течение във Франция за възстановяване династията на бонапартовци. 2. Форма на диктатура на едрата буржоазия, която се опира на военщината и лавира между враждуващите партии за подкрепа на експлоататорската класа. „Бонапартизмът на дело служи на капиталистите" (Ленин).

бонбóн (фр. bonbon) Сладкарско изделие с твърда или мека консистенция, което съдържа много захар и най-различни подправки.

бонбониéра (фр. bonbonnière) Кутия или друг съд за поднасяне на бонбони.

бонвивáн (фр. bonvivant) Човек, който обича да си поживее; веселяк.

бонé (фр. bonnet) Домашна дантелена женска шапчица.

бонѝстика (от фр.) Спомагателна историческа наука, която се занимава с книжните парични знаци и бонове като исторически документи.

бонитéт (лат. bonitas, ātis „доброта") Определено състояние на почва или горски участък; условен показател

за продуктивността на почва или гора.

бонитиро́вка (от лат.) Оценка на качества, изтъкване на положителни качества на почва, на животни, на горски участък и др.

бонифика́ция (лат. bonus „добър" и facio „правя") 1. Намаляване на цената на стока поради по-лошото ѝ качество от уговореното или поради повреди при пренасянето ѝ. 2. Надбавка над цената на стока поради по-доброто ѝ качество, особено на зърнени храни. 3. *сп.* Увеличаване на крайния резултат с една минута или с 30 секунди на първия и на втория участник в някои спортни състезания.

бонифици́рам (от лат.) Подобрявам, правя по-качествен, по-годен за производство и използуване.

бонто́н (фр. bon ton) Добър тон, умение за вежливо държане.

бор[1] (ар.) Химически елемент, знак B, пореден номер 5, атомно тегло 10,811.

бор[2] (нем. Bohr) *техн.* Зъболекарски инструмент като бургийка; свърделче.

бора́кс (к. лат. borax от ар.) Натриева сол на тетраборната киселина; кристали със сивобял цвят. Използува се при анализ на минерали, в керамиката, за направа на бои, глазура и др.

бораци́т (от ар.) Бял, сивкав или жълтеникав минерал, от който се получава боракс.

борге́с (от ит. borghese) Вид печатарски шрифт с размер от 9 пункта.

борд (нем. Bord) 1. Външна странична стена на кораб; страна на кораб. 2. *прен.* Кораб; б о р д о в м е х а н и к — лице от екипажа на летателен апарат, което се грижи за изправността и правилната работа на двигателите в самолет, вертолет, дирижабъл и др.

борде́й (рум.) 1. Къща в земята; землянка. 2. *прен.* Нехигиенично жилище.

бордеро́ (фр. bordereau) 1. *банк.* Извлечение от банкова сметка. 2. Записка за паричен курс. 3. Опис на документи или ценни книжа.

бордо́ (от собс.) 1. Вид вино (по името на гр. Бордо). 2. Особен червен цвят (като на виното).

бордю́р (фр. bordure) 1. Перваз от камък или друг материал, който отделя улично платно от тротоар, затревена ивица и др. 2. Обшивка, ивица, кант или лента на края на предмет — тъкан, текст, рисунка и др. 3. Украшение за ограждане на текст в печатана книга. 4. Ниски и тесни огради от жив плет в градини и паркове.

Боре́й (гр. Boréas) 1. Бог на северния вятър според древногръцката митология. 2. *прен.* Северен вятър.

бори́зъм (к. лат. borismus) *мед.* Отравяне с боракс.

бормаши́на (нем. Bohrmaschine) 1. Машина за пробиване на дупки; усъвършенствуван свърдел. 2. Зъболекарска машина за привеждане в движение на малкото свърделче (бор[2]).

борнео́л (от собс.) *хим.* Органическо съединение; добива се при синтетичното получаване на камфор.

бо́рса (ит. borsa от гр. býrsa „кожа", „кожена торба") 1. В капиталистическите страни — място за купуване и продаване на ценни книжа и стоки в голямо количество, които не се представят. 2. Тържище, пазар на едро. 3. Пазарна цена; ф о н д о в а б о р с а — учреждение за сделки с ценни книжа; с т о к о в а б о р с а — учреждение за сделки със стоки; б о р с а н а т р у д а или т р у д о в а б о р с а — учреждение за регистриране на безработните (в капиталистическите страни); ч е р н а б о р с а — незаконна търговия на високи цени.

борч (тур. borç) Паричен дълг.

борш (рус.) Чорба от месо, зеле, цвекло и др.

бос (англ. boss) 1. Ръководител. 2. Ръководител на буржоазна партия в САЩ.

боста́н (тур. bostan) 1. Зеленчукова градина. 2. Градина или нива с дини и пъпеши.

бо́стон (от собс.) 1. Вид игра на карти. 2. Бавен валс. 3. Вид вълнен плат.

ботани́к (гр. botanikós) 1. Учен, който се занимава с растенията, специалист

по ботаника. 2. Преподавател по ботаника.

ботáника (гр. botanikḗ) 1. Наука за растенията. 2. Учебник по тази дисциплина.

ботанѝчески (гр. botanikós) Който е свойствен или принадлежи на ботаниката, на растенията; ботаническа градина — градина за развъждане на местни и чуждоземни растения с научна, учебна, научно-приложна или показна цел.

ботанографѝя (гр. botánē „растение" и gráphō „пиша") Описание на растения.

ботанолѝт (гр. botánē и líthos „камък") Вкаменелост от растение, вкаменяло растение.

ботанолóг (гр. botanológos) Познавач на растенията.

ботаномáнтия (гр. botánē и mantéia „предсказание") Гадаене по растения.

ботанофѝл (гр. botánē и philéō „обичам") Любител на растенията.

ботéл (нем. Boot „лодка" и фр. hôtel) Място в пристанище за пазене на плавателни съдове и помещения на брега за нощуване на пътниците; ср. мотел.

ботѝни, ботѝнки (фр. bottine) Половинки дамски или детски обувки.

ботриомикóза (гр. bótrys „грозд" и mýkēs „гъба") *мед.* Хронична болест по конете, по-рядко при другите животни и човека, която причинява много подутини.

ботулѝзъм (лат. botulus „колбас") *мед.* Заболяване от продукти, заразени с особен бацил — ботулинус (отначало смятали, че се причинява от употреба на колбаси и консерви).

ботулѝн (к. лат. botulīnus) Отрова, която се образува в развалени месни консерви.

ботýш (от фр. botte) 1. Висока до коляното обувка; чизма. 2. *прен.* Военщина, насилие, потисничество.

бохéм (фр. bohème „циганин от Бохемия") 1. В буржоазното общество — материално неосигурен човек на изкуството, който води безгрижен и безреден живот. 2. *прен.* Безгрижен весел човек, веселяк.

бохчá (тур. bohça) 1. Четириъгълен къс платно за увиване и постилане. 2. Вързоп, увит в такъв плат.

бохчалък (от тур. bohça) Комплект сватбени дарове за едно лице.

бóцман (хол. boot „лодка" и man „човек") Лице от младшия команден състав на кораб с чин старшина, който е непосредствен началник и инструктор на матросите и се грижи за реда и чистотата на кораба; корабен старшина.

бóшлаф (тур. boş läf от перс.) Празни приказки, празна работа.

боя̀ (тур. boya) 1. Цвят, багра. 2. Багрилно вещество, багрило, вещество за боядисване.

бра (фр. bras „ръка") 1. Стенен свещник за няколко свещи. 2. Прикрепена на стена арматура за една или няколко електрически лампи; аплик.

брабансóн (от собс.) Едра порода коне за возене на тежки товари.

бравáда (фр. bravade) Рискована и неуместна храброст, безцелно юначество, пренебрежително отнасяне към опасност; рискована смелост.

бравѝрам (нем. bravieren, фр. braver) 1. Пренебрегвам опасност, отнасям се с пренебрежение или с предизвикателство. 2. Проявявам ненужна храброст, показвам се храбър.

бравѝсимо! (ит. bravissimo)=много добре, отлично!

брáво! (ит. bravo „отлично") Възклицание за одобрение, възхвала или насърчение=добре!

брак (нем. Brack) 1. Изделие, полуфабрикат или материал, който не отговаря по качество, размери, комплектуване и други стандарти и технически условия. 2. Нещо, обявено за негодно или развалено: работа, предмет, стока.

бракониéр (фр. braconnier) Нарушител на закона за лова; ловец, който отива на лов в забранени места, в забранено време, без разрешение и пр.

бракýвам (нем. bracken) 1. Обявявам за негодно. 2. Не приемам поради негодност или поради нестандартност.

брамáн (санскр.) 1. Жрец на брама-

низма. 2. Член от висшата каста в Индия.

браманѝзъм (санскр.) Индийската религия от X—IX в. пр. н. е. — религия на ранното робовладелство (по името на върховния бог Брама).

брамѝн=браман.

брандва́хта (хол. brandwacht) 1. Кораб, който охранява залив или пристанище. 2. Спомагателна лодка с приспособление за живеене на лицата, които обслужват постройки покрай река. 3. Стражеви пост на края на вълнолом, който регулира влизането и излизането на корабите в пристанището.

бра́ндер (нем. Brander) Кораб, натоварен със запалителни материали, който е служил за подпалване на неприятелски кораби, а днес — за запалване на мостове и други подобни съоръжения на неприятеля.

брандма́уер (нем. Brandmauer) Стена между две постройки, за да предпазва от пожар в случай, че едната се подпали.

брандспо́йт (хол. brandspuit) 1. Метали́чески завършък на пожарогасителен маркуч за насочване на водната струя; струйник. 2. Ръчна пожарогасителна помпа.

бранш (фр. branche) Клон, отдел от търговия, производство, промишленост.

брас (фр. brasse) *сп.* Спортно плуване с разгънати ръце, при което ръцете и краката описват полукръг (дъга), но без да се изнасят над водата; жабешко плуване.

брасле́т (фр. bracelet) Гривна.

брахибиотѝчен (гр. brachýs „кратък" и biotikós „жизнен") Който живее малко време.

брахигра́ф (гр. brachýs „кратък", gráphō „пиша") Който пише накратко; стенограф.

брахигра́фия (гр. brachýs „кратък" и gráphō „пиша") Всяка система за съкратено писане.

брахикефа́л, брахицефа́л (гр. brachýs и kephalḗ „глава") Късоглав.

брахикефа́лия, брахицефа́лия (гр. brachýs „къс" и kephalḗ) Късоглавие.

брахиколо́н (гр. brachýs „кратък" и kôlon „съставка") *литер.* Кратка ритмическа единица в стихотворение, обикновено от една дума.

брахило́гия (гл. brachylogía) 1. Начин на кратко изразяване; ср. лаконизъм. 2. Предаване на един подробен и дълъг израз с възможно най-малко изразни средства; краткословие.

брахиоза́вър (гр. bráchion „ръка" и sáuros „гущер") Огромно (до 24 м дължина) изкопаемо животно, което имало земноводен живот.

брахиомо́рфен (гр. brachýs „кратък" и morphḗ „форма") Скъсен, с нисък ръст и малко тяло.

брахманѝзъм=браманизъм.

бра́шпил (хол. braadspil) *мор.* Скрипец за изваждане котвата на кораб.

бре́ве (лат. brevis „кратък") 1. *ист.* Папско писмо до владетел. 2. Служебник на католически духовник.

бревиа́рий (лат. breviarius) 1. Съкращение. 2. *езиков.* Дума от началните букви или срички на няколко думи: БАН=Българска академия на науките, Нармаг=народен магазин; ср. абревиатура. 3. *църк.* Католически молитвеник.

брезе́нт (хол. presenning) 1. Груб, плътен и непромокаем плат, често напоен със специални смеси. 2. Покривало от такъв плат; платнище.

бре́йд-вѝмпел (хол. breed-wimpel) *мор.* Специален флаг, издиган на кораб, когато на него има висше началствуващо лице.

бре́кча (ит. breccia) Твърда скала от ръбести късове от различни скали, споени с глина или други материали от вторичен произход.

брело́к (фр. breloque) Украшение във вид на медальонче, което се носи на часовникова верижка.

бре́мза (нем. Bremse) Спирачка.

брето́н, брито́н (фр. breton от собс.) Кичур коса, спуснат над челото.

бреш (фр. brèche) 1. Процеп, дупка в крепостна стена или на обикновена стена. 2. Пукнатина на кораб. 3. *воен.* Пробив на бойна линия.

бри (фр. brie от собс.) Вид сирене от краве мляко (произвеждано в Бри, област във Франция).

бригáда (фр. brigade) 1. Войсково отделение от еднородни или различни по род войски, обикновено от два полка. 2. Кораби от една класа, които се намират под една команда. 3. В партизанското движение — междинна организационна единица между партизански отред и партизанска дивизия. 4. Колектив, група лица, обединени за изпълнение на определена задача.

бригадѝр (нем. Brigadier) 1. Участник в бригада. 2. Ръководител на бригада. 3. Командир на бригада. 4. *ист.* Подофицер от френската кавалерия.

бригантѝна (фр. brigantine) Малък двумачтов кораб.

брѝдел (англ. bridle) *мор.* Приспособление, чрез което корабите остават в покой на открито море или в пристанище.

бридж (англ. bridge) Вид игра на карти.

бридж-белóт (*бридж и белот*) Игра на карти, разновидност на белота.

бриз (фр. brise) Морски вятър, който денем е влажен и духа от морето към сушата, а нощем е сух и духа от сушата към морето.

бризáнтен (фр. briser „разбивам", „пръскам") Който се пръска, избухлив; бризантен снаряд — артилерийски снаряд, който се пръска на парчета още във въздуха.

бризбѝз (фр. brise-bise) Перде до половината на прозорец.

бризéнт = брезент.

брикéт (фр. briquette от brique „тухла") Пресуван във вид на тухла или друга форма дребен материал, предимно въглищен прах, руда, метални стърготини, отпадъци и пр.

брикетѝрам (от фр. briquette) Правя брикети.

брилянт (фр. brillant „блестящ") 1. Блясках скъпоценен камък; диамант, елмаз. 2. *прен.* Лъскав плътен плат за хастар.) 3. *прен.* Нещо скъпоценно и хубаво. 4. Дребен печатарски шрифт.

брилянтѝн (фр. brillantine) 1. Благоуханна помада или течност за коса, която ѝ придава лъскавина. 2. Особен състав за полиране на метали. 3. брилянт (4).

бриолóгия (гр. brýon „мъх" и lógos „наука") Дял от ботаниката, който изучава мъховете.

брѝстол (от собс.) 1. Малък рисувателен блок. 2. Висококачествен картон. 3. Целулоиден лист, на който се записват предстоящи задачи и след това се изтрива за ново писане (по името на гр. Бристол в Англия).

бритóн = бретон.

брич (англ. broeches) Вид широки до коляното панталони, а от коляното надолу много тесни, отначало само за езда.

брѝчка (рус.) 1. Вид лека покрита кола, теглена от коне. 2. *прен.* Остаряла, разбита и почти негодна за употреба кола, машина и др.

бродéрия (фр. broderie) 1. Везба. 2. Везани изделия.

бродяга (рус.) Скитник, бездомник.

брóйлър, брóйлер (англ. broiler) Специално отглеждано пиле само за месо.

брокáт (ит. braccato) Плътен копринен плат с втъкани или извезани златни и сребърни нишки.

брóкер (англ. broker) Посредник при търговски сделки, борсов посредник.

брокерáж (англ. broker) *търг.* Процентно възнаграждение на борсов посредник (брокер), изчислявано върху стойността на стоките.

брóкол (ит. broccolo) *бот.* Двугодишно цветно зеле.

бром (гр. brômos „зловоние") Химически елемент, знак Br, пореден номер 35, атомно тегло 79,909; тежка червенокафява течност с неприятна и задушлива миризма.

броматогрáфия (гр. brôma, atos „храна" и gráphō „пиша") Описание на храните или на хранителните продукти.

броматолóгия (гр. brôma, atos „храна" и lógos „наука") Наука за храните и хранителните продукти.

бромацетóн (*бром* и *ацетон*) Отровно вещество от групата на сълзотворните газове.

бромѝзъм (к. лат. bromismus от гр. brômos) *мед.* Хроническо отравяне от бромови пари.

бронева́к (рус.) Войник от танковите части.

бронз (фр. bronze от ит. bronzo) 1. Сплав от мед с друг метал, най-често с калай, олово, цинк. 2. Вид боя в различни цветове, която се разтваря в тинктура.

бронзи́рам (нем. bronzieren) Покривам с бронз, боядисвам с бронзова боя.

бронтоза́вър (гр. brontḗ „гръм" и sáuros „гущер") Изкопаемо животно от групата на динозаврите с много големи размери (20—25 м дължина), което имало дълга шия и опашка.

бро́нхи (гр. brónchos „гърло") *анат.* Тръбовидни разклонения на дихателното гърло, които провеждат въздуха до белите дробове.

бронхиа́лен (от гр.) Който се отнася към бронхите, който е свойствен или принадлежи на бронхите.

бронхи́т (гр. bronchitis) *мед.* Възпаление на бронхиалната лигавица.

бронхоадени́т (гр. brónchos и adḗn „жлеза") *мед.* Възпаление на бронхиалните жлези.

бронхогра́фия (гр. brónchos и gráphō „пиша") *мед.* Начин на получаване на рентгенова снимка на бронхите.

бронхопневмо́ния (гр. brónchos и *пневмония*) *мед.* Възпаление на бронхите и на белия дроб.

бронхора́гия (гр. brónchos „бронхи" и rhḗgnymi „разкъсвам") *мед.* Кръвоизлив от бронхите.

бронхоскопи́я (*бронхи* и гр. skopéō „гледам") *мед.* Способ за непосредствено наблюдение на бронхите със специален уред, наречен бронхоскоп.

бронхото́мия (*бронхи* и гр. témnō „режа") *мед.* Оперативно отваряне на бронхи.

бро́ня (рус.) 1. В древността и през средните векове — предпазно снаряжение за боец, направено от метални части или дебела кожа; ризница. 2. *воен.* Дебела метална обвивка на танк, военен кораб, самолет и др. 3. *прен.* Защитно средство, защита.

бро́унинг (от собс.) Вид автоматичен пистолет

брош (от фр.) Ръчно или машинно сечиво за разширяване и изглаждане на провъртени с бургия дупки до желания точен размер

броши́рам (фр. brocher) Събирам отпечатани коли в книга, съшивам отделни листа в книга, тетрадка, блок и др.

брошу́ра (фр. brocher „съшивам") Малка печатна книга (до 5 коли), обикновено с агитационно или полемично съдържание, неподвързана, а само подшита.

бру́дер (англ. brood „мътя пилета") *техн.* Специален отоплителен уред в инкубатор.

брудера́ция (от англ.) Отглеждане на пилета с помощта на брудер.

бру́дершафт (нем. Bruderschaft) Побратимяване; пия брудершафт — побратимявам се; ставам с някого интимен, в знак на което пия заедно с него наздравица.

бру́ствер (нем. Brustwehr) 1. *воен.* Земен насип пред окоп за защита на бойците от неприятелския огън и за опиране на пушките при стреляне. 2. Бронирана стена на военни кораби за защита основите на комин, бойна кула и др.

брута́лен (фр. brutal) Груб в обноските си; груб, жесток, насилнически.

бру́то (ит. brutto) 1. *търг.* Теглото на стоката заедно с опаковката. 2. *фин.* Общият доход без отделяне на разходите.

бруцело́за (от лат. brucellōsis) *мед.* Заразна болест по добитъка, която се предава и на хората чрез месото на заразени животни. У човека се проявява с висока температура, треска, главоболие, болки в мускулите и ставите.

бру́шбрекер (англ. brush „трънак" и breaker „унищожаващ") *техн.* Специален плуг за трънливи и блатисти места.

брюмер (фр. brumaire от brume „мъгла") Вторият месец от френския революционен календар, въведен през 1793 г., който обхваща времето от 22 октомври до 21 ноември; 18 брюмер 1801 г. — начало на диктатурата на Наполеон.

брюне́т (brunette) 1. Мургав, чер-

ноок и чернокос. 2. Лице с тъмни коси и очи.

бубóн (от гр. boubṓn „хълбок“) *мед.* Подуване, оток на лимфатични жлези в слабините при кожни и венерически заболявания, при чума и др.

бýгивуги (англ. boogie woogie) 1. Клавирен стил в джазовата музика, характерен с точкуван ритъм. 2. Вид танц по такава музика.

будúзъм (от инд.) Религия, разпространена в Азия (Китай, Япония, Монголия, Индия и др.), основана според будистката религиозна литература от Буда през VI в. пр. н. е. Човек трябва да постигне пълно прекратяване на желанията и угасване на всякакъв стремеж за живота. То се постига чрез състоянието „нирвана“. Вярва се, че душата се вселява в животни и растения.

бýдка (нем. Bude) 1. Малък подвижен дъсчен подслон за пазач, милиционер и др. 2. Малка и лека постройка, най-често от дъски, за продаване на вестници, закуски и др. 3. Заградено място в моторно превозно средство, в летателен апарат и пр. за водача на колата, за летеца и т. н.

будоáр (фр. boudoir) 1. Неголяма добре обзаведена дамска стая, в която обикновено си правили тоалета богати дами. 2. Мебел за такава стая. 3. *прен.* Интимен кът.

буздугáн = боздуган.

буй (хол. boes) 1. *мор.* Плаващ върху водна повърхност знак, който посочва опасни за плаване места; ср. шамандура, бакен. 2. Знак за поставени риболовни или изследователски уреди във вода.

букáй (тур. bucaği) 1. Стоманена верига за спъване на кон. 2. Окови за затворник.

букéт (фр. bouquet) 1. Китка от цветя. 2. Съвкупност от ароматни и вкусови свойства (на вино, чай и др.). 3. *прен.* Сбирка от хубави неща; китка.

букинúст (фр. bouquiniste) Търговец на стари книги.

бýкла (фр. boucle) Къдрица, кичур от коса.

буклé (фр. bouclé) Леко накъдрена прежда.

бýкмекер (англ. bookmaker) *сп.* Лице, което записва и събира облозите на публиката при конни състезания.

буколúки (гр. boukolikós „пастирски“) 1. Особен род антична поезия, която възпява живота на пастирите. 2. Заглавие на книга от Вергилий.

букраниóн (гр. bukránion от boûs „вол“ и krānion „череп“) Украшение във вид на волска глава.

букс (лат. buxus) *бот.* Чимшир.

бýкса (нем. Büchse) *техн.* 1. Част от локомотив или вагон във вид на кутия, която предава на шийката на оста вертикални и хоризонтални сили. В горната част на буксата е лагерът на оста, а в долната — устройство за смазване. 2. Кутия за сачмен лагер.

буксúр (хол. boegseeren) 1. Кораб, който влачи друг кораб, шлепове и др.; влекач. 2. Дебело въже за привързване на кораб, който се тегли от друг кораб. 3. Самолет, който влачи безмоторник. 4. *прен.* Помощ.

буксúрам (от хол.) 1. Влача след себе си кораб или друг плавателен съд. 2. = боксувам.

Бул, Джон Бул (англ. Bull John = Иван бикът) Прякор на англичаните.

бýла[1] (лат. bulla) 1. Папско послание, папско разпореждане по църковни въпроси. 2. *църк.* Разрешително за встъпване в църковен брак, вула.

бýла[2] (лат. bulla) *мед.* Ексудативен кожен обрив.

бýла[3] (тур. bola) Туркиня, кадъна.

булáва (лат. bolla) Тояга с топка на върха; жезъл.

буламáч (тур. bulamaç) 1. Каша. 2. *прен.* Безвкусно ястие. 3. *прен.* Безредие, разбърканост.

булгýр (тур. bulgur) Счукано или едро смляно жито за готвене.

булдóг (англ. bulldog) 1. *зоол.* Порода куче с къса и тъпа муцуна. 2. *воен.* Пистолет с къса цев. 3. *сп.* Гира с две топки.

булдóзер (англ. bulldozer „разбивач“) *техн.* 1. Приспособление към трактор във вид на широк нож за рязане или остъргване на почва, за пре-

местване на земни и насипни материали на малки разстояния, за подравняване на терен или за насипване на ями и канали, за почистване на пътища от сняг. **2.** Машина за извиване и фасониране на желязо.

булé (гр. boulê) *ист.* Народното събрание на древна Гърция, създадено от Солон през VI в. пр. н. е.

булевáрд (фр. boulevard) **1.** През XVII—XVIII в. — широка улица на мястото на съборена градска крепост или насип или през стари квартали. **2.** Широка и озеленена улица с улични платна за бързо движение и с алеи за пешеходци; широка улица със залесени тротоари.

булевáрден (от фр.) **1.** Уличен, присъщ и свойствен на голямата улица; нереден. **2.** Който се отнася до живота и вкуса на декласираните типове в големия град; булевардна литература — литература без художествени качества, която описва похожденията на престъпници, долни типове и т. н.

булóзен (лат. bullōsus) *мед.* С форма на мехур, мехурест.

бульóн (фр. bouillon) Отвара от месо или зеленчук, която се употребява като супа и за приготвяне на различни яденета.

бум (англ. boom) Сензация, шум.

бумерáнг (англ. boomerang) Вид дървено метално оръдие на туземното население на Австралия, Индия и Африка. Това сърповидно оръжие, след като постигне целта си, се връща отново към лицето, което го е хвърлило.

бунáк (тур. bunak)) Оглупял, изкуфял, вдетинил се.

бунгáло = бънгъло.

бунд (нем. Bund) Съюз.

бýндесвер (нем. Bundeswehr) Въоръжените сили на Германската федерална република; ср. вермахт.

бýндесрат (нем. Bundesrat) 1. Имперският съвет на германските държавици, влизащи в състава на Германия от 1871—1918 г. **2.** Горната камара на парламента на Германската федерална република. **3.** В Австрия — горната камара на парламента, състояща се от представители на ландтазите. **4.** В Швейцария — орган на изпълнителната власт от седем души, избирани от съюзното събрание за срок от три години.

бýндестаг (нем. Bundestag) Долната камара на парламента на Германската федерална република.

бýнкер (англ. bunker) **1.** Помещение за въглища в кораб. **2.** Сандък или помещение за временно запазване на ронливи метериали. **3.** Голям сандък в комбайн за събиране на зърното. **4.** *воен.* Неголямо и здраво бетонирано укрепление за стреляне срещу противник. 5. Скривалище.

бунчýк (тюркс.) **1.** *ист.* Конска опашка на дървена дръжка като полково знаме на полските и украинските хетмани, на казашките атамани и др. през XVI-XVIII в. **2.** Музикален инструмент в кавалерийската музика, украсен с конска опашка.

бурáт (ит. buratto) *техн.* Мелничарско устройство за пречистване на зърното чрез пресяване и за сортиране на брашното.

бург (нем. Burg) Укрепен град, крепост.

бýрграф (нем. Burggraf) *ист.* Граф, владетел на укрепен град.

бургия (тур. burgu) Малък и тънък свредел.

бýргмайстер (нем. Burgmeister) **1.** Градски кмет в някои западни страни. **2.** *ист.* Изборно длъжностно лице в царска Русия до XIX в.

бурдóн (фр. bourdon) *муз.* Басовият регистър на орган.

бурéт (фр. bourette) **1.** Груба коприна. 2. Остатъци при точене на коприна.

буржоá (фр. bourgeois) **1.** *ист.* През феодализма — гражданин от средното съсловие. **2.** Който принадлежи към класата на буржоазията. **3.** Собственик-експлоататор, враг на работническата класа. **4.** *прен.* Заможен и охолен човек.

буржоáзия (фр. bourgeoisie) **1.** *ист.* Във феодалното общество — гражданите в противовес на висшите съсловия (феодали и духовенство). **2.** Господствуващата класа в капиталистическото общество, която владее сред-

ствата за производство и експлоатира наемен труд; дребна буржоазия — дребни собственици (селяни, занаятчии, търговци), които заемат средно положение между буржоазията и пролетариата и затова винаги се колебаят между тези две класи.

буриме́ (фр. bouts rimés) *литер.* Стихотворение, което се пише с предварително дадени рими.

бури́я (тур. boru) **1.** Тръба; кюнец. **2.** Тръба за свирене.

бурку́н (киргиз.) *бот.* Вид кръмна трева, устойчива на сушата.

бурле́ска (ит. burlesco „шегица") **1.** Начин на представяне на нещо в пародийно-комичен вид в литературно произведение или на сцената, като езикът не отговаря на темата: важна епическа тема се разработва в говорим и народен стил или пък незначителна тема се предава на неподходящ за нея възвишен стил. **2.** Пиеса или музикално произведение със смешен и груб комически характер.

бурма́ (тур. burma) Винт.

бу́рса (к. лат. bursa „каса") **1.** През средните векове — фонд, който има общежитие за бедни студенти. **2.** Общежитие при духовно училище. **3.** Духовно училище.

бурса́к (от к. лат.) Възпитаник на духовно училище; семинарист.

бурш (нем Bursch) *ист.* Студент от горните курсове и член на студентска корпорация в стара Германия.

бу́сола (фр. boussole) **1.** Геодезически инструмент за измерване при снимане на местности, който служи и за първоначална ориентировка. **2.** Артилерийски уред, който едновременно е компас, ъгломер и оптически уред за насочване на огъня; ср. пусула.

бу́стер (англ. booster) *техн.* Помощна парна машина, която подпомага локомотив при тръгване или при стръмни места.

бустрофедо́н (гр. boustrophedón „както воловете орат браздите") *грам.* Писане, при което единият ред започва отляво надясно, а следващият — отдясно наляво (така са написани древногръцки документи и отделни надписи).

бута́диен (от гр.) *хим.* Ненаситен въглеводород, газ, който се намира в светилния газ и катрана; служи за получаване на синтетичен каучук.

бута́н (гр. boútyron „краве масло") *хим.* Наситен въглеводород, който се намира в необработения нефт.

бутафо́рия (ит. butta „изхвърлям" и fuori „вън") **1.** Предмети за декориране на сцена. **2.** Предмети, които служат само за украшение и показ. **3.** *прен.* Фалшив външен блясък.

бу́тер (нем. Butter „масло") Вид кифла с масло.

бу́терброд (нем. Butterbrot) Филийка хляб, намазана с масло и върху него парченце шунка, сирене и пр.; сандвич.

бути́лка (ит. bottiglia) Стъклен съд от половин, три четвърти и един литър, който има тясно гърло и служи предимно за наливане на напитки; шише, стъкло.

бутироме́тър (гр. boútyron „краве масло" и métron „мярка") Уред за измерване маслеността на млякото.

буто́н (фр. bouton „копче") **1.** Пъпка. **2.** Копче за включване и изключване на електрически уреди чрез натискане (звънци, лампи и пр.). **3.** *сп.* Шип от гьон на спортна обувка.

бутоние́р(к)а (фр. boutonnière) Добре ушита дупка на ревер на дреха за закичване с цветя; петлица.

буф (фр. bouffe) **1.** Комически, смешен. **2.** Комик с шутовски уклон.

буфа́н (фр. bouffant) Разкошни дипли на женски ръкави или поли.

бу́фер (англ. buffer) **1.** *техн.* Пружиниращо приспособление, което завършва с метален кръг и служи за намаляване силата при удар на вагоните един в друг. **2.** Гумено приспособление на автомобил, което намалява друсането при лош път. **3.** Всяко приспособление за намаляване на силата на удар, трептение, тласък.

бу́ферен (от англ.) Който служи да намалява ударите; буферна държава — малка и слаба държава между големи и силни държави; буфер-

на позиция — компромисно положение, опортюнизъм.

буфо́н (фр. bouffon) *литер.* Шут, комическо лице в италианската опера от XVIII в.

буфона́да (ит. bouffonata) **1.** Смешно представление, фарс. **2.** Шутовство, палячество, смехотворство.

буфоне́рия = буфонада.

буфосинхрони́ст (ит. bouffonata „смешно представление" и гр. syn „заедно" и chrónos „време") Изпълнител на весело музикално произведение, което се съпровожда с различни комични движения, трикови номера и закачки.

бу́хта¹ (нем. Bucht) Малък залив, добре защитен от ветровете.

бу́хта² (хол. bucht) Сгънато въже в цилиндрична форма.

буча́рда (ит. bugiarda) **1.** Каменарски чук с назъбена ударна глава за изчукване на мелнични камъни, циментови плоскости и др. **2.** Обработената от бучарда повърхност — цокли на стени, паметници, плоскости и пр.

бу́шел (англ. bushel) Английска мярка за житни храни и течности=36,36 кг или литра; американски бушел= =35,24 кг.

бушо́н (фр. bouchon „запушалка") Предпазител в електрическа инсталация във вид на запушалка.

бъ́нгъло (англ. bungalow от инд.) **1.** Лека извънградска постройка с веранда; селска къща в Индия, Малая и др. **2.** Дървена едностайна къщичка с преддверие в летовищно място, найчесто край море.

бъ́терфлай (англ. butterfly „пеперуда") *сп.* Плуване, при което ръцете се издигат над водата разперени.

бюва́р (фр. buvard) Папка за пазене на кореспонденция и писмени принадлежности (пликове,хартия за писма и пр.).

бюве́т (фр. buvette) Приспособление при минерален извор за пиене и наливане на вода.

бюдже́т (англ. budget) **1.** Парична сметка на приходи и разходи, балансирана за определено време (година, месец, седмица). **2.** *прен.* Финансова възможност.

бюлбю́л=билбюл.

бюлети́н (фр. bulletin) **1.** Кратко официално известие за важно събитие от обществен интерес. **2.** Периодично издание със сведения по определен предмет. **3.** Болничен лист, известие за ход на болест.

бюлети́на (фр. bulletin) Листче за гласуване, на което са напечатани имената на избираемите лица или пък избирателят ги пише сам.

бю́ргер¹ (нем. Bürger) **1.** Свободен гражданин (занаятчия или търговец) на средновековните градове в Западна Европа. **2.** Гражданин, дребен буржоа; ср. филистер.

бю́ргер² (от собс.) *мед.* Хроническо заболяване на кръвоносните съдове, предимно на долните крайници, което се характеризира със запушване на про́света (канала) на съдовете и с последваща нерядко гангрена на засегнатите участъци (по името на лекаря Л. Бюргер).

бюре́к (тур. börek) Баница със сирене или месо.

бюре́т(к)а (фр. burette) **1.** Стъклена тръба с нанесени върху нея деления за отмерване малки количества от течности. **2.** Ръчна масленица с помпа и пружина, с която се смазва. **3.** Стъкленица за оцет, олио и пр.

бюро́ (фр. bureau) **1.** Писалищна маса, писалище, обикновено с лавици или чекмеджета. **2.** Стая за писане в учреждение, в предприятие или на частно лице; кантора. **3.** Състав от ръководни лица на организация, учреждение, дружество, конгрес, събрание, митинг и пр.; ръководство. **4.** Служба в учреждение с определени задачи.

бюрокра́т (фр. bureau и гр. krátos „власт", „сила") Служител-формалист, който отдава голямо значение на формалностите и с това уврежда същността на работата.

бюрократи́зъм (фр. bureaucratisme) **1.** Преголяма грижа за формалностите във вреда на същността на работата; откъснатост от живота, формализъм, канцеларщина. **2.**=бюрокрация.

бюрокра́ция (фр. bureaucratie) **1.** Система на управление, при която

властта се осъществява от чиновници, които стоят далеч от трудещите се маси и не се съобразяват с интересите на народа; бюрократизъм. 2. Привилегированите от господствуващата класа на експлоататорите, които държат властта в ръцете си. 3.=бюрократи, бюрократическо чиновничество. 4. Преголяма грижа за формалностите във вреда на същността на работата.

бюст (фр. buste) 1. Скулптурно изображение на човешко тяло до пояс. 2. Гърди, женска гръд. 3. Горната част на човешко тяло (главата и гърдите). 4. Манекен.

бюфе́т (фр. buffet) 1. Шкаф за съдини, чаши, стъкла и др. прибори за ядене и пиене. 2. Място, където се продават закуски и напитки, обикновено на гара, в учреждение и др.

В

Ваа́л (от. сем.) Бог на небето, слънцето и плодородието у древните финикийци, филистимци и др. семитски племена. Принасяли му много жертви, между които и хора; служба на Ваал — ламтеж за материални блага; ненаситност.

ва ба́нк (фр. va banque) 1. При хазартна игра — залог, равен на цялата банка. 2. *прен.* Всецяло, напълно, без остатък.

вавило́ния (от собс.) Суматоха, неразбория, бъркотия, разноезичие; ср. вавилонско стълпотворение (2).

вавило́нско стълпотворе́ние (от собс.) 1. Библейско сказание за опит да се построи кула до небето, като през това време разгневеният бог бил объркал езиците на строителите и те престанали да се разбират. 2. *прен.* Суматоха, неразбория, шум, вавилония (от гр. Вавилон в Месопотамия).

ва́га (нем. Wage) 1. Големи везни. 2. Лост.

вагабо́нт(ин) (ит. vagabondo от лат.) Нечестен човек, безделник, скитник; нехранимайко.

вага́нт (лат. vagans, antis) *ист.* През средните векове — странствуващ актьор (често избягал свещеник или студент, който изпълнявал песни и разни представления с противоцърковно съдържание).

ва́генбург (нем. Wagenburg) *воен.* 1. Подвижно укрепление. 2. Барикадиране с впрегнати коли, като животните оставали откъм вътрешната страна, а колите — откъм врага.

ваги́на (лат. vagīna) *анат.* Влагалище на матка.

вагина́лен (лат. vaginālis) *мед.* Влагалищен.

вагини́т, вагини́тис (лат. vaginītis) *мед.* Възпаление на влагалището на матката.

ваго́н (англ. wagon) 1. Железопътна кола — всяка една от пригодените за скачване каруци на влак. 2. *търг.* Количеството на стока, която може да се натовари на един вагон. 3. *прен.* Голямо количество.

вагоне́тка (фр. wagonnette) Малък открит вагон за превозване на товари, стоки или хора на малко разстояние; движи се по релси или по стоманено въже; вагонче.

ваго́н-ли (англ.-фр. wagon-lit) Спален вагон.

вагото́ния (лат. vagor „движа се" и гр. tónos „тон") *мед.* Повишена възбуденост на парасимпатичната нервна система.

вагря́нка (рус.) Пещ за топене на чугун.

ва́демекум (лат. vade mecum „върви с мене") Джобен справочник, указател, пътеводител.

вадо́зен (лат. vadōsus) Повърхностен, недълбок.

ва́за (фр. vase, лат. vas) Художествено изработен съд от различни материали, предназначен за цветя или за украса.

вазге́ч (тур. vazgeçmek) Остави, откажи се.

вазели́н (фр. vaseline) Мазно минерално вещество с бял или възжълт цвят, което се употребява в медицината, техниката и козметиката.

вазомото́р (лат. vas „съд" и motor „двигател") *анат.* Съдодвигателен нерв, който предизвиква свиване или разпускане на гладките мускули в стените на артериите.

вазомото́рен (лат. vasomotorius) Съдодвигателен.

вайсмани́зъм (от собс.) Учение в биологията, според което условията на живот не могат да изменят наследствените свойства на организма (по името на немския биолог А. Вайсман — 1834—1914 г.).

ва́(й)я (гр. baïs „вства") 1. Палма; палмова клонка. 2. *църк.* Празникът Връбница.

вака́нтен (лат. vacans, antis) Свободен, незаст.

вака́нция (лат. vacantia) 1. Свободно от учене или работа време; ваканция. 2. Свободна длъжност, незаето място.

ва́кса (нем. Wichse от Wachs „восък") Боя за мазане и лъскане на обуща.

ваксѝна, ваксѝна (фр. vaccine от лат. vacca „крава") 1. *мед.* Първична болест при говедата и конете, която се пренася у човека чрез имунизиране. 2. Серум против едрата шарка. 3. Имунно вещество от бактериален произход (убити или отслабени микроби), което се инжектира или в някои случаи се поема през устата, за да предпазва организма от инфекции, причинени от същите микроби, от които то е приготвено.

ваксина́ция (к. лат. vaccinatio) Предпазно инжектиране на ваксина против заразни болести; присаждане.

ваксино́йда (лат. vaccina и гр. eidos „вид") *мед.* Лъжлива шарка.

ваксинотера́пия (лат. vaccina и гр. therápeia) *мед.* Лекуване с ваксина.

вакуѝзъм (от лат. vacuus „празен") *фил.* Погрешно мнение, че в природата съществува празно пространство.

вакуѝст (от лат.) Привърженик на вакуизма.

вакуо́ла (лат. vacuola) Празнини, мехурчета в клетките на растителен или животински организъм, изпълнени с течност от различен химически състав.

вакуолиза́ция (от лат.) Образуване на пълни с течност мехурчета в протоплазма.

вакуоме́тър (лат. vacuus „празен" и гр. métron „мярка") Уред за измерване налягането на разредените газове.

ва́куум (лат. vacuus „празен") 1. Разредено състояние на газ в затворено пространство, при което налягането му е по-ниско от атмосферното. 2. Затворено пространство, от което е изтеглен въздухът или съдържа разреден въздух, газ, пари (напр. в електрическа крушка). 3. *прен.* Празно пространство, празнота.

ва́куумапара́т (лат. vacuum apparātus) 1. Уред за изпаряване на разтвори при понижено налягане и при понижена температура. 2. Апарат за автоматично подаване на гориво в карбуратор.

Вакх=Бакх.

вакхана́лия (лат. bacchanalia от собс. гр. Bákchos „Бакх") 1. Твърде свободен и разпуснат древногръцки и древноримски празник в чест на Бакх. 2. *прен.* Разпуснато веселие, необуздан пир, оргия, проява на престъпни страсти и деяния.

вакха́нка (от собс.) 1. Жрица на Бакх. 2. *прен.* Разпусната и леконравна жена.

вакхѝчески (от гр.) 1. Който принадлежи, произхожда или е присъщ на Бакх. 2. *прен.* Разпуснато весел, буен; невъздържан.

вакцѝна, ваксинна́ция, вакцинѝрам= ваксина, ваксинация, ваксинирам.

вакъ́ф (тур. vakif от ар.) 1. Завещан недвижим имот с благотворителна цел на джамия или училище. 2. Завещаване на имоти с благотворителна цел.

вал (лат. vallum) 1. Дълъг земен насип със защитна цел; ср. берма. 2. Цилиндър в машина, който се върти около своята ос.

валва́ция (фр. évaluation от лат.) *банк.* Определяне стойността на чужда монета спрямо държавната парична единица.

валвѝрам (от фр.) Определям курс на монета спрямо курса на държавната парична единица.

ва́лвула (лат. valvula) *анат.* Клапа (напр. на аортата).

валде́нси (от собс.) Членове на религиозна секта, която се появила през XII в. във Франция и се борела против католицизма и феодализма (по името на Петрус Валдо).

ва́лдхорна (нем. Waldhorn) Музикален меден духов инструмент, извит като ловджийски рог, с приятен и мек тон.

вале́нтен (лат. valens, entis „струващ") *хим.* Който може да се свързва с атомите на друг елемент.

вале́нтност (от лат.) Способност на атомите на един химически елемент

да се свързват със строго определен брой атоми на друг елемент или да ги изместват в химическите им съединения.

вале́нция (лат. valentia) Числото, което показва колко атома водород се свързват с атома на един елемент или с колко атома водород елементът може да се замести в съединенията му.

валериа́н(а) (лат. valeriāna) **1.** Тревисто многогодишно растение, употребявано като лечебно средство; дилянка, котешка билка. **2.** Лекарство от това растение за успокояване на нерви.

вале́(т) (фр. valet) Момче, фанте (фигура в карти за игра).

валида́ция (от лат. validus „здрав“) *юр.* Признаване на нещо за законно.

валиде́ (тур. valide) *ист.* Титла на майката на турски султан.

вали́ден (лат. validus „здрав“) Който има значение или законна сила.

вали́за (от фр. valise „куфар“) *пол.* Неприкосновена запечатана чанта на дипломатически куриер.

вали́я (тур. vali от ар.) *ист.* Управител на вилает в Турция; областен управител.

валки́рия (сканд.) **1.** *мит.* Полубогиня, която участвувала в сраженията и отнасяла душите на убитите герои в двореца на бог Один, за да им прислужва през време на угощения (според древноскандинавските поверия). **2.** *прен.* Енергична жена.

валориза́ция (фр. valorisation) **1.** *икон.* Съвкупност от мерки за изкуствено повишаване цените на стоките. **2.** *банк.* Съвкупност от мерки за повишаване курса на книжни пари или ценни книжа.

валоризи́рам (от фр.) Установявам цена по нов курс; преоценявам.

Валпу́ргиева нощ (от собс.) **1.** Нощта срещу 1 май пред празника на св. Валпургий, когато според средновековното поверие в древна Германия на планината Брокен ставали хоро́ и веселия на магьосници и духове. **2.** *прен.* Необуздано и разпуснато веселие; оргия.

валс (фр. valse) **1.** Популярен танц в 3/4 такт, характеризиращ се с постоянно въртене. **2.** Музика за този танц; валсова музика. **3.** Вид музикално произведение в 3/4 такт.

валси́рам (фр. valser Играя валс, танцувам.

Валтаза́р (собс.) Вавилонски цар, който пирувал в навечерието на своята гибел; Валтазаров пир — веселие в навечерие на нещастие.

валтра́п (рус. от ит.) Покривало за кон от дебел плат, което се поставя под или над седлото.

валу́та (ит. valuta) **1.** Ценност, стойност в пари. **2.** Паричната система, взета като цяло (златна, сребърна, книжна), и паричната единица на една страна (лев, рубла, долар, франк, крона). **3.** Чуждестранни пари и платежни средства. **4.** *прен.* Сума, пари.

валу́тен (от ит.) Който се отнася до валута; валутен метал — метал (злато, сребро и др.), от който се правят пълноценните монети, легнали в основата на дадена парична система; валутен арбитраж — едновременна покупко-продажба на чужда валута на различни парични пазари; валутна сделка с цел да се извлича печалба от разликата в курса на едноименните валути на пазарите в различните страни в едно и също време.

валути́рам (от ит.) Посочвам срока, от който започва изчисляване на процентите на дължими или кредитирани суми.

валха́ла (скан. през нем. Walhalla) *мит.* Дворец на бог Один, където живеят душите на падналите в бой воини — според скандинавската митология.

валц (нем. Walze) Цилиндър, валяк (като част от машина).

ва́лцов (от нем.) С валци, с цилиндри; валцова мелница — мелница, при която зърната се стриват не с мелнични камъни, а с валци.

валцу́вам (от нем.) Прокарвам метали между валци за даване на определена форма; изглаждам с валци.

вальо́р (фр. valeur) Ценност, стойност.

ва́на (нем. Wanne от келт.) **1.** Голям съд за къпане. **2.** Къпане в такъв съд. **3.** Малък и немного дълбок съд за промиване, охлаждане и пр. на различни предмети.

ванада́т (от собс.) Сол на ванадиева киселина.

вана́дий (от собс.) Химически елемент, знак V, пореден номер 23, атомно тегло 50,942, сребристобял метал, потвърд от кварца и от стоманата, с широко приложение в индустрията и техниката.

ванда́ли (лат. Vandali) Старогерманско племе, известно с жестоките си войни срещу Рим (през 455 г. превзели града и унищожили много произведения на изкуството); в а н д а л *прен.* — невежа, разрушител (особено за лице, което унищожава културни ценности).

вандали́зъм (от нем.) Варварско и безогледно разрушаване и ограбване на културни ценности и на ценни исторически предмети; варварщина, жестокост, грубост.

вандемие́р (фр. vandémiaire от лат. vinidemia) Първият месец (22—24 септември до 21—23 октомври) на френския революционен календар от 1793 г. (месец за събиране на гроздето).

ванили́н (к. лат. vanillinum) **1.** Силно благоухаещ алдехид, който се съдържа във ваниловия плод. **2.** Ванилия (3).

вани́лия (фр. vanille) **1.** *бот.* Тропическо растение. **2.** Плод или кора от това растение с приятна миризма, които във вид на прах се употребяват за подправка. **3.** Ароматизиран прах за сладкиши.

вантṓз (фр. ventose от лат. ventōsus „ветровит") Шестият месец (19—21 февруари до 20—21 март) на френския революционен календар от 1793 г.

ванту́з (фр. ventouse от лат. ventus „вятър") *техн.* Приспособление, въздушна клапа, което автоматически изпуска въздуха от водопроводните тръби.

вапо́р (лат. vapor „изпарение", „пара") **1.** Смазочно масло за цилиндрите на парни машини. **2.** *остар.* Параход, кораб.

вапориза́тор (к. лат. vaporisātor) **1.** Изпарител. **2.** *мед.* Уред за обгаряне с пара.

вапориза́ция (лат. vaporatio) **1.** Изпаряване, превръщане на течности в пара. **2.** *мед.* Обгаряне на повърхност на тъкан или орган с гореща пара за спиране на кръвотечение.

вапориме́тър (лат. vapor и гр. métron „мярка") Уред за измерване пъргавината на парите от различни течности при една и съща температура.

ва́псвам (гр báptō) Боядисвам.

вара́к (тур. varak от ар.) Тънки листове от лъскав метал (злато, сребро, мед, калай) в различни цветове, които се употребяват за украса или за опаковка.

вара́нт (фр. warrant „пълномощие" от англ.) Документ за оставена на склад стока; разписка; в а р а н т е н к р е д и т — отпуснати пари срещу документ за оставена на склад за пазене стока, кредит срещу заложена стока.

варвари́зъм (гр. barbarismós) **1.** Жестокост, некултурност, диващина. **2.** *езиков.* Дума или израз, заети от чужд език; чуждица; ср. барбаризъм.

ва́рварин (гр. bárbaros) **1.** У старите гърци и римляни — чужденец. **2.** *прен.* Човек, който безогледно унищожава културни ценности; некултурен, див, жесток, невежествен човек.

ва́рварство (от гр.) **1.** По определението на Фр. Енгелс — втората от трите степени от развитието на човешкото общество (дивачество, варварство и цивилизация). **2.** Грубост, жестокост, безчовечност. **3.** Безогледно унищожаване на културни ценности.

ва́рда (тур. varda от ит. guardare) Настрана! Дай път! Внимание!

варе́л (нгр. varéli) Буре от метал, метален (рядко дървен) цилиндричен съд за течности (оливия, бензин и т. н.).

вариа́нт (лат. varians, antis) **1.** Видоизменение, разновидност. **2.** Друга разработка на една и съща литературна тема; друга разработка на план, проект и пр.; различие при изпълнение на една и съща задача. **3.** *езиков.*

Разновидност (конкретна проява) на фонема, морфема и др.

вариáнта (лат. varians, antis) 1. *биол.* Една от разновидностите на изменящия се вид. 2. *техн.* Железопътна линия, която се отклонява от друга, но запазва посоката. 3. В статистиката — всеки член от редица числа.

вариациóнен (от лат.) Който принадлежи или е присъщ на вариация; променлив.

вариáция (лат. variatio) 1. Изменение, промяна, отклонение от основния тип, разновидност, видоизменение. 2. *муз.* Изложение на основна музикална тема с различни изменения. 3. Солов класически танц в балета. 4. *астр.* Причиненото от Слънцето нарушение в кръгообръщението на Луната.

вариетé (фр. variété „разнообразие") Увеселително заведение с разнообразна лека програма: песни, танци, фокуси и пр.

вариетéт (нем. Varietät от лат. varietas) Разновидност.

варикóзен (лат. varicosus) *анат.* С много разширения и надебелявания, особено за вени; възлест.

вáрикс (лат. varix) *мед.* Ограничено трайно разширяване или удължаване на вена поради склероза на стените ѝ (*мн. ч.* варици от лат. varices).

вариóла (к. лат. variola от varius „шарен") *мед.* Едра шарка, сипаница.

вариомéтър (лат. varius „различен" и métron „мярка") 1. Уред за настройване на радиоприемници и радиопредаватели. 2. Уред за измерване изменението на някоя физическа величина, напр. на земния магнетизъм. 3. Уред за измерване отвесната скорост на самолет.

вариофóн (лат. varius и гр. phōnē „звук") Уред за подобряване озвучаването на филми.

варúрам (от лат. vario) 1. Движа се между две близки величини, меня се. 2. Видоизменям се, отклонявам се.

варицéла (лат. varicella) *мед.* Дребна шарка, лещенка.

варúя (гр. baréia) *езиков.* Тежко ударение (').

вáрка (ит. varca) Лодка, ладийка.

вáрош, вáроша, варýша (унг.) Градски център; старата част на град, построена нависоко.

Вартоломéева нощ (от собс.) 1. Нощта срещу празника на св. Вартоломей на 24 август 1572 г., когато католиците в Париж изклали около 30 000 хугеноти по заповед на краля и католическото духовенство. 2. *прен.* Жестоко избиване, сеч.

васáл (лат. vassālus от келт.) 1. В средните векове — феодал, зависим от друг феодал (сеньор), от когото получавал бенефиция или лен, в замяна на което имал редица повинности към сеньора. 2. *прен.* Подчинено лице или държава; зависима политически държава или лице.

васáлен (от лат.) Подвластен, зависим от по-силен.

вáсерглас (нем. Wasserglas) Водно стъкло.

василéвс (гр. basiléus) 1. В Омирово време—вожд на родово племе; цар. 2. Във Византийската империя — император.

василúск (гр. basiliscos) 1. *мит.* Митическо чудовище с глава на петел, тяло на жаба, опашка на змия и корона на главата, което убивало само с поглед. 2. *арх.* Украшение във форма на василиск. 3. *зоол.* Вид гущер; вж. базилиск.

ват (от собс.) Единица за измерване на електрическа или механична сила — една конска сила е равна на 736 вата (по името на Джеймз Уат —1736—1819 г.); в а т с е к у н д а — единица електрическа енергия, равна на енергията, която се отделя за една секунда от електрически ток с мощност един ват; в а т ч а с — единица електрическа енергия, която е равна на 3600 ватсекунди.

вáта (нем. Watte) 1. Очистен от семето памук. 2. Подплънка на дреха от памук или дреб. 3. Памучна материя за превръзка. 4. Всяка леко сплъстена маса от влакна (стъклени, азбестови, копринени и пр.).

ваталúн (от нем.) Мека тъкан за подплата на горна дреха.

вáтер (англ. Water) Предачна машина.

вáтервайс (англ. water-ways) *мор.*

Уплътнен, надебелен пояс на дървената обшивка на борда на кораб.

ва́терклозет (англ. water closet) Клозет с приспособление за водно промиване.

ва́терлиния (англ. water line) *мор.* 1. Черта на борда на кораб, до която той нормално потъва във водата. 2. Черта на борда на кораб, до която той потъва при пълен товар.

ва́терпас (англ. waterpas) Най-прост уред за нивелиране — дървен триъгълник с отвес.

ва́терполо (англ. waterpolo) Спортна игра с топка във вода; водна топка.

ва́терфарер (англ. water и нем. Fahrer) *мор.* Вид плоскодънен плавателен съд.

Ватика́н (лат. Vaticānus) 1. Хълм в Рим, където се намира папската град-държава. 2. Дворецът и резиденцията на папата. 3. Религиозно-административен и организационен център на римската католическа църква. 4. *прен.* Папската власт или управляващата върхушка в католическата църква.

вати́н (от нем.) Трикотажен плат, кардиран само от едната страна; употребява се за подплата.

вати́рам (нем. wattieren) 1. Подпълвам с памук, с вата; подплатявам. 2. Разлачвам откъм едната страна трикотажна тъкан.

ва́тман (англ. watt man) Водач на трамвайна кола.

ва́тметър (англ. watt и гр. métron „мярка") Уред за измерване на мощността, консумирана на определен участък от електрическа верига.

вафла (нем. Waffel) 1. Тънка подсладена кора, изпечена между метални форми или плоскости с различни фигурки. 2. Сладкиш от такива кори с пълнеж от крем и др.

ва́хмистър (нем. Wachtmeister) Подофицерски чин в миналото в кавалерията, който отговаря на уредник (фелдфебел) в пехотата.

ва́хта (хол. wacht) 1. *мор.* Дежурство на кораб. 2. Дежурна смяна на кораб.

ва́хтер (нем. Wächter) Пазач, дежурен в учреждение.

ва́хтпарад (нем. Wachtparade) *мор.* Церемониал при смяна на корабен караул.

вегета́лен (лат. vegetālis) Растителен.

вегетариа́нец (от лат. vegetarius „растителен") 1. Човек, който се храни само с растителна храна (умерените вегетарианци не ядат само месо, но ядат яйца, мляко и др. млечни продукти). 2. Привърженик на вегетарианството.

вегетариа́нски (от лат.) 1. Присъщ на вегетарианството. 2. Растителен. 3. Който приготвя растителна храна.

вегетариа́нство (от лат.) 1. Система на хранене само с растителна храна или с растителна храна и продукти от животински произход без месо. 2. Учение, че месната храна е вредна и трябва да се яде само растителна храна.

вегетати́вен (лат. vegetatīvus) Растителен, който се отнася до растене и развитие; в е г е т а т и в е н о р г а н — орган на храненето и растенето; в е г е т а т и в н о р а з м н о ж а в а н е — безполово размножаване; в е г е т а т и в н а н е р в н а с и с т е м а — част от нервната система, която управлява кръвообращението и дишането.

вегетацио́нен (от лат.) Който се отнася, който е свойствен или произхожда от вегетация; растителен; в е г е т а ц и о н е н п е р и о д — период на растене, времето, през което едногодишното растение проявява жизнените си функции (растене, размножаване, даване плод).

вегета́ция (лат. vegetatio) 1. Растеж, растене, израстване. 2. *бот.* Съвкупност от жизнените процеси в растителния организъм, които са във връзка с растенето и развитието му.

вегети́рам (от лат.) 1. Раста (за растение). 2. *прен.* Живея без духовни интереси. 3. Живея оскъдно.

Ве́да (санскр.) *рел.* Свещена книга на индусите, която се състои от четири книги, съдържащи молитви, химни и заклинания.

веда́нта (санскр.) Религиозно-философско учение на индусите, което проповядва единение на човешката „душа" с божеството, с „мировата душа" (Брама).

веди́зъм (от санскр.) Най-старата религиозна система на Индия, изложена в четирите свещени книги, Веди.
ве́домост (рус.) Опис, списък с числени данни, най-често за раздаване пари, вещи и др.
ведо́мство (рус.) Част, клон от държавното управление, който обслужва определен сектор; служба, учреждение.
вези́ка (лат. vesīca) *анат.* Мехур.
вези́кула (лат. vesicula) *мед.* 1. Мехурче (в белия дроб и др.). 2. Обрив по кожата, мехурчета по кожата.
везикули́т (лат. vesiculitis) *мед.* Възпаление на семенните мехурчета.
вези́р (тур. vezir от ар.) Министър в султанска Турция; в е л и к в е з и р — министър-председател.
везувиа́н (от собс. Везувий) Разноцветен минерал, от който се правят дребни предмети.
веки́л (тур. vekil) *ист.* Пълномощник, заместник (често бил избиран от местното население, което да представя пред турските власти).
ве́ксел (нем. Wechsel през рус.) *банк.* Полица, менителница, запис на заповед.
ве́ктор (лат. vector) Физическа величина, която е напълно определена, когато се знае не само големината ѝ, но и посоката ѝ.
вела́рен (лат. velarius) *езиков.* Задноезичен; в е л а р е н з в у к — звук, който се образува назад в устната кухина (к, г.).
веларизá́ция (от лат. velum „небце") *езиков.* Произнасяне на един звук по-твърдо (с участието на задната част на езика); ср. палатализация.
вела́рий (лат. velarius) 1. *ист.* Телохранител на римските императори. 2. Завеса, покривало в римските амфитеатри за предпазване от слънце и дъжд. 3. Завеса, покривало.
ве́лбот (англ. whale-boat) Дълга бързоходна лодка с весла или платно, с кормило и остър нос.
велве́т (англ. velvet) Памучен плат, подобен на кадифе.
веле́н (фр. vélin) Най-хубавият вид пергамент; в е л е н о в а х а р т и я — хубава гланцирана хартия.
Велзеву́л (евр.) 1. Според някои древни религиозни вярвания на Изток — зъл дух, главатар на злите духове; сатана, дявол. 2. *прен.* Зъл, хитър, коварен, лукав човек.
велингто́ния (от собс.) *бот.* Мамонтово дърво, исполинско борово дърво, което достига до 150 м височина и 15 м диаметър; вирее в Калифорния.
велодро́м (*велосипед* и гр. drómos „място за бягане") *сп.* Бетонирана писта във форма на елипса за изпробване и състезания с велосипеди.
веломото́р (от *велосипед* и *мотор*) Велосипед с мотор.
велосипе́д (фр. vélocipède от лат. velox „бърз" и pes, pedis „крак") Превозно средство, което се кара с крака, с две, рядко три колела; колело.
велосипеди́ст (фр. vélocipédiste) Колоездач.
ве́лпапе (нем. Wellpappe) Мек вълнообразен картон, който се употребява за опаковка; гофриран картон.
ве́лум (лат. velum) 1. Голямо покривало (за палатка, за цирк и др.) 2. *анат.* Небце.
велу́р (фр. velours) 1. Кадифе. 2. Вид памучен или вълнен плат с гъст мъх от едната страна. 3. Специално обработена кожа с мъх откъм лицевата страна; шведска кожа.
велути́н (фр. veloutine) 1. Мек копринен плат. 2. Вид оризова пудра.
ве́на (лат. vena) *анат.* Кръвоносен непулсиращ съд, по който нечистата кръв се отвежда към сърцето.
венде́та (ит. vendetta) Кръвно отмъщение (на о-в Корсика и Сардиния).
венду́за = вентуза.
Вене́ра (лат. Venus, eris) 1. *мит.* Римска богиня на любовта и красотата, *гр.* Афродита. 2. *астр.* Планета, която се явява като вечерница и като зорница. 3. *прен.* Много красива жена.
венера́билен (лат. venerabilis) Почитаем, достоен за почит.
венера́ция (лат. veneratio) Почитане.
венери́чен, венери́чески (лат. Venericus) Само в съчетание: в е н е р и ч е с к а б о л е с т — заразна болест,

която се предава предимно чрез полово сношение.

венеролóг (лат.-гр.) Лекар — специалист по венерически болести.

венерολóгия (лат. Venus, eris „Венера" и гр. lógos „наука") Наука за венерическите болести.

венесéкция (лат. vena и seco „сека") *мед.* Отваряне на вена за пускане на кръв.

венециáнски (от собс.) Свойствен, присъщ или принадлежащ на Венеция; венециански прозорец — широк и разделен отвесно на три прозорец.

вéнзел (полс.) Началните букви от името и презимето на лице или началните букви на учреждение, художествено преплетени; монограм.

венóзен (лат. venōsus) Който се отнася, който е свойствен или се намира във вена; венозна кръв — нечиста кръв.

вéнта (ит. vendita) Тайна революционна организация на карбонариите.

вентúл (нем. Ventil от лат.) 1. Приспособление към тръбопровод (воден, газов, парен), което затваря, отваря или само притваря определен отвор и по този начин регулира притока или оттока на вода, газ, пара и пр. в тръбната система. 2. Приспособление в гума на колело, което позволява да се вкарва в нея въздух.

вентилáтор (к. лат. ventilātor) 1. Уред за проветряване на въздуха в затворени помещения, шахти и др. чрез бързото му раздвижване; проветрител. 2. Машина за придаване на енергия на въздух и други газообразни тела чрез въртене с подходящи перки.

вентилáция (лат. ventilatio) 1. Проветряване; разхлаждане. 2. *техн.* Сбор от уреди за проветряване; вентилатор.

вентилúрам (от лат.) Освежавам въздух с вентилатор; проветрявам.

вентрáлен (лат. ventrālis) Коремен.

вентýза (фр. ventouse) Вид чаша, която се употребява за загряване на болно място чрез привличане на кръв към повърхността му.

верáнда (англ. veranda от санскр.) 1. Покрита пристройка към къща; застъклен балкон. 2. Голяма градинска беседка.

вераскóп (лат. verus „истински" и гр. skopéō „гледам") Вид стереоскопически фотоапарат.

вербáлен (лат. verbālis) С думи, устен, словесен; вербална нота — писмено дипломатическо съобщение, направено от дипломатически представител в трето лице, без подпис, която има значение на устно съобщение.

вербализáция (фр. verbalisation от лат.) *езиков.* Образуване на глагол от друга граматическа категория.

вербéна (лат. verbēna) *бот.* Тревисто растение, което се употребява като лековита билка; върбинка.

вербýвам (нем. werben) 1. Набирам, привличам на работа в организация или за обществена работа. 2. Привличам, набирам членове на организация. 3. Първоначално — набирам наемни войници.

вергúя (тур. vergi) Данък, налог.

вердúкт (лат. veredictum „правилно решено" през англ. verdict) *юр.* Решение, присъда.

верéв (тур. verev) Напреко; на верев — накриво, не по нишка, по диагонал.

верéм (тур. verem) 1. Туберкулоза, охтика. 2. *прен.* Голям недъг, тежка болест.

веремлúя (тур. veremli) 1. Туберкулозен. 2. Човек с голям недъг.

вересúя (тур. veresiye) 1. Купуване и продаване на изплащане. 2. Вземания от продажба на кредит.

верúзъм (фр. vérisme от лат. verus „истинен") Близко до натурализма течение в литературата, изобразителното изкуство и музиката през XIX в.

верификациóнен (от лат.) Който проверява и установява истината.

верификáция (лат. verificatio) Установяване, удостоверяване на истината.

верифицúрам (от лат.) Проверявам, установявам истината.

верк (нем. Werk) 1. Дело, произведение. 2. Название на различни отбранителни постройки в крепост.

вѐркблай (нем. Werkblei) Продукт от олово (98—99%) и сребро, злато и др., който се получава при топене на оловни руди.

верлѝбър (фр. vers libre) *литер.* Свободен стих, който е изграден на тонична и синтактична основа, а не върху броя на сричките.

вермѐл (фр. vermeil) **1.** Течност, която придава на среброто златист цвят. **2.** Изделие от позлатено сребро.

вермикулѝт (фр. vermiculite) Група минерали, които са изменена слюда (употребяват се като изолационен и огнеупорен материал).

вермийо̀н (фр. vermillon) Червена боя, киновар.

верму̀т (нем. Wermut) Вид подсладено вино, подправено с пелин.

вернисàж (фр. vernissage) Денят, който предхожда откриването на художествена изложба.

верона̀л (от собс.) *фарм.* Приспивателно средство, лекарство за сън.

веро̀ника (фр. véronique) *бот.* Великденче, гергьовденче.

верп (хол. werp-anker) Малка котва.

верса̀йци (от собс.) **1.** Ръководителите и привържениците на френското буржоазно правителство, което избягало от Париж във Версай на 13 март 1871 г. и се борело против първата в света диктатура на пролетариата — Парижката комуна. След ликвидиране на комуната те установили чудовищен бял терор. **2.** *прен.* Озверени контрареволюционери, които сътрудничат с националните врагове.

верса̀лии (лат. versalia „извити") Заглавни, начални букви.

версифика̀тор (к. лат. versificātor) *литер.* Човек, който лесно пише стихове (често иронично); стихоплетец.

версифика̀ция (лат. versificatio) *литер.* 1. Писане на стихове, стихоплетство. 2. Стихосложение, учение за видовете стихове.

версифицѝрам (от лат.) Пиша стихове, стихоплетствувам.

вѐрсия (лат. versio) Едно от няколко различни тълкувания, изложения или обяснения на събитие, факт или случка.

верст, верста (рус.) Стара руска мярка за дължина = 500 сажена = 1066 м.

вѐрсус (лат. versus) *литер.* Стих, отделен ред от стихотворение.

вертебра̀лен (лат. vertebrālis) Гръбначен.

вертѐп (рус.) **1.** Свърталище на престъпни и развратни хора. **2.** *църк.* Пещера.

вертѝго (лат. vertīgo) *мед.* Виене на свят, световъртеж.

вертика̀л (лат. verticālis от vertex „връх") **1.** *мат.* Отвесна права линия; отвес, вертикална линия. **2.** *астр.* Всеки голям кръг от небесната сфера, който минава през точката на зенита; вертикалът, който минава през северния полюс, се нарича меридиан.

вертика̀лен (лат. verticālis) Който образува с хоризонтална равнина прав ъгъл; отвесен.

верф (хол. werf) *мор.* **1.** Производствено предприятие за построяване и ремонт на кораби. **2.** Съвкупност от съоръжения, необходими за построяване и ремонт на кораби.

вест (нем. West) **1.** Запад. **2.** Западен вятър.

веста̀лка (лат. Vestālis) **1.** У древните римляни — жрица на богинята Веста, която давала обет за безбрачен целомъдрен живот и пазела вечния огън в храма на богинята. **2.** *прен.* Девственица, целомъдрена жена.

вестиа̀рий (лат. vestiarius) **1.** *ист.* Пазител на облеклото в двореца (средновековен сановник на Византия). **2.** Място за пазене на облекло; гардероб. **3.** *църк.* Място за пазене на богослужебни одежди и прибори (особено у католиците).

вестибю̀л (фр. vestibule от лат. vestibulum) **1.** Преддверие, пруст. **2.** Помещение между стаите на жилищно помещение, на обществена сграда и пр.; хол.

вестфа̀лови везни (от собс.) Уред за определяне гъстотата на нефтени продукти, масла и други течности.

ветатѝв (лат. vetatīvus) *грам.* Глагол-

на форма за забрана; ср. императив.

ветера́н (лат. veterānus) 1. *воен* Стар и изпитан воин. 2. *прен.* Заслужил деец в известна област.

ветерина́р (лат. veterinarius) Лекар на домашни животни.

ветерина́рен (лат. veterinarius) Който се отнася до болестите и лекуването на домашните животни.

ветерина́рия (лат. veterinaria) Сбор от научни знания, които обхващат анатомията, физиологията, болестите и лекуването на домашните животни.

ве́то (лат. veto „забранявам") 1. Спиране изпълнението на решение; забрана. 2. Право на върховна власт да забрани или да спре приложението на известен закон, приет от законодателните тела. 3. Принцип на единодушие и равноправие между членовете на международен орган.

взвод (рус.) *воен.* Войнишко поделение, една трета или една четвърт от рота, от ескадрон или от батарея.

ви́а (лат. via „път") Надпис върху пощенска или друга пратка, за да се посочи пътят, по който се изпраща и минава; ср. par avion.

виаду́кт (лат viaductus) *арх.* Мост през долина, върху жп. линия, над улица и подобни, по който минава жп. линия, път и др.; ср. акведукт.

виа́тикум (лат. viaticum) Пътни пари.

вибра́то (ит. vibrato) *муз.* Трептене на звука, което се изразява в леки отклонения от основния, звучащия тон. При струнните инструменти се постига чрез клатене на натиснатия пръст върху струните.

вибра́тор (лат. vibrātor) 1. *техн.* Част от апарат или уред, която създава трептения и ги предава на предметите, с които влиза в допир. 2. Тяло, което предизвиква механически или електрически колебания (трептения), напр. камертон. 3. Леярско приспособление, което чрез стръскване уплътнява пръстта във формите. 4. Уред за набиване на излятата многотонна маса чрез предизвикване на сътресение. 5. Уред за набиване на шпунтови греди или пилони чрез вибриране в отвесна посока.

вибрафо́н (*вибро-* и гр. phōnē „звук") Джазов ударен инструмент, който издава трептящи, вибриращи тонове.

вибра́ция (лат. vibratio) 1. Трептене; треперене. 2. *муз.* Вълнообразно изменение, колебание на височината на звучащия тон.

вибри́рам (нем. vibrieren от лат.) Трептя, правя вибрации.

ви́бро- (лат. vibro „трептя") Като първа съставка на сложни думи показва отношение към т р е п т е н е.

вибробето́н (*вибро-* и *бетон*) Вид качествен бетон, уплътнен чрез вибриране.

виброгра́ф (*вибро-* и гр. gráphō „пиша") Уред за автоматично записване на трептенията на телата.

вибромéтър (*вибро-* и гр. métron „мярка") Уред за изследване на механическите трептения на машини, сгради и др.

виброско́п (*вибро-* и гр. skopéō „гледам") Уред за наблюдаване трептенията на тяло.

ви́ва (ит. viva !) Да живее!

вива́риум (лат. vivarium) Помещение за отглеждане на животни в условия, близки до естествените.

ви́ват (лат. vivat !) Да живее!

вива́че (ит. vivace) муз. Много живо, бързо.

вивиани́т (от собс.) Минерал с бял или син цвят, който служи за добиване на боя или за изкуствен тор.

вивипа́рия (лат. vivus „жив" и pario „раждам") Раждане на живи малки.

вивисе́кция (лат. vivus и seco „режа") Разрязване на жив организъм с научна цел.

вивифика́ция (к. лат. vivificatio) Съживяване.

вига́н (от собс.) Вид дебел плат.

вигва́м (ам.) Колиба на американски индианци.

ви́ги (англ. whig) Членове на политическа партия в Англия, създадена през XVII в., която била поддържана от банкери, търговци, индустриалци и големи земевладелци. Нейна наследница е либералната партия; прот. тори.

виги́лия (лат. vigilia) 1. У древните

римляни — нощна стража от три часа (нощта имала четири стражи — от 6 до 9, от 9 до 12, от 12 до 3 и от 3 до 6 часа. 2. *църк.* Всенощно бдение (у католиците). 3. *мед.* Безсъние.

вигѝлност (от лат.) 1. Бдителност, внимателност. 2. *псих.* Съсредоточаване на вниманието върху нови впечатления.

вигóн (фр. vigogne) 1. *зоол.* Преживно животно от рода на ламата в Южна Америка, голямо колкото овца. 2. Вълна от това животно. 3. Плат от вълната на това животно.

вѝгор (лат. vigor) Жизнена сила; бодрост.

вѝдер (англ. wader) Вид култиватор с пружинни зъби за скубане на плевели и разрохкване на почвата; плевелоскубач.

вѝдиа (нем. Widia от wie „както" и Diamant) Много здрава сплав от карбит, волфрам и цимент, която по твърдост се доближава до елмаз. Има твърде широко приложение при производството на режещи и пробиващи инструменти: стругарски ножове, свредели за пробиване на скали и др.

вѝза (лат. visum „прегледано") 1. Писмено отбелязано разрешение върху паспорт за влизане, преминаване, пребиваване или излизане от една държава. 2. Отбелязване върху документ, че е прегледан от известно длъжностно лице.

визавѝ (фр. vis-à-vis) Насреща, един срещу друг.

византѝец (гр. Byzántios) 1. Жител на гр. Византия. 2. Поданик на Византия. 3. *прен.* Хитър, лукав и лицемерен човек.

византѝйщина (от гр.) Лукавство, хитруване, лицемерно вероломство.

византолóг (гр. Byzantológos) Специалист по византология.

византолóгия (гр. Byzántios „византийски" и lógos „наука") Наука за историята, езика и културата на Византия.

визиомéтър (лат. visio „виждане" и гр. métron „мярка") Уред за определяне силата на зрението.

визионéр (фр. visionnaire) Човек, който има привидения и халюцинации; ясновидец.

визионѝзъм (от лат.) Общо название на лъжливите зрителни представи, които се явяват поради нервно разстройство, алкохолизъм и пр.

визѝр (нем. Visier от фр.) 1. *воен.* Прицелна точка с дупка. 2. *техн.* Уред на фотоапарат за насочването му към обекта. 3. Част от геодезически апарат за визиране. 4. Уред за измерване отклонението на самолет под действието на вятъра.

визѝрам (нем. visieren) 1. Поставям виза, давам разрешение за влизане, преминаване, пребиваване или излизане от една държава. 2. Преглеждам и заверявам книжа; заверявам. 3. Насочвам оптически апарат към определена точка. 4. Имам пред вид, посочвам.

визѝта (фр. visite) 1. Посещение, официално посещение. 2. Лекарско посещение за преглеждане на болни.

визитáция (лат. visitatio „посещение".) 1. Лекарско обхождане на болни в болница. 2. *спец.* Преглеждане на подозрителни кораби.

визѝтен (от фр.) Който се отнася до визита; в и з и т н а к а р т и ч к а — картичка с името, адреса и занятието на едно лице, която се подава при посещение или се изпраща за поздравление.

визитѝрам (нем. visitieren) Посещавам; преглеждам.

вѝзия (лат. visio) 1. Гледане. 2. Видение, привидение. 3. *прен.* Идея, представа.

визуáлен (лат. visuālis) Който се извършва чрез наблюдение.

вѝзум (лат. visum „видено") 1. Видение. 2. Съновидение; въображение.

визьóр = визир (2).

викариáт (лат. vicariātus) 1. Сан и длъжност на викарий. 2. *църк.* Наместничество.

викáрен (лат. vicarius) Който замества.

викáрий (лат. vicarius) *църк.* 1. Епископ, който е заместник или помощник на висш духовник (у нас на митрополит). 2. Помощник на католически свещеник. 3. Заместник.

ви́кинг (скан.) *ист.* Смел древноскандинавски воин, търговец и морски разбойник от времето на ранното средновековие.

викóнт (фр. vicomte) Дворянска титла, по-долна от граф и по-горна от барон.

викторúна (от лат. victoria „победа") Състезание, при което се поставят за разрешаване различни въпроси и задачи за проверка на знания и обща култура в дадена област (математика, литература, история и пр.).

Виктóрия (лат. Victoria) 1. *мит.* Богиня на победата у древните римляни. 2. *прен.* Победа; **в и к т о р и я р е г и я** — *бот.* голямо водно растение с листа до 2 метра в диаметър.

ви́ла (лат. villa) 1. Извънградска къща за летуване. 2. В древния Рим — селска къща на заможен римлянин с помещения за него и за прислугата, със стопански сгради и голям двор.

вилаéт (тур. vilâyet от ар.) Голяма административна единица в Турция, разделена на санджаци и управлявана от валия.

вилáн (лат. villānus) *ист.* Феодален селянин: а) в Англия — крепостен селянин; б) във Франция — свободен селянин, който е получил земя от сеньора.

виланéла (ит. villanella „селянка") 1. Народна песен. 2. Селско хоро, селски танц.

ви́мпел (нем. Wimpel) 1. *мор.* Специално знаме на военен кораб, по което се познава неговата национална принадлежност. 2. *ав.* Кутия или чувал с дълга ярка лента, с които се спускат на земята от самолет във време на движение донесения, писма, колети и др. 3. Метална сфера с герба на Съветския съюз и специален надпис, която се поставя в изкуствени спътници или се изпраща до други небесни тела.

виндикáция (лат. vindicatio) *юр.* Изискване, предявяване права върху нещо.

виндрóтор (англ. wind „вятър" и лат. roto „въртя") *техн.* Двигател с вятър.

виндрóуер (англ. wind „вятър" и row „ред") *техн.* 1. Приспособление на комбайн за отделяне на неузрелите класове. 2. Жътварска машина, която слага окосените стъбла на откоси, за да може да се отделят плевели и неузрели класове.

винегрéт (фр. vinaigrette) 1. Сос от оцет, олио, сол и др. за подправка на различни ястия. 2. Студено ястие от нарязани на късове зеленчуци, месо, риба и др., полети с този сос. 3. *прен.* Смес от различни предмети; смесица.

ви́нервайс (нем. Winerweiss) Вид бяла боя от варовик.

винéтка (ит. vinetta от vînea „лоза") Рисунка за украшение на книга в началото или в края на страница, по страните на картини и др., отначало във форма на лоза или лозови листа.

ви́нкел (нем. Winkel) 1. Уред за измерване на прав ъгъл, ъгломер. 2. Пресувано желязо под прав ъгъл.

виномéтър (лат. vinum и гр. métron „мярка") Уред за измерване количеството алкохол във виното; виномер.

винофóбия (лат. vinum и гр. phóbos „страх") *мед.* Болезнен страх от вино.

винт (нем. Gewinde през полс.) 1. Цилиндричен или конусен прът (пирон) със специален нарез, с глава или без глава, който служи за съединяване на машинни или строителни части чрез навъртване; бурма. 2. Вид игра на карти. 3. Корабно витло.

винтóвка (от рус.) *воен.* Вид пушка с нарязана като винт цев.

винтя́га (нем. Windjacke) Къса горна туристическа дреха, обикновено от непромокаем плат.

ви́нчестер (от ссбс.) Вид пушка с магазин (по името на фабриканта Винчестер).

виóла (ит. viola) Лъков музикален инструмент, подобен на цигулка, но малко по-голям и с по-нисък регистър.

виолéнтен (лат. violentus) Насилствен.

виолéтка (фр. violette) Теменужка.

виолúна (ит. violino) Цигулка.

виолонúст (фр. violoniste) Цигулар.

виолончелúст (от ит.) Който свири на виолончело; челист.

виолончело (ит. violoncello) Четириструнен лъков инструмент, подобен на цигулка, по-голям от виола и по-малък от контрабас, чело.

вйпер (англ. whipper) *техн.* Приспособление за разтоварване на вагонетки чрез обръщане.

вираж[1] (фр. virage) 1. Завой на самолет или кораб с накланяне на едната страна. 2. Завой на автомобил, велосипед и др. по крива линия.

вираж[2] (фр. virage) Разтвор от соли, който се употребява във фотографията за придаване определен цвят на картината.

виран (тур. virant) Развален, слаб, болнав, съсипан.

вирелé (фр. virelai) *литер.* Френска средновековна танцова песен с рими *аабввб.*

вирилизъм (лат. virilis „мъжки") *физиол.* Замяна на вторичните женски полови признаци с мъжки.

вирирам (от фр.) Обработвам снимка с вираж.

вирмент (фр. virement) Банкова операция, при която става прехвърляне на суми от една сметка на друга.

виртуален (от лат. virtus „годност") Възможен, който може да се прояви или който трябва да се прояви при дадени условия.

виртуалност (от лат.) Възможност.

виртуоз (ит. virtuoso) 1. *муз.* Изпълнител, достигнал най-голямо майсторство. 2. *прен.* Лице, което е достигнало най-голямо майсторство в своята професия, твърде голям майстор в някоя област.

виртуозен (от ит.) Майсторски, съвършен, артистичен.

виртуозност (от ит.) Майсторство, изключителна сръчност, съвършенство.

вирулентен (лат. virulentus) *мед.* Отровен, болестотворен, способен да причини заболяване.

вирулентност (от лат.) Способност на микроб да причини заболяване.

вирус (лат. virus „отрова") *биол.* Възбудител на заразна болест.

вирусология (*вирус* и гр. lógos „наука") Дял от микробиологията, който изучава вирусите, тяхното действие като възбудители на заразни заболявания и борбата с тях.

вирши (от лат versus „стих") 1. Стихове с религиозно, а по-късно и със светско съдържание, почти римувана проза. 2. *прен.* Лоши стихове.

вискоза (лат. viscōsus „лепкав") 1. Лепкава течност от дървесинната целулоза, която се употребява за добиване на изкуствена коприна, вълна и др. 2. Плат от изкуствена коприна, предимно за хастар.

вискозен (лат. viscōsus) 1. Лепкав. 2. Направен от вискоза.

вискозиметър (лат. viscōsus и гр. métron „мярка") Уред за определяне вискозността (вътрешното триене, провлачността) на течностите.

вискозин (от лат.) Прозрачно смазочно масло.

вискозитет, вискозност (от лат. viscositas) Вътрешно триене в течности или газове при изтичането им.

висон (гр. býssos „ленено платно") 1. Скъпа бяла или червена материя, употребявана в древно време. 2. Вид ценна кожа.

вистра (от лат. viscōsus) Изкуствена коприна от вискоза.

висцерален (лат. viscerālis) Отнасящ се до вътрешностите.

висцин (лат. viscum „клей") Лепливо вещество, което се получава от клетъчните стени и протоплазмата на някои растения.

витален (лат. vitālis) Който се отнася до жизнените явления или до живота, съществен за живота; жизнен.

витализъм (от лат. vitālis „жизнен") Идеалистическо течение в биологията, което обяснява спецификата на жизнените процеси чрез действието на някакво нематериално и непознаваемо начало — „жизнена сила" (vis vitālis), което се намира в организма.

виталист (от лат.) Привърженик на витализма.

виталитет (от лат.) Жизненост, жизнена енергия.

витамин (лат. vita „живот" и *амини* от гр. amminiakón) 1. *биол.* Органично вещество, което се намира в

твърде малки количества в храната, необходимо за нормалното развитие на живота на човека и животните. 2. Препарат, който съдържа някой витамин (A, B, C и т. н.)

витаминóзен (лат. vitaminōsus) Богат с витамини.

Витéзда (евр.) 1. Овча къпалня в Ерусалим. 2. *прен.* Целебен извор.

вителúн (лат. vitellus „жълтък") Белтъчно вещество, съставна част на жълтъка на яйцето, което съдържа фосфор.

витерúт (от собс.) Естествен бариев карбонат, от който се получава бяла боя; използува се в стъкларската индустрия и в разтвор за унищожаване на вредителите по захарното цвекло и житата.

витикултýра (лат. vitis „лоза" и cultūra „обработка") Лозарство.

витрáж (фр. vitrage) 1. Разноцветни или украсени с рисунки стъкла. 2. Картина или орнаментална композиция, направена от разноцветни стъкла.

витрúна (фр. vitrine от vitrum „стъкло") Застъклен шкаф, сандък или прозорец, приспособени за излагане на различни предмети и стоки.

витриóл (лат. vitreolus „стъклен") Бояджийска сярна киселина.

витрификáция (лат. vitrum „стъкло" и facio „правя") Остъкляване.

витя́з (рус.) Юнак, герой, храбрец.

виц (нем. Witz) Кратка остроумна шега или анекдот.

вице- (лат. vice „вместо") Като първа съставка на сложни думи означава з а м е с т н и к или п о м о щ н и к, обикновено за висши длъжностни лица; в и ц е п р е з и д е н т = заместник на министър-председател.

вицмундúр (*вице-* и *мундир*) Формена горна дреха на държавни чиновници в дореволюционна Русия.

властáр (нгр. vlastári) *бот.* Младок, младо клонче на лоза, дърво и др.

воáл, вуáл (фр. voile) 1. Прозрачна мрежа от тънък плат, прикрепена към дамска шапка така, че покрива лицето; воалетка, було. 2. Лек прозрачен плат. 3. *фот.* Тънък слой върху негатив, който прави изображението неясно. 4. Невестинско було.

воалáж (фр. voilage) Тънка прозрачна материя, предимно за дамски чорапи.

воалúран (от фр.) Прикрит; в о а л и р а н б а л а н с — равносметка, при която се прикриват някои страни на стопанската дейност на предприятие.

воая́ж (фр. voyage) 1. Пътуване, пътешествие. 2. Пътуване на търговски пътник; в о а я ж д е н о с — сватбено пътешествие.

водевúл (фр. vaudeville) 1. Улична градска песен от XVI в. във Франция, която осмивала феодалите, против които тогава се борил абсолютизмът. 2. Малка театрална пиеса с лек комедиен характер (с куплети, музика и танци); лека комедия. 3. Завършък на театрална пиеса, при който всички действуващи лица изпълняват по един куплет.

вóдка (рус.) Ракия.

вокáбула (лат. vocabulum „дума") 1. Отделна дума от чужд език с превод на родния език; кличка. 2. Заглавие на речниковия отдел. 3. Всяка отделна дума в езика като обект на научно изследване.

вокабулáр (лат. vocabularium) Кратък речник към учебник или христоматия; речник.

вокáл (лат. vocālis) *езиков.* Гласен звук; самогласка, гласна.

вокáлен (лат. vocālis) 1. Изпълняван с глас, изпълняван с пеене; който се отнася към пеенето. 2. Гласов; гласен; в о к а л н а а л и т е р а ц и я — непълна рима, при която съвпадат само гласните; ср. асонанс (2). 3. Който се отнася до гласните звукове на един език.

вокалúз(а) (фр. vocalise) Музикален откъс, който се изпълнява върху гласна, без текст (за упражнение).

вокализáция (к. лат. vocalisatio) 1. *муз.* Пеене само със звуци без думи. 2. *езиков.* Преминаване на съгласна в гласна. 3. Графически метод в стенографията за предаване на гласни чрез различно изменяне писането на съгласните.

вокалúзъм (от лат. vocālis) *езиков.* 1. Гласната система на един език. 2. Дял от фонотеката, който изучава гласните.

вокáлност (от лат.) Наличие на повече гласни в един език.

вокати́в (лат. vocativus) *грам.* Звателен падеж.

вола́н (фр. volant „летящ") **1.** Украса на женска дреха, която се състои от набрана ивица плат. **2.** *техн.* Колелото на автомобилно кормило.

волапю́к (изк. volapük от англ. world „свят" и speech „реч") **1.** Изкуствен международен език, съставен от Йох. Шлайер; ср. есперанто. **2.** *прен.* Сбор от празни, безсъдържателни фрази.

воле́ (фр. volée) *сп.* Летяща топка при игра на футбол.

во́лей (англ. voley) *сп.* **1.** Удар върху топка във въздуха. **2.** = волейбол.

во́лейбол (англ. voley-ball) Спортна игра с два отбора от по 6 души; целта е топката да се прехвърля през високо опънатата мрежа така, че противникът да не може да я посрещне и върне обратно.

волова́н (фр.vol-au-vent) Ястие, приготвено от печени кори с кръгла форма, увити във вид на чашка, напълнена със задушени гъби, дреболии и др. и залети със сос.

волонте́р, волонти́р (фр. volontaire) Доброволец.

волт[1] (от собс.) Международна единица за електрическо напрежение, електродвижеща сила или потенциална разлика в двата края на проводник със съпротивление един ом, когато през него тече ток със сила един ампер (по името на итал. физик Волт — 1745—1827 г.).

волт[2] (фр. volte „обръщане") *сп.* **1.** Остро обръщане на кон при езда в манеж. **2.** Отбиване на удар при фехтовка; умело обръщане. **3.** *прен.* Хитър и нечестен начин на манипулиране при игра с карти.

во́лта[1] (от собс.) Машинно масло за смазване лагерите на динамомашини и електродвигатели.

во́лта[2] (от ит.) *муз.* Означение в нотно писмо, което се използува за повторение.

волта́ж (фр. voltage) Различната степен на напрежението на електрически ток, която се измерва във волтове.

волтализа́ция (от фр.) Обработване на масло чрез електричество за получаване на волтоли.

волтаме́тър (*волт* и гр. métron „мярка") Уред за измерване силата на прав (постоянен) електрически ток чрез определяне количеството на продуктите, получени за единица време при електролитно разлагане на известно химическо съединение, причинено от тока.

волта́мпер (*волт* и *ампер*) Единица за измерване на привидна електрическа мощност при променлив ток. При липса на фазова разлика е равен на един ват.

волтериа́нец (от собс.) **1.** Последовател, привърженик или почитател на Волтер. **2.** *прен.* Волнодумен, свободомислещ.

волтериа́нство (от собс.) **1.** Философските възгледи на Волтер (1694—1778 г.), просветител и борец против църквата и феодалния строй. **2.** *прен.* Общото название на прогресивните възгледи в политиката и свободомислие по религиозните въпроси през XVIII и XIX в.

волтижиро́вка (от фр.) Упражнение в скачане върху кон и от кон във време на движение.

волтижьо́р (фр. voltigeur) Ловък ездач, който изкусно скача върху кон във време на движение; цирков ездач.

волтме́тър (*волт* и гр. métron „мярка") Уред за измерване на екектродвижещата сила с непосредствено отчитане във волтове.

волто́ли (*волт*ализация и лат. olium „масло") Смазочно масло, получено чрез обработка на минерални или растителни масла чрез волтализация.

волтфа́с (фр. volte face) Внезапно обръщане с лице към преследващия неприятел.

волу́мен (лат. volumen) Том.

волумино́зен (от лат. volumen) **1.** Многотомен. **2.** *прен.* Обемист, голям.

волунта́рен (лат. voluntarius) Доброволен.

волунтари́зъм (от лат. voluntas „воля") **1.** Идеалистическо направление във философията и психологията, което обявява волята за висш принцип на

битието, противопоставя волевото начало на обективните закони на природата и обществото и утвърждава независимостта на човешката воля от окръжаващата човека действителност. 2. Учение, което придава на волевите процеси основно значение в психическия живот.

волунтатйв (лат. voluntatīvus) *грам.* Глаголна форма за изказване на желание.

волўта (лат. volūta) Спираловиден архитектурен орнамент.

вóлфрам (от собс. Wolfram) Химически елемент, знак W, пореден номер 74, атомно тегло 183,92, тежък и мъчнотопим метал с твърде широка употреба при производството на стомана, електрически крушки, бои и др.

волфрамйт (от нем.) Желязна руда, която съдържа волфрам.

волюмéтър, волюминомéтър (фр. volume и гр. métron „мярка") Уред за измерване обема на малки предмети.

ворсйт (изк.) Изкуствена кожа за обувки.

вот (лат. votum) 1. Глас, решение, мнение, изразено чрез гласуване. 2. Гласуване.

вотйрам (нем. votieren от лат. votum) Гласувам (в народно събрание, в събрание и др.).

врак (хол. wrak) Останки в морето от потънал кораб.

втáсвам (гр. phthánō) 1. Довършвам свършвам на време. 2. Ставам готов узрявам. 3. За тесто — става готово за печене. 4. *прен.* Забърквам, лошо нареждам.

вуáл = воал.

вўла (лат. bulla „печат" през к. гр.) 1. *църк.* Писмено разрешение от духовна власт за встъпване в брак; була. 2. Восъчен печат на писмо или документ.

вулгáрен (лат. vulgaris) 1. Долен, просташки, груб. 2. Опростен до изопачаване, изопачен. 3. Простонароден, общоговорим; в у л г а р е н л а т и н с к и е з и к — народен латински език; в у л г а р е н м а т е р и а л и з ъ м — дребнобуржоазно философско течение в Германия през 50—60-те години на миналия век (Бюхнер, Фохт, Молешот), което защищава материализма и атеизма, но ненаучно обяснява произхода на мисълта от материята (мозъкът така отделя мисълта, както черният дроб — жлъчката). Маркс и Енгелс водили борба против неговите представители, като разобличили антидиалектическите и механистическите им възгледи за природните закони и обществените явления; в у л г а р е н с о ц и о л о г и з ъ м — система от възгледи, с които литературните факти се обясняват изопачено, едностранчиво и схематично, като се търси изключително само пряката им връзка и зависимост от политическите, икономическите и социалните условия, в които живее писателят и действуват героите.

вулгаризáтор (к. лат. от vulgus) Който вулгаризира; опростител.

вулгаризáция (от лат. vulgus „народ") Твърде опростено излагане на теория или научна мисъл, опростяване до изопачаване, грубо изопачаване.

вулгаризйрам (от лат.) Опростявам, правя вулгарен.

вулгарйзъм (от лат.) *езиков.* Провинциална дума, нелитературна дума; провинциализъм в езика.

вулгáрност (от лат.) Грубост, простащина, простотия.

вулгáта (лат. vulgāta „народен език") *езиков.* Латинският превод на Библията, направен през IV в. от църковния писател Йероним.

вулйнка (от нгр. voullónō „запечатвам") *фарм.* Тънка обвивка от нишесте, в която се поставя неприятно на вкус лекарство; капсула.

вулйя (от гр.) Дълга кожена торба за носене през рамо.

вулкáн (от собс.) Земеповърхна форма, обикновено с конусовидна форма, през отвора на която постоянно или от време на време изригват горящи газове, късове от скали, лава и пепел (по името на латинския бог на огъня Вулкан).

вулканизáтор (к. лат. vulcanisātor) 1. Апарат за поправяне на каучукови предмети или за обработка на каучук и др. 2. Метален казан за вулкани-

зиране на дребни каучукови предмети. 3. Работник, който вулканизира (поправя) каучукови предмети. 4. Вещество, което осигурява вулканизацията на каучука.

вулканиза́ция (к. лат. vulcanisatio) 1. Гореща или студена обработка на суров каучук със сяра, за да му се придаде еластичност, якост, понякога и твърдост. 2. Химическа обработка на хартия, за да ѝ се придаде якост, пъргавина, електроизолационни и др. свойства. 3. Обработка на дървен материал с нагряване при голямо налягане за предпазване от гниене. 4. Поправяне на гумени изделия с нагорещен каучук.

вулканизи́рам (нем. vulcanisieren) 1. Обработвам каучук, дърво или хартия, за да ги направя по-издръжливи; извършвам вулканизация. 2. Изкърпвам или поправям гумени изделия с нагорещен каучук.

вулкани́зъм (от лат.) 1. Съвкупност от явления, свързани с действието на огнетечните маси във вътрешността на земята. 2. Теория за образуване на земната кора от вулканични действия.

вулкани́чен, вулкани́чески (от лат.) 1. Който има вулкани. 2. Който се отнася към вулкан или принадлежи на вулкан. 3. *прен.* Който изригва огън и лава; избухлив.

вулканоло́гия (*вулкан* и гр. lógos „наука") Наука за произхода и дейността на вулканите.

вулканфи́бър (лат. Vulkānus и fibrum „влакно") Вулканизирана хартия с примес от влакнести материали (фибри), за да получи здравина.

вулфени́т (нем. Wulfenit от собс.) Оловна руда.

ву́ндеркинд (нем. Wunderkind) Дете-чудо, дете с изключителни способности.

вурст (нем. Wurst) Салам, пастърма.

ву́рстер (англ. burster) Машина, която раздробява на дребно целулоза, хартия и др. преди пускането им в машина за смилане.

ву́ска (нгр. voúska) *мед.* Мехур, фуска.

Г

гаази́ (тур. gazi „победител на неверните“) Почетна титла у турците за герой-победител, особено във война с неверниците.

габарди́на (исп. gabardina) Вид висококачествен вълнен плат за горни дрехи.

габа́ра (ит. gabarra) *мор.* **1.** Вид плоскодънна лодка. **2.** Голяма рибарска мрежа.

габари́т (фр. gabarit) **1.** Най-големите пространствени размери на машина, апарат, превозно средство, опаковка и др. **2.** В железопътното дело — широчината и височината на вагони и локомотиви, въз основа на които се опреденя големината на тунелите. **3.** *мн. ч.* Светлини на автомобил, които се поставят в двата предни и двата задни външни края.

габио́ни (ит. gabbione) **1.** Бетонни блокове, които се употребяват при правене на язове. **2.** Пълни сандъци с камъни или чакъл, които се употребяват за укрепване на речни брегове, за защита на мостове от порои, за защита на бойци при сражение и пр.

габро́ (ит. gabbro) Основна магмена скала в хубави тонове; лесно се полира; употребява се за декоративни цели.

гава́ж (фр. gavage) *мед.* Лекуване за напълняване, при което храната се вкарва в стомаха със сонда.

гава́з(ин) (тур. havas от ар.) **1.** Телохранител. **2.** Пазач на сграда.

гава́нка (нгр. gavána от лат. cavus „кух“) Малък съд, издълбан от дърво, със захлупак за суха храна; захлупци.

гаво́т (фр. gavotte) **1.** Старинен френски танц. **2.** Музика за такъв танц.

га́вра (нгр. gávros) Жестока или унизителна подигравка с думи или с постъпки.

га́га (тур. gaga) **1.** Кука. **2.** Клюн, човка, резе.

гага́т (гр. gagátes „земна смола“) Особен вид лъскави въглища, от които се добива материя за направа на различни вещи: радиочасти, телефонни слушалки, украшения и др.

газ[1] (фр. gaz от гр. chaós през хол. — дума, употребена за пръв път през XVII в. от холандския учен Хелмонт) **1.** Вещество, което при нормална температура и налягане се намира във въздухообразно състояние и се стреми да заеме изцяло и равномерно пространството, в което се намира; въздухообразно тяло. **2.** само *мн. ч.* Газообразни отделяния в стомаха и червата.

газ[2] (фр. gaze от собс.) Копринен тънък полупрозрачен плат (по името на град в Сирия).

газава́т (тур. gaza, мн. ч. gazavat от ар.) *ист.* „Свещена война против неверниците“, която водил islямът за своето разпространение.

газа́тор (нов.) Уред за превръщане на горящи течности (етер, газолин) в па́ри, които се смесват с кислорода от въздуха в нагорещен фитил; употребява се в кинопроекционни апарати при липса на електрически ток.

газа́ция (от газ[1]) Насищане с газ, газиране.

газгенера́тор (фр. gaz и *генератор*) Апарат за превръщане на твърдо тяло в газ, предимно за добиване на гориво за двигатели с вътрешно горене.

га́зда (сърб.-хърв.) **1.** Господар, господин, чорбаджия. **2.** Главатар, водач.

газе́ла[1] (фр. gazelle от ар.) *зоол.* **1.** Животно от рода на антилопите със стройно тяло и бърз бяг; живее в Африка и Азия. **2.** Антилопа.

газе́ла[2] (тур. gazel от ар.) *литер.* Двустишна строфа в източно стихосло

жение с постоянна рима в края на всяко двустишие.
газѐта (ит. gazetta) Вестник.
гази́ = гаази.
гази́рам (фр. gazer) Насищам с газ (особено с въглероден двуокис) вода, вино, напитки.
газифѐр (фр. gazifère) Уред за получаване на газ.
газификáтор (к. лат. gazificātor) Съоръжение за превръщане на твърдо гориво в газ.
газификáция (фр. gaz и лат. facio „правя") Превръщане на горивните съставки на твърдо гориво (въглища, дърва, торф и др.) в горивен газ за битови и производствени нужди; подземна газификация — превръщане в газ на въглищни пластове или на нефтени залежи в местонаходището им и използването на получения газ за промишлени и домакински цели.
газифици́рам (от фр.) 1. Добивам газ от въглища, от торф и др. 2. Въвеждам газово отопление.
газли́фт (фр. gaz и англ. lift) Съоръжение за издигане на течности чрез сгъстен въздух или газ, особено за добиване на нефт или вода от земните недра.
газоанализáтор *(газ* и *анализатор)* Уред за определяне количествения състав на газовете.
газобетóн *(газ*[1] и *бетон)* Порест бетон, получаван по химичен или механичен начин; лек, лош проводник на топлината и звука; употребява се за изолационен и строителен материал.
газогéн (фр. gaz и гр. génos „род") Материал, който служи като суровина за получаване на газ.
газоли́н *(газ*[1] и лат. oleum „масло") Пречистено каменно масло, което се употребява като гориво за двигатели с вътрешно горене и в индустрията като разтворител; от него се получава и бензин.
газомéтър *(газ*[1] и гр. métron „мярка") 1. Лабораторен уред за измерване обема на газа, който минава през газопроводна тръба. 2. Резервоар за събиране, запазване и измерване обема на газ в лаборатория.
газомотóр *(газ*[1] и лат. motor „двигател") Двигател с газ.
газóн (фр. gazon) Малка площ, засята с декоративна трева и цветя.
газотрóн *(газ*[1] и елек*трон*) Уред, който превръща променливия ток в постоянен (непроменлив).
газохи́мия *(газ*[1] и *химия)* Дял от химията, който изучава газовете.
газхóлдер *(газ*[1] и англ. holder „съдържащ") Съд за пазене на по-големи количества газ.
газьóл *(газ*[1] и англ. oil „масло") Нефтен продукт, вид течно гориво за дизелови мотори.
гайдрóп (англ. guide „ръководство" и горе „въже") Дълго конопено въже, което се спуска да виси от коша на балон, за да се улесни кацането.
гáйка (рус.) 1. *техн.* Метална пластинка с отвор, в който има винтов нарез за поставяне на болт. 2. Малка халка, в която се вкарва колан, копче и пр. 3. Куха машинна част с вътрешен нарез, в който се движи винт.
гайлé (тур. gaile от ар.) 1. Грижа, загриженост. 2. Неприятност.
гайтáн (тур. gaytan от собс.) Преплетена връв за обшиване и украса на облекло; плетеница (по името на град Гаета в Италия).
гал[1] (лат. Gallus) 1. Жител на Галия. 2. *прен* Французин.
гал[2] (от собс.) Единица мярка за ускорение (по името на астронома Галилео Галилей — 1564—1642 г.).
гáла (фр. gala от келт.) 1. През XVI и XVII в. — тържествен дворцов празник. 2. *прен.* Тържествен, празничен, официален (гала представление, гала обяд и др).
галáктика (гр. galaktikós „млечен") *астр.* 1. Цялата звездна система, към която принадлежи Слънцето. 2. Всяка една от многобройните звездни системи с милиарди звезди, които имат строеж, подобен на нашата Галактика 3. Млечният път.
галактóза (от гр. gála, aktos „мляко") Съставна част на млечната захар.
галактолóгия (гр. gála, aktos „мляко„.

и lógos „наука' Наука за млякото, млекознание.

галактомéтър (гр. gála, aktos и métron „мярка") Млекомер.

галалѝт (гр. gála и líthos „камък") Твърдо роговидно вещество, което се получава от казеина и се употребява за производство на гребени, копчета, малки домашни потреби и др., а също и като електроизолационен материал.

галáнтен (фр. galant) Изискано учтив, любезен, изящен, учтив към жените.

галантéрия (ит. galanteria „любезност", „изящност") 1. Дребни предмети за тоалет (ръкавици, гребени, гривни, връзки и подобни). 2. Магазин за продажба на такива предмети.

галáнтност (от фр.) Твърде голяма учтивост; любезност.

галантóн (от фр. galant) 1. Вежлив, твърде учтив човек. 2. Човек, който се облича добре и с вкус.

галванизáция (от собс.) 1. Прилагане на електрически ток с лечебна цел. 2. Покриване на предмет с тънък пласт метал (злато, сребро, никел) чрез електролиза (по името на италианския учен Луиджи Галвани — 1737—1798 г.).

галванизѝрам (от собс. през нем.) 1. Употребявам електрически ток с лечебна цел. 2. Покривам с метал някой предмет с помощта на електролиза.

галванѝзъм (от собс.) 1. Качество на предмети да произвеждат електрически ток. 2. *физ.* Дял от физиката, който изучава добиването на електричество чрез химическо въздействие на метал.

галванѝчен, галванѝчески (от собс.) Който се отнася до галванизма; г а л в а н и ч е с к а б а т е р и я — съединяване на няколко галванически елеманта за получаване на електрически ток; г а л в а н и ч е с к а в е р и г а — уред за добиване на електричество чрез цинкова и медна пластинка, потопени в специална течност; г а л в а н и ч е с к и е л е м е н т — уред за получаване на електрически ток чрез превръщане на химическата енергия в електрическа; г а л в а н и ч е с к и т о к — старото наименование на електрическия ток, който се получава при химическите реакции.

галвáно (от собс.) Клише или копие от клише, получено по галваничен път.

галваноглѝфия (*галвано* и гр. glyphḗ „резба") Начин на получаване релефни изображения с помощта на галванопластика.

галванográфия (*галвано* и гр. gráphō „пиша") Начин за получаване на снимки от ръкопис или от картина чрез галванически ток, за да се печатат от тях клишета.

галванокáустика (*галвано* и гр. kaustikós „изгарящ") 1. Нанасяне на рисунка върху метал с помощта на галваничен ток. 2. *мед.* Изгаряне на рани и тъкани с галваничен ток.

галванокáутер (*галвано* и гр. kautḗrion „желязо за нанасяне на клейма чрез изгаряне") Метален уред за обгаряне с галваничен ток.

галваномагнетѝзъм (*галванизъм* и *магнетизъм*) Общо действие на галванизъм и магнетизъм.

галванометалýргия (*галванизъм* и *металургия*) Начин за получаване на метал от рудите с помощта на галваничен ток.

галванoмéтър (*галванизъм* и гр. métron „мярка") Чувствителен уред за измерване на много слаби токове, напрежения и малки количества електричество, а така също и за установяване липса на електрически ток или напрежение в електрическа верига.

галванопластика (*галвано* и гр. plássō „образувам") Начин за снимане точни копия от релефни образи чрез електрическо отлагане на отделяем пласт метал по повърхността им.

галваноскóп (*галванизъм* и гр. skopéō „гледам") Уред за установяване наличността на електрически ток и за определяне на силата му.

галваностéгия (*галванизъм* и гр. stégē „покрив") Покриване на метални предмети с тънък слой от друг метал чрез електролиза.

галванотéхника (*галванизъм* и *техника*) Дял от приложната електро-

химия, който обхваща галванопластиката и галваностегията; занимава се с технологичните процеси за получаване на тънък пласт метал върху различни изделия, като бъдат поставени в разтвор на някоя сол на метала с помощта на електрически ток.

галванотѝпия, галваностереотѝпия (*галванизъм* и гр. týpos „отпечатък") Получаване на копия от медни и други клишета чрез галваничен ток.

галванотропѝзъм (*галванизъм* и гр. trópos „обръщане") *биол.* Реагиране на организъм под влияние на галваничен ток, пуснат в околната среда.

галванохиру́ргия (*галванизъм* и гр. cheirourgía) *мед.* Използуване на електрически ток при операции.

галванохро́мия (*галванизъм* и гр. chrôma „цвят") *техн.* Боядисване на метали с помощта на електрически ток.

гале́н (от лат.) Изкуствен кристал, получен от галенит.

галенѝт (лат. galēna „олово") Минерал с оловносин цвят, който съдържа много олово (86%), сребро и други метали.

гале́нов (от собс.) Който принадлежи на Гален, прочут лекар от II в.; г а л е н о в и п р е п а р а т и — лекарствени препарати, получени чрез механическа преработка на лечебни вещества.

гале́ра (ит. galera) **1.** Старинен военен кораб с весла, гребците на който били обикновено роби, престъпници и др. **2.** *прен.* Каторга.

гале́рия (ит. galleria) **1.** Дълго и тясно помещение за съединяване отделни части на постройка; дълъг светъл коридор. **2.** Подземен коридор, който съединява отделни шахти или крепостни помещения. **3.** Зала или сграда за излагане на картини. **4.** Най-високият етаж на театър с евтини места. **5.** *прен.* Върволица, редица, низ (от картини или хора).

гале́та (фр. galette) **1.** Препечена питка от пшенично брашно; питка, сухар. **2.** Счукан и пресят препечен хляб. **3.** *техн.* Малко валяче в текстилни и други машини, което води, притиска, тласка и изглажда нещо; ролка.

га́либа (тур. galiba от ар.) Вероятно, по всяка вероятност, изглежда.

га́лий (от собс.) Рядък химически елемент, пореден номер 31, знак Ga, ат. тегло 69,72, мек, синкавобял метал.

галика́нски (от собс.) Френскокатолически.

галиле́йски (от собс.) От областта Галилея.

галима́тия (лат. galli Matheas „Матей на петела" вместо gallus Matheae „петелът на Матей") **1.** Безсмислица, глупост. **2.** Безредие, неразбория.

галифе́ (от собс.) Вид военни панталони, разширени долу.

галицѝзъм (фр. gallicisme) *езиков.* **1.** Дума или израз, заети от френски език. **2.** Израз по подражание на френски език (в римско време днешна Франция била част от Галия). **3.** Френски идиом, мъчно преводим на чужд език.

га́лмей (нем. Galmei от к. лат. calamina) **1.** Безцветен или бял минерал, цинкова руда. **2.** Цинков шпат.

галома́н (*гал* и гр. mania „лудост") Страстен любител на всичко френско.

галома́ния (*гал* и гр. mania) Пристрастие към всичко френско, голяма любов и привързаност към всичко френско.

гало́н[1] (англ. gallon) Английска мярка за течности и зърнени храни: в Англия = 4,546 литра или кг, в Америка = 3,785 литра за течности, а 4,405 кг за зърнени храни.

гало́н[2] (фр. galon) Лъскав ширит за нашивка най-често на военно облекло.

гало́п (фр. galop) **1.** Бърз конски бяг с големи и плавни скокове, среден между тръст и кариер. **2.** Вид бърз танц. **3.** Музика за такъв танц.

галопѝрам (от фр.) **1.** Препускам галоп, тичам в галоп. **2.** Танцувам галоп. **3.** *прен.* Много бързам.

галофѝл (*гал* и гр. philos „обичащ") Който обича французите, приятел на французите.

галофо́б (*гал* и гр. phóbos „страх") Който мрази французите.

галофо́бия (*гал* и гр. phóbos „страх") Омраза към всичко френско.

гало́ши (фр. galoche от гр. kalópous „калъп за обувка") Гумени половинки обувки, които се носят върху други обуща за предпазване от кал, вода и сняг.

га́лски (от собс.) 1. Принадлежащ на гал, свойствен на гал. 2. Френски; галският петел — герб на френската република от 1789 г.; *прен.* Франция.

галубе́ (фр. galoubet) Малка трубадурска флейта.

галу́н = галон[2].

гальо́та (ср. фр. galiote „лек кораб") Товарна двуколка с високи колела (обикновено за смет и въглища).

га́ма (гр. gámma) 1. Името на третата буква от гръцката азбука (γ, Γ). 2. *муз.* Възходящ или низходящ последователен ред на тоновете на даден лад в границите на една октава. 3. Условен ред на цветовете, като се почва с червения и се свършва с черния. 4. Условен характер на отношенията на цветовете. 5. *прен.* Последователен ред на еднородни, но многообразни по качество предмети; обхват, обсег, диапазон; гама-желязо — състояние на желязото, при което то се намира при температура над 906° и при което не притежава магнитни свойства; гама-лъчи — един от трите вида лъчи, изпускани от радиоактивните вещества; те приличат на рентгеновите лъчи, но са с по-малка дължина.

гамаци́зъм (к. лат. gammacismus от гр.) *езиков.* Неясно изговаряне на гърлените съгласни **г** и **к** и заменянето им с **д** и **т** (по гръцкото име на буквата γ — гама).

гама́ши (фр. gamaches) Покривки от платно или кожа, които се поставят отделно над глезените върху половинки обуща, за да дават вид на ботуши; гети, гетри.

га́мба (ит. gamba „бедро") 1. Голяма цигулка. 2. Калъп за ботуши. 3. Широка месеста пиперка.

гамби́т (фр. gambit) *сп.* 1. Начален ход в шахматната игра, при който се жертвува неважна фигура, за да се получи възможност за атакуване. 2. Дебют.

гамбу́зия (исп. gambuxia) *зоол.* Американска живораждаща се рибка, която се храни с личинките на маларичния комар и затова се развъжда за борба срещу маларията.

гаме́н (фр. gamin „хлапе") Невъзпитан и безсрамен уличен хлапак; уличник, хулиган.

гаменари́я (фр. gaminerie) 1. Невъзпитано, лошо държане. 2. Сбирщина, гамени.

га́менщина (от фр.) Улична постъпка, лошо държане.

гаме́та (гр. gamétēs „съпруг") *физиол.* Полова клетка, която се съединява при оплождане: мъжката е сперматозоид, а женската — яйце.

гаметога́мия (гр. gametogamía) Оплождане.

гаметогене́за (*гамета* и гр. génesis „произход") Процес на образуване на полови клетки в животинските и растителните организми.

гаметофи́т (гр. gamétēs „съпруг" и phytón „растение") Полово поколение на растение, което при цикъла на своето развитие се редува с безполово поколение (при мъхове, папрати, хвощове и др.).

гамоно́мия (гр. gámos „брак" и nómos „закон") *юр.* Брачно законодателство.

га́нглий (гр. gánglion „подутина подкожата") 1. *анат.* Нервен възел, снопче от нервни клетки. 2. *мед.* Малка твърда подутина.

ганглйт(ис) (гр. ganglîtis) *мед.* Възпаление на нервни възли.

гангре́на (гр. gángraina) 1. Умъртвяване на част от тъкан или орган в жив организъм, придружено с почерняване и загниване. 2. Неизлечима рана. 3. *прен.* Голям недъг.

гангрено́зен (от гр.) 1. Обхванат от гангрена. 2. Който има характер на гангрена. 3. Неизлечим с познатите лечебни средства и методи, подлежащ на изрязване. 4. *прен.* С големи недостатъци.

гангреня́свам (от гр.) 1. Превръщам

се в гангрена. 2. Заболявам от гангрена. 3. *прен.* Получавам голям недъг.

га́нгстер (англ. gangster) 1. Член на банда в САЩ, която извършва дръзки и големи грабежи и обири; бандит. 2. *прен.* Разбойник, дързък крадец.

га́нгстерство (от англ.) Бандитизъм, разбойничество.

ганди́зъм (от собс.) Индийско националистическо движение за пасивна съпротива срещу английското робство (по името на Махатма Ганди — 1869—1948).

Ганиме́д (гр. Ganymēdēs) 1. *мит.* Приказно красиво момче, син на митическия цар Трой, грабнато от Зевс, за да му служи като виночерпец. 2. *прен.* Виночерпец.

га́нти (фр. gants) Ръкавици.

га́ра (фр. gare) 1. Железопътна станция. 2. Място за спиране на превозни средства. 3. Селище около такава спирка. 4. Сграда за железопътни служби на жп. станция.

гара́ж (фр. garage) Място, където се държат, приготвят за път и поправят автомобили, мотоциклети и други превозни средства.

гаранси́н (фр. garancine) Багрилно вещество, което се получава от растението марена или по синтетичен начин.

гара́нт (фр. garant) *юр.* Поръчител, лице или държава, която дава гаранция за нещо.

гаранти́рам (фр. garantir) 1. Поръчителствувам. 2. Осигурявам. 3. Давам гаранция (3).

гара́нция (фр. garantie) 1. Осигуряване чрез влагане на пари или имот за поръчителство; поръчителство. 2. Сума или имот, с който се поръчителствува. 3. Уверение за доброто качество и трайност на стока. 4. *прен.* Залог, уверение за нещо, че ще стане.

гара́фа (исп. garrafa от ар.) Стъкло за вода, обикновено с дълга шия.

гарга́ра (гр. gárgara) 1. Вода с лековити примеси за дезинфекция. 2. Плакнене на уста с такава течност.

гард (фр. garde) *сп.* Защитник.

га́рда (фр. garde) 1. Метален предпазител за ръката върху дръжка на шпага, сабя и др. 2. Риболовно съоръжение, което се употребява при езера, блата и големи реки; преграждa се известно място, като се оставя улей с мрежа, в която да влиза рибата.

гардеро́б (фр. garde-robe) 1. Шкаф за пазене на дрехи; дрешник. 2. Дрехите на едно лице. 3. Костюми, украшения и други предмети за обличане на артисти, които притежава един театър. 4. Място в обществено учреждение, в което се пазят горни дрехи на посетители. 5. Специално помещение за оставяне на съхранение на багаж, стока и др. 6. Право на ползуване на такова помещение.

гардероби́ер (фр. garde-robier) Лице, което обслужва обществен гардероб или завежда гардероб на театър.

гарди́на (ит. guardina) Завеса на прозорец, перде.

гаре́з (тур. garaz от ар.) Яд, злоба, омраза и желание за отмъщение.

гарибалде́ец (от собс.) 1. Доброволец, който се сражавал под водачеството на Гарибалди за освобождението на Италия от австрийско иго през XIX в. 2. Италианските участници в доброволната бригада през 1936—1938 г. в Испания и борците против фашизма през 1942 — 1943 г. в Италия. 3. *прен.* Борец срещу робство, борец за свободата на своя народ.

гари́рам (от фр.) 1. Оставям моторна кола в гараж. 2. Оставям моторна кола за кратък престой на открито.

гарибалде́йка (от собс.) 1. Вид горна къса дреха на гарибалдеец. 2. Вид пушка на гарибалдеец.

гари́я = ангария.

га́рмонд (фр. собс.) Печатарски шрифт със средна големина (10 пункта) между малки (петит) и големи (цицер) (по името на букволеяря Garmond).

гарниери́т (фр. garniérite от собс.) Непрозрачен зелен минерал, от който се добива никел.

гарнизо́н (фр. garnison) 1. Войскови части и военни учреждения, които се намират за обучение или охрана в един град, крепост, в голямо укрепление или укрепен район. 2. Място-

то, където се намира такова войсково отделение.

гарнизо́нен (от фр.) 1. Който принадлежи, който се отнася или е свойствен на гарнизон. 2. *прен.* Военен.

гарни́рам (фр. garnir) 1. Слагам гарнитура на дреха или ястие. 2. Украсявам, накичвам.

гарниту́ра (фр. garniture) 1. Прибавка към дреха, която я прави по-хубава. 2. Прибавка към ястие (обикновено зеленчук или някаква салата и пр.). 3. Сбирка, комплект от еднородни или с еднакво предназначение предмети (мебели, букви, инструменти и др.).

гаро́та (исп. garrote) Средновековен инструмент във вид на обръч с винт за изтезаване и задушаване.

гарсо́н (фр. garçon) *остар.* Момче-прислужник в ресторант; келнер, сервитьор.

гарсоне́тка (от фр. garçonnet) Лятна сламена мъжка шапка с плоско дъно.

гарсониера (фр. garçonnière) Едностайно жилище.

гаскона́да (фр. gasconnade от собс.) 1. Самохвалство. 2. Преувеличаване.

гаско́нец (фр. gascon) 1. Жител на Гаскония. 2. *прен.* Самохвалец, самохвалко (понеже гасконците минавали за самохвалци).

гастра́лгия (гр. gastralgía) *мед.* Болки в корема.

гастри́т (гр. gastrítis) *мед.* Възпаление на лигавицата на стомаха, катар на стомаха.

гастри́чен, гастри́чески (от гр.) Стомашен; коремен.

гастроентери́т (гр. gastér „стомах" и éntera „вътрешности") *мед.* Възпаление на стомаха и червата.

гастроентероло́гия (гр. gastér „стомах", énteron „вътрешност" и lógos „наука") *мед.* Изучаване физиологията на стомаха и червата.

гастро́л (нем. Gastrolle „роля на гост") 1. Гостуване на сценичен изпълнител или колектив на сцената на друг театър. 2. Спектакъл на театър от друг театър, град или държава.

гастрола́трия (гр. gastrolatréia) „Служене на корема", чревоугодничество.

гастроли́рам (от нем.) *театр.* Участвувам в представление като гост, гостувам с изпълнение на роля или представление.

гастроли́т (гр. gastér „стомах" и líthos „камък") Стомашен камък.

гастрольо́р (от нем.) 1. Артист, който изпълнява роля като гост. 2. *прен.* Човек, който изпълнява своите задължения повърхностно, като „гост".

гастроло́гия (гр. gastér „стомах" и lógos „наука") 1. Наука за стомаха. 2. Готварска книга. 3. *прен.* Чревоугодничество.

гастрома́ния (гр. gastér „стомах" и manía „лудост") Прекалено чревоугодничество.

гастроно́м (гр. gastér „стомах" и nómos „закон") 1. Лице, което обича да яде и да си угажда; чревоугодник, лакомник. 2. Обширен и добре обзаведен магазин за продаване на хранителни продукти.

гастроно́мия (гр. gastronomía) 1. Склонност към много ядене; чревоугодничество. 2. Познаване тънкостите на готварското изкуство. 3. Отбрани хранителни продукти.

гастропо́ди (гр. gastér „стомах" и pódes „крака") *зоол.* Коремоноги, мекотели животни, към които принадлежи и охлювът.

гастроско́п (гр. gastér „стомах" и skopéō „гледам") Уред за пряко изследване вътрешността на стомаха.

гастру́ла (от гр. gastré „изпъкналост на съд") *биол.* Третият, последният стадий от развитието на зародиша на многоклетъчните животни, когато се получава мехуреста форма и започва деленето на клетките.

га́тер (нем. Gatter) 1. Механизиран уред с няколко триона за бичене на дървен материал. 2. Дъскорезница с такава машина.

гатери́ст (от нем.) Работник на гатер.

гати́на (фр. gattine) Заразна болест по бубите.

га́убица (нем. Haubitze от чеш.) Артилерийско оръдие, което стреля с наклонен огън, средно между топ и мортира (използува се най-често при разрушаване на укрепления).

га́улайтер (нем. Gauleiter) 1. Управи-

тел на област във фашистка Германия. 2. *прен.* Самовластен управител.

гáуптвахт (рус. от нем. Hauptwache) 1. Първоначално — караулно помещение, пригодено за извеждане на караул. 2. Затвор за военни, място за задържане на военни лица.

гаф (фр. gaffe) Неуместна постъпка, глупост; грешка.

гвардéец (от ит.) Войник от гвардия.

гвáрдия (ит. guardia „стража“) 1. Първоначално — конна войскова част за лична охрана на държавен глава или военачалник. 2. Отбрана войскова част. 3. Формация за военни и политически цели (в буржоазните страни). 4. *прен.* Най-отбраната, най-добрата част на някоя група или организация.

гваш, гуáш (фр. gouache от ит. guazzo) 1. Постна боя, която се употребява размесена с бяла боя и с лепкава материя (декстрин, гумиарабикум). 2. Картина рисувана с такава боя.

гваякóво дърво (от ам.) *бот.* Тропическо дърво, от което се правят кегли.

гвéлфи (ит. guelfi) *ист.* Членове на средновековна партия в Италия и другаде, които поддържали папата; прот. гибелини.

гверúла (исп. guerilla) = герилня.

гевгúр (тур. kevgir) 1. Каменна или тухлена зидария. 2. Свод. 3. Голяма полукръгла кухненска цедка.

гевезé (тур. geveze) Който се глези, разглезен, глезльо.

гевréк (тур. gevrek) 1. Трошлив, крехък. 2. Тънко кравайче във вид на колелце, което се поставя във вряла вода, преди да се пече.

гедúсти (от собс.) Привърженици на Гед (1845—1922 г.), който основал през 1901 г. Френската социалистическа партия и се борил против опортюнистите в работническото движение.

геéна (гр. géenna от евр.) Пъкъл, преизподня, ад.

гезмé (от тур. gezmek) Разходка.

гéйзер (исл. geysir) Извор с гореща вода, който периодично блика като фонтан.

гейм (англ. game „игра“) *сп.* Завършена партия при някои спортни игри, напр. определен брой точки при тенис.

гéйша (яп.) Професионална танцьорка и певица в чайните домове в Япония.

гéле (тур. gele) 1. Несполучлив зар при игра на табла. 2. *прен.* Несполука, неуспех.

гем (тур. gem) Юзда.

гéма (лат. gemma „скъпоценен камък“) 1. Гравиран камък, обикновено скъпоценен, който служи за украса на пръстен. 2. *прен.* Пръстен с такъв камък, който е служел и за печат. 3. *мед.* Пъпка.

гемиджúя (тур. gemici) Лодкар, моряк от гемия.

геминáт (лат. geminātus) *езиков.* Двоен звук (обик. в мн. ч.: геминати).

геминáция (лат. geminatio „удвояване“) 1. *грам.* Удвояване на съгласна. 2. *литер.* Стилна фигура, при която се повтаря непосредствено една дума в стих или изречение, напр. „Удряше, удряше страшно клетите тупан“ (Гр. Пърличев).

гемúя (тур. gemi) Неголям кораб с платна; платноход, ладия.

ген (гр. génos „род“) *физиол.* Въображаема елементарна материална единица, носител на наследствеността, който уж осигурявал приемственост в потомството на едни или други признаци на организма според формалната генетика на Вайсман.

генеалогúчен, генеалогúчески (гр. genealogikós) Родословен; г е н е а л о г и ч е с к а к л а с и ф и к а ц и я н а е з и ц и т е — подразделение на езиците според тяхното родство: индоевропейска, тюркска, семитска група и т. н.

генеалóгия (гр. génos „род“ и lógos „наука“). 1. Наука за родословието, за историята на рода. 2. История на рода, родословие. 3. Родословна книга.

генéза, генéзис (гр. génesis) 1. История на зараждането и развитието на нещата и явленията. 2. Произхождение, възникване. 3. *рел.* Битие, първата книга в Библията.

генеонóмия (гр. génos „род“ и nómos „закон“) Дял от буржоазната социология, който изучава развитието на семейството и брака.

генерáл (лат. generālis „главен“) Висш

военен чин с четири степени: генерал-майор, генерал-лейтенант, генерал-полковник и армейски генерал.

генералбáс (нем. Generalbass) *муз.* Начин за съкратено цифрово означаване на акордите.

генерáл-губернáтор (лат. generālis gubernātor) *ист.* **1.** Главен управител на област или на няколко губернии в дореволюционна Русия. **2.** Висш представител на британската кралска власт в доминионите. **3.** Висше длъжностно лице в колониите. **4.** Управителят на Източна Румелия от Освобождението до Съединението на България.

генерáлен (лат. generālis) Общ, всеобщ, главен, върховен; г е н е р а л е н щ а б — орган на висшето военно управление, който разработва въпроси във връзка с отбраната на страната и подготовката на военни действия; г е н е р а л н о к о н с у л с т в о — дипломатическо представителство с разширени пълномощия.

генерализáция (от лат. generālis) **1.** Подчиняване на частни явления на общ принцип, изваждане на общо заключение въз основа на частни случаи; обобщаване, обобщение. **2.** *мед.* Разпространение на болестен процес върху целия организъм.

генерализи́рам (от лат.) Отнасям една установка до ред явления и факти; обобщавам.

генерали́симус (лат. generalissimus „най-главен") Най-висше военно звание, което се дава за изключителни военни заслуги; върховен главнокомандуващ.

генералитéт (нем. Generalität от лат.) **1.** Висш команден състав на армия. **2.** Лицата с генералски чин в една армия; генералство.

генерáлски (от лат. generālis) Свойствен, принадлежащ на генерал, отнасящ се до генерал.

генерати́вен (от лат. genero „раждам") Който произвежда или ражда; г е н е р а т и в н и к л е т к и *биол.* — полови клетки.

генерáтор (лат. generātor „родител") **1.** Машина, устройство или апарат за произвеждане на някакъв продукт, най-често газ, електрически ток, или за превръщане на механическа енергия в електрическа. **2.** Уред за произвеждане на електрически трептения, използуван в радиотехниката. **3.** Парният котел при парната машина. **4.**=газгенератор.

генератóрен (от лат.) **1.** Свойствен на генератор. **2.** Произведен с генератор.

генерáция (лат. generatio „рождение") **1.** Поколение, потомство. **2.** Зараждане.

генери́рам (от лат. genero „раждам") Произвеждам, предизвиквам (предимно електрически колебания).

генери́чен (от. лат. genus, eris „род") Родов.

генети́к (гр. genetikós) Специалист по генетика.

генéтика (гр. genetikós „отнасящ се до произхода") Дял от биологията, който изучава явленията и закономерностите при наследствеността у човека, животните и растенията.

генети́чен, генети́чески (гр. genetikós) **1.** Който изучава произхода на нещо или се отнася до произхода на нещо. **2.** Който принадлежи или е свойствен на генетиката.

гениáлен (лат. geniālis) **1.** Надарен с най-големи способности, изключително способен. **2.** Присъщ на гений, създаден от гений.

гéний (лат. genius) **1.** Най-голяма степен на даровитост. **2.** Изключително надарен човек. **3.** *мит.* Дух-покровител; добър дух; зъл дух.

гениолóгия (лат. genius и гр. lógos „наука") Наука за появата и развитието на гениалните хора.

генитáлен (лат. genitālis) Детероден, полов.

генитáлии (лат. genitalia) *анат.* Детеродни органи.

генити́в (лат. genitīvus) *грам.* Родителен падеж.

геноти́п (гр. génos „род" и týpos „вид") *биол.* Наследствената основа на организма, съвкупност от наследствените предразположения на организъм.

геноци́д (гр. génos „род" и лат. caedo

„убивам“) Унищожаване на отделни групи от населението по расови и религиозни мотиви, широко прилагано от империалистите.

гентѝлен (лат. gentilis) Родов.

генуѝнен (лат. genuīnus) Природен, истинен, първичен.

гео- (гр. géa „земя“) В сложни думи показва отношение към з е м я т а и п о ч в а т а.

геобиоло́гия (*гео-* и *биология*) Наука за живота на Земята.

геобота́ника (*гео-* и *ботаника*) Дял от ботаниката, който изучава разпределението, състава и видоизменението на растителността във връзка с почвата, климата и пр.

геоге́ния (*гео-* и гр. génos „род“) Учение за произхода на Земята.

геогно́зия (*гео-* и гр. gnôsis „знание“) Познание за Земята, изучаване състава на земната кора.

геогра́ф (гр. geográphos) 1. Специалист по география. 2. Учител или студент по география.

геогра́фия (гр. geographía от géa „земя“ и gráphō „пиша“) 1. Наука за Земята и нейната повърхност, за разпределението на живата природа и човешката дейност върху земното кълбо; земеописание. 2. Учебник по география; ф и з и ч е с к а г е о г р а ф и я — изучава развитието и съвременната структура на географската среда и възможностите за нейното рационално усвояване и преобразяване; и к о н о м и ч е с к а г е о г р а ф и я — изследва и обяснява териториалното разпределение на производството, условията и особеностите, при които то се развива.

геогра́фски (гр. geōgraphikós) 1. Който принадлежи или е свойствен на географията; г е о г р а ф с к а ш и р и н а — отдалечеността на една точка на земната повърхност от екватора; г е о г р а ф с к а д ъ л ж и н а — отдалечеността на една точка от земната повърхност от приетия за главен меридиан. 2. Който принадлежи или е свойствен на географ.

геодезѝст (от гр.) Специалист по геодезия; земемер.

геодезѝчески (гр. geōdaisikós) Свойствен или присъщ на геодезията, земемерен; г е о д е з и ч е с к а л и н и я — най-късата линия между две точки на земната повърхност.

геоде́зия (гр. geōdaisía „разделяне на земята“ от *гео-* и dáiomai „разделям“) Приложна наука, която изучава земните форми и размерите на Земята или на отделни нейни части; ср. топография.

геоде́т (гр. geōdáitēs)=геодезист.

геодина́мика (*гео-* и *динамика*) 1. Наука за силите, които действуват в съвременните геологически процеси. 2.=геофизика.

геоза́вър (*гео-* и гр. sáuros „гущер“) Изкопаемо влечуго.

геоѝд (*гео-* и гр. éidos „вид“) Название на истинската (математическата) форма на Земята. Определянето на геоида е главната задача на висшата геодезия. Установено е, че Земята има форма на сфероид.

геоло́г (гр. geōlógos) 1. Специалист по геология. 2. Преподавател или студент по геология.

геологѝчески (гр. geōlogikós) Който се отнася към геологията или ѝ е присъщ; г е о л о г и ч е с к и п е р и о д — продължителност от време в историята на Земята, която се характеризира със свое особено разпределение на сушата, със свой климат, животни и растения.

геоло́гия (гр. geōlogía) Наука за строежа, състава и историята на Земята и земната кора.

геоло́жки (от гр.) Който принадлежи или е свойствен на геологията.

геомагнетѝзъм (*гео-* и *магнетизъм*) Земен магнетизъм.

геометра́лен (от гр.) Снет направо, без да се спазва перспектива (за чертеж).

геометрѝчен, геометрѝчески (гр. geōmetrikós) Който е присъщ или е свойствен на геометрията; г е о м е т р и ч н а п р о г р е с и я — редица от числа, всяко от които се получава чрез умножаването на предходното с едно определено число; г е о м е т р и ч н а п р о п о р ц и я — равен-

ството на две кратни отношения; геометрично място на точка — съвкупност от положенията на точка, които отговарят на едно условие.

геомéтрия (гр. geōmetría „земемерие" от géa „земя" и métron „мярка") 1. Основен дял от математиката, който изучава пространствените форми и съотношения и техните обобщения; елементарна геометрия — изучава свойствата на най-простите фигури и тела; разделя се на две: планиметрия — за свойствата на фигурите в равнина, и стереометрия — за пространствените тела; аналитична геометрия — изучава свойствата на геометричните фигури със средствата на алгебрата и анализа, диференциална геометрия — изучава геометричните обекти с помощта на математическия анализ. 2. Учебник по геометрия.

геомéтър (гр. geōmétrēs) 1. Учен или специалист по геометрия. 2. Преподавател по геометрия.

геоморфолóгия (*гео-* и *морфология*) Клон от географията, който изучава формите на земната повърхнина (материци, планини, долини и пр.), техния произход, развитие, генетични съотношения, взаимни групировки и географско разпространение.

геополѝтика (*гео-* и *политика*) Буржоазна политическа доктрина, която чрез извратено тълкуване на данните от икономическата, политическата и физическата география се стреми да обоснове външната политика на империалистическите държави, техните претенции за световно господство и експанзия.

георáма (*гео-* и гр. hórama „гледка") 1. Глобус с релефно изобразени планини, реки, езера и пр. 2. Пособие за нагледно изучаване на географията.

георгѝки (гр. geōrgikós „земеделски") *литер.* Стихове, които възхваляват и възпяват красотата на селския живот (известни са „Георгики" от римския поет Публий Вергилий — 70—19 г. пр. н. е.).

геосинклинáл(а) (*гео-* и *синклинал*) *геол.* Големи участъци от земната кора, на които при първата фаза от тяхното развитие е станало натрупване на морски и сухоземни наслоения, придружени със спадане на дъното, а през втората фаза е станало издигане, при което се образували планини (Алпите, Кавказ, Урал, Хималаите и др.).

геоскóп (*гео-* и гр. skopós „наблюдател") 1. Лице, което се занимава с геоскопия. 2. Уред за наблюдаване на атмосферните явления.

геоскóпия (*гео-* и гр. skopéō „гледам") Наука за атмосферните явления върху Земята.

геостáтика (*гео-* и *статика*) Наука за равновесието на твърдите тела.

геосфéра (*гео-* и гр. sphaíra „кълбо") *геол.* Всяка една от концентричните обвивки около земното кълбо: барисфера — централното земно ядро; литосфера — най-външната обвивка на земната кора; хидросфера — водната обвивка; атмосфера — газообразната обвивка.

геотектóника (*гео-* и *тектоника*) Дял от геологията, който изучава строежа на земната кора, движението на нейните части и образуването на планините и материците.

геотéрмика, геотéрмия (*гео-* и гр. thérmē „топлина") Клон от геологията, който изследва вътрешната температура на Земята и нейното разпределение в дълбочина.

геотермѝчен, геотермѝчески (от гр.) Който се отнася, произлиза или е свойствен на геотермията; геотермично стъпало — разстояние от 34 метра отвесно в Земята, при което температурата се повишава с 1°C.

геотермомéтър (*гео-* и *термометър*) Уред за измерване на вътрешната температура на Земята.

геотропѝзъм (*гео-* и гр. trépō „обръщам") Свойство на органи на растение да приемат под влияние на земното притегляне определено положение по отношение на центъра на Земята: корените отиват надолу — по-

ложителен геотропизъм, а стъблото отива нагоре — отрицателен геотропизъм.

геофа́гия (*гео-* и гр. phágos „лаком") *мед.* Болестно състояние, при което се яде пръст.

геофи́зика (*гео-* и *физика*) Физика на земното кълбо, наука за процесите, които стават в твърдата, течната и газообразната обвивка на земното кълбо.

геофи́т (*гео-* и phytón „растение") Растение, на което органите за вегетативно възстановяване (луковици, коренища) се развиват под земята, напр. картофите.

геофо́н (гр. géa „земя" и phōnḗ „звук") Приемник на разпространяващи се в земната кора звукови вълни.

геохи́мия (*гео* и *химия*) Наука за химическия състав на Земята; изследва химическите елементи на Земята и законите за разпространението и движението им в земната кора.

геоцентри́зъм (*гео-* и *центризъм*) Ненаучна представа на древните народи за Земята като център на вселената, около която се движат Слънцето и другите небесни тела.

геоцентри́чен, геоцентри́чески (от гр.) 1. Който се отнася до центъра на Земята. 2. Който принадлежи или е с качествата на геоцентризъм.

гепа́рд (фр. guépard) Вид леопард, който живее в Азия и Африка. Опитомен, той се използува за лов на антилопи.

гера́к (гр. hiérax) Граблива птица; ястреб или сокол.

гера́н (нгр. geráni) Кладенец, бунар.

гера́ний (нгр. gérani „здравец") *бот.* 1. Здравец. 2. Южноафриканско декоративно растение, от което се получава ароматно масло.

герб (пол. herb от нем. Erbe „наследство" през рус.) 1. Отличителен знак на държава, град, съсловие, род, който се поставя на официални документи, върху монети, знаме и подобни. 2. Държавна такса, събирана чрез марки, върху които стои държавният герб.

гергéв (тур. gergef от ар.) Рамка за опъване на тъкан, върху която се бродира.

герда́н (тур. gerdan „шия" от перс.) 1. Огърлица, каниз. 2. *прен.* Увисналата част под шията на говедо.

герéн (тур. geren) 1. Ниско място край река, понякога заливано. 2. Свободно място край селище, на което пасе селският добитък.

гéрест (тур.) Породист, едър и перна́т (за петел).

гериа́трия (гр. gêras „старост" и iatréia „лекуване") Дял от медицината, който се занимава с въпросите за продължаване на човешкия живот.

гери́ля, гвери́ла (исп. guerrilla) 1 Название на партизанска война в Испания и в страните от Латинска Америка. 2. Команди от полицейски, жандармерийски и войскови части за потушаване борбата на трудещите се. 3. *прен.* Гражданска война. 4. *прен.* Бъркотия, безредие.

германиза́ция (от нем.) Понемчване.

германи́зъм (к. лат. germanismus) *езиков.* 1. Немска дума в чужд език. 2. Израз, свойствен на немски език, мъчно преводим на чужд език.

герма́ний (от собс.) Химически елемент, знак Ge, пореден номер 32, атомно тегло 72,59; крехък метал със сивкавобял цвят, който прилича по свойствата си на оловото.

германи́ст (от к. лат.) 1. Учен-специалист по германска филология. 2. Студент по германска филология.

германи́стика (от лат. Germāni) Наука за германските езици, литература и култура (немски, английски и др.).

германофи́л (лат. Germāni и гр. phílos „обичащ") Привърженик и поклонник на немската култура и политика.

германофо́б (лат. Germāni и гр. phóbos „страх", „омраза") Човек, който мрази немската култура и политика.

герминати́вен (лат. germinatīvus) Който покиква, зародишен.

гермина́тор (от лат. germino „покиквам") Апарат за изпитване кълняемостта на семената, за ускоряване или регулиране на поникването им.

геройзъм (гр. hērōïsmós през рус.)

Способност за извършване на подвиг; геройство, смелост.

геро́йчен, геро́йчески (гр. hērōikós „героичен") 1. Способен за подвизи, за смели дела; смел, юначен, храбър. 2. Величествен, грандиозен. 3. *литер.* Който разказва за легендарни герои. 4. *литер.* Написан на възвишен стил.

геро́й (гр. hḗrōs „герой" през рус.) 1. Човек, който се отличава със смелост и доблест; юнак, храбрец. 2. Главно лице в някое събитие. 3. Главно лице в литературно произведение. 4. *мит.* Главно лице в древните митове и сказания, надарено със свръхестествена сила. 5. *прен.* Отличил се работник в някоя област, удостоен с награда.

геронтокра́ция (гр. gérōn „старец" и krátos „сила") Управление, осъществявано от старите люде, практикувано най-често в патриархалните общества.

геронтоло́гия (гр. gérōn, gérontos „старец" и lógos „наука") Дял от биологията, който се занимава с процесите в организма, предизвикани от старостта; ср. гериатрия.

герунди́в (лат. gerundīvum) *грам.* Глаголно прилагателно име в латински език, което предава необходимост.

геру́ндий, геру́ндиум (лат. gerundium) *грам.* Глаголно съществително име в латински и английски език.

геру́сия (гр. gerousía) Съвет на старейшините, сенат в древна Гърция.

геста́по (нем. съкращение от *Ge*heime *Sta*ats*po*lizei „тайна държавна полиция") Фашистката тайна полиция в Хитлерова Германия, станала пословична с жестокостта и зверствата си.

ге́ти = гетри.

гетина́кс (от собс.) Изолационен материал, получен чрез напояване на хартия с разтвор на бакелит под налягане.

гети́т (от собс.) *геол.* Желязна руда, воден железен окис, често примесен с манганов и алуминиев окис; среща се във вид на глиноподобна маса; служи за добиване на желязо (по името на поета Гьоте — 1749—1832 г.).

ге́то (ит. ghetto) 1. Еврейски квартал в големите средновековни градове, извън който евреите нямали право да излизат. 2. Определен квартал за инородно население в страни с расова дискриминация.

ге́три (фр. guêtres) Вид платнени или плъстени обвивки над обувки, които се носят за топло; гамаши.

геше́фт (нем. Geschäft „сделка") Непочтена сделка, спекула.

гешефта́р (от нем.) Лице, което върши непочтени сделки; спекулант.

гибели́ни (ит. ghibellini) *ист.* Привърженици на императорската власт в Италия по време на борбите между императора и папата; прот. гвелфи.

гибо́н (англ. gibbon) *зоол.* Вид малка човекоподобна маймуна с дълги предни крайници.

гивги́р = гевгир.

гига́нт (гр. gígās, antos) 1. *мит.* Недействително лице с огромен ръст и свръхестествена сила; великан, исполин. 2. *прен.* Много голям на ръст човек. 3. Всичко, което надминава обикновените размери.

гиганти́зъм (от гр.) Необикновено (често болестно) увеличаване на тялото или на част от тялото у човека, животните и растенията.

гига́нтски (от гр.) Който има качества на гигант; преголям, исполински, грамаден.

гид (фр. guide) 1. Водач, екскурзовод. 2. Справочна книга, пътеводител.

ги́ди (тур gidi) Ах ти, немирнико!

гиди́я (тур. gidi „хитрец") Смел, решителен и своеволен млад човек.

ги́лда, ги́лдия (нем. Gilde) 1. У старите германци — съюз за защита на живота, имота и честта на членовете му. 2. През средните векове — съюз на търговци, занаятчии и др. за защита на професионалните интереси на членовете му. 3. Търговци в дореволюционна Русия, обособени в група въз основа на оборота и данъка.

ги́лза (нем. Hülse през рус.) 1. Метална тръбовидна част от патрон или снаряд, която съдържа избухливо ве-

щество; фишек. **2.** Книжна тръбичка за цигара. **3.** Тръбовидна част, която прикрепва нещо.

гилотúна (фр. guillotine от собс.) Уред за обезглавяване на хора (по името на лекаря, който я е създал).

гилотинúрам (от фр.) **1.** Отсичам някому главата с гилотина. **2.** *прен.* Убивам; унищожавам.

гилотúнка (от фр.) Машинка за обрязване на пури.

гилошúране (фр. guillocher) Гравиране със специална машина във вид на рисунки от различни комбинирани линии, особено върху клишета за банкноти, за да се избегне фалшифицирането им.

гимназúст (от гр.) **1.** Ученик от гимназия, средношколник. **2.** *прен.* Незрял юноша.

гимнáзия (гр. gymnásion) **1.** Средно учебно заведение. **2.** Сградата на средно училище.

гимнастúк (гр. gymnastikós) **1.** Опитен в гимнастически упражнения. **2.** Преподавател по телесно възпитание.

гимнáстика (гр. gymnastikê) **1.** Система от упражнения за физическо развитие, за укрепване на здравето и за добиване на ловкост. **2.** Наука за телесните упражнения.

гинáндри (гр. gynê „жена" и anêr, andrós „мъж") Жена с вторични мъжки признаци (брада, мустаци и др.).

гинантрóп (гр. gynê „жена" и ánthrōpos „човек") Човек с полови признаци на жена и мъж; ср. хермафродит.

гингивúт (лат. gingivītis) *мед.* Възпаление на венците.

гинекéй (гр. gynaikéion) У старите гърци — женско отделение в дом.

гинекокрáтия (гр. gynê, gynaikós „жена" и krátos „власт") Власт на жените.

гинеколóг (от гр.) Лекар-специалист по гинекология.

гинеколопúчески (гр. gynaikologikós) Който се отнася до гинекология; г и н е к о л о г и ч е с к а к л и н и к а — лечебно заведение за лекуване на женските полови органи.

гинеколóгия (гр. gynê, gynaikós „жена" и lógos „наука") **1.** Медицинска наука, която се занимава с физиологията на половите органи у жената, техните заболявания, предпазване и лечение. **2.** Болнично заведение за лекуване на тези болести.

гинекомáн (от гр.) Прекалено предаден човек на страстта си към жените; голям женкар.

гинекомáния (гр. gynê, gynaikós „жена" и manía „лудост") Прекалено голяма страст към жени, „лудост" за жени.

гинекомáст (гр. gynê, gynaikós „жена" и mastós „гърди") Мъж със силно развити гърди.

гинекомáстия (от гр.) Силно развити гърди у мъжки индивид.

гинецéй (гр. gynaikéios през лат.) *бот.* Съвкупност от женските части на цвета (плодник, семенник и пр.).

гинокáрдия (гр. gynê „жена" и kardía „сърце") *бот.* Вид индийско дърво, от семената на което се прави лекарство против проказа.

гинонúм (гр. gynê „жена" и ónym „име") *литер.* Женско име като псевдоним на мъж; ср. андроним.

гиньóл (фр. guignol) **1.** *литер.* Главно лице във френския куклен театър, появил се през XVIII в. **2.** Куклен театър, в който играе такова лице.

гипс (гр. gýpsos) **1.** Бял или безцветен кристален минерал; воден калциев сулфат. **2.** Препечен продукт от него във вид на бял прах, който, размит с вода, бързо се втвърдява и служи за отливки, за замазване на пукнатини и др. **3.** Скулптурна отливка от този прах. **4.** Хирургическа превръзка от същия прах.

гипсúрам (от гр.) **1.** *мед.* Правя гипсова превръзка, поставям в гипс. **2.** Наторявам почва с гипс. **3.** Прибавям гипс във вино през време на ферментация, за да получи по-добър вкус и цвят. **4.** Запълвам, измазвам с гипс.

гипсолúт (гр. gýpsos и lithos „камък") Смес от гипс и минерални или органични вещества, лек и лош проводник на топлината; употребява се като строителен материал.

гúра (рус. от перс.) **1.** Тежест за гимнастически упражнения, обикновено

две стоманени топки, съединени с дръжки. 2. Метален къс с определено тегло, служещ за мярка. 3. Висяща тежест за регулиране на движението на механизъм.

гирля́нда (ит. ghirlanda през фр.) 1. Верига от сплетени цветя, зеленина, хартия и др., която служи за украса. 2. Орнамент с такава форма. 3. *прен.* Редица, върволица, множество.

гита́на (исп. gitana) 1. Испанска циганка. 2. Характерен танц на испанските цигани. 3. Изпълнителка на този танц.

гише́ (фр. guichet) Прозорче на стена или определено място в голяма зала на учреждение за обслужване на посетителите (в банка, поща, съдилище и др.).

главко́ма = глаукома.

главкони́т = глауконит.

гладиа́тор (лат. gladiātor) В древния Рим — борец, най-често роб, осъден престъпник или пленник, който се сражавал на цирковата арена с диви зверове или с други гладиатори до смърт.

гладио́ла (от лат. gladius „меч") *бот.* Градинско цвете с фуниевидни разнобагрени цветове и листа с форма на меч.

глазе́т (фр. glacé) Вид брокат с втъкани златни и сребърни нишки.

глази́рам (нем. glasieren) 1. Покривам с глазура. 2. Правя лъскав, лъскам.

глазу́ра (нем. Glasur) 1. Тънък стъклообразен лъскав слой, който се полага върху керамични изделия за украса, за издръжливост и за непоемане вода и влага; глеч. 2. Гъст захарен сироп, с който се покриват захаросани плодове, сладкиши, торти и др. 3. Застинал слой от захарен сироп.

гла́нда (лат. glans, ndis „жълъд") *анат.* Вид жълъдовидна жлеза.

гланц (нем. Glanz) 1. Лъскавина, блясък, гладкост. 2. Препарат за лъскане.

гланци́рам (нем. glanzieren) Излъсквам, правя лъскав, покривам с гланц.

гла́сис (фр. glacis) Насип от пръст, камъни или бетон пред укрепление.

гла́скорд (нем. Glas „стъкло" и фр. corde „струна") Музикален инструмент със стъклени пластинки вместо струни.

гласпапи́р (нем. Glasspapier) Покрита със стъклен прах хартия за изглаждане на дървени предмети; ср. шкурка.

глаубери́т (от собс.) Вид минерал, натриево-калциев сулфат, който се среща заедно с каменната сол (по името на немския химик и лекар Глаубер).

глаубе́рова сол (от собс.) Минерал, който се употребява при производството на целулоза, стъкло, сода и др. и като разслабително средство.

глауко́ма (гр. gláukoma от glaukós „светлозелен") *мед.* Тежка очна болест, която се дължи на силно вътреочно налягане.

глаукони́т (от glaukós „светлозелен") Минерал със зелен цвят, който служи за багрило, за тор и др.

глациоло́гия (лат. glacies „лед" и гр. lógos „наука") Наука, която изследва ледовете.

глевкоме́тър (гр. gléukos „сладко вино", и métron „мярка") Уред за измерване захарността на виното.

гледи́чия (от собс.) Вид североамериканско дърво, което се отглежда като декоративно дърво и естествена ограда.

глѐзер (англ. glazer) *техн.* Част от машина за хартия, която се състои от няколко метални валяка, между които минава хартията, за да получи гладкост.

глет (нем. Glatte „гладкост") Оловна охра, окис на оловото с примеси от други метали; употребява се за получаване на глеч и др.

глѐтчер (нем. Gletscher от лат. glacies „лед") Планински ледник, леден голям блок във високи планини или полярни области, който се движи бавно.

гликоге́н (гр. glykýs „сладък" и génos „род") Животинска скорбяла, която се образува от захарта на кръвта в черния дроб и в мускулите, където остава като въглехидратни запаси, източник за физическа енергия.

гликоза (от гр. glykýs „сладък") 1. Вещество, което се намира в растителните и животинските организми и има сладък вкус. 2. Гъсто и сладко вещество, което се получава от царевица, картофи и др.; има голямо при-

ложение в хранителната индустрия; плодова или гроздова захар.

гликозúди (от гр.) Група растителни вещества, които под въздействието на ферменти или хидролиза се разпадат на захар и други органични съединения.

гликозýрия (гр. glykýs и oũron „урина") *мед.* Болест, при която се отделя захар (по-право гликоза) в урината.

гликокóл (гр. glykýs и kólla „клей") 1. Аминооцетна киселина със сладникав вкус, която има твърде голямо значение при обмяната на веществата у млекопитаещите. 2. Проявител във фотографията.

гликолúза (гр. glykýs и lýsis „разтваряне") Сложен процес на разпадане на въглеводородите (особено на гликогена и гликозата) в животинския организъм, при който се образува млечна киселина.

глúнтвайн (нем. Glünhwein: glühender Wein през рус.). Вино със захар и подправки.

глипт (гр. glyptós „врязан") Камък с изрязано на него изображение, гема, камея.

глúптика (гр. glyptiké) Изкуство за гравиране и моделиране на скъпоценни и полускъпоценни камъни.

глиптотéка (гр. glyptós и thḗkē „кутия") 1. Колекция или музей от глипти (камъни с художествени изображения). 2. Музей от скулптурни произведения.

гриптогнóсия (гр. glyptós „изваян" и gnôsis „знание") Опитност при познаването на антични ваятелски произведения.

глисáндо (ит. glissando „плъзгайки се") *муз.* Приплъзване на пръстите по струните на инструмент.

глисьóр (фр. glisseur) Плоскодънен и бързоходен плавателен съд с перка, който се плъзга по самата повърхност на водата.

глиф (гр. glyphis) Къс отвесен дълбей (жлеб) във фриз.

глифогрáфия (гр. glýphō „издълбавам" и gráphō „пиша") Изкуство за приготвяне на изпъкнали форми при галванопластиката за изработване на клишета за печат.

глицерúди (гр. glykerós „сладък" и eîdos „вид") Естери на глицерина с мастни киселини, които са главната съставна част на животинските мазнини и растителните масла.

глицерúн (гр. glykerós „сладък" през лат.) Сладка, гъста, прозрачна течност, която се получава от мазнини; има широко приложение в медицината, техниката и др.

глицерофосфáти (от гр.) Соли на глицеринофосфорна киселина, които се употребяват за укрепване на нервната система.

глицúн (гр. glykýs „сладък") Вид проявител (във фотографията).

глицúния (от гр. glykýs) *бот.* Пълзящо растение (храст или дърво) с благоухаещи лилавосини цветове.

глобáлен (фр. global) Взет изцяло, общ; г л о б а л н а р а к е т а — ракета, която може да пренесе боен заряд във всяка точка на земното кълбо; г л о б а л н а с у м а — обща сума.

глобигерúни (лат. globus „кълбо" и gero „нося") Морски организми с черупки, от които се образува тиня по дъното на океаните; коренpožки.

глобулáрен (лат. globulus, фр. globulaire) Кълбовиден, кълбообразен.

глобулúни (лат. globulus „малко кълбо") Вид животински и растителни белтъчни вещества, които се срещат в кръвта, яйцата и др.

глóбус (лат. globus „кълбо") 1. Мащабно намален модел на земното кълбо или на небесната сфера, който обикновено се върти около ос. 2. Абажур във вид на кълбо.

глорификáция (лат. glorificatio) Възхвала, прослава.

глóрия (лат. gloria) Слава.

глóса (гр. glôssa „език") 1. *езиков.* Бележка на преписвач или читател на полето на ръкопис или в самия текст, която обяснява и тълкува непозната дума или неясен текст. 2. *юр.* Тълкуване на текст на законен ред по ред. 3. Всяка рядко употребявана или

специализирана дума с неясно значение за обикновения читател, поради което се налага да се обяснява.

глоса́лгия (гр. glōssalgía) *мед.* Болка в езика.

глоса́р (лат. glossarium) 1. *езиков.* Тълковен речник на остарели и малко употребявани думи в някой текст, особено древен. 2. *юр.* Сборник от тълкувания на закони и юридически актове.

глоса́тор (лат. glossātor) Тълкувател на старинни думи; автор на глоси.

глосема́тика (гр. glôssa „език" и sêma „знак") Общолингвистична съвременна теория, която използува чисто формални способи за описание на езиковите структури.

глоси́т(ис) (гр. glōssítis) *мед.* Възпаление на езика.

глосола́лия (гр. glôssa „език" и laléō „говоря") 1. *рел.* Изказване на непознати думи във време на екстаз. 2. Безсмислени звукосъчетания. 3. *мед.* Смущение в говора, при което болният казва измислени думи.

глосоло́гия, глотоло́гия (гр. glōssología) 1. *езиков.* Наука за езика; лингвистика, езикознание. 2. *мед.* Дял от медицината, който изследва заболяванията на езика.

глосопте́рис (гр. glôssa „език" и ptéris „папрат") Вид изкопаема папрат от каменовъгления период.

глотого́ния (гр. glôtta „език" и gonê „(за)раждане") Произход и развитие на езика.

глу́тен (лат. gluten „лепило") 1. Лепкаво вещество, клейковина; провлачно вещество, което обуславя лепливостта на тестото, особено от пшенично брашно; ценно хранително вещество. 2. Хранителен остатък от царевицата при добиване на скорбяла.

глути́н (лат. gluten, inis „лепило") Животински клей, получаван при варене на хрущяли, сухожилия, кости и др.

глутино́зен (лат. glutinōsus) Който съдържа лепливо вещество; леплив.

гми́на (полс. gmina) Община, най-малката административна единица в Полша.

гнайс (нем. Gneiss) 1. *геол.* Вид скала от ортоклаз, слюда и кварц, която се употребява като строителен материал. 2. *мед.* Кожен обрив, който сърби и подмокря, особено по главата на кърмачета.

гном (нем. Gnom) 1. *мит.* Земен дух, пазач и познавач на подземни съкровища. 2. *прен.* Джудже.

гно́ма (гр. gnômē „мнение") Кратко мъдро изречение (често в стих); мъдра мисъл, сентенция.

гноми́к (гр. gnōmikós) Автор на гноми.

гноми́чен, гноми́чески (гр. gnōmikós) 1. Който изказва или съдържа гноми. 2. Който се състои от гноми или принадлежи към тях.

гно́мон (гр. gnōmōn) 1. *техн.* Твърде стар астрономически уред във вид на отвесен стълб, по сянката на който върху хоризонтална повърхност са определяли височината на слънцето, посоката на меридиана, географската ширина и др. 2. Стрелка на слънчев часовник.

гномо́ника (гр. gnōmonikḗ) Изкуство за правене на слънчеви часовници.

гносеоло́гия (гр. gnôsis „знание" и lógos „наука") Теория на познанието, дял от философията, който изучава изворите, възможностите и средствата на научното познание. Материалистическата диалектика „включва в себе си онова, което днес наричат теория на познанието, гносеология, която трябва да разглежда своя предмет също така исторически, като изучава и обобщава произхода и развитието на познанието, прехода от *не*знание към познание" (Ленин).

гносима́х (гр. gnôsis „знание" и máchē „сражение") Сектант-християнин, който е против науката.

гно́сия (гр. gnôsis „знание") 1. Способност за познаване на света чрез органите на сетивата. 2. Знание.

гности́к (гр. gnōstikós) Представител и последовател на гностицизма.

гно́стика (гр. gnōstikḗ) = гностицизъм.

гностици́зъм (от гр. gnōstikós „познавателен") Религиозно-философско течение от първите векове на християнството, което разработва хри-

стиянската догматика въз основа на неоплатонизма, питагорейството и други източни религиозни учения.
гностѝчен, гностѝчески (гр. gnōstikós) Който е свойствен на гностицизма или принадлежи на него.
гну (афр. gnu) *зоол.* Преживно млекопитаещо животно от семейството на антилопите — прилича на кон, но има рога като вол; живее в Африка.
гоблéн (фр. gobelin от собс.) 1. Килим, обикновено за стена, с втъкани в него художествени картини. 2. Бродирана картина.
гой (евр.) Неевреин, обидно прозвище, особено за християнин.
гол (англ. goal „врата", „цел") *сп.* 1. Определено място („врата"), защищавано от един отбор срещу нападението на друг отбор при футбол, хокей и др. спортни игри. 2. Вкарване на топката в това място.
Голгóта (арам. gulgultā „череп") 1. Място до Ерусалим за наказване осъдените на смърт, на което бил разпънат Исус Христос според Евангелието. 2. *прен.* Лобно място, място за мъчение; мъки, страдания, тежки изпитания.
Голиáт (евр.) 1. Според Библията исполински голям филистимянин, който бил победен от Давид. 2. *прен.* Гигант. 3. *зоол.* Вид голям бръмбар.
гóлкипър (англ. goal-keeper) *сп.* Член на футболен или друг отбор, който пази вратата; вратар.
голф¹ (англ. golf) 1. Вид игра на топка: дървена топка се удря със стик (тояга), за да се вкара по определени пътечки в специални ямки. 2. Широки горе панталони, които се пристягат под колената (понеже с такива панталони играели голф).
голф² (фр. golfe) Морски залив.
гоминдан = гуоминдан.
гонáди (гр. gonás, ádos „раждащ") *анат.* Жлези, които произвеждат половите клетки; полови жлези.
гонг (мал.) Меден музикален инструмент с източно произхождение във форма на диск, по който се удря с пръчка с филц накрая; издава глух продължителен звук; служи и за даване сигнали при игра, за обяд и др.
гондóла (ит. gondola) 1. Дълга венецианска лодка, която се движи с витло. 2. *ав.* Кош, окачен за въжения пръстен на балон, или херметична кабина в стратостат. 3. Саморазтоварващ се полувагон.
гондолиéр (ит. gondoliere) Лодкар на гондола.
гондолиéра (ит. gondoliera) Песен на гондолиер; весела песен.
гонѝдии (умал. от гр. gonē „семе") 1. Водорасли, които живеят в симбиоза с гъби и образуват лишеи. 2. Спори, клетки за размножаване в някои бактерии.
гонимéтрия, гониомéтрия (гр. gōnía „ъгъл" и metréō „меря") Част от тригонометрията, която се занимава с функциите на ъглите и методите за тяхното измерване в кристалографията и оптиката.
гонимéтър, гониомéтър (гр. gōnía „ъгъл" и métron „мярка") 1. Уред за научно или практическо измерване на ъглите; ъгломер. 2. *рад.* Система от макари за радиопредаване и радиоприемане.
гонокóк (гр. gónos „семе" и kókkos „зърнце") *биол.* Микроб, който причинява гонорея.
гонорéя (гр. gónos и rhéō „тека") *мед.* Гнойно течение поради венерическо заболяване; трипер.
гонфалóн, гонфанóн (фр. gonfalon и gonfanon) 1. Военно знаме. 2. Черковно знаме.
гонфалониéр (фр. gonfalonier) *ист.* 1. Началник на военни сили. 2. *ист.* Началник на изпълнителната власт, избиран от населението в средните векове.
гопáк (укр.) Бърз народен украински танц с подскачане.
горгóна (гр. gorgṓ, лат. мн. ч. Gorgōnes) 1. *мит.* Страшно женско същество с грозно лице и змийски коси, което с погледа си вкаменявало хората. Според сказанията горгоните били три, от които най-често се споменава Медуза. 2. *прен.* Зла и коварна жена.
гóрдиев възел (от собс.) 1. Много

заплетен възел, с който фригийският цар Гордий завързвал ярема към процепа на колесницата си; според легендата никой не можел да го развърже, а който би го развързал, трябвало да стане господар на Азия. Александър Македонски го разсякъл. **2.** *прен.* Заплетен и мъчно разрешим въпрос.

гори́ла (англ. gorilla от афр.) Човекоподобна африканска маймуна, силна и голяма (до 2 метра).

го́тика (от собс.) Архитектурен стил, който се появил през XII в. във Франция и оттам се разпространил в цяла Западна Европа, където господствувал до края на XV в.; характеризира се с остри сводове и островърхи кули, с каменна резба, цветни стъкла, заострени отвесни форми и много скулптурни украшения.

готи́чески (от собс.) Свойствен на готите; г о т и ч е с к и ш р и ф т — немският заострен шрифт за разлика от латинския; г о т и ч е с к и с т и л = готика; г о т и ч е с к о п е р о — писец с тъп връх, който пише дебело.

гофре́та (фр. gaufrette) Тесен сладкиш с пълнеж между кори, изпечени между два метални капака с нагънната вътрешна повърхност, наподобяваща пчелните килийки.

гофри́рам (фр. gaufrer) **1.** Правя вълнообразни гънки върху хартия или върху метални листове. **2.** Отпечатвам на плат или на кожа изпъкнала рисунка.

го́фър (фр. gaufre) Тънки метални или фурнирни листове с надиплена повърхност; употребяват се за покриви.

грабс (англ. grab „сграбчвам") Инструмент за улавяне и изваждане на дребни инструменти, попаднали в сондажни дупки.

гра́бщихел (нем. Grabstichel) *техн.* Стоманен резец за гравиране.

гра́ве (ит. grave „тежко") *муз.* Тежко и бавно — за темпо.

грави́дитас, гравидитéт (лат. graviditas, ātis „тежест") *мед.* Бременност.

гра́вий (фр. gravier от лат. gravis „тежък") Едрозърнест пясък, примесен с дребни камъни; дребен чакъл.

гравимéтрия (лат. gravis и гр. metréō „меря") Наука, която изследва разпределението на силата на тежестта върху земната повърхност.

гравимéтър (лат. gravis „тежък" и гр. métron „мярка") Уред за определяне ускорението на силата на земното привличане; използува се при търсене на полезни изкопаеми и изучаване на вътрешния строеж на земята.

грави́рам (фр. graver „изрязвам) Възпроизвеждам рисунка или надпис върху твърд материал чрез изрязване или по химически начин.

гра́вис (лат. gravis „тежък") *езиков.* Тежко ударение (ˋ).

гравитацио́нен (от лат.) Основан върху закона за привличането.

гравита́ция (лат. gravitas, ātis „тежест") *физ.* Природна сила, която се проявява като взаимно привличане между телата; всемирно привличане.

гравити́рам (от лат.) Клоня към нещо, стремя се към нещо.

гравьо́р[1] (фр. graveur) Художник или майстор, който гравира.

гравьо́р[2] (фр. graveur) *зоол.* Вид дървесен бръмбар.

гравю́ра (фр. gravure) **1.** Дъска или метална плочка с гравирано изображение или надпис, от която става отпечатването. **2.** Рисунка, отпечатана от такава дъска или пластинка. **3.** Изкуство за създаване на художествено произведение чрез гравиране. **4.** Художествено произведение, което е създадено чрез гравиране.

града́ция (лат. gradatio) **1.** Постепенно повишаване или понижаване, последователно преминаване от една степен в друга; степенуване. **2.** *литер.* Последователно натрупване на епитети, образи, сравнения и други изразни средства за постигане на засилено чувство (възходяща градация) или за отслабване (низходяща градация); ср. климакс.

гра́дел (нем. Gradel) Вид качествено бяло платно с четворна тъкан.

градиéнт (лат. gradiens, entis „крачещ") **1.** Степен (мярка) за увеличаване или намаляване на някаква физическа величина в пространството при пре-

мestването ѝ на определено разстояние; **геотермичен градиент** — повишаване на температурата на земната кора на всеки сто метра дълбочина (средно с 3°C); **температурен градиент** — изменение на температурата на атмосферата на всеки сто метра височина (обикновено се понижава с 0,5 или 0,6°C).

градúрам (нем. gradieren от лат.) 1. Разделям на градуси. 2. Нареждам според заслуги, качество и пр.; степенувам.

градúрня (от нем. gradieren „сгъстявам солен разтвор") 1. Съоръжение във вид на високо скеле, по което тече солен разтвор на тънки струи; така става ускорено изпаряване и разтворът се обогатява на сол. 2. Съоръжение за охлаждане на вода с цел да се използува отново в същото предприятие.

градуúрам (нем. graduieren от лат.) 1. Нанасям градуси или други деления на нещо. 2. Правя градация на нещо; степенувам.

грáдус (лат. gradus „степен", „стъпка") 1. Единица за измерване на дъги и ъгли, която е равна на $^1/_{360}$ част от окръжността. 2. Степен, деление по стълбицата на физически уред (термометър, барометър и др.). 3. Единица мярка за температура, гъстота, сила на алкохол и др.

грáйфер (нем. Greifer „хващащ") 1. Приспособление на подемен кран за товарене на въглища и др. 2. Приспособление към машина за хващане обработвания предмет.

грам (гр. grámma „белег", „знак", „буква") Основна единица за тежина, която е равна на тежестта на 1 cm^3 дестилирана вода = $^1/_{1000}$ от килограма; **грам-атом** и **грам-молекула** — броят на грамовете от дадено вещество, равен на неговото атомно или молекулно тегло; **грамове** — метални късове с различна, определена тежина, които се поставят на теглилки.

граматúк (гр. grammatikós) 1. Специалист по граматика или автор на граматика. 2. *ист.* Който знае да пише добре; книжовник, образован човек.

грамáтика (гр. grammatikḗ) 1. *езиков.* Наука за строежа на думите (морфология) и изреченията (синтаксис) в даден език. 2. Учебник за строежа на даден език, учебник по граматика.

граматúст (гр. grammatistḗs) Учител по граматика, специалист по граматика.

граматúчен, граматúчески (гр. grammatikós) 1. *езиков.* Който е свойствен или принадлежи на граматиката. 2. *прен.* Сух, формален.

граминéи (лат. gramineus „тревист") Житни растения; треви.

граминóзен (от лат. gramen, inis „трева") Тревист.

грамотá (гр. grámmata „писмо") 1. Официален писмен документ за даване на права, награда или отличие. 2. *ист.* Официален документ с различно съдържание, издаден от феодали или владетели; ср. хрисовул.

грамофóн (гр. grámma „буква" и „phṓnḗ „глас") Апарат, който възпроизвежда звукове, записани по специален начин на грамофонна плоча.

гран (лат. granum „зърно") 1. *остар.* Единица за аптекарско тегло, която е равна приблизително на 0,0622 грама. 2. *прен.* Нищожно, малко, незначително.

гранáт (лат. granātum „зърнесто") 1. Възкисел зърнист тъмночервен плод от субтропическо дърво; нар. 2. 2. Скъпоценен зърнест камък с тъмночервен или тъмен цвят.

гранáта (ит. granata) 1. *воен.* Избухлив артилерийски снаряд. 2. Ръчна бомба. 3. *сп.* Тежест за хвърляне надалеч или в определена цел; гюлле.

гранд (лат. grandis „голям") Испански дворянин; аристократ, благородник.

грандиóзен (ит. grandioso) Преголям, огромен, величествен.

грандомáн (лат. grandis „голям" и гр. manía „лудост") Неоправдано горделив човек, който се смята за много повече от другите; маниак.

грандома́ния (лат. grandis „голям" и гр. mania „лудост") Неоправдано възгордяване с болезнено чувство за превъзходство над другите; надменност, надутост.

грани́т (ит. granito от лат. granum „зърно") Твърда зърнеста маса от ортоклаз, кварц, слюда и др.

грани́тен (от ит.) 1. Направен от гранит. 2. *прен.* Твърде здрав, непоклатим, устойчив.

гра́нула (лат. granula) 1. *анат.* Най-малката зърновидна съставка на клетките. 2. *фарм.* Малък лечебен хап, около 0,05 г. 3. *мед. мн. ч.* Трахомни зрънца.

гранула́тор (к. лат. granulātor) *техн.* Машина за раздробяване на руди и камъни.

гранула́ция (от лат. granum „зърно") 1. Начин за получаване на различни материали в зърнест вид с определена големина на зърната в зависимост от нуждата; озърняване. 2. Зърнестият строеж на слънчевата повърхност. 3. *мед.* Постепенно зарастване на рани с нови тъкани (често със зърнеста повърхност). 4. *мед.* Нормално нарастване на тъкан. 5. Начин на превръщане на лекарствените вещества в еднообразни тела (granulae).

грануля́рен (лат. granulāris) Зърнест.

грануля́рам (от лат.) 1. Превръщам в зърна, правя зърнест. 2. Подлагам се на гранулация (за рана, за тъкани на тялото); зараствам; г р а н у л и р а н т о р — зърнеста смес от 70—80 % животински тор и 20—30 % суперфосфат.

гранули́ране (от лат.) *техн.* Превръщане на метали, захар и др. в зрънца при тяхното преминаване от разтопено в твърдо състояние.

грануля́т (от лат. granulum „зрънце") Дребнозърнест гранит.

грануло́ма (от лат. granulum „зрънце") *мед.* Възелче, получено от разрастване на съединителната тъкан у човека и животните поради хроничен възпалителен процес.

гра́тис (лат. gratis „поради почит") 1. Безплатно, даром. 2. Безплатен билет за посещение на театър, забава, състезание и подобни.

гратифика́ция (лат. gratificatio) Подаряване, дар, награда.

гратула́ция (лат. gratulatio) Поздравяване, благопожелание.

граф (нем. Graf) 1. *ист.* Наследствена дворянска титла, средна между княз и барон (в царска Русия, в Германия и др.). 2. Лице с тази титла.

графа́ (гр. graphé „писано") 1. Права линия. 2. Място между две паралелни линии върху хартия, което е определено за попълване; колонка за попълване, стълбец. 3. = рубрика.

графе́ма (гр. gráphēma) *езиков.* Основната структурна единица, която влиза в системата на писмената разновидност на даден език.

гра́фик (гр. graphikós „писмен") 1. Чертеж за изразяване чрез криви линии количествените зависимости в различните процеси. 2. Подробно разпределение на работата по време и място; план за работа. 3. *прен.* Разпределение.

графи́к (гр. graphikós) Лице, което работи графика.

гра́фика (от гр. graphikós „писмен") 1. Област от изобразителното изкуство, която включва рисунки с линии и щрихи, като се използува контрастът само между белия и черния цвят, и различните начини за възпроизвеждане и умножаване на рисунки. 2. *събир.* Произведения на това изкуство. 3. Форма на ръкописни и печатни букви; писменост или печатарство. 4. Дял от езикознанието, който изследва съотношението между буква и звук.

графи́ня (нем. Gräfin) Съпруга или дъщеря на граф.

графи́т (гр. gráphō „пиша") 1. Мек, черен и лъскав минерал, от който се правят моливи, бои за печки, огнеупорни съдове за индустриални цели и др. 2. Приготвена тънка пръчица от този минерал или друг материал, предназначена за писане. 3. *мн. ч.* Старинни надписи върху глинени черепи.

графи́тен (от гр.) 1. Направен от графит; който принадлежи или е свой-

ствен графит. 2. Който произвежда графит.

графитиза́ция (от *графит*) Процес на кристализиране на въглерода в железовъглеродни сплави, вследствие на което в тях се образуват частици графит.

графи́чен, графи́чески (гр. graphikós „писмен") 1. Който се отнася към графиката или ѝ принадлежи. 2. Представен или изразен чрез чертеж; графически метод — а) *мат.* начин за нагледно представяне, изследване или изчисляване на величина с помощта на чертеж; б) употребяване на самопишещи уреди за регистриране на различни явления, например биенето на сърцето.

графоло́г (гр. graphológos) Специалист по графология.

графоло́гия (гр. gráphō „пиша" и lógos „наука") 1. Изучаване почерка на едно лице, за да се определи характерът му. 2. *юр.* Изследване и установяване достоверността на писмени документи и подписи въз основа на почерка.

графома́н (от гр.) 1. Който страда от графомания. 2. *прен.* Бездарен плодовит писател.

графома́ния (гр. gráphō „пиша" и manía „лудост") *мед.* Психическо заболяване, при което бездарни лица се отдават на писателство; луда страст за писане.

графоспа́зъм (гр. gráphō „пиша" и spasmós „гърчене") *мед.* Нервно заболяване, при което пръстите се схващат при опит за писане.

графоста́тика (гр. gráphō „пиша" и *статика*) Решаване на задачи с помощта на графически метод.

гра́фство (от нем.) 1. Владение на граф. 2. Достойнство, звание или титла на граф. 3. Административно-териториална единица в Англия, в Америка и др.

грацио́зен (лат. gratiōsus) Изящен в движенията, строен, привлекателен, прелестен.

гра́ция (лат. gratia) 1. Изящност, привлекателност в движения и външен вид, миловидност, красота, прелест. 2. = красавица (често с оттенък на ирония). 3. *мит.* Трите богини на красотата: Аглая, Ефросина и Талия; ср. харити.

грегориа́нски календар (от собс.) Приетият у нас през 1916 гр. календар, наречен така по името на папа Григорий XIII, който през 1582 г. наредил да поправят юлианския календар.

гре́дер (англ. grader) *техн.* Прикачна или самоходна машина за разкопаване и изравняване на пътища.

гредру́тер (англ. grader и root „копая") *техн.* Машина за правене на пътища, която разкопава каменисти терени.

гре́жа (фр. grège от ит. greggio „суров") Копринената нишка, която се получава от пашкулите след потопяването им във вряла вода.

грейп-фрут (англ. grape-fruit) Плод с възгорчив вкус от цитрусово дърво, близко до портокаловото; горчив портокал.

гре́на (фр. graine) Бубено семе.

гренади́н (фр. grenadine от собс.) Вид прозрачна тъкан (по името на испанския град Гренада).

гренади́р (фр. grenadier) *ист.* 1. Войник, който бил въоръжен с ръчни гранати (XVI до XIX в.). 2. Войник от елитна пехотна част.

грена́ж (фр. grainage) Съвкупност от процеси за произвеждане на качествено бубено семе.

греньо́р (фр. graineur) Производител на бубено семе.

грес (фр. graisse) Масловидно вещество, продукт на земното масло, което служи за смазване на триещи се машинни части.

греси́рам (от фр.) Смазвам с грес.

гресьо́рка (от фр. graisseur) Приспособление, през което се вкарва грес до триещи се части на автомобил.

гривоа́зен (фр. grivois) Игрив, лекомислен.

гризе́тка (фр. grisette) 1. Млада жена, обикновено модистка, хористка, работничка на дантели и под. 2 *прен.* Лека жена, държанка.

гри́зли (англ. grizzly) 1. *зоол.* Голяма

американска сива мечка. 2. *техн.* — Машина за отсяване чрез сортиране на по-дребните късове.

гризу́ (фр. grisou) Избухлив отровен газ в каменовъглена мина, съдържащ въглеводородни елементи.

грим (фр. grime) 1. Изкуство за променяне лице на актьор. 2. Средства за разхубавяване или променяне на лицето. 3. Гримиране, гримировка. 4. *прен.* Засилване хубавите черти на лицето с помощта на козметични средства.

грима́са (фр. grimace) Преднамерено или неволно променяне чертите на лицето при разни чувства и преживявания.

грима́снича (от фр.) Правя гримаси.

грими́рам (фр. grimer) 1. Придавам нова външност на лице чрез козметични средства; поставям грим. 2. *прен.* Подправям, фалшифицирам.

гримьо́р (фр.) 1. Който прави грим на актьор. 2. Който приготвя козметични средства.

грип (фр. grippe) *мед.* Остра заразна болест, при която се явява възпаление на дихателните пътища, придружена с трескаво състояние; инфлуенца.

грис (нем. Gries) Едро смляно жито, царевица и др.

гриф[1] (гр. grýphos) 1. *мит.* Крилато чудовище с тяло на лъв, а с глава и криле на орел. 2. *зоол.* Голяма хищна птица от топлите страни.

гриф[2] (нем. Griff) 1. Дръжка на сабя. 2. Пластинка от черно дърво или пластмаса върху шийка на струнен инструмент, върху която пръстите натискат струните.

гриф[3] (фр. griffe) 1. Печат с подпис за подпечатване на документи с второстепенно значение. 2. *сп.* Сграбчване ръката на противник при борба.

гриф[4] (фр. griffe) Орнаменти във форма на листа (през средните векове).

грифо́н (фр. griffon) 1. Баснословно чудовище с тяло на лъвица и с глава и криле на орел; гриф[1]. 2. Каменно архитектурно украшение, което представлява гриф[1]. 3. *зоол.* Порода кучета с дълга козина.

грог (англ. grog) Силно питие от ракия и ром, разредено с топла вода и захар.

гро́ги (англ. groggy) *сп.* 1. Изпаднал в безсъзнание поради удар при боксово състезание. 2. Изгубил сили за успешно състезаване. 3. *прен.* Много изморен, изтощен.

гро́са (фр. grosse от лат. grossus) *търг.* Бройна единица за стока на отделни парчета, която е равна на 12 дузини или на 144 броя.

гросма́йстор (нем. Grossmeister) 1. Началник, глава на орден (рицарски, масонски и др.). 2. Звание на отличил се сред отличните в известна област, напр. шахматист, който е победил на състезание между майстори.

грот[1] (фр. grotte от ит. grotta) Естествена или изкуствена пещера.

грот[2] (хол. groot) *мор.* Долното платно на най-високата мачта на плавателен съд.

гроте́ска (фр. grotesque) 1. Орнамент от фантастично преплитащи се изображения на животни, растения и др., който се е появил през време на Възраждането по подражание на откритите украшения в пещерните гробове (грот[1]). 2. *прен.* Изобразяване на хора и предмети в карикатурен и преувеличено комичен вид, стигащ до фантастичност. 3. Произведение на изкуството с такива лица и предмети. 4. Вид печатарски букви.

гротма́чта (хол. groot-mast) *мор.* Найвисоката мачта на плавателен съд.

грош (нем. Groschen от лат.) 1. Стара монета от 20 стотинки. 2. *прен.* Дребни пари; нещо незначително.

гру́бер (англ. grubber) *техн.* Култиватор за разравяне на почвата до 30 см.

грунд (нем. Grund) 1. Основа, дъно, почва, земя. 2. Първият пласт боя при боядисване и рисуване, върху който се слагат другите бои. 3. Защриховано поле при гравюри и рисунки; фон.

грунди́рам (нем. grundieren) Поставям грунд, поставям основа.

гру́ндов, гру́нтов (от нем.) Който се отнася към грунд или принадлежи на него; грунтови води — подпоч-

вени води; **грунтови растения** — които остават през зимата в почвата; **грунтови бои** — разредени бои за поставяне на грунд.

грунт, грунти́рам = грунд, грундирам.

груп (фр. group) *банк.* Вързоп от пари, приготвен за изпращане по пощата.

гру́па (фр. groupe) 1. Сбор от предмети или хора, които се намират заедно или образуват едно цяло; купчина. 2. Лица, обединени с една идеология. 3. Няколко души, свързани с обща робота.

групе́то (ит. gruppetto) *муз.* Вид украшение — група от четири тона.

грюйе́р (фр. gruyère от собс.) Вид швейцарско сирене.

грю́ндер (нем. Gründer) Организатор на предприятие със спекулативна цел; основател.

гуана́ко (исп. guanaco) Животно от рода на ламите, което има тънка вълна.

гуа́но (исп. guano) 1. Залежи от засъхнал птичи тор в ненаселени приморски места (в Южна Америка, Африка и др.), които се използуват за лечебни бани и като твърде ценен тор. 2. Вид изкуствен тор.

гуа́ш = гваш.

губерна́тор (лат. gubernātor) 1. Управител на губерния в дореволюционна Русия. 2. Висше длъжностно лице в колониите на Англия, Франция и др. 3. Висше административно лице в щатите на САЩ. 4. *прен.* Самозабравил се властник, който своеволничи и управлява самолично.

губерна́торство (от лат.) 1. Звание и длъжност на губернатор. 2. Сградата на централно управление на губерния. 3. *прен.* Своеволно управление, самовластно командуване.

губе́рния (рус. от лат.) Основна административна и териториална единица в дореволюционна Русия, запазена и в Съветския съюз до разделянето на страната на райони.

гуверна́нтка (фр. gouvernante) Възпитателка на деца в буржоазните семейства, която обикновено е чужденка, за да ги учи на чужд език.

гуверньо́р (фр. gouverneur) Възпитател, обикновено чужденец, наеман от буржоазни семейства за възпитаване и начално обучение на децата.

гудро́н (фр. goudron) 1. Катран, борова смола. 2. Провлачна черна маса, която се получава като остатък след дестилация на каменовъглен катран или нефт; използува се в строителството (за асфалтиране на пътища) и като смазочно вещество.

гудрона́тор (к. лат. gudronātor) *техн.* Машина за асфалтиране на шосета.

гудро́нен (от фр.) Катранен.

гула́ш (унг. gulias) Унгарско национално ястие с месо и картофи.

гу́лден (нем. Gulden) Сребърна и златна германска монета, сега запазена само в Холандия.

гу́ма (гр. kommi, лат. gummi от ар.) 1. Гъст леплив сок, получаван от различни дървета след разрязване на кората им; каучук. 2. Еластична материя, получена след обработка на този сок. 3. Късче от специално обработен каучук, с който се изтрива написаното с молив или мастило. 4. Направен обръч от специално обработен каучук, който се поставя на колело на превозно средство. 5. Смола от някои тропически дървета, която се употребява в медицината и производството. 6. *мед.* Гранулационен тумор при третичния сифилис.

гу́ми-ара́бикум (лат. gummi Arabicum) 1. Смола от африкански и арабски дървета. 2. Лепило от тази смола.

гу́мигут (лат. gummi и gutta „капка") 1. Гъст отровен сок от някои тропически дървета, съдържащ смола, от която се получава жълта боя. 2. Боя от тази смола.

гу́милак (лат. gummi и *лак*) Смолисто вещество с червен цвят, което се образува по клоните на някои тропически дървета и от което се прави червен восък, шеллак и др.

гумила́стик (лат. gummi и гр. elastikós „разтеглив") Еластична гума.

гуми́рам (от лат.) Покривам или напоявам с каучук.

гуми́т (от лат. gummi) Минерал с червеникав цвят, продукт от уранова смолеста руда.
гумифика́ция (от лат. gummi и facio „правя") Покриване с каучук.
гумо́зис (от лат. gummi) Болест по дърветата, при която кората изпуска много клей.
гумо́зен (лат. gummōsus) Който съдържа клей или прилича на клей; лепкав.
гу́ня (ср. лат. gunna от келт.) Широка горна дреха от груб плат, която се намята.
гуоминдан (кит.) Политическа партия в Китай, основана през 1912 г. за борба с монархическия строй за национална независимост и демократизиране на Китай. През 1924 г. в него влязла и Китайската комунистическа партия. Така той станал партия на блока между пролетариата, селяните, дребната буржоазия и националната буржоазия. През 1927 г. комунистите напуснали гуоминдана, понеже едрата буржоазия начело с Чан-Кай-шъ извършила контрареволюционен преврат в подкрепа на империалистическите държави. Гуоминданът станал партия на буржоазно-помешчическия блок и преследвал Комунистическата партия.
гурбе́т (тур. gurbet от ар.) Отиване в чужбина за печалба.
гу́рия (перс.) **1.** *мит.* Красива девойка в мюсюлманския рай. **2.** *прен.* Хубавица.
гурма́н (фр. gourmand) Любител и ценител на хубаво ядене; лакомник, чревоугодник
гусмати́к (от собс.) **1.** Автомобилна гума, която вместо със сгъстен въздух е напълнена с особена еластична маса. **2.** Лепило за лепене на автомобилна гума.
густа́тор (к. лат. gustātor) Лице, което чрез вкусване определя качеството на някой продукт, предимно на вино; ср. дегустатор.
густа́ция (лат. gustatio) Вкусване, изпробване на вкус.
густоме́тър (лат. gustus „вкус" и гр. métron „мярка") Уред за измерване на вкусовите усещания.
гутапе́рча (мал. guttapercha) Еластично вещество с възтъмен или тъмночервен цвят, прилично на каучук, което се получава от сгъстения сок на някои тропически дървета, предимно от сока на гутаперчовото дърво; лош проводник на електричеството; има твърде широка употреба в медицината и техниката.
гута́тор (лат. guttātor) Капкомер.
гутура́л (лат. gutturālis „гърлен") *езиков.* Гърлен звук (к, г).
гъркома́н (*грък* и гр. manía „лудост") Разпален привърженик на всичко гръцко, гърчеещ се (особено за християни в Османската империя).
гърци́зъм (от гр.) *езиков.* **1.** Особеност на гръцкия език. **2.** Заета дума или израз от гръцки език. **3.** *прен.* Лукавство, хитрост.
гьобе́к (тур. göbek) **1.** Пъп, корем. **2.** Движение с леко изхвърляне на корема напред (при ориенталски танц).
гьозбояджи́я (тур. gözbağıcı) Хитрец, шмекер; измамник, фокусник.
гьол (тур. göl) Блато, локва; кален път.
гьон (ту́р. gön) Обработена дебела кожа за ходила на обувки и др.
гьо́туре, гьо́турица (тур. götürü) Всичко изцяло, вкупом, заедно всичко.
гюбре́ (гр. kópros през тур.) Тор, смет.
гюве́ч (тур. güveç) **1.** Ястие от зеленчук или ориз и месо, печено на фурна. **2.** Съд за приготвяне на такова ястие. **3.** Консервиран или замразен зеленчук за такова ястие.
гюдери́я (тур. güderi) Кожа за чистене на прозорци и др. стъкла.
гюзе́л (тур. güzel) Хубав, прекрасен.
гюзлеме́ (тур. gözleme) Вид баница от тънко разточени кори.
гюйс (хол. geus) *мор.* Флаг с особен цвят, който издигат военни кораби, когато са на котва.
гюл (тур. gül от перс.) **1.** Роза, трендафил. **2.** Градина или нива с рози, розова градина.
гюле́, гюлле́ (тур. gülle) **1.** Кълбесто тяло от метал за хвърляне с артилерийско оръдие; кръгла граната, снаряд. **2.** *сп.* Желязна топка с определено тегло, която се тласка при спортни състезания.

гюм (тур. güğüm) Голям металичен съд с тясно гърло за течности.

гюме́ (тур. güme) **1.** Ловджийско скривалище край блато, езеро или река за стреляне по птици. **2.** Поставена питомна патица като уловка за дивите патици в такова скривалище. **3.** *прен.* Ул вка.

гюмру́к (тур. gümrük) **1.** Мито. **2.** *прен.* Митница.

гюндулу́к (тур. gündelik) Надница.

гюнлу́к (тур. günlük) = гюндулук

гюрултѝя (тур. gürültü) Шум, врява глъч.

гюру́к(тур. gürük) Сгъваем покрив на превозно средство или на детска количка.

гяу́р(ин) (тур. gâvur от перс.) Лице, което не е от мохамеданската вяра; неверник.

Д

даали́и (тур. dağli „планинец") *ист.* Грабителски орди от турци, албанци и потурчени християни, които вършели големи безчинства на Балканския полуостров в края на XVIII и началото на XIX в.; кърджалии.

даваджи́я (тур. dâvadci) Тъжител, ищец.

дави́лови капки (от собс.) Лекарство за успокояване на стомашни болки.

дави́я (тур. dâva от ар.) Тъжба, съдебен процес, съдебно дело.

дагероти́п (от собс. и гр. týpos „отпечатък") 1. Апарат за правене на снимки чрез дагеротипия. 2. Снимка, направена чрез дагеротипия (по името на френския живописец Дагер).

дагероти́пия (от собс. и гр. týpos „отпечатък") 1. Първична фотография за снимане върху метална плоча, приготвена по специален начин. 2. Снимка, направена по този начин; дагеротип.

дадаи́зъм (фр. dadaisme от dada = „конче" в детския език) Упадъчно формалистично течение в литературата и живописта на Западна Европа по време на Първата световна война, просъществувало докъм 1924 г. Неговите привърженици уж се стремят към „детска" простота, но стигат до пълна безпринципност в изкуството, затова в поезията си служат с безсмислен набор на думи, а в живописта — с безпредметно смесване на линии и цветове.

дазиметри́чески (от гр. dasýs „гъст" и metréō „меря"). Който измерва гъстотата или се отнася към нея.

дазиме́тър (гр. dasýs „гъст" и métron „мярка") Уред за измерване гъстотата на въздуха.

дайре́ (тур. daire от ар.) Музикален ударен инструмент с двойни дрънкалки и опъната кожа от едната страна на широк обръч.

дакти́л (гр. dáktylos „пръст") *литер.* Стихотворна стъпка от три срички, от които първата е дълга, а втората и третата са кратки при метрическото стихосложение, а при тоническото първата е ударена, а втората и третата са неударени (—◡◡); ср. анапест.

дактилиоглифи́ка (гр. daktýlios „пръстен" и glýphō „дълбая") Изкуство да се правят образи върху пръстени.

дактилиогра́фия (гр. daktýlios „пръстен" и gráphō „пиша") Описание на пръстени.

дактилиома́нтия (гр. daktýlios „пръстен" и mantéia „гадание") Предсказване по пръстени.

дакти́лион (гр. daktýlion „пръстче") Уред за придаване еднаква сила на пръстите при свирене на пиано, при писане на машина и пр.

дактили́чен, дактили́чески (гр. daktylikós) *литер.* 1. Написан в дактили. 2. С ударение на третата сричка.

дактилогра́ма (гр. daktylográmma) Отпечатък на пръсти.

дактилогра́ф (гр. daktylográphos) Специалист по дактилография и дактилоскопия.

дактилогра́фия (гр. dáktylos „пръст" и gráphō „пиша") 1. Наука за разпознаване отпечатъци от пръсти, която има голямо приложение в криминалистиката. 2. Техника за писане на пишеща машина.

дактилоло́гия (гр. dáktylos „пръст" и lógos „дума") 1. Начин на разговаряне с различни движения на пръстите; „език" на глухонемите. 2. Ръчна азбука на глухонемите.

дактилоско́пия (гр. dáktylos „пръст" и skopéō „гледам") Начин на установяване на лице по отпечатъци на пръстите или палците; ср. дактилография (1).

далавéра (тур. dalavere) Нечиста сделка, мошеничество, измама.

Далáй-лáма (тибет. dalai-blama „море-лама", т. е. с неограничена власт като море) Върховен началник на ламаитите, духовен и светски управител на Тибет до 1959 г.

далáк (тур. dalak) **1.** Орган в лявата страна на коремната кухина, който е тясно свързан с функциите на кръвоносната и лимфната система; слезка. **2.** Болест на далака.

Далúла (собс.) **1.** Филистимка, обичана от Самсон, която според Библията узнала, че силата му била в един косъм, и предала тайната му на своите сънародници. **2.** *прен.* Коварна жена.

дáлия (от собс.) Едра гергина (по името на шведския ботаник Дал).

далиáн, далян (тур. dalyan от ит.) Заградено място във вода за риболов.

далмáтика (лат. dalmatica) **1.** *ист.* Вид царска дреха. **2.** *църк.* Богослужебна дреха в католическата църква; стихар.

далтонúзъм (к. лат. daltonismus от собс.) Недостатък на зрението, при който не се различават някои цветове, напр. червен и зелен (по името на английския физик Джон Далтон — 1766—1844 г.).

далтонúст, далтонúк (фр. daltoniste) Страдащ от далтонизъм.

дáлтон план (от собс.) Особен начин на обучение, при който ролята на учителя се свежда до обикновен наблюдател (по името на гр. Далтон в Америка, където е бил приложен за първи път).

дáма[1] (фр. dame, лат. domina) **1.** В буржоазното общество — омъжена жена от състоятелните и образованите кръгове. **2.** Омъжена жена, госпожа. **3.** Жена, която танцува заедно с кавалер. **4.** Карта за игра, върху която има изобразено момиче. **5.** *прен.* Възлюблена.

дàма[2] (тур. dama от ит.) **1.** Вид игра с двуцветни шест, девет или повече топчета върху квадрати, вписани един в друг и съединени по средата и по ъглите с прави линии. **2.** Самата фигура за тази игра. **3.** Детска игра с плочка върху начертана на земята фигура, по която се скача.

дамаджáна (фр. dame-jeanne през тур.) Възголям стъклен съд за вино, вода и др. течности, обикновено изплетен отвън с пръчки.

дамазлък (тур. damızlık) Добит и отгледан в къщи добитък, а не купен; з а д а м а з л ъ к — за разплод; ср. тамазлък.

дамáр (тур. damar) **1.** Жила, жилка. **2.** Дебела месеста част от животински стомах. **3.** Чорба от такива месести части.

дамáр(а) (мал.) Вид смола от някои тропически дървета; използува се за производство на прозрачни лакове, линолеум, червен восък и пр.

дамáск (от собс.) Вид вълнен, ленен, копринен или памучен плат, обикновено за покривки, мебели и др. (по името на гр. Дамаск).

дамáска (от собс.) **1.** = дамаск. **2.** Висококачествена стомана.

дамаскúн (от собс.) *литер.* **1.** Сборник от поучения от църковния писател Дамаскин. **2.** Сборник от църковни поучения от XVII—XIX в., написан на достъпен за народа език, обикновено свободен превод от поученията на Дамаскин и някои други църковни писатели. **3.** Слово или поучение, което е било четено в черква.

дамаскинáр (к. лат. damascinarius от гр.) **1.** Автор или преписвач на дамаскини. **2.** Сборник от църковни слова.

дамаскúня (от собс.) сабя от дамаска стомана; остра сабя.

дáмба (хол.) Вал от пръст, камъни и бетон за предпазване от наводнение; дига.

дамгá (тур. damga) **1.** Знак, поставен белег, печат. **2.** Уред за поставяне знак чрез изгаряне; печат. **3.** Петно.

дамгóсвам (тур. damga) **1.** Поставям белег, жигосвам. **2.** *прен.* Опетнявам.

даменúт (изк.) Вид избухливо вещество.

дамлá (тур. damla) Сърдечен или мозъчен удар.

дамнификáция (лат. damnum „загуба" и facio „правя") Понасяне на имуществена загуба.

да́мно (лат. damnum) *банк.* Загуба от ценни книжа, продадени под курса.
дамо́клев меч (от гр. собс.) 1. Острият меч, който според легендата бил окачен от сиракузкия тиранин Дионисий на конски косъм над главата на завиждащия му Дамокъл, когото бил поставил на мястото си на трапезата по време на пир. 2. *прен.* Надвиснала и заплашваща опасност (при видимо благополучие).
дана́йски дар, дар на дана́йците (от собс.) 1. Легендарният дървен кон, подарен от данайците (= гърците) на троянците, в който били скрити войници, които след вкарване на коня в града отворили вратата на крепостта и пуснали гърците. 2. *прен.* Злокобен дар, предателски дар, дар от неприятел.
данаи́ди (гр. Danaídes) Според митологията 50-те дъщери на цар Данай, които първата нощ след женитбата си убили своите съпрузи-братовчеди и затова били наказани от боговете да пълнят бездънни съдове в подземното царство; р а б о т а н а д а н а и д и или б у р е н а д а н а и д и — безсмислен продължителен труд.
дана́к, дана́че (тур. dana „теле") Отбито от бозаене теле; юнче, юница.
дангала́к (тур. dankalak) Дълъг, висок, сух и възглупав човек.
дандана́, дандани́я (тур. dandan) Шум, врява, крясък.
да́нсинг (англ. dancing) 1. Сладкарница, кафене или ресторант, където има място за танцуване. 2. Танцувален салон. 3. Площадка за танцуване.
данте́ла (фр. dentelle) = тантела.
данти́ст = дентист.
даои́зъм (кит.) Едно от трите религиозни учения в Индия, което си служи със заклинания, магии, извикване уж на духове и което проповядва покорност, смирение и безропотност от страна на народа; ср. будизъм.
да́ра (тур. dara от ар.) Теглото на опаковка или съд, в който е поставена стока.
дара́к (тур. tarak) 1. Машина за влачене на вълна, памук и др. 2. Уред за ръчно влачене на вълна, памук и др.; чепкало. 3. Даракчийница.
дарвини́зъм (от собс.) Учение за произхода на видовете растения и животни, включително и човека, чрез постепенно развитие и изменение на простите форми по пътя на естествения подбор (по името на Чарлз Дарвин — 1809—1882 г.).
дарвини́ст (от собс.) Последовател на дарвинизма.
даре́йка, дари́к (гр. dareikós) Стара златна персийска монета по името на цар Дарий.
дармада́н (тур. darmadağan) Разхвърляно, разнебитено, съсипано.
дармое́д (рус.) Лице, което живее на чужда сметка; готован, паразит, безделник; търтей.
дарчи́н (тур. tarcın от перс.) Благоуханна кора на тропическо дърво, която се употребява като подправка за храна и сладки; канела (2).
да́скал (к. гр. dáskalos) *остар.* Учител.
да́та (лат. datum) 1. Точно календарно време на събитие, документ, писмо и пр. (посочва се число, месец, година). 2. *прен.* Време.
дати́в (лат. datívus) *грам.* Дателен падеж.
дати́рам (от лат.) 1. Поставям или определям дата. 2. Определям или установявам времето на някой факт. 3. Съществувам, водя началото си от.
да́тник (фр. dateur) 1. Метален или каучуков печат за поставяне на дати — отбелязва датата, която предварително се нагласява чрез завъртване на цифрите. 2. Часовник, който освен часове и минути показва и датата.
даýл (тур. davul) Тъпан.
да́у-мета́л (от собс.) Много леки магнезиеви сплави от магнезий, алуминий, манган, мед и кадмий. Използуват се при самолетостроенето, автомобилостроенето и др.
Да́унинг-стрийт (анг. Downing street) 1. Улица в Лондон на която се намира Министерството на външните работи. 2. *прен.* Английското Министерство на външните работи; английското правителство.
дафи́на (гр. dáphe) 1. Лавър, лаврово

дърво. 2. Листа от това дърво, които служат за подправка на ястия, обикн. дафинови листа.

дáча (рус.) Къща за летуване, вила.

даяк (тур. dayak) 1. Дърво за подпора, подпора. 2. *прен.* Бой.

дворя́нство (рус.) Привилегировано и господствуващо съсловие през феодалния и буржоазно-капиталистическия строй и монархическо управление, предимно в царска Русия.

деаерáтор (н. лат. deaerātor от лат. de „от" и гр.aër „въздух") Уред за отстраняване на газове (въгледвуокис, кислород и др.) от водата, която се използува в парните котли, или за отстраняване на газове от други течности.

деаерáция (лат. de „от" и *аерация*) Отделяне от течност, предимно от вода, на разтворените в нея газове.

дебакля́ж (фр. débâclage) Прибиране на стока от пазар.

дебаля́ж (фр. déballage) Развързване на опакована стока; разопаковане.

дебаркадéр (фр. débarcadère) 1. Платформа при железопътна станция, при която спират влакове. 2. Специално приготен несамоходен плавателен съд, прикрепен към брега, до който спират кораби и шлепове за товарене и разтоварване.

дебаркáция, дебаркиране (фр. débarquer) 1. Сваляне на бряг пътници; слизане или разтоварване на войски от кораб. 2. Разтоварване на кораб, разтоварване на стока.

дебарки́рам (фр. débarquer) 1. Разтоварвам кораб. 2. Свалям войски от кораб на брега за започване на военни действия или окупация. 3. Слизам на бряг, правя десант (за войски).

дебáти (фр. débats) Разисквания.

дебати́рам (от фр.) Обсъждам, разисквам.

дебентýра (от лат. debeo „дължа") *търг.* Митническо свидетелство за връщане на платено мито.

дéбет (лат. debet „дължи") *търг.* Да дава, дължи (пише се в лявата страна на сметководните книги).

деби́лност (лат. debilis „слаб") *мед.* Лека степен на вродено слабоумие.

деби́т (фр. débit „разход") 1. Количеството вода, газ или енергия, получавано или изразходвано за определено време. 2. Сбор от задълженията на лице или учреждение, които се вписват в лявата страница на сметководните книги, дълг; ср. дебет.

дебити́в (лат. debitīvus) *грам.* Глаголна форма за предаване на категоричност в балтийските езици.

дебити́рам (от лат. debeo „дължа") Записвам в задължение, записвам в страницата „да дава".

деби́тор (лат. dēbitor) Длъжник на банка или друго учреждение.

деблоки́рам (фр. débloquer) 1. *воен.* Прекратявам обсада на крепост. 2. *воен.* Освобождавам крепост, град или място от обсада на неприятел. 3. *прен.* Освобождавам.

дебóш (фр. débauche) Буйство, скандал, безредие.

дéбри (рус.) Гъста и непроходима гора.

дебушé (фр. débouché) 1. Краен пункт на клисура; изходен пункт, излаз. 2. *воен.* Отправна точка за излизане на войска в открита местност. 3. Излаз на море за търговски цели на една страна. 4. *прен.* Удобно място за продаване на стоки: пазар, тържище.

дебуши́рам (фр. déboucher) 1. Излизам от теснина. 2. Извеждам войска от тясно място на открито поле. 3. Излизам на море с търговска цел.

дебю́т (фр. début) 1. Първо или пробно излизане на сцена. 2. Първо явяване на някое поприще. 3. *сп.* Начало на шахматна партия.

дебютáнт (фр. débutant) Лице, което за пръв път излиза публично на някое поприще.

дебюти́рам (от фр.) 1. Излизам за пръв път, като артист на сцена. 2. За пръв път се явявам на някое ново поприще, проявявам се за пръв път в някоя дейност.

девалвáция (лат. devalvatio) *икон.* Парична реформа в капиталистическите страни чрез понижаване стойността на книжните пари, като се намалява златното или сребърното съдържание на националната парична единица, или снижаване курса на валутата на

дадена страна по отношение златото, среброто или валутата на някоя друга страна.

девалвѝрам (от лат. де „от“ и valor „стойност“) Извършвам девалвация, провеждам парична реформа, при която се намаляват златното или сребърното съдържание на националната парична единица и стойността на книжните пари.

деваста́ция (от лат. devasto „опустошавам“) *мед.* Комплекс от активни мероприятия за унищожаване на възбудители на инфекциозни болести (между хората, животните или растенията).

девиа́ция (лат. deviatio „отклонение“) 1. *физ.* Отклонение на магнитната стрелка на компаса под влияние на голямо количество желязо. 2. Отклонение от приета линия; отклонение. 3. *биол.* Отклонение в индивидуалното развитие на орган на жив организъм поради промяна на условията за развитието му.

девѝз (фр. devise) 1. Надпис на герб. 2. Кратко изречение, което изразява основна идея на поведение или дейност. 3. *прен.* Ръководно начало.

девѝз(и) (фр. devise) 1. Полица или чек, които се изплащат зад граница в чужда валута. 2. Платежно средство в чужда валута. 3. *прен.* Основна цена.

дево́н (от собс.) Третият период от палеозойската ера, който се характеризира с много стари улягания на пластовете, наречени червени пясъчници; девонска система (по името на графство в Англия).

девтерагонѝст (гр. déuteros „втори“ и agōnistés „актьор“) Втори актьор в старогръцката драма.

девтерога́мия (гр. déuteros „втори“ и gámos „брак“) Второбрачие.

де́втерон = деутрон.

Дефтероно́мия (гр. déuteros „втори“ и nómos „закон“) Второзаконие, заглавие на книга в Библията.

девулканиза́тор (нов.) Съд, в който с химикали се обработва стар каучук за възстановяване на загубени вече качества.

дегаже́ (фр. dégager „отделям“, „освобождавам“) *сп.* Хватка при фехтуване за нанасяне удар на противника чрез отхвърляне на рапирата му.

дегаза́тор (от лат. de „от“, „без“ и *газ*[1]) 1. Апарат за обеззаразяване на местност или предмети от отровни газове или вещества. 2. Вид химически продукт, с който се обеззаразява. 3. Лице, което извършва обеззаразяване.

дегаза́ция (к. лат. degasatio) 1. Очистване на огазени предмети, помещения, местности и др. от отровни газове. 2. Съвкупност от мероприятия за обезвредяване на отровните газове, попаднали върху хора, животни, предмети и пр.

дегенера́т (лат. degenerātus) 1. Човек с признаци на физическо или душевно израждане; изрод. 2. Изродено животно или растение.

дегенератѝвен (лат. degeneratīvus) Изроден; израждащ се.

дегенера́ция (от лат. degenero „израждам“) 1. Влошаване на биологическите признаци на организма на растение, животно или човек; израждане. 2. Отслабване, намаляване и опростяване на органите, което може да има и положително значение при еволюционното развитие.

дегенерѝрам (от лат.) Израждам се.

дегермина́тор (от лат. de „от“ и germen, inis „пъпка“) *техн.* Цилиндричен уред с въртящи се в него ножове, употребяван при добиване на скорбяла.

дегра́ (фр. dégras) 1. Окислено масло от риби или други морски животни, което се употребява при обработване на кожи след тяхното продъбяване. 2. Вторичен продукт, получаван при производството на чортова кожа или изкуствено окислено масло.

деграда́ция (к. лат. degradatio) 1. Постепенно влошаване, постепенно загубване на свойства и качества; упадък. 2. Отнемане на чин, разжалване. 3. Сваляне от длъжност.

деградѝрам (фр. dégrader) 1. Влошавам се, израждам се. 2. Лишавам от

добита степен или чин; понижавам. 3. Свалям от длъжност.

дегре́сия (от лат. degressus „слязъл") Слизане, спускане, спадане.

дегуми́ране (от лат. de „от", „без" и gummi) Премахване на лепливото вещество от естествена коприна.

дегуста́тор (от лат. degusto „опитвам на вкус") Лице, което е специалист по определяне качеството на известен продукт чрез вкусване.

дегуста́ция (фр. dégustation от лат.) Определяне качествата на продукт чрез вкусване.

дегусти́рам (от лат.) Определям качеството на продукт чрез вкусване.

дедете́ (съкратено ДДТ от дихлор-дифенил-трихлоретан) Много ефикасен прах против инсекти чрез контактно въздействие.

дедика́ция (лат. dedicatio) Посвещение, посвещаване.

дедукти́вен (лат. deductīvus) Който се отнася към дедукция или е основан на дедукция.

деду́кция (лат. deductio) 1. Заключение от общото, от предидущото; извод. 2. Метод на логическо мислене за правене частни изводи от общи положения.

дедуци́рам (от лат. dedūco „довеждам") 1. Правя частни изводи от общи положения. 2. *прен.* Свеждам до нещо, намалявам.

деемулса́тор (лат. de „от" и *емулсация*) Уред за деемулсация.

деемулса́ция (лат. de „от" и *емулсация*) Разрушаване на капчици от мазнини, които се намират в някоя течност.

дежу́рен (фр. de „за" и jour „ден") 1. Който изпълнява за определено време известни служебни задължения. 2. Лице, което дежури.

дежу́ря (от фр.) 1. Дежурен съм. 2. Изпълнявам за определено време известни служебни задължения. 3. *прен.* По-дълго време стоя неотлъчно при някого или нещо.

дезабийе́ (фр. déshabillé) 1. Вид домашна дреха. 2. *прен.* Облечен небрежно.

дезавуи́рам (от фр. désavouer) Обявявам някого за лишен от доверие и пълномощие, снемам доверие от някое лице.

дезагрега́ция (фр. désagrégation) Разпадане на едно цяло на съставните си части.

дезакорди́рам (фр. desaccorder) Разстройвам музикален инструмент.

дезактива́ция (н. лат. desactivatio) 1. Загубване на активност от молекула, необходима за встъпване в химическа реакция. 2. Загубване на активност. 3. *воен.* Отстраняване на бойните активни вещества непосредствено след тяхната употреба от хора, животни, предмети, бойни средства, местности и др.

дезакцентуа́ция (фр. désaccentuation от лат.) *езиков.* Слабо изговаряне на ударена сричка в дума поради стилни или синтактични съображения.

дезамбала́ж, (фр. désemballage) Изваждане на стоки от опаковка, разопаковане; ср. дебалаж.

дезамбарки́рам (фр. désembarquer) Разтоварвам.

дезарми́рам (фр. désarmer) Разоръжавам.

Дездемо́на (собс.) 1. Героиня на Шекспировата трагедия „Отело". 2. *прен.* Любеща съпруга и сърдечна жена, която страда незаслужено.

дезерти́рам (фр. déserter) 1. Самоволно се отлъчвам от военна служба, бягам от военна служба. 2. *прен.* Не изпълнявам задълженията си като служебно лице.

дезертьо́р (фр. déserteur) 1. Беглец от войската; лице, което не се явява на военна служба. 2. *прен.* Лице, което не изпълнява обществените си задължения.

дезигна́ция (фр. désignation) Означаване, посочване.

дезидера́та (лат. desiderāta „желания") Желани неща и предмети, които са необходими за попълване на колекция; д е з и д е р а т а п и а — неизпълними желания.

дезидерати́в (лат. desiderātīvus) *грам.* Желателно наклонение; ср. оптатив.

дезидѐриум (лат. desiderium) Копнеж, силно желание.

дезинсéкция (лат. de „от" и insectum „насекомо") Унищожаване на вредни насекоми.

дезинтегрáтор (от лат. de „от" и integer „цял") 1. *техн.* Машина за смилане и разбъркване на сипливи и нишковидни материали (сол, гипс, целулоза, въглища и др.). 2. Инсталация за премахване на праха от газове.

дезинтегрáция (лат. de „от" и integer „цял") Разпадане на дадено цяло на съставните му части,

дезинтересúрам се (фр. désintéresser) Преставам да се интересувам.

дезинфектúрам (фр. désinfecter) Обеззаразявам.

дезинфéктор (к. лат. desinfector) 1. Лице, което извършва обеззаразяване; обеззаразител. 2. Уред за извършване на обеззаразяване.

дезинфекциóнен (от лат.) Обеззаразяващ.

дезинфéкция (к, лат. desinfectio от de „без" и inficio „заразяване") Унищожаване на болестотворни микроби по химически или физически начин; обеззаразяване.

дезинформáтор (к. лат. desinformātor) Който дава неверни сведения; заблуждаващ.

дезинформáция (от лат.) Лъжливо осведомяване с цел за заблуда.

дезмúтис (гр. desmítis от desmós „връзка") *мед.* Възпаление на сухожилия.

дезмогрáфия (гр. desmós „връзка" и gráphō „пиша") Дял от анатомията, който изучава сухожилията.

дезмолáзи (от гр. desmós „връзка") Общо название на ферменти, които участвуват при обмяната на веществата.

дезмолúза (гр. desmós „връзка" и lýsis „разтваряне") Процесът на биологичното окисляване на веществата при обмяната в организмите.

дезмопатолóгия (гр. desmós „връзка" и *патология*) Наука за болестите на сухожилията.

дезмотóмия (гр. desmós „връзка" и tomé „рязане") *мед.* Разрязване на сухожилия с лечебна или научна цел.

дезмýргия (гр. desmós „връзка" и érgon „дело") Дял от хирургията, който се занимава с поставяне на превръзки и лечение на хирургически болести без операции.

дезодорáтор (лат. de „без" и odor „мирис") Уред или средство, което премахва лоша миризма.

дезодорáция (от лат.) Отстраняване на лоша миризма чрез химически средства.

дезоксидáция (лат. de „без" и *оксидация*) Отнемане на кислород от нещо; разокисляване.

дезорганизáтор (к. лат. desorganisātor) Нарушител на ред, дисциплина и организираност; лице, което внася дезорганизация.

дезорганизáция (к. лат. desorganisatio) 1. Липса на организираност, на ред и дисциплина. 2. Нарушаване на ред, дисциплина и организираност; безредие.

дезорганизúрам (фр. désorganiser от лат.) Нарушавам ред, дисциплина и организираност, докарвам в безредие; разстройвам.

дезориентáция (фр. désorientation) 1. Лишаване от правилна ориентация, въвеждане в заблуждение. 2. Ненамиране на правилна насока.

дезориентúрам (фр. désorienter) Въвеждам в заблуждение, неправилно ориентирам; д е з о р и е н т и р а м с е — не намирам правилна насока.

дезурбанизáция (от лат. de „без" и urbs „град") Преселване на градски жители или преместване на градски учреждения на село.

дейúзъм (фр. déisme) Религиозно-философско учение през XVII—XVIII в., което признава съществуването на бог само като първопричина на света, но отрича неговото съществуване като личност (теизъм) и неговото вмешателство в природата и обществото.

деиктúчен (гр. deikticós) Който служи за точно означаване; указателен.

дéисис (гр. déēsis „молене") В църковната живопис — композиция с образите на Исус в средата и от две-

те му страни Дева Мария и Йоан Кръстител.

дейст (фр. déiste) Привърженик на деизма (Волтер, Русо, Лок, Новиков и др.).

деификáция (лат. deus „бог" и facio „правя") Обоготворяване.

деифицúрам (от лат.) Обоготворявам, обожествявам.

дек (англ. deck) *мор.* Палуба.

дека- (гр. déka „десет") Като съставка на сложни думи означава д е с е т, д е с е т о р н о, а в термините за измерване увеличава единицата десет пъти: декаметър = десет метра.

дéка (нем. Decke „покрив") **1.** Част от корпуса на струнен музикален инструмент от резониращ дървен материал (ела), който усилва звука. **2.** *техн.* Част от вършачка, между която част и барабана става овършаването на житото.

декабрúст (рус.) Участник в руското дворянско движение и въстание през 1825 г. (на 14 декември), което искало да унищожи крепостничеството и самодържавието.

декагóн (*дека-* и гр. gōnía „ъгъл") Десетоъгълник.

декагрáм (*дека-* и гр grámma „грам") Десет грама.

декáда (гр. dekás, ádos) **1.** Десетица (месецът на републиканския календар по време на Френската буржоазна революция бил разделен на три декади, както било в древна Гърция). **2.** Сбор или група от десет предмета, лица и пр. **3.** *прен.* Широк показ на постиженията в областта на изкуството (музика, литература и др.).

декадáнс (фр. décadence) Упадък в литературата и изкуството; упадък.

декадéнт (фр. décadent от лат. decadens, entis) Представител на декадентството в литературата и изкуството.

декадéнтство (от фр. décadence) **1.** Упадъчно буржоазно литературно-художествено течение в края на XIX и в началото на XX в., което се характеризира с краен естетизъм и индивидуализъм. **2.** Упадък, упадъчни черти в литературата и изкуството.

декаéдър (*дека-* и гр. hédra „страна") Тяло, което е ограничено от десет стени; десетостен.

декалúтър (*дека-* и *литър*) Мярка за течности, равна на десет литра.

декалкúрам (фр. décalquer) Пренасям образ чрез специална хартия или платно; копирам.

декалкомáния (фр. décalcomanie) **1.** Начин за печатане на цветни образи, надписи, марки и др., които след това се прекопирват на платно, стъкло, дърво и др. или на т. нар. детски „наденки". **2.** Направена по този начин рисунка.

декáло (ит. decalo) *търг.* Намаляване теглото на стока поради изтичане, изсипване, изсъхване и др.

декалóг (*дека-* и lógos „слово", „реч") **1.** *рел.* Десетте заповеди в Библията. **2.** Десет правила.

декалцинáция (лат. de „без" и calx, callis „калций") **1.** Отстраняване на калций. **2.** Вземане на калций от тъкани за микроскопично изследване.

декамéтър (*дека-* и métron „мярка") Десет метра.

декáн (лат. decānus от гр.) **1.** Професор или доцент, който ръководи един факултет. **2.** *църк.* Старши свещеник в католическата и англиканската църква.

деканáт (лат. decanātus) **1.** Канцелария на декан. **2.** Административно управление на факултет.

декантáтор (фр.) Уред за отделяне на утайка чрез отливане или центрофугиране.

декантáция (н. лат. decantatio) Отделяне на луга след утайване на утайката чрез отливане или изсмукване; разделяне на две несмесващи се течности.

декантúрам (от фр. décanter) Отделям утайка чрез утаяване или чрез центрофугиране.

декапирóвка (от фр. décaper) Пригодяване на метал за галванизиране.

декапитáция (от лат. decapitatio) *юр.* Обезглавяване.

декапитúрам (от лат.) *юр.* Обезглавявам.

декапóд (*дека-* и гр. poús, podós „крак")

зоол. 1. Рак с десет крака. 2. Мекотело с десет пипала.

декар (*дека-* и фр. are) Десет ара = = 1000 м².

декарбоксилиране (от лат. de „без", carbo „въглен" и гр. oxýs „кисел") *хим.* Отделяне на карбоксилната група (СООН) от органични киселини, което има значение при обмяната на веществата и гниенето.

декарбонизация (лат. de „без" и carbo, ōnis „въглен") Отделяне и освобождаване на въглерода, който се съдържа в някакво вещество, отделяне на въглерод от дадено съединение; обезвъглеродяване.

декасилабичен (*дека-* и гр. syllabḗ „сричка") Десетосричен.

декастих (*дека-* и гр. stíchos „ред") *литер.* Строфа от десет стиха.

декатирам (от фр. décatir) 1. Обработвам вълнен плат с водни пари или вряла вода за предпазване от действието на влагата. 2. Премахвам лъскавина на плат чрез намокряне. 3. *прен.* Правя да увехне, правя да загуби красотата си.

декатлон (*дека-* и гр. âthlon „борба") Спортно състезание, в което са застъпени десет дисциплини; десетобой.

декатон (*дека-* и фр. tonne) Десет тона.

декахорд (дека- и гр. chordḗ „струна") Музикален инструмент с десет струни.

деквалификация (лат. de „без" и *квалификация*) Загубване на квалификация, загубване на професионален опит и знания.

декел (нем. Deckel „покрив") *печ.* 1. Метална рамка с опънато на нея платно на ръчна печатарска машина. 2. Обвивка на цилиндър на печатарска машина от хартия, платно или картон за правилно отпечатване на всички букви.

декември (лат. december от decem „десет" през гр. dekémbrios) Дванадесетият месец на годината (в римския календар до 153 г. пр. н. е. бил десети месец).

декламатор (лат. declamātor) 1. Лице, което чете или рецитира художествени стихове. 2. *прен.* Присторен говорител, неоригинален говорител, зубрач.

декламация (лат. declamatio „упражняване в произнасяне на речи") 1. Изкуство за изразително рецитиране или четене на стихове; декламиране. 2. Външна красота, надутост на израз при говорене, четене и пр. 3. Поетичен откъс за декламиране. 4. *прен.* Надута и несъдържателна реч, статия и пр.

декламирам (от лат. declamo) 1. Произнасям художествено стихове или проза. 2. *прен.* Говоря изкуствено, произнасям неестествено.

декларатор (лат. declarātor) Лице, което подава декларация или което дава известни изявления.

декларация (лат. declaratio) 1. Официално и тържествено изявление. 2. Обявяване, заявяване, тържествено провъзгласяване на основни принципи, схващания и пр. 2. Официален документ за вписване на определени сведения.

декларирам (от лат. declaro) 1. Обявявам, съобщавам. 2. Правя изявление, заявявам. 3. Подавам декларация, подавам документ с вписани в него сведения.

декласирам (фр. déclasser) Изтръгвам някого от съсловието му; **декласирам се** — отпадам от класиране.

декласиран (фр. déclassé) 1. Загубил връзки или признаци на своята класа. 2. Който не взема участие в общественото строителство, морално паднал човек; пропаднал, загубен.

деклинатор (лат. declinātor) Уред за измерване на магнитното отклонение.

деклинация (лат. declinatio) 1. *физ.* Отклонение на магнитната стрелка от географския меридиан. 2. *грам.* Склонение.

деклинирам (от лат. declino през нем.) *грам.* Скланям.

дековилка (от собс.) 1. Теснолинейна железопътна линия; теснолинейка. 2. Вагонетка от теснолинейна железопътна линия.

декокт (лат. decoctum) *фарм.* Отвара от лековити билки.

деколонизация (фр. décolonisation от

лат.) Процес на освобождаване след Втората световна война на народите от колониално робство и на извоюване на националната им независимост.

деколора́ция (лат. decoloratio) Обезцветяване, избелване.

деколори́рам (от лат. decolōro) Обезцветявам, избелвам.

деколте́ (фр. décolleté) **1.** Изрез на женска дреха около врата, който оставя открити шията и част от гърдите. **2.** Открита шия и част от гърдите.

деколти́рам се (фр. décolleter) Откривам шията, раменете и голяма част от гърдите си, като обличам рокля с деколте; разголвам се.

декомпенса́ция (лат. de „раз" и *компенсация*) *мед.* Състояние, при което система, орган или целият организъм не може повече да изпълнява нормални или повишени изисквания; ср. компенсация.

декомпози́ция (фр. décomposition) Разлагане на съставни части.

декомпози́рам (фр. décomposer) Разлагам на съставни части.

декомпре́сия (лат. decompressio) **1.** *мед.* Намаляване или отстраняване на натиск върху телесна част. **2.** *мед.* Болестно състояние на организъм при промяна на налягане. **3.** *техн.* Постепенно намаляване на налягането в някакъв съд, чието съдържание е под налягане.

декомпре́сор (от лат. de „от", „без" и comprimo „натискам") Приспособление на автомобилен или мотоциклетен мотор за намаляване натиска в цилиндъра при пускане или спиране.

деко́нт (фр. décompte) *банк.* Сметка, която се дава от банка на лице за сумите, получени от инкасиране на неговите полици.

деконцентра́ция (лат. de „раз", cum „със" и centrum „център") Разпръскване.

деко́р (лат. decor) **1.** Украса. **2.** *арх.* Съвкупност от елементи за украса. **3.** *мн. ч.* Съвкупност от художествени и архитектурни елементи за представяне на място и обстановка при театрално представление.

декорати́вен (фр. décoratif) **1.** Който украсява. **2.** Който се отнася към декори. **3.** *прен.* Показен, външен, ефектен.

декора́тор (фр. décorateur от лат.) Художник-специалист по украсяване на помещения, улици, стаи и др. или по изработване на декори; украсител.

декора́ция (фр. décoration) **1.** Художествено и архитектурно оформление на места и обстановка на театрално представление на сцена; декори. **2** Украса, украшение. **3.** *прен.* Орден, медал, отличителен знак на служба и достойнство.

декори́рам (фр. décorer) **1.** Украсявам. **2.** *прен.* Окачвам орден или медал.

деко́рт (нем. Dekort) *търг.* Отбив от уговорена цена на стока поради неизпълнение на уговорени условия.

декортика́тор (к. лат. decorticātor) Машина за отделяне кора и лико от стъбло.

декортика́ция (к. лат. decorticatio) **1.** Отделяне на кора и лико от влакнодайни растения, без да се потопяват във вода. **2.** *физиол.* Отделяне на част от кората на главния мозък с научна или лечебна цел.

деко́рум (лат. decōrum) Външно приличие, подходяща обстановка на положението и длъжността на дадено лице.

декредити́рам (фр. décréditer) **1.** Спирам кредит. **2.** Намалявам внимание, злепоставям, излагам; дискредитирам.

декреме́нтум (лат. decrementum „намаляване") **1.** Загубеното количество при износване на нещо или поради намаляване. **2.** Величина, която показва скоростта на затихване на периодични движения. **3.** *мед.* Уталожване на нервно възбуждане в съответствие с отстраняването на раздразнителния източник.

декре́т (лат. decrētum) **1.** Правителствена разпоредба със сила на закон. **2.** В древния Рим — постановление на император, консул или на сената.

декрета́лия (лат. decretalia) *юр.* Папско

постановление по спорни църковни въпроси.

декретѝрам (фр. décréter) 1. Обявявам за законно чрез декрет, издавам декрети; постановявам. 2. *прен.* Разпореждам се самоволно.

декстрѝн (от лат. dexter „десен") Начален продукт при хидролиза на нишесте под влияние на киселини, който е във вид на бял или жълтеникав прах, без вкус; разтворен във вода, дава лепило. Употребява се за сгъстяване на бои, гланциране на хартия, кибрит, като лепило, за апретиране на платове и др.

декстринизàтор (от лат.) Апарат за получаване на декстрин от нишесте.

декстрòза (от лат. dexter „десен") *остар.* Гроздоза захар, гликоза.

декувèр (фр. découvert „непокрит") Разликата между цената на имуществото и застрахователния капитал, която остава в риск на застрахователя.

декуврѝрам (фр. découvrir) Откривам, отбулвам разкривам.

декуриòн (лат. decurio, ōnis) 1. *ист.* Десетник, началник на декурия. 2. Член на общински съвет в древния Рим.

декỳрия (лат. decuria) 1. Отделение от десет войника в древния Рим. 2. Административна единица в древния Рим. 3. *прен.* Съсловие.

декỳрсия (лат. decursio) 1. Нахлуване на неприятел. 2. Стоварване на войски.

декускỳтор (от фр. décuscuteuse) Апарат за пречистване и сортиране на семената на люцерна, лен и др. от семената на кускутата.

делатѝв (лат. delatīvus) *грам.* Падеж в неиндоевропейски езици за означаване на посока.

делàтор (лат. delātor) Доносчик.

делàция (лат. delatio) Донос.

делегàт (лат. delegātus) Избран или назначен представител на държава, учреждение, колектив, дружество и др., който е упълномощен да ги представлява на конференция, конгрес, комисия и др.; пратеник.

делегàция (лат. delegatio) 1. Колегиално (групово) представителство на държава или организация на конгрес, конференция или съвещание. 2. Даване пълномощие на по-нискостояща организация или орган за разрешаване на въпроси, които са от компетенцията на по-висш орган, даващ пълномощието. 3. Съдебна поръчка; разпит по делегация — разпитване на подсъдим или свидетел в местожителството или местопребиването му, а не от съда, който гледа делото.

делегѝрам (от лат. delego) Изпращам делегат; делегирам права — упълномощавам.

делѝ (тур. deli) Луд, немирен, палав.

делибашѝя (тур. deli и baş „глава") 1. Главатар на делии; луда глава. 2. *мн. ч.* Нередовни турски войски, които през XVIII и началото на XIX в. опустошавали полските имоти; насилници.

делигатỳра (лат. deligatūra) Превръзка.

деликàтен (фр. délicat) 1. Нежен, изящен, слаб, изтънчен фин. 2. Вежлив, внимателен, учтив. 3. Който изисква внимание, труден за разглеждане, отговорен.

деликатèс (фр. délicatesse „изтънченост") Изискано и рядко ядене или питие.

делѝкт (лат. delictum) *юр.* Престъпление, нарушение на закон.

делѝктен (лат. delictus) *юр.* Който произхожда от престъпление; престъпен.

делимитàция (лат. delimitatio) Определяне на граници.

делинквèнт (лат. delinquens, entis) *юр.* Престъпник.

делѝриум (лат. delirium) Лудост; болезнено бълнуване.

делѝя = дели.

дèлко (по инициали на собс. име) Механизъм от запалителната система на автомобилен мотор.

делкрèдере (ит. del credere „по доверие") *търг.* 1. Гаранция, поръчителство от комисионер към доверител за взети и продадени стоки на почек. 2. Допълнително възнаграждение на комисионер, който е дал

гаранция на клиента си за платежоспособността на лицето, на което е продадена стоката.

дéлта (гр. délta) 1. Името на четвъртата буква в гръцката азбука — Δ. 2. Наносен остров при устие на река (понеже обикновено има форма на гръцката буква делта); делта желязо — състоянието на желязото при температура 1401°—1528°; разтваря въглерода; делта лъчи — един от видовете радиоактивни излъчвания; делта метал — твърда и яка сплав от мед (50 %), цинк (40 %) и желязо, олово, никел, манган и фосфор.

делтовѝден, делтоѝден (от. гр.) С формата на буквата делта — Δ; триъгълен.

делу̀вий (от лат. deluo „отмивам") *геол.* Ронливи утаявания по планински склонове, смъкнати под влияние на тежестта си или от дъждовете.

делфѝн (гр. delphís, ȋnos) *зоол.* Морски бозайник от рода на китовете.

делфѝниум (гр. delphínion) *бот.* Вид тревисти растения от семейството на лютиковите.

дем (гр. dêmos) В древна Гърция — окръг, област; гражданство; съсловие.

демагóг (гр. dēmagōgós) 1. В древна Гърция — народен водач. 2. Лъжеобщественик, който се старае да си създаде популярност сред масите с недостойни средства (лъжливи обещания, изопачаване на факти, ласкателство и др.). 3. *прен.* Лицемер, измамник.

демагóгия (лат. dēmagōgia) 1. Измамване на политически изостанали народни маси в експлоататорските общества от лъжеобщественици с неизпълними обещания, изопачаване на факти, лъжи, ласкателства и др. 2. *прен.* Измама, лъжа, лицемерие.

демарáж (фр. démarrage) *техн.* Набиране на скорост.

демаркациóнен (от фр.) Разграничителен, отделящ; демаркационна линия — линия, разграничаваща войските на воюващи страни по време на примирие; линия, която разделя на окупационни зони територията на победена страна; временно установявана линия в спорна територия между две съседни държави.

демаркáция (фр. démarcation) 1. Определяне на граница въз основа на договор. 2. *мед.* Ограничаване на възпалени части от здравите.

демáрх (гр. démarchos) В древна Гърция — началник на дем, началник на област.

демáрш (фр. démarches) Действие, постъпка, акция (обикновено дипломатическа).

демаскѝрам (фр. démasquer) 1. Свалям някому маската, показвам някого в истинския му вид; разобличавам. 2. *воен.* Показвам на неприятеля скрити войски или артилерия; премахвам маскировка.

дематериализáция (лат. de „раз" и materia) Лишаване от материя, превръщане в нематериално (въведен от идеалистите термин за тяхното ненаучно схващане за превръщане на материята в нематериално).

дембéл(ин) (тур. tembel от перс.) Мързелив човек, ленивец.

дементѝрам (фр. démentir) Опровергавам, разобличавам в лъжа.

деменция (лат. dementia) 1. *мед.* Лудост, придобита лудост. 2. *псих.* Оглупяване.

Демéтра (гр. Dēmḗtēr) 1. Митологическа богиня на плодородието у старите гърци, на лат. Церера. 2. *прен.* Хляб.

демикотóн (фр. demi-coton „полупамук") Плътна памучна тъкан с атлазени нишки.

демилитаризáция (от лат. de „раз" и *милитаризация*) Установена чрез международен договор забрана на една победена държава да има войска, да строи укрепления, да произвежда оръдия и др.; разоръжаване.

демилитаризѝрам (от лат.) Разоръжавам, обезоръжавам; забранявам на победена държава да има войска.

демимóнд (фр. demi-monde „полусвят") Леки жени в капиталистическите страни, които се стараят да подра-

жават на живота на аристокрацията („големия свят").

демимонде́нка (от фр.) Лека жена, жена от демимонда.

деминерализа́ция (от лат. de „без" и *минерализация*) Намаляване на органичните соли в организъм.

диминути́в (лат. diminutīvum) *грам.* Умалително име.

деминути́вен (лат. deminutīvus) Умалителен.

деми́р (тур. demir) Желязо; Д е м и р - к а п и я — „Желязната врата" на Дунава.

демисезо́н (фр. demi-saison „полусезон") Пролетна и есенна дреха.

демисезо́нен (от фр.) Годен за носене през пролетта и есента.

демисионе́р (фр. démissionnaire) В оставка, подал оставка.

демисиони́рам (фр. démissionner) Подавам си оставката, обикновено за правителство.

деми́сия (фр. démission) Оставка, подаване оставка.

демиту́р (фр. demi-tour) Полукръг, полуобръщане.

демиу́рг (гр. dēmiourgós) *ист.* 1. Майстор, опитен занаятчия, занаятчия. 2. Висше длъжностно лице, управител. 3. У гностиците — творец, създател на света; божество. 4. У платониците — върховен разум, творческа сила. 5. *прен.* Творец, създател на нещо велико.

демобилизаци́я (фр. démobilisation от лат.) 1. *воен.* Разпускане на мобилизирани войски. 2. Превеждане на стопански и индустриални предприятия от военно в мирновременно положение. 3. *прен.* Отслабване на бдителност, отслабване на напрежение; разпущане.

демобилизи́рам (фр. démobiliser) 1. *воен.* Разпущам мобилизирани войски. 2. Правя демобилизация. 3. *прен.* Отслабвам бдителност, намалявам активност, отпущам (предимно във възвратен залог — демобилизирам се).

демогра́фия (гр. dêmos „народ" и gráphō „пиша") Дял от статистиката, който се занимава със състава и движението на населението в определени исторически условия; народоописание.

демоди́ран (фр. démodé) Излязъл от мода, остарял.

демокра́т (гр. dēmokrátēs от dêmos „народ" и krátos „сила") 1. Защитник на политически свободи и права на народа. 2. Привърженик на демократическо управление. 3. Член на демократическа партия при буржоазния строй.

демократиза́ция (гр. през лат.) Прокарване на демократични принципи, преобразуване на държава, общество, съюз и др. на демократични начала.

демократизи́рам (от гр.) Преустройвам на демократични основи.

демократи́зъм (от гр.) 1. Признаване и осъществяване на народовластието. 2. Обществен строй, който почива на принципите на народовластието. 3. Зачитане правата на другите и непревишаване своите; демократичност.

демократи́чески, демократи́чен (гр. dēmokratikós) 1. Който се отнася към демокрацията или ѝ е свойствен; народовластнически, народовластен. 2. Който зачита правата на другите и не превишава своите; народен; д е м о к р а т и ч е с к и ц е н т р а л и з ъ м — ръководен принцип в организационния строеж на комунистическите и работническите партии, който има следните отличителни черти: изборност на всички ръководни органи на партиите от горе до долу, периодично отчитане на партийните органи пред своите партийни организации, строга партийна дисциплина, при която малцинството се подчинява на мнозинството, безусловна задължителност на решенията на по-висшите органи за по-низшите.

демокра́ция (гр. dēmokratía през лат.) 1. Политически строй, при който властта принадлежи на народа; народовластие; б у р ж о а з н а д е м о к р а ц и я — форма на класово господство, диктатура на буржоазията над пролетариата и трудещите се; н а р о д н а д е м о к р а ц и я — една от

формите на пролетарската диктатура; 2. Осигуряване участие на всички членове на един колектив в живота на организацията. 3. Привържениците на демократичното управление в една страна. 4. Държава с демократично управление.

де́мон (гр. dáimōn) 1. В древна Гърция — дух, божество. 2. В християнството — зъл дух, дявол. 3. *прен.* Изкусител, зъл и лош човек.

демонетиза́ция (фр. démonétisation) Отнемане на платежната сила на монета.

демонетизи́рам (от фр.) Отнемам платежната сила на монета; претопявам монети.

демони́зъм (от гр. dáimōn „дух") 1. Вяра в зли духове. 2. Душевно разстройство, което се приписвало на зли духове. 3. Направление в упадъчната литература, което създава герои с демонски качества. 4. *прен.* Необикновена сила за вършене на зло; коварство.

демони́ст (от гр.) 1. Който вярва в зли духове. 2. *прен.* Лош, зъл, коварен човек.

демони́чен, де́монски (гр. daimonikós) 1. Свойствен на зъл дух, с качества на зъл дух. 2. Който се отличава със силен характер и постоянство в злото; коварен, зъл, сатанински.

демонogра́фия=демонология.

демонола́трия (гр. dáimōn, onos и гр. latréia „почит") Почитане на зли духове.

демоноло́гия (гр. dáimōn, onos и lógos „наука") 1. Дял от богословието, който се занимава със злите духове. 2. Система от митологически представи за зли духове. 3. Научна дисциплина, която изучава митологически предания.

демонома́гия (гр. dáimōn, onos и magéia „магия") Магьосничество чрез „извикване" на зли духове.

демонома́ния (гр. dáimōn, onos и manía „лудост") *мед.* Лудост, при която болният си е внушил, че е обзет от зли духове.

демонофо́бия (гр. dáimōn, onos и phóbos „страх") Болезнен страх от зли духове.

демонстра́нт (лат. demonstrans, antis) 1. Участник в демонстрация (1). 2. Лице, което показва с учебна цел постижения или резултати от известни изследвания.

демонстрати́вен (лат. demonstratīvus) 1. Нагледен. 2. Извършен с цел за демонстрация. 3. Предизвикателен, изразен подчертано. 4. *грам.* pronōmen demonstratīvum — показателно местоимение.

демонстра́тор (лат. demonstrātor) Лице, което показва нещо с учебна цел, напр. резултати от опит, диапозитиви и др.

демонстра́ция (лат. demonstratio) 1. Масово шествие за изявяване на определени политически искания и настроения. 2. Масово улично противоправителствено излизане. 3. Действия за изявяване на протест и неприязнени чувства. 4. Показване, обясняване по нагледен начин. 5. Движение на военни сили за отвличане вниманието на противника. 6. Действия на държава със заплашителен характер. 7. *прен.* Предизвикателно поведение.

демонстри́рам (лат. demonstro „показвам", нем. demonstrieren) 1. Участвувам в протестна демонстрация, изявявам недоволство. 2. Придвижвам военни сили за заблуждаване на неприятел. 3. Показвам нещо нагледно с познавателна цел.

демонта́ж (фр. démontage) Разглобяване на машина, апарат и др. и снемането им от фундамента.

демонти́рам (фр. démonter през нем.) Разглобявам машина, апарат, завод и др.

деморализа́ция (фр. démoralisation) 1. Упадък на нравите, морално разложение; поквара. 2. *прен.* Упадък на духа, упадък на дисциплината; разложение.

деморализи́рам (фр. démoraliser) 1. Развращавам, покварявам морално. 2. Разслабвам дисциплината; обезсърчавам.

де́мос (гр. dêmos) Народът, неприви-

легированото население в класовото общество на древна Гърция.

Демостéн (гр. Dēmosthénēs) **1.** Прочут атински оратор (384—322 г.). **2.** *прен.* Даровит оратор.

демóт (гр. dēmótēs) *ист.* Обикновен гражданин в древна Гърция.

демотúчески (гр. dēmotikós) Народен; д е м о т и ч е с к о п и с м о — древноегипетско народно писмо, развило се от йероглифите и йератическото писмо.

дéмпфер (нем. Dämpfer) Приспособление за намаляване на механически трептения (сурдинка при струнен инструмент, амортисьор и др.).

демултипликáтор (фр. démultiplicateur) Механизъм за намаляване скоростта на автомобил; ср. редуктор.

демуниципализáция (от лат. de „раз" и к. лат. municipalisatio) Отмяна на муниципализация, връщане на частните собственици национализирани сгради; продажба на муниципални предприятия на частни лица.

деназализáция (фр. dénasalisation) *езиков.* Загубване носовия резонанс при артикулирането на носовите гласни и превръщането им в устнени гласни.

денáр (лат. denarius) Древноримска и средновековна сребърна монета.

денатурализáция (от лат. de „раз" и natūra) **1.** Лишаване от естествени качества. **2.** *пол.* Лишаване от поданство.

денатурализúрам (нем. denaturalisieren от лат.) **1.** Лишавам от естествени качества. **2.** *пол.* Лишавам от поданство.

денатурáнт (от лат.) Вещество, което се слага в спирт, за да го направи неприятен на вкус.

денатурáт (от лат.) Спирт за технически цели, който е направен негоден за консумиране чрез прибавяне на вредни или неприятни на вкус вещества.

денатурáция (н. лат. denaturatio) Обработка на някои консумативни продукти (спирт, сол, захар и др.), за да станат негодни за консумиране, понеже се дават на производители с намалени цени за производствени цели.

денатурúрам (от лат. denatūro „отнемам природно свойство") Правя спирт, захар или други продукти негодни за консумиране чрез прибавяне на вредни или неприятни за вкуса вещества.

денационализáция (фр. dénationalisation) **1.** Загуба на национални особености. **2.** Унищожаване на национални особености. **3.** Връщане на национализирани имоти на частните им собственици.

денационализúрам (фр. dénationaliser) **1.** Унищожавам национални особености. **2.** Връщам национализирани имоти на предишните им собственици.

денацификáция (к. лат. denatificatio от de „без", natio „народност" и facio „правя") Система от мерки за ликвидиране на нацизма (фашизма) в политическия, икономическия и обществения живот на германския народ след Втората световна война.

дéнди (англ. dandy) Облечен по модата, изискан светски човек; конте.

дендúзъм (от англ.) Стремеж да се покаже човек като денди.

дендрúт (от гр. déndron „дърво") **1.** *анат.* Дървовидно разклонение на нервна клетка. **2.** Кристално разклонение с дървовидна форма. **3.** Кристали с дървовидна форма, които се образуват при лети или валцувани метали.

дендро- (гр. déndron „дърво") Като първа съставка на сложни думи показва отношение към д ъ р в о.

дендролúт (*дендро-* и гр. líthos „камък") Вкаменено дърво.

дендролóг (гр. dendrólogos) Специалист по дендрология; лесовъд.

дендролóгия (*дендро-* и гр. lógos „наука") Наука за дърветата и храстите; лесовъдство.

дендромéтрия (*дендро-* и гр. metréō „меря") Наука за определяне на дървесната маса на отделни дървета или цели участъци гора.

дендромéтър (*дендро-* и гр. métron „мярка") Уред, с който се измерват

височината и дебелината на дърветата за определяне на дървесината в кубически метри.

денегáция (лат. denegatio) Отричане, отказване, непризнаване.

дензимéтър (лат. densus „гъст" и гр. métron „мярка") 1. Уред за измерване гъстотата на течности, които са по-тежки от водата. 2. Оптически уред за определяне плътността на потъмняване върху чувствителен към светлината пласт. 3. *техн.* Уред за измерване относителната плътност на навивките при различните форми на намотаване на прежда.

дение́ (фр. dénier от лат. denarius) 1. Стара френска монета. 2. Римска монета. 3. Единица мярка за тънкост на копринена нишка. 4. Лихва.

денитрификáция (от лат. de „раз" и *нитрификация*) Разпадане на азотни съединения с отделяне на свободния азот. Този процес прави почвата неплодородна.

денк (тур. denk) Голям вързоп от стока, покъщнина и др. предмети.

деноминатúвен (лат. denominatīvus) *грам.* Именен, образуван от име.

деноминáция (лат. denominatio) 1. Преименуване. 2. *банк.* Преименуване на паричните знаци, придружено с намаляване на номиналната им стойност или заменяне на старите парични знаци с уедрени нови.

денонсúрам (фр. dénoncer) Обявявам за недействителен (например сключен договор), предупреждавам, че се отказвам от нещо уговорено.

денсимéтър = дензиметър.

дентáл (лат. dentālis) *езиков.* Звук, който се произнася с помощта на зъбите (напр. д, т).

дентáлен (лат. dentālis) *езиков.* Зъбен, (за звук).

дентúкул (лат. denticulus „зъбче") *арх.* Вид правоъгълна издатина, част от корниз, която служи за украса.

дентúн (от лат. dens, dentis „зъб") Костното вещество на зъб.

дентúст (фр. dentiste) Зъболекар.

денудáция (лат. denudatio „оголване") Съвкупност от геологически процеси, които обхващат разрушаването, свличането и изравняването на земната повърхност под действието на водата, ветровете и ледниците.

денунциáнт (лат. denuntians, antis) Клеветник, доносчик.

денунциáтор (лат. denuntiator) Клеветник, доносчик.

денунциáция (лат. denuntiatio) Донос, клевета.

департамéнт (фр. département) 1. Отдел в министерство или друго висше държавно учреждение. 2. Административна област във Франция. 3. В САЩ и Швейцария—министерство.

депéша (фр. dépêche) Бързо съобщение, телеграма.

депигментáция (от лат. de „без" и pigmentum „боя") Загуба на естествения цвят на кожата, загуба на пигмента.

депилатóриум, депилатоáр (от лат. de „без" и pilus „косъм") Средство за премахване на косми.

депилáция (фр. dépilation от лат.) 1. Премахване на косми, скубане на косми. 2. *мед.* Опадане на косата.

деплантúрам (фр. déplanter) Пресаждам.

депласúрам (фр. déplacer) Измествам, отмествам, премествам.

депó (фр. dépôt) 1. Склад. 2. Място за престояване и поддържане в изправност на автомобили, локомотиви, трамвайни коли и др. подобни. 3. Помещение при пожарна команда за противопожарни съоръжения. 4. Отделението в библиотека, където се пазят книгите.

депозáнт (фр. déposant) *банк.* Лице, което внася ценности или ценни книжа в банка или друго учреждение за съхранение или за получаване на заем срещу тях; вложител.

депозúрам (лат. depono фр. déposer) 1. Правя депозит, давам залог; депонирам. 2. Давам на съхранение, давам за пазене. 3. Влагам, давам, представям.

депóзит (лат. depositum) 1. Определена сума пари или ценни книжа, внасяни като гаранция за изпълнение на дадено обещание или задължение; *залог.* 2. Влог, парична сума

или ценни книжа, внасяни за пазене в кредитно учреждение с право да се получат при уговорени условия и срокове. 3. Голямо количество стока в склад или магазин. 4. Безплатно задължително предаване на определен брой от всяко печатно произведение в библиотека (у нас в Народна библиотека „Кирил и Методий").

депози́тор (лат. depositor) 1. Вносител на депозит; вложител. 2. Лице или учреждение, получили ценности за съхранение или за даване на заем срещу тях; депозант, вложител.

деполяриза́тор (лат. de „раз-" и *поляризатор*) Добавъчно вещество, което се поставя в галваничните елементи за намаляване на поляризацията и което поддържа напрежението им.

депоне́нт (лат. deponens, entis) Депозитор, вложител.

депоне́нтен (лат. deponens, entis) *грам.* Глагол със страдателни форми и действително значение.

депопула́ция (фр. dépopulation) Намаляване на населението, обезлюдяване.

депопуляризи́рам (от фр.) Лишавам от известност.

депо́рт (фр. déport) Борсова сделка, която разчита на печалба чрез понижаване на курсовата разлика.

депорта́ция (лат. deportatio) 1. Заточаване, изгонване. 2. Преместване, преселване.

депорти́рам (лат. deporto) Премествам, преселвам.

деправа́ция (лат. depravatio) Покварa на нравите.

депрекату́ра (лат. deprecatūra) *юр.* Право за ползуване на подарени имоти до края на живота.

депреси́вен (лат. depressīvus) 1. Който угнетява, потиска или измъчва. 2. С качества на депресия.

депресиоме́тър (лат. depressio „налягане" и гр. métron „мярка") Уред за измерване разликата в налягането на въздуха между две точки в тръбопроводи или минни изработки.

депреси́рам (от лат.) Потискам; ср. деприми́рам.

депре́сия (лат. depressio „натискане") 1. *икон.* Застой на стопанския живот; упадък. 2. Потиснато душевно състояние, душевна мъка; меланхолия. 3. *геол.* Суша, която е по-ниска от морското равнище. 4. Област с ниско атмосферно налягане.

деприва́ция (лат. deprivatio 1. *църк.* Лишаване от енория. 2. *прен.* Лишаване от нещо.

деприми́рам (фр. déprimer) Потискам; депресирам.

депулвериза́ция (лат. de „без" и pulvis, eris „прах") Обезпрашаване.

депута́т (лат. deputātus" „отделен за изпращане") 1. Избран представител за член на законодателно тяло; народен представител. 2. Избрано лице за член на изборен държавен орган, избрано лице за изпълнение на известно поръчение.

депута́ция (лат. députatio) Група от избрани или назначени лица, които имат поръчение пред някоя по-висша инстанция; делегация.

дерайли́рам (фр. dérailler) 1. Излизам от релсите. 2. *прен.* Излизам от правия път, тръгвам по лош път.

деранжи́рам (фр. déranger) Разбърквам, разстройвам; обезпокоявам.

дерапа́ж (фр. dérapage) Занасяне настрана на задната част на автомобил или друго превозно средство при хлъзгав път.

дератиза́ция (фр. dératisation) Унищожаване на дребни полски гризачи (мишки, плъхове и др.).

де́рби (от собс.) *сп.* 1. Надпрепускания с тригодишни коне, уредени в Англия през 1778 г. от лорд Дерби. 2. Конно надбягване на разстояние 2 $^1/_3$ км.

дервенджи́и (от тур. dervent „проход") *ист.* Лица от поробеното население в Османската империя, които охранявали проходите и превеждали войска и кервани през опасни места; били освободени от някои данъци и имали право да носят оръжие.

дерве́нт (тур. dervent от перс.) Проход, дефиле, клисура.

дерви́ш (тур. derviş от перс.) Мохамедански калугер.

дере́ (тур. dere от перс.) 1. Издълбан от вода дол, суходол. 2. Поток, малка река.

деребе́й (тур. derebey) 1. Самовластен турски управник. 2. *прен.* Самовластник потисник, самоволен управник.

дередже́ (тур. derece от ар.) Състояние, положение (обикновено лошо).

дерива́т (лат. derivātus „производен" 1. Продукт, който се получава от друг продукт. 2. *хим.* Органични съединения, от други съединения, напр. нитробензолът е дериват на бензола. 3. *грам.* Производна дума.

дерива́тор (н. лат. derivātor) Приспособление за определяне на тангентата до дадена крива.

дерива́ция (лат. derivatio) 1. Отклонение на изстрелян снаряд или куршум по време на движението му. 2. Отклонение на вода от главното русло на река. 3. *грам.* Словообразуване, образуване на нови производни думи. 4. *елек.* Разклоняване на електрическа верига или свързване на две точки от затворена верига чрез проводник. 5. Отклоняване на кораб или самолет от пътя им поради вятър.

де́рик (англ. derrick) 1. Вид подемен кран, чиято стрела се върти около хоризонтална ос, а рамата — около вертикална. 2. Понякога сондажна кула или ударната част на механизма на сондата.

де́рма (гр. dérma) *анат.* Вътрешният слой на кожата при гръбначните животни и човека, разположен под епидермиса.

дермати́н (от гр. dérma, atos „кожа") 1. Вид минерал. 2. Дебела хартия или апретирана тъкан, покрита със специален пласт, за да имитира кожа; употребява се за подвързия, тапициране, направа на куфари и др.

дермати́т (гр. dermatītis) *мед.* Възпаление на кожата.

дермато́за (от гр. dérma, atos „кожа") *мед.* Болестно състояние на кожата.

дерматои́д (гр. dérma, atos „кожа" и éidos „вид") Вид памучна тъкан, която имитира кожа.

дерматоло́г (гр. dermatológos) Лекар-специалист по кожни болести.

дерматоло́гия (гр. dérma, atos „кожа" и lógos „наука") Дял от медицината, който изучава кожата и кожните болести и ги лекува.

дерматомико́за (*дерма* и гр. mýkēs „гъба") Кожна болест, причинена от гъбички, които паразитират по кожата на човека и животните.

дерматомице́ти (гр. dérma, atos и mýkēs „гъба") Паразитни гъбички по кожата, които предизвикват редица заболявания.

дерматопатоло́гия (гр. dérma, atos и *патология*) Наука за болестите на кожата.

дерматопла́стика (гр. dérma, atos и *пластика*) Напълване на кожа от животни (птици и влечуги), за да се запази външният вид на животните; препариране.

дерме́н (тур. değirmen) Воденица.

дермографи́зъм (гр. dérma и gráphō „пиша") Свойството на кожата да дава силна реакция във вид на бели или червени петна или линии при слабо механично дразнене, наблюдавано особено при неврастенично болни.

дермоско́пия (гр. dérma и skopéō „гледам") *мед.* Сбор от начини за откриване и изследване на поражения върху кожата.

дерт (тур. dert от перс.) Грижа, мъка, душевна мъка, страдание.

деса́нт (фр. descente от лат. descendo „слизам") 1. Слизане на суша. 2. *воен.* Разтоварване войски на неприятелска територия, пренесени с кораби или самолети.

десе́н (фр. dessin) 1. Съвкупност от сплитката, разцветката и обработката на лицевата страна на тъкан. 2. Рисунка върху плат или хартия. 3. *прен.* Цвят.

десена́тор (от фр.) Лице, най-често художник, което определя цветове и модели за текстилната индустрия.

десензибилиза́тор (от лат.) Химикал, който се употребява за намаляване светлочувствителността на експони-

рани филми и плаки, за да се улесни проявяването им.

десензибилизáция (лат. de „без" и sensibilis „чувствен") 1. Намаляване на чувствителността на организъм към някои вещества чрез повторно приемане на тези вещества, като се започне от най-малката доза. 2. Намаляване на чувствителността към светлината на фотографическата плака за по-лесно проявяване.

десéрт (фр. dessert) Плодове или сладки, които се поднасят на края на ядене.

десикáция (лат. desiccatio) Изсушаване, отнемане на влага.

десквамáция (лат. desquamatio) 1. *мед.* Обелване на кожата. 2. *геол.* Особен вид на разслояване и лющене на скалите поради големи температурни колебания.

дескриптúвен (лат. deskriptivus) Описателен; д е с к р и п т и в н а г е о м е т р и я — геометрия, която се занимава с изображенията на пространствените фигури върху равнина.

дескрúпция (лат. descriptio) Описание.

десóрбция (лат. desorptio) Отделяне на газ от повърхността на тяло, погълнат от същото тяло, т. е. прекратяване на абсорбция чрез повишаване на темературата или намаляване на налягането.

деспóт (гр. despótēs) 1. *ист.* Неограничен владетел в древна Гърция и в източните монархии. 2. *ист.* В средновековна България и Византия — феодален княз, управник, владетел. 3. Титла на феодален княз. 4. *прен.* Самовластен управител, който управлява произволно и не спазва никакъв закон.

деспотúзъм (от гр.) Управление на деспот, своеволно управление; потисничество.

деспотúчен (гр. despotikós) Самовластен, произволен, потиснически, насилнически, тирански.

деспóтия (гр. despotéia) 1. *ист.* Държава, управлявана от деспот. 2. Област на деспот. 3. Форма на управление, което се характеризира с пълен произвол на властта и пълното безправие на поданиците. 4. Потисничество.

дестилáт (лат. destillātum) Продукт, получен чрез дестилация.

дестилáтор (лат. destillātor) 1. Уред за дестилиране. 2. Лице, което извършва дестилация на течности или преварява спиртни напитки.

дестилáция (лат. destillatio) 1. Получаване на течност чрез охлаждане на парите ѝ. 2. Разделяне на течности или на твърди вещества на съставните им части чрез изпаряване, напр. спирт от воден разтвор, бензин от нефт и др. — първа се дестилира оная течност, която завира при по-ниска температура; с у х а д е с т и л а ц и я — получаване на газове от твърди тела чрез загряване в отсъствие на въздух.

дестилúрам (лат. destillo „правя да капе") Пречиствам чрез дестилация, очиствам течност чрез изпаряване и охлаждане на парите.

дестилúрана вода (лат. aqua destillāta) Вода, която чрез нагряване е превърната в пари и чрез изстудяване отново е превърната във вода.

деструктúвен (фр. destructif) 1. Който разрушава, рушителен. 2. *мед.* Злокачествен.

дестрýкция (лат. destructio) Нарушаване на нормалния строеж на нещо; разрушаване, разваляне, разтуряне.

десулфурáция (лат. de „без" и sulphur „сяра") Отнемането на сярата от нещо, обезсеряване.

десцендéнт (лат. descendens, entis) *юр.* Потомък.

десцендéнтен (лат. descendens, entis) Който принадлежи на потомците или се отнася към тях; д е с ц е н д е н т н а (д е с ц е н д е н т а л н а) т е о р и я — Дарвиновата теория за произхода на видовете.

десцендéнция (лат. descendentia) Произлизане, потекло, поколение.

детáйл (фр. détail) 1. Малка подробност, част от цяло. 2. *техн.* Малка част от машина. 3. Разработен точен проект от машина, строителен план и др.

детайли́рам (фр. détailler) 1. Описвам с подробности отделни части, разработвам подробно отделни части. 2. Продавам на дребно.

детайли́ст (фр. détailliste) 1. Продавач на дребно. 2. Художник, който предава и най-малките подробности. 3. *прен.* Педант, дребнав човек.

дета́ндер (фр. détandre „намалявам налягане") 1. Клапа за намаляване налягането на пара, газ, сгъстен въздух и пр. 2. Вид машина с бутало, която работи със сгъстен газ.

деташе́ (фр. détaché) *муз.* При струнни инструменти — изсвирване на всеки тон с отделно движение на лъка.

детекти́в (англ. detective от лат. detego „откривам") Таен полицейски агент, който разкрива престъпления.

детекти́ране (от лат.) 1. Превръщане на немодулиран високочестотен ток в постоянен. 2. В радиоприемането — отделяне на трептения с ниска звукова честота от модулираните трептения с висока честота.

дете́ктор (н. лат. detector „разкриващ") 1. Уред за откриване на някои физически явления (светлина, топлина, електричество). 2. *техн.* Приспособление към каса за сигнализиране на всеки непозволен опит за отварянето ѝ. 3. *техн.* Механизъм на автоматичен тъкачен стан, който осигурява смяната на шпулите с вътъка в совалката при неправилност на движението; предпазител. 4. *рад.* Уред за превръщане на променлив ток в еднопосочен. 5. Част на радиоапарат за приемане на електрическите вълни. 6. Малък радиоапарат.

детериора́ция (от лат. deterior „по-долен") Влошаване, разваляне.

детермина́нт (лат. determinans, antis) Определител.

детермина́то (ит. determinato) *муз.* Решително, смело, определено.

детермина́тор (от лат.) Определител.

детермина́ция (лат. determinatio) Определяне, ограничаване.

детермини́зъм (от лат. determino „ограничавам") 1. Философско учение за всеобщата обективна обусловеност и причинна зависимост на всички явления в природата и обществото. 2. Учение за закономерността и причинната зависимост на човешката воля.

детермини́рам (от лат. determino) Определям, ограничавам.

детермини́ст (фр. déterministe) Привърженик на детерминизма.

детона́тор (от лат. detono „гръмвам") 1. Взривно вещество, което възпламенява друго взривно вещество. 2. Капсула, фитил за запалване на взривно вещество.

детона́ция[1] (от лат. detono „гръмвам") 1. Мигновен разрушителен взрив, произведен чрез силен удар или капсула. 2. *техн.* Твърде бързо и неправилно изгаряне на гориво в двигател, придружено с чукане, което намалява мощността на двигателя.

детона́ция[2] (лат. de „без" и гр. tónos „тон") *муз.* Повишаване или понижаване на тон; неточно, фалшиво.

детони́рам[1] (лат. detono) Избухвам.

детони́рам[2] (фр. détonner) *муз.* Повишавам или понижавам тон; пея или свиря фалшиво.

детономе́тър (*детонация* и гр. métron „мярка") Приспособление, което сигнализира за детонация в двигател.

детра́ктор (лат. detractor) Лице, което обича да подценява и намалява чуждите заслуги.

детри́т (лат. detritus „изтрит") Продукт, остатък от разпаднали се тъкани; в а р и о л е н д е т р и т — ваксина против вариола.

детрона́ция (лат. dethronatio от гр.) 1. Сваляне от престол (на владетел, папа, патриарх и др.). 2. *прен.* Сваляне от пост.

детрони́рам (лат. de „без" и гр. thrónos „престол") 1. Свалям от престол. 2. *прен.* Свалям от пост.

деуте́рий (гр. déuteros „втори") Изотоп на водорода; тежък водород с ат. тегло 2,01373.

деутро́н (гр. déuteros „втори") Ядрото на атома на тежкия водород, което се състои от протон и неутрон.

де фа́кто (лат. de facto) Фактически, на дело.

дефанзи́ва (фр. défensive, от лат. de-

fendo „браня") 1. Отбрана, отбранителни действия, прот. офанзива. 2. *ист.* Обществена безопасност в панска Полша.
дефанзи́вен (от фр.) Отбранителен.
дефека́ция (лат. defecatio) 1. Очистване от мръсотия. 2. Очистване на суровия цвеклов сок от примеси.
дефе́кт (лат. defectus) Недостатък, повреда, нередовност в работата.
дефе́ктен (от лат.) Повреден, развален, непълен, с недостатъци.
дефекти́вен (лат. defectīvus) 1. *мед.* Ненормален, с физически или душевни недостатъци. 2. Непълен.
дефектоло́гия (лат. defectus „недостатък" и гр. lógos „наука") Педагогическа наука за методите, които се прилагат при възпитанието и обучението на деца с психофизически недостатъци.
дефектоско́пия (лат. defectus „недостатък" и гр. skopéō „гледам") Название на редица методи за откриване на невидими с просто око недостатъци в метални изделия.
дефе́ндер (от лат. defendo „защищавам") Защитник.
дефере́нт (лат. deferens, entis „носещ") *астр.* Кръг, по който центърът на епицикъла се движи около Земята, според системата на Птоломей.
дефериза́ция (н. лат. deferrisatio Очистване на водата от железни соли с цел да се направи годна за пиене или за производство.
дефети́зъм (фр. défaitisme) Неверие в успех, пораженство.
дефибри́рам (лат. de „раз-" и fibrum „влакно") Превръщам дървесинна маса във влакнеста (при книжно и целулозно производство).
дефибрьо́р (фр. défibreur) Машина за смилане на дървесинна маса в книжна или целулозна фабрика.
дефигура́ция (лат. de „раз-" и figūra „образ") Обезобразяване.
дефиле́ (фр. défilé) Тесен и дълбок планински проход, пролом, клисура.
дефили́рам (фр. défiler през нем.) Минавам в тържествен ход пред някого, шествувам.
дефини́рам (лат. definio през нем.) Определям, давам определение; установявам.
дефинити́в (лат. definitīvus „определен") Контролно счетоводство, при което става проверка с помощта на картотека.
дефинити́вен (лат. definitīvus) Окончателен.
дефини́ция (лат. definitio „определение") Кратко и точно определение на понятие, установяване съдържание на понятие по основните му признаци; определение.
дефи́с (от лат. divisio „разделяне") Кратка чертица като знак за пренасяне на част от дума или кратка чертица между две думи; малко тиренце.
дефици́т (лат. deficit „не достига") 1. *фин.* Превишаване на разходите над приходите; загуба. 2. *търг.* По-малко от уговореното; недостиг, липса.
дефици́тен (к. лат. deficitus) 1. С дефицит, със загуба. 2. Който не достига, който се намира на пазара в малко количество.
дефлагра́тор (лат. deflagrātor) Галванична батерия с четири елемента.
дефлагра́ция (лат. deflagratio „изгаряне") 1. Химическо чистене чрез нагряване. 2. Изгаряне на взривни вещества без избухване.
дефла́ция (к. лат. deflatio) 1. Система от финансово-икономически мероприятия за борба срещу инфлацията и покачването на цените. 2. *геол.* Отнасяне на горните слоеве на скалите от вятъра.
дефлегма́тор (лат. -гр.) Апарат за дефлегмация.
дефлегма́ция (лат. de „без" и гр. phlégma, atos „топлина") Разделяне чрез дестилация на смес от течности, които завират при различни температури.
дефле́ксия (лат. deflexio) 1. Отклонение на лъчите. 2. *грам.* Загубване на флексия, напр. изчезват падежни окончания или глаголни форми за отделни времена и лица.
дефле́ктор (лат. deflector) 1. Уред за измерване отклонението на магнитната стрелка. 2. Тенекиен похлупак за смукателна тръба за усилване на действието ѝ. 3. Преграда за отклоняване на течности, газове и сипливи

материали в желана посока. 4. Клапа за регулиране на тягата в димния канал на пещ.

дефлорáция (лат. defloratio) *мед.* Разкъсване на девствената ципа, лишаване от девственост; обезчестяване.

дефлорúрам (нем. deflorieren от лат.) Лишавам от девственост; обезчестявам.

деформáция (лат. deformatio) 1. Изменение на форма под влияние на външно въздействие; обезформяване. 2. Естествено или изкуствено отклонение на телесен орган от естествената му форма; уродство.

деформúрам (нем. deformieren от лат.) 1. Променям нормалната форма на нещо. 2. Обезформявам, обезобразявам.

дефраудáция (лат. defraudatio) *юр.* Измама, мошеничество.

дехелминтизáция (лат. de „без" и гр. hélmins, inthos „глист") *мед.* Съвкупност от средства за очистване на глисти и паразити в организъм.

дехлорáция (лат. de „без" и *хлор*) Премахване на хлора от органически съединения; очистване от хлор.

дехлорúрам (от гр.-лат.) Очиствам от хлор; обезхлорявам.

децемвúр (лат. decemvir) *ист.* Член на колегия от десет души в древния Рим, особено десетте законодатели, които създали закона на XII таблици в V в. пр. н. е.

децемвирáт (лат. decemvirātus) Управление на колегия от десет мъже.

децéнуим (лат. decennium) Време от десет години; десетилетие.

децентрализáция (от лат. de „без" и centrum „център") 1. Система на управление, при която местните органи получават някои от функциите на централната власт; разширяване правата на по-низшите органи на управлението. 2. Премахване, намаляване или отслабване зависимостта от централната власт.

децеребрáция (лат. decerebratio) *мед.* Метод на експериментално изследване при животински организъм, като се отделя или изолира една част от главния мозък.

децернáт (нов.) Управление на учреждение чрез децерненти.

децернéнт (лат. decernens, entis „решаващ") Длъжностно лице с неограничена власт, което носи лична отговорност за своите разпореждания.

деци- (лат. decem „десет") Като първа съставка на сложни думи означава една д е с е т а ч а с т.

дециáр (*деци-* и фр. are) Десета част от ар.

децибéл (фр. décibel) Единица за измерване на акустичната или електрическата сила на звука.

дециграм (*деци-* и гр. grámma „грам") Десета част от грама.

децилúтър (*деци-* и *литър*) Десета част от литъра.

дéцима (лат. decima) 1. *муз.* Съставен интервал, образуван от терца плюс октава, който включва десет степени. 2. *литер.* Строфа от десет стиха.

децимáл (лат. decimālis) Везни, които мерят десет пъти по-тежко от поставените тежести (грамове).

децимáлен (лат. decimālis) 1. Десетичен. 2. Който мери десет пъти повече.

децимáция (лат. decimatio) 1. В древността — наказване със смърт на всеки десет души по един, определен по жребие. 2. По-късно — наказване на всеки десет души по един, ако не се открие виновникът за известно престъпление.

децимéтър (*деци-* и *метър*) Десета част от метъра, десет сантиметра.

дешифрáтор (от фр. déchiffrer) 1. Лице, което разчита условен или стенографски текст. 2. *техн.* Приспособление на телеграфен апарат, което превръща определени комбинации на тока в писмени знаци.

дешифрúрам (фр. déchiffrer 1. през нем). Разчитам написано на шифър (условни знаци), разчитам стенографско писмо, разчитам неизвестни или малко известни писмени знаци. 2. *прен.* Разчитам, разгадавам.

де юре (лат. de iure) *юр.* По право, юридически, съгласно с правото.

джаде́ (тур. cadde от ар.) Шосе, голям път.

джадия (тур. cadi от перс.) 1. Вещица. 2. *прен.* Лека жена, лоша жена.

джаз, джа́збанд (англ. jazz-band) 1. Оркестър от духови ударни и др. инструменти, който изпълнява предимно танцова музика с подчертан остър ритъм от негърски произход. 2. Музика, която свири такъв оркестър.

джам (тур. cam от перс.) 1. Стъкло. 2. *прен.* Стъклени изделия.

джамада́н (тур. camadan от перс.) 1. Къса мъжка горна дреха без ръкави; елек. 2. Куфар.

джамба́з(ин) (тур. cambaz от перс.) 1. Препродавач на коне или друг добитък. 2. *прен.* Лице, което много се пазари.

джамия (тур. cami от ар.) Мохамедански храм.

джамлъ́к (тур. camlik от перс.) Остъклена направа: витрина, изложбен шкаф със стъклени врати, веранда със стъклен покрив и стени.

джа́нта (фр. jante) *техн.* Външният метален кръг, върху който се поставя гумата на колело.

джанфе́с (тур. canfes от перс.) Вид копринен плат; тафта.

джела́т(ин) (тур. cellât от ар.) 1. Изпълнител на смъртни присъди; палач. 2. *прен.* Кръвопиец.

дже́мпър (англ. jumper) Вид женски вълнен или копринен костюм.

дженде́м (тур. cendem от ар.) Пъкъл, ад; в д ж е н д е м а=по дяволите.

дженери́кша (яп.) Малка двуколка, която се тегли от човек, превозно средство в Далечния Изток (Япония, Китай и др.).

дже́нтлемен, дже́нтълмън (англ. gentleman) 1. Благороден, изискан и възпитан човек. 2. В Англия — учтиво обръщение към мъж.

дже́нтри (англ. gentry) 1. В Англия — дребна буржоазия. 2. В Китай — експлоататори на трудещите се преди 1948 г. (чиновници, помешчици и др.).

джепане́ (тур. cepane от ар.) 1. Бойни припаси, муниции за огнестрелни оръдия (патрони, гранати и др.). 2. Барутен погреб.

джи́бри (тур. cibre) Остатъци от изстискано грозде, от които се вари гроздова ракия; пращина.

дживга́р (нгр. zéugari „чифт") Два чифта волове в една кола; впряг.

джи́га (англ. jig) 1. Национален английски танц. 2. *театр.* Песен и игра на шут в края на представлението.

джиге́р (тур. ciger от перс.) Дроб.

джи́гер (англ. jigger) Апарат за боядисване на тъкани.

джиги́т (рус. от тюрк.) Изкусен ездач.

джигито́вка (рус. от тюрк). Разнообразни сложни упражнения върху препускащ кон.

джизие́ (тур. ciziye) Поголовен данък върху пълновъзрастни мъже в Османската империя.

джимкроуи́зъм (от собс. Jim Crow) Расистки и реакционни мерки в САЩ срещу негрите: забрана да пътуват в един вагон с белите, да се хранят в една гостилница с тях, да живеят в квартали с бели и т. н.

джин[1] (англ. gin) Силна алкохолна напитка; английска ракия.

джин[2] (англ. gin) Машина за отделяне на семената от памучните влакна; маган.

джингои́зъм (англ. jingoism) Агресивен шовинистически национализъм в Англия.

джинджифа́ (тур. zincefil) Вид дърво, чиито плодове не се ядат, а служат за различни измамни магически действия.

джинс (тур. cins от ар.) Род, порода, коляно.

джип (англ. jeep) Лека моторна кола, пригодена да се движи по неравна местност и лоши пътища.

джира́нт (ит. girante) Който прехвърля (джиросва) полица, като се подписва на гърба ѝ.

джира́т (ит. girato) Лицето, на което се прехвърля полица.

джирата́р=джират.

джи́ро (ит. giro „оборот", „прехвърляне" от гр. gýros „кръг") 1. Надпис за прехвърляне на полица, чек или

други ценни книжа от едно лице на друго. 2. Прехвърляне на собствеността на полица или други ценни книжа върху трето лице чрез надпис на гърба. 3. Парите, които се получават от продажбата в определен срок (най-често за един ден); оборот.

джиро́свам (от ит.) 1. Прехвърлям полица, чек и др. на друго лице. 2. *прен.* Прехвърлям работа, отговорност и пр. на друго лице; прехвърлям, препращам.

джи́у-джи́цу (яп.). Японски начин на защитна или нападателна борба, при която има много хватки и при която по-голямо значение има сръчността от силата.

джиха́д (тур. cihat от ар.) Свещена война на мохамеданите; ср. газават.

джо́кер (англ. joker) Особена карта за игра, която може да заменя всяка друга карта, предимно при игра на покер.

джола́н (тур. colan) Долната част на говежди крак, от която се приготвят супи.

Джон Бул (англ. John Bull „Иван Бикът") 1. Иронично прозвище за англичанин. 2. *прен.* Англия.

джо́нка (кит.) Китайски дървен плавателен двумачтов съд, предимно за крайбрежни плавания; използува се за жилище на градската беднота.

джубе́ (тур. cübbe от ар.) 1. Горна дреха от дебел плат, обикновено подплатена с кожа. 2. Кожух. 3. *прен.* Горна дреха на духовник.

джудже́ (тур. cüce) 1. Възрастен, малък на ръст човек, недорасъл човек. 2. Герой от приказка, който е с малък ръст. 3. *прен.* Малко животно, растение и пр.

джу́до (от яп.) Вид джиу-джицу без опасните удари и хватки.

джумбу́ш (тур. cümbüş от ар.) Веселба; смехория.

джу́нгла (англ. jungle от инд.) 1. Непроходими нискостъблени гори с бамбукови и др. тревисти растения в блатистите места на Индия, пълни с хищни зверове и отровни змии; тропически непроходими гори. 2. Местност с подобни гори. 3. *прен.* Непроходима местност; нещо забъркано и неоправено.

диаба́з (гр. diabás) Вид изригната скала, подобна на базалт, която се употребява за улична настилка.

диабе́т (гр. diabḗtēs от diabáinō „преминавам") *мед.* Болест, при която има нарушение на дейността на жлезите с вътрешна секреция и се увеличават захарите в кръвта, които се отделят през бъбреците в урината; болният усеща силна жажда и има обилно отделяне на урина; захарна болест.

диабети́к (от гр. diabḗtēs) Болен от диабет, болен от захарна болест.

диагене́за (гр. diagénesis) Различни химически и физически промени, които претърпяват покритите с вода утайки, докато се превърнат в утаечни скали.

диагно́за (гр. diágnōsis „разпознаване") 1. *мед.* Определяне на болест въз основа на получените данни от изследване. 2. Научно описание на признаци, които характеризират известна категория. 3. *прен.* Определяне на състояние.

диагнози́рам (от гр.) Поставям диагноза, определям болест.

диагно́ст, диагности́к (гр. diagnōstikós) Опитен лекар, който поставя верни диагнози.

диагно́стика (гр. diagnōstiké) Дял от медицината за разпознаване на болестите, за признаците на отделните болести и за поставяне правилна диагноза.

диагности́чен (гр. diagnōstikós) 1. Свойствен на диагноза. 2. Свойствен на диагностик. 3. Разпознавателен, определителен.

диагона́л (лат. diagonālis) 1. Отсечка, която съединява два несъседни върха в многоъгълник. 2. Отсечка, която съединява в многостенник два върха, които не лежат на една стена. 3. Греда или лента, която съединява противоположните ъгли на рамка. 4. Плътен вълнен или вълненопамучен плат с райета и диагонали под ъгъл, по-голям от 45° към кенара.

диагра́ма (гр. diágramma „чертеж")

Графическо изобразяване на известни съотношения, чертеж за нагледно показване на отношения между известни величини и пр.

диагра́ф (гр. diagráphō „описвам") Уред за преснемане на чертеж.

диаде́ма (гр. diádēma) 1. *ист.* Превръзка за глава на древногръцките жреци. 2. Корона на цар в древно време и в средните векове; царска корона. 3. Женско скъпоценно украшение за глава във форма на венец или дъга.

диако́пия (от гр. diakóptō „счупвам") Пукване на кост.

диакрити́чен (гр. diakritikós) Който служи за различаване, различителен; д и а к р и т и ч е н з н а к — знак към буква за означаване на друг звук, отсенка на произношението, дължина или краткост и др.

диале́кт (гр. diálektos) Наречие, говор.

диале́ктен (от гр. diálektos) Който се отнася към диалект или му е свойствен; говорен.

диалекти́зъм (от гр.) Дума или израз в литературния език, заст от някой диалект.

диалекти́к (гр. dialektikós) 1. Първоначално — опитен във водене на спор. 2. Който владее диалектическия метод. 3. Привърженик на диалектическата философия.

диале́ктика (гр. dialektiké от dialégomai „разговарям") 1. В древно време — умение да се спори, изкуство да се дири истината чрез задаване на въпроси и разкриване на противоречията в съжденията на противника. 2. Философска наука за най-общите закони на развитието на природата, човешкото общество и мисленето; метод за познаване на природните и обществените явления в тяхното развитие и преминаване от количествени изменения в нови качествени чрез разкриване на вътрешните противоречия и борбата на противоположностите. „Накратко диалектиката може да се определи като учение за единството на противоположностите" (Ленин). 3. Самият процес на такова движение и развитие.

диалекти́чески (гр. dialektikós) Основан върху законите на диалектиката, свойствен или съобразен с диалектиката; д и а л е к т и ч е с к и м а т е р и а л и з ъ м — научен философски мироглед на марксистко-ленинската партия, създаден от Маркс и Енгелс и доразвит от Ленин; изучава законите за развитието на природата, обществото и мисленето; д и а л е к т и ч е с к и м е т о д — научен подход към явленията на природата и обществото, теория на развитието, прилагана за опознаване на обективната действителност.

диалектогра́ф (гр. diálektos „наречие" и gráphō „пиша") Лице, което описва и изучава наречията на един език.

диалектогра́фия (от гр.) *езиков.* Описание на наречията (говорите) на един език.

диалектоло́г (гр. diálektos „наречие" и lógos „наука") Езиковед, който е специалист по диалектите в един език.

диалектоло́гия (гр. diálektos „наречие" и lógos „наука") *езиков.* Наука за диалектите, дял от езикознанието, който изучава наречията на отделните езици.

диали́за (гр. diálysis „отделяне") Начин на отделяне на колоидни частици в един разтвор от молекулите и йоните на разтвореното вещество чрез филтриране с мембрана или растителен пергамент, през които минават само молекулите и йоните.

диализа́т (от гр.) Препарат, който е освободен от колоиди чрез диализа.

диализа́тор (к. лат. dialysātor от гр.) 1. Уред за извършване на диализа. 2. Лице, което извършва диализа.

диало́г (гр. diálogos) 1. Разговор между две или повече лица. 2. Литературно произведение или част от литературно произведение, което се състои от разговори.

диалоги́зъм (гр. dialogismós) Ораторски похват, при който речта има разговорна форма.

диалоги́чен, диалоги́чески (гр. dialogikós) Присъщ на диалог, с качества

на диалог, във форма на разговор; разговорен.

диамагнети́зъм (гр. diá „през" и *магнит*) Съвкупност от магнитните свойства на вещества, които имат отрицателна магнитна възприемчивост.

диамагнети́чен (от гр.) Който се отблъсква от магнита.

диамагни́т (от гр.) Вещество, което отблъсква магнита, вещество с отрицателна магнитна възприемчивост.

диама́нт (фр. diamant от гр. adámas, antos „ненадвиваем", „твърд") 1. Кристал от въглерод, безцветен или воднопрозрачен, сив, син, жълт, черен и пр. Пречупва светлината, скъпоценен камък със силен блясък, най-твърдият от всички минерали; елмаз, брилянт. 2. *прен.* Много дребен печатарски шрифт с кегел 1,5 мм.

диама́т = *Диа*лектически *мат*ериализъм.

диаме́тър (гр. diámetron) *мат.* Правата, която минава през центъра на окръжност или кълбо и съединява две противоположни точки на окръжността или кълбото, равна на два радиуса; в и д и м д и а м е т ъ р — ъгълът, под който едно небесно светило се вижда от Земята.

диами́ни (гр. dis „два пъти" и *амини*) Въглероди, на които два атома водород са заменени с две аминогрупи.

диапазо́н (гр. diá pasôn „през всичките") 1. Съвкупност от всичките тонове — от най-ниските до най-високите, които може да изпълни един певец или инструмент; регистър, широта на музикален инструмент или певчески глас или включващи се в границите на известен звукоред. песен, мелодия и пр. 2. Вид музикален инструмент за даване на тон чрез удряне в твърд предмет; ср. камертон. 3. *прен.* Обхват, обем, размер, пределна сила, размах.

диапозити́в (гр. diá „през" и лат. positīvus „положителен") Позитивна прозрачна рисунка или снимка за показване с проекционен апарат.

диарбеки́рски (от собс.) 1. От Диарбекир, прочут град с крепост и затвор в Мала Азия, където турците заточавали наши въстаници и възрожденци. 2. *прен.* Далечен; тежък.

диа́рия (гр. diarrhóia „изтичане") *мед.* Силно разстройство на червата, придружено с често ходене по нужда с редки или воднисти изпражнения.

диа́рхия (гр. dýo „две" и archḗ „власт") Управление на двама души; двувластие.

диаско́п (гр. diá „през" и skopéō „гледам") *техн.* Проекционен апарат за прожектиране на прозрачни обекти чрез светлина, която преминава през тях.

диаспа́зма, диаспа́зъм (гр. diaspasmós) Прекъсване между два стиха при тяхното четене или пеене; почивка, пауза.

диаспо́ра (гр. diasporá) 1. Всяка част на растение, която се отделя естествено от него и служи за размножаването му (спора, семе, плод, луковичка и др.). 2. Разсейване, разпръскване.

диаста́за (гр. diástasis) 1. Отделяне на стави или кости една от друга. 2. Фермент, който се образува при кълнене на житните растения и превръща скорбялата в захар.

диастати́чен (гр. diastatikós) Който отделя, разграничава или разделя.

диасти́л (гр. diástylon) *арх.* Зала с колони.

диасто́ла (гр. diastolḗ) 1. *грам.* Удължаване на кратка сричка. 2. *анат.* Ритмично разпускане на сърцето или на друг орган след свиването му; прот. систола.

диате́за (гр. diáthesis „разположение") 1. Предразположение към заболяване. 2. *грам.* Залог.

диатерми́чен, диатерми́чески (гр. diáthermos) Който пропуска топли лъчи.

диате́рмия (гр. diá „през" и thérmē „топлина") 1. *мед.* Лечение чрез силно нагряване с електрически ток с високо напрежение. 2. Апарат за такова лекуване.

диатоме́и (гр. diatomḗ „разсичане") *бот.* Много дребни морски водорасли.

диатоми́т (от гр. diatomḗ „разсичане") Шуплеста скална маса, образувана

от диатомеи, която има приложение в керамиката и др.

диатóника (гр. diá „през" и tónos „тон") Тонов ред в музиката, към който спадат всички седемстепенни ладове, чиито степени, наредени последователно, включват помежду си пет цели тона и два полутона, като полутоновете не се явяват непосредствено един след друг.

диатонúчен, диатонúчески (от гр.) Който преминава от един тон към друг; д и а т о н и ч н а г а м а — последователност на основните тонове на лада. Пълната диатонична гама има седем тона.

диатрéми (гр. giátrēma „дупка", „отвор") *геол.* Канали, образувани от взривове на вулкански газове в пластовете на земната кора и запълнени от вулкански остатъци; ср. кизелгур.

диатрúба (гр. diatribé „протакане") 1. Разговор, развлечение. 2. Изследване. 3. Остра реч с лични нападки.

диафáн (гр. diaphanês „прозрачен") Матов порцелан без глазура.

диафáния (гр. diapháneia) Полиграфичен начин за нанасяне образи върху прозрачни материали (стъкло, пластмаса и др.).

диафаномéтър (гр. diapháneia „прозрачност" и métron „мярка") Уред за измерване прозрачността на въздуха, хартия, стъкло, течност и др.

диафаноскóп (гр. diapháneia „прозрачност" и skopéō „гледам") 1. *мед.* Уред за осветяване на органи отвътре при изследване. 2. *техн.* Уред за определяне брашнеността на житните зърна. 3. *астр.* Уред за измерване прозрачността на въздуха в хоризонтална посока.

диафúлм (от *диа*позитив и *филм*) Серия диапозитиви на филмови ленти, обединени от обща тема.

диафóн (гр. diá „през" и phōnê „глас") Апарат за произвеждане и предаване на силни звукови сигнали чрез маяк при мъгливо време (чуват се на 70 км).

диафонúчески, диафонúчен (гр. diaphōnikós) Несъзвучен.

диафóния (гр. diaphōnía) *муз.* Несъзвучие, дисонанс; ср. симфония.

диáфора (гр. diaphorá „различие") *литер.* Реторична фигура, при която една дума се повтаря, но с различно значение.

диафорéза (гр. diaphóresis) *мед.* Изпотяване.

диафорúчен (от гр. diaphoréō „изпотявам") *мед.* Който причинява изпотяване.

диафрáгма (гр. diáphragma „преграда") 1. *анат.* Широк и тънък мускул, който отделя гръдната кухина от коремната. 2. Непрозрачна пластинка в обектива на оптически апарат; бленда. 3. Преградата между две течности при диализа. 4. Преграда, която отделя газовото пространство от въздуха в летателен апарат. 5. Силно опъната пластинка, която при докарване в трептене издава звукови вълни. 6. Лист от надупчен или порест материал между електродите на акумулатор или галваничен елемент. 7. Еластична пластинка в мембранна помпа.

диафрагмúрам (от гр.) Пропускам лъчи през диафрагма на оптически апарат.

диахрóния (гр. diá „през" и chrónos „време") *езиков.* Историческа последователност в развитието на езиковите явления.

дибрáхий (гр. dýo „две" и brachýs „кратък") *литер.* Стихотворна стъпка от две кратки или неударени срички (◡ ◡).

дúва (ит. diva „божествена") *муз.* Прекрасна и великолепна певица.

диваксúна (гр. dis „два пъти" и *ваксина*) Ваксина за причиняване на две болести.

дивáн (тур. divan от перс.) 1. Вид ниско меко канапе за седене или спане. 2. *ист.* Държавен съвет в Персия, султанска Турция и др.

диванé (тур. divane от перс.) Неразбран, смахнат, опак човек.

дивергéнти (лат. divergentes) *езиков.* Различни звукове в един език, означавани с една и съща буква.

дивергéнция (от лат. divergo „показ-

вам разлика") 1. *езиков.* Отклонение в произношението на един звук в зависимост от мястото му. 2. Раздалечаване на признаци на животински и растителен вид, в резултат на което се явяват нови видове, родове и семейства. 3. Граничната стойност на електрическо поле, което се излъчва от затворена повърхност, когато обхванатият от нея обем става безкрайно малък.

диверса́нт (к. лат. diversans, antis) Агент на чужда държава или опозиционна група, който върши подривна дейност срещу установен демократичен ред; вредител, смутител.

диве́рсия (лат. diversio „отклонение") 1. Военна операция за отклонение на неприятеля от центъра на военните действия. 2. Подривна дейност, разрушителни и вредителски действия за внасяне на смут, които вършат агенти на чужда държава или опозиционни групи. 3. Отклоняване на вниманието от нещо, за да се избегне неудобно или опасно положение; лъжа, измама, опит за подвеждане.

дивертиме́нто=дивертисмент (3).

дивертисме́нт (фр. divertissement „увеселение") 1. Забава, развлечение. 2. Театрално представление от малки естрадни номера като допълнение на главното представление. 3. Лека музикална пиеса за малък оркестър.

диви́дент (лат. dividendus „който трябва да се раздели") 1. Печалба на акционерно дружество, която се разделя между акционерите в зависимост от внесения от тях капитал. 2. Дял от печалба, която получава всеки акционер за своя капитал или служител за своята работа.

дивизио́н (лат. divisio, ōnis „деление") 1. *воен.* Войсково подразделение в артилерията, кавалерията, бронираните части и др. 2. Отряд от няколко малки и еднотипни кораба.

дивизио́нен (от лат.) Който се отнася към дивизион или дивизия или е свойствен на тях.

дивизия (лат. divisio) 1. Войсково съединение от няколко полка от различни родове оръжие. 2. Част от военна флота, която има военни плавателни съдове от различен вид.

диви́зор (лат. dīvīsor) Разпределител на напрежението на променлив ток; делител.

дивина́ция (лат. divinatio) 1. Обожествяване. 2. Предсказване. 3. *юр.* Издирване на виновник измежду заподозрени лица.

дивини́л (гр. dís „два пъти" и лат. vinum „вино") Органическо газообразно вещество, което се получава от спирта и е изходен продукт за получаване на изкуствен каучук; ср. бутадиен.

диви́т (тур. divit от ар.) Метална мастилница с приспособление за пера, която се е носела на пояс.

дивти́н (фр. duvetine) Памучно гладко вътъчно кадифе с ниско завласена велурена повърхност.

ди́га (хол.) Дълъг насип край речен или морски бряг за предпазване от наводнение.

дига́мия (гр. dís „два пъти" и gámos „брак") Двубрачие.

диге́сти (лат. digesta „наредени" от digero „нареждам") *юр.* Сборник от от мнения по юридически въпроси, съставен по поръка на император Юстиниан в 533 г., преведени на гръцки под името пандекти.

дигини́чески (гр. dís „два пъти" и gynê „жена") С две жени, двуженец.

дигита́лен (лат. digitālis) 1. Който се отнася до пръстите на ръката. 2. *фарм.* Който съдържа дигиталин.

дигитали́н (лат. digitālis) Лекарство за сърдечни болести от растението дигиталис.

дигита́лис (лат. digitālis „напръстников") Вид растение с цветове като напръстник; дядов зъб, напръстник.

дигра́ф (гр. dýo „две" и gráphō „пиша") *езиков.* Употреба на две букви за предаване на един звук, напр. в немски ch – х.

дигре́сия (лат. digressio) Отстъпление; отклонение.

дидакти́зъм (от гр.) 1. Склонност към поучаване. 2. Поучителност в литературно произведение.

дидакти́к (гр. didaktikós) 1. Специа-

лист по дидактика. 2. Преподавател по дидактика. 3. Писател, чиито произведения имат нравоучителен характер.

дида́ктика (гр. didaktikḗ) 1. Педагогическа наука за общите методи на обучението. 2. Учебник по тази наука.

дидакти́чески, дидакти́чен (гр. didaktikós) 1. Който принадлежи или е с качества на дидактика. 2. Който се отнася към обучението. 3. Поучителен, наставнически.

дидаскали́и (гр. didaskalíai) *литер.* Уводни бележки към драматически произведения, останали от древността.

дие́з (фр. dièse от гр. dís „двоен“ и s) *муз.* Знак за повишаване на звук с половин тон.

диелектри́к (гр. di- „раз-“ и *електрик*) Всяко вещество, което е лош проводник на електричеството.

диере́за (гр. diáiresis) 1. Разделяне. 2. *литер.* Почивка в края на дума и стъпка; ср. цезура.

дие́та[1] (гр. díaita „начин на живеене“) *мед.* Определен режим за хранене на болни или оздравяващи лица; хранителен режим.

дие́та[2] (к. лат. dieta от dies „ден“) 1. Законодателно събрание в някои страни; сейм. 2. Получаваното възнаграждение от членовете на народното събрание в някои страни.

диете́тика (гр. diaitētikḗ) *мед.* Наука за правилно и целесъобразно хранене и начин на живеене, особено при заболяване.

диети́чен, диетети́чен (гр. diaitētikós) 1. Съобразен с диета, предназначен за лица, които спазват диета. 2. Който спазва предписанията на диететиката.

диетотера́пия (гр. díaita и therapéia „лекуване“) *мед.* Лекуване чрез спазване на специален режим на хранене.

диз- (гр. dys- или лат. dis- „раз“) Представка в сложни думи със значение р а з-, н е-.

диза́жио (ит. disagio „затруднение“) *търг.* Отбив от номиналната стойност на ценни книжа и монети при борсови сделки.

диза́йн (англ. design „проект“, „план“) Съвкупност от знания и сръчности за най-хубаво и най-полезно оформяне на промишлените стоки; промишлена естетика.

диза́йнер (англ. designer „проектант“, „конструктор“) Специалист по дизайн.

диза́ртрия (*диз-* и гр. árthron „член“) *мед.* Разстройство на говорните органи, придружено с мъчно произнасяне на отделни звукове и думи.

дизасоциа́ция (*диз-* и *асоциация*) *псих.* Разпадане на асоциация на съставните ѝ части.

дизги́н (тур. dizgin) Повод на юзда.

ди́зел, ди́зелов мото́р (от собс.) Двигател с вътрешно горене, който работи обикновено с нефт (по името на изобретателя Дизел).

дизенте́рия (гр. dysentería) *мед.* Остра заразна болест на червата, придружена с обилна кървава диария.

дизо́смия (*диз-* и гр. osmḗ „мирис“) Нарушаване чувствителността на обонянието.

дизу́рия (*диз-* и гр. oûron „урина“) Мъчно уриниране.

дизюнкти́вен (лат. disiunctīvus) *грам.* Разделителен, противопоставящ.

дизю́нкция (лат. disiunctio) *езиков.* Противопоставяне, разделяне.

дика́ня (тур. diken) Земеделско съоръжение за вършитба, направено от дебела дъска, на която са набити кремъчни остри камъни, които изчукват зърната и надробяват сламата; тегли се от коне, волове и др.

дики́рий (гр. dís „два пъти“ и kērós „восък“) *църк.* Свещник за две свещи; двусвещник.

дики́ш (тур. dikiş) 1. Шев. 2. *прен.* Здравина — само в израза д в о е н д и к и ш; н е х в а н а д и к и ш — не хвана място, несполучливо излезе.

дикотиледо́ни (гр. dís „два пъти“ и *котиледони*) *бот.* Двусеменоделни растения.

дикта́т (лат. dictātum) 1. Неравноправен международен договор, наложен със сила на по-слаба страна от по-силна. 2. *прен.* Наложено мнение; налагане, принуда.

дикта́тор (лат. diktātor) 1. В древния Рим — управител с неограничена

власт, назначен за 6 месеца или безсрочно при извънредни случаи на голяма опасност за държавата. 2. Управител на държава без ограничена власт; пълновластен господар. 3. *прен.* Властен и деспотичен човек; насилник.

диктàторски (от. лат.) 1. Свойствен на диктатор, произхождащ от диктатор. 2. *прен.* Неограничен в своята власт; самовластен, насилнически.

диктатỳра (лат. dictatūra) 1. Неограничена с нищо власт, която се опира на насилието и силата. 2. Власт на диктатор. 3. Времето, през което управлява един диктатор; д и к т а т у р а н а п р о л е т а р и а т а — държавна власт на пролетариата в преходния период от капитализъм към социализъм и построяването на комунизма, установена под ръководството на работническата класа след сваляне на буржоазията.

диктòвка (от лат. dicto „говоря") 1. Текст, който се чете за упражнение в правилно писане. 2. Училищна писмена работа, която се състои в написване на диктуван текст за проверка на правопис. 3. Четене на такъв текст; диктуване. 4. *прен.* Заповед, внушение, нареждане.

дѝктор (лат. dictor) Лице, което чете пред микрофон съобщения, предавани по радио или телевизия; радиоговорител, говорител; ср. шпикер.

диктофòн (лат. dicto „говоря" и гр. phōnḗ „глас") Апарат за записване и възпроизвеждане на устната реч с по-голяма или по-малка бързина.

диктỳвам (от лат.) 1. Произнасям на глас текст, за да бъде написан. 2. *прен.* Налагам, заповядвам, нареждам, предписвам.

дѝкция (лат. dictio) Начин на изговаряне на думите, сричките и звуковете при говорене, пеене и декламиране; произношение, изговаряне, изговор.

дилатàция (лат. dilatatio) Разширяване, увеличаване на обем.

дилатогрàф (лат. dilāto „разширявам" и гр. gráphō „пиша") *физ.* Уред за записване промените в обема на телата.

дилатомèтрия (лат. dilāto „разширявам" и гр. metréō „меря") Начин на изследване на веществото въз основа на промените в обема му при нагряване и охлаждане.

дилатомèтър (лат. dilāto „разширявам" и гр. métron „мярка") 1. Общо название на уреди за определяне коефициента на топлинното разширяване на течности и твърди тела. 2. Уред за изследване на металите въз основа на измененията на обема им при нагряване и охлаждане.

дилàф (нгр. diláví) Щипци за огън; маша.

дилèма (гр. dilēmma от dís „два пъти" и lêmma „приемане") 1. Необходимост да се избере едно от две противоположни обстоятелства или възможности. 2. *лог.* Двойно предложение само с едно решение (А е или В, или С).

дилетàнт (фр. dilettante) Лице, което се занимава с наука, изкуство, техника и пр. без особена и необходима подготовка; любител в науката и изкуството.

дилетантѝзъм, дилетàнтство (фр. dilettantisme) Любителско, повърхностно познаване на наука, изкуство и пр.

дилижàнс (фр. diligence) *остар.* Покрита многоместна кола, теглена от коне, която е служела за прекарване на поща, пътници, багаж и пр.; пощенска кола.

дилòгия (гр. dís „два пъти" и lógos „дума", „мисъл") 1. *литер.* Двусмислие, двусмисленост, двусмислица. 2. В древногръцкия театър — двуактна драма. 3. *литер.* Два романа или две драми, свързани с един замисъл; ср. трилогия.

дилувиàлен (лат. diluviālis) Който се отнася към дилувиума; наносен.

дилỳвий, дилỳвиум (лат. diluvium) *геол.* Ера от развитието на Земята, през която е имало наводнения и са се образували материците; ср. плейстоцен.

диметиланилѝн (гр. dís „два пъти"

метил и *анилин*) Безцветна масленовидна течност със силна миризма на катран; получава се от анилин и се употребява при производството на бои, избухливи вещества и др.

димéтър (гр. dís „два пъти" и métron „мярка") *литер.* Стих от две двойни стъпки.

диминуéндо (лат. diminuendo) *муз.* Постепенно намаляване силата на звука; затихване.

диминутúв=деминутив.

димóрфен (гр. dís „два пъти" и morphḗ „форма") С два образа, с две форми; двуобразен, двуформен.

диморфúзъм (от гр.) **1.** Свойство на някои тела да кристализират в две различни форми. **2.** *зоол.* Съществуване на един и същ животински или растителен вид в две различаващи се форми (с различен цвят, различна големина между женските и мъжките индивиди и т. н.). **3.** *бот.* Съществуване на две форми на един и същ орган (корени за хранене и корени за закрепване).

димотикú (гр. dēmotikḗ) *езиков.* Народният гръцки език, който се различава много от литературния, наричан катаревуса.

димотúчески (гр. dēmotikós) Народен.

дúна (гр. dýnamis „сила") Единица мярка за сила, равна на силата, която действува на маса от 1 кг и ѝ придава ускорение от един сантиметър в секунда.

динамúзъм (от. гр. dýnamis „сила") **1.** Динамичност, напрегнатост, движение. **2.** Схващане, че светът се изменя, развива и се намира в постоянно движение. **3.** Лъженаучно идеалистическо направление, според което силата се схваща като самостоятелно начало, което не зависи от материята и дори я предхожда.

динáмика (гр. dynamikḗ) **1.** Дял от механиката, който изучава силите и предизвиканите от тях движения на материалните тела. **2.** Състояние на движение, развитие, изменение на някое явление под влияние на действуващите върху него сили. **3.** *муз.* Различните степени на силата на тоновете при изпълнение на музикално произведение в зависимост от художественото му съдържание. **4.** Усилен ход в развитието на нещо; развитие, действие, сила, напрегнатост на действие, работа и пр.

динамúт (от гр. dýnamis „сила") Силно избухливо вещество от напоена с нитроглицерин шуплива пръст.

динамúчен (гр. dynamikós „силен") **1.** Основан върху законите на динамиката, свойствен на динамиката или произлизащ от нея. **2.** Богат с движение, богат с вътрешна сила; силен, напрегнат, стремителен.

динáмо (гр. dýnamis „сила") Машина за добиване на електрически ток; динамомашина.

динамо- (гр. dýnamis „сила") Като първа съставка на сложни думи означава отношение към с и л а, е н е р г и я.

динамогрáф (*динамо-* и гр. gráphō „пиша") Уред за автоматично записване промените на силата.

динамомашúна=динамо.

динамометаморфúзъм (*динамо-* и *метаморфизъм*) Изменение на рудни изкопаеми в горния пласт на земята под влияние на силното налягане на лежащата над тях маса.

динамомéтрия (*динамо-* и гр. metréō „меря") Техника за измерване на силите и измененията им с помощта на различни уреди и методи.

динамомéтър (*динамо-* и гр. métron „мярка") **1.** Уред за измерване механическата сила или силата на мускулите; силомер. **2.** Уред за измерване мощността или работата на машина. **3.** Машина за измерване на въртящи моменти. **4.** Уред за измерване якостта на опън, удължението и еластичността на текстилни влакна, прежди, тъкани и други материали.

динамоскóп (*динамо-* и skopéō „гледам") Уред за изследване двигателните реакции на човека.

дúнар (гр. dēnárion) **1.** Златна или сребърна монета в древния Рим, в средновековна Франция и в някои арабски страни. **2.** Монетна единица в Югославия и др. страни.

динáрий=динар (1).
дúнас (от собс.) Огнеупорен материал, който издържа 1650—1700°.
динáстия (гр. dinastéia „власт") **1.** Царски владетелски род. **2.** Редица владетели от един и същ род. **3.** *прен.* Роднини и близки лица, които заемат служби в едно и също учреждение.
динатрóн (гр. *dýn*amis „сила" и *електрон*) Вид три- или четириелектродна електронна лампа.
дингúл (тур. dingil) **1.** Ос на кола. **2.** Висок и глупав човек.
дúнго (лат. canis dingo) Бозайник от семейството на кучетата — с масивна глава, къси крака и дълга опашка.
динитробензóл (гр. dís „два пъти" и *нитробензол*) Химическо съединение от бензол, на което два атома от водорода са заменени с нитрогрупа; има вид на твърдо кристално вещество; употребява се за добиване на взривни вещества.
динитронафталúн (гр. dís „два пъти" и *нитронафталин*) Избухливо вещество, което се получава чрез нитриране на нафталин; служи и за добиване на багрила.
динитронафтóл (гр. dís „два пъти" и *нитронафтол*) Жълта боя за боядисване на вълна и коприна.
динитротолуóл (гр. dís „два пъти" и *нитротолуол*) Органическо съединение, което се употребява като съставка при получаването на някои избухливи вещества.
динитрохлорбензóл (гр. dís „два пъти", *нитрохлор* и *бензол*) Твърдо кристално отровно вещество с жълтеникав цвят.
динозáвър (гр. deinós „страшен" и sáuros „гущер") Изчезнало влечуго с огромни размери – с дължина над 20 м.
динóрнис (гр. deinós „страшен" и órnis „птица") Изчезнал вид огромна птица.
динотéрий (гр. deinós „страшен" и thē̃rion „звяр") Огромен изчезнал бозайник, висок до 5 метра, с хобот като слон и с два големи зъба за бранене (бивници).
диóд (от гр. dís „два пъти" и *електрод*) *рад.* Електронна лампа с два електрода — катод и анод.
Диони́с (гр. Diónysos) **1.** *мит.* Бог на виното, плодородието и веселието; Бакхус. **2.** *прен.* Вино.
дионúсии (гр. Dionýsia) Весели празници в древна Гърция в чест на бог Дионис, които ставали четири пъти през годината. С тях е свързан произходът на древногръцкия театър и драма.
диоптогрáф (гр. diá „през", óptomai „гледам" и gráphō „пиша") Уред за автоматично записване показанията на ъгломерен инструмент.
диóптрика (гр. dioptrikḗ) Наука за пречупването на светлинните лъчи при преминаването им през прозрачна среда.
диоптрúчески (гр. dioptrikós) Който се отнася към явления, ставащи в различни прозрачни среди; д и о п т р и ч е с к и т е л е с к о п — телескоп, при който изображенията на небесните тела се получават с помощта на оптически стъкла.
диóптрия (гр. dioptḗr „гледащ през") Единица мярка за пречупвателна сила на оптическо стъкло (леща).
диоптромéр (от гр.) Уред за измерване пречупвателната сила на лещи и стъкла за очила с диоптри.
диóптър (гр. dioptron „огледало") **1.** Единица мярка за пречупване на лъчите през леща с разстояние 1 метър (с нея се измерва изпъкналостта или вдлъбнатостта на оптически стъкла и на стъкла за очила). **2.** Уред за насочване на ъгломерен инструмент върху целта. **3.** Малък отвор на приспособление във винтовка, през който стрелецът наблюдава целта.
диорáма (гр. diá „през" и hórama „виждане") Рисунка от двете страни на прозрачна тънка материя, скрито осветявана отгоре и отзад, така че прави впечатление, че е в пространството, а не на плоскост.
диорúт (гр. diorízō „разделям", фр. diorite) *геол.* Среднозърнеста и едрозърнеста скала от смесен състав.
диоцéз (гр. dióikēsis през лат.) **1.** Област, окръг. **2.** Административна единица в Римската империя. **3.** Област,

която управлява висше духовно лице; епархия.

дипирихий (гр. dis „два пъти" и *пирихий*) *литер.* Стихотворна стъпка от четири кратки срички (⏑ ⏑ ⏑ ⏑); двоен пирихий.

дипла (гр. diplóos „двоен") Гънка.

диплекс (от гр. diplóos „двоен") Система на телеграфно предаване, при която едновременно се предават две телеграми по един провод в една посока; ср. дуплекс.

диплодок (гр. diplóos „двоен" и dokós „греда") Гигантско влечуго от рода на динозаврите, живяло през вторичната ера; достигало до 25 м дължина, имало дълга шия и опашка.

диплокок (гр. diplóos „двоен" и *кок*) Микроб с форма на две точки, например гонокок (причинител на трипера), пневмокок (причинител на възпаление на белите дробове) и др.

диплома, диплом (гр. díplōma „двойно сгънат лист") 1. Официално свидетелство за завършено по-горно учебно заведение или курсове. 2. Свидетелство, което се дава като награда за участие в изложба, състезание и др. 3. Свидетелство, което се дава за животни, показани на изложба.

дипломант (от гр.) Студент, който работи дипломна работа.

дипломат (фр. diplomate от гр.) 1. Длъжностно лице, което представлява правителството на една държава пред друга или води преговори с държава от името на правителството на своята държава. 2. Служител във ведомството на външните работи. 3. *прен.* Изкусен и ловък в отношенията си с другите хора човек, който умело урежда своите и обществените работи; опитен, умел човек. 4. *прен.* Особена кройка на дълго палто, отначало носена само от дипломати.

дипломатика (фр. diplomatique от гр.) Спомагателна историческа наука, която се занимава с външните признаци на исторически документи: писмен материал, характер на писмото, печат и др., за да установи тяхната достоверност.

дипломатичен, дипломатически (фр. diplomatique от гр.) 1. Който се отнася към дипломацията или към дипломат. 2. Ловък, умел, изискан в отношенията си с другите. 3. *прен.* Уклончив, хитър, предпазлив; д и п л о м а т и ч е с к а б о л е с т — мнима болест, за да не се яви някое лице на определено място.

дипломация (фр. diplomatie от гр.) 1. Наука за отношенията между държави и държавни представители. 2. Дейността на правителство за осъществяване на външната и международната политика на държавата по мирен начин. 3. *прен.* Предпазливост в действия и приказки; хитруване, хитрост, ловкост.

дипломен (от гр.) 1. Който се отнася до диплом, представен или изработен за получаване на диплом. 2. С качества на диплом.

дипломирам (от гр.) Издавам някому диплом, снабдявам с диплом; д и п л о м и р а м с е — получавам диплом.

дипломиран (от гр.) 1. Който има диплом, правоспособен. 2. *прен.* Опитен.

диплонастия (гр. diplóos „двоен" и nastós „набит") *бот.* Двойно израстване на клоните на едно растение.

диплопия (гр. diplóos „двоен" и ōps „око") *мед.* Очна болест, при която предметите се виждат двойни; двойно виждане.

диплот (хол. dieplood) Прост уред от оловна топка, окачена на въже, за измерване на морска дълбочина до 200 м.

диподия (гр. dipodía) *литер.* Свързване на две стихотворни стъпки в една, от които втората получава по-силно ритмично ударение (—⏑—́⏑), предимно в античната поезия.

дипол (гр. dis „два пъти" и pólos „полюс") 1. Два електрически или магнитни заряда, равни по количество и противоположни по знак, разположени един до друг. 2. Специален вид антена за излъчване на къси електромагнитни вълни.

дипротодонт (гр. dis „два пъти", prōtos „пръв" и odoús, odóntos „зъб") Изчезнал вид слон.

дипсомания (гр. dípsa „жажда" и manía „лудост") Отчаяно пиянство.

дйптанк (англ. deep „дълбок" и tank „цистерна") *мор.* Дълбока цистерна в транспортни кораби, която е предназначена за гориво, сипливи вещества или за товари като воден баласт, ако товарът не е достатъчен за бързо и правилно плаване.

диптер (гр. dís „двоен" и pterón „крило") *зоол.* Двукрило насекомо.

диптерология (гр. dípteron „двукрило насекомо" и lógos „наука") Наука за двукрилите насекоми.

диптих (гр. díptychos „сгънат на две") 1. У старите гърци и римляни — две намазани с восък дъски и съединени една с друга, върху които пишели. 2. Двукрила икона или картина с изображения на двете крила. 3. *литер.* Съчинение в две части; ср. триптих.

диплофония (исп. diplofonía от гр.) *мед.* Патологично разстройство на говорния апарат, при което има неравномерно напрежение на говорните струни; изговаряне двукратно вместо еднократно на отделни звукове.

диптот (гр. dýō „две" и ptôsis „падеж") *грам.* Дума, която има само два падежа.

дирек (тур. direk) Дървен стълб, греда.

директен (лат. directus) 1. Прав, пряк, непосредствен. 2. Който идва направо от източника. 3. Който превозва от едно място до друго без прекачване и претоварване (за превозно средство).

директива (от лат. directio) Насока за действие на по-горна инстанция, ръководно указание, напътствие.

директор (лат. director) Управител на учреждение, на предприятие или на учебно заведение; ръководител, управител.

директорат (от лат.) Колегия от директори на голямо предприят

директория (лат. directorium) Върховно държавно управление по време на Френската буржоазна революция (1795—1799 г.) и по време на гражданската война в Русия, „прав тел ството" на контрареволюционерите в Украйна и др.

директриса (от фр. directrice, лат. directrix) 1. Права, върху която лежи даден вектор. 2. Права линия с определено положение по отношение на някоя крива. 3. *воен.* Общото направление на стрелбата на оръдие или артилерийско поделение. 4. *остар.* Съпругата на директор.

дирекцион (лат. directio, ōnis „направление") Ръчката за направляване движението на автомобил, шейна и др.; кормило.

дирекционен (от лат.) 1. Който се отнася до дирекция или дирекцион. 2. Който определя посока.

дирекция (лат. directio) 1. Управа на предприятие, учреждение, училище и др., начело на които стои директор; управление. 2. Помещение, кабинет на директор. 3. Административно учреждение, което ръководи известен сектор на държавното управление, на стопанския или културния живот. 4. Сградата и канцеларията на такова учреждение.

диригент (лат. dirigens, entis) 1. Ръководител на хор или оркестър. 2. Ръководител на оперни, балетни и др. подобни представления. 3. *прен.* Ръководител, организатор, управител.

дирижабъл (фр. dirigeable) Въздухоплавателен апарат, по-лек от въздуха, с двигател с витла; управляем балон, цепелин.

дирижирам (фр. diriger). 1. Ръководя хор, оркестър, оперно или балетно представление. 2. *прен.* Ръководя, управлявам, насочвам, като се налагам.

дис- = диз-.

дисаги (гр. dísaccos) Две съединени горе торби, пригодени за носене на рамо или за поставяне на задния край на седло.

дисекция (гр. dis- „раз-" и лат. seco „сека") 1. *анат.* Разрязване на мъртво тяло с учебна или научна цел. 2. Разрязване на зародиш, когато не може да се роди.

дисеминация (лат. dissemino „разпръсвам") *мед.* Разпространяване на ин-

фекциозен процес по целия организъм.

дисе́мия (гр. dýō „две“ и sêma „знак“) *литер.* Двузначност на дума.

дисерта́нт (лат. dissertans, antis „изследващ“) Лице, което готви научен труд за получаване научна степен.

дисерта́ция (лат. dissertatio „изследване“) Научно съчинение или изследване за получаване научна степен след публична защита.

дисиде́нт (лат. dissidens, entis „несъгласяващ се“) 1. Отстъпник от вяра, вероотстъпник, разколник. 2. *прен.* Отстъпник.

дисимила́ция (лат. dissimilatio „разподобяване“) 1. *езиков.* Замяна на един от два еднакви или сходни звука в една дума с друг, който е по-малко сходен; разподобяване, напр. Глигор вм. Григор. 2. *биол.* Преработване от организма на възприетите (асимилираните) от него вещества в по-прости съединения, при което става освобождаване на енергия, необходима за осъществяване на живота.

дисимула́ция (лат. dissimulatio) Преструване, потайване, скриване.

дисипати́вен (от лат. dissipo „разсейвам“) 1. *мед.* Който се разсейва. 2. *физ.* Който е свързан със загуба на енергия.

диск (гр. dískos) 1. Плосък кръг, кръг. 2. *сп.* Дървен кръг с метална обиколка и месингова сърцевина за хвърляне. 3. *астр.* Видимото кръгово очертание на небесно тяло.

диска́нт (к. лат. discantus) *муз.* 1. Висок детски глас, който съответствува на женски глас сопрано. 2. Момче певец с такъв глас.

дисквалифика́ция (*дис-* и *квалификация*) 1. Лишаване от квалификация, признаване някого за неспособен за известна длъжност, служба и пр. 2. Лишаване от качество. 3. Лишаване от право на участие в спортни игри поради грубо нарушение на спортната етика. 4. Загуба на опитност, загубване на квалификация.

дискобо́л (гр. diskóbolos) 1. Който хвърля диск. 2. Прочута статуя от Мирон (V в пр. н. е.), представляваща спортист, който хвърля диск.

диско́лия (*дис-* и гр. kólon „дебело черво“) *мед.* Запек.

дискомице́ти (гр. dískos „кръг“ и mýkēs, ētos „гъба“) Вид торбести гъби.

дисконти́рам (нем. diskontieren) *банк.* Извършвам дисконтна операция; правя отбив, отбивам.

диско́нто, диско́нт (ит. sconto, англ. discount, лат. computo „смятам“) 1. *банк.* Отбив от лихвата на полица, която се изплаща преди падежа. 2. Отстъпка, която прави кредитор на длъжник за изплащане на сумата преди падежа; отстъпка; д и с к о н т н а п о л и т и к а — съвкупност от мерките, с които централна емисионна банка регулира сконтовия процент при краткосрочните задължения.

ди́скос (гр. dískos) 1. *църк.* Плоско метално блюдо или поднос за събиране помощи в църква или за поставяне върху него на нафора. 2. *прен.* Събиране на помощи в църква 3. Поднос.

дискоте́ка (гр. dískos и thḗkē „кутия“) 1. Сбирка от грамофонни плочи или ленти за магнитофонен апарат. 2. Шкаф или помещение за съхраняване на такава сбирка.

дискредити́рам (фр. discréditer) Намалявам влиянието и авторитета на някого; излагам.

дискре́тен[1] (фр. discret) 1. Който пази поверената му тайна. 2. Поверителен.

дискре́тен[2] (лат. discrētus) Който се състои от отделни части; разпръснат.

дискримина́нт (лат. discriminans, antis) Който прилага дискриминация, който прави разлика.

дискримина́ция (лат. discriminatio „разделяне“) 1. Установено със закон неравенство, унижаване или подценяване на граждани поради тяхната народност, раса, религия, пол, произход и пр. 2. Определяне по-малко права за представители на държава или организация от права-

та на други участници в общото дело; **расова дискриминация** — безправно положение на колониални и зависими народи, потиснати от капиталистически държави, или на угнетени национални малцинства в капиталистическите страни. 3. *псих.* Способност да се различават две раздразнения, които се отличават малко по количество и качество.

дискриминѝрам (от лат. discrimino) Лишавам от права, отнасям се нееднакво с лица и предмети.

диску́рс (фр. discours) Слово, разказ, разискване.

дискусио́нен (от лат.) Който подлежи на обсъждане; спорен.

диску́сия (лат. discussio „спор") Публично научно обсъждане на спорен въпрос или проблема; научен спор, разискване, прение.

дискутѝрам (фр. discuter) Обсъждам, разглеждам публично нещо на дискусия; разисквам.

дислока́ция (лат. dislocatio „разместване") 1. *воен.* Разместване, разполагане на войски и военни учреждения на определените им места или на учреждения, учебни заведения и др. 2. Разпределяне на кораби по пристанища за зимуване или на постоянни бази. 3. Разполагане на военни части на фронта. 4. *геол.* Разместване на земните пластове. 5. *мед.* Разместване на органи или кости.

дислокѝрам, дислоцѝрам (от лат.) Размествам, разполагам на определени места (войски, кораби и пр.).

дисме́трия (*дис-* и гр. metréō „меря") *мед.* Липса на правилна отмереност при движенията.

дисого́ния (гр. dissós „двоен" и gónos „раждане") *биол.* Начин за размножаване при някои низши организми чрез двойно достигане на полова зрелост — в личинков стадий и при състояние на зрелост.

дисолу́ция (лат. dissolutio) 1. Разпадане, разлагане, разпускане. 2. Разтваряне на твърди тела.

дисона́нс (лат. dissonans „несъзвучен") 1. *муз.* Едновременно звучене на два или повече несъзвучни тона, което създава впечатление на несъгласуваност, напрежение, острота и се нуждае от разрешение, т. е. преминаване в консонанс. 2. Нехармонично свързване на музикални звукове; несъзвучие, неблагозвучие. 3. *прен.* Липса на хармония; несъгласие, разногласие.

дисоциа́ция (лат. dissociatio) 1. *физ.* Разпадане, разединение. 2. *псих.* Нарушение на свързаността на психическите процеси. 3. *прен.* Разваляне на съдружие, разтуряне на съюз.

диспансе́р (фр. dispensaire) от dispenser „избавям") Здравно учреждение за издирване и лекуване на болни и предпазване от социални болести (туберкулоза, рак, психични болести и др.).

диспансериза́ция (от фр.) 1. Здравеопазване чрез диспансери. 2. Системно лекарско наблюдение на здравословното състояние на определена група от населението с профилактична и лечебна цел.

диспара́тен (лат. disparātus „отделен") Който няма общи признаци; нееднакъв, разнороден, несвързан.

диспа́ч (англ. dispatch „бързина") *спец.* Възнаграждение за предсрочно разтоварване на кораб, което се дава от корабопритежателя на търговеца или притежателя на стоката.

диспа́ш (фр. dispache) *търг.* Уреждане на загуби при авария между осигурително дружество и осигурен.

диспенса́ция (лат. dispensatio „раздаване") Освобождаване от задължения; позволително.

диспенсѝрам (от лат.) 1. Освобождавам от задължения; позволявам. 2. Приготвям и раздавам лекарства.

диспе́псия (гр. dyspepsía) *мед.* Разстройство на храносмилането.

дисперматѝчен (гр. dis „двоен" и spérma, atos „семе") Двусеменен.

диспе́рсия (от лат. dispersus „разпръснат") 1. *физ.* Разпръскване на светлинните лъчи в разни цветове при преминаването им през призма или дифракционна решетка поради различното им пречупване през призма-

та. 2. Раздробяване и разпръскване на едно вещество на малки части.

диспе́чер (англ. dispatcher) 1. Работник, който чрез специална сигнална система и уреди ръководи и регулира движението на влакове, трамваи, коли и др., разпределението на електрическа енергия, производството в предприятие и др. 2. Лице от техническия състав на автомобилен сервиз, което определя и приема поръчките за поправка, смазване, почистване и др. на колите.

диспечериза́ция (от англ.) Централизация на контрола и управлението на енергетични, производствени, транспортни, снабдителни и други процеси, основана на употребата на съвременни средства за информация и управление.

диспози́ция (лат. dispositio) 1. Разположение. 2. *воен.* Разполагане на войски за бой.

диспонде́й (гр. dís „двоен" и *спондей*) *литер.* Стихотворна стъпка в античната гръцка и римска поезия от четири дълги срички (— — — —); двоен спондей.

диспоне́нт (лат. dispōnens, entis „разпределящ") 1. Пълномощник, временно управляващ или разполагащ със свободни суми на определени лица. 2. Ръководител на търговски отдел с ограничени пълномощия.

диспони́рам (лат. dispōno „разпределям") Разполагам, разпореждам се.

диспропорциона́лен (лат. disproportionālis) Несъразмерен.

диспропо́рция (лат. disproportio) Липса на съответствие в отделните части, несъразмерност.

диспу́т (от лат. disputo „разисквам", „споря") Публичен спор на научна тема.

диспута́нт (лат. disputans, antis) Участник в публичен научен спор.

диспути́рам (от лат. disputo) 1. Участвувам в диспут. 2. *прен.* Споря.

диста́нция (лат. distantio) 1. Разстояние, междина. 2. Административно-технически участък от път (шосеен, железен, воден).

дистила́ция, дистила́тор и др. = дестилация, дестилатор и др.

дисти́х, дистихо́н (гр. dístichon) *литер.* Строфа от два стиха; двустишие.

дисто́рзия (лат. distorsio „изкривяване") 1. *мед.* Разтягане на ставите; непълно изкълчване. 2. *фот.* Излизане на правите линии като криви при фотографски снимки. 3. Недостатък на лещи или оптически системи, при които правите линии се получават изкривени като дъга.

дистрибути́вен (лат. distributīvus) Разпределителен.

дистрибу́тор (от лат) 1. *фин. търг.* Търговско посредническо предприятие или отделно лице, което се занимава с търговска посредническа дейност, изразяваща се в сключването от името и за сметка на доверителя му на сделки за продажба на промишлени стоки в своята страна; посредник, представител. 2. *техн.* Разпределително или направляващо устройство в различните видове машини, съоръжения, мотори и др.; разпределител.

дистрибу́ция (лат. distributio) *езиков.* Съвкупността от всички окръжения (контексти), в които може да се срещне дадена езикова единица.

дистри́кт (к. лат. districtus) Окръг, околия (в някои страни).

дистро́фен (гр. dís „два пъти" и strophḗ „строфа") *литер.* Двустрофен, от две строфи.

дистро́фия (*дис-* и гр. trophḗ „храна") *мед.* Разстройство в храненето на тъкани, органи или на цял организъм и предизвиканото от него израждане.

дисуга́з (фр. dissous „разтворен" и *газ*) Ацетилен, разтворен под налягане в ацетон.

дисфа́гия (*дис-* и гр. phágomai „ям") *мед.* Разстройство при гълтането.

дисфеми́зъм (*дис-* и гр. phēmí „говоря") *литер.* Употреба на дума с вулгарен, груб или фамилиарен оттенък вместо съществуваща друга дума, напр. вм. глупав да се употреби ахмак; прот. евфемизъм.

дисфýнкция (*дис-* и лат. functio „действие") *мед.* Нарушение или разстройство на дейността на някой орган.

дисхармонúрам (*дис-* и гр. charmonía „съзвучие") 1. Създавам, внасям дисхармония. 2. Не съответствувам, не съм в съзвучие.

дисхармонúчен (от гр.) 1. Несъзвучен, несъответен. 2. Ненастроен, разстроен (за музикален инструмент).

дисхармóния (гр. dyscharmonía) 1. *муз.* Неблагозвучно съчетание на тонове; несъзвучие, неблагозвучие. 2. Липса на съгласуваност на цветове, форми и отделни части на едно цяло; несъгласуваност. 3. *прен.* Несъгласие, разногласие.

дисциплúна (лат. disciplīna) 1. Задължително спазване на установен ред и правила от членовете на един колектив. 2. *прен.* Строгост. 3. Отделен клон от науката; учебен предмет. 4. Отделен вид спорт.

дисциплинáрен (от лат.) 1. Който се отнася до спазване на дисциплината и до средствата за нейното спазване. 2. Прилаган за изправяне на нарушения на дисциплината; изправителен; дисциплинарна рота — военноизправителна войскова част за наказани войници.

дисциплинúрам (от лат.) Привиквам някого на ред.

дитейзъм (гр. dis „двоен" и theós „бог") Двубожие.

дитирáмб (гр. dithýrambos) 1. У древните гърци — тържествена песен в чест на бог Дионис. 2. *литер.* Лирично произведение, което наподобява ода и химн; ода. 3. *прен.* Преувеличена похвала, възторжена възхвала, хвалебствие.

дитирамбúчен (от гр.) 1. Който е присъщ на дитирамб. 2. *прен.* Възторжен, хвалебствен, възвеличаващ.

дитрохéй (гр. dis „два пъти" и *трохей*) *литер.* Стихотворна стъпка от два трохея (— ⏑ — ⏑); двоен трохей.

диурéза (гр. diūrēsis) *мед.* Отделяне на урина.

диуретúчен (лат. diureticus) *мед.* Който предизвиква отделяне на урина.

дифамáтор (лат. difamātor) Клеветник, опозорител.

дифамáция (лат. difamatio) Разпространяване на клеветнически слухове; оклеветяване, опозоряване.

дифáмия (лат. difamia) Лъжлив слух за оклеветяване, лъжлива мълва.

дифениламúн (к. лат. diphenylamīnum от гр.) Кристално вещество със слаба миризма, което се топи при 54°C; получава се от анилин и се употребява при производството на взривни вещества, като реактив при производството на сини и оранжеви багрила и за обезвъшляване.

диферéнт (лат. differens, entis „различаващ") 1. *търг.* Разлика между цената на стока при поръчването и цената при получаването ѝ. 2. Разликата между потопяването (газенето) на задната и предната част на кораб.

диферéнтен (от лат.) Различен.

диференциáл (лат. differentiālis „различен") 1. Произволно нарастване на независимата променлива величина. 2. Главната линейна част от нарастването на зависимата променлива величина, която изразява приблизително значението на това нарастване и е пропорционална на независимата променлива. 3. *техн.* Механизъм в моторна кола, чрез който може да се дава различна скорост на две колела, свързани с една ос. 4. Механизъм от назъбени колела, с който от един вал може да се предава енергия на два вала с различни ъглови скорости.

диференциáлен (лат. differentiālis) 1. Нееднакъв, различен, напр. митническа тарифа. 2. Който се отнася до диференциал; диференциално смятане — част от математиката, в която се изучават свойствата и приложенията на производните на реалните функции; диференциален речник — речник само на различните думи в два близки езика.

диференциáция (от лат.) 1. Разделяне, разграничаване, разчленяване на едно цяло по известни различия. 2.

Постепенно развитие на организъм. 3. *езиков.* Езикова еволюция, при която някои диалекти се отделят и обособяват като самостоятелни езици.

диференцирам (от лат.) 1. Разчленявам, разграничавам, разделям на съставни части. 2. *мат.* Намирам диференциал.

диференциран (от лат.) 1. Разграничен, съобразен с известни особености. 2. Различен, нееднакъв.

диференция (лат. differentia) Разлика, различие.

дифония (гр. dis „два пъти" и phōnē „глас") Музика на два гласа.

дифосген (гр. dis „двоен" и *фосген*) Безцветна масловидна течност, която завира при 127—128°C; отровно вещество, което се употребява като боен газ.

дифракция (лат. diffractio) *физ.* Отклонение на лъчи или на звукови вълни поради препятствия.

дифтерит, дифтерия (гр. diphthéra „кожа") *мед.* Остра заразна болест на лигавицата на гърлото, по-рядко на носа, гръкляна и др.

дифтонг (гр. díphthongos) *езиков.* Съчетание от две гласни, което звучи като една цялост; двугласна.

дифузен (лат. diffūsus) Разпръснат, разсеян.

дифузионизъм (от лат.) Реакционно направление в буржоазната етнографска наука, което обяснява всички прилики в културата на различните народи чрез механични влияния (преселвания, съседство и др.), като не взема под внимание историята на народите.

дифузия (лат. diffusio „разливане") 1. Взаимно проникване на две течности или два газа при непосредственото им допиране или през шуплеста преграда. 2. Разпространение на светлината; разсейване. 3. Отделение в захарна фабрика, където се намират дифузьорите и става дифузирането.

дифузьор (лат. diffūsor) 1. Уред за извличане на вещества (напр. захарно вещество от цвекло). 2. Голяма мембрана от коприна, хартия или друг материал за усилване на звук при високоговорител. 3. Неподвижната част от помпа за регулиране скоростта на изтичането.

дифундирам (от лат. diffundo „разливам") 1. Просмуквам се, съединявам се чрез дифузия. 2. Пръскам се по всички страни, разпространявам се навсякъде; разсейвам се.

дихогамия (гр. dicha „отделно" и gámos „брак") Неедновременно съзряване на мъжките и женските органи в един и същ екземпляр на двуполовите растения, което пречи на оплодяването.

дихорей (гр. dis „два пъти" и *хорей*) *литер.* Стихотворна стъпка в античната гръцка и римска поезия, която се състои от два хорея (— ◡ — ◡); двоен хорей; дитрохей.

дихотомия (гр. dicha „на две" и tomē „сечене") 1. Последователно деление на едно цяло на две части, а след това — всяка от тия части се дели на още две и т. н. 2. *бот.* Вилообразно разклоняване.

дихроизъм (гр. dis „двоен" и chrōma „цвят") Свойство на някои кристали да дават различно оцветяване; двуцветност.

дихроматизъм (гр. dis „два пъти" и chrōma, atis „цвят") Свойство на някои разтвори да получават двояко оцветяване в зависимост от тяхната концентрация.

дихроматичен, дихроматически (от гр.) Двуцветен.

диш-парасъ, диш-хакъ (тур. diş-para, diş-hekki) *ист.* Пари, които взимали самозабравили се турци от нагостили ги християни, задето били хабили зъбите си при яденето.

диямб (гр. dis „двоен" и *ямб*) *литер.* Стихотворна стъпка от два ямба (◡ — ◡ —); двоен ямб.

до (ит. do) Сричково наименование на първата степен на основния (до-мажорен диатоничен) звукоред; бележи се с латинската буква **c**.

доайен (фр. doyen от лат. decānus) 1. Най-старият по служба дипломат при едно правителство. 2. Декан на фа-

култет (в някои страни). 3. *прен.* Пръв по служба, по възраст и т. н.
до́берман, до́берман пи́нчер (от собс.) *зоол.* Порода куче с дълго тяло, къс косъм и силно развито обоняние.
дог (англ. dog) *зоол.* Порода сиро куче с голяма глава и сплесната муцуна.
дога́н (тур. doğan) Сокол, ловен сокол.
доганджи́я (тур. doğancı) *ист.* 1. Лице, което трябвало да доставя на турската държава определен брой ловни соколи. 2 Лице, което се грижело за ловни соколи. 3. Привилегировано лице поради задължението си да доставя соколи.
догаре́са, доге́са (ит. dogaressa) Съпруга на дож.
до́гма (гр. dógma) 1. Основно верско положение, което се приема за истина без доказване. 2. *прен.* Основно положение на една наука; основна истина.
догма́т = догма (1).
догмати́зъм (от гр. dokéō „мисля") Сляпо придържане към установени догми, некритично мислене въз основа на готови формули.
догмати́к (гр. dogmatikós) 1. Лице, което мисли и разсъждава въз основа на готови формули. 2. Специалист по догматика (1).
догма́тика (гр. dogmatiké) 1. Системно излагане догмите на една религия. 2. Догматизъм.
догмати́чен, догмати́чески (гр. dogmatikós) 1. Приеман на вяра. 2. Основан на догми. 3. Категоричен, недопускащ възражение, тесногръд. 4. Който се отнася към догматиката.
дограма́ (тур. doğrama) Дърводелска работа в една постройка (врати, прозорци, под и др.).
додекаго́н (гр. dṓdeka „дванадесет" и gōnía „ъгъл") *геом.* Дванадесетоъгълник.
додекае́дър (гр. dṓdeka „дванадесет" и hédra „страна", „основа") *геом.* Дванадесетостенник; кристал с дванадесет стени.
додека́рхия (от гр.) Управление на 12 души.
додекафо́ния (гр. dṓdeka „дванадесет" и phōnḗ „глас, звук") Дванадесеттонова музика — система на композиция, изградена върху основата на атоналността; води към израждане на музикалното творческо изкуство и към формализъм.
дож (ит. doge от лат. dux) Държавен глава на средновековните републики Венеция и Генуа.
до́за (гр. dósis „даване") 1. Определено количество лекарство за еднократно или денонощно вземане 2. Определено количество от нещо; количество, дажба. 3. *прен.* Част.
доза́тор (от гр.) 1. Лице, което определя доза. 2. Съд, с който се взема определено количество от лекарство. 3. Уред към транспортиращи или преработващи машини, който взима, смесва и подава различни сипливи материали. 4. Уред за отмерване на течни и газообразни вещества.
дозиме́трия (гр. dósis и metréō „меря") Определяне количеството на рентгенови и други лъчи в радиоактивните вещества.
дозиме́тър (гр. dósis „даване" и métron „мярка") 1. Уред за отмерване на времето, през което се извършва нещо. 2. = дозатор (2).
дози́рам (нем. dosieren от гр.) 1. Определям количество лекарство или друго нещо за еднократно вземане. 2. Деля на дози, размервам; разпределям.
дозо́р (рус.) Малки пехотни групи, отделни бойни кораби или бойни машини, които служат за охрана, свръзка или разузнаване по време на бойна дейност на войска.
док[1] (англ. dock) Пристанищно съоръжение за поправка, пребоядисване и и почистване на подводните части на кораби; плаващ док — специално съоръжение, което се потопява под плавателен съд и го издига над водата за поправка.
док[2] (хол. dok) Вид възгруб памучен плат, който се употребява обикновено за работно облекло.
до́кер (англ. docker) 1. Пристанищен работник, който работи на док. 2. Пристанищен работник, който товари

и разтоварва кораби; преносвач на пристанище.

докети́зъм (от гр. dokéō „мисля") *рел.* Мистично сектантско учение за привидното съществуване на материалния свят.

докса́н-доку́с (тур. doksan-dokuz „деветдесет и девет") Много, в голямо количество.

до́ктор (лат. doktor) **1.** Учена степен, която се дава от висше учебно или научно заведение след защита на научен труд. **2.** Лице, което има тази степен. **3.** Лекар.

доктора́лен (фр. doctoral) Самоуверен, наставнически, който не търпи възражения.

доктора́нт (от лат.) Лице, което готви докторска дисертация.

доктора́т (лат. doctorātus) **1.** Учена степен „доктор", която се дава след докторски изпит. **2.** Научна работа за получаване учената степен „доктор".

доктри́на (лат. doctrīna) Учение, научна, политическа или философска теория.

доктрине́р (фр. doctrinaire) Лице, което не взема под внимание фактите, а сляпо следва възприетата теория (доктрина), дори и когато противоречи на действителността; буквоед, педант.

доктрине́рство (от фр.) Сляпо следване на възприета теория, без да се обръща внимание на действителността, която ѝ противоречи.

докуме́нт (лат. documentum) **1.** Писмено свидетелство за доказване на нещо; доказателство. **2.** *мн. ч.* Официални книжа, като паспорт, уверение и пр., за доказване на самоличност.

документа́лен (лат. documentālis) **1.** Който служи за документ; реален, действителен, фактически. **2.** Който почива върху документи или е потвърден с документ; документален филм — филм, в който снимките са документ за определена действителност, снета без изменения.

документа́ция (к. лат. documentatio) **1.** Установяване, събиране и подреждане на сведения, печатни и ръкописни доказателства, веществени материали и др. по даден въпрос. **2.** Доказване с документи и факти. **3.** Сбор от доказателства (писмени или веществени). **4.** Отдел в редакция или друго учреждение, където се пази доказен и справочен материал. **5.** *събир.* Документи.

документи́рам (нем. dokumentieren от лат.) Доказвам, обосновавам с документи и факти.

долама́ (тур. dolama) Дълга вълнена дреха с ръкави; кафтан.

дола́п (тур. dolap от перс.) **1.** Дървен шкаф за дрехи, обикновено вграден в стена. **2.** Уред с колело за вадене на вода. **3.** Обикновено колело за каране на воденица, тепавица и др. **4.** Ламаринена кутия за печене на кафе. **5.** Дървен цилиндър за чистене на кожи при щавене. **6.** Уред за точене на коприна. **7.** Свод на мост между две колони.

до́лар (англ. dollar) Основна парична единица в САЩ, Канада и др. страни.

долихокефа́л (гр. dolichós „дълъг" и kephalḗ „глава") Човек с тясна и дълга глава.

долихокефа́лия (от гр.) Тясна и дълга форма на главата.

долихоцефа́л, долихоцефа́лия = долихокефал, долихокефалия.

долма́ (тур. dolma) **1.** Насип. **2.** Насипан, напълнен. **3.** Широки и месести чушки за пълнене.

долме́н (фр. dolmen от келт. tolmen „каменна маса") Гробница от каменния век от два побити камъка и трети, поставен върху тях, така че представляват маса.

доломи́т (от собс.) Седиментна карбонатна скала, разновидност на варовика.

дом (нем. Dom) Катедрален храм.

доме́н (фр. domaine „владение") **1.** Кралско поземлено владение или поземлено владение на феодал. **2.** Държавно имущество, държавен имот (земи, гори, рудници).

до́менна пещ (рус.) Висока пещ за добиване на суров чугун от руда.

доместика́ция (от лат. domesticus

„домашен“) Опитомяване на диви животни.

доминáнта (лат. dominans, antis „господствуващ“) 1. *муз.* Петата степен на диатоничната гама. 2. Главна идея, основен признак. 3. Акорд, построен на пета степен.

доминáнтен (лат. dominans, antis) Който оставя трайни следи; основен, главен.

доминáт (лат. dominātus) Форма на управление в Римската империя от III в. — императорът е пълен господар и властта му има божествен произход.

доминикáнец (от собс.) Монах от ордена на св. Доминик, основан за борба против албигойците през XIII в.

доминиóн (англ. dominion „владение“) Суверенна държава, която е член на Британската общност и поддържа с Великобритания специални политически връзки.

доминѝрам (лат. dominor) 1. Господствувам, владея, преобладавам. 2. Издигам се над околната местност.

дóмино (ит. domino) 1. Карнавален костюм във форма на дълъг плащ с качулка. 2. Маскирано лице с такъв костюм. 3. Облекло на католически монах. 4. Вид игра за нареждане на 28 правоъгълни плочки с точици. 5. Плочките за тази игра.

домицѝл (лат. domicilium 1. *юр.* Местожителството на ищец. 2. *банк.* Мястото, където трябва да се изплати една домицилирана полица.

домицилѝрана пóлица (от лат.) Полица, на която е отбелязано различно място за изплащане от мястото на издаването.

домкрáт (нем. Daumkraft през рус.) Преносим или придвижващ се механизъм за повдигане и пренасяне на тежести на малки разстояния, използуван при товарене, ремонт и други. Задвижва се с ръка или двигателна сила.

домофóн (гр. dómos „дом“ и phoné „глас“) Вид телефон, който свързва общия вход с отделните апартаменти.

дон (исп. don от лат. dominus) Господин, титла на дворянин в Испания.

дóна (исп. donna) Госпожа, титла на жена-дворянка в Испания.

донарѝт (от собс.) Избухливо вещество от групата на амонитите.

Донбáс (съкр.) Донският каменовъглен басейн в СССР.

донжóн (фр. donjon) *ист.* Главната кула в средновековен замък.

Дон Жуáн (исп.) 1. Литературен тип — герой с любовни похождения и приключения в испанските народни приказки през XVII, XVIII и XIX в. 2. *прен.* Женкар, прелъстител, професионален любовник.

Дон Кихóт (исп.) 1. Главен герой на едноименния роман на Сервантес. 2. *прен.* Безкористен, но смешен мечтател; фантаст.

дóнор (от лат. dono „подарявам“) 1. Дарител. 2. *мед.* Кръводарител.

допелмашѝна (нем. Doppelmaschine) Обущарска машина за зашиване ходилото на обувката към лицевата част, а така също и за закрепване и зашиване на други части.

дóпинг (англ. doping) 1. Вещество за изкуствено ободряване на коне преди състезания. 2. Ободрителни средства за временно потискане на умора и повишаване на физическата и умствената дееспособност, след което обаче настъпва изтощение.

дорзáлен (лат. dorsālis) Който е на гърба; гръбен, гръбначен.

дорифóр (гр. doryphóros) *църк.* Копиеносец.

дорѝйски (гр. dariakós) Присъщ на дорийците; д о р и й с к и   с т и л — стил, който се отличава с простота; д о р и й с к а   к о л о н а — къса и дебела колона без много украшения.

дорн (нем. Dorn) 1. Кух или плътен цилиндър, върху който се вулканизират каучукови предмети. 2. Пробой за правене отвори на излети предмети. 3. Шип, клин, запушалка.

дóрник (нем. Dornig) Вал за закрепване на металорежещия инструмент или на обработвания предмет към главното вретено на металорежещата машина.

досие́ (фр. dossier) 1. Документи и материали със сведения, които се

отнасят до едно лице, до един въпрос или до едно дело. 2. Преписка с такива документи.

дост (тур. dost от перс.) Приятел, другар.

дота́ция (лат. dotatio „снабдяване") Дадени суми от държавата на предприятие или учреждение за покриване на загуби или дефицит; доплащане.

дофи́н (фр. dauphin) *ист.* Титла на наследник на кралския престол във Франция до Френската буржоазна революция; престолонаследник.

дофи́на (фр. dauphine) Съпруга на дофин.

доце́нт (лат. docens, entis „обучаващ") Хабилитиран преподавател във висше учебно заведение, звание между професор и преподавател.

доценту́ра (лат. docentūra) 1. Звание и длъжност на доцент. 2. Доцентите от едно висше учебно заведение.

дра́га (англ. drag) 1. Плаващо съоръжение за разработване на подводни наноси, находища на полезни изкопаеми (злато, сребро, платина, калай и др.) и издълбаване на дъно. 2. Специален уред за вадене на растения и животни от дъното на дълбоки води.

драги́рам (от англ.) 1. Изваждам от морско, речно или езерно дъно растения или животни. 2. Издълбавам дъно с драга, работя с драга.

драгома́н(ин) (фр. drogman) 1. Преводач на дипломатически представител в ориента. 2. *остар.* Водач и ръководител на жътварки, рядко и на други работници.

драгу́н (фр. dragon) Конен войник, който може да води сражение и като пехотинец; преносим пехотинец в някои европейски армии.

драже́ (фр. dragé) 1. Покрити със слой захар, шоколад или синтетични вещества таблетки от лекарства, които се влияят от въздуха или имат неприятна миризма и вкус (хинин, витамин, хормони и др.). 2. Бонбони с висока захарност (до 90 %), приготвени чрез наслояване на захар, шоколад и др. върху различни плънки, ядки, семена и др.

дра́кон (гр. drákōn „змей") 1. Митическо чудовище с крака на лъв, с криле на орел и с опашка на змия; огнедишащ змей. 2. Вид гущер с широки гънки на кожата, които му дават възможност да прехвръква от дърво на дърво. 3. *астр.* Съзвездие между Голямата и Малката мечка.

Дра́кон[2] (гр. Drákōn) 1. Древногръцки законодател, който в законите си и за най-малкото престъпление предвиждал смърт. 2. *прен.* Жесток законодател и съдник; д р а к о н о в с к и м е р к и — жестоки и строги мерки.

драм (от ар.) 1. Мярка за тегло, която е равна на една четиристотна част от оката. 2. *мн. ч.* Тежести за мерене; грамове. 3. *прен.* Незначително и твърде малко нещо.

дра́ма (гр. drâma „действие") 1. Един от основните литературни видове: епос, лирика и драма. 2. Литературно произведение за сценично изпълнение със сериозно съдържание и без комичен завършък, в което се разглеждат лични или обществени конфликти. 3. Съвкупност от поетични произведения в разговорна форма, предназначени за представяне на сцена. 4. *прен.* Покъртителна случка, преживяване със силна душевна мъка; нещастие.

драматиза́ция (фр. dramatisation от гр.) Преработване на несценично произведение, за да бъде поставено на сцена.

драматизи́рам (от гр.) 1. Преработвам прозаично или поетическо произведение в драма, в сценично. 2. *прен.* Придавам несвойствен сериозен характер на нещо, преувеличавам известна случка като покъртителна или съдбоносна.

драмати́зъм (от гр.) 1. Напрегнатост на действие в литературно произведение поради драматична борба и конфликти. 2. Напрегнатост, безизходност.

драмати́к (гр. dramātikós) Автор на драми, драматург (1).

драматѝчен, драматѝчески (гр. drāmatikós) 1. Който се отнася до драма. 2. Изпълнен с драматизъм; покъртителен. 3. Изкуствен, театрален. 4. *муз.* Който притежава сила и плътност; силен, напр. драматичен сопран.

драмату́рг (гр. drāmatourgós) 1. Автор на драми, драматик. 2. Познавач на драматичното творчество, опитен в драматичната техника и теория. 3. Длъжностно лице в театър, което се грижи за подбиране на пиесите, които ще се представят.

драмату́ргия (гр. drāmatourgía) 1. Теория на драматичното творчество. 2. Характерност на драматичното творчество. 3. Сбор от драматическите произведения на един народ, на една епоха, на един писател и т. н.

драп (фр. drap) Плътен вълнен или вълнено-памучен плат.

драпéрия (фр. draperie) 1. Завеса с гънки, пердета от красиво нагънат плат. 2. Украса от нагънат плат.

драпѝрам (от фр. draper) 1. Надиплям плат за украса, правя плат на гънки. 2. Покривам, украсявам с нагънат плат, правя драперия. 3. Покривам с плат. 4. *прен.* Придавам ефектна външност.

дра́стика (гр. drastikós) 1. Бързо действуващо средство. 2. *прен.* Силно очистително лекарство.

драстѝчен (гр. drastikós) Който действува силно и бързо; строг, суров.

дра́хма (гр. drachmē) 1. Златна или сребърна монета в древна Гърция. 2. Основна монетна единица в съвременна Гърция. 3. Остаряла аптекарска мярка: в Русия = 3,73 г, в Англия = 3,888.

драцéна (гр. drakainós „драконовиден“ през лат.) Вид тропически дървовидни или храстовидни вечнозелени растения, които сега се отглеждат за украса.

дрéднаут (англ. drednought) *мор.* Голям военен кораб с броня и с далекобойни оръдия.

дрезѝна (фр. draisine от собс.) Платформа или вагонетка с четири колела, която се движи по железопътни релси с ръце или мотор; сега е заменена с автодрезина.

дрейф (хол. drijven „плавам“) 1. Отклонение на самолет или плавателен съд от определената посока под влияние на вятър или морско течение. 2. Отвличане на кораб встрани при стоене на котва. 3. Ъгълът между направлението на движението на кораб и неговата ос. 4. Движещ се леден къс.

дрейфѝрам (от хол.) 1. Отклонявам се от определената посока или се отмествам под влияние на вятър или морско течение (за кораб, самолет). 2. Оставам неподвижен поради специално разполагане на корабните платна. 3. Оставям да ме движи течението поради невъзможност да се движа самостоятелно.

дрек (хол. dreg) Малка сгъваема лодка, лодчица.

дрен (англ. drain) 1. Подземен канал или тръба за отвеждане на излишната вода от почвата 2. *мед.* Каучукова тръбица за отцеждане на секреции от рана.

дрена́ж (фр. drenage (от англ.) 1. Отводняване на почва чрез канали или тръби (дренове). 2. Система от канали и тръби за отводняване. 3. *мед.* Отвеждане от рана гной или секреции чрез тръбичка или марлена поставка. 4. Марлена поставка, каучукова или стъклена тръбичка за отвеждане на гной или секреции от рана.

дренѝрам (фр. drainer) 1. Правя дренаж. 2. Отводнявам блатливи и влажни места чрез дренаж. 3. *мед.* Поставям тръбичка или марля в дълбока рана за изтичане на гной и други секреции. 4. *прен.* Изсушавам, отводнявам.

дрéнчър (англ. drencher) Приспособление за ограничаване на пожар чрез силна водна струя.

дресѝрам (фр. dresser) 1. Приучавам животни или птици да извършват определени действия по дадена заповед. 2. Укротявам диви животни. 3. *прен.* Приучвам някого на безусловна покорност и послушание.

дрéшер (нем. Drescher) Машина за

обезпрашаване; обезпрашител на материали за производство.

дриа́да (гр. dryás, ádos от drýs „дъб") *мит.* Горска нимфа, самодива.

дрибли́рам (англ. dribble) *сп.* Тичешком водя топка на къси разстояния, като я контролирам (при футбол, баскетбол).

дри́бъл, дрибли́ране (анг. dribble) *сп.* Водене на топката чрез постоянен контрол над нея с често докосване с крак или ръка при някои спортни игри.

дри́фтер (англ. drifter) 1. Рибарски кораб, който дрейфира по време на лов. 2. Перфоратор.

дро́га (фр. drogue) Растителна или животинска суровина, която се използува като лекарство или като материал за преработка от лекарствената промишленост.

дрогери́ст (фр. droguiste) *остар.* Търговец или продавач на лекарства без рецепта и на химически произведения.

дроге́рия (фр. droguerie) Магазин за продаване на лекарства без рецепта и на химически произведения.

дро́жди (рус.) Едноклетъчни микроорганизми, които предизвикват спиртната ферментация на захарите; квасни гъбички.

дрозоме́тър (гр. drósos „роса" и métron „мярка") Уред за измерване количеството паднала роса.

дромаде́р (фр. dromadaire от гр. dromás ádos) Едногърба камила.

дро́сел (нем. Drossel) 1. Макара с навита медна жица и голямо индуктивно съпротивление, която служи за регулиране на напрежението при променлив електрически ток. 2. Клапан за регулиране пускането на вода, пара и газове; душник.

дро́тик (гр. dorátion) Копие с къса дръжка.

дро́шка (нем. Droschke) Лек файтон.

дру́зи (нем. druza) 1. Група кристали, сраснали в единия си край в една обща основа. 2. *мед.* Зърна от лъчисто наредени нишки на паразитни гъбички.

друи́д (лат. drues, idis) 1. *ист.* Жрец у древните келти. 2. *прен.* Свещенослужител.

друиди́зъм (фр. druidisme от лат.) Стара келтска религия, която обожествявала природата и предписвала жертвоприношения дори и на хора.

друм (гр. drómos) Широк път, шосе.

дуа́л(ис) (лат. duālis) *грам.* Двойствено число.

дуали́зъм (от лат. duālis „двойствен") 1. Идеалистическо философско учение, според което в основата на битието има две независими едно от друго начала — материя и дух. 2. *ист.* Политическо обединение на две независими и самостоятелни държави. 3. *рел.* Вярване в съществуването на две начала — добро и зло, ангели и дяволи; двубожие. 4. *прен.* Двойнственост, раздвоеност.

дуали́ст (фр. dualiste) Привърженик на дуализма.

дуба́ра (тур. dubara от перс.) 1. При игра на табла — 2 по 2 (и двата зара показват двойка). 2. *прен.* Измама хитрина.

дубла́ж (фр. doublage) 1. Обковаване, на кораб, брониране на кораб. 2. Преозвучаване на говора на филм на друг език.

дубле́ (фр. doublé „удвоен") 1. Метал, покрит с тънък двоен пласт злато, рядко и със сребро. 2. Предмет от такъв метал. 3. *прен.* Фалшиво злато, френско злато. 4. Вид висококачествен вълнен плат за горна дреха.

дубле́т (фр. doublet) 1. Двойник, втори екземпляр. 2. *езиков.* Всяка една от две приети форми за едно и също понятие (обед и обяд). 3. Фалшив скъпоценен камък от две части, от които горната е истинска. 4. Следващи един след друг два изстрела от двуцевна пушка, оръдие и пр. 5. *муз.* Двоен регистър в орган.

дублика́т (лат. dublicātus „удвоен") 1. Препис от нещо с валидност на оригинала, втори екземпляр; копие. 2. Второ нещо (линия, роля и др.).

дубли́рам (фр. doubler) 1. Правя в два екземпляра, правя втори екземпляр. 2. Удвоявам, особено заложена сума при игра. 3. Изпълнявам роля

като втори, която се изпълнява от друг артист. **4.** Редувам се с някого в изпълнение на нещо, напр. в спортни игри. **5.** Заменям звукозапис на филм на един език със звукозапис на друг език.

дублóн (фр. doublon) *ист.* Стара златна испанска и френска монета.

дубльóр (фр. doubleur) **1.** Втори изпълнител на роля, дублиращ артист, спортист и др. **2.** Изпълнител на текст на роля във филм, който се превежда на друг език. **3.** *техн.* Машина за сгъване на два тънки стоманени листа преди валцуване. **4.** Машина с валяци, която слепва гумирани тъкани от два или повече пласта.

ду́бъл (фр. double) Двоен, двойно.

дувáр (тур. duvar от перс.) Стена, зид от камъни.

дудáк (тур. dudak) Устна, бърна.

дуéл (фр. duel от ст. лат. duellum „война") **1.** Двубой при определени условия и формалности за защита на оскърбено честолюбие — средновековен рицарски обичай, който е просъществувал до началото на XX в. **2.** *прен.* Двубой.

дуели́рам се (от фр.) Бия се на дуел, участвувам в дуел.

дуéт (ит. duetto) **1.** *муз.* Музикална пиеса за два гласа или за два инструмента. **2.** Изпълнение на такова произведение.

дузи́на (фр. douzaine) Дванадесет предмета, дванадесет еднакви бройки.

ду́зпа (фр. douze pas „дванадесет крачки" през англ.) *сп.* Наказателен единадесетметров удар пред вратата на противника при футболна игра.

дук (от лат. dux, ducis „вожд") *ист.* Титла на благородник през феодализма, която е по-ниска от принц; херцог.

дукáт (ит. ducato) **1.** Венецианска златна монета от XIII в., която се разпространила и в други страни на Европа. **2.** *прен.* Дребна монета.

дуктилитéт (нем. Duktilität от лат. ductīlis) Свойството на телата (метал, сплав и др.) да се изтеглят на пръчки или жици, без да се чупят.

дуктиломéтър (лат. ductīlis „разтеглив" и гр. métron „мярка") Уред за измерване пластичността на полутвърди материали.

ду́ктор (лат. ductor „водач") *печ.* Стоманен валяк, който поема мастило и го предава на разносните валяци.

Дулцинéя (исп. от лат. dulcis „сладък") **1.** Поетическо име, измислено от Дон Кихот за кръчмарката Алдонса, която обявил за своя „дама на сърцето". **2.** *прен.* Възлюблена, любима, изгора.

дулцификáция (лат. dulcis „сладък" и facio „правя") Подслаждане.

дум-дум (от собс.) Вид разривни пушечни куршуми, които се пръскат в засегнатата част и нанасят големи поражения (по името на град в Индия, където са произведени за пръв път от англичаните).

ду́ма (рус.) **1.** Представително събрание със законодателна или административна власт в дореволюционна Русия; народно събрание, кметство. **2.** Сградата на народното събрание, кметството и др.

думбáз(ин) (тур. tumbadiz „къс и дебел човек") Богаташ, чорбаджия.

ду́мпкар (англ. dumpcar) Железопътен саморазтоварващ се вагон за насипни материали.

дуоденáлен (лат. duodenālis) *мед.* Който се отнася до дванадесетопръстника или се намира на него; дванадесетопръстен.

доудéнум (лат. duodēnum) *анат.* Дванадесетопръстник.

дуодéцима (лат. duodecima) *муз.* **1.** Дванадесетата степен на диатоничеcката гама. **2.** Интервалът между първата и дванадесетата степен.

дуодецимáлен (лат. duodecimālis) Дванадесетичен.

ду́плекс (лат. duplex „двоен") **1.** *техн.* Способ за телеграфиране и телефониране по един провод в две противоположни направления в едно и също време. **2.** Машина за влачене на лен от агрегата, разположени един до друг. **3.** Използуване на една телефонна линия от втори абонат; разклонител; д у п л е к с а в т о т и-

пия — печатане с два цвята от две клишета, снети от един оригинал.

ду́плекс-апартаме́нт *(дуплекс* и *апартамент)* Апартамент, разположен на два етажа с вътрешна самостоятелна стълба за свързване на двата етажа.

дупле́т (фр. doublet „двоен“) 1. При игра на билярд — удар с топка върху друга топка, която попада в дупката, след като се е ударила в ръба. 2. Дублет (4).

дур[1] (лат. durus „твърд“, ит. duro) *муз.* Мажорен лад или акорд.

дур[2] (от тур. durmak) Стой!, спри!, почакай!

дура́бъл (фр. durable) Вид издръжлива пшеница.

дура́к (рус.) Глупав човек, глупак.

дуралуми́н, дуралуми́ний (лат. durus „твърд“ и *алумин)* Сплав от алуминий (94 %) с мед (3,5 до 5,5 %) и малки количества манган, силиций и желязо, която се отличава с голяма твърдост и издръжливост, използува се за леки конструкции при самолетостроенето и др.

дурати́в (лат. durātīvus „продължителен“) *грам.* Глаголна форма за предаване на продължителност.

дурато́л (лат. durus „твърд“ и oleum „масло“) Кокосово масло, което се употребява в сапунената индустрия за твърдост.

дуроме́тър (лат. durus „твърд“ и гр. métron „мярка“) Уред за измерване твърдостта на различни материали, особено на каучук; твърдомер.

ду́рхшус (нем. Durchschuss) *печ.* Линийка между набрани редове за увеличаване на разстоянието между тях; разредка.

дурхшуси́рам (нем. durchussieren) Поставям дурхшус; разреждам.

ду́спа = дузпа.

дуумви́р (лат. duumvir) *ист.* Всеки един от двама съуправители; член на колегия от двама души.

дуумвира́т (лат. duumvirātus) В древния Рим — управление на двама мъже, колегия от двама души.

ду́че (ит. duce от лат. dux, ducis „водач“) Специална титла на фашисткия италиански водач Мусолини.

душ (фр. douche) 1. Приспособление за обливане с малки струйки вода при къпане. 2. Обливане или къпане с такова приспособление.

душма́н(ин) (тур. düşman) 1. Противник, враг. 2. Жесток, безмилостен човек.

душманлъ́к (тур. düşmanlık) 1. Враждебност, омраза. 2. Жестокост.

дъ́мпинг (англ. dumping) 1. *икон.* Изнасяне на стоки в голямо количество и на ниски цени, за да се завладее чуждият пазар. 2. *прен.* Изобилие, голямо множество.

дю́беш (тур. dü-beş) 1. При игра на табла — пет по пет (двата зара показват 5). 2. *прен.* Голяма сполука, голям успех.

дю́за (нем. Düse) 1. Неголям отвор, през който минава газ или течност. 2. Конусна тръба за вкарване на пара в турбина или за впръскване на течно, праховидно или друго гориво. 3. Наустник, горелка.

дюйм (хол.) Мярка за дължина, равна на 2,5 см.

дю́кер (нем. Dücker) Чупка на водопровод или газопровод, за да мине под път, река и подобни.

дюкя́н (тур. dükkân от ар.) 1. Помещение за продаване на стоки; магазин. 2. Занаятчийска работилница.

дюлге́рин (тур. dülger от перс.) Зидар, строителен работник.

дюлю́м, дюню́м (тур. dönüm) Мярка за повърхнина, равна на около един декар.

дю́ни (нем. Düne) Пясъчни хълмове и могили, най-често край морски бряг или в пустиня, образувани от вятъра, които постоянно се променят под негово влияние.

дюс (тур. düz) 1. Равен, плосък. 2. Едноцветен.

дю́се (тур. dü-se) При игра на табла — три по три (двата зара показват 3).

дюстаба́н (тур. düstaban) Който има плоски стъпала.

дюше́к (тур. döşek) Дебела постеля, напълнена с вълна, памук, дреп и др.

дюшеклък (от тур. döşek) Здраво платно за дюшек.

дюшемé (тур. döşeme) Дървен, дъсчен под.

дюшеш (тур. düşeş от перс.) 1. При игра на табла — шест по шест (двата зара показват 6). 2. *прен.* Щастлив случай, голяма печалба.

дя́вол (гр. diábolos „клеветник") 1. В християнската религия — безплътно същество, което върши само злини на хората; зъл дух, сатана. 2. *прен.* Хитрец, шегаджия; изобретателен човек.

дяволи́я (гр. diabolía) 1. Хитра постъпка, хитрост. 2. Измамническа постъпка, измама. 3. Чудноватост, необикновеност.

дяк (гр. diákonos) 1. Църковен певец и четец. 2. Български книжовник през средните векове и турското робство.

дя́кон (гр. diákonos) *църк.* Лице с първата и най-долната степен от християнските свещенослужители.

Е

е́бен (гр. ébēnos от перс.) Черно абаносово дърво.

ебени́ст (фр. ébéniste от перс.) Майстор на фини дърводелски изделия от абаносово дърво; столар.

еберти́ст (от собс.) *ист.* Представител на парижките занаятчии, последовател на левия якобинец Еберт през време на Френската буржоазна революция.

ебн = **ибн.**

ебони́т (от гр. ébēnos „черно дърво" през англ. ebony) Твърд, черен, лъскав материал, получаван чрез вулканизация на каучук със сяра(20—50%); устойчив срещу химически въздействия, лош проводник на електричеството, с широко приложение при производството на радиоприбори, медицински съоръжения, галантерийни предмети и др.

ебулиоско́п (лат. ebullio „изббликвам" и гр. skopéō „гледам") *хим.* Уред за определяне молекулното тегло на веществата чрез метода на ебулиоскопията.

ебулиоско́пия (лат. ebullio „изббликвам" и гр. skopéō „гледам") *хим.* Метод за определяне на молекулното тегло на някои вещества, като се измерва с колко се повишава температурата на кипене на познат разтворител, когато в него се разтвори определено количество от дадено вещество.

евакуа́ция (лат. evacuatio „опразване") 1. Опразване на местност или селище чрез преместване на жителите, предприятията и учрежденията. 2. Планомерно преместване на ранени, болни, военни материали и ценности извън театъра на военните действия. 3. Изтегляне на войски от завзета от тях територия. 4. Опразване.

евакуи́рам (от лат.) Извършвам евакуация; опразвам, освобождавам.

е́вала (тур. eyvallah от ар.) Поклон, хвала.

ева́нгелие (гр. euangélion „блага вест") 1. Първите четири книги от Новия завет на Библията. 2. Всяка от тези книги (евангелие от Матей, Марко, Лука, Йоан). 3. *прен.* Основно произведение на някое учение. 4. *шег.* Мъмрене, наставление.

евангели́зъм (от гр.) Християнско учение, което признава само евангелията като основни религиозни книги; протестантство.

евангели́ст (гр. euangelistēs) 1. Автор на евангелие. 2. Член на евангелска (протестантска) църква.

ева́нгелски (от гр.) 1. Основан върху евангелието. 2. Протестантски. 3. *прен.* Смирен, кротък.

евапора́тор (лат. evaporātor) 1. Апарат, в който се загрява течност или разтвор за изпаряване. 2. Част на хладилна машина или инсталация, в която става изпаряването на работната течност, при което се поглъща топлина от околната среда, т. е. става охлаждане; изпарител.

евапора́ция (лат. evaporatio) Изпаряване.

евапороме́тър (лат. evaporo „изпарявам" и гр. métron „мярка") 1. Уред за измерване на изпаренията на течности. 2. Уред за измерването на количеството вода, което се изпарява за единица време при естествени условия от единица повърхност на почва, вода и др.

евбио́тика (от гр. éu „добре" и bios „живот") Правила за добър живот.

евге́ника (от гр. eugenēs „породист") Реакционна лъженаука за подобрение на биологическата природа на

човека, в основата на което лежи делението на хората на биологически пълноценни и непълноценни.

евдемонизъм (от гр. eudáimōn „щастлив") Учение, според което щастието е цел на всяка човешка дейност.

евдемония (гр. eudaimonía) Щастие, благополучие.

евдиометър (гр. éudios „чист" и métron „мярка") 1. Уред за обемен анализ на газовете. 2. Уред за получаване на вода от кислород и водород чрез електрическа искра.

евдиометрия (гр. éudios „чист" и metréō „меря") Начин за обемен анализ на смес от горливи и поддържащи горенето газове.

евекция (от лат. eveho „изтеглям") *астр.* Периодична неравномерност в движението на Луната около Земята под влияние на Слънцето.

евемеризъм (от собс.) Учение, според което митовете за боговете са разкази за някогашни хора-герои (по името на философа Евемер).

евентуален (лат. eventuālis от evenio „случвам се") Който би станал, който може да се случи при известни условия; възможен, допустим.

евентуално (от лат.) Възможно; в случай че.

евентуалност (от лат.) Възможност, възможен случай.

евза (тур. evza) Капсула за подпалване на огнестрелно оръдие.

евзалия (тур.) Капсулен, с капсула.

евзони (нгр. éuzōnoi) Вид леко въоръжени гръцки войници

евидентен (лат. evidens, entis) Очевиден, явен.

евидентност (от лат. evidens, entis) Очевидност, явно положение.

евикция (лат. evictio) *юр.* Отстраняване от владение, отнемане на имот чрез съд.

евкалипт (гр. éu „добре" и kályptos „покрит") *бот.* Австралийско вечнозелено широколистно дърво, някои видове от което достигат до 150 м височина.

евклас (гр. éu „добре" и klásis „чупене") Вид скъпоценен камък със зелен или тъмносин цвят със съвършена цепителност.

евкомия (лат. eucomnia) *бот.* Китайско дърво, което съдържа гутаперча в листата, кората и корените си.

евмениди (гр. Eumenídes „благосклонни") *мит.* Богините на отмъщението — еринии, се наричат ѐвмениди, т. е. благосклонни към разкаялите се грешници.

евнух (гр. eunoûchos „който пази леглото") Скопен служител в харем; скопец.

евокация (лат. evocatio) Извикване, призоваване (често на духове).

евокирам (от лат. evoco) Извиквам, призовавам.

еволюирам (фр. évoluer) Развивам се постепенно; меня се.

еволюционен (от фр.) Който се развива постепенно; който се отнася до еволюция.

еволюционизъм (фр. évolutionnisme) Учение за постепенното развитие на всичко съществуващо, еволюция; в у л г а р е н е в о л ю ц и о н и з ъ м — учение, което отхвърля революционните изменения в процеса на развитието, отрича скокообразното развитие.

еволюционист (фр. évolutionniste) Привърженик на еволюционизма.

еволюция (лат. evolutio през фр.) 1. Постепенно развитие и изменение на нещо, постепенно преминаване на едно състояние в друго. 2. Развитие, което се изразява в бавни и непрекъснати количествени изменения на нещо без резки скокове и което подготвя качествени изменения. 3. *остар., воен.* Предвижване, престрояване, маневриране.

евпатрид (гр. eupatrídes) 1. Който произхождал от знатен баща, знатен по произход в древна Атика. 2. *прен.* Знатен.

евраизация (нов. от евр.) Течение сред евреите за възстановяване на древния еврейски език.

еврайзъм (гр. hebráios от евр.) Дума или израз, свойствени на древния еврейски език.

евраи́стика (от евр.) Наука за историята, езика, културата и бита на евреите.

еврейстика = хебраистика.

е́врика (гр. héurēka „намерих", „открих") 1. Възклицание, приписвано на Архимед (287—212 г.), когато открил закона за относителното тегло на телата, като се къпел в банята. 2. *прен.* Възклицание, което изразява радост за щастливо хрумване, откритие и подобни.

еври́стика (от гр. heurískō „намирам") 1. Сбор от начини за изследване. 2. Метод, начин на преподаване, при който новото се разкрива чрез насочващи въпроси, като се създава находчивост и активност.

евристи́чен (от гр.) Който се отнася към евристиката, който търси истината чрез въпроси.

еври́т (от гр.) Вид минерал от гранит и слюда.

еври́тмия (гр. eurhythmía „такт") Равномерност на ритъма в музика, танц или говор.

еврiха́лен (гр. eurýs „широк" и hals „сол") *биол.* Който може да понася големи колебания на солеността на водата.

еврови́зия (от *Европа* и лат. visio „виждане") Телевизионна мрежа, която свързва програмните теливизионни центрове на почти всички западноевропейски страни.

европеиза́ция (от собс.) Приобщаване към европейската култура.

евро́пий (от собс.) *хим.* Елемент от групата на редките метали, знак Eu, пореден номер 63, ат. тегло 152.

евста́хиева тръба (от собс.) *анат.* Каналът, който съединява средното ухо с гърлото.

евте́ктика (от гр. eutektós „лесно топим") Смес, разтвор или сплав от две или повече твърди фази, от която те изкристализират при едновременно изстиване, при постоянна температура; тази температура пък е найниската от температурите, при които изкристализират всички други възможни смеси от същите компоненти.

Евте́рпа (гр. Eutérpē) 1. *мит.* Муза на музиката. 2. *прен.* Музика.

евтиме́трия (гр. euthýs „прав" и metréō „меря") Метод за измерването на праволинейни фигури.

евтро́пия (гр. éu „добре" и trépō „обръщам") Правилност, закономерност във видоизменението на кристалната форма на редица аналогични съединения.

евфеми́зъм (гр. éu „добре" и phēmi „говоря") *литер.* Заменяне на дума или израз, които се смятат за неподходящи, с по-благопристойни, поблагоприлични; благоприлично изказване, напр. „Ако с болния не се случи нищо" вм. „Ако болният не умре".

евфони́чески (гр. euphōnikós) Благозвучен.

евфо́ния (гр. euphōnía) 1. Благозвучие. 2. *поет.* Подбор на звукове за достигане на известен художествен ефект в художествените произведения.

евфо́рбий (от собс.) Вид растение, съдържащо млечен сок, който се използува за производство на смоли, лекарства и др. (по името на лекаря на нумидийския цар Юба — Евфорб).

евфорби́н (от собс.) Смола, която се съдържа в корените на растението евфорбий.

евфо́рия (гр. euphoría) Безпричинно радостно настроение, повишено настроение (обикновено у душевно болни или под влияние на наркотични средства).

евфуи́зъм (от собс.) *литер.* Маниерен стил с риторично-приповдигнат тон и претенциозна употреба на метафори, остроумия и чужди думи; превзет, маниерен стил (по името на Евфуес, герой на роман от XVI в., в чието име се съдържа гр. дума euphyés „благороден").

евфуисти́чен (от собс.) Надут, изкуствен, превзет.

евхари́стика (гр. eucharistikós) *църк.* Учение за тайнството причастие.

евхари́стия (гр. eucharistía „благодарност") 1. *рел.* Безкръвна жертва; молитва над безкръвна жертва. 2. Са-

мото тайнство причастие. **3.** Част от литургията, когато се приготвя причастието.

евхѝт (от гр. éuchomai „моля се") Християнин-сектант, който отрича църквата и признава за спасително средство само молитвата.

евхоло́гий, евхоло́гиум (гр. éuchomai „моля се" и lógos „наука") *църк.* Требник, книга с последование на требите; молитвеник.

егалита́рен (от фр.) Който почива на всеобщото равенство; уравнителен.

егалитарѝзъм (фр. égalitarisme) **1.** Дребнобуржоазна утопична теория за уравнително преразпределение на имуществата при запазване частната собственост. **2.** Изравняване, уравняване.

егалитарѝст (фр. égalitariste) Привърженик на егалитаризма.

е́гер (нем. Jäger) **1.** Наемен ловец. **2.** Войник от специалните стрелкови полкове.

е́гермайстер (нем. Jägermeister) **1.** *ист.* Висш придворен чин. **2.** Ръководител на царски лов. **3.** Началник на егери при дворец.

егѝда (гр. aigís, aigídos „щит") **1.** *мит.* Щитът на Зевс, който бил символ на гняв и покровителство на боговете. **2.** *прен.* Защита, покровителство, закрила.

египтоло́г (гр. aigyptólogos) Учен, който се занимава с изучаване на древния Египет.

египтоло́гия (гр. Áigyptos и lógos „наука") Наука за древния Египет.

егѝра (тур. higret „преселение" от ар.) Мохамеданско летоброене, което започва от 16 юли 622 г., когато Мохамед избягал от Мека в Медина; хиджра.

егоѝзъм (фр. égoïsme от лат. ego „аз") Предпочитане на личните интереси пред обществените; себелюбие, себичност.

егоѝст (фр. égoïste) Който милее само за себе си, поставя личните си интереси над всичко; себелюбец.

егоистѝчен (от фр.) Присъщ на егоист; себичен.

еготеѝзъм (гр. egṓ „аз" и theós „бог") Самообожаване.

еготѝзъм (фр. égotisme от лат. ego „аз") Прекалено чувство за значението на собствената личност, преувеличено мнение за себе си.

еготѝст (фр. égotiste) Човек с преувеличено мнение за собственото си значение.

егофутурѝзъм = футуризъм.

егоцентрѝзъм (лат. ego „аз" и centrum „център") **1.** Краен индивидуализъм, крайна форма на егоизъм. **2.** Краен субективен идеализъм, който признава човешкото съзнание като единствена реалност и отрича обективната действителност.

егре́к (тур.) Заградено с лека ограда място за овце, най-често в нива, за да бъде наторена.

егутьо́р (фр. égoutteur) Мрежест валяк на машина за фабрикация на хартия, който служи за изцеждане на водата, за изглаждане и за поставяне на „водните" знаци.

Е́да (исл.) Книга на старите скандинавски народи, която се състои от две сбирки: стихове и проза.

е́делвайс (нем. Edelweiß) Многогодишно тревисто растение с бели или жълтеникавобели цветове (расте на голяма височина из Алпите и Пирин).

еде́м (ст. евр.) **1.** Земен рай, местопребиването на човека до грехопадението според Библията. 2. *прен.* Рай, благодатен край.

еде́мски (от евр.) **1.** Райски. **2.** *прен.* Благодатен, щастлив.

едѝкт (лат. edictum) **1.** В древния Рим — известие на преторите за правовите норми, към които ще се придържат при раздаване на правосъдие. **2.** Важен указ на император, на крал, на управител. **3.** Постановление на върховна власт със сила на закон.

едиктѝрам (фр. edicter от лат.) Издавам едикт, издавам постановление със сила на закон; постановявам.

едѝл (лат. aedilis) **1.** В древния Рим — длъжностно лице, което се грижело за обществените игри, храмовете,

пътищата, пазарите и вътрешния ред на държавата. 2. *прен.* Общественик.

едиоло́гия (гр. áidomai „срамувам се" и lógos „наука") Наука за благоприличието.

Еди́п (гр. Oidipous) 1. Митичен цар на древна Тива в Гърция, който отгатнал гатанката на сфинкса: „Кое живо същество ходи сутрин на четири крака, по обед — на два, а вечер — на три" (човек) 2. *прен.* Мъдър човек.

едифика́ция (от aedificatio) Изграждане, построяване на сграда.

едицио́нен (от лат. editio, ōnis „издание") Който се отнася до издаване на печатни произведения: е д и ц и о н н а т е х н и к а — начините и правилата за изготвяне на текст за научно издание.

ежéктор (фр. éjecteur) Уред за изсмукване на въздух, пара, течност или прахообразни вещества чрез увличане от силна водна или парна струя.

езерфо́лии (собс. и лат. folium „лист") Вид тънки листа от станиол, които се употребяват за надписи и украшения при подвързия на книги.

езо́повски (от собс.) *прен.* Иносказателен, замаскиран при изказване (по името на баснописеца Езоп).

езотери́к (гр. ezōterikós) Посветено в някоя тайна лице; прот. екзотерик.

езотери́чен, езотери́йски (гр. esōterikós „вътрешен") Таен, скрит, предназначен само за посветените; прот. екзотеричен.

езофагоскóп (гр. oisophágos „хранопровод" и skopéō „гледам") *мед.* Електрическа тръба с лампичка и огледалце за изследване на хранопровода.

езофагоскóпия (гр. oisophágos „хранопровод" и skopéō „гледам") *мед.* Изследване на хранопровода с езофагоскоп.

езуи́т (лат. Iesuites „Исусов" от Iēsus) 1. Член на католическия орден, основан от Игнаций Лойола през XVI в. в служба на католическата църква против всяко прогресивно течение, като не се подбирали средствата (измама, лицемерие, шпионаж, убийства), понеже лозунгът на ордена е: „Целта оправдава средствата." 2. *прен.* Лицемер, коварен и двуличен човек.

езуити́зъм (от лат.) Лицемерие, двуличие, безпринципност в избирането на средствата за постигане на дадена цел.

езуи́тски (от лат.) 1. Който принадлежи на езуит или е присъщ на него. 2. *прен.* Хитър, лукав, безпринципен, лицемерен.

ейдети́зъм (от гр. éidos „образ") *псих.* Възпроизвеждане на зрителни представни образи с яркост, която е близка до тази на възприятията поради запазване на образа на предмета дълго време след неговото изчезване от зрителното поле.

екариса́ж (фр. équarrissage) 1. *спец.* Изгаряне труповете на умрели животни или развалени месни продукти за промишлени цели. 2. Заведението, в което става това изгаряне.

екнати́в (лат. aequatīvus) 1. *грам.* Падеж във фински езици, чрез който се изразява сравнение. 2. Израз за предаване на еднакви качества, напр. „Той е толкова добър, колкото беше и баща му."

еква́тор (лат. aequātor „уравнител") 1. *геогр.* Окръжност, мислено прекарана на повърхността на Земята на еднакво разстояние от двата полюса, която разделя земното кълбо на две равни полукълба — северно и южно. 2. *спец.* Всеки среден кръг от кълбо, който го дели на две равни части.

екваториа́л (лат. aequatoriālis) Астрономически уред за определяне положението на небесно светило върху небесната сфера по отношение на екватора. Той е пригоден да се наблюдава чрез него непрекъснато дадено небесно тяло.

екваториа́лен (лат. aequatoriālis) 1. Който принадлежи на екватора или е присъщ на него. 2. Който се намира на екватора.

еквивале́нт (лат. aequivalens, entis „равностоен") 1. Равноценно, равнозначно, равносилно. 2. *хим.* Количество от елемент, което се съеди-

нява с една част водород или я заменя. 3. *икон.* Стока, с която се изразява стойността на друга стока (парите са всеобщ еквивалент, понеже с тях се изразява стойността на всички стоки). 4. *езиков.* Езикова единица, която по функция съвпада с друга.

еквивалентен (лат. aequivalens, entis) Равнозначен, равноценен, равен по големина.

еквивалентност (от лат. aequus „равен" и valeo „струвам") Равнозначност, равноценност, равносилност.

еквилибрист (от лат. aequilibris „в равновесие") 1. Опитен гимнастик в пазене на равновесие; акробат, цирков артист, който се занимава с еквилибристика. 2. *прен.* Който обича да хитрува, да изопачава; хитрец.

еквилибристика (от лат. aequilibris) 1. Изкуство да се пази равновесие при твърде трудни положения за тялото (да се ходи по въже, на една ръка и др.); ловкост, сръчност. 2. *прен.* Лавиране, хитрост.

еквилибър (лат. aequus „равен" и libra „везни") Равновесие.

еквилинеарност (лат. aequus „равен" и linea „черта", „ред") *литер.* Спазване на изискването в преводно стихотворение броят и редът на стиховете да съответствуват на броя и реда им в оригинала.

еквинокс (лат. aequus „равен" и nox „нощ") Равноденствие.

еквипотенциален (лат. aequus „равен" и potens, entis „силен") С еднакъв потенциал.

еквиритмия (лат. aequus „равен" и гр. rhythmós „ритъм") *литер.* Точно предаване на ритмическите особености на всеки стих при превод.

екдемичен (гр. ek „от", „извън" и dêmos „народ") 1. Който е извън народа или родината; странствуващ. 2. Отдалечен, далечен.

екдик (гр. ek „от" и díkē „право") *ист.* Защитник, предимно защитник на църковни права пред светската власт.

екер (нем. Eck „ъгъл", фр. équerre). 1. Геодезически инструмент за издигане и спущане на перпендикуляри. 2. Топографски инструмент за построяване на ъгли на местност.

екзактен (лат. exactus „точен") Съвършен, точен.

екзалтация (лат. exaltatio) Възторженост, твърде възбудено състояние, болезнена възбуденост; въодушевление.

екзалтирам (от лат.) Докарвам до възторг, възбуждам, въодушевявам.

екзалтиран (от лат.) 1. Който се намира в екзалтация, силно възбуден. 2. Предизвикан от екзалтация, проникнат от екзалтация. 3. Неуравновесен.

екзаменатор = екзаминатор.

екзаминатор (лат. examinātor) Който изпитва, член на изпитна комисия.

екзантема (гр. exánthēma) *мед.* Изрив на кожата.

екзарация (лат. exaratio) *геол.* Смъкване повърхността на планински скали от движещ се ледник.

екзартикулация (лат. ex „от" и articulus „става") *мед.* Премахване на става.

екзарх (от éxarchos) 1. В древна Гърция — главен жрец при храм. 2. Наместник на византийския император в римските му владения след IV в. 3. *църк.* Висш църковен сановник, началник на независима православна църква, наречена екзархия.

екзархат (лат. exarchātus от гр.) 1. Област, управлявана от екзарх. 2. Власт или длъжност на екзарх.

екзархийски (от гр.) 1. Присъщ или свойствен на екзарх. 2. Който принадлежи на екзархия.

екзархист (от гр.) *ист.* Който признавал властта на екзарха, привърженик на екзархията, а не на гръцкия патриарх.

екзархия (гр. exarchía) 1. Област, управлявана от екзарх. 2. Сграда, в която се помещава канцеларията на екзарха. 3. Власт, управа на екзарх. 4. Самостоятелна църква, управля-

вана от екзарх (нашата църква до 1953 г. беше екзархия).

екзацерба́ция (лат. ex „от“ и acerbus „остър“) *мед.* Изостряне на болестни явления.

екзеге́за (гр. exégesis) 1. Тълкуване, изясняване, обясняване на библейски текстове. 2. Филологическо обясняване на литературно произведение; интерпретиране, интерпретация.

екзеге́т (гр. exēgētés „тълкувател“) 1. Тълкувател на предсказания на оракула; тълкувател на закон. 2. Богослов, който тълкува библейски книги. 3. Филолог, който интерпретира текст.

екзеге́тика (гр. exēgētikḗ) Наука за тълкуване и обясняване на текстове.

екзекватýра (от лат. exsequor „изпълнявам“) 1. *пол.* Удостоверение, давано на чуждестранен консул, с което правителството го признава за консул. 2. *юр.* Изпълняване на съдебно решение, издадено от друга държава.

екзекути́ва (лат. eksecutīvus) Изпълнителен комитет.

екзекути́вен (лат. exsecutīvus) Изпълнителен.

екзекути́рам (от лат.) 1. Изпълнявам смъртна присъда. 2. *юр.* Изпълнявам решение на съд или постановление на закон. 3. *прен.* Изпълнявам строителен план.

екзекýтор (лат. exsecūtor) 1. Изпълнител на съдебно решение, съдия-изпълнител. 2. Изпълнител на завещание. 3. Изпълнител на смъртна присъда; палач.

екзекýция (лат. exsecutio) 1. *юр.* Изпълнение на смъртна присъда; наказване със смърт, смъртно наказание. 2. Продаване имота на длъжник. 3. Прилагане на наказателни мерки от една държава срещу друга.

екзе́ма (гр. ékzema от ekzéō „правя да кипи“) *мед.* Незаразна кожна болест, придружена със силен сърбеж.

екземпля́р (лат. exemplar през рус.) Единичен предмет от редица еднакви предмети, животни, растения и др.; парче, бройка, къс.

екзѐмпция (лат. exemptio) Изваждане, изключване, освобождаване от власт на някого, особено на манастир от местна управа.

екзисте́нц, екзисте́нция (лат. existentia) Съществуване.

екзисте́нц-ми́нимум (лат. existentia и minimum) Най-малкото средства, с които може да се преживява.

екзистенциали́зъм (от лат. existentia „съществуване“) Ирационално течение в съвременната буржоазна философия (възникнало в Германия в края на 20те години на XX в.), което поддържа, че съществуването предхожда същността на нещата. В своята етико-философска система екзистенциализмът иска да представи за общочовешки и да издигне до степен на обективни категории чувствата на страх от смъртта и на отчаяние, които вълнуват изправената пред неминуема гибел буржоазия.

екзисти́рам (от лат. existo) Съществувам, живея.

екзо- (гр. éxō „вън“) В началото на сложни думи означава в ъ н ш е н, и з в ъ н н е щ о.

екзога́мия (*екзо-* и гр. gámos „брак“) Избягване на бракове между жените и мъжете на една и съща обществена група (род, племе); ср. ендогамия.

екзоге́нен (*екзо-* и гр. génos „род“) От външен произход; обясняван с външни причини.

екзóд = ексод.

екзоде́рма = ектодерма.

екзорбита́нтен (лат. exorbitans, antis) Който излиза от обикновените граници.

екзорци́зъм (от гр. exorkízō през лат.) *рел.* Заклинание, изгонване на „зли духове“.

екзосмóза (*екзо-* и гр. ōsmós „проникване“) 1. *физ.* Проникване отвън навътре на разделени една от друга течности с различна концентрация. 2. *биол.* Процес на просмукване на течност или разтворени вещества из клетките в заобикалящата ги среда; ср. ендосмоза.

екзостóза (*екзо-* и гр. ostéon „кост") Нарастване на костна тъкан върху кост.

екзóт (гр. exōtikós) Растение или животно от страни с рязко отличаващ се климат от страната, в която се отглеждат.

екзотерúк (гр. exōterikós) Непосветено в известна тайна лице; непосветен; ср. езотерик.

екзотерúчен (гр. exōterikós „външен") Общодостъпен, достъпен и за непосветените; прот. езотеричен.

екзотермúчен (*екзо-* и гр. thermós „топъл") Който излъчва топлина.

екзотúзъм (от гр.) Използуване в литературата и изобразителното изкуство сюжети от далечни страни, предимно от Далечния Изток.

екзóтика (гр. exōtikós „външен") 1. Съвкупност от характерни черти за далечни, предимно източни и южни страни, които от гледище на хората от другите страни са необичайни, чудновати. 2. *прен.* Необикновено, чудновато за една страна.

екзотúчен, екзотúчески (гр. exōtikós „чужд") 1. Който се намира извън приетото, извън обикновеното; далечен, чуждоземен. 2. Чудноват, необикновен.

екзотрóфен (*екзо-* и гр. trophḗ „храна") *биол.* Наименование, което се дава на паразит, живеещ върху организъм, който го храни.

екзофтáлм(ия) (*екзо-* и гр. ophthalmós „око") Ненормална изпъкналост на очната ябълка (напр. при Базедова болест).

екивóк (лат. aequivocus „двусмислен" през фр.) *литер.* Двусмисленост, двусмислен намек.

екúп (фр. équipe) 1. Група, отбор. 2. Облекло и съоръжение за известна работа, предимно за спорт и туризъм.

екипáж (фр. équipage) 1. Целият личен състав, който обслужва кораб, самолет, танк. 2. Брегова войскова единица от морската пехота, която служи за попълване на корабни екипажи.

екипúрам (фр. équiper) Снабдявам, обзавеждам с всичко необходимо.

екипирóвка (от фр.) 1. Снабдяване, обзавеждане с всичко необходимо. 2. Снаряжение, предимно за скипиране.

еклáмпсия (гр. éklampsis) *мед.* Състояние, характеризиращо се най-често с конвулсии и припадъци, със загубване на съзнание; тежко заболяване на деца до 2 години и на бременни жени.

еклезиáрх (гр. ekklēsíarchos) *църк.* Глава на църква, църковен началник.

еклезиáст (гр. ekklēsiastḗs) 1. Проповедник. 2. Заглавие на библейска книга, приписвана на Соломон, която започва с думите: „Суета на суетите, всичко е суета".

еклéзия (гр. ekklēsía) 1. В древна Гърция — събрание на граждани. 2. Християнската църква, общество от вярващи християни.

еклектúзъм (гр. eklektikós „който избира") 1. *книж.* Безпринципно и механично съчетание на разнородни, несъвместими и противоположни възгледи в науката и фолософията. 2. В изкуството — формално, механическо смесване на различни стилове.

еклектúк (гр. eklektikós) 1. Привърженик на еклектизма. 2. Учен или политик, който безпринципно свързва противоположни възгледи.

еклéктика=еклектизъм.

еклектúчески (гр. eklektikós) Който е свойствен на еклектизма.

еклéр (фр. éclair) Тестен сладкиш с продълговата форма и с пълнеж от крем.

еклимéтър (гр. ekklino „отклонявам" и métron „мярка") Топографски инструмент за приблизително определяне наклона на местност по отношение на хоризонта.

еклúптика (гр. ekleiptikḗ) *астр.* Голям кръг от небесната сфера, който се получава от пресичането ѝ с плоскостта на земната орбита. По нея се извършва видимото (от Земята) годишно движение на Слънцето.

еклóга (гр. eklogḗ „избор") 1. *литер.* Отделно избрано стихотворение от един автор. 2. *литер.* Стихотворение

със съдържание из пастирския живот, близко до идилия. 3. Сборник от избрани стихотворения. 4. *юр.* Византийски сборник от закони, издаден през 726 г. от византийския император Лъв III.

еколо́гия (гр. óikos „къща" и lógos „наука") Наука за взаимоотношението на организмите (животни и растения) и околната среда.

екра́н (фр. écran) 1. Подвижен щит или заслон срещу топлина, светлина, вода и др. 2. *техн.* Метален щит, който предпазва електрически уред или друга машина от външно влияние. 3. В хидротехниката — водонепропусклива покривка откъм водната страна на земнонасипните и каменнонасипните язовирни стени и откосите и дъното на каналите, която намалява филтрацията на водата през насипа. 4. Гладка бяла повърхност (често от платно), върху която се демонстрират изображения с диапозитив, филмов апарат и под. 5. *прен.* Кино; малкият екран — телевизор.

екраниза́ция (от фр.) Приготвяне на нещо за прожектиране на екран.

екрани́ране (от фр.) 1. Защита на уреди от външно влияние. 2. Снимане на филм. 3. Приготвяне на нещо за прожектиране на екран.

ексапостила́рий (гр. exapostillárion) *църк.* Утринно църковно песнопение.

ексапса́лми (гр. hexápsalmoi) *църк.* Шестопсалмие, 6 отбрани псалма.

екс- (лат. ex „от", „извън") В началото на сложни думи означава извън или бивш.

ексе́дра (гр. exédra) 1. Архитектурно оформено полукръгло място за сядане ниско до стена. 2. В древна Гърция — полукръгла издатина в колонада с места за сядане. 3. В древния Рим и по-късно — приемна, гостна, салон.

ексeléнц = ексцеленц.

ексе́р (тур. ekser) Гвоздей.

екси́к (тур. eksik) Недостиг в тегло, липса, недостатъчно.

ексика́тор (от лат. exsicco „изсушавам") Уред за изсушаване на препарати.

екскава́тор (от лат. excavo „дълбая") 1. Самоходна машина, която копае по разни начини почва, полезни изкопаеми на открито или загребва сипливи материали, пренася и изсипва изкопаната или загребана маса на определено място; ср. багер. 2. Хирургически инструмент за издълбаване.

екскава́ция (лат. excavatio) 1. Издълбаване, разбиване на скали и др. с взрив или екскаватор. 2. *анат.* Вдлъбнатина.

екскомуника́ция (лат. ex „извън" и communikatio „общуване") Отлъчване от църква.

екскориа́ция (лат. ex и corium „кожа") *мед.* Протрито място на кожата.

екскреме́нт (лат. excrementum) Изпражнение; тор.

екскре́т (лат. excrētum „отделено") Отделяно от организма ненужно или вредно вещество.

екскре́ция (от лат.) 1. Отделяне. 2. Дейността на жлезите и на други органи за отстраняване от организма на различни продукти на обмяната.

екскурзиа́нт (от лат.) Излетник.

екску́рзия (лат. excursio) Пътуване до определено място с научна цел или за отмора и развлечение; излет.

екску́рс (лат. excursus) Отстъпване от главната тема за обясняване на страничен въпрос; отклонение.

ексли́брис (лат. ex libris „от книгите на") Етикет, на който са написани тези две думи (ex libris) и след тях името на притежателя; залепва се на вътрешна страница на книга.

ексматрикула́ция (лат. exmatriculatio) Отписване на студент.

ексо́д (гр. éxodos „изход") 1. В античната трагедия — заключителната част на произведението; тържествено излизане на актьорите от сцената. 2. Заглавие на библейска книга, една от петте книги на Мойсей.

експанзи́вен (лат. expansio „разширение", фр. expansif) 1. Несдържан в проявяване на чувствата си, който не се въздържа; излиятелен. 2. Нападателен, завоевателен, грабителски.

експанзивност (от лат.) 1. Избухливост, невъздържаност, излиятелност. 2. Разширяване, стремеж към заграбване на чужди територии.

експанзия (лат. expansio) 1. *пол.* Стремеж за разпространяване и разширяване на политическо и икономическо влияние, власт, владение и др. 2. Агресивна политика на империалистическите държави за завладяване на чужди територии, колонии и пазари и унищожаване на политическата и икономическата независимост на други страни.

експатриация (*екс-* и лат. patria „родина“) Изгонване от отечеството.

експатриирам (от лат.) Изселвам от отечеството.

експедирам (лат. expedio) 1. Изпращам (стока, писма, вестници и др.). 2. *разг.* Отървавам се от някого; отпращам.

експедитивен (фр. expéditif от лат.) Бърз, сръчен; деловит.

експедитивност (от лат.) Бързина и лекота в работа; сръчност, деловитост.

експедитор (к. лат. expeditor) Лице, което се занимава с изпращане на различни стоки и предмети по влак, поща и др.; изпращач на стоки.

експедиция (лат. expeditio) 1. Разпределяне и изпращане на писма, вестници, списания, книги, стоки и др. 2. Служба в учреждение за разпределяне и изпращане. 3. Изпращане на група в далечно пътуване с научна цел или със специална задача. 4. Пътуване на група с научна или друга специална задача. 5. Група лица, които изпълняват такава задача.

експеримент (лат. experimentum) 1. Преднамерено предизвикване на някое явление при точно определени повторими условия за наблюдаване, измерване и пр. с цел да се потвърди или опровергае някое предположение или хипотеза, да се установи нещо ново или да се демонстрира нещо установено; опит. 2. Практическо изпитване на материал, начин на работа, проект на закон и пр.

експериментален (лат. experimentālis) Основан на опита, получен въз основа на опит.

експериментатор (лат. experimentātor) Който прави научни опити.

експериментирам (от лат.) Правя научни опити; опитвам.

експерт (лат. expertus „опитен“) 1. Човек, който познава добре нещо; вещо лице. 2. Натоварено от съд или друго учреждение лице, което да се произнесе по определен въпрос.

експертиза (фр. expertise) 1. Изследване от специалисти на известен въпрос, за да дадат мнение. 2. Разрешаване на спорен въпрос чрез експерти.

експираторен (от лат. exspīro „издишвам“) *езиков.* Който се изговаря със засилване на въздушната струя.

експирация (лат. exspiratio) 1. Издишване на въздух от белите дробове; издишване. 2. Засилване на издишната струя.

експлантация (от лат. explanto „пресаждам“) 1. *мед.* Пресаждане на живи тъкани. 2. Пресаждане на растения.

експликация (лат. explicatio) Обясняване на условни знаци, особено на планове, карти и подобни; ср. легенда (6).

експлоататор (от фр.) 1. Който използува нещо за своя сметка. 2. Капиталист, кулак, предприемач, който притежава средствата за производство, използува труда на други и си присвоява плода на техния труд.

експлоатация (фр. exploitation) 1. Използуване на чуждия труд от притежателите на средствата за производство, извличане полза от труда на други; кожодерство. 2. Разработване и използуване на природни богатства. 3. Използуване на предприятие, на превозни средства, на земя и т. н.

експлоатирам (от фр. exploiter) 1. Присвоявам си плода от чужд наемен труд, ограбвам работнически труд. 2. Разработвам природни богатства. 3. Използувам предприятие, земя, превозни средства и др.

експлозив (фр. explosif) 1. Избухливо вещество, взрив. 2. *езиков.* Съгласна,

която се произнася с избух на въздушната струя (г, к, д, т, б, п).

експлозѝвен (фр. explosif) 1. Който може да експлодира; избухлив, взривен. 2. Който се привежда в движение чрез вътрешна експлозия, който се извършва чрез вътрешна експлозия. 3. *езиков.* Който се произнася с избух на въздушната струя; експлозивна съгласна = експлозив (2).

експлóзия (лат. explosio) Взрив, избухване, придружено със силен гръм; възпламеняване на взривни вещества, придружено с трясък.

експозé (фр. exposé) 1. Кратко съобщение на представител на правителството в парламента по въпроси от текущата политика. 2. Кратко съобщение върху книга, документ и пр.; изложение, доклад.

експозимéтър (лат. expositus „изложен“ и гр. métron „мярка“) Уред за измерване на времето, през което обективът на фототрафски апарат трябва да бъде отворен при снимане в зависимост от светлината, снимания обект и др.

експозитýра (нем. Expositur) Агентура на чужда държава.

експозѝция (лат. expositio „изложение“) 1. Встъпителна част на литературно или музикално произведение, която съдържа мотивите, които ще се разработват в произведението. 2. Нареждане, излагане на предмети за гледане, за изложба. 3. Времето, през което обективът на фотографския апарат стои отворен за снимане.

експонáт (лат. exponātus „оставен за показ“) Предмет, изложен в музей, мострен панаир, изложба и др.

експонéнт (лат. exponens, entis „показващ“) 1. Лице, предприятие или учреждение, което излага предмети и изложба. 2. *мат.* Показател на степен.

експонѝрам (лат. expōno „показвам“) 1. Показвам предмет на изложба, мострен панаир и др. 2. *спец.* Излагам фотографска плака на действието на светлината.

експóрт (англ. export от лат. exporto) 1. Износ на стоки или капитали зад граница; износ. 2. Количество и стойност на стоки, изнесени зад граница.

експóртен (от лат.) Износен, определен за експорт.

експортѝрам (от лат.) Изнасям стоки в чужбина.

експортьóр (фр. exporteur) Лице или организация, които изнасят стоки в чужбина: износител.

експрéс (от лат. expressus „усилен“) Бърз влак, кораб, автобус и др. за дълго пътуване, които спират само на най-големите гари и пристанища.

експресѝвен (фр. expressif от лат.) *книж.* Изразителен.

експресионѝзъм (фр. expressionnisme) Упадъчно направление в западноевропейското изкуство и литература в началото на XX в., което схваща външния свят само като средство за изразяване на субективното състояние на човека. В основата на експресионизма стои отчаянието и обезверяването на индивида от буржоазната действителност.

експресионѝст (фр. expressionniste) Привърженик на експресионизма.

експрéсия (лат. expressio) Изразителност, сила на проява на чувства и преживявания.

експромѝсия (лат. expromissio) *юр.* Договор, при който трето лице поема задължението вместо ответника.

експрóмпт (лат. expromptus „бърз“ 1. Кратка реч, произнесена без предварителна подготовка; импровизация. 2. *литер.* Стихотворение, обикновено с весело съдържание, създадено по някакъв случай и без подготовка. 3. *муз.* Малко музикално произведение, създадено като импровизация при изпълнението.

експрóмпто (от лат.) Неочаквано, без подготовка, из един път.

експроприáтор (фр. expropriateur от лат.) Лице, което извършва отчуждаване.

експроприáция (лат. ex „извън“ и proprius „собствен“) 1. *юр.* В буржоазното право — насилствено отчуж-

даване на имуществото, изземване на имоти от страна на държавата. 2. Изземване средствата на производство от една класа по насилствен начин или по икономически път; експроприация на експроприаторите — при социалистическите революции изземване на средствата за производство от капиталистическите експлоататори и превръщането им от частна в обществена собственост — революционен акт на диктатурата на пролетариата.

експроприйрам (фр. exproprier) 1. Отнемам, изземвам, извършвам експроприация. 2. Лишавам от средствата за производство.

експýлсия (лат. expulsio) Принуждаване на чужденец да напусне дадена държава в кратък срок поради извършени нарушения или поради липса на основания да пребивава в нея.

екстáз (гр. ex „вън" и stásis „стоене") *книж.* Болезнено възторжено състояние, крайна степен на възхищение, достигаща до болезненост; възторженост, възхитеност.

екстемпорáлен (лат. extemporālis) Неочакван, ненадеен.

екстензи́вен (лат. extensīvus) Разпространен, разширен, разпръснат; екстензивно земеделие — земеделие на широка площ, със слабо развита техника и нисък урожай; прот. интензивен.

екстензи́вност (от лат.) Разпространеност, разширеност.

екстéнзия (лат. extensio) *мед.* Изтегляне на човешкото тяло или на части от него по надлъжната им ос с лечебна цел.

екстéнзор (лат. extensor) *анат.* Мускул, който разгъва; разгъвач.

екстериóр (лат. exterior) 1. Външен изглед, външност. 2. Външен вид и телосложение на животните.

екстериториáлен (лат. ex „извън" и territoriālis „земен") Който се ползува с екстериториалност, смятан за непринадлежащ на страната.

екстериториáлност (от лат.) Положение на дипломатическия персонал, войска, военни кораби и самолети, намиращи се на територията или в териториалните води на чужда държава, състоящо се в неподсъдност на местното правосъдие и освобождаване от действията на местната администрация.

екстернáнт (от лат. externus „външен") 1. Лице, което полага изпити в някое висше учебно заведение, без да посещава лекции и упражнения. 2. Ученик, който не живее в пансиона при училището; „външен" ученик.

екстернáт (от лат.) 1. Система за завършване на средно или висше учебно заведение чрез самостоятелна подготовка — без посещаване на лекции и занимания. 2. *остар.* Училище, при което няма пансион.

екстерни́рам (от лат. externus) Принудително изпращам някого извън границите на държавата; изгонвам.

екстирпáтор (от лат. exstirpo „изкоренявам") Вид земеделска машина за дълбоко разравяне на пръстта и изкореняване на плевелите; ср. грубер.

екстирпáция (лат. exstirpatio „изскубване") 1. *мед.* Коренно премахване на орган или част от него. 2. Изкореняване. 3. *прен.* Премахване, унищожаване.

éкстра (лат. extra „извън") 1. Който е от най-добро качество. 2. *разг.* Много добре, отлично.

екстравагáнтен (фр. extravagant от лат.) Който излиза извън общоприетото; необичаен, необикновен, странен, оригинален.

екстравазáт (лат. extra „извън" и vas „съд") *мед.* Излязлата кръв от кръвоносните съдове в съседните тъкани.

екстравазáция (лат. extravasatio) *мед.* Вътрешен кръвоизлив, кръвоизлив в тъканите от кръвоносните съдове.

екстради́ция (фр. extradition от лат. ex „извън" и trado „предавам") Предаване на чужд гражданин (поданик) по искане на собствената му държава за нарушение на законите ѝ.

екстрáкт (лат. extractum) 1. Вещество, извлечено по химически начин от растителна или животинска тъкан и

др. 2. Лечебен препарат; лекарство, получено от сгъстени сокове на лечебни вещества.

екстрактѝвен (от лат. extractus „извлечен") 1. Получен чрез екстрахиране. 2. Който може да се извлича, който има свойствата на екстракт.

екстра́ктор (от лат. extraho „извличам") 1. Апарат за екстрахиране. 2. Приспособление за изхвърляне на гилзата на патронника. 3. *мед.* Инструмент за изваждане на зъб, за отстраняване на зъбен нерв или на чуждо тяло.

екстра́кция (лат. extractio) 1. Механично изваждане или изтръгване на нещо. 2. Извличане на известна съставка от смес с помощта на разтворител, който разтваря само тая съставка. 3. Извличане на метали от руда чрез разлагане на съединението, за да се отдели металът.

екстраполя́ция (фр. extrapolation) 1. Интелектуална (умствена) операция, с която един процес, една закономерност или проверен на практика опит се прилага и в съседни области, които не са обект на пряко наблюдение и проучване. 2. Обобщаващо заключение въз основа на частични (фрагментарни) данни. 3. В статистиката— начин за намиране числени показатели извън пределите на даден ограничен статистически ред. Използува се при стопанското оперативно и перспективно планиране.

екстраордина́рен (лат. extraordinarius) 1. Извънреден, необичаен, необикновен, рядък. 2. *остар.* Който не заема катедра, заемащ място на професор, незавеждащ катедра.

екстрахѝрам (лат. extraho „извличам") 1. Изваждам, отделям. 2. *хим.* Отделям вещество от смес с помощта на разтворител или апарат.

екстре́мен (лат. extrēmus) Краен, извънмерен.

екстремѝзъм (от лат. extrēmus „краен") Привързаност към крайни възгледи и мерки, особено в политиката.

екстремѝст (от лат.) Привърженик на крайни възгледи и мерки.

екстре́мум (лат. extrēmum) *мат.* Най-голямото и най-малкото значение на величините.

е́кстрен (лат. extra „извън") 1. Който е извънреден. 2. Неотложен, непредвиден.

екстроспектѝвен (лат. extra „извън" и specto „гледам") Основан на обективно наблюдение на външните прояви.

ексуда́т (лат. exsudātus) *мед.* Течност, която изтича при възпаления от стените на кръвоносни капиляри в тъкани или телесни кухини.

ексуда́ция (лат. exsudatio) 1. Процес на образуване на ексудат. 2. *техн.* Процес на отделяне от взривни вещества на съдържащите се в тях течни компоненти, който се предизвиква от неправилно съхраняване или от грешка при производството.

ексфолиа́ция (от лат. exfolio „лишавам от листа") *мед.* Едролюспесто олющване.

ексха́устер (англ. exhauster) *техн.* Вентилатор, който прочиства заводски помещения, шахти и др. от прах, пари, газове и подобни.

ексхибиционѝзъм (от лат. exhibeo) Болестно състояние, при което страдащият показва половите си органи и други срамни части публично, особено пред другия пол.

ексхибиционѝст (от лат.) Който страда от ексхибиционизъм.

ексхума́ция (лат. exhumatio) Изравяне на труп за съдебномедицинско изследване.

ексцеле́нц (нем. Exzelenz от лат. excellens, entis „издигнат") Превъзходителство (титла за висш сановник).

ексцентрѝда (от лат.) Театрална или циркова игра с ексцентрични (причудливи) номера.

ексцентрѝк (фр. excentrique от лат. ex „извън" и centrum „център") 1. Своеобразен човек, чудак. 2. Цирков артист, който изпълнява ексцентрични номера. 3. *техн.* Специална част на машина във вид на метален диск, поставен на движещия се вал така,

че центровете им не съвпадат; служи да регулира движението.

ексцентрѝчен (фр. excentrique от лат.) 1. *геом.* Който няма общ център; ексцентрична ос — машинна ос, която превръща въртеливо движение в линейно или обратно. 2. *прен.* За човек, постъпка и др. — особен, своеобразен, чудноват странен.

ексцентрѝчност (фр. excentricité от лат.) 1. Несъвпадане на центровете на два кръга, на два вала и др. 2. Отклонение от център. 3. *прен.* Своеобразност, причудливост, чудноватост; своеобразна постъпка.

ексцéс (лат. excessus „оттъпление", „отклонение") *книж.* Крайна проява, невъздържаност, излизан извън нормата, изстъпление.

ексцѝзия (лат. excisio) *мед.* Изрязване; ср. ектомия.

ексцитатѝвен (от лат. excito „възбуждам") Който възбужда или привлича вниманието; който действува силно.

ектáзия (гр. éktasis) *мед.* Разширение на кръвоносни съдове или на някои органи.

ектéния (от гр. ek „от" и téinō „протягам") *църк.* Вид молитви при християнско богослужение, произнасяни гласно и провлечено.

ектипогрáфия (гр. éktypos „изпъкнал" и gráphō „пиша") Печат с изпъкнали букви за слепи.

ектоблáст (гр. ektós „извън" и blástos „издънка") = ектодерма.

ектогенéза, ектогенéзис (гр. ektós „извън" и génesis „произход") *биол.* Прогресивно направление в биологията, според което еволюцията на организмите става под влияние на непосредственото въздействие на външната среда.

ектодéрма (гр. ektós „вън" и dérma „кожа") *биол.* 1. Външният клетъчен пласт в зародишите на многоклетъчните животни и човека. 2. Външният пласт от стената на тялото на мешестите животни, съставен от един слой клетки.

ектóмия (гр. ektomía) *мед.* Изрязване; ср. ексцизия.

ектопаразѝт (гр. éktós „навън" и *паразит)* Паразит, който живее на повърхността на тяло, външен паразит; прот. ектопаразит.

ектóпия (гр. éktopos „преместен") *мед.* Ненормално положение на орган, изместване.

ектоплáзма (гр. ektós „навън" и *плазма*) *биол.* Периферен по-плътен слой на протоплазма в клетка.

ектотрóфея (гр. ektós „вън" и trophós „хранещ") Който живее по повърхността на телата.

екхимóза гр. ek „извън" и háima „кръв *мед.* Кръвоизлив в кожната тъкан.

екю́ (фр écu) Стара френска златна или сребърна монета с различна стойност.

елаборáт (лат. elaborātus „изработен") Нещо изработено: написано съчинение, произведена стока и пр.

елаборáция (лат. elaboratio) Изработване, обработване.

елáн (фр. élan) Подем, въодушевление, порив.

еластѝн (гр. elastikós „който е силен да кара, да движи") Вещество, което влиза в състава на еластичната съединителна тъкан у висшите животни.

еластѝчен, еластѝчески (гр. elastikós, фр. élastique) Гъвкав, пъргав, разтеглив.

еластѝчност (от гр.) 1. Свойството на някои тела да възстановяват формата и обема си (при течности и газове — само обема), щом се премахне причината за тяхното деформиране. 2. Гъвкавост, разтегливост.

елатерѝт (от нгр. eláté „ела") Тъмнокафява разтеглива минерална смола, която се използува за направа на скъпи лакове; минерален каучук.

елатѝв (лат. elatīvus „висок") *грам.* 1. Падеж, който показва изходен пункт — движение отвътре навън. 2. Превъзходна степен без съпоставяне, елативна степен, напр. твърде висок.

елатѝвен (лат. elatīvus „издигнат") Висок, голям; елативна сте-

пен — висока степен, превъзходна степен без съпоставяне.

елатит (гл. elátē „ела") Вкаменено смолисто дърво.

елеати (по град Елея в Южна Италия, наричана Велика Гърция), Древногръцки философи от V в. пр. н. е., според които истинското битие е неизменно, а видимото и постоянно изменящо се многообразие е недействително (главни представители на това учение са Зенон и Парменид).

елеатски (от гр.) Свойствен на елеатите и на тяхната школа, непризнаващ материята за начало на битието.

елеватор (от лат. elevo „издигам") 1. *техн.* Съоръжение за непрекъснато пренасяне предимно на насипни материали във вертикална или наклонена посока. 2. Уредба, използувана при добиване на машинно формуван торф. 3. Голямо здание, хамбар с механични приспособления за пазене на зърнени храни; ср. силоз. 4. Инструмент за вадене на зъби, оправяне на счупени кости и др. 5. *анат.* Двигателен мускул.

елевация (от лат. elevo „издигам") 1. *астр.* Полюсна височина на звезда или съзвездие по отношение на хоризонта. 2. *воен.* Ъгъл, който се образува от цевта на оръдие и хоризонта.

елевзински празници (от собс.) Древногръцки религиозни тържества в чест на богините Деметра и Персефона, в които участвували само посветени (по името на гр. Елевзин в древна Атика).

елевтерии (гр. eleuthéria) В древна Гърция — празници в чест на богинята на свободата.

елегантен (фр. élégant) Изящен, изискан; облечен с вкус.

елегантност (от фр.) Изисканост, изящност; добър вкус.

елегичен (гр. elégeios „елегичен") 1. Присъщ на елегия. 2. Пропит с тъга; тъжен.

елегия (гр. elegéia от élegos „жалба") 1. В древна Гърция — стихотворение, написано в дистихони (двустишия) с различно съдържание. 2. Лирично стихотворение с тъжен тон и любовни мотиви. 3. Музикално произведение с тъжно съдържание.

елей (гр. élaion) 1. *църк.* Маслинено масло. 2. *прен.* Лек; успокоение.

елек (тур. yelek) Жилетка, къса дреха без ръкави.

елективен (от лат. electus „избран") Избирателен, избираем.

електор (лат. elector) Избирател.

електорален (от лат. elector) Избирателен, с права да избира.

електорат (лат. electorātus) Право за избиране, избирателно право.

електризация (гр. през лат.) 1. *физ.* Зареждане с електричество; електризиране. 2. *мед.* Лекуване с електричество.

електризирам (от гр.) 1. Пълня с електричество; наелектризирам. 2. Лекувам с електричество.

електрик (фр. électrique) Синьозелен.

електрификация (*електричество* и лат. facio „правя") 1. Създаване на мрежа от електроцентрали и електропроводни линии за обилно снабдяване на промишлеността, транспорта, земеделието и населените места с електрическа енергия за производствени и битови нужди. 2. Въвеждане на електрическата енергия в различните клонове на стопанството. 3. Употребяване на електрическата енергия за производствени и битови нужди.

електрифицирам (нем. elektrifizieren от гр.-лат.) 1. Въвеждам в употреба електричество в промишлеността, земеделието и в бита. 2. Снабдявам с електричество.

електрически (от гр.) 1. Който се отнася до електричеството; който се произвежда от електричество. 2. Служещ за преминаване на електрически ток. 3. Получаван от електрически ток. 4. Който действува с електрически ток.

електричество (от гр. élektron „кехлибар") 1. Една от най-важните форми на енергията и на различните явления, в които се проявява съществуването, движението и взаимодей-

ствието на електрическите товари. 2. Раздел от физиката, който изучава електрическите явления. 3. Осветление, електрическо осветление.

електро- (гр. élektron). Първа съставна част на сложни думи със значение електрически.

електроаку́стика *(електро- и акустика)* Дял от физиката, който изследва превръщането на звуковата енергия в електрическа и обратно; изучава пренасянето на звука на разстояние по жичен или безжичен път, също и записването и възпроизвеждането на звуковите вълни по електромагнитен или електрооптичен път.

електровегетоме́тър *(електро-, вегетация* и гр. métron „мярка") Уред за наблюдаване влиянието на електричеството върху растенията.

електроге́н *(електро-* и гр. génos „род) Тяло, което произвежда електричество.

електро́д *(електро-* и гр. hodós „път") 1. *физ.* Проводник за вкарване на електрически ток в течност, газ и др. 2. Всеки край на електрическа верига.

електродиагно́стика *(електро- и диагностика) мед.* Метод за преценяване на функционалното състояние на мозъчната тъкан, мускулите, двигателните нерви и двигателните нервни клетки.

електродина́мика *(електро и динамика)* Отдел от физиката, който изучава свойствата на електрическите токове и взаимодействието между тях.

електродинамоме́тър *(електро-* и гр. dýnamis „сила" и métron „мярка") Уред за измерване силата на електрическия ток.

електроже́н (фр. électrogène) *техн.* Уред за спояване на метали, като се използува електрически ток; ср. оксижен.

електроинжене́р *(електро- и инженер)* Специалист по електроинженерство.

електроинжене́рство *(електро- и инженерство)* 1. Сбор от науки, които се занимават с изучаването на електричеството и неговото всестранно приложение в живота. 2. Професия на електроинженер.

електрока́р *(електро-* и англ. car „кола") Безрелсова количка с гумени колела за прекарване на товари на неголеми разстояния, която се движи от електродвигател, захранван от носим акумулатор.

електрокардиогра́ма *(електро- и кардиограма) мед.* Графическа скица на дейността на сърцето, направена по метода на електрокардиографията.

електрокардиогра́фия *(електро-* и гр. kardía „сърце" и gráphō „пиша") *мед.* Метод за определяне състоянието на сърцето чрез записване на явленията, които се появяват при дейността му.

електрокулту́ра *(електро-* и лат. cultūra „обработка") Използуване на електрически ток при селскостопанските култури.

електроли́за *(електро-* и гр. lýsis „разтваряне") *физ.* Разлагане на веществата чрез електрически ток, протичащ през тях, когато са в разтвор или стопилка.

електроли́т *(електро-* и гр. lytós „разтворим") *физ.* Вещество, което в разтворено или стопено състояние може да се разпада на йони.

електроли́тен (от гр.) Получен чрез електролиза или който се отнася до електролит.

електролуминесце́нция *(електро- и луминесценция)* Светене на тела под въздействието на лъчи, изпускани от радиоактивните вещества.

електромагнети́зъм *(електро- и магнетизъм)* 1. *физ.* Магнитни явления, предизвикани от електрически ток. 2. Наука за електромагнитни явления.

електромагни́т *(електро- и магнит) физ.* Временен магнит, образуван от парче мека стомана, навито витлообразно с изолирана жица, което добива магнитни свойства, когато през намотката протича електрически ток.

електромагни́тен (от гр.) 1. Който се отнася към електромагнетизма. 2. Който се отнася едновременно към

електричеството и към магнетизма; **електромагнитни вълни** — периодични изменения на електрическото и магнитното поле, които се разпространяват в пространството с бързина 300 000 км в секунда. Към тях се отнасят светлинните лъчи, радиовълните, рентгеновите лъчи и др.

електромéр *(електро-* и *меря)* Уред за измерване количеството на изразходваната електрическа енергия.

електрометалýргия *(електро-* и *металургия)* Техника за добиване на метали и сплави от руди с помощта на електрически ток.

електромéтрия *(електро-* и гр. metréō „меря") 1. Откриване на руди с помощта на електрически уреди. 2. Учение за електрическите измервания и за електрическите уреди.

електромéтър *(електро-* и гр. métron „мярка") Уред за измерване потенциалите на наелектризираните тела.

електромонтьóр *(електро-* и *монтьор)* Лице, което се занимава с поправка и монтиране на съоръжения и машини, движени с електричество.

електромотóр *(електро-* и лат. motor „двигател") Електрически двигател; мотор, движен от електрически ток.

електрóн (гр. élektron) 1. У старите гърци — кехлибар, янтар; сплав от злато и сребро. 2. *физ.* Елементарна частица с отрицателен електрически товар. 3. Лека сплав от магнезий, алуминий, цинк и др., която се употребява при строежа на самолети.

електрóнволт *(електрон* и *волт)* Единица мярка за енергия на елементарни частици, атомни ядра и др., използувана в атомната и ядрената физика.

електрóнен (от гр. élektron) Който се отнася към електрониката; **електронна теория** — теория, която разглежда електрическите явления като резултат от съвкупното действие на множество елементарни електрически заряди — електрони, и дава обяснение за електрическите и магнитните свойства на веществото.

електрóника (от гр. élektron) 1. Раздел от електротехниката, който изучава и използува на практика електрическите явления в газова среда и вакуум. 2. Дял от физиката, който изучава свойствата на свободните електрони.

електроóптика *(електро-* и *оптика)* Раздел от физиката, който изследва действието на електрическото поле върху оптическите свойства на веществата.

електроскóп *(електро-* и гр. skopéō „гледам") *физ.* Уред за откриване на електрическите товари и напрежения.

електростáтика *(електро-* и *статика)* *физ.* Учение за свойствата и взаимодействията на неподвижно разпределените електрически пълнежи.

електростатúчески (от гр.) Който се отнася към електростатиката.

електростомáна *(електро-* и *стомана)* Висококачествена стомана, която се топи в електрически пещи.

електрострúкция *(електро-* и лат. strictio „стягане") 1. Изменение на обема (свиване или удължаване) на диелектрици под действието на електрично поле. 2. Намаляване на обема на разтворител, след като в него се разтвори електролит поради наличието на електростатични полета около йоните.

електротáксис *(електро-* и гр. táxis „положение") *биол.* Преместване на организъм или на негови части при въздействие на електрически ток.

електротéлфер *(електро-* и *телфер)* Повдигателна и транспортна машина, която се движи по висящ еднорелсов път чрез електрически ток.

електротерáпия *(електро-* и *терапия)* *мед.* Лекуване с електрически ток.

електротéрмия *(електро-* и гр. thermós „топъл") 1. Раздел от техниката, който изследва превръщането на електрическата енергия в топлина. 2. Лекуване чрез нагряване с електрически ток. 3. Дял от химията, който

се занимава с химическите процеси при много високи температури, получени чрез електричество. При такива процеси се получава изкуствен графит, карборунд и др.

електротехни́к *(електро-* и *техник)* 1. Специалист по някой дял от електротехниката. 2. Студент по електротехника.

електроте́хника *(електро-* и *техника)* 1. Наука, която изучава начините за добиване, пренасяне, разпределение и приложение на електрическата енергия. 2. Дял от техниката, който изучава устройството и производството на електрически уреди, машини и съоръжения.

електроти́пия = галванотехника.

електротра́ктор *(електро-* и *трактор)* Трактор, захранван с електрическа енергия чрез гъвкав кабел.

електрофо́р *(електро-* и гр. phorós „който носи") Уред за получаване в малки количества на статично електричество.

електрохи́мия *(електро-* и *химия)* Дял от физикохимията, който изучава действието на химическите процеси, предизвикани от действието на електрически ток върху веществата, и електрическите явления, които възникват вследствие на химически реакции.

еле́ктрум (гр. през лат. electrum) Самородна сплав на злато с около 50% сребро.

елеме́нт (лат. elementum „стихия", „първоначално вещество") 1. Първична съставна част от нещо. 2. *хим.* Просто вещество, съставено от атоми от един и същ вид, което не се разлага по химически начин и се характеризира с определени химически и физически свойства, напр. кислород, желязо, азот и др. 3. *мн. ч.* Основни и първоначални познания по нещо. 4. *физ.* Уред за получаване на електрически ток. 5. *мат.* Безкрайно малка величина. 6. *прен.* Лице от определена обществена среда. 7. *техн.* Всяка неразглобяема част от сложна машина или уредба, напр. витло, ос, лагер и пр. 8. Всяка от съставките, които определят общото състояние на времето (температура, вятър, влажност, налягане и пр.).

елемента́рен (лат. elementarius) 1. Първоначален, основен, най-общ. 2. Твърде прост, общодостъпен, ясен. 3. Повърхностен, ограничен; е л е м е н т а р н а ч а с т и ц а — най-малките частици, от които е изградена материята, напр. фотон, електрон, позитрон, протон, неутрон и др.

елеосвеще́ние (от гр. élaion „масло") *църк.* Маслоосвещение, църковно тайнство; маслосвет.

еларо́ни (фр. aileron „крилца", „перка") Подвижни части, прикрепени към задната част на крилата на самолета, с които пилотът управлява страничното (напречното) равновесие на самолета.

елефантиа́зис (от. гр. eléphas, antos „слон") *мед.* Болест, при която се явява необикновено увеличаване на отделни части от тялото, обикновено на крайниците.

елиди́рам (фр. élider от лат.) *езиков.* Изпускам гласна в края на дума.

ели́зий, ели́зиум (гр. Elysion) 1. *мит.* Мястото, където се намирали душите на умрелите; елисейски полета. 2. Рай. 3. У Омир — прелестна страна при Атлантическия океан.

ели́зия (лат. elisio) *езиков.* Изпускане на гласна от дума, напр. кат' = като, нашта = нашата.

еликси́р (ар. el-iksir „есенция") 1. Вълшебно питие, което напразно искали да открият алхимиците; вярвали, че можело да продължи живота на човека. 2. Название на някои спиртни тинктури и разтвори, които се употребяват в медицината и козметиката. 3. *разг.* Необикновено хубаво питие.

елимина́тор (фр. éliminateur) Съоръжение за отделяне на увлечени от въздушен или газов поток капчици.

елимина́ция (от лат. elimino „изгонвам") 1. Изключване, отстраняване, изхвърляне. 2. *мат.* Изключване на

неизвестното от системата на уравнението.

елиминѝрам (лат. elimino „изгонвам") Изоставям, отстранявам, изключвам.

ѐлинг (хол. helling) 1. Място, което служи като строителна или ремонтна база за кораби. 2. Специално инсталирано място за пазене на дирижабли и балони.

елинѝзъм (от гр. Héllēn „грък") 1. *езиков.* Особеност от старогръцки език, която е минала в друг език, предимно в латински. 2. *ист.* Елинската култура от средата на IV в. пр. н. е. до 30 г. пр. н. е., която се е разпространила на Изток и приела елементи от източните култури.

елинѝст (гр. hellēnistḗs) 1. Специалист по гръцки език и литература. 2. Привърженик на елинската култура.

елинистѝчески (гр. Hellēnikós) Свойствен или присъщ на елинизма.

ѐлински (гр. Héllēn) Гръцки.

ѐлипса (гр. élleipsis „изпускане") 1. *геом.* Затворена крива, в която сборът от разстоянията от всяка нейна точка до две определени точки (фокуси) е постоянна величина; вид конусно сечение. 2. *езиков.* Изпускане на някоя част на изречение, която лесно се подразбира (напр. сказуемо, подлог и др. части).

елипсогра́ф (гр. élleipsis и gráphō „пиша") Уред за чертане на елипси.

елипсоѝд (гр. élleipsis и éidos „вид") Геометрично тяло, което се получава, когато се завърти елипса около една от своите оси.

елиптѝчен, елиптѝчески (гр. elleiptikós) 1. С формата на елипса, елипсовиден. 2. *грам.* С изпусната някоя част от изречението, която се подразбира.

елѝт (фр. élite от лат. eligo „избирам") 1. *книж.* Отбрана част от едно общество. 2. Отбрани екземпляри от растения и животни при селекция.

елѝтен (от фр. élite) Отбран, най-хубав, първокачествен.

елма́з (тур. elmas) 1. Диамант. 2. Уред за рязане на стъкло.

елоквѐнтен (лат. eloquens, entis) Красноречив.

елоквѐнция (лат. eloquentia) Красноречие.

елонга́ция (от лат. е „от" и longus „дълъг") 1. *астр.* Видимото ъглово разстояние на една планета от Слънцето. 2. Линейното отклонение в даден момент на едно трептящо тяло от равновесното му положение.

елпезѐ (тур. yelpaze) 1. *остар.* Ветрило. 2. *спец.* Надиплени във връзка листа от тютюн.

елу́вий (от лат. eluo „отмивам") *геол.* Продукт от изветряването на скали, който остава на мястото на първоначалното си образуване.

ѐлфи (нем. Elf.) *мит.* В германската и скандинавската митология — леки, въздушни същества, надарени с чудотворни способности, обикновено добре разположени към хората.

ема́йл (фр. émail от ст. нем. smalt) 1. Стъкловидно прозрачно, различно оцветено вещество, с което се покриват метални или керамични съдове за предпазване от окисляване или за украшение. 2. Твърдо костно вещество, което покрива външната част на зъб; глеч. 3. Художествено произведение, покрито с емайл.

емайлѝрам (от фр.) Покривам с емайл.

ема́йллак (фр. émail и *лак)* Вид боя, която бързо изсъхва и образува гладка предпазна ципа.

ема́йлов (от фр. émail) Направен от емайл или украсен с емайл.

емана́ция (лат. emanatio „изтичане") 1. Излъчване, отделяне на нещо. 2. *физ.* Излъчване на радиоактивни вещества. 3. Газообразно вещество, продукт от разпадането на радиоактивните вещества радий, актиний и торий.

еманципа́ция (лат. emancipatio) *книж.* Освобождение от състояние на зависимост, от гнет, от предразсъдъци и ограничения, получаване на права.

еманципѝрам (фр. от лат.) Освобождавам от зависимост, от настойничество, от предразсъдъци и пр.

ембáрго (исп. embargo „запрещение") *юр.* 1. Забрана за внасяне или изнасяне на стоки, валута и др. 2. Забрана от страна на държава на собствените ѝ кораби да посещават чужди пристанища и на чуждите — собствените ѝ пристанища.

емблéма (гр. émblēma „изпъкнало украшение") Предмет, изображение, образ или знак, които служат като символ на идея или понятие (котва = надежда).

емблематúчен (от гр.) 1. Който служи за емблема, който се отнася към емблема. 2. Условен, иносказателен, с преносно значение.

емболúя (от гр. émbolon „клин") *мед.* Запушване на кръвоносен съд с донесени от кръвния поток частици съсирена кръв, въздух, масти и др.

ембриологúчен (гр. émbryon „зародиш" и lógos „наука") 1. *биол.* Който се отнася до ембриологията. 2. Зачатъчен.

ембриолóгия (гр. émbryon „зародиш" и lógos „наука") 1. Наука за зародишите (ембрионите) на животните и човека. 2. Наука за закономерностите при образуването на размножителните органи и процесите на оплождането, както и за образуването и развитието на зародиша и семето при растенията.

ембриóн (гр. émbryon) 1. Зародиш на организъм в ранния период на развитието му; нероден плод. 2. Зачатък на растения, който се състои от корен, стъбло и листа, намиращи се в семето. 3. *прен.* Зачатък, начало, зародиш.

ембрионáлен (лат. embryonālis от гр.) Зачатъчен, зародишен.

ембриотóмия (гр. émbryon „зародиш" и tomé „рязане") *мед.* Операция, която се състои в насичане на парчета зародиша при трудно раждане.

еменúи (тур. yemeni) *остар.* Половинки обувки с ниски токове; калеври.

емергéнт (лат. emergens, entis „подаващ се") *бот.* Израстък върху повърхността на стъбло или лист на растение (бодли на роза и др.).

емеритýра (от лат. emeritus „заслужен") В царска Русия — капитал, образуван от вноски на чиновници и изразходван за даване на специална издръжка след изтичане на определен срок.

еметрóпия (гр. émmetros „съразмерен" и ops „око") *физ.* Нормално пречупване на светлината от очите.

емигрáнт (лат. emigrans, antis) Лице, което по една или друга причина е напуснало родината си и живее в чужда страна; изселник.

емиграциóнен (от лат. emigratio, ōnis) Който се отнася до емиграция; преселнически.

емигрáция (лат. emigratio „преселване") 1. Доброволно или принудително изселване от някоя страна и преселване в други страни по различни причини. 2. Продължително или постоянно живеене извън границите на отечеството поради такова преселване. 3. *сбир.* Емигранти, преселници в една страна. 4. *физиол.* Излизане на левкоцитите и еритроцитите от стените на кръвоносните съдове.

емигрúрам (лат. emigro) Изселвам се от отечеството си в друга страна по политически или други причини.

еминéнтен (лат. eminens, entis „изпъкващ") Който изпъква, който се отличава; превъзходен.

еминéнция (лат. eminentia „превъзходство") 1. Високопреосвещенство (титла за католически епископ). 2. Превъзходителство, благородие, високоблагородие.

емúр (ар. emir) Владетелска княжеска титла в някои мюсюлмански страни на Изток.

емисáр (лат. emissarius „изпратен") Лице, изпратено от държава или организация другаде, най-често в друга страна, с политическа или друга мисия.

емисиóнен (от лат. emitto „пущам") Който се отнася до емисия; е м и с и о н н а б а н к а — която има право да пуска пари; е м и с и о н е н н а л о г — загуба от обезценяването на пари при инфлация.

емисия (лат. emissio) 1. *фин.* Пускане от държава или частни капиталистически обединения на ценни книжа, банкови билети и книжни пари. 2. *техн.* Радиопредаване. 3. Процес на отделяне на електрони от повърхността на някои вещества под действието на топлина, светлина, електрическо поле или електронно бомбардиране.

емитент (лат. emittens, entis „който пуска") Учреждение, което издава ценни книжа—монети или книжни пари; емисионна банка.

емитирам (лат. emitto) *фин.* Пущам в обръщение ценни книжа, монети или книжни пари.

емиш (тур. yemiş) Овощия, плодове.

емляк (тур. emlâk) *остар.* 1. Данък върху недвижим имот. 2. Недвижим имот.

емлячен (от тур.) Който се отнася до данък върху недвижим имот; е м л я ч н а к н и г а — книга, в която са вписани имоти, подлежащи на данък.

емоционален (лат. emotionālis) 1. Свойствен на емоция, предизвикан от емоция, който се характеризира с чувства. 2. Лесно възбудим, невъздържан, чувствителен.

емоционализъм (от лат.) *фил.* Течение в психологията, което смята чувствата за първичен и основен елемент на съзнанието.

емоция (фр. émotion от лат. emoveo „възбуждам") *книж.* Душевно преживяване; вълнение, чувство, възбуда (напр. страх, гняв, радост).

емпиема (гр. empyēma „гнойник") *мед.* Гнойно възпаление на затворена кухина или на орган с кухина (жлъчен мехур, плевра и др.).

емпирей (гр. émpyros „обхванат от пламък") 1. У древните гърци и християни — най-високата част на небето, пълна с огън и светлина, местопребиване на боговете и светиите. 2. *прен.* Въздушно пространство; висини.

емпиризъм (от гр. empeiría „опит") философско направление, което признава опита за единствен извор на познанието и подценява значението на научните обобщения.

емпирик (гр. empeirikós) 1. *книж.* Последовател на емпиризма. 2. Практичен човек, а не мечтател; практик.

емпириокритик (гр. empeiría „опит" и *критик)* Последовател на емпириокритицизма.

емпириокритически (от гр.) Който се отнася до емпириокритицизма.

емпириокритицизъм (гр. empeiría „опит" и kritikḗ „критика") Субективно-идеалистическо философско течение, което отрича обективното съществуване на материалния свят и разглежда предметите като продукт на съзнанието; ср. махизъм.

емпириомонизъм (гр. empeiría „опит" и mónos „сам") *фил.* Разновидност на емпириокритицизма или на махизма в Русия.

емпириомонист (от гр.) Последовател на емпириомонизма.

емпириосимволизъм (гр. empeiría „опит" и sýmbolon „знак") *фил.* Разновидност на емпириокритицизма — субективно-идеалистическа философия, според която представите и понятията не са отражения на реални предмети в съзнанието, а са само символи на нашите усещания.

емпириосимволист (от гр.) Последовател на емпириосимволизма.

емпирист (от гр.) = емпирик.

емпиричен, емпирически (гр. empeirikós) 1. Който е присъщ на емпиризма. 2. Който е основан на опита; опитен.

емпирия (гр. empeiría „опит") *фил.* Възприемане на външния свят непосредствено със сетивните органи; наблюдение при естествени условия — в противоположност на експеримента, който е научен опит.

емпорион (гр. empórion) Тържище, място за търговия.

ему (порт. ema) *зоол.* Голяма австралийска птица, подобна на щраус, но с по-къса оперена шия и със силни трипръсти крака.

емулгатор, емулсатор (от лат. emulgeo) 1. Вещество, което повишава

устойчивостта на емулсия. 2. Апарат, който чрез въртене и разбъркване приготвя емулсия.

емулсѝн (лат. emulsus „издоен") Белтъчно вещество, което се съдържа в бадема.

емýлсия (лат. през фр. émulsion) **1.** *хим.* Течност, която съдържа съвсем дребни частици от друго вещество или вещества (млякото е естествена емулсия с маслените капчици в него). **2.** Пластът от твърди частици, който се получава след изсъхването на тая течност. **3.** Препарат от желатинов разтвор със сребърни частици (употребява се при фотографията).

емýлсор (к. лат. emulsor) Машина за приготвяне на емулсия чрез механично разбиване на битума или катрана във вода.

емфáза (гр. émphasis „изразителност") *литер.* Емоционална изразителност на речта; напрегнатост, натъртване, изтъкване.

емфатѝчен (гр. emphatikós) **1.** Чувствено изразителен, подчертан. **2.** Надут, изкуствен, надменен.

енфé, енфѝ = енфие.

емфизéма (гр. emphýsēma „надуване") *мед.* Болестно набиране на въздух в някоя тъкан или орган, които нормално не съдържат газове.

емфѝтевсис (гр. emphýteusis „насаждане") *юр.* Право на наем от наследство.

еналагé, еналáгия (гр. enallagē) *литер.* Риторична фигура, при която определението се съгласува не с името, което определя; разместване.

еналѝд (гр. enálios „намиращ се във вода") *бот.* Подводно морско растение.

енантéма (гр. en „в" и anthéō „блестя") *мед.* Изрив върху лигавицата.

енгонáд (гр. en „в" и góny „коляно") Коленичила фигура в староегипетското изкуство.

ендартериѝт (гр. éndon „вътре" и *артерия) мед.* Възпаление на вътрешната обвивка на артерия.

ендéми (гр. éndēmos) Животни или растения, които се срещат само в определени географски местности.

ендемѝчен, ендемѝчески (гр. éndēmos „местен") Който е между народа; местен, домашен, свойствен на дадена местност.

ендéмия (гр. éndēmos „местен") *мед.* Заразна болест, свързана с дадено място; местна заразна болест; ср. епидемия.

ендо- (гр. éndon „вътре") В началото на сложни думи от гръцки произход означава в ъ т р е, в ъ в, в ъ т р е ш е н.

ендогáмия (*ендо-* и гр. gámos „брак") Брак между членовете на едно племе, род, социална група; ср. екзогамия.

ендогéнен (*ендо-* и гр. génos „род") От вътрешно произхождение, възникващ поради вътрешни причини или процеси.

ендодéрма (*ендо-* и гр. dérma „кожа") **1.** *бот.* Пласт от плътно разположени клетки, които образуват най-вътрешния слой на първичната кора в стъблата и корените, а понякога и в листата на някои растения. **2.** *зоол.* Вътрешна част на зародиш у многоклетъчните животни; вътрешен слой от клетки на стената на мешестите.

ендокáрд(ий) (*ендо-* и гр. kardía „сърце") *анат.* Тънка ципа, която покрива вътрешните стени на сърцето.

ендокардѝт (гр. endocarditis) *мед.* Възпаление на ендокарда.

ендокáрпий (*ендо-* и гр. karpós „плод") *бот.* Вътрешната страна на околоплодника в растенията.

ендокрѝнен (*ендо-* и гр. krínō „отделям") *физиол.* С вътрешно отделяне: е н д о к р и н н и ж л е з и — жлези с вътрешна секреция, т. е. изпъчващи секрет направо в кръвта.

ендокринолóг (от гр.) Специалист по ендокринология.

ендокринолóгия (*ендо-* и гр. krínō „отделям" и lógos „наука") *мед.* Наука за дейността на органите с вътрешна секреция, за тяхната роля в организма и заболяванията, които се явяват вследствие на нарушаването на тяхната дейност.

ендокринопатия *(ендо-* и гр. krīnō „отделям" и páthos „страдание") *мед.* Общо название за болестите, които се появяват вследствие на нарушаването на дейността на жлезите с вътрешна секреция.
ендометрия *(ендо-* и гр. mētra „матка") *анат.* Вътрешна обвивка на стените на матката.
ендометрит (гр. endometrítis) *мед.* Възпаление на вътрешната обвивка на стените на матката.
ендопаразит *(ендо-* и *паразит)* = ентопаразит.
ендоплазма *(ендо-* и *плазма) анат.* У най-простите животни — вътрешната част на протоплазмата, която е по-малко плътна.
ендоскоп *(ендо-* и гр. skopéō „гледам") Уред за осветяване и оглеждане на кухи и тръбни органи (пикочен мехур, стомах и др.).
ендоскопия *(ендо-* и гр. skopéō „гледам") *мед.* Оглеждане кухини от човешкото тяло чрез ендоскоп.
ендосмоза *(ендо-* и гр. ōsmós „напор") 1. *физ.* Проникване отвътре навън на разделени една от друга течности с различна концентрация. 2. *биол.* Процес на просмукване на разтворени вещества от външната среда вътре в клетките; прот. екзосмоза.
ендосмометър *(ендо-* и гр. ōsmós „напор" и métron „мярка") Уред за измерване на ендосмоза.
ендосперма *(ендо-* и гр. spérma „семе") *бот.* Особена тъкан в семената на растенията, в която се събират хранителните вещества, необходима при покълването на зародиша.
ендоспори *(ендо-* и гр. sporá „семе") *биол.* Спори, които се образуват вътре в клетката.
ендотелий *(ендо-* и гр. thḗlē „гръд") *анат.* Слой от клетки, които покриват вътрешните стени на кръвоносни и лимфатични съдове и на сърцето.
ендотермичен *(ендо-* и гр. thermós „топъл") Който поглъща топлина.
ендотоксин *(ендо-* и *токсин) анат.* Отрова, която се освобождава при разпадане на микробни клетки.
ендотрофен *(ендо-* и гр. trophḗ „храна") *анат.* Който се поселява вътре в хранещия го организъм.
ендофит *(ендо-* и гр. phytón „растение") Паразитно растение, което живее в хранещото го растение.
ендшпил (нем. Endspiel) *сп.* Завършък на игра, последна част от игра, обикновено при шах.
енеолит (лат. aeneus „меден" и гр. líthos „камък") Медно-каменен век; название за оня дял от медния век, когато наред с металните оръжия се употребявали и каменни.
енервация (фр. énervation от гр.) Отслабване на нервите; изтощаване, отпадналост.
енервирам (от фр. énerver от гр.) *остар.* Нервирам, дразня; изтощавам нервно.
енергетизъм (от гр. energētikós) *фил.* Реакционно идеалистическо учение от началото на XX в., което се опитва да обясни движението без материя и да сведе всички явления в природата, обществото и мисленето до общото понятие енергия, лишена сама по себе си от всякаква материална същност.
енергетик (гр. energētikós) 1. Привърженик на енергетизма. 2. Специалист по енергетика.
енергетика (гр. energētikós „деятелен") 1. Дял от физиката, който изучава свойствата на енергията. 2. Наука за най-пълното и целесъобразно използуване на природната енергия, за превръщането ѝ в електрическа и за нейното целесъобразно използуване. 3. Дял от техниката, който се занимава с получаването и използуването на различните видове енергия за промишлени и битови нужди.
енергетичен (гр. energētikós) Който произвежда енергия за промишлени цели.
енергида (от гр. energós „който действува") *биол.* Ядрото и заобикалящата го част от протоплазмата в клетка.
енергичен (гр. energós „който действува") 1. Пълен с енергия; деен,

неуморим, активен. 2. Силно действуващ; решителен, смел.

енéргия (гр. enérgeia „дейност“) 1. *физ.* Едно от основните свойства на материята — способност да се произвежда работа. 2. Дейна сила у човек, способност за работа; пъргавина, настойчивост, жизнена дейност. 3. *прен.* Силна воля, настойчивост.

ензи́ми (гр. en „вътре“ и zýmē „квас“, „мая“) Сложни органически вещества, които се съдържат в животинските и растителните организми и ускоряват твърде много химическите процеси в тях. Имат голямо значение за обмяната на веществата; ср. фермент.

ензоóтия (гр. en „вътре“ и zôon „животно“) Заразна болест по животните, която е свързана с определена местност.

ени́гма (гр. áinigma) *книж.* Загадка, гатанка.

енигмати́чен (гр. ainigmatikós) *книж.* Загадъчен, непонятен.

ени́чар(ин) (тур. yeniçeri) 1. *ист.* Турски войник от християнското население. 2. *прен.* Жесток човек.

енкаýстика (гр. enkaustikós „вгорен“) Живопис с восъчни бои, които се нанасят върху картината с нагорещен метален инструмент.

енкли́за, енкли́зис (гр. énklisis) *езиков.* Изговаряне на дума заедно с предходната по отношение на ударението; прехвърляне на ударение върху предходната дума.

енкли́тика (гр. enklitikós „накланящ се“) *езиков.* Дума, която е загубила своето ударение и стои винаги след друга дума, с която образува едно цяло по отношение на ударението (да́й ми).

енкóлпие (гр. enkólpion „нагръдник“) *църк.* Скъпоценна украса с образа на Богородица; носи се от епископ на гърдите.

енком(и)éнда (исп. encomienda „поръка“) 1. *ист.* Опека над известна местност, давана на отделни лица при завладяването на Южна Америка. 2. Местност или населението, които са били давани под такава опека.

енкрини́т (гр. en „вътре“ и krínon „лилия“) *геол.* Изкопаеми останки от морски лилии, които се намират по някои утаечни скали.

енолóгия (гр. óinos „вино“ и lógos „наука“) Наука за приготвяне и запазване на различните видове вина.

енóрия (нгр. enoría) *църк.* Участък на един свещеник.

ентелéхия (гр. enteléсheia) 1. У Аристотел — нематериално дейно начало, което формира материята и я докарва до съвършенство. 2. У някои виталисти — нематериално жизнено начало, което направлява развитието на организма отвътре.

ентерáлгия (гр. énteron „черво“ и álgos „болка“) *мед.* Силни болки в червата.

ентери́т (гр. enterítis) *мед.* Възпаление на тънките черва.

ентероколи́т (гр. énteron „черва“ и kólon „дебело черво“) *мед.* Възпаление на тънките и дебелите черва.

ентероли́т (гр. énteron „черва“ и líthos „камък“) *мед.* Камък в червата.

ентероптóза (гр. énteron „черва“ и ptôsis „падане“) *мед.* Спадане на вътрешен орган.

ентоблáст (гр. entós „вътре“ и blastós „издънка“) = ентодерма.

ентодéрма (гр. entós „вътре“ и dérma „кожа“) *биол.* 1. Вътрешният зародишен пласт в зародишите при многоклетъчните животни и човека. 2. Вътрешен слой на клетъчна обвивка у животни и човека.

ентозóон (гр. entós „вътре“ и zôon „животно“) Паразитно животно, което живее в друго животно.

ентомогрáфия (гр. éntomon „насекомо“ и gráphō „пиша“) Описание на насекоми.

ентомоли́т (гр. éntomon „насекомо“ и líthos „камък“) *геол.* Вкаменено насекомо.

ентомолóг (гр. éntomon „насекомо“ и lógos „наука“) Специалист по ентомология.

ентомоло́гия (гр. éntomon „насекомо“ и lógos „наука“) Наука за насекомите.

ентомофи́лия (гр. éntomon „насекомо“ и philía „дружба“) *бот.* Приспособеност на цветовете за кръстосано опрашване чрез насекоми.

ентопарази́т (гр. entós „вътре“ и *паразит*) *биол.* Вътрешен паразит, който живее в тъкани или във вътрешни органи на друг организъм; прот. ектопаразит.

ентопла́зма = ендоплазма.

ентро́пия (гр. en „вътре“ и tropê „обръщане“) 1. *мед.* Прегъване на клепачи навътре. 2. *физ.* Оная част от вътрешната енергия на едно тяло или система от тела, която не може да се извлече от тях и евентуално да се използува.

ентусиази́ст (гр. enthousiastikós) Който действува с ентусиазъм; възторжен поклонник, предан на делото.

ентусиа́зъм (гр. enthousiasmós) Висока степен на въодушевление; възторг, увлечение.

ентусиа́ст = ентусиазист.

енуклеа́ция (лат. e „от“ и nucleum „ядка“) *мед.* Изваждане на тумор от капсулата му, изваждане на очната ябълка от орбитата ѝ и др.

енуре́зис (от гр. enouréō „пикая“) Попикаване.

енфие́ (тур. enfiye от ар.) Тютюнев прах за смъркане.

енхармони́чен (гр. enharmonikós) Съзвучен; е н х а р м о н и ч н и т о н о в е — различни по название и по графическо изобразяване тонове, но равни по височина, напр. до диез и ре бемол.

енцефали́т (от гр. enképhalos „мозък“ през лат.) *мед.* Възпаление на главния мозък.

енцефалогра́ф (гр. enképhalos „мозък“ и gráphō „пиша“) Специален рентгенов апарат за изследване на главния мозък.

енцефалогра́фия (гр. enképhalos „мозък“ и gráphō „пиша“) Метод за изследване на главния мозък чрез рентгенова снимка.

енци́клика (от гр. enkýklios „кръгов“ през лат.) *църк.* 1. Папско окръжно, папско обръщение до всички католически църкви и католици по религиозни и политически въпроси с указания за действия. 2. Окръжно на епископ, послание.

енциклопеди́зъм (гр. през фр. encyclopédisme) Осведоменост по много отрасли на знанията; всестранно образование.

енциклопеди́ст (фр. encyclopédiste от гр.) 1. Лице с познания от много науки; всестранно образован. 2. *ист.* Лице от групата на прогресивните френски мислители, които през XVIII век участвували в Енциклопедията, издавана от Дидро, Д'Аламбер и др.

енциклопеди́чен, енциклопеди́чески (от гр.) 1. Който се отнася до енциклопедия, който има характер на енциклопедия. 2. Общообразователен, обгръщащ всички клонове на знанието; многостранен.

енциклопе́дия (гр. en „в“, kýklos „кръг“ и paidéia „образование“) 1. Справочно научно издание във вид на речник, което излага в сбита форма най-същественото от целокупното знание на дадено време или от определена област на знанието; системно кратко изложение на всички отрасли на човешкото знание; съвкупност на науките. 2. *прен.* Лице, което има обширни познания в една или много области на науката.

еози́н (от гр. ēṓs „зора“) 1. Червена боя със зелена флуоресценция за оцветяване на микроскопически препарати. 2. Име на някои органически изкуствени червени бои за вълна, коприна, хартии и др.

еозинофи́ли (*еозин* и гр. philéō „обичам“) *мед.* Бели кръвни телца (левкоцити), които се оцветяват добре с еозин.

еозо́йска е́ра (гр. ēṓs „зора“ и zōḗ „живот“) *геол.* Ерата през която се е появил животът на Земята (нарича се още п р о т е р о з о й с к а и а л г о н с к а е р а).

еозóон (гр. ēōs „зора" и zōon „животно") Минерални образувания, които погрешно са били сметнати за остатъци от животни.

еолúйци (гр. Aiolēs) Едно от гръцките племена, което се е заселило в първото хилядолетие пр. н. е. в Тесалия, Беотия, някои егейски острови и северните части на западното крайбрежие на Мала Азия.

еолúт (гр. ēōs „зора" и lithos „камък") 1. *геол.* Най-старата епоха от каменния век, когато хората са си служили с най-примитивни каменни оръдия. 2. Грубо каменно оръдие от доледниковия период.

еóн[1] (гр. aiōn „век") *мит.* 1. Олицетворение на времето у древните гърци и у финикийците. 2. Несъществуващо, въображаемо същество, което било средно между божество и човек.

еóн[2] (гр. eōn „съществуващ") Факт, действителност.

Éос (гр. Eōs) 1. *мит.* Богиня на зората. 2. *прен.* Зора.

еоцéн (гр. ēōs „зора" и kainós „нов" през лат.). *геол.* Средната епоха от палеогеновия период.

епáкта (гр. épaktos „прибавен") *астр.* Дните между първи януари и пълнолунието преди тази дата.

епáрх (гр. éparchos) 1. Заместник на държавен глава в провинция, управител на провинция (в древна Гърция). 2. *остар.* Митрополит, епархийски архиерей.

епархúйски (гр. eparchikós) Който се отнася до епархия или който има епархия.

епáрхия (гр. eparchía „владичество") 1. Църковно-административна единица, управлявана от архиерей. 2. *ист.* Провинция, област (у старите гърци и римляни).

епентéза (гр. epénthesis) *езиков.* 1. Вмятане на звук между други звукове в една дума. 2. Вметнати думи в изречение.

епентетúчен (гр. epentetikós) Който се явява като епентеза; вмъкнат.

епиблáст=епидерма.

епигенéза (гр. epí „след" и génesis „произход") *биол.* Теория, според която в течение на зародишното развитие органите се образуват постепенно от безструктурната маса, а не се развиват от готови зачатъци.

епигенетúчен (гр. epigenetikós) *геол.* Който се образува от вторични (последващи) процеси.

епигóн (гр. epígonos „потомък") 1. *ист.* Всеки един от наследилите царството на Александър Македонски. 2. *книж.* Посредствен подражател на някое художествено, научно или друго направление, който си служи с отживели времето си средства и методи. 3. *мит.* Всеки един от потомците на седемте герои, обсаждали гр. Тива.

епигóнство (от гр.) Посредствено следване някого в изкуство и литература; подражателство.

епигрáма (гр. epígramma) *литер.* 1. У древните — надпис в проза или стихове на надгробен паметник, на сграда и др. 2. В античната поезия — късо стихотворение, написано в елегически дистихон (редуване на хекзаметър с пентаметър), а по-късно предимно със сатирическо съдържание. 3. Кратко сатирично стихотворение срещу лице или обществен недъг.

епиграматúчен (гр. epigrammatikós) 1. С характер на епиграма. 2. Остър, язвителен.

епиграматолóгия (гр. epígramma, atos „надпис" и lógos „наука") 1. Сборник от епиграми. 2. Изкуство да се пишат епиграми. 3. Учение, теория за епиграмите.

епигрáф[1] (гр. epigraphḗ) 1. У древните — надпис на паметник. 2. *литер.* Фраза или текст, поставен в началото на книга, глава от книга или статия, който подсеща за съдържанието или духа на темата; мото.

епигрáф[2] (гр. epígraphos) Специалист по епиграфика.

епигрáфика (гр. epigraphikḗ „надпис") Наука за разчитане и тълкуване на стари надписи.

епидемиолóг (от гр.) Лекар, който е специалист по епидемиология.

епидемиология (гр. epidēmía „заразна болест“ и lógos „наука“) *мед.* Наука, която изучава закономерностите на появяването, разпространението и угасването на заразните болести и разработва мерки за тяхното предотвратяване и ликвидиране.

епидемичен, епидемически (гр. epidēmikós) 1. Заразителен. 2. Който има характер на епидемия; всеобщ.

епидемия (гр. epidēmía „разпространяване навсякъде“) 1. *мед.* Масово разпространяване на заразна болест. 2. *прен.* Зараза, нещо много разпространено.

епидерма, епидермис (гл. epidermis) 1. *анат.* Горният пласт на кожа; надкожица. 2. *бот.* Покривна тъкан при някои растения.

епидиаскоп (гр. epí „на“ и diaskopéō „гледам през“) *техн.* Оптически уред за прожектиране на екран прозрачни рисунки (диапозитиви) и непрозрачни (от книга).

епидидимис (гр. epí „към“, „на“ и dídymoi „тестикули“) Придатък на мъжко яйце.

епидидимит (гр. epididymítis) *мед.* Възпаление на епидидимиса.

епидот (от гр. epídosis) *геол.* Вид минерал от силикатите, който има различни цветове и стъклен блясък; съдържа желязо и калций.

епизод (гр. epeisódion „прибавка“) 1. Отделно събитие или случка от поредица събития, които образуват едно цяло. 2. Случайно или странично събитие или обстоятелство, произшествие. 3. *литер.* Повече или по-малко завършена част от художествено произведение, която има относителна самостоятелност. 4. В древната трагедия — част от действие между реплики на два хора.

епизодий (гр.)=епизод (4).

епизодичен, епизодически (от гр. epeisódion) 1. Във вид на епизод. 2. Случаен, несъществен, който става от време на време.

епизоотия (гр. epí „по“ и zōon „животно“) *мед.* 1. Масово заболяване на животни от някоя заразна болест; епидемия по добитъка. 2. Наука, която изучава тия болести и търси средства за тяхното предотвратяване и лекуване.

епик (гр. epikós) *книж.* Автор на епически произведения.

епика (гр. epiká) *книж.* Епически произведения; епическа поезия.

епикард(ий) (гр. epí „над“ и kardía „сърце“) *анат.* Външната обвивка на сърцето.

епикардит (гр. epikardítis) *мед.* Възпаление на епикарда.

епикриза (гр. epí „след“ и krísis „решение“) *мед.* Заключително мнение в края на лекуването за хода на болестта.

епикуреец (от собс.) 1. *ист.* Последовател на епикуреизма. 2. *прен.* Човек, който поставя над всичко личното удоволствие и чувствените наслади.

епикуреизъм, епикурейство (от собс.) 1. Материалистическо атеистично учение на старогръцкия философ Епикур (341—270), който е обяснявал света на основата на атомистическото учение и на разумния стремеж на човека към щастие. 2. Светоглед, който почива на неправилно разбиране на Епикуровото учение и който вижда смисъла на човешкия живот в задоволяване на инстинктите и достигане на лично щастие. 3. *прен.* Склонност към чувствени наслади, към веселие и безгрижен живот

епилация (лат. e „без“ и pilus „косъм“) Премахване на косми.

епилепсия (гр. epilēpsía „прихващане“) *мед.* Хроническо тежко мозъчно заболяване, което се характеризира с внезапно падане, гърчове, пяна на устата и загуба на съзнанието.

епилептик (гр. epilēptikós) Човек, който е болен от епилепсия.

епилог (гр. epílogos „послеслов“) 1. В древногръцката драма — заключение, в което се обяснява целта на автора или характерът на постановката. 2. *книж.* Заключителна глава на художествено произведение, в която се обяснява по-нататъшната участ на ге-

роите. 3. *муз.* Заключение, заключителна картина в опера.

епиникия (гр. epinikia) Победна песен.

епиорнис (гр. epí „около" и órnis „птица") *зоол.* Много голяма птица, наричана и „мадагаскарски щраус", понеже се среща на о-в Мадагаскар.

епипалеолит (гр. epí „след" и *палеолит*) *геол.* Първата степен на протонеолита.

епиплерóза (гр. epipleróō „изпълнявам") *мед.* Пълнокръвие.

епископ (гр. episkopos „надзорник") *църк.* Лице с най-висша степен на свещенство: дякон, презвитер и епископ; владика.

епископ (гр. epí „на" и skopéō „гледам") *физ.* Оптически уред за проектиране върху екран на изображения на непрозрачни рисунки или предмети.

епископален (от гр.) Който признава епископата или се управлява от епископи.

епископат (гр.-лат. episkopātus) 1. Епископско достойнство, епископски сан. 2. Всичките епископи на една църква.

епископия (гр. episkopía) 1. Област, управлявана от епископ. 1. Сграда на епископска канцелария и жилище.

епископократия (*епископ* и гр. krátos „власт") Управа на църква само от епископите.

епистаксис (гр. epí „след" и staxis „изтичане капка по капка") Кръвоизлив от носа.

епистемология (гр. epistḗmē „знание" и lógos „наука") Изучаване значението и обективната стойност на науките; разпространено в буржоазната философия название на теорията на познанието; ср. гносеология.

епистил (гр. epistýlion) *арх.* Греда върху колони; архитрав.

епистола (гр. epistolḗ) *литер.* 1. Писмо, послание. 2. Литературно произведение във форма на писма.

епистоларен (лат. epistolāris) *литер.* Във вид на писма, в писмовна форма; писмовен; е п и с т о л а р н а л и т е р а т у р а — а) художествени произведения, написани във форма на писма; б) напечатани писма на известни дейци, които имат литературно или обществено значение.

епистолограф (гр. epistolḗ „писмо" и gráphō „пиша") Който съчинява писма.

епистолография (гр. epistolḗ „писмо" и gráphō „пиша"). Правила за писане на писма.

епистрофа (гр. epistrophḗ „връщане") 1. *литер.* Риторична фигура, при която редица изречения завършват с една и съща дума или редица периоди завършват с едно и също изречение; ср. анастрофа. 2. *мед.* Повтаряне на болест, връщане на болест.

епиталамий (гр. epithalámios „сватбен") *литер.* Сватбено стихотворение или песен.

епитафия (гр. epitáphios „надгробен") *литер.* 1. Надгробен надпис, двустишие или кратко стихотворение върху надгробен паметник. 2. Късо сатирично стихотворение, в което под формата на надгробен надпис се осмива някое лице или недостатъци.

епител(ий) (гр. epí „над" и thēlḗ „гръд", „зърно на гърда") 1. *биол.* Тъкан, която покрива повърхността на многоклетъчен животински организъм и постила вътрешните му кухини и органите в тях; има защитна и профилактична функция. 2. *бот.* Тънкостенни клетки, които покриват вътрешни кухини на растения и отделят в тях различни вещества (смоли, етерни масла и др.).

епитет (гр. epithetos „прибавен") 1. *грам.* Определителна дума (предимно прилагателно име), която се прибавя към съществително. 2. *литер.* Определение, което се прибавя към названието на лице или предмет, за да му придаде художествена изразителност и поетическа яркост чрез изтъкване съществен и живописен белег. 3. *прен.* Хулна дума, прякор.

епитимия (гр. epitímion) *църк.* Наказание, наложено от духовна власт (постене, лишаване от причастие и под.).

епитрахѝл (гр. epí „на“ и tráchēlos „врат“) *църк.* Вид богослужебна одежда, която има форма на тясна престилка и се надява на шията; стига до глезените.

епитрѝт (гр. epí „към“ и trítos „трети“) *литер.* Четирисрична стъпка в древногръцкото стихосложение, която има три дълги и една кратка сричка с непостоянно място (⏑ — — — | — ⏑ — — | — — ⏑ — | — — — ⏑).

епѝтроп (гр. epítropos „който се грижи“) 1. Църковен настоятел. 2. *остар.* Училищен настоятел. 3. *прен.* Добряк, добродушен човек.

епифено̀мен (гр. epí „към“ и phainómenon „явление“) *фил.* 1. Странично явление, което става заедно с друго явление и не му оказва никакво влияние. 2. Второстепенно явление.

епифѝза (гр. epíphysis „прирастък“) *анат.* 1. Жлеза с вътрешна секреция в основата на мозъка. 2. Край на дълга тръбна кост.

епифѝт (гр. epí „при“ и phytón „растение“) Растение, което се прикрепя до друго растение, но не е паразит.

епѝфора (гр. epiphorá) 1. *литер.* Фигура, при която една дума се повтаря в края на стиховете или в края на редица изречения; ср. епистрофа; прот. анафора. 2. Заключение в силогизъм, заключителен израз.

епицѐн (гр. epí „за“ и kainós „общ“ през лат.) *грам.* Съществително име, което означава животно или птица и има един род и една форма за двата пола, напр. сврака, оцелот.

епицѐнтър (гр. epí „над“ и лат. centrum „център“) 1. *геол.* Област на повърхността на земята, разположена над огнище на земетръс. 2. Място в морската или земната повърхност, което се намира под или над въздушен или подземен ядрен взрив.

епициклоѝда (гр. epí „около“, kýklos „кръг“ и eídos „вид“) *геом.* Затворена крива линия, която се описва от точка на окръжност, търкаляйки се без плъзгане по външната страна на друга окръжност.

епицѝкъл (гр. epí „на“ и kýklos „кръг“) *астр.* Окръжност, центърът на която се движи равномерно по друга окръжност (в Птолемеевата система на света).

епѝчен, епѝчески (гр. epikós) 1. *литер.* Свойствен на епоса; повествователен, разказвателен. 2. *прен.* Достоен за възпяване; славен, величав, геройски.

епо̀д (гр. epōdé „припев“) *литер.* 1. Трета част на песен или ода в класическата лирика: строфа, антистрофа и епод. 2. Стихотворение, в което дълъг стих се редува с кратък. 3. Стих, който се повтаря, стих на края на всеки куплет; припев.

еполѐти (фр. épaulettes от épaule „рамо“) *воен.* Парадни пагони, украсени със знаци, със златни или сребърни ширити, с ресни и др.

епонѝм (гр. epónymos) 1. У древните атиняни — първият от деветте архонти, по името на когото се наричала годината. 2. *прен.* Който дава името си на нещо.

епопѐя (гр. epopoiía) 1. *литер.* Голяма епическа поема, в която се описват значителни исторически събития; литературно произведение с епически характер, в което се описват големи исторически събития. 2. *прен.* Събития, свързани с героически подвизи.

ѐпос (гр. épos „разказ“, „песен“) *литер.* 1. Един от трите основни литературни рода: лирика, епос, драма. 2. Песни за героични подвизи. 3. *муз.* Произведение, свързано с епичен литературен текст, каквито са юнашките и хайдушките песни и др.

епо̀ха (гр. epoché букв. „спиране“) 1. Голям период от време, който се характеризира с типични явления и събития. 2. Подразделение на геологически период. 3. *астр.* Известен момент, от който започва да се брои времето или за който е дадено положението на някакво небесно светило. 4. Важно събитие, което характеризира известен период от историята, литературата, изкуството и пр.

епоха̀лен (от гр. през лат.) Който създава епоха; много важен, забележителен.

епрувéтка (фр. éprouvette) Продълговата стъклена тръбичка с дъно за лабораторни опити.

епсоми́т (англ. epsomite) *геол.* Вид минерал (естествен хидратен сулфат на магнезия), от който се получават магнезиеви препарати (по името на местност в Англия); горчива сол.

епу́лис (от гр. epí „на" и oûlon „венец") *мед.* Оток на венците.

éра (лат. aera) **1.** Събитие, момент, от който се започва летоброене: първата олимпиада 776 г. пр. н. е., основаването на Рим 753 г. пр. н. е., раждането на Христос, бягството на Мохамед от Мека през 622 г. **2.** *геол.* Най-голям промеждутък от време в историята на Земята, който се дели на периоди. **3.** Период от време, което се отличава със забележителни събития; епоха.

Ера́змово произношение (от собс.) Старогръцко произношение (по името на хуманиста Еразъм Ротердамски — 1467—1536 г.).

ербáн (тур. erbap от ар.) *разг.* Способен, годен.

éрбий (от собс.) *хим.* Елемент, знак Er, пореден номер 68, ат. тегло 167,2; метал (по мястото (Jtt)erby в Швеция).

ерг (гр. érgon „дело") *физ.* Единица работа (и енергия) в абсолютната система на мерките, която се равнява на работата на сила от 1 дина на 1 см разстояние.

ергастéрий (гр. ergastérion) **1.** В древна Гърция и Рим — затвор за роби, където те извършвали най-тежки работи (често подземия, мини и под.) **2.** Занаятчийска работилница, в която работели роби.

ергелé (тур. hergele) Стадо коне.

ергéн (тур. ergen) Неоженен мъж.

ергогра́ф (гр. érgon „работа" и gráphō „пиша") *спец.* Уред за графическо записване работата на мускулите.

ергонóмия (от гр. érgon „дело" и nómos „закон") Наука за създаване на възможно най-добри условия за труд чрез приспособяване на оръдията на труда и средата към човека.

ергостери́н (от гр.) *спец.* Растителен стерин, който под влияние на ултравиолетовите лъчи се превръща във витамин Д.

ерготи́зъм (фр. ergotisme) *мед.* Отравяне с хляб от ръж, заразена от мораво рогче.

ерготи́н (фр. ergotine) Тъмночервен прах с остро горчив вкус, който се добива от моравото рогче и служи като кръвоспиращо средство.

ерготокси́н (фр. ergot и *токсин*) Една от отровите на моравото рогче.

éре (скан. öre) Малка монетна единица, която е една стотна от шведската, норвежката и датската крона.

ерéб (гр. érebos) В древногръцката митология — най-мрачната част в подземното царство; ад.

ерéкция (лат. erectio „изправяне") Състояние на мъжкия копулационен орган (при бозайниците, човека и някои птици), при което той се втвърдява и увеличава обема си поради приток на кръв при полова възбуда.

еремиа́да (от собс.) Оплакване, скръбен плач (по името на пророк Еремия, който плакал горчиво при разрушаването на Ерусалим).

ереми́т (гр. erēmítēs) *църк.* Отшелник, пустинник.

éрес (гр. haíresis „избор") **1.** *църк.* Секта, разкол, вероотстъпничество; верско учение, което противоречи на установените църковни догми; понякога и форма на протест срещу социално-политическия строй. **2.** Отстъпление от общоприетите възгледи и правила; заблуждение. **3.** *прен.* Отклонение от приети като истина правила и норми.

ересиа́рх (гр. haíresis „избор" и árchōn „управител") *рел.* Основател на секта, глава на ерес.

ерети́к (гр. hairetikós) Последовател на ерес; разколник.

ерети́зъм[1] (от гр. hairéomai „избирам") Разколничество, сектантство, отстъпване от общоп иети правила,

ерети́зъм[2] (гр. erethismós) *мед.* Повишена възбуденост и раздразнителност.

ерзáц (нем. Ersatz) Непълноценен заместител; ср. сурогат.

еризи́пел (гр. erysipelas) *мед.* Червен вятър.

ерини́я (гр. erinýs) *мит.* Богиня на възмездието, която отмъщавала предимно за престъпления против или между роднини, за нарушаване на клетви и др. Те били три: Тизифонна, Мегера и Алекто; ср. евмениди.

ери́стика (гр. eristikós „който спори") Изкуство за водене на спор, умение да се полемизира.

еритéма (гр. erýthēma „червенича") *мед.* Зачервяване на кожата поради разширяване на кожните кръвоносни съдове под влияние на различни външни и вътрешни фактори.

еритрéн=бутадиен.

еритри́т (от гр. erythrós „червен") *хим.* Безцветно кристално вещество (четиривалентен алкохол), което лесно се разтваря във водата и образува гъст сладък разтвор; употребява се вместо глицерин.

еритроблáсти (гр. erythrós „червен" и blastós „израстък") *мед.* Клетки, от които се образуват червени кръвни телца (еритроцити).

еритроци́т (гр. erythrós „червен" и kýtos „клетка" през лат.) *мед.* Червено кръвно телце.

éркер (нем. Erker „балконче") *арх.* Издадена над партера част в етаж за увеличаване на площта, обикновено с прозорци; надпуск.

ерми́ния (гр. hermēnéia „обяснение") Ръководство по църковна живопис.

ермитáж (фр. ermitage „уединено място") Художествен и културно-исторически музей. Прочут е Ленинградският ермитаж, основан през 1764 г.

ерогéнен (гр. érōs „любов" и génos „род") Предизвикващ полова възбуда.

ероди́рам (от лат. erōdo „разяждам") *геол.* Разрушавам земна кора (за вода и ледник), причинявам ерозия; отмивам.

ерóзия (от лат. erōdo „разяждам") 1. *геол.* Процес на размиване, разрушаване на земната кора от текущи води и ледници. 2. *мед.* Повърхностно нараняване на лигавицата. 3. *техн.* Разрушаване повърхност на метали чрез електрически ток или атмосферни явления.

Ерос (гр. Erōs) 1. *мит.* Бог на любовта. 2. *прен.* Страст, любовна страст. 3. У идеалистическата философия на Платон — мистическо влечение към свръхестествения свят на „вечните" идеи. 4. *астр.* Име на малка планета.

еротемáтика (гр. erōtáō „питам") Задаване на въпроси.

ероти́зъм (от гр. érōs, ōtos) Повишена полова възбудимост, преголяма чувственост.

ероти́к (гр. erōtikós) 1. Отдаден на чувствена любов. 2. Автор на чувствено-любовни стихове и разкази.

ерóтика (гр. erōtiká) 1. Любовна страст, любовен елемент в произведение и на действие. 2. Любовна поезия.

ероти́чен, ероти́чески (гр. erōtikós) Любовен, страстен, проникнат от еротика; чувствен.

еромáн (гр. erōtikós и manía „лудост") Който страда от еротомания, болезнено възбудим в полово отношение, психически разстроен на полова почва.

еротомáния (гр. érōs, ōtos „любовна страст" и manía „лудост") Болезнено повишено полово влечение, остра полова възбудимост, психическо разстройство на полова почва.

ерпетолóгия (гр. herpetós „влечуго" и и lógos „наука") *зоол.* Наука за влечугите.

ерстéд (от собс.) Единица за интензивността (напрегнатостта) на магнитно поле от абсолютната електромагнитна система.

ерудит (лат. eruditus) *книж.* Човек с големи научни знания; учен.

ерудиция (лат. eruditio) Ученост, начетеност, основно познаване на литературата по известна дисциплина.

еруптивен (лат. eruptus „изхвърлен") *геол.* От вулканически произход; изригнат, изхвърлен.

ерупция (лат. eruptio) 1. *геол.* Изриг-

ване на вулкан; избухване. 2. *астр.* Избухвания на Слънцето.

ерцхерцóг (нем. Erzherzog) *ист.* 1. Титла на австро-унгарските престолонаследници до 1918 г. 2. Титла на княз от владетелския дом в Австрия до 1818 г.

есáп (тур. hesap) = хесап, сметка.

есаýл (тюрк.) Офицерски чин в казашките войски, равен на капитан или на ротмистър.

есé (фр. essai) *литер.* Кратко и достъпно изложение на естетически, философски или социални проблеми в художествена форма; очерк.

есейст (фр. essayiste) Автор на очерци (есета).

есéнция (лат. essentia). 1. Същност, същина. 2. Етерично масло, извличано от растения, листа и плодове чрез дестилация. 3. Концентриран разтвор в спирт от тия етерични масла.

есéр (от имената на буквите с и р) = социалист-революционер.

ескáдра (фр. escadre) 1. Голяма група от военни кораби, командувани от едно лице. 2. Кораби, които плуват като една група. 3. Съединение или група от летателни апарати за военни или мирновременни цели.

ескадрúла (фр. escadrille) *воен.* Подразделение на военната авиация, което се състои от няколко звена или отреди.

ескадрóн (фр. escadron) *воен.* Подразделение в конницата, което отговаря на рота в пехотата.

ескалáда (фр. escalada от лат. scala „стълба") *остар., воен.* Завладяване на крепостна стена чрез изкачване със стълби.

ескалáтор (англ. escalator от лат. scala „стълба") *спец.* Движеща се стълба (в метро, универсален магазин и др.) за пренасяне на хора, застанали на стъпалата ѝ.

ескáрп (фр. escarpe) *воен.* 1. Зид над крепостен ров. 2. Противотанково препятствие във вид на ров. 3. Вътрешната полегатост на ров или на окоп.

есквáйр (англ. esquire) *ист.* 1. Оръженосец, титла на оръженосец във феодална Англия. 2. Титла на низши дворяни, която се дава и на кметове, мирови съдии, адвокати и чиновници във феодална Англия.

ескú (тур. eski) Стар.

ескимóс[1] (фр. esquimau през рус.) Жител на полярното крайбрежие на Северна Америка и североизточната част на Азия.

ескимóс[2] (фр. през рус.) Вид детско зимно облекло.

ескóрт (фр. escorte) Отред за охрана, обикновено военна, на високопоставено лице по време на пътуване.

ескортúрам (фр. eskorter) Съпровождам, придружавам с ескорт.

ескудéро (исп. escudero, лат. scutum „щит") *ист.* Щитоносец на рицар.

ескýдо (порт. escudo) Парична единица в Португалия.

Ескулáп (лат. Aesculapius) 1. Латинско име на гръцкия бог Асклепий, бог на медицината. 2. *прен.* Лекар.

еснáф (тур. esnaf) 1. *ист.* Сдружение на занаятчии от един занаят. 2. Дребен занаятчия. 3. *прен.* Лице с ограничени интереси, с тесен мироглед.

есотерúк = езотерик.

есотерúчески = езотерически.

еспадóн (*фр.* espadon) 1. *ист.* Голям и тежък меч. 2. = еспадрон.

еспадрóн (фр. espadon) *сп.* Фехтовъчно оръжие, което прилича на сабя.

еспаньóлка (фр. espagnol „испански") Заострена и тясна брадичка (мъжка мода от миналото).

еспарзéта (фр. esparcette) Многогодишно фуражно растение от семейството на бобовите.

еспáрто (исп. esparto) 1. Влакнест материал от листата на тревата ковил. 2. Вид хартия от този материал.

есперантúст (фр. espérantiste) Лице, което знае есперанто и пропагандира неговото разпространение.

есперáнто (исп. esperanto „който се надява") *езиков.* Изкуствен международен език, създаден през 1887 г. от полския лекар Л. Заменхоф (1859—1917).

еспланáда (фр. esplanade) 1. *воен.* Незастроено място между крепост и

град; издигнатa равнина. 2. Площад пред голяма сграда. 3. Широка централна улица с алеи.

естака́да (фр. estacade) **1.** Съоръжение върху колони или във вид на мост, по което минава релсов път или шосе, транспортна лента и др., а под него минава друг път. Така се избягва кръстосване на пътища; надлез. **2.** Скеле на пилони навътре от пристанище за спиране на кораби, когато пристанището е плитко и те не могат да се доближат до брега. **3.** Подводна преграда на пристанища или устия на реки с колове, за да се попречи на неприятелски кораби да влизат в тях.

естафе́та=щафета.

естезиоло́гия (гр. áisthēsis „чувство" и lógos „наука") *анат.* Дял от анатомията, който изучава органите на чувствата.

естезиоме́тър (гр. áisthēsis „чувство" и métron „мярка") Уред за измерване чувствителността на кожата чрез допиране или натискане.

е́стери (изк.) *хим.* Съединение на неорганичните или органичните киселини с алкохоли.

есте́т (гр. aisthétēs „който чувствува") **1.** Лице, което цени изящното и хубавото. **2.** Специалист по естетика. **3.** Привърженик на естетизма.

естети́зъм (от гр. aisthánomai „чувствувам") **1.** Буржоазно течение в изкуството, което за сметка на идейното съдържание и жизнената правда надценява външните форми; гради се върху теорията „изкуство заради самото изкуство"; формализъм в естетиката. **2.** *остар.* Склонност към хубавото, към естетичното.

естети́к (гр. aisthētikós „чувствителен") **1.** Поклонник и ценител на красотата, на хубавото. **2.** Теоретик на изкуството.

есте́тика (гр. aisthētiká) **1.** Наука, която разглежда същността и характера на изкуството като особен вид на обществената идеология и определя критериите за прекрасното в художественото творчество, природата и живота. **2.** Система от възгледи върху изкуството, към която се придържа някой. **3.** *разг.* Добър вкус. **4.** *прен.* Хубост, изящност.

естети́чен (aisthētikós „чувствителен") Хубав, изящен.

естети́чески (гр. aisthētikós „чувствителен") **1.** Който се отнася до естетиката. **2.** Свързан с чувство за красота.

естока́да (фр. estocade „вид меч") *сп.* Прав отвесен удар с рапира или шпага при фехтовка.

есто́мп (фр. estompe) **1.** Свита като цигара кожа или хартия със заострен връх за рисуване с туш. **2.** Рисунка, направена по този начин.

естраго́н (фр. estragon) *бот.* Вид градинско миризливо растение, което се употребява за подправка.

естра́да (исп. estrada) **1.** Площадка, която се издига над земята, или подиум за излизане пред публика на певци, декламатори и др. **2.** Концертно-зрелищно изпълнение от различен стил.

естра́ден (исп.) **1.** Който се отнася към естрада, изпълняващ номера на естрада. **2.** Предназначен за широка публика.

естуа́р(ий) (лат. aestuarius „заливан от приливи") *геогр.* Разширено фуниеобразно устие на река, което е създадено от морски приливи.

есхатоло́гия (гр. éschatos „последен" и lógos „наука") Религиозно и мистично учение за края на света и човека, за задгробния живот и подобни.

ета́ж (фр. étage) Помещения на сграда, които се намират на една височина; надлъжна част на сграда, кат.

етаже́рка (фр. étagère) Мебел от поставени една над друга полици за книги, ноти, украшения и пр.

етало́н (фр. étalon) **1.** Точен образец за мярка, който служи за проверка на измервателни единици, които са в употреба. **2.** Шаблон, готова мярка. **3.** *банк.* Единица мярка в монетна система.

етами́н (фр. étamine) Вид плат за бродиране.

етáн (от гр. aithḗr „небе") *хим.* Безцветно газообразно горящо вещество, което се употребява като гориво и като охлаждаща среда при хладилни инсталации.

етáп (фр. étape) **1.** *воен.* Място, където пътуващи войски могат да получат продоволствие, квартира и пр. **2.** Място за почивка на пътуващи групи. **3.** Определена част от разстояние при спортни състезания. **4.** *прен.* Част от време, момент от развитието на известен процес; стадий на развитие от нещо. **5.** *прен.* Стъпало, точка, момент.

етáпен (от фр. étape) Който принадлежи или се отнася до етап; е т а п е н р е д — с охрана, под конвой.

етатизáция (фр. étatisation) Нарастване на ролята на държавата в икономиката и превръщане на частните имущества в държавна собственост; одържавяване.

етатизúрам (от фр.) *книж.* Одържавявам, превръщам в държавно.

етатúзъм (фр. étatisme) Учение за намесата на държавата в стопанския живот, като държавата сама поема частните предприятия.

етацúзъм (гр. etakismós) *спец.* Еразмово произношение на гръцки език, при което буквата η се произнася като е; ср. итацизъм.

éтер[1] (гр. aithḗr) **1.** Според представите на древните гърци — особен вид вещество, което изпълва световното пространство. **2.** *физ.* Особен вид хипотетична материя, която изпълва световното пространство и чрез която се обяснява разпространението на светлината, електромагнитните вълни и пр.

éтер[2] (гр. aithḗr) *хим.* Органическо съединение — лесно изпаряваща се течност с особена миризма и парлив вкус, която се употребява в химията като разтворител, а в медицината като наркоза или дезинфекционно средство.

éтерен, етерúчен (от гр. aithḗr) Изпарим, излитащ, свойствен на етера; е т е р н и (е т е р и ч н и) м а с л а — течни и лесно изпарими вещества, които се съдържат в цветовете, плодовете и листата на миризливи растения и се употребяват в хранителната промишленост и парфюмерията.

етернúт (от лат. aeternus „вечен") Изкуствен материал за покриване, който е еластичен, огнеупорен и не пропуска вода; азбестоциментова смес.

етеромáния (*етер*[2] и гр. manía „лудост") Болезнено пристрастяване към употреба на етер.

éтика (гр. ethikḗ) **1.** Учение за морала, за нравствеността като една от формите на общественото съзнание, за нейната същност, нейното класово съдържание, за законите на нейното историческо развитие и за ролята ѝ в обществения живот. **2.** Система от норми за нравствено поведение; нравствени правила; морал.

етикéт (фр. étiquette) **1.** Надпис, който се залепя на стока или друга пратка за означаване фирма, качество, цена и др.; марка, белег. **2.** Сбор от правила за поведение и обноски в дипломатическите кръгове, така нареченото висше общество и др.; етикеция.

етикéция (от фр.) Правила за държане, установен ред на действия, постъпка, поведение.

етúл (от гр. aithḗr „въздух" и hýlē „вещество") *хим.* Въглеводороден едновалентен радикал, който е съставна част на много органически съединения.

етилéн (от гр.) *хим.* Безцветен горящ газ от въглеводород и водород, съставна част на светилния газ.

етиленизáция (н. лат.) Изкуствено предизвикано доузряване на плодове и зеленчуци в етиленова среда.

етимолóг (гр. etymológos) *езиков.* Учен, който е специалист по етимология.

етимологúчен, етимологúчески (гр. etymologikós) **1.** Който се отнася за етимология. **2.** Който обяснява произхода на думите; е т и м о л о г и ч н а ф и г у р а — стилна фигура, която обединява в словосъчетание две думи от една и съща етимология (3), напр. живот живея, с победа побеждавам.

етимолóгия (гр. etymología от étymos „истински" и lógos „наука") *езиков.* **1.** Наука за произхода и историята на

думите. 2. Остаряло название на отдела от граматиката, който се занимава с фонетиката и морфологията. 3. Произход на дума; истинско значение на дума.

е́тимон (гр. étymon „основно значение на дума") *езиков.* Основна дума, от която е образувана друга дума.

етиоло́гия (гр. aitía „причина" и lógos „наука") *мед.* Наука за причините на болестите.

ети́чен, ети́чески (гр. ēthikós) Нравствен, морален, честен, почтен.

етна́рхия (гр. ethnarchía) Върховен съвет по национални въпроси.

етни́чески (гр. ethnikós) Който принадлежи на племе или на народ; племенен, народностен, етничен.

етногене́за, етногене́зис (гр. éthnos „племе", „народ" и génesis „произход") Дял от етнографията, който изучава произхода, състава и развитието на населението в дадена страна и основните форми на неговата социална структура — племе, народност, нация.

етногра́ф (гр. éthnos „племе", „народ" и gráphō „пиша") Специалист по етнография.

етногра́фия (гр. éthnos „племе", „народ" и gráphō „пиша") Наука за бита и нравите, за материалната, обществената и духовната култура на народите.

етнолингви́стика (гр. éthnos „народ" и *лингвистика*) Наука, която изучава отношенията между езиците и народите, езиковите и народностните взаимоотношения.

етноло́г (гр. éthnos „племе", „народ" и lógos „наука") Учен, който се занимава с етнология.

етноло́гия (гр. éthnos „племе", „народ" и lógos „наука") Наука за произхода, бита и културата на народите; етнография и история на културата.

етноцентри́зъм (гр. éthnos „народ" и лат. centrum „център") Надценяване и поставяне в привилегировано положение на определена обществена, национална или друга групировка, което води до създаване на предразсъдъци по отношение на други народи или други раси, до ксенофобия.

етоло́гия (гр. êthos „нрав" и lógos „наука") Наука за нравите.

етю́д (фр. étude, лат. studium „усърдие") 1. Литературен, научен или философски очерк, който е резултат на изследване; студия. 2. В живописта — рисуване на човек, предмет или детайл от натура или първоначално нахвърляне на бъдеща картина; ескиз. 3. *муз.* Инструментална или вокална пиеса за усвояване на някой технически прийом или с виртуозно-показателен характер. 4. *театр.* Сценична задача или кратко завършено действие с учебна цел за развитие на елементите на актьорското творчество, често с импровизационен характер — без определен текст.

етю́ден клас (от фр.) Клас в художествено училище, в който се учат да рисуват от натура.

етю́дник (от фр.) 1. Дъска, на която художникът рисува етюди. 2. Папка за рисувани етюди.

еуфо́рия = ейфория.

еухини́н (гр. éu „добър" и *хинин*) Подсладен хинин, който няма горчив вкус.

ефе́б (гр. éphēbos) *ист.* В древна Гърция — достигналият пълнолетие юноша (18 г.) и занимаващ се с военно изкуство, философия, риторика и др.

ефе́кт (лат. effectus) 1. Силно впечатление, получено от необикновено въздействие; действие, въздействие. 2. *физ.* Резултат или следствие от действието на някаква сила; резултат, следствие.

ефекти́в (лат. effectīvus „производителен") 1. *фин.* Наличност в пари, имот или ценни книжа. 2. *мн. ч.* Военни сили.

ефекти́вен (фр. effectif от лат.) Който довежда до резултат; действен.

ефеме́рен (гр. ephémeros „еднодневен") Еднодневен, скоропреходен, мимолетен, краткотраен.

ефемериди (гр. ephemeris, idos) 1. *зоол.* Насекоми, които живеят само няколко дни или дори няколко часа и прелитат на големи групи над реките, където снасят яйцата си и умират. 2. *астр.* Таблици, на които са написани астрономическите явления, които ще станат за определен период от време, и по-специално мястото и положението на небесните тела за определени дни от годината. 3. В древна Гърция и Рим — всекидневни официални известия, които са начало на вестник.

ефенди (гр. authéntēs през тур.) Обръщение към богат или образован човек в Турция за израз на почит; господин.

ефес (нем. Gefäß) *спец.* Дръжка на ръчно оръжие (сабя, шпага, шашка).

ефикасен (фр. efficace) Който дава добри резултати; резултатен, успешен.

ефимерен = ефемерен.

ефимерий (гр. ephēmérios „дневен", „дежурен") *църк.* Свещеник, който е дежурен за ежедневно богослужение.

ефир (гр. aithḗr „въздух" през рус.) 1. В древногръцката философия — предполагаема твърде лека материя, която изпълня мировото пространство в противовес на четирите първични елемента — огън, въздух, вода и земя. 2. *прен.* Безвъздушно пространство; небесни простори; небе.

ефирен (гр. aithérios) 1. Свойствен на ефира. 2. Лек, тънък, въздушен.

ефор (гр. éphoros) 1. *ист.* В древна Спарта — един от петчленната колегия, която била избирана от народното събрание, за да наблюдава дейността на управляващите. 2. *прен.* Управник.

ефория (гр. ephoréia) 1. *ист.* Служба на ефор. 2. *остар.* Настоятелство, управително тяло на институт, който се издържа със завещани средства.

ефрейтор (нем. Gefreiter) *воен.* Войник с една степен по-горе от редник, найнизш чин във войската след редник.

ефузия (от лат. effusio „изливане") 1. Вид дифузия, при която газовете преминават през по-големи отвори; проникване на газове през пореста преграда. 2. Разливане на вулканична лава и образуване на магмени наслоения.

ехиден (от гр.) Коварен, хитър, язвителен, лукав, злобен.

ехидна (гр. échidna) 1. *зоол.* Неголямо австралийско животно, покрито с бодли. 2. Отровна австралийска змия. 3. Според древногръцката митология — чудовище с глава на красива девойка и тяло на змия, което родило Химера, Цербер, Дракон и др. 4. *прен.* Зъл, коварен човек.

ехинокок (гр. echînos „таралеж" и *кок*) *мед.* Кучешка тения (понеже главата ѝ е снабдена с 6 бодила).

ехо (гр. ēchṓ) 1. Отглас, отзвук, ек, отражение на звук. 2. *прен.* Отглас от значителни събития.

ехометрия (*ехо* и гр. metréō „меря") *физ.* Измерване на звуковите вълни.

ехометър (*ехо* и гр. métron „мярка") *физ.* Уред за измерване на звуковите вълни.

ехолот (*ехо* и *лот*) *спец.* Уред за измерване на морските дълбочини с помощта на ултразвук.

еш (тур. eş) 1. Всяка част от един чифт. 2. Чифт, двойка, прилика.

ешарп (фр. écharpe) Кърпа за глава; шалче от хубав плат.

ешафод (фр. échafaud) *ист.* Дървена площадка (платформа) на публично място за изпълнение на смъртни присъди.

ешафодаж (фр. échafaudage) Издигане на скеля около сграда.

ешелон (фр. échelon от лат.) 1. Бойно и оперативно подреждане на войски при поход, нападение или отбрана. 2. Войскова част, която е съставка на една колона при походно движение. 3. Влаков състав или автомобилна колона, която превозва пътници, войници или стоки до общо местоназначение.

Ж

жабó (фр. jabot) **1.** Дълга набрана обшивка от дантела или тънък плат около врата и гърдите на мъжка риза, модна през XVIII в. **2.** Висока яка, която скрива бузите. **3.** Гарнитура на горно облекло.

жавéл (фр. javel от eau de Javel „вода от Жавел") Хлорист разтвор със зеленожълт цвят, силно отровна течност, която се употребява за избелване на тъкани, за дезинфекция и др. (по името на местността Жавел); белина.

жакáрдов (от собс.) **1.** Който е изнамерен от Жакард (френски инженер); ж а к а р д о в с т а н — усъвършенствуван стан за втъкаване на разноцветни фигури; ж а к а р д о в п л а т — плат с втъкани фигури, изработен на такъв стан.

жакéрия (фр. jacquerie от собс. Jacques) *ист.* Селско въстание във Франция през 1358 г., насочено против феодалите.

жакéт (фр. jaquette) Вид горна дреха.

жалóн (фр. jalon) *техн.* Кръгъл прът, разделен през 10 см на бели и червени ивици, който се забива в земята за направление при земемерни работи и при нивелиране на местности.

жалонúрам (фр. jalonner) **1.** Поставям жалони. **2.** *прен.* Посочвам или поставям основите на нещо.

жалоньóр (фр. jalonneur) Войник, който показва с флагче линията, по която трябва да се нареди или придвижи войската през време на учения или парад.

жалузú (фр. jalousie) **1.** Решетъчни капаци на прозорци, направени от дървени или метални напречни парчета за регулиране на светлина и въздух; сенник. **2.** *техн.* Дървени или метални решетъчни капаци при двигател за регулиране притока на въздух.

жамбóн (фр. jambon) Пушен свински бут; ср. шунка.

жамборé (англ. jamboree) **1.** Събор на скаути. **2.** *прен.* Веселие, веселба.

жандармéрия (фр. gendarmerie) Полицейска войска за подтискане и преследване на революционни движения.

жандáрми (фр. gendarmes) **1.** В средните векове — специални отреди от тежко въоръжена конница. **2.** Особени отреди от политическа полиция, организирани по военному за борба с революционни движения. **3.** ед. ч. Стражар.

жанр (фр. genre „род") **1.** *литер.* Определен род на литературни произведения: епически, лирически, драматически. **2.** *изк.* Живопис на битова тема; битови сцени в художествената литература. **3.** *муз.* Музикално произведение с определено предназначение; термин, означаващ различни отрасли в музиката (оперен, симфоничен, камерен и др.). **4.** Маниер, стил. **5.** *изк.* Вид художествени произведения, които се характеризират със специфични сюжетни или стилови особености: исторически жанр, батален жанр и др.

жанрúст (от фр. genre) Художник на битови теми.

жаргóн (фр jargon) **1.** *езиков.* Говор на определена социална група, който се отличава от общонародния език със свои специфични думи и изрази. **2.** Изопачен говор, характерен за тесен социален кръг.

жаргонúзъм (от фр.) Дума или израз от жаргон, навлезли в литературния език.

жардиние́ра (фр. jardinière) 1. Етажерка или кошница за цветя в стая. 2. Място в стая за отглеждане на цветя.

жартие́ри (фр. jarretière) Ластични връзки за чорапи.

жасми́н = ясмин.

желати́н (фр. gélatine) Прозрачен животински клей без вкус и без мирис, получаван най-често от кожа и кости на животни чрез изваряване; употребяван в готварството, фотографията, за производство на лакове и др.

желе́ (фр. gelée от лат. gelidus „студен") 1. Пихтиеобразно, студено сладко от плодов сок, често с прибавка на желатин; пелте. 2. Пихтиеобразна студена маса, получена след изваряване на кожа, кости, тлъстини крака, уши и др.; пача.

жели́рам (от фр.) Правя във вид на желе, покривам с желе.

жени́х (рус.) Кандидат за женитба.

жео́да (фр. géode от гр. geōdēs „земен") *геол.* Дупка, празнина в скала.

жермина́л (фр. germinal от лат. germino „никна") *ист.* Седмият месец (от 21—22 март до 19—20 април) на френския революционен календар.

жермина́тор = герминатор.

жерсе́ (фр. jersey) 1. Трико, вид копринен плат. 2. Дреха от такъв плат (по името на о-в Jersey).

жест (фр. geste) 1. Движение на ръка, лице или глава при говорене за подчертаване на казана мисъл. 2. *прен.* Великодушна постъпка, щедро дарение.

жестикула́ция (фр. gesticulation) Ръкомахане или движения на тялото при говорене, декламиране, игра на сцена и т. н.

жестикули́рам (фр. gesticuler) Правя движения с ръце или с други части на тялото за подчертаване на казана мисъл при говорене.

жето́н (фр. jeton) Метална или кокалена плочка с кръгла или четвъртита форма, която се употребява при игра на комар или служи вместо пари за касови отчитания.

жи́вио (срх.) Да си жив! Да живее!

жи́га (фр. gigue от англ. jig) Стар английски танц от национален произход в бързо темпо.

жигльо́р (фр. gicleur) *техн.* Калиброван отвор (тръбичка), който пропуща точно определено количество гориво в карбуратора.

жиго́ (фр. gigot) Печен овчи бут, вид ястие.

жиле́тка (фр. gilet) 1. Къса мъжка дреха без ръкави и обикновено без яка. 2. Къса плетена дреха.

жиразо́л (фр. girasol) Скъпоценен камък с млечнобял цвят, разновидност на опала.

жира́нт = джирант.

жира́т = джират.

жирата́р = джиратар.

жира́ф, жира́фа (фр. girafe от ар.) *зоол.* Африкански преживен бозайник с много дълга шия и много по-високи предни крака от задните.

жи́ро = джиро.

жиробу́с (лат. gyro „въртя се" и омнибус) Автобус, който се движи с електроенергия, но без контактни линии. Електромоторът на жиробуса се подхранва от градската трифазна мрежа на специални станции, които същевременно са и спирки.

жироклиноме́тър (гр. gýros „кръг" и *клинометър*) *техн.* Уред за управление на самолет при мъгливо и тъмно време.

жирокомпа́с (гр. gýros „кръг" и *компас*) Компас, построен на принципите на жироскопа.

Жиро́нда (фр. Gironde, река във Франция) 1. Политическа партия през време на Френската буржоазна революция, получила името си от административната област Жиронда; застъпвала интересите на буржоазните слоеве, но била против феодализма. 2. *прен.* Партия, която е готова на компромис с контрареволюцията.

жиронди́ст (от фр. girondin) Член на Жирондата.

жиро́свам = джиросвам.

жироско́п (гр. gýros „кръг" и skopéō „гледам") *техн.* Уред с произволна

форма и една опорна точка (ос), около която той извършва бързи движения; има голяма устойчивост при различни положения; заменя магнитния компас в самолети и кораби, придава устойчивост на вагони, които се движат по една релса, на кораби (поставя се в трюма и е голям по форма) и т. н.; употребява се също така за автоматично управление на самолети, ракети, торпеда, кораби и др. системи.

жйу-жйцу = джиу-джицу.

жокéй (англ. jockey) 1. Професионален ездач при конни състезания. 2. Вид сладкиш.

жонглúрам (фр. jongler) 1. Подхвърлям и сръчно хващам едновременно няколко предмета. 2. *прен.* Играя си с думи; изкусно, но не съвсем честно си служа с факти.

жонгльóр (фр. jongleur от лат. jaculātor „хвърляч") 1. В средните векове — странстващ музикант, певец, акробат и поет, който изпълнявал сам своите произведения. 2. Цирков артист, който с майсторско умение хвърля и лови различни предмети; фокусник. 3. *прен.* Лице, което ловко извърта факти и думи при спор.

жонгльóрство (от фр.) 1. Изкусно подхвърляне и хващане на няколко предмета от един човек; фокусничество. 2. *прен.* Умело, но не съвсем честно боравене с факти, думи и пр.

жонкúл (фр. jonquille) Декоративно растение с малки, приятно миришещи цветове.

жоржéт (от собс.) Вид плат, обикновено черен.

жýпа (ст. сл.) 1. Териториално обединение на родове у старите славяни. 2. Териториално-административна единица у славяните през средновековието и по-късно; жупания.

жупáн[1] (ст. сл.) Украински полукафтан — вид дългопола горна дреха

жупáн[2] (срх.) *ист.* Управител на област (жупания) у южните и западните славяни.

жупáния, жупáнство (срх.) *ист.* Административна единица в Югославия; област.

жýпел (ст. сл.) 1. Горяща смола и сяра. 2. Адска горещина. 3. *прен.* Силна злоба, ярост. 4. *прен.* Остро изобличение.

жур (фр. jour „ден") *разг.* Увеселение, забава през деня, устроена за развлечение.

жýри (фр. jury от англ.) 1. *книж.* Група специалисти, назначени или избрани за определяне на награди и пр. при различни състезания, конкурси, изложби и др. 2. *юр.* Заклети съдии, които са избрани да кажат под клетва истината по даден процес.

журнáл (фр. journal „вестник") 1. Ежедневник. 2. Книга за вписване на ежедневната входяща и изходяща преписка. 3. Списание по различни въпроси: литература, наука, мода и т. н.

журналúзъм = журналистика.

журналúст (фр. journaliste) Лице, което се занимава с журналистика; вестникар.

журналúстика (от фр. journalisme) 1. Литературна работа по написването, подбора, оценката и редактирането на материали за вестници, списания, бюлетини на телеграфни агенции, на радиото и телевизията. 2. Вестникарство, професия за списване на вестници и списания. 3. Съвкупност на всички периодични издания на дадена страна, епоха и пр.

журфúкс (фр. jour-fixe „определен ден") Определен ден през седмицата за посрещане на гости.

З

забо́й (рус.) Работна площ в мина.

завали́я (тур. zavalli от ар.) *остар.* Клет, жалък, беден, нещастен.

заве́ра (тур. sefer „поход“ от ар. по нар. етим. „за вяра“) **1.** *ист.* Гръцко въстание за освобождаване от османското робство (1821—1827 г.), в което са участвували и много българи. **2.** Въстание на християнско население против турска власт; В е л ч о в а з а в е р а — Търновското въстание от 1835 г.

заво́д (рус.) Голямо фабрично предприятие.

задкули́сен (по фр. coulisse) **1.** Който става зад кулисите. **2.** Потаен, скрит.

задо́чник (рус.) Ученик или студент, който продължава образованието си, без да се откъсва от производството; в определено време отива само за кратко на лекции и държи изпити.

зазна́йство (рус.) Възгордяване.

за́йм (тур. zaim) *ист.* Турски големец, който бил длъжен по време на война да изкара поне 20 конници на свои средства.

зайре́ (тур. zahire от ар.) Зърнени храни.

заку́м (тур. zakkum от ар.) Декоративен вечнозелен храст; олеандър.

за́ла (нем. Saal) **1.** Голямо и просторно помещение в обществени здания, пригодено за многолюдни събрания или за специална цел; салон. **2.** Самостоятелна архитектурна сграда за събрания, конгреси, концерти, театрални и кинопредставления, спортни упражнения и прояви и др.

залп (от лат. salve „здравей“ през фр.) *воен.* Едновременен изстрел от много пушки или оръдия.

зама́н (тур. zaman от ар.) Време; з о р з а м а н — усилно време; тежко положение.

зама́шка (рус.), Начин на действие, навик; маниер, похват.

замба́ (тур. zimba) **1.** *спец.* Железен печат за поставяне белег върху твърди предмети. **2.** Ръчен инструмент за пробиване дупки на кожа, тенекия и др.

замба́к (тур. zambak) Цвете крин, лилия.

за́мбо (исп. zambo) Мелез от негър и американска индианка.

замк (тур. zamk) *остар.* Лепило от смола.

занаят (тур. zanaat) **1.** Стопанска дейност, при която преобладава ръчен труд за произвеждане на нещо, напр. дърводелство, обущарство и др. **2.** *прен.* Поминък.

занда́н (тур. zindan от перс.) *остар.* Тъмница, затвор.

За́ндеров апара́т (от собс.) Уред за изправяне на изкривени части на човешкото тяло.

заптие́ (тур. zaptiye) *ист.* Турски стражар.

запти́свам (от тур. zaptetmek) **1.** Задържам. **2.** Турям ръка на нещо, завладявам.

зар (тур. zar) **1.** Кокалено, дървено или от друга материя кубче за игра на табла и др., върху чиито страни са отбелязани точки от 1 до 6. **2.** *прен.* Щастие.

зара́р (тур. zarar) Загуба, вреда, пакост.

заря́ (рус.) **1.** Светла, ярко светеща светлина на хоризонта пред изгрев и след залез; зора, здрач. **2.** Времето за поява на тази светлина, предимно рано утро. **3.** *воен.* Сигнал за вечерен сбор или за ставане сутрин в казарми, лагери и други. **4.** Вечерен тържествен публичен митинг за отдаване на почит на загинали по време на войни или на борци-

те за свободата. 5. *прен.* Начало, зародиш на нещо светло, радостно.

заря́д (рус.) 1. Количество избухливо вещество, необходимо за един взрив. 2. Количеството електричество, което се намира в някое тяло; товар, пълнеж.

заста́ва (рус). 1. Малко войсково отделение за пазене на войските от внезапно нападение. 2. Малко отделение войска, което охранява определен участък от държавна граница.

за́хар (гр. sákcharon от инд.) 1. Бяло кристално вещество със сладък вкус, което се получава от захарното цвекло и захарната тръстика. 2. *хим. мн. ч.* Въглехидрати със сладък вкус.

захариме́тър (*захар* и гр. métron „мярка") 1. Уред за измерване съдържанието на захар в разтвор. 2. Специален уред за измерване гъстотата на захарни разтвори, по която се определя процентното съдържание на захар в разтворите.

захари́н (от инд. sakkara, нгр. sákcharon) Бял кристален прах, 550 пъти по-сладък от захарта.

захарифика́ция (*захар* и лат. facio „правя") Превръщане в захар.

захаро́за (гр. sakchárōsis) Съдържащата се захар в растенията (цвекло, тръстика).

захаромице́ти (*захар* и гр. mýkes „гъба") Квасни гъбички, които причиняват спиртовата ферментация.

зач (тур. zaç) Сярна киселина.

зачо́т (рус.) Проверка на знанията на студент, без да се прави оценка с бележка, а само с „да" и „не" (зачита се и не се зачита).

зебо́йд (*зебу* и гр. éidos „вид") *зоол.* Мелез от едър рогат добитък и зебу.

зе́бра (фр. zèbre от афр.) *зоол.* Африкански бозайник от групата на конете, с бял или жълт цвят и черни напречни линии.

зебро́йд (*зебра* и гр. éidos „вид") *зоол.* Мелез от кон или магаре със зебра.

зебу́ (на фр. zébu от инд.) *зоол.* Вид домашен бик с малка гърбица; среща се в Азия и Африка.

зевга́р (нгр. zéugari „ч фт") Къс земя, който може да бъде обработван с един чифт волове.

зе́вгма (гр. zéugma „връзка") *литер.* Стилна фигура, при която глагол или прилагателно име се свързват с две и повече съществителни, но в буквалното си значение подхождат само към едно от тях, а при другите се подразбира друг смисъл, напр. „протягайки ръце и очи" = „протягайки ръце и обръщайки очи"

зевзе́к (тур. zevzek) *разг.* Смешник, шегобиец.

Зевс (гр. Zéus) 1. *мит.* В древногръцката митология — бог на гърма, баща на хората и боговете, върховно божество; на лат. Юпитер. 2. *прен.* Твърд и самовластен човек; великан.

зеде́ (тур. ziyade от ар.) *остар.* Излишно; повече, отколкото трябва.

зейгеру́ване (от нем.) Процес на разделяне твърдите сплави на съставните им части, основан върху различните температури на тяхното топене; при нагряване стопените метали изтичат, а тия, които се топят при по-висока температура, остават като рохкава маса.

зелопа́тия (гр. zelóō „ревнувам" и páthos „страдание") Страдание от завист или съревнование.

зело́т (гр. zēlōtēs) Радетел, усърден привърженик.

зембі́л, зимби́л (тур. zembil) *остар.* Плетена торба или чанта за продукти.

земля́чество (рус.) Организация или сдружение на лица от една народност, които живеят не в родната си страна, с цел за културно и материално подпомагане (отначало предимно на студенти).

земпаре́ (тур. zampara) Женкар.

зе́мство (рус.) *ист.* 1. Система от учреждения за местно самоуправление в дореволюционна Русия с дворянско-буржоазен състав (1864 г.). 2. Самоуправително тяло на губерния, окръг и т. н.

зенги́н (тур. zengin) Богат, имотен.

зенги́я (тур. üzengi) Приспособление за поставяне краката при езда; стреме.

зе́ндски език (от собс.) *езиков.* Авестийски език.

зени́т (фр. zénith от ар.) 1. *астр.* Най-високата точка от видим та небесна полусфера, в която я пробожда перпендикулярът спрямо хоризонталната равнина, издигнат от точката на наблюдението. 2. *прен.* Най-висока точка, най-горна степен; апогей.

зени́тен (от ар.) 1. Който се отнася до зенит; насочен нависоко. 2. *воен.* Определен за стреляне срещу летателни апарати.

зеро́ (фр. zéro от ар.) 1. Нула, нулево търкалце. 2. *прен.* Нищо.

зефи́р (гр. zéphyros) 1. У древните гърци — западен вятър. 2. Тих, приятен ветрец. 3. Вид тънък памучен плат.

зефи́рен (гр. zéphyros) 1. Приятен, лек. 2. Направен от зефир (3).

зехи́р (тур. zehir от перс.) Отрова.

зехти́н (тур. zeytin от ар.) Маслинено масло, дървено масло.

зиаме́т (тур. zeamet) *ист.* Голям военен лен в Османската империя, който има годишен доход от 20 000 до 100 000 акчета.

зиафе́т = зияфет.

зигза́г (фр. zigzag) Ъгловато начупена линия; криволичене.

зигомо́рфен (гр. zéugos „чифт" и morphḗ „форма") Който може да се раздели на две равни половини; симетричен.

зигоспо́ра (гр. zéugos „чифт" и sporá „семе") *бот.* Продукт от полово сливане на две спори (при някои водорасли и гъби).

зиго́та (гр. zygṓtē) *биол.* Оплодено яйце, което се получава от сливане на мъжката и женската полова клетка.

зикмаши́на (от нем. sieken „подгъвам" и *машина*) *техн.* Машина за подгъване на краищата на ламаринени изделия; има голямо приложение в консервната промишленост и др.

зи́лбергрош (нем. Silbergroschen) *ист.* Стара пруска сребърна монета.

зи́лове (тур. zil) Медни или бронзови кръгове, които се удрят и издават музикален звук; чинели.

зима́за (от гр. zýmē „мая") Спиртов фермент, образуван при ферментация.

зимоло́гия (гр. „мая" zýmē и lógos „наука") Отдел от химията, който изучава ферментацията на органичните вещества.

зимоте́хника (гр. zýmē „мая" и *техника*) Пивоварство.

зимоти́чен (от гр. zymōtikós) Ферментационен.

зифт (тур. zift) Черна смола, получена при дестилация на земно масло или на каменни въглища; асфалт.

зияфе́т (тур. ziyafet) *остар.* Угощение, гощавка.

зло́та (полс. złoty) Монетна единица в Полша.

зоа́нти (гр. zōós „жив" и ánthos „цвят") Полипи.

зоантро́пия (гр. zôon „животно" и ánthrōpos „човек") Лудост, при която болният се мисли за превърнат в животно.

згра́ф (гр. zōgráphos) 1. *остар.* Живописец. 2. Иконописец.

зографи́свам (от гр.) Рисувам икони, украсявам с икони.

зогра́фия (гр. zōós „жив" и gráphō „пиша") 1. Църковна живопис, иконописство. 2. *прен.* Икона.

зодиа́к (гр. zōdiakós kýklos „животински кръг") *астр.* Небесен пояс, по който се намират 12 съзвездия (Овен, Телец, Близнаци, Рак, Лъв, Дева, Везни, Скорпион, Стрелец, Козирог, Водолей и Риби) и по който става видимото движение на Слънцето по еклиптиката.

зо́дия (гр. zṓdion „животинче") 1. Съзвездие от зодиака. 2. *прен.* Съдба. 3. *разг.* Странен, своеобразен човек.

зо́за (ср. фр. zazou) Момиче или млада жена, която не е заета с никаква общественополезна работа, има леко държане и се облича ексцентрично.

зойи́зъм (гр. sōïsmós) Жизнен процес.

Зо́йл (гр. Zóïlos) 1. Гръцки критик от IV в. пр. н. е., известен с пристраст-

на и остра критика на Омир. 2. *прен.* Зъл критик, несправедлив критик.

зоку́м = закум.

зола́ (рус.) 1. Неизгарящ остатък от неорганични вещества, останал след изгарянето на гориво от органичен произход (дърва, въглища, смазки и др.); пепел. 2. Пепелива вода за пране и за приготовляване на сапун; луга.

золо́тник (рус.) Руска мярка за тежина = 4,25 г.

зо́на (гр. zṓnē) 1. Част от повърхността на сфера, ограничена между два паралелни кръга. 2. Пояс от земното кълбо, който се характеризира с определени признаци (почвени, климатични, растителни, население и т. н.). 3. Ограничена област, в която се развива дадено действие или която е подложена на известно влияние (забранена зона, зона на мълчанието). 4. *геол.* Пласт, слой. 5. *прен.* Област, среда на действие.

зона́лен (от гр.) Който се отнася до зона, намиращ се в някоя зона.

зоо- (гр. zōon „животно") Като първа съставна част на сложни думи означава отношение към ж и в о т и н с к и я с в я т.

зооге́н (*зоо-* и гр. génos „род") 1. *биол.* Протоплазма. 2. Желатин.

зооге́ния (*зоо-* и гр. génos „род") Наука за произхода и развитието на животните.

зоогеогра́фия (*зоо-* и *география*) Наука за разпространението и разпределението на животните по земното кълбо.

зоогле́я (*зоо-* и гр. gleiá „лепило") Пихтиеста маса с много живи и размножаващи се клетки.

зооглифи́т (*зоо-* и гр. glýphō „дълбая") Камък, върху който има отпечатана стъпка на животно.

зоогони́ди (*зоо-* и гр. gónos „раждане") Движещи се клетки на водорасли.

зооѓо́ния (*зоо-* и гр. gónos „раждане") Наука за произхода на животните.

зоогра́ф (*зоо-* и гр. graphō „пиша") Лице, което описва животни.

зоогра́фия (*зоо-* и gráphō „пиша") Наука за описване на животните по външния им вид и строеж; описателна зоология.

зоола́трия (*зоо-* и гр. latréia „поклонение") Култ към животните, почитане на животните като божества.

зооли́т (*зоо-* и гр lithos „камък") Вкаменено животно.

зооло́г (гр. zōológos) Специалист по зоология.

зоологи́чески (от гр.) Който се отнася до животни.

зооло́гия (*зоо-* и гр. lógos „наука") 1. Наука за всестранно изучаване на животните. 2. Учебник по зоология.

зооморфи́зъм (*зоо-* и гр. morphḗ „образ") *мит.* Представяне на богове в образи на животни.

зооно́з (*зоо-* и гр. nósos „болест") *мед.* Заразителна болест по животните, която се предава и на човека (сап, бяс и др.).

зооно́мия (*зоо-* и гр. nómos „закон") Наука за жизнените закони при животните.

зоопалеонтоло́гия (*зоо-* и *палеонтология*) Наука за изкопаемите животни.

зо́опарк (*зоо-* и *парк*) Зоологическа градина.

зоопатоло́гия (*зоо-* и *патология*) Наука за болестите по животните.

зоопсихоло́гия (*зоо-* и *психология*) Наука за поведението и навиците у животните.

зооспо́ра (*зоо-* и гр. sporá „семе") Зародишната спора на водорасли и гъби, която се движи във водата с помощта на реснички.

зооспора́нгий (*зоо-* и *спорангий*) 1. *бот.* Орган за безполово размножаване на някои водорасли и гъби. 2. Вместилище, в което се образуват зооспори.

зоотера́пия (*зоо-* и *терапия*) Лекуване на животни; ветеринарна медицина.

зоотехни́к (*зоо-* и *техник*) Специалист по отглеждане на животни; животновъд.

зооте́хника (*зоо-* и *техника*) Наука за храненето, развъждането, отглеж-

дането и използуването на домашните животни и за повишав не на тяхната продуктивност; животновъдство.

зоотехни́чески (от гр.) Който се отнася до зоотехниката.

зоотéхния = зоотехника.

зоотóм (*зоо-* и гр. tomē „рязане") Специалист по зоотомия.

зоотóмия (*зоо-* и гр. tomē „рязане") Наука за изучаване строежа на животинското тяло; анатомия на животните.

зоофáг (*зоо-* и гр. phágomai „ям") Който яде месо от животни; месояд.

зоофармаколóгия (*зоо-* и *фармакология*) Наука за лекарствата на животните.

зоофéрма (*зоо-* и *ферма*) Стопанство за развъждане на диви животни с научни, стопански и др. цели.

зоофизиолóгия (*зоо-* и *физиология*) Наука, която се занимава с устройството (физиологията) на животните.

зоофи́т (*зоо-* и гр. phytón „растение") Животно с изглед на растение (актинии и др.).

зоофóбия (*зоо-* и гр. phóbos „страх") Болезнен страх от някои животни.

зоофóр (*зоо-* и гр. phóros „носещ") Украшение на сграда с образ на животно.

зоохигиéна (*зоо-* и *хигиена*) Наука за запазване здравето на домашните животни и за увеличаване на продуктивността им.

зоохи́мия (*зоо-* и *химия*) Отдел от химията, който изучава реакциите в животинските организми.

зоохóрия (*зоо-* и гр. chōréō „разпространявам се") Разпространение на семената, плодовете и спорите на растенията с помощта на животни.

зороастри́зъм (от собс.) Религиозно учение на древните народи в Азия, според което светът се управлява от две божества — добро и зло. Основано е според легендата през VI в. пр. н. е. от Зороастър (Заратустра).

зуáв (фр. zouave от ар.) **1.** Войник от алжирските полкове на френската армия. **2.** Войник от пехотата на султанска Турция.

зу́бър (рус.) Див бик, бозайник от рода на бизоните.

зулу́м (тур. zulüm) *остар.* Насилие, грабеж; изнасилване.

зу́мер (нем. Summer) *техн.* Електромагнитен уред за автоматично спиране или пускане на ток, с приложение в радиотехниката, при телефонни устройства, звънчеви инсталации и др.

зумпф (нем. Sumpf) **1.** Яма в дъното на рудник за стичане на водата в нея. **2.** Част от машина или двигател, която е като коритце, за да се събира в нея маслото или да се утаяват нечистотиите. **3.** Ямка, в която се утаява и очиства наливаният метал.

зу́рла, зу́рна (тур. zurna от перс.) Вид музикален дървен инструмент с мундщук, подобен на кларнет.

зюмбю́л (тур. sümbül) Цвете хиацинт.

зян (тур. ziyan от перс.) Загуба.

И

и́бис (гр. ibis от егип.) *зоол.* Птица от рода на щъркелите, която живее в топлите страни; древните египтяни я смятали за свещена.

ибн (тур. ibn от ар.) Син.

ибри́к (тур. ibrik) Меден или глинен съд с чучурка за поливане при миене.

ибриши́м (тур. ibrişim от перс.) Вид тънки копринени или памучни конци.

игл (англ. eagle „орел") Златна монета в САЩ = 10 долара.

и́глу (еск. iglu) Ледена къща с куполна форма у ескимосите.

игнори́рам (от лат. ignōro „не зная") Преднамерено не зачитам някого, не обръщам внимание; пренебрегвам, не искам да зная.

и́грек (фр. i grec „гръцко и") **1.** Френското име на гръцката буква ипсилон (y). **2.** *мат.* Неизвестна търсена величина в математиката се означава с У или с Х. **3.** *прен.* Неизвестно или непосочено лице.

игуа́на (исп. iguana) *зоол.* Голям гущер, който живее по дърветата (в Централна и Южна Америка).

игуанодо́нт (исп. iguana „гущер" и гр. odōn, óntos „зъб") Изкопаемо влечуго, от 5 до 10 м високо, от групата на динозаврите, което се движело на два крака.

игу́мен (гр. hēgoúmenos „който води") *църк.* Манастирски началник, манастирски предстоятел или управник.

игу́менка (от гр.) Ръководителка на девически манастир; жена-игумен.

ида́лго = хидалго.

идеа́л (фр. idéal от гр. idéa „понятие") **1.** Висше съвършенство, крайна цел на стремеж. **2.** Висша ръководеща цел на всяка дейност, към която човек се стреми. **3.** *прен.* Най-добър, най-съвършен образец за нещо.

идеа́лен (фр. idéal от гр.) **1.** Въобразяваем, реално несъществуващ. **2.** Възвишен, неземен, съвършен, превъзходен, най-съвършен.

идеализа́ция (фр. idéalisation от гр.) Представяне на нещо в по-добър вид, отколкото е в действителност; представяне във вид на идеал.

идеализи́рам (от фр.) Представям нещо в по-съвършен вид, отколкото е в действителност; приписвам идеални свойства.

идеали́зъм (фр. idéalisme от гр.) **1.** *фил.* Антинаучно философско учение, противоположно на материализма, което при разрешаване на основния въпрос на философията за отношението на мисленето към битието взема за първично съзнанието, духа, а природата, битието, материята — за вторично; прот. материализъм. **2.** Идеализиране на действителността. **3.** Безкористно служене на една идея; стремеж към съвършеното, идеалното.

идеали́ст (фр. idéaliste от гр.) **1.** Последовател на идеалистическата философия; прот. материалист. **2.** Лице, което служи всеотдайно на една идея или си представя хората и света по-добри и по-съвършени, отколкото са в действителност. **3.** *прен.* Фантаст.

идеалисти́чен, идеалисти́чески (от гр. idéa) Който се отнася до идеализма, който смята духовното начало за първично и по-важно от материята.

идеа́лреали́зъм (гр. idéa и лат. reālis) *фил.* Направление в идеалистическата философия, което отъждествява психическото и материалното битие.

идеалреали́ст (от гр.-лат.) Привърженик на идеалреализма.

де́ен (гр. idéa) **1.** Който е проникнат от някаква идея или разпространява

някаква идея. 2. Който се отнася до някаква идеология, който е свързан с основните принципи на някакъв мироглед, идеологически издържан.

идентифика́ция (от к. лат. identifico „отъждествявам") *книж.* Уеднаквяване, уподобяване, приравняване.

идентифици́рам (от лат.) Уподобявам, отъждествявам, изравнявам, уеднаквявам.

иденти́чен (к.лат. identicus) Тъждествен, равнозначен, напълно сходен, еднакъв.

идеогра́ма (гр. idéa „представа" и grámma „писане") *езиков.* Писмен знак, който означава понятие, а не звук, както буквите.

идеогра́мно (идеогра́фско) писмо (от гр.) Писмо, при което образите получават преносно значение за разлика от пиктографията, при която предметите се рисуват.

идеогра́фия (гр. idéa „представа" и gráphō „пиша") Образно писмо.

идеократи́зъм (гр. idéa „представа" и krátos „сила") Стремеж да се подчини всичко на идеите.

идеокра́тия (идея и гр. krátos „сила") Господство на идеите.

идеоле́кт (гр. ídios „собствен" и légō „говоря") *езиков.* Съвкупност от особености в езика на едно отделно лице.

идеоло́г (гр. idéa „представа" и lógos „наука") 1. Създател, теоретик, изразител или защитник на идеологията на някоя класа или обществена група. 2. Предан на отвлечени идеи; теоретик.

идеологи́чен, идеологи́чески (гр. ideologikós) Който принадлежи или е присъщ на идеология.

идеоло́гия (гр. idéa „понятие" и lógos „наука") Система от определени възгледи, идеи, понятия, представи, към които се придържа една или друга класа или политическа партия, като отражение на обществения и икономически строй в дадено време.

иде́я (гр. idéa „представа") 1. Понятие, мисъл като отражение на обективната действителност в човешкото съзнание. 2. Основен принцип на светоглед, на мировъзрение. 3. Основна мисъл на произведение. 4. Схващане, разбиране. 5. Намерение, план, замисъл, хрумване за извършване на нещо. 6. Във философията на Платон — вечната същност на предметите и явленията, която се смята за духовно първоначало и съществува като че извън времето и пространството.

и́ди (лат. Idus) *ист.* 13-ият ден на месеца у древните римляни, а през месеците март, май, юли и октомври — 15-ият.

идили́чен, идили́чески (гр. eidýllion „картинка") Тих, прост, селски, близък до природата, естествен.

иди́лия (гр. eidýllion „картинка") 1. *литер.* Произведение в стихове или проза, което изобразява живота на лица, близки до природата — овчари, рибари, земеделци. 2. *муз.* Лирична музикална пиеса, която рисува живота на лица, близки до природата. 3. Мирен и тих живот, житейско благополучие.

идиогра́ф (гр. ídios „собствен" и gráphō „пиша") Собственоръчен подпис.

идиокра́зис (гр. ídios „собствен" и krâsis „смес") Особеност на природата на всяко човешко или животинско тяло.

идиола́трия (гр. ídios „собствен" и latréia „служене") Самообожаване.

идио́м (гр. idíōma „особен израз") 1. Устойчиво словосъчетание, чието значение не може да се изведе от значението на думите, които го съставят; обикновено непреводимо на друг език; езикова особеност, напр. „през куп за грош". 2. Наречие, местен говор.

идиомати́зъм (от гр. idíōma „собствен израз") Обрат на реч, израз, свойствен на един език и непреводим буквално на други езици; идиом, езикова особеност.

диома́тика (гр. idiōmatikós „особен") *езиков.* 1. Учение за идиомите. 2. Говорните особености на един език, идиомите на един език.

идиоматоло́гия (*идиом* и гр. lógos „наука") Учение за идиомите; фразеология.

идиопа́тия (гр. ídios „собствен" и páthos „страдание") *мед.* Болест, която

се явява сама, без да има за причина друга болест.

идиопла́зма (гр. ídios „собствен" и *плазма*) *биол.* Ядка на яйце или семенна клетка.

идиосинкра́зия (гр. ídios „собствен" и sýnkrasis „смесване") 1. *биол.* Индивидуално смесване на соковете в човешки организъм. 2. *мед.* Индивидуална особеност на организъм, която се изразява в болезнено реагиране на известни раздразнения (храни, зрителни впечатления, някои лекарства и т. н; ср. алергия. 3. Болезнена склонност или болезнено отвращение от нещо. 4. Своеобразен темперамент, своеобразност.

идиосинкрати́чен (от гр. idiosynkratikós) Свойствен на идиосинкразията, присъщ на нервната особеност у човека.

идиосомнамбули́зъм (гр. ídios „собствен", лат. somnus „сън" и ambulo „разхождам се") Ходене насън; лунатизъм, селенизъм.

идио́т (гр. idiótēs „частно лице"; „прост човек") 1. Който страда от идиотизъм. 2. Слабоумен човек, тъпак. 3. Глупав човек, глупак. 4. Лош, неразбран човек.

идиоти́зъм (гр. idiōtismós) 1. Вродено слабоумие, неизлечима психическа болест, съпроводена с пълно разрушение на нормалната умствена дейност. 2. *разг.* Глупост, безсмислица. 3. *езиков.* Езикова особеност, присъща само на един език; идиом.

идиоти́чески (гр. idiōtikós) Присъщ на идиот, свидетелствуващ за идиотизъм.

идио́тия (гр. idiōtéia) *мед.* Най-голяма степен на психическа неразвитост, при която липсва напълно психически живот.

идио́тство, идио́тщина (от гр.) 1. Слабоумие, тъпоумие. 2. *разг.* Глупост, безсмислица.

и́до (есп. ido „потомък") Изкуствен международен език, най-разпространен от преработките на есперанто.

идокра́з (гр.) *геол.* Скъпоценен камък от рода на граната.

и́дол (гр. éidōlon „изображение") 1. Образ, статуя на човек или животно, на които се отдават божески почести; кумир. 2. *прен.* Лице или предмет на голяма почит, похвала и обич; обожаемо лице, кумир.

идолола́трия (гр. éidōlon „изображение" и latréia „служба") Идолопоклонство.

и́жица (ст. сл.) Името на буквата Ѵ в старобългарската азбука.

изалоба́ри (гр. ísos „равен", állos „друг" и báros „тежина") Линии на карта, съединяващи места, в които въздушното налягане се изменя на една и съща величина за определено време.

изалоте́рми (гр. ísos „равен", állos „друг" и thérmē „топлина") Линии на карта, съединяващи места, в които температурата на въздуха се изменя на една и съща величина за определено време.

изанома́ли (гр. ísos „равен" и anómalos „неравен") 1. Линии на карта, които съединяват места с различни отклонения от средните значения на някоя величина (отклонение от средната температура за един паралел и др.). 2. Карти с такива линии.

изе́т (тур. izzet) Труд, мъка.

измекя́рин (тур. hizmetkâr) Слуга.

изме́т (тур. izmet от ар.) Прислужване, слугуване.

изо- (от гр. ísos „равен") В сложни думи означава р а в е н с т в о или п о д о б и е.

изоамплиту́ди (*изо-* и *амплитуда*) Линии на карта, които съединяват точки с еднакво различие между най-ниското и най-високото значение на величини (температура, налягане и др.) за определено време (денонощие, месец, година).

изоанемо́ни (*изо-* и гр. ánemos „вятър") Линии на карта, които съединяват места с еднаква средна скорост на вятъра.

изоба́ри (*изо-* и гр. báros „тежест") 1. Линии на карта, които съединяват места с еднакво атмосферно налягане за определен интервал от време. 2. На диаграми за топлинни процеси — линии на еднакво или постоянно налягане. 3. Атоми, които имат

еднакво атомно тегло, но различни товари на ядрата и затова проявяват различни химически свойства.

изоба́ти (*изо-* и гр. báthos „дълбочина") Линии на карта, които съединяват места на водни басейни (морета, океани, езера) с еднаква дълбочина.

изобро́нти (*изо-* и гр. brontē „гръм") Линии на карта, които минават през точки, в които в един и същ момент се е чула гръмотевица.

изове́ли (*изо-* и лат. velox „бърз" — изоанемони.

изога́мия (*изо-* и гр. gámos „брак") Форма на полов процес у низши растения, при които двете сливащи се клетки са подвижни и еднакви по външност.

изогеоте́рми (*изо-* и гр. géa „земя" и thérmē „топлина") Линии, които съединяват места от земната повърхност с еднаква температура.

изогло́си (*изо-* и гр. glôssa „език") *езиков.* Линии на карта, които очертават области с еднакви езикови особености.

изого́нен (гр. isogōnios) *мат.* Равноъгълен.

изого́ни (*изо-* и гр. gōnia „ъгъл") Линии на картата на земното кълбо, които съединяват места с еднакво магнитно отклонение.

изогра́ф (гр. isógraphos) Иконописец, зограф.

изогра́фия (*изо-* и гр. gráphō „пиша") 1. Точно възпроизвеждане на писма, ръкописи и т. н. 2. Иконописство, иконопис, зография.

изоде́нзи (*изо-* и лат. densus „гъст") Линии на карта, които съединяват места с еднаква гъстота на въздуха.

изодина́ми (*изо-* и гр. dýnamis „сила") Линии на карта, които съединяват места с еднакво напрежение на магнитното поле.

изодина́мия (*изо-* и гр. dýnamis „сила") Заместване на едни хранителни продукти с други, които дават еднакво количество топлина (калории).

изоенерге́ти (*изо-* и гр. enérgeia) Линии за изобразяване на процес, в течение на който енергията на тялото си остава непроменена.

изозо́ма (*изо-* и гр. sôma „тяло") Вид насекомо, което е вредно за пшеницата и ръжта, за плодовете на дърветата и за много растения.

изокли́ни (*изо-* и гр. klínō „накланям") Линии на карта, които съединяват места с еднакво магнитно отклонение.

изоколо́н (гр. isókōlon) *литер.* Риторическа фигура, при която две или повече непосредствено следващи изречения имат еднакво разположение на частите; пълен паралелизъм.

изокри́ми (*изо-* и гр. krȳmós „студ") Линии на карта, които съединяват места от морската повърхност с еднаква средна температура за най-студения месец.

изола́тор (фр. isolateur) 1. Тяло или вещество, което е лош проводник на електричеството и топлината. 2. Стъклен, порцеланов или бакелитен предмет във вид на чашка за електрически проводи, за телефонни, телеграфни и др. инсталации. 3. Техническо приспособление, което задържа поток от енергия да не се разпръсва в пространството. 4. Помещение за усамотяване на заразно или душевно болни.

изолацио́нен (от фр.) Който се отнася до изолация или служи за изолация; уединителен.

изолационизъм (фр. isolationnisme) Политическо течение в САЩ, което преди Втората световна война поддържаше „невмешателството" на САЩ в европейските работи, а през самата война беше против втория фронт и сцъване дружбата между съюзниците, които се бореха срещу хитлеризма.

изола́ция (фр. isolation 1. Отделяне обособяване, усамотяване. 2. Запрещение за общуване с хората; затваряне, уединяване. 3. Заграждане на електрически проводник с лоши проводници. 4. Отстраняване влага, шум и др. чрез специален строителен материал. 5. Материали, с които се

изолира електричество, топлина и др.; изолатор (1).

изолинии (*изо-* и лат. linea) Линии, които съединяват на карта или диаграма места с еднакви ко ичествени показатели; ср. изотерми и др.

изолирам (фр. isoler, нем. isolieren) 1. Отделям, отстранявам, усамотявам, не позволявам общуване; отделям от влиянието на околната среда. 2. Ограждам с лош проводник, правя изолация.

изолиращи езици (от фр.) Коренни езици, които нямат склонение или спрежение, а различните служби на думите в изречението се определят със служебни думи или от мястото им в изречението (напр. китайски).

изомери (*изо-* и гр. méros „част") *хим.* Вещества с еднакъв химически състав, но с различни химически свойства поради различното разположение на атомите в молекулата.

изомерия (*изо-* и гр. méros „част") 1. Съществуването на две или повече химически съединения с еднакво число атоми на едни и същи химически елементи и с еднакви молекулни тегла, но с различни химически и физически свойства поради различното разположение на атомите в молекулите. 2. Способност да се образуват изомери.

изоморфен (*изо-* и гр. morphḗ „форма") Сходен, еднакъв по форма.

изоморфизъм (*изо-* и morphḗ „форма") Способност на кристалните вещества с аналогичен химически състав и структура да дават прекъснат или непрекъснат ред смесени кристали.

изонефи (*изо-* и гр. néphos „облак") Линии на карта, които съединяват места с еднаква облачност.

изономали (*изо-* и гр. anṓmalos „неравен") = изаномали.

изопаги (*изо-* и гр. págos „лед") Линии на карта, които съединяват места с еднаква продължителност на ледената покривка.

изопатия (*изо-* и гр. páthos „страдание") Лекуване на болест със секреции, отделяни от организъм при същата болест (гной, лига и др.)

изопектики (*изо-* и гр. pektós „замръзнал") Линии на карта, съединяващи места, в които водата замръзва по едно и също време.

изопиести = изобари.

изоплери = изохори.

изосейсти (*изо-* и гр. seistós „разтърсваем") Линии на карта, означаващи места, в които движението на земната повърхност при земетресение е било еднакво.

изосилабизъм (*изо-* и гр. syllabḗ „сричка") *езиков.* Равносричност.

изостазия (*изо-* и гр. stásis „положение") *геол.* Предполагаемо хидростатично равновесие на масите на земната кора, които плуват върху лежащата под тях плътна, но пластична магма.

изотахи (*изо-* и гр. táchos „скорост") Линии на карта, които съединяват места на еднаква скорост на течението на реките.

изотери (*изо-* и гр. théros „лято") Линии на карта, които съединяват места с еднаква средна температура на въздуха през лятото.

изотерми (*изо-* и гр. thérmē „топлина") 1. Линии на карта, които съединяват места с еднаква температура на въздуха, водата или почвата за определен период от време. 2. На диаграми за топлинни процеси — линии за съединяване на точки с еднаква или постоянна температура.

изотермичен (от гр.) С еднаква или постоянна температура.

изотермия (от гр.) Еднаквост на температурата на въздушен слой.

изотоничен, изотонически (*изо-* и гр. tónos „напрежение") С еднакво напрежение.

изотония (гр. isotonía) *хим. физ.* Еднаквост на напрежението, еднаквост на налягането.

изотопи (*изо-* и гр. tópos „място") *хим.* Атоми на един и същ химически елемент с различно атомно тегло, но които почти не се отличават по химически и физически свойства и

затова заемат едно и също място в периодическата таблица на елементите.

изотропия, изотропност (*изо-* и гр. trópos „начин на живеене") Особеност на редица тела, която се характеризира с еднакви физически свойства (топлопроводност, електропроводност и др.) за всичките им части. Такива тела са водата, газовете, непресуваното стъкло, някои сплави и др.

изохиети (*изо-* и гр. hyetós „дъжд") Линии на карта, които съединяват места с еднакво количество на валежи за определен период (година, месец, ден и др.).

изохимени (*изо-* и гр. cheimṓn „зима") Линии на карта, които съединяват места с еднаква температура през зимата.

изохипси (*изо-* и гр. hýpsos „височина") Линии на кар а или план, които означават места с еднаква надморска височина.

изохори (*изо-* и гр. chṓra „пространство") Линии, които графически изобразяват процесите, ставащи в газовете при постоянен обем.

изохорен, изохорически (от гр.) Който става при еднакъв обем, при постоянен обем.

изохроматичен, изохроматически (*изо-* и гр. chrôma „цвят") С еднакъв цвят.

изохронизъм (*изо-* и гр. chrónos „време") **1.** Еднаква продължителност по време; едновременност. **2.** *литер.* Деление на стих на части, които се произнасят за еднакво време.

изохронен, изохронически (гр. isochronikós) С еднаква продължителност на време (движението на махалото е изохронно).

изумруд (перс. zumurrud) Скъпоценен камък със зелен цвят; смарагд.

изумруден (от перс.) **1.** От изумруд, скъпоценен. **2.** Зеленикав, с цвят на изумруд.

Икар (гр. Íkaros) **1.** *мит.* Син на Дедал, избягал заедно с баща си от о-в Крит, като хвърчал с направени от пера и восък криле. **2.** *прен.* Ентусиаст, предан на науката човек. **3.** *прен.* Летец.

икарийци (от собс.) Последователи на утопичния социализъм на Кабе (1788—1856), изложен в книгата му „Пътуване в Икария" (оттук и името им).

икиндия (тур. ikindi) Надвечер, времето около 15—16 часа.

икона (гр. eikṓn „образ") Изображение на божество или светец, което служи като предмет на религиозно поклонение у християните.

иконограф (гр. eikṓn „образ" и gráphō „пиша") Иконописец, художник, който рисува икони.

иконография (гр. eikṓn „образ" и gráphō „пиша") **1.** Наука за портретната живопис, която изследва изображенията на исторически, религиозни, митологически и др. лица или сюжети, установява техния произход и характерни особености, тълкува техния смисъл, символика и атрибути. **2.** Рисуване на икони и стенописи; иконопис. **3.** Икони.

иконокласт (гр. eikṓn „икона" и kláō „чупя") Иконоборец, противник на почитането на иконите.

иконолатри (гр. eikṓn „икона" и latréia „служене") Иконопоклонци.

иконолатрия (гр. eikṓn „икона" и latréia „служене") Иконопоклонство, почитане на иконите.

иконология (гр. eikṓn „икона" и lógos „наука") Наука за стари образи, статуи и паметници; иконография.

иконом (гр. oikonómos) **1.** Домоуправител, домакин. **2.** *църк.* Титла, отличие на свещеник за проявено усърдие; свещеноиконом.

икономайзер (англ. economiser) **1.** *техн.* Устройство, което служи за икономисване на топливо (напр. при нагряване на въздух или вода). **2.** Приспособление към карбуратора на автомобилния двигател, което служи за обогатяване на горивната смес при пълно натоварване, за да може двигателят да развие пълната си мощност.

иконома́ния (гр. eikṓn „образ“ и manía „лудост“) Преголяма страст за събиране на икони и др. образи.

икономе́тър (гр. eikṓn „образ“ и métron „мярка“) **1.** Уред за измерване на големината на образ в микроскоп и въз основа на това да се определи големината на обекта, като се знае увеличителната способност на микроскопа. **2.** Уред за определяне обхванатото поле от фотоапарат.

икономи́зъм (гр. óikos „дом“ и nómos „закон“) Опортюнистическо течение сред руската социалдемокрация в края на 90-те години на XIX и началото на XX в., което е водило борба против революционния марксизъм и е било против създаване на самостоятелна партия на работническата класа. Според него работническата класа трябва да води само икономическа борба, а политическата борба е дело на либералната буржоазия.

иконо́мика (гр. oikonomiké „изкуство да се управлява домакинство“) **1.** Стопанската основа на даден обществен строй. **2.** Съвкупност от отраслите на народното стопанство на дадена страна. **3.** Съвкупност от производителните сили и производствените отношения на дадена степен на развитие, които определят господствуващия начин на общественото производство. **4.** Науката, която се занимава със стопанския живот.

икономи́ст (от гр.) **1.** Специалист по стопанските науки. **2.** Привърженик на икономизма.

икономи́чески (гр. oikonomikós) **1.** Стопански, народностопански. **2.** Който се отнася до икономиката или до политическата икономия; и к о н о м и ч е с к и м а т е р и а л и з ъ м — вулгарно социологическо направление, което смята икономиката за единствена сила на общественото развитие и отрича ролята на политическата надстройка и на идеологията в това развитие.

иконо́мия (гр. oikonomía) **1.** Пестеливост. **2.** Получено чрез спестяване; спестено, полза; п о л и т и ч е с к а и к о н о м и я — наука за народното стопанство — за неговото развитие и за разпределението на материалните блага при различните степени от развитието на обществото. **3.** Вид прах за миене на съдове.

иконоско́п (гр. eikṓn „образ“ и skopéō „гледам“) *техн.* Предавателна телевизионна тръба.

иконоста́с (гр. eikṓn „икона“ и stásis „място за стоене“) *църк.* **1.** Преграда между олтара и мястото за молещите се в храма, по която има икони. **2.** Дъсчена направа с икона и кандило.

и́кос (гр. eikós „подобен“) Църковна песен, която прославя дела на светец по-подробно от кондак.

икосае́дър (гр. éikosi „двадесет“ и hédra „основна площ“) *геом.* Двадесетостенник.

икра́м (тур. ikram от ар.) *остар.* Чест, почит, уважение.

икс = хикс.

и́ксия (к. лат. Ixia) *бот.* Южноафриканско растение, от което някои видове се развъждат за украса.

и́ктус (лат. ictus „удар“) *литер.* Повишаване на тона при сричка, която носи ритмично ударение в стиха. В класическото гръцко и латинско стихосложение то не се съобразява с естественото ударение на думите; ср. арсис, тезис (3).

ила́ч (тур. ilâç от ар.) Лек, лекарство.

илдъ́з (тур. yıldız) **1.** Звезда. **2.** Цветето гергина.

илега́лен (лат. illegālis) Незаконен.

илега́лност (от лат.) Незаконност.

илегити́мен (лат. illegitimus) **1.** Незаконен. **2.** *юр.* Извънбрачен.

иликобиоло́гия (гр. hēlikía „възраст“ и *биология*) Отдел от биологията, който се занимава с измененията в организма в зависимост от различните възрасти.

илитера́т (лат. illitterātus „ненаписан“) **1.** Неграмотен, непознаващ буквите; необразован. **2.** *езиков.* Човешки звук, за който няма буквени белези (въз-

дишки, хълцания); нечленоразделна реч.

илогичен (от лат. in „не“ и гр. logicós „логичен“) Който противоречи на логиката, нелогичен, неразумен.

илозис (гр. illōsis) *мед.* Кривогледство.

илот (гр. heilōtēs) 1. *ист.* Безправен човек в древна Спарта. Илотите не са роби; те са били държавна собственост, но прикрепени към отделни господари, на които обработват земята със собствени оръдия и срещу заплащане на рента; били освободени от военна повинност. 2. *прен.* Безправен човек, експлоатиран човек.

илитон (гр. eiletón от lité „молитва“) *църк.* Копринена покривка, върху която се разстила и с която след употреба се увива антиминсът.

илюзионизъм (фр. illusionnisme) 1. Философско учение, според което в основата на всяко познание и дейност лежи измамата, илюзията. 2. Изкуство да се създава у зрителите фантастична представа за свръхестественост; фокусничество.

илюзионист (фр. illusionniste) 1. Последовател на илюзионизма. 2. Опитен фокусник.

илюзия (лат. illusio „измама“ през фр.) 1. Невярно, изопачено възприемане на действителността поради измама на сетивата. 2. Неоснователна надежда; мечта, блян, измама.

илюзорен (от лат.) Въображаем, привиден, недействителен, неосъществим.

илюминати (лат. illuminātus „просветен“ през фр.) Членове на тайни религиозни общества през XVIII в., които се борили против йезуитите.

илюминатор (лат. illumināfor „осветител“ през фр.) 1. Кръгъл прозорец с дебело стъкло в кораб, който служи за осветяване на тъмни помещения, за проветряване и др. 2. Ръководител на илюминация. 3. Опитен художник при поставяне на бои.

илюминация (лат. illuminatio „осветяване“ през фр.) 1. Празнично осветление на улици и площади по случай някакво тържество. 2. Осветление на сцена. 3. Боядисване на контурите на карти и планове.

илюминирам (от лат.) Празнично осветявам с разноцветни светлини; осветявам.

илюстратор (лат. illustrātor „който пояснява“ през фр.) Художник, който рисува по даден текст; рисувач на илюстрации.

илюстрация (лат. illustratio „пояснение“ през фр.) 1. Изображение, което пояснява или допълня текст. 2. Нагледно обяснение, пример за пояснение. 3. Лице, картина или предмет, които служат за пример и обяснение на нещо. 4. Илюстриране.

илюстрирам (лат. illustro през фр.) 1. Снабдявам с илюстрации, рисувам по даден текст за неговото разясняване. 2. *прен.* Пояснявам нагледно чрез примери.

имагинерен (от лат. imāgo „образ“) Само мислимо възможен; въображаем.

имаго (лат. imāgo „образ“) *зоол.* Насекомо, което е завършило всичките форми на метаморфозата.

имажинизъм (от фр. image „образ“) *литер.* Упадъчно литературно направление, което смята богатството на словесните образи за най-важно при поезията.

имакулация (лат. in „без“ и macula „порок“) 1. Невинност. 2. *църк.* Догмат за непорочното зачеване на Дева Мария.

имам (тур. imam от ар.) 1. Духовен глава на всички мохамедани. 2. Мохамедански духовник, който ръководи молебствие, управлява джамия и пр.

имамат (от тур.) Държава, която се управлява от имам.

имам-баялдъ (тур. imambayıldı от ар.) Вид ядене от лук, сини домати, червени домати, чушки и др. зеленчуци с много мазнина.

иманентен (лат. immanens, entis „който остава един и същ“) Вътрешно присъщ, произтичащ от природата на предмета или явлението; и м а н е н т н а ф и л о с о ф и я — реакционна су-

бективно-идеалистическа философия, която смята битието само за вътрешно съдържание на съзнанието и отрича съществуването на обективния свят извън съзнанието.

имаре́т (тур. imaret от ар.) *ист.* Дом, подарен за благотворителни цели, в който се приютяват бедни и странници, обикновено при джамия.

иматериа́лен (лат. in „не" и materiālis) Който няма материална основа; невеществен.

иматериали́зъм (от лат. immateriālis) Философско учение, което отрича съществуването на материя и признава само духа.

иматрикула́ция (лат. in „във" и matricula „списък") Вписване в списък, записване на студент.

иматрикули́рам (от лат.) Записвам в списъци, записвам студент в списъците за студенти.

имбеци́лен (лат. imbecillus „слаб") Слаб, безсилен, немощен; слабоумен.

имбеци́лност (от лат. imbecillus) *мед.* Вродено или придобито слабоумие, което е средно между идиотизъм и дебилност.

имбиби́ция (от лат. imbibo „впивам") *мед.* Всмукване от тъканите на разтворени в течности вещества.

имби́р, инби́р (нем. Ingber от санскр.) *бот.* Многогодишно тревисто тропическо растение, корените на което се употребяват в медицината и за подправка на ястия.

и́мелман (от собс.) *ав.* Фигура на висш пилотаж за променяне курса на 180° (по името на летец, който пръв направил фигурата).

имерсио́нен обекти́в (от лат.) *физ.* Обектив на микроскоп, който дава най-голямо увеличение.

име́рсия (лат. immersio) **1.** Потапяне. 2. *физ.* Вкарване между обектива на микроскопа и наблюдавания в него предмет течност за усилване на ясността. 3. *астр.* Навлизане на небесно тяло в сянката на друго небесно тяло.

имза́к (тур. imsak от ар.) Ядене през нощта, докато трае постът преди рамазана.

имигра́нт (лат. immigrans, antis) Чужденец, който остава на постоянно местожителство в някоя страна.

имигра́ция (лат. immigratio) **1.** Заселване на чужденци на постоянно или временно местожителство в друга страна. **2.** = имигранти. **3.** Навлизане, проникване.

имигри́рам (от лат.) Преселвам се в друга страна.

имине́нция (лат. imminentia) Превъзходителство, височество.

имита́тор (лат. imitātor) Лице, което може да възпроизвежда точно говор, движение и пр. на други лица; подражател.

имита́ция (лат. imitatio) **1.** Подражание. **2.** Подправяне, умело подражаване на ценен предмет. **3.** Имитиран предмет; ср. фалшификат. **4.** *муз.* Повторение на музикален мотив в друг глас, обикновено в същата или друга тонова височина.

имити́рам (лат. imitor) **1.** Подражавам, правя точно по нещо съществуващо. **2.** Подправям, фалшифицирам. **3.** Наподобявам, приличам.

имоби́лен (лат. in „не" и mobilis „подвижен") *мед.* Неподвижен.

имобилиза́ция (от лат. immobilitas „неподвижност") **1.** *мед.* Обездвижване на някоя част от тялото. **2.** *икон.* Превръщане на оборотен капитал в недвижими имоти или в малко търсени ценни книжа.

имоби́лия (лат. immobilia) Недвижими имоти.

имобила́рен (лат. immobilāris) Който се отнася до недвижими имоти.

имора́лен (лат. in „не" и morālis „нравствен") Безнравствен.

иморали́зъм (от лат. in „не" и morālis „нравствен") Отричане на общозадължителните нравствени норми.

иморта́лен (лат. in „не" и mortālis „смъртен") Безсмъртен, вечен, постоянен.

иморте́л (фр. immortel) *бот.* Цвете, на което цветовете запазват естест-

вения си вид и след изсъхване; безсмъртниче.

импарисилабичен (лат.-гр. imparisyllaba) *грам.* Неравносричен, с различен брой срички (за думи в различни форми).

импаритетност (от лат. in „не" и par „равен", „еднакъв") *търг.* Несъответствие между действителната стойност и покупната цена на стока.

импас (фр. impasse) 1. Задънена улица. 2. Безизходност (термин при игра на карти).

импеданс (англ. impedance от лат. impedio „преча") 1. Пълно привидно съпротивление, което една електрическа верига оказва на променлив ток, дължащо се на активно или реактивно съпротивление. 2. Реактивното съпротивление, което жива тъкан оказва на променливия ток.

импелер (англ. impeller) 1. *ав.* Уред за напомпване на въздух в моторите на самолет за големи височини, за да се запази мощността на двигателя и при разреден въздух на голяма височина. 2. Наименование на работен орган: перка, помпа, витло на компресор и др.

императив (лат. imperativus) 1. Категорическо, безусловно искане; к а т е г о р и ч е н и м п е р а т и в — понятие в идеалистическата етика на Кант (1724—1804 г.), което се употребява в смисъл на всеобщ, безкористен, безусловен нравствен дълг, диктуван от абсолютното и неизменно нравствено съзнание на човека. 2. *грам.* Повелително (заповедно) наклонение.

императивен (лат. imperativus) 1. Повелителен, изискващ безусловно подчинение, изискващ незабавно изпълнение. 2. *грам.* Който принадлежи или се отнася към заповедно наклонение.

император (лат. imperātor) 1. *ист.* В древния Рим — върховен началник на войска, главнокомандуващ; пълководец. 2. Най-висока титла на монарх. 3. Монарх с тази титла.

империал (лат. imperiālis „императорски") 1. *остар.* Руска златна монета от 10 рубли, а след 1897 г. от 15 рубли. 2. *остар.* Вторият етаж на дилижанс, омнибус и други подобни превозни средства. 3. Вид сирене. 4. Вид игра на карти.

империализъм (от лат. imperium „власт") 1. *пол.* Монополистическият стадий в развитието на капитализма, който представя неговата висша и последна фаза и се явява навечерие на социалистическите революции. 2. Грабителска външна политика. 3. Стремеж да се владеят чужди страни и народи.

империалист (фр. impérialiste) Крупен капиталист, представител на монополистическия капитал, който води агресивна политика; привърженик на империализма; реакционер.

империалистически (от лат.) 1. Свойствен, присъщ на империализма или на империалистите. 2. *прен.* Реакционен.

империя (лат. imperium „власт") 1. Монархическа държава, на която владетелят се нарича император. 2. Период от съществуването на една държава, през който е управлявана от императори. 3. Колониална държава, която като метрополия изсмуква природните богатства на завладените от нея колонии.

импермане́нтен (лат. in „не" и permanens, entis „оставащ постоянен") Непостоянен, който не е непрекъснат, с прекъсване.

имперски (от лат.) Присъщ или принадлежащ на империя; общодържавен.

имперсона́лен (лат. impersonālis) 1. Безличен, неопределен, общ. 2. *грам.* Безличен, безподложен.

имперфект (лат. imperfectum) *грам.* Минало несвършено време.

имплантация (от лат. in „във" и planto „насаждам") 1. *мед.* Пресаждане, пренасяне от едно място на друго клетки, тъкани и цели органи. 2. Пресаждане.

имплозия (от лат.) *езиков.* Първата фаза на учленяване на преградните съгласни.

импликáция (от лат. implico „вплитам") Замесване, вплитане в нещо.
импликирам (от лат. implico) Замесвам, вплитам някого в нещо.
имплицúтен (лат. implicitus) **1.** Вплетен, вмъкнат. **2.** Който се подразбира от общия израз.
имплозúв (лат. implosīvus) *езиков.* Звук, който се произнася без взрив на въздушната струя (краесловно м, н и др.); прот. експлозив.
импозáнтен (фр. imposant) Който прави впечатление; внушителен, представителен, огромен.
импонúрам (от лат. impōno „внушавам") Правя добро впечатление, внушавам уважение, привличам към себе си, разполагам в своя полза.
импóрт (англ. import от лат. importo „внасям") Внос на чужди стоки.
импóртен (от лат.) Внесен от чужбина, внесен.
импортúрам (лат. importo) Внасям стоки от чужбина.
импортьóр (англ. importer) Вносител на стоки от чужбина.
импотéнтен (лат. impotens, entis) *мед.* Безсилен полово.
импотéнтност, импотéнция (лат. impotentia) *мед.* Полово безсилие.
импрегнáция (лат. impraegnatio „напълване") **1.** Напояване на платове със специални разтвори от смола, каучук, катран и др., за да станат водонепропускаеми и водоустойчиви. **2.** Напояване на дървесина с вещества, най-често в течно състояние, за да придобие нови ценни качества — устойчивост срещу гъбички, насекоми и други вредители. **3.** *биол.* Оплодяване.
импрегнúран (от лат.) Непромокаем, непропускащ вода (за плат).
импресáрио (ит. impressario) **1.** В буржоазните страни — лице, което по професия се занимава с уреждане на концерти, представления и подобни. **2.** Организатор на частен театър. **3.** В италианската комедия на маските — съставител на сценарий.
импресúвен (лат. impressīvus) Който прави впечатление, внушителен.
импресионúзъм (фр. impressionnisme от impression „впечатление") *изк.* Упадъчно индивидуалистическо течение в изкуството и литературата, появило се през втората половина на XIX в. най-напред във Франция, а по-късно и в други страни; отрича идейността и общественото съдържание на изкуството и се стреми да предаде непосредствените впечатления, най-малките оттенки от личните преживявания, настроения и усещания. Характеризира се с бягство от обществените въпроси и обръща по-голямо внимание на формата за сметка на съдържанието.
импресионúст (фр. impressionniste) *изк.* Художник, музикант или писател, последовател на импресионизма.
импрéсия (лат. impressio) **1.** Впечатление. **2.** *литер.* Художествено произведение въз основа на впечатления от видено, чуто или преживяно. **3.** *муз.* Инструментална пиеса със свободно импровизационно развитие, близко до фантазията.
импробáция (лат. improbatio) Неодобрение.
импровизáтор (ит. improvisatore) Лице, което има способност да импровизира.
импровизáция (ит. improvisazione) **1.** Словесно или музикално произведение, съчинено през време на изпълнението. **2.** Инструментално музикално произведение в свободна форма. **3.** *теат.* Сценична игра, в която липсва определен текст и която не е репетирана.
импровизúрам (ит. improviso, нем. improvisieren) **1.** Съчинявам, създавам през време на изпълнението — без предварителна подготовка (обикновено реч, стихотворение или музикално произведение). **2.** Говоря това, което ми дойде наум; измислям, фантазирам. **3.** *прен.* Уреждам без подготовка, изведнаж, неочаквано.
импýлс (лат. impulsus) **1.** Подтик, подбуда, тласък. **2.** Внезапно, мигновено движение, обусловено от дейността на нервнит възбудители; е л е к т р и-

ч е с к и и м п у л с — протичане на ток в електрическа верига за кратко време, скок на напрежението в електрическа верига или на напрегнатостта на електромагнитното поле в пространството. 3. *техн.* Произведението от средната стойност на дадена сила по времето, през което е действувала.

импулси́вен (лат. impulsīvus) 1. Предизвикан от някакъв импулс. 2. Който дава тласък; подбуждащ, подтикващ. 3. Склонен да действува при първа подбуда.

импулси́вност (от лат.) Склонност да се действува под влияние на несъзнателни подбуди.

импулсогра́ф (фр. impulsographe) Регистратор на импулсите, импулсен самописец.

импута́ция (от лат. imputo „приписвам") *юр.* Обвинение, приписване нещо някому във вина.

импути́рам (лат. imputo) *юр.* Обвинявам, приписвам във вина.

иму́нен (лат. immūnis) 1. *мед.* Невъзприемчив за някои заразни болести или някои отрови; притежаващ имунитет. 2. Който дава имунитет.

имуниза́ция (лат. immūnis „свободен от") *мед.* Създаване по изкуствен начин чрез присаждане (ваксинация) невъзприемчивост за някои заразни болести; създаване изкуствен имунитет.

имунизи́рам (от лат.) 1. *мед.* Правя някого невъзприемчив за известни заразни болести. 2. *прен.* Освобождавам от действие на известни закони (народни представители, дипломати и др.); създавам безопасност.

имуните́т (лат. immunitas, ātis) 1. *мед.* Вродена или придобита невъзприемчивост — постоянна или временна — спрямо определени заразни или паразитни болести. 2. Съвкупност от имуществени и лични права за чужди дипломатически представители в една страна; освобождаване от действието на някои закони за известни лица (народни представители, чужди дипломати); неприкосновеност.

инадеква́тен (лат. in „не" и adaequātus „сходен") Неравнозначен, несъответен.

ина́т (тур. inat от ар.) Упорство, упорство поради зла воля.

инаугура́лен (лат. inaugurālis) Начален в научна работа; встъпителен; и н а у г у р а л н а д и с е р т а ц и я — научен труд за получаване на докторска научна степен.

инаугура́ция (лат. inauguratio) Тържествена церемония при встъпване в длъжност на високопоставено лице, особено при встъпване в длъжност на президент на република.

инби́р = имбир.

инбри́динг (англ. inbreeding) *биол.* Метод за близкородствено кръстосване на домашни животни.

инва́зия (лат. invasio „нападение") 1. Нахлуване, нападение, нашествие. 2. *мед.* Заразяване на организъм чрез паразити (глисти, насекоми).

инвали́д (лат. invalidus „нездрав"). 1. Човек, загубил отчасти или изцяло работоспособност поради болест, нараняване, старост или осакатяване. 2. Военно лице, което е осакатяло през време на война или на военна служба; военноинвалид.

инвали́ден (лат. invalidus) Който се отнася до инвалид, предназначен за инвалид, свойствен на инвалид.

инвали́дност (от лат.) Загубване на пълна или частична работоспособност поради болест, злополука, война или старост.

инва́р (лат. invariabilis „неизменяем") Сплав от желязо и никел, която не си променя обема при промяна на температурата и се употребява за направа на измерителни уреди, мерки за дължина, махала за часовници и др.

инвариа́нт (фр. invariant „който не се променя") 1. Величина, която остава неизменна при едни или други преобразования. 2. *мат.* Функция на коефициентите, която не се променя при преминаването на една система на оси към друга.

инвектива (от лат. invectivus) 1. Рязко изобличаване на някого. 2. Оскърбителна реч; хула, нападка в сатирично произведение. 3. Къса остра сатира против някого.

инвентар (лат. inventarium „опис“) 1. Всичките предмети, които влизат в състава на имуществото на някое домакинство, учреждение или предприятие. 2. Подробен и точен опис на имуществото, особено на движимото. 3. *икон.* Подробен опис на актива и пасива на предприятие в края на годината.

инвентаризация (от лат.) Съставяне опис на имуществото, вписване в инвентарната книга.

инвентура (к. лат. inventūra „намиране“) Опис на наличните стоки.

инвенция (лат. inventio) 1. Откриване на нови форми във време на творческа работа. 2. *муз.* Неголяма двугласна инструментална пиеса, написана по принципа на свободната имитация.

инверсия (лат. inversio) 1. *литер.* Разместване на частите на изречението, неспазване на приетия ред за отделните части на изречението за постигане на емоционална окраска и по-голяма изразителност. 2. *хим.* Разлагане на сложните захари в прости. 3. Покачване на температурата в атмосферата от долу на горе, т. е. в посока, обратна на нормалната. 4. *муз.* Видоизменено повторение на темата или мотива с противоположно направление на интервалите; противодвижение.

инверсор (от лат.) 1. *хим.* Уред за правене на химическа инверсия. 2. Приспособление за превръщане на кръгово движение в праволинейно.

инвертаза, инвертин (от лат. inverto „обръщам“) Фермент, който разлага цвекловата и тръстиковата захар на глюкоза и фруктоза.

инвертирам (лат. inverto „обръщам“) Подлагам на инверсия; разлагам.

инвертор (н. лат. invertor) Уредба за превръщане на постоянен ток в променлив.

инвестирам (нем. investieren от лат.) *икон.* Влагам капитал в някое предприятие, в покупка на недвижими имоти, за производство или в ценни книжа.

инвеститор, инвестор (англ. investor от лат.) 1. Вложител на капитал. 2. Частно лице, учреждение или предприятие, по чиито планове се правят капиталовложения за строеж, преустройство, ремонт и пр.

инвеститура (лат. investitūra) 1. *ист.* Въвеждане на васал във владение на феод, придружено с церемония. 2. *юр.* Право на владетели да назначават епископи и абати в своите владения. 3. *църк.* Тържествен обред у протестантите при въвеждане в длъжност на ново духовно лице. 4. *пол.* В буржоазните страни — натоварване от страна на държавен глава политически водач да състави правителство.

инвестиция (лат. investitio) 1. Влагане на капитали в покупка на недвижим имот, на средства за производство или на ценни книжа. 2. Самите вложени капитали.

инвитация (лат. invitatio) Покана.

инвокация (лат. invocatio) 1. *литер.* Стилна фигура, при която авторът се обръща към муза или божество за помощ, напр. Омир започва „Илиада“: „Музо, възпей оня гибелен гняв на Ахила Пелеев.“ 2. Утвърден от дълга практика начин за започване на писма или други писмени изложения

инволюция (лат. involutio „завиване“, „извиване“) *биол.* 1. Преминаване или възвръщане към нормалното състояние на даден орган, временно изменен поради физиологична причина. 2. Спиране на развитието и настъпване на обратен процес (при старост, при въздействие на микроби и т. н.).

ингредиент (лат. ingrediens, entis) Всяка една от съставните части на сложно съединение или смес.

ингресия (лат. ingressio) Навлизане на морето навътре в сушата поради нейното снижаване.

индекс (лат. index „указател“) 1. Показател, списък, указател, опис. 2. Спи-

сък на забранени книги — index librōrum prohibitōrum 3. *икон.* Цифров указател, който изразява в проценти последователните изменения на някое икономическо явление. 4. Буквено, цифрово или смесено означение на библиотечна класификация; сигнатура. 5. *мат.* Числен или буквен указател, който се поставя обикновено след буквите и цифрите: A_2, B_1, C_3, 5_a, $8_в$.

индекса́тор (от лат.) Който съставя индекси (1).

индекса́ция (от лат.) Съставяне на индекси.

индемните́т (от лат. indemnitas, ātis „без загуба") 1. *юр.* Плащане на вреди. 2. В Англия — освобождаване чрез парламентарен акт на министрите от отговорност за нарушаване на конституцията.

индепенде́нти (лат. independentes „независими") *ист.* Наименование на привърженици на религиозно-политическо течение в Англия през XVII в., които били за републиканско управление, против епископата в църквата и за независима църква от държавата; английски протестанти.

индетермини́зъм (лат. in „не" и „terminus" „граница") *фил.* Идеалистическо учение, което отхвърля всеобщата закономерност и причинна зависимост на явленията в природата и обществото, като признава абсолютната „свобода" на човешката воля.

индетермини́ст (от лат.) Привърженик на индетерминизма.

индиви́д, индиви́дуум (лат. individuum „неделимо") 1. Всеки отделен животински организъм или растение. 2. Личност, отделен човек.

индивидуа́лен (лат. individuālis) 1. Отделен, личен, свойствен на индивид. 2. Който се извършва от едно лице. 3. Който е предназначен за едно лице.

индивидуализа́ция (от лат. individuālis „отделен") 1. Отделяне на личност или индивид по техните отличителни свойства. 2. Вземане под внимание особеностите на всяка единица при изучаване на съвкупност от предмети или явления.

индивидуализи́рам (от лат.) Обособявам, отделям според личните признаци и качества.

индивидуали́зъм (фр. individualisme) 1. Идеалистическо философско направление, което поставя личните интереси на отделния човек по-горе от интересите на обществото. 2. Идеалистическо разбиране на обществените явления като резултат от дейността на отделната личност, а не на народите, масите и класите. 3. Литературно течение, което изразява лични схващания. 4. Поведение с ярко изразен стремеж за изтъкване на личността и неподчинение на волята на колектива.

индивидуалисти́чен (от лат.) Който се отнася до индивидуализма.

индивидуали́ст (фр. individualiste) 1. Последовател на индивидуализма. 2. Който не се съобразява с изискванията на колектива.

индивидуа́лност (от фр.) 1. Свойствата и качествата на всеки отделен индивид, които го отличават от другите индивиди от същия вид. 2. Личността, отделният човек като носител на качества, които са присъщи само на него. 3. Особеност на отделен индивид; свойственост.

индиви́дуум = индивид.

инди́го (исп. indigo от лат. Indicus „индийски") 1. Тропическо растение, от сока на което се получава синя боя. 2. Синя боя, получена от растението индиго или по химически начин. 3. Копирна хартия за писане едновременно в повече отделни броеве.

индигокарми́н (*индиго* и *кармин*) Изкуствено багрилно вещество със син цвят, което се употребява за приготвяне на акварелна боя и синка.

и́ндий (лат. Indium) Рядък химически елемент, знак In, пореден номер 49, ат. тегло 114.82; мъчно се изпарява, топи се при 156.2 градуса.

индика́н (от лат. Indicus „индийски") 1. Вещество, което се съдържа в някои растения и дава индоксил, от който се получава индиго. 2. *мед.*

Вещество, което се получава при гниене на белтъчините в червата.

индикатѝв (лат. indicatīvus) *грам.* Изявително (разказно) наклонение.

индика̀тор (лат. indicātor „указател") 1. *техн.* Уред за измерване изменението на налягането в цилиндрите при машини с бутало. 2. Всеки измервателен уред. 3. *хим.* Вещество, което се поставя в разтвор и показва края на химически процес.

индикато̀рна сила (от лат.) Единица мощ от 75 килограмометра; конска сила.

индикатрѝса (лат. indicatrix, īcis) *мат.* Кривата линия, която нагледно предава промените на величини (вектори).

индика̀ция (лат. indicatio) 1. Означаване, определяне (цена, стойност, качество). 2. *мед.* Указания за действието на лечебно средство.

индѝкт, индѝктион (лат. indictio, ōnis) 1. Период от 15 години, през който римляните събирали три пъти данък от победените народи. 2. Леточисление от цикли по 15 години, което е изместило олимпиадите, въведено през 312 г. от император Константин Велики. 3. Църковно леточисление от 15 години, въз основа на което лесно се изчислява датата на Пасхата и други дати от пасхалията.

индѝкция=индикт.

индирѐктен (лат. indirectus) Непряк, косвен.

индискрѐтен (фр. indiscret) Който не пази тайна.

индиферѐнтен (лат. indifferens, entis) Безразличен, равнодушен, безучастен.

индиферентѝзъм, индиферѐнтност (от лат. indifferens, entis) Безразличие, равнодушие, безучастност, безразлично отношение.

индоксѝл (лат. Indicus и гр. oxýs „кисел") *хим.* Светложълто кристално вещество, което се получава от разпадането на индикан или се получава и като междинен продукт при някои синтези на индиго.

ѝндол (к. лат. indolum) *хим.* Безцветно или бяло вещество с неприятна миризма, което се образува при гниене на белтъчни вещества.

индолѐнтен (лат. indolens, entis) Който не чувствува, който не страда; безгрижен.

индолѐнция (лат. indolentia) Отпуснатост, безгрижие, нечувствителност към страдание.

индосамѐнт (нем. Indossament от лат. in „във" и dorsum „гръб") *банк.* Надпис на гърба на полица, с който тя се прехвърля на друго лице; ср. джиро.

индоса̀нт (нем. Indossant) Който прехвърля полица; джирант.

индоса̀т (нем. Indossat) Лице, върху което се прехвърля полица; джират.

индофено̀л (лат. Indicus и *фенол*) *хим.* Багрилно вещество, което има предимно син цвят.

индришѐ (перс.) Саксийно цвете със силно нарязани ароматни листа; лезетра.

индуѝзъм (от собс.) Съвременната форма на индийската религия и на повечето индийци, която почита божествата Вишну и Сива.

индуктѝвен (лат. indūco „въвеждам", фр. inductif) Основан, отнасящ се или предизвикан от индукция; и н д у к т и в е н м е т о д — метод, при който заключенията и общите изводи са резултат на много частни изследвания.

инду̀ктор (лат. inductor) 1. *техн.* Малка ръчна магнитноелектрична машина за получаване на променлив ток. 2. Магнит, който създава магнитно силово поле при динамомашина. 3. Приспособление за индукционно нагряване чрез променлив ток. 4. Електромагнит при динамомашина.

индукто̀рий=индуктор.

индукто̀рен (от лат.) Свойствен, принадлежащ на индуктор.

индукцио̀нен (от лат.) Предизвикан от индукция (2).

инду̀кция (лат. inductio „подбуда") 1. Процес, при който едно явление възниква при въздействие на друго. 2. *фил.* Извеждане на общи съждения от частни истини, обобщение от

частни съждения. 3. *техн.* Процес на възбуждане на електрически товари в проводник или в диелектрик. 4. *техн.* Възбуждане на магнитна енергия под влияние на магнитно поле 5. спец. Единица мярка за резултатите при възбуждане на електрическа или магнитна енергия по посочените начини.

индулгенция (лат. indulgentia „милост") 1. *ист.* Папско писмо за опрощаване на греховете на християните, получавано от вярващите срещу заплащане. 2. Опрощение на грехове.

индулин (от лат. Indicus) *хим.* Синьо или виолетово багрило, което се получава от анилин.

индулт (лат. indultus) 1. Опрощение на грехове чрез папско писмо (грамота). 2. *юр.* Невинен, опростен.

индурация (лат. induratio) *мед.* Втвърдяване на тъкани.

индустриален (лат. industriālis) Промишлен; фабричен.

индустриалец (от лат.) В капиталистическите страни — собственик на индустриално предприятие; фабрикант.

индустриализация (от лат. industria) Създаване и развитие на едра машинна промишленост, а чрез нея реконструкция на цялото народно стопанство, в резултат на която страните се превръщат от аграрни в промишлени.

индустриализъм (лат. през фр. industrialisme) Течение, което смята индустриализацията за най-главна задача на икономическата политика.

индустрия (лат. industria „дейност") Фабрично-заводска промишленост, масово преработване на суровите материали чрез машини; л е к а и н д у с т р и я — индустрия, която произвежда предмети за широка консумация; т е ж к а и н д у с т р и я — индустрия, която произвежда оръдия и средства за производство.

инервация (фр. innervation) 1. Връзка на телесните органи с централната нервна система чрез снопчета влакна; разклонение на нервите. 2. Влияние върху нервите, раздразняване на нервите.

инервирам (от фр.) Дразня, възбуждам; нервирам.

инертен (от лат. iners, tis „неподвижен") 1. Бездеен, бавен, неподвижен, без инициатива, без енергия. 2. Който се движи по инерция; и н е р т е н г а з — който не влиза или влиза много трудно в химически реакции с други вещества, напр. с газовете: хелий, неон, аргон, криптон, ксенон, радон и др.

инертност (от лат. iners, tis „неподвижен") Неподвижност, бездейност, липса на инициатива.

инерция (лат. inertia „бездействие") 1. *физ.* Свойство на телата да запазват първоначалното си положение на покой или на равномерно движение, докато някоя външна сила не ги извади от това положение. 2. *прен.* Неподвижност, бездейност, липса на инициатива; п о и н е р ц и я — по навик, безсъзнателно.

инжектирам (фр. injecter от лат.) 1. Впръсквам под налягане, правя инжекция. 2. *прен.* Подтиквам, подбуждам, насърчавам.

инжектор (фр. injecteur) 1. *мед.* Уред за правене инжекции. 2. Уред за вкарване вода в парни котли, когато са под налягане. 3. Уред за изпомпване на вода; инжекторна машина.

инжектьор (фр. injecteur) Работник, който извършва инжекционна работа при прокопаване на тунели, основи на язовирни стени и др. за уплътняване на скални пукнатини чрез вкарване в тях на циментно-пясъчен разтвор или циментово мляко.

инжекция (фр. injection от лат.) 1. Впръскване с инжектор лечебна течност в човешко или животинско тяло. 2. Течността, която се впръсква. 3. *техн.* Впръскване на специален разтвор в зидария, скала, основи на язовири и пр. за заздравяване. 4. *прен.* Подбуждане, окуражаване, насърчаване.

инженéр (фр. ingénieur от лат. ingenium „ум") Лице с висше техническо образование.

инженéрство (от фр. ingénieur) 1. Строително изкуство, изкуство да се строят сгради, мостове, укрепления, машини и т. н. 2. Професия на инженер. 3. Учреждение, което се занимава със строежи.

инженю́ (фр. ingénue „наивна") Амплоа на актриса, която изпълнява роли на наивно момиче.

инициáл (лат. initiālis „начален") Начална буква на име или учреждение; заглавна буква на книга, на нов ред или на глава.

инициатúва (лат. initiatīvus „начален") 1. Почин, начало, начинание. 2. Ръководещата роля в съвместна работа. 3. Предприемчивост, способност за самостоятелни действия.

инициатúвен (лат. initiatīvus „начален") 1. Предприемчив, отличаващ се със способност за действие. 2. Поставил начало в нещо, проявяващ инициатива.

инициáтор (лат. initiātor) 1. Който взема почин, който започва нещо; начинател. 2. *прен.* Подбудител.

инициáция (фр. initiation) Посвещаване в тайни, посвещаване в религиозно тайнство.

инкапсулáция (лат. in „във" и capsula „кутийка") *мед.* Образуване на съединителнотъканна ципа около някое чуждо тяло в организма.

инкарнáция (лат. in „във" и caro, nis „плът") *рел.* Въплъщаване.

инкасáтор (от ит. incassare) Събирач на суми за абонамент, наем, обявления, застраховка и др.

инкасúрам (ит. incassare) Представям документ за изплащане на дължима сума и я получавам; прибирам дължима сума.

инкáсо (ит. incasso) 1. Събиране на суми срещу документи. 2. *банк.* Наличните суми и ценни книжа в една каса.

инквартáта (ит. inquartata) *сп.* При фехтовка — отклоняване удара на противника с насрещен удар.

ин квáрто (лат. in quarto) *печ.* Формат на печатно произведение, при което печатарският лист е сгънат на 4 и колите са от 8 страници.

инквизúрам (от лат. inquīro „търся") Измъчвам, разпитвам с измъчване.

инквизúтор (лат. inquisītor „изследвач", „изпитвач") 1. *ист.* Член на инквизиторския съд. 2. *прен.* Мъчител при разпит; жесток човек.

инквизúторски (от лат.) 1. Който се отнася до инквизицията. 2. Който прилага инквизиторски методи; жесток, безсърдечен, измъчващ.

инквизúция (лат. inquisitio) 1. Основана от католическата църква съдебно-полицейска организация, която се отличава с голяма жестокост при разследванията на еретиците и враговете на църквата. 2. Разследване на провинен чрез нечовешки изтезания. 3. *прен.* Измъчване, изтезаване, жестокост при разпит.

инкистúране (лат. in „във" и гр. kýstos „мехур") *мед.* Образуване на дебела ципа при някои низши животни при неблагоприятни условия за живот.

инклинáтор (от лат. inclīno „накланям") Уред за измерване на магнитното отклонение.

инклинáция (лат. inclinatio „наклонност") Накланяне на магнитната стрелка към хоризонталата.

инклузúвно (лат. inclūsus „заключен") Включително.

инкóгнито (лат. incognītus „непознат") 1. *книж.* Скрито, тайно, с чуждо име. 2. Живеене под чуждо име.

инконсеквéнтен (лат. inconsequens, entis) Непоследователен.

инконсеквéнтност, инконсеквéнция (лат. inconsequentia) Непоследователност.

инконтинéнция (лат. in „не" и contineo „задържам") 1. *мед.* Невъзможност да се задържат изпражнения, урина и т. н. 2. *прен.* Невъздържаност.

инкорпорáция (лат. incorporatio) 1. Присъединяване, включване към себе си. 2. *юр.* Присъединяване на чужда територия. 3. *юр.* Събиране в едно

отделни законодателни актове, които са издавани в различни времена.

инкорпорúрам (от лат.) Присъединявам.

инкорпорúращи езици = полисинтетични езици.

инкремéнт (лат. incrementum) *техн.* Стойността, с която една величина нараства по определена закономерност; прираст.

инкрéти (лат. incrētum от in „във" и secrētus „отделен") *мед.* Продукти на жлези с вътрешна секреция.

инкрéция (лат. incretio) *мед.* Вътрешно отделяне, вътрешна секреция.

инкриминáция (лат. incriminatio) Обвинение в престъпление, обявяване нещо за престъпно.

инкриминúрам (лат. in „във" и crimen, inis „престъпление") *книж.* Смятам за престъпен, обявявам за престъпен, за наказуем, обвинявам в нещо.

инкрустáция (лат. incrustatio) 1. Украшения от скъп материал (злато, сребро, слонова кост и др.), вмествани в украсявания предмет, без да изпъкват на повърхността. 2. Украсяване с инкрустация. 3. *геол.* Кристални образувания по повърхността на скална маса.

инкрустúрам (лат. incrusto) 1. Украсявам чрез инкрустации. 2. Образувам котлен камък.

инкубáтор (лат. incubātor от incubito „лежа върху нещо") 1. Апарат за изкуствено излюпване на пилета, патета и др. 2. Помещение, където са поставени инкубатори. 3. Специален уред за развъждане на микроби и др. с научна цел. 4. Специална клетка за отглеждане на недоносени деца или за болни при сложни операции.

инкубатóрий (лат. incubatorium) Помещение, в което има инкубатори.

инкубациóнен периóд (лат. in „във" и cubo „лежа") 1. *биол.* Времето, необходимо за развитието на зародиша в яйцето. 2. *мед.* Времето от проникването в организъм на причинител на заразна болест до появяването на първите ѝ признаци.

инкубáция (лат. incubatio „лежане") 1 *ист.* Лежане на болни в храма за получаване на изцеление (у древните римляни). 2. Излюпване на пилета с инкубатор. 3. *мед.* Продължителност на време от проникване на зараза в организъм до появяване на външни признаци за заболяване.

йнкубус (лат. incubus) *мит.* Зъл дух от мъжки пол, който посягал на жените през време на сън.

инкунáбули (лат. incunabula „люлка", „начало") Първите печатни книги от 1450 до 1501 г.

инозúт (от гр. ines „мускули") *хим.* Органическо вещество, хидроароматично съединение, което се среща в животинските тъкани и в много растения във вид на фитин.

иновáция (от лат. in „във" и novus „нов") Нововъведение.

ин октáво (лат. in octāvo) *печ.* Формат на книга или списание, при което печатните листове са сгънати на 8 и образуват коли от 16 стр.

инокулáция (лат. inoculatio) 1. Вкарване на живи микроорганизми в хранителна среда, в почва, в организъм на растение или животно. 2. Заразяване, проникване на зараза в организъм чрез ухапване от насекомо.

инопéксия (от гр. pêxis „съединяване") *анат.* Свойство на кръвта за много бързо съсирване поради присъствие на фибриноген.

иноперáбилен (лат. in „не" и operabilis) Който не се поддава на операция.

йнсайд (англ. inside „вътре") *сп.* При игра на футбол или хокей — страничен нападател; полузащитник.

инсéкт (лат. insectum „насечено") Насекомо, вредно насекомо.

инсектицúд (*инсект* и лат. caedo „убивам") Отровно вещество за борба с вредните насекоми.

инсектолóг (*инсект* и гр. lógos „наука") Специалист по инсектология.

инсектолóгия (*инсект* и гр. lógos „наука") Наука за насекомите (сега се предпочита думата ентомология).

инсéрция (лат. insertio) 1. Вкарване, въвеждане, вместване. 2. *грам.* = епентеза.

инсйгниум (лат. insignium) Външен знак или белег на известно достойнство, напр. маршалски жезъл.

инсинуáция (лат. insinuatio „проникване в") Предкамерено измисляне и разпространяване на лъжливи сведения за злепоставяне на някого; клевета.

инсинуйрам (от лат.) Измислям и разпространявам неверни слухове за някого, за да го злепоставя; оклеветявам.

инскрибйрам (лат. inscrībo) 1. Записвам, вписвам. 2. *спец.* Записвам студент.

инскрйпция (лат. inscriptio) Записване в регистър, записване на студент.

инсолáция (лат. insolatio) 1. Количеството лъчиста енергия, която се получава върху един квадратен сантиметър от земната повърхност за единица време. 2. Изпробване на багрила, като боядисани предмети с тях се излагат на слънчева светлина или на изкуствен източник на светлина за проверяване на тяхната устойчивост. 3. *мед.* Лекуване с лъчистата енергия на Слънцето. 4. *мед.* Слънчасване, слънчев удар.

инсолвéнтен (от лат. in „не" и solvo „плащам") Неплатежоспособен.

инсолвéнция (лат. insolventia) Неплатежоспособност.

инсорйт (нов.) Пресувана слама във вид на тънки пластове, които се употребяват за преграда, покрив, изолация и т. н.

инспектйрам (лат. inspecto „наблюдавам") Проверявам правилността на действия.

инспéктор (лат. inspector) 1. Длъжностно лице, което бди за правилната дейност и прилагането на законите в някой дял от управлението. 2. Длъжностно лице, на което е поверено да проверява работата в кръга на неговата специалност; надзорник.

инспекторáт (лат. inspectorātus) 1. Длъжност на инспектор. 2. *събир.* Инспекторите. 3. Система на инспекторски надзор.

инспéкция (лат. inspectio) 1. Надзор, преглед, ревизия. 2. Дейност на инспектор. 3. Учреждение, което изпълнява надзор над известни обществени функции. 4. Помещение, в което се намира канцеларията на инспектор или на инспектори.

инспирáтор (лат. inspirātor) Вдъхновител, подбудител, подстрекател.

инспирациóнен (от лат.) Който се отнася до инспирация; и н с п и р а ц и о н н и или в д и ш н и с ъ г л а с н и — съгласни, които се учленяват с вдишна въздушна струя (напр. при изговор на междуметието за учудване и съжаление: цъ-цъ).

инспирáция (лат. inspiratio) 1. Вдъхновяване, подбуждение, внушение. 2. *мед.* Вдишване.

инспирйрам (от лат. inspīro) Внушавам, въздействувам, влияя, подбуждам.

инсталáтор (от фр.) Лице, което прави инсталации.

инсталáция (фр. installation) 1. Уредба, която представлява целесъобразно съчетание на машини и технически съоръжения за извършване на определена полезна работа или определен технологически процес; к л и м а т и ч н а и н с т а л а ц и я — уредба, която осигурява на едно помещение необходимата влажност и температура за работа и живот. 2. Сбор от машини, уреди и средства за определена служба или производство. 3. Обзавеждане.

инсталйрам (от фр.) 1. Правя инсталация. 2. Натъкмявам, намествам уред, машина и др., монтирам.

инстáнция (лат. instantia „стоящи над") Поредна степен, стъпало, всяка от последователните степени и звена в система от съподчинени органи (предимно в съдебното ведомство).

инстигáтор (лат. instigātor) *юр.* Подбудител, внушител, подстрекател.

инстйнкт (лат. instinctus „подбуда") 1. *биол.* Вродена способност у човека или животните за несъзнателно извършване на целесъобразни действия и движения; нагон. 2. *прен.* Несъз-

нателен стремеж към нещо, естествено влечение; усет.

инстинктѝвен (к. лат. instinctīvus) Несъзнателен, рефлексивен.

инстинктѝвно (от лат.) 1. По инстинкт, по нагон. 2. *прен.* Несъзнателно, машинално.

институѝрам (от лат.) Установявам, уреждам.

инститýт (лат. institūtum „установление") 1. Название на висши и полувисши учебни заведения или научни учреждения. 2. Установен със закон обществен ред или орган. 3. Привилегировано девическо училище с пансион в дореволюционна Русия. 4. Специалност при факултет.

инститýции (лат. institutio „наставление") *юр.* Елементарни учебници по гражданско право в древния Рим, които излагат основните начала на правото.

инститýция (лат. institutio) 1. Нещо, установено в правен, морален или държавен смисъл; институт (2). 2. Учреждение.

инструктáж (от лат.) 1. Даване на инструкции; получаване, напътстване. 2. Смисъл и съдържание на инструкции.

инструктѝвен (лат. instructīvus) Който съдържа ръководни начала; напътствуващ, поучителен.

инструктѝрам (от лат. instruo) Обучавам, давам ръководни начала и указания, давам инструкции, поучавам.

инстрýктор (лат. instructor) Лице, което дава инструкции в областта на някоя специалност.

инстрýкция (лат. instructio) 1. Ръководни указания, правила за изпълнение на някоя работа; упътване, наставление. 2. Наредба до подчинени органи с указания да се осигури правилното изпълнение на закон, указ, постановление на Министерски съвет и подобни.

инструмéнт (лат. instrumentum) 1. Ръчно оръдие за извършване на някоя работа; уред, пособие. 2. Уред за свирене (цигулка, пиано и др.). 3. *прен.* Оръдие, средство; сечиво.

инструментáлен (лат. instrumentālis) 1. Който служи за направа на инструменти. 2. Произвеждан от музикални инструменти, предназначен за музикални инструменти; *грам.* и н с т р у м е н т а л е н п а д е ж — творителен падеж.

инструменталѝзъм (от лат. instrumentum) Реакционна субективно-идеалистическа философия, разновидност на прагматизма, която разглежда идеите и понятията не като отражение на обективната действителност, а като инструменти за систематизиране на субективния опит.

инструменталѝст (от лат.) 1. Музикант. 2. Привърженик на инструментализма.

инструментáрий, инструментáриум (от лат. instrumentarium) Всички инструменти за определена работа.

инструментáция (фр. instrumentation от лат.) *муз.* 1. Разпределяне на гласовете на оркестрово съчинение между съответните инструменти. 2. Приспособяване на дадена музика за отделен инструмент или за група инструменти, камерни ансамбли и др. 3. Отдел от теорията на музиката, който изучава техниката и качествата на отделните инструменти и принципите за тяхното съединяване в оркестър.

инструментирóвка (от лат.) Инструментация.

инсубординáция (лат. in „не", sub „под" и ordo, inis „ред") Неподчинение.

инсулѝн (лат. insulīnum) 1. Продукт на задстомашната жлеза. 2. Лекарство против диабет и др.

инсýлт (от лат. insulto „скачам") *мед.* Припадък, удар, обикновено апоплектичен удар.

инсултáция (от лат. insulto „скачам", „нападам") Нападане с думи; хулене.

инсултѝрам (лат. insulto) Нападам с думи, хуля, оскърбявам.

инсургéнт (лат. insurgens, entis) Въстаник, бунтовник.

инсурéкция (от лат. insurectus „въстанал") Въстание, бунт (против правителство).

инсуфициенция (лат. in „не" и sufficio „достатъчен съм") *мед.* Недостатъчна дейност на един орган.

инсуфлáция (лат. in „във" и sufflo „вдухвам") *мед.* Вдухване на течност или прах в телесни празнини.

инсценúрам (лат. in „във" и *сцена)* 1. *литер.* Преработвам литературно произведение, като го приспособявам за поставянето му на сцена; преработвам в драматична форма. 2. *прен.* Устройвам нещо с цел да заблудя.

инсценирóвка (от лат.) 1. *литер.* Преработка в драматична форма, приспособяване на литературно произведение за представяне на сцена. 2. *прен.* Нагласяване на нещо за заблуда, тайно нагласяване на нещо против някого.

интáктен (лат. intactus) *мед.* Недокоснат, който не е в съприкосновение със заразно болен.

интáрзия (ит. intarsio) Декоративно приложно изкуство за украсяване повърхността на кутии, шкафове, мебели с фигурки от разноцветен дървен материал; ср. инкрустация.

интегрáл (лат. integrālis от integer „непокътнат") *мат.* Величина, получена в резултат на действие, обратно на диференцирането.

интегрáлен (лат. integrālis) Цялостен, неразривно свързан, единен, непокътнат.

интегрáтор (от лат.) Уред за автоматическо изчисляване на определени интеграли на някои графично дадени функции, на площи, на статични моменти и др.

интегрáф (лат. integer „цял" и гр. gráphō „пиша") Уред за автоматично начертаване на интегрална крива по зададено диференциално уравнение.

интегрáция (лат. integratio „възстановяване") 1. Обединяване в едно цяло на определени части или елементи. 2. *език.* Сливане на съставни части на една дума така, че тя прави впечатление, че е непроизводна.

интегрúрам (лат. integro „възстановявам") 1. Обединявам в едно цяло. 2. *мат.* Намирам интеграл по дадена функция.

интегритéт (лат. integritas, ātis през нем.) Цялостност, целокупност.

интелéкт (лат. intellectus) Умствената и познавателна способност у човека; разсъдък, ум, разум.

интелектуáлен (лат. intellectuālis) Който се отнася до интелекта; умствен, духовен.

интелектуáлец (лат. intellectuālis) Който се занимава с умствена дейност; образовано лице.

интелектуалúзъм (от лат.) 1. *фил.* Присъща тенденция на някои идеалистически течения, която придава изключително решаваща роля на интелекта като движеща сила на всяко развитие, а пренебрегва ролята на практическата, обществена дейност. 2. *псих.* Направление в психологията, което извежда целия психичен живот от представите и мисленето, а омаловажава ролята на чувството и волята.

интелигéнт (лат. intelligens, entis) Образован човек, културен човек.

интелигéнтен (от лат.) 1. Принадлежащ или свойствен на интелигенцията. 2. Образован, културен, просветен. 3. Умен, разумен, схватлив.

интелигéнтски (от лат.) Присъщ на интелигент.

интелигéнция (лат. intelligentia) 1. Обществена прослойка, чието основно занимание и източник за съществуване е умственият труд. 2. Хората на умствения труд, работниците на умствения труд.

интелигéнтщина (от лат.) *разг.* Начин на мислене и навици, присъщи на безволен, колеблив, съмняващ се интелигент.

интелигúбилен (лат. intelligibilis) В идеалистическата философия — постижим само с разума; нематериален, свръхчувствен, измислен, нереален.

Интелиджънс сървúс (англ. Intelligence Service) Английската разузна-

вателна и контраразузнавателна служба.

интендáнт (фр. intendant) 1. Длъжностно лице, което завежда снабдяването на военни части или учреждения (предимно с фураж, храна, облекло, обозни имущества, снаряжение, боеприпаси). 2. Във Франция до 1789 г. — управител на провинция, който завеждал полицията, правосъдието и финансите.

интендáнтство (от фр.) 1. Военно учреждение, което се грижи за снабдяването на войската. 2. Сградата и канцеларията на такова учреждение.

интензи́вен (лат. intensīvus „напрегнат") 1. Усилен, напрегнат. 2. Бърз, резултатен.

интензи́вност (от лат.) Напрегнатост, сила, напрежение.

интензификáция (фр. intensification) Увеличение на напрегнатост, на производство.

интербригади́ст (от лат. inter „между" и *бригадир*) Участник в чуждестранните отреди през време на Испанската гражданска война (1936—1939 г.) в защита на Испанската република.

интервáл (лат. intervallum) 1. Междина, разстояние, промеждутък. 2. *муз.* Отношение между височините на два тона, взети последователно. 3. *мат.* Съвкупност от всички числа или точки, заключаващи се между две дадени числа или точки без самите тях.

интервени́рам (лат. intervenio) *книж.* Намесвам се за посредничество.

интервéнт (лат. interveniens, entis) Организатор, участник или привърженик на интервенция.

интервéнция (от лат. intervenio „намесвам се") 1. Насилствено вмешателство на една или няколко държави във вътрешните работи на друга държава за потушаване на революция, заграбване на територия, установяване на господство, получаване на привилегии и др. 2. Намеса, вмешателство.

интерви́зия (лат. inter „между" и телевизия) Телевизионна мрежа, която свързва програмните телевизионни центрове на социалистическите страни и на някои други страни; служи за размяна на международни телевизионни програми.

интервокáлен (лат. inter „между" и vocālis „гласна") *езиков.* Който се намира между гласни.

интервю́ (англ. interview) 1. Разговор на журналист с общественик или някое друго отговорно лице по въпроси от обществен интерес. 2. *литер.* Вестникарска публикация, която излага такъв разговор.

интервюéр (англ. interviewer) Журналист, който провежда интервю.

интервюи́рам (от англ.) Правя интервю; разпитвам отговорно лице с цел да узная нещо и да го напечатам.

интердентáлен (фр. interdental) Междузъбен; и н т е р д е н т а л н и с ъ г л а с н и — съгласни, които се учленяват с върха на езика, поставен между зъбите (напр. dh, th в английски, гръцки и др.).

интердигитáлен (лат. inter „между" и digitus „пръст") Който се отнася до мястото, където се намират гънките между пръстите; междупръстен.

интерди́кт (лат. interdictum „запрещение") 1. *юр.* В римското право — заповед на претора, дадена на съдещите се, с която се установява запрещение или нареждане. 2. В средните векове — папско запрещение за извършване на религиозни треби в известна област, употребявано от папите с политически цели. 3. Забрана на духовно лице да служи; забрана.

интерéс (лат. interesse „съм сред нещо") 1. Внимание, увлечение. 2. Полза, облага, печалба, изгода. 3. Влечение към нещо. 4. Право (придобито или предполагаемо); у в о л н е н и е в и н т е р е с н а с л у ж б а т а — поради служебни провинения.

интери́м (лат. interim „между това"

1. *юр.* Временно решение или споразумение. 2. Временна власт.

интеримарен, интеримен (от лат.) Временен.

интериор (лат. interior) 1. *арх.* Вътрешното пространство в помещения на сграда с всички мебели, украси и осветителни тела в зависимост от предназначението му. 2. *изк.* Изобразяване вътрешността на помещение. 3. *анат.* Строеж на вътрешните органи и тъкани на животните.

интеркаларен (лат. intercalāris „вмъкнат") Високосен.

интеркурентен (лат. intercurrens, entis) Който става между други явления; промеждутъчен.

интерлюдия (лат. inter „между" и ludus „игра") 1. Малка музикална пиеса, която се изпълнява между частите на друга музикална пиеса. 2. Малка театрална пиеса с фарсов характер.

интермедия (лат. inter media „между средата") 1. Малка комическа драматична или музикална пиеса, която обикновено се изпълнява между действията на друга пиеса. 2. Част от формата на инструменталния концерт, поверена на оркестъра, която свързва някои от основните части. 3. *муз.* Междинен епизод, който подготвя и свързва различните произвеждания на темите във фуга; ср. интерлюдия.

интермецо (ит. intermezzo „прекъсване") 1. Малка инструментална музикална пиеса. 2. Междинна музикална пиеса, която разделя две музикални произведения и им контрастира по характер.

интермитентен (лат. intermittens, entis „прекъсващ") С прекъсване, периодически.

интерна (лат. internus „вътрешен") 1. Вътрешно отделение в болница. 2. Вътрешни болести.

интернат (лат. internātus) 1. Общежитие за учащи се при учебно заведение. 2. Учебно заведение с пансион. 3. Лечебно заведение.

интернационал (фр. international от лат.) 1. Международно обединение; п ъ р в и и н т е р н а ц и о н а л — международно дружество на работниците, основано от Маркс и Енгелс на 28. IX. 1864 г. в Лондон, което е възглавявало политическата и икономическата борба на работниците от различните страни против капитализма; в т о р и и н т е р н а ц и о н а л — международно обединение на социалдемократическите партии, основано по инициатива на Енгелс в Париж през 1889 г., което се разпаднало по-късно поради усилване на опортюнизма в него; т р е т и и н т е р н а ц и о н а л или К о м и н т е р н — международно обединение на комунистическите партии и комунистическите организации от целия свят, основано по инициативата на Ленин на 4. III. 1919 г. и просъществувало до 15. V. 1943 г. 2. Международният революционен химн на пролетариата, написан от френските работници Потие (текст 1871 г.) и Дегейтер (музика 1888 г.), преведен на български от Л. Дюгмеджиев през 1919 г.

интернационален (лат. internationālis) Международен.

интернационализация (к. лат. internationalisatio) 1. Признаване на нещо като свободно за използуване от всички народи, признаване за международно. 2. Предоставяне по договор на всички държави право да се ползуват на равни начала от известна територия, река и пр.

интернационализъм (от лат. internationālis) 1. Международно класово единство и солидарност на пролетариата и трудещите се от цял свят в борбата за премахване господството на буржоазията, за унищожаване на капитализма и империализма, за установяване на социализма и комунизма; п р о л е т а р с к и и н т е р н а ц и о н а л и з ъ м — защита на свободата и равенството на всички народи, сътрудничество и дружба между народите и доброволно обединяване на нациите; борба против шовинизма и расизма, против силите на империалистическата агресия и всич-

ки форми на национален гнет; оказване помощ и поддръжка на всички народи, борещи се за независимост; борба за мир, демокрация и социализъм. 2. Идеята за международна солидарност и единство.

интернационали́ст (от лат.) Привърженик на интернационализма.

интерни́рам (от лат. internus „вътрешен") Заставям някого по административен път да напусне местожителството си и да се засели в посоченото му място като наказателна и предпазна мярка.

интерни́ране (от лат.) 1. Задържане и разоръжаване на войски, които са влезли в територията на неутрална страна. 2. Задържане и лишаване от свобода на граждани (поданици) на воюваща страна до свършване на войната. 3. Принудително заселване във вътрешността на страната на лица, които се смятат за опасни.

интерни́ст (лат. internus „вътрешен") Лекар, специалист по вътрешни болести.

интерну́нций (лат. internuntius) Папски пратеник пред правителство, при което няма редовен нунций; временен нунций.

интерпарламента́рен (лат. inter „между" и *парламентарен*) Междупарламентарен.

интерпела́тор (лат. interpellātor) *пол.* Лице, което прави интерпелация; запитвач.

интерпела́ция (лат. interpellatio) *пол.* Писмено парламентарно питане от страна на един или група народни представители към министър или към целия кабинет по някой важен въпрос или факт.

интерпели́рам (лат. interpello) Правя интерпелация, запитвам писмено за обяснения.

интерпози́ция (лат. interpositio) Положение на тяло между други две.

интерпола́тор (лат. interpolātor) *литер.* Който прави интерполация, който вмъква нещо.

интерпола́ция (лат. interpolatio) 1. Вмъкване на думи, изрази и цели глави в текст, които не принадлежат към оригинала. 2. *мат.* Определяне на междинна неизвестна стойност на математична функция по две или повече известни стойности на същата, които се намират от двете ѝ страни.

интерпре́т (лат. interpres, tis) 1. Преводач. 2. = интерпретатор.

интерпрета́тор (лат. interpretātor) 1. *литер.* Тълкувател, обяснител на литературно произведение. 2. Който извършва интерпретация.

интерпрета́ция (лат. interpretatio) 1. Разяснение на съдържанието и смисъла на текст; тълкуване, обяснение. 2. Творческо изпълнение на литературно, музикално или друго произведение, при което се прави основно самостоятелно тълкуване.

интерпрети́рам (от лат.) Тълкувам, разяснявам.

интерпу́нкция (лат. interpunctio „разделяне с точки") 1. Поставяне на препинателни знаци. 2. Система от препинателни знаци в един език; пунктуация.

интерсе́кс (лат. inter „между" и sexus „пол") *биол.* Индивид, който покрай признаците на своя пол притежава и признаци на другия пол.

интерсе́кция (лат. inter „между" и sectio „отделяне") Разстоянието между два работни органа на една машина, между които е и работното поле; то може да се регулира за получаване на оптимален ефект.

интерстициа́лен (лат. interstitium „междина") *биол.* Който се намира между тъканите; промеждутъчен.

интерти́п (англ. intertype) *печ.* Вид наборна машина.

интертри́го (лат. inter „между" и tero „трия") *мед.* Кожно възпаление, причинено от триенето на съседни мускули.

интерференцио́нен (от лат.) *физ.* Основан или причинен от интерференция.

интерфере́нция (лат. inter „между" и ferens, entis „носещ") *физ.* Взаимно усилване или отслабване на вълните (звукови, светлинни, електрически,

топлинни) при тяхната среща или кръстосване.

интерферомéтър (от лат. interferens и гр. métron „мярка") *физ.* Уред за точни количествени измервания, основан върху явленията на интерференцията.

интерцелулáрен (лат. inter „между" и cellula „клетка") *анат.* Междуклетъчен.

интерцéсия (лат. intercessio „вмешателство") 1. В древния Рим — право на висши длъжностни лица (особено на народните трибуни) да спират постановленията и действията на други длъжностни лица. 2. Юридическа намеса чрез поемане на чужд дълг, поръчителство и др.

интизáп (тур. intizap от ар.) Вид общински данък в миналото, събиран за продаден добитък при издаване на свидетелства.

интúмен (лат. intimus) 1. Близък, дружески, задушевен, съкровен. 2. Свойски, домашен, неизискан.

интúмнича (от лат.) *разг.* Държа се като много близък, допускам интимност в отношенията си.

интоксикáция (от лат. in „във" и гр. toxikón „отрова") *мед.* Отравяне на организъм с вредни за него вещества.

интонáция (от лат. intono „произнасям високо") 1. *езиков.* Ритмичномелодичен строеж на речта, който зависи от повишаването и понижаването на тона при произнасянето. 2. *езиков.* Музикално ударение. 3. *муз.* Качество на музикално изпълнение по отношение на височините на тоновете при пеене или свирене без фиксирани тонове. 4. Характерен белег и същина на музиката.

интравенóзен (лат. intra „вътре във" и vena „вена") Който е във вените.

интракраниáлен (лат. intra „вътре" и гр. kránion „череп") Който става или се намира вътре в черепа.

интракутáнен (лат. intra „вътре" и cutis „кожа") Който става в кожата; междукожен.

интрúга (фр. intrigue от лат. intrico „заплитам") 1. Клюка, сплетня, коварен замисъл. 2. *литер.* Завръзка, основна мисъл на драма, роман и др., около която се развива действието. 3. Любовна връзка.

интригáнт (лат. intricans, antis) Който обича да се занимава със сплетни; сплетник, клюкар, клеветник.

интригýвам (лат. intrico „заплитам") 1. Правя интриги, клюкарствувам. 2. Будя интерес, възбуждам у някого любопитство; заинтересувам.

интродýкция (лат. introductio „въведение") 1. Въвеждане, увод. 2. *муз.* Несамостоятелна част от инструментална пиеса, изградена най-често импровизационно. 3. *муз.* Встъпление към голямо музикално произведение (соната, симфония, опера и др.). 4. Пренасяне и отглеждане на горскодървесинни растения в нови за тях райони.

интронизáция (лат. in „във" и гр. thrónos „трон") Церемония при качване на престол монарх, папа, патриарх и др.; качване на трон.

интроспектúвен (лат. intra „вътре" и specio „гледам") 1. Който се отнася до интроспекция, основан на самонаблюдение. 2. Който наблюдава себе си.

интроспéкция (лат. introspectio „гледане навътре") *псих.* Метод за изследване психическия живот на човека чрез самонаблюдение; самонаблюдение.

интубáция (лат. in „във" и tuba „тръба") *мед.* Вкарване на тръба в гърлото за разширяване, когато е стеснено поради болест (дифтерия и др.), за да се избегне задушаване.

интуитúвен (лат. intueor „наблюдавам", фр. intuitif) Основан върху интуиция, по интуиция.

интуитивúзъм (от лат.) Субективноидеалистическо течение в буржоазната философия, според което същността на действителността не може да бъде позната по рационален и сетивен път, а само чрез „непосредственото съзерцание" — интуицията

(главен представител Бергсон — 1859 — 1941).

интуиционúзъм (от лат.) Субективно-идеалистическо направление в съвременната буржоазна философия на математиката, което отрича всички доказателства за съществуването на математическите обекти извън съзнанието на човека.

интуúция (лат. intuitio) 1. Усет, догадка, проницателност, прозрение. 2. В идеалистическата философия — „непосредно" достигане на истината без помощта на научния опит и логическите умозаключения.

инфáмия (лат. infamia) Безчестие, срам, позор; опозоряване.

инфáнт, инфáнтка (исп. infante) *ист.* Титла на принцове и принцеси в монархическа Испания и Португалия.

инфантерúст (от ит.) *остар.* Пехотинец.

инфантéрия (ит. infanteria) *остар.* Пехота.

инфантúлен (лат. infantīlis) 1. Детски, свойствен на детската възраст. 2. Недоразвит, слаб; слабоумен.

инфантилúзъм (от лат.) *мед.* Физическа и психическа недоразвитост на организъм поради недостатъчна дейност на щитовидната жлеза, на хипофизата и др. ендокринни органи, поради лоши битови условия и някои болести.

инфантúлност (от лат.) Недоразвитост, състояние на инфантилизъм.

инфáркт (лат. infarctus „натъпкан") *мед.* Умъртвяване на тъкан поради запушване на кръвоносен съд или прекъсване на кръвния приток.

инфéкт (лат. infectum) Зараза.

инфектúрам (от лат.) Заразявам.

инфекциóзен (от лат. inficio „заразявам") Заразителен.

инфéкция (лат. infectio) *мед.* Проникване на болестотворни микроби в организъм; заразяване.

инфериóрен (лат. inferior) По-долен.

инфернáлен (лат. infernus „долен") Който се намира в ада, адски; демоничен.

инфúкс (лат. infixus „прибавен") *език.* Вмъкване на звук или звукове вътре в дума; вставка.

инфилтрáт (от лат. infiltro „цедя") *мед.* Възпалителен процес, при който става натрупване в организъм на клетъчни елементи.

инфилтрáция (от лат. infiltro „цедя") 1. Просмукване, прецеждане на течности или газове в пореста среда. 2. *мед.* Вмъкване на чужди вещества в клетки или междутъканни пространства (серум, урина, гной и др.). 3. Рудно находище, образувано чрез отлагане на разтворени вещества от вода, която се е просмукала през шуплите и пукнатините на скали.

инфилтрúрам (от лат.) Просмуквам, проникване.

инфинитúв (лат. infinitīvus) *грам.* Неопределително наклонение, неопределителна форма.

инфицúрам (лат. inficio) Заразявам.

инфламáция (лат. inflammatio) *мед.* Възпаление.

инфлáция (лат. inflatio „надуване") *банк.* Обезценяване на намиращите се в обръщение парични знаци поради прекомерно пускане на книжни пари в обръщение или като резултат на рязко намаляване на количеството стоки при запазване на същия обем от книжни пари в обръщение.

инфлéксия (лат. in „във" и flexus „огънат") 1. Отклонение. 2. Изменение на тона при говорене. 3. *грам.* Склонение.

инфлуéнца (ит. influenza) *мед.* Остра епидемична вирусна болест на дихателните органи; ср. грип.

ин фóлио (лат. in folio „в лист") *печ.* 1. Формат на печатно произведение, при което печатарският лист е сгънат на две така, че от всеки лист се получават само четири страници. 2. Книга с такъв формат.

информатúвен (от лат.) Осведомителен.

информáтор (лат. informātor) Осведомител.

информациóнен (от лат.) Осведомителен.

информáция (от лат. informo „изобразявам", „формирам") 1. Съобщение, което осведомява за някое положение или за някаква дейност; сведение, осведомление. 2. Отдел при редакция, библиотека и др., който дава справки по определени въпроси. 3. Сведения за обкръжаващия ни свят и ставащите в него процеси, които възприемат живите организми, кибернетичните машини и други информационни системи по време на работа; в кибернетиката — количествена характеристика на съдържанието на дадено съобщение с оглед то да може да бъде предавано по някаква съобщителна система или да бъде запазено в помнещото устройство.

информúрам (лат. informo „изобразявам") Осведомявам, давам сведения.

инфрáкция (от лат. infractus „счупен") 1. Нарушаване (мир, закон). 2. *мед.* Пукване на кост.

инфýзия (лат. infusio) *мед.* Подкожно, венозно или друго вливане на течност в организъм с лечебна цел.

инфузóрия (от лат. infūsus „разлян в нещо") *зоол.* Едноклетъчно животно с микроскопическа големина и доста сложен строеж на тялото; живее във вода или паразитно.

инхалáтор (лат. in „във" и halo „дишам") 1. *мед.* Медицински уред за лекуване с инхалация. 2. Сграда или зала при лековит извор за вдишване на лековити пари; инхалаториум.

инхалáция (лат. inhalatio „вдишване") 1. *мед.* Лечение чрез вдишване на лекарствата във вид на пара, прах, газ и др. 2. Помещение при минерални извори или болница, където се прилага такова лечение; инхалаториум.

инхоатúв (лат. inhoatīvus) *грам.* Който предава начало на действие, напр. „засмивам се" от глагола „смея се".

инцидéнт (лат. incidens, entis „който се случва") Непредвидена неприятна случка, произшествие.

инцидéнтен (лат. incidens, entis) Случаен, непредвиден.

инцúзия (от лат. incido „режа") *мед.* Рязане, разрязване.

инч (англ. inch) Мярка за дължина = 2,54 см; цол.

йонотерáпия = йонтофореза.

йонтофорéза = йонтофореза.

ипекакуáня (порт. ipecacuanha) 1. *бот.* Южноамериканско растение. 2. Лекарство от корените на това растение за предизвикване на повръщане и за изчистване на храчки.

иперúт = иприт.

иподя́кон (гр. hypodiákonos „поддякон") Лице, което прислужва в църква по време на богослужение.

ипокрúзия (гр. hypókrisis) Лицемерие, хипокризия.

ипокрúт (гр. hypokrítēs) Лицемер, хипокрит.

ипотéка (гр. hypothḗkē „залог") 1. *юр.* Заем срещу недвижими имоти. 2. Залагане на недвижими имоти срещу заем.

ипотекáрен (от гр.) Който се отнася до ипотека.

ипотекúрам (от гр.) Залагам недвижим имот срещу заем.

ипотéчен = ипотекарен.

ипохондрúк (гр. hypochondriakós) Който страда от ипохондрия.

ипохóндрия (гр. hypochóndrion) 1 *мед.* Нервно разстройство поради прекален страх от заболяване, което съществува само в разстроеното въображение на болния. 2. Мрачна безнадеждност, потиснатост, потиснато състояние на духа.

иприт, иперúт (фр. собс.) Тъмна маслена течност, отровен газ, който причинява обрив на кожата и общо отравяне, употребен за първи път от германците при Ипър през 1917 г.

ирадé (тур. irade от ар.) Султански указ.

ирадиáция (лат. irradiatio „излъчване") 1. Подлагане на действието на лъчи, облъчване. 2. *физ.* Оптическо явление, при което осветената повърхност изглежда по-голяма, отколкото неосветената поради измама на зрението. 3. *мед.* Чувстване на болки около центъра на болното място. 4.

физиол. Разпространяване на процеса на възбуждането или затормозването в централната нервна система.

ирационáлен (от лат. irrationālis) 1. *фил.* Недостижим за разбиране, непостижим за разума. 2. *мат.* Който не може да се изрази нито с цели, нито с дробни числа; неизчислим, несъизмерим.

ирационалúзъм (от лат. irrationālis) 1. *фил.* Направление в идеалистическата философия, което смята, че в основата на всички явления от действителността стои ирационалното начало, като отрича научното логическо познание. 2. Схващане, според което разумът не е в състояние да познае действителността в нейната цялост; отричане на научното логическо познание, понеже светът представлявал хаос от случайности.

иреáлен (лат. irreālis) Който не съществува; недействителен.

ирегулáрен (лат. irregulāris) Неправилен, нередовен.

иредéнта (ит. irredente) Националистическо движение между италианците от XIX и началото на XX в. за присъединяване към Италия на всички земи, в които живеят италианци, и дори земи, в които италианците не са мнозинство.

иредентúзъм (от ит. irredente) Политическа доктрина, която се бори против оставянето на територии, населени с една народност, под властта на друга народност.

иредентúст (от ит.) Привърженик на иредентизма.

иригáтор (от лат. irrīgo „напоявам", „поливам") 1. Пръскалка, уред за поливане или пръскане. 2. *мед.* Уред за промиване на вътрешни органи чрез вкарване на течности.

иригáция (от лат. irrīgo „напоявам") 1. Изкуствено напояване на безводни местности чрез система от водни канали. 2. *мед.* Промиване.

ирúдий (от гр. íris, ídos „дъга") Химически елемент, знак Ir, пореден номер 77, ат. тегло 192,2; тежък, мъчно разтопим метал, по-твърд от платината.

иридоскóп (гр. íris, ídos „дъга" и skopéō „гледам") *мед.* Уред за изследване вътрешността на окото.

иризáция (к. лат. irisatio от гр. íris „дъга") 1. *физ.* Оптично явление, което се явява в седемцветно сияние, когато светлината минава през тънко разслоени плочици от прозрачни минерали. 2. Подобно явление в перестонластови облаци, през които грее слънцето.

úрис (гр. íris „дъга") 1. Дъговата обвивка на окото. 2. *бот.* Многогодишно тревисто растение с хубави цветове; перуника.

ирúт (гр. iritis) *мед.* Възпаление на ирис (1).

иритатúвен (лат. irritativus) Възбудителен, раздразнителен.

иритáция (лат. irritatio) Раздразняване, възбуждане; гневност.

ирмúк (тур. irmik) Едро брашно, вид грис.

ирмолóгий (гр. heirmós „върволица" и légō „събирам") *църк.* Сборник от ирмоси, богослужебна книга, която съдържа ирмоси.

úрмос (гр. heirmós „върволица") *църк.* Вид църковна песен, която стои в началото на други песни.

иронизúрам (от гр.) Отнасям се с ирония към нещо, леко осмивам, тънко се подигравам.

ироничен (гр. eirōnikós) Насмешлив, подигравателен.

ирóния (гр. eirōnéia) 1. Тънка насмешка, присмех, подигравка. 2. Стилистически похват, при който нещата се изобразяват подигравателно в положителен вид, за да се подчертаят недостатъците (може да се припишат на едно лице несъществуващи достойнства, за да се изтъкнат недостатъците му).

исихáзъм (от гр. hēsycházō „мълча") *ист.* Разпространено във Византия и България през XIII и XIV в. религиозно течение за пълно единение с бога чрез редица монашески подвизи, между които и пълно мълчание.

исихáст (гр. hēsychástēs) Последовател на исихазма.

ислям (гр. islâm „покорност") 1. Религия, основана според арабските предания от Мохамед през VII в. от н. е.; признава един бог (аллах) и за негов единствен пророк Мохамед; имуществено неравенство на хората е от бога и вечно; непринадлежащите към исляма са гяури и грешници; мюсюлманство, мохамеданство. 2. Народите, които изповядват мохамеданска религия; мохамеданският свят.

исо (гр. isos „равен") 1. Равномерно пригласяне на църковен певец. 2. Припев.

истерик (гр. hysterikós) Човек, който страда от истерия.

истерика (гр. hysteriká) 1. *мед.* Нервен припадък с гърчове и сълзи. 2. Крайно възбудено нервно състояние, което довежда до загуба на самообладание и се изразява в немотивирани болезнени постъпки и в неочаквани преходи от смях към сълзи. 3. Външна проява на такова състояние.

истеричен (гр. hysterikós) 1. Свойствен на истерик или истерия. 2. Склонен към истерия, обхванат от истерия. 3. Болезнено раздразнителен, конвулсивен; нервен, неуравновесен.

истерия (гр. hystéra „матка") 1. *мед.* Нервно заболяване, което се проявява с най-различни разстройства на психиката, двигателната сфера, чувствителността, с болезнена раздразнителност и често с припадъци (смятали, че се дължи на маточно заболяване). 2. *прен.* Възбудено нервно състояние, придружено със загубване на самообладание.

историзъм (от гр.) 1. Принцип на диалектическия подход към разглеждане на явленията, изискващ изучаването им в тяхното изменение и развитие във връзка с конкретно историческите условия. 2. *грам.* Дума, която е излязла от употреба, понеже означаваният с нея предмет вече не е известен на хората.

историк (гр. historikós) 1. Учен-специалист по история. 2. Преподавател или студент по история.

историограф (от historia „история" и gráphō „пиша") 1. Който пише история, историк. 2. Специалист по история.

историография (гр. historiographía) 1. Наука за развитието на историческото знание във връзка с анализа на историческата литература и изворите. 2. Историческа библиография.

исторически (гр. historikós) 1. Който се отнася до историята. 2. Достоверен, засвидетелствуван; и с т о р и ч е с к и м а т е р и а л и з ъ м — наука, която изследва взаимоотношенията между общественото битие и общественото съзнание, между базата и надстройката; представя разпространение на положенията на диалектическия материализъм в изучаването на обществения живот, на историята на обществото и с теоретическа научна основа на цялата практическа революционна дейност на комунистическите партии. 3. Който описва това, което е било. 4. Който се обляга на исторически факти. 5. *прен.* Важен, забележителен, необикновен.

историцизъм (от гр.) Увличане в исторически подробности, които нямат важно значение при разглеждан въпрос.

история (гр. historía) 1. Наука за последователното развитие на човешкото общество, за миналото на народите, която се основава върху писмени, веществени и др. извори. 2. Наука за последователното развитие и изменение на някоя област от природата или културата. 3. Разказ, повествование. 4. Произшествие, случка, събитие.

истукан (рус.) Идол.

исхемия (гр. ischō „спирам" и háima „кръв") *мед.* Локална анемия.

итацизъм (гр. itakismós) *езиков.* Гръцко четене, при което буквата η и др. гласни и двугласни се четат „и" (= новогръцко четене или Райхлиново).

итеративен (лат. iterativus) *грам.* Който се повтаря или съдържа повтарящо се действие; многократен.

итерация (лат. iteratio) Повторение.

итéрбий (Ytterbium от собс.) Рядък химически елемент, знак Yb, пореден номер 70, ат. тегло 173,04, метал (по името на село).

йтрий (Yttrium от собс.) Много рядък химически елемент, знак Y, пореден номер 39, ат. тегло 88.905; метал.

ихневмóн (гр. ichnéumōn) 1. *зоол.* Фараонова мишка, хищен бозайник и месоядно животно, което унищожава змиите и яйцата на крокодилите, затова го почитали като божество; прилича на белка. 2. Вид ципокрили насекоми, които достигат до 5 см.

ихногрáфия (гр. ichnographía „чертане") План на сграда.

ихногрáф (гр. íchnos „следа" и gráphō „пиша") Който прави план на сграда.

ихтибáр (тур. iktibar от ар.) Почит, уважение.

ихтиогрáфия (гр. ichthýs „риба" и gráphō „пиша") Описание на рибите.

ихтиóза (от гр. ichthýs „риба") *мед.* Кожна болест, при която епидермата става суха, грапава и люспеста като при рибите.

ихтиозáвър (гр. ichthýs „риба" и sáuros „гущер") Изкопаемо водно животно с рибообразно тяло, което достигало до 13 метра.

ихтиокентáвър (гр. ichthýs „риба" и *кентавър)* Баснословно животно, което било уж половин риба и половин кон, но с човешка глава.

ихтиокóл (гр. ichthýs „риба" и kólla „клей") Рибен клей, който се получава от плавателния мехур на есетровите риби и се употребява в медицината и техниката.

ихтиóл (гр. ichthýs „риба" и лат. *ol*eum „масло") Маслообразен продукт, който се получава от скали с останки от вкаменели риби и други морски животни; употребява се за дезинфекция, за лекуване на кожни болести, ревматизъм, подагра и др.

ихтиолúт (гр. ichthýs „риба" и líthos „камък") Вкаменелост от риба.

ихтиолóг (гр. ichthýs „риба" и lógos „наука") Специалист по ихтиология; рибовед.

ихтиолóгия (гр. ichthyología) Наука за рибите.

ихтиофáг (гр. ichthyophágos) Който се храни с риба; рибояд.

ихтиоцентáвър = ихтиокентавър.

ичиргубóйла (прабълг.) Прабългарска болярска титла, която се тълкува като „вътрешен болярин", т. е. служещ при владетелския двор.

ичкúя (тур. içki) Питие, спиртно питие.

ишалáх (тур. işallah) Дай боже.

ишемúя (гр. ischō „задържам" и háima „кръв") *мед.* Местно (локално) малокръвие, причинено от запушване или свиване на артерията, която снабдява с кръв този участък.

ишиáс (гр. ischiás „болка в бедро" от ischíon „бедро") *мед.* Невралгия на седалищния нерв.

ишлемé (тур. işleme) Занаятчийска или индустриална изработка с материал на клиента.

ищáх (тур. iştah от ар.) 1. Апетит. 2. Желание, искане.

Й

йезуи́т (от лат. Iesus „Исус") = езуит.
йе́на (яп.) Японска монетна единица.
йера́рх (гр. hierárchēs „първожрец") *църк.* Свещенослужител с епископски сан; владика.
йерархи́чески (гр. hierarchikós) С качества на йерархия; постепенен, чиноначалствен.
йера́рхия (гр. hierarchía) 1. Степенуване, точно определен ред на длъжности в известни области (военна, духовна, административна и др.), при които по-висшата се заема след предшествуващата я по-низша. 2. Висшите духовни лица на една църква; йерарсите.
йерати́чески (гр. hieratikós „жречески") Свещен, жречески; й е р а т и ч е с к о п и с м о — опростено скорописно писмо у старите египтяни, произлязло от йероглифното.
йере́й (гр. hieréus „жрец") Свещеник.
йеремиа́да = еремиада.
йероглифи (гр. hieroglýphoi от hierós „свещен" и glýphō „дълбая") 1. Фигурни писмени знаци, които служили отначало за написване на религиозни текстове, оттук свещено писмо. 2. Идеографно, образно писмо. 3. *прен.* Нечетливо писмо.
йеродя́кон (гр. hierodiákonos) Монах с дяконски сан.
йеромá́нтия (гр. hieromantéia) У древните народи и през средните векове — гадаене по вътрешностите на животните.
йеромона́х (гр. hieromónachos) Монах със свещенически сан.
йерофа́нт (гр. hierophántēs) Първожрец.
йешибо́т (евр.) Еврейско религиозно училище за изучаване на Талмуда.
йоани́т (от собс.) Член на рицарския орден на апостол Йоан, основан през IX в. в Палестина с главен обет за даване помощ на болни и бездомни, затова и неговите членове се наричат хоспиталиери (страннноприемници и болногледачи).
йо́га (санскр. yoga „съзерцание") 1. Индийско религиозно-философско учение, което смята, че посредством съзерцание и напрегнато съсредоточаване на духа, със специален режим на хранене и волев контрол над вегетативните функции (дишане, сърцебиене и др.) се достига мистично единение с божеството. 2. Последовател на това учение, който върши твърде необикновени за хората неща, напр. извива тялото си, превива железа с мускулите си на гърлото и корема, издържа големи тежести и т. н.
йо́гин (от санскр.) = йога (2).
йод (гр. iódēs „виолетов") 1. Химически елемент от групата на металоидите, знак J, пореден номер 53, ат. тегло 126,9044; кристал с тъмноморав цвят; получава се главно от морски водорасли. 2. Спиртов разтвор на това вещество; йодова тинктура, която се употребява в медицината.
йоди́д (от гр. iódēs) Съединение на йода с метал, напр. йодист натрий.
йодоме́трия (гр. iódēs и metréō „меря") Един от най-точните методи за обемен химически анализ, който е основан на отделянето на йода от неговите съединения.
йодофо́рм (фр. iodoforme) Органическо съединение на йода; жълто кристално вещество с неприятен мирис, много добро дезинфекционно средство.
йол (хол. jol) Малък двумачтов кораб.
йо́мен (англ. yeomen) 1. През средните векове — заможен селянин. 2. По-късно — арендатор, дребен земеде-

лец. 3. Войник от охраната на английския крал; лейбгвардеец.

йо́менри (англ. yeomenry) 1. Гвардията на английския крал. 2. Английска доброволческа териториална конница.

йон (гр. iōn „който идва") *спец.* Атом или молекула, които имат положителен или отрицателен електрически заряд.

йониза́тор (от гр.) *физ.* Причинител на йонизация.

йониза́ция (от гр.) 1. *физ.* Образуване или възбуждане на йони в някоя среда. 2. Състоянието, в което се намира едно йонизирано тяло. 3. Проникване на йони в дадена среда отвън през границите на средата. 4. *мед.* Вкарване в организъм лечебни средства чрез йони, които се възбуждат чрез електрически ток.

йо́ний (лат. ionium от гр.) Радиоактивен химически елемент, знак Jo, пореден номер 90, ат. тегло 230,5; изпуска бета-лъчи и гама-лъчи.

йоносфе́ра (гр. iōn и sphaira „кълбо") Горната част на атмосферата (на височина от 80—100 до 600—800 км), която се състои от няколко силно електропроводни пласта вследствие на голямата концентрация на йони и свободни електрони.

йонотера́пия = йонтофореза, йонизация (2).

йонофо́н (*йон.* и гр. phōnē „звук") Мощен високоговорител.

йонтофоре́за (гр. iōn, iontos и phorós „носещ") *мед.* Вкарване на лекарство през кожата с помощта на галванически ток, който предизвиква разместване на йоните; ср. йонизация (4).

йо́ркшир (англ. от собс.) Порода свини от Йоркшир, Англия, която много се размножава и се угоява бързо.

йот (гр. jod от евр.) *езиков.* Название на буквата j, която се изговаря й.

йо́та (iota) 1. Деветата буква от гръцката азбука, ι = и. 2. *прен.* Твърде малко, незначително, нищо.

йота́ция (лат. iotatio) *езиков.* Появяване на съгласната й пред гласна в началото на дума или между гласни.

йох (нем. Joch) Стара единица за землена мярка; в Германия била 56,03 ара, в Швейцария—36, в Унгария—43,16, в Австрия — 57,65

К

каабé (ар. kábah от káb „куб") Храм в гр. Мека, където се намира „свещеният черен камък" на мохамеданите, които вярват, че бил паднал от небето. Често каабе се нарича и самият този камък, който според преданието бил почернял от греховете на хората.

кабá (тур. kaba) Пълен, но отпуснат; неиздръжлив, нетраен.

кабáла[1] (евр. qabbalah „предание", „тайно учение") **1.** Еврейско мистическо религиозно учение, пълно със суеверия, което си служи с тайнствено тълкуване на букви и цифри. **2.** *прен.* Нещо неразбираемо, загадъчно, особ. текст.

кабáла[2] (ар. kabāla „задължение") **1.** В древноруското право — договор, с който се установява зависимост на едно лице от друго. **2.** В Московска Рус — пожизнено робство. **3.** В древния свят — робство. **4.** *книж.* Духовно робство, пълна зависимост.

кабалéро (исп. caballero) Господар, дворянин, кавалер.

кабалúстика (от ст. евр.) **1.** Средновековно магическо учение, пълно с тайнствени обреди и суеверия; кабала[1]. **2.** Нещо тайнствено, загадъчно, неразбираемо. **3.** *прен.* Ненаучни изводи, правени въз основа на случайни признаци или изкуствено подбрани факти.

кабалистúчен, кабалистúчески (от ст. евр.) **1.** Който се отнася към кабалистиката. **2.** *прен.* Тайнствен, загадъчен, вълшебен, магьоснически.

кабалúст (от ст. евр.) Който се занимава с кабалистика; магьосник.

кабаргá (алтайски) Преживно безрого животно от рода на елените, среща се в Сибир; има мускусови жлези.

кабардúсвам (от тур. kabarmak) Бухвам, набъбвам, шупвам.

кабарé (фр. cabaret) **1.** Нощно увеселително питейно заведение, ресторант, гдето се изпълнява лека, разнообразна програма. **2.** Кръчма, посещавана от артисти, в която се изнася програма (стихове, куплети, пиеси), изпълнявана от самите автори.

кабахáт (тур. kabahat от ар.) Вина, грешка.

кабахатлúя (тур. kabahatli) Виновен.

кáбел (хол. kábel) **1.** Дебело въже, обикновено стоманено. **2.** Електропроводник от една или повече жици, покрити със защитна обвивка. Отделните проводници са изолирани с каучук, импрегнирана или парафинирана хартия, а обвивката е оловна или алуминиева. Служи за предаване на електрическа енергия, за телефонна и телеграфна свръзка, за сигнализация, измерения и управление надалече. Кабелът има надземна, подземна и подводна употреба.

кáбелкран (*кабел* и *кран*) *техн.* Уредба за издигане, преместване и спущане на товари, която се състои от две кули и опънат между тях здрав кабел, по който се премества товарната количка.

кáбелмуфа (*кабел и муфа*) Съединителна тръба за свързване на кабели.

кáбелтов (хол. kabeltouw) **1.** Морска мярка за дължина от 185,3 м. **2.** Дебело морско въже, дълго 185,3 м.

кабестáн (фр. cabestan) Машина за развиване на голяма теглителна (подемна) сила; използува се за притегляне на кораби към кея, за влакови придвижвания, влачене на тежести и пр.

кабзамáл(ин) (тур. kabsamal „посредник" от ар.) Държавен бирник.

кабúл (тур. kabil „възможен" от ар.) **1.** Може, възможно е. **2.** Съгласен.

кабúна (фр. cabine) Малко изолирано

помещение, пригодено за специална цел (за телефонни разговори, за пилот, за шофьор, за събличане в баня или лекарски кабинет и т. н.).

кабинéт (фр. cabinet) 1. Стая за занимание, предимно за умствен труд. 2. Служебно помещение за работа на ръководно лице. 3. Обзаведено помещение за специални занимания в учебно заведение. 4. Специално обзаведено помещение за медицински прегледи. 5. *разг.* Мебелите на кабинет. 6. Министерски съвет, всички министри от едно правителство.

кабинéтен (от фр.) 1. Който се отнася до кабинет. 2. *прен.* Откъснат от живота; кабинетен портрет — голяма картина или снимка; кабинетен учен — учен, откъснат от практиката.

кабúри (гр. Kábeiroi) *мит.* Божества, олицетворяващи природните сили и почитани като отмъстители.

каблогрáма (фр. câblogramme) Телеграма, предавана по подводен кабел.

каботáж (фр. cabotage) 1. Крайбрежно търговско и пътническо плаване (между пристанища на една и съща държава). 2. Флота за крайбрежно плаване. 3. Пътническо въздухоплаване между летищата на една и съща страна.

каботúрам (фр. caboter) Занимавам се с крайбрежна търговия, пътувам с кораби край брега с търговска цел.

кабошóн (фр. cabochon) Полиран, заоблен скъпоценен камък.

кабриолéт (фр. cabriolet) 1. Лека двуколка, кола с две колела, теглена от един кон. 2. Каросерия на лек автомобил с подвижен събиращ се покрив.

кавáк (тур. kavak) 1. Клонеста топола, която расте главно край реките. 2. *диал.* Трепетлика.

кавалéр (фр. cavalier „конник") 1. *ист.* Член на рицарски орден; рицар. 2. Лице, наградено с орден. 3. Мъж, който има изтънчени обноски към жени. 4. Вежлив и почтен човек, който устоява на думата. 5. Мъж, който танцува с дама.

кавалерúйски (от фр.) Свойствен или принадлежащ на кавалерия.

кавалерúст (фр.) 1. Войник или офицер, който служи в кавалерията. 2. Конник, опитен ездач.

кавалéрия (фр. cavalerie) Конна войска, конница.

кавалéрски (от фр.) Рицарски, благороден.

кавалéрство (от фр.) Благородство, доблест, благородно държане.

кавалкáда (фр. cavalcade) 1. Група конници, които яздят заедно; шествие от конници. 2. Шествие.

каватúна (ит. cavatina) 1. Малка лирическа ария, мелодичен солов номер в опера. 2. Малка инструментална пиеса с лиричен характер.

кавгá (тур. kavga) Караница, свада, шумна разправия.

кавéрна (лат. caverna „пещера") 1. *мед.* Кухина, образувана в орган поради разрушаване на тъканите при болестен процес, най-често в белите дробове при туберкулоза. 2. *техн.* Местно разширение на сондажен отвор.

кавернóзен (лат. cavernōsus) *мед.* Който е с кухини, с каверни.

кавьóрен (рус. ковёр „килим") Само в съчетанието кавьорен комик — цирков артист, който изпълнява сам весели и забавни номера (отначало той е стоял върху килим).

кавхáн (прабълг.) Прабългарска висша административна и военна титла, лице второ по значение след хана.

кавърмá (тур. kavurma) Вид дълготрайно ястие от мръвки, изпържени в собствената си мазнина.

кагóт (фр. cagot) Лицемерен набожник.

каготúзъм (фр. cagotisme) Лицемерие, престорена набожност.

кагулáр (от фр. cagoule „покривало с качулка, на която има дупки за очите и устата") Член на фашистка организация във Франция (1932—1940), която тероризира прогресивните движения.

кадáйф (тур. kadayıf от ар.) 1. Тънки, слабо опечени тестени пишки. 2. Сладкиш от такива пишки.

кадáнс (фр. cadence) 1. Отмереност, такт. 2. Ритъм (в музика, танц, стих). 3. *прен.* Благозвучие.

кадансúрам (фр. cadencer) Спазвам или означавам каданс; правя благозвучен.

кадансúран (от фр.) 1. Който се съпровожда от каданс. 2. Ритмичен, отмерен, благозвучен.

кадастрáлен (от фр.) Който се отнася или принадлежи към кадастър.

кадастрúрам (фр. cadastrer) Измервам и вписвам в кадастъра.

кадастрóн (от фр. cadastre) Специална бяла и плътна хартия за чертежи.

кадáстър (фр. cadastre от гр.) 1. Точен едромащабен план на поземлени имоти с оценка на бонитета им, а по-рано и за облагане с данък. 2. Обобщени сведения за даден обект, съставени въз основа на наблюдения. 3. В древния свят — списък на лицата, които подлежали на данък; в о д е н к а д а с т ъ р — сведения за направените изследвания върху реките.

кадéнца (ит. cadenza) *муз.* 1. Хармоническо последование, което изяснява възприемането на завършека на дадено по-голямо или по-малко построение. 2. В инструменталните концерти — свободна импровизационна част, изградена върху тематичен материал с брилянтен, виртуозен характер. 3. Отбелязана почивка в музикално произведение.

кадéм (тур. kadem от ар.) Щастие, сполука, късмет.

кадемлúя (тур. kademli от ар.) Който носи щастие.

кадéт¹ (фр. cadet) *остар.* Възпитаник на средно военно училище.

кадéт² (съкр. от конституционен демократ) Член на конституционнодемократичната партия в дореволюционна Русия, която поддържала царизма; противник на революцията.

кадифé (тур. kadife от ар.) Вид мек копринен, копринено-памучен или памучен плат с мек и гъст мъх от лицевата повърхност.

кадúя (ар.) Верски и граждански съдия у мохамеданите.

кáдмий (гр. kadméia gē „земя на Кадъм") Химически елемент, знак Cd, пореден номер 48, ат. тегло 112,41; сребристобял метал.

кадмúране (от гр.) Покриване с метала кадмий за предпазване от ръждясване.

кадрáн (фр. cadran) 1. Слънчев часовник. 2. Циферблат.

кáдри = кадър¹.

кадрúл (фр. quadrille) 1. Танц с четно число танцуващи двойки. 2. Музика за такъв танц. 3. *прен.* Безразборно разместване на чиновници, служещи и пр.

кáдро (ит. quadro) *разг.* Снимка.

кáдров (от фр.) Който се отнася до кадри.

кадровáк (от фр.) Войник.

кадровúк (от фр.) 1. Войник от редовната войска. 2. Служител в кадровия отдел на учреждение или предприятие.

кадуцéй (лат. caduceus) *мит.* Хермесов жезъл, обвит със змии, символ на търговията.

кадъ́на (тур. kadın) Съпруга на турчин; туркиня.

кáдър¹ (фр. cadre) 1. Постоянният състав на войскова част, който през време на война се попълня със запасните. 2. *мн. ч.* Постоянен състав от квалифицирани работници в едно предприятие, учреждение, организация и т. н.; квалифицирани работници.

кáдър² (фр. cadre) Отделна снимка от филмова лента или епизод от филм.

кадър, кадъ́рен (тур. kadir от ар.) Способен, годен.

кадърност (от тур.) Способност, годност.

казá (тур. kaza от ар.) *ист.* Околия.

казáк (тюрк.) 1. Волен русин от Украйна, Донската област и др. 2. Конник от това население. 3. *прен.* Русин, руски войник.

казáн (тур. kazan) Голям бакърен съд.

казанджúя (тур. kazancı) 1. Майстор на котли; бакърджия. 2. Който работи при казан, напр. за варене на ракия, розово масло и др.

казáрма (ит. casarma през рус.) 1. Сграда за войници. 2. *прен.* Некрасиво здание, построено по шаблон.

казачóк (рус.) Украински и руски народен танц с постепенно ускоряващо се темпо.

казейн (от лат. caseus „сирене") *хим.* Бяло или възжълто белтъчно вещество, което се намира в млякото; използува се за приготвяне на пластмаси, казеиново лепило и др.

каземáт (фр. casemate) 1. Бетонно прикритие за запазване от артилерийска и самолетна стрелба. 2. Бронирано помещение на боен кораб за поставяне на оръдия. 3. Подземно помещение в затвор за уединяване на политически затворници; затвор.

казимúр, казмúр (фр. casimir) Лек вълнен плат.

казúно (ит. casino от casa „къща") 1. Игрален дом. 2. Клуб, увеселително заведение с ресторант.

казиóнен (рус.) 1. За облекло, жилище и др. — даден от държавата за ползуване; държавен. 2. *прен.* Назначен и поддържан от властта.

казуáлен (лат. casuālis) Случаен.

казуалúзъм (от лат. casus „случай") Ненаучно обяснение на всичко в света със случайността.

казуалúст (от лат.) Привърженик на казуализма.

казуáр (мал.) Голяма птица с неразвити криле и с пера, които приличат на косми (живее в Австралия, Нова Гвинея и др.).

казуúст (от лат. casus „случай") 1. Специалист по казуистика. 2. Опитен да привежда доводи при водене на спор.

казуúстика (фр. casuistique от лат.) 1. *юр.* Разглеждане на отделни случаи от съдебни дела (казуси) според това, как трябва да се решат съгласно с правните норми. 2. Прилагане към отделните частни случаи на общи догматични положения в схоластическото богословие и средновековната юриспруденция. 3. *прен.* Находчивост на доказателства при съмнителни и лъжливи положения, хитроумни измислици при спор; извъртане. 4. *мед.* Съвкупност от клинически наблюдения върху историята на една и съща болест у няколко пациенти.

казуистúчен, казуистúчески (от лат.) 1. Който се отнася към казуистиката. 2. Находчив на доказателства при спор; хитроумен, извъртлив, заплетен. 3. Интересен по своята рядкост или своеобразност (за болест).

кáзус (лат. casus „случай") 1. Случай, необикновен случай, необикновено произшествие. 2. *юр.* Сложно и необикновено дело в съдопроизводството. 3. *юр.* Действие, което има външни признаци на престъпление, но е без елементи на вина и затова не подлежи на наказание. 4. *мед.* Болест, която представлява интерес по своята рядкост и своеобразие.

кáзус бéли (лат. casus belli) 1. Повод за война. 2. *прен.* Повод за спор, повод за разваляне на отношения.

кáзусен (от лат.) Заплетен, сложен, затруднителен.

казъртмá (тур. kızartma) Вид ястие, приготвено от месо, масло или овча лой, лук, черен пипер и сок от червени домати.

кайк (тур. kayık) 1. Лодка. 2. *диал.* Вид шейна.

каинúт (от гр. kainós „нов") Една от калиевите соли; жълтеникав или светлосив минерал, употребяван като изкуствен тор и в химическата промишленост.

кайш (тур. kayiş) Ремък.

кáйзер[1] (нем. Kaiser, лат. Caesar) Император.

кáйзер[2] (нем. Kaiser) Свинско пушено месо, овалянo в червен пипер.

кáйла, кáйло (нем. Keil „клин") Минно сечиво, вид кирка, с която се откъртват въглища, натрошават се преди товарене, правят се дупки за подпори, изравнява се забой.

каймá (тур. kıyma) 1. Кълцано месо. 2. Крехко месо.

каймáк (тур. kaymak) 1. Сметана. 2. Гъст горен слой на сварено кафе. 3. *прен.* Най-хубавото.

каймака́м(ин) (тур. kaymakam от ар.) 1. Управител на околия, околийски началник. 2. Заместник на по-горен управител.

кайме́ (тур. kaime от ар.) Книжна пара, банкнота.

кайна́р (тур. kenar) Отпадъчната маса при точене на коприна от пашкули; ср. фризон.

какава́н(ин) (тур. kakavan) Глупец; заплес.

какави́да (фр. cocon) Личинка, завита в пашкул, преди да се е развила в насекомо.

какаду́ (мал.) Вид качулест папагал със здрава човка.

кака́о (исп. cacao от мекс.) 1. Тропическо дърво, което достига до 10 м височина. 2. Прах от зърната на плода на това дърво, от който се прави шоколад. 3. Питие от какао и мляко или вода.

какогра́фия (гр. kakós „лош" и gráphō „пиша") Умишлено погрешно писане от учител, за да намира ученикът грешките и по този начин да се учи на правилен правопис (неправилен педагогически похват).

какоде́мон (гр. kakós „лош" и dáimōn „дух") Зъл дух.

каколо́гия (гр. kakós „лош" и lógos „слово") Хула, злословие.

какотро́фия (гр. kakós „лош" и trophḗ „храна") *мед.* Лошо хранене, отпадналост поради лошо хранене.

какофо́нен, какофони́чески (гр. kakóphōnos) Неблагозвучен.

какофо́ния (гр. kakophōnía) Неблагозвучие.

ка́ктус (лат. cactus от гр. káktos) *бот.* Многогодишно тропическо растение с хубави цветове, месесто стъбло и бодли по него; плодовете на някои видове се ядат.

калааза́р (инд.) Тежка епидемическа болест в тропическите страни.

калабалък (тур. kalabalık от ар.) Навалица, множество.

кала́й (тур. kalay) 1. Мек и ковък метал с бял цвят, знак Sn (от латинското му име stannum), пореден номер 50, ат. тегло 118,70, има широко приложение: за калайдисване на съдове, за опаковка, в огледалната промишленост и др. В сплав с мед дава бронз. 2. *прен.* Мъмрене, укор.

каламбу́р (фр. calembour) Игра на думи, основана на звуково сходство, но с различно значение; остроумна двусмислица, игрословие (Петко рита в чешмата = пет корита в чешмата).

каламбури́ст (от фр.) Лице, което измисля каламбури.

калами́н (к. лат. calamina от гр.) Минерал, цинков силикат, който съдържа до 67,4 % цинк.

калами́т (гр. kálamos „тръстика") Вкаменено растение, което прилича на тръстика.

каламите́т (лат. calamitas през нем.) Злочестина, беда, бедствие.

каландри́рам (фр. calandrer) Обработвам с помощта на каландър.

кала́ндър (фр. calandre) Валцова машина за сплескване на пластичен материал на тънки листове или за дообработка на повърхността на листови материали, фабрикати и подобни, за придаване на гладкост, лъскавина, нанасяне на марки и др.

калау́з (тур. kılavus) 1. Водач, пътеводител. 2. Показалец, голяма часовникова стрелка.

калвини́зъм (от собс.) Протестантско християнско учение (по името на Ж. Калвин — 1509—1564 г.).

калвини́ст (от собс.) Привърженик на калвинизма.

калдъръм (тур. kaldırım от гр. kalós „хубав" и drómos „път") Настилка на улица от неодялани камъни.

кале́ (тур. kale от ар.) 1. Крепост, укрепление. 2. *разг.* Развалина от селище, сграда и др. 3. *прен.* Непоклатим.

Ка́левала (фин.) Епос на карело-финския народ.

кале́вра (тур. kalevra) *остар.* Плитка кожена обувка.

калейдоско́п (гр. kalós „хубав", éidos „вид" и skopéō „гледам") 1. Уред във вид на зрителна тръба, в която има няколко огледала, сложени под ъгъл; поставените между тях дребни

цветни предмети дават различни симетрични образи при движението на тръбата. 2. *прен.* Бърза смяна на нещо, смяна на разнообразни впечатления.

калейдоскопичен (от гр.) 1. От или на калейдоскоп. 2. *прен.* Бързо сменяващ се.

калейдофон (гр. kalós „хубав", éidos „вид" и phōnē „звук") Уред за нагледно изучаване на звуковите колебания.

калéко (от гр. kalós „хубав") Свако, лелин мъж; *диал.* хубавенко.

калéм (гр. kálamos „тръстика" през тур.) 1. Тръстика, пригодена за писане с мастило; писалка. 2. *остар.* Молив от минерал за писане на плоча. 3. Цев, масур за навиване на прежда (отначало от тръстика, а след време и от дърво, метал и др.). 4. Фиданка с пъпка от дърво за присаждане. 5. *прен.* Сметка, графа.

календáр (лат. calendarium от Calendae „първият ден на всеки месец") 1. Система за измерване на времето според периодически повтарящи се природни явления (денонощие, годишни времена, лунни фази). Според това има и различни календари. По-известни са: юлиански календар, изработен от египетския учен Созиген и въведен от Юлий Цезар през 46 г. пр. н. е.; григориански календар, поправен юлиански календар по времето на папа Григорий XIII през 1582 г. Първият се нарича още стар стил, а вторият — нов стил. 2. Систематически указател на всичките дни през годината с означаване на празници, дни за почивка и важни събития, често снабден с практически сведения. 3. Разпределяне на работа, занимание, спортни игри и др. по дни, седмици и месеци.

калéнди (лат. Calendae) Първият ден на всеки месец у старите римляни; на гръцките календи (ad Kalendas Graecas) — никога (понеже гърците нямали календи).

калéсвам (от гр. kaléō) Каня, поканвам за тържество (сватба, празник и др.).

калéсник (от гр.) Лице, което калесва, което кани.

Кáли[1] (инд.) Индийска богиня на подземното царство, изобразявана черна с четири ръце и огърлица от черепи.

кáли[2] = калий.

калибрúрам (от фр.) 1. Определям размер, измервам големина с калибър (1). 2. Проверявам деленията върху скáлата на измервателен уред.

калибрúране (от фр.) 1. Проверяване размерите с калибър (1). 2. Проверка на скала с разпределения, като се съпоставя с абсолютно точна скáла.

калибрóван (от фр. calibre) С точно определен калибър, с точно определен диаметър на сечението на тръба, цилиндър и др.

калибромéр (от фр.) Шаблон, мярка за установяване на калибри при масово производство.

калибромéтър (фр. calibre и гр. métron „мярка") Уред за измерване на дебелината на жица, метални листове и др.

калúбър (фр. calibre) 1. Измервателен инструмент без скáла за проверяване размерите на предмети от масово производство; калибромер. 2. Диаметър на дулото на цевта на огнестрелно оръжие, изразен в см, мм и цолове. 3. Диаметър на снаряд или куршум, съобразен със съответното оръдие или пушка. 4. Дебелина на жица, тел и тънки метални листове. 5. *прен.* Дебелина, размер, големина

калигрáф (гр. kalós „хубав" и gráphō „пиша") Краснописец.

калиграфúчески (гр. kalligraphikós) Краснописен; красиво и четливо написан.

калигрáфия (гр. kalós „хубав" и gráphō „пиша", kalligraphía) Краснопис.

кáлий (ар. al-qali „сода") Химически елемент, знак K, пореден номер 19, ат. тегло 39,102; алкален метал със сребристобял цвят; на въздуха се окислява лесно.

калимáвка (от гр. kálymma „покрива-

ло") Висока цилиндрична шапка на православен духовник; попска шапка.

калима́на (от гр. kalós „хубав") Кръстница.

Калио́па (гр. Kalliópē) 1. Муза на епоса и красноречието. 2. *прен.* Епическа поезия.

калифо́рний (от собс.) *хим.* Радиоактивен елемент, пореден номер 98, знак Cf, получен в Калифорния през 1950 г. чрез бомбардиране на кюрий с алфа-частици.

ка́лка (фр. calque) 1. Прозрачна качествена хартия или тънък памучен плат за снимане копия от чертежи и рисунки; ср. паус. 2. Копие, направено от такава материя. 3. *езиков.* Дума или израз, преведен дословно от чужд език, напр. падеж от гр. птосис.

калка́н (тур. kalkan „щит") 1. Вид риба; камбала. 2. Стряха, наведена само на една страна. 3. Стена на сграда без врати и прозорци, понеже е обърната към чуждо място.

калки́рам (от фр. calquer) 1. Възпроизвеждам върху тънка хартия или платно рисунка или чертеж; прекопирвам. 2. *прен.* Подражавам сляпо.

калкула́тор (лат. calculātor) 1. Специалист по калкулация; който съставя калкулация. 2. Сметачна машина; сметачка.

калкула́ция (лат. calculatio от calculo „пресмятам") 1. Изчисляване на себестойността на стока и продажната ѝ цена. 2. Служба, която се занимава с изчисление.

калкули́рам (от лат. calculo) Правя калкулация, определям, пресмятам себестойността на стока и продажната ѝ цена.

калкуло́зен (лат. calculōsus) Който има камъчета, каменист: к а л к у л о з е н н и с л и т — бъбречно възпаление поради образуван камък в бъбрека.

каломе́л (гр. kalós „хубав" и mélas „черен") Бял прах, живачно-хлорово съединение; употребява се като силно разслабително и дезинфекционно средство, а в техниката — при правене на златни украшения върху порцелан и др.

калориза́тор (от лат. calor „топлина") Част от цилиндъра на двигател с вътрешно горене, в която се запалва горивото; запалител.

калориза́ция (от лат. calor „топлина") Насищане повърхност на желязо, стомана или чугун с алуминий, за да им се придаде огнеупорност; ср. алитиране.

калори́йност, калори́чност (от лат. calor „топлина") 1. Количеството калории в дадено нещо, количеството топлина, която дадено нещо съдържа. 2. Количеството енергия, получавана от грам хранителен продукт.

калориметри́ческа бо́мба (лат. calor, гр. métron „мярка" и *бомба*) Стоманен съд с дебели стени, покрит отвътре с платина или емайл, за определяне на топлината, при която става изгарянето на различни вещества.

калориме́трия (лат. calor „топлина" и гр. metréō „меря") Наука за определяне количеството топлина, която отделя или поглъща едно тяло при различни химични, физични или биологични и др. процеси.

калориме́тър (лат. calor „топлина" и гр. métron „мярка") Уред за измерване на топлината, която отделя или поглъща известно тяло.

калорифе́р (лат. calor „топлина" и fero „нося") 1. Уред за отвеждане на топлина; топлопровод. 2. Устройство за нагряване на въздух в система за отопление, вентилации и сушилни; състои се от тръби, в които се движи гореща вода, пара или въздух.

кало́рия (от лат. calor „топлина") 1. Единица мярка за количество топлина; м а л к а к а л о р и я — количеството топлина, необходимо за повишаване на един грам вода на един градус по C; г о л я м а к а л о р и я — количеството топлина, необходимо за повишаване температурата на един килограм вода на един градус по C. 2. *прен. мн. ч.* Количеството топлина, което се развива при горене. 3.

Единица за калоричната стойност на храната.
калбфер (нгр. kalópheros) (Многогодишно тревисто растение от сложноцветните, листата на което се употребяват като подправка на ястия.
калпаза́н(ин) (тур. kalpazan) 1. Негоден човек, калпав човек. 2. Мързеливец.
калта́к (тур. kaltak) Жена с леко поведение, неморална жена.
калу́гер (гр. kalógeros „добър старец") Монах.
ка́лус (лат. callus „мазол") 1. *мед.* Новообразуваща се костна тъкан, която спойва двете части на счупена кост. 2. *бот.* Новообразуване, израстък на растения, който се образува при наранени места от деление и израстване на съседните клетки.
ка́лфа (тур. kalfa от ар.) Занаятчия, който е минал чиракуването, но още не е станал майстор; помощник на майстор.
ка́лций (от лат. calx, calcis „вар") Химически елемент, знак Ca, пореден номер 20, ат. тегло 40,08; сребристобял метал, който влиза в състава на варовици, мрамор и др.
калци́на (от лат. calx, calcis) Сплав на олово с калций.
калцина́ция, калци́ране (от лат. calcino „превръщам във вар") 1. Превръщане на металите в окиси чрез изгаряне или достъп на въздух. 2. Превръщане на вар. 3. Нагряване на тебешир, вар, сода и др. за отделяне от тях вода, въгледвуокис и др. 4. *мед.* Заздравяване.
калци́рам (от лат. calcino) *мед.* Покривам с калций; заздравявам.
калци́т (от лат. calx, calcis „вар") Твърде разпространен минерал, който съдържа варовик, мрамор, понякога желязо, манган и др., с голямо приложение в живота: безцветните му кристали, наричани исландски шпат, се употребяват при направа на оптически уреди, скалната маса служи за строителен материал, за тор и др.
калъ́п (тур. kalıp) 1. Приспособление за отливане на еднообразни предмети. 2. Направа за обтягане на обуща, шапка и др. 3. *прен.* Еднообразна мярка, шаблон.
калъ́ф (тур. kılıf от ар.) Кутия или покривка, направена според външната форма на някой предмет, за да го пази.
калъ́ч, калъ́чка (тур. kılıç) Сабя.
каля́ска (рус.) Открита кола с четири колела на високи пружини.
кама́ (тур. kama) Нож или меч, остър от двете страни.
ка́мара (гр. kámara, лат. camera) 1. Народно събрание, парламент; долна камара и горна камара (= сенат). 2. Мястото или сградата, в която заседава народното събрание. 3. Изборно учреждение за повдигане на някой клон от стопанството.
кама́ра (гр. kamára) Куп, грамада.
камара́д (фр. camarade) Другар.
камари́ла (исп. camarilla) 1. Партията от приближените на испанския крал Фердинанд VII. 2. *прен.* Група придворни, които влияят върху управлението, като използуват своите близки отношения с държавния глава. 3. *прен.* Клика, нечестни хора, които чрез интриги и по нечестни пътища оказват влияние върху държавното управление.
камба́ла (рус.) Плоска риба, която живее в солени и сладки води, с очи само на едната страна; калкан.
камба́на (нгр. kambána от ит. campana 1. Голям звънец, меден църковен звънец. 2. *спец.* Предмет във вид на камбана за технически цели.
камбиа́лен (от лат.) Разменен; к а м б и а л е н к у р с — разликата между местните и чуждите платежни средства.
ка́мбий (к. лат. cambium „размяна") *бот.* Слой от бързо развиващи се клетки, които се намират между дървесината и ликото на дърветата.
ка́мбио (ит. cambio „размяна") *фин.* 1. Чек, полица, банкнота и др. ценни книжа, платими в други държави и продавани на местния пазар. 2 Цената, по която се купуват чужди-

те ценни книжа. 3. Разлика при превеждане на суми от една държава в друга.

камбѝст (ит. cambista) Търговец на ценни книжа, борсов агент.

камбу́з (хол. kombuis) Кухня на кораб.

камбу́р (тур. kambur) Гърбав.

ка́мволен (нем. Kammwolle) 1. Който се отнася към влачена вълна или е от влачена вълна. 2. *прен.* Много прецизен, висококачествен (за вълнен плат) 3. Който търгува с камволни платове.

камга́рен (нем. kammgarn) 1. Изработен само от дълговлакнеста вълна. 2. Предназначен за изработване на прежда или плат само от дълга влачена вълна.

каме́д (гр. kommídion) Гъст сок, получаван при нараняване или засичане на корката на някои дървета (акация, череша и др.), след което се втвърдява много бързо: използува се в техниката за получаване на лепила, за апретура, в литографията и др.

каме́лия (от собс.) 1. Растение с красиви бели, розови или червени цветове (донесено от Азия в Европа от мисионера Камели). 2. Цветът на това растение.

камелопа́рд (гр. kamēlopárdalis) Жираф.

ка́мера (лат. camera) 1. Празно затворено пространство в уред, машина, приспособление. 2. Стая, стаичка, малко отделение със специално предназначение. 3. *прен.* Преграда в долната половина на сърцето. 4. Вътрешната част на ухото.

камера́лна работа (от лат.) Научни занимания.

камера́лни науки (лат. cameralia) Стопански науки.

ка́мера обску́ра (лат. camera obscūra) Тъмна стаичка във физически кабинет; тъмна кутия на фотографически апарат.

ка́мердинер (нем. Kammerdiener) Домашен или придворен слуга.

ка́мерен (от лат. camera) 1. Който се отнася до камера, снабден с камера, състоящ се от камера. 2. *муз.* Неголям по обем, изпълняван соло или от малък брой изпълнители. 3. Предназначен за малък кръг слушатели. 4. Който изпълнява камерна музика.

камерие́р(ка) (фр. camérière) Прислужник или чистач на стаи в хотел или в частен дом.

ка́мерлакей (нем. Kammer и фр. laquais „лакей") Старши придворен лакей.

ка́мерлинг (нем. Kammerling) Кардинал, който управлява папския престол при неговото овакантяване до избирането на нов папа.

ка́мермузикант (нем. Kammermusikant) Придворен музикант.

камерто́н (нем. Kammerton) 1. Установена нормална височина на тона. 2. Малка стоманена вилка, която издава винаги един и същ тон при удар в твърд предмет, понеже прави точно определени трептения в секунда; служи за даване на тон или настройване на инструменти.

ка́мерфрау (нем. Kammerfrau) Придворна дама-госпожа.

ка́мерфройлайн, ка́мерфройлина (нем. Kammerfräulein) Придворна дама-госпожица, дъщеря на виден сановник.

ка́мерхер (нем. Kammerherr) *ист.* Почетна титла на придворен чиновник.

ка́мерюнгфер (нем. Kammerjungfer) Придворна дама-госпожица.

ка́мерюнкер (нем. Kammerjunker) *ист.* Почетно звание за придворен чиновник, което е по-долно от камерхер.

каме́я (фр. camée) Украшение във вид на брошка или на пръстен, част от огърлица, направено от благороден или полублагороден камък с изпъкнали и художествено изработени изображения на човешко лице, букви, цветя, често красиво оцветени.

камиза́ри (фр. camisards) *ист.* Френски хугеноти от селски произход, които повдигнали въстание през XVIII в.

камѝзия (к. лат. camisia) *църк.* Дреха за прислужник през време на богослужение в католическа църква.

камизóла (исп. camisola) Къса женска или детска дреха с ръкави.

камѝна (гр. káminos) **1.** Огнище или открита печка, която топли стая и помещение с пламък. **2.** Зидана от глинени или порцеланови плочки стайна печка.

камиóн (фр. camion) Голям товарен автомобил.

камионéтка (фр. camionnette) Малък товарен автомобил.

камлóт (фр. camelot от гр. kámēlos „камила") Дебел вълнен плат.

камóра (ит. camorra) Тайно общество с престъпни цели; по името на бандитска организация в Неапол през XVI—XIX в.

кампанѝйски (от фр.) Извършван без план, несистемен.

кампáния (фр. campagne от лат. campus „поле") **1.** Военен поход, военни действия, война. **2.** Организирана дейност за изпълнение на актуална обществено-политическа или стопанска задача. **3.** Организирана борба.

кампéш (фр. campêche) **1.** Вид дърво от Централна и Южна Америка, чиято дървесина служи за боядисване. **2.** Плод от това дърво. **3.** Екстракт от плода на кампешово дърво, който служи като дъбилно и багрилно вещество при кожарската промишленост.

кáмпинг (англ. camping) **1.** Форма на организирана почивка групово сред природата и с лагеруване на открито в палатки или дървени бараки. **2.** Приспособен и обзаведен подслон за спиране близо до природата при автомобилен и мотоциклетен туризъм.

кампóси (порт.) Бразилски степи.

камуфлáж (фр. camouflage „маскировка") **1.** Военна маскировка, при която предметите се изписват с петна и черти, за да не могат да се забелязват отдалеч. **2.** *прен.* Преструване, приспособяване.

камуфлéт (фр. camouflet) **1.** *воен.* Подземен взрив, чието действие не проличава на повърхността. **2.** *прен.* Неочакван удар.

кáмфор (лат. camphora от ар.) **1.** Прозрачно с характерна миризма вещество, получавано от камфоровото дърво и по изкуствен начин; има голямо приложение в медицината и техниката. **2.** Разтвор от такова вещество в спирт или растителни масла.

кáмфоров спирт (от лат.) Разтвор на камфор в спирт.

кáмфорово масло (от лат.) Разтвор на камфор в растително масло; служи като лечебно средство.

камъ́ш (тур. kamış) Тръстика.

канá, къна́ (тур. kına от ар.) **1.** Растения в Азия и Африка, които дават багрилно жълточервено вещество, с което местните жители боядисват косата, ноктите и тялото си. **2.** Боя за коса.

канавá (фр. canevas) **1.** Рядка и апретирана памучна тъкан, чиито нишки лесно се отброяват и изпищват; служи за бродиране върху друг плат. **2.** *прен.* Основна идея на произведение; основа.

канавáца (вен. kanavaza) Твърда мрежеста тъкан, която се употребява като помощен материал при шиене на дрехи.

канáвка (рус.) Дълъг неширок ров, изкоп край път; хендек.

канáдски балсáм (от собс. и *балсам*) Течна силно летлива смола, която се получава от канадската ела, като ѝ се разрязва кората; употребява се за слепване на порцелан и др.

канáл (лат. canālis „тръба") **1.** Изкуствено корито — открито или закрито — за изтичане или събиране на вода, нечистотии, газ и др. **2.** Изкуствен прокоп между морета или реки, по който се движат плавателни съдове. **3.** Тесен морски проход между два бряга; пролив. **4.** Непрекъснато наредени тръби на дълго разстояние за преминаване по тях на течности. **5.** Съвкупност от уредби, които служат за електрическа връзка между две точки; линия. **6.** Кухината на цев на огнестрелно оръдие. **7.** *анат.* Всяка

дълга кухина, по която минават някакви вещества. 8. *прен.* Път, средство, начин на достигане на нещо. 9. Водопровод, водопроводна тръба.

канализа́ция (лат. canālis, фр. canalisation) 1. Система от тръби и подземни канали за откарване от населено място на нечистотии и нечиста вода. 2. Прокарване на канали.

канализи́рам (фр. canaliser) 1. Снабдявам с канали, прокарвам канали. 2. Оправям корито на река, за да не се разлива. 3. Правя плавателен. 4. *прен.* Насочвам на прав път, давам правилна насока, оправям.

кана́лия (ит. canaglia от лат. canis „куче") Мръсник, мерзавец.

кана́п (тур. kınap от ар.) 1. Връвчица, сиджимка. 2. *прен.* Мързел; мързелив.

канапе́ (фр. canapé) Вид тапициран стол с облегало за няколко души; софа.

канара́ (тур. от перс. kanār „бряг") Голяма и стръмна скала.

кана́рче (от собс.) Пойно птиче с жълта перушина, донесено от Канарските острови; отглежда се в стаи.

кана́т, кана́та (тур. kanat) 1. Крило на врата или на прозорец; дъсчен капак. 2. Дъсчена ритла на кола.

канга́л (тур. kangal) Свитък от тел, шина и др. железни пръти.

канде́ла (лат. candela „свещ") Единица мярка за силата на светлината (от 1948 г.), равна на 1/60 от силата на светлината, излъчвана от 1 $см^2$ повърхност на абсолютно черно тяло при температура на втвърдяване на платината 1769^0, нарича се нова свещ.

кандела́бър (лат. candelabrum) Свещник с няколко рамена за много свещи или електрически крушки; многосвещник.

ка́нджа (тур. kanca) 1. Кука. 2. Въдица.

кандида́т (лат. candidātus „с бяла дреха") 1. В древния Рим — лице, което се готви да бъде избрано за някоя държавна служба (то се обличало с бяла дреха). 2. Определено или готвено се лице да заеме известна длъжност, за избиране на някой пост, за приемане в организация; к а н д и д а т н а н а у к и т е — първа научна степен, по-ниска от доктор; о ф и ц е р с к и к а н д и д а т — *остар.* офицерски чин, по-нисък от подпоручик.

кандидати́рам (от лат.) Поставям кандидатура, предлагам някого да бъде избран.

кандидату́ра (лат. candidatūra) Изявяване на желание за заемане на известен пост чрез избор или назначение.

кандърма́ (тур. kandırmak) Уговаряне.

кане́ла[1] (ит. cannella) Кори от ароматично тропическо дърво, които се употребяват като подправка на ястия и сладки, в медицината, парфюмерията и др.

кане́ла[2] (фр. cannelle) Кран, запушалка за бъчва, каца и подобни.

канелю́р (фр. cannelure) Вертикален жлеб в колона.

каниба́л (исп. canibal от инд. caribal) 1. Човекоядец. 2. *прен.* Жесток човек, варварин.

канибали́зъм (от исп.) 1. Човекоядство. 2. *прен.* Варварство, зверство, жестокост.

Кани́кула (лат. Canicula) 1. *астр.* Съзвездието Куче (времето от 22 юли до 23 август). 2. Ваканция за учебни заведения.

кани́я=капия[2] (1).

канка́н (фр. cancan) Естраден танц с неприлични движения.

канкри́т (от лат. cancer „рак") Вкаменен морски рак.

канкро́йд (лат. cancer „рак" и гр. éidos „вид") *мед.* Рак на кожата.

кано́е (англ. canoe) Издълбана от дънер лодка на северноамериканските индианци; малка лодка с едно весло; ср. кану.

кано́н (гр. kanōn „правило") 1. *рел.* Църковно правило, установено от апостолите или църковните отци за вярата и обредите; решение на църковен събор. 2. Списък на книгите, признати от църквата за свещени. 3. Църковни песни в чест на светия или на празник. 4. *изк.* Съвкупност

от художествени похвати и правила, задължителни за изкуството в известна епоха. **5.** Образцовата статуя Дорифор от Поликлет. **6.** Проверен и окончателно установен текст на произведенията на един писател. **7.** *муз.* Многогласна музика, при която всички гласове изпълняват една и съща мелодия, като започват един подир друг на принципа на имитацията. **8.** *прен.* Правило, закон.

канонáда (фр. canonnade) Честа артилерийска стрелба.

канонéрка (фр. canonnière) Сравнително малък брониран военен кораб с артилерийско въоръжение, който действува в плитки води и близо до брега на морета или реки.

канонизáция (к. лат. canonisatio) **1.** *църк.* Причисляване към светиите. **2.** Узаконяване, превръщане в правило.

канонизѝрам (от гр.) **1.** *църк.* Причислявам към светиите, признавам. **2.** Узаконявам, признавам, придавам сила на авторитет.

канонѝк (к. лат. canonicus) **1.** *църк.* Предстоятел на катедрала, главен свещеник в католически храм. **2.** Книга с църковни песнопения. **3.** Специалист по църковно право, познавач на църковните канони.

канонѝр (нем. Kanonier) *ист.* Редник в артилерията; топчия.

канонѝст (гр. kanonistés) **1.** *църк.* Специалист по църковно право. **2.** Който установява образец.

канонѝчески (гр. kanonikós) **1.** Установен от църковните канони. **2.** Който влиза в закона. **3.** Приет за образец; общоприет. **4.** Който се отнася до каноните; к а н о н и ч е с к о п р а в о — църковно право.

кáнски (от тур. kan „кръв“) Само в съчетанието п и щ я к а н с к и — викам от отчаяние, рева от ужас.

кант (нем. Kante) **1.** Цветен шнур, обшивка по края или шева на формено облекло; ширит, гайтан, ивица. **2.** Ръб, край.

кантáр (тур. kantar от ар.) **1.** Уред за мерене на тежести. **2.** Тежест от 56,45 кг в Турция, 44,95 кг в Египет, 45,36 кг в Етиопия.

кантарѝда (гр. kantharís, ídis) Испанска муха; от изсушеното ѝ тяло се получава отровен прах, който има полово-възбудителни свойства.

кантаридѝн (гр. kantharís, ídis) Отрова от испанска муха.

кантаріóн (лат. centaurium от гр.) *бот.* Растение, лечебна билка с жълти или червени цветове; звъника.

кантáта (ит. cantata от лат. canto „пея“) **1.** Музикално произведение за пеене (през XVI и XVII в.). **2.** Голямо музикално произведение за солисти, певци, хор и оркестър (рядко само за солисти и хор, само за солисти и оркестър или само за хор и оркестър). **3.** *литер.* Тържествено лирическо стихотворение, в което се възпява събитие или лице.

кантатѝла (от ит. cantata) Малка кантата.

кантáтор (лат. cantātor) Певец.

кантатрѝса (лат. cantatrix, īcis) Певица.

кáнтеле (фин. kantele) Карело-фински струнен инструмент, който прилича на гусла.

кантиáнец (от собс.) Привърженик на кантианството.

кантиáнство (от собс.) Идеалистическо философско учение на Кант (1724—1804 г.) и на неговите последователи, което е било насочено против френските материалисти и атеисти от XVIII в. То признава съществуването на предметите извън нашето съзнание, но ги обявява за непознаваеми. Пространството, времето, причинността и т. н. не са обективни форми на съществуването на самите предмети, а са априорни форми на нашето съзнание.

кантилéна (лат. cantilēna „песен“) **1.** *литер.* Лирико-епическа френска народна песен; песничка, народна песен. **2.** Мелодичност; плавна мелодия.

кантѝна (фр. cantine) Място при казарма, училище, фабрика, затвор и

подобни, където се продават неща за ядене и пиене; лавка.

кантомáния (лат. canto „пея" и гр. manía „лудост") Луда страст към пеене.

кантóн (фр. canton „окръг") 1. Служебна жилищна сграда на железопътен или шосеен кантонер. 2. Малка постройка за електрически трансформаторни съоръжения. 3. Във Франция и Белгия — административна единица, по-голяма от нашата община, но по-малка от околия. 4. В Швейцария — всяка отделна държавица на федеративната република.

кантонáлен (фр. cantonal) Който се отнася до кантон, принадлежащ на кантон.

кантонéр (фр. cantonnier) Пазач на жп. линия или шосе, който проверява изправността на пътя, поправя малките повреди и за по-големите съобщава на определена служба, като предварително ги огражда със сигнални знаци.

кантонúст (нем. Kantonist) 1. Войнишки син, който от рождение се прикрепвал към военното ведомство и се подготвял за военна служба в специални низши училища (в Русия до XIX в.). 2. *прен.* Лице, което често мени позициите си, непостоянен човек.

кáнтор (лат. cantor „певец") 1. В католическата църква — певец. 2. В синагога — главен певец. 3. В протестантската църква — учител по църковно пеене и музика.

кантóра (фр. comptoir през рус.) 1. Търговско заведение, търговско писалище. 2. Работна стая на адвокат, търговец и др.; бюро.

кáнтус, *мн. ч.* **кáнти** (лат. cantus) *литер.* Стихотворение, най-често на латински, писано за някой тържествен случай (през XVI—XVIII в.).

канý (фр. canoë от индиан.) Вид спортна лодка; ср. канос.

кануúст (от фр. ит. canoéiste) Спортен състезател с кану.

канцелариúст (от к. лат. cancellaria) Лице, което служи в канцелария.

канцелáрия (ит. cancellaria от лат. cancelli „преградки") Служебно помещение в учреждение; отделение за писмоводство и деловодство на едно учреждение.

канцелáрски (ит. от к. лат. cancellarius) 1. Който се отнася до канцелария, принадлежащ на канцелария. 2. *прен.* Сух, бездушен (за стил); четлив, изискан (за почерк).

канцелáрщина (от к. лат.) Формализъм в канцеларската работа; неуместен и прекален формализъм.

кáнцел (нем. Kanzel) *църк.* Амвон.

кáнцер (лат. cancer „рак") *мед.* Рак, злокачествен тумор.

канцеризáция (фр. cancérisation от лат.) *мед.* Превръщане в рак; ракообразуване.

канцерогéнен (лат. cancer „рак" и гр. génos „род" *мед.*) Който причинява болестта рак.

канцеролóгия (лат. cancer „рак" и гр. lógos „наука") *мед.* Наука за раковите заболявания.

кáнцлер (нем. Kanzler от лат.) 1. Председател на министерския съвет (в Германия до 1945 г., а от 1949 г. в ГФР и другаде). 2. В някои страни — министър. 3. Началник на канцелария, главен касиер-домакин при легация. 4. В царска Русия — висш граждански чин.

канцóна (ит. canzone) 1. Вид лирическо стихотворение със строго установена форма и любовно съдържание през средните векове. 2. Вокална или инструментална музикална пиеса с песенен характер, често и с народни мотиви.

канцонéта (ит. canzonetta) Малка вокална или инструментална лирическа музикална пиеса с песенен характер.

каньóн (исп. cañon) Дълбока, тясна речна долина със стръмни, често стъпаловидни склонове; пролом, планинско гърло.

канюл (фр. canule) *мед.* Тръбичка, обикновено стъклена, за проникване в кухина на орган.

каолúн (кит.) Бяла порцеланова глина, от която се правят порцеланови и фаянсови изделия.

каолинизáция (от кит.) *геол.* Превръ-

щане в каолин на силикати чрез изветряване.

каолинѝт (от кит.) Минерал от групата на водните алуминиеви силикати, главна съставна част на повечето глини; важна суровина за керамичната промишленост и др.

кап (фр. cap) *геогр.* Нос.

капамá (тур. kapama) **1.** Задушено месо с пресен лук. **2.** Безмесно ястие, приготвено от различни зеленчуци (кромид лук, картофи, спанак и др.) и подправки (черен пипер, керевиз, дафинов лист и др.).

капáн (тур. kapan) **1.** Уред за ловене на животни; клопка. **2.** *прен.* Уловка, примка, примамка, хитрина за измама.

капандýра (тур. capanma) Прозорец или застъклен отвор на таван за осветление.

кáпаро (ит. caparra) Дадена сума срещу уговорена цена като гаранция за изпълнение на покупката; предплата от уговорената цена на стока.

капацитéт (нем. Kapazität от лат. capacitas „способност") **1.** Вместимост, обем. **2.** Отличен познавач на нещо; авторитет. **3.** Максимално количество стоки, които едно фабрично заведение или предприятие може да произведе за определено време. **4.** Мощност, сила на машина или уред.

кáпел (нем. Kapelle) **1.** Голяма кръгла или елипсовидна тава от огнеупорен материал за отделяне на благороден метал чрез капелиране. **2.** Малка, плитка и шуплеста паничка или чашка, направена от пресувана костна пепел, магнезит, цимент и др., която служи за количествено определяне на среброто и златото в сплави с други метали.

капéла[1] (к. лат. capella) **1.** Голям висококвалифициран изпълнителски колектив (предимно хоров, а по-рядко оркестров или смесен). **2.** Църковен хор в католическа църква (по името на мястото, където е стоял). **3.** Малък олтар, параклис, църквица.

капéла[2] (от ит.) Шапка с периферия.

капелáн (к. лат. capellānus) *църк.* **1.** Помощник на свещеник у католиците. **2.** Свещеник при домашна църква (в Англия).

кáпелдинер (нем. Kapelldiener) Слуга, който проверява билети при вход на увеселителни заведения, театрални и концертни зали.

капелѝрам (от нем.) Отделям злато и сребро от други метали; ср. капел.

капéлмайстор (нем. Kapellmeister) Ръководител и диригент на оркестър или хор, предимно на военен оркестър.

капéлник = капелмайстор.

кáпер (нем. Kaper от лат. capio „хващам") **1.** Морски разбойник, пират. **2.** Кораб за морско разбойничество, който залавя чужди кораби през време на война при негласно разрешение на правителството.

кáперство (от нем.) **1.** Преследване и завладяване на търговски кораби от частни корабовладелци през време на война с негласно разрешение на правителството. **2.** Морско разбойничество.

капиля́р (от лат. capillus „косъм") **1.** Тръбичка с тесен канал. **2.** *анат.* Най-тънък невидим с просто око кръвоносен съд, който разпространява кръвта във всички клетки и тъкани.

капиля́рен (от лат. capillus „косъм") **1.** Който принадлежи или е свойствен на капиляр. **2.** Тънък като влакно, много тънък. **3.** С твърде малък калибър.

капиля́рност (от лат.) **1.** Свойство на течностите в капиляри да се изкачват по-високо и да слизат по-ниско спрямо нивото на течността, в която са потопени капилярите. **2.** Промокаемост.

капѝстра (лат. capistrum) Оглавник за вол и бивол с поводи от желязна верига.

капитáл (лат. capitālis „главен") **1.** Стойност, която по пътя на експлоатацията на наемни работници носи принадена стойност; главна категория на политическата икономия на капитализма, която изразява обществените производствени отношения

между класата на капиталистите и работническата класа — отношение на експлоатация на наемните работници от капиталистите. 2. Голяма сума пари; имущество, собственост. 3. Паричен влог в кредитно учреждение и др.; главница. 4. Лицата, които владеят средствата за производство като обществена сила; капиталисти, буржоазията като класа. 5. *прен.* Ценност, достойнство, духовни качества, сила.

капита́лен (от лат. caput „глава") Главен, много важен, основен; капитални вложения — парични разходи за образуване на фондове с производствено и непроизводствено предназначение; капитално строителство — строителство с производствено и непроизводствено предназначение (заводи, рудници, язовири, болници, училища, жилищни сгради, жп. линии и др.).

капитали́зъм (от лат. capitālis „главен") Буржоазен обществен строй, основан на експлоатацията на една класа от друга, при който всички средства за производство са частна собственост на малцина — капиталистическата класа — и служат за източник на печалба.

капитали́ст (фр. capitaliste от лат.) Представител на експлоататорската класа в буржоазното общество; притежател на капитал, експлоататор на наемни работници; експлоататор.

капиталисти́чески (от лат.) Свойствен, присъщ на капитализма или на капитала.

капита́н (фр. capitaine от лат. caput „глава") 1. Лице с офицерски чин, по-горен от старши лейтенант и по-долен от майор. 2. *сп.* Ръководител на спортен отбор. 3. Управител на кораб.

капи́тел (лат. capitellum „главица" 1. *арх.* Горна разширена част на колона или пиластър, която се явява като характерен завършък и е обикновено украсена; главуляк. 2. *печ.* Вид печатарски букви, които имат формата на главните, а размера на малките.

Капито́лий, Капито́л (лат. Capitolium) 1. Римска крепост на хълм със същото име. 2. Храм на Юпитер на този хълм.

капи́тул (лат. capitulum „главица") 1. Глава от закон. 2. Колегия от духовни лица при епископска катедра в католическата църква. 3. Общо събрание на членовете на орден. 4. Учреждение в царска Русия, което ръководело награждаването с ордени.

капитула́нт (к. лат. capitulans, antis, фр. capituler „преговарям за предаване") Лице, което е склонно да отстъпи пред трудностите, неспособно да отстоява твърдо на някое дело.

капитула́нтство (от лат.) Неспособност да се отстоява докрай някое дело, склонност към капитулиране.

капитула́рий (лат. capitularium) 1. *ист.* Кралски укас, особено на Каролингите. 2. *мн. ч.* Сборник от тези укази.

капитула́ции (к. лат. capitulatio) Неравноправни договори между капиталистически държави и страни от Близкия и Далечния Изток, с които се дават права и привилегии на гражданите (поданиците) на капиталистическите държави, когато живеят или отиват по търговски работи в тези страни.

капитула́ция (лат. capitulatio) 1. Прекратяване на въоръжена борба и предаване на неприятеля. 2. = капитулации.

капитули́рам (от лат.) 1. Прекратявам военни действия и се предавам на неприятеля при продиктувани от него условия. 2. *прен.* Отстъпвам пред нечия воля или искане, пред трудности или при спор.

капишо́н (фр. capuchon) Качулка, наметало за глава.

ка́пище (прабълг.) Езически храм.

капи́я[1] (тур. kapı) 1. Врата, порта. 2. Положение при игра на табла, когато на един от шестте дяла има поне два пула.

капѝя² (тур. kapı „врата") 1. Ножница; кания. 2. *прен.* Продълговата островърха месеста чушка. 3. *прен.* Своеобразен и странен човек.

капладѝсвам (тур. kaplamak) Подплатявам, поставям подплата.

капламá (тур. kaplama) Подплата.

капó (фр. capot) Положение при игра на карти, при което играчът не е взел никакви карти.

капонѝр (фр. caponnière) *воен.* Заслон за стрелба.

капóт (фр. capot) 1. Тенекиен капак, който покрива горната част на автомобилен двигател за предпазване от прах и дъжд и за придаване красив вид на предната част на автомобила. 2. Суконен или ватиран калъф, който предпазва двигател от прекомерно охлаждане. 3. Покривка на самолетен двигател. 4. Платнен ръкав с форма на пресечен конус, окачен на стълб, за да показва посоката и силата на вятъра на летище. 5. Гумен предпазител, презерватив.

капотáж (фр. capotage) За самолети и автомобили — преобръщане и удряне в земята при авария.

капотѝрам (фр. capoter) За самолети и автомобили — обръщам се с тялото си и се удрям в земята при авария.

кáпра (ит. capra) Предно издигнато място във файтон или кабриолет, на което сяда возачът.

капрáл (фр. caporal) Ефрейтор (в някои европейски армии).

капрѝз (фр. caprice от лат. capra „коза") 1. Прищявка, немотивирано желание, своенравие. 2. *прен.* Вид сладкиш.

капрѝзен (от фр.) 1. Своенравен, с прищевки. 2. Непоследователен, непостоянен. 3. Причудлив.

капрѝзнича (от фр.) Постъпвам своенравно, досаждам с прищевките си.

капрѝзност (от фр.) Своенравност, причудливост.

каприфóлий (лат. caprifolium) Растение, което се отглежда като декоративен храст; орлови нокти, кози лист.

каприциóзен = капризен.

капрѝч(и)о (ит. capriccio) *муз.* Инструментално произведение в свободна форма с честа своеобразна смяна на настроенията и с неочаквани ефекти.

капролактáм (фр. caprolactame) Ценна суровина, добивана по химически начин, която служи за изработка на различни синтетични влакна.

капрóн (фр. caprone) 1. *хим.* Вид полиамидна смола. 2. Вид синтетично текстилно влакно, което е здраво, устойчиво на влага и налягане; ср перлон, силон.

кáпсел (нем. Kapsel) Огнеупорен съд, в който се поставят за обгаряне гледжосани порцеланови и фаянсови съдове.

кáпса = капсула.

кáпсул = капсула.

кáпсула (лат. capsula „кутийка") 1 Металическо калпаче или цилиндърче със запалващо се вещество при удар за подпалване на заряд; запалка; евза. 2. *апт.* Кутийка, обвивка за течни или на прах лекарства, направена от желатин, хартия или скорбяла. 3. Оловен или направен от друг метал похлупак, който се поставя на запушени отгоре бутилки. 4. *анат.* Ципа от съединителна тъкан, която обвива някои органи или патологически образувания.

каптáж (фр. captage от лат. capio „хващам") 1. Хващане на минерална или обикновена вода от извор с цел да се избегне нейното разпиляване, просмукване от почвата или замърсяване. 2. Съоръжение за водохващане. 3. Специално съоръжение, инсталирано над отвора на петролен кладенец или над газова пукнатина за регулиране на изтичането.

каптѝрам (лат. capio „хващам") Правя каптаж.

капукехаѝ (тур. от kapı „врата" и *кехая) ист.* Представител на васален княз, на главен управител или църковен глава пред Високата порта.

капу́т (нем. kaputt „разбит") Край, гибел.

капуцѝн (полс. kapucyn от ит. cappuccino) 1. Член на католически монаше-

ски орден (клон на Францисканския), който носи дреха с качулка (капишон) 2. Маскараден костюм с капишон. 3. *зоол.* Вид американска маймуна. 4. *бот.* Вид растение; латинка, настурция.

кара́ (тур. kara) 1. Черен. 2. Прякор при лични имена.

караба́ш (тур. karabaş) 1. Черноглав. 2. Чернокапец; калугер.

караби́на (фр. carabine) 1. Лека и къса пушка, която се употребява в кавалерията и за лов. 2. Закачалка, приспособление на парашут.

карабине́р (фр. carabinier) 1. *ист.* Конен стрелец, въоръжен с карабина (по-рано в Западна Европа). 2. Конен полицай в Италия.

карава́на (евр.) Голяма тенджера.

карavéла (ит. caravella) Морски платноходен кораб с три или четири мачти.

карагьо́з (тур. karagöz) 1. Черноок. 2. Вид риба. 3. Представление на комични сценки с кукли.

карагьозчи́я (тур. karagözçü) 1. Който дава комични представления с кукли; актьор. 2. *прен.* Фокусник, хитрец.

каракача́н(ин) (тур. karakacán) Планински скотовъдец на Балканския полуостров, който говори гръцки или румънски, или смесен гръцко-румънски език.

карака́ш (тур. karakaş) Черновежд.

карако́нджо, карако́нджул (от тур. korkunç „страшен") Зъл дух, вампир, страшилище, което според народното поверие плашело хората нощем.

кара́кул (тюрк.) 1. Особен вид овца, която е пренесена и у нас. От кожите на нейните агнета се добива астраган (по името на оазиса Каракул в Бухара в СССР). 2. Къдрава черна овча кожа от 1 — 3-дневни агнета; астраган.

каракулски (тюрк.) 1. Който се отнася до каракул. 2. Астраганен.

карамбо́л (ит. carambolo) 1. Билярдна игра с три топки. 2. Удряне на останалите две топки с третата при билярдна игра. 3. Червена топка при билярдната игра. 4. *прен.* Сблъскване.

карамбола́ж (фр. carambolage) = карамбол (2).

карамболи́на (от фр. carambole) 1. Билярдна игра с пет топки. 2. Жълтата билярдна топка.

карамéл (фр. caramel) 1. Кафява препечена захар за сладкиши. 2. Бонбон от такава захар.

каранда́ш (тюрк.) Молив.

карамфи́л (гр. karyóphyllon) 1. Тревисто, декоративно, градинско или диво цвете със силна приятна миризма. 2. Изсушени неразцъфнали пъпки от тропическо карамфилово дърво, които се употребяват като подправка.

каранти́на (фр. quarantaine „четиридесет") 1. Изолиране за определено време на болни от заразни болести или на лица в контакт с тях, за да се избегне разпространението на болестта. 2. Санитарен пост за преглеждане на лица, добитък, превозни средства и стоки, които идват от места с епидемични болести. 3. Сградата, в която се задържат такива лица и стоки.

каранти́я (тур. kara „черен" и гр. énteга „вътрешности") Вътрешности на животно (дроб, черва, сърце, далак), включително крака и глава.

кара́рски мра́мор (от собс.) Мрамор от околностите на гр. Карара, Италия, известен със своите качества за скулптурни произведения.

кара́т (нем. Karat от ар.) 1. Единица мярка за тегло на скъпоценни камъни = 0,2 от грама. 2. Единица мярка за означаване чистотата на златото, която започва от 5 (най-нечисто) и свършва с 24 (най-чисто) при мярка 14 карата = 14 части злато и 10 части друг метал.

каратава́н (тур. karatavan) Накованите летви и подложки под мазилката на таван.

карау́л (рус.) 1. Въоръжена команда за охрана и отбрана на военни обекти или на лица; охрана, пазач. 2. Мястото, в което стои охрана; п о ч е-

тен караул — а) стоене на стража за отдаване на почит пред ковчега на заслужило ръководно лице-покойник; б) караул за отдаване на военни почести.

кара́фа = гарафа.

карашъ́к (тур. karışık) Размесено, разбъркано.

карба́с (гр. kárabas) Товарна лодка с платна.

карби́д (лат. carbo „въглен" и гр. éidos „вид") Съединение на въглерода с металите.

карбова́нец (укр. от полс.) Сребърна монета със стойност на една рубла.

карбо́л (от лат. carbo) Карболова киселина.

карболе́йн (от лат. carbo „въглен" и oleum „масло") Изкуствено гориво от дървесен или въглищен прах с катран.

карболине́ум (от лат. carbo „въглен" и oleum „масло") Червенокафява течност, добивана от каменовъглен катран; употребява се като антисептично средство, за напояване на дървен материал като предпазно средство от изгниване и за унищожаване на инсекти по дърветата и др.

карболи́т (лат. carbo „въглен" и гр. lithos „камък") Вещество, което се добива от формалин и карболова киселина, прилича на бакелита; служи за направа на галантерийни изделия, електроизолатори, части на машини и др.

карбо́лова киселина́ (лат. carbo „въглен" и oleum „масло") Кристално безцветно вещество, което се добива от каменовъглен катран и др., с температура на топене от 41,5 до 43°; силно дезинфекциращо средство в разтвор с вода (карболова вода); фенол.

карболо́й (от лат.) Извънредно твърда сплав, в основата на която е карбидът на волфрама; употребява се за направа на режещите части на инструменти.

карбо́н (лат. carbo, ōnis „въглен") *геол.* Каменовъглен период, четвъртият период от палеозойската ера, наречен така, понеже тогава са виреели гигантски дървета, от които са образувани много каменовъглени залежи.

карбона́до (исп. carbonado) Черен дребнозърнест диамант, който се употребява за пробиване на твърди скали.

карбона́р, карбона́рий (ит. carbonaro „въглищар") Член на тайна революционна организация в Италия през XIX в.

карбона́т (от лат. carbo „въглен") 1. Сол на въглената киселина, напр. сода. 2. Вид минерал.

карбониза́тор (фр. carbonisateur) Приспособление със значителни размери и с форма на камбана, котел, дълга тръба и др., в което се извършва карбонизация на дърва.

карбониза́ция (фр. carbonisation от лат.) 1. Овъгляване, превръщане във въглища, суха дестилация на дървесина или каменни въглища. 2. Обработване на вълна или полувълнени платове с разтвор от минерални киселини за отстраняване на растителните примеси. 3. Насищане на разтвор с въглероден двуокис. 4. Очистване на замърсено масло чрез прекарването му през дървени въглища.

карбонизи́рам (от лат.) 1. Овъглявам. 2. Обработвам полувълнена или вълнена материя за отстраняване на влакна от растителен произход. 3. Правя карбонизация.

карбони́т (от лат. carbo „въглен") Взривно вещество, вид слаб динамит.

карбору́нд (лат. carbo „въглен" и нем. rund „кръгъл") Химическо съединение, което се получава при много високо нагряване (до 2000°) на въглен (кокс, антрацит) и кварцов пясък; безцветен или с тъмен цвят с голяма твърдост; употребява се за точила, огнеупорни съоръжения, за шлифоване на твърди материали и др.

карбу́нкул (лат. carbunculus „въгленче") 1. Вид скъпоценен камък; гранат. 2. *мед.* Голям гноен цирей. 3. *мед.* Синя пъпка; антракс.

карбура́тор (фр. carburateur) Уред в двигател с вътрешно горене за превръщане на течното гориво (бензин, бензол, спирт и др.) заедно с въздуха в горяща газообразна смес.

карбура́ция (фр. carburation) Процес на образуване на горяща газообразна смес от горяща течност (бензин и др.) и въздух.

карбуриза́тор (от фр.) 1. Вещество, което може да предава при определени условия въглерода си на друго вещество. 2. Материал, с помощта на който се циментира стоманата.

карбури́рам (от фр.) 1. Правя карбурация на нещо, примесвам към нещо въглеродни вещества. 2. Раздробявам топливо със струя сгъстен въздух, за да осигуря пълно изгаряне.

ка́рго (исп. cargo) 1. Товар на кораб. 2. Застраховка на превозвани стоки.

ка́ргоплан (*карго* и *план*) План за натоварване на кораб.

ка́рда (фр. carde) Лента от кожа или от гумиран плат с наредени по нея стоманени или бронзови игли, която се поставя на валяците и барабаните на дарак и служи за влачене на вълна, памук и др.; гребен на дарак.

кардамо́н (гр. kárdamon) 1. Индийско растение, което се употребява като лекарство и подправка на ястия и напитки. 2. Семето на това растение.

карда́н (от собс.) 1. *техн.* Съединение между два съосни вала за предаване на въртящ момент, което им позволява да се отдалечават доకъм 30°. 2. Шарнирно окачване на корабен или самолетен компас или друг инструмент, което допуска клатене на основата, но без да се нарушава желаното положение на окаченото тяло (по името на италианския математик Кардано — 1501—1576 г.).

карда́нен (от собс.) Който се отнася до кардан: к а р д а н е н м е х а н и з ъ м — механизъм, който съединява вторичния вал на скоростната кутия или друг агрегат на трансмисията с карданния вал; к а р д а н е н в а л — вал, който служи за предаване на въртящия момент от скоростната кутия към главното предаване (при автомобил, при трактор и др.).

карда́ш (тур. kardaş) 1. Брат. 2. *прен.* Близък другар.

кардина́л (лат. cardinālis „главен") 1. Едно от 70-те висши (сега над 100) духовни лица на католическата църква от средата на епископите, свещениците и дяконите, които образуват съвет на папата; тяхното събрание (конклав) избира нов папа при овакантяване на папския престол. 2. Най-висш духовен сан след папата в католическата църква. 3. *зоол.* Сладкопойна червена птица в Америка (понеже кардиналите носят червено облекло).

кардина́лен (от лат.) 1. Основен, главен, много важен. 2. *мат.* Количествен.

кардиогра́ма (гр. kardía „сърце" и grámma „записване") *мед.* Графическо изобразяване на движенията на сърцето.

кардиогра́ф (гр. kardía „сърце" и gráphō „пиша") Уред за записване движенията на сърцето.

кардиогра́фия (гр. kardía „сърце" и gráphō „пиша") Записване движенията на сърцето на човек или животно с помощта на кардиограф.

кардиои́да (гр. kardía „сърце" и éidos „вид") *геом.* Затворена крива линия, която по форма наподобява контурите на сърце.

кардиоло́г (от гр.) Специалист по кардиология.

кардиоло́гия (гр. kardía „сърце" и lógos „наука") Наука за сърцето и кръвоносните съдове, която се занимава с тяхното изследване, лекуване и подобряване на дейността им.

кардиопа́тия (гр. kardía „сърце" и páthos „страдание") *мед.* Болест на сърцето.

кардиопле́гия (гр. kardía „сърце" и pléttō „удрям") *мед.* Сърдечен удар, сърдечна криза.

кардиото́мия (гр. kardía „сърце" и tomḗ „рязане") Разрязване на сърце с научна цел.

кардирам (от фр. carder) Развлачвам с карда.
кардиран (от фр.) Развлачен с карда; с мъх (за плат); мъхест.
кардит(ис) (гр. karditis) *мед.* Сърдечна болест, възпаление на сърцето.
кардиф (от собс.) Висококачествени въглища, добивани в околностите на гр. Кардиф в Англия.
кардия (гр. kardía „отвор на стомах") *анат.* Мястото, където хранопроводът се съединява със стомаха; „стомашна уста".
каре (фр. carré) **1.** Квадрат като шарка на плат. **2.** Построяване на пехотата във вид на четириъгълник. **3.** Четири еднакви карти, изтеглени при игра на карти. **4.** Група от четирима играчи при игра на карти и старинни танци. **5.** Качествено свинско или друго месо, което се намира между ребрата и таза на животното. **6.** Заграден с линии печатан текст.
карета (ит. carretta от лат. carrus „кола") Елегантна покрита кола на пружини; луксозен файтон.
кариатида (гр. caryátides от собс. Káriai в Лакония) *арх.* Женска скулптурна фигура (статуя), която служи вместо стълб за подпора и като украса на сграда.
кариер (фр. carrière) Възможният найбърз бяг на кон.
кариера (фр. carrière) **1.** Успешно напредване в служебна и др. дейност. **2.** Професия, занятие, дипломатическа служба. **3.** *техн.* Разработка на плитколежащи полезни изкопаеми. **4.** Място за вадене на пясък, камъни и др.
кариеризъм (от фр.) Стремеж към напредък в службата от користни лични цели и във вреда на общите интереси.
кариерист (от фр.) Човек, който се стреми да напредне в службата си, като поставя своите лични интереси по-горе от обществените.
кариес (лат. caries „гнилост") *мед.* Разрушаване на плътната тъкан на кост или на зъб.
карийон (фр. carillon) **1.** Няколко камбани от различна големина, които изпълняват определена мелодия. **2.** *муз.* Пиеса или откъс, в който се имитира камбанен звън.
карикатура (ит. caricatura) **1.** Представяне на лица, събития или предмети в изобразителното изкуство или в литературата в изопачен вид, като се подчертават най-често отрицателните качества и черти, за да бъдат те осмени или бичувани от обществено-политическо гледище. **2.** *прен.* Смешно подобие на нещо, несполучливо подражание; с а т и р и ч н а к а р и к а т у р а — осмиване на отрицателни черти; х у м о р и с т и ч н а к а р и к а т у р а — преувеличаване на характерни смешни черти на някое лице.
карикатурист (фр. caricaturiste) Художник на карикатури.
кариогамия (гр. káryon „ядка на орех" и gámos „брак") *биол.* Сливане на ядрата при копулация.
кариоза (лат. cariōsus „гнил") *мед.* Възпалителен процес на кост, съпроводен с разяждане на костното вещество; костоедица.
кариозен (лат. cariōsus „гнил") Който страда от кариоза; загнил.
карибка (от собс.) **1.** Панделка за превързване на женска коса (по името на прочута актриса). **2.** Вид брошка с висулка. **3.** *разг.* Кутийка с осем евтини цигари.
кариокинеза (гр. káryon „клетка" и kínēsis „движение") *биол.* Най-разпространеният начин на размножаване на клетките на животни и растения, при което елементите на ядрото на майчината клетка много точно се разпределят между новите клетки; митоза, непряко деление.
кариология (гр. káryon „клетка" и lógos „наука") Дял от цитологията, който изучава клетъчното ядро.
кариоплазма (гр. káryon „клетка" и plásma) Протоплазма на клетъчното ядро.
каркас (фр. carcasse „скелет") **1.** *строит.* Скелет от дърво или метал на някоя постройка (мост, сграда, кораб и т

н.). 2. Стоманена арматура; ср. арматура. 3. *воен.* Запалителен снаряд, който се хвърлял в неприятелски складове за предизвикване на пожар. 4. *бот.* Дърво от рода на палмите, нарича се още желязно дърво поради голямата си якост; служи за направа на духови дървени инструменти. 5. Основата на външна автомобилна гума, направена от гумирана кордова тъкан.

ка́рлик (рус.) Дребно човече, джудже.

ка́рма (санскр.) Будистко учение за въздаяние за човешките дела след смъртта, според което грешниците се прераждат, а праведните отиват във вечното небитие, в нирвана.

кармакарашъ́к (тур. karma karışık) Напълно разбъркано, объркано.

карманьо́ла (фр. carmagnole от собс.) 1. Революционна песен от времето на Френската буржоазна революция. 2. Танц, който се играе при съпровод с тази песен. 3. Дреха, куртка на якобинците, пренесена във Франция от италиански работници от гр. Карманьола.

кармели́т (от собс.) Монах от ордена на кармелитите, който е основан в 1156 г. на планината Кармел в Палестина по време на кръстоносните походи.

карми́н (исп. carmin вм. carmesin от ар.) Тъмночервена боя, кърмъзова боя, добивана от насекомото кърмъз.

карнаби́т (тур. karnabit) Цветно зеле; карфиол.

карнава́л (фр. carnaval от carnevale) 1. Време за веселия преди великденските пости. 2. Увеселения, придружени с танци, маскарадни балове и игри.

карнали́т (от собс.) Минерал, воден калиево-магнезиев хлорид; едно от най-важните калиеви съединения (по името на учения Карнал).

карнео́л (от лат.) Полускъпоценен камък с червен или кафяв цвят.

карне́тка (фр. carnet) 1. Малък джобен бележник с листа за късане. 2. Група трамвайни билети или картонче за няколко пътувания.

карниво́р (лат. caro, carnis „месо" и voro „поглъщам") Месояд, месояден.

каро́ (фр. carreau) Карта за игра с червени четириъгълници.

каросе́рия (фр. carrosserie от лат. carrus „кола") Скелет на автомобил, камион и др. без мотора, колелата и мобилировката.

карота́ж (фр. carottage) Съвкупност от различни физически методи, чрез които се определят скалният характер и състоянието на земните пластове, без да се прави сондиране. Така се улеснява намирането на полезни изкопаеми.

кароти́н (лат. carota „морков") Жълтооранжево багрилно вещество (пигмент), което се съдържа в много плодове и животински продукти (морковите, кравето масло, зарзалите и др.), а в организма се превръща във витамин А. Има особено значение за зрението.

карп (от лат. carpio през рус.) Вид пресноводна риба; шаран.

карполи́т (гр. karpós „плод" и lithos „камък") Вкаменелост от плод.

карполо́гия (гр. karpós „плод" и lógos „наука") Дял от ботаниката, който се занимава с плодовете и семената на дърветата и растенията.

карпу́з (тур. karpuz) Диня, любеница.

карст (нем. Karst от собс.) Съвкупност от природни явления и форми, резултат от химически процеси в области, изградени от лесно разтворими във водата скали, напр. варовици, мрамори, гипс и др. (по името на местност в Югославия).

ка́рстов (от нем.) Който се отнася до карст, с качества на карст.

ка́рта (нем. Karte от гр. chártēs) 1. Мащабно умален чертеж на земна повърхност с условни знаци за реки, планини, селища, пътища, държавни граници, езикови и етнографски особености и др. 2. Правоъгълна изрезка от тънък картон с различни изображения и знаци за игра; п о щ е н с к а к а р т а — специално полукораво правоъгълно картонче за писане на писмо, без да се поставя

плик; **лична карта** — *остар.* документ с портрет на притежателя за установяване на самоличност; **членска карта** — документ, установяващ принадлежност към няккоя организация; **абонаментна карта** — документ, даващ право за ползуване на нещо; **визитна карта** — карта с напечатано име, адрес и професия или звание на лице, която се представя при посещение (визита) или се изпраща за поздрав и т. н.

картбла́нш (фр. carte blanche) 1. Бял лист, подписан от лице, което упълномощава друго лице да го попълни. 2. *прен.* Неограничено пълномощие.

картезиа́нец (от собс.) Последовател на Декарт, по латинското му име Картезий.

картезиа́нство (от собс.) Учението на френския философ Декарт (на латински Картезий) и на неговите последователи, което прави опит да примири идеализма с материализма.

карте́л (фр. cartel) 1. *икон.* По-висша форма на монополно обединение, при което предприятията се договарят за установяване на единни монополно продажни и покупни цени, за единни условия на продажбите и покупките, за подялба на пазарите, за уточняване и установяване на производствени пазарни квоти. 2. *пол.* Съюз на политически партии в буржоазните страни за следване на обща програма по известен политически въпрос. 3. *прен.* Съюз, съглашение, договор.

картели́рам (от фр.) Обединявам в картел.

ка́ртер (англ. carter) Метален корпус, в който се поместват някои от двигателите на транспортни и други машини, като ги предпазва от повреда и прах и служи същевременно за резервоар на смазочно масло.

карте́ч (нем. Kartätsche от ит.) 1. *воен.* Артилерийски снаряд за недалечно разстояние, пълен с куршуми, които се разпръскват при изстрел, шрапнел. 2. Едра сачма за ловджийска пушка.

картеча́р (от ит.) Войник, който служи в картечно поделение.

карте́чен (от нем.) 1. Който се отнася до картеч. 2. *прен.* Бърз.

карте́чница (Kartätsche от ит.) Оръжие за бърза стрелба с куршуми, наредени на лента.

картогра́ма (*карта* и гр. grámma „надпис") Графическо изобразяване върху карта за онагледяване и анализ на различията в статистическата характеристика на дадено явление по отделни териториални единици.

картогра́ф (*карта* и гр. gráphō „пиша") Специалист по изработване на географски карти.

картографи́рам (от гр.) 1. Нанасям на географска карта. 2. Съставям картограма.

картогра́фия (*карта* и гр. gráphō „пиша") 1. Наука за методите и процесите при съставяне на географски карти. 2. Съставяне и чертаене на географски карти.

картогра́фски (от гр.) 1. Който се отнася до картографията. 2. Който съставя географски карти, занимава се със съставяне и изработване на географски карти.

картодиагра́ма (*карта* гр. и diágramma „изобразяване") Графическо изобразяване на статистически данни за определена територия, нанесена на карта с диаграми.

картоло́гия (*карта* гр. и lógos „наука") Наука за методите и процесите за съставяне на карти, наука за различните видове карти.

картоме́трия (*карта* и гр. metréō „меря") Раздел от картографията, който изучава начините за измерване на площи, дължини, височини и наклони по картите.

карто́н (фр. carton) 1. Дебела, твърда хартия; мукава. 2. Формуляр от картотека за нанасяне на различни данни.

картона́ж (фр. cartonnage) 1. Всичко, направено от картон, изработено от

картон. 2. Производство на картонени или мукавени изделия.

картоп (тур. kartopu от kar „сняг" и top „топка") Растение с бели цветове на топки.

картотека (гр. chártēs и thḗkē „сандък") 1. Метод за водене счетоводство чрез отделни картонени формуляри, наредени по азбучен ред. 2. Наредени картонени формуляри по азбучен ред, които съдържат сведения за справка. 3. Кутия, в която се държат такива картони.

картотекирам (от гр.) Вписвам в картотека.

картуларий (к. лат. chartularius „писар") *ист.* Сборник от копия на грамоти и описи, които се отнасят до земленo владение, предимно манастирско.

картуш (фр. cartouche) Декоративно оформяване на надпис или на емблема с графично или скулптурно украшение.

карусел (фр. carroussel) 1. Надпрепускане с коне в кръг. 2. Въртящо се приспособление с дървени седалки, често във форма на кончета, лодки, аероплани и др. подобни; въртележка.

каруцерия (ит. carrozzeria) = каросерия.

карфиол (от лат. caulis „зеле" и flos „цвете") Цветно зеле, карнабит.

карцер (лат. carcer) 1. Помещение за временно затваряне на провинили се лица в казарма или в пансион. 2. Единична килия с малки размери, обикновено тъмна и влажна, за уединяване на провинили се затворници.

карцерирам = карцирам.

карцинология (гр. karkínos „рак" и lógos „наука") Раздел от зоологията, която изучава ракообразните.

карцинома (от гр. karkínos „рак" през лат.) *мед.* Злокачествен тумор, рак.

карциносаркома (гр. karkínos „рак" и *саркома) мед.* Смесен тумор от рак и саркома.

карцирам (от лат.) Поставям в карцер, затварям.

каса (ит. cassa от лат. capsa „сандък", „кутия") 1. Железен сандък или шкаф за пазене на ценности и пари. Учреждение, отделение или помещение, където се приемат, пазят или изплащат пари. 3. Название на различни кредитни учреждения. 4. Паричната наличност на предприятие или учреждение. 5. *печ.* Плитък сандък с прегради за отделните букви и други печатарски знаци, наредени по специална система. 6. Дъсчен сандък за различни стоки, на които служи като опаковка. 7. Рамка за врата или прозорец.

касаба (тур. kasaba от ар.) *остар.* Малък град, паланка.

Касандра (гр. Kassándra) 1. *мит.* Дъщеря на троянския цар Приам и Хекуба, надарена от Аполон с пророчески дар, но и с проклятие никой да не ѝ вярва. 2. *прен.* Предсказателка на нещастия.

касатор (к. лат. cassātor) Лице, което подава касационна жалба.

касационен (от к. лат.) Който е присъщ или принадлежи на касация; касационна жалба — жалба пред по-горен съд срещу решение на съд от по-долна степен (инстанция) за неправилно тълкуване на закон или нарушаване на формалности; касационен съд — съд, който може да преразглежда дела, вече решени от по-долен съд, и има право да отменява неправилно издадени присъди.

касация (лат. cassatio „отмяна", „унищожаване") 1. *юр.* Отменяване на издадено решение на съд от по-долна степен (инстанция) поради неспазване на законите или нарушение на правилата при съдопроизводство. 2. *юр.* Жалба, молба за произвеждане на такова решение. 3. *разг.* Касационен съд.

касета (ит. cassetta) В архитектурата — орнамент с правоъгълна форма.

касетка (фр. cassette, ит. cassetta) 1. Малка касичка, касичка за пари или скъпоценности. 2. Кутия за фотографски плаки или филми, която изолира от действието на светлината.

касида (ар.) *литер.* Вид хвалебствено

или поучително стихотворение от арабската литература, близко до ода.

касиéр (ит. cassiere) Лице, което завежда парична каса; ковчежник.

кáсик, кáцик (исп. cacique) 1. Индиански вожд или старейшина в Централна Америка по време на завладяването ѝ от европейците. 2. В Испания и в Латинска Америка — голям земевладелец, кулак.

касибпий = лутеций.

касѝрам (лат. casso „отменям", нем. kassieren) 1. *юр.* Подавам касационна жалба. 2. *юр.* Отменям решение, отменям. 3. Отменям изборно решение, обявявам за недействителен.

кáсис (гр. kasia, фр. cassis) Многогодишен плодов храст с назъбени листа и плодове в редки малки гроздове с черен или сивочерен цвят, богати на витамини и етерни масла; черно френско грозде.

каситерѝт (гр. kassiteros „олово") Минерал, най-добрата оловна руда, която съдържа 78,6% олово.

кáска (фр. casque от исп. casco „череп") Шлем, метална или кожена шапка на военни, пожарникари и милиционери.

каскáд (фр. cascade) Прическа, при която косата е отрязана на стълбици

каскáда (фр. cascade) 1. Естествен или изкуствен водопад, който пада на стъпала. 2. Акробатство в цирк, при което се скача от препускащ кон; смел цирков номер. 3. Използуване водите на планински реки и езера за силодобив чрез стъпаловидно построени язовири и станции за електрически ток и др. 4. Изкуствен водопад или система от водопади, получени чрез стъпаловидно построени басейни. 5. Редица уреди, които са свързани така, че първият задвижва втория, а вторият — следващия и т. н. 6. Редица лайденски стъкленици, свързани последователно, за да се получи много по-голяма потенциална разлика.

каскадéр, каскадьóр (фр. cascadeur от лат.) Дубльор на филмов артист, който изпълнява опасни сцени.

каскéт (фр. casquette) Мека платнена шапка с козирка (отначало само за военни вместо шлем).

кáста (порт. casta от лат. castus „чист") 1. В Индия — затворена обществена група, обединена от общ произход, професия и привилегии; съсловие. 2. *прен.* Група от хора, които отстояват груповите си интереси.

кастанéти (от исп. castañuelas) Ударен музикален инструмент от две малки дървени плочки като лъжици, свързани с връв или прикрепени на дръжка; слагат се на пръстите на ръцете и се удрят една в друга, като издават рязък звук; ср. чампари

кастéл (лат. castellum) Укрепен замък, крепост.

кастелáн (к. лат. castellānus) 1. В средните векове — комендант на укрепен замък; по-късно — пазач на замък или на обществено здание. 2. Помощник на войвода в стара Полша 3. Пазач при католически храм.

кастелáнша (от лат.) Която отговаря за бельото в болница, пансион и подобни.

кáстов (от лат.) Свойствен на каста; обособен, затворен, привилегирован

кастóр (гр. kástōr „бобър") 1. Пъстно, дебело сукно с мъх на опаката страна; употребява се за горни мъжки дрехи и за шапки. 2. Боброва кожа.

Кáстор и Полýкс (собс.) 1. *мит.* Синове-близнаци на Зевс и Леда, покровители на мореплавателите. 2. *астр.* Съзвездие от две звезди. 3. *прен.* Неразделни приятели.

кастрáт (лат. castrātus) 1. Скопец; евнух. 2. В Италия до началото на XIX в. — църковен певец, който се скопявал, за да запази високия си глас.

кастрáция (лат. castratio) Скопяване, премахване на половите жлези.

кастрѝрам (от лат. castro) Скопявам.

кастрóн (от фр. casserole „тенджера") Голяма дълбока паница за супа и други течности.

кат (тур. kat) *остар.* 1. Етаж; ред. 2. Комплект дрехи.

катаболѝзъм (гр. catabolé „събаряне"

биол. Разпадане на веществата в организъм.

катава́сия (от гр. katabáinō „слизам") Църковна песен, която се изпълнява от двама певци, които слизат от клиросите.

катакли́зъм (гр. kataclysmós „наводнение") 1. Наводнение, потоп. 2. *прен.* Рязък прелом, остър поврат; катастрофа.

катако́мба (ит. catakomba от гр.) 1. Подземие, подземна пещера. 2. мн. ч. Обширни многоетажни подземия във вид на дълги и тесни коридори в Рим и други градове, в които първите християни погребвали своите мъртви и се събирали на молитва. 3. Място за пазене на мумиите в древния Египет. 4. *арх.* Семейна гробница със странични входове. 5. *прен.* Нехигиенично жилище.

катаку́стика (гр. katá „надолу" и akoúō „слушам") Учение за отзвука, учение за отражение на звука.

катале́ктика (гр. katalektikós „свършващ", „намиращ се накрая") *литер.* Съкращаване на крайна неударена сричка от последната стъпка на стих.

каталекти́чен, каталекти́чески (гр. katalektikós) *литер.* Съкратен, със съкратена неударена сричка (за стих).

катале́псия (гр. katálēpsis „схващане", „припадък") *мед.* Вцепеняване, нервен припадък, придружен с пълна загуба на волеви движения (при нервни заболявания, хипноза, летаргия и др.

каталепти́к (гр. katalēptikós) Лице, което страда от каталепсия.

катали́за (гр. katálysis) Ускоряване или забавяне на химическа реакция под влияние на катализатор.

катализа́тор (к. лат. katalýsātor от гр.) Вещество, което ускорява или забавя химическа реакция, но само не се изменя (напр. шуплеста платина.)

катало́г (гр. katálogos „списък") 1. Списък или картон с описание на книги в библиотека в известен ред. 2. Книга с такъв списък или чекмедже с такива картони. 3. Списък на музейни предмети, картини и пр.

каталогиза́тор (от гр.) Съставител на каталог.

каталогиза́ция (от гр.) Вписване в каталог.

каталогизи́рам (нем. katalogisieren от гр.) Вписвам в каталог, съставям каталог на библиотека, на музейни предмети, на колекционни предмети и др.

ка́тана (унг. katona „войник") 1. Едър кон. 2. *прен.* Висока жена.

катапе́псис (гр. katapéssō „смилам" — за органи) *физиол.* Смилане на храната в храносмилателен орган.

катапета́зма (гр. katapétasma „покривка") *църк.* Храмова завеса на олтарната врата.

катапла́зма (гр. katáplasma „мас") Топъл компрес от ленено семе или други вещества.

катапле́ксия (гр. kataplēxía) Изумление, смаяност, вдървеност, вцепеняване от почуда.

катапу́лта (лат. catapulta от гр.) 1. *ист.* Машина за хвърляне стрели, камъни и др. срещу неприятелски стени и войски. 2. Приспособление на кораб за изхвърляне на самолет от палубата за излитане. 3. Устройство за изхвърляне на пилотската седалка заедно с пилота и парашута при самолети и космически кораби.

ката́р (гр. katárrhoos „течение") *мед.* Възпаление на лигавицата на някой орган (нос, гърло, стомах и др.) с отделяне на течни екстракти.

катара́кт (от гр. kataráttō „падам") 1. Водопад. 2. *мед.* Спускане мрежа на око; перде. 3. *техн.* Приспособление за механическо отваряне на клапани при някои машини. 4. Уред за намаляване на трептенията и за отслабване на ударите в машини, вагони, автомобили, артилерийски оръдия и др.

катара́лен (от гр.) Който се отнася до катар.

катаре́вуса (гр. katarénousa „чист") *езиков.* Литературният гръцки език който продължава византийската традиция за близост с класическия гръц-

ки език и се отличава твърде много от говоримия гръцки език, наричан димотики.

катари (гр. kátharos „чист") *ист.* Богомилите в Италия и Германия.

катарзис (гр. kátharsis „очистване") 1. *литер.* Употребен от Аристотел термин в прочутото му определение за трагедията, която е „подражание на действие, а не разказ, което чрез състрадание и страх извършва о ч и щ е н и е (катарзис) от такива страсти". 2. *мед.* Очистване на храносмилателните органи.

катастрофа (гр. katastrophḗ) 1. Бедствие, неочаквано нещастие, разруха, гибел, злополука. 2. Трагично събитие с големи и тежки последствия. 3. *прен.* Гибелен край, гибелен завършък.

катастрофален (от гр.) Бедствен, гибелен, злополучен, съсипателен, съдбоносен.

кататермометрия (гр. katá „долу" и *термометрия*) Начин за определяне охлаждаващото действие на въздуха.

кататермометър (гр. katá „долу" и *термометър*) Спиртов термометър, приспособен да измерва охлаждането, причинено от въздуха; употребява се при кататермометрията.

катафалка (ит. catafalco) 1. *книж.* Погребална кола. 2. Маса или специално приспособление, на което се поставя сандък с мъртвец при опяване или при гражданско погребение.

катафореза (гр. kataphórēsis) Преместване на плуващи в разтвор частици към отрицателния електрод под действието на минаващия през разтвора електрически ток.

катахреза (гр. katáchrēsis „злоупотреба") *литер.* Употреба на думи извън тяхното буквално значение, напр. „Стрелям с пушка", макар че няма стрела при това действие.

катгут (англ. catgut) *мед.* Приготвени от тънки животински черва конци, които се употребяват при зашиване на рани и хирургически операции.

категоризирам (от гр.) Деля на разреди, класирам.

категоричен (гр. katēgorikós) Точно определен, безусловен, решителен.

категория (гр. katēgoría) 1. *фил.* Най-общо и съществено понятие, което изразява една от основните форми или едно от основните отношения на битието, напр. материя, време, пространство, движение и т. н. 2. Разред, група, степен, отдел.

катедърсоциалисти (*катедра* и *социалисти*) Иронично название на група немски професори по политическа икономия през 70-те години на XIX в., които проповядвали буржоазно-либералния реформизъм под формата на социализъм.

катедра (гр. káthedra „стол", „кресло") 1. Мястото, от което риторите и философите в древността произнасяли своите речи. 2. Специална маса на издигнато място за лектор, преподавател, оратор, проповедник. 3. Научна дисциплина или няколко близки дисциплини като предмет за преподаване във висше учебно заведение. 4. Професорите и преподавателите при една катедра. 5. Професорска длъжност или служба. 6. Владишки трон в главната църква на седалището на епархията; епархия.

катедрала (от гр.) Голяма главна църква с подчертана монументална архитектура, обикновено в централен площад на епархийски град, в която се черкува и служи на големи празници местният архиерей.

катедрален (от гр.) 1. Който има митрополитски трон. 2. Който служи в катедрала. 3. Който се отнася до катедрала.

катедрен (от гр.) Който се отнася до катедра (3); професорски.

катер (англ. cutter от хол.) Малък кораб за пътуване на къси разстояния.

катет (гр. káthetos „отвес") *мат.* Всяка една от двете страни, които образуват правия ъгъл на правоъгълния триъгълник.

катетеризация (от гр.) *мед.* Вкарване на катетър или сонда в орган на тялото.

катетомéтър (гр. káthetos „отвес“ и métron „мярка“) Уред за точно измерване на вертикалното разстояние между две точки.

катéтър (гр. kathetér „сонда“) *мед.* Куха стъклена, каучукова или метална тръбичка, която се вкарва найчесто в пикочния канал за изтегляне на урината или за вкарване на лекарства.

катехéт (гр. katēchētés) **1.** Духовен наставник. **2.** катехизатор.

катехéтика (гр. katēchētiké) Наука за обучение чрез въпроси и отговори (предимно по верски въпроси).

катехизáтор (к. лат. catechisātor от гр.) Учител по основните въпроси на вярата.

катехизáция (к. лат. catēchisatio от гр.) Обучаване в основните въпроси на християнската вяра; обучаване в нещо.

катехизúрам (от гр.) Обучавам чрез въпроси в основните въпроси на християнската вяра; стремя се да убедя някого в нещо.

катехúзис (гр. katéchēsis „обучение“) **1.** Кратък курс по християнската вяра във форма на въпроси и отговори. **2.** Популярно ръководство по известна наука, занаят или изкуство. **3.** Основно положение, основни черти на убеждения.

катéху (мал.) **1.** Акация, която вирее в Източна Индия. **2.** Екстракт от тази акация, който се употребява в медицината и в индустрията за боядисване на тъкани и щавене на кожи.

катехýмен (гр. katechoúmenos) *църк.* Който изучава основите на вярата, който се готви да се покръсти; оглашен.

катúзма (гр. káthisma „седене“) *църк.* Всяка една от двадесетте части, на които е разделена църковната книга псалтир; при тяхното четене богомолците могат да седят в храма.

катúл (тур. kâtil от ар.) Престъпник, убиец.

катиóн (гр. katá „долу“ и ión „идващ“) Йон с положителен електрически товар.

катихизáтор=катехизатор.

катихúзис=катехизис.

катóд (гр. káthodos „спускане“) Отрицателният полюс на източник за постоянен електрически ток, отрицателен електрод.

катóден (от гр.) Който се отнася до катод.

католúк (гр. katholikós „вселенски“) Християнин от католическо изповедание.

католикóс (гр. katholikós „вселена“) Титла на арменския и на грузинския патриарх.

католицúзъм (от гр. katholikós „вселенски“) Вероизповеданието на католическата църква, едно от главните християнски изповедания.

католúчески (гр. katholikós „вселенски“) Който се отнася или принадлежи към католическата църква или към католицизма.

католúчество (от гр.) Съвкупност от догми и учения на католическата църква.

катóптрика (гр. katoptrikós „огледален“) Раздел от оптиката, който излага законите за отражението на светлината и описва приложението на тези закони при устройството на оптическите инструменти.

катоптрúчен, катоптрúчески (гр. katoptrikós „огледален“) Който се отнася до катоптрика или е построен въз основа на катоптрика.

катóрга (гр. kátergon „дело“, „работа“ през рус.) **1.** Заточение с тежка физическа работа. **2.** Принудителен труд; място за такъв труд. **3.** *прен.* Тежък живот, мъчение.

катóржник (рус. от гр.) Осъден и изпратен на каторга затворник; заточеник.

катрáн (тур. katran от ар.) Гъста, чернокафява маслоподобна течност, която се добива от дървесина на иглолистни дървета чрез дестилация, от торф, въглища и др.; ценна суровина за много химически производства.

катрéн (фр. quatrain) *литер.* Четиристишие, строфа от четири стиха.

катю́ша (от собс.) Реактивна минохвър-

гачка, която изхвърля едновременно голям брой снаряди.

катък (тур. katık) 1. Прибавка към хляб (сирене, сланина, мляко). 2. Подсирено мляко, запазено в мях.

катър (тур. katır) Домашно животно, хибрид от магарица и конски жребец; силно и по-дребно от мулето, което е хибрид от кобила и магарешки жребец.

кáуза (лат. causa „причина") 1. Дело; обща работа. 2. Причина.

каузáлгия (гр. káusis „изгаряне" и álgos „болка") *мед.* Остра болка от рани, причинени от огнестрелни оръжия, от изгаряне или от възпаление.

каузáлен (лат. causālis) Който се отнася до причина, който изразява отношение между причина и следствие; причи́нен.

каузáлност (от лат.) Причинност, причинна връзка на явленията.

каузати́в (от лат. causa „причина") *грам.* Глаголна форма, която изразява нареждане на подлога да се извърши нещо, например аористната форма в старогръцки език ἐποίησε = нареди да направят.

каýк (тур. kavuk) Старовремска островърха шапка у турците.

каýн (тур. kavun) Пъпеш, пипон.

кáустика (гр. kaustikós) *мед.* Операция, при която става отлепване с електрически ток на сраснали части, особено при белодробни заболявания.

кáупер (от собс.) Апарат за нагряване на въздух, който се вкарва в доменната пещ; въздухонагревател (по името на англичанина Каупер).

каусти́чески (гр. kaustikós „изгарящ") 1. Който изгаря, разяжда или пари. 2. *прен.* Лют, остър; с о д а к а у с т и к — разяждаща сода; широкоупотребим продукт в сапунената, текстилната и маслодобивната промишленост.

каустобиоли́т (гр. kaustikós „изгарящ", „горящ" и *биолит*) Изкопаемо горящо вещество от органичен произход (каменни въглища, нефт, торф и др.).

кауцкиáнство (от собс.) Създадено центристко течение от Карл Кауцки (1854—1938 г.) във Втория интернационал, което на думи е вярно на марксизма, а на дело отрича основния въпрос на марксизма — диктатурата на пролетариата, изопачава Марксовото учение за държавата и се обявява в защита на буржоазния парламентаризъм. След победата на Октомврийската революция застава открито на опортюнистични позиции.

кáуция (лат. cautio „пазене") *юр.* Залог, поръчителство.

каучýк (ам. caoutchouc от перуан.) Смолисто жилаво вещество, получавано от млечния сок на каучукодайните растения или по изкуствен начин, от което се изработва гума.

каучуконóс (перуан.) Растение, от което се получава каучук (такива има около 130 вида).

каýш (тур. kovuş „обща спалня") *остар.* Затворническа килия, стаичка в затвор; затвор.

кафé (фр. café от ар.) 1. *бот.* Вечнозелен храст или дърво, които виреят в Америка, Арабия, Африка, Индия и др. 2. Плодът на това дърво. 3. Печените зърна от това дърво. 4. Питие, приготвено от печените зърна. 5. Кафене.

кафéз (тур. kafes от ар.) 1. Клетка за птици или животни. 2. Сандък от рядко наковани летви за пренасяне зеленчук и плодове. 3. Решетка за прозорец.

кафеи́н (фр. caféine) Извличано от кафето вещество, което служи за лечебни цели; алкалоид на кафето; ср. кофеин.

кафé-шантáн (фр. café-chantant) Кафене, в което има и естрадни номера.

кафтáн (тур. kaftan) Мъжка дългопола горна дреха.

кахáл (евр.) 1. *ист.* Събрание на еврейски старейшини като съдебен и административен орган в Полша и полските земи в царска Русия. 2. *прен.* Шумна тълпа, сборище.

ка́хел, ка́хла (нем. Kachel) Плочка от глина или порцелан за облицовка (покриване) на печки, стени, украшения, подове и т. н.

кахе́ксия (гр. kachexía) *мед.* Общо изтощение на организма; слабост.

кахъ́р (тур. kahır от ар.) Грижа, печал, скръб, мъка.

кача́к (тур. kaçak) Беглец.

качама́к (тур. kaçamak) Народна храна от царевично брашно, приготвена чрез продължително бъркане на брашното във вряща вода над огън, докато се получи гъста каша; мамалига.

качу́ча (исп. cachucha) Испански народен танц.

кашá (нем. Kascha от собс.) Вид мек плат, предимно копринен (по името на обл. Кашмир).

кашава́р (рус.) *остар.* Готвач във войскова част.

кашало́т (фр. cachalot от порт. cachalotte „риба с голяма глава") Голям морски бозайник със зъби като на китовете (достига до 21 м дължина и до 100 тона тежина).

кашеми́р (от собс.) Тънък и мек памучен, вълнен или полувълнен плат (по името на индийския град Кашмир, където бил изработван първоначално).

каше́р (евр.) Месо, получено от заклан добитък или птици според религиозните изисквания на евреите.

каши́рам (от фр. cacher) **1.** Обвивам с хартия за предпазване. **2.** Прикривам (при игра на карти).

кашкава́л (рум. caşcaval от лат. caseus „сирене" през ит. cacio „сирене" и cavallo „кон") Вид качествен млечен продукт с възжълт цвят, приготвен на пити.

кашме́р (тур. kışmer) Срам, присмех, подигравка.

кашне́ (фр. cache-nez) Шалче за шия, шарф.

каю́р (ненецки) Който кара впрегнати кучета в полярните страни.

каю́та (швед. kajuta) Отделно помещение за пътници, за някаква специална задача или командeн персонал в плавателен съд.

каюткомпа́ния (швед. kajuta и фр. compagnie) Общо помещение на кораб за командния състав, в което обядват, почиват и пр.

кая́к (еск.) Малка кожена лодка с покрив у ескимосите, коряците и чукчите.

каяфе́т (тур. kıyafet от ар.) Външен вид, външност.

квадра́нт (лат. quadrans, antis, „една „четвърт") **1.** *мат.* Една четвърт от кръга. **2.** *воен.* Приспособление за точна артилерийска стрелба при закрита позиция. **3.** Старинен астрономически уред за измерване височината на небесни светила. **4.** Четвъртинка от римската дребна монета ас.

квадра́т (лат. quadrātus „четириъгълен") **1.** Равностранен правоъгълник. **2.** Предмет с форма на равностранен правоъгълник. **3.** *мат.* Произведение на едно число, умножено само на себе си. **4.** Единица мярка в печатарското изкуство, която е равна на 48 пункта или на 18 мм, за определяне дължината и широчината на печатния текст.

квадра́тен (лат. quadrātus) **1.** Който е с форма на квадрат; четвъртит. **2.** Който се отнася до квадрат.

квадрату́ра (лат. quadratūra) **1.** Числото на квадратните единици в площта на дадена фигура; повърхнина. **2.** Изчисляване на повърхнина, изразена в квадратни единици (метри и др.). **3.** *астр.* Взаимно разположение на две планети, чието видимо ъглово разстояние, наблюдавано от Земята, е 90°; к в а д р а т у р а н а к р ъ г а — превръщане на кръга в съответно голям квадрат, което не е възможно; *прен.* неразрешима задача.

квадри́виум (лат. quadrivium) Цикъл на образование в средните векове от четири предмета: музика, аритметика, геометрия и астрономия, които заедно с тривиум дават седемте свободни изкуства (septem artes liberāles).

квадри́га (лат. quadrīga) Колесница с две колела, впрегната с четири коня.

квадрилатер (лат. quadrātus и latus „страна“ през фр.) Четириъгълник.

квадрилатерален (лат. quadrilaterālis) Четириъгълен, четиристранен.

квадрилион (фр. quadrillion) Милион трилиона, т. е. число от единица и 24 нули след нея $=10^{24}$ (по немската система); хиляда трилиона, т. е. число с единица и 15 нули $=10^{15}$ (по френската система).

квадрином (лат. quattuor „четири“ и гр. nómos „закон“) *мат.* Четиричлен.

квадруман (лат. quadrumanus) С четири ръце, четирирък.

квадрупед (лат. quadrupes, pedis) Четирикрак, четвероног.

квадруплекс (лат. quadruplex „четирикратен“) *техн.* Система, при която по една линия може едновременно да се предават 4 телеграми или да се водят 4 телефонни разговора.

квази (лат. quasi) *книж.* Уж, като че; в сложни думи мним.

квазиделикт (лат. quasidelictum) *юр.* Мнимо престъпление.

Квазимодо (лат. quasimodo homo „уж човек“) 1. Герой от романа „Парижката св. Богородица“ на Виктор Юго с много уродливо тяло. 2. *прен.* Физически уродлив, много грозен човек.

квакер (англ. quaker „треперещ“) Член на религиозна секта в Англия и САЩ.

квалитативен (лат. qualitatīvus) Качествен, определящ качество.

квалитет (лат. qualitas, ātis през нем.) Качество.

квалификация (к. лат. qualificatio) 1. Определяне на качество, оценка на нещо. 2. Степен на годност, степен на подготвеност за известна дейност, наличност на изисквани знания, умение и навици за извършване на известна дейност.

квалифицирам (от лат. qualifico „определям качество“) 1. Проверявам степента на подготовка и работоспособност. 2. Оценявам, определям степента на годност, отнасям към една или друга категория според качествата. 3. Повишавам годността на някого за известна дейност, подобрявам квалификацията на някого.

квалифициран (от лат.) Качествен, имащ квалификация, с опит и знания по специалността си.

квант (нем. Quantum „количество“ от лат. quantum „колкото“) Най-малкото, смятано засега неделимо количество лъчиста енергия.

квантитативен (к. лат. quantitatīvus) *науч.* Количествен.

квантитет (лат. quantitas, ātis през нем.) *грам.* Дължина на звук или сричка.

квантова механика *(квант и механика)* Наука за законите на движението на микрочастиците.

квантова теория *(квант и теория)* Теория, която обяснява законите за излъчване и поглъщане на светлината и структурата на атомните спектри.

кварта (лат. quarta pars „четвъртина“) 1. Мярка за течности и сипливи вещества (храни и др.) в някои страни; в Англия=1,14 литра. 2. Съд, който има размер за тази мярка. 3. *муз.* Четвъртата степен от диатоничната гама. 4. *муз.* Интервал между първата и четвъртата степен. 5. *сп.* Четвъртата позиция или фигура при фехтовка. 6. Четвъртинка. 7. Четири последователни бройки (от един вид при игра на карти). 8. *разг.* Четворка.

квартал (нем. Quartal от лат. quartus „четвърти“) 1. Част от селище, заградена между четири улици. 2. Голяма градска част, обикновено в покрайнините; махала.

квартер (англ. quarter) 1. Мярка за обем в Англия, която е равна на 290,9 литра (8 бушела). 2. Мярка за тежест в Англия и Америка = 12,7 кг.

квартерон (исп. cuarteron „четвърта степен“) Дете от бял и мулат (лице с една четвърт белези от черната раса).

квартет (ит. quartetto от лат.) 1. Музикално произведение за четири гласа (сопрано, контраалт, тенор и бас) или

четири инструмента. 2. Ансамбъл от четирима изпълнители (две цигулки, виола и виолончело).

квартѝра (нем. Quartier) Жилище, жилищно помещение; главна квартира — местопребиване на главнокомандуващ и неговия щаб по време на война; *прен.* център, ръководен пункт.

квартириѐр (нем. Quartierherr) Войник, който се изпраща да търси и разпределя квартири за войска.

квартирма̀йстор (нем. Quartiermeister) 1. Завеждащ снабдяването на войските с квартири. 2. В някои армии — възглавяващ оперативното отделение на щаба. 3. В дореволюционна Русия — специалист по корабно дело, който имал подофицерски чин.

квартиру̀вам (от нем.) 1. Заемам квартира за кратко време. 2. За войска — намирам се на квартира, пребивавам.

ква̀рто (лат. quartus) Формат на печатно произведение от една четвърт на лист.

кварц (нем. Quarz) Твърде разпространен минерал, който съдържа силиций; в чист вид е безцветен и прозрачен; цветните кварцови кристали са скъпоценни камъни, напр. сапфир.

кварцѝт (от нем. Quarz) Скала, образувана предимно от кварц.

ква̀рцов (от нем.) 1. Който се отнася до кварц. 2. Който съдържа кварц; кварцова лампа — електрическа лампа, която излъчва ултравиолетови лъчи, получавани след прокарване на ток през живак.

ква̀терн (лат. quaternus) Четвъртата или най-новата геологическа ера.

кватѐрна (лат. quaterna) Свитък от 4 печатни коли.

кватрочѐнто (ит. quattro cento „четиристотин") *прен.* Петнадесетият век, т. е. векът след четиристотната година, век на възраждане за италианската култура (наука, литература, изкуства).

кватрочентѝст (от ит.) Италиански културен деец от XV век.

квебра̀хо (исп. quebrajo) Много твърдо южноамериканско дърво, кората на което съдържа алкалоидни вещества и се употребява в медицината и промишлеността.

квемадѐро (исп. quemadero) *ист.* Място за изгаряне на еретици.

кверкѝн (от лат. quercus „дъб") Дъбово вещество.

кверула̀нт (от лат. querulus „оплакващ се"). Който страда от мания да води съдебни дела.

кверцитро̀н (лат. quercus „дъб" и citrum) Кора от северноамерикански дъб, която боядисва в жълт цвят.

квѐстор (лат. quaestor) 1. В древния Рим — съдия-следовател или лице, което се занимава с финансите на известна част; бирник. 2. *остар.* Началник на бюджетно отделение при висше училище. 3. Народен представител, който брои гласовете и се грижи за реда през време на заседанията на народното събрание. 4. Полицейски чин в Италия. 5. Пазител на ред при изпит и подобни; пазител.

квесту̀ра (лат. quaestūra) 1. Длъжност на квестор. 2. Финансово отделение във висше училище. 3. Канцелария на квестор. 4. Полицейско управление в съвременна Италия.

квиетѝзъм (от лат. quiētus „спокоен") 1. Религиозно мистично учение, според което религиозното благочестие се състои в съзерцание и духовно самовдълбочаване, които водят до абсолютен душевен покой. 2. Безучастно отношение към окръжаващата действителност.

квиетѝст (от лат.) 1. Последовател на квиетизма. 2. Мистик, съзерцателно настроен човек.

квиналдѝн (фр. quinaldine) *хим.* Химическо вещество, което се съдържа във въглищната смола и се използува за производство на бояджийски материали.

квѝнта (лат. quinta pars „пета част") *муз.* 1. Петата степен на диатоничната гама. 2. Разстоянието между първата и петата степен. 3. Първата най-висока по тон и най-тънка струна на цигулка (ми).

квинта́л (фр. quintal през ар. от лат. centum „сто“) Мярка за тегло от 100 кг (в някои страни 100 либри = 50 кг).

квинтеро́н (нов.) Роден от квартеронка и бял или от европейка и квартерон.

квинтесе́нция (лат. quinta essentia „пета същност“) Най-същественото, най-главното, същност на предмет или понятие, основа, главна същност.

квинте́т (ит. quintetto от лат. quintus „пети“) 1. Музикално произведение за пет гласа или пет инструмента. 2. Ансамбъл от пет души, които изпълняват квинтет.

квинти́ла (от лат. quinque „пет“) *литер.* Петостишна строфа.

квинтилио́н (фр. quintillion) Хиляда квадрилиона, т. е. число от единица и 30 нули след нея $=10^{30}$ (по немска система); хиляда квадрилиона $= 10^{18}$ (по френска система).

квинто́ла (от лат. quintus „пети“) *муз.* Разделянето на една нотна стойност на пет равни части; означава се със скоба и числото пет.

квинче́нто (ит. cinque cento „петстотин“) *прен.* Шестнадесетият век, т. е. векът след петстотната година на нашето хилядолетие (за италианската култура).

Квирина́л (лат. Quirinālis) 1. Един от седемте хълма, на които е построен Рим и който е седалище на светската власт. 2. *прен.* Светската власт; ср. Ватикан = папската, църковната власт.

квири́т (лат. quires, ītis) Пълноправен гражданин на древния Рим.

квит (нем. quitt) Издължен, разплатен; край.

квитанцио́нен (от ит.) Който съдържа квитанции.

квита́нция (ит. quietanza „успокоение“ от quietare „успокоявам“) Документ, с който се удостоверява получаването на пари, ценности и др.; разписка.

кво́рум (лат. q u o r u m praesentia sufficit „присъствието на които е достатъчно“) Определен от закон или устав брой на присъствуващи на събрание, за да бъде то редовно.

кво́та (от лат. quota pars „определена част“) 1. Част, дял, процент. 2. Данъчна тарифа, която се пада на определена единица за облагане. 3. Дял от производството и определен пазар на участник в картел.

кеба́п (тур. kebap) 1. Печени на шиш малки парчета месо; шишкебап. 2. Вид ядене от месо; таскебап.

кеба́пче (от тур. kebapçı) Специално измесено с подправки кълцано месо, приготвено на малки паленички и изпечено върху скара.

кебе́ (тур. kebe) 1. Дебела вълнена тъкан за постилане или завиване. 2. Дебела вълнена дреха.

ке́гел (нем. Kegel) Големина на печатарска буква, която се изчислява с пунктове; определя големината на буквите и разстоянието между редовете в отпечатъка; обикновените размери са 6, 8, 10 и 12 пункта.

ке́гелбан (нем. Kegelbahn) 1. Приспособление за кегли и търкаляне на топки. 2. Помещение за игра на кегли. 3. Игра на кегли.

ке́гла, ке́гъл (нем. Kegel) 1. Дървено стълбче, което при игра се удря с топка, за да падне. 2. *мн. ч.* Игра, при която чрез търкаляне на дървена топка се събарят наредени дървени стълбчета (кегли).

ке́дър (гр. kédros) *бот.* Дълголетно южно иглолистно дърво с много здрава дървесина; употребява се за постройка на кораби и др. или за добиване на кедрово масло.

keза́п (тур. kezzap от ар.) Азотна киселина.

кей (фр. quai) Част от пристанище, където спират кораби за товарене и разтоварване, за ремонт и др.

кейк, кекс (англ. cake, *мн.ч.* cakes) Сладкиш от брашно, масло, яйца, захар и сухо грозде, печен на фурна.

кел (тур. kel от перс.) Кожна болест по главата, от която опадат космите у човека или космите у някои животни.

ке́ляв (от тур. kel) Който страда от кел; краставь.

келáр (лат. cellarius от cella „килия") Манастирски домакин.

келемé (от тур.) 1. Нива, която е оставена неорана. 2. *прен.* Негодник, нищожен човек; ср. келеш.

келепѝр (тур. kelepir) Нещо придобито много евтино или получено без пари.

келéш (тур. keleş) 1. Келяв човек. 2. *прен.* Презрян, нищожен; дребен на ръст.

келѝя (гр.)=килия.

кéлнер (нем. Kellner) Прислужник в гостилница, пивница, ресторант и други, който поднася храна и напитки; сервитьор.

кеманé (тур. keman от перс.) *муз.* 1. Примитивен лъков инструмент. 2. Цигулка, гусла, гъдулка.

кéмбрий, кембрѝйски периóд (от собс.) Първият период от палеозойската ера.

кемéр (тур. kemer от перс.) 1. Кесия във вид на тесен пояс. 2. Свод, арка, дъговиден покрив.

кен (яп.) Японска мярка за дължина= 1,8 м.

кенáр (тур. kenar от перс.) 1. Край, ивица на плат. 2. Надлъжна ивица от друг цвят или друга по-дебела материя в платно.

кенáф (тюрк.) Едногодишно тревисто растение, което вирее в Азия и южните области на СССР; отглежда се заради влакната, от които се правят тъкани, подобни на ютени.

кéнгуру (англ. kangaroo от австр.) Двуутробно тревопасно австралийско животно с дълги задни крака и къси предни, което се движи с подскачане.

кенé (от тур. kenar) 1. Копринена везба или пришивка за украса на риза или сукман. 2. Украса по измазана стена.

кеневѝр (тур. kenevir „коноп") Зебло, рядко тъкано платно от коноп, върху което се изшиват фигури и след това се изважда, та фигурите, правилно изшити, остават върху друг плат.

кенéф (тур. kenef; ср. гр. kenós „празен") Нужник, заход, отходно място.

кенозóйска éра (гр. kainós „нов" и *ера*) Новата или последна ера от геологическата история на Земята, която се подразделя на третичен и четвъртичен период; ние живеем в последния.

кенотáф (гр. kenós „празен" и táphos „гроб") Празен гроб, гроб без мъртвец, понеже тялото на починалия е загубено или се намира далеч от родината.

кенотоксѝн (гр. kenós „празен" и *токсин*) Предполагаем токсин, който е бил смятан за причинител на умората в организма.

кенотрóн (гр. kenós „празен" и *електрон*) Електронна лампа с два електрода, която се употребява за превръщане на променлив ток в постоянен.

кентáвър (гр. kéntauros) 1. Митично същество с тяло на кон и от кръста нагоре на човек. 2. *астр.* Съзвездие.

кéпе (от фр. képi) 1. Походна войнишка шапка без козирка. 2. Барета.

кепéнци (тур. kepenk) Дървени капаци за затваряне на витрини, прозорци, врати.

кéпи (фр. képi) 1. Фуражка с меко дъно и права козирка (предимно във Франция). 2. Кепе.

керамзѝт (от гр. kéramos „глина") Строителен материал, получен по изкуствен начин от глина и други вещества; замества пемзата.

керáмика (гр. keramikós „глинен") 1. Грънчарско изкуство, грънчарство. 2. Грънчарски изделия (от тухли до най-фини порцеланови).

керамѝт (гр. keramís, ídos) Твърдо изпечени тухли, които се употребяват за настилка на улици.

керáмичен (гр. keramikós „глинен") Който се отнася до грънчарството или до изделията на грънчарското изкуство.

керамогрáфия (гр. kéramos „глина" и gráphō „пиша") Живопис върху керамични изделия.

керамолѝт (гр. kéramos „глина" и líthos „камък") Огнеупорен материал от глина и сярна киселина.

керамофазели́т (гр. kéramos „глина“ и *фазелит)* Керамолит, към който има прибавени влакнести вещества (азбест и др.).

кéрата (гр. kérata) **1.** Рогоносец. **2.** *прен.* Сводник, негодник, проклетник.

кераргири́т (гр. kéras „рог“ и árgyros „сребро“) Сребърна руда с голям процент сребро (до 75 %); среща се във вид на рогоподобни маси.

керати́н (гр. kéras, atos „рог“) Белтъчно вещество, от което се образуват рогата, ноктите, копитата, космите, перата и др.

кера́тис, керати́т (гр. kéras, atos „рог“) **1.** *мед.* Възпаление на роговицата на окото. **2.** Вид минерал.

кератóид (гр. kéras „рог“ и éidos „вид“) Роговидна вкаменелост.

кератопла́стика (гр. kéras, atos „рог“ и plássō „образувам“) *мед.* Операция, при която част от болната роговица се заменя със здрава.

кератотóмия (гр. kéras „рог“ и témnō „режа“) *мед.* Изрязване на роговицата.

керва́н (тур. kervan от перс.) Върволица от товарни коли или натоварени животни (камили и др.).

керва́н-сара́й (тур. kervansaray от перс.) Хан за спиране на керваните в Османската империя; страноприемница.

кереви́з (тур. kereviz) Зеленчуково растение с миризлив корен и листа; целина.

кереми́да (гр. keramís, нгр. keramídi) Направен от глина и изпечен покривен материал с различна форма.

керéнщина (рус.) Политика на дребнобуржоазна революционна власт, която с хитри и гръмки фрази прикрива своя съюз с буржоазията (по името на Ал. Керенски, който бил начело на такова правителство в Русия през 1917 г.).

керкенéз (тур. kerkenez) Грабливa птица, сокол.

кермéс (тур. kırmız от ар.) Вид кърмъзен червей, от който се добива червена боя.

керогра́фия (гр. kērós „восък“ и gráphō „пиша“) Изкуство да се рисува на восък.

керома́нтия (гр. kērós „восък“ и mantéia „предсказване“) Гадаене по восък.

керопла́стика (гр. kērós „восък“ и *пластика*) Изкуство да се правят фигури от восък.

керпедéн (тур. kerpeten) Клещи.

кероси́н (нем. Kerosin от гр.) Безцветна или слабожълта течност с характерна миризма, получавана чрез дестилация на нефт; употребява се като гориво за лампи, примуси и двигатели с вътрешно горене; газ, петрол.

кéсар (лат. собс. Caesar през гр. káisar) **1.** Титла на императорския брат или на важно лице от управата във Византия, преминала и в България — Тервел е бил удостоен с тая титла. **2.** Гръцко название на римските императори; император, монарх.

кеседжи́я (тур. от kesmek „сека“) Кръвник, разбойник, който обира и коли.

кéсим (тур. kesim „на отсек“) Общо, едно на друго, всички; заедно; кутурица.

кесóн (фр. caisson) **1.** Ламаринен, бетонен или дървен сандък, приспособен да се работи под вода, като в него се вкарва сгъстен въздух за дишане и изтласкване на водата. **2.** Стоманена кутия (кожух), вградена в стените на металургична пещ, в която минава вода за охлаждане на пещта. **3.** Открит отгоре и от едната страна сандък за оглеждане и ремонт на подводната част на плавателен съд. **4.** Кух, кутиеобразен надлъжник на крило или стени на самолет, при който в изчисленията за якостта се взема пред вид и обшивката. **5.** *арх.* Елемент в архитектурно оформен свод или таван за подобряване на акустиката и за украса.

кестирмé (тур. kestirme) Пряк, напряко — в израза н а к е с т и р м е.

кетéн (нем. Ketten) Качествена памучна тъкан за долни дрехи.

кетенмаши́на (нем. Kettenmaschine) Плетачна машина за многожични качествени плетива от памучна прежда или от коприна (жерсе).

кетгу́т•= катгут.

кети́п, кяти́п (тур. kâtip от ар.) Писар.

кето́н (от нем. Keton) Органическо съединение с карбонилна група в молекулата си.

кеф (тур. keyif от ар.) Добро настроение, приятно почиване следобед; удоволствие.

кефа́л (гр. kephalê „глава") Главуняк, вид морска риба.

кефала́лгия (гр. kephalê „глава" и álgos „болка") Главоболие.

кефали́я (от гр. kephalê „глава") Началник на войскова част в гарнизон или областен управител в средновековна България и Византия.

кефаломе́трия (гр. kephalê „глава" и metréō „меря") Измерване на главата с научна цел.

кефи́р (ар.) Хранително питие от мляко с възкисел вкус, богато на витамини. Съдържа до 1 % етилов алкохол.

кехая́ (тур. kâhya от перс.) **1.** Пръв овчар. **2.** Надзирател на стопанство; пазач. **3.** Глашатай, викач, протогер.

кехлиба́р (тур. kehlibar от перс.) Янтар.

ке́цове (англ. kads от собс.) *сп.* Леки платнени обувки с гумени подметки.

кеч[1] (англ. ketch) Малък двумачтов кораб.

кеч[2] (англ. catch) *сп.* Вид груба борба в свободен стил.

кече́ (тур. keçe) Плъст, филц.

кеш (яп.) Японска дребна монета.

ке́шки (тур. keşke от перс.) По-добре би било; дано, камо.

киба́р (тур. kibar от ар.) **1.** От горната класа, благороден, именит. **2.** Изящен, разкошен.

киберне́тика (гр. kibernētikê) **1.** Наука за връзките, управлението и контрола в машините и живите организми. **2.** Наука за системите, формите, методите и средствата за управление, т. е. организация и реализация на целенасочени действия на машини, живи организми и обществото. **3.** Техника и умение да се правят автомати, които заместват умствена човешка дейност (сметачни машини, роботи, телефонни приспособления за автоматично извикване и т. н.).

киби́к (нем. Kiebitz) Който наблюдава играчи на табла, карти и пр.

киби́тка (тат.) **1.** Леко преносимо жилище у номадски племена. **2.** Покрита кола. **3.** Покров за кола.

кибома́нтия (гр. kýbos „зар" и mantéia „предсказване") Гадаене с кубчета.

кибу́ц (евр. kibouts „събрание", „колектив") Форма на кооперативно стопанство в Израел, обединяваща определен брой семейства в един общ колектив.

ки́ви, ки́ви-ки́ви (австр.) Птица от разред безкрили, подклас бягащи птици; перушината е сивокафява, гъста и наподобява косми. Живее в Нова Зеландия.

киво́рий (игр. kibórion) Чаша, купа, потир за причастие.

киво́т (гр. kibotós) Ковчег; ковчег на скрижалите на Мойсеевото законодателство; старозаветен ковчег.

ки́зелгур (нем. Kieselgur) Рохкав землист материал, който поема течност пет пъти повече от своята тежест; употребява се като абсорбент при производство на динамит, стъкла, керамика и др.

кизери́т (от нем.) Минерал, който съдържа магнезий и влиза в състава на минералните торове.

кий (полс. kij) Дълга билярдна пръчка за удряне на топките; щека.

ки́йстон (от собс.) Вид подвижна сонда, която се употребява за търсене на полезни изкопаеми чрез пробиване на дупки.

кик (англ. kick) *сп.* Несполучлив удар в топката (при футбол, хокей).

кикимо́ра (рус.) **1.** *мит.* Нечиста сила в женски образ; таласъм. **2.** *прен.* Смешно и грозно облечена жена; грозотия.

киклѝк, циклѝк (гр. kiklikós от kýklos „кръг“) *литер.* Древногръцки епически поет, който подражава на Омир.
кикс (англ. kicks) *сп.* Несполучлив удар на топка при игра на билярд.
кил (хол. kiel) **1.** Гредата, която служи за основа на долната част на плавателен съд. **2.** Долната заострена надлъжна част на кораб или лодка. **3.** Отвесната опашна неподвижна плоскост на самолет.
кѝла (нгр. kili) *мед.* Изсипване, херния.
кѝлав (от гр.) Изсипан, болен от херния.
килва́тер (хол. kielwater) Дирята, която оставя след себе си плаващият кораб.
килва́терна коло́на (от хол.) Начин на плаване на корабите един след друг (по килватера на първия).
кѝлер (к. лат. cellarium през гр.) Стаичка за хранителни продукти и други домашни потреби.
килѝен (от гр.) **1.** Който се отнася до килия или се помещава в килия. **2.** *прен.* Таен.
килѝм (тур. kilim от перс.) Пъстроцветна вълнена тъкана постилка за под или за стенна украса.
килѝя (гр. kéllion от лат. cella „клетка“) **1.** Манастирска стаичка за монах. **2.** Малка стая в затвор. **3.** Шестоъгълна кутийка в пчелна восъчна пита.
кило́ (фр. kilo от гр. chílioi „хиляда“) **1.** Като първа съставка на сложни думи за мярка у в е л и ч а в а основната единица с 1000. **2.** = килограм.
килова́т (*кило* и *ват*) Единица мярка за мощност, която е равна на 1000 вата или на 1,36 конски сили.
килова́тчас (*киловат* и *час*) Единица мярка за работа, равна на работата, която извършва за един час машина с мощност 1 киловат.
килово́лт (*кило* и *волт*) Единица мярка за електрическо напрежение, която е равна на 1000 волта.
килогра́м (*кило* и *грам*) Мярка за тежест, равна на 1000 грама.
килограмомéтър (*килограм* и *метър*) Единица мярка за работа и енергия, която е равна на количеството работа, изразходвано при вдигане на тежест от един килограм на височина един метър.
килокало́рия (*кило* и *калория*) Единица мярка за топлина, равна на 1000 калории.
килолѝтър (*кило* и *литър*) Хиляда литра.
километра́ж (фр. kilométrage) **1.** Означаване на километрическо разстояние. **2.** Възнаграждение за пропътувани километри.
киломéтър (*кило* и *метър*) Мярка за разстояние от хиляда метра.
килопарсéк (*кило* и *парсек*) *астр.* Единица мярка за междузвездни разстояния, равна на 1000 парсека.
килохéрц (*кило* и *херц*) Единица мярка за честотата на трептенията, равна на хиляда херца.
килоцѝкъл (*кило* и *цикъл*) Единица за определяне броя на трептенията, равна на 1000 трептения в секунда.
кѝлсон (англ. keelson) Греда в плавателен съд, която е успоредна на кила.
кимва́л (гр. kýmbalon) Музикален инструмент от два медни диска, които се удрят един в друг и издават остър звук; ср. чинели.
кимио́н (гр. kýmion) **1.** Едногодишно растение от семейството на сенникоцветните. **2.** Семената на това растение, които се употребяват за подправка на ястия, в колбасарството, в медицината, парфюмерията и др.
кимогра́ма (гр. kŷma „вълна“ и grámma „писмо“) Следата (кривата) на звука, която се получава при запис с кимограф (2).
кимогра́ф (гр. kŷma „вълна“ и gráphō „пиша“) **1.** Уред за графическо означаване на различни физиологически процеси. **2.** Уред за записване кривата на звука при експерименталната фонетика.
кимогра́фия (от гр.) Метод за изследване дейността на подвижни органи (сърце, стомах, ребра, диафрагма) чрез кимограф.

кимонó (яп.) 1. Японска мъжка и женска дреха като халат. 2. Женска широка домашна дреха.

кúнг (кит.) „Свещена книга" на китайците, в която е изложено учението на Конфуций.

кúнгстон (англ. kingston) Клапа в подводната част на кораб за вземане вода от морето.

кúнема (гр. kínēma „движение") *езиков.* Дейността на един орган при произнасянето на един звук; напр. звукът „п" има само една устна кинема, а звукът „м" има три кинеми — устна, гърлена и носова.

кинемáтика (от гр. kínēma „движение") Раздел от теоретичната механика, който изучава движението на телата от чисто геометрично гледище, без да се обръща внимание на силите, които движат телата, и на масите им.

кинематогрáф (гр. kinema „движение" и гр. gráphō „пиша") 1. Апарат за снимане върху филмова лента на движещи се обекти или за прожектиране на екран движещи се картини. 2. *остар.* Помещение за публично прожектиране на такива картини; кинотеатър.

кинематогрáфия (гр. kinēmatographía) Изкуство и промишленост за производство на филми и за тяхното прожектиране.

кинескóп (гр. kinéō „движа" и skopéō „гледам") Приемателна електроннолъчева лампа за възпроизвеждане на постъпващите от предавателя сигнали в телевизор.

кинéтика (гр. kinētikḗ) 1. Дял от теоретичната механика, който се занимава със силите, които причиняват движението на телата или изменят тяхното движение. 2. Дял от физикохимията, който изучава скоростта и механизма на химическите реакции и междинните продукти, образувани при реакциите.

кинетúчен (гр. kinētikós „движещ") Който предизвиква движение; двигателен.

кинетоскóп (гр. kinētós „движещ" и skopéō „гледам") Уред, построен от Едисон през 1894 г., за фотографско възпроизвеждане на движението.

кинетофóн (гр. kinētós „движещ" и phōnḗ „глас") Звуков филм.

кинефикáция (*кино* и лат. facio „правя") Създаване на мрежа от кинотеатри в известна област и снабдяването им с необходимата апаратура.

кинефицúрам (*кино* и лат. facio „правя") Уреждам мрежа от кинотеатри с необходимата апаратура.

кинжáл (рус. от ар.) Кама, сабя, двуостър нож; ср. ханджар.

кинúсвам (гр. kinéō „движа се") Тръгвам.

кинкалéрия (фр. quincaillerie) 1. Дребна стока от различни изделия (мъниста, гребени, копчета, кърпи, чорапи, мазила и подобни). 2. Магазин за продаване на такава стока.

кúно (от гр.) 1. Кинематография; кинопредставление. 2. Кинотеатър.

киноапарáт (*кино* и *апарат*) 1. Апарат за прожектиране на филми; кинематограф. 2. Апарат за снимане върху филмова лента на движещи се обекти.

киноателиé (*кино* и *ателие*) Отделение от промишлено предприятие за изработка на филми, в което стават вътрешни снимки, изработване на филмите и пр.

киновáр (нгр. kinnávari) 1. Минерал с червен цвят, живачен сулфид. 2. Яркочервена боя; ср. цинобър.

киновáрен (гр. kinnavários) Червен.

кинокáдър (*кино* и *кадър*) Всяка отделна снимка от кинолента; м о н т а ж е н к и н о к а д ъ р — отделно действие във филм, снето със спазване на неговата непрекъснатост; с ц е н а р е н к и н о к а д ъ р — режисьорско разяснение на съдържанието на всяка отделна сцена, която ще се снима.

кинокефáл (гр. kýōn, kynós „куче" и kephalḗ „глава") Маймуна с глава, прилична на кучешка.

кинолабораторúя (*кино* и *лаборатория*) Лаборатория за изработване на негативите и приготвяне на филмите.

кинолóгия (гр. kýōn, kynós „куче" и lógos „наука") Отдел от зоологията, който се занимава с кучетата.
киноникó (гр. koinonikós „приобщаващ") Църковна песен през време на литургията; причастен.
кинооперáтор (*кино* и лат. operātor) Специалист, който снима или прожектира филми.
киностýдио (*кино* и *студио*) Студио за снимане на филми.
кинорежисьóр (*кино* и *режисьор*) Ръководител на постановка на пиеса за кинематограф.
кинотеáтър (*кино* и *театър*) Помещение за прожектиране на филми пред публика, помещение за кинопредставления.
кинофестивáл (*кино* и *фестивал*) Периодичен преглед на най-хубавите филми на една или много страни или на филми с определена тематика.
кипарúс (гр. kypárissos) Вечнозелено хвойново дърво.
кúпрегел (нем. Kippregel) Геодезически инструмент за визиране и определяне на вертикални ъгли и на разстояния.
кúпу (исп. qui pus от перуан.) Древно перуанско писмо от разноцветни сукани върви, по които има различно завързани възелчета.
кир[1] (гр. kýrios) Господин, господар.
кир[2] (тур. kir) Нечистотия от пот по тяло или дрехи.
кираджúя (тур. kiraci от ар.) 1. Превозвач на чужди стоки. 2. Наемател на помещение.
кирáса (фр. cuirasse) Броня, ризница.
кирасúр (фр. cuirassier) Конник с кираса; добре въоръжен конник, на когото в парадното облекло имало и кираса.
кирéнска школа, кирéнци (от собс.) Древногръцка философска школа, основана от Аристип, ученик на Сократ, която провъзгласявала за висше благо чувственото удоволствие; изразявала идеологията на робовладелската аристокрация (по името на гр. Кирена).
кирéч (тур. kireç) Вар.
кирúя (тур. kira) 1. Наем, заплащане за наето помещение, за превоз, земя и др. 2. Превозване на чужди стоки.
кирпúч (тур. kerpiç) Непечена тухла.
кúста (гр. kýstis) *мед.* Кухина, образувана в някой орган и изпълнена с течност или друга материя.
кистáлгия (гр. kýstis „мехур" и álgos „болка") *мед.* Болка в пикочния мехур.
кистúт(ис) (гр. kystítis) *мед.* Възпаление на пикочния мехур; цистит.
кит[1] (гр. kêtos) Най-големият морски бозайник с тяло на риба; ср. кашелот.
кит[2] (нем. Kitt „цимент") Лесно втвърдяващ се материал, който има широко приложение в бояджийството.
китáра (гр. kithára) 1. Древногръцки струнен музикален инструмент с плоска резонаторна кутия, наподобяващ лирата, но по-голям от нея. 2. Струнен музикален инструмент с плосък корпус, слабо наподобяващ цифрата 8, с 6 или 7 струни.
китарúст (гр. kitharistḗs) Свирач на китара.
китарóдес (гр. kitharódēs) Певец, който си акомпанира на китара (в древна Гърция).
кúтел (нем. Kittel) Лятна бяла офицерска куртка.
кифóзис (от гр. kyphós „крив") *мед.* Изгърбяване, изкривяване на гръбначния стълб; гърбица.
кифонúзъм (гр. kyphonismós) Телесно наказание, при което сврзвали ръцете и краката, а тялото намазвали с мед и го оставяли да го хапят мухите.
кишмúш (тур. kişmiş) Дребнозърнесто грозде без семки, от което се правят стафиди.
клавесúн (фр. clavecin) Старинен клавишно-струнен музикален инструмент, предшественик на пианото.
клавиатýра (нем. Klaviatur от лат. clavis „ключ") Всичките клавиши на музикален инструмент, пишеща, сметачна и др. машини.
клавикóрд (фр. clavicorde) Старинен клавишно-струнен музикален инстру-

мент с четириъгълна или триъгълна форма, приличен на клавесин.

клавикула (лат. clavicula) *анат.* Ключица.

клавикуларий (лат. clavicularius) Ключар.

клавир (нем. Klavier) Общо название на група струнни клавишни инструменти (клавикорд, клавесин, пиано и др.).

клавираусцуг (нем. Klavierauszug) Приспособяване на оркестрова или оперна музикална творба за пиано.

клавиш (от лат. clavis „ключ") **1.** Кокалена или дървена пластинка на пиано, хармониум и др., която се удря с пръст и докарва в движение чукче, удрящо струна. **2.** Завършък на лостче при различни механизми (пишещи и сметачни машини, телефонни апарати и др.), по които се удря с пръсти или се натискат, за да работят; бутон.

кладодий (от гр. kládos „клон", „вейка") Видоизменено листовидно стъбло, което изпълнява функции на листа.

кладония (лат. cladonia от гр. klados „вейка") Род лишеи, някои видове от които служат за храна на северните елени през зимата.

клайстер (нем. Kleister) Лепило от скорбяла или брашно.

клак (фр. claque) *остар.* Цилиндър, който може да се сгъва; сгъваема парадна шапка на дипломати, адмирали и др.

клаксон (англ. klaxon) Електромагнитен уред (в автомобил, трактор, мотоциклет и др.) за издаване на сигнален звук, усилван чрез фуниевидна тръба.

клакьор (фр. claqueur) Нает срещу възнаграждение човек да ръкопляска на артист или оркестър и др., за да създаде впечатление за успех.

клamер (нем. Klammer) Щипка (скобка) от тел, дърво или пластмаса за прищипване на отделни листа, дрехи към въже и др.

клан (келт.) **1.** Родова община, група роднини (предимно у шотландците). **2.** *прен.* Котерия, партия.

клапа, клаган (нем. Klappe) **1.** Машинна част върху неголям отвор в механизъм, която се отваря и затваря през време на работа на този механизъм, за да регулира преминаването на течности, пара, газ и др. между две камери, между камера и атмосфера, между вода и тръбопровод и др. **2.** Приспособление, което отваря или затваря звуков отвор в духови инструменти. **3.** Преграда в сърцето, която възпира връщането на изтласканата кръв.

кларификация (лат. clarus „ясен" и facio „правя") Избистряне, очистване.

кларнет, кларинет (фр. clarinette) Дървен духов музикален инструмент с над 20 клапи.

кларнетист (фр. clarinettiste) Свирач на кларнет.

клас (лат. classis „разред") **1.** Група, съвкупност от животни, растения, отделни предмети или явления, които имат общи признаци. **2.** Група ученици, които минават за една година обща програма. **3.** Група ученици от музикално или друго училище, която изучава един инструмент или предмет. **4.** Подразделение на училищния курс, което обхваща едногодишно обучение. **5.** *прен.* Учебна стая. **6.** *науч.* Подразделение, дял при класификация на животни или растения. **7.** В аритметиката — съвкупност от цифри на три съседни разреда, напр. първи клас образуват единиците, десетиците и стотиците. **8.** *спец.* Степен на повишение за прослужени години.

класа (лат. classis „разред") **1.** *мн. ч.* Големи групи от хора, които се различават по своето място в исторически определената система на общественото производство, по своето отношение (най-често закрепено и оформено в законите) към средствата за производство, по своята роля в обществената организация на труда, а следователно по начините на получаване и по размерите на оная част

от общественото богатство, с която те разполагат (В. И. Ленин). 2. Разред на местата във влак, параход и др. според удобствата и цената. 3. *прен.* Степен, качество, достойнство.

класи́к (лат. classicus „първокласен") 1. Древногръцки и латински писател. 2. Общопризнат велик писател, музикант, художник, учен и друг културен деец. 3. Завършил класическо образование. 4. Ученик в класическа гимназия или студент по класическа филология. 5. Специалист по класическа филология.

кла́сика (от лат.) Всепризнати за образцови произведения на изкуството и литературата.

класи́рам (от лат. classis „разред") 1. Разпределям по класове, групирам според определени качества. 2. Определям заплата и допълнителни възнаграждения на служещ въз основа на документи. 3. Признавам за изпълнил успешно известни изисквания при състезания.

класифика́тор (от лат. classis и facio „правя") 1. Специалист по класификация. 2. *техн.* Приспособление за сортиране на руди и въглища според едрината им.

класифика́ция (от лат. classis „разред" и facio „правя") Разпределяне на предмети, явления и понятия на класове, редове, видове и др. според общи признаци.

класифици́рам (от лат. classis „разред" и facio „правя") Разпределям нещо на класи, групи, отдели според определени отличителни белези.

класици́зъм (от лат. classicus „първокласен") 1. Направление в литературата и изкуството, което смята за норма античното изкуство и поетика и се старае да им подражава. 2. Направление в изобразителните изкуства, което използува антични сюжети. 3. Система на образование, в основата на която лежи изучаването на класическите езици и класическата древност. 4. Съвършено художествено творчество, което се отличава с яснота, завършеност, хармоничност между формата и съдържанието.

класи́чески (от лат. classicus „първокласен") 1. Античен, свойствен на древните гърци и римляни. 2. Свойствен на класик (2); образцов, отличен, забележителен. 3. Типичен, характерен; класически езици — старогръцки и латински.

класьо́р (фр. classeur) Папка от дебели мукавени корици или друго приспособление, снабдени със специален механизъм за подреждане на кореспонденция, документи и др.

кла́уза (лат. clausa „затворен") 1. *юр.* Член в договор. 2. Уговорка, уговорено.

клаузу́ла (от лат. clausus) 1. *юр.* Всяко условие в договор. 2. Уговорка, уговорено. 3. *литер.* Край на стих, ритмически завършък, който обхваща последната ударена сричка и следващите след нея неударени; мъжка клаузула — с ударение на първата сричка; женска — с ударение на предпоследната; дактилна—с ударение на третата сричка от края.

кла́фтер (нем. Klafter) Мярка за дължина = 1,82 м.

клевейт (нов.) Уранова смолиста руда, от която се добиват радий и уран.

клевре́т (от лат. collibertus „другар" през гр. и ст. бълг.) Поддръжник, другар.

клеймо́ (рус.) 1. Печат, с който се поставя белег чрез жигосване. 2. Печат, щемпел. 3. Белегът от вгорен печат. 4. *прен.* Срам, безчестие, позор.

кле́ма (нем. Klemme) 1. Контакт, витло. 2. Приспособление за скачване на електрическа жица за даване на сигурен контакт. 3. Място в електрическа верига или машина, откъдето се отвежда ток. 4. Преса, менгеме.

клепси́дра (гр. klepsýdra) Воден часовник, който измерва времето по количеството вода, която изтича от резервоара.

клептома́н (гр. kléptō „крада" и manía „лудост") Лице, което страда от болест да краде.

клептома́ния (гр. kléptō „крада" и manía „лудост") Болезнена склонност към кражба.

клер (фр. clair) Ясен (за шрифт при телеграфиране).

клерика́л (фр. clérical от гр.-лат.) **1.** Принадлежащ към духовенството. **2.** Привърженик на клерикализма, член на клерикална партия. **3.** *прен.* Назадничав.

клерика́лен (лат. clericālis „свещенически" от гр. klêros) **1.** Духовнишки, попски, църковен. **2.** Назадничав, поддържащ господството на църквата в политическия и обществения живот; отживял времето си.

клерикали́зъм (фр. cléricalisme от гр.) Политическо реакционно направление, което се бори за господство на църквата (предимно католическата) и духовенството в политическия и културния живот.

клефт (нгр. kléphtēs „хайдутин") Борец за свобода в Гърция през миналия век.

клива́ж (англ. cleavage) Свойство на някои скали да се цепят на тънки плочки поради силен натиск при образуване на земната кора.

кли́вер (хол. kluiver) Предно триъгълно корабно платно.

кли́вия (к. лат. Clivia от собс.) Вид стайно цвете.

клие́нт (лат. cliens, entis „покровителствуван") **1.** В древния Рим — непълноправен гражданин, който зависел в правно отношение от патрона си. **2.** Постоянен посетител на магазин, работилница, заведение и пр. **3.** Лице, което има делови отношения с банка, предприятие, фирма и пр. **4.** Лице, което търси услуги на адвокат, съдилище, лекар и др.; доверител, пациент.

клиенте́ла (лат. clientēla) Съвкупност от всичките клиенти на едно лице или предприятие.

кли́зма (гр. klýsma „измиване") Вкарване с помощта на иригатор през задния проход вода или друга течност за прочистване и лекуване.

кли́ка (фр. clique) Група от хора, обикновено властническа, обединени за постигане на користни цели, които си служат с всички непочтени средства; шайка.

кли́макс (гр. klímax „стълба") *литер.* Стилна фигура, при която думи и изрази се подреждат така, че следващите са по-изразителни и по-действени; възходяща градация, напр. „Дойдох, видях, победих".

климакте́р (гр. klimaktér „стъпало") Опасен момент в живота на човека.

климакте́рий, климакте́риум (гр. klimaktērikós „степенен", „редуващ се") Период за прекъсване дейността на половите жлези на жената поради настъпване на старост (между 45 и 55 година); критична възраст.

климактери́чен, климактери́чески (гр. klimaktērikós) **1.** Който е с качества на климактерий. **2.** Постепенен.

кли́мат (гр. klíma, atos) Съвкупност от метеорологичните условия (температура, влажност, ветрове, валежи и др.), присъщи на дадена местност.

климати́чна гимна́зия (от гр.) Училище за ученици, които се нуждаят от благоприятни за здравето им климатични условия.

климатогра́фия (гр. klíma и гр. gráphō „пиша") Раздел от климатологията, който описва климатите.

климатоло́гия (гр. klíma и lógos „наука") Наука за климата, за неговото формиране и географско разпределение.

климатотера́пия (гр. klíma и therapéia „лекуване") Използуване на климата в отделни местности за лечебни цели.

кли́ника (гр. klinikós „лежащ на легло") Отделение от научно уредена болница, където болните са на легло и лекуването им е свързано с научнопреподавателска работа.

клиници́ст (от гр. klinikós) Лекар от клиника; специалист по клиническо лекуване.

клини́чески (гр. klinikós) Който принадлежи и е свойствен на клиника.

кли́нкер (англ. clinker) 1. Висококачествена тухла, много добре изпечена и много здрава. 2. Сгур от каменни въглища.

клиноме́тър (гр. klínō „навеждам се" и métron „мярка") 1. Уред за измерване наклон на насипи. 2. Уред за определяне наклона на пласт или рудна жила. 3. Уред за измерване на накляняването на кораб или самолет.

клинч (англ. clinch „клещи") *сп.* Положение при боксови състезания, когато един от играчите (или двамата) стиска едната или двете ръце на противника като в клещи.

кли́нчер-апара́т (англ. clincher и *апарат*) Апарат за затваряне на консервни кутии и др.

Кли́о (гр. Kleió) 1. *мит.* Муза на историята. 2. *прен.* Историческа наука.

кли́пер (англ. clipper) Бързоходен тримачтов кораб с платна.

клипс (англ. clip) Приспособление за защипване на нещо (обици, украшение за коса и др.).

клир (гр. klêros) 1. Духовенство. 2. Клирос.

клири́к (гр. klērikós) Духовно лице, духовник, свещенослужител.

кли́ринг (англ. clearing) Система за уреждане на плащанията между държави чрез уравняване по сметководен начин, без да се изнасят девизи, понеже вносът трябва да е равен на износа.

кли́рос (гр. klêros) Издигнато място за певци от двете страни на царската врата в църква — десен и ляв клирос; клир (2).

кли́росник (от гр.) Монах, духовник.

клиса́р (от гр. ekklēsía „църква") Църковен слуга.

клисти́р (гр. klistérion през нгр.) 1. Клизма. 2. Иригатор.

клису́ра (гр. kleisoúra) Тесен планински проход; теснина.

клиф (англ. kliff) Стръмен брегов откос, образуван при подкопаване на брега от морски вълни.

клише́ (фр. cliché) 1. *печ.* Издълбан на дърво или метал образ или текст в обратен вид за печатане от него. 2. Отпечатаният образ по този начин. 3. *прен.* Шаблонен израз, изтъркана фраза.

клиши́рам (фр. clicher) 1. Приготвям клише, изработвам клише. 2. *прен.* Изтърквам от постоянна употреба; правя обикновен.

клоа́ка (лат. cloāca) 1. Подземен канал за изтичане на нечистотии. 2. Замърсено място, занемарено в санитарно отношение. 3. *прен.* Безнравствено общество. 4. *анат.* Изходно отвърстие, общо за червата и за пикочно-половите органи у птиците, акулите и др.

клозе́т (англ. closet от clausus „затворен") Нужник, заход; тоалетна.

кло́ничен, клони́чески (от гр. klónos „бързо движение") *мед.* Който следва бързо един след друг.

кло́пфер (нем. Klopfer) Телеграфен апарат, с който се приемат сигналите на азбуката на Морз от телеграфиста по слух.

кло́ун (англ. clown) 1. Артист-комик; комическо лице в английската драма от XVI в. насам. 2. Цирков артист, който изпълнява смешни роли; смешник, шут.

клош (фр. cloche „камбана") Скроена на верев дреха, та става в долната си част широка и надиплена.

клуб (англ. club) 1. Организация, която обединява лица от един социален кръг, професия и др. за дружно почиване и развлечение. 2. Спортна организация. 3. Помещение на такива организации. 4. Организация за политическа, научна, спортна или художествена проява; организация за съвместна почивка, развлечение или културно-просветна проява при някое учреждение. 5. Название на политически партии (през време на Френската буржоазна революция).

клуп (нем. Kluppe) 1. Инструмент за правене нарези на винт или тръба, винторезна дъска. 2. Специални клещи в текстилни машини, които за-

хващат ивите по двата края на плата, за да го обтегнат.

клюз (англ. clews) **1.** Отвор на борда на кораб, през който се спуска котвената верига. **2.** *прен.* Диря, посока.

кне́дли (чеш. knedly) Ядене от картофи с подправки и месо или риба, което представлява сварени топки във вряла вода и полети с мазнина или оваляни в запържена галета.

кнехт (нем. Knecht) **1.** Крепостник. **2.** *мн. ч.* Двойни ниски метални или дървени стълбове на палубата на кораб до борда за навиване на въжета, чрез които корабът се закрепва или се примъква до брега.

кни́ксен (нем. Knicksen) Почтителен поклон с приклякане; реверанс.

кнут (рус.) Камшик; бич.

коагула́нт (лат. coagulans, antis) Вещество или въздействие, което предизвиква коагулация на колоидните разтвори.

коагула́т (лат. coagulātus) Утайка, образувана при коагулация на колоиден разтвор.

коагула́тор (н. лат. coagulātor) Уред за образуване на колоидни разтвори.

коагула́ция (лат. coagulatio) Процес на наедряване на колоидалните частици в резултат на слепване или съединяване под действието на молекулните сили на сцепление; пресичане, утаяване.

коали́рам се (от лат.) Съюзявам се, обединявам се.

коалицио́нен (лат. coalitus „съюзен") Образуван върху началата на коалиция; обединен, съюзен, съвместен, дружен.

коали́ция (лат. coalitus през фр. coalition) **1.** Обединяване, съюзяване за постигане на общи цели. **2.** Съюз, споразумение на политически партии. **3.** Съюз на държави.

коапта́ция (лат. coaptatio „съединяване") *мед.* Наместване на счупени кости.

коафьо́р (фр. coiffeur) Бръснар, фризьор.

коафю́ра (фр. coiffure) Прическа.

коба́лт (нем. Kobalt) **1.** Химически елемент със свойства на метал, знак Co, пореден номер 27, ат. тегло 58,94; по-твърд от желязото, има сребристобял цвят с червеникав оттенък. **2.** Боя с тъмносин цвят, която съдържа този метал.

кобалти́н (от нем.) Минерал, съединение на кобалта, от който се добива кобалт, синя боя и др.

ко́бза (тюрк.) Старинен народен украински струнен инструмент (струните са от 2 до 16).

кобза́р (от тюрк.) Украински народен певец, който си акомпанира на кобза.

ко́бра (порт. cobra) **1.** Много отровна змия от рода на очиларките, живее в Южна Америка, Индия и др. **2.** *прен.* Зла и проклета жена.

кобу́р, кубу́р (тур. kubur) **1.** Кожен калъф за револвер. **2.** Кожена чанта, прикрепена отпред на седло.

ко́вбой (англ. cow „крава" и boy „момче") Северноамерикански говедар; пастир, който пасе стада, като язди на кон.

ковьо́р (рус.) Ръчно или фабрично украсена тъкан за стена; килимче.

когна́т (лат. cognatus) *юр.* Роднина по майка или баща.

когна́ция (лат. cognatio) *юр.* Кръвно родство.

код (фр. code) **1.** Система от условни знаци или сигнали за предаване на сведения по различни линии за свързване (телефон, телеграф, радио и др.) или за шифроване на текст при секретна кореспонденция (военна, дипломатическа, научна и т. н.). **2.** Система от условни команди във вид на набиране на числа, която се прилага при изчислителните машини. **3.** Правило или ключ, които позволяват да се разчитат или разбират шифровани писма или тайни сигнални предавания; шифър. **4.** *езиков.* Условна езикова система, с помощта на която се транскрибира или превежда езиково съобщение.

ко́да (ит. coda от лат. cauda „опашка") **1.** *литер.* Допълнителен стих в сонет или други стихотворни форми с опре-

делено число стихове. 2. *муз.* Допълнителна част в края на музикално произведение, която е извън неговия строеж; заключение.

кодеи́н (от гр. kódeia „главичка на мак") Безцветен прах, получаван от опия; употребява се като лекарство против кашлица.

ко́декс (лат. codex) 1. Сборник от закони. 2. Съвкупност от правила. 3. Стар ръкопис (с подвързия).

коджа́ (тур. koca) Доста голям; доста много, доста.

коди́ране (от фр.) Прилагане на код, употреба на код.

кодифика́тор (к. лат. codificātor) Съставител на сборници от закони, занимаващ се с кодификация.

кодификацио́нен (от лат. codificatio, ōnis) Който се занимава с кодификация.

кодифика́ция (лат. codificatio) Начин на систематизиране и събиране на законите в една страна по отделните отрасли на правото.

кодифици́рам (лат. codifico) Систематизирам, събирам на едно действуващите закони, които се отнасят към една област на правото.

кодици́л (лат. codicillus) *юр.* Прибавка към завещание.

ко́дов (от фр.) Който е присъщ или с качества на код; таен, неразбираем за непосветените.

кодо́ш, кодо́шка (тур. kodoş) 1. Сводник, сводница. 2. Подстрекател.

коефицие́нт (лат. coefficiens, entis) 1. *мат.* Постоянна или известна величина, която е множител на друга непостоянна или неизвестна величина. 2. Число, поставено като множител на алгебричен израз. 3. Величина, която изразява определено свойство на физическо вещество или устройство.

козме́тика (гр. kosmētiké от kosméo „украсявам") 1. Средства и мероприятия за поддържане и подобряване на кожата. 2. Начин и средства за разхубавяване на лицето и тялото. 3. Изкуство за приготвяне на разкрасителни средства. 4. Вещества, които се употребяват за разхубавяване на лицето и тялото (пудра, помада, одеколон и др.).

ко́зни (рус.) Злонамерени замисли против някого; интриги.

ко́итус (лат. coitus) Съвкупление.

койне́ (гр. koiné „общ") *езиков.* Общогръцкият език, който се е създал през IV и III в. пр. н. е. въз основа на атическия диалект и постепенно е изместил старогръцките диалекти.

кок[1] (хол. kok) Готвач на кораб.

кок[2] (фр. coque) Увита на топка женска коса отгоре или отзад на главата.

ко́ка (исп. coca) Тропическо растение, от листата на което се добива кокаин.

кокаи́н (исп. cocaina) Алкалоид, получаван от листата на растението кока; употребява се като възбудително, обезболяващо и успокояващо болките средство; наркотично вещество.

кокаини́зъм, кокаинома́ния (от исп. cocaina) Болезнена страст за употребяване на кокаин или други опойващи средства.

ко́ка-ко́ла (*кока* и *кола*[2]) Вид разхладително питие.

кока́рда (фр. cocarde) Метален знак с определена форма за униформена шапка.

кокетен (фр. coquet) Стараещ се да се харесва; гиздав, хубав.

кокети́рам, коке́тнича (от фр.) Старая се да се харесам на другите.

коке́тка (фр. coquette) Жена, която се старае да се харесва със своята външност и маниери.

ко́ки (гр. kókkos „зрънце") *мед.* Бактерии със сферична или кълбовидна форма.

коки́ла (фр. coquille) *техн.* 1. Форма от чугун или стомана, в която се излива разтопен метал, за да се получат слитъци. 2. Метална стойка, на която се поставя порцеланово изделие преди изпичането му. 3. Охладително желязно тяло, поставено в пясъка до кухината на леярска форма с цел да отвежда топлината и спомага за по-бързо изстиване на дебели части от отливката.

ко́клюш (фр. coqueluche) *мед.* Магарешка кашлица, остра заразна болест с пристъпи на спазматична кашлица; предимно детска болест.

коко́н (фр. cocon) **1.** Плътна обвивка от тънки влакна, с която се обвиват гъсениците, преди да станат какавиди. **2.** Покривка от втвърдяващи се вещества, с която покриват яйцата си някои безгръбначни (паяци и др.).

коко́на (гр. kokkōna) **1.** *остар.* Дама, госпожа. **2.** *ирон.* Натруфена, гримирана жена.

коко́сов орех (исп. cocos от coco „кокосова палма") Плод на кокосовата палма; сокът му се нарича кокосово мляко.

коко́тка (фр. cocotte) Леконравна жена; проститутка.

кокс (англ. coks, нем. Koks) Твърда, спечена шуплеста маса, получена от каменни въглища, торф, нефтени остатъци и други органически вещества чрез силно нагряване (до 1000°) без достъп на въздух; развива висока температура и се употребява като гориво при високи пещи, в промишлеността и др. и като филтриращо средство.

коксаги́с (тюрк.) Каучуково многогодишно растение.

кокси́рам (от англ. coke) Превръщам в кокс чрез нагряване.

коксобензо́лно производство (от *кокс* и *бензол*) Производство на кокс от въглища, при което се отделят бензол, смола и амоняк; от тяхната преработка се получават нафталин, анилин и др. химически вещества.

копте́йл (англ. coctail) **1.** Питие от няколко вида спиртни напитки, захар и подправки. **2.** Тържествен прием, на който се поднасят напитки и закуски.

кокци́ди (от лат. coccīnus „червен") *зоол.* Вид малки червейчета, личинки на твърде малки насекоми.

кокцидо́за (от лат. coccīnus) Заразително заболяване на домашни и диви животни, предизвикано от кокциди.

ко́ла[1] (гр. kólla „лепило") Определен брой страници, най-често 16, а порядко 4, 8 или 32, получени от сгъването на голям лист хартия, напечатана и от двете страни; а в т о р с к а к о л а — 20 000 печатни знака; и з д а т е л с к а к о л а — единица за определяне обема на издание, изчислена въз основа на печатен лист с размер $^1/_2$ от $^{65}/_{92}$ см.

ко́ла[2] (гр. kólla) **1.** Скорбяла, нишесте за лепене или за колосване на тъкани. **2.** Лепило от скорбяла.

ко́ла[3] (афр.) Растение и семена от това растение, които съдържат кофеин, теобромин и дъбилни вещества и се употребяват за медицински цели и при производството на шоколад и ликьори.

колабора́тор (от лат. cum „със" и labōro „работя") Сътрудник в лабораторна, научна и книжовна работа.

колабораціони́ст (фр. collaborationniste от лат.) Изменник, предател на родината, сътрудник на фашистките окупатори през време на Втората световна война.

колабора́ция (фр. collaboration) Задружна научна работа; сътрудничество.

колаге́н (гр. kólla „клей" и génos „род") Белтъчно вещество, което образува съединителна тъкан и е органическа част на костите и хрущялите.

кола́й (тур. kolay) **1.** Начин, способ. **2.** Лесен способ, леснина.

кола́н (тур. kolan) **1.** Тясна ивица от кожа, плат или друга материя, приспособена за пристягане или прикрепване на дреха към човешко тяло. **2.** Лента от плат, употребявана при тапициране. **3.** Приспособление за пристягане на седло или самар върху товарно животно.

ко́лапс (лат. collapsus „отслабнал") *мед.* Припадане поради нарушаване на кръвообращението при разширяване на малки артериални съдове, предимно в коремната кухина, и препълването им с кръв, вследствие на което кръвта намалява в други важни органи, като мозъка, сърцето и др.

кола́стра (лат. colastra) Първото мляко у жена или животно след раждане.

колатера́лен (лат. collaterālis) Страничен.

ко́лба (нем. Kolben) *спец.* Стъклен съд с различна форма, най-често кълбообразен и с дълго гърло, обикновено огнеупорен, който служи за нагряване на течности при лабораторни опити.

колба́с(а) (рус.) Напълнено черво с кълцано месо, приготвено със сланина и подправки; салам.

коле́га (лат. collēga) Другар по служба или занимание.

коле́гия (лат. collegium) **1.** Целият състав на едно учреждение, колегите. **2.** *ист.* Название на министерствата в различно време в отделните държави (в Русия до 1802 г.). **3.** Ръководен орган при избори или за даване съвети при някое учреждение. **4.** Тяло; съвет. **5.** Название на някои средни учебни заведения (в царска Русия и другаде); и з б и р а т е л н а к о л е г и я — всичките избиратели на една административна избирателна единица.

коле́ж (фр. collège) **1.** Средно учебно заведение. **2.** Средно учебно заведение с пансион. **3.** В Америка — висше учебно заведение.

колекти́в (лат. collectīvus „събирателен") Група от хора, обединени от обща работа; групово обединение от едно цяло.

колекти́вен (лат. collectīvus „събирателен") Общ, задружен, съвместен, основан на принципа на колективизма.

колективиза́ция (от лат. collectīvus „събирателен") Превръщане в колектив, образуване на колектив; к о л е к т и в и з а ц и я н а с е л с к о т о с т о п а н с т в о — доброволно обединяване на бедните и средните земеделски стопани в големи машинизирани високопроизводителни стопанства.

колективизи́рам (от лат.) Правя колективизация, образувам колективно обединение.

колективи́зъм (от лат.) **1.** Общност на притежаване и използуване на труд. **2.** Принцип на комунистическия морал, който култивира преданост към общите интереси, солидарност и взаимопомощ между хората, прот. индивидуализъм.

колективи́ст (фр. collectiviste от лат.) Привърженик на колективизма.

колекти́вност (от лат.) Задружност, общност, дружественост.

коле́ктор (лат. collector) **1.** Лице, което събира, описва и пази образци от природонаучни обекти; събирач на минерали, растения, животни и др.; колекционер. **2.** Главен открит или закрит и проходим канал, който събира и отвежда водите от канализиран район или басейн. **3.** Цилиндър на динамомашина, в който променливият ток се превръща в постоянен. **4.** Част от електростатична машина, която събира електрическите товари и ги отвежда в проводниците. **5.** Смукателна тръба, която разпределя гориво по цилиндрите. **6.** Околовръстен канал при леярска форма за равномерно разпределение на разтопения метал. **7.** Книжен склад, който събира и разпределя книги за библиотеки. **8.** Подземна галерия за поставяне на кабели.

колекционе́р (фр. collectionneur) Лице, което прави колекции, събира, систематизира и пази ценни и редки предмети.

коле́кция (лат. collectio) Сбирка от еднородни предмети, които представляват научен, художествен или исторически интерес.

коленхи́ма (гр. kólla „лепило", en „в" и chymós „сок") Тъкан на растения, която им придава якост.

колере́та (фр. collerette) Яка от дантела или фин плат, която носили мъже и жени от висшето общество през средните векове; дамска дантелена яка.

коле́т[1] (фр. collet) **1.** Яка. **2.** Бяла къса дреха на кирасирските полкове на някои армии.

коле́т[2] (от фр. colis) Вързоп, пакет, приготвен за изпращане.

колибакте́рия (от гр. kólon „дебело черво" и *бактерия*) Бактерия, която

живее в дебелото черво и която на друго място в червата, кръвта или органи предизвиква болестни промени; ср. колибацил.

колибацйл (*колика* и лат. bacillum) *мед.* Малка бактерия; ср. колибактерия.

колйбри (исп. colibri от карaиб.) Вид малки птици (някои колкото пчела) с красиви ярки пера; срещат се най-много в Южна Америка.

кóливо (гр. kóllyvon) Варено жито за помен на умрял.

колиé (фр. collier) Огърлица.

колизéй (лат. colossaeus „огромен“ от гр.) Най-големият амфитеатър за циркови представления в древния Рим, запазен в развалини; побирал до 100 000 зрители.

колйзия (лат. collisio) **1.** Съвпадеж на неща, които си пречат взаимно. **2.** Сблъскване на противоположни интереси; противоречие, сблъсък.

кóлика, кóлики (фр. colique от гр. cholikḗ „болест на жлъчката“) *мед.* Остри болки в стомаха, червата и корема.

колйт (гр. kolítis от kólon „дебело черво“) *мед.* Възпаление на дебелото черво.

колкотáр (фр. colcotar) Червена минерална боя, червен окър.

колматáж (фр. colmatage) Изкуствено правене на нанос чрез отбиване на река.

кóло[1] (сърб.-хърв.) Южнославянско народно хоро, придружено с пеене и пляскане на ръце.

кóло[2] (полс. kolo) Обединение на полските националистически партии в парламентите на Германия и Австро-Унгария (до 1918 г.), а също и в Държавната дума на царска Русия.

колóда (рус.) Пълен комплект от карти за игра; тесте.

колóдий, колóдиум (фр. collodion от гр. kolṓdēs „лепкив“) Гъста прозрачна течност, която е разтвор на целулозен нитрат в смес от спирт и етер; при изпаряване на разтворителя се превръща в стъкловиден пласт; употребява се при производство на лакове, целулоид, в медицината, фотографията и др.

колóдка (рус.) Спирачна наставка от дърво, чугун, гумена тъкан и др., която се притиска от спирачния механизъм към въртящо се колело, за да го спре при триенето.

колодрýм (*колело* и *друм*) Място за упражняване и надбягвания на колоездачи.

колоѝд (гр. kólla „лепило“ и éidos „вид“) Вещество, което не кристализира, а във водата дава гъст пихтиест разтвор.

колоидáлен, колоѝден (гр. kólla „лепило“ и éidos „вид“) Скорбеловиден, във вид на лепило, пихтиест.

колóквиум (лат. colloquium) **1.** Беседа на преподавател с учащите се за уясняване на преподаваната материя. **2.** Изпит във форма на разговор без оценка. **3.** Научно събрание за обсъждане на определени проблеми.

колоксилѝн (гр. kólla „лепило“ и oxýs „кисел“) Влакнесто вещество, което се разтваря в спирт и етер (ср. колодий); продукт от непълна нитрация на целулозата.

кóлон (гр. kólon „съставна част“) **1.** *литер.* В античното стихосложение — група еднакви стъпки, обединени в едно цяло с главно ритмично ударение на една от тия стъпки. Такива са диподий, триподий и др. **2.** Ритмично обединени части на немерена реч, които придават отчетливост на фразата.

колóн (лат. colōnus) **1.** В Римската империя и ранното средновековие — полукрепостен селянин. **2.** Земеделец, арендатор. **3.** Колонист, колонизатор (в Америка). **4.** Селянин.

колóна (фр. colonne от лат. columna) **1.** *арх.* Масивен стълб за подпорка или украса, който се състои обикновено от база (основа), тяло и капител. **2.** *печ.* Стълбец, част от страница на книга или вестник, разделена отвесно на две или повече части. **3.** Група от хора или превозни средства в последователен ред; нареждане едно след друго (редица от войски, кораби,

трактори и т. н.); пета колона — привърженици и агенти на врага в родината; предатели.

колона́да (фр. colonnade) 1. Редица колони с покрив, които образуват преддверие на голяма постройка. 2. Алея или коридор, заградени с колони.

колона́т (лат. colonātus) Развила се форма на крепостничеството през време на Римската империя, въз основа на която през средните векове се създал феодалният строй.

колониа́л (фр. colonial) 1. Колониални стоки (кафе, черен пипер, чай и др.). 2. Търговия с колониални стоки. 3. Магазин за такива стоки.

колониа́лен (фр. colonial) 1. Който се отнася към колония, произхождащ от колония; колониални стоки — които по-рано се докарвали само от колониите (чай, какао, черен пипер и др.). 2. Свързан с владеенето на колонии, владеещ колонии; колониална политика — политика на завладяване, експлоатация и национално и политическо потискане на местното население, която се провежда от капиталистическите страни по отношение на колониите.

колониза́тор (фр. colonisateur) 1. Империалист, който заробва трудещите се маси на колониите. 2. Който организира преселване на лица и създава колония.

колониза́ция (фр. colonisation) 1. Заселване на свободни земи в собствената страна. 2. Създаване на колонии, заселване в чужди страни. 3. Заграбване на страна или част от страна от империалистите и безмилостно експлоатиране на населението; насилствено превръщане на някоя страна в колония.

колонизи́рам (фр. coloniser) 1. Превръщам в колония. 2. Заселвам с колонисти.

колони́ст (от фр.) 1. Преселник в чужда държава. 2. Жител на колония, колониален жител. 3. Участник, член в някоя смяна летовници в лятна колония или почивна станция.

коло́ния (лат. colonia) 1. Област или страна, заграбена от капиталистическа държава за пласиране в нея стоки и капитали и изнасяне от нея суровини и безпощадно експлоатиране на местното население. 2. В древния свят — заселване на граждани от дадена държава в чужди, завладени земи. 3. Заселване на преселници. 4. Селище на преселници. 5. Всичките лица на една националност, които живеят в чужд град или държава. 6. Общежитие, в което летуват ученици, студенти и др.; почивна станция. 7. *биол.* Съвкупност от организми, които съставляват едно цяло (например коралите).

коло́нтитул (нем. Kolumnentitel) Надпис в някои книги над всяка страница, който съдържа заглавието на книгата или заглавието на глава, отдел, а при речници — първата и последната дума на същата страница.

коло́нцифра (нем. Kolumnenziffer) Цифрата, която показва поредния брой (номер) на страницата или колонката на книга.

колорату́ра (лат. coloratura „окраска“) 1. *муз.* Украсяване на вокална партия с бързи, технически трудни виртуозни пасажи и мелизми. 2. Способност на гласа да възпроизвежда такива пасажи.

колорату́рен (от лат.) 1. Свойствен на колоратура. 2. Който притежава качества на колоратура, с хубав глас за изпълняване на мъчни пасажи.

колориза́ция (фр. colorisation) Оцветяване.

колориме́трия (лат. color „цвят“ и гр. metréo „меря“) 1. Количествено определяне на цвета, предимно с колориметър. 2. Метод за количествено определяне на вещества и разтвори чрез превръщането им в оцветени съединения и измерване интензивността на оцветяването.

колориме́тър (лат. color „цвят“ и гр. métron „мярка“) Уред за определяне и характеристика на цвета или на концентрацията на оцветен разтвор.

колори́рам (от лат.) Оцветявам, боядисвам.

колори́ст (от фр.) 1. Художник, който е майстор на цветовете. 2. Специалист по боядисване на платове.

колори́т (ит. colorito от лат.) 1. Взаимоотношение на тонове и краски в една картина, подчинено на един общ тон. 2. Характерна особеност на нещо (произведение, местности и др.).

колори́тен (от лат.) Който прави впечатление със своята окраска; ярък, живописен, картинен.

ко́лос (гр. kollossós „голяма статуя") Нещо грамадно, преголямо, великан, особено за статуя, стълб (по название на огромната статуя на бога на слънцето на о-в Родос, която била висока 32 м).

колоса́лен (гр. през фр. colossal) Огромен, преголям, исполински.

коло́свам (от гр. kólla „лепило") Правя корав, като натапям нещо в кола и след това го гладя.

колото́мия (гр. kólon „дебело черво" и tomḗ „рязане") *мед.* Оперативно отваряне на дебелото черво.

колофо́н, колофо́ниум (гр. kolophṓnía от собс.) 1. Жълтеникава твърда смола, добивана от терпентин; употребява се за мазане космите на лъкове на струнни инструменти, при фабрикация на лакове, сапун, направа на кораби и др. 2. Библиографско каре в старопечатни книги, в което се дава името на автора, заглавието на книгата, името на печатаря или издателя, мястото и датата, гербът на печатницата и др.

колпи́т (от гр. kólpos „утроба") *мед.* Възпаление на влагалището.

колпорта́ж (фр. colportage) Ръчна продажба на книги и други дребни стоки.

колпорти́рам (фр. colporter) Разнасям стоки на дребно.

колпортьо́р (фр. colporteur) Търговец-разносвач на дребни стоки; пътен търговец, разносвач.

колра́ба (нем. Kohlrabi) *бот.* Вид дребна гулия или зеле.

колумба́рий (лат. columbarium „гълъбарник") Съдове (урни) с прах от мъртви в древноримски гробища или кутийки с пепел след изгаряне на мъртви в страни, където е въведено изгарянето на мъртвите.

колумбий=ниобий.

колхо́з (*кол*лективное *хоз*яйство) Социалистическо селско стопанство в СССР, доброволно обединение на трудещите се селяни, изградено върху обществени средства за производство и държавна земя, предадена на стопанството за вечно ползуване.

колхо́зник (рус.) Член на колхоз.

колча́к (тур. kolçak) Гайтанена ивица за украса върху лакът или коляно на дреха.

колча́н (тур. kolcu) Кутия за стрели; стрелник, тул.

ко́ма[1] (гр. kómma „знак") 1. Запетая. 2. Знак при ноти, който показва, че там певецът може да си поеме дъх.

ко́ма[2] (гр. kóma „сънливост") *мед.* Състояние на пълно безсъзнание с много отслабени или съвсем липсващи реакции на организма към външни дразнения.

кома́нда (фр. commande през рус.) 1. Словесна кратка заповед с установена форма. 2. Малка войскова част, отделена за специална задача. 3. Командуване, ръководене на войскова част. 4. Екипаж на кораб, моряците заедно с началниците. 5. Отдел, учреждение, състав от военни или подобни чинове (пожарна команда). 6. Група спортни състезатели, ръководени от капитан; отбор.

кома́ндаджийство (от фр.) Неспазване колективния принцип при ръководна длъжност, самовластно и погрешно ръководство, което не търпи критика.

кома́нден (от фр.) 1. Отнасящ се до команда. 2. Ръководен, господствуващ, първенствуващ, заемащ първо място.

команди́р (от фр. commander „командувам") 1. Военен началник. 2. Ръководител на команда, на отред, на дружина, на ядро, на лагер и др.

командиро́вам (фр. commander, нем. kommandieren) Изпращам някого със служебни поръчения извън мястото на неговата служба.

командиро́вка (от фр.) **1.** Изпращане на лице извън служебното му място за изпълнение на служебни поръчения. **2.** Служебно поръчение извън мястото на службата. **3.** Заповед, писмен документ за изпращане на такава служба.

команди́тно дружество (от фр.) Търговско или индустриално предприятие, при което повечето членове са отговорни само с внесения от тях капитал, а един или няколко души отговарят с цялото си имущество (при капиталистическия строй).

команди́тор (от фр. commanditaire) Вложител в командитно дружество, който има ограничена отговорност.

командо́р (фр. commandeur) **1.** Една от висшите степени на рицарските ордени. **2.** Председател на яхтклуб или друга спортна организация. **3.** Началник на авиационен отред. **4.** Чин във флотата, който предшествувал адмиралския чин (в миналото).

кома́ндос (исп. comando, мн. ч. comandos) Бойна група на партия, организация и подобни за непозволена борба в защита на свои схващания, обикновено реакционни.

кома́р (тур. kumar от ар.) Игра на пари със зарове, карти и др.; хазартна игра.

комарджи́я (тур. kumarci от ар.) **1.** Който постоянно играе на комар. **2.** *прен.* Непрокопсан, лош човек.

комаса́ция (к. лат. commassatio) Събиране на едно място имотите на частни селски стопани, за да се улесни обработването им.

комаси́рам (от лат.) Събирам полски имоти на частни стопани на едно място.

кома́т (нгр. kommáti „парче“) Парче хляб.

комба́йн (англ. combine през рус.) **1.** Сложна машина, която върши последователно няколко производствени операции. **2.** Машина, която жъне и вършее.

комбайне́р (англ. combiner през рус.) Който управлява комбайн.

ко́мби (*комби*нация) *техн.* Автомобил, чиято каросерия е пригодена за возене едновременно на хора и на товар.

комбина́т (от лат. combīno „съединявам“) **1.** Обединение на промишлени предприятия от различни отрасли, при което продуктите или отпадъците от едното предприятие служат като суровини или полуфабрикати за другото, за да има по-добро използуване на суровините, ускоряване на процеса на производството, повишаване производителността на труда, намаляване на транспортните разноски и снижаване на себестойността на продукцията. **2.** Обединение на дребни предприятия на местната промишленост или на предприятия за битови услуги; п о л и г р а ф и ч е н к о м б и н а т — издателства и редакции заедно с полиграфическата база.

комбина́тор (к. лат. combinātor) Човек, който умее да прави комбинации, да размества; хитрец.

комбинато́рен (от лат.) Който се отнася към комбинирането или е основан върху него.

комбинато́рика (от лат.) Дял от елементарната математика, който изучава възможните комбинации с известен предмет или числа (напр. с числата a, b, c са възможни шест комбинации: abc, bca, cab, bac, acb, cba).

комбина́ция (лат. combinatio) **1.** Съединяване, съчетание, взаимно свързване на еднородни или различни неща, поставени в известен ред. **2.** Предварителни съображения относно лица или предмети с оглед на известна работа; план, замисъл за постигане на нещо.

комбинезо́н (фр. combinaison) **1.** Работен костюм за цялото тяло, който е от блуза и панталон, съшити заедно. **2.** Долно дамско облекло като риза без ръкави.

комбинирам (лат. combīno) 1. Стъкмявам в едно, съединявам, свързвам, съставям. 2. *прен.* Пресмятам, премислям.

комедиант (ит. commediante) 1. Актьор; актьор в цирк или панаирджийски театър. 2. Смешник, смехотворец. 3. *прен.* Лицемер, превзет човек.

комедиограф (*комедия* и гр. gráphō „пиша") Автор на комедии.

комедия (лат. от гр. kōmōdia) 1. Драматическо произведение, което осмива недостатъците и пороците на хората. 2. Театър, в който се представят комедии. 3. *прен.* Смешно произшествие. 4. *прен.* Преструвка, лицемерие, неискрено разиграване на някаква роля.

комеморативен (фр. commémoratif) Който заслужава да се помни, даден за спомен; възпоменателен.

комендант (фр. commandant от лат. commendo „поръчвам") 1. *воен.* Началник на военна крепост или градски гарнизон. 2. Военно лице, което се грижи за реда и дисциплината на военни части в селище. 3. *прен.* Длъжностно лице, което следи за правилно превозване на войски и военни материали.

комендатура (лат. commendatūra) 1. Помещение и канцелария на комендант. 2. Длъжност на комендант.

комендация (лат. commendatio) *ист.* 1. Акт, който установявал личните зависими отношения между васал и сеньор, след което васалът получавал землено владение — бенефиций или феод. 2. Акт, който уреждал зависимостта на селянина от земевладелеца-феодал; имал голямо значение при установяването на феодализма.

коментар (лат. commentarium) 1. Тълкуване, обяснение на текст или книга. 2. Обяснителни бележки към текст. 3. Преглед и обяснение на политически събития, на спортни игри, на театрални представления и др.

коментарии (лат. commentarii) 1. Пояснения, тълкувания. 2. Разисквания, разсъждения или недоволства по повод на нещо. 3. Книги; записки.

коментатор (от лат. commentātor) 1. Тълкувател. 2. Съставител на коментар.

коментирам (от лат. commento) 1. Обяснявам, тълкувам. 2. Съставям коментар. 3. Преценявам.

комерсант (фр. commerçant от лат. commercium „търговия") Търговец, едър търговец.

комерчески (от лат.) Търговски, спекулантски.

комета (гр. komḗtēs „с опашка") *астр.* Светещо небесно тяло, което се движи около Слънцето, има една или повече опашки.

комивояжор (фр. commis voyageur) Търговски пътник (често в презрителен смисъл).

комизъм (от гр.) Смешно положение, смешна страна на нещо.

комик (гр. kōmikós) 1. Артист, който изпълнява комически роли. 2. Човек, който може да разсмива, да развеселява, смешник. 3. Автор на комедии; комедиограф.

комикс (англ. comics „смешни") *литер.* Поредица от рисунки, които предават съдържанието на приказки или на смешни и приключенски истории, придружени с надписи за доизясняване на съдържанието. Сега в капиталистическите страни тематиката му се гради често върху кървави престъпления или страшни измислици, които дразнят въображението.

комилитон (лат. cum „със" и miles „войник") *прен.* Състудент, другар, колега от студентски години.

коминтанг = гуоминдан.

коминтерн = *Ком*унистически *интер*национал.

комисар (от лат. commissarius „упълномощен") 1. Упълномощено лице да изпълнява някаква отговорна политическа, стопанска или административна длъжност, обикновено във военна, следвоенна или революционна обстановка. 2. Началник на служба по продоволствието. 3. В СССР до 1946 г. — министър.

комисариа́т (лат. commissariātus) 1. Учреждение, което се възглавява от комисар. 2. В СССР до 1946 г. — министерство.

комиса́рство (от лат.) 1. = комисариат. 2. Служба по продоволствието. 3. Длъжност и канцелария на комисар.

комисио́на (фр. commission) 1. Право на възнаграждение за посредническа услуга в търговията. 2. Възнаграждение за търговско посредничество, често процент върху сумата.

комисио́нен (от фр.) Който се отнася до комисиона; посреднически.

комисионе́р (фр. commissionnaire) 1. Лице, което срещу възнаграждение посредничи при покупки и продажби; търговски посредник. 2. Лице, което изпълнява търговски поръчки срещу възнаграждение.

коми́сия (лат. commissio „поръчка") 1. Избрана или назначена група от опитни лица за изпълняване на определена задача. 2. Държавен или обществен орган, учреждение. 3. *спец.* Договор между комисионер и лицето, което го упълномощава да извърши търговски сделки за негова сметка.

комису́ра (лат. commissūra „свръзка") *анат.* Мястото, където се свързват двата края на отвор с формата на цепнатина, напр. комисура на устни, на клепачи и др.

коми́т (гр. kómēs от лат.) Служебна титла на граждански управител в средновековна България.

коми́та, коми́таджия (тур. komitacı от ит.) 1. Участник в българското революционно движение за освобождение от османско робство. 2. *прен.* Бунтовник, четник, революционер.

комита́т (лат. commitātus) Област, административна единица в Унгария.

комите́нт (лат. committens, entis) Лице, което поръчва на комисионер да извърши търговска сделка за негова сметка.

комите́т (фр. comité) 1. Орган от избрани или назначени лица за ръководене на държавна, обществена работа или международна дейност. 2. Висше държавно учреждение за ръководна дейност по наука, стопанство, култура и др. 3. *ист.* Ръководство на българското революционно движение срещу османското робство.

коми́ции (лат. comitia) Народно събрание в древния Рим за избиране на длъжностни лица и решаване на важни държавни и обществени въпроси.

коми́чен, коми́чески (гр. kōmikós) 1. Свойствен на комедия. 2. Смешен, забавен.

ко́мка (от лат. communico „приобщавам") *рел.* Причастие.

комо́д (фр. commode) Особен сандък с чекмеджета за бельо; скрин.

компа́ктен (лат. compactus „закрепен") *книж.* Плътен, сбит; гъсто събран на едно място.

компа́ктност (от лат.) Сплотеност, сбитост, гъстота.

компа́ния (фр. compagnie) 1. Група хора, които са събрани да прекарат заедно известно време, обикновено за веселба. 2. Дружина, група. 3. В капиталистическите страни — съдружие, търговско дружество.

компаньо́н (фр. compagnon) 1. Другар, спътник. 2. Лице, което умее да забавлява и да създава добро настроение при веселие. 3. Съдружник, участник в търговско дружество.

компарати́в (лат. comparātivus) *грам.* Сравнителна степен.

компаративи́стика (от лат. comparo „сравнявам") Сравнителноисторическо изучаване на езици.

компаративи́зъм (от лат. comparātivus „сравнителен") Сравнителноисторически метод, който в литературата установява сходството и историческото развитие на образите и сюжетите в литературните произведения и фолклора на народите, а в езикознанието — съответствията между сродни езици с цел да се възстанови по-стара форма.

компара́тор (лат. comparātor) 1. Уред за точно сравняване и проверка на линейни мерки. 2. Уред за измерване на енергията на електромагнитните вълни. 3. Микроскоп с измервателна скала за изпитване и определяне

твърдостта на металите. 4. Уред за сравняване на оцветени разтвори.

компа́ртия=*ком*унистическа *партия*.

компа́с (ит. compasso от лат. compassus „обиколка") 1. Уред, който показва посоката на географския или магнитния меридиан, а оттам и всички небесни посоки. 2. *печ.* Уред за набиране букви от словослагател. 3. *прен.* Цел, посока.

компатрио́т (фр. compatriote) *книж.* Сънотечественик.

компа́унд (англ. compound) 1. *техн.* Вид парна машина с два цилиндъра; компаунд-машина. 2. Изолационен материал от асфалтови и парафинови вещества и масла, който служи за заливка при кабелни инсталации. 3. Смес от две или повече вещества.

компе́ндий, компе́ндиум (лат. compendium „съкращение") Съкратено изложение на основни положения в някоя наука, изследване и др.

компенса́тор (от лат. compenso „уравнявам") 1. Уравнител, уравнително махало. 2. Еластична чупка в дълги тръбопроводи за компенсиране на свиването и удължаването им от промените на температурата за избягване на вътрешни напрежения. 3. Кормилно приспособление на самолет за улесняване на управлението. 4. Уред за измерване разликите в хода на лъчите или ъглите на завъртането на поляризационната плоскост и др.

компенсацио́нен (от лат.) Който е установен или почива върху компенсация (3).

компенса́ция (лат. compensatio от compenso „уравнявам") 1. Обезщетение, възнаграждение за нещо отстъпено или загубено; възмездие. 2. Погасяване на дълг чрез прихващане. 3. Продажба на стока срещу стока. 4. *мед.* Възстановяване на нарушено равновесие, на функции, нарушени от болестни процеси.

компенси́рам (лат. compenso „уравнявам") 1. Обезщетявам, изравнявам. 2. Погасявам дълг с прихващане. 3. Възстановявам.

компете́нтен (лат. competens, entis „способен") 1. Знаещ, опитен, сведущ в известна област, осведомен. 2. Имащ право по пълномощие или поради опитност и знания да решава известен въпрос.

компете́нтност (от лат.) 1. Осведоменост, опитност, знание. 2. Качество на компетентно лице. 3. *юр.* Правоспособност.

компете́нция (лат. competentia). 1. *юр.* Област на действие по въпроси, по които дадено длъжностно лице или учреждение има опит, знание и пълномощия. 2. Опитност.

компилати́вен (к. лат. compilatīvus „крадлив") Съставен чрез компилация; несамостоен, неоригинален.

компила́тор (лат. compilātor) Който пише въз основа на чужди трудове, автор на компилация.

компила́ция (лат. compilatio „кражба"). 1. Съчинение, което е съставено от части, взети от други книги. 2. Съставяне на книги по чужди книги.

компили́рам (лат. compīlo „грабя") 1. Съставям съчинение, като заемам цели части от други книги. 2. Заемам чужди идеи и пр.

компле́кс (лат. complexus „свръзка") 1. Сбор от предмети и явления, които представляват едно цяло; цялост. 2. *мед.* Съвкупност от сексуални или други представи, които се проявяват безсъзнателно в душевния живот на човека. 3. *арх.* Съвкупност от постройки, свързани с общо предназначение или стил. 4. Метод на преподаване, при който сродните предмети при начално обучение не се разделят.

компле́ксия, компле́кция (лат. complexio) Общ характер на телосложението; телосложение.

компле́кт (от лат. complētus „пълен") 1. Пълен сбор от предмети, които съставят едно цяло (годишнини от списание, инструменти за известна работа, поредица марки и т. н.). 2. Пълно облекло.

компле́ктен (лат. complētus) Пълен, обхващащ всичко.

комплектувам (лат. compleo) 1. Попълват. 2. Съставям комплект.

комплемент (лат. complementum „допълнение“) *биол.* Белтъчно вещество, което се намира в кръвния серум на човека и животните.

компликация (лат. complicatio) 1. Сложност, усложнение. 2. Забърканост.

комплимент (фр. compliment) Ласкав поздрав, любезни думи, съдържащи похвала; похвала.

комплицирам (лат. complico „сгъвам“) Усложнявам, заплитам, забърквам.

комплот (фр. complot) Заговор, съзаклятие.

комплотирам (фр. comploter) Заговорнича, съзаклятнича.

композирам (фр. composer) 1. Съставям едно цяло от отделни части; стъкмявам. 2. *муз.* Съчинявам музикално произведение, пиша музика.

композитор (лат. compositor) Автор на музикално произведение; съчинител, съставител на музика; компонист.

композиция (лат. compositio) 1. *муз.* Теория за съчиняване на музикални произведения и процесът на музикално творчество. 2. Музикално произведение. 3. Отдел от теорията на архитектурата, който се занимава с правилата за съединяване частите в едно хармонично цяло. 4. *литер.* Художествена структура, строеж на художествено или научно произведение. 5. *изк.* Многофигурна живопис или скулптура. 6. *техн.* Сплави на оловно-калаена база, употребявани за заливане на лагерни черупки и триещи се повърхнини. 7. Влаковият състав без локомотив.

компонент (лат. compōnens, entis „съставящ“) Съставна част на нещо.

компонирам (от лат. compōno) Композирам.

компонист = композитор.

компост (фр. от англ. compost) Тор от пръст или торф и различни отпадъци от животински, растителен или минерален произход.

компостирам[1] (от фр.) Продупчвам билет, поставям знак с компостьор.

компостирам[2] (от англ.) Получавам тор от животински отпадъци.

компостьор (фр. composteur) Уред за продупчване със специален знак или за поставяне на специален знак на билети, чекове и други документи за контрол.

компот (фр. compote) Варени плодове с вода и захар.

компотиера (фр. compotier) Съд за компот.

компрадор (исп. comprador) Местен търговец в зависимите и колониалните страни, който посредничи между чуждия капитал и местния пазар.

компрадорска буржоазия (от исп.) Върхушка на местната буржоазия в колониални и зависими страни, която е една от главните опори на империализма и способствува за проникване на чуждия капитал.

компрес (фр. compresse от лат. comprimo „притискам“) Суха или намокрена във вода или друга течност превръзка, която се поставя върху болно място с лечебна или защитна цел.

компресия (лат. compressio „свиване“) *техн.* 1. Свиване, сгъстяване, намаляване обема на газообразни или течни вещества, свързано с увеличение на налягането или загряване на съда, в който се намират. 2. Сгъстяване. 3. Тактът или времето, в продължение на което горивната смес се сгъстява в двигател с вътрешно горене.

компресор (от лат. compressus „притискане“) 1. Помпа за сгъстяване на въздух или друг газ сгъстител. 2. *мед.* Инструмент, с който се прищипва кръвоносен съд през време на операция. 3. *техн.* Електрически свредел за пробиване на скали, разрушаване на бетон и др.

компримирам (от лат. comprimo „притискам“ 1. Сгъстявам газ с компресор, за да получа някакви вещества от него. 2. Свивам, сгъстявам, стягам.

компрометирам (фр. compromettre) Увреждам на доброто име на някого; излагам, посрамвам.

компрóмис (лат. compromissum) 1. Споразумение при взаимни отстъпки. 2. *юр.* Споразумение за отнасяне на спор за разрешаване от арбитър. 3. Лична постъпка, която човек прави против волята и убежденията си.

компрóмисен (от лат.) С качества на компромис; с отстъпки, помирителен

комптомéтър (фр. compter „смятам" и гр. métron „мярка") Сметачна машина.

комсомóл (рус.) Съкращение от Комунистически съюз на младежта.

комýна (фр. commune „община" от лат. commūnis „общ") 1. *ист.* През средните векове и през Френската буржоазна революция — градско самоуправление. 2. Административно-териториална единица, община в Италия, Франция, Белгия и др. 3. Название на някои предимно национални образувания в първите години на съществуване на РСФСР. 4. Общински съвет в някои градове у нас преди 9 септември 1944 г., в който били мнозинство избраните общински съветници-комунисти; Парижката комуна — революционно правителство в Париж на въстаналите народни маси през 1871 г.; има голямо значение като пръв опит за установяване диктатурата на пролетариата; селскостопанска комуна — форма на селско колективно стопанство, построено върху основата на пълно обобществяване на всички процеси и средства на производството.

комунáлен (лат. commūnis „общ" през фр. communal) 1. Общински. 2. Принадлежащ на комунално стопанство; комунално стопанство — стопанство на градове и промишлени центрове, което се управлява от местни органи на властта, има свой бюджет и ръководи жилищния фонд, градския транспорт, водопровод, канализация, бани, електроснабдяване и т. н. — грижи се за битовите нужди на населението.

комунáр (фр. communard) Участник в Парижката комуна.

комунúзъм (фр. communisme от лат. commūnis „общ") Висша обществено-икономическа формация, която сменя капитализма; висшата фаза на комунистическото общество, първата фаза на която е социализмът. „Комунизмът е безкласов обществен строй с единна общонародна собственост върху средствата за производство, с пълно социално равенство между всички членове на обществото, където заедно с всестранното развитие на хората ще израснат върху основата на постоянно развиващата се наука и техника и производителните сили, където всички източници на общественото богатство ще потекат като пълноводен поток и ще се осъществи великият принцип „От всекиго според способностите, на всекиго според потребностите". Комунизмът е високоорганизирано общество на свободни и съзнателни труженици, в което ще се утвърди обществено самоуправление, трудът за благото на обществото ще стане за всички първа жизнена необходимост, осъзната необходимост, способностите на всекиго ще се прилагат с най-голяма полза за народа" (Програма на КПСС от 1961 г.); научен комунизъм — научно-революционна теория за законите на класовата борба на пролетариата, на социалистическата революция, на възникването, изграждането и развитието на комунистическата формация; той е теоретическа основа на стратегията и тактиката на световното комунистическо движение през всички етапи от развитието на революционната борба; първобитен комунизъм — докласов обществен строй на първобитните хора, чиято общност на имота и стопанството се обяснява с безпомощността им пред природата; военен комунизъм — система на временни мерки поради изключителните условия за отбрана през гражданската война от 1918—1921 г. в Съветска Русия.

комуникатúвен (фр. communicatif) 1. Който се отнася към комуника-

ция (2). **2.** Съобщим, предаваем; общителен. **3.** Който е за общуване или за обмяна на мисли.

комуникацио́нен (от лат. commūnico „съобщавам") Съобщителен, служещ за пътни съобщения, за свръзка; комуникационна линия — път за съобщение на една армия с нейната база.

комуника́ция (лат. communicatio) **1.** Съобщения, свръзка на едно място с друго; съобщителни средства — пътища, железници, телеграфна мрежа и др. **2.** Съобщаване, известие, предаване.

комуни́ст (фр. communiste от лат. commūnis „общ") Член на комунистическа партия.

комунисти́чески (от лат.) Който се отнася до комунизма, свойствен на комунизма и на комунистите.

комутати́вен (лат. commūto „променям") Който може да се премести, отнасящ се до преместване.

комута́тор (фр. commutateur от лат.) *техн.* Уред за изменяне посоката на електрически ток — за включване, изключване или превключване; употребява се при телефонни, телеграфни, радиотехнически и др. уредби; променител.

комута́ция (лат. commutatio „промяна") **1.** Промяна на променлив електрически ток в постоянен. **2.** Замяна на плащането в натура с пари през средните векове. **3.** Промяна, смяна. **4.** *езиков.* Замяна на дума, израз или изречение на един езиков елемент с друг (най-често фонема).

комфо́рт (англ. comfort) Изискана и удобна обстановка в жилищно или работно помещение.

комфо́ртен (англ. comfortable) Твърде удобен, разкошен.

комши́я (тур. komşu) Съсед.

комшулу́к (тур. komşuluk) **1.** Съседство, добри отношения между съседи. **2.** Вратичка между два съседни двора.

комюнике́ (фр. communiqué) Съобщение, правителствено съобщение по важни държавни въпроси.

кона́к (тур. konak) **1.** Място за спиране и нощуване. **2.** Седалище на турското полицейско и административно управление в градовете преди Освобождението на България. **3.** Квартира на турчин-големец; дворец, сарай.

конвалесце́нция (лат. convalescentia) *мед.* Съвземане, поправяне след болест.

конве́йер (англ. conveyer) *техн.* Непрекъснато движеща се лента от метал, дърво или гума, която служи за преместване на стоки или за придвижване на материал от един работник до друг; транспортьор.

конве́ктор (от лат.) Устройство за загряване на въздуха в помещение чрез конвекция.

конвекцио́нен ток (от лат.) Ток, който се създава от електрически пълнежи в движещо се тяло.

конве́кция (лат. convectio „прекарване") Пренасяне на топлина чрез движеща се среда (въздух, пара, течност).

конвент (лат. conventus „събрание") Народно събрание в някои страни за изработване или изменяне на конституция; национален конвент — избраното във Франция след сваляне на краля през 1792 г. народно събрание, което провъзгласило републиката и установило диктатурата на якобинците.

конвенциона́л (лат. conventionālis „договорен") Влак между Цариград и Западна Европа, установен с договор.

конвенциона́лен (лат. conventionālis) Договорен, приет по договор, приет при определени условия; конвенционален влак — конвенционал.

конвенционали́зъм (от лат.) Лъжлив принцип на субективно-идеалистическата теория на познанието, според който научните категории, логическите закони и математическите аксиоми не са отражение на обективната действителност, а са резултат на съгласие (конвенция) на учените като условни и произволно установени правила.

конвенциóнен (лат. conventionālis) Установен с конвенция.

конвéнция (лат. conventio) *юр.* Договор или съглашение между две или повече държави за взаимни стопански изгоди (митническа, пощенска и т. н.)

конвергéнти (лат. convergentes) *езиков.* Звукове на един език, които с течение на времето са се изравнили в един (ѣ и е).

конвергéнция (лат. convergentia от convergo „приближавам се") **1.** Съвпадение, сходство на признаци и свойства на независими един от друг предмети. **2.** Съвпадение на свойства в различни организми не поради родство, а поради някакви други причини (приспособяване към еднакви условия на живот). **3.** Вид късогледство, при което линиите на погледа не са паралелни, а се пресичат. **4.** *метеор.* Приближаване на въздушни токови линии.

конверзáция (фр. conversation) *книж.* Разговор.

конвéрсия (лат. conversio „изменение") **1.** *фин.* Изменение на условията на по-рано пуснат държавен заем в полза на държавата (намалява се лихвата, удължава се срокът за плащане и др.). **2.** *литер.* Стилна фигура, при която се променя редът на думите, а мисълта си остава същата. **3.** Процес за преработка на газове при висока температура, напр. получаване на водород от воден газ или от метан.

конвéртер, конвéртор (англ. converter от лат. converto „изменям") **1.** Пещ за получаване на стомана. **2.** Уред за променяне на електрически ток. **3.** Голяма дървена или метална каца, в която скорбялата се превръща в гликоза.

конвертѝрам (лат. converto) **1.** *банк.* Променям условия на договор за заем. **2.** Плащам стар заем с полици на нов, по-износен заем.

конвертирýема валýта (от лат.) *фин.* Валута, която може свободно да бъде превръщана (конвертируема) във всяка друга валута, без да е необходимо за целта разрешение на валутните органи на съответната страна.

конвѝкт (лат. convictus от cum „заедно с" и vivo „живея") **1.** Трапезария в католически манастир. **2.** Студентско общежитие. **3.** Помещение за безплатно или евтино хранене на студенти.

конвоѝр (фр. convoyeur) **1.** Лице, което конвоира, което съпровожда като конвой. **2.** Кораб от състав на морски конвой.

конвоѝрам (фр. convoyer) Придружавам арестанти; придружавам, за да пазя.

конвóй (фр. convoi през рус.) **1.** Войскова или милиционерска команда, която придружава и охранява транспорт, обоз, пленници, затворници и др. **2.** Кораби или самолети, които охраняват други кораби или самолети.

конвулсѝвен (лат. convulsus) С гърчове, спазматичен, гърчещ се.

конвýлсия (лат. convulsio) Гърч, гърчене.

конгенерáция (лат. cum „със" и genero „раждам") Едновременно създаване; родство по произход.

конгенерѝчен (от лат.) Сроден, близък по рождение.

конгениáлен (лат. cum „със" и genius „дух") *книж.* Близък по дарба, по дух, по ум.

конгениáлност (от лат.) Еднаквост по дух, по дарование, по ум.

конгенитáлен (лат. cum „с" и genitus „роден") Вроден, наследствен.

конгéстия (лат. congestio) *мед.* Прилив на кръв в някоя телесна част.

конгломерáт (лат. conglomerātus „събран") **1.** *геол.* Скала от разнородни отделни парчета, свързани чрез някое друго вещество. **2.** *прен.* Безсистемно съединяване на разнородни части и предмети.

конгломерáция (лат. conglomeratio) Съединяване на разнородни предмети.

конгрéв (от собс.) **1.** *печ.* Начин за едновременно печатане на много цветове. **2.** Печатарски похват за полу-

чаване на релефни изображения на корици, картон, хартия и тънки метални листове; печата се чрез силен натиск между две форми — матрица (вдлъбната) и патрица (изпъкнала), с мастило или без всякаква боя. 3. Полученото по този начин релефно изображение върху корици и други печатни произведения.

конгрега́т (лат. congregātus) 1. Съединение от отделни части в едно тяло. 2. Сложна машина.

конгрегационали́ст (от лат.) 1. Член на конгрегация. 2. Привърженик на религиозно течение в Англия, което се борило за религиозно самоуправление на протестантските общини.

конгрега́ция (лат. congregatio) 1. Събрание, организация, братство (предимно религиозни). 2. Дружество на духовни лица, което се ръководи по утвърден от папата устав. 3. Административен орган при папата, съвет от кардинали. 4. Академическо събрание, съвещателен орган при английските университети.

конгре́с (лат. congressus „събиране") 1. Събрание, събор на хора с еднакви научни или професионални интереси или на представители на политическа, научна, партийна и друга организация за решаване на важни въпроси. 2. Законодателно събрание в САЩ и др. страни. 3. В някои страни — название на политическа партия.

конгреси́ст (фр. congressiste) Участник в конгрес.

конгресме́н (англ. congressmen) Член на конгрес в САЩ.

конгрує́нтен (лат. congruens, entis) Съвпадащ, съгласуващ се.

конгрує́нция (лат. congruentia) 1. Съответствие, съвпадение. 2. Съгласуване.

конда́к[1] (гр. kontákion) Кратка църковна песен, в която се възхвалява светец или църковно събитие.

конда́к[2] (нгр. kontáki) 1. Приклад на пушка. 2. Спусък на пушка, който чрез удар възпламенява капсулата.

кондензá́т (лат. condensātus „сгъстен") 1. Продукт, който се получава при преминаване на пара или газ в течност. 2. Продукт, който се получава след изпаряване на някое течно вещество, напр. кондензирано мляко.

кондензá́тор (к. лат. condensātor) 1. Уред за събиране на електрическа енергия. 2. Уред за превръщане на пара в течност.

кондензá́ция (лат. condensatio) 1. Сгъстяване, събиране. 2. Събиране на електрическа енергия. 3. Преминаване на пара или газ в течност.

кондензи́рам (от лат. condenso „сгъстявам") 1. Сгъстявам. 2. Натрупвам, напълням с електрическа енергия. 3. Обръщам газове или пари в течност.

кондензи́т (от лат. condenso „сгъстявам") Изкуствена прозрачна маса.

конде́нзор (от лат. condensus „сгъстен") Оптическа система от една или няколко лещи за концентриране на повече светлина на едно място.

кондило́ма (гр. kondýlōma) *мед.* Възпалително нарастване по кожата, наподобяващо брадавица, най-често в областта на половите органи и задния проход при венерически болести.

ко́ндика (гр. kontákion от kontós „кратък") 1. Летописна книга, предимно при църковно учреждение. 2. Книга за дарения при църква. 3. Кодекс.

конди́тор, кондитьо́р (к. лат. conditor) 1. Сладкар. 2. Притежател н. сладкарница. 3. Който устройва тържествени обеди по поръчка.

кондиционá́л (лат. conditionālis) *грам.* Условно наклонение.

кондиционали́зъм (от лат. conditionālis) Религиозна доктрина, която признава условността на безсмъртието в зависимост от добрите дела на човека.

кондицио́нен (от лат. conditio „условие") Договорен, по договор, уговорен.

кондициони́рам (от лат. conditio „условие") Изработвам стока или привеждам стока в известни норми според договор.

кондиция (лат. conditio) 1. Условие, договор. 2. Норма, качество, на което трябва да отговаря една стока според договор. 3. Телесно състояние на животно в зависимост от неговото хранене, гледане и използуване.

кондом (фр. condom от собс.) Презерватив, капот.

кондоминат (лат. condominatus) = кондоминиум.

кондоминиум (лат. condominium) 1. Съвместно, дружно владение. 2. Съвместно управление на територия от няколко държави.

кондор (исп. condor, ам. kuntur) 1. Голям орел, който живее в Южна и Централна Америка и се храни с мърша. 2. Златна монета в Чили и Колумбия.

кондотиер (ит. condotiere) 1. Главатар на наемни войски през XIV—XV в. в Италия. 2. *прен.* Който се сражава срещу заплащане; наемник.

кондуит (фр. conduit „канал", „тръба") Метални тръби за запазване на кабел от повреда.

кондуктор (лат. conductor) 1. Служител по транспорта, който бди за реда, продава и проверява билетите на пътниците. 2. Електрически проводник; всяко тяло, което служи да провежда ток — жица, кабел и пр. 3. Първата редица тръби при сондиране. 4. Приспособление към металообработваща машина, което придържа сечивото или обработваемия предмет, за да им осигурява желано положение.

конекс (лат. connexus „вплетен") 1. Взаимна връзка, зависимост. 2. Прибавка.

кондукция (лат. conductio) Пренасяне на топлинна енергия чрез предаване от едни елементарни частици на други, понеже се намират в допир.

конектура=конйектура.

конетабъл, констабъл (фр. connétable от лат. comes stabuli „началник на конюшня") 1. *ист.* Висш военачалник във Франция. 2. Полицейски чиновник, полицай (в Англия и САЩ).

конзола, консола (фр. console) 1. *арх.* Издадина в стена за подкрепяне на балкон или корниз. 2. Метален или дървен клин, който се забива в стена и служи за поставка на картина, полица, стъклена преграда в бюфет и др. 3. Красива маса, приготвена да се долепи до стена и служи като поставка на огледало.

конидии (гр. konía „прах" и éidos „вид") Спори на някои гъби.

кониметър (гр. kônos „конус" и métron „мярка") Уред за измерване на конуси.

конифери (лат. coniferae „раждащи конусовидни плодове") Иглолистни дървета.

кониферин (лат. kônos „конус" и лат. fero „нося") Смола от иглолистни дървета.

конически (гр. kônikós) С формата на конус, конусовиден.

конйектура (лат. coniectūra). 1. Предположение, догадка. 2. *езиков.* Възстановяване на повреден текст.

конкавен (лат. concavus) Вдлъбнат, кух, обвъл.

конквистадор, конкистадор (исп. conquistador) 1. Испански завоевател на колонии, който се отличавал с жестокост. 2. *прен.* Завоевател, грабител.

конклав (лат. conclāve „стая", от cum „със" и clavis „ключ") 1. *църк.* Събранието на кардиналите за избиране на нов папа. 2. Заключената стая, в която става избирането на папа.

конклузия (лат. conclusio) Заключение.

конкорданция (лат. concordantia) 1. Съгласуване, съвпадане. 2. Съчинение, в което се посочват съвпадащите места в Библията.

конкордат (лат. concordātus) 1. *пол.* Договор между папата и някоя държава за уреждане отношения между държавата и католическата църква в същата страна. 2. *юр.* Спогодба, договор между несъстоятелен длъжник и кредитори за частично изплащане на задължения.

конкордия (лат. concordia) 1. Съгласие, сговор. 2. *собс.* Богиня на съгласието в древния Рим.

конкремент (лат. concrementum „сра-

стване“) Камък, образуван в части на човешко тяло от утаяване на соли.

конкрéтен (лат. concrētus „гъст“, „твърд“) 1. Възприеман със сетивата; видим, явен, веществен, реален. 2. Точен, определен, понятен.

конкретизúрам (от лат. concresco „затвърдявам се“) Уточнявам, давам явен характер на нещо, правя нагледен.

конкрéция (лат. concretio) Минерално образуване в утаечна скала, което се явява като ядка и се отличава по състав от нея, напр. кремък във варовик; срастлек.

конкубúна (лат. concubīna) Наложница, незаконна съпруга.

конкубинáт (лат. concubinātus) Незаконно съжителство на мъж и жена, неоформено с брак живеене на мъж и жена.

конкурéнт (лат. concurrens, entis „надбягващ се“) Съперник.

конкурéнция (лат. concurrentia) 1. Съревноване, съперничество, надпреварване. 2. Борба за печалба.

конкурúрам (от лат. concurro) Състезавам се, съпернича.

конкýрс (лат. concursus „сблъскване“) Състезание, съревноване на няколко лица, за да се отделят най-добрите.

конкýрсен (от лат.) 1. Състезателен, отнасящ се за състезание или определен чрез състезание. 2. Отнасящ се до несъстоятелен длъжник; конкурсна маса — имотът на несъстоятелен длъжник, предаден на кредиторите за управление.

коноúд (гр. kōnoeidés „конусовиден“) *геом.* Повърхност, описана от права линия при плъзгането ѝ по други две прави, които не лежат в една равнина.

коносамéнт (фр. connaissement) Товарителница, удостоверение за предадена стока за превозване на товарен кораб.

конрéктор (к. лат. conrector „съуправител“) Помощник-ректор, заместник-ректор.

консеквéнтен (лат. consequens, entis) Последователен.

консеквéнтност (от лат.) Последователност.

консеквéнция (лат. consequentia) Последствие, заключение.

консéрва вж. консерви.

консервáнт (лат. conservans, antis „запазващ“) *хим.* Вещество, което се използува за консервиране на храни.

консерватúвен (лат. conservatīvus) 1. Стремящ се да пази старите порядки и враждебен на всяко нововъведение. 2. Невъзприемчив, неподвижен. 3. Назадничав, реакционер; консервативно лечение — лекуване без оперативна намеса; консервативна партия — партия, която застъпва интересите на буржоазията и капиталистите.

консерватúвност (от лат.) 1. Пазене на стари порядки. 2. Невъзприемчивост на новото, назадничавост.

консерватúзъм (фр. conservatisme от лат.) Склонност, залягане да се пазят установените порядки в живота; враждебност на новото, на прогресивното; назадничавост.

консервáтор (лат. conservātor) 1. Човек с консервативни убеждения; назадничав. 2. *пол.* Член на консервативна партия. 3. Лице, което се грижи за запазването на предмети в музей чрез подходяща среда и химически средства.

консерватóрия (лат. conservatorium през ит.) Висше музикално училище.

консервáция (лат. conservatio) 1. Запазване; консервация на предприятие — подготовка на предприятие да спре работа за неопределено време, като машините се подготвят да не се повреждат през време на престоя; консервация на дърво — обработка на дърво за предпазване от гниене. 2. Запазване на произведения на изкуството (картини, статуи), предмети на бита, книги, архивни материали и др. чрез подходящи химически средства и в подходящи условия, за да останат възможно най-дълго време в добро състояние.

консèрви (фр. conserves от лат. conservo „запазвам") *рядко ед. ч.* Съестни продукти (плодове, зеленчук, риба, месо), приготвени и опаковани специално за запазване по-дълго време.

консервѝрам (от лат. conservo) **1.** Правя консерви. **2.** Правя консервация, подготвям машини да прекарат известно време, без да работят, и да не се повредят. **3.** Запазвам от разваляне чрез специална обработка предимно на музейни предмети.

консервѝране (от лат.) **1.** Приготвяне на съестни продукти, за да се запазят годни за ядене по-дълго време. **2.** Запазване на дървен материал от загниване чрез химикали. **3.** Приготвяне на машини да прекарат известно време, без да работят, и да се запазят годни за употреба. **4.** Запазване на стари икони, картини, предмети на бита и др. чрез химически и технически средства.

консигнáнт (лат. consignans, antis) Който дава стоки на консигнация.

консигнáтор (лат. consignātor) Който получава стоки на консигнация.

консигнáция (лат. consignatio „документ", „писмено доказателство") Начин на търгуване, при който посредник-продавач взема стоки и ги изплаща на собствениците срещу определен процент след тяхното продаване.

консѝл (лат. concilium през фр.) Църковен събор; концил.

консѝлиум (лат. consilium „съвещание") *мед.* Съвещание на лекари за определяне на болест или лекуване на болест; консулт.

консистéнция (от лат. consisto „състоя се") **1.** Състояние на разтвори и полутечни тела по отношение на тяхната мекост, твърдост и плътност; степен на плътност, гъстота или мекост на разтвори, полутечни или пластични вещества. **2.** Общо състояние на организъм по отношение на неговата сила и слабост.

консистомéтър (лат. consisto и гр. métron „мярка") Уред за измерване на гъстота на полутечни тела (масти, тлъстини, бои и др.).

консистóрия (лат. consistorium „място за събрания") **1.** Заседание на кардиналите под председателството на папата. **2.** Църковно-административен орган у протестантите. **3.** Еврейски верски съвет. **4.** Църковен съвет в дореволюционна Русия с административно-съдебна власт.

конскрѝпция (лат. conscriptio „записване") *остар.* Система за записване на подлежащите за военна служба младежи, при което се допуска откуп или замяна; военен набор.

консолидáция (лат. consolidatio) **1.** *книж.* Заздравяване, закрепване. **2.** *фин.* Превръщане на текущи (краткосрочни) държавни дългове в постоянни (дългосрочни) или безсрочни.

консолидѝрам (от лат. consolido „укрепвам") **1.** Затвърдявам, закрепям. **2.** Осигурявам средства за изплащане на дълг; превръщам краткосрочен заем в дългосрочен.

консолидѝран заем (от лат.) С определени източници за изплащане, сигурен (в Англия с 2,5% лихва).

консомè (фр. consommé) Бульон от месо.

консонáнс (лат. consonans) **1.** Съзвучие, благозвучие. **2.** *литер.* Рима с различно ударение на гласните (добър — бодър). **3.** *муз.* Едновременно звучене на два или повече тонове, което създава съгласуваност и безконфликтност.

консонáнт (лат. consonans, antis) *езиков.* Съгласна.

консонантѝзъм (фр. consonantisme от лат.) *езиков.* Системата от съгласните звукове на един език.

консóрциум (лат. consortium „участие") В капиталистическите страни — монополистическо обединение на мощни банкови, производствени или търговски предприятия за получаване на големи печалби; концерн.

конспéкт (лат. conspectus „преглед") **1.** Кратко и прегледно изложение на съдържанието на някоя наука с оглед на изпит. **2.** Кратко съдържание.

конспектѝвен (лат. conspectivus) Който има характер на конспект; кратък.

конспиратѝвен (от лат. conspiratio) Таен, скрит от властта, подмолен, заговорнически, съзаклятнически.

конспира́тор (лат. conspīrātor „съзаклятник") Участник или организатор на конспирация.

конспира́ция (лат. conspiratio „съгласие", „заговор") 1. Тайна противоправителствена дейност; заговор, съзаклятие. 2. Система и методи на нелегална организация.

конспирѝрам (от лат. conspīro) Правя конспирация, участвувам в конспирация; заговорнича.

конста́нта (лат. constans, antis „стоящ здраво") 1. Постоянна величина. 2. Величина като постоянен признак на някое вещество (атомно тегло, температура на кипенето и др.).

константа́н (от лат. constans, antis „постоянен") Сплав от мед (58,5%), никел (40%), алуминий (1,50%) със сребърнобял цвят; служи за направа на съпротивителни жици на реостати, нагревателни уредби и др.

конста́нтен (лат. constans, antis „постоянен") Постоянен, неизменяем, устойчив.

констата́ция (лат. constatatio) Установяване на несъмнено съществуване, точна установка на нещо.

констатѝрам (фр. constater от лат.) Установявам, удостоверявам наличност или несъмненост на нещо.

консте́бъл (англ. constable) = констабъл.

констела́ция (лат. constellatio) 1. *астр.* Разположение на небесните тела едно към друго. 2. *прен.* Стечение на обстоятелства, положение.

констипа́ция (от лат. constīpo „натъпквам") *мед.* Запек.

конституа́нта (фр. constituante) Във Франция — учредително народно събрание за изработване или изменяне на конституция, свикано 1789—1791, 1848—1849 и 1945—1946 г.

конституе́нт (лат. constituens, entis) Съставна част на нещо.

конституѝрам (лат. constituo „установявам") *книж.* Съставям, учредявам, организирам, определям състав.

конституту̀вен (фр. constitutif) Определящ, основен.

конституционалѝзъм (от лат.) Буржоазно течение в политиката и правните науки, което признава за най-добро държавно управление конституционната монархия.

конституционалѝст (от лат.) 1. Привърженик на конституционализма. 2. Познавач на конституционно управление.

конститу́ция (лат. constitutio „установление") 1. Основен закон на държава, определящ строя и държавната уредба, избирателната система, принципите за организация и действуване на държавните органи на властта и управлението, основните права и задължения на гражданите. 2. Закон, който ограничава монархическата власт. 3. *биол.* Телосложение, структура, устройство, организация; свойства на индивид, които влияят за поява и развой на болести.

констрѝктор (лат. constrictor) *анат.* Мускул, който затваря естествено отвърстие в организъм.

констрѝкция (лат. constrictus) Стеснение, стягане.

конструѝрам (лат. construo, нем. construieren) 1. Организирам, уреждам. 2. Създавам план, построявам (машина, мост, механизъм и др.).

конструктѝвен (лат. constructus, фр. constructif) 1. Който се отнася до конструкция, основан на план. 2. Градивен, съзидателен, творчески.

конструктивѝзъм (от лат.) 1. Формалистично направление в изкуството след Първата световна война, което провъзгласява „естетика на машините" и тесен утилитаризъм и се характеризира с идейна безпътица. 2. В архитектурата — стремеж да се използват в строителството най-новите постижения на техниката, като се характеризира с функционално оправдано планиране на зданията, типизация при проектирането, големи остъклени пло-

щи, плоски покриви; недооценяване на социалната страна на архитектурата като изкуство.

констру́ктор (лат. constructor) 1. Който конструира машини, механизми и др., автор на конструкция. 2. Изобретател. 3. Детска игра от материали, с които се сглобяват различни предмети.

констру́кция (лат. constructio) 1. Построяване, строеж, изграждане, план, взаимно разположение на частите (на машина, проект, постройка, произведение на изкуството, на книга). 2. Съоръжение, предварително приготвено и превозено до неговото местоназначение, където влиза в състава на по-сложно цяло, напр. метални, дървени и други елементи. 3. *прен.* Телосложение. 4. *грам.* Строеж на речта, строеж на изречението. 5. Особен начин на изказване, свойствен на някои езици (латински, старогръцки, старобългарски).

ко́нсул (лат. consul) 1. *дипл.* Упълномощено от държава лице в град на някоя друга държава за дипломатически сношения, за опазване интересите на своята страна и на нейните граждани. 2. *ист.* В древния Рим — един от двамата изборни управители на републиката, чийто мандат бил една година. 3. Във Франция от 9. XI. 1799 до 1804 г. — едно от трите лица, облечени с неограничена изпълнителна власт.

консула́т (лат. consulātus)=консулство.

ко́нсулство (от лат.) 1. Помещение и канцелария на консул. 2. Служба и достойнство на консул. 3. Периодът, през който във Франция управлявали консулите (9. XI. 1799—1804 г.), т. е. от преврата на Наполеон до неговото провъзгласяване за император. 4. Времето, през което управлявал един консул в древния Рим.

консу́лт (лат. consultus) 1. Лекарско съвещание след преглеждане на болен; консилиум. 2. Съвещание, съвет.

консулта́нт (лат. consultans, antis „съветващ") 1. Опитно в своята професия лице, което е назначено да дава съвети. 2. Лекар, който участвува в консулт.

консултати́вен (лат. consulto „съветвам", фр. consultatif) 1. Определен за консултация. 2. Който се отнася към консултация; съвещателен; **к о н с у л т а т и в е н п а к т** — международен договор, според който две или повече страни се задължават да се съвещават по интересуващите ги въпроси.

консулта́ция (лат. consultatio) 1. Съвет на специалист. 2. Съвещание на специалисти по някой въпрос. 3. Вземане мнение от специалист, допитване, съветване със специалист. 4. Служба, която дава съвети по известни въпроси. 5. Постоянна помощ и напътствие на учащи се от преподаватели.

консулти́рам (от лат. consulto) Вземам мнение на опитно лице, съветвам се с някого, питам за съвет.

консума́тор (лат. consumātor) Потребител.

консума́ция (лат. consumatio) 1. Употреба, изразходване; изразходване на хранителни продукти. 2. Поднасяне храни и напитки в питейно, хранително и др. подобни заведения.

консуми́рам (от лат. consūmo) 1. Употребявам хранителни и питейни продукти, гориво и др.; изразходвам, употребявам. 2. *юр.* Извършвам (напр. престъпление).

конт (фр. comte от лат. comes „придружник") Граф.

конта́гий (лат. contagium „зараза") Заразно начало, възбудител на заразна болест.

контагио́зен (лат. contagiōsus) Заразителен, предаващ зараза при докосване.

конта́кт (лат. contactus „съприкосновение") 1. Допир, съприкосновение, връзка, общуване. 2. *техн.* Съединяване на жици в електрическа мрежа. 3. *техн.* Мястото на съединяването на електрическите жици. 4. *техн.* Приспособление, което осигурява това съединяване. 5. *прен.* Сношение, общуване с хората.

контáктен (от лат.) 1. Който се отнася към контакт, получаван чрез контакт. 2. *мед.* Който се намира или е бил в постоянен допир със заразно болен.

контáктор (от лат.) *техн.* Електромагнитен апарат за чести дистанционни включвания на електрически вериги с постоянен или променлив ток.

контаминáция (лат. contaminatio) 1. *езиков.* Смесване на две или повече събития при разказ. 2. *литер.* Вмъкване в разказ събития от друго литературно произведение или в стихотворение — стих от друго стихотворение. 3. *езиков.* Образуване на един нов израз или нова дума от свързването на два израза или думи. 4. Новообразуваните думи и изрази по този начин.

контé (от ит. conte „граф") Който обича да се гизди; гиздав.

контéйнер (англ. container) 1. Разглобяема или отваряща се трайна опаковка за многократна употреба при пренасяне на различни стоки или материали. 2. Резервоар, съд за течности. 3. Кош, снемаема каросерия на платформен вагон или камион, определена за пренасяне на стока без опаковка. 4. *техн.* Приспособление за съхраняване и пренасяне на радиоактивни вещества. 5. *техн.* Част от космически летателен апарат, където са поставени опитни животни, апаратура и др.

контéкст (лат. contextus „връзка") 1 *езиков.* Завършена в смислово отношение част от писмена реч (текст), която определя точно смисъла на влизаща в него дума или израз. 2. *прен.* Сбор от всички обстоятелства, при които става нещо и които му придават значимостта или смисъла (исторически, социален, политически, икономически и др. контекст).

контекстуáлен (фр. contextuel) Който съвпада с определен текст; който е съобразен с определен контекст.

контéса (фр. comtesse) Графиня.

контестáция (лат. contestatio от cum „със" и testor „свидетел съм") Оспорване на правилността на нещо, протест против нещо като неправилно, особено на избор.

контестíрам (от лат. contestor) Не признавам нещо за право, отричам истинността на нещо, оспорвам правилността на нещо.

контингéнт (лат. contingens, entis „задоволяващ", „който е достатъчен") 1. Наличният състав на колектив, учреждение, предприятие, организация, армия и др. 2. *икон.* Количеството стока за износ, внос или за транзитно прекарване по търговски договор между държави. 3. Определено количество за всеки един, който участвува при някакво разпределяне (на материали, на участие в нещо и т. н.).

контингéнтен (от лат.) Съобразен с контингент, ограничен от контингент, с определени рамки; к о н т и н г е н т н а е м и с и я — пускане от държава пари в зависимост от известни условия (напр. златно наличие).

контингентíрам (от лат.) Установявам контингент на нещо.

континéнт (лат. continens, entis „земя, която се държи") Суша, голям участък от суша, заграден от всички или почти от всички страни с океани (Европа, Азия, Северна Америка, Южна Америка, Африка, Австралия и Антарктида); материк.

континентáлен (лат. continentālis) Намиращ се или свойствен на континент: к о н т и н е н т а л е н к л и м а т — сух, с рязки промени климат.

континуитéт (фр. continuité) Непрекъсната връзка между отделните части на нещо или непрекъснатост в действието на нещо; непрекъснатост, приемственост.

кóнто (ит. conto) *банк.* Сметка.

кóнто корéнте (ит. conto corrente) *банк.* Текуща сметка, откривана на постоянен клиент за взаимно разплащане.

контóра (нем. Kontor от фр. compte „сметка") 1. Учреждение с административно-счетоводни функции при някое предприятие. 2. Поделение на някое учреждение, филиал, клон. 3. Търговско или финансово учрежде-

ние. 4. Помещение за такова учреждение; ср. кантора.

контóш (перс.) Къса горна дреха до пояс; салтамарка.

кóнтра (лат. contra) 1. Против, срещу. 2. Приспособление на мотори, велосипеди и др. за внезапно спиране при заден ход. 3. Повторно бръснене срещу косъма. 4. Заключителна игра на табла, карти, шах и др., след като двамата играчи имат равен брой точки.

контраáлт (ит. contralto) 1. Най-ниският женски глас. 2. Певица с такъв глас.

контраатáка (лат. contra и *атака*) *воен.* Преминаване от отбранително в нападателно положение.

контраадмирáл (лат. contra и *адмирал*) Първата степен от най-висшия чин на военноморската флота; втората е вицеадмирал, а третата е адмирал от флотата.

контрабалáнс (лат. contra и *баланс*) Баланс, който се прави за проверка на друг баланс, но по друга система.

контрабáнда (фр. contrebande) 1. Внасяне през граница забранени стоки. 2. Продаване на такива стоки или на стоки, които подлежат на облагане, но без да се плаща митото. 3. Така продаваните стоки; контрабандирана стока. 4. Всичко, извършвано без позволение, за което се изисква разрешение. 5. *прен.* Тайно, замаскирано прокарване на идеи; тайно прокарани идеи.

контрабандúрам (от фр.) Върша контрабанда, внасям или продавам забранени стоки или без да плащам мито за позволени стоки.

контрабандúст (от фр. през исп.) Който се занимава с контрабанда.

контрабáс (ит. contrabasso) 1. Най-голям и с най-нисък звук лъков инструмент, който влиза в състава на симфоничен оркестър, с 4 или 5 струни. 2. Най-големият меден духов инструмент с много нисък тон.

контрабасúст (от ит.) Който свири на контрабас.

контрабáсова тръба=контрабас (2).

контравалациóнна линия (от лат.) *воен.* Вътрешна концентрична укрепена линия около крепост за предпазване от нападения.

контрагáйка (лат. contra „срещу" и *гайка*) Гайка, която има обратен нарез на друга гайка, след което се навива, за да не може да стане разглобяване.

контрагéнт (лат. contrahens, entis „свързващ") *юр.* Договаряща страна, всяка една от договарящите се страни (по-правилно е контрахент).

контрадиктóрен (лат. contradictorius) Противоречив.

контрадúкция (лат. contradictio) Противоречие, противоречиво изказване, противоречиво съждение.

контрадоклáд (лат. contra и *доклад*) Доклад, в който се застъпва противоположно гледище на изнесеното в друг доклад.

контрáкт (лат. contractus) Писмен договор, договор.

контрактáнт (от лат. contractans, antis) Договаряща страна, всяка от участвуващите страни в договор.

контрактáция (лат. contractatio) 1. Сключване на договор. 2. Система за приготвяне на продукти по предварително сключени договори или за събиране на работници по предварително сключени договори.

контрáктен (лат. contractus) Договорен.

контрактúрам (от лат. contracto) Сключвам договор, уговарям нещо с договор.

контрáктор (лат. contractor) *техн.* Ключ за включване или изключване на електрическа верига от разстояние.

контрактýра (лат. contractūra) 1. *мед.* Ограничение на подвижността на една става поради сраствания и повреди в нея или мускулите, нервите и кожата около нея. 2. Скъсяване на мека телесна част (кожа). 3. Неправилно положение и действие на става поради такова скъсяване.

контракцио́нен (от лат.) Свързан с контракция, отнасящ се към контракция.

контра́кция (лат. contractio) **1.** Свиване, стягане. **2.** *езиков.* Сливане на две гласни при изговор за избягване на зев; сливане на две срички в една или на два звука в един (de+le=du, à+le=au); ср. кразис.

контрамане́вра (лат. contra и *маневра*) *воен.* Маневра, която цели да унищожи неприятелска маневра.

контрама́рка (фр. contremarque „втори знак“) **1.** Контрола от билет, която се дава при излизане от театрален салон в антракт, за да може да се върне посетителят отново. **2.** Метален знак, с който прислугата плаща на касата взета стока и по който след това отчита сумата. **3.** Метален знак, с който касата отчита продадена стока и срещу който купувачът я получава.

контрапа́ра (лат. contra и *пара*) Разпределение на парата, за да се намали скоростта на влак.

контрапаралелогра́м (лат. contra и *паралелограм*) *мат.* Четириъгълник от два различни равнобедрени триъгълника с обща основа; антипаралелограм.

контрапу́нкт (нем. Kontrapunkt от лат.) *муз.* **1.** Вид многогласие, при което всички гласове са равностойни, самостоятелни и мелодически оформени. **2.** Дял от теорията на музиката, който се занимава с това многогласие; учебният курс за практическото му усвояване. **3.** Мелодия, съчинена по правилата на контрапункта като втори глас на една тема.

контрапункти́ст (от нем.) Музикант, който си служи с контрапункти в своите композиции (Бах, Хендел и др.).

контрареволю́ция (лат. contra „против“ и *революция*) Въоръжени действия на реакционни сили, които искат да спрат развоя на революцията или да премахнат установената от революцията власт.

контрасигна́ция (лат. contra „против“ и signo „означавам“) Подпис на министър на акт, който изхожда от държавен глава (монарх или председател); означава, че министърът поема юридическата и политическата отговорност за този акт.

контрасигнату́ра (к. лат. contrasignatura) Приподписване, подписване заедно с други.

контрасигни́рам (от лат.) Приподписвам, подписвам заедно с други.

контра́ст (фр. contraste) Противоположност, подчертана разлика.

контрасти́рам (от фр. contraster) Представлявам подчертана противоположност, намирам се в рязка противоположност, противоположен съм.

контраторпильо́р (лат. contra и *торпильор*) Военен кораб, който напада с мини (торпили).

контрафаго́т (ит. contrafagotto) *муз.* Дървен духов инструмент, чийто регистър е една октава по-нисък от регистъра на фагот.

контрафа́кция (фр. contrefaction от лат. contra „против“ и facio „правя“) **1.** Подправяне, фалшифициране. **2.** Нарушаване на авторско право, като се препечатва и разпространява чуждо произведение.

контрафо́рс (лат. contra и фр. force „силен“) *арх.* **1.** Отвесна, издигаща се над петата на свод част от стена, която противодейства на разпъващото натоварване на свода. **2.** Ребро, подпорен елемент, който поема част от едностранно хоризонтално натоварване на стена, напр. при язовир.

контрахе́нт вж. контрагент.

контрахе́нтство, контраге́нтство (от лат.) **1.** Поемане на задължение по договор. **2.** Място за заверяване и сключване на договори.

контрахи́рам (лат. contraho „събирам“ през нем.) Свивам, стягам; **к о н т р а х и р а м с е** — стягам се, сливам се, свивам се.

контрашпиона́ж (лат. contra „против“ и *шпионаж*) Служба за противодействие на разузнаването на против-

ника, за борба с шпиони и диверсанти.

контрескáрп (фр. contrescarpe) *воен.* 1. Склон откъм външната страна на укрепление. 2. Противотанково препятствие във вид на ров откъм страната на отбраняващия се.

контрибýция (лат. contributio) 1. Принудителни парични и натурални вземания от населението на победена страна, които победителят събира. 2. Наложен на победения данък; ср. репарации.

контровéрзия (лат. controversia „несъгласие") 1. Спор, разногласие по научен или верски въпрос. 2. Спорен въпрос. 3. Тема за упражнение в красноречие (в древния Рим).

контрóл, контрóла (фр. contrôle) 1. Проверка, проверяване на нещо за установяване на неговата изправност. 2. Учреждение, което проверява (контролира) дейността на служебни лица или на други учреждения. 3. Контрольор, контрольорите. 4. Част от билет, която при влизане в зрителната зала се откъсва от лицето, което проверява билетите. 5. Наглеждане, надзор на ученици, студенти и др.

контрóлен (от фр.) 1. Проверочен, отнасящ се към контрол. 2. Който упражнява контрол.

контролéр (англ. controller „управител") *техн.* Ръчен или крачен уред на електродвигател за пускане в движение, за регулиране на движението и за неговото спиране, например в трамвай.

контролúрам (от фр. contrôler) Проверявам, преглеждам; надзиравам.

контрольóр (фр. contrôleur) Лице, което произвежда контрол; проверител.

контýзвам (от лат. contundo „блъскам") Удрям, наранявам някого със силен тъп удар; натъртвам.

контýзия (лат. contusio) Увреждане на тъкани и органи при удар с тъп предмет или при падане, без да се поврежда кожната покривка.

контýра (фр. contour) 1. Линейно очертание на един образ или на детайлите му като едно от средствата за художествено изразяване. 2. Очертание на тъмен предмет върху светла основа и, обратно — на светъл предмет върху тъмна основа. 3. *техн.* Затворена верига на проводници (електрически, радиопроводници).

кóнус (гр. kônos през лат. conus) 1. *мат.* Геометрично тяло, ограничено от кръгла повърхност и равнина, които се пресичат по затворена крива; п р а в к о н у с — геометрично тяло, образувано от въртенето на един правоъгълен триъгълник около един от катетите му. 2. Всяка фигура, която прилича на конус. 3. *спец.* Механизъм в автомобил, с който се предава движението на мотора на задните колела.

конущúсвам се (от тур. konuşmak) Събирам се, разговарям с някого, разбирам се.

конфедерáт (лат. confoederātus) 1. Член, участник във въоръжен съюз в стара Полша, който се борил за свободата на страната си; ср. конфедерация (3). 2. Държава, която влиза в конфедерация.

конфедерáция (лат. confoederatio) 1. Съюз на няколко държави, изграден не на конституция, а на международен договор; те запазват независимостта си, но имат някои учреждения общи (държавен съвет, войска и др.). 2. Съюз, сбединение на няколко обществени организации. 3. *ист.* Въоръжен съюз на полската шляхта, който се борил за свои класови интереси и за свободата на Полша.

конфéит (лат. confectus „направен") Бонбон.

конфекциóнен (от лат.) Който се занимава с конфекция; който произвежда или продава готови дрехи за носене.

конфéкция (лат. confectio, ōnis „приготвяне") 1. Серийно преработване на материали в готови изделия за пазара. 2. Готови за продаване дрехи. 3. Магазин за продаване на готови дрехи.

конферáнс (фр. conférence „сказка") 1. Публична лекция; сказка, беседа.

2. Обсъждане. 3. Обяснение за публика, което се дава от конферансие.

конферансиé (фр. conférencier) Участник в представление, тържество и др., който съобщава и обяснява изпълняваните номера.

конферéнт (лат. conferens, entis) Участник в конференция.

конферéнция (лат. conferentia „събиране") 1. Събрание на правителствени представители или на представители на различни организации за обсъждане и решаване на важни въпроси (политически, педагогически, научни, международни и т. н.). 2. Малък конгрес, съвещание.

конферúрам (от лат. confero „събирам") Обсъждам, обмислям, съвещавам се.

конфесионáл (фр. confessionnal от лат.) *църк.* Дървена будка в католически храм, в която стои изповядващият свещеник, за да не вижда изповядващите се лица.

конфесионáлен (лат. confessionālis) Вероизповеден, отнасящ се до вероизповеданието.

конфéсия (лат. confessio) 1. Вероизповедание. 2. Изповед.

конфéти (ит. confetti) Дребни кръгли разноцветни отрезки, които се хвърлят на забава върху танцуващи за развлечение.

конфигурáция (лат. configuratio) 1. Външно очертание, облик. 2. Взаимно разположение на някои предмети. 3. *геом.* Разположение на точки и прави върху равнина, при което през всяка точка минават еднакво число прави и върху всяка права лежат еднакво число точки. 4. Положение на светилата по небесната сфера по отношение на Слънцето. 5. Пространственото взаиморазположение на атомите в молекулите. 6. *езиков.* Групиране на думите, което се използува за автоматичен анализ при машинния превод.

конфидéнт (лат. confidens, entis) Лице, на което се доверяват тайни.

конфиденциáлен (от лат. confidentia „доверие") Поверителен, таен, секретен.

конфидéнция (лат. confidentia) Поверителен разговор, довереност.

конфирмáция (лат. confirmatio „утвърждаване") 1. Потвърждаване; потвърждаване на издадена присъда. 2. *църк.* Обред при приемане на нови членове в протестантството, придружен с прочитане по основните положения на вярата. 3. *църк.* Първото причестяване на католиците, придружено с тържество и извършвано от архиерей.

конфирмúрам (от лат. confirmo) Утвърждавам във вярата, извършвам конфирмация.

конфискáция (лат. confiscatio от cum „със" и fiscus „държавна хазна") 1. Принудително безвъзмездно отчуждаване на частен имот в полза на държавата като наказание. 2. Изземане от властта на печатно произведение и забрана да се продава.

конфискýвам (от лат. confisco) 1. Отнемам собственост в полза на държавната каса (фиска). 2. Изземвам от продажба печатно произведение.

конфитю́р (фр. confiture) Вид хранителен продукт от плодове или зеленчуци, захар и глюкоза.

конфлúкт (лат. conflictus) 1. Сблъскване, разпра; разногласие, спор, противоречие. 2. Усложнение в международните отношения; в ъ о р ъ ж е н к о н ф л и к т — война. 3. *литер.* Противоречие и сблъскване между героите на художествено произведение поради различните им характери, възгледи, интереси и социално-политически позиции.

конфлúктен (от лат.) 1. Който се отнася до конфликт или произхожда от конфликт. 2. Който е предназначен за разрешаване на спор. 3. Несговорчив.

конфокáлен (лат. cum „със" и focus „център") *геом.* С общ фокус, съфокусен.

конформáтор (лат. conformātor) Калъп за определяне форма и големина на шапки.

конфо́рмен (лат. conformis) Подобен, с еднаква форма.

конформи́зъм (фр. conformisme от лат. conformis „подобен") 1. Изграждане на различия, стремеж към еднообразие, стремеж към единомислие; съглашателство. 2. Учението на англиканската църква — умерено християнско учение между католицизма и протестантството.

конформи́ст (англ. conformist) 1. Който изповядва официалната англиканска религия, т. е. англиканство, което е особен вид протестантство с епископи. 2. *прен.* Нагажденец, опортюнист.

конфронта́ция (лат. confrontatio) *юр.* Поставяне лице срещу лице; очна ставка, съпоставяне.

конфронти́рам (от фр. confronter) Съпоставям, викам на очна ставка.

конфу́з (от лат.) Укор, мъмрене, засрамване.

конфу́зен (от лат.) Засрамващ, предизвикващ неприятно положение.

конфу́зия (лат. confusio) Смущение, неловкост, неловко положение, неприятно положение.

конфу́зор (от лат.) *техн.* Част от тръбопровод или от кожух на центробежна помпа, вентилатор и др. за увеличаване на скоростта на потока.

конфу́зя (от лат.) Укорявам, мъмря, засрамвам.

конфуциа́нство (от собс.) Система от нравствено-философски и религиозни възгледи, създадена от китайския мислител Конфуций (VI и V в. пр. н. е.).

конхилиоло́гия (гр. konchýlion „мида" и lógos „наука") Дял от зоологията, който изучава мидите и раковините.

конхиоло́гия = конхилиология.

концентра́т (лат. cum „със" и centrum „средоточие") 1. *спец.* Продукт от руда, в който качествата на основния материал са увеличени процентно чрез пресуване, промиване, флотация и др. 2. Фураж с процентно увеличена хранителност по изкуствен начин. 3. Хранителен продукт, който е приготвен така, че е удобен за носене, лесно се приготовлява за консумация и запазва всичките си витамини.

концентра́тор (н. лат. concentrātor) *техн.* Уредба за увеличаване на концентрация на разтвори чрез изпаряване на част от разтворителя.

концентрацио́нен (от лат.) 1. Който се отнася до концентрация, който принадлежи или е свойствен на концентрация. 2. Който изолира, изолиращ; к о н ц е н т р а ц и о н е н л а г е р — място за изолиране на военнопленници, затворници, политически противници и др.

концентра́ция (фр. concentration от лат. cum „със" и centrum „средоточие") 1. Съсредоточаване, събиране на едно място, натрупване, сгъстяване, насищане. 2. *хим.* Сгъстяване на разтвор, докато се отстрани разтворителят. 3. *хим.* Количеството разтворено вещество, което се съдържа в единица количество разтворител или разтвор, изразено в тегловни или обемни проценти или в грамове на литър. 4. Увеличаване по изкуствен начин основните качества на руда, хранителни продукти и пр.

концентри́зъм = концентър (2).

концентри́рам (от лат.) 1. Събирам на едно място, съсредоточавам, натрупвам. 2. Сгъстявам хранителни продукти и др. чрез изпаряване на течностите им. 3. Увеличавам ценните качества на руда чрез пресуване или промиване.

концентри́ран (от лат.) 1. Съсредоточен. 2. Сгъстен. 3. Наситен с хранителни вещества. 4. С увеличени естествени качества чрез промиване или пресуване (за руда).

концентри́чен, концентри́чески (от лат.) 1. Който има общ център с други. 2. Отнасящ се към концентър (2).

конце́нтър (лат. cum „със" и centrum „средоточие") 1. Един от група кръгове с общ център, но с различен диаметър. 2. *пед.* Степен на обучение, която съвпада по съдържание с предходната степен, но е по-подробна, по-голяма по обем и по-задълбочена.

конце́пт (лат. conceptum от cum „със"

и capio „хващам") **1.** Общо понятие, обща представа. **2.** План на съчинение; чернова.

концептуали́зъм (от лат. conceptus „мисъл") Направление в средновековната философия, според което универсалиите (общото) не съществуват обективно, а само в ума на човека като общи понятия (концепти). Заема междинно положение в спора между номинализма и реализма. Представител е П. Абелар (1079—1142 г.).

конце́пция (лат. conceptio) **1.** Схващане, система от схващания или възгледи по някой научен или теоретичен въпрос. **2.** Идея, замисъл на произведение на изкуството.

концéрн (англ. concern) *икон.* Комбинирано монополно обединение, в което се включват предприятия от различни подотдели и клонове на промишлеността, търговски фирми, транспорт и застрахователни компании, банки и др. с общо финансово ръководство.

концéрт (ит. concerto от лат. concertus) **1.** Публично изпълнение на музикални произведения. **2.** Вид голямо музикално произведение за един инструмент (рядко за 2 или 3 или за глас) със съпровод на оркестър. **3.** Изпълнение на естрадни, балетни, литературни и др. номера. **4.** *прен.* Съгласувано действие на няколко държави.

концертáнт (от ит.) Лице, което дава концерти.

концéртен (от ит.) **1.** Който служи за даване на концерти. **2.** Който е предназначен за много слушатели; ср. камерен.

концерти́но (ит. concertino) **1.** Вид хармоника с шестостенна форма. **2.** Музикално произведение от типа на концерта, но по-малко по обем и опростено стилово и технически.

концерти́рам (от ит.) Давам концерт.

концертмáйстор (нем. Konzertmeister) **1.** Първият цигулар солист в оркестър, когото следват всички останали цигулари. **2.** Музикант, който възглавява една от струнните групи на симфоничен или оперен оркестър.

концесионéр (фр. concessionnaire) Лице, което е получило концесия; лице, на което е отстъпено нещо за използване.

концéсия (лат. concessio „отстъпка") **1.** Договорно разрешение, с което едно правителство предоставя на лице, организация и др. право да разработва определени участъци от държавни гори, земи, земни недра и пр. със задължение да обслужва населението при определени условия; характерно е за капиталистическите страни. **2.** Предприятие, организирано въз основа на такава преотстъпка. **3.** *прен.* Отстъпка.

концúл — консил.

концлáгер (*конц*ентрационен *лагер*) Място за задържане на политически противници, на пленници, заложници и социално опасни лица.

концлагери́ст (нов.) Политически затворник в концлагер, лишен от права и свобода за неопределен срок и не по съдебен ред.

кончéрто грóсо (ит. concerto grosso) Циклично оркестрово произведение, основано на принципа на противопоставяне и редуване на две основни инструментални групи.

конюгáция (лат. coniugatio) **1.** *грам.* Спрежение. **2.** *биол.* Полов процес у инфузориите, при който става временно сливане на два индивида.

конюнкти́в (лат. coniunctivus) *грам.* Подчинително наклонение.

конюнкти́ва (лат. coniunctivus „съединителен") *анат.* Слизеста цина, която покрива вътрешната страна на клепачите и предната част на очната ябълка.

конюнктиви́т (лат. coniunctivitis) *мед.* Възпаление на конюнктивата.

конюнктýра (лат. coniunctūra) **1.** *книж.* Стечение на обстоятелства, обстановка, ситуация, положение на предмети, което е в състояние да влияе за изхода на някое дело. **2.** *икон.* Съвкупност от признаци, които характеризират състоянието на капиталистическото стоково стопанство.

коня́к (фр. cognac от собс.) Силно спиртно питие, което се получава от винен дестилат (по името на град във Франция).

кооперати́в (фр. coopératif от лат.) 1. Кооперативна организация, кооперация. 2. Кооперативен магазин.

коопер ати́вен (фр. coopératif от лат.) 1. Сътруднически. 2. Свойствен, отнасящ се или принадлежащ на кооперация; кооперативно дружество = кооперация.

коопера́тор (лат. cooperātor „сътрудник") Член на кооперация, кооперативен деец.

коопера́ция (лат. cooperatio „сътрудничество") 1. Форма на организация на труда, при която много лица доброволно участвуват в един производствен процес или в много сродни помежду си процеси на труда с еднакви права и задължения. 2. Търговска или производителна организация, която се създава със средствата на нейните членове. 3. Магазин, който принадлежи на кооперация. 4. Сграда, построена на кооперативни начала; съпритежателски дом.

коопери́рам (от лат. cum „със" и operor „работя") 1. Обединявам на кооперативни начала. 2. Привличам някого за член и деец в кооперативно предприятие.

коопта́ция (лат. cooptatio) Самопопълване състава на изборна организация или законодателно тяло, без да се прави допитване до органа, който е установил първоначалния им състав.

коопти́рам (от лат.) Попълвам състав чрез кооптация.

координа́тен (лат. coordinātus) Който се отнася до координати; координатна система — система от две перпендикулярно прави линии или от три пресечени равнини, с помощта на които се определя положението па дадена точка, линия или фигура в равнина или в пространството.

координа́ти (лат. coordināta) *мат.* Числа, с помощта на които се определя положението на точка върху линия, повърхнина или в пространството.

координатогра́ф (лат. coordinātus и гр. gráphō „пиша") Уред за механическо поставяне на точки върху план или карта по дадени координати.

координа́тор (лат. coordinātor) Уред, който показва на летеца местонахождението на самолета и изминатото от него разстояние от момента на излитането.

координа́ция (лат. coordinatio) 1. Съгласуване, съгласуваност, съподчинение, привеждане в съответствие. 2. *анат.* Съгласуваност по време, последователност, обем и форма на рефлексните процеси в организъм при осъществяването на неговата дейност, предимно двигателна.

координи́рам (от лат.) Съгласувам, установявам правилно съотношение.

копа́л (исп. copal) Вид твърда прозрачна смола с жълт или червен цвят, която се копае от земята и има растителен произход; употребява се за лакове и други промишлени цели.

копе́йка (рус.) Руска и съветска монетна единица, равна на една стотна от рублата; за пръв път сечена през 1535 г. с образ на конник с копие и оттук името.

ко́пие (лат. copia „множество" през фр. copie) 1. Точен препис от текст. 2. Точно възпроизвеждане на нещо. 3. Снимка, отпечатък от негатив. 4. Точно прерисувана картина от друга картина. 5. *прен.* Голяма прилика, подражание.

ко́пиле (тур. kopil) 1. Немирник, пакостник; улично дете. 2. Незаконородено дете.

копи́рам (фр. copier, нем. kopieren) 1. Правя копие; преписвам, преснимам. 2. *прен.* Подражавам, точно повтарям.

копи́рен (от лат.) 1. Съдържащ копия. 2. Който служи за правене копия; копирна хартия — за вадене с нея копия; ср. индиго.

копирмаши́на (нем. Kopiermaschine) Умножителна машина, чрез която се

изваждат копия от скици, текст, чертежи и др.

копи́ст (фр. copiste) Човек, който копира; преписвач, преснимач и т. н.

копо́й (тур. kopoy) 1. Ловджийско куче. 2. *прен.* Таен агент.

ко́пра (мал.) Ядка на кокосов орех, от която се добива кокосово масло.

копре́мия (гр. kópros „тор" и háima „кръв") *мед.* Вид отравяне поради запек.

копроли́т (гр. kópros „тор" и líthos „камък") Вкаменелост от тор.

ко́пула (лат. copula) 1. Връзка, свързване. 2. *грам.* Спомагателен глагол.

копула́ция (лат. copulatio) 1. Свързване, съединяване. 2. Особен начин на присаждане на дървета чрез полегато нарязване и съединяване калема с пръчката на дървото. 3. Полово свързване при най-низшите организми. 4. Полово сношение, заплодяване.

кора́зия (от лат. corrādo „издрасквам") *геол.* Процес на механическо изтриване на скалите под влияние на носените от вятъра пясъчни частици.

кора́л (гр. korállion) 1. Морско безгръбначно животно (полип), което живее на неподвижни големи групи и прилича повече на растение; от остатъци на коралите са образувани дори цели острови. 2. Варовита маса с червен или бял цвят, отделяна от корала; от нея се правят украшения (корали). 3. Украшение от корал.

кора́лов (от гр.) Който е от корал; к о р а л о в р и ф — подводна скала от корали.

Кора́н (тур. Kuran от ар.) „Свещената" книга на мюсюлманите, която съдържа религиозното учение на Мохамед.

корве́та (фр. corvette) Старинен тримачтов военен кораб, който е по-малък от фрегата.

корвола́нт (фр. corps „отряд" и volant „летящ") *ист.* Подвижно войсково отделение от конница, пехота и лека артилерия за нападение в тила на неприятеля.

корд (англ. cord) 1. Многократно пресукана прежда с голяма гладкост, еластичност, плътност и еднороден строеж, приготвена от дълговлакнест памук, от изкуствена или естествена коприна. 2. Тъкан от такава прежда. 3. Дебел вълнен плат с надлъжни ребра (нишки).

ко́рда (лат. corda от гр. chórdē) 1. Струна. 2. Дълго въже, което се употребява при тренировка на коне за бягане в кръг.

кордебале́т (фр. corps de ballet) Балетни артисти, които изпълняват групови танци.

кордега́рдия (фр. corps de garde) *ист.* Помещение за военен караул или за задържане на арестувани.

корде́ла (ит. cordella) Тънка и тясна лента от фин плат; панделка.

корделие́ра (фр. cordelière) *църк.* Връв или въженце, с което се препасват францисканските монаси

корделие́ри (фр. cordeliers) 1. *църк.* Членове от монашески католически орден на францисканците. 2. *ист.* Членове на клуба „Приятели на правата на човека и гражданина" през Френската буржоазна революция, възглавявани от Марат, които заседавали в манастира на францисканците-корделиери.

корди́т (англ. cordite) Бездимен барут.

кордо́н (фр. cordon) 1. Верижка за часовник. 2. Огърлица от скъп метал. 3. Редица от войници, наредени във верига, за да преграждат пътя на неприятел. 4. Милиционери или други лица, наредени във верига, за да пазят ред при тържествени шествия. 5. *арх.* Горен край на цокъл със спускащи се украшения. 6. В овощарството — изкуствено създадена форма на надземна част на овощно дърво.

коре́ктен (лат. correctus „оправен") 1. Който се съобразява с правилата за приличие; правилен, образцов, безупречен. 2. Тактичен, вежлив.

коректи́в (фр. correctif) 1. *книж.* Поправка, която внася малка промяна; изравнително средство. 2. Мерило за правилност.

коре́ктност (от лат.) Изискано държане, благоприличие; правилност.

коре́ктор (лат. correktor) Лице, което извършва коректура над печатан текст с оглед да се избягнат допуснатите при набора грешки.

коректу́ра (лат. correctūra) **1.** Поправяне на печатни грешки, допуснати при набиране на текст. **2.** Лист с набран текст за поправяне. **3.** Словослагателска поправка, която се извършва в печатната форма.

коре́кция (лат. correctio) *книж.* Изправяне, поправяне.

корела́т (лат. correlatīvus) **1.** Съотносително понятие, чието съдържание се изяснява чрез съпоставяне с някое друго понятие. **2.** *езиков. мн. ч.* Съотносителен елемент в системата на езика, който се отличава по един признак, напр. по звучност — беззвучност (б, п) и др.

корелати́вен (лат. correlatīvus) Съотносителен.

корелативи́зъм (от лат. correlatīvus) Схващане в теорията на познанието, според което субектът и обектът са съотносителни, неделими един от друг и немислими един без друг, което е противно на материалистическата теория на отражението.

корела́ция (лат. correlatio) **1.** Съотношение, взаимна зависимост. **2.** *фил.* Взаимна връзка на явления, които са в някаква зависимост едно от друго. **3.** *биол.* Взаимна зависимост на частите на организъм, поради което промяната в един орган влече след себе си промяна и в целия организъм. **4.** *мед.* Връзка между функциите на отделните органи.

корепети́тор (лат. correpetītor) *спец.* Пианист, с чиято помощ оперни артисти разучават своите роли.

кореспонде́нт (нем. Korrespondent от лат. cum „с" и respondeo „отговарям") **1.** Сътрудник на вестник или списание, който праща дописки за публикуване. **2.** Лице, което се намира в преписка с някого. **3.** Чиновник, който води преписката на учреждение или предприятие. **4.** Лице или учреждение, което изпълнява за друго лице или учреждение поръчения от финансов или търговски характер; член-кореспондент — звание на член на академия на науките, по-низше от академик.

кореспонде́нция (лат. correspondentia) **1.** Статия или дописка във вестник, която съобщава местни сведения; дописка. **2.** Писма, пощенски пратки. **3.** Преписка между лица или учреждения.

кореспонди́рам (от лат. correspondeo) **1.** Намирам се в преписка с някого, пиша си с някого. **2.** Пращам дописка във вестник. **3.** Съответствувам на някого или на нещо.

ко́рзо, ко́рсо (ит. corso „бягане"; „улица") **1.** Феерично шествие с украсени каляски. **2.** Място за разходка край морски бряг, в градина и др.

кориа́ндър (лат. coriandrum sativum) Едногодишно етеричномаслено растение от семейство сенникоцветни; от семената му се получава етерично масло, което има широка употреба в парфюмерията; семената се употребяват като подправка в колбасарството, сиренарството, консервната промишленост и др.

кориба́нт (гр. korýbas, antos) **1.** *мит.* Жрец на богинята Кибела, който изпълнявал своето служене, като пеел и танцувал. **2.** *прен.* Комически артист.

корибанти́зъм (гр. korybantismós) Неестествена веселост.

коригѝрам (от лат. corrigo) **1.** *печ.* Поправям допуснатите грешки в набран за печатане текст. **2.** *прен.* Внасям поправки, поправям. **3.** *спец.* Изправям (корито на река и др.).

кори́да (исп. corrida) Борба с бикове.

коридо́р (фр. corridor) **1.** Тесен проход между редица стаи; пруст; трем. **2.** *прен.* Тясна ивица земя, оставена за свободно минаване.

кори́на (от собс.) Вид средно големи печатарски букви.

корифе́й (гр. koryphάios „вожд") **1.** В древногръцката драма — ръководител на хор. **2.** *прен.* Главатар, водач, първенец в политика, наука, изкуст-

во. 3. Изтъкнат балетен артист в кордебалет.

корйя (тур. koru) Гора.

корк (англ. cork от лат. quercus) 1. Вид дъб, от чиято кора се правят запушалки (тапи) и др. предмети. 2. Кора от такъв дъб.

ко́рма = кърма.

ко́рмчая (книга) (ст. бълг.) Сборник от църковни закони, почиващ върху византийското църковно право.

корн (нем. Korn „зърно") Теглото на чист благороден метал в монета.

ко́рнер, ко́рнър (англ. corner „ъгъл") *сп.* При футбол — наказателен ъглов удар, понеже някой от играчите е изкарал топката извън очертанията откъм страната на своята врата.

корне́т¹ (фр. cornette) *ист.* Първият офицерски чин в кавалерията на дореволюционна Русия, съответстващ на лейтенант в пехотата.

корне́т² (фр. cornet) *муз.* Меден духов инструмент с чашковиден наустник.

корне́т-а-писто́н (фр. cornet à pistons) Меден духов музикален инструмент с клапи.

корнетйно (ит. cornettino) Малък корнет.

корнетйст (фр. cornettiste) Музикант, който свири на корнет или на корнет-а-пистон.

корне́я (лат. cornea) *анат.* Предната прозрачна част на окото; роговица.

корнйз (вен. corniza, ит. cornice) 1. *арх.* Издатина във външна стена на сграда над или под врати и прозорци, която служи за украса. 2. Дървена или метална пръчка над прозорец за прикрепяне на перде. 3. Почиващата върху колона горна част от сграда.

корнйт (от лат. cornu „рог") Вещество, получено от пресувани отпадъци от рогови вещества; употребява се за галантерийни стоки.

корнпапйр (нем. Kornpapier) Вид хартия за литографиране.

ко́рнцанг(а) (нем. Kornzange) 1. *мед.* Назъбени щипци, прилични на ножици. 2. Щипци на часовникар или златар.

короборáция (лат. corroboratio) Засилване на тялото.

кородйрам (лат. corrōdo „разяждам") Разяждам, разрушавам.

корозйвен (лат. corrōdo „разяждам") Разяждащ.

коро́зия (от лат. corrosio „разяждане") 1. *геол.* Разрушаване на скали под влияние на въздуха и водата. 2. *мед.* Разрушаване на тъкани от язва или от разяждащи вещества. 3. Разяждане на метални произведения от ръжда или на цимент под влияние на околната среда.

коро́на (лат. corōna) 1. Металическа украса (венец) за глава със скъпоценни камъни — символ на монархическа или духовна власт. 2. Изображение на такава украса. 3. *прен.* Монархическа власт; държава, монархия. 4. *прен.* Носител на корона, монарх. 5. Венец, украса за глава като корона. 6. *астр.* Светлият ореол около Слънцето, който се вижда само по време на затъмнение. 7. Част от дърво, образувана от всичките клони. 8. Горната извита част на арка или вход в минна галерия и др. 9. Голямо цилиндрично, конично или спираловидно колело от главното предаване на автомобила. 10. *елек.* Явление, възникващо вследствие на йонизацията на слоя въздух около даден проводник. 11. Вид прическа, при която косата се разполага във вид на венец.

коронáция (лат. coronatio) Тържествена церемония за поставяне корона на главата на стъпилия на престола монарх.

коро́нен (от лат.) Държавен, правителствен; коронен съвет — министерски съвет с участието на монарха и видни политически лица, които не са членове на министерския съвет; к о р о н н а р о л я—главната роля от всичките роли на един артист.

коро́нка (от лат.) 1. Малка корона. 2. Външната част на зъб. 3. Метали-

ческа обвивка на развален зъб, за да се запази.

коронограф (*корона* и гр. gráphō „пиша") Усъвършенствуван телескоп за фотографиране на слънчевата корона.

коронясвам (от лат.) Увенчавам, извършвам коронация над някого.

корпия (к. лат. carpia) Разчесано платно, което се употребявало за превръзки вместо памук.

корпорант (нем. Korporant) Студент, който е член на студентско дружество (корпорация).

корпоративен (к. лат. corporativus) 1. Който принадлежи или е свойствен на корпорация. 2. Който почива или е основан на корпорация; корпоративна държава — фашистка държава, оръдие на неограничена терористическа диктатура на капиталистическите монополи.

корпорация (к. лат. corporatio) 1. Местна професионална организация. 2. Студентска организация (в немските университети). 3. Съюз, група, обединение на хора с еднакви интереси.

корпулентен (лат. corpulentus) Снажен, едър, пълен.

корпулентност, корпуленция (лат. corpulentia) Снажност, едро телосложение, пълнота.

корпус (лат. corpus „тяло") 1. Тяло, туловище. 2. Тяло на неодушевен предмет (постройка, кораб и подобни). 3. Отделна сграда. 4. Метална обвивка, в която се поставя механизъм, приспособление или нещо друго. 5. Войскова част, в която влизат войски от всички родове оръжие. 6. Войска със специално предназначение. 7. Съвкупност от лица със специална обща или еднаква задача; дипломатически корпус — всички чужди представители в една страна. 8. Название на някои военни средни учебни заведения в дореволюционна Русия. 9. Вид печатарски букви от 10 пункта или 3,75 мм. 10. Пълно събрание на съчинения. 11. Обединение, сбор на лица от една специалност или учреждение.

корпускула (лат. corpusculum „телце") 1. Най-малката частица на веществото. 2. *мн. ч.* Материални частици, единични йонизирани атоми, които, като се движат с голяма скорост, образуват материалните лъчи, напр. алфа-частиците.

корпускуларна теория (от лат.) Теория, която разглежда физическите явления като резултат от действието на много дребни частици (корпускули).

корсаж (фр. corsage) 1. Част от рокля, която покрива бюста — от шията до пояса. 2. Широк пояс на пола.

корсар (ит. corsaro) 1. Морски разбойник, пират. 2. Капитан на кораб, който през време на война ограбва неприятелски търговски кораби.

корселе (фр. corselet) Тясна ивица от памучна тъкан или от ластик, която се пришива към вътрешната и горна част на полата, за да я задържа на талията.

корсет (фр. corset) 1. Специален широк пояс, който стяга корема и хълбоците за по-голяма стройност на тялото. 2. Корава медицинска превръзка на горната част на тялото, носена с лечебна цел, особено за изправяне на гръбначния стълб.

корсо = корзо.

корт (англ. court) Игрище за тенис.

кортеж (фр. cortège) 1. *книж.* Група от хора, които придружават едно лице, за да му окажат почит. 2. Тържествено шествие.

кортеси (исп. cortes) Законодателно събрание в Испания и Португалия.

кортизон (от лат. cortex „кора") Полусинтетичен продукт от естествени суровини, който се употребява като лекарство при ревматизъм, бронхиална астма, очни и кожни заболявания и др.

кортик (от перс.) Къса сабя, която носят флотските офицери.

кортикален (от лат. cortex „кора", фр. cortical) 1. Който се образува на кората на дърветата. 2. *мед.* Който се отнася до кората на главния мозък.

коруджи́я (тур. korucu) Горски пазач; пъдар.

корумпи́рам (от лат. corrumpo) Покварявам, развалям, развращавам, подкупвам.

кору́нд (инд.) Твърд минерал, някои разновидности от който са скъпоценни камъни (рубин, топаз и сапфир); получава се и по изкуствен начин; използува се за изстъргване на твърди метали, като съставка на зъболекарски цимент и като скъпоценен камък.

кору́пция (лат. corruptio) Поквара, подкупничество на държавни служители и обществени дейци.

косека́нс (лат. cosecans) Тригонометрична функция, която изразява отношението на хипотенузата към катета, лежащ срещу ъгъла, за който се отнася функцията.

ко́синус (лат. cosinus) Синус на допълнителния ъгъл; функция на ъгъл, която изразява отношението на прилежащия към него катет към хипотенузата.

косми́чески (гр. kosmikós) 1. Световен, отнасящ се до целия свят, до космоса. 2. Междупланетен. 3. *прен.* Грамаден, колосален; к о с м и ч е с к и л ъ ч и — особени лъчи с много голяма енергия, които идват от мировото пространство и попадат в горните слоеве на атмосферата.

космогло́т (гр. kósmos „свят" и glôtta „език") Познавач на световните езици.

космого́ния (гр. kosmogonía) Дял от астрономията, който изучава образуването на небесните тела, тяхното развитие и системи.

космогра́ф (гр. kosmográphos) Който е специалист или се занимава с космография.

космогра́фия (гр. kosmographía) Наука, която описва небесните тела и особено Земята като небесно тяло.

космодро́м (гр. kósmos „вселена" и drómos „път") Комплекс от съоръжение, който осигурява пускане на космически ракети и летателни космически апарати.

космоло́гия (гр. kosmología) 1. Учение за устройството на вселената, за света като цяло и законите, по които се управлява вселената. 2. Дял от астрономията, който разглежда общите свойства и еволюцията на вселената. 3. В древността — наука за вселената.

космона́вт (гр. kósmos „вселена" и náutes „плувец") Лице, което извършва полети в космическото пространство; астронавт.

космона́втика (гр. kósmos „свят" и nautikḗ „корабоплаване") Наука за полетите в космическото и междупланетното пространство.

космополи́т (гр. kosmopolítēs „гражданин на света") 1. Човек, който е загубил националното си чувство и смята целия свят за своя родина. 2. Животно или растение, което е разпространено много из земното кълбо. 3. Привърженик на космополитизма.

космополити́зъм (гр. kósmos „свят" и polítēs „гражданин") Буржоазна политическа идеология, която обявява човека за гражданин на целия свят и насажда пренебрежително отношение към родината, националната култура и традиции, проповядва отказване от националната независимост; той е противоположен и враждебен на пролетарския интернационализъм.

космополити́чески (гр. kosmopolitikós) Който се отнася, принадлежи или е свойствен на космополит и космополитизъм.

ко́смос (гр. kósmos) Съвкупността от всички материални формации; вселена, всемир, целият свят.

космотелеоло́гия (гр. kósmos „свят" и teleología „целесъобразност") Учение за целесъобразността във вселената.

космотеоло́гия (гр. kósmos „свят" и theología „богословие") Учение за света като творение на бога.

ко́стер (рус.) Запалена клада.

костю́м (фр. costume) 1. Облекло на човек; носия. 2. Пълен комплект от мъжко облекло. 3. Женско горно

облекло от жакет и пола. 4. Театрално или маскарадно облекло.

костюми́рам (нем. kostümieren от фр.) Обличам с театрален или маскараден костюм.

костюми́ран (от фр.) С костюм; к о с т ю м и р а н б а л — бал, в който участниците са облечени с маскарадни костюми и носят маски.

ко́та (фр. cote) 1. *спец.* Височина, връх, хълм. 2. *топ.* Цифра, която изразява разликата между две нива при нивелация. 3. *геод.* Цифра, която показва височината на една точка по отношение на основната величина. 4. *банк.* Таблица за курсовете на движимите ценности и стоки. 5. *юр.* Азбучен или цифров знак за подреждане на документите по едно дело.

кота́нгенс (лат. cum „с" и tangens „допиращ") Тригонометрична функция — котангенс на остър ъгъл в правоъгълния триъгълник е отношението между прилежащия към този ъгъл катет и срещуположния катет.

котериза́ция (фр. cautérisation от гр.) *мед.* Изгаряне на рана или тъкан с нагорещено желязо, с разяждащо вещество и др.

коте́рия (фр. coterie) 1. Група от лица, която преследва користни и нередни цели. 2. В средните векове — отред наемници.

котиледо́н (гр. kotylēdṓn) *бот.* Първият лист или първите листа от семе.

котильо́н (фр. cotillon) Вид бален танц, който се състои от няколко самостоятелни танци и игри; особен вид кадрил.

коти́рам (фр. coter, нем. kotieren) Определям борсова цена на ценни книжа или продажна цена на стоки.

коти́рам се (от фр.) 1. Имам цена на борсата. 2. Търся се на борсата. 3. *прен.* Ценя се, зачитам се, имам една или друга оценка пред обществото, добре се пласирам.

коти́ране, котиро́вка (от фр.) 1. Установяване курса на валута, т. е. определяне на нейната стойност в чуждестранна валута. 2. Търсене на ценни книжа и стоки на борсата. 3. Официално съобщение за цената на ценни книжа, на чужда валута и стоки.

котле́т (фр. côtelette) Пържола с ребро.

котониза́тор (от фр. coton „памук") Апарат за превръщане на ликови влакна в котонин чрез химико-механическа преработка.

котониза́ция (от фр. coton „памук") Специална преработка на ликови влакна за превръщането им в материал, подобен на памук, за по-лесно предене.

котонизи́рам (от фр. coton „памук") Превръщам ликови влакна в материал, приличащ на памук.

котони́н (фр. cotonnine) Материал, получен чрез котонизиране на ликови влакна.

котре́л (от собс.) Електрофилтър, апарат за очистване на газове от примеси с помощта на електрически ток с високо напрежение.

коту́рна (гр. kóthornos) Обувка на трагически актьор в древна Гърция и Рим, която имала много висок ток и подметки, за да увеличава ръста на артистите.

кофеин (от ар. qahwa през хол.) Наркотично вещество с горчив вкус, което се получава от зърната на кафето и чайните листа; кафеин, теин; употребява се като лечебно средство.

ко́фердам (англ. cofferdam) Преграда между две помещения в плавателен съд, в едното от които има горивни течни материали; служи за изолация на газовете (може да се пълни с вода за по-голяма сигурност).

кофра́ж (фр. coffrage) *техн.* 1. Куха дървена или метална конструкция, в която се налива бетон при строеж, за да се втвърди в определена форма. 2. Дървена конструкция, която предпазва окопи от свличане.

кофражи́ст (от фр.) Лице, което прави кофраж.

кохе́зия (фр. cohésion от лат. cohaereo „намирам се във връзка") Сила на сцепление (привличане) между

молекулите на едно и също вещество, най-голяма при твърдите, по-слаба при течните и незначителна при газообразните тела; сцепление.

кохерéнтност (от лат.) Съгласувано по време протичане на два или повече случайни процеси, особено при трептенията на светлинните вълни.

кохерéнция (лат. cohaerentia) Взаимна свързаност, съгласуваност.

кóхерер (англ. coherer) *техн.* Уред за откриване на електромагнитни вълни, който е бил в употреба при безжичния телеграф и при радиоприемниците.

кохинхúйка, кохинхúнка (от собс.) Едра домашна кокошка с гъсти пера, донесена от бившата френска колония Кохинхина в Индокитай.

кохóрта (лат. cohors, rtis) 1. Войсково отделение в римската войска, което било десета част от легиона и се подразделяло на три манипули и шест центурии, имало от 360 до 600 души. 2. *прен.* Множество, тълпа, група от хора.

коч (тур. koç) Нескопен овен.

кочúя[1] (тур. koç „овен") Стадо овце.

кочúя[2] (унг. kocsi „кола от Коч") 1. Чергило на кола, покривало на кола. 2. Кола с чергило, талига.

кочияш (унг. kocsis през рус.) Колар, който кара кочия.

кошенúл (фр. cochenille) Малко насекомо, от което се получава червена боя (кармин); живее по кактусите на Централна Америка, Индия, Канарските острови и другаде; кърмъз.

кошмáр (фр. cauchemar) 1. Тежък сън, неспокойно спане със задушаване и лоши сънища; мора. 2. *прен.* Мъчителни мисли за нещо, което потиска.

кошýля (нгр. kosoúla от лат.) Долна риза.

крáал (афр.) В Южна Африка — негритянско или хотентотско селище във вид на окръжност, на което вътрешната част служи за прибиране на добитъка.

краб (фр. crabe) *зоол.* Десетокрак морски рак с къса опашка; среща се и по реките.

крáйцер (нем. Kreuzer „кръстосвач") 1. Бързоходен боен кораб с най-модерни съоръжения (артилерийски, ракетни и атомни), предназначен за разузнавателна и охранителна служба и за активни действия срещу неприятелски обекти. 2. Австрийска медна монета (с кръст), която е равна на 1/50 от кроната и 1/100 от гулдена.

крайцерýване (от нем.) Плаване с кораб за охрана или предотвратяване на контрабанда; морско разузнаване.

краковя́к (полс.) 1. Полски национален танц в 2/4 такт. 2. *литер.* Весели сватбени стихове на полската народна поезия (по името на гр. Краков).

крал (от собс.) 1. Владетел на страна с монархическо управление, владетел на кралство (по името на Карл Велики — Carolus). 2. *прен.* Крупен капиталист, монополист в някоя област на производството.

крампóн (нем. Krampe „скоба") *техн.* Нитче за зъбна протеза.

кран[1] (хол. kraan) Канела, приспособление за пускане течности.

кран[2] (нем. Kran) Подемна машина, уред за вдигане тежести с голямо приложение за товарене и разтоварване при транспорта, в тежката промишленост, в строителството и т. н.

краниáлен (лат. craniālis от гр. kraníon „череп") Черепен.

краниогрáфия (гр. kraníon „череп" и gráphō „пиша") Описание на черепи.

краниолóг (гр. kraníon „череп" и lógos „наука") Специалист по краниология.

краниолóгия (гр. kraniología) Дял от антропологията и зоологията, който изучава черепите на човека и животните.

краниомáнтия (гр. kraníon „череп" и manteía) Предсказване по формата на черепа.

краниомéтрия (гр. kraníon „череп" и metréō „меря") Измерване на черепи с научна цел.

краниопáтия (гр. kraníon „череп" и páthos „страдание") *мед.* Болки в черепа.

краниоскóпия (гр. kranioskopía) Дял от антропологията за определяне на функциите на отделните мозъчни части чрез изследване на черепа.

краниотóм (гр. kraníon „череп“ и tomé „рязане“) Инструмент за отваряне на череп.

краниотóмия (гр. kraniotomía) *мед.* Отваряне на череп.

крап (нем. Krapp) 1. Марена (растение). 2. Багрилно вещество с червен цвят, получавано от корените на марена. 3. Шаран.

крáплак (нем. Krapplack) Светлочервена боя.

крáтер¹ (гр. kratér) 1. Отвор, устие на вулкан. 2. Фунисобразна вдлъбнатина, която се образува на края на положителния електрод на волтоната дъга, работеща с постоянен ток.

крáтер² (гр. kratér) Голям съд от печена глина или от метал, с две дръжки и камбановидна форма, украсен с рисунки, който служел в древността за смесване на вино с вода — виното пиели размесено с вода.

крáуч (англ. crouch „сгъвам се“) *сп.* 1. При бокса — ниска стойка, сгънато положение. 2. При ски-спорта — наведено положение при спускане.

крафтцелулóза (нем. Kraft „сила“ и *целулоза*) Специално приготвена дървесна целулоза с дълги влакна, която служи за изработване на здрава хартия за торби, за брашно, цимент и др.

крах (нем. Krach) Пропадане, пълен неуспех, провал, банкрут.

креáнс(а) (фр. créance) 1. Право на едно лице да изиска нещо от друго лице. 2. Парично вземане. 3. Запис за неизплатен дълг.

креатýра (лат. creatūra „създание“) *книж.* Човек, който дължи положението си на друг, заема отговорно място не по заслуги, а по протекции.

креационúзъм (от лат. creo „създавам“) Реакционно идеалистическо направление в биологията, което приема, че живата и мъртвата природа са сътворени.

крéда (лат. creta) 1. Слабо споена дребнозърнеста бяла и мека скала, разновидност на варовика; има широко приложение в строителството, в химическата и стъкларската промишленост и др. 2. Тебешир. 3. Последният период от мезозойската ера. 4. Постна черна или цветна боя за рисуване.

крéдит¹ (лат. creditum от credo „вярвам“, „давам назаем“, „доверявам“) 1. Търговско доверие, даване на стоки и пари срещу задължение, че ще се платят или върнат. 2. Наименование на дясната страна на счетоводния баланс и счетоводните сметки. 3. Парична сума, която се отпуска някому за използуване; заем. 4. *прен.* Зачитане, уважение; добро име. 5. Парични суми, гласувани в бюджет за определени цели.

крéдит² (лат. credit „вярва“) *банк.* При двойно счетоводство — дясната страна на сметководна книга, в която се записват суми и приходи на едно лице, които то има да получава.

крéдитен (лат. creditus) Който се отнася до кредита; к р е д и т н и п а р и — платежни средства (чекове, полици и облигации), които заменят книжни пари; к р е д и т н и б и л е т и — билети за пътуване на длъжностни лица, особено на войници, които пътникът не плаща; к р е д и т н а б а н к а — банка за отпускане на заеми.

кредитúв (лат. creditīvus) = акредитив.

кредитúрам (фр. créditer) 1. Давам на вяра, продавам на вяра. 2. Отпускам кредит, давам заем, заемам. 3. Заверявам сметка, вписвам суми в сметката на някого в негова полза. 4. Препоръчвам за даване на кредит.

кредúтор (лат. creditor) Лице или учреждение, което дава стоки или пари на кредит; заемодавец.

крéдо (лат. credo „вярвам“) 1. Изповедание, верую. 2. Убеждение, принципи.

Крез (гр. Króisos) 1. Лидийски цар от VI в. пр. н. е., смятан за най-бога-

тия човек на своето време. 2. *прен.* Много богат човек, капиталист.

крезóли (*креозот* и лат. oleum „масло") Вещества, които се намират в каменовъглената и торфената смола, в дървения катран и др.; служат за приготвяне на дезинфекциращи вещества (лизол и др.), изкуствени смоли (бакелит), за взривни вещества и др.

крéкинг (англ. cracking) 1. Завод или съоръжение за дестилация на нефтени продукти. 2. = крекиране.

крекúране, крéкинг-процéс (от англ.) Дестилиране на нефт и нефтени продукти чрез термическа обработка (до 450—550°) за получаване на бензин, газолин и др.

крем (фр. crème „сметана") 1. Гъсто сварена каша от захар, плодов сок, яйца, мляко и др. 2. Помада, козметическа мас. 3. Боя за обуща. 4. Крин, лилия.

крематóрий, крематóриум (лат. crematorium) Пещ за изгаряне телата на умрели хора.

кремáция (лат. crematio) Изгаряне на трупове в крематориум вместо погребение.

крéмний (гр. krēmnós „скала") Химически елемент, знак Si, пореден номер 14, ат. тегло 28,06; металоид, главна съставна част на камъните, пясъка и други (нарича се и силиций, оттам и знакът Si).

кремомéтър (фр. crème „сметана" и гр. métron „мярка") Уред за определяне маслеността на млякото.

крéмъл (рус.) В старите руски градове — вътрешната градска част; Кремъл Московски — центърът на Москва, където е била старата крепост на града, сега седалище на правителството на СССР; намира се на левия бряг на р. Москва, заема над 260 дка площ и е заобиколен със стена 2200 метра дълга и 12 м висока; вътре се намират много стари и прочути постройки, дворци, църкви и монументални нови сгради.

крéнвирш (нем. Krenwürste) Вид колбасарско произведение от дребно смляно телешко или свинско месо, което обикновено се яде с горчица.

крéнзел (нем. Krösel през рус.) Неизгладен елмаз, който се употребява за рязане на стъкло.

креодóнт (гр. kréas „месо" и odoús, odóntos „зъб") Хищен бозайник от третичния период, предшественик на сегашните перконоги и китовете.

креозóт (фр. créosote от гр.) Прозрачна маслена жълтеникава течност, която се получава от суха дестилация на дървесина (предимно букова) и се употребява в медицината и техниката; предпазва от гниене и има остър мирис.

креóл (фр. créole, исп. criollo „родом от") 1. Потомък на бял колонизатор, роден в колониите, особено в Латинска Америка. 2. Човек от смесен произход — от бял и негър.

креолúн (*креозот* и лат. oleum „масло") Дезинфекцираща течност (сапунен разтвор на креозол).

креофáг (гр. kréas „месо" и phágomai „ям") Месояд.

креп (фр. crêpe) 1. Пресукана прежда, която след изваряване се набръчква. 2. Вид тънък набран копринен, вълнен или памучен плат от такава прежда, най-често с черен цвят. 3. Лента от черен плат, която се носи като знак за траур; жалейно було. 4. Вид висококачествен естествен каучук, пресуван на листа с грапава повърхност.

крепдешúн (фр. crêpe de chine „китайски креп") Плътен и тънък висококачествен копринен плат.

креп-жоржéт (фр. crêpe и Georgette) Вид лек прозрачен копринен плат.

крепитáция (лат. crepitatio) *мед.* Найдребните влажни хрипове, които се чуват при някои белодробни заболявания.

креп-марокéн (фр. crêpe marocain) Вид плътен копринен плат.

креповáчка (от фр. crêpe) Маша за ситно къдрене на коса.

крепóн (фр. crépon) Вид негладък памучен плат.

крéпостен (рус.) Обикновено в словосъчетание: крепостен акт — документ за притежаване на недвижим имот; крепостен селянин — прикрепен към земята селянин, който бил почти роб и се продавал заедно със земята, която обработвал; крепостно право — право на помешчика да разполага с имота, труда и личността на своите селяни.

крéпостник (рус.) 1. Лице, закрепостено към земята на феодал; крепостен селянин. 2. Реакционер-помешчик, привърженик на крепостното право.

крéпостничество (рус.) 1. Феодален строй в Русия до 1861 г., при който селяните са били почти безправни роби на земевладелеца-помешчик. 2. Възгледи, действия и поведение на крепостник.

крес (нем. Kresse) Едногодишно растение, което се употребява като салата; пореч.

кресчéндо, крешéндо (ит. crescendo) *муз.* С постепенно усилване, все посилно.

кретéн (фр. crétin „гушав") 1. *мед.* Лице, болно от гуша или страдащо от кретенизъм. 2. *прен.* Слабоумен, идиот, изрод.

кретенúзъм (фр. crétinisme) 1. *мед.* Болест, която се причинява от недоразвитост на щитовидната жлеза и се придружава с поява на гуша, недоразвитост на ръста, психическа недоразвитост и слабоумие. 2. *прен.* Слабоумие, идиотизъм, уродство.

кретóн (фр. cretonne) Плътна здрава памучна тъкан от боядисана прежда; употребява се за дрехи, за драпировки и за калъфи на мебели.

крúза (гр. krísis „решение") 1. Остра промяна, прелом, решителен момент. 2. *мед.* Решителен момент в хода на болест. 3. Голяма притесненост, затруднително положение; безпаричие; икономическа криза — в капиталистическото стопанство периодически настъпващо състояние, което се характеризира с рязко намаляване на производството, увеличаване на безработицата, понижаване на жизненото равнище на трудещите се, нарастване на стоковите запаси, масови фалити на дребни и средни предприятия, нарушаване на кредитните връзки и др.; правителствена криза — изострено политическо положение, което води до падането на правителството и смяна на министрите; валутна криза — дълбоко разстройство на валутното положение на отделна капиталистическа страна или на цялата валутна система на капитализма.

крúзис = криза.

крик (фр. cric) *техн.* Уред с лост за вдигане на тежести на малка височина.

крикéт (англ. cricket) *сп.* Английска игра на топка, която се играе с бухалки.

криминáлен (лат. criminālis) 1. Престъпен, углавен. 2. Който се отнася до престъпления.

криминалúст (фр. criminaliste от лат.) Юрист, който е специалист по углавни дела.

криминалúстика (от лат.) Юридическа наука за методите и средствата за откриване на престъпленията, за изследване на веществените доказателства и следите на престъпленията, за провеждане на експертизи, разпити и пр. според нормите на наказателното право.

криминолóг (лат. crimen, inis и lógos „наука") Специалист по криминология.

криминолóгия (лат. crimen, inis „престъпление" и гр. lógos „наука") Наука за престъпленията като социално явление.

крин (гр. krínon) Благоуханно цвете с бели или жълти цветове; лилия, крем.

крúмка (от собс.) Вид стара пушка (по името на изобретателя й Крънка, погрешно у нас се свързва с Кримската война).

кринолúн (фр. crinoline) 1. Широка пола, опъната на метални обръчи. 2. *мор.* Приспособление на речен кораб

за предпазване от повреда на кормилото.

криоге́нен (гр. krýos „студ“ и génos „раждане“) Който се отнася към ниските температури.

криолѝт (гр. krýos „студ“, „лед“ и líthos „камък“) Минерал, който се среща рядко в природата и се добива по изкуствен начин; употребява се при производство на алуминий, водно стъкло и емайл.

криоско́пия (гр. krýos „студ“ и skopéō „гледам“) Метод за определяне молекулното тегло на разтворени вещества според предизвиканото от тях понижение на точката на замръзването на разтворителя.

криохидра́т (гр. krýos „студ“ и hýdōr „вода“) Механическа смес от дребни кристалчета лед и някоя сол.

крип (англ. creep) **1.** *геол.* Свличане на пластове. **2.** Бавна деформация на металите под влияние на температурата и други фактори.

крѝпта (гр. krýptē) **1.** У древните гърци и римляни — подземен вход със сводове, изсечен в скала. **2.** Подземен свод и килия, в който първите християни извършвали своето богослужение и погребвали своите мъртви. **3.** Подземна църква, подземие. **4.** Подземно помещение под олтар на храм за пазене на мощи. **5.** Подземното помещение на храма-паметник „Ал. Невски“ за показване на стари икони и други църковни предмети, които имат значение за изкуството.

криптога́мен (гр. kryptós „скрит“ и gámos „брак“) Тайнобрачен (за растение).

криптога́ми (от гр.) Тайнобрачни (растения без цветове).

криптога́мия (гр. kryptós „скрит“ и gámos „брак“) *бот.* Тайнобрачие, липса на цветове при растения.

криптогра́ма (гр. kryptós „скрит“ и grámma „буква“) **1.** Писмен белег за тайнопис. **2.** Написаното с криптограми.

криптогра́фия (гр. kryptographía) Начин на писане с условни знаци, известни само на затворен кръг, тайнопис; ср. шифър.

криптодепре́сия (гр. kryptós „таен“ и *депресия*) Впадина с дъно под морското равнище и с вода, чието ниво може да бъде над морското равнище, напр. езерото Байкал.

криптоме́рия (гр. kryptós „скрит“ и méros „част“) Огромно хвойново дърво, което вирее в Япония, а в СССР се култивира в областите около Черно море.

крипто́н (гр. kryptós „скрит“) Химически елемент, газ от групата на хелия, знак Kr, пореден номер 36, ат. тегло 83,8; става течен при 152,9°; открит през 1898 г. от Рамзей и Траверс; намира се във въздуха.

криптофѝт (гр. kryptós „скрит“ и phytón „растение“) Растение, което при суша или студ напълно изчезва, но корените му остават дълбоко в почвата и при благоприятни условия отново израства.

кристадѝн (от гр.) *рад.* Детекторен приемник.

криста́л (гр. krýstallos) **1.** Твърдо неизотропно тяло, често прозрачно, което има форма на симетричен многостенник. **2.** Висококачествено прозрачно стъкло. **3.** Предмет от такова стъкло. **4.** *прен.* Прозрачност, чистота.

кристалвиоле́т (от гр.) Багрилно вещество за боядисване на вълна във виолетов цвят.

криста́лен (гр. krystállinos) **1.** От кристал, свойствен на кристал. **2.** *прен.* Ясен, чист, светъл, прозрачен, бистър.

кристализа́тор (от гр.) Уред за кристализация на химически съединения.

кристализа́ция (к. лат. crystallisatio от гр.) Процес на възникване и растеж на кристали при преминаване на вещество от газообразно или течно в твърдо състояние, както и при разпадане на твърди разтвори.

кристализѝрам (от гр. krýstallos) **1.** Образувам кристали, подхвърлям на кристализация. **2.** Добивам устойчива,

постоянна форма. 3. *прен.* Замръзвам, премръзвам.

кристалйн (от гр. krýstallos) 1. Лещовидната част на окото. 2. Вещество, което се намира в лещовидната част на окото.

кристалйт (от гр. krýstallos) Вещество с правилен вътрешен строеж на кристал, но без правилна външна форма на кристал.

кристалйчески (гр. krystallikós) 1. Кристален. 2. Който може да кристализира. 3. От кристали, подобен на кристал.

кристалогéния (гр. krýstallos и génos „произход") Наука за произхода на кристалите.

кристалогрáф (гр. krýstallos и gráphō „пиша") Учен, който се занимава с кристалите и кристалографията.

кристалогрáфия (гр. krystallographía) Наука за кристалите и за техните свойства.

кристалóид (гр. krýstallos и éidos „вид") Вещество, което лесно кристализира и може да преминава в разтворен вид през растителна или животинска ципа (остарял термин).

кристалолóгия (гр. krýstallos и lógos „наука") Наука за произхода и същността на кристалите.

кристалоóптика (гр. krýstallos и *оптика*) Дял от оптиката, който разглежда явленията при преминаване на светлината през кристалите.

критéрий, критéриум (гр. kritérion „съд", „съдилище") Признак, въз основа на който се прави преценка, определение, класификация; мерило.

критйк (гр. kritikós „оценител") 1. Писател, който се занимава с оценка на художествени, научни, литературни и други произведения. 2. Лице, което подхвърля на оценка и разбор дейността на някого.

крйтика (гр. kritikē) 1. Обсъждане, разглеждане, проверка на нещо. 2. Научна проверка на истина или на вярност. 3. Оценка, разбор, определяне достойнства и недостатъци. 4. Неблагоприятна оценка, посочване на недостатъци; нападки, порицание. 5. Анализ, изтълкуване на художествено произведение. 6. Литературен вид, който разглежда, тълкува и преценява художествени произведения. 7. Статия, която разглежда литературно или художествено произведение.

критикáр (от гр.) Който критикува, без да има необходимите познания; дребнав и недобросъвестен критик.

критикáрство (от гр.) Склонност към критика, безпринципна критика, която отрича всичко.

критикýвам (от гр. krínō) 1. Подлагам на критика, преценявам достойнства и недостатъци на дейност или на художествено, научно, литературно и др. произведение. 2. Посочвам недостатъци; осъждам, укорявам.

критицйзъм (гр. kritikós през фр. criticisme) 1. Критическо отнасяне към нещо. 2. *фил.* Философско учение на Кант, кантианство или критическа философия, която е в същност разновидност на идеалистическата философия, понеже в стремежа си да подложи на критика способността на човека за разбиране на нещата стига до отричане на познаваемостта на обективната действителност.

критйчески¹, критйчен (гр. kritikós) 1. Присъщ на критика или на критик. 2. Правещ разбор или преценяващ произведения, дейност и пр. 3. Способен да критикува, проникнат от критицизъм; остроумен, находчив. 4. Недоверчив, скептичен.

критйчески² (от гр. krísis) 1. Който се намира в положение на криза, на прелом. 2. Твърде тежък, много мъчен; решителен, опасен, кризисен.

крокéт (фр. croquet от англ.) 1. Спортна игра, при която дървени топки се прекарват през забити в земята железни скоби или телени вратички. 2. Топки, чукчета, скоби и колчета за тази игра. 3. Игрище за нея.

крокéти (фр. croquette) Ядене във вид на топки с различна форма, приготвени от картофи, кашкавал или сирене и подправки, изпържени в горещя мазнина; обикновено служат за

гарнитура на печени и пържени месни и рибни ядене́та.

крокú (фр. croquis) 1. Скица, набросъка. 2. План на местност, направен набързо и в общи линии без инструменти, а само с молив. 3. Скица на машина.

крокúрам¹ (от фр.) Закачам топката на противника при игра на крокет.

крокúрам² (фр. croquer) Правя скица, правя кроки.

крокодúл (гр. krokódeilos) Голямо земноводно влечуго; покрито е с дебела кожа с костени плочки; живее в реки и застояли води на топлите страни, прекарва повечето време във водата и там си намира храната, макар че освен риба яде животни, птици и др.

крокодúлски (от гр.) 1. От крокодил. 2. *прен.* Престорен, лицемерен (за сълзи, понеже според една легенда крокодилът ронел сълзи само когато унищожавал жертвите си).

крокоúт (гр. krókos „червена боя“) Червена оловена руда.

крóкус (гр. krókos през лат.) 1. Растение шафран. 2. Железен окис във вид на прах, който се употребява при полиране на метали, стъкла и скъпоценни камъни.

крóлик (полс. królik „кралче“) 1. Малко животно от рода на гризачите. 2. Кожа от това животно.

кром (от гр. chrôma „цвят“) Добре обработена телешка кожа за обуща.

кроманьóнска рáса (от собс.) Изчезнала раса, предшественик на бялата (по името на пещерата Кроманьон във Франция, където са намерени остатъци от нея).

кромúд (от гр. krómyon) Червен лук.

крон (нем. Kron) 1. Жълта боя от оловената сол на хромовата киселина. 2. Търговско название на жълта, зелена и виолетова боя. 3.=кронглас.

крóна (нем. Krone) Парична единица в редица европейски страни; австрийска, скандинавска (норвежка, шведска и датска), чехословашка и др.

крóнверк (нем. Kronwerk) Външно укрепление на крепост.

крóнглас (нем. Kronglas) Специално стъкло за оптически уреди, електрически крушки и др.

крондúр (нгр. krontéri) 1. Малък съд за ракия или вино; плоска. 2. Ледени висулки от стряха; ледулка.

крóнпринц (нем. Kronprinz) Титла на престолонаследника на Германия до 1918 г. и в бившата Австро-Унгария.

крóнциркул (нем. Kronzirkel) 1. Пергел за чертане на малки окръжности. 2. Пергел с дъгообразни извити навън или навътре крака за измерване на вътрешни или външни диаметри.

крóнщайн (нем. Kronstein) Конзола, подпорка.

крос (англ. to cross „минавам през“) 1. *сп.* Надбягване или състезание с превозни средства (автомобили, мотоциклети и др.) по места без специални пътища с преодоляване на естествени препятствия. 2. Удар при бокс, когато ръката на единия боксьор кръстосва ръката на другия. 3. *техн.* Табло в телефонните станции, на което става свързването на станционните уреди на абонатите с линиите на абонатите от външната мрежа.

кросбрúдинг (англ. crossbreeding) Кръстосване на индивиди от различни породи.

крóсинг (англ. crossing „кръстосване“) 1. *техн.* Вид вентилационна инсталация в шахта, за да се избегне смесване на чистия въздух с нечист. 2. *сп.* Грешка през време на надбягване, когато един от участниците е попречил случайно или нарочно на своя противник, като е пресякъл пътя му на разстояние, по-малко от допустимото.

кроскъ́нтри (англ. cross-country) *сп.* Надбягване по естествена местност без специални пътища.

кротáл (гр. krótalon „дрънкало“) *зоол.* Гърмяща змия, голяма и силно отровна.

кротáлии (гр. crotalia) Украшения за уши, които дрънкат при движение на главата.

крóул (англ. crawl) *сп.* Начин на бързо плуване по корем и на гръб.

крузéйро (браз.) Бразилска монетна единица.

крýмциркул (нем. Krummzirkel) Уред като пергел за измерване дебелина на предмети, вътрешните им размери и др.

круп (англ. croup) *мед.* Възпаление на лигавицата на гръкляна; дифтерийно възпаление на гърлото или на някой друг орган.

крýпен (рус.) 1. Едър, огромен, много голям. 2. Който притежава големи богатства. 3. *прен.* Голям по значение.

крупиé (фр. croupier) Лице, което следи за играта в игрален дом, плаща печалбите и прибира загубите на играчите.

крупóн (фр. croupon) Най-добрата част от обработена говежда кожа.

крю́мер (нем. Krümmer) Вид брана за раздробяване на почвата и изкореняване на плевелите.

крюшóн (фр. cruchon „стомничка") Смес на бяло вино с ром или коняк, подправен с пресни плодове.

Ксантúпа (гр. Xantipe) 1. Съпругата на Сократ, известна като зла жена. 2. *прен.* Зла жена, лоша жена.

ксантúна (гр. xanthós „жълт") Багрилно вещество, което се намира в урината.

ксантóпсия (гр. xanthós „жълт" и ópsis „гледане") Виждане на предметите в жълт цвят в резултат на някои болести.

ксантофúл (гр. xanthós „жълт" и phýllon „лист") Жълт растителен пигмент, на който се дължи пожълтяването на листата през есента.

ксендз (полс. ksiądz) Полски католически свещеник.

ксéнии (гр. xénia) 1. Подаръци, които домакинът у старите гърци и римляни давал на своите гости, особено при гощавка. 2. Кратки стихотворения във форма на епиграми или афоризми (римският поет Марциал пръв нарекъл така своите епиграми).

ксéния (гр. xénios „чужд") Изменение на формата, оцветяването, изобщо на качествата на семената и плодовете в резултат на оплождането с прашец от друг сорт или вид.

ксенокрáтия (гр. xénos „чужд" и krátos „власт") Управление на чужденци.

ксенолéксика (гр. xénos „чужд" и lexiká „дума") 1. *езиков.* Чуждите думи в един език. 2. Отдел от езикознанието, който се занимава с изучаването на чуждите думи в един език.

ксенолúт (гр. xénos „чужд" и líthos „камък") Част в скала от друг състав.

ксенологúзъм (гр. xenologismós) Чужда дума, чуждица.

ксеномáн (гр. xénos „чужд" и manía „лудост") Чуждопоклонник; човек, който е страстно предан на чуждото; ср. ксенофоб.

ксеномáния (гр. xénos „чужд" и manía „лудост") Чуждопоклонство, неразумно преклонение пред всичко чуждо; ср. ксенофобия.

ксенóн (от гр. xénos „чужд") Химически елемент, атмосферен газ от групата на хелия, знак Xe, пореден номер 54, ат. тегло 131,3.

ксенофúлия (гр. xénos „чужд" и philéō „обичам") Обич към чужденци и към чуждото.

ксенофóб (гр. xenos „чужд" и phóbos „страх") Лице, което мрази чужденците и всичко чуждестранно.

ксенофóбия (гр. xénos „чужд" и phóbos „страх") Страх от всичко чуждо и омраза към чужденците.

ксерáсия (от гр. xērós „сух") Болест, при която косата не расте.

ксерогрáф (гр. xerós „сух" и gráphō „пиша") 1. Апарат за размножаване на планове, скици, печатан текст и др. 2. Лице, което работи на такъв апарат.

ксерогрáфия (гр. xerós „сух" и gráphō „пиша") Способ за сухо размножаване на чертежи, скици, печатан текст и др. със специален апарат и химически препарати.

ксероморфúзъм (гр. xērós „сух" и

morphḗ „форма“) Издръжливост на растенията при суша.

ксерофáгия (гр. xērophagía) 1. Храна от сухи продукти. 2. *рел.* Постен ден, през който се ядат неготвени и сухи храни.

ксерофи́т (гр. xērós „сух“ и phytón „растение“) Растение от пустинни или безводни области.

ксерофóрм (гр. xērós „сух“ и лат. forma) Съединение на бисмут с бром във вид на жълт прах; употребява се като лекарство за изгорено и рани.

ксилéма (от гр. xýlon „дърво“) Дървесна част на тъкан в растения, по която минава сокът от корена към листата.

ксилиди́н (от гр.) Течност, получавана от възстановяването на някои нитросъединения с желязо и олово в окисен разтвор; употребява се при производство на изкуствени багрилни вещества.

ксилогрáф (гр. xýlon „дърво“ и gráphō „пиша“) Гравьор на дърво.

ксилогрáфия (гр. xýlon „дърво“ и gráphō „пиша“) 1. Гравиране на дърво; дърворезба. 2. Гравюра на дърво. 3. Отпечатък от такава гравюра.

ксилóл (гр. xýlon „дърво“ и лат. oleum „масло“) Производно на бензола, което има широко приложение в промишлеността и техниката.

ксилоли́т (гр. xýlon „дърво“ и lithos „камък“) Строителен материал, наричан още „дървесен камък“, изготвен от дървени трици и магнезиев цимент във вид на плочки; служи за направа на безшевни подови настилки, стъпала на стълби и др.

ксиломéтър (гр. xýlon „дърво“ и métron „мярка“) Уред за измерване кубическото съдържание на дървесна маса.

ксилофáг (гр. xylophágos) *зоол.* Вид насекомо, което живее в дърво и разяжда дървесната маса.

ксилофóн (гр. xýlon „дърво“ и phonḗ „звук“) Музикален инструмент от редица дървени блокчета, разположени във форма на трапец. Тоновете се получават чрез удари върху блокчетата с две дървени или костени палки.

кти́тор (гр. ktḗtōr) 1. Лице, което е построило храм или е подарило суми и недвижими имоти на храм. 2. Църковен настоятел.

куб (гр. kýbos, лат. cubus) 1. *мат.* Шестостенник, тяло с шест квадратни и равни стени. 2. Мярка за обем, която е равна на кубически метър. 3. *мат.* Трета степен на едно число (5×5×5). 4. Съд за дестилация и преваряване на течности.

кубатýра (к. лат. cubatūra от гр.) 1. Числото на кубическите единици в дадено тяло или помещение; кубическо съдържание на тяло. 2. *геом.* Изчисляване обема на тяло.

кубé (тур. kubbe от ар.) Свод, купол.

куби́зъм (от гр.) Упадъчно направление в изобразителното изкуство, което изобразява предметите, разложени на най-прости геометрични фигури (кубове, кълба, пирамиди и др.), без да се спазва външната прилика на изобразяваните предмети.

куби́к = кубически метър.

куби́чески (гр. kubikós) 1. Който се отнася към куб. 2. Който има форма на куб; к у б и ч е с к а м я р к а — мярка за обем; к у б и ч е с к и м е т ъ р — обем от куб със страни един метър.

кубомáния (гр. kýbos „зар“ и manía „лудост“) Болезнена страст към хазартни игри.

кýбрик (хол. koebrug) Жилищно помещение в кораб за екипажа, когато няма каюти.

кувéрт (фр. couvert) Прибор за ядене за един човек при банкет.

кувéрта (фр. couverte) Горната повърхност на кораб, открито място за разходка; палуба.

кувертю́ра (фр. couverture) Покривка за легло, най-често плетена.

кувьóза (фр. couveuse) Уред, който поддържа равномерна топлина при отглеждане на преждевременно родени деца.

кузéн (фр. cousin) Братовчед.

кузи́на (фр. cousine) Братовчедка.

кузу́м (тур. kuzum) Галено обръщение — „агънце мое".

ку́кла (нем. Kücken „детенце") 1. Детска играчка във вид на човешка фигура. 2. Фигура на човек или животно в куклен театър. 3. *прен.* Човек, който сляпо изпълнява чужда воля и служи на чужди интереси; фигурант, марионетка.

Ку-клукс-клан (англ. ku-klux-klan) Тайна терористична организация в САЩ, финансирана от реакционната буржоазия, която преследва прогресивните хора, негрите и др. народностни групи, занимава се с грабежи, убийства и разбойничество.

кукуру́зник (от тур. kokoroz „царевица") Хляб от царевично брашно, царевичник.

ку́ла (тур. kule от ар.) 1. Висока и тясна каменна сграда (кръгла, четвъртита или шестоъгълна) към крепостна стена или самостоятелна, с дебели стени и с тесни отвори (бойници) за отбрана и наблюдение. 2. Островърха пристройка или надстройка на сграда. 3. Старинна тясна и висока постройка за определена цел (часовникова, камбанарийна и др.). 4. Тясна и висока постройка за архитектурно въздействие или за стопански и други цели (водоснабдителна, телевизионна и т. н.); в ъ з д у ш н и к у л и — неизпълними мечти, фантазии.

кула́ж (фр. coulage „изливане") 1. Признавана загуба от разливането или продаване на течности. 2. *прен.* Непроизводителна загуба на материали, средства и труд, загуба от разточителство.

кула́к (рус.) Богат селянин, който използува чужд труд. „Кулаците, т. е. богатите селяни, които експлоатират чужд труд, като наемат работници или дават пари под лихва" (Ленин).

кула́нтен (фр. coulant) Сговорен, сговорчив, отстъпчив.

кула́нтност (от фр.) Сговорчивост, отстъпчивост.

ку́лест (тур. kula) Със светлоръждив косъм.

ку́ли (инд.) Носач, возач на кола или черноработник в Индия, Япония и други източни страни.

кулина́рен (лат. culinarius) Готварски, кухненски.

кулина́рия (лат. culinaria) Кулинарно изкуство, готварство, изкуство за готвене и приготвяне на ястия.

кули́са (фр. coulisse) 1. Странична декорация за сцена от нарисувано платно или друга материя, опъната на дървена рамка; з а д к у л и с и т е — не пред публиката; тайно. 2. *техн.* Машинна част с прорез, в който се движи плъзгун, който я задвижва.

кулминацио́нен (от лат. culmen „връх") 1. Висш, достигнал най-висока точка. 2. Който се отнася до кулминация; к у л м и н а ц и о н н а т о ч к а — върхна точка, последен предел.

кулмина́ция (лат. culminatio) 1. *астр.* Преминаване на небесно светило през меридиана на дадено място. 2. *прен.* Момент на най-голямо напрежение, най-висока точка в развоя на нещо.

кулмини́рам (от лат. culmino) 1. Преминавам през меридиана (за звезда). 2. Достигам най-голяма степен, найвисока точка на развитие.

кулоа́ри (фр. couloir) Широки коридори, широко място между стаи в обществена постройка (народно събрание, театър и др.).

куло́н (от собс.) Единица за измерване на електрически ток, равна на електричеството, което се пренася за една секунда от ток със сила един ампер (по името на френския физик Кулон).

культ (лат. cultus) 1. Религиозна почит, сбор от молитви, заклинания, външни действия и др.; служене на божество. 2. *прен.* Обожаване, преголяма почит, преклонение.

култива́тор (к. лат. cultivātor) 1. Лице, което отглежда земеделски растения. 2. *прен.* Плуг. 3. Особено земеделско оръдие за раздробяване на

преораваната почва и за отстраняване на корени, камъни и др.; за окопаване на посеви, за изкореняване на плевели, за подхранване на посеви с тор, за прокарване на поливни бразди и др.

култива́ция (лат. cultivatio) 1. Обработване, развъждане, отглеждане на земеделски растения. 2. Обработване с култиватор (3).

култиви́рам (от лат. cultivo) 1. Обработвам, отглеждам, развъждам. 2. Развивам, поощрявам, възпитавам, правя културен.

култу́ра (лат. cultūra от colo „обработвам") 1. Съвкупност от материалните и духовните ценности, създадени от човечеството в неговото историческо развитие — постиженията в областта на техниката, възпитанието, строителството, обществения строй, образованието, науката и изкуствата. 2. Състоянието на обществения, стопанския и умствения живот в една или друга епоха. 3. Степен на развитие, висока степен на развитие; усъвършенствуване. 4. Обработване, отглеждане на растения. 5. Растение, отглеждано от човека. 6. Лабораторно отглеждане на бактерии.

култу́рбунд (нем. Kulturbund) Съюз за демократическо обновление на Германия — обединение на прогресивната немска интелигенция в ГДР, създадено в Берлин през 1945 г. с цел да възроди истински националната немска култура и за борба с фашистката идеология.

култу́рен (от лат. cultūra) 1. Образован, просветен, възпитан, учен. 2. Който се отнася към културата. 3. Обработван, отглеждан (за растение). 4. Възникнал поради работата на човек, променен поради работата на човек (културен слой на почвата).

култу́ркампф (нем. Kulturkampf „борба за култура") Борба на правителството на Бисмарк (в Германия през 70-те години на XIX в.) с католическата църква, която се е месила в политиката, народното образование и др. По-късно Бисмарк се съюзил с нея за борба против социализма.

култу́ртрегер (нем. Kulturträger) 1. Носител на култура. 2. *ирон.* Империалист-завоевател, който поробва други народи под предлог за насаждане на култура.

кулёр (фр. couleur от лат. color) 1. Цвят, багра. 2. Прегорена захар, карамел. 3. Полученият черноскафяв продукт от прегорена захар, който служи за оцветяване на консумативни продукти.

кумари́н (фр. coumarine) Благовонно вещество с широко приложение в парфюмерийното и сапуноварното производство, в сладкарството и при пивоварното производство.

ку́мис (тат.) Хранително млечнокисело питие от кобилешко мляко.

кумула́ция (лат. cumulatio) 1. Трупане, натрупване, струпване на едно място. 2. *мед.* Усилване действието на лекарства или отрови върху организма чрез повторно употребяване, което може да доведе и до лоши последствия при отделни случаи. 3. *техн.* Съсредоточаване силата на взрив към определена посока.

ку́на (гр. eikōn) Икона.

ку́ндура (тур. kundura от гр.) Груба кожена обувка; *мн. ч.* обуща.

ку́нсткамера (нем. Kunstkammer) 1. Сбирка от редкости. 2. Помещение за такава сбирка.

ку́нстщюк (нем. Kunststück) Ловка игра, фокус.

куоминта́нг — гоминдан.

ку́па (фр. coupe) 1. Дълбока полукълбеста паница. 2. Чаша с широко гърло и поставка; бокал, потир. 3. Стъклен или порцеланов съд за поднасяне на сладко. 4. Висок и скъп художествен съд във вид на ваза, който се дава като награда на победители в състезания и съревнование. 5. Карта за игра със сърцевидни червени знаци.

купа́ж (фр. coupage) 1. Смесване на няколко вида вино за получаване на по-хубаво качество или на нов вид. 2. Смесване на различни качества

и сортове хранителни продукти за получаване на типови продукти.

купáла (сл.) Древнославянски празник в чест на слънцето и огъня, който съвпадал с празника на Йоан Кръстител (Еньовден) през юни.

купé (фр. coupé) **1.** Отделно помещение за няколко пътници във вагон. **2.** *ост.* Закрита луксозна кола за двама души. **3.** Закрит малък пътнически автомобил; лека кола.

кýпел (рус.) *църк.* Голям съд за кръщаване.

купелáция (фр. coupellation) Начин на очистване на злато и сребро чрез нагряване в капел.

Купидóн (лат. cupīdo „страст") **1.** *мит.* Бог на любовта у римляните. **2.** *прен.* Красив младеж.

купи́рам (фр. couper) Смесвам различни вина за получаване на по-добро качество.

куплéт (фр. couplet) *литер.* **1.** Няколко стиха в песен или стихотворение, които образуват завършена цялост; строфа. **2.** *мн. ч.* Сатирични песни със злободневен характер, които се изпълняват на естрада или цирк.

куплети́ст (от фр.) Който съчинява и изпълнява куплети.

купли́рам (фр. coupler) *техн.* Свързвам, съединявам кондензатори, батерии, динамомашини, топливни елементи и др. най-често по двойки.

кýпол, кýпола (ит. cupola) **1.** Сводова конструкция във форма на полусфера. **2.** Свод, вътрешната част на полукръгъл покрив. **3.** Кубе, външната част на полукръгъл покрив.

купóн (фр. coupon) **1.** Част от облигация, акция и подобни, която се отрязва, за да се получи срещу нея лихва или доход, надлежно отбелязани. **2.** Отрязък от продоволствена карта за получаване на известни продукти, стоки и др.

купри́т (от лат. cuprum „мед") Твърде богата с мед червена руда, която съдържа до 89% мед.

купфермеритóл (от лат.) Препарат за напрашване срещу вредители и болести по растенията.

купферни́кел (нем. Kupfernikel) Богата никелова руда, която съдържа и арсеник.

купю́ра (фр. coupure) **1.** Изрезка. **2.** Съкращение на текст или мелодия. **3.** Класификация на пари или ценни книжа според номиналната им стойност. **4.** Отделна облигация от един заем.

курабия (тур. kurabiye от ар.) Печена сладка от брашно, яйца и захар.

курáж (фр. courage) Смелост.

курáнта (фр. courante) Старинен френски танц.

курáнтен (от фр. courant) В движение, текущ.

курáнти (от фр. courant „който тече", „текущ") **1.** Старинни часовници по кули и стени. **2.** Ръкописен вестник през XVII в. в Русия, който съдържал преводи и извлечения от чуждестранни вестници и доклади на руски представители при чуждите дворове за осведомяване на царя и неговите приближени.

курари́н, курáре (ам. kurare от индиан.) Силна отрова от някои тропически растения, която се употребявала за намазване на отровни стрели; сега има медицинско приложение.

курати́вен (лат. curativus) Лечебен, лековит.

курáтор (лат. curātor) **1.** Който се грижи за нещо; опекун, попечител. **2.** Студент-медик, който следи болестта на пациент в болница.

куратóриум (лат. curatorium) Лечебно заведение със специални задачи.

курбáн (тур. kurban от ар.) **1.** Обредна гощавка със заклано добиче за празник; оброк. **2.** Животно, заклано за такава гощавка. **3.** Мохамедански празник на жертвоприношението. **4.** *прен.* Жертва, обикн. невинна.

курбéт (фр. courbette) **1.** *сп.* Скок на ездитен кон с подвити предни крака. **2.** Вид скок при акробатиката. **3.** *прен.* Каприз, странна постъпка.

курвомéтър (лат. curvus „крив" и гр. métron „мярка") Уред за измерване

дължината на крива линия по карта или план.

курдисвам (от тур. kurmak) Нагласявам, натъкмявам, поставям; навивам (за часовник).

куриален (лат. curiālis) Който се отнася към курия; формален; **куриална система** — избирателна система по курии.

куриалии (лат. curiālia) Дворцова етикеция.

куриер (фр. courrier). 1. Служещ в учреждение, който разнася делови книжа. 2. Лице, което пренася поща от едно място на друго; пощальон. 3. Длъжностно лице, което се изпраща със специални поръчки.

куриоз (лат. curiōsus) 1. Забавен, смешен, любопитен случай, произшествие или обстоятелство. 2. Рядък, странен, забавен предмет. 3. Любопитство, забава, развлечение.

куриозен (от лат.) Забавен, любопитен, смешен, чудноват.

курия (лат. curia) 1. Едно от 30-те поделения, на които се разделял римският народ, десета част от триба. 2. Зданието, в което заседавал сенаторът в древния Рим. 3. Провинциален сенат в Римската империя, чиито членове се наричали куриали или куриони; градски съвет. 4. Съвет и съд при сеньора от васалите през средните векове. 5. Папският двор, всичките учреждения при папския двор. 6. Група от избиратели, разделени според имотното им състояние, занятие и пр. в някои буржоазни избирателни системи за осигуряване на по-лесна победа в изборите.

куркой (рум. curca) Пуяк, мисирок, фит.

курна (тур. kurna от ар.) Малко корито под чешма в баня, от което се гребе вода за миене.

курорт (нем. Kurort) 1. Местност с природни лечебни средства (климат, минерални води и др.). 2. Местност за отмора и възстановяване на сили. 3. *прен.* Почивка, отмора от работа извън местожителството.

курортология (*курорт* и гр. lógos „наука") Дял от медицината, който изследва лечебните качества на курортните места.

курортотерапия (нем. Kurort и гр. therapéia) Курортно лечение.

курс[1] (лат. cursus) 1. Посока на движение на кораб, самолет и др. 2. Насока на политическа или друга дейност. 3. Едно пътуване на превозно средство между двата крайни пункта.

курс[2] (лат. cursus) 1. Цялостно изложение на известна наука; лекции, учебник. 2. Време за завършване обучение по дадена наука. 3. Студентите или слушателите от една година по една специалност. 4. Обучение или следване (предимно със съкратен срок). 5. *банк.* Цената, по която в определен ден се продават или купуват на борсата ценни книжа, парични знаци и други.

курсант (лат. cursans, antis) 1. Който следва военно училище или курс за подготовка на команден или друг състав. 2. Слушател, който следва някой курс.

курсив (лат. coursīvus „бърз", „скорописен") 1. Полегат печатарски шрифт, който прилича на ръкописен. 2. Напечатани думи и изрази с тези букви.

курсирам (от лат. curso „тичам насам-натам") Извършвам редовни пътувания между определени точки по определен маршрут.

курсограф (лат. cursus и гр. gráphō „пиша") Уред за автоматично записване на лента курсовете на кораб чрез регистриране показанията на компаса и скоростомера.

курсорен (лат. cursorius „бързо минаващ") Бегъл, без подробности; **курсорно четене** четене на чуждоезичен текст, без да се прави подробен граматически разбор и тълкуване.

куртаж (фр. courtage) Възнаграждение на борсов посредник, изчислено обикновено в процент; брокераж.

куртиер (фр. courtier) Борсов посредник; маклер.

куртиза́нин (от фр. courtisane) Дворцов ласкател.

куртиза́нка (фр. courtisane) **1.** Жена с леко поведение, но духовита, остроумна и с изтънчени обноски, която живее при двора на някой владетел. **2.** Леконравна жена.

курти́на (фр. courtine) **1.** Заградена с чимове леха за цветя. **2.** Участък, засаден с един вид лози. **3.** Част от крепостна стена между два бастиона.

куртоа́зен (фр. courtois) Любезен, вежлив, учтив; к у р т о а з н а л и т е р а т у р а — западноевропейската средновековна литература, която възпява рицарските подвизи, чест, любов и пр.

куртоа́зия (фр. courtoisie) Любезност и учтивост в обноски.

куртули́сам (се) (от тур. kurtuluş „спасение") Спасявам се; отървавам се, освобождавам се.

ку́рфюрст (нем. Kurfürst) Немски владетелен княз (светски или духовен), който имал право да участвува в избора на император на „Свещената римска империя на германската нация" до 1806 г.

курш́ум (тур. kurşun) Оловната част от патрон, която излита при изстрел и нанася поражение.

куску́с (тур. kuskus) Ситни изсушени зрънца от тесто, измесено с яйца и мляко.

куску́та (лат. cuscūta) *бот.* Опасно паразитно растение по земеделските култури; кукувича прежда, свилена коса.

кусто́дия (лат. custodia „стража") *църк.* Дарохранителница (в католически храм).

ку́стос (лат. custos) **1.** Надзирател, пазител на музей. **3.** *църк.* Монах от католически орден, който следи за живота на духовниците в определена област. **4.** *мн. ч.* В стари ръкописни и печатни книги — поместената в края на страницата първа дума или поместеният първи ред от следната страница.

кусу́р (тур. kusur от ар.) **1.** Недостатък. **2.** Остатък.

ку́тер (англ. cutter) Приспособление за нарязване на месо, зеленчуци и др.

кути́кула (лат. cuticula) **1.** *зоол.* Покривна тъкан, образувана от епитела, най-често при безгръбначните, която служи за покривка на тялото или на вътрешни органи. **2.** *бот.* Тънка безклетъчна пиша, която покрива зародишите и някои части (листа, стъбла, плодове).

ку́фар (нем Koffer, фр. coffre) Голяма, дървена или картонена кутия или малък сандък, приспособен за дрехи при пътуване.

куфи́чески (от собс.) Староарабски (по името на гр. Куфа); к у ф и ч е с к а а з б у к а — азбуката, на която бил написан Коранът.

куцу́з (тур. kutsuz) Без щастие, без късмет, злополучен, който върви наопаки.

куцузлу́к (тур. kutsuzluk) Злощастие, злополучие.

куши́я (тур. koşu) Надпрепускване, надбягване с коне.

късъ́м (тур. kız) Момичето ми, дъще.

къ́мпинг вж. правилното **къмпинг**.

къна́ — кана.

кър (тур. kır) Поле.

кърджалия (тур. kırcali) Член на турска разбойническа дружина, която обирала християнското население през XVIII и XIX в. в Османската империя.

къ́рма (рус.) **1.** Задната част на кораб, където се намират уредите за управление. **2.** Кормило на лодка или на кораб.

кърма́ (тур. kırma) **1.** Смес от плява и сол с брашно или трици, която се дава за храна на домашни животни. **2.** Мляко на кърмачка.

кърмъ́з (тур. kırmız от ар.) **1.** Червена боя, добивана от насекомото кошенил (на лат. coccus ilicis) **2.** Насекомото, от което се добива червена боя.

кърмъзи́н (от тур. kırmız) Плат с червен цвят.

кърсерда́р (тур. kırserdarı) Началник на стража, която пази ред на село.

късме́т (тур. kısmet) **1.** Добра сполука, щастие. **2.** Щастлива случайност,

добър случай. 3. Съдба, орис. 4. Пара, листче, пъпка от дрян и др., които се поставят в баница, пита или се вадят от различни съдове като символи на щастие и сполука при някои народни обичаи.

кът (тур. kıt от ар.) Недостатъчен, малко.

къч (тур. kıç) 1. Задница на кон. 2. *прен.* Ритник.

къшлá (тур. kışla) Сграда за зимуване на овце, зимна кошара.

къшмéр (араб. kışmer) Резил, присмех.

кьокенмéдинг (от дат.) Остатъци от епохата преди новокаменния век.

кьопоолý (тур. köpeğoğlı) 1. Кучи син, подлец. 2. Вид ядене от печени сини патладжани, чушки, чесън и др., скълцани и посипани с оцет и олио.

кьорсокáк (тур. от kör „сляп" и sokak „улица") Задънена улица.

кьосé (тур. köse) Мъж, комуто не никнат мустаци и брада.

кьотéк (тур. kötek) Бой.

кьочéк (тур. köçek) Вид турски танц.

кьошк (тур. köşk от перс.) 1. Предна отворена и покрита част на жилищна сграда. 2. Издигната част в това отделение, където работели жените. 3. Малка лятна къща в лозе или градина. 4. Постройка без стени, а само с покрив, павилион в градина или друго подходящо място.

кювелáж (фр. cuvelage) Иззидване отвътре на кладенец, на минна галерия и др.

кювéтка (фр. cuvette) Вана, легенче (за промиване на снимки).

кюкю́рт (тур. kükürt) Сяра.

кюля́ф (тур. külâh от перс.) 1. Вид островърха шапка. 2. Конусовидна кесия за продукти; с к р о я в а м к ю л я ф — изигравам, измамвам.

кюлóти (фр. culotte) 1. Къси до коленете панталони, които са носили мъжете във Франция до началото на XIX в. 2. Дамски долни гащи.

кюлчé (тур. külçe) Къс претопен метал (злато на кюлчета).

кюмбé (тур.) Ламаринена печка.

кюпри́я (тур. köprü) Мост.

кюрé (фр. curé) Католически енорийски свещеник.

кюри́ (от собс.) Единица за измерване на радиоактивност и количествено определяне на радиоактивните вещества (по името на физиците Кюри).

кю́рий (curium от собс.) Радиоактивен елемент, знак Cm, пореден номер 96, получен по изкуствен начин през 1944 г. (по името на съпрузите физици П. и М. Кюри).

кюритерáпия (фр. curithérapie) *мед.* Лечение чрез облъчване.

кюрк (тур. kürk) Дълъг кожух или дълга горна дреха, подплатена с кожи; шуба.

кюркчи́я (тур. kürkçü) Кожухар.

кюрéта (фр. curette) *мед.* Хирургически инструмент като лъжица за изстъргване на вътрешните стени на матката или за отстраняване на чужди тела от някой орган.

кюртáж (фр. curetage) *мед.* 1. Отстраняване на чужди тела от тяло с помощта на специален инструмент (кюрета). 2. Изстъргване стените на матката при аборт и др.

кюски́я (тур. küskü) 1. Остър железен прът за вадене на камъни. 2. *прен.* Тояга.

кюспé (тур. küspe от перс.) Остатъци от маслодайни семена, от които е изстискано маслото; употребява се за фураж, особено от слънчогледово семе, от сусам и др.

Л

ла (ит. la) *муз.* Сричково наименование на третата степен на основния (до-мажорен диатоничен) звукоред; бележи се с латинската буква **a**.

ла́белен, ле́белен (англ. label „белег") Който определя какви стоки на едни фабриканти да се купуват като бойкот срещу други фабриканти на същите стоки; ср. лебел.

лабиа́л (лат. labialis „устнен") *езиков.* Устнен звук (**п**, **б**).

лабиа́лен (лат. labiālis) *езиков.* Произнасян с голямо участие на устните (**п**, **б** и др.); бърнен, устнен.

лабиализа́ция (от лат. labiālis „устнен") *езиков.* Придаване на звук качество, което имат произнасяните с по-голямо участие и закръгляване на устните, напр. **у**.

лабиализи́ран (от лат.) Произнасян с лабиализация.

лаби́лен (лат. labilis) **1.** *книж.* Неустойчив, колеблив. **2.** *хим.* Който се разпада, който се разлага лесно.

лабиодента́лен (лат. labium „устна" и dens, dentis „зъб") *езиков.* Устнено-зъбен, произнасян с допиране на долната устна до горните предни зъби (**в**, **ф**).

лабиопалата́лен (лат. labiālis „устнен" и palātum „твърдо небце") *езиков.* Палатализиран (смекчен) лабиален звук (**п'**, **б'**, **в'** и др.).

лабири́нт (гр. labýrinthos) **1.** В древна Гърция и Египет — голямо здание с много стаи и заплетени коридори, от които мъчно се намирал изходът. **2.** Сложна и заплетена система на постройка, в която непознатият мъчно се ориентира. **3.** Заплетена система от пътечки в парк, гора, от улици в град и др., откъдето мъчно се излиза. **4.** Преплетена мозайка. **5.** *анат.* Вътрешното ухо, което се състои от охлюв, преддверие и полуокръжни канали. **6.** *прен.* Сложно и заплетено положение, от което мъчно се намира изход; трудно положение, безизходица.

лабора́нт (лат. labōrans, antis) **1.** Научен или технически сътрудник в лаборатория. **2.** Помощник на преподавател при лабораторни упражнения.

лаборато́рен (от лат. labōro „работя") Който се отнася до лаборатория, изследователски; л а б о р а т о р е н м е т о д — метод на преподаване, при който редовната програма и учебният план са заменени със занимания в работилници (лаборатории).

лаборато́рия (лат. laboratorium) **1.** Специално обзаведено помещение за технически и научноизследователски опити, за учебни опити, за контрол на технологически процеси, за приготвяне на препарати и др. **2.** *прен.* Сложно вътрешно устройство, вътрешни условия за някоя дейност.

лабрадо́р (от собс.) Минерал от групата на фелдшпатите, полускъпоценен камък, безцветен, бял или сив със зеленикави или синкави оттенъци; употребява се за украса на постройки и направа на дребни предмети (по името на полуостров в Канада).

лабрадори́т (от собс.) Вид скала, която прилича на лабрадор; светло габро.

ла́ва (ит. lava) Огнетечна силикатна маса, която се излива или изхвърля от гърлото на вулканите или от пукнатини.

лава́нда, лаванду́ла, лаве́нда (лат. lavenda) **1.** *бот.* Полухраст с лилави или синкави, силно миришещи цветове, от които се добива благовонно масло, употребявано в парфюмерийното производство. **2.** Благовонно масло от това растение.

лавато́риум (лат. lavatorium) Умивалник.

лави́на (нем. Lawine от лат.) 1. Големи снежни маси, които се свличат или падат внезапно от планинските склонове, като помитат всичко по пътя си. 2. *прен.* Нещо, което се движи със силен устрем; нещо събрано в голямо количество. 3. Множество хора, които с неудържима сила помитат всичко по пътя си.

лави́рам (хол. laveeren). 1. За кораб – тръгвам срещу вятъра, като излагам на вятъра ту едната, ту другата страна; пътувам с честа промяна на посоката, за да избягна подводни скали, плитки места и пр. 2. *прен.* Нагаждам се според условията; криволича, лъкатуша, за да си пробия път. 3. Отбягвам пряка среща с неприятеля, но без да прекъсвам борбата. 4. Не давам пряк отговор; изкусно избягвам затруднение чрез нагаждане.

лави́с (фр. lavis) 1. Начин на гравиране върху медна плоча, намокрена с киселина. 2. Отпечатък от такава плоча.

ла́вка (рус.) Малко магазинче, обикновено в казарма или големи предприятия.

ла́вра (гр.láura) *църк.* 1. Голям православен манастир с привилегии; манастир. 2. Малко монашеско общежитие (за 2—5 души), което е в зависимост от голям манастир (нашият Зографски манастир има няколко такива лаври).

ла́вър (лат. laurus) 1. Ниско дърво или храст с вечнозелени благоуханни листа, които служат за подправка на ястия; дафина, дафиново дърво. 2. *прен. мн. ч.* Успех, слава, награда (понеже у древните гърци и римляни венец от лаврови клони се давал за победа в литературно или ораторско състезание).

лаг (англ. log, хол. laag) 1. *мор.* Уред за определяне скоростта на кораб. 2. Борд на кораб.

ла́гер[1] (нем. Lager) 1. Стан на войска на открито в палатки или в бараки. 2. Временно заселване, стан. 3. Почивна станция с леки постройки или палатки. 4. Обществено-политическа групировка, група от лица с еднакви възгледи, интереси и убеждения; к о н ц е н т р а ц и о н е н л а г е р — място за насилствено задържане на лица, които властта намира за опасни.

ла́гер[2] (нем. Lager) *техн.* Машинен елемент, който поддържа ос или вал в определено положение и осигурява движението им при най-малко съпротивление при триене.

ла́го (ит. lago, лат. lacus) Езеро.

ла́гтинг (норв. lagting) Горната камара на норвежкия парламент.

лагу́на (ит. laguna) 1. Плитък морски залив, отделен от морето с ивица земя или пясък. 2. Малко езеро, отделено от морето.

лад (рус.) *муз.* Система на организация на тоновете в музиката по височина. Изразява се в отношенията на устойчивост и неустойчивост на тоновете един спрямо друг и спрямо един устойчив основен тон (тоника).

ладу́нка (полс. ladunek) Патронташ на кавалерист.

лазаре́т (от рус.) 1. Малка военна болница. 2. Болница при общежитие, лагер и др.

лазари́ст (от собст.) Католически монах, член на орден, който развива религиозна дейност из целия свят (по името на евангелско лице).

лазаро́не (ит. lazzarone) Италиански бедняк; скитник, просяк.

ла́зер (абр.) Уред за усилване на електромагнитни вълни чрез индуцирано излъчване от възбудени атоми, йони и молекули. Има голямо приложение: за съобщения на разстояние, за точно определяне на координати, за коригиране траекторията на изкуствени спътници, за изследване физическите свойства на веществата в електрически и магнитни полета с голям интензитет, за фина обработка на мъчнотопими материали, при мозъчни и очни операции, в метеорологията, военното дело и т. н. (от първите букви на англ. light amplification stimulated emission of ra-

diation „усилване на светлината с помощта на стимулиращо лъчене").

лазули́т (ар. *lazu*rion и гр. *lith*os „камък") Ясносин камък; лазурит.

лазу́р (гр. lazoúrion от перс.) **1.** Светлосин цвят. **2.** Цветът на небето и морето; небесна синева. **3.** *прен.* Ясно небе; небеса.

лазури́т (ар. lāzaward от перс.) Лазурен морскосин полупрозрачен красив минерал, който се употребява за украшения и за добиване на ултрамарин.

лаик (гр. laïkós „народен") **1.** Лице, което не е ръкоположено за духовник; цивилно лице. **2.** Неспециалист в някоя област на знанието, любител в някоя наука; дилетант.

ла́йда (фин. laita) Широко, ниско място, заливано от море или река, което след отлив се покрива с обичащи влага растения.

ла́йденска стъкленица (по собс.) Стъклен цилиндричен съд, покрит отвън и отвътре до две трети от височината със станиол; служи за натрупване на електрически товари — това е първият електрически кондензатор, който сега има предимно учебно приложение (по име на град).

ла́йнер (англ. liner) Голям бързоходен океански товаро-пътнически кораб, който пътува по определени линии и по разписание.

ла́йстни (от нем. Leisten) Леко заоблени метални пръчки, поставени от двете страни по дължината на каросерията на лека кола, за да ѝ придават по-елегантен вид.

лайтмоти́в (нем. Leitmotiv) **1.** Ръководен, главен мотив или тема в музикално произведение, които се повтарят често. **2.** *прен.* Ръководна идея, главна мисъл.

лак (нем. Lack от инд.) **1.** Смола с червенокафяв цвя, която се получава от някои дървета при разрязване на кората им. **2.** Разтвор от тази смола в спирт, терпентин, бензол и др.; използува се за придаване лъскавина и красота на предмети и за предпазване на дървени изделия от гниене. **3.** Засъхнал такъв разтвор. **4.** Вид лъскава кожа за обувки, чанти и др.

ла́кдай (англ. lac dye) Естествено багрилно вещество, с което боядисват вълна в червен цвят.

лаке́й (фр. laquais от исп.) **1.** Облечен в униформа слуга при дворци, богаташки семейства и др. **2.** *прен.* Раболепен човек, блюдолиз, подлизурко, мазник.

лаке́рда (нгр. lakérda от лат.) Морска риба с вкусно месо; турук, голям паламуд (от 1,2 до 4 кг).

лаки́рам (нем. lackieren) **1.** Покривам с лак. **2.** Лъскам, украсявам.

ла́кмус (лат. lacca musci) **1.** Багрилно вещество, което се получава от някои лишеи и мени цвета си в зависимост от киселинността на средата: в кисел разтвор става червено, в основен — синьо, а в неутрален — виолетово; използува се като индикатор. **2.** = лакмусова хартия.

ла́кмусова харти́я (от. лат.) **1.** Потопена в лакмусов разтвор хартия, която служи за определяне на химическа реакция — ако се обагри червена, има кисела реакция, а при синьо обагряне има основна реакция. **2.** *прен.* Средство за проверка, средство за изпробване.

лаколи́т (гр. lákkos „яма" и líthos „камък") Вкаменена маса от вулканични скали с куполна форма.

лакони́зъм (гр. lakōnismós) **1.** Кратък и сбит начин на изказване. **2.** Кратък и ясен израз, характерен за сентенциите, максимите, пословиците и поговорките (бил присъщ на лакониците в древна Гърция). **3.** В древна Гърция — предпочитане лаконската система на управление, симпатия към лаконците (друго име на спартанците).

лакони́чен, лакони́чески (гр. lakōnikós) Кратък и изразителен, точен, сбит (за стил).

ла́крима кри́сти (лат. lacrima Christi) **1.** Марка хубаво италианско вино, наречено „сълза Христова". **2.** *прен.* Хубаво питие.

лакримарий (лат. lacrimarium) Малък глинен или стъклен съд с издута или вретеновидна форма, без дръжка, употребяван за маслинено масло при погребения в древността (някои предполагат, че отначало в такива съдове скърбящите римляни събирали сълзите си при погребение).

лакриматор (лат. lacrimātor) Сълзотворно отровно вещество.

лакриматорий, лакриматориум = лакримарий.

лакрица (нем. Lackrize, гр. glykyrrhiza, лат. liquiritia) 1. Сок от сладка папрат като лекарство против кашлица. 2. Захар от сладка папрат.

лаксатив (фр. laxatif) *мед.* Разхлабващо средство.

лаксизъм (от лат. laxus „отпуснат") Безразличие, равнодушие към нравствеността.

лакта (лат. lac, lactis „мляко") Вид топено сирене.

лактарин (от лат. lac, lactis „мляко") Млечен екстракт, извлек на найценното от млякото.

лактати (лат. lac, lactis „мляко") Соли на млечната киселина.

лактация (лат. lactatio) 1. Образуване и отделяне на мляко от млечна жлеза у женските индивиди, което настъпва във връзка с раждането. 2. Периодът на кърменето.

лактеин (от лат. lac, lactis) Особено вещество, което се съдържа в млякото; млечна захар.

лактивор (фр. lactivore) Който се храни с мляко.

лактобацилин (лат. lac. lactis „мляко" и *бацил*) 1. Изкуствено приготвени млечни бактерии, които се употребяват за подквасване на мляко или като лекарство. 2. Кисело мляко, приготвено с лактобацилин.

лактобиоза = лактоза.

лактоза (от лат. lac, lactis „мляко") Млечна захар, която се среща само в организма на животните и човека и е главна съставна част на млякото.

лактозурия (лат. lac, lactis „мляко" и urīna „урина") *мед.* Отделяне на млечна захар чрез урината.

лактокрит (лат. lac. lactis „мляко" и гр. krīnō „съдя") Уред за определяне маслеността на млякото.

лактолин = лактеин.

лактометър (лат. lac, lactis „мляко" и гр. métron „мярка") Уред за определяне гъстотата, маслеността и оводняването на млякото; млекомер.

лактоскоп (лат. lac, lactis „мляко" и гр. skopéō „гледам") Уред за определяне маслеността на млякото (според прозрачността му).

лакуна (лат. lacūna „вдлъбнатина") *литер.* Изтрито или повредено място в стар ръкописен или печатен текст.

лакърдия (тур. lâkirdi) Дума, приказка.

лала, лаладжия (гр. lálos през тур.) 1. Шут, смешник. 2. Бърборко, шегаджия.

лалетика (от гр. laléō „говоря") *езиков.* Дял от езикознанието, който изучава устната реч, говоримия език.

лама[1] (исп. lama) Преживно бозайно животно с мека вълна, от семейството на камилите; лесно се опитомява; работи като впрегатно, месото му се яде, дава и мляко; отглежда се като домашно животно в Южна Америка; наричат го още „перуанска овца".

лама[2] (тиб.) Будистки свещеник у тибетците, монголците, калмиците и др.; Д а л а й л а м а — върховният будистки жрец, въплъщение на Буда и началник на всички лами.

ламаизъм (от тиб.) Будистка секта, която почита Далай лама; разпространена в Тибет, Монголия и другаде.

ламаит (тиб.) Последовател на ламаизма.

ламантин (фр. lamantin) Бозайник от рода на тревопасните китове, достигащ до 3 м дължина; живее по бреговете на Атлантическия океан.

ламарина (ит. lamarina от лат.) Метален лист, дебело тенеке.

ламаркизъм (от собс.) Първата цялостна теория за еволюцията, дадена от френския естествоизпитател Жан Батист Ламарк (1744—1829), според която животните и растенията по-

стоянно се изменят под въздействието на променящите се условия на живот.

ла́мберт (от собс.) Единица мярка за яркост на осветена повърхност (по името на физика Й. Х. Ламберт).

ламби́к = аламбик.

ламе́ (фр. lamé) Лъскав копринен плат с вткани нишки от сребро, злато и др.

ламента́ция (лат. lamentatio) Оплакване, жалба.

ламина́рен (лат. lamina „пластинка") 1. Съставен от тънки успоредни пластове или пластинки. 2. Отнасящ се до особен вид движение на течности и газове, които се движат на пластове.

ламина́рия (от лат.) Род морски водорасли, от които се добива йод.

ла́мпа (фр. lampe от гр.) 1. Уред за изкуствено осветление. 2. Нагревателен уред, който има приложение в производството.

лампа́да (гр. lampás, ádos) *книж.* Кандило, светилник.

лампада́рий (лат. lampadarium) 1. Свещник, поставка за лампи. 2. Дворцова титла във Византия.

лампа́з (фр. lampas) Червена или синя лента по дължината на униформени панталони на генералщабни офицери.

лампе́рия (фр. lambris) Дървена облицовка на вътрешна стена за декоративно оформяне на помещение, за украса или за изолация и защита от мазилката.

лампио́н (фр. lampion) 1. Стъклен или хартиен цветен фенер, който се употребява предимно при илюминации. 2. Подвижна електрическа лампа на стойка с голям и лек абажур.

ла́мя (гр. lamía „морско чудовище") 1. *мит.* Баснословно същество, което под образ на животно с фантастичен външен вид или змей с много глави накости на хората, отвлича ги и ги изяжда. 2. *прен.* Ненаситен човек, ненаситно същество; нещо, което много консумира.

лан (кит.) 1. Китайска монетна единица. 2. Китайска единица за тегло (предимно за сребро).

лангу́ста (фр. langueste) Морски рак, който се яде.

лангша́н (от кит.) Вид черна кокошка (по произход от Северен Китай).

ла́ндвер (нем. Landwehr) 1. В Германия, Австрия и Швейцария — военно обучени хора, които попълват редовната армия през време на война. 2. Войскова част от такива запасни хора. 3. *ист.* Вид средновековно гранично германско укрепване от ров и насип с насаждения върху него.

ла́ндграф (нем. Landgraf) *ист.* 1. Средновековна княжеска титла в Германия. 2. Висш германски чиновник, който раздавал правосъдие от името на императора (през средните векове).

ла́ндкарта (нем. Landkarte) Географска карта.

ландо́ (фр. landau от собс., гр. Ландау) Вид четириместна кола за къси разстояния с подвижен покрив, която едновременно служи за карета и за каляска.

ла́ндскнехт (нем. Landsknecht) През средните векове — наемен немски войник.

ла́н(д)стинг (дат. landsding) 1. Горната камара на парламента (ригстаг) в Дания. 2. Представителен орган на областно самоуправление в Швеция. 3. Орган на местно самоуправление, областен сейм в Аландските острови.

ла́ндтаг (нем. Landtag) Местно народно събрание на немските държавици в Германия и Австрия.

ла́ндшафт (нем. Landschaft) 1. Общ изглед на местност, общ вид на местност; пейзаж, гледка. 2. Област или група от участъци от земната повърхнина, които се характеризират с типични признаци (релеф, климат, води, растения, животни и др.).

ла́ндщурм (нем. Landsturm) 1. Опълчение. 2. Опълченци над 45 години.

ланита́л (от лат. lana „вълна") Вид изкуствено влакно, подобно на вълна, но с по-малка здравина, добивано от млечен казеин.

ланкасте́рска мето́да (от собс.) Взаимоучителна метода, при която побудните ученици подпомагат учителя при обучението на по-слабите.

ланоли́н (лат. lana „вълна“ и oleum „масло“) Жълтеникава мас, получавана чрез специално промиване на овча вълна; има приложение в медицината, парфюмерията и др.

ланси́рам (от фр. lancer) 1. Пускам в ход (слух, мълва, новина), разпространявам. 2. *прен.* Издигам някого, прокарвам някому път; ланси́рам се — налагам се в обществото.

лантáн (от гр. lanthánō „скрит съм“) Химически елемент, бял ковък метал, знак La, пореден номер 57, ат. тегло 138,92; образува съединения с кислорода, хлора, водорода и др.; употребява се за шапчици на лампи, които горят със светилен газ.

лантани́ди (от гр.) *хим.* Семейство от 14 елемента, поредни номера 58—71, ат. тегло 140,13—174,99, които са близки по свойства на лантана и имат широка употреба в медицината, техниката и др.

ланцéт (нем. Lanzett от лат. lancea „копие“) 1. Островърхо хирургическо ножче в различни форми, което се употребява за разрези, за ваксиниране, за кръвопускане и др. 2. Стоманен прът за пробиване на замазания отвор на висока пещ, за да почне да тече металът. 3. Ножче за ръчно оправяне, изглаждане и почистване на леярска форма след изваждане на модела.

ланцéтник (от лат. lancea „копие“) Низше морско животно, което няма обособена глава и главен мозък и череп, а вместо главен мозък има само гръбна струна; живее по пясъчните дъна на моретата (тялото му прилича на ланцет).

ла́па (рус.) 1. Стъпало на некопитно животно. 2. *прен.* Груба човешка длан.

лапа́ (тур. lâpa) Каша от трици, сипапено семе, ленено семе и др. за налагане на болно място.

ла́пад (гр. lápathon) Растение с едри продълговати листа, които се употребяват за ядене; щавел.

лапароентеротóмия (гр. lapárē „черво“, énteron „вътрешност“ и tomḗ „рязане“) Хирургическо отваряне на червата през коремната кухина.

лапароми́йт (от гр.) *мед.* Възпаление на мускулатура на коремната покривка.

лапарорáфия (гр. lapárē „слабини“ и rhaphḗ „шев“) *мед.* Зашиване на коремната покривка след операция.

лапаротóмия (гр. lapárē „слабини“ и tomḗ „рязане“) Хирургическо отваряне на коремната кухина при операция.

лапидáрен (лат. lapidāris „каменен“) За стил — който е с качества на надписите по камък; лапидарен стил — кратък, изразителен и ясен.

лапидáриум (лат. lapidarium) Място в музей, където са подредени камъни с археологическо значение.

лапидáция (лат. lapidatio) Убиване с камъни, вид наказание в древния свят на Изтока.

лапи́л (лат. lapillus „камъче“) Ръбест или закръглен малък (колкото орех) камък от вулканически произход.

лáпис (лат. lapis) Адски камък, съединение на сребро с азотна киселина; употребява се за приготвяне на фотографически плаки и хартия, в огледалната индустрия, за горене на рани и др.

лáпсус (лат. lapsus) Грешка; лапсус лингве — грешка на езика; лапсус калами — грешка на перото.

лар (лат. lar) 1. В древния Рим — дух-покровител на родината и домашното огнище. 2. *прен.* Домашно огнище (обикновено в множествено число).

лáрва (лат. larva) Какавида, личинка.

ларгéто (ит. larghetto) *муз.* 1. Бавно, умерено широко темпо. 2. Наименование на пиеса или на част от произведение със същия характер.

лáрго (ит. largo) *муз.* 1. Бавно, ши

роко темпо. 2. Наименование на произведение със същия характер

ларж (фр. large) Щедър, с широка ръка.

ларинга́л (от гр. lárynx „гърло“) Звук, чието главно учленително място е в гръкляна (ĥ в чешки, унгарски, немски и др.); ср. гутурал.

ларинги́т (гр. laryngítis) *мед.* Възпаление на ларинкса, лигавицата на гръкляна (дихателното гърло) и гласните връзки.

ларинголо́г (гр. laryngológos) Лекар, който е специалист по болестите на гърлото.

ларинголо́гия (гр. lárynx „гърло“ и lógos „наука“) Наука за ларинкса и неговите болести.

ларингора́гия (гр. lárynx „гърло“ и rhēgnymi „разкъсвам“) *мед.* Кръвоизлив от ларинкса.

ларингоско́п (гр. lárynx „гърло“ и skopéō „гледам“) Уред (рефлектор с огледалце) за осветяване на гърлото при преглеждане.

ларингоско́пия (от гр.) *мед.* Преглеждане на ларинкса с помощта на ларингоскоп.

ларингостено́за (*ларинкс* и гр. stenós „тесен“) Болестно състояние на ларинкса поради стесняването му.

ларингото́м (гр. lárynx „гърло“ и tomḗ „рязане“) Медицински инструмент за правене на ларинготомия.

ларингото́мия (гр. lárynx „гърло“ и tomḗ „рязане“) 1. Хирургическо отваряне на дихателното гърло при опасност от задушаване. 2. Изрязване на част от ларинкса или на целия ларинкс в зависимост от характера и тежестта на заболяването му.

ларингофаринги́т (гр. lárynx „гърло“ и *фарингит*) *мед.* Едновременно възпаление на ларинкса и гълтката.

ларингофо́н (гр. lárynx „гърло“ и phōnḗ „звук“) Устройство за превръщане на звуковите трептения, които произвежда човешкият говор, в електрически. Различава се от микрофона по това, че мембраната му се задействува не от звуковите вълни, предизвикани от човешкия говор, а от трептенията на гръкляна, към който е прикрепен отвън. Ларингофонът се използува при говорене в самолет, бойни коли и др., за да отстранява влиянието на обкръжаващия шум.

ларингофти́зис (гр. lárynx „гърло“ и phthýsis „туберкулоза“) *мед.* Туберкулоза на ларинкса.

ла́ринкс (гр. lárynx) Горната част на трахеята; гръклян, дихателно гърло.

ла́со (фр. lasso от исп.) Дълго въже с примка за ловене на диви животни, неукротени коне и говеда, с което си служат ловци и говедари в Южна Америка.

ласт (нем. Last „товар“) 1. Корабна мярка за тежест = 2 тона. 2. Мярка за зърнени храни, в отделните страни различна — от 16 до 32 хектолитра.

ласта́р (нгр. lastári) 1. Младо клонче или мустачета на лоза. 2. Издънка от дърво; младок, филиз.

ла́стбол (англ. last ball „последна топка“) *сп.* Положение при игра на тенис, когато едната от страните има нужда само от една точка, за да спечели.

ла́стик (фр. élastique от гр.) 1. Гума, каучук. 2. Каучукова нишка. 3. Разтеглива тъкан с каучукови нишки, която се употребява за специални части в облеклото: презрамки, колани, чорапи за лечебна цел и т. н. 4. *прен.* Нещо разтегливо. 5. Вид разтеглива плетка.

ла́текс (лат. latex „течност“) 1. Млечният сок, получаван от каучуковите дървета при нарязване на кората им. 2. Емулсия от каучук, по-често изкуствен, с който се импрегнират тъкани, хартия и др.

лате́нтен (лат. latens, entis) *книж.* Недостъпен за външно наблюдение, който не се проявява външно; таен, скрит, непроявен.

латера́лен (лат. laterālis) 1. *книж.* Страничен, отдалечен от средата, краен. 2. *езиков.* Звук, при учленението на който проходът на издишаната въздушна струя минава встрани от езика (л, л’).

латеризáция (к. лат. laterisatio) Дълбоко изветряване на почвата в областите с тропически климат.

латерúт (от лат. later „кирпич“) *геол.* Глиноподобна червена скала, която при разпадане дава плодородна почва.

латéрна (лат. laterna) Механичен музикален инструмент, на който се свири чрез въртене на ръчка.

латинизáция (лат. latinisatio) *книж.* 1. Приемане на латинската азбука. 2. Принудително усвояване на латинската (римската) култура.

латинизúрам (от лат.) 1. Въвеждам латинската азбука вместо местната. 2. Давам латинско окончание на дума. 3. Принуждавам някого да приеме латинската култура; полатинчвам.

латинúзъм (лат. latinismus) 1. *езиков.* Свойство на латинския език. 2. Дума или израз, заимствуван от латински език. 3. Дума или израз, съставен по законите в латински език, особено в научната терминология.

латинúст (от лат.) Познавач на латинския език и култура.

латúница (от лат.) Латинска азбука.

латúнски (лат. Latinus) 1. Който се отнася до историята и културата на древния Рим. 2. Който се отнася към романската култура, към романските народи (французи, италианци, испанци, португалци, румъни и др.)

латифóлии (лат. latus „широк“ и folium „лист“) Широколистни растения.

латифýндия (лат. latifundium от latus „широк“ и fundus „земя“) Голямо земеделско имение, голям чифлик.

латрúна (лат. latrina) Заход, клозет.

лáтрия (гр. latréia) Обоготворяване; обожаване.

латýк (през рус. от лат. lactuca) *бот.* Растение от семейството на сложноцветните.

латýн (нем. Latun) Жълта мед, сплав от мед с цинк и други прибавъчни метали (желязо, олово).

лауреáт (лат. laureatus „увенчан с лавров венец“) 1. В древния Рим — победител в състезание, увенчан с лавров венец. 2. Художник, музикант, учен, поет, деец от стопанския фронт, изобщо заслужило лице, което е удостоено с много голяма награда, премия или отличие.

лáут = лютна.

лаутáл (от собс. и алуминий) Много лека и здрава сплав от алуминий с мед (4—7 %) и силиций (1—2 %); употребява се при строеж на самолети, автомобили и др.

лаф (тур. lâf от перс.) Дума, слово, приказка.

лафéт (нем. Lafette) Поставка с колела, върху която е поставено артилерийско оръдие.

лáутшпрехер (нем. Lautsprecher) Високоговорител.

лáхна (гр. láchanon) Зеле, кисело зеле.

лебéдка (рус.) Машина за повдигане, спускане или преместване на товари.

лéбел (англ. label) Етикет, печат, поставен на стока, за да бъде купувана като предпочитана пред друга стока, произвеждана от друго предприятие, което не спазва исканията на работническите синдикати (особен начин на борба на работниците в САЩ).

лебéлен = лабелен.

лéбервурст (нем. Leberwurst) Вид колбас от смлени свински черен дроб и сланина.

лéберкез (нем. Leberkäse) Вид колбасно изделие от говеждо месо, свински черен дроб и сланина.

леблебúя (тур. leblebi) Печен нахут на зърна.

лéвга (к. лат. leuca) Мярка за път, равна на 4 км.

лéвелер (англ. leveller) *ист.* Член на демократическа партия в Англия през XVII в., която се борела за общо представителство и за връщане на общинските земи, заграбени от едри земевладелци.

левантúнец (от ит. Levante „Близкият Изток“) *остар.* Жител на някоя от страните на Близкия Изток.

левéнт (тур. levent от ит.) Юнак, здравеняк.

Левиатáн (собст. евр.) 1. Морско чудовище в библейската митология. 2. *техн.* Текстилна машина за изчистване на вълна от нечистотии чрез

промиване със сапунен разтвор. 3. Заглавие на съчинение от Хобс (XVII в.).

левира́т (от лат. levir „девер") Обичай у някои народи, според който бездетната вдовица е длъжна да се омъжи за свой девер или за близък роднина на починалия си мъж. Първородният син от този брак се смята за дете на починалия.

леви́т (евр.) 1. Староеврейски свещенослужител. 2. *прен.* Милостив човек. 3. Третата книга от Мойсеевото Петокнижие.

левита́ция (от лат. levis „лек") В спиритическата практика — повдигане на човешко тяло без докосване.

левке́мия (гр. leukós „бял" и háima „кръв") *мед.* Заболяване на кръвотворните органи, което се съпровожда с голямо увеличение броя на белите кръвни телца.

левкоде́рма (гр. leukós „бял" и dérma „кожа") *мед.* Бели петна по кожата.

левко́за = левкемия.

левко́ма (гр. léukōma „белота") *мед.* Помътняване на роговицата на окото.

левкопла́ст (гр. leukós „бял" и plastós „налепен") 1. Безцветни телца в протоплазмата на растителните клетки. 2. Лепенка, с която се закрепят превръзки.

левкоре́я (гр. leukós „бял" и rhéō „тека") *мед.* Бяло течение от матката.

левкоско́п (гр. leukós „бял" и skopéō „гледам") 1. Оптичен топломер за определяне температурата на светещи тела. 2. Светломер за изучаване на светлинни лъчи с еднаква дължина на вълната.

левкоци́т (гр. leukós „бял" и kýtos „съд") Бяло кръвно телце.

левкоците́мия = левкемия.

левкоцито́за (гр. leukós „бял" и kýtos „съд") *мед.* Голямо увеличаване броя на белите кръвни телца (над 10 000 в един кубически сантиметър).

левре́т (фр. levrette) Вид ловджийско куче; зайчар, хрътка.

левуло́за (от лат. laevus „ляв") Плодова захар, която се съдържа в меда, плодовете и др.; ср. фруктоза.

лега́лен (от лат. legālis) 1. Съобразен със законите; законен. 2. Открит, явен.

легализа́ция (от лат. legālis „законен") 1. Узаконяване, придаване на законна сила. 2. Признаване на документ за завършено висше образование в чужда страна за важещ в родината на притежателя.

легализи́рам (фр. légaliser) Узаконявам, признавам за законен, признавам документ за важещ.

лега́т[1] (лат. legātus) 1. *ист.* В древния Рим — пратеник при чужди правителства с политическа мисия; наместник на пълководец, управител на провинция. 2. Папски представител при някое правителство. 3. Титла за някои епископи в католическата църква.

лега́т[2] (лат. legātum) *юр.* Задължаване на наследник чрез завещание да плати някому известна сума или да му предаде известно имущество.

легати́симо (ит. legatissimo) *муз.* В най-голяма степен легато.

лега́то (ит. legato „свързано") *муз.* Свързано изпяване или изсвирване на отделните тонове; отбелязва се с дъга; прот. стакато.

лега́ция (лат. legatio) 1. Дипломатическо представителство на чужда държава, възглавявано от пълномощен министър. 2. Сградата, в която се помещава легационно дипломатическо представителство на чужда държава.

леге́нда (лат. legenda „което трябва да се чете") 1. Народно предание за лица и събития. 2. *църк.* Животоописание на светец или прославен християнин, което трябвало да се чете за поука. 3. *литер.* Невероятен поетически разказ, поетическо предаване на невероятни събития. 4. *прен.* Измислица, басня, лъжа. 5. Надпис на монета. 6. Кратко пояснение на условни знаци, цветове, числа и др. в карти, планове, скици и подобни. 7. *муз.* Музикална пиеса с повествователно-фантастичен и драматичен характер, близка до баладата.

легендарен (от лат.) 1. Който е характерен за легенда; невероятен, приказен, баснословен, чутовен. 2. *прен.* Славен, прочут.

легион (лат. legio, ōnis) 1. *ист.* Найголяма бойна единица в римската войска, която е имала от 3600 до 6000 войници; полк. 2. Название на разни войскови формации в някои страни. 3. Гражданска организация в някои страни. 4. Младежка фашистка организация у нас преди 9 септември 1944 г. 5. *прен.* Голямо число, множество; чуждестранен легион — френска колониална войска, съставена от чужденци, найчесто пропаднали и декласирани люде; Орден на почетния легион — френски орден за военни и граждански заслуги, основан от Наполеон Бонапарт.

легионер (лат. legionarius) 1. Войник от легион. 2. Член на младежка фашистка организация у нас преди 9 септември 1944 г.

легирам (от лат. ligo „свързвам") Разтопявам метали, за да се получи сплав с по-добри качества, подобрявам качества на метал, като го разтопявам с примеси от други метали; легирана стомана — стомана, смесена чрез претопяване с никел, хром, волфрам и др., която има високо качество.

легислатива (фр. législative от лат.) *ист.* Законодателно събрание във Франция, което е съществувало по време на Френската буржоазна революция 1791—1792 и при Втората революция 1849 — 1851 г.

легислативен (лат. legislativus) *юр.* Законодателен.

легислатура (лат. lex, legis „закон" и latus „внесен") *юр.* 1. Законният срок на едно пълномощие, период на дейност на едно избрано законодателно тяло. 2. Съвкупност от законодателни органи на една страна. 3. Законодателство.

легист (к. лат. legista) *ист.* Средновековен правник; познавач на римското право.

легитимация (от лат. legitimus „законен", фр. légitimation) 1. *остар.* Лична карта. 2. *юр.* Признаване, утвърждаване на някакво право; документ, който потвърждава известно право или пълномощие. 3. Узаконяване на извънбрачните деца.

легитимен (лат. legitimus „законен") Законосъобразен, законен.

легитимизъм (фр. légitimisme от лат.) Реакционна монархическа теория, която защищава божествения произход на кралската власт, а оттук и нейната неограниченост и наследственост.

легитимирам (от лат. legitimus „законен") 1. Узаконявам. 2. *юр.* Признавам извънбрачно дете за законородено. 3. *юр.* Установявам самоличност чрез представяне на доказателства; легитимирам се — установявам самоличността си с лична карта или с паспорт.

легитимист (фр. légitimiste от лат.) Монархист.

легия (лат. legio) *ист.* Доброволчески боен отред в чужбина преди Освобождението ни от османско иго.

легхорн (от собс.) Порода бяла, сива или пъстросива много нослива и издръжлива кокошка (по английското произношение на италианския град Ливорно).

ледерин (от нем. Leder „кожа") Лакирана памучна тъкан, която имитира кожа и се употребява за подвързия.

леди, лейди (англ. lady) 1. Съпруга на лорд. 2. Госпожа, омъжена жена от буржоазните кръгове в Англия; високопоставена дама.

леер (от хол.) *мор.* Здраво опъната връв или въже, което служи за предпазване от падане на хората от борда, за простиране и др.

лезет (тур. lezzet от ар.) Вкус, сладост.

лезетра (от тур.) Вид цвете със силно миришещи назъбени листа; индрише.

лей (рум. leu) Румънска монетна единица.

лейбгвардейски (нем. Leib „тяло" и *гвардия)* Служещ в лейбгвардията; телохранителен.

лейбгвардия (нем. Leibgarde през рус.) Привилегирована гвардейска войска, която има за задача да охранява монарха и дворцовите помещения (в монархическите страни).

лейбърист (англ. labourite от лат. labor „труд") Член на Лейбъристката партия.

Лейбъристка партия (от англ.) Английска дясносоциалистическа партия, основана през 1906 г.; сега провежда буржоазна политика.

лейкопласт = левкопласт.

лейма (гр. léimma) *литер.* Вид пауза в античното стихосложение, която не разделя смислово свързани думи, напр. не може да стои между предлог и името към него.

лейтенант (фр. lieutenant) 1. Втори офицерски чин в редица европейски страни и у нас след 9. IX. 1944 г.; подпоручик. 2. Поручик от флотата на царска Русия.

лекаж (нем. Leckage) *търг.* Загуба в тегло на стока поради изсъхване или разливане през време на прекарването, което е за сметка на продавача.

леке (тур. leke от перс.) 1. Петно (от изцапано). 2. *прен.* Срам, позор; долен човек.

лекит (гр. lékythos) Глинен съд с високо цилиндрично или заоблено тяло, с тясно гърло, ниска подставка и дръжка: служел за благовонни масла.

лексема (от гр. lexikós „израз") *езиков.* 1. Думата като структурен елемент на езика. 2. Заглавна дума в речник, кличка.

лексика (гр. lexiká) Словно богатство, речников фонд, думите на един език, на диалект, на писател и т. н.; речник.

лексикален (гр. léxis „дума" през лат. lexicālis) Речников.

лексикограф (от гр.) 1. *езиков.* Съставител на речник. 2. Специалист по лексикография.

лексикография (гр. lexikón „речник" и gráphō „пиша") *езиков.* 1. Наука, която разработва научните принципи за съставяне на речници. 2. Наука, която се занимава с думите на един език, систематизира ги и ги подрежда за съставяне на речник. 3. Речникова литература, печатните речници.

лексиколог (гр. lexikológos) *езиков.* Учен — специалист по лексикология.

лексикология (гр. lexikón „речник" и lógos „наука") *езиков.* Дял от езикознанието, който се занимава със словното богатство на един език, като разглежда произхода на думите, тяхното значение, съотношението между форма и значение и т. н.

лексикон (гр. lexikón) *езиков.* 1. Речник. 2. Справочник във форма на речник. 3. Словно богатство, речников състав, думи.

лексически (гр. lexikós) Речников.

лектор (лат. lector) 1. Преподавател по чужд език във висше учебно заведение. 2. Лице, което чете лекции. 3. Нещатен учител, комуто се плаща на час. 4. У древните римляни — роб-четец.

лекторат (лат. lectorātus) 1. Длъжност или служба на лектор. 2. Всичките лектори при едно висше учебно заведение. 3. Служба при организация или учреждение, което урежда изнасяне на лекции по различни въпроси.

лектория (к. лат. lectorium) 1. Служба или организация, която урежда публични лекции. 2. Помещение за публични лекции.

лектура (лат. lectūra) 1. Длъжност, занятие на лектор. 2. Лектори.

лекция (лат. lectio) 1. Урок, преподаване в продължение на един учебен час във висше учебно заведение. 2. Публичен доклад по някой научен, технически или из областта на изкуството въпрос. 3. *мн. ч.* Отпечатан, най-често литографиран курс на лекции по някоя дисциплина. 4. *прен.* Наставление, поучаване.

лема (гр. lêmma „приемане") *мат.* Теорема, която няма самостоятелно значение, а е необходима само за доказване на друга теорема.

лемур (лат. lemures) Полумаймуна, животно с много дълга опашка; живее в Мадагаскар, Африка и Южна

Азия из големите лесове; лесно се опитомява.

лемури (лат. lemures) В римската митология — призраци, душите на умрелите домашни.

лен[1] (нем. lehen, eihen „заемам") 1. Чифлик, землено владение, което се давало от феодала на васала срещу задължение да изпълнява известни условия; феод. 2. Данък, който се събирал от такова владение.

лен[2] (швед. län) Окръг, административна единица в Швеция.

ләндлиз (англ. lend-lease „заем-наем") Закон от 1941 г. в САЩ за даване в заем оръжия, суровини и др. на съюзниците.

ле́ндлорд (англ. landlord) Голям английски земевладелец, който дава земите си под наем на фермери.

ленинизъм (от собс.) Учението на Ленин, което представлява по-нататъшно развитие на марксизма в епохата на империализма и пролетарската революция (теория и тактика на пролетарската революция).

ле́нник (от нем.) Васал, който е получил и използува лен[1].

ле́нта (лат. lentus „гъвкав") 1. Тясна ивица от плат, хартия или друга материя, която обикновено служи за украса; панделка. 2. Тясна и дълга ивица с различно техническо предназначение (за пишеща машина, за филм и др.). 3. *прен.* Всяко нещо, което е с форма на дълга и тясна ивица.

ле́нто (ит. lento) *муз.* 1. Бавно, провлечено (за темпо). 2. Музикална пиеса или част от пиеса с бавно темпо.

леони́ди (от гр. lḗō „лъв") *астр.* Поток от падащи звезди, които се забелязват всяка година на 16 ноември в съзвездието Лъв.

леопа́рд (гр. leópardos) Хищно животно от семейството на котките, ценено за кожата; живее в тропическите страни.

ленити́вен (от лат. lenis „лек") *мед.* Успокояващ, успокоителен.

лепидоде́ндрон (гр. lépis „люспа" и déndron „дърво") Изкопаемо твърде голямо дърво от семейството на плауновите, разпространено в каменовъгления период, достигало до 30—40 м височина и 3,5 м в диаметър.

лепидоли́т (гр. lépis „люспа" и líthos „камък") *геол.* Минерал, литиева слюда, който се среща обикновено във вид на розови, лилави или жълтеникави буци, съставени от люспи; използува се за добиване на литий и при производството на специални стъкла.

лепидопте́ри (гр. lépis, ídos „люспа" и ptéryx „крило") *зоол.* Пеперуди.

лепидосире́н (гр. lépis, ídos „люспа" и seirḗn „сирена") Южноамериканска пресноводна риба, която диша с хриле и дробове.

ле́пра (гр. lépra) *мед.* Тежка болест на кожата; проказа.

лепрозо́рий, лепрозо́риум (к. лат. leprosorium от гр.) Изолирано място за болни от лепра.

ле́пта (гр. leptós „дребен") 1. Дребна монета у съвременните и древните гърци. 2. *прен.* Малък, но от сърце паричен дар за обществена или благотворителна цел.

лесби́йка (от собс.) Жена, която страда от лесбийска любов; л е с б и й с к а л ю б о в — полово влечение на жена към жена (по името на о-в Лесбос).

лестриго́ни (гр. laistrygónes) Баснословни хора, човекоядци, които уж живеели около Етна в Сицилия.

Ле́та (гр. lḗthē „забрава") 1. В древногръцката митология — река в подземното царство, при която идвали сенките на умрелите да пият и да забравят миналото си. 2. *прен.* Забрава.

лета́лен (лат. letalis) Който се отнася до смърт; смъртен.

лета́лност (от лат.) Отношение на броя на смъртните случаи към броя на заболелите, ранените или пострадалите при някаква катастрофа.

летарги́чен, летарги́чески (гр. lēthargikós) Който се отнася, принадлежи или е предизвикан от летаргия.

летаргия (гр. lēthargía от lḗthē „забрава") 1. *мед.* Болестно състояние, при което изчезват двигателните способности, изгубва се съзнанието и настъпва дълбок сън, който може да продължава с дни. 2. *прен.* Неподвижност, пълно бездействие; застой.

летучка (рус.) 1. Кратко събрание в редакция за разглеждане материали в излезлите броеве от вестника. 2. Кратко събрание за решение на неотложна работа.

лефер (от нгр.) Морска хищна пасажна риба.

лефтер (гр. eléuteros „свободен") Ерген.

лехуса (гр. lechoúsa) Родилка.

лецитин гр. lékithos „жълтък" през лат.) Органическо вещество, което съдържа фосфор и масти и се намира в растителните масла, в семената на растенията, в жълтъка на яйцата и в животинските организми; добива се от жълтък и при производство на растителни масла.

леш (тур. leş) Мърша, труп на умряло.

ли (кит.) Мярка в редица далекоизточни страни: 1. Мярка за дължина до 500 м — различна в отделните страни. 2. Мярка за повърхнина в Китай = около 6,5 $м^2$. 3. Мярка за тежест на злато = от 30 до 40 мг.

лиана (фр. liane) 1. Дървенисто виещо се тропическо растение. 2. *прен.* Виещо се клонче от всяко растение.

либаде (тру. libade) Къса антерия, дреха, подплатена с памук.

либела (нем. Libelle от лат.) *техн.* Уред за измерване хоризонталното положение на предметите; водна терзия.

либерал (лат. liberālis) 1. Привърженик на либерализма. 2. Член на либерална партия. 3. Свободомислещ човек, свободолюбив човек.

либерален (лат. liberālis) 1. Свойствен, характерен или принадлежащ на либерализъм или на либерал. 2. Свободолюбив, свободомислещ. 3. *прен.* Немарлив, недостатъчно бдителен, невзискателен.

либерализъм (от лат. liberālis) 1. Система от икономически и политически възгледи, изразяващи интересите на промишлената буржоазия през време на буржоазната революция. Тогава тя се бори за ограничаване на монархическата власт, за отменяване на съсловните привилегии, за парламентарно-конституционно управление, за правов ред и законност, но отрича революционните методи на борба и след време застава на реакционни позиции. 2. Свободолюбие, привързаност към свободолюбиво управление. 3. Кокетничене със свободолюбие и търпимост. 4. Неоправдана снизходителност към немарливост в работата, примиренчество; гнил либерализъм.

либералнича (от лат.) 1. За либералната буржоазия — измамно позирам със свободолюбие, социални мероприятия и др. пред трудещите се. 2. Снизходителен съм към враждебни на революцията лица или движения. 3. Проявявам излишна търпимост или снизходителност.

либертин (лат. libertīnus) 1. У древните римляни — освободен роб; син на освободен роб. 2. *прен.* Разпуснат нравствено човек, развратник.

либидинизъм (от лат. libīdo) Похотливост, сладострастие.

либидинист (от лат.) Сластолюбец, развратник.

либидинозен (лат. libīdinōsus) Сладострастен, похотлив, страстен.

либидо (лат. libīdo) 1. Полово влечение. 2. Енергия, запас от сили, които се предизвикват от половия инстинкт (спец. у Фройд).

либра (лат. libra) Мярка за тегло = 500 г, а в Испания, Португалия и Латинска Америка = 460 г.

либрация (от лат. libro „уравновесявам") *астр.* Привидното колебание на лунното кълбо поради неравномерното движение на Луната по орбитата ѝ; то дава възможност да се изучава малко повече от половината на цялата лунна повърхност.

либретист (ит. librettista) Съставител на либрето.

либрето (ит. libretto „книжка“) 1. Словесният текст, думите на опера или оперета. 2. Кратко изложение на съдържанието на опера, оперета, драма, балет или филм. 3. Литературен сценарий с кратък, сбит план и схема на балет или пантомима.

ливан (гр. libanos) Смола, която мирише хубаво при поставянето ѝ върху огън; тамян.

ливанто (ит. lavanda) *остар.* Благоухаеща течност, парфюм.

ливер (англ. liver) 1. Ръчна помпа за преливане на течности. 2. Тръба с разширение по средата за напомпване на течности.

ливра (фр. livre от лат.) 1. = либра. 2. Стара френска сребърна монета.

ливрея (фр. livrée) Формена официална дреха с ширити за вратари, кочияши и лакеи.

лига[1] (фр. ligue от лат. ligo „свързвам“) Съюз с обществено-политически или културни цели; обединение, организация.

лига[2] = лигатура и легато.

лигамент (лат. ligamentum) *анат.* Връзка между телесни части; сухожилие.

лигатура (лат. ligatūra от ligo „свързвам“) 1. Примесът от неблагороден метал в сплавите на златото и среброто, за да ги направи по-твърди и издръжливи на изтъркване. 2. Междинна сплав, която се прави, когато някои метали не могат да се сплавят направо или при сплавяне дават големи загуби. 3. *мед.* Копринен конец за завързване на кръвоносни съдове през време на операция; самото свързване на прерязан или разкъсан кръвоносен съд. 4. *езиков.* Писмен знак, който представлява няколко букви, свързани в едно (особено в старите езици). 5. Две или три свързани букви, отлети заедно в една литера (при печатарски шрифт). 6. *муз.* Знак във вид на дъга, който свързва две ноти, означаващи тонове с еднаква височина; посочва, че двете ноти се изпълняват като една със стойност (трайност), равна на сбора от стойностите на двете ноти.

лигнин (лат. lignum „дърво“) 1. Памук от дървесина, употребяван като превързочно средство; книжен памук. 2. Богато с въглерод вещество, което се съдържа в дървесината.

лигнит (от лат. lignum „дърво“) Разновидност на кафявите каменни въглища.

лигноза (от лат. lignum „дърво“) = целулоза.

лигностон (лат. lignum „дърво“ и англ. stone „камък“) Преработена по изкуствен начин дървесна маса при силно налягане и висока температура, много твърда и здрава; употребява се за части на машини, зъбчати колела, гребени и др.

лигнофол (лат. lignum „дърво“ и folium „лист“) Преработена по изкуствен начин дървесина, която се приготвя при налягане и висока температура, за да се получи качествен фурнир.

лигроин (от гр.) „Тежък бензин“, продукт, който се получава при дестилация на нефт; служи за гориво на автомобили и трактори и за разтворител на каучук, асфалт и мазнини.

лидер (англ. leader „ръководител“) Вожд, водач, ръководител на политическа партия, на професионален съюз, на обществена организация.

лидит (англ. lyddite от собс.) Силно избухливо вещество, нарича се още мелинит.

лидо (ит. lido „бряг“) Пясъчни ивици земя, вдадени в морето, които отделят заливите от морето и ги превръщат в лагуни (прочути са при Венеция).

лиезон (фр. liaison) *езиков.* Свързване при изговор на две стоящи една след друга фонеми (най-често крайна гласна от една дума с начална гласна на следващата я дума) посредством трета, допълнителна фонема.

лиенит (от лат. lien „далак“) *мед.* Възпаление на далака.

лизатерапия (гр. lýsis „разтваряне“ и therapéia „лекуване“) *мед.* Лекуване с лизати.

лизáти (от гр. lýsis „разтваряне") Лекарствени препарати, които са получени от различни животински тъкани или органи чрез изкуственото им разпадане.

лизгáр (гр. lisgárion) Желязна лопата за копаене; бел.

лизимéтър (гр. lýsis „разтваряне" и métron „мярка") Приспособление във вид на яма със специални уреди за измерване дълбочината на просмукването и количеството на просмукваната вода през почвата.

лизи́ни (от гр. lýsis „разтваряне") Вещества, които се отделят от клетките на животни и растения и имат свойство да разтварят чужд белтък.

ли́зис (от гр. lýsis „разтваряне") 1. *мед.* Постепенно и бавно спадане на температурата при болести. 2. *биол.* Разрушаване на клетъчната структура на тъкан под въздействието на ферменти.

лизóл (гр. *lý*sis „разтваряне" и лат. *ol*eum „масло") Обеззаразяваща дезинфекционна маслена прозрачна течност с чернокафяв цвят, която е разтвор на крезоли във вода.

лизофóрм (гр. lýsis „разтваряне" и *формалин*) Дезинфекционно средство, получено от спиртов разтвор на калиев сапун с формалин.

ликантрóпия (гр. lýkos „вълк" и ánthrōpos „човек") *мед.* Лудост, при която болният се смята за вълк

ликвáция (лат. liquatio „разводняване") 1. *техн.* Съсредоточаване на някои съставни части на течна сплав (при охлаждането ѝ) в оная част, която изстива последна. 2. Нееднородност на твърда сплав поради неравномерно разпределяне на съставните ѝ части при изстиването. 3. Начин на отделяне на едно лесно топимо вещество от друго, по-мъчно топимо, от дадена сплав чрез нагряване до температура, която топи първото, но не и второто.

ликвефáкция (лат. liquefactio) Превръщане на твърдо или въздухообразно тяло в течно.

ликвидáнт (лат. liquidans, antis) 1. Който прекратява нещо, който унищожава нещо; ликвидатор. 2. Кредитор, който е предявил искане при ликвидация.

ликвидáтор (лат. liquidātor) 1. Лице което е натоварено с ликвидацията на известно (търговско) предприятие; ликвидант. 2. Привърженик на ликвидаторството след разгрома на революцията в Русия от 1905 г.

ликвидáторство (от лат.) 1. Меншевишко течение след революцията от 1905—1907 г. в Русия, което се стремяло да унищожи нелегалната революционна дейност на РСДРП и се обявило за царския режим. 2. Течение сред партия или прогресивно движение да се преустанови дейността им, да престанат да съществуват.

ликвидáция (фр. liquidation от лат.) 1. Прекратяване дейността на търговско предприятие или учреждение. 2. Разпродаване на стоки на ниски цени, за да се ускори пласирането им. 3. Отстраняване, премахване, унищожаване на нещо.

ли́квиден (лат. liquidus „течен") 1. Който може лесно да се осъществи, да се превърне в пари. 2. *езиков.* Плавен звук (л, р).

ликвиди́рам (от лат.) 1. Правя окончателна сметка и прекратявам търговска дейност 2. Разпродавам стоки на ниски цени. 3. *прен.* Прекратявам, унищожавам, премахвам.

ликвидитéт (лат. liquiditas през нем.) Възможност на банково учреждение да посрещне задълженията си.

ликви́дност (лат. liquidus) Възможност да се превърне бързо в пари част от актива на едно предприятие, лесна продажба за превръщане на стоки в пари.

ли́квидус (лат. liquidus „течен") Кривата линия в една диаграма за състоянието на сплав, която показва температурите, над които сплавта съществува само като течна фаза и под които почва кристализацията.

ликвири́ция (лат. liquiritia) 1. Корени от растението „сладко коренче", които са 50 пъти по-сладки от захарта и имат редица лечебни свойства; ср. лакрица. 2. Сироп от тези корени.

ликопóдий (гр. lýkos „вълк" и poús, podós „крак") Жълт прах от плау-

нови спори, който се употребява в медицината и техниката.

ликóрна (лат. licorna) *мит.* Баснословно животно с тяло на кон и голям рог по средата на челото.

лúктор (лат. liktor) *ист.* В древния Рим — лице, което придружавало представител на висшата администрация и носело сноп пръчки (fasces) с брадвичка в тях.

ликьóр (фр. liqueur) Силно алкохолно питие, подсладено и подправено с ароматични вещества.

ликтрóс (хол.) *мор.* Дебела връв, с която обшиват краищата на корабните платна, за да им се придаде здравина.

лилипýт (от собс.) Джудже, много малък човек (по името на измисления остров Лилипутия в романа на Джонатан Суифт (1667—1745) „Пътуването на Гъливер“).

лúлия (лат. lilium) 1. Цвете крин с хубави камбановидни цветове, обикновено бели; замбак, крем; в о д н а л и л и я — водно растение с големи щитовидни листа и едри цветове. 2. *прен.* Чистота, нежност, белота.

лимáн (гр. límnē през тур.) 1. Залято от морето речно устие или цяла речна долина по крайбрежието. 2. Солено езеро близо до море, образувано от морски приливи.

лимб (лат. limbus) 1. Външен кръг на ъгломерни математически и астрономически инструменти, който обикновено е разграфен с градуси. 2. *мед.* Тесният прозрачен край на съединителната ципа на окото.

лúмба (от лат.) Къдрица.

лимúт (лат. limes, itis „граница“) 1. Граница, предел, пределна норма при извършване на определена дейност. 2. Пределно количество, пределна норма за разход, за кредит и т. н. при капитално строителство. 3. Най-високата цена, над която никой не може да продава и да купува. 4. Крайният срок, в течение на който е валидно едно нареждане или едно споразумение.

лимитатúвен (от лат.) Ограничителен.

лимитáция (от лат. limito „ограничавам“) Ограничение, поставяне на граница, пределна норма, лимит.

лúмитед (англ. limited „ограничено“) Прибавка към името на фирма, която означава, че акционерното дружество е с ограничена отговорност.

лимитрóф (лат.-гр. limitrophus) *пол.* Държава, която е разположена в съседство само с една държава (Португалия е лимитроф на Испания).

лимитрóфен (от лат.-гр.) Граничен, съседен.

лимниграф (гр. límnē „езеро“ и gráphō „пиша“) Уред за отбелязване колебанията на водното равнище на море, езеро или река.

лимнолóгия (гр. límnē „езеро“ и lógos „наука“) 1. Наука за вътрешните води — за образуването им, за физико-химическите процеси в тях, за населяващите ги организми. 2. Наука за флората и фауната на езерата; езероведение.

лимóн (ит. limone от ар.) 1. Тропическо и субтропическо вечнозелено растение, което цъфти през цялата година и дава плодове през всяко време. 2. Плод от това растение, наситен с лимонена киселина, богат на витамин С и покрит с жълта кора, която съдържа етерични масла.

лимонáда, лимоната (фр. limonade, ит. limonata) Разхладително питие, приготвено от газирана вода, лимонов или плодов сок и захар.

лимонúн (от ар.) Органическо горчиво вещество, което се съдържа в семките на лимона и портокала.

лимонúт (от гр. leimṓn) Много разпространена и богата кафява желязна руда; използува се за добиване на желязо и като боя.

лимóнтозу (тур. limontozu от гр.) 1. Лимонова киселина. 2. Винена киселина.

лимотерáпия (гр. limós „глад“ и therapéia „лекуване“) *мед.* Лекуване с глад.

лимузúна (фр. limousine от собс. Limoge) Лек закрит луксозен автомобил.

лúмфа (гр. lýmpha „влага“) 1. *физиол.* Безцветна или възжълтеникава течност с много бели кръвни телца,

която се намира в лимфните съдове; образува се от кръвната плазма и е посредник между кръвта и тъканите на тялото. 2. *бот.* Сок, който се движи в растенията.

лимфангѝт, лимфангоѝт (гр. lýmpha „течност" и angéion „съд") *мед.* Възпаление на лимфните съдове.

лимфаденѝт (гр. lýmpha „течност" и adên „жлеза") *мед.* Възпаление на лимфните възли.

лимфатѝзъм (от гр.) *мед.* Болестно състояние, което се характеризира с твърде бяла отпусната кожа, пълнота, отпуснатост, бавно дишане, подуване на лимфните възли и общо предразположение към заболяване.

лимфатѝк (лат. limphaticus от гр.) Отпуснат, слаб, нездрав човек.

лимфатѝчен, лѝмфен (лат. limphaticus) Който съдържа лимфа; който произвежда много бели кръвни телца; л и м ф н а с и с т е м а — съдове, възли и пр., през които в един организъм минава лимфата; л и м ф н и в ъ з л и — органи, в които се образуват лимфоцитите.

лимфéмия (гр. lýmpha „течност" и haima „кръв") *мед.* Лимфна левкемия.

лимфоглáндула (гр. lýmpha „течност" и лат. glandula „жлеза") Лимфна жлеза, лимфен възел.

лимфогрануломатóза (фр. limphogranulomatose от гр.) Общото наименование на различни заболявания на лимфната система.

лимфоцѝт (гр. lýmpha „течност" и kýtos „съд") *анат.* Един от видовете бели кръвни телца (левкоцити).

лимфоцитóза (гр. limphokýtōsis) *мед.* Преголямо увеличение на лимфоцитите в кръвта.

лимфоцитóм(а) (от гр.) *мед.* Буцовидно нарастване на лимфоцити заедно със съединителна тъкан.

лингвафóн (лат. lingua „език" и гр. phōnḗ „глас") *спец.* Серия от грамофонни плочи или ленти, на които е записан курс на чужд език.

лингвѝст (фр. linguiste от лат.) 1. Езиковед. 2. Човек, който знае много езици; полиглот.

лингвѝстика (фр. linguistique от лат.) Наука за езика, езикознание.

лингвистѝчен, лингвистѝчески (фр. linguistique от лат.) 1. Езиковедски, който се отнася до езикознанието. 2. Който се отнася до език; езиков.

линеáл (от лат. linealis) *спец.* Линия за чертане; летвичка със сантиметри за измерване на малки дължини.

линéен (от лат. linea) Който се измерва с дължина; надлъжен, погонен; л и н е е н к о р а б — военен кораб с мощно артилерийско въоръжение и добра бронева защита; л и н е й н а м я р к а — мярка за дължина.

линéйка (рус. от лат.) Конска или автомобилна кола за пренасяне на болни или ранени.

лѝнза (нем. Linse „леща") *физ.* Прозрачно оптическо стъкло с правилни сферични повърхности, което служи за пречупване по известен начин на светлинните лъчи и е важна съставка на всички оптически инструменти; леща.

линѝн (лат. linum „лен") *биол.* Нишки, които образуват скелета на клетъчно ядро.

линѝрам (от лат. linea) Прокарвам линии, графирам.

лѝния (лат. linea) 1. Черта, протежение с измерение само на дължина (крива линия, права линия). 2. Въображаема черта, която съединява две точки и е граница на две повърхности; черта. 3. Права дървена, метална и др. летвичка, която служи за чертане или измерване. 4. Превозна или съобщителна служба между две точки (параходна линия, автомобилна линия и т. н.). 5. Специално построен път за трамваи и влакове. 6. Последователен ред от предци и потомци. 7. Разположение на предмети в един ред. 8. Направление, начин на действие, на поведение; 9. Очертание, външност, релеф; р а в н о д е н с т в е н а л и н и я — екватор; п о л у д е н н а л и н и я — меридиан.

линкрýста (лат. linum „платно" и crusta „кора") *спец.* Материал с релефни изображения, направен чрез

пресуване върху кеневир или картон на смес от окислено ленено масло, смоли и пълнители; употребява се за облицовка на стени.

линоксѝн (лат. linum „лен“ и гр. oxýs „кисел“) Продукт от окисляването на изсъхващи масла, предимно от ленено масло и безир; употребява се при производството на линолеум, мушами и линкруста.

линолеа̀т (лат. linum „лен“ и oleum „масло“) *хим.* Вещество, което спомага за бързо изсъхване на масла, бои и лакове; ср. сикатив.

линолѐум (лат. linum „ленено платно“ и oleum „масло“) Топлоизолационен и влагоизолационен материал, използуван главно за постилане на подове. Изработва се от здрава тъкан, покрита откъм лицевата страна със смес от окислени технически масла, копалови смоли, колофон, пълнители (дървесинно или корково брашно) и минерални багрила. Опаката страна е покрита с противогнилостен пласт.

лино̀н (фр. linon) Много тънък и плътен ленен плат.

линотѝп (лат. linea „линия“ и гр. týpos „отпечатък“) *печ.* 1. Комплексна наборна машина, при която набираният текст веднага се отлива на редове. 2. Печатен текст с такъв набор.

линотѝпия (лат. linea „линия“ и гр. tỳpos „отпечатък“) *печ.* 1. Набиране на печатен текст с линотип. 2. Печатница или отдел в печатница за линотипно печатане.

линотѝпка, линотѝпна машина = линотип (1).

лѝнтер (англ. linter) 1. Памучен пух, получен при очистването на памучните семена; употребява се за погруби прежди, взривни вещества и др. 2. Машина за очистване на останалите влакна по памучните семена след отделянето им чрез джин[1].

линч (от собс.) Публична извънсъдебна разправа в САЩ от страна на реакционни кръгове над негри или прогресивни бели люде; линчуване (по името на Чарлз Линч, който за пръв път е въвел такъв закон).

линчу̀вам (от собс.) Зверски изтезавам и наказвам без съд и без следствие (широко прилаган метод на действие срещу негрите в САЩ).

лиофѝлен (гр. lýō „разтварям“ и phílos „обичащ“) Разтворим; **л и о ф и л е н к о л о и д** — който след утаяване може отново да се разтвори с прибавяне на разтворител (белтък, желатин и др.).

лиофо̀бен (гр. lýō „разтварям“ и phóbos „страх“) Който не се поддава лесно на разтваряне, **л и о ф о б е н к о л о и д** — който след утаяването не може да се разтвори с прибавяне на разтворител (металите).

липа̀за (от гр. lípos „тлъстина“) Фермент, който разлага киселините на глицерин и мастни киселини.

липарѝт (от собс.) Плътна светла (сива или розова) вулканична скала със стъкловидна основна маса; някои видове се поддават на полиране и се употребяват в строителството (по името на Липарските острови); ср. риолит.

липема̀ния (гр. lýpē „скръб“ и manía „лудост“) Меланхолия, душевна мъка.

липѐмия (гр. lipos „тлъстина“ и háima „кръв“) *мед* Увеличение на мазнините в кръвта..

лип(о)ѝди (гр. lípos „тлъстина“ и éidos „вид“) Полутвърди восъкообразни вещества от растителен и животински произход, близки до мазнините; те са съставна част на органическата клетка и имат важна биологическа роля.

липолѝза (гр. lípos „тлъстина“ и lýō „разтварям“) Разтваряне на мазнини.

липо̀м(а) (гр. lípōm) *мед.* Доброкачествен тумор от мастна тъкан.

липомато̀за (гр. lípos „тлъстина“ и mátto „меся“) Затлъстяване.

липопсѝхия (гр. leipopsychía) Припадък.

липосфѝксия (гр. léipō „оставам“ и sphíngō „стягам“) Липса на пулс.

липофусцѝн (гр. lipos „тлъстина“ и лат. fuscus „жълт“) *биол.* Жълтокафяв пигмент в органите на човека; забелязва се добре при старост и при тежки болести.

ли́ра[1] (гр. lýra) 1. Древногръцки, римски и тракийски струнен инструмент, който има от три до осем струни, на които се свири чрез дърпане с пръсти. 2. Западноевропейски лъков инструмент отначало с една струна, а след това многострунен (от 5 до 14 струни). 3. Съвременен гръцки народен лъков инструмент с три струни с тесен продълговат корпус. 4. *прен.* Поетическо творчество, поетически дар; поезия, лирическа поезия. 5. *астр.* Съзвездие от северното небесно полукълбо с главна звезда Вега. 6. Австралийска птица с опашка във вид на лира. 7. *техн.* Извит железен прът във форма на лира, който служи за проводник на ток от мрежата до трамвайния мотор; ср. тролей.

ли́ра[2] (ит. lira) 1. Основна парична единица в някои страни (Великобритания, Италия, Египет, Турция и др.). 2. Стара турска златна монета; жълтица.

лире́та (ит. liretta) Италианска монета.

лири́зъм (от гр.) 1. Лирически дух, лирически характер, чувство, емоция. 2. Особеност на лириката.

лири́к (гр. lyrikós) Лирически поет.

ли́рика (гр. lyriká) 1. В древна Гърция — стихотворения, които се рецитирали при акомпанимент на лира. 2. Един от основните три литературни рода (лирика, епос и драма). Най-често се предава със стихове и отразява живота чрез изобразяване на личните преживявания на поета. 3. Поезия, в която преобладават чувства. 4. Музика с преобладаване на емоционално-субективни елементи. 5. Произведенията от този род.

ли́рико-драмати́чен (от гр.) Който е с елементи на лирика и драма (за литературни произведения).

лири́чен, лири́чески (гр. lyrikós) 1. Присъщ на лирика, пропит с лирически дух. 2. Повишено емоционален, чувствителен. 3. *муз.* Нежен, приятен (особено за глас); л и р и ч е с к о о т с т ъ п л е н и е — стихове, които прекъсват последователното развитие на сюжета; *прен.* Отклонение от темата под влияние на чувствата.

лироепи́чен, лироепи́чески (гр.) Който свързва в едно елементи на лирика и епос (роман в стихове, поема и др.).

лисансиа́т = лиценциат.

лисансие́ (фр. licencié от лат. licentia „свобода") Удостоен с научната степен лиценциат (в начало — получил право на преподавател); ср. кандидат на науките.

ли́ста (ит. lista) 1. Списък на имената на кандидатите, представени от дадена избирателна колегия. 2. Списък с наименованията на ястията и питиетата с означение на цените в ресторант.

лита́вър, лита́вра (гр.) Ударен музикален инструмент от метално кълбо, на което е опъната кожа; по нея се удря с дървени пръчки, покрити на края с филц или кожа. В съвременния оркестър се употребяват по няколко такива инструмента, които са настроени на различни регистри.

лита́ния (гр. litanéia „молба") 1. Дълга молитва, молебствие. 2. *прен.* Досадно изброяване. 3. *прен.* Оплакване, жалба.

литаско́п, литакиноско́п (гр. lis „гладка тъкан" и skopéō „гледам") Уред за разглеждане и монтиране на кинолента.

ли́тера (лат. littera „буква") 1. *печ.* Метална (рядко дървена) пръчица с релефен обратен образ на буква или друг знак. 2. Буква като знак на ценни книжа.

литера́лен (лат. litterālis) Буквален.

литера́тор (лат. litterātor) 1. Специалист по литературознание; лице, което се занимава с критика и история на литературата; критик. 2. Лице, което се занимава с писателска дейност; писател, книжовник. 3. Учител по литература.

литерату́ра (лат. litteratūra) 1. Писменост, която има художествено или научно значение. 2. Съвкупност от писмените и печатните произведения на един народ, на една епоха, на цялото човечество. 3. Критика и история на художествената книжнина. 4. Съвкупност от печатни произведе-

ния по някой отрасъл на науката, изкуството и пр.; всичко, написано по някой въпрос. 5. Съвкупност от художествените произведения (епос, лирика и драма).

литерату́рен (от лат.) 1. Който се отнася или принадлежи на литературата. 2. Писателски, отнасящ се към писател, свойствен на писател. 3. Който отговаря на изискванията на литературата и на книжовния език, общоприет в културния живот.

ли́терен (лат.) Буквен, отбелязан с буква.

ли́тий (гр. líthos „камък") Химически елемент, знак Li, пореден номер 3, ат. тегло 6,94; лек метал със сребрист цвят; съдържа се в някои минерални води, в тютюна и др.

лити́я (гр. litéia „молба") *църк.* Молебствено шествие, особено по полето, за измолване на дъжд.

лито- (гр. líthos „камък") Като съставна част на сложни думи означава отношение на тези думи към к а м ъ к или към п о л е з н и и з к о п а е м и.

литогене́за, литогене́зис (*лито-* и гр. génesis „произход") Процес на образуване на скалите.

литогли́пт, литоглиф (*лито-* и гр. glýphō „изрязвам") Лице, което дълбае образи върху скъпоценни камъни.

литогли́птика, литогли́фика, литогли́фия (гр. lithoglyptiké) Изкуство да се дълбаят образи върху скъпоценни камъни.

литогра́ф (*лито-* и гр. gráphō „пиша") 1. *печ.* Специалист по литография. 2. Работник в литография.

литографи́рам (от гр.) Печатам чрез литография.

литогра́фия (*лито-* и гр. gráphō „пиша") 1. Особен повърхнен начин на печатане, при който печатната форма е литографски камък, цинков или алуминиев лист. 2. Рисунка, текст или чертежи, отпечатани по този начин. 3. Предприятие за печатане по този начин.

литодендро́н (гр. lithódendron) *геол.* Вкаменелост от дърво.

литозо́а (*лито-* и гр. zôa „животни") Корали.

литои́ден (*лито-* и гр. éīdos „вид") Каменообразен, каменовиден.

литокарди́т (*лито-* и гр. cardía „сърце") Вкаменяла сърцевина от раковина.

литола́трия (*лито-* и гр. latréia „почитане") Каменопоклонство, поклонение на камъни.

литоли́за (*лито-* и гр. lýsis „разтваряне") Разтваряне на камъни в организма чрез вътрешни средства.

литоло́гия (*лито-* и lógos „наука") 1. Клон от геологията, който изследва утаените скали — техния състав, строеж, големина на зърната и всички видими особености, които ги характеризират; петрография. 2. Дял от физиологията, който изследва образуващите се в някои части на човешкото тяло камъни.

литонефро́за (*лито-* гр. nephrós „бъбрек") *мед.* Камък в бъбрек.

литопе́дион (*лито-* и гр. paidíon „дете") Вкаменелост от умрял зародиш.

литопо́н (от гр.) Бяла минерална боя от цинков сулфид и бариев сулфат.

litorа́лен (лат. litorālis) Крайбрежен.

литоско́п (*лито-* и гр. skophéo „гледам") Уред във вид на сонда за изследване на камъни в организъм.

литосфе́ра (*лито-* и гр. sphaira „кълбо") Земната кора, външната обвивка на земното кълбо, която е от силикатен състав — в противоположност на атмосферата и барисферата (земното ядро).

лито́та, лито́тес (гр. litótēs „скромност") 1. *литер.* Стилна фигура, при която чрез отрицание се предава положителен смисъл; отрицание на отрицанието: не отричам = признавам. 2. Обратна на хиперболата стилна фигура; преувеличено намаляване (кокошка като гълъб).

литотипогра́фия (*лито-* и гр. týpos „печатане" и gráphō „пиша") Печатане на текст по литографски начин.

литото́м (*лито-* и гр. tomḗ „изрязване") Инструмент за правене на литотомия.

литото́мия (*лито-* и гр. tomḗ „изрязване") *мед.* Оперативно изваждане

на камък от пикочния мехур и други органи.

литотрипсия (от гр.) = литотритня.

литотри́тия (*лито-* и гр. thrýptō „чупя") *мед.* Оперативно раздробяване на камък в пикочния мехур.

литофа́ния (*лито-* и гр. phanós „ясен") 1. Декоративни порцеланови изделия с рисунки, които се виждат при разглеждане на светлина. 2. Начин на изработване на такива изделия. 3. Правене на барелефни изображения на восък като подготвителен процес при произвеждане на художествени просветващи картини на хартия.

литохро́мия (*лито-* и гр. chrôma „цвят") Цветна литография.

литохромогра́фия (*лито-* и гр. chrôma „цвят" и gráphō „пиша") 1. Цветна литография. 2. Цветен отпечатък чрез литография.

литоцено́за (*лито-* и гр. káinōsis „промяна") *мед.* Премахване остатъци от камъни в организъм след литотритня.

литра́ж (от фр. litre) Обем на съд, изразен в литри.

литу́ргика (гр. leitourgikḗ) *църк.* 1. Наука за богослужението. 2. Учебник по тая дисциплина.

литурги́я (гр. leitourgía) 1. В древния свят — повинност, длъжност, изпълнявана на свои средства за обща полза. 2. *църк.* Християнско богослужене, през време на което става осветяване на т. нар. свети дарове.

ли́тър (гр. litra през фр. litre) 1. Мярка за вместимост, която е равна на 1000 cm^3 и побира един килограм вода при температура 4^0C. 2. Съд, който събира един литър.

лифт (англ. lift) 1. Устройство за вертикално пренасяне на хора и товари. 2. Подемник, асансьор. 3. Приспособление за изваждане от дълбочина на вода, нефт и други течности. 4. Приспособление за пренасяне на хора и товари по въжена линия чрез вагонетки.

лихеноло́гия (гр. leichḗn „лишей" и lógos „наука") Дял от ботаниката, който се занимава с лишеите.

ли́хтер (хол.) Плоскодънен плавателен съд за къси плавания из пристанището или покрай брега; използува се най-често при товарене и разтоварване на параходи, които не могат да се доближат до кея поради плитки води.

лице́й (гр. lykéion от собс. през лат.) 1. Градина в Атина, която се намирала до храма на Аполон Ликейски и в която преподавал на своите ученици Аристотел. 2. Във Франция и други страни — гимназия, общообразователно средно учебно заведение. 3. В царска Русия — привилегировано средно или висше учебно заведение, предимно юридическо.

лицендра́т (нем. Litzendraht) Кабел от отделни изолирани жици.

лице́нз (от лат.) Разрешаване за използуване на патентовано изобретение или производство; ср. лицензия (4).

лице́нзия, лице́нция (лат. licentia) 1. Позволение. 2. *търг.* Отстъпка от мито при внос или износ на стоки. 3. Документ за привилегирован внос или износ. 4. Разрешение за използуване на патентовано право и изобретение; п о е т и ч е с к а л и ц е н ц и я — отстъпление от граматиката, стилистиката или стихосложението по метрически и други съображения.

лиценциа́т (лат. licentiātus) Научна степен в някои университети, която е по-голяма от бакалавреат и по-малка от докторат.

ло́би, лобисти (англ. lobby) Агенти на банки и монополи, които оказват влияние на депутатите от Конгреса в САЩ при приемане на някой закон.

лобе́лия (от собс.) Род растения, от които някои видове се отглеждат като стайни декоративни цветя, а други се употребяват като лечебни билки или за добиване на екстракт, наречен лобелин.

лобу́т (тур. lobut „къса дебела тояга") Бой, пердах.

ловела́с (от собс.) Женкар, съблазнител (по името на герой от романа „Клариса Харлоу" на С. Ричардсон).

логари́тмика (гр. lógos „наука" и arithmós „число") *мат.* Учение за логаритмите.

логари́тъм (гр. lógos „наука“ и arithmos „число“) *мат.* Показател на степента, на която трябва да се повдигне едно число, наричано основа, за да се получи друго определено число. Напр. логаритъм на числото 25 е 2 при основа 5, защото 5, умножено на 5, дава 25.

лóгер (нем. Logger) Малък платноходен кораб.

логизмогра́фия (гр. logismós „сметка“ и gráphō „пиша“) Двойно счетоводство.

логизмолóгия (фр. logismologie от гр.) Дял от счетоводството, който се занимава с изучаване на сметките; теоретично и приложно счетоводство.

логи́к (гр. logikós) Лице, което борави с логиката; мислител.

лóгика (гр. logikḗ) 1. Философска наука за правилното мислене. 2. *прен.* Смисъл, правилност, разумност, здрав разум. 3. Учебник по тази наука; формална логика — наука за основните закони и форми на правилното мислене; формалистична логика — метафизическо учение, което разглежда външните форми на мисленето отделно от тяхното съдържание и извън тяхното развитие; диалектическа логика — наука за най-общите закони за развитието на природата, на човешкото общество и мисленето.

логи́стика (гр. logistikḗ) 1. Едно от идеалистическите тълкувания на математиката, което се опитва да отъждествява математиката с логиката, като я превръща в чисто формално, символическо изчисление. 2. Празни, безсъдържателни разсъждения, които са откъснати от опита и практиката; схоластика.

логи́чен (гр. logikós) Правилен, обоснован, последователен, смислен.

логи́чески (гр. logikós) 1. Съгласен със законите на логиката, отнасящ се към логиката. 2. Правилен, последователен, обоснован; закономерен, разумен.

логогра́ф (гр. logográphos) 1. Летописец, писател, който описвал в проза народни предания. 2. Историк. 3. *ист.* Опитен оратор, който писал речи за други лица.

логогри́ф (гр. lógos „дума“ и griphos „загадка“) Словогатанка, при която букви от една дума трябва да се премахнат или разместят, за да се получи търсената дума, напр. бира — риба.

логодедали́ст (гр. logodáidalos „майстор на словото“) Който спазва при говорене всички изисквания на реториката.

логóй (от унг. lóhol) 1. Трети кон, впрегнат отстрани. 2. *прен.* Сляпо верен човек на някого.

логома́ния, логоманома́ния (гр. lógos „дума“ и mania „лудост“) Болезнено желание за говорене, многоглаголстване.

логома́х (гр. logomáchos) Словоборец, опитен в спорове.

логома́хия (гр. logomachía) Словоборство, препирня, диспут.

логомéтър (гр. lógos „слово“ и métron „мярка“) 1. Електрически измерителен уред за сравняване на съпротивления, честоти, напрежения и токове. 2. Уред с градуирана скала към термометър за показване или регистриране на температура.

логомономáния=логомания.

логопа́т (гр. lógos „дума“ и páthos „страдание“) Който страда от логопатия.

логопа́тия (гр. lógos „дума“ и páthos „страдание“) Недостатък в говоренето (заекване, фъфлене, лошо изговаряне на някои звукове).

логопéд (от гр.) Специалист по логопедия.

логопéдия (гр. lógos „дума“ и paidéia „възпитание“) Дял от педагогиката, който се занимава с недостатъците на говора (заекване, пелтечене и др.) и с методите за тяхното предотвратяване и премахване.

логорéя (гр. lógos „дума“ и rhéō „тека“) Бъбривост.

лóгос (гр. lógos „слово“, „понятие“, „мисъл“, „разум“, „наука“) 1. В древногръцката материалистическа философия — всеобща закономерност

(Хераклит). 2. В идеалистическата философия — духовно начало, божествен разум (Платон). 3. В християнството — Исус Христос.

логотéт (гр. logothétēs) *ист.* 1. Във Византия — висш държавен служител, който ръководи отделен клон от управлението. 2. Във Византия през XIV и XV в. — министър; в е л и к л о г о т е т — пръв министър и съветник на императора. Същата длъжност имало и в България. 3. *църк.* Пазител на патриаршеския печат и началник на канцеларията.

логотúп (гр. lógos „дума" и týpos „отпечатък") *печ.* Литера, която съдържа дума или срички.

логофóр (гр. lógos „дума" и phérō „нося") Говорна тръба.

лóден (нем. Loden) 1. Горна дреха от мъхест вълнен плат. 2. Плат за такава дреха.

лóджия (ит. loggia) Открита галерия покрай стена на здание, която от външната си страна има колонада, аркада или парапет.

лóдос (тур. lodos от гр.) Топъл южен вятър; южняк.

лóжа[1] (фр. loge) 1. Място в зрителна или заседателна зала, отделено за малко лица. 2. Място за тайни събрания на политически или религиозни общества, особено на масони. 3. Масонско дружество, масонско обединение.

лóжа[2] (рус.) Дървена част на пушка или пистолет, на която е прикрепена цевта.

лоз (нем. Los „жребий") Лотариен билет.

лóзунг (нем. Losung) 1. Кратко изречение, което изразява основна идея, задача или искане, изтъкнати пред народните маси от партия, организация, дружество и др. 2. *прен.* Основна ръководна идея. 3. Плакат или табло с такова изречение.

лоймолóгия (гр. loimós „чума" и lógos „наука") Наука, която изучава болестта чума.

локáл (нем. Lokal) Голямо питейно и увеселително заведение.

локáлен (лат. locālis) Местен, свойствен само на едно място.

локализáция (фр. localisation от лат.) 1. Ограничаване на действие или явление в определено място или предели. 2. Ограничаване на нещо да се разпространи или да излезе от границите си.

локализúрам (фр. localiser от лат.) 1. Ограничавам нещо, точно определям граници, поставям нещо в определени граници. 2. Не позволявам на нещо да се разшири или да излезе извън границите си.

локáлност (от лат.) Ограниченост по място.

локáнта (ит. locanta през тур.) Гостилница, кръчма.

локарúна=окарина.

локáтор (лат. locātor) Уред за радиозасичане.

локáут (англ. lock-out „затварям вратите пред някого") В капиталистическите страни — форма на класова борба на буржоазията срещу пролетариата, при която капиталистите закриват предприятията си и масово уволняват работниците, за да предотвратят или потушат стачки и да заставят работниците да се откажат от своите искания.

лóко (лат. loco „на място") Търговски термин — купувачът приема стоката на нейното местонахождение.

локомобúл (фр. locomobile от лат.) Парна движеща се и стационираща машина, която служи за придвижване на различни машини.

локомотúв (фр. lokomotive от лат. locus „място" и motio „движение") Транспортна машина със собствен двигател и система на управление, която се движи по релси и тегли влакови композиции.

локомотóрен (от лат.) Подвижен, местоподвижен.

локомотóри (от лат.) *анат.* Двигателни центрове в мозъка.

локсартрóза (гр. loxós „крив" и árthron „става") *мед.* Изкривяване на става.

локсодрóма, локсодрóмна лúния (гр. loxós „крив" и drómos „път") Крива

линия между две точки от земната повърхнина, която пресича всички меридиани под еднакъв ъгъл.

локсофта́лмия (гр. loxós „крив" и ophtalmós „око") *мед.* Кривогледство.

лола́рди (англ. lollards) *ист.* Участници в средновековно религиозно движение из средата на занаятчиите, което се борело за социално равенство и против кралската и папската власт (XIV—XVI в.).

ломба́рд, ломба́рдна банка (от собс.) Заложно учреждение, което дава заеми срещу залагане на движими ценности (името идва от ломбардските търговци, които първи почнали да дават заеми по този начин).

лонге́т (фр. longuette) Гипсова превръзка на счупена кост за правилно зарастване.

лонгиме́трия (лат. longus „дълъг" и гр. metréō „меря") Дял от геометрията, която се занимава със законите и свойствата на линиите и окръжностите.

ло́нгоз (гр. lóngos „гора") Затънтено място в гора, крайречна гора.

ло́нджа (тур. lonca от ит.) *ист.* Събрание на майстори от един занаят.

ло́нжа (фр. longe) Въже, с което подкрепят обучаващи се акробати при упражнения.

лонжеро́н (фр. longeron) 1. Греда по протежение на крилете на самолет за придаване на здравина. 2. Надлъжна греда в автомобилна рамка. 3. Надлъжна бордова греда.

лорд (англ. lord) 1. Наследствена дворянска титла в Англия. 2. Член на Камарата на лордовете в Англия. 3. Титла на някои длъжностни лица; л о р д н а а д м и р а л т е й с т в о т о — министър на морските сили; л о р д н а х а з н а т а — финансов министър; л о р д-к а н ц л е р — председател на Камарата на лордовете; л о р д-м е р — кмет на Лондон, Единбург и някои други градове.

ло́ри (англ. lory) *зоол.* 1. Пъстроперест папагал. 2. Вид малка безопашата полумаймуна; лемур.

лорне́т (фр. lorgnette) Сгъваеми очила с дръжка, които се държат пред очите, без да се закрепват на носа.

ло́ро-ко́нто (ит. loro conto „тяхна сметка") Кореспондентска сметка, която се открива при банка за записване на суми, давани или получавани от нея по поръчка на нейния кореспондент.

лос (рус.) *зоол.* Диво животно с разклонени рога, подобно на елен.

лот (хол.-нем. Lot) 1. Уред за измерване на морска дълбочина и за изучаване на морското дъно. Състои се от въже за спускане и издигане, тежест и приспособление за взимане на проби. 2. Чугунена или каменна тежест, която се влачи след сал или шлеп по дъното на река, за да намалява скоростта на движение на плавателен съд, когато то става по течение на реката.

лотари́ен (от ит.) 1. Който принадлежи на лотария или е свойствен на нея. 2. Случаен, рискован.

лота́рия (ит. lotteria) 1. Вид игра, при която може да се спечелят пари или вещи срещу предварително продадени билети, за които се теглят печелещи номера. 2. *прен.* Щастие, късмет; случайност, риск.

ло́то (ит. lotto) 1. Хазартна игра с номерирани картони, върху които играчите покриват с пулчета с номера онези числа, чиито цифри са изтеглили от една торбичка. 2. Подобна детска игра, при която числата са заменени с картинки или части от една картина.

ло́тос (гр. lōtós) 1. *бот.* Няколко вида многогодишни тревисти, блатни и водни растения с хубави цветове и плодове, които се ядат (от рода на водните рози). 2. В митологията — дърво с толкова сладък плод, че всеки, който го вкусвал, не искал да се завърне в родината си и оставал в страната на лотофагите.

лотофа́ги (гр. lōtophágos) Митични люде, които се хранели с лотосови плодове.

ло́ция (от хол. loodsen „карам кораб") 1. Наука за мореплаването, която се за-

нимава специално с описването на океаните, моретата и реките като плавателни места. **2.** Название на книга, която съдържа сведения за особеностите на плавателните места (дълбочина, подводни скали и т. н.). **3.** Наръчник със систематическо описание на море, река или океан и техните крайбрежия за нуждите на мореплаването.

ло́цман (нем. Lotzmann, хол. loodsman) Длъжностно лице, което познава добре плавателен път и превежда плавателен съд по него; ср. пилот[1] (2).

лоя́лен (англ. loyal) **1.** Който запазва вярност към държавната власт; верноподанен. **2.** Почтен, добросъвестен, искрен към някого, коректен.

лоялйзъм (от англ.) **1.** В Англия — вярност към короната. **2.** Вярност към режима на една страна.

лоя́лност (от англ.) **1.** Верноподаничество, зачитане на режима. **2.** Почтеност, честност, коректност.

лубрика́тор (от лат. lubrico „изглаждам") Уред за автоматично смазване на триещи се части при парни машини и двигатели с вътрешно горене; мазилник.

луди́ти (от собс.) Членове и привърженици на работническо движение (18—19 в.), което се борело против въвеждането на машини в производството, понеже в това виждали нещастието си, вместо да го видят в лицето на капиталистите (по името на английския работник Луд, който разрушил машината, на която работел).

Лудо́лфово число (от собс.) Числото „пи" (π), което е равно приблизително на 3,14 и изразява отношението на дължината на окръжността към нейния диаметър (по името на Лудолф ван Сьолен — 1540—1610).

лу́ес (лат. lues) *мед.* Сифилис.

лу́за (полс.) Дупка над мрежеста торбичка на билярдна маса.

луи́,[1] луибла́н (фр. louis blanc) Сребърна френска монета.

луи́,[2] луидо́р (фр. louis d'or) Златна френска монета.

луизи́т=люизит.

лука́нка (от собс.) Вид колбасно изделие, приготвено от смляно месо с подправки; яде се сурово (по името на областта Лукачия).

лукрати́вен (от лат. lucrum „печалба", фр. lucratif) Който носи печалба; изгоден, доходен.

лукс[1] (лат. luxus) Разкош, блясък.

лукс[2] (лат. lux „светлина") Единица мярка за сила на осветлението, равна на осветеността на равномерно осветена повърхност, при която на 1 $м^2$ пада перпендикулярно светлинен поток от един лумен.

лукса́ция (лат. luxatio) *мед.* Изкълчване на става.

луксме́тър (лат. luxus „светлина" и гр. métron „мярка") Уред за измерване в луксове на силата на осветлението в определено място; ср. фотометър.

луксо́зен (от лат.) Който създава големи удобства; разкошен, бляскав.

Луку́лов пир (от собс.) Много богат и разкошен обяд, пищна гощавка (по името на римския богаташ Лукул, който бил прочут с разкошни обеди).

лулу́ (фр. loulou) *зоол.* Порода дребно куче с дълга козина.

лумба́го (лат. lumbāgo) *мед.* Заболяване на мускулите в поясната област, придружено със силни болки.

лу́мен (лат. lumen „светлина") Единица мярка за светлинен поток, равна на светлинен поток от източник със сила една кандела (свещ) в единица пространствен ъгъл; л у м е н-с е к у н д а — единица за светлинна енергия, равна на енергията, изразходвана за една секунда от светлинен поток един лумен; ср. кандела и лукс[2].

луменотро́п (лат. lumen „светлина" и гр. trópos „обръщане") Уред за превръщане на променливите светлинни импулси в съответни по сила токови импулси; употребява се при предаване на изображения на разстояние и за записване колебанията на силата на дневна светлина.

лумина́л (лат. luminālis) Бял слабогорчив прах против безсъние.

луминáтор (лат. luminātor) Отвор, малко прозорче за осветление в плавателен съд.

луминесцéнция (от лат. lumen „светлина“) Светлинни явления при твърди, течни или газообразни вещества при нормална температура, предизвикани от светлина, електрическа енергия, химически процеси и др.; излъчването на светлината продължава и след прякото действие на възбудителя; излъчване на светлина от студено тяло.

луминофóри (лат. lumen „светлина“ и гр. phóros „носещ“) Синтетични вещества, които излъчват светлина в студено състояние под въздействие на светлина, рентгенови или радиеви лъчи и др.; светенето продължава и след действието на възбудителя.

лýмпен (нем. Lumpen) Дрипльо, босяк, бедняк; нехранимайко, вагабонтин.

лумпенпролетариáт (нем. Lumpenproletariat) Слой от декласирани, изпаднали хора, скъсали с производството.

лунá (лат. luna) Единственият естествен спътник на Земята, който свети с отразена слънчева светлина; месечина.

лýнапарк (нем. Lunapark) Градина с различни зрелища и развлечения.

лунáрий (лат. lunarium) Уред, който представя нагледно движението на Луната около Земята.

лунатúзъм (от лат. luna) Ходене насън; сомнамбулизъм.

лунатúк (лат. lunaticus) Разстроен душевно човек, който става нощно време и извършва действия в безсъзнание; сомнамбул.

лýнула (лат. lunula) Белият полумесец в основата на нокът.

лýпа (фр. loupe) увеличително стъкло, прозрачно тяло, ограничено с две сферични повърхнини (прост оптически уред) за наблюдаване на дребни предмети.

луперкáлии (лат. lupercalia) Древноримски разюздани празници през ранна пролет (15 февруари) в чест на бог Пан, защитник на стадата.

лупúна (лат. lupīnus „вълчи боб“) *бот.* Едногодишно или многогодишно фуражно растение от пеперудоцветните; зелените стъбла с листата се употребяват за храна на добитъка, а с корените му се тори почвата.

лýпинг (англ. looping) *ав.* Изкусни премятания със самолет във въздух; въздушен спорт за фигурно летене.

лупулúн (от humulus lupulus „хмел“) Горчиво смолисто вещество, отделяно от хмела.

лýпус (лат. lupus) *мед.* Туберкулоза на кожата; вълчанка.

лýржи-метáл (от собс.) Сплав от олово (96,5%) и калций, натрий и барий; употребява се за сачмени лагери (по името на фирма).

лустрúн (фр. lustrine) Тънък вълнен или памучен лъскав плат.

лýстро (ит. lustro) **1.** Лъскавина, изгладеност. **2.** Мас за лъскане на обуща и др. предмети. **3.** *прен.* Привидна красота, външен блясък.

лустрóсвам (от ит.) **1.** Излъсквам с лустро. **2.** Давам външен блясък (често за измама).

лутеúн (лат. lutum „жълто растение“) Жълто багрилно вещество в кръвния серум, жълтъка на яйцето, мазнините и др.

лутерáнин (от собс.) Последовател на Лутер; протестант(ин).

лутерáнство (от собс.) Протестантско учение, което отрича сложната йерархия, някои тайнства на католическата църква, властта на папата и издига за времето си свободолюбиви идеи (по името на основателя му Мартин Лутер — 1483—1546).

лутéсценс (лат. lutescens „пожълтяващ“) Сорт мека пшеница, лятна и зимна, която е устойчива на студа.

лутéций (лат. Lutecia) Рядък химически елемент, знак Lu или Cp (от касиопий); пореден номер 71, ат. тегло 174, 99; касиопий.

лутрофúлия (гр. loûtron „баня“ и philéo „обичам“) Голяма обич към къпане.

лýтър (фр. loutre) **1.** Обработена кожа от видра. **2.** Плат за горни дрехи, който имитира кожа на видра.

луфт (нем. Luft „въздух“) Празнина, разстояние между два предмета, две

части и др., които трябва да бъдат плътно прилепени.

Лу́цифер (лат. lux, lucis „светлина" и fero „нося") **1.** Сатана, господар на ада в християнското вероучение. **2.** *астр.* По-старото име на планетата Венера; зорница.

лъджа (тур. lidja) Топла минерална баня.

лънч (англ. lunch) Закуска; малка закуска за следобедни гости.

льок (тур. lök) Смес от гипс, яйца и дървено масло за замазване на водопроводни тръби, прозорци и др.; ср. маджун (2).

льос (нем. Löss) **1.** Лека, ронлива, слабо споена прахова скала с висока пористост и водопропускливост, обикновено бледожълта. **2.** Песъчливо-глинеста почва, която има жълтеникав или жълтокафяв цвят и е много плодородна.

лю́верс (хол. leuvers) Кръгло отворче в платно на кораб, за да може да се прокара връв и да се завързва.

люж (фр. luge „шейна") Пързалка за спускане с шейна.

люизи́т, люиси́т (от собс.) Боен газ, силно отровно вещество, което действува обривно на кожата (по името на амариканския химик А. Люис).

люк (хол. luik) **1.** Правоъгълен отвор върху палубата на кораб за слизане, за товарене и разтоварване на стока. **2.** Отвор на борд на кораб за настаняване дуло на огнестрелно оръдие. **3.** Прозорче, дупка за осветление (на кораб и др.). **4.** Отвор в парен котел за преглеждане и чистене. **5.** Отвор в театрална сцена за различни ефекти.

люне́т(а) (фр. lunette) **1.** *воен.* Открито полско укрепление с форма на полумесец. **2.** *арх.* Отвор на стена под самия покрив. **3.** Част от стена, между арка и нейните опори, обикновено украсена с картини или скулптурни фигури. **4.** Зрителна тръба, телескоп. **5.** Приспособление за закрепяне към струг на обработвани предмети, особено на по-дълги и по-тежки, за да не се огъват или трептят.

лютера́нин=лутеранин.

лютера́нство=лутеранство.

лю́тна (рус. от ар. al out „чаша") *муз.* Старинен струнен инструмент с крушовидна форма и много струни (от 11 до 24), на който се свири с дърпане на струните с пръсти; прародител на китарата и мандолината; лаута.

лю́фа (ар. luffa) Едногодишно тревисто растение от рода на тиквите, което дава плод като голяма краставица, вирее в южните страни и в Кавказ; от влакнестата част на плода му правят изтривалки, чехли, поставки за пишещи машини, възглавници за сядане, плънки на мебели и пр.

люце́рна (лат. lucerna) *бот.* Фуражна трева от пеперудоцветните, която расте много бързо и се коси по няколко пъти през една година.

ля́носи (исп. llanos „равнини") Обширни равнини в северната част на Южна Америка около река Ориноко, покрити през периода на валежите с гъста и висока трева, между която тук-там стърчи по някоя палма или друго дърво; ср. савана.

М

маане́ (тур. mani от ар.) Турска народна песен с бавна мелодия.

маари́ (нем. Maar) Фуниеобразни или цилиндрични дълбочини, образувани на земната повърхност поради вулканична дейност, често пълни с вода; езера в кратери на угаснали вулкани.

мавзоле́й (гр. mausōlcíon) 1. *ист.* Надгробен паметник в гр. Халикарнас, издигнат в памет на карийския цар Мавзол от съпругата му Артемиза 353 г. пр. н. е. 2. Голям надгробен паметник във вид на архитектурна сграда; гробница.

ма́ври, маврита́ни (от нгр. máuros „черен") *ист.* Жителите на Северозападна Африка, наричана Мавретания; името е било пренесено и върху арабите, които завладели тази страна; мавритански стил — арабски стил, богат с колонади, аркади, куполи и геометрически орнаменти, разпространен в мюсюлманските страни и в Испания през VII—VIII в.

мавру́д (гр. máuros „черен") 1. Вид черно грозде. 2. Вино от такова грозде.

маг (гр. mágos) 1. Древноперсийски, мидийски или халдейски жрец, който се занимавал и с астрология. 2. Вълшебник, чародей, магьосник.

магази́н (фр. magasin от ар.) 1. Помещение за продаване на стоки на дребно. 2. Склад за запазване на различни видове стоки. 3. Място в апарат, прибор, уред, машина и оръжие във вид на кутия или особено приспособление за поставяне в него на повече еднородни предмети (напр. патрони в пушка). 4. *печ.* Кутия с преградки, в която са разпределени матрици и др. 5. Кутия с восъчни пити, която се поставя в кошер (през медоносно време).

магазина́ж (фр. magasinage) Такса за престояване на стоки или багаж в магазия или в обществен гардероб; влагалище.

магазине́р (фр. magasinier) 1. Служещ, който завежда магазия или склад. 2. Продавач в магазин.

магази́я (от ар.) 1. Склад при гара, митница и др. за приемане, разтоварване и изпращане на стоки. 2. Магазин или склад.

мага́н (нгр. mangáni) Машина за първична преработка на суровия памук, която отделя влакната от семената.

магата́ма (яп.) 1. Украшение от изгладен камък във вид на животински зъб или бобово зърно. 2. Зърно за наниз.

Магдали́на (евр.) 1. Евангелска грешница, която се разкаяла. 2. *прен.* Разкаяна грешница.

ма́гер (гр. mágeiros) Манастирски готвач.

ма́герница (от гр.) Манастирска готварница, манастирска кухня.

маге́сник=магьосник.

маги́зъм (гр. magismós) Вълшебство, магия, боравене с магия.

магистра́ла (лат. magistrālis „главен") 1. Основна линия в съобщителните пътища; главен съобщителен път, от който се отделят второстепенни пътища. 2. Главна тръба или главен кабел в системата на водопроводна, канализационна, електрическа, телеграфна и телефонна мрежа.

магистра́лен (лат. magistrālis) 1. Присъщ на магистър; авторитетен, влиятелен. 2. Главен, първостепенен, присъщ на магистрала.

магистра́нт (к. лат. magistrans, antis) Кандидат за магистър, лице, което се готви да получи научната степен „магистър".

магистрáт (лат. magistrātus) 1. *ист.* У древните римляни — висш държавен чиновник (консул, претор и др.). 2. *ист.* Изборно градско управление в Русия до 1885 г. 3. Градско управление в някои страни. 4. Във Франция — лице, което е от съдийския или прокурорския състав. 5. В Англия — съдия. 6. В САЩ — всичките държавни чиновници, включително и съдебните. 7. Висше длъжностно лице, обикновено от съдебното ведомство.

магистратúвен (от лат.) Който се отнася, принадлежи или е присъщ на магистратура.

магистрáтски (от лат.) Съдийски, съдебен.

магистратýра (лат. magistratūra). 1. *ист.* В древния Рим — съвкупност от всички лица, които заемат държавна или обществена длъжност. 2. Обществена или държавна длъжност. 3. *юр.* В буржоазните страни — название на съдийските длъжности; съдийство.

магúстър (лат. magister) 1. Научна степен, която се дава на свършили университет и духовна академия след специален изпит и защита на дисертация; сега предимно запазена за лица, които завършват фармация. 2. Лице, което притежава тази степен. 3. *ист.* В средните векове — учител. 4. *ист.* В средните векове — водач, глава на духовно-рицарски орден. 5. *ист.* В древния Рим — титла на някои длъжностни лица. 6. *прен.* Опитен в работата си човек; ср. майстор.

магúчен, магúчески (гр. magikós) Който се отнася до магия; чародейски, чудодеен, вълшебен; м а г и ч е с к и ф е н е р — уред за прожектиране на образи, нарисувани на стъкло или хартия.

магúя (гр. magéia) 1. Първобитна форма на религия, която се състои от обредни действия и думи-заклинания, с които уж можело да се въздейства на хората, животните, природните явления и на въображаемия свръхестествен свят. 2. Чародейство, вълшебство; шарлатанство; б я л а м а г и я — която си служи с добрите духове; ч е р н а м а г и я — която си служи с лошите духовни сили (дяволите) — според суеверието на древните и малокултурните люде. 3. *прен.* Сила, очарование.

мáгма (гр. mágma „гъста маса", „тесто") 1. *геол.* Гъста огнетечна маса, образувана в недрата на земята при висока температура и налягане; съдържа почти всички вещества, от които се състоят изригнатите скали. 2. *хим.* Смес, която образува гъста, тестена и лепкава маса.

магматúчески, мáгмен (от гр.) 1. От магма. 2. Разтопен, течен; м а г м е н и с к а л и — образувани от охлаждане и втвърдяване на магма.

магнáт (к. лат. magnātus „велможа") 1. Крупен земеделец-феодал. 2. Едър капиталист. 3. Политически влиятелен богаташ.

магнаýрска школа (от собс.) Византийско висше училище в Цариград, което станало център на средновековната култура и образование през IX и следващите векове. В него се преподавали всички известни науки на времето. Там се е учил Кирил Философ и цар Симеон (наречено по името на двореца, в който се помещавало).

магнéзий (гр. magnésios от собс.) Химически елемент, знак Mg, пореден номер 12, ат. тегло 24, 32. метал със сребристобял цвят; гори с ослепителна светлина; употребява се при фотографията, пиротехниката и в медицината.

магнезúт (гр. magnesítēs) Минерал със стъклен блясък, магнезиев карбонат, наричан още морска пяна.

магнéт = магнето.

магнетизúрам (от гр.) Придавам на нещо магнитна сила, придавам на желязо или стомана свойствата на магнит, подлагам под действието на магнитна сила.

магнетúзъм (от гр.) 1. Магнитна сила. 2. Свойството на някои тела да привличат железни предмети и да заемат положение север—юг, когато са ока-

чени свободно в пространството. 3. Учение за магнитните явления и свойства на телата; з е м е н м а г н е т и з ъ м — магнитното поле, което съществува в пространството около Земята; то насочва компасната стрелка в определена посока.

магнетѝт (от гр.) Най-богатата желязна руда, която съдържа обикновено от 45 до 70 % желязо.

магнéто (от гр.) Малка динамомашина за произвеждане на къси токови импулси за създаване на напрежение; те запалват в свещите при двигатели с вътрешно горене искри, които пък запалват горивната смес.

магнетóн (от гр.) *физ.* 1. Най-малък магнитен момент, който се образува при движение на електрона вътре в атома или при собствено въртене на електрона. 2. Единица мярка за магнитен момент.

магнетофóн=магнитофон.

магнетрóн *(магнит* и *електрон)* Специална електронна лампа за регулиране силата на тока не чрез решетка, а чрез магнитно поле, създавано от специални макари.

магнѝт (гр. Magnētis lithos „магнитен камък") 1. Парче желязна руда или стомана (обикновено във форма на пръчка или подкова), което е източник на магнитно поле и привлича някои тела (желязо, никел, кобалт и др.), а други отблъсква (бисмут). 2. *прен.* Всичко, което привлича (по името на град в Мала Азия).

магнѝтен (от гр.) 1. От магнит, съдържащ магнит. 2. С магнитни свойства; м а г н и т н о п о л е — пространство, в което се проявява действието на магнитните сили; м а г н и т н и б у р и — бързо изменяне на силите на земния магнетизъм, особено в полярните области; м а г н и т н а с т р е л к а — намагнетизирана стоманена тънка стрелка, поставена върху остър връх, която показва винаги север и юг; м а г н и т е н м о м е н т — физическа величина, която характеризира магнитните свойства на веществата.

магнитизáция (от гр.) Придаване свойства на магнит.

магнитизѝрам=магнетизирам.

магнитѝзъм=магнетизъм.

магнитѝчески (от гр.)=магнитен.

магнитогрáф *(магнит* и гр. gràphō „пиша") Уред за автоматично записване измененията на елементите на земния магнетизъм.

магнѝто-електромашѝна (от гр.) Динамомашина, на която навивките от жици, където трябва да се появи токът, се движат между полюсите на един постоянен магнит.

магнитолóг (гр. magnêtis „магнит" и lógos „наука") Учен, който изследва магнитните явления.

магнитомéтрия (гр. magnêtis „магнит" и metréō „меря") Техника за измерване елементите на земното магнитно поле; има голямо значение за откриване на магнитни руди.

магнитомéтър (гр. magnêtis „магнит" и métron „мярка") Уред за измерване на магнитно поле и откриване на залежи от магнитни руди.

магнитóн=магнетон.

магнитоóптика (гр. magnêtis „магнит" и *оптика)* Дял от физиката, изучаващ влиянието на магнитното поле върху оптическите явления.

магнитостáтика, магнетостáтика *(магнит* и *статика) физ.* Учение за явленията, при които магнитните маси са в състояние на равновесие.

магнитострѝкция (гр. magnêtis „магнит" и лат. strictio „стягане") Изменение на формите и размерите на телата под въздействие на магнит.

магнитотерáпия (гр. magnêtis „магнит" и therapéia „лекуване") Прилагане на магнетизма при лекуване на някои душевни болести.

магнитофóн (гр. magnêtis „магнит" и phōnê „глас") Апарат, който записва върху лента говор, музика и звукове и ги възпроизвежда.

магнитрóн=магнетрон.

магнолѝт (от гр.) *спец.* Смес от магнезиев цимент и стърготини, азбест и др. като строителен материал за подове, прегради, стълби и др.

магнóлия (фр. magnolia от собс.) *бот.*

Вид американско и азиатско дърво с големи ароматни цветове и вечнозелени листа, което се отглежда и като декоративен храст из парковете.

маго́ (фр. magot) *зоол.* Безопашата маймуна от рода макак; лесно се опитомява и е единствената, която се среща в Европа.

магьо́свам (от гр.) **1.** Правя магия, въздействувам със заклинания или действия. **2.** Омайвам, възхищавам, очаровам.

магьо́сник (от гр.) **1.** Човек, който прави магия; вълшебник, чародей. **2.** *прен.* Човек, който очарова и обайва. **3.** *прен.* Фокусник.

мада́м (фр. madame) Госпожа (вежливо обръщение към жена в някои страни).

мада́ма (от фр.) *ирон.* Омъжена жена от градска среда; госпожа, кокона.

мада́н (тур. madan от ар.) Пещ и ковачница за топене на желязна руда и за преработване на суровото желязо.

маде́йра (от собс.) Вид бяло десертно вино, приготвяно отначало на о-в Мадейра.

маджа́рин (унг. magyar) Унгарец.

маджу́н (тур. macun от ар.) **1.** Гъсто сварен сладък сироп; петмез. **2.** Лепкава тестовидна маса от безир и цинкуайс за замазване на поставени в рамка стъкла, предимно на прозорци, за да ги задържа.

ма́дия (ам.) Едногодишно сложноцветно растение, от семената на което се добива масло за ядене, за осветление и за индустриални цели; отглежда се в Америка и в Европа.

мадмоазе́л (фр. mademoiselle) Госпожица (вежливо обръщение към неомъжена жена в някои страни).

мадо́на (ит. madonna от лат. mea domina „моя господарка") **1.** Название на Богородица в католическите страни; Богородица. **2.** Изображение на Богородица (картина или статуя). **3.** *прен.* Непорочна и красива жена.

мадрепо́ри (ит. madrepora) Корали, които се размножават в големи количества и образуват коралови острови и скали (рифове).

мадрига́л (фр. madrigal) **1.** Малко лирическо стихотворение с любовен или леко шеговит характер, често посветено на някоя жена. **2.** Музикална композиция за пеене на няколко гласа, обикновено с любовно съдържание (може да се изпълнява и на инструменти).

маесто́зо (ит. maestoso) *муз.* Величествено, тържествено.

мае́стро (ит. maestro) **1.** Изтъкнат деец в изкуството, предимно в музиката: добър композитор, диригент, изпълнител. **2.** Шеговито обръщение към човек на изкуството, предимно музикант или художник.

маждра́к (тур. mizrak от ар.) Копие.

мажо́р (фр. majeur, ит. maggiore „голям") Музикален строй (лад), устойчивите тонове на който образуват голямо (мажорно) тризвучие, т. е. III и V степен отстоят съответно на голяма терца и чиста квинта над основния тон; отличава се с бодро, тържествено и радостно звучене.

мажо́рен (фр. majeur, ит. maggiore) **1.** Който се отнася до мажор, до мажорна гама. **2.** Бодър, енергичен, мъжествен.

мажорита́рен (фр. majoritaire) Който се основава на мнозинство, отнасящ се към мнозинство; м а ж о р и т а р н а с и с т е м а — избирателна система, при която всички мандати в една колегия взема партията, която получи най-много гласове.

маза́ (тур. mağaza от ар.) **1.** *остар.* Склад за търговски стоки. **2.** Изба, зимник.

мазга́л (тур. mazgal) *остар.* Отвор в кула или крепостна стена за стреляне през нея; бойница.

маздаки́зъм (от собс.) Религиозно движение, основано от манихейския жрец Маздак в Иран през V—VI в., което имало народен характер, борело се против аристокрацията и висшето духовенство, проповядвало унищожение на неравенството в имотното състояние, обявявало се против потисничеството на жената и др.

маздеи́зъм (от собс.) Религия на иранските народи (перси, миди, парти,

бактри и др.), основана от Зороастър (Заратустра), която признава две начала в света: добро — с вдъхновител Ормузд, и лошо — с вдъхновител Ариман (Ормузд се нарича още Ахура Мазда; оттук и името на религията).

мазóл (тур.) Ограничено надебеляване на роговия слой на кожата.

мазохúзъм (от собс.) Полово извращение, при което половата възбуда се предизвиква само след малтретиране (такива явления са описани в романите на Захер Мазох).

мазохúст (от собс.) Лице, което страда от мазохизъм.

мазýрка (полс.) **1.** Полски народен танц в 3/4 такт. **2.** Музика за такъв танц, музикално произведение в 3/4 такт (името носи от областта Мазурия, където бил много игран).

мазýт (от ар.) Утайката след дестилиране на нефт; представлява гъста и лепкава кафява течност, която гори и чрез дестилация с водна пара служи за получаване на вазелин, парафин и други; използува се и за гориво.

мáис (ам. mahiz през исп.) Царевица.

май (лат. maius „посветен на богинята Мая") Петият месец на годината (трети в римския календар).

майолúка (ит. maiolica от собс. Майорка) Художествена керамика с непрозрачна глазура.

майонéза (фр. mayonnaise) Студен сос от жълтък на яйца, растително масло и лимон.

майóр (лат. maior „по-голяма") *воен.* Първият от трите чина на старши офицер (майор, подполковник, полковник).

майорáн (лат. origānum maiorāna) Приятно миришещо тревисто растение с червени или бели цветове; употребява се в парфюмерията и като подправка на ястия.

майорáт (нем. Maiorat от лат.) *ист.* **1.** Наследяване, при което целият недвижим имот минава върху най-стария от синовете или върху най-стария от рода. **2.** Имение, което се наследява само от най-стария.

майордóм (лат. maior „по-голяма" и domus „дом") **1.** Управител на кралски дворец, домоуправител (през средните векове). **2.** Началник на прислугата в дворец. **3.** Началник на папската гвардия.

майоризúрам (от лат. maior „по-голям") Използувам мнозинството, за да отклоня предложение на малцинство, напр. в парламент.

майоритéт (лат. maioritas, ātis през нем.) **1.** Пълнолетие. **2.** Мнозинство.

майстерзúнгер (нем. Meistersinger) Немски поет и музикант от XIV—XV в., предимно от средата на занаятчиите, който замества придворните поети — минезингерите; най-прочут майстерзингер е Ханс Закс.

мáйстор (лат. magister през гр.) **1.** Занаятчия, който е изучил добре своя занаят и е издържал специален изпит за право да работи самостоятелно и да ръководи други. **2.** *прен.* Опитен в специалността си. **3.** Зидар, строител; м а й с т о р н а с п о р т а — почетно звание, давано за големи постижения в областта на спорта.

майтáп (тур. maytap) Подбив, шега, подигравка.

макáбър (фр. macabre „погребален") Според средновековно поверие — танц на мъртвите, хоро с участието на умрели.

макадáм (собс.) **1.** Настилане на улици с едри камъни, върху които се насипва чакъл и пясък, набити след това с валяк. **2.** Улица, път, настлан по този начин. **3.** Материал за такава настилка (по името на изобретателя Макадам).

макáз (тур. makas „ножици" от ар.) Стрелка на железопътна линия за превеждане на влакове от една линия на друга.

макáк (фр. macaque от афр). Дребна теснопоса маймуна, която живее в Африка и Азия.

макáм (тур. makam) Мелодия, песен; свирня.

макамá (тур. makama от ар.) *литер.* Малък разказ, примесен със стихове,

в който се говори за приключенията на някой хитрец.

макáо (от собс.) **1.** Дългоопашат папагал (по името на китайския град). **2.** Вид хазартна игра на карти.

макарá (тур. makara) **1.** Товароподемен механизъм с просто устройство; скрипец. **2.** Дървен, метален, книжен или пластмасов калем за навиване на конци. **3.** Намотаните конци на един калем.

макарóни (ит. maccheroni) Хранителен продукт от прясно пшенично тесто, изсушено във вид на тънки и дълги кухи пръчки.

макаронúзъм (фр. macaronisme) *езиков.* Стил, при който изкуствено се вмъкват думи и изрази от чужди езици или неуместно се използуват архаизми от родния език.

макаронúчески (от фр. macaronique) **1.** С макаронизми; комичен. **2.** Който е последица от макаронизми.

макéт (фр. maquette) **1.** Мащабно намален модел. **2.** *печ.* Предварителен образец на книга, списание, кола и др.

макетúст (от фр. maquette) Който прави макети.

макú[1] (фр. maquis) **1.** Френски партизански отреди през Втората световна война; френски партизани. **2.** Храсталаци, в които корсиканците се криели от кръвно отмъщение; ср. вендета.

макú[2] (фр. maki) *зоол.* Животно от рода на лемурите, подобно на маймуна; живее на о-в Мадагаскар.

макиавелúзъм (от собс.) **1.** Политика за засилване властта на едноличния владетел, която използува безпринципно всички средства (измама, вероломство, кражба, убийство) за достигане на своите цели. **2.** *прен.* Безпринципна политика. **3.** Вероломно държане, лицемерие, неестественост (по името на Николо Макиавели — 1469—1527 г.).

макинтóш (от собс.) Горна дреха от непромокаема гумирана тъкан (по името на изобретателя на тъканта).

мáкия (ит. macchia) Вечнозелени храсти с особено корави и малки листа, характерни за средиземноморските области, особено за о-в Корсика.

маклеóд (от собс.) Живачен манометър за измерване на твърде малко налягане на газ (по името на създателя му Маклеод).

мáклер (нем. Makler) Търговски посредник, борсов посредник.

макрéл (хол. makreel) Скумрия.

макро- (от гр. makrós „дълъг", „голям") Като първа съставна част на сложни думи означава г о л я м, г о л я м п о р а з м е р и, о г р о м е н.

макробиóтика (*макро-* и гр. bíos „живот") Наука, която се занимава с възможностите за продължаване на човешкия живот.

макроглóсия (*макро-* и гр. glôssa „език") *мед.* Ненормално увеличаване на езика.

макрогрáфия (*макро-* и гр. gráphō „пиша") Изследване, което се извършва с невъоръжено око, без микроскоп. Като метод на изследване намира широко приложение в съвременната металургия.

макродактúлия (*макро-* и гр. dáktylos „пръст") *мед.* Преголямо увеличаване на пръстите.

макроестéзия (*макро-* и гр. aísthēsis „усещане") Патологично състояние при което предметите се усещат при пипане по-големи, отколкото са в действителност.

макрокефáл (гр. makrokèphalos) С твърде голяма глава.

макрокефáлия (*макро-* и гр. kephalḗ „глава") Преголямо увеличаване на главата.

макрокóсмос (*макро-* и гр. kósmos „свят") Вселена, целият свят, особено звездният свят, всемирът.

макромолекýла (*макро-* и *молекула*) Молекула, обикновено органическа, с по-голямо молекулно тегло от това на обикновената молекула; образува се чрез полимеризация.

макропóд (*макро-* и гр. pous, podós „крак") **1.** С дълги крака, дългоног. **2.** Вид пъстра сладководна риба; отглежда се в аквариум.

макропóдия (от гр.) Преголямо нарастване на краката.

макроптéр (гр. makrópteros) Дългокрил.

макрорелéф (*макро-* и фр. relief) Едри форми на земната повърхност, често с много значителни колебания на височините, обуславящи основните черти в строежа на повече или помалко обширни участъци от сушата (планини, плата, равнини, долини и др.).

макросеизмúчески (*макро-* и гр. seismós „разтърсване", „земетръс") Който разтърсва силно, непосредствено усещан от човека (за земетръс).

макроскопúчен (*макро-* и гр. skopéō „гледам") Забелязван с просто око, без оптически уред; ср. микроскопичен.

макросóмия (*макро-* и sôma „тяло") Преголям телесен ръст.

макроспóра (*макро-* и гр. sporá „семе") *биол.* Голямата спора, от която се развива женски израстък, напр. семепъпка.

макроспорáнгий (*макро-* и *спорангий*) Спорангий, в който се развиват макроспорите.

макроспорофúл (*макроспора* и гр. phýllon „лист") Видоизменен лист на растение, на който се развиват макроспорангии

макроструктýра (*макро-* и лат. structūra) Едрокристалинен или едрозърнест строеж на твърдо вещество (при метали, минерали и др.).

макрофáги (*макро-* и гр. phágos „поглъщащ") Клетки на съединителната тъкан в организма на животните и човека, които имат способността да улавят (поглъщат) и смилат чуждите на организма частици (в това число и микробите).

макрофотогрáфия (*макро-* и *фотография*) Фотографическа снимка на обект с непосредствено, сравнително неголямо увеличение (подобно на увеличението, получавано с помощта на лупа).

макрохéйлия (*макро-* и гр. chéilos „устни") *мед.* Ненормално увеличение на устните.

макрохúр (*макро-* и гр. chéir „ръка") Дългорък.

макрохúрия (от гр.) Преголямо израстване на ръцете.

макроцефáл = макрокефал.

макроцефáлия = макрокефалия.

максижýп (лат. maximus „най-голям" и фр. jupe „пола") Твърде дълга дамска пола; ср. минижуп.

максúла (лат. maxilla) *анат.* Горна челюст.

максúлен (от лат. maxilla) Челюстен.

мáксим (от собс.) Вид картечница (по името на американеца Максим).

мáксима (лат. maxima sententia) *книж.* Основен принцип, ръководно начало, мъдра мисъл, изразена в кратка форма; правило.

максимáлен (лат. maximus „най-голям") Най-голям, най-висок; краен; м а к с и м а л е н т е р м о м е т ъ р — термометър, който показва най-висока температура за определено време.

максималúзъм (от лат. maximus „най-голям") Докарване на искане до крайност; прекаленост.

максималúст (от лат.) Който предявява твърде големи изисквания.

мáксимум (лат. maximum) 1. Възможно най-голямо, предслно количество; пределна големина. 2. *мат.* Най-голяма стойностна непрекъснатата функция. 3. *нар.* Най-много.

мáксуел (от собс.) Единица мярка за магнитен поток.

максýл (тур. mahsul от ар.) Собствено земеделско производство.

мáксус (тур. mahsus от ар.) Нарочно.

мáкула (лат. macula) Петно.

макулатýра (лат. maculatūra от macula „петно") 1. Изхабен или погрешно отпечатан лист. 2. *прен.* Бездарна литература, произведение без стойност.

мал (тур. mal от ар.) *остар.* Имот, недвижим имот, стока.

малáга (по собс.) Вид подсладено гъсто вино с вкус на карамел (по името на гр. Малага, Испания).

малáк, малáче (тур. malak) Биволче.

малакозоолóгия, малаколóгия (гр. malakós „мек", zôon „животно" и lógos „наука") Дял от зоологията, който изучава мекотелите.

малакомéтрия (гр. malakós „мек“ и metréō „меря“) Съвкупност от технически методи за измерване степента на мекост или плътност на полутечни или полутвърди тела.

малакóф (от собс.) Вид женска пола с обръчи, за да стои издута (по името на селища във Франция).

малáриен, маларúчен (ит. malaria) 1. Който причинява болестта малария; малариен комар — причинител на малария. 2. Благоприятен за развитие на малария.

малáрия (ит. malaria „лош въздух“) *мед.* Заразно заболяване, което се причинява от ужилвания на маларийни комари; болестта протича със силни пристъпи на треска; блатна треска.

малахúт (гр. malachítēs от maláchē „ружа“) Зелена медна руда, минерал, от който се добива мед, а от кристалите му се правят украшения, колони и др.; на прах се употребява като зелена боя.

малджúя (от тур. mal „имот“) 1. Който търси имот, зестраджия. 2. Иманяр.

малдóн (фр. maldonne) Неправилно раздаване на карти при игра.

малебú (тур. mahallebi от ар.) Вид сладкарско произведение от нишесте, мляко, захар и др.

малейн (лат. malleus „сап“) Препарат за разпознаване на болестта сап при животните.

малейнова киселина (от лат. malum „ябълка“) Киселина, получавана от окисляването на бензола; служи за добиване на ябълчна киселина.

малм (англ. malm) 1. *геол.* Третата, горната епоха на юрския период. 2. Бял или сивобял варовик.

малпúгиева мрежа, малпúгиев слой (от собс.) Зародишен или слизест слой; слой от епидермиса на човешката кожа.

малт = малц.

мáлтер (нем. Malter) Мазилка за стена от рар и пясък; хоросан.

малтúйски (от собс.) Който е свойствен или принадлежи на о-в малта; произхождащ от о-в Малта; малтийски братя — рицарски орден, основан на о-в Малта (1530 г.).

малтóза (англ. maltose) Малцова захар, която се получава при преработка на нишестето при спиртоваренето; има голямо приложение в пивоварната техника.

малтретúрам (фр. maltraiter) 1. Отнасям се лошо с някого. 2. Изтезавам, бия, измъчвам.

малтусиáнец (от собс.) Привърженик на малтусианството.

малтусиáнство (от собс.) 1. Реакционна социална теория, която обяснява бедственото положение на хората с бързото увеличаване на населението и несъответното увеличаване на средствата за съществуване. Населението се било увеличавало в геометрична прогресия, а хранителните средства, благата за съществуване — в аритметична (по името на неговия основател Малтус — 1766—1834). 2. *прен.* Човеконенавистничество.

малц (нем. Malz) Зърнени храни, предимно ечмик, натопени и пуснали кълн, от които се произвеждат различни фабрикати: бира, гликоза и т. н.

малшáнс (фр. malchance) Лош случай, лоша възможност.

малáр (нем. Maler) 1. Специалист по украса на здания, на вътрешни помещения и големи предмети; декоратор. 2. Лош, посредствен художник.

мамалúга (рум. mamaliga) Румънско национално ястие от царевично брашно във вид на гъста каша; качамак.

мамелю́ки (фр. mameluk от ар. mamlük „роб“) 1. Лична гвардия на египетските султани, конни войници от турската и египетската милиция, които са играли важна роля в историята на Египет. 2. Конна гвардия на Наполеон.

мамзéл = мадмоазел.

мамúла (лат. mamilla) *анат.* Зърно на гърда.

мамилиолóгия (лат. mamilla „гърда“ и гр. lógos „наука“) Дял от зоологията, който се занимава с бозайниците; териология.

мамит (лат. mammitis) *мед.* Възпаление на зърно на гърда.
мамология (лат. mamma „млечна жлеза" и гр. lógos „наука") Дял от зоологията, който изучава бозайниците; териология.
Мамон (арам.) 1. *мит.* Древносирийски бог на богатството и парите. 2. *прен.* Богатство; алчност, корист, користолюбие.
мамонт (рус.) Огромно изкопаемо животно от рода на слоновете, живяло през ледниковия период.
мамут=мамонт.
манастир (гр. monastérion) 1. Земеделско-църковна организация на монаси или монахини. 2. Църквата, жилищните помещения и други сгради на такава организация.
манаф(ин) (тур. manav „плодопродавач") 1. Малоазиатски турчин 2. *прен.* Азиатец.
мангал (тур. mangal от ар.) Разлят метален или глинен съд за отопление чрез разгорени въглища.
манган[1] (гр. magnésios през ит. manganese) Химически елемент, сребристобял, твърд и трошлив метал, знак Mn, пореден номер 25, ат. тегло 54,93; употребява се в металургията за сплавяне с други метали, на които придава якост.
манган[2]=маган.
манганизъм (фр. manganisme) *мед.* Отравяне с манган. Хроническо професионално заболяване сред работещи с манганови окиси.
манганин (от гр.) Сплав от манган, мед и никел.
манганит (от гр.) Тъмен и бляскав минерал, който е второстепенен източник за добиване на манган[1], манганова руда.
манганум (лат.) Вид средновековна бойна метателна машина за камъни и стрели.
мангафа (тур. mankafa) 1. Твърдоглав, тъпоумен. 2. Който има хронична хрема.
манго[1] (циг.) Прозвище за циганин.
манго[2] (мал.) 1. Южноазиатско тропическо дърво със сладки плодове. 2. Плод от манговото дърво.
мангров (англ. mangrove) Гъста тропическа гора в блатисти места от мангъл и други храсти.
мангуста (фр. mangouste) Хищен бозайник в Азия и Африка; някои видове са изтребители на отровните змии.
мангъл (фр. mangle от мал.) Тропическо растение, висящите клони на което пускат корени в земята и така образуват непроходими гъсталаци.
мангър (тур. mangır) 1. Малка медна монета 2. *прен.* Нищо.
мандало (тур. mandal от ар.) Заключалка на врата.
мандант (лат. mandans, antis) Който дава поръчение, упълномощител.
манда-пощасъ (тур. manda postası) *прен.* Бавна работа; „биволска поща".
мандарин (санскр. mantrin през порт. mandarin) Висш сановник в Китай, управител на област.
мандарина (фр. mandarine) 1. Плодно дърво, подобно на портокал. 2. Плод от това дърво, вид дребен портокал.
мандат (лат. mandātus) 1. Поръчение, пълномощие, нареждане. 2. *юр.* Договор за поръчка, с който едно лице се задължава да извърши за сметка на друго лице правни действия, които то му възлага. 3. Времето, през което продължава едно пълномощие. 4. Право за управляване на бивша колония или част от територията на една страна, предоставено от мирна конференция или международно обединение на други страни.
мандатен (лат. mandātus) 1. Който се отнася до пълномощения; м а н д а т н а с и с т е м а н а г л а с у в а н е — гласуване по пълномощия, като едно лице има толкова гласа, колкото души има организацията, която представлява. 2. Който се намира под мандат, управляван по поръка на друг.
мандатьор (фр. mandataire) 1. Лице, което е получило мандат; пълномощник, довереник. 2. Пратеник за водене преговори.
манджа (ит. mangiare „ям" през тур. manca) Ястие, ядене.
мандибула (лат. mandibula) *анат.* 1. Долна челюст. 2. Изпъкналата част

от устата на насекоми и ракообразни животни.

мандолѝна (ит. mandolino) Малък музикален струнен инструмент с крушовидна форма и четири двойки струни, на които се свири с триъгълна пластинка (плектрон).

ма́ндра (гр. mándra „обор") 1. Работилница за преработване на мляко в млечни продукти: кашкавал, сирене, масло, извара и др. 2. *прен.* Изобилие.

мандраго́ра (гр. mandragóras) Многогодишно растение с широки листа и дебели корени, което се смятало за чудотворно през средните векове, а сега се използува като наркотично средство; разковниче.

ма́ндраджия (тур. mandıracı от гр.) 1. Собственик на мандра. 2. Майстор-специалист по изработване на млечни продукти. 3. Работник в мандра.

мандрѝл (фр. mandrill от афр.) Големоглава късоопашата маймуна от семейството на тесноносите маймуни, която живее в Гвинея.

мане́вра (фр. manœuvre) 1. Разместване на локомотиви и вагони, за да бъдат готови за пътуване. 2. *прен.* Ловко действие, сръчен похват, хитрина.

мане́ври (фр. manœuvres) Мирновременни тактически или оперативно-тактически двустранни учения на големи войскови части в обстановка, която съответствува на бойна.

маневрѝрам (фр. manœuvrer) 1. Размествам вагони, за да ги поставя в известен ред за пътуване. 2. Правя бойни упражнения, провеждам маневри. 3. *прен.* Лавирам, хитрувам, действувам по околни пътища, изкусно използувам обстоятелствата.

маневрѝст (от фр. manœuvre) Служител в железниците, който ръководи маневрирането на влаковете.

мане́ж (фр. manège) 1. Заградено място за езда или за конни упражнения. 2. Специална сграда за такива упражнения. 3. Място за представленията в цирк.

манеке́н (фр. mannequin от флам. manekin „дребен човек") 1. Фигура от дърво или друг материал във форма на човешко тяло за премерване и показване на дрехи. 2. Служител в магазин за готови дрехи, който облича готови дрехи и ги показва на купувачите. 3. Дървена фигура на човек или животно с подвижни крайници, която се използува като модел за рисуване. 4. *прен.* Бездеен, бавен и без своя инициатива човек; кукла, фигурант.

мане́рка (полс. manierka) Войнишки или туристически метален съд за носене на вода, обикн. един литър; матерка, матара.

манже́та = маншета.

ма́ни (лат. manes) *мит.* Душите на умрелите, почитани от древните римляни като духове-покровители на домашното огнище.

мания́к (фр. maniaque от гр.) 1. Който страда от мания, човек с налудничави идеи. 2. Бездарно лице, което мисли, че има някаква дарба за проява в областта на изкуството.

маниака́лен (гр. maniakós през фр.) *книж.* Всецяло отдаден на една мисъл или идея, не напълно нормален.

манивѐла (фр. manivelle от лат. manus „ръка" през manibula) 1. Ъглов лост, с който се предава с ръка постоянно ротационно движение на оста, към която се прикрепва. 2. Част от ръчно сечиво, която се държи с ръка; ръкохватка, ръчен лост. 3. Приспособление за хващане с ръка, чрез което се командува машина или инсталация.

маниѐр (фр. manière) 1. Начин на действие, похват. 2. Отличителна черта на творчество; стил. 3. *мн. ч.* Изискани и често пъти превзети форми на поведение, начин да се държи човек в обществото; обноски.

маниѐрен (от фр.) Неестествено изискан в обноските си; превзет, изкуствен, неестествен.

маниѐрнича (от фр.) 1. Държа се неестествено, превземам се. 2. Проявявам се като писател и художник с неестествени и необщоприети похвати.

манѝзъм (от лат. manes „душите на умрелите") Култ към предците.

маникю́р (фр. manicure от лат. manus „ръка" и curo „грижа се") 1. Почист-

ване, подрязване и лакиране на ноктите. 2. Кутия с прибори за маникюр. 3. *прен.* Красиво подрязани и лакирани нокти на ръце.

манѝла (от собс.) 1. Южно растение, от което се получават дълги влакна, подобни на конопените. 2. Влакната от това растение. 3. Вид тютюн (по името на гр. Манила на Филипинските острови).

манѝловщина (по собс.) Безпочвена отвлечена мечтателност, пасивно и благодушно отношение към действителността (по името на Манилов, герой от „Мъртви души" на Гогол).

маниòка (исп. manioca от ам.) 1. Голям американски храст, чиито коренови грудки съдържат скорбялно вещество; от някои видове се добива каучук. 2. Хранителното скорбялно вещество от грудките му.

манѝпула (лат. manipulus) *ист.* 1. Римска войскова част от определен брой войници. 2. Отличителен знак на римска войскова част.

манипула́тор (лат. manus „ръка" през фр. manipulateur) 1. Лице, което извършва манипулация. 2. Уред с лостче за предаване на телеграми чрез включване и прекъсване на електрически ток. 3. Уред, който изпълнява сложни операции при регулиране на производствени и контролни процеси в различните машини и съоръжения при командни табла, диспечерски пунктове и др. 4. Илюзионист.

манипула́ция (фр. manipulation от лат.) 1. Съвкупност от действия и движения на работник, които имат определено целево предназначение. 2. *прен.* Ловка постъпка, хитрина, измама.

манипулѝрам (от лат.) 1. Извършвам манипулация. 2. *прен.* Умело извършвам нещо, работя с умение. 3. Предавам с телеграфен ключ сигнали с азбуката на Морз.

манифакту́ра (лат. manifactūra от manus „ръка" и facio „правя") 1. Форма на капиталистически производствен процес, основан на вътрешното разделение на труда и на ръчна техника. 2. Промишлено предприятие, фабрика, предимно за текстилни изделия. 3. Тъкани, текстилни изделия. 4. Магазин, в който се продават такива произведения.

манифакту́рен (от лат.) 1. Който е за манифактура, отнасящ се, принадлежащ на манифактура. 2. Текстилен.

манифактурѝст (от лат.) Търговец на тъкани, продавач на тъкани.

манифе́ст (лат. manifestus „явен") 1. Писмено обръщение на върховна власт към населението, с което се известява събитие от голямо значение. 2. Политическо възвание с принципиален, програмен характер; К о м у н и с т и ч е с к и м а н и ф е с т — първият програмен документ на научния комунизъм, написан от К. Маркс и Фр. Енгелс през декември 1847 г.; съдържа основните принципи на научния комунизъм. 3. Писмено изложение на принципите на някоя литературна или художествена група. 4. Подробен опис на натоварени стоки на параход или влак, обикновено от чужбина.

манифеста́нт (к. лат. manifestans, antis) Който участвува в манифестация.

манифеста́ция (лат. manifestatio) 1. Публично шествие за изказване на чувства и настроения по отношение на някое събитие. 2. Проява, изразяване, изявяване на чувства.

манифестѝрам (от лат. manifesto) 1. Участвувам в манифестация. 2. Изразявам, показвам; заявявам открито чувства и настроения.

манихе́й (от собс.) Последовател на манихейството.

манихейзъм, манихе́йство (от собс.) Религиозно дуалистическо учение, създадено от персиеца Мани през III в., което е смесица от християнски и дуалистически възгледи; оказало силно влияние върху богомилството.

манихòрдион (лат. manus „ръка" и гр. chordé „струна") Излязъл от употреба музикален инструмент, прилично на цитра с клавиши.

ма́ния (гр. manía) 1. Болезнено психическо състояние на възбуденост и съсредоточаване върху една мисъл или идея; лудост. 2. Прекалено пристрастяване към нещо, силен стремеж към нещо, страст към нещо.

3. *прен.* Смешна, странна привичка.

манкирам (от фр. manquer) 1. Не се явявам, отсъствувам от нещо без причини. 2. Пренебрегвам, умишлено не изпълнявам задълженията си.

манко (ит. manco „недостиг“) *търг.* 1. Липса, недостиг (в стоки или пари в каса). 2. Обезщетение на купувач за липса в продадената му стока.

манлихерка (от собс.) Магазинна пушка, изнамерена от инженер Манлихер през 1878 г., която била въведена в нашата армия до Първата световна война.

ман(н)а (евр. man „дар“) 1. Храна, която бог давал на евреите през странствуването им в пустинята според библейския разказ. 2. Вид корест лишей, който се употребява за храна и се смята за библейската манна. 3. Засъхнал сок от ясен и някои растения, който се употребява като храна или лекарство. 4. *прен.* Обилна и евтина храна, щедър дар, нечакана изгодат.

манодетандер (гр. manós „рядък“ и *детандер*) Уред за намаляване налягането на сгъстен газ при изтичането му от един съд в друг.

манометър (гр. manós „рядък“ и métron „мярка“) *техн.* Уред за измерване налягането на въздух, пара, газ или течност в затворено пространство (парен котел и пр.).

мансарда (фр. mansarde от собс.) 1. Таванско жилищно помещение обикновено с полегати стени (по името на френския архитект Мансард). 2. Прозорец на таван; капандура.

манталитет (фр. mentalité) Начин на мислене в зависимост от културното развитие на човека, културност.

мантел (лат. mantellum) Широко късо наметало; плащ, пелерина.

мантика (гр. mantiké) Гадателско изкуство, предсказване.

мантиля (исп. mantilla) 1. Наметало, носено от испанките, което покрива главата и тялото до кръста. 2. Къса женека наметка без ръкави.

мантиса (лат. mantissa „прибавка“) *мат.* Дробна част на десетичния логаритъм.

мантия (гр. mantion, лат. mantile) 1. Широка дълга дреха без ръкави, която се облича върху другите дрехи. 2. Кожна гънка на мекотело, която обвива цялото тяло и образува черупката.

манто (фр. manteau) Лятна дълга горна дамска дреха, палто.

манту (от собс.) *мед.* Кожна проба за установяване на прекарана туберкулоза или съществуваща туберкулозна зараза (по името на виенския лекар Шарл Манту).

мануал (лат. manuālis) 1. Наръчник, наръчна книга; ръководство. 2. *муз.* Клавиатура на музикален инструмент, върху която се свири с ръцете; за разлика от педала, който се натиска с крак.

мануален (лат. manuālis) Ръчен.

манускрипт (лат. manuscriptum) Ръкопис (предимно стар).

манципация (лат. mancipatio) В древното римско право — предаване в собственост пред свидетели, въвеждане във владение.

манчестер (от собс.) Вид доброкачествен памучен плат; бархет (по името на гр. Манчестер).

манчестърска школа (от собс.) Учение на група икономисти от XIX в. в Англия, което било за пълна свобода на търговията.

манш (фр. manche) *сп.* Завършена част от една спортна игра.

маншет(а) (фр. manchette) 1. Долната, обикновено обърната, част на ръкав или крачол. 2. Ръкавел. 3. *техн.* Кожен или гумен пръстен за уплътняване на буталата на водни помпи, компресори и др.

маншон (фр. manchon) 1. Ушита във вид на ръкав кожа или мек плат, в който жените си топлят ръцете през зимата; минава за украса на дамското облекло. 2. *техн.* Ръкав от тъкан, каучук или кожа, който се поставя на цилиндрична машинна част за придаване на свойства, които материалът няма.

маньовър (фр. manœuvre) Придвижване на войски на боен театър, за да нанесат решителен удар на неприятеля.

марабу (фр. marabout от ар. marbut)

1. *зоол.* Голяма птица от рода на щъркелите с дълъг четириръбест клюн, гола глава и шия; живее в Африка и Южна Азия. 2. Перо от тази птица.

марабу́т (фр. marabout от ар.) 1. Мюсюлмански отшелник. 2. Малка джамия, в която служи отшелник.

маразли́я (тур. maraz „болест") Болен, болнав.

мара́зъм (гр. marasmós) 1. Общо отпадане на организма и психическата дейност поради старост или хроническа болест. 2. Апатия, безразличие, морална отпадналост. 3. *прен.* Западане, пропадане.

мара́кас (исп. maracas) Южноамерикански ударен музикален инструмент (вид хлопка); употребява се в джаза.

мара́н (исп. marañero „измамник") Евреин или мавър, приел официално християнството, а тайно изповядващ старата си вяра.

маранго́з(ин) (тур. marangoz) Резбар, дърводелец, столар.

мараня́ (гр. maráinō „правя да повехне") 1. Видимото трептене на въздуха в горещ и безветрен ден. 2. Задушна лятна горещина, задуха, непоносима жега.

мараски́н (фр. marasquin от ит.) Вид ликьор от череши.

марато́нско бягане (от собс.) Едно от най-дългите разстояния за пробягване в съвременната лека атлетика (42,195 км), наречено в памет на атинския войн, който пробягал разстоянието от Маратон до Атина, за да съобщи за победата над персите в 490 г.пр.н.е.

маргари́н (гр. márgaros „бисер", фр. margarine) Изкуствена мазнина, хранителен продукт, подобен на краве масло, приготвена от животински или растителни мазнини, мляко и др.

маргари́т (гр. margarítēs) Бисер, скъпоценни бели зърна, които се вадят от някои миди.

маргина́лен (лат. marginālis) 1. *литер.* Написан на полето на книга. 2. Страничен.

маргина́ли (лат. marginalia) 1. *литер.* Бележки по полето на старопечатна книга или ръкопис. 2. Подзаглавия, поместени по полето на книга.

ма́рго (лат. margo „край") Празно поле на делови книжа и документи за различни бележки.

марда́ (тур. marda) Нещо негодно, нещо за изхвърляне, негодна стока; брак.

маре́на (от полс. marzena) Трева с жълти цветове и дебели корени, от които се получава червена боя.

маре́нов (от полс.) 1. Който се отнася или е направен от марена. 2. С цвят от маренова боя, червен; м а р е н о в и р а с т е н и я — семейство растения, към които принадлежат кафееното и хининовото дърво, марената и др. растения.

марж (фр. marge от лат. margo „край"; „поле") Бялото поле около напечатан лист.

ма́ржа (фр. marge) *фин.* 1. Разликата между борсовата цена на една стока и най-големия разрешен за нея заем. 2. Разликата между цената на продавачите и купувачите, дадена в борсовия бюлетин.

марза́н (ит. от margine „поле") *печ.* Метален правоъгълен блок за запълване на празните места на страница, особено на полетата при поставянето ѝ на печатарска машина.

мариводá́ж (фр. marivaudage от собс.) *литер.* Неестествен, превзет стил на писане (по името на френския писател Мариво).

мари́на (ит. marína от лат.) 1. Флота, плавателните съдове на една държава. 2. Произведения на изобразителното изкуство с морска тематика.

марина́та, марина́да (фр. marinade) 1. Сос от дървено масло, оцет, сол и подправки за запазване на риба, месо и др. 2. Хранителни продукти, запазени с марината.

марини́зъм (от лат. marīnus „морски") 1. Империалистическа политика за засилване на морските въоръжени сили за добиване господство по море; морски милитаризъм. 2. Ефектен стил, като стила на италианския поет Марино от XVI и XVII в. 3. Склонност за рисуване изгледи от море.

маринйст (ит. marinista) Художник на морски изгледи.
маринóвам (фр. mariner) Приготвям риба, месо или други продукти с оцет, олио и подправки.
марионéтен (от фр.) 1. Куклен, с марионетки. 2. *прен.* Който действува по чуждо поръчение, несамостоятелен.
марионéтка (фр. marionnette от собс.) 1. Първоначално — кукла, която представлява евангелската Мария. 2. Кукла с подвижни ръце, крака и глава, която се привежда в движение чрез конци и изпълнява роля в куклен театър. 3. *прен.* Несамостоятелен човек, който изпълнява чужди желания и служи на чужди интереси.
маритáлен (фр. marital от лат. maritus „съпруг") Съпружески, брачен.
маритúмен (лат. maritimus) Морски; мореплавателен.
марихуáна (исп. marihuana) Наркотично вещество, получавано от мексиканско растение със същото име.
мáрка[1] (нем. Marke) 1. Книжен знак за платен пощенски, гербов или друг налог с напечатан върху нея образ и стойност; лепи се на писма или документи. 2. Търговски знак или белег върху стока, обикновено с образ и надпис. 3. Метапически знак или жетон в ресторант, магазин и др., с който става отчитане към касата. 4. Метален знак за платена такса за куче, колело и др. 5. *прен.* Качество на стока. 6. Парична единица в ГДР, ГФР, Финландия и в др. страни. 7. разг. Поставяне крак някому, за да падне; препъване.
мáрка[2] (нем. Mark) 1. *ист.* Крепостна община в средновековна Германия. 2. В ранното средновековие — погранична област с военно управление.
марказúт (к. лат. marcasita) Минерал, серен или железен пирит, от който се получава сярна киселина и железен сулфат.
маркáто (ит. marcato) *муз.* Да се изсвири с подчертаване, ярко; изразително.
мáрkграф (нем. Markgraf) 1. *ист.* Немски средновековен управител на марка (2). 2. Титла на немски князе, която е по-голяма от граф и маркиз.
маркгрáфство (от нем.) 1. Владение на маркграф. 2. Достойнство или длъжност на маркграф. 3. Седалище на маркграф.
мáркет (англ. market) Магазин за съестни продукти.
мáркетинг (англ. marketing) 1. Продажба, пазар. 2. Съвкупност от научни, организационни и технически средства за състоянието и развитието на известен пазар.
маркетрú (фр. marqueterie) Инструкция върху дърво с малки дървени или метални късчета.
маркúз (фр. marquis) 1. Дворянска титла в Западна Европа, по-долна от херцог и по-горна от граф. 2. Лице, което притежава тази титла; ср. маркграф.
маркúза (фр. marquise) 1. Съпруга или дъщеря на маркиз. 2. *арх.* Навес над врати и прозорци за предпазване от дъжд и слънце.
маркизéт (фр. marquisette) Вид тънка и прозрачна памучна или коприненопамучна материя.
маркúр (от фр. marquer „отбелязвам") Мотичка, уред за правене бразди на лехи, ниви и др.; маркьор (2).
маркúрам (фр. marquer, нем. markieren) 1. Отбелязвам резултат при игра на карти или билярд. 2. Поставям фабрична марка върху стока. 3. Поставям знак, отбелязвам (напр. дърво да се отсече). 4. Отбелязвам сметката на продавач, работник и др. 5. *разг.* Слагам крак.
мáрко (ит. marco „печат") Определяне цената на монета по нейното тегло, а не по номиналната ѝ стойност.
марксúзъм (от собс.) Учението на Карл Маркс и Фр. Енгелс за най-общите закони за развитието на природата и обществото, за революцията на угнетените и експлоатирани маси, за изграждането на комунистическото общество, доразвито по-късно от Ленин.
марксúзъм-ленинúзъм (от собс.) Учението на К. Маркс и Фр. Енгелс, доразвито от Ленин в условията на империализма — наука за най-общите закони за развитието на природата и обществото, за революцията на угне-

тените и експлоатирани маси, за изграждането на социализма и комунизма.

маркси́ст (от собс.) Последовател, привърженик или познавач на марксизма.

маркси́стки (от собс.) Който се отнася към марксизма, свойствен на марксизма, основан на марксизма.

марку́ч (тур. markuç) 1. Гумено черво. 2. Черво на наргиле.

маркша́йдер (нем. Markscheider) Минен инженер или техник, специалист по геодезическо снимане и планоснимане в рудниците и подземните изработки.

маркьо́р (фр. marquer) 1. Лице, което отбелязва загуби и печалби при игра на билярд. 2. *техн.* Сечиво, с което се правят бразди при ръчно садене на растения; маркир. 3. *техн.* Приспособление към трактор или друга селскостопанска машина, което отбелязва мястото за следващото минаване, за да има прави редове.

марли́н (фдр. marlin) Здрав и гладък канап от две усукани конопени нишки.

ма́рля (от фр.) Тънка, рядко тъкана памучна материя за превръзка, за подлепване на карти и др.

мармала́д, мармела́д (фр. marmelade от исп.) Хранителен продукт от плодова каша, обикновено със захар, изварен до необходимата гъстота.

мармора́ция (от лат. marmor „мрамор") 1. Придаване външен вид на мрамор, облицоване с мрамор. 2. Мраморна облицовка.

мармори́рам (от лат.) 1. Придавам мраморен вид. 2. Украсявам с мрамор, покривам с мрамор.

мароде́р (фр. maraudeur) 1. Лице, което през време на война ограбва мирното население или труповете на убитите и ранените войници по бойното поле. 2. *прен.* Грабител; търговец, който печели твърде много.

мароде́рство (от фр.) 1. Ограбване на населението през време на война или ограбване на убити войници на бойното поле. 2. Грабеж.

мароке́н (фр. maroquin по собс. Мароко) 1. Пресувана обработена овча или козя кожа, която се употребява за подвързия. 2. Вид плътен плат от изкуствена коприна.

марони́т (по собс.) Сириец-християнин.

Марс[1] (лат. Mars) 1. Бог на войната у древните римляни. 2. *астр.* Планета, която е най-близо до Земята. 3. *прен.* Война.

марс[2] (хол. mars) *мор.* Площадка на корабна мачта за наблюдаване.

марс[3] (тур. mars) Положение при игра на табла, когато се печелят две игри наведнъж.

марсиле́за (фр. Marseillaise) Френският национален химн, написан през 1792 г. от Руже дьо Лил в Страсбург, а получил името си от марсилския легион, който го пеел, когато влизал в Париж.

март (лат. Martius „посветен на римския бог на войната Марс") Третият месец на годината (в римския календар до 153 г. пр. н. е. бил първият месец).

марте́н (от собс.) = мартенова пещ.

марте́нова пещ (от собс.) Пламъчна стоманодобивна пещ, в която се топи чугун и се добива стомана (по името на френския металург Мартен).

мартенси́т (от собс.) Вид закалена стомана с особен, иглест строеж, много твърда (по името на немския инженер Мартенс).

мартини́зъм (от собс.) Мистическо учение, разпространено между масоните през XVIII в., което спекулирало със суеверието на хората и проповядвало, че неговите членове са надарени със свръхестествени сили, могат да влизат във връзка с умрелите и подобни (по собствено име).

марти́нка (от собс.) Вид стара бойна пушка (по името на изобретателя ѝ Мартини).

марти́риум (гр. martýrion през лат.) Мъченичество, страдание. 2. Католически параклис с кости на мъченик.

мартироло́г (гр. mártyr „мъченик-свидетел" и lógos „дума") 1. *църк.* Списък на мъченици за вярата. 2. *литер.* Сборник от жития на светци. 3. *прен.* Изброяване на преживените от някого страдания и мъчения.

мартолу́си (от гр. hamartolós) Български селяни, които пазели границите

през турското робство и се ползували с привилегии.

мархáнция (лат. marchantia от собс.) *бот.* Мъх, който се развъжда във влажни и тъмни пространства.

марциáлен (лат. Martiālis „Марсов") Войнишки, войнствен.

марципáн (ит. marzapano от ар.) 1. Печен сладкиш от смлени бадеми и захар. 2. Сладкарско изделие, подобно на шоколад.

марш (фр. marche) 1. Ход с отмерена крачка и под строй. 2. Поход, придвижване на войски пеша, с коне или с превозни средства. 3. Музикално произведение с отчетлив ритъм, в 3/4 или 4/4 такт, предназначено за уедноквяване движението на голяма група хора (войници, граждани и пр.) и за създаване на определено настроение у тях. 4. *междум.* Тръгвай, върви, махай се.

маршáл (фр. maréchal) 1. Най-високият военен чин в някои армии, който се дава за големи заслуги през време на война или на военна служба. 2. Дворцов началник, главен разпоредител за етикета при един двор.

мáрши (нем. Marsch) Обширни мочурливи пространства, най-високите части на приливо-отливната ивица на океанските крайбрежия на Северозападна Европа, заливани при високи приливи.

марширýвам (нем. marschieren, фр. marcher) Вървя с отмерени крачки и в ритъм, участвувам в марш, движа се по такта на марш.

маршрýт (нем. Marschroute от *марш* и фр. route „път") 1. График или таблица, която определя пътя на едно провозно средство, престоите му и времето, необходимо за изминаването му; програма за пътуване. 2. Път, който се изминава от самолети, машини, войски и др.

мáса¹ (лат. massa „късче") 1. Вещество, материя. 2. *физ.* Величина, която определя отношението на едно тяло към сила, която се стреми да измени състоянието му на покой или движение. 3. Суров материал, обикновено в полутечно или течно състояние. 4. Множество, куп, грамада, голямо количество. 5. *юр.* Сбор от актива и пасива на едно наследство или на едно лице, обявено в несъстоятелност. 6. *мн. ч.* Много хора, население.

мáса² (рум. masa) 1. Мебел с плоска хоризонтална повърхност и крака; на з е л е н а т а м а с а — пред съда. 2. Ядене.

масáж (фр. massage) Разтриване на тялото или на части от него с ръка или със специален уред като лечебно средство.

масажи́рам (от фр.) Правя масаж.

масажи́ст (от фр.) Който прави масаж.

масáкър (фр. massacre) Избиване, клане, сеч.

масáл (тур. masal) Забавен разказ често с вулгарна отсенка; анекдот, приказка.

маси́в (фр. massif) 1. Планинско възвишение, сравнително слабо разчленено. 2. Голямо непрекъснато пространство, еднородно по тип. 3. Голям изкуствен блок, който се употребява за подводни строежи.

маси́вен (фр. massif) Тежък, плътен, здрав, едър, твърде голям.

масикóт (фр. massicot) Глеч, оловен окис, от който се прави жълта боя, белило, глазура и др.

мáска (к. лат. mascus) 1. Превръзка, покривало за лицето с дупки за очите, за да не бъде познат човек. 2. Лице с такава маска, маскиран. 3. Изображение на човешко лице, зверска муцуна или птича глава, поставяно на лицето за маскиране при някои обредни и народни игри, а така също от актьори в древногръцкия и римския театър. 4. Гипсова или от друг материал отливка от лицето на умрял човек. 5. Метална предпазна мрежа за лицето при фехтовка; подобно предпазно средство при други случаи (газова маска, пчеларска маска и т. н.). 6. *прен.* Образ, лице, физиономия. 7. *прен.* Престорен, неистински израз на лицето; притворство, лицемерие. 8. Увеселително придворно представление в миналото

маскарá (тур. maskara от ар.) 1. Посмешище, станал за смях на другите. 2. Безсрамник, безочлив.

маскара́д (фр. mascarade) Забава, бал с маскирани хора

маскара́ден (от фр.) Който се отнася до маскарад.

маскари́ля (исп. mascarailla) *литер.* Действуващо лице в някогашна испанска и френска комедия; хитър слуга.

маскарлъ̀к (тур. maskaralık) Безобразие, неприличност, безсрамие.

маскаро́н (ит. mascherone) Архитектурно украшение над прозорци, врати и фасади във вид на сатири, фавни и под.

маски́рам (от фр. masquer) 1. Обличам някого в маскараден костюм, поставям маска на лицето. 2. *прен.* Скривам истинско намерение, прикривам. 3. Прикривам военни обекти с различни приспособления (боядисване в защитен цвят и т.н.).

маскиро́вка (от фр.) 1. Маскиране, прикриване на нещо. 2. Обличане на костюм за маскарад. 3. Приспособление за прикриване от неприятел на военен обект. 4. *прен.* Прикриване, скриване; лицемерие, притворство.

маскули́зъм (лат. maskulīnus „мъжки") Съвкупност от признаци у жена, които са характерни за мъж (брада, дебел глас и др.).

маскулиниза́ция (от лат. masculīnus) *биол.* Превръщане на женски индивид в мъжки чрез изкуствено присаждане на полови жлези; изкуствено предизвикване на мъжки полови признаци в женски индивид.

масови́к (рус.) Опитен организатор и ръководител на политическа, културно-просветна и друга дейност сред широките народни маси.

масо́н (фр. maçon „зидар") Член на масонска ложа; „свободен зидар".

масо́нство (от фр. franc maçon „свободен зидар") Мистично религиозно-етическо течение, възникнало в Англия през XVIII в. В дружествата (ложите) се приемат членове при сложна и пазена в тайна обредност; поставяло си за цел да преустрои обществото чрез побратимяване на хората и морално самоусъвършенствуване, но след време се изродило и става проводник на реакционни идеи.

масо́ра (евр.) Сбирка от стари тълкувания на Вехтия завет от Библията.

масоре́тски (евр.) Тълкувателен, обяснителен, който се отнася към масора.

масра́ф (тур. masraf от ар.) Разход, разноски.

мастадени́т (гр. mastós „гърда" и *аденит) мед.* Възпаление на млечните жлези у жената.

мастатро́фия (гр. mastós „гърд" и *атрофия*) *мед.* Атрофиране, смаляване и изчезване на женските гърди.

масти́ка (гр. mastichḗ „смола") 1. Благоуханна смола от едноименно дърво, което вирее в средиземноморските страни, особено доброкачествена на о-в Хиос. 2. Силна алкохолна напитка, приготвена с мастикова смола.

мастика́ция (фр. mastication) Дъвчене на храната.

масти́т[1] (гр. mastós) = мастаденит.

масти́т[2] (рус.) 1. Човек с внушителна външност и високи морални качества. 2. Заслужил общо уважение, многоуважаван; именит, бележит.

мастихи́н (гр. mastichḗ „смола") Нож за поставяне и размазване бои на палитра или картина.

мастодо́нт (гр. mastós „гърд" и odoús, odóntos „зъб") Огромен изкопаем бозайник (до 5 м висок) от рода на слоновете, с хобот и два чифта бивници, живял почти по цялата земя.

мастурба́ция (лат. masturbatio от mas „мъжко" и turbo „барам") Онанизъм, ръкоблудие.

масу́р (тур. masura от ар.) 1. Цев за навиване прежда или цевта заедно с навитите нишки; калем. 2. Стъбло на растение, което е кухо отвътре. 3. Царевичен кочан със зърната. 4. *прен.* Вид къдрица на женска коса.

масща́б = мащаб.

мат[1] (перс.) 1. Решаващо положение при шахматна игра, когато царят е застрашен да бъде взет при следния ход и противникът е принуден да се предаде. 2. *прен.* Безизходно положение.

мат[2] (англ. mat) Рогозка.

мат[3] = матов.

матадо́р (исп. matador от matar „убивам“) Главният борец при борба с бикове, който нанася смъртоносния удар на бика; бикоборец; ср. тореадор.

матамо́р (исп. matamor) 1. *литер.* В испанската комедия — типичен комичен образ на самохвалко с подвизите си срещу маврите. 2. *прен.* Самохвалко, лъжлив храбрец.

ма́тара (тур. matara от ар.) Съд за вода; манерка.

математи́к (гр. mathēmatikós) 1. Специалист по математика. 2. Преподавател или студент по математика.

матема́тика (гр. mathēmatikē) Теоретична наука, която се занимава с количествените отношения и пространствените форми в реалния свят; елементарна математика — аритметика, алгебра, геометрия и тригонометрия; приложна математика — астрономия и механика; висша математика — дял от математиката, който включва всички отдели извън обема на елементарната математика, като диференциалното и интегралното смятане, теорията на функциите и пр.

математи́чески (гр. mathēmatikós) 1. Който се отнася или принадлежи на математиката. 2. *прен.* Точен, ясен.

материа́л (лат. materiālis) 1. Вещество, предмети или суровина, от които се прави нещо. 2. Всичко, което се преподава и използува за образователни и възпитателни цели. 3. Всичко, което се събира като факти, сведения, данни за написване на книга. 4. Всичко, което служи за изучаване, изследване, осведомяване.

материа́лен (лат. materiālis) 1. Веществен, който се отнася до материята, принадлежащ към обективната действителност. 2. Имуществен, паричен. 3. Който се отнася до материали; материална база — съвкупност от средства за извършване на нещо.

материализа́ция (от лат. materia „вещество“) 1. Придаване на нещо веществена, материална форма, превръщане в нещо веществено. 2. *прен.* Въплъщаване, обличане във веществена форма.

материализи́рам (фр. matérialiser от лат.) Превръщам в нещо материално, веществено.

материали́зъм (фр. matérialisme от лат. materiālis) 1. *фил.* Едно от двете основни направления във философията (материализъм и идеализъм), според което основно начало в света е материята, която съществува обективно и независимо от човешкото съзнание, и според което светът и неговите закономерности са напълно познаваеми. 2. *прен.* Практическо отношение към нещо; краен практицизъм, користолюбие.

материали́ст (фр. matérialiste от лат.) 1. Последовател на материализма, човек с материалистически възгледи. 2. Практик, делови човек. 3. *прен.* Користолюбив човек, който върши всичко за лични изгоди.

материалисти́чен, материалисти́чески (от лат.) Който се отнася до материализма, основан върху материализма, свойствен на материализма.

материа́лност (от лат.) Вещественост.

ма́терик (рус.) Голяма част от сушата на земното кълбо, заградена от морета и океани; континент.

мате́рия (лат. materia) 1. *фил.* Обективната реалност, която съществува извън и независимо от човешкото съзнание. 2. *физ.* Вещество, основният елемент, от който се състоят предметите; то притежава маса и заема част от пространството, има тегло. 3. Плат, тъкан. 4. Съдържанието на преподаван предмет, на съчинение, на наука; учебен материал. 5. Гной, гнойно отделяне.

ма́терка = манерка, матара.

матерните́т (от лат. mater „майка“) Майчинство.

ма́тима (нгр. máthēma) *остар.* 1. Урок. 2. Знание.

матине́ (фр. matinée) 1. Времето до обед, предиобед. 2. Женска дреха, която се носи в къщи до обед. 3. Прием на гости предобед. 4. Предобедна, дневна забава.

мати́рам¹ (фр. mater) *сп.* Правя мат при игра на шах.

матѝрам[2] (фр. mater) Правя нещо да стане матово.

маткáп (тур. matkap от ар.) Ръчен уред за прикрепяне на бургия, с която се пробиват дупки.

мáтов (нем. matt) 1. Неблестящ, без гланц и лъскавина; мътен. 2. Непрозрачен.

матрáк (от ар. matrak) Мека поставка за креват; дюшек със или без пружина.

матрапáз (тур. matrapaz) Препродавач.

матриархáт (лат. mater, tris „майка" и гр. arché „власт") Стадий от първобитнообщинния строй, при който родството се водело по майчина линия и жената играла ръководна роля в стопанския и обществения живот; майчинско господство; ср. патриархат.

матрѝкула (лат. matricula от mater, tris „майка") 1. Регистър, книга за водене на гражданското състояние на лицата (раждания, бракосъчетания, умирания). 2. *ист.* Регистър, книга за записване на новоприетите студенти; ср. албум (4).

матримониáлен (от лат. matrimonium „брак") Брачен, който се отнася до брак.

матримóниум (лат. matrimonium) 1. Брак; майчинство. 2. Наследство по майчина линия.

матрѝца (нем. Matritze от лат. matrix, Icis „майка") 1. Форма, калъп за отливане на печатарски букви (литери), за сечене на монети, за отливане на предмети (пръстени, гривни, лъжици и т.н.). 2. Картонена обратна форма на набран текст, по която става отливането на стереотипно копие.

матрóна (лат. matrōna) 1. Благородна омъжена жена в по-напреднала възраст у древните римляни. 2. *прен.* Почтена омъжена жена.

матронѝм (лат. mater „майка" и гр. ónyma „име") *езиков.* Презиме по името на майката, най-често на -ин, напр. Кунин, Розин.

матрóс (хол.) Моряк.

матýра (лат. matūrus „зрял") Зрелостен изпит.

матурáнт (от лат. matūro „зрея") Зрелостник.

матуритéт (от лат. matūrus „зрял") Зрелост.

матуритéтен (от лат.) Зрелостен, отнасящ се до зрелост или до зрелостен изпит.

Матусáл (евр.) 1. Библейско лице, което се смята за най-дълголетния човек (предполага се, че живял 969 години). 2. *прен.* Престарял човек.

мáузер (от собс.) Вид автоматичен пистолет (по името на изобретателите братя Маузер).

мáузерка (от собс.) Вид бойна пушка.

маýна (тур. mauna от ар.) Голяма лодка или малък кораб, с които се пренасят стоки от параход, който не може да се приближи до пристанището или до брега поради плитки води.

мáфия (ит. maffia) 1. Тайна терористична организация на о-в Сицилия, образувана в края на XVIII и началото на XIX в. Отначало се е борела против своеволията на земеделската феодална аристокрация в защита на своите членове и народните маси, но после се превърнала в терористична организация, служеща на интересите на господствуващите класи, без да зачита законите. 2. *прен.* Разбойническа банда; шайка, разбойници.

махагóн (ам. mahagoni) 1. Вечнозелено дърво, което вирее в тропическите части на Америка и дава тъмночервен здрав материал за мебели, витла на самолети и др. 2. Мебел от такъв материал.

махалá (тур. mahalle от ар.) 1. Част от населено място; квартал. 2. Малко селище, което влиза в състава на поголямо селище, но е отделено от него.

маханá (тур. behane) Недостатък.

махараджá (санскр.) Индийски велик княз (раджа), комуто са подчинени няколко други князе (раджи).

махáтма (санскр.) 1. В индуската теософия и митология — световен дух; божествен, свръхчовек. 2. В съвременна Индия — титла за особено заслужили и почитани лица.

махдѝ (ар.) 1. *рел.* Името на очаквания вожд от мохамедански секти, който да довърши делото на Мохамед. 2. *прен.* Вожд, главатар.

махза́р (тур. mahzar от ар.) 1. Изложение, молба; петиция. 2. *прен.* Изложение от едно или повече лица за намеса отвън в разрез с националните интереси; предателство.

махи́зъм (от собс.) Реакционно идеалистическо течение във философията и теоретичната физика, създадено от австрийския физик и философ Ернст Мах (1838—1916 г.), което отрича обективното съществуване на материалния свят; ср. емпириокритицизъм.

махмуди́я (тур. mahmudiye) Турска жълтица от времето на султан Махмуд II (1785—1839 г.).

махму́з (тур. mahmuz) 1. Шпора. 2. Заден нокът у някои птици.

махмурли́я (от тур. mahmur) Човек, слабо неразположен и с главоболие след напиване.

махмурлу́к (тур. mahmurluk) Главоболие и слабо неразположение след напиване.

махови́к (рус.) *техн.* Масивен диск, на който по-голямата част от масата е разположена по периферията и който служи за повишаване равномерния ход на коляновия вал на автомобил или на неравномерно натоварена машина.

ма́ца (евр.) Безсолни и безквасни хлебчета, които се ядат през време на еврейската пасха.

мацера́ция (лат. maceratio „размекване") 1. Изкуствено разпадане на животински или растителни тъкани, за да се извлекат ароматични или други полезни съединения, за да се премахнат части от тъкани при научно изследване, при обработка на растения и т.н. 2. Естествено отделяне на клетки една от друга, разпадане или размекване на тъкани при растенията и животните поради унищожаване на спойките между тях, особено при зреещите плодове.

мач (англ. match) Състезание при игра с топка: футбол; м а ч б о л — положение при игра на тенис, когато на едната страна не достига само една точка, за да спечели.

ма́чта (рус.) 1. Висок стълб на кораб за корабните въжета и платна. 2. Всеки дървен, метален или циментов стълб, който служи за опора или за окачване на нещо.

маша́ (тур. maşa) 1. Щипци за хващане на огън; дилаф. 2. Щипци за къдрене на коса. 3. *прен.* За човек — оръдие в чужди ръце.

ма́шала (тур. maşallah) Браво! Много добре!

маши́на (фр. machine, лат. machina от гр. mechanê) 1. Всеки прост или сложен механизъм, който извършва определени целенасочени движения за извършване на някаква работа или за преобразуване на енергия. 2. Локомотив. 3. *разг.* Мотоциклет, автомобил и др. 4. *разг.* Готварска печка. 5. *прен.* Служба, организация, която действува като цяло; апарат. 6. *прен.* Лице, което работи бързо и сръчно.

машина́лен (от фр.) Несъзнателен, инстинктивен, механичен.

машинари́я (фр. machinerie) Сбор от машини или машинни части като цяло.

машина́ция (фр. machination) Измама, хитро скроена игра за заблуждение, заблуждаване.

маши́нен (от фр.) 1. Който се отнася до машина или машини. 2. Изработен от машина. 3. Който е специалист по машините.

машиниза́ция (фр. machinisation) Въвеждане на машини в някой дял от производството, увеличаване ролята на машините в производството.

машинизи́рам (от фр.) Въвеждам машини в производството.

машини́ст (фр. machiniste) Работник, който управлява машина, предимно локомотивен машинист.

маши́нно-тра́кторен (от лат.) Който се отнася или е предназначен за земеделски машини и трактори; м а ш и н н о - т р а к т о р н а с т а н ц и я — държавно или кооперативно предприятие, което обслужва земеделските стопани и кооперативните стопанства с машини и трактори.

маща́б (нем. Maßstab) 1. Отношението на намалените разстояния и размери на карта, план или чертеж към съот-

ветните им действителни. 2. Линийка с поделения за мерене разстояние на планове, карти и др. 3. Мерило, мярка. 4. Обхват, размер, значение, размах.

мащрапá (тур. maşrapa) Глинен или метален съд с дръжка за гребане и пиене на вода, вино и др.

маюскýл (лат. maiusculus) Главна буква; ср. минускул.

маюскýлен (от лат.) С главни букви.

мáя (инд.) 1. В индуската мистика — първичната материя. 2. Привидност, илюзия. 3. Творческата сила на боговете.

мая́ (тур. maya от перс.) Продукт от растителен или животински произход, който съдържа микроорганизми, предизвикващи ферментация; квас, подкваса, сирище.

мая́к (рус.) 1. Крайбрежна кула, от която се дават светлинни сигнали на кораби за указване на път при тъмно и мъгливо време; фар. 2. *прен.* Знак на надежда, символ на надежда.

маясъ́л (тур. mayasli) Хемороиди.

меáндров (от гр.) Криволичещ, с меандри.

меáндър (от собс.) 1. Завой, подковообразна извивка на река. 2. Орнамент или архитектурно украшение във вид на начупени под прав ъгъл линии (по името на р. Меандър в Мала Азия, която има много извивки).

мéбел (от лат. mobilis „подвижен") Домашни стайни принадлежности, едра покъщнина (столове, маси, легла, картини и т. н.).

мебели́рам (от лат.) Снабдявам с покъщнина.

мебелирóвка (от лат.) 1. Снабдяване с мебели. 2. Мебелите в едно помещение.

мега-, мегало- (гр. mégas, megálou „голям") Като първа съставка на сложни думи показва у в е л и ч е н о к о л и ч е с т в о, к а ч е с т в о или г о л е м и н а; при измерителни единици — у в е л и ч е н и е 1 м л н. п ъ т и.

мегавáт (*мега-* и *ват*) *физ.* Единица за измерване на електрически ток, равна на 1 милион вата.

мегавáтчас (*мега* и *ватчас*) *физ.* Единица за измерване на електрически ток, равна на 1 милион ватчаса.

мегавóлт (*мега-* и *волт*) Единица за напрежение, равна на 1 милион волта.

мегагрáф (*мега-* и гр. gráphō „пиша") Рисувателна дъска за големи чертежи.

мегаéрг (*мега-* и *ерг*) Единица за измерване на работа, която е равна на 1 милион ерга.

мегали́т (*мега* и гр. líthos „камък") Огромен камък от древно време, който обикновено служел за надгробен паметник.

мегало- = мега-.

мегалогáстрия (*мегало-* и гр. gastér, trós „стомах") *мед.* Увеличение на стомаха, голям стомах.

мегалозáвър (*мегало* и гр. sáuros „гущер") Голям до 10 метра изкопаем гущер.

мегалокефáл (*мегало-* и гр. kephalé „глава") Човек с неестествено голяма глава.

мегаломáн (гр. megalomanés) Който страда от мегаломания; маниак.

мегаломáния (*мегало-* и гр. mania "лудост") 1. *мед.* Болестно състояние, при което болният се мисли велик в някоя област; болезнена страст за величие. 2. *прен.* Надменност, надутост, прекалена гордост.

мегалоцефáл = мегалокефал.

мегалоци́т (*мега-* и гр. kýtos „съд") Неестествено голямо червено кръвно тяло.

мегамéтър (*мега-* и гр. métron „мярка") 1. Уред за измерване дължината по море. 2. Единица мярка за дължина, която е равна на един милион метра.

мегани́т (от гр.) Вид избухливо вещество.

мегаóм = мегом.

мегапарсéк (*мега-* и *парсек*) Единица за измерване на звездни разстояния, която е равна на 1 милион парсека.

мегáрска шкóла (от собс.) Основана през IV в. пр. н. е. философска школа от Евклид в гр. Мегара, която се опитвала да примири учението на Сократ за доброто с учението на елеатите за единното, неизменно битие.

мегаскóп (*мега-* и гр. skopéō „гледам") 1. Оптически инструмент за разглеждане на малки скъпоценни камъни. 2. Уред за възпроизвеждане върху екран образ на непрозрачен предмет в много увеличен вид.

мегаскопи́чен (от гр.) Голям, уголемен.

мегатéрий (*мега-* и гр. therion „звяр") Гигантско изкопаемо бозайно животно, което стигало до 2 метра височина и 5 метра дължина.

мегатóн (*мега-* и *тон*) Експлозивна мощност, равна на един милион тона.

мегафóн (*мега-* и гр. phōnē „звук") 1. Електроакустичен високоговорител. 2. Голям усилвател на звук; рупор, високоговорител.

мегахéрц (*мега-* и *херц*) *физ.* Единица мярка за честота (на високочестотен променлив електрически ток), равна на един милион херца (по името на откривателя на електрическите вълни Херц — 1857—1894 г.).

мегаци́къл (*мега-* и гр. kýklos „кръг") = мегахерц.

мегда́н (тур. meydan от ар.) Площад, стъгда.

мéгер (от гр. mégas „голям") Уред за измерване на големи електрически съпротивления (до 10 хиляди мегаома).

Мегéра (гр. Mégaira) 1. *мит.* Една от трите еринии, богините на отмъщението. 2. *прен.* Зла и свадлива жена.

мегóм (*мега-* и *ом*) Единица мярка за електрическо съпротивление, равна на един милион ома.

меда́л (фр. médaille от ит. medaglia) 1. Даван за високи заслуги почетен отличителен знак, обикновено във вид на кръгла метална пластинка, най-често с релефно изображение и надпис. 2. Подобен знак, издаван и раздаван по случай някое историческо събитие или в чест на някое лице.

медалиóн = медальон.

медали́ст (от фр.) Получил медал поради някаква заслуга или отличие.

медальóн (ит. medaglione) 1. Ювелирно, най-често кръгло или елипсовидно украшение във вид на кутийка за поставяне малко портретче, коси или други скъпи неща, което се носи на шия, окачено на верижка. 2. *арх.* Слабо изпъкнало изображение или орнамент в кръгла или елипсовидна рамка, което служи за украшение. 3. В нумизматиката — всяка златна сребърна или бронзова монета от древна Гърция и Рим, която има размери и стойност, по-големи от обикновените. 4. Ястие от месо, нарязано на кръгчета или на елипси, подобни на медальон, изпържено в мазнина и приготвено с различни подправки.

Медéя (гр. Médeia) 1. В древногръцката митология — вълшебница от Кавказ, която жестоко отмъстила на съпруга си Язон за неговата изневяра, като убила двете си деца и показала телата им на отчаяния баща. 2. *прен.* Съблазнителна, ревнива и отмъстителна жена.

меджидиé (тур. mecidiye) Турски орден, разделен на пет степени (създаден от султан Абдул Меджид — 1839—1861 г.).

меджиди́я (тур. mecidiye) Сребърна турска монета от 20, 10, 5, 2 и 1 гроша (по името на султан Абдул Меджид).

меджли́с (тур. meclis от ар.) 1. Народното събрание в Турция. 2. Съвет при административен управител в Турция, създаден през 1867 г. 3. Съдилище от първа инстанция, създадено в Турция през 1869 г. 4. В Иран — долната камара на парламента.

меджи́я (тур. medet „помощ") Доброволен колективен труд при полска работа, строеж на жилище и др. подобни.

медзосопра́н(о) = мецосопра́н(о)

медзоти́нто = мецотинто

медиа́лен (лат. mediālis) Среден, срединен; м е д и а л е н з а л о г — възвратен залог.

медиа́на (лат. mediāna „средна") 1. *мат.* Отсечка, която съединява върха на триъгълника със средата на срещуположната му страна. 2. В статистиката—средно или централно значение.

медиа́нен (лат. mediānus) Среден, средищен, срединен.

медиа́нта (лат. medians, antis) *муз.*

Третата и шестата степен на диатоническата гама.

медиатизация (фр. médiatisation от лат. medius „среден") *ист.* В началото на XIX в. — превръщане на немските владетелни князе от самостоятелни членове на Германския имперски съюз в подвластни на друга поголяма германска държава, която била член на същия съюз.

медиатори (лат. mediatōres „посредници") Изработвани в животински организъм химически вещества, чрез които се предават импулсите от нерва на изпълнителния орган или от една нервна клетка на друга.

медиация (лат. mediatio) Посредничество (особено в международните отношения).

медиевал (фр. médiéval от лат. medius „среден" и aevum „век") Печатарски шрифт, който наподобява латински средновековен шрифт.

медиевист (фр. médiéviste) 1. Специалист по средновековна история. 2. Писател от средните векове.

медиевистика (от лат.) Историческа наука, която се занимава със средните векове (V—XVII в.).

медик (лат. medicus) 1. Лекар. 2. Студент по медицина.

медикамент (лат. medicamentum) Лекарство, цяр.

медикаментозен (фр. médicamenteux от лат.) *мед.* Който се отнася до лекарствата или до тяхното въздействие; медикаментозно лечение — лечение, което се извършва чрез употреба на лекарства.

медикация (лат. medicatio) *мед.* Системно използуване на едно или на няколко лечебни средства.

медитативен (лат. meditatīvus) Разсъдъчен, пропит с размишления.

медитация (лат. meditatio) 1. Размишление; самонаблюдение. 2. Малко съчинение, брошура на философска или религиозна тема.

медиократия (лат. medius „среден" и гр. krátos „сила") Управление на хора от средната класа.

медисън (англ. medison) Модерен танц с умерено темпо и характерен ритъм, разпространен в Европа след 1962 г.

медиум (лат. medium „средно") 1. Според спиритистите — лице, което може да бъде посредник между хората и духовете на умрелите. 2. Фокусник. 3. *муз.* Регистър на тоновете между най-високите и най-ниските; среден регистър. 4. *грам.* Възвратен залог.

медицина (лат. medicīna) Съвкупност от науки и практически дейности за запазване здравето на човека, за предотвратяване на болестите и за тяхното лекуване; народна медицина — лекуване с билки; съдебна медицина — дял от медицината, който изучава случаите от съдебната практика и причините за насилствена смърт, телесните повреди и др.

медицинбал (нем. Medizinball) *сп.* Топка с мек пълнеж за упражнения чрез хвърляне и удряне.

медицински (лат. medicinālis) 1. Лечебен, принадлежащ, свойствен на медицината. 2. Лекарски, който се отнася до лекар.

медресе (тур. medrese) Мюсюлманско духовно училище.

Медуза (гр. Médousa) 1. *мит.* Една от трите горгони, от погледа на която хората се вкаменявали. 2. *зоол.* Морско безгръбначно мекотело с форма на звънец или чадърче.

медуларен (лат. medullāris) *мед.* Който се отнася до костния мозък.

медулит (от лат. medulla „костен мозък") *мед.* Възпаление на костния мозък.

мезалианс (фр. mésalliance) Неравен в социално отношение брак.

мезе, мезелик (тур. meze) Закуска при пиене на алкохолни напитки.

мезентерий (гр. mésos „среден" и énteron „вътрешност") *анат.* Булото, което прикрепя червата към задната стена на корема.

мезентерит (лат. mesenterītis) *мед.* Възпаление на мезентерия или туберкулоза на мезентерийните възли.

мезенхима (гр. mésos „среден" и énchyma „което се влива") *анат.* Съединителна тъкан в зародишите на повечето многоклетъчни животни и

човека; дава начало до кръвоносните съдове, гладките мускули и др.

мезо- (гр. mésos „среден") Като първа съставка на сложни думи указва на с р е д н а в е л и ч и н а или с р е д н о п о л о ж е н и е.

мезогле́я (*мезо-* и гр. gloiós „леплив") *анат.* Пихтиен безклетъчен пласт между ектодермата и ендодермата при гъби и мешести.

мезоде́рма (*мезо-* и гр. dérma „кожа") *анат.* Средният зародишен пласт, от който се развиват бъбреците, вътрешните полови органи и др.

мезоза́вър (*мезо-* и гр. sáuros „гущер") Огромно изкопаемо влечуго.

мезозо́йска е́ра (гр. mésos „среден" и zoé „живот") Четвъртата ера в геоложката история на земята — между палеозойската и неозойската, през която са господствували огромни влечуги и са се появили костни риби, птици, бозайници и дървета с листа; подразделя се на три периода; триаски, юрски и креден.

мезозо́он (*мезо-* и гр. zóon „животно") Низше паразитно животно, което е преход от най-простите (протозоа) към многоклетъчните организми (метазоа).

мезока́рп (*мезо-* и гр. karpós „плод") *биол.* Месесто или влакнесто вещество, което се намира между кората и вътрешната ципа на някои плодове.

мезокефа́лия (*мезо-* и гр. kephalé „глава") Средна големина на главата (нито брахокефалия, нито долихокефалия).

мезоли́т (*мезо-* и гр. líthos „камък") Средната епоха от каменния период, около 12 000 до 6000 г. пр. н. е., когато човек вече започва да употребява лък и стрели, оръдия на труда и др.

мезоли́тен (*мезо-* и гр. líthos „камък") Който се отнася към мезолита.

мезоло́гия (*мезо-* и гр. lógos „наука") Биологична наука за отношенията между живите организми и заобикалящата ги среда.

мезомо́рфен (*мезо-* и гр. morphé „образ") Среден по форма.

мезо́н (от гр. mésos „среден") Неустойчива елементарна частица с маса в покой, по-голяма от масата на електрона и по-малка от масата на нуклона.

мезони́н = мецанин.

мезони́т (от гр.) Изкуствен изолационен материал от пресувана дървесина.

мезореле́ф (*мезо-* и *релеф*) Средният релеф — между големия (макро-) и малкия (микро-) релеф (напр. долини, котловини и др.).

мезости́х (*мезо-* и *стих*) *литер.* Стихотворение, на което средните букви на всички стихове образуват дума или изречение; ср. акростих.

мезота́н (от гр. mésos „среден") Ароматна маслена течност, производна на салициловата киселина.

мезото́рий (*мезо-* и *торий*) Радиоактивен елемент, изотоп на радия, получаван при разпадането на тория; използува се в медицината.

мезотро́н (*мезо-* и елек*трон*) = мезон.

мезофи́л (*мезо-* и гр. phýllon „лист") *бот.* Основната тъкан на листата, която се намира между горния и долния епидермис.

мезофи́т (*мезо-* и гр. phytón „растение") 1. Ядка на зърно, от която се развиват стъблото и корените. 2. Растение, което вирее на средно овлажнена почва.

мезоцефа́лия = мезокефалия.

мейо́за, мейо́зис (англ. meiosis) *грам.* Стилен похват за намаляване на положителни качества, напр. „Пеят задоволително" вм. „Пеят много добре".

мекере́ (тур. mekâre от ар.) 1. Товарно животно. 2. Мазник, подлизурко, подлец.

меко́метър (гр. mêkos „дължина" и métron „мярка") Уред за мерене на разстояния.

мектебе́ (тур. mektep от ар.) Низше духовно мюсюлманско училище.

мелaméд (евр.) Учител в еврейско религиозно училище (хедер).

мелане́мия (гр. mélas, anos, „черен" и háima „кръв") Появяване на меланин в кръвта поради разпадане на червените кръвни телца.

мела́нж (фр. melange „смес") 1. Прежда с различни тъмни и светли влакна. 2. Плат от тъмни и светли нишки. 3. техн. Смес от кондензирана азотна киселина с 10% сярна киселина. 4. Кафе с мляко.

меланжи́рам (от фр. melanger) Смесвам в едно различни неща (цветове, течности и др.).

меланидро́за (гр. mélas, anos „черен" и hidrōs „пот") *мед.* Отделяне на пот с тъмен цвят.

менани́зъм (от гр.) Чернота на кожата, често на петна — по-тъмни и посветли.

мелани́н (от гр. mélas, anos „черен") *биол.* Черно и тъмнокафяво багрилно вещество (пигмент), което се среща в различни тъкани на животинския организъм; съдържа азот.

мелани́т (от гр.) Черен гранит.

меланоде́рмия (гр. mélas, anos „черен" и dérma „кожа") Тъмно оцветяване на кожата.

мелано́за (от гр.) 1. *мед.* Потъмняване на части от кожата, на белите дробове и на други органи. 2. Болест по лозята.

меланоти́пия (гр. mélas, anos „черен" и гр. týpos „отпечатък") Умение да се предаде снимка на черна медна плоча.

мелану́рия (гр. mélas, anos „черен" и oũron „урина") *мед.* Отделяне на тъмноцветна урина или на урина, която при стоене на въздуха потъмнява.

меланхо́лен (гр. mélas, anos и cholḗ „жлъчка") Тъжно настроен, печален, тъжен.

меланхоли́к (гр. melancholikós) 1. Който страда от меланхолия. 2. Човек, наклонен към тъжни и мрачни размишления; скръбен човек, натъжен човек.

меланхоли́чен, еланхоли́чески = меланхолен.

меланхо́лия (гр. melancholía от mélas, anos „черен" и cholḗ „жлъчка") 1. *мед.* Душевна болест, която се характеризира с потиснато настроение, отпуснатост и слабоволие. 2. Униние, тъга, печал, липса на бодрост и веселост.

мела́са (фр. mélasse от гр. mélas „черен") Захарен сироп с тъмен цвят, който се получава като остатък при производство на захар от захарно цвекло; употребява се в спиртоварната индустрия, като храна за добитъка и др.

мелдоме́тър (гр. méldō „стопявам" и métron „мярка") Уред за определяне високите точки на топене на метали и съединения.

меле́ (фр. mêlée „разбъркано") *сп.* Струпване на играчи от двата отбора при една от вратите при футбол.

ме́лез (тур. melez) Живо същество, родено от кръстосване на две различни породи или раси: ср. хибрид, мулат, метис.

мели́зма (гр. mélisma) *муз.* Мелодично украшение.

мелини́т (фр. mélinite от гр. mélinos „жълт") Силно избухливо вещество, което се добива от пикринова киселина; употребява се за пълнене на артилерийски снаряди, торпили и др.; лидит.

мелиорати́вен (от лат. melior „по-добър") Предназначен за подобрението на почвата.

мелиора́тор (от лат.) Специалист по мелиорация.

мелиора́ция (лат. melioratio „подобряване") 1. Подобряване на почвата и производителността на земята чрез редица мероприятия (торене, отводняване, напояване и т. н.). 2. Подобряване на качества, подобряване.

мелиори́зъм (от лат. melior „по-добър") Философско учение, което заема средно положение между оптимизъм и песимизъм и според което съществуващият свят не е най-добрият, нито най-лошият, но той може да върви непрестанно към подобрение и усъвършенствуване.

ме́лис (нем. Melis) Полурафинирана захар на пясък.

мели́са (гр. mélissa „пчела") Многогодишно тревисто растение с бели или жълтеникави цветове и лимонова миризма, листата му съдържат етерично масло; маточина.

мелитóза (от гр. méli, itos „мед") Захарно вещество, което се съдържа в захарното цвекло и др.

мелогрáф (гр. mélos „песен" и gráphō „пиша") 1. Който записва мелодия с ноти. 2. Уред към пиано за автоматично записване на импровизации.

мелогрáфия (от гр.) Записване на мелодия с ноти; нотиране.

мелодекламáция (гр. mélos „песен" и *декламация*) Декламиране с музикален съпровод.

мелóдика (гр. melōdiká) 1. Наука за мелодията. 2. Съвкупност от свойства и закономерности, които характеризират мелодическите явления в музиката; благозвучност. 3. *грам.* = интонация.

мелóдиум (гр. melōdion през лат.) По-старо име на хармониума.

мелодúчен (гр. melōdikós) 1. Благозвучен, с приятен тон, приятен за слуха. 2. Съгласуван с изискванията на мелодиката.

мелóдия (гр. melōdía) 1. Благозвучна последователност на тонове, която изразява основната мисъл на музикално произведение, като тоновете се свързват един с друг в определено съотношение по продължителност, височина и ритъм. 2. Благозвучие, напевност на думи и изрази и др., които действуват приятно за ухото.

мелодрáма (гр. mélos „песен" и dráma) 1. Драматическо произведение, при което актьорът рецитира текст или част от него при съпровод на музика, характеризираща психологическото състояние на героя. 2. Драматично произведение, чиито герои се отличават с преголяма чувствителност, необикновена съдба и изпадат в неестествени положения; действуващите лица се делят обикновено на порочни и морални, като в края побеждават добрите. 3. *прен.* Изразяване на чувства, които предизвикват смях или раздразнение поради своята неестественост.

меломáн (гр. mélos „песен" и manía „лудост") Пристрастен, голям любител на музиката.

меломáния (гр. melomanía) Голяма страст към музиката (особено към оперната).

меломúмика (от гр. mélos „песен" и mimikós „подражателен") Съчетание на музикално изпълнение с мимическа игра при съответна сценична обстановка.

мелопéя (гр. melopoiía) 1. Речитатив, напевно произнасяне на текст. 2. Песен за съпровод на декламация. 3. Правила за съставяне на песен у древните гърци. 4. Музика.

мéлос (гр. mélos) Напев, глас, вид мелодия.

мелотúпия (гр. mélos „песен" и týpos „отпечатък") Печатане на ноти по печатарски начин, чрез набор.

Мелпомéна (гр. Melpoménē). 1. Муза на трагедията. 2. *прен.* Театър, сценическо изкуство; трагедия, драма.

мелхиóр (фр. melchior от собс.) Сплав от мед (около 80%) и никел (около 20%), наподобяваща сребро, от която се правят кухненски прибори, монети, жици и др.

мембрáна (лат. membrāna „кожица") 1. Ципа, кожица. 2. Тънка и еластична пластинка от метал, картон, бакелит, която се употребява във всички звукопредавателни и звукоприемателни апарати (телефон, микрофон, високоговорител и др.) за преобразуване на електрическите или механични трептения в звукови вълни и обратно. 3. *анат.* Тънка ципица в ухото, която приема трептенията на звуковите вълни.

мемéнто (лат. memento „помни") Бележник за записване на неща, които човек не бива да забравя.

мемлекéт (тур. memleket) Местност, край, страна.

мемоáр (фр. mémoire) Писмено изложение по обществени, политически и международни въпроси.

мемоáри (фр. mémoires) Литературно произведение с историко-документален характер във форма на записки и спомени за минали събития, чийто съвременник или участник е бил авторът.

мемора́ндум (лат. memorandum „което трябва да се помни“). 1. Дипломатически документ, който излага подробно становището на дадено правителство по един въпрос. 2. Обяснителна бележка към дипломатическа нота за обосноваване на нейното съдържание; дава се самостоятелно като отделен документ, но без подпис и печат. 3. *търг.* Напомнително писмо. 4. Изброяване в застрахователна полица на рисковете, които се изключват от застраховка.

мемориа́л (ит. memoriale) 1. Дневник, записки, мемоари. 2. Сметководна книга за записване на търговските операции. 3. Спомен, възпоминание.

мемориа́лен (лат. memoriālis) Който служи за увековечаване на нечия памет.

мемо́рия (лат. memoria „памет“) Бележка за припомняне, записка с кратко съдържание по някой въпрос.

мена́да (от гр. mainás, ádos „беснееща“) 1. *мит.* Спътница или жрица на Бакх. 2. *прен.* Разпусната жена.

менаже́р (фр.) Ръководител, покровител. 2. Ръководител на професионален боксьор, който се грижи за неговото преуспяване.

менаже́рия (фр. ménagerie) 1. Сбирка от редки животни и птици, които се показват пред публика, поставени в клетка, или се дресират за циркови игри и упражнения. 2. *прен.* Безразборни викове и крясъци на група хора.

менажи́рам (фр. ménager) Покровителствувам, закрилям, помагам, щадя.

ме́нгеме (тур. mengeme от ит.) Уред за стягане и придаване устойчивост и неподвижност на предмети при обработката им; стегало.

менгу́ш, менгю́ш (тур. mengus от перс.) Обица.

менделе́евий (от собс.) Получен по изкуствен начин химически елемент, знак Mv, пореден номер 101; последен засега в таблицата на Д. Менделеев, по името на когото е и наречен.

менделі́зъм (от собс.) Съвкупност от правила за унаследяване на родителските белези при хибридизация, открити от чешкия естествоизпитател Грегор Мендел (1822—1884 г.), издигнати в обща теория за наследствеността, общобиологично учение за наследяване на белезите на родителите при хибридизация.

менестре́л (фр. ménestrel) Средновековен странствуващ поет-музикант в Англия и Франция, който обикновено не бил от знатен произход.

ме́нза (лат. mensa) Място за общо хранене на достъпни цени (предимно за студенти).

ме́нзула (лат. mensula „масичка“) Чертожна квадратна дъска, поставена с три винта на тринога; планшет.

мензу́ра (лат. mensūra „мярка“) 1. Градуиран висок стъклен съд за отмерване количество на течности или газ. 2. *муз.* Размерите или съотношението на различните части на музикални инструменти.

менили́т (гр. mênis „гняв“ и lithos „камък“) Вид скъпоценен камък, разновидност на опал.

менинге́я (от гр. méninx, ingos) *анат.* Мозъчна обвивна ципа.

менинги́т (от гр. méninx, ingos „мозъчна ципа“) *мед.* Възпаление на обвивните ципи на главния и гръбначния мозък, причинено от различните бактерии, вируси и др.

менингомиели́т (от гр.) *мед.* Възпаление на гръбначния мозък и неговата ципа.

мени́ск(ус) (гр. mēnîscos „луничка“) 1. Тяло с една вдлъбната и една изпъкнала повърхност. 2. Леща, оптическо стъкло, което от едната страна е изпъкнало, а от другата вдлъбнато. 3. Изпъкнала или вдлъбната повърхност на течност в тесни тръби или в капиляри.

менора́гия (гр. mēn „месец“ и rhégnymi „тропна“) Обилна менструация.

меноста́за (гр. mēn „месец“ и stásis „спиране“) Спиране на менструацията; аменорея.

менструа́лен (лат. menstruālis) Който се отнася до менструацията.

менструа́ция (лат. menstruatio от menstruus „месечен“) Всекимесечно кръ-

вотечение от детеродните органи на полово зряла жена.

мéнта (лат. mentha) 1. Многогодишно тревисто растение с бели или възморави цветове и ароматни листа, чиято отвара се употребява като лекарство за успокояване на стомашни и чревни болки; нане. 2. Масло от това растение. 3. *разг.* Лъжа, измама.

ментóл (лат. mentha и oleum „масло") Органическо съединение, което е главна съставна част на ментовото масло; употребява се като успокояващо болките и обеззаразяващо средство.

мéнтор[1] (от собс.) 1. Ръководител, възпитател, наставник, учител. 2. Нравоучител, досаден съветник (по името на Ментор, възпитателя на Телемах, сина на Одисей).

мéнтор[2] (от собс.) *биол.* Разработен от Мичурин (1855—1935 г.) метод за насочено въздействие на хибридни растения чрез присаждане за повишаване на жизнеността им и променяне на някои качества на растенията.

мéнторски (от собс.) Наставнически, поучителен, нравоучителен; досадно наставнически.

менуéт (фр. menuet) 1. Старинен френски танц в $^3/_4$ такт, изпълняван от двама души с реверанси, на мода до края на XIX в. 2. Музика за такъв танц. 3. Музикално произведение в същия такт, обикновено част от соната или симфония.

менхи́р (келт.) Доисторически паметник от неолита във вид на побит вертикален камък или каменен стълб в Скандинавия, Франция, Англия и др.

меншеви́зъм (от рус.) *пол.* Дребнобуржоазно, опортюнистическо и противореволюционно течение в Русия, агентура на буржоазията в работническото движение. Отрича нуждата от марксическа партия и нейната революционна програма.

меншеви́к (рус.) Привърженик на меншевизма.

меншествó (рус.) Малцинство.

меню́ (фр. menu) 1. Подбор от ястия за банкет. 2. Списък на ястията в един ресторант. 3. Ястията, приготвени за един обяд или една вечеря.

мерá (тур. mera от ар.) Свободна общинска земя за пасбище.

мерáк (тур. merak) Грижа, мисъл, силно желание за нещо, страст за нещо.

мераклия́ (тур. merakli) Който има силно желание за нещо, пристрастен към нещо.

мéргел (нем. Mergel) Утаечна глиненоваровита скала, съставена от калциев и магнезиев карбонат и глина (20—80%); служи за строителен материал и за суровина при производство на цимент, хидравлична вар, изкуствен тор и др.

мердевéн (тур. merdiven) Стълба.

мерджáн (тур. mercan) Корал.

меремéтя (тур. meremet „малък ремонт") от ар. 1. Ремонтирам, поправям, особено покрив. 2. *разг.* Бия, натупвам.

мерéтски (тур. meret) Проклет, противен, нежелателен.

меридиáн (лат. meridiānus „полудневен") Мислената кръгова линия, която минава през полюсите на земното кълбо и пресича екватора под прав ъгъл; наречен е меридиан (полудневна линия), понеже по всичките точки на един меридиан астрономически пладне е в един и същ момент.

меридиáнен (лат. meridiānus) Който се отнася, принадлежи или се намира на меридиан.

меридионáлен (лат. meridionālis) С посока от север към юг.

меринóс (исп. merinos *мн. ч.*) 1. Порода испански овце с тънковлакнеста и мека вълна. 2. Вълна или плат от вълната на тази овца.

меринофлáйш (*меринос* и нем. Fleisch „месо") Порода овца, която дава тънка вълна и много месо.

меристéма (гр. maristés „делител") *биол.* Тъкан при растенията, която е образувана от деленето на клетки и самата образува тъкани чрез делене; образувателна тъкан, която дава начало на трайните тъкани.

мерите́р(ий) (от собс. Moeris и гр. thēríon „звяр") Изкопаем немного голям бозайник с хобот; живял в първата половина на третичния период.

меркантúлен (фр. mercantile) 1. Който е основан на меркантилизма. 2. *прен.* Търгашески, спекулантски, много пристрастен към печалба.

меркантилúзъм (фр. mercantilisme) 1. Икономическа теория и политика, появила се към края на XV в. и господствувала в Европа до XVIII в., която погрешно смятала парите за богатство и затова се стараела да увеличи износа, а да намали вноса, за да натрупа повече злато и сребро в държавната каса. 2. *прен.* Дребна пресметливост, търгашество, стремеж само към материални изгоди.

меркантилúст (от фр.) 1. Последовател на меркантилизма. 2. *прен.* Търгаш.

меркаптáн (к. лат. mercurius „живак" и captans „поемащ") Спирт, в който кислородът е заменен със сяра.

меркуриáлен (от лат. mercuriālis) Живачен.

меркуриализáция (лат. mercurialisatio) Продължително вземане на минимални количества живак с лечебна цел.

меркуриалúзъм (от фр.) Отравяне с живак.

Меркýрий (лат. Mercurius) 1. *мит.* Древноримски бог на красноречието, на търговията, на крадците и вестител на боговете; в Гърция — Хермес. 2. *астр.* Най-близката до Слънцето планета. 3. *прен.* Вестител, пратеник. 4. *хим.* Живак.

мермéр (тур. mermer от гр.) Мрамор.

меродúя (гр. myrōdiá „приятен дъх") 1. Растителна подправка за ястия. 2. Смес от сол, чубрица, полски билки и червен пипер; шарена сол. 3. Магданоз.

мерсеризáция (от собс.) 1. Обработване на памучна прежда или плат с концентриран разтвор от натриева основа за придаване лъскавина, гладкост, здравина, еластичност и други качества (по името на англичанина Мерсер). 2. Обработка на целулоза с разтвор от натриева основа, за да стане годна за производство на вискоза.

мерсú (фр. merci) Благодаря.

мертéк (тур. mertek) Греда.

мéрхаба, мáраба (тур. merhaba) Здравей! Добре дошъл!

мéса (лат. missa, фр. messe) 1. *рел.* Католическа литургия. 2. *муз.* Голямо религиозно музикално произведение за солисти, хор и орган (или оркестър), написано върху установен латински текст от католическа литургия и предназначено за изпълнение обикновено по време на богослужение.

месáл (от лат. mensa „маса") 1. Покривка, с която се завива тесто. 2. Домашна покривка за маса.

Месалúна (лат. Messalina) 1. Съпруга на император Клавдий, известна с безнравствения си и порочен живот. 2. *прен.* Развратна жена.

месианúзъм, месиáнство (от собс.) 1. Учение в някои религии за идване на избавител (месия). 2. Реакционно учение за особената роля на някой народ в историята на човечеството, използувано за насаждане на шовинистични идеи.

месидóр (фр. messidor от лат. messis „жътва" и гр. dōron „дар") Месец на жътвата, десетият месец (19—20 юни до 18—19 юли) във френския революционен календар, въведен от Конвента през 1793 г.

мéсинг (нем. Messing) Сплав от мед и цинк; пиринч.

месúт(ин) (нгр. mesitēs) 1. Посредник; комисионер. 2. Посредник, който търси клиенти на отделно лице или предприятие по нереден начин.

месúя (евр.) 1. Според еврейските пророци — спасител, който щял да възстанови еврейското царство. 2. Христос. 3. *прен.* Спасител, избавител.

месонúт (от гр. mésos „среден") Строителен материал, получен след специална обработка на дървени стърготини чрез пара, пресуване и прибавка на други вещества.

мéсур (нем. Messuhr) Механизъм във формата на часовник с циферблат и стрелки за много точно определяне деформацията при изпитване на материали (до 0,01 мм).

метабáзис (гр. metábasis „преминаване") 1. Отклоняване като софистически похват при спор за изоставяне

на един въпрос и преминаване към друг, който няма нищо общо с първия. 2. *езиков.* Употреба на части на речта с несвойствена за тях синтактична функция.

метáбола (гр. metabolé) *литер.* Риторическа фигура, при която думи се повтарят след няколко други за засилване на мисълта, но в друг ред.

метаболúзъм (гр. metabolḗ „промяна") Обмяна на веществата в един жив организъм.

метаболúт (от гр. metabolḗ „промяна") *биол.* Продукт, получен при обмяна на веществата в един организъм.

метабóлия (гр. metabolía „промяна") Изменяне формата на тялото в някои низши организми.

метагалáктика (гр. metá „зад", „през" и *галактика*) *астр.* Съвкупност от всичките известни засега галактики, включително и нашата галактика.

метагенéза (гр. metá „през" и génesis „рождение") *биол.* Редуване на поколения, при което полово поколение се заменя от едно или няколко поколения, които се размножават безполово (вегетативно).

метагеомéтрия (гр. metá „извън" и *геометрия*) Математическа наука, която изследва свойствата на пространства с много измерения.

метагрáма (гр. metá „след" и grámma „писмо") 1. Послепис. 2. Размяна на букви в една дума, за да се получи друга дума; ср. анаграма. 3. Езикова загадка за прибавяне на букви или срички към дадена дума, за да се получи нова, напр. Рим — грим. 4. Разместване на първите букви в две думи за комичен ефект или за образуване на нови, напр. Лидия Цачева = Цидия Лачева.

метаграматúзъм (гр. metagrammatismós) Разместване на буквите в една дума, за да се получи друга дума: осем — месо, бук — куб.

метазóа (гр. metá „след" и zṓē „живот") Организми с множество клетки, които изграждат тъкани, образуващи органи и системи и изпълняващи различни функции; прот. протозоа).

метакрúтика (гр. metá „след" и *критика*) Критика на критиката.

метаксéния (гр. metá „през" и xénos „чужд") Изменение на формата, оцветяването и на други особености на плода на дървета и растения поради оплождане с прашец от друг сорт или вид.

метáл (лат. metallum от гр. métallon) Химически елемент със специфични свойства, добър проводник на топлината и електричеството, твърд (само живакът е течен), с блясък (има около 80 метала); черни метали — желязо и сплавите му (чугун, стомана); цветни метали — мед, олово, никел и др.; благородни метали — злато, сребро, платина; тежки метали — желязо, мед, сребро, злато, платина и др.; леки метали — алуминий, магнезий, натрий и др.; радиоактивни метали уран, радий, торий.

метáлен, металúчески (от лат.) 1. Който е от метал или съдържа метал. 2. Свойствен на метал. 3. Който се отнася до обработка на метали. 4. *прен.* Звънък, рязък, остър.

метализáтор (н. лат. metallisātor) 1. Уред или уредба за метализация. 2. Метал или сплав, с които се покрива повърхност на друг метал или се насища нещо с тях.

метализáция (фр. métallisation от лат.) 1. Покриване повърхността на някое изделие с метал. 2. Превръщане в метал. 3. Просмукване с железни или медни окиси на дърво за предпазване от гниене.

метализúрам (фр. métalliser) 1. Покривам с тънък пласт метал. 2. Просмуквам дърво, карам да попие метален окис за предпазване от гниене.

металúк (от гр.) Работник от металната индустрия; металоработник.

металогéния (гр. métallon и génos „род") Дял от металознанието, който изучава полезните изкопаеми.

металóгия (гр. metá „след" и lógos „дума") *литер.* Употреба на думите в преносно значение. Стилните фигури и тропи са металогии.

металогрáфия (гр. métallon и gráphō

„пиша") 1. Дял от металознанието, който изучава кристалиния строеж на металите и сплавите. 2. Изкуство да се гравира върху метал. 3. Печатане с гравирани или разядени от киселини метални печатни форми с вдлъбнати печатни елементи.

металоúд (гр. métallon и éidos „вид") Всяко химически просто тяло, което не е метал (хлор, бром, йод, кислород, водород, сяра, азот, фосфор, арсеник, въглерод, силиций, бор, флуор, антимонит и др.); неметали.

металокера́мика (гр. métallon и *керамика*) Получаване на машинни части и други изделия от метален прах чрез пресуване при голямо налягане и висока температура.

металотера́пия (гр. métallon и *терапия*) Приложение на металите при лекуване.

металофи́зика (гр. métallon и *физика*) Дял от физиката, който изучава строежа и свойствата на металите и металните сплави.

металофо́н (гр. métallon и phōné „глас") Музикален инструмент от наредени метални пластинки) в различен строй, по които се удря с дървени чукчета.

металохи́мия (гр. métallon и *химия*) Химия на металите, химическото разлагане на металите, изучаване на химическите свойства на металите.

металохро́мия (гр. métallon и chróma „боя") Изкуство за оцветяване повърхността на метални изделия.

металу́рг (гр. metalloûrgos) Специалист по металургия.

металу́ргия (гр. métallon и érgon „дело") 1. Съвкупност от приложни науки, които изучават свойствата на металите и сплавите, начините за тяхното получаване от руди и обработването им до състояние за по-нататъшна технологична обработка. 2. Метална индустрия.

метаме́р (от гр.) 1. Съставка на организъм, който е от еднородни части. 2. Всяко вещество, което проявява качества на метамерия.

метаме́рия (гр. metá „след" и méros „част") 1. Животинско тяло, съставено от редица еднородни части. 2. Изомерия, при която две еднакви по химически състав вещества се различават по свойства, понеже техните радикали заемат различно положение.

метаморфи́зъм (от гр. metamorphóō „изменям") Процес, при който първични скали претърпяват големи изменения по отношение на своята структура, минерален или дори химически състав под влияние на нова обстановка в земните недра: температура, налягане, химическо въздействие.

метаморфо́за (гр. metamórphōsis) 1. Видоизменение, преобразяване, промяна на формата. 2. *биол.* Преминаване от една форма в друга с придобиване на нов външен вид и нови функции, напр. личинката в какавида, а какавидата в насекомо. 3. *мит.* Превръщане на човек в животно, растение, камък и пр.

метаморфози́рам (от гр. metamorphóō „преобразявам") Изменям състав или структура, преобразявам.

метампсихо́за = метемпсихоза.

мета́н[1] (фр. méthane от гр.) Блатен газ, съединение на въглерод и водород, безцветен газ, мъчно разтворим във вода; смесен с въздух и кислород, избухва при запалване; образува се при гниене на органически вещества без достъп на въздух в дъното на блата и рудници.

мета́н[2], **мета́ние** (гр. metánoia „покаяние") 1. *рел.* Нисък поклон при молитва в знак на почит. 2. *прен.* Прекалена почит с користна цел, раболепие.

метано́л (фр. méthane и лат. oleum „масло") Дървесен или метилов спирт.

метанта́нк (*метан* и *танк*) Затворен резервоар, в който при липса на въздух се извършва биологично разлагане на утайка от канални води.

метапла́зия (гр. metáplasis „преобразяване") *биол.* Преобразуване на тъкан на един организъм в друга, сродна на нея тъкан, напр. хрущял в кост.

метапла́зма (от гр. metaplássō „пре-

образувам") 1. Преобразуване, преформиране, промяна. 2. *грам.* Образуване нова форма на дума чрез промяна; дублет.

метапсйхика (гр. metá „след" и *психика)* Дял от психологията, изучаващ прояви на душевния живот, които са извън обикновените явления.

метапсихóза= метемпсихоза.

метаргóн (от гр. metá и érgon „дело") Безцветно въздухообразно тяло, което се намира в атмосферата.

метасоматóза (гр. metá „след", „през" и sôma, atos „тяло") Природен процес, при който отделни минерали или скали чрез изменения на химическия им състав се заместват от други минерали или скали.

метастáза (гр. metástasis „преместване", „разместване") 1. *мед.* Пренасяне на първично болестотворно огнище (микроби, ракови клетки) по кръвен или лимфен път до други части на организма. 2. Вторични болестни огнища поради разнасяне на заразата.

метастрóфа (гр. metastrophé) Преобръщане, промяна, даване друга насока.

метатéза (гр. metáthesis „преместване", „разместване") 1. *езиков.* Разместване на звукове в една дума: пергел и пелгер, гърне и грънци. 2. *геол.* Обогатяване на горните части на рудни находища със злато, сребро, мед и др. поради изветряне на скалите.

метатóния (гр. metá „след" и tónos „ударение") *грам.* Преместване на ударението на една дума върху друга сричка често по метрически съображения.

метафáза (гр. metá „след" и *фаза)* Втората фаза от непрякото деление на половите клетки; ср. кариокинеза.

метафизйк (от гр.) 1. Последовател на метафизиката; който е с метафизически възгледи. 2. *прен.* Човек, който е склонен към отвлечени и безполезни умувания.

метафйзика (гр. metá „след" и „physiká „природни неща") 1. Съчинение на Аристотел, в което се разглеждат най-общите въпроси на битието и познанието (издателят на съчинението му Андроник Родоски поставил това заглавие, понеже то следвало след съчинението „Физика"). 2. В идеалистическата философия — система от възгледи, според които явленията се разглеждат изолирано, независимо едно от друго, неизменни и недостъпни за опита. 3. Антинаучни възгледи за духовни първоначала на битието (бог, душа и пр.), които са недостъпни за експериментално изследване. 4. *прен.* Отвлечена и малко понятна мисъл.

метафизйчески (от гр.) 1. Който се отнася към метафизиката, следващ метафизиката; противодиалектически. 2. Свръхопитен, свръхестествен; отвлечен, нереален; неясен.

метáфора (гр. metaphorá „пренасяне") *литер.* Стилна фигура, при която качества на одушевени предмети се приписват на отвлечени и неодушевени и обратно; преносно значение на дума поради сходство, аналогия и др. (кадифен глас, златен човек, Балканът пее).

метафорйчен, метафорйчески (гр. metaphorikós) 1. Иносказателен, с преносно значение. 2. Който съдържа метафори.

метафрáза (гр. metáphrasis) *литер.* Точно предаване на една фраза или израз с други думи; превръщане в друг израз със запазване на мисълта и смисъла.

метахронйзъм (от гр. metachrónios „станал по-късно") Поставяне на едно събитие по-късно от времето, когато е станало.

мéтвурст (нем. Mettwurst) Вид салам от месо без тлъстина.

метéк (гр. métoikos) *ист.* Преселник в древна Атина, който плащал данъци, но нямал политически и граждански права; метеките били предимно занаятчии и търговци.

метемпсихóза (гр. metempsýchōsis) Според различни вярвания на индуси, питагорейци, теософи и др. — преселване на душите от едно тяло в друго или в друго живо същество след смъртта на човека.

метемптóза (гр. metémptōsis „изпа-

дане") *астр.* Изпускане по три дни на всеки 400 години от григорианския календар, за да се изравни календарната година с астрономическата (изпуска се по един ден от високосните години, които завършват на две нули и първите им две числа не се делят на 4, напр. от периода 1700—2000 година няма да бъдат високосни годините 1700, 1800 и 1900, понеже 17, 18 и 19 не се делят на 4 без остатък, а 2000 година ще бъде високосна, понеже 20 се дели на 4).

метеоаеробюлетúн (от гр.-фр.) Сведения за времето, предназначени за въздухоплавателите.

метеóр (гр. metéōros „намиращ се високо") **1.** Явление, което става високо в атмосферата. **2.** Блясък във високите слоеве на земната атмосфера, породен от малки частици материя, които влитат в атмосферата на Земята с големи, космически скорости; „падаща звезда". **3.** *прен.* Всичко, което се появява неочаквано, предизвиква ефект и бързо изчезва.

метеóрен (от гр.) Произлизащ от метеор; който е присъщ на метеор или прилича на него.

метеорúзъм (гр. meteōrismós „издутина", „възвишение") *мед.* Подуване на корема поради събиране на газове в стомаха и червата.

метеорúт (от гр. metéōros) Достигнало до Земята метеорно тяло, което не се е стопило във въздушното пространство и пада във вид на железни или каменни отломки.

метеорогрáф (гр. metéōros и gráphō „пиша") Сложен метеорологичен уред за едновременно непрекъснато и автоматично записване на различни метеорологични данни: температура, налягане, влажност на въздуха, сила и посока на вятъра.

метеорогрáфия (гр. metéōros и gráphō „пиша") Описване на метеорите.

метеоролúт (гр. metéōros и líthos „камък") Камък от метеорит; аеролит.

метеоролóг (гр. meteōrológos) Специалист по метеорология.

метеоролóгия (гр. meteōrologia) Наука за свойствата на земната атмосфера и извършващите се в нея явления, за промяната на времето и климата и техните елементи — температура, влажност, налягане, облачност, вятър и др.

метерúз (тур. metris от перс.) **1.** Дупка в крепост за стреляне; бойница. **2.** Скривалище за безопасно стреляне; окоп.

метизáция (фр. métisation от исп. mestizo „смесен") Кръстосване на животни от различни породи, но от един вид за подобряване на тяхната продуктивност, издръжливост и др.

метúл[1] (фр. méthyle от гр. methýlion) Въглеродна група, едноатомен радикал, която влиза в състава на много органични съединения.

метúл[2] (от гр.) **1.** Вид чернодробен паразит, който поразява овцете и други домашни животни. **2.** Болест, причинена от този паразит; метилявост, росница.

метиламúн (фр. méthyle и *амин)* Газ, най-простият амин, който прилича на амоняка.

метилвиолéт (фр. méthyle и *виолет)* Виолетова органична боя с много голямо приложение в индустрията при производство на химически моливи, мастило, ленти за пишещи машини, в медицината като индикатор и др.

метиленблáу (нем. Methylenblau) **1.** Органично синьо багрило за боядисване на памучни тъкани в светлосин цвят. **2.** Антисептично средство против палудизма, бленорагията и др.

метилорáнж (*метил* и фр. orange „портокал") Оранжево багрилно вещество, което служи най-често като индикатор при лабораторни опити.

метúс (фр. métis от исп. mestizo „смесен") **1.** Потомък от две различни раси; мелез. **2.** Животно или растение, което е резултат от кръстосването на различни породи.

мéтод (гр. méthodos) Начин, подход за теоретическо изследване или за практическо прилагане на нещо; м а р к с и с т к и   д и а л е к т и ч е с к и   м е т о д — научен метод за познание на света и за революционно преустройство на действителността.

методизъм[1] (от гр.) Строга последователност в работа, научно изследване или преподаване; плановост, системност.

методизъм[2] (фр. méthodisme от гр.) *рел.* Клон от протестантството, който изисква точно изпълнение на обредите и методично проповядване на Евангелието.

методик (гр. methodikós) 1. Опитен преподавател, който познава методиката на предмета си. 2. Специалист по методика (2).

методика (гр. methodiké) 1. Съвкупност от способи и начини за най-целесъобразно извършване на някоя работа. 2. Дял от педагогиката, който излага методите за преподаването на даден учебен предмет. 3. Учебен предмет и учебник по тази наука.

методист (фр. méthodiste от гр.) 1. Последовател на методизма. 2. Методик.

методичен, методически (гр. methodikós) 1. Системен, съобразен с изискванията за последователност в работата. 2. Съгласен с методиката; целесъобразен, планомерен.

методолог (от гр.) Познавач на научния метод на някоя наука.

методология (гр. méthodos и lógos „наука") 1. Наука за метода на научното изследване, учение за научния метод. 2. Съвкупност от методите при научно изследване.

метол (фр. méthol от гр.) Безцветно кристално вещество, лесно разтворимо във вода, което се употребява като проявител при фотографията.

метонимия (гр. metōnymía „преименуване") *литер.* Стилна фигура, при която една дума се употребява вместо друга поради някаква връзка между понятията: злато вм. пари.

метоп(а) (гр. métōpon „чело") 1. *арх.* Мраморна плоча най-често с релефни изображения между триглифите на фриз в дорийския стил. 2. Разстояние между триглифите.

метопоскопия (гр. métōpon „чело" и skopéō „гледам") Гадаене по външния изглед на челото.

метох (гр. métochos „имащ дял", нгр. metóchi) 1. Имот на манастир в друго селище. 2. Малък манастир или жилище за монаси, което принадлежи на някой манастир и се намира в друго селище.

метраж (фр. métrage) Дължина, изразена в метри.

метранпаж (фр. metteur en pages) Словослагател, който ръководи другите словослагатели и свързва шпалтите на страници.

метреса (фр. maîtresse) Любовница, която живее за сметка на любовника си; държанка.

метрика[1] (гр. metriké) 1. *литер.* Учение за стихотворните размери и ритъма в една литература. 2. Съвкупност от стихотворните размери на една литература. 3. Строеж на стих или стихотворение с оглед на неговия размер. 4. *муз.* Наука за метрума, конкретните белези на метрума в отделните музикални произведения. 5. *муз.* Съотношение на продължителността на тоновете.

метрика[2] (гр. mētrikós „майчин") Извлечение от метрическата книга за датата на раждането.

метрит (от гр. mētra „матка") *мед.* Възпаление на матката.

метричен, метрически[1] (гр. metrikós) Който се отнася към метър или метрика[1]; м е т р и ч е с к а с и с т е м а — десетична система за мерки, на която основна единица за дължина е метърът, за тежина — грамът, за течности — литърът, приета във всички страни без САЩ и страните на Британската общност; м е т р и ч е с к и т о н — 1000 кг; м е т р и ч е с к и к в и н т а л — 100 кг; м е т р и ч е с к о с т и х о с л о ж е н и е — основано на редуването на дълги и кратки срички, за което класически образец е гръцкото и латинското стихосложение.

метрически[2] (гр. mētrikós „майчин") Предназначен за записване ражданията и умиранията; м е т р и ч е с к а к н и г а — църковна или гражданска книга, в която се записват ражданията, женитбите, умиранията; м е т р и ч е с к о с в и д е т е л с т-

в о — свидетелство, удостоверение за датата на раждането.

метро́ = метрополитен.

метроло́гия (гр. métron „мярка" и lógos „наука") Наука за мерките и теглилките, описание на всички видове мерки.

метрома́н (от гр.) Лице, което има манията да пише стихове.

метрома́ния (гр. métron „стихотворна стъпка" и manía „лудост") Мания за писане на стихове.

метроно́м (гр. métron „мярка" и nómos „закон") *муз.* Уред, издаващ отривист звук, с който се измерва темпото в музиката.

метрополите́н, метро́ (фр. métropolitain от гр.) Градска подземна (в тунели) и отчасти надземна електрическа железница.

метропо́лия (гр. mētrópolis) 1. В древна Гърция — град по отношение на основаната от него колония, град — майка на колонията. 2. Престолен или главен град по отношение на другите по-малки градове. 3. Колониална държава по отношение на колониите си.

ме́трум (лат. metrum от гр.) *муз.* Редуване на опорни и неопорни, равни по продължителност отсъси от време, т. е. симетрично разпределение на силните и слабите времена в такта.

ме́тчик (рус.) 1. Сечиво за правене на вътрешна винтова резба в отвърстие; винторез. 2. Инструмент за изваждане на сондажни уреди, когато се счупят или повредят в сондата.

ме́тър (от гр. métron) 1. Основна единица за дължина в метрическата система, която е равна приблизително на една четиридесетмилионна част от земния меридиан. 2. Предмет за мерене дължина в размер на един метър, обикновено разделен на сантиметри и милиметри. 3. Разстояние, измерено с такава мярка. 4 Квадратен метър. 5. *муз.* Метрум.

Мефисто́фел (нем.) 1. Злият дух-изкусител в легендата за Фауст, герой на трагедията „Фауст" от Гьоте. 2. *прен.* Зъл дух, изкусител, сатана.

мефисто́фелски (от собс.) Дяволски, зъл, прелъстителен.

мефити́зъм (фр. méphitisme от гр.) 1. Зловоние, развала на въздуха от зловонни изпарения. 2. Вдишване на отровни пари и предизвиканото от тях отравяне.

мефити́чески (фр. méphitique от гр.) Зловонен, смрадлив, заразен.

механа́ (тур. meyhane) Кръчма, пивница.

механиза́тор (лат. от гр.) 1. Лице, което въвежда механизация. 2. Работник, който обслужва земеделски и други селскостопански машини.

механиза́ция (от гр. mēchanḗ „оръдие") Заменяне на физическия, а понякога и на умствения труд в производството с машини и механизми, въвеждане на машини в производството.

механизи́рам (гр. през нем.) Снабдявам с машини, въвеждам машини вместо физически, а в някои случаи и умствен труд в производството.

механи́зъм (гр. mēchanḗ „оръдие" през нем. Mechanismus) 1. Система от изкуствени тела, съединени подвижно така, че извършват точно определено движение с определена цел; едно от тия тела е неподвижно, други са двигателни, а трети са движени (водими). 2. Съвкупност от частите на една машина, които са свързани помежду си. 3. Съвкупност от състояния и процеси, които претърпява едно химическо или физическо явление. 4. *прен.* Вътрешно устройство на някаква дейност.

меха́ник (гр. mēchanikós) 1. Специалист по механика. 2. Техник или работник, който се грижи за правилното действие на машини, монтира ги и ги поправя при малки повреди.

меха́ника (гр. mēchanikḗ) 1. Наука за движението и равновесието на телата под действието на физическа сила. 2. Строене на машини, поправяне на машини. 3. Устройство, същност на нещо; ф и н а м е х а н и к а — индустрия на леки машини (сметачни, пишещи, телефонни апарати и т. н.); н е б е с н а м е х а н и к а — наука за движението на небесните тела.

механистѝчен, механистѝчески (от гр.) Който се отнася до механизъм; механистически материализъм = механицизъм.

механицѝзъм (гр.-лат.) Философско учение, което обяснява развитието на природата и обществото чрез законите за механичното движение на материята; механистически материализъм.

механѝчен, механѝчески (гр. mēchanikós) 1. Присъщ на механизъм или на механиката. 2. Основан върху принципите и законите на механиката. 3. Който действува с механизъм. 4. *прен.* Несвързан със съзнанието, действуващ по навик, без участие на волята; машинален, безсъзнателен.

механогрáфика (от гр.) Механическа живопис, живопис без художествени достойнства.

механоламаркѝзъм (гр. mēchanḗ „оръдие" и *ламаркизъм)* Направление в еволюционното учение, което погрешно смята, че организмите се приспособяват към всички изменения на средата, отрича творческата роля на естествения подбор и признава някаква първоначална целесъобразност в живата природа.

механотерáпия (гр. mēchanḗ „оръдие" и *терапия) мед.* Лекуване с физически упражнения при помощта на специални апарати.

мехáри (ар.) Бърза африканска едногърба камила.

мехлéм (тур. melhem от ар.) Мас за рани; помада.

мецанѝн (ит. mezzanino) Полуетаж между партера и първия етаж.

меценáт (от собс.) Богат и щедър покровител на науката и изкуството (по името на Меценат (74 г. пр. н. е. до 8 г. на н. е.), римски държавник и покровител на науката и поезията).

мецосопрáн(о) (ит. mezzo-soprano) 1. *муз.* Женски глас, среден по височина между сопрано и алт. 2. Певица с такъв глас.

мецотѝнто (ит. mezzo-tinto) 1. Вид ръчен начин на приготвяне форма за дълбок печат. 2. Гравюра, напечатана по този начин.

мечéт (тур. mesçit от ар.) Мюсюлмански молитвен дом, джамия; викало на минаре.

мешé (тур. meşe) Дъб.

мешѝн (тур. meşin) Обработена овча кожа за подплата на обувки и др. кожарски изделия.

мешчáнин, мещáнин (рус.) *ист.* В дореволюционна Русия — дребен буржоа, човек с ограничени собственически интереси и тесен обществен кръгозор, предимно занаятчии, дребни търговци.

ми (ит. mi) *муз.* Сричково наименование на една от основните степени; бележи се с латинската буква е.

миáза (от гр. miáinō „осквернявам") Заболяване на човека и животните поради проникване и развъждане на личинки от мухи в различни места на тялото.

миáзма, миáзъм (гр. míasma) Вредно изпарение, болестотворно изпарение; зараза.

миазматѝчен, миáзмен (от гр.) Заразен с миазми, заразителéн.

миáлгия (гр. mys „мускул" и álgos „болка") *мед.* Болка в мускулите.

миастéния (гр. mys „мускул" и asthéneia „слабост") Отслабване на мускулите.

мѝгар (тур. meğer от перс.) Нима.

мигдáл (гр. amýgdalon) Бадем.

мигрáция (лат. migratio „преселение") 1. Преселване на население в пределите на една държава или от една държава в друга. 2. Периодическо преселване на животни, птици и риби от едно място в друго. 3. Преместване, придвижване. 4. *геол.* Преместване на минерали и скали в земната кора поради вода, вятър, химически реакции и др.; миграция на труда — преселване на работници от едно място на друго в една държава или от една държава в друга, за да пласират работната си сила.

мигрéн, мигрéна (фр. migraine от гр. hēmikrania „половин череп") *мед.* Главоболие на нервна почва, често в едната половина на главата, което се

проявява с чести пристъпи, повръщане и угнетено психическо състояние.

миелит (от гр. myelós „костен мозък") *мед.* Възпаление на гръбначния мозък.

миелоцити (гр. meylós „костен мозък" и kýtos „клетка") Клетки в костния мозък, от които се образуват всички видове бели кръвни телца.

миза (фр. mise) Залог, парична сума, която се залага при хазартна игра.

мизандрия (гр. miséō „мразя" и anḗr, andrós „мъж") Отвращение от мъже; мъжемразство.

мизансцен(а) (фр. mise en scène „постановка на сцена") Разположение на актьорите на сцената през различните моменти от представлението.

мизантроп (гр. misánthrōpos) Лице, което страда от мизантропия; саможив, човекомразец.

мизантропия (гр. misanthrōpía) Човеконенавистничество, отчуждаване от хората.

мизерен (лат. miser „беден") **1.** Нищожен, незначителен. **2.** Беден, окаян, жалък. **3.** Низък, подъл, достоен за презрение.

мизерия (лат. miseria) **1.** Немотия, бедност, голяма нищета. 2. *прен.* Низост, долна постъпка.

мизогамия (гр. miséō „мразя" и gámos „брак) Мразене на брака, отвращение от брака.

мизогин (гр. miséō „мразя" и gynḗ „жена") Женомразец.

мизогиния (гр. miséō „мразя" и gynḗ „жена") Женомразство, омраза към жените.

мизолог (от гр.) Враг на научните изследвания и на науката.

мизология (гр. misología) **1.** Омраза към разума, към разсъждението. **2.** Омраза към науката.

мизонеизъм (гр. miséō „мразя" и néos „нов") Мразене на всичко ново.

микадо (яп. mi „висок" и kado „врата") Титла на японския император.

микалекс (лат. mica „слюда" и lego „събирам") Пластична маса от слюда и циментиращи вещества, която се употребява като изолационен материал в електротехниката.

миканит (от лат. mica „слюда") Пластичен изолационен материал от тънки слюдени люспи и слепващи го вещества, употребяван в електротехниката.

микафолий (лат. mica „слюда" и folium „лист") Хартия, покрита с пласт от слюда, с която изолират машини с високо напрежение.

микодерма (гр. mýkēs „гъба" и dérma „кожа") Квас, който се образува като кожица по повърхността на ферментирали течности и захарни сокове; закваска.

микоза (от гр. mýkēs „гъба") *мед.* Кожно или друго заболяване поради проникване на паразитни гъбички в организма.

миколог (гр. mýkēs „гъба" и lógos „наука") Специалист по микология.

микология (гр. mykología) Дял от ботаниката, който изучава гъбите.

микориза (гр. mýkēs „гъба" и rhíza „корен") Гъба, която расте по корените на някои дървета и растения и подпомага храненето на дървото — случай на симбиоза.

микро- (гр. mikrós „малък") В сложни думи означава м а л ъ к, а при мерки — м и л и о н н а ч а с т от измерителна единица.

микроампер *(микро- и ампер)* Една милионна част от ампера.

микроанализ *(микро- и анализ)* Съвкупност от методи за анализ, който се извършва с малки количества вещества.

микроб (гр. mikrós „малък" и bíos „живот") Най-малкият жив организъм от животински или растителен произход, невидим с просто око, причинител на ферментацията, на гниенето, на заразни болести и др.

микробиология *(микро- и биология)* Наука за най-дребните живи организми, за микробите.

микробус (*микро-* и omni*bus*) Малък автобус за 6—10 души.

микроволт *(микро- и волт)* Една милионна част от волта.

микрогамета *(микро- и гамета)* Мъжка полова клетка при едноклетъчните и низшите растения.

микрога́стрия (*микро-* и гр. gastḗr, trós „стомах") Ненормално малък стомах.

микрогло́сия (*микро-* и гр. glôssa „език") Ненормално малък език.

микрогра́фия (*микро-* и гр. gráphō „пиша") Наука, която изучава и описва най-малките предмети, като ги изследва с микроскоп.

микродакти́лия (*микро-* и гр. dáktylos „пръст") Късопръстие.

микроди́н (*микро-* и гр. dýnamis „сила") Твърде опростен регенеративен радиоприемник с една лампа.

микроелектро́ника (*микро-* и *електроника*) Създаване на електронни уреди и апаратури с много малки размери, малка консумация на енергия, отличаващи се с дълготрайност и качественост.

микроелеме́нти (*микро-* и *елементи*) Химически елементи, които се съдържат в тялото на растения или животни в твърде малки количества — в хилядни или в стохилядни проценти.

микрозо́м(а) (*микро-* и гр. sôma „тяло") Съвсем дребно зрънце (органоид) в цитоплазмата на животинска клетка.

микрокефа́л, микроцефа́л (*микро-* и гр. kephalḗ „глава") Човек с малка глава.

микрокефа́лия, микроцефа́лия (гр. mikrokephalía) Ненормално малка глава.

микрокинематогра́фия (*микро-* и *кинематография*) Киноснимка на невидими с просто око организми, направени с помощта на микроскоп.

микрокли́мат (*микро-* и *климат*) Особености на климата в една сравнително малка област (гора, поле, водно пространство и т. н.).

микроко́к (*микро-* и гр. kókkos „зърно") Бактерия с кълбовидна форма.

микроко́смос (*микро-* и гр. kósmos „свят") 1. Светът на малките тела (атоми, молекули, елементарни частици). 2. *прен.* Малкият свят = човек.

микрокуло́н (*микро-* и *кулон*) Една милионна част от кулона.

микрокюри́ (*микро-* и *кюри*) Единица за радиоактивност, която е равна на една милионна част от кюри

микрола́мпа (*микро-* и *лампа*) Радиоелектронна приемателна лампа, която изисква съвсем малко нажежаване.

микроли́т (*микро-* и гр. líthos „камък") 1. Малки каменни оръдия от първобитния човек. 2. Твърде малки, невидими с просто око кристалчета в разливните скали.

микроло́г (гр. mikrológos) Специалист по микрология.

микроло́гия (гр. mikrología) Учение за малките величини.

микроманоме́тър (*микро-* и *манометър*) Чувствителен манометър за измерване на незначителни различия в налягането.

микроме́гас (*микро-* и гр. mégas „голям") Човек, който е дребен на ръст, но иска да мине за голям по опит.

микроме́трия (*микро-* и гр. metréō „меря") Определяне и установяване на най-малките линейни размери.

микроме́тър (*микро-* и гр. métron „мярка") 1. Инструмент за измерване на най-малки линейни размери. 2. Уред във вид на винт с малък нарез за придвижване части на точни инструменти при нагласяването им за работа.

микромикро́н (от гр.) Мярка за дължина, равна на една милионна част от микрона.

микро́н (гр. mikrón „малко") *физ.* Единица мярка за дължина, равна на една хилядна част от милиметъра или милионна част от метъра.

микроо́м (*микро-* и *ом*) *ел.* Една милионна част от ома.

микроорганизъм (*микро-* и *организъм*) Най-малък растителен или животински организъм, който не се вижда с невъоръжено око (микроб, бактерия, инфузорий и др.).

микропалеонтоло́гия (*микро-* и *палеонтология*) Наука за вкаменели останки от едноклетъчни животински и растителни, многоклетъчни и други организми; има значение за определяне възрастта на земните пластове.

микропи́л (*микро-* и гр. pýlē „врата") 1. Отвор в клетъчната обвивка на яйцеклетка, през който минават

сперматозоидите при оплождане. 2. Отвор на върха на семепъпка при висшите растения, през който минава прорастъкът на тичинковата прашинка, участвуваща при оплождането.

микрорелéф *(микро- и релеф)* 1. Малки възвишения или вдлъбнатини на земната повърхност, които на височина или дълбочина не надминават няколко метра. 2. Грапавост на повърхност на машина. 3. Неравност по повърхността на шлиф; въз основа на нея се определя строежът на метала.

микросекýнда *(микро- и секунда)* Единица мярка за време, равна на една милионна част от секундата.

микроскóп (*микро-* и гр. skopéō „гледам") Оптически уред със система от силно увеличаващи стъкла за наблюдаване на невидими с просто око предмети, който увеличава до 3000 пъти; е л е к т р о н е н м и к р о с к о п — усъвършенствуван микроскоп, който увеличава наблюдавания предмет десетки и стотици хиляди пъти; при него светлината е заменена с електронен поток.

микроскопúчен, микроскопúчески. (от гр.) 1. Видим само с микроскоп. 2. *прен.* Малък, незначителен, дребен

микроскóпия (*микро-* и гр. skopéō „гледам") Изследователски метод за използуване на микроскопа и за приготвяне на микроскопически препарати.

микросóма = микрозома.

микросоциолóгия *(микро- и социология)* Антимарксическо течение в съвременната буржоазна социология, което смята за първични елементи на обществения живот отношенията между отделните хора.

микроспорáнгий *(микро- и спорангий)* Спорангий, в който се развиват микроспори.

микроспóра (*микро-* и гр. sporā „семе") Малка спора, от която се развива само мъжки израстък.

микроспорофúл *(микро- и спорофил)* Видоизменен лист на растение, върху който се развиват микроспорангиите.

микроструктýра *(микро- и структура)* Строеж на твърдо вещество (напр. метал), който се вижда само с микроскоп при голямо увеличение.

микротелефóн *(микро- и телефон)* Оная част от телефонен апарат (дръжката), на която са монтирани слушалката и наустникът.

микротúпия (*микро-* и гр. týpos „отпечатък") Отпечатък на фотография, направен чрез микроскоп.

микротóм (*микро-* и гр. tomê „рязане") Лабораторен инструмент за приготвяне на тънки отрези от животински или растителни организми за изследване.

микрофáг (*микро-* и гр. phágos „поглъщащ") Една от формите на белите кръвни телца.

микрофарáд *(микро- и фарад) елек.* Мярка за капацитет, равна на една милионна част от фарада.

микрофúлм *(микро- и филм)* Негативна или позитивна снимка на кинолента, план, филм или плака, която предава в умален вид ръкопис, печатан текст, план и др. и се разчитат със специални апарати.

микрофúт (*микро-* и гр. phytón „растение") Микроскопичен растителен организъм.

микрофлóра *(микро- и флора)* Съвкупност от растителните микроорганизми в дадена среда (въздух, почва, вода и др.).

микрофóн (*микро-* и гр. phōnê „звук") Електроакустичен уред в телефон или във високоговорител, който преобразува звуковите вълни в електрически за тяхното усилване и предаване на далечни разстояния.

микрофотогрáфия *(микро- и фотография)* 1. Фотографиране на наймалки обекти със специален фотоапарат, към който има и микроскоп (бактерии, пигменти, хистологични структури и др.). 2. Снимка на такива обекти.

микрохúмия *(микро- и химия)* Наука за способите на химическия синтез и анализ, които се извършват с малки количества вещества.

микроцефáл, микроцефáлия = микрокефал, микрокефалия.

микроци́т (*микро-* и гр. kýtos „тяло", „съд") Анормално малко кръвно телце.

микроцитéмия (*микро-* и гр. kýtos „тяло" и háima „кръв") Появяване на анормални малки червени кръвни телца в кръвта.

ми́ксер (англ. mixer) **1.** Резервоар при доменна пещ за събиране на разтопен чугун. **2.** Машина за приготвяне на различни смеси; бъркачка.

миксобактéрия (гр. mýxa „слуз" и *бактерия*) Бактерия, която се намира обикновено в слизеста маса, в торища и влажна почва.

миксомицéти (гр. mýxa „слуз" и mýkēs „гъба") Слизести гъби, низши растителни безхлорофилни организми с тяло във вид на многоядрена протоплазма, която се движи; срещат се по гниещи остатъци; някои видове са паразитни за растенията.

микст (англ. mixed от лат. mixtus „смесен") *сп.* В тениса — смесени двойки — мъж и жена срещу мъж и жена.

микстýра (лат. mixtūra) *мед.* Течно лекарство, което се състои от разтворител (вода, сироп, отвара) и разтворени в него лекарствени вещества.

ми́лдю (англ. mildew) Болест по лозята, причинена от паразитната гъбичка на пероноспората, която образува петна по листата, загниване на плода и общо изтощаване на растението.

милéди (англ. miledy) Обръщение към знатна английска дама; госпожо.

милениpи́зъм, милéниум (лат. mille „хиляда" и annus „година") = хилиазъм.

милéт (тур. millet) Народ.

милéт-баши́я (от тур. millet baş) Народен глава, църковен водач (патриарх, екзарх).

мили- (лат. mille „хиляда") В сложните думи означава х и л я д н а ч а с т от някоя единица в метричната система.

милиáмпер (лат. mille „хиляда" и *ампер*) Една хилядна част от ампера.

милиамперметър (лат. mille и *амперметър*) Чувствителен амперметър, който може да измерва сила на електрически ток в милиампери.

милиáрд (фр. milliard) Хиляда милиона; билион.

милиардéр (фр. milliardaire) Притежател на голямо богатство, което се оценява в милиарди.

милиáрен[1] (лат. miliarius от milium „просо") *мед.* Просовиден, който е във вид на дребни зрънца, напр. милиарна туберкулоза.

милиáрен[2] (лат. milliarius) Който означава миля.

милиáрий (лат. milliarium) **1.** Мярка за дължина в древния Рим, равна на хиляда крачки = 1500 м. **2.** Пътен камък, който отбелязва такава миля.

милибáр (*мили-* и *бар*) Единица мярка за налягане, равна на една хилядна част от бара, който е равен приблизително на една атмосфера.

миливáт (*мили-* и *ват*) Единица мярка за електрическа мощност, равна на една хилядна част от вата.

миливóлт (*мили-* и *волт*) Мярка за напрежение, равна на една хилядна част от волта.

миливолтомéр (*мили-* и *волтомер*) Чувствителен волтомер, който може да измерва електрическо напрежение в миливолтове.

милигрáм (*мили-* и *грам*) Хилядна част от грама.

миликюри́ (*мили-* и *кюри*) Единица мярка за радиоактивност, равна на една хилядна част от кюри.

милимéтър (*мили-* и *метър*) Мярка за дължина, равна на една хилядна част от метъра.

милимикрóн (*мили-* и *микрон*) Една хилядна част от микрона, т. е. една милионна част от милиметъра.

милиóн (фр. million) **1.** Хиляда хиляди. **2.** *прен.* Множество, безкрайно количество.

милионéр (фр. millionnaire) Богаташ, който притежава богатство, оценявано за милиони.

милитáрен (лат. militāris) Военен, войнствен.

милитаризáция (от лат. militāris „военен") **1.** Прилагане на милитаризма. **2.** Пренасяне на формите и методите

на военната организация, на военните закони и дисциплина в гражданските отношения или в някой отрасъл на стопанството.

милитаризи́рам (от лат.) 1. Подчинявам на военни разпоредби и закони, поставям под военно управление. 2. Прилагам на дело милитаризма.

милитари́зъм (фр. militarisme от лат. miles, itis „войник") 1. Военщина, политическо господство на военщината в империалистическите страни и подчиняване на цялото стопанство на завоевателни цели. 2. Реакционна политика, която се стреми към голяма военна мощ със завоевателни цели, за да заробва народи, да завладява колонии, да печели пазари.

милитари́ст (фр. militariste от лат.) Привърженик на милитаризма, войнолюбец.

милитаристи́чен, милитаристи́чески (лат. militāris) Войнствен, грабителски, завоевателен.

милиционе́р (от лат. militia „военна служба") Длъжностно лице от милицията за опазване на обществения ред.

милиционе́рски (от лат. militia) Който се отнася до милиция или до милиционер.

мили́ция (лат. militia „военна служба") 1. Държавен орган за опазване на обществения ред и безопасност, държавната и личната собственост и за борба срещу престъпността. 2. Сградата, в която се помещава такава служба. 3. Народно опълчение, доброволци през време на война, които пазят вътрешния ред в отсъствие на войска и редовна милиция.

мило́рд (англ. mylord) 1. Обръщение към лорд в Англия. 2. Обръщение към английски съдия.

милре́йс (исп. milréis) Монета в Португалия, Бразилия и в други страни в Южна Америка.

ми́ля (лат. milia „хиляди", англ. mile) Пътна мярка за дължина с различни размери в отделните държави; в древния Рим — 1500 м; морска миля — 1852 метра; географска миля — мярка за дължина във Великобритания и САЩ=1853 м, в Германия=7420 м.

мим (гр. mîmos „подражател") 1. Народно представление в древна Гърция и Рим, което осмива нрави и лица и в което имало импровизиран диалог, песен и танц. 2. Актьор в такова представление. 3. *прен.* Смешник, шут. 4. Драматически разказ за нрави и обичаи.

мима́нс (от гр. miméomai „подражавам") Състав от артисти при театър, които изпълняват мимически роли.

мимеогра́ф (гр. miméomai „подражавам" и gráphō „пиша") Апарат за получаване на отпечатъци от текст, написан на восъчен лист.

мимети́зъм (от гр. mimētés „подражател") 1. Свойство на кристалите да образуват нови с по-сложна конструкция от своята. 2.=мимикрия.

мими́к (гр. mimikós) Опитен актьор в мимиката, опитен в изразяване на чувства с движения и жестове.

ми́мика (гр. mimiké) 1. Движения на лицето в съответствие на изживяваните чувства и настроения. 2. Изкуство да се изразяват чувства и мисли чрез движение на лицевите мускули.

мими́крия (англ. mimicry) *биол.* Приспособление за самозащита при животни и растения, чрез което наподобяват по цвят и форма обкръжаващите ги предмети, животни или растения.

мими́чески (гр. mimikós) 1. Подражателен. 2. Изразяван чрез мимика. 3. Който принадлежи или е свойствен на мимика.

мимогра́ф (гр. mîmos „подражател" и gráphō „пиша") Писател на мимове.

мимодра́ма (гр. mîmos „подражател" и *драма*) Драматическо представление само с мимика; ср. пантомима.

мимо́за (от гр. mîmos „подражаващ", „променящ се") Бобово растение от топлите страни с много чувствителни листа (особено срамежливата мимоза), които се свиват и при най-малко докосване.

мимоло́г (гр. mîmos „подражател" и lógos „наука") Актьор, изпълнител на мимове.

мѝна[1] (фр. mine от келт.) 1. Подземен коридор или галерия, където се копаят каменни въглища и руди; рудник. 2. Предприятие за подземно или открито добиване на каменни въглища, руди и нерудни изкопаеми. 3. *прен.* Източник, склад.

мѝна[2] (фр. mine) 1. Експлозивен заряд, заложен подземно или подводно, за да причини взрив в желан момент чрез възпламеняване отдалеч. 2. Скрит под почвата експлозивен заряд като противотанково препятствие. 3. Тънкостенен снаряд с много експлозив, изхвърлян чрез минохвъргачки срещу неприятелски сили, укрепления и танкове. 4. Самодвижещ се снаряд за потопяване на плавателни съдове; ср. торпедо (1).

мѝна[3] (фр. mine) Отделно мимическо движение като израз на известно чувство; гримаса.

мѝна[4] (лат. mina от гр. mnâ) 1. У древните гърци — монета, която имала сто драхми. 2. У древните народи на Изток и в Гърция — мярка за тегло. 3. Мярка за тегло в съвременна Гърция = 1,5 кг.

минаре́ (тур. minare от ар.) Висока кула на джамия с място за ходжата, откъдето той пее и приканва правоверните на молитва.

минда́л (от гр. amýgdalos) 1. Бадемово дърво. 2. Плодът от това дърво, бадем; мигдал.

минде́р (тур. minder) 1. Миндерлък. 2. Постилка на миндерлък.

миндерлъ̀к (от тур.) Издигнато място край стена в стая, което е постлано с черги и възглавници и служи за сядане и лягане.

минезѝнгер, минезе́нгер (нем. Minnesinger „певец на любовта") Поет и певец-рицар от германските страни, който възпявал любовта (дамата на сърцето си), рицарското звание, християнската религия, щедростта на господарите и т. н.; германски трубадур.

мине́й (гр. mináios „месечен") 1. *църк.* Богослужебна книга на православната църква, която съдържа службите за цял месец по календарен ред. 2. Църковна книга с проповеди или житията на светиите, които се славят през един месец; нарича се още „чети миней".

мѝнен (от фр.) 1. Който е свойствен или принадлежи на мини (1), руди и рудници. 2. Който се занимава с руди и рудници. 3. Който се отнася до избухливи снаряди.

минера́л (фр. minéral) Всяко неорганично твърдо (рядко течно или газообразно) еднородно или почти еднородно тяло, образувано при естествени физикохимически процеси в земната кора.

минера́лен (от фр.) 1. Който е свойствен на минерал, произлиза от минерал или съдържа минерали. 2. Добиван от минерали; м и н е р а л н о м а с л о — продукт, получен при дестилация на нефт: петрол, бензин и др.; м и н е р а л н а в о д а — природна подземна вода с примеси на някои минерали; лековита вода.

минерализа́тор (от фр.) Разтворени в магма газ или водни пари, които подпомагат изкристализирането на минералите в изригнати скали, без да влизат в техния състав.

минерализа́ция (фр. minéralisation) 1. Процес на образуване руди и камъни. 2. Насищане на органични вещества с неорганични соли, за да станат негниещи, негорящи и т. н.

минералѝт (фр. minéral и гр. líthos „камък") Азбестов цимент, от който се правят огнеупорни части на постройка (врати, стълби).

минерало́г (фр. minéral и гр. lógos „наука") Специалист по минералогия.

минерало́гия (фр. minéral и гр. lógos „наука") Наука за минералите — за техния състав, свойства, произход, разпространение, използуване и пр.

миниатю́р (фр. miniature) Модел, образ на предмет в умалени размери.

миниатю́ра (фр. miniature от лат. minio „боядисвам червено") 1. В ръкописни книги — цветна заглавна, красиво нарисувана буква (обикновено с червена боя „миний" и оттук името) или рисунка за украса и илюстрация на текста. 2. Малка картина или изо-

бражение върху слонова кост, метал и др., изработени красиво и с голяма точност. 3. *прен.* Малко по размери литературно или музикално произведение. 4. Миниатюр.

миниатю́рен (от фр.) 1. Който се отнася или принадлежи към миниатюра. 2. Малък, твърде дребен.

миниатюри́ст (фр. miniaturiste) 1. Художник, който рисува малки картини, миниатюри. 2. Автор на малки театрални пиеси или очерци.

минижу́п (лат. minimus „най-малко" и фр. jupe „пола") Твърде къса дамска пола; ср. максижуп.

ми́ний (лат. minium) Червена боя, която се приготвя от олово или оловен окис; миниум.

минима́л (от лат. minimus „най-малък") Предмет с възможния най-малък размер.

минима́лен (от лат.) Най-малък, много малък.

миниме́тър (лат. minimus „най-малък" и гр. mētron „мярка") Уред за измерване на твърде малки величини по относителния метод — отклонение от даден размер.

ми́нимум (лат. minimum) 1. Най-малката възможна стойност на една величина: най-малка величина, най-малка ценност, най-малко количество, най-долен предел на нещо. 2. Като наречие — най-малко, поне. 3. *мат.* Най-малкото значение на една непрекъсната функция, което е по-малко от всички непосредствено предшествуващи и непосредствено следващи го значения на тази функция.

мини́рам (от фр. miner) 1. Поставям мини във водно или земно пространство против неприятелско нападение. 2. Поставям взривни вещества под нещо, за да бъде съборено и разрушено (скала, постройка, мост и т. н.). 3. *прен.* Подкопавам, подривам нещо, за да се развали, разрушавам.

министериа́бъл (фр. ministrable) Кандидат за министър.

министериа́л (лат. ministeriālis) Средновековен слуга, който завеждал стопанството при кралския двор или имение на феодал, а след време минал в рицарското съсловие.

министе́рски (от фр.) Който се отнася до министър или министерство.

министе́рство̀ (от фр. ministère от лат. ministerium „служба") 1. Централно правителствено учреждение, което завежда отделен клон от държавното управление. 2. Сградата, в която се помещава такова учреждение. 3. Правителство, състав на министрите, всички министри на правителството.

мини́стър (фр. ministre от лат. minister „слуга") Висше длъжностно лице, което стои начело на едно министерство; п ъ л н о м о щ е н м и н и с т ъ р — извънреден пратеник, дипломатически представител в чужда държава; м и н и с т ъ р б е з п о р т ф е й л — член на правителство, който не завежда министерство.

ми́ниум = миний.

миноме́т (рус.) *воен.* Минохвъргачка.

миноно́ска (рус.) Малък военен кораб, който носи и хвърля торпеда; малък миноносец.

мино́р (лат. minor „по-малък", ит. minore) *муз.* Едно от наклоненията на лада, устойчивите тонове на което образуват малко (минорно) тризвучие, т. е. III и V степен отстоят съответно на малка терца и чиста квинта над основния тон; отличава се с тъжен и нежен напев.

минора́т (лат. minorātus от minor „по-малък") 1. Право на най-малкия син да наследява целия имот на семейството. 2. Наследственото имущество, което получава най-малкият член на семейството.

мино́рен (от лат.) 1. Който се отнася до минор. 2. *прен.* Нежен, тъжен, печален, меланхоличен.

минори́т (от лат. minōres „по-малки") Монах от католическия орден на францисканците, чиито членове са „малки братя на Христа".

минорите́т (нем. Minorität от лат. minor „по-малък") 1. Малцинство на гласове. 2. Национално малцинство̀. 3. Малолетие.

минорите́тен (от лат.) Малцинствен, който се отнася до малцинствата.

минόрка (от собс.) Вид кокошка, която е донесена от о-в Минорка.

Минотáвър (гр. Minōtauros) 1. Митическо животно с глава на бик и човешко тяло, което критският цар Минос бил затворил в Лабиринта и го хранел с живи престъпници и взимани като данък атински младежи и девойки, докато чудовището било убито от Тезей. 2. *прен.* Ненаситен хищник, алчен човек.

минтáн (тур. mintan от перс.) Вид къса горна дреха.

мúнус (лат. minus „по-малко") 1. *мат.* Знак за изваждане (−) или знак за отрицателна величина. 2. *прен.* Недостатък, отрицателно качество. 3. *нареч.* Без.

минускýл (лат. minusculus „твърде малък") *езиков.* Малка, дребна буква (предимно в ръкопис); дребен шрифт.

минýта (лат. minūta „намалена") 1. Единица мярка за време, която е равна на една шестдесета част от часа и се разделя на 60 секунди. 2. Единица за дължина, равна на една шестдесета част от дъговия градус, който е $\frac{1}{360}$ част от окръжността. 3. Мярка за ъгъл, която е равна на $\frac{1}{60}$ част от ъгловия градус; н о в а м и н у т а — една стотна от новия градус, който е равен на $\frac{1}{100}$ част от правия ъгъл. 4. *прен.* Много кратко време, миг.

минутáнт (лат. minūtans, antis „разделящ") Отговорник при папската канцелария, който завежда отдел за православна страна.

минц (нем. Münze) Стара австрийска златна монета.

миньóн (фр. mignon) 1. Мил, приятен; мило момиче (по собс. име). 2. *печ.* Дребен печатарски шрифт между петит и нонпарей, който има размер 7 пункта.

миньóр[1] (фр. mineur) Работник в мина, рудокопач, рудничар.

миньóр[2]=минор.

миньóр[3] (фр. mineur) Специалист по поставяне на мини и по обезвреждане на поставени мини; сапьор.

миньóрен=минорен.

миогрáф (гр. mys, myós „мускул" и gráphō „пиша") Уред за графическо записване на мускулните свивания.

миозúн (от гр. mys, myós „мускул") Разтворим белтък, който се намира в мускулната тъкан.

миозúт (от гр. mys, myós „мускул") *мед.* Възпаление на скелетните мускули.

миокáрд(ий) (гр. mys, myós „мускул" и kardía „сърце") Сърдечният мускул.

миокардúт (гр. mys, myós „мускул" и kardía „сърце") *мед.* Заболяване на сърдечния мускул от възпалително или токсично естество.

миолóг (от гр.) Специалист по миология.

миолóгия (гр. mys, myós „мускул" и lógos „наука") Дял от анатомията, който изучава мускулите.

миóма (гр. mýōma) *мед.* Доброкачествен тумор, предимно в матката.

миомектóмия (гр. mýōma „мускулна буца" и ektomê „изрязване") *мед.* Оперативно премахване на тумори от мускулите.

миомéтриум (гр. mys, myós „мускул" и mêtra „матка") Маточният мускул.

миóп (гр. mýōps) Късоглед.

миопáтия (гр. mýs, myós „мускул" и páthos „страдание") *мед.* Заболяване, при което напречнонабраздените мускулни влакна се израждат прогресивно и се заменят с мазна и съединителна тъкан.

миóпия (гр. myopía) Късогледство.

миорé, мюрé (ар.) 1. Патица-мамец. 2. *прен.* Уловка.

миотóмия (гр. mys, myós „мускул" и tomê „рязане") *мед.* Оперативно прерязване на мускули.

миоцéн (гр. méion „по-малък" и kainós „нов" през лат.) *геол.* Четвъртата епоха на терциера, през която имало силна вулканическа дейност и се образували планините, материците, океаните.

мúра (гр. mýron, myrrha) 1. Благовонна смола от кората на някои афри-

кански и арабски дървета; има приложение в медицината и парфюмерията. 2. Дърво, което дава такава смола.

мирабе́ла (фр. mirabelle) Вид малки ароматни жълти сливи за варене на сладка.

мирабиля́т (от лат. mirabilis „чуден") Глауберова сол.

мира́ж (фр. mirage) 1. Оптическо явление в пустините на топлите страни, при което скритите зад далечния хоризонт предмети стават видими поради пречупването на слънчевите лъчи в неравномерно нагретите въздушни пластове. 2. *прен.* Измамливо явление, измама; илюзия.

мира́з (тур. miras от ар.) Наследство; имот, даден като зестра на съпругата.

миразчѝя (тур. mirasçı от ар.) Който разчита на наследство или търси наследство.

мира́къл (от лат. miraculum „чудо") *литер.* Средновековна театрална пиеса, която има за сюжет някое чудо из живота на Дева Мария или на някой светец; драматизирана легенда.

мѝрза (перс.) 1. У някои източни народи — почетна титла за членове на управляващия дом или благородници, поставяна след името. 2. Титла за подчертаване на образованост и ученост, поставяна пред името или след него.

мириагра́м (гр. myriási „10 000" и grámma) Десет хиляди грама = 10 кг.

мириа́ди (гр. myriádes) Безкрайно множество.

мириаме́тър (гр. myriás „10 000" и métron „мярка") Мярка за дължина от 10 000 метра = 10 км.

мириапо́д (гр. myriás и pous, podós „крак") Насекомо с много крака.

мирие́ (тур. miri) 1. Държавен или султански имот. 2. Обработван от частно лице полски имот, който принадлежи на държавата или на султана.

мирингѝт (гр. mēringítis) *мед.* Възпаление на тъпанчето на ухото.

мирингото́мия (гр. mérinx, ingos и témnō „режа") Хирургическа операция, при която се отваря път на гной в средното ухо, за да изтече; трапанация.

мѝрингс (гр. mērinx) *анат.* Тъпанче на ухо.

мирмекохо́рия (гр. mýrmēx, ēkos „мравка" и chōréō „разпространявам се") Разпространяване на растителни семена чрез мравки.

мирмидо́н (от гр. mýrmēx, ēkos „мравка") Нищожен човек.

мирмило́н (лат. mirmillo, ōnis) *ист.* Римски гладиатор, въоръжен с меч, щит и шлем.

мѝро (гр. mýron) Изкуствено приготвено благовонно масло, употребявано при църковни обреди.

мѝрт(а) (гр. mýrtos) Дървесен храст, растение с вечнозелени листа и с бели благоуханни цветове; расте в средиземноморските области; символ на славата (у гърците) и на любовта (у римляните).

мис (англ. miss) 1. Госпожица (след тази дума следва винаги презимето на лицето). 2. *прен.* Царица на красотата.

мѝса (англ. missa) Католическа литургия.

мисионе́р (фр. missionnaire от лат. mitto „пращам") 1. Лице, натоварено с мисия. 2. Духовно или светско лице, изпратено сред иноверни народи с религиозна мисия (напр. християни сред нехристиянски народи или католици и протестанти сред православни), често пъти натоварено и с тайни политически задачи като преден пост на разузнаване и агресивни завоевателски цели.

мисионе́рство (от фр.) 1. Длъжност и служба на мисионер. 2. Разпространяване и проповядване на християнството сред нехристияни или на католичеството и протестантството сред православни.

мисѝр (тур. mısır от ар.) 1. Царевица. 2. Пуяк, фит.

мѝсис (англ. missis) Госпожа (след тази дума винаги следва презимето на лицето).

мисѝтин = меситин.

мѝсия (лат. missio) 1. Задача, поръка,

поръчение. 2. Предназначение, призвание. 3. Важна историческа роля на лице или група. 4. Постоянно дипломатическо представителство, възглавявано от лице, по ранг по-долу от посланик. 5. Сградата, в която се помещава такова представителство. 6. Чиновниците при такова учреждение. 7. Държавна делегация, която се изпраща в друга държава с някоя специална цел. 8. Организация за разпространение на католическо или протестантско изповедание сред нехристияни или православни. 9. Членовете на такава организация.

мискéт (тур. misket) 1. Вид грозде с приятен дъх; тамянка. 2. Вино от такова грозде.

мискѝн (тур. miskin от ар.) Отвратителен, гаден човек.

мистагóг (гр. mistagōgós) 1. У древните гърци — жрец, който извършва мистерии. 2. Който посвещава в мистерии.

мистагóгия (гр. mistagōgía) Посвещаване в мистерии.

мѝстер, мѝстър (англ. mister) Господин (след тази дума винаги следва и презимето на лицето).

мистериóзен (от гр. mystērion „тайна") Тайнствен, загадъчен, потаен.

мистéрия (гр. mystērion „тайна") 1. Нещо, което е недостъпно за всички, а само за посветени; тайнство. 2. *прен.* Тайна, потайност. 3. *мн. ч.* Тайни религиозни церемонии и обреди в чест на някое божество у древните гърци и римляни, до които били допускани само посветените. 4. *литер.* Средновековна религиозна драма със сюжет от Библията и вмъкнати шеги, легенди и фарсове. 5. Религиозно-символична драма.

мистѝк (гр. mystikós) 1. Последовател на мистицизма. 2. Лице, отдадено и склонно към мистически преживявания.

мѝстика (гр. mystiká „тайнствени обреди") 1. Вяра за непосредствено общение на човека с т. нар. свръхестествени сили. 2. Вяра в тайнственото, свръхестественото, божественото. 3. Учение за тайнственото значение на „свещеното" писание. 4. *прен.* Тайнственост, нещо загадъчно, непонятно.

мистификáтор (фр. mystificateur от гр.) Измамник.

мистификáция (фр. mystification от гр.) Преднамерено въвеждане в заблуждение за шега или за користни цели; измама.

мистицѝзъм (фр. mysticisme от гр.) 1. Склонност към мистика, към тайнствени учения. 2. Вяра в свръхестествени сили. 3. Религиозно направление за постигане съвършенство чрез съзерцание и редица подвизи, които уж довеждали до общение с бога.

мистифицѝрам (нем. mystifizieren от гр.) Занимавам се с мистификация; измамвам, преднамерено въвеждам в заблуждение.

мистѝчен, мистѝчески (гр. mystikós) 1. Изпълнен с мистика. 2. Тайнствен, загадъчен. 3. *прен.* Неразбран, отвлечен; нереален.

мистрáл (фр. mistral) Студен и силен вятър в Югоизточна Франция.

мѝстрис (англ. mistress)=мисис.

мистрѝя (нгр. mystri) Зидарска лопатка за мазане.

мит (гр. mýthos „предание") 1. Древно народно предание за произхода на света, за чудновати явления, за богове и легендарни герои. 2. Легенда, сказание, предание за историческо събитие или природно явление. 3. *прен.* Измислица, приказка, басня.

мѝтел (нем. Mittel „средина") Печатарски шрифт, който е среден между цицер и терция (=14 пункта).

мѝтелфайн (нем. Mittelfein) Вид доброкачествена печатарска хартия.

митéнки (фр. mitaines) Полуръкавици, дамски ръкавици, при които пръстите остават голи.

митѝл=метил[2].

мѝтинг (англ. meeting) Публично масово събрание по повод на важни обществени и политически въпроси.

митѝчен, митѝчески (гр. mythikós) 1. Който се отнася или принадлежи на мит. 2. Легендарен, приказен, баснословен. 3. Измислен, недействителен.

митогра́ф (гр. mythográphos) Автор на съчинение за митовете.

митогра́фия (гр. mýthos „мит" и gráphō „пиша") 1. Наука за митовете. 2. Разказване на митове.

мито́за (от гр. mítos „нишка") *биол.* Непряко делене на клетка; ср. кариокинеза.

митоло́г (гр. mythológos) Специалист по митология.

митологе́ма (гр. mythológēma) Съставна част на митологически сюжет.

митологи́зъм (гр.-лат. mythologismus) *литер.* Разкриване на действителността, обществените противоречия и отношенията между хората чрез наивни представи за зависимостта на човешкия живот от богове, одухотворени природни сили и др.

митологи́чен, митологи́чески (гр. mythologicós) 1.=митичен. 2. Който е свойствен или принадлежи на митологията.

митоло́гия (гр. mythología) 1. Приказен, баснословен разказ за произхода на света, за обясняване на природни явления и исторически събития, за богове, полубогове и герои. 2. Наука за митовете, която разглежда техния произход, значение и развитие, като търси историческата ядка и истина, доколкото може да я има в отделен мит. 3. Съвкупност от митовете на един народ, системно изложение на митове.

ми́тра (гр. mítra) *църк.* Позлатена и украсена със скъпоценни камъни корона, която се носи по време на богослужение от лице с епископски сан.

митрайзъм (от собс.) Култ на бог Митра, широко разпространен в Римската империя до късно; съперничел на християнството, върху което е оказал някои култови влияния.

митра́лен (фр. mitral) Който се отнася до митралната сърдечна клапа, която се намира между лявото предсърдие и лявата камера.

митральо́за (фр. mitrailleuse през тур. mitralöz) Скорострелно оръдие с пушечни патрони; картечница.

митрополи́т (гр. mētropolítēs) Епископ, който е избран или назначен да управлява митрополия.

митрополи́тски (от гр.) Който принадлежи или е свойствен на митрополит или на митрополия.

митропо́лия (гр. mētrópolis) 1. Църковна област, която съответствува приблизително на окръг; подразделя се на духовни околии или наместничества. 2. Сградата, в която живее митрополитът и в която се помещава неговата канцелария.

ми́цел[1] (от гр. mýkēs „гъба") Неутрален молекулен комплекс, който образува колоидна частица чрез абсорбиране на молекули от разтворителя и йони.

ми́цел[2], **мице́лий** (от гр. mýkēs „гъба") Вегетативно тяло на гъбите, което представлява разклонени преплитащи се влакна (хифи) и произвежда оплодителните органи.

мицетоло́гия (гр. mykētología през лат.) Наука за гъбите, гъбознание.

ми́чман (англ. midshipman през рус.) 1. Войнско звание на служител от неофицерския състав във флота. 2. Лице с такова звание. 3. В царска Русия — първият офицерски чин във военната флота.

мише́н(а) (рус. от перс.) 1. Естествен или изкуствен предмет за цел при учебна стрелба. 2. *прен.* Лице, което е предмет на изследване.

ми́шмаш (нем. Mischmasch) 1. Нещо забъркано, бърканица, бъркотия. 2. Ястие от изпържени чушки, домати, сирене или извара и яйца.

мнемони́к (гр. mnēmonikós) 1. Специалист за засилване на паметта чрез особени методи. 2. Упражнен в мнемониката.

мнемо́ника, мнемоте́хника (гр. mnēmonikón téchnēma) Правила и прийоми за засилване на паметта и улесняване на запомняне на факти, числа и сведения, като се използува най-много асоциацията.

мнемони́чески (гр. mnēmonikós) Който се отнася до засилване на паметта, улесняващ запомнянето.

мо (изкуствена дума, обратна на *ом*) *електр.* Единица мярка за електропро-

водност, която е обратна на единицата мярка за електросъпротивление (ом).

моабе́т (тур. muhabbet) Дружески разговор.

моаре́ (фр. moiré) Копринен лъскав плат, който дава вълнообразни отблясъци.

моби́лен (лат. mobilis) Подвижен.

мо́били=мебели.

мобилиза́ция (фр. mobilisation от лат.) 1. *воен.* Преминаване на въоръжените сили на една държава от мирно състояние във военно и привеждането им в пълна боева готовност. 2. *воен.* Свикване на запасните чинове на действителна военна служба. 3. *прен.* Раздвижване, докарване в активно състояние на обществени организации, групи от населението и др.

мобилизи́рам (фр. mobiliser от лат.) 1. Извършвам военна или гражданска мобилизация. 2. *прен.* Раздвижвам, докарвам до активно състояние, активизирам.

мобили́рам=мебелирам.

моби́лност (от лат. mobilis „подвижен") Подвижност.

мобилоте́л (от фр. mobile и hôtel „подвижен хотел") Пригоден за спане вагон, който се прикачва към пътнически автобус и обслужва пътниците при дълги пътувания.

мобиля́рен (от фр. mobiliaire) Който се състои от движими имоти; м о б и л я р е н к р е д и т — заем срещу залог на движими имоти.

мовето́н (фр. mauvais ton) Невъзпитаност, лош начин на държане.

мо́да (фр. mode) 1. Налагаща се нова форма в бита (в облекло, фризура, накити, обноски, изкуство, литература и др.), възприемана от дадена среда за известен период от време. 2. В статистиката — най-често срещаното измерение на даден вариационен признак в единиците на изследваната съвкупност.

мода́лност (от лат. modus „начин") 1. *грам.* Категория, която изразява степента на вероятност на едно съждение. 2. Граматическа категория, която изразява отношението на съдържанието на изказаното по отношение на действителността; наклонение.

моде́л (фр. modèle) 1. Образец, екземпляр за образец. 2. Направен в умален или увеличен вид образец на някой предмет или съоръжение. 3. Вид, марка, нов образец от нещо. 4. Човек, животно, птица или предмет, който служи за образец за рисуване или моделиране. 5. Направен от дърво, метал, гипс или цимент предмет, по който се правят калъпи за отливане на най-различни предмети. 6. Схема или геометричен чертеж, с който се обяснява някое физическо явление или процес. 7. *прен.* Образец за подражание, съвършен, отличен.

моделие́р (фр. modelier) Специалист по моделиране, майстор на модели; модельор.

модели́рам (от фр.) 1. В скулптурата — изработвам образи и предмети, като обработвам повърхността на материали чрез нанасяне вдлъбнатини и изпъкналости. 2. В живописта — придавам пластичност на изображение чрез светлини и сенки. 3. Изготвям модел. 4. *прен.* Нагласявам, съобразявам.

мо́ден (от фр.) 1. Съобразен с модата; модерен. 2. Предназначен за модно облекло.

модеранти́зъм (фр. modérantisme от лат.) Политическа система, която почива върху умереността; умереност.

модера́то (ит. moderato) *муз.* 1. Умерено — за темпо. 2. Музикално про изведение или част от него с умерено темпо.

модера́тор (лат. moderātor) 1. Приспособление на машина за регулиране на движението. 2. Механическо приспособление към клавирен музикален инструмент за регулиране (намаляване) силата на звука. 3. *физ.* Вещество, съставено от леки атоми (тежка вода, графит и др.), предназначено да намалява бързото движение на неутроните.

моде́рен (фр. moderne) 1. Който отговаря на най-новата мода; съвреме-

нен, най-нов. 2. Моден. 3. Който отговаря на съвременните нужди и изисквания.

модернизи́рам (от фр.) 1. Придавам съвременен вид, изменям според вкуса и изискванията на съвременността. 2. Обновявам, снабдявам с новите постижения на техниката.

модерни́зъм (фр. modernisme) 1. Стремеж да се върви в крак с новото, привързаност към идеите на съвременността. 2. Упадъчно и реакционно течение в литературата и изкуството от края на миналия век, враждебно на реализма, с черти на декадентство и мистика, субективизъм, песимизъм и безпочвени бунтарски настроения, което си служи с нови, трудно достъпни изразни средства.

модерни́ст (фр. moderniste) Последовател на модернизма.

мóдий (лат. modius) Мярка за течности и житни храни в древния Рим, която имала около 9 литра.

модильóн (фр. modillon) *арх.* Подпора на корниз във вид на S, която едновременно служи и за украса.

моди́стка (фр. modiste) Модна дамска шапкарка или шивачка.

модификáтор (к. лат. modificātor) *техн.* 1. Приспособление, което променя действието на една машина. 2. Елемент или вещество, което се добавя в разтопен чугун, за да му придаде по-добри механични свойства (калций, силиций и др.).

модификáция (лат. modificatio) 1. Видоизменение, преобразование, малка промяна, която не засяга същността. 2. Различно състояние на едно и също тяло, като при преминаването от едно в друго състояние стават химически, физически и механически промени в свойствата му (модификации на въглерода : въглен, графит, елмаз). 3. Отклонение на организъм от родителската форма, което не се предава на поколението.

модифици́рам (от лат. modifico) Видоизменям, променям, преобразявам.

мóдул (лат. modulus „мярка“) 1. В техниката — название, давано на особено важен коефициент или величина. 2. *мат.* Постоянният множител, на който трябва да се умножат логаритмите на една система, за да се получат логаритми на друга система. 3. *арх.* Произволно избрана единица за дължина, която определя всички размери на дадена сграда като цели, кратни или дробни на нея. 4. Съставна част на многостепенен ракетен кораб, която може да се отделя за кацане или за самостоятелно движение.

модулáтор (лат. modulātor) 1. Уред за записване на звук върху кинолента по фотографически път; ср. модулация (3). 2. Устройство за предаване на информация посредством преобразуване на електрически сигнали.

модулáция (лат. modulatio „измерване“) 1. *муз.* Преход от една тоналност в друга. 2. *физ.* Изменение на амплитудата, честотата или фазата на електромагнитни трептения. 3. В звуковото кино — преобразуване на електрическите трептения в светлинен лъч, който ги записва на негатива. 4. В радиотелефонията — изменение на параметрите на електрически колебания с висока честота поради въздействие на други колебания с по-ниска честота.

модули́рам (от лат. modulor „меря“) 1. Преминавам от една тоналност в друга. 2. Предизвиквам модулации в нещо.

мóдус (лат. modus) 1. Вид, начин, способ, леснина, норма. 2. Във философията на XVII—XVIII в. — преходно свойство на отделните видове или състояния на материята за разлика от постоянните свойства (атрибутите). 3. *грам.* Наклонение. 4. *лог.* Всяка една от възможните разновидности на един силогизъм.

мóдус вивéнди (лат. modus vivendi „начин на живеене“) Международно съглашение, сключено при съществуващи условия, които създават само временно нормални отношения, но не позволяват трайно уреждане на спора с договор.

мозазáвър (лат. Mosa „р. Маас“ и гр.

sáuros „гущер") Изчезнало голямо (до 15 метра) морско влечуго.

мозайзъм (от собс.) 1. Мойсеевото законодателство, както е изложено в Петокнижието, първите пет книги на Библията. 2. *прен.* Юдейство, юдейска религия (по името на Мойсей — Moses).

моза́йка (ит. mozaica) 1. Художествено изображение или украса от плътно прилепени едно до друго разноцветни късчета от дърво, стъкло, мрамор, метал, камък, емайл и др. 2. Вид пъстра настилка или стенна замазка от цимент и дребни камъчета. 3. *прен.* Смесица, пъстра смес от различни и разнородни неща. 4. *муз.* Музикално-сценично произведение (обикновено оперета), което е построено на заимствувана музика от различни опери, оперети и романси.

моза́йкаджия (от ит.) Специалист, който прави мозайка.

моза́ичен (фр. mosaîque) 1. От мозайка, направен от парчета. 2. *прен.* Пъстър, направен от разнородни части.

мо́йра (гр. móira) 1. *мит.* Богиня на съдбата в древна Гърция. Имало три мойри: Клото, Лахезис и Атропос; в римската митология се наричат парки. 2. *прен.* Съдба, неумолима съдба.

мо́ка (от собс.) Доброкачествено кафе (по името на пристанищния град Мока в Арабия).

мокаси́ни (ам. moccasin) 1. Цървули от неощавена еленова кожа с козината навън. 2. Вид дамски или детски обувки.

мо́коло (ит. moccolo) Малка свещица, която се носи запалена по улиците по време на карнавал.

мол¹ (фр. môle от лат. moles „куп") Каменна стена пред пристанище за спиране на вълни и за улесняване приближаването на кораби; вълнолом.

мол² (ит. molle) *муз.* Минор; мек.

мол³ (от молекула) Съкратено название на граммолекула.

мола́ = молла.

мола́р (лат. molāris „воденичен камък") *анат.* Кътник.

мола́рен (лат. molāris „голям камък") Отнасящ се до тела, състоящи се от голям брой молекули; огромен, много голям; м о л а р н о д в и ж е н и е — движение на тела с голям обем.

мо́лберт (нем. Malbrett през рус.) Поставка за опънато на рамка платно за рисуване.

моле́кула (лат. molecula умал. от moles „маса", „вещество") Най-малката частица от едно вещество, която може да съществува самостоятелно и е носител на неговите основни свойства; състои се обикновено от атоми, свързани със сили от електрическо естество.

моле́кулен, молекула́рен (лат. moleculāris) Който се отнася към молекула или е свойствен на нея; м о л е к у л н о т е г л о — тегло на молекула, сумата от атомните тегла на атомите, които влизат в молекулата.

моле́псвам (нгр. molōpízō „леко наранявам") 1. Придавам заразителна болест, заразявам. 2. *прен.* Изцапвам; охулвам.

молески́н (англ. moleskin „кожа от къртица") Дебел памучен плат, „чортова кожа", обикновено с черен цвят, използуван за подвързия на книги, за горни дрехи и др.

моли́бден (гр. mólibdos „олово") Химически елемент, знак Mo, пореден номер 42, ат. тегло 95,95; сребристобял метал, твърд, с голямо приложение в техниката: за получаване на неръждаеми, киселиноустойчиви и огнеупорни сплави, за производство на жички за електрически лампи, радиолампи, нагревателни уреди и др.

молибдени́т (от гр.) Минерал, от който се получава молибден.

моливдову́л (нгр. molybdoboúlla) *ист.* Оловен печат във вид на кръгла плочка с образи от двете страни, прикачван с копринен конец към документа, който подпечатва.

молла́ (тур. molli от ар.) Мохамедански съдия, учил богословие.

мо́ло (ит. molo) Пристанищен яз; мол¹.

мо́лос (гр. molossós) *литер.* Стихотворна стъпка в старогръцкото и латинското стихосложение, която се

състои от три дълги срички (— — —).

Молóх (ст. евр.) 1. *мит.* Древносемитско божество на слънцето, огъня и войната, на което принасяли човешки жертви (деца). 2. *прен.* Всичко, което изисква кървави жертви; ненаситен и алчен човек.

молóха (гр. molócha) 1. Цветето мушкато. 2. Растението слез.

молýска, молюска (лат. molluscus „мек") *зоол.* Мекотело (охлюв, мида и др.).

Мом (гр. Mômos) *мит* Бог на шегата, насмешката, хулата и злословието у старите гърци.

мóме (яп.) Японска единица за тежина, равна на 3,75 г.

момéнт (лат. momentum) 1. Много кратко време, миг, мигновение. 2. Време, през което настъпва и се извършва дадено действие. 3. Случай, обстоятелство, съпътствуващо условие. 4. Съставна част на действие или процес.

моментáлен (от лат.) Който настъпва и се извършва в един миг; мигновен, много бърз.

монáда (гр. monás, ádos „единица") 1. *мат.* Единица. 2. У питагорейците — единичност, най-простото неделимо единство като принцип на битието. 3. Във философията на Лайбниц (1646—1716 г.) — прост, вечен, неделим, духовен първоелемент на битието, един вид „одушевен атом". 4. *биол.* Низш организъм, който е преход от растение към най-простия вид животно.

монадолóгия (гр. monadología от monás, ádos „единица" и lógos „наука") Учение за монадите, т. е. за първичните елементи на всичко съществуващо, изложено в съчинението на Лайбниц със същото заглавие.

монáндрия (гр. mónos „един" и anér, andrós „мъж") Форма на брак, при която една жена може да има само един мъж, а не няколко мъже едновременно; едномъжество.

монартрúт (гр. mónos „един" и árthron „става") *мед.* Ревматизъм в една става.

монáрх (гр. mónarchos) Едноличен, пожизнен глава на държава: крал, цар, император и др.

монархúзъм (фр. monarchisme от гр.) 1. Политическа система на единодържавие, на царизъм, признаване на монархията за най-добър строй. 2. Привързаност към монархическия начин на управление.

монархúст (фр. monarchiste от гр.) Привърженик на монархия и на монархическия строй.

монархúчески (гр. monarchikós) 1. Едновластен, отнасящ се към монарх и монархия. 2. Привързан към монархизма.

монáрхия (гр. monarchía „едновластие") 1. Форма на управление, при която върховната власт принадлежи пожизнено, по наследство на едно лице (монарх). 2. Държава с такова управление.

монархомáх (гр. mónarchos „монарх" и máchē „борба") Борец против монархията; особено за писател от късното средновековие (XVI—XVII в.), който се е обявил против абсолютната монархия.

монастúр=манастир.

монáх (гр. mónachos „сам") Член на манастирско братство, дал обет да води безбрачен, аскетически живот според църковните канони; калугер.

монацúт (от гр.) Минерал, от който се получава торий и церий.

монголфиéр (от собс.) Напълнен с нагрят въздух балон, който се издигнал във въздуха през 1783 г. (по името на братята изобретатели).

мондúзъм (от собс.) Икономическо и политическо реакционно течение, което проповядва общност на интересите между работници и фабриканти, (свързано с името на английския капиталист Монд).

мóнел-метáл (от собс. и *метал*) Сплав от никел, мед, желязо и манган със сребрист цвят; употребява се в машиностроенето (по името на изобретателя Монел).

монéра (от гр. monḗrēs „прост") Най-простото безядрено протоплазмено тяло, от което се развиват едноклетъчните и по-висши организми (тер-

мин, предложен от Хекел — 1834—1919 г.).

монéта (лат. monēta) 1. Метален паричен знак. 2. Пара, пари.

монúзъм (от гр. mónos „един“) Философска система, която приема, че в основата на света и неговите явления има едно единно начало: материята (материалистически монизъм) или духът (идеалистически монизъм).

мóникс (от собс.) 1. Билярдна маса с дупки. 2. Игра с топки на такава маса, при която топките се вкарват в дупките.

монúст (от гр.) Привърженик на монизма.

монистúчески (от гр.) Който се отнася към монизма, принадлежи на монизма или е проникнат от него; единен.

монúтор (лат. monitor през англ.) 1. Съветник, предупредител, надзирател 2. Брониран военен кораб за обстрелване на брегова батарея и крайбрежни кораби (по името на първия параход от този вид). 3. Уред за изливане на вода със силна струя: пръскачка. 4. Обикновен телевизионен приемник, на който режисьор и технически персонал контролират предаване или репетиция. 5. Уред за контролиране на параметри, които трябва да се съблюдават в определени граници, напр. радиоактивните излъчвания в помещение.

моно- (гр. mónos „сам“) Като първа съставна част на сложни думи има значение е д и н, с а м, е д и н е н.

моногáмен (*моно-* и гр. gámos „брак“) Еднобрачен.

моногáмия (*моно-* и гр. gámos „брак“) 1. Форма на брак и семейство, при която мъжът не може да има повече от една жена и жената не може да бъде омъжена едновременно за повече от един мъж; еднобрачие. 2. Свързване на два индивида в брачна двойка, които живеят заедно и създават поколение през един или няколко сезона или цял живот (напр. гълъби, костенурки, слонове).

моногенéза, моногенéзис (гр. monogenés „единороден“). 1. Безполово размножаване. 2. Теория, която смята, че човекът, езикът и изобщо културата са се появили само на едно място, а след това са се разпространили на други места.

моногенúзъм (от гр. monogenés „единороден“) Учение, според което всички човешки раси произлизат от един прадядо; прот. полигенизъм.

могогúния (*моно-* и гр. gyné „жена“) Форма на брак, при която един мъж може да има само една жена; едноженство.

моногóния = моногенеза.

моногрáм (*моно-* и гр. grámma „буква“) 1. Преплетени в едно две или повече начални букви от собствено име или от име на учреждение, училище и др. 2. Условен знак, който заменя подпис в ръкопис, на рисунка, на гравюри и подобни (напр. някое животно, птица, цвят и др.).

монографúчен, монографúчески (*моно-* и гр. gráphō „пиша“) Който се отнася до един въпрос, до монография.

монográфия (*моно-* и гр. gráphō „пиша“) Научно изследване върху един отделен въпрос или за дейността на определено лице.

монóдия (гр. monōdía) 1. Едногласие, едногласно пеене без съпровод: такива са били песните до IX в.; сега се е запазило само в народните песни. 2. Монолог на герой в древногръцката трагедия.

монодрáма (*моно-* и гр. dráma „драма“) Драматическо произведение с едно действуващо лице.

монозахарúди (*моно-* и *захариди*) Най-простите въглехидрати, които не се разлагат хидролитно.

монокáрпен (*моно-* и гр. karpós „плод“) Който дава един път плод и след това умира; еднoплоден.

моноклинáла (*моно-* и гр. klínō „накланявам“) Гънка на земната кора само с един склон.

моноклúнен (от гр.) Който има само една ос (за кристал).

монокóк (фр. monocoque от гр.) *ав.* Основна част от конструкцията на самолет, за която се крепят крилете,

опашката, шасито и другите части.

монокóрд (гр. monóchordos „еднострунен") 1. *муз.* Приспособление за определяне височината на тона на струната и на нейните части. 2. Общо название на еднострунните музикални инструменти. 3. Старо название на клавикорда.

монокотиледóнен *(моно-* и гр. kotylēdōn „чашка") Едносеменоделен.

монокрáтия *(моно-* и гр. krátos „власт") Единовластие; автокрация.

моноксúл *(моно-* и гр. xýlon „дърво") Лодка, издълбана от едно дърво; еднодръвка.

монокултýра (моно- и лат. cultūra) 1. Постоянно и без сменяване отглеждане на едно растение в един и същ участък, което изтощава почвата. 2. Получената по лабораторен начин т. нар. чиста култура на някой микроб.

монокулáр *(моно-* и лат. oculus „око") Зрителна тръба за гледане с едно око.

монóкъл (фр. monocle) 1. Вдлъбнато или изпъкнало оптическо стъкло за очила, което се употребява само за едно око, като се закрепва пред окото. 2. *мед.* Превръзка на едно око. 3. Прост тип от фотографски обектив от едно двойно изпъкнало стъкло.

монолúт (гр. monólithos „направен от един камък") 1. Голям каменен блок. 2. Предмет, направен само от един камък (колона, паметник). 3. *прен.* Нещо цяло, здраво споено.

монолúтен (гр. monólithos) 1. Направен от един камък. 2. Едносъставен, цялостен, силно споен, като че издялан от един къс. 3. *прен.* Силен, здрав, мощен, сплотен.

монолóг (гр. monológos) 1. Част от драматическо произведение, в която говори само едно лице. 2. Малко съчинение, което се декламира пред публика от един артист (често с комично съдържание).

монóм (гр. mónos „сам" и гр. nómos „закон", „член") *мат.* Едночлен; ср. бином.

мономáн *(моно-* и mania „лудост", фр. monomane) Който страда до мономания.

мономáния *(моно-* и гр. mania „лудост") Умопобъркване на една тема, на един предмет или мисъл (за преследване, величие, кражба).

монометалúзъм *(моно-* и гр. métallon „метал") Парична система, при която за мярка на стойността и законно платежно средство се взема само един метал (злато или сребро).

монометрúчен, монометрúчески (гр. monómetros) *литер.* 1. Който се състои само от един вид стихотворни стъпки. 2. Съставен от една двусрична стъпка.

мономéтър (гр. monómetros) *литер.* 1. Литературно произведение, написано в стихове само в един размер. 2. Стих в гръцката и римската поезия с еднакви двусрични стъпки.

моноплáн (фр. monoplan от гр.) Самолет с една носеща повърхност.

монопóдия *(моно-* и гр. poús, podós „стъпка") *литер.* Стих в античната поезия, при който стиховата стъпка не е обединена с други, напр. в хекзаметъра дактилите и спондеите са самостоятелни.

монопóл *(моно-* и гр. pōlḗō „продавам") 1. Изключително право на едно лице, на група лица или на държава върху производство или търговия с нещо. 2. Капиталистическо обединение или съюз на капиталисти, който съсредоточава в ръцете си по-голяма част на едно производство и пласмента на продукцията, като диктува самовластно високи цени за извличане на големи печалби. 3. *прен.* Изключително право, привилегия.

монопóлен (от гр. monopōlḗs) Който се отнася до монопол или който е установен от монопол.

монополизáция (фр. monopolisation от гр.) Установяване на монопол върху търговия, производство и др.

монополизúрам (от гр.) 1. Въвеждам монопол за нещо, упражнявам изключително право върху някое производство или продажба. 2. *прен.* Присвоявам си изключително право.

монополúст (от гр.) 1. Лице, предприя-

тие или държава, които имат монопол над нещо. 2. *прен.* Притежател на изключително право. 3. *прен.* Крупен капиталист.

монорéлса *(моно- и релса)* Приспособление в голямо индустриално предприятие, състоящо се от висящ еднорелсов път, по който се движат товароподемни приспособления (лебедки, колички) за прекарване на стоки и материали.

монорéма (*моно-* и гр. rhêma „дума") *литер.* Стегнат израз с една дума, напр. „Тишина !".

моноѝм(а) *(моно- и рима) литер.* Стихотворение или част от стихотворение, всички стихове на което имат една и съща рима.

моносилáб (гр. monosýllabos) *езиков.* Едносрична дума.

моносилабѝзъм (от гр. monosýllabos) Едносричност, едносричен характер на думи в един език (китайски).

моносилабѝчен (гр. monosýllabos) Едносричен, едносложен.

моностѝх (гр. monóstichos) Едностишие, един стих.

монотеѝзъм (*моно-* и гр. theós „бог") Еднобожие, религия или религиозна философия, която признава само един бог.

монотеѝст (от гр.) Последовател на монотеизма, вярващ в един бог.

монотелѝзъм (*моно-* и гр. thélēma „воля") Християнска ерес, която признавала една воля у Христос, а две естества — човешко и божествено.

монотелѝт (от гр.) Привърженик на монотелизма.

монотематѝзъм (гр. mónos „един" и *тема*) *муз.* Композиционен принцип, според който изграждането на произведението почива на една тема.

монотѝп (*моно-* и гр. týpos „отпечатък") Наборна буквоотливна машина, която дава набор в редове, но с отделни букви.

монотипéр, монотипѝст (от гр.) Печатарски работник, който работи на монотип.

монотѝпия (*моно-* и гр. týpos „отпечатък") Начин за печатане разноцветни отпечатъци на един път.

монотóнен (гр. monótonos) 1. Еднозвучен. 2. *прен.* Еднообразен, скучен, отегчителен, досаден. 3. *мат.* Изменяващ се само в едно направление.

монотóнност (от гр.) 1. Еднозвучност. 2. *прен.* Отегчителност, досадност.

монофáгия (*моно-* и гр. phágomai „ям") Природно или придобито по изкуствен начин качество на растение или животно да се храни само с една храна или с няколко вида храни, но близки по състав.

монофизѝт (гр. monophysitḗs) Привърженик на монофизитизма.

монофизитѝзъм (*моно-* и гр. phýsis „природа") Християнско еретическо учение, което признава само една природа у Христос — божествената.

монофилетѝчески (*моно-* и гр. phylétēs „еднороден") Който произхожда от един прародител (за животни).

монофѝлия (*моно-* и гр. phýlon „род") Схващане, че всички живи същества имат един общ произход, идват от един общ родоначалник.

монофтóнг (*моно-* и гр. phthóngos „звук") *езиков.* Отделен звук, един звук; ср. дифтонг.

монохибрѝд *(моно- и хибрид)* Хибрид от индивиди, които се различават само по един признак.

монохидрáт *(моно- и хидрат)* Чиста сярна киселина.

монохóрд = монокорд.

монохрóм (гр. monóchrōmos) Картина, нарисувана с една боя, в един тон, понякога с различни отсенки; едноцветна картина.

монохроматѝчен, монохроматѝчески (гр. monochrōmatikós) Едноцветен.

моноцѝти (*моно-* и гр. kýtos „клетка") Една от формите на незърнестите бели кръвни телца.

монроѝзъм, доктрѝна Монрó (от собс.) Доктрина на председателя на САЩ Монро (1759—1831) за ненамеса на европейците в работите на Америка, която гласи: „Америка за американците".

монсеньóр (фр. monseigneur) Титла на висши католически духовници, а през средните векове и на князе, висши сановници и други.

мóнстър, мóнструм (лат. monstrum) Чудовище, изрод, урод.

монтáж (фр. montage „сглобяване") 1. Сглобяване и поставяне на машини и съоръжения по определени планове, черти и схеми. 2. Сглобяване на сгради от готови елементи. 3. Основно преглеждане и поправяне чрез разглобяване на машини и съоръжения. 4. Подбиране и съединяване отделни части, за да образуват едно цяло: филмови снимки за създаване завършен филм; литературни откъси за цяло и завършено произведение за представяне пред публика; картини, снимки и др. за съставяне на художествено цяло; сцени и епизоди от пиеса за предаване по радио. 5. Литературно произведение, филм, картина или радиопредаване, които са съставени чрез такова комбиниране на материали. 6. *прен.* Нагласяване на подбрани факти за изопачаване на истината; клевета, лъжа.

монтажи́ст, монтáжник (от фр.) Специалист по монтажи.

монтанвáкс (нем. Montanwachs) Восъкообразен продукт, който се получава от битуминозните кафяви въглища; служи за добиване на смазки, боя за обувки и др.

монтани́т = монтанвакс.

монтаня́р (фр. montagnard) *ист.* 1. Член на крайната левица през Френската буржоазна революция от 1789—1794 г.; монтанярите получили името си от най-високите места (montagne „планина"), които заемали в Конвента. 2. Член на дребнобуржоазна партия във Франция през 1848—1849 г.

монтежý, монжý (фр. monte-jus) *техн.* Апарат за издигане и претакане на разяждащи течности и разтвори с помощта на сгъстен въздух.

монтекри́сто (от собс.) Вид малокалибрена пушка или пистолет за стрелба по птички или за забава (по името на герой от романа „Граф Монте Кристо" от Ал. Дюма-баща).

монти́рам (от фр. monter) 1. Правя монтаж; сглобявам, съединявам и т. н. 2. Нагласявам.

монтьóр (фр. monteur) 1. Специалист по сглобяване и поставяне машини и съоръжения. 2. Специалист по поправка на машини и по тяхното обслужване.

монумéнт (лат. monumentum) Величествен паметник.

монументáлен (лат. monumentālis) 1. Свойствен на монумент, напомнящ паметник по своята големина и величественост; м о н у м е н т а л н а ж и в о п и с — стенна живопис, която е свързана с архитектурата (напр. фрески); м о н у м е н т а л н о и з к у с т в о — изобразително изкуство, което се отличава с величествени форми, изразяващи значителни идеи и обобщения. 2. Величествен, поразяващ със своите размери и качества.

мопс (нем. Mops) Порода малки кучета с тъпа муцуна.

мóра (лат. mora „забавяне") *литер.* Единица време, за което се изговаря една кратка сричка.

морабé = мурабе.

морáл (лат. morālis) 1. Съвкупност от условни норми и принципи на поведение, които определят отношенията между хората в обществото. 2. Поведение, което е съобразено с нравствените правила; нравственост. 3. *прен.* Поука, поучение.

морáлен (лат. morālis „нравствен") 1. Който е съобразен с морала; нравствен, етичен. 2. Който изразява или отразява морала.

морализáтор (к. лат. moralisātor) 1. Който поучава и въздейства със слово в морално отношение. 2. *прен.* Който обича да говори постоянно за морал и става досаден.

морализи́рам (от лат.) 1. Упражнявам въздействие в нравствено отношение; възпитавам, поправям. 2. *прен.* Говоря постоянно за нравственост. 3. *прен.* Лицемерно разсъждавам по въпросите за морала.

морали́ст (фр. moraliste от лат.) 1. Който проповядва нравственост, занимава се с нравоучения; нравоучител. 2. Писател, който се занимава с въпросите на морала. 3. *прен.* Морализатор (2).

моралитé (фр. moralité) Жанр в европейския театър до XVI в., който по

алегоричен начин и чрез персонификация на пороци, добродетели, стихии и църковни понятия представя борбата между духа и плътта, като винаги излиза победител духът, доброто над злото.

моратóрен (от лат. moror „бавя се", „забавям") Който се отнася до мораториум, даващ отсрочка.

моратóриум (лат. moratorium „забавяне") Отсрочка на всички плащания и финансови задължения, давана от правителството поради някои извънредни обстоятелства (наводнение, война, неплодородие).

мóрбили (лат. morbilli от лат. morbus „болест") *мед.* Вид дребна шарка.

мóрга (фр. morgue) Помещение, в което се поставят трупове на покойници.

морганатúчен брак (от фр. morganatique) 1. Брак между неравни по род лица (във феодалната епоха). 2. Брак на лице от монархически управляващ род с жена от немонархически род, който не дава наследствени права на съпругата и родените от нея деца.

морганúзъм (от собс.) Система от възгледи за наследствеността, според която нейни носители са хромозомите; създадена е от американския биолог Т. Морган (1866—1945 г.) и неговите последователи.

мóрда (рус.) Муцуна, мутра.

мóрдент (ит. mordente) *муз.* Украшение (орнамент) в мелодия, което се състои в еднократно бързо сменяне на главния тон с неговия долен (или горен) съседен.

морéна (фр. moraine) Натрупани незагладени скални отломъци, пясък и глина, влачени или оставени от ледник.

морж (рус.) Перконог едър морски бозайник в полярните морета с почти гола кожа, два бивни кучешки зъба и дълги мустаци.

морз, мóрзов апарáт (от собс.) Самозаписващ електромагнитен предавателен и приемателен апарат, изобретен през 1837 г. от американския художник и физик Самюел Морз (1791—1872 г.); предава и приема сигнали със специална азбука от точки и тирета — м о р з о в а а з б у к а.

мормóни (от собс.) Членове на американска религиозна полухристиянска секта, която провъзгласила многоженството като дадено от бога откровение (нейният основател Дж. Смит бил обявен от привържениците си за пророк Мормон — 1830 г.).

мортадéла (ит. mortadella) Вид италиански салам със сланина.

мортúра (хол. mortier) *воен. ист.* Късо широкоцевно оръдие за стрелба със стръмна траектория.

мортификáция (лат. mors, mortis „смърт" и facio „правя") *мед.* 1. Състояние на умъртвяване, на разложение; умъртвяване. 2. *прен.* Заличаване, обявяване за недействително.

морýла (лат. morula „малък плод от черница") *биол.* Струпване на много клетки във вид на черничев плод, което е първият стадий на развитие на всички многоклетъчни животни.

морфéма (от гр. morphê „форма") *езиков.* Най-малкият смислов елемент като съставна част на думата (корен, представка, наставка, вставка, окончание).

мóрфий, морфúн, мóрфиум (от гр. Morphéus „Морфей, бог на съня", фр. morphine) Упойващо вещество, което се съдържа в сока на маковите глави; употребява се за упойка и за успокояване на болки.

морфинúзъм (от гр.) Болестно пристрастяване към опиване с морфий за постигане на повишено настроение.

морфинúст (от гр.) Който страда от морфинизъм.

морфиномáн = морфинист.

морфиномáния (гр. Morphéus и manía „лудост") = морфинизъм.

морфолóг (гр. morphê „форма" и lógos „наука") Специалист по морфология.

морфологúчен, морфологúчески (от гр.) Видословен, отнасящ се до морфологията; отнасящ се до външната форма на думите.

морфолóгия (гр. morphê „форма" и lógos „наука") 1. Дял от граматиката, който изучава думите като части на речта, т. е. строежа им, промяната

на формите им и свързаните с тях граматически значения и функции. 2. Морфологичната система (строеж) на един език. 3. Отдел в ботаниката и зоологията, който се занимава с формата и строежа на организмите.

морфонолóгия (гр. morphḗ „форма“, phōnḗ „глас“ и lógos „наука“). Дял от езикознанието, който се занимава с отношението между морфология и фонология.

москúтна флóта (англ. mosquito fleet) Флота от малки бързоходни бойни единици, които влизат в бой на големи групи и действуват успешно против подводната флота.

москúто (исп. moscito) Малко двукрило насекомо с жило, което е опасен преносител на заразни болести, предимно в топлите страни.

москóвец (рус.) 1. Жител на Москва. 2. *прен. остар.* Русин.

мóстра (ит. mostra) Образец, част от стока за образец; м о с т р а б е з с т о й н о с т — дадена безплатно стока като образец; м о с т р е н п а з а и р — краткотрайна изложба на стоки за сключване на търговски сделки.

мотéл (англ. motel съкр. от *mo*torists' ho*tel*) Хотел и ресторант на автомобилен път за туристи с моторизирани превозни средства, при който има специално място за гариране.

мотéт (фр. motet) *муз.* Вокално многогласно произведение, което се състои от няколко самостоятелни мелодии с различни текстове; съществувало през XII и XIII в.

мотúв (фр. motif) 1. Подбуда, подтик, подбудителна причина, повод за някое действие. 2. Довод, основание, доказателство. 3. *литер.* Тема, сюжет: съдържание на литературно произведение. 4. *муз.* Най-малкото относително завършено и притежаващо самостоятелна изразност построение, което е един от основните градивни и характерни елементи на музикалната форма. 5. Чертеж, рисунка, образ или фигура, които се бродират или изплитат.

мотивúрам (от фр. motiver) Излагам доводи за известно решение, обосновавам; подкрепям с факти, доказвам.

мóто (ит. motto) Остроумна мисъл, афоризъм, пословица или цитат, които се поставят в началото на съчинение, студия, част от книга, статия или в началото на реч, които подсещат за съдържанието или загатват за подбудите и причините на написаното.

мотобóл (*мото*циклет и фут*бол*) *сп.* Игра с топка, при която играчите са на мотоциклети.

мотовелоспóрт (лат. moveo „движа“, velox, ōcis „бърз“ и *спорт*) Мотоциклетен или велосипеден спорт.

мотодрýм (лат. motor и гр. drómos „път“) Място за състезания с мотоциклети или велосипеди, с моторни коли изобщо.

мотокáда (от лат.) Група мотоциклетисти на мотоциклети.

мотокáр (англ. motocar) Самодвижеща се платформа с малка скорост за пренасяне на товари, стоки, багаж и др. на малки разстояния; ср. автокар, електрокар.

мотокултýра (лат. motor „двигател“ и cultūra „обработване“) Обработване на земята с механически двигатели.

мотопéд (*мото*циклет и *педал*) Велосипед с масивна конструкция и двигател с вътрешно горене, който се задвижва с помощта на педали.

мотопúста (*мото*цикъл и *писта*) Писта за състезания с мотоциклети.

мотóр (лат. motor „двигател“) 1. Двигател с електричество или вътрешно горене. 2. *прен.* Мотоциклет.

моторгенерáтор (лат. motor и generātor) Сложна машина от електромотор и динамомашина за преобразуване на електрически ток от един в друг вид.

мотóрен (от лат. motor „двигател“) 1. Който е снабден с мотор или е движен от мотор. 2. Който принадлежи на мотор. 3. *прен.* За психически и физиологически процеси — двигателен.

моторéтка (от лат.) Малък мотоциклет.

моторизáция (от лат.) Широко използуване на моторни превозни средства и мотори, снабдяване с такива сред-

ства: замяна на животинската сила с двигатели в селското стопанство, замяна на конската превозна сила с мотори; формиране на автомобилни части за прекарване на войски и стоки; създаване на специални военни части, които си служат с моторни средства.

моторо́блер (лат.) Вид малък и усъвършенствуван мотоциклет с малки колела.

мототера́пия (лат. moveo „движа" и гр. therapéia „лекуване") Лечебна гимнастика; лекуване чрез движения и масажи.

мотоциклéт, мотоци́кълл (лат. motor „двигател" и гр. kýklos „кръг") Моторно превозно средство с две колела, което се привежда в движение от двигател с вътрешно горене; към някои могат да се прикачат ремаркета или странични кошове.

мотри́са (фр. motrice) Самодвижещ се по релсов път вагон, снабден с двигател с вътрешно горене или с електродвигател (железопътен или трамваен).

мофéта (фр. mofette „рудничен газ") Отделяне на въглероден двуокис, пари и други газове от земни пукнатини във вулканични области.

мохамеда́нин (от собс.) Лице, което изповядва мохамеданска религия (по името на Мохамед); мюсюлманин.

мохамеда́нство (от собс.) Религиозно учение, създадено от Мохамед (570—632 г.), което има елементи от християнството, юдаизма и някои източни религии. Признава съществуването на един бог (аллах), който предопределя съдбата на човека, и изисква пълно послушание и подчинение, нетърпимост към немохамеданите (гяури), а на правоверните обещава вечно блаженство след смъртта; ислям, мюсюлманство.

мо́хер (англ. mohair от ар.) 1. Вълна от ангорска коза. 2. Плат от такава вълна.

мохика́н (ам. mohikan) 1. Член на индианско племе в Северна Америка около реката Худсон и Конектикът, което е вече на изчезване. 2. *прен.* Последен представител (по романа на Ф. Купер — 1789—1851 г. „Последният мохикан").

моши́я (рум. moșie) 1. Голямо земеделско стопанство в Румъния; чифлик. 2. *прен.* Собствен имот; бащиния.

мра́мор (гр. mármaros „блестящ", лат. marmor) 1. Твърд варовик от калцит и доломит, който се употребява като материал за скулптурни и архитектурни изделия поради лъскавината си и хубавия естествен цвят (бял, възжълт, черен, червен и т. н.). 2. Мраморен предмет. 3. *прен.* Студен, безжизнен, немилостив човек.

мра́морен (лат. marmoreus) 1. От мрамор. 2. Бял и гладък като мрамор; приличащ на мрамор, имитиращ мрамор.

муези́н (тур. müezzin) Викач от минаре за молитва, низш духовен мохамедански служител.

мужи́к (рус.) *остар.* Руски крепостен селянин.

му́за (гр. moûsa, лат. musa) 1. *мит.* Една от деветте богини, покровителки на науките и изкуствата, вдъхновителки на поети, артисти и учени: Талия — на комедията, Урания — на астрономията, Мелпомена — на трагедията, Полихимния — на лирическата поезия, Евтерпа — на музиката, Клио — на историята, Калиопа — на епическата поезия (и красноречието), Ерато — на любовната поезия, Терпсихора — на танца и хоровите песни (при този ред началните букви образуват изречение на латински tum peccet — „тогава би сбъркал"). 2. *прен.* Извор на поетическо вдъхновение; вдъхновителка.

музагéт (гр. mousagétēs) 1. Водач на музите = Аполон. 2. *прен.* Покровител на науките и изкуствата.

музеви́р(джия) (тур. müzevir от ар.) Клеветник, доносчик, подстрекател, интригант.

музéй (гр. mouséion, лат. musaeum) 1. В древна Гърция — храм на музите или място, посветено на музите 2. Учреждение, което събира, запазва и излага исторически паметници, естествено-научни колекции, произведе-

ния на изкуството и бита и провежда културна, просветна и научна дейност. 3. Мястото, в което се помещава такова учреждение. 4. *ист.* Част от двореца на Птолемей I (III в. пр. н. е.), в който се помещавала прочутата Александрийска библиотека.

мýзика (гр. mousikḗ от mousikós „отнасящ се до музите") 1. Изкуство да се предават преживявания, идеи и настроения чрез ритмично и хармонично свързани звукове (тонове). 2. Произведение на това изкуство. 3. Изпълнение на музикално произведение. 4. Оркестър от духови инструменти. 5. Механичен музикален инструмент. 6. *прен.* Съзвучие, хармония, звучност, благозвучие; мелодия.

музикáлен (от гр.) 1. Който принадлежи на музиката или е присъщ на нея. 2. Ползуващ музиканти. 3. Надарен да възприема, да чувствува, разбира и изпълнява музикални произведения. 4. С който се изпълняват музикални произведения. 5. Който се занимава с музика или който създава музика. 6. Мелодичен, приятен за ухото.

музикáнт (от гр.) 1. Специалист по музика. 2. Инструменталист-професионалист, който свири на някой инструмент.

музикогрáф (гр. mousikós и gráphō „пиша") Автор, който пише върху музиката или съчинява музика.

музиколóг (гр. mousikós и lógos „наука") Специалист по теория на музиката: музикален теоретик, историк на музиката, критик, фолклорист, познавач на музикалните инструменти.

музикомáния (гр. mousikós и manía „лудост") Прекалено силна страст към музиката, особено за бездарно лице.

музикхóл (англ. music-hall) Вариете, забавно заведение с лека програма; изпълняват се музикални, балетни и циркови номера, комедии, злободневки и подобни.

музицúрам (от гр.) Упражнявам се в музика, занимавам се с музика.

мукавá (тур. mukavva от ар.) Дебела, груба хартия, картон.

мукаéт, мукаúт (тур. mukayyet от ар.) Който се погрижва за нещо.

мулáж (фр. moulage) 1. Отливане на предмети от восък, гипс или метали в калъпи. 2. Отлят в калъп предмет. 3. Кроене на дрехи върху тялото.

мулáт (исп. mulato от лат. mulus „муле") Потомък на смесен брак между представители на бялата и черната раса.

мýлда (нем. Mulde) 1. Коритовиден съд, пълен с материал за претопяване, който се изсипва автоматично при висока температура в мартенова пещ. 2. Улей, наподобяващ корито в машинна част. 3. Форма за отливане на чугунени балвани. 4. *геол.* Коритообразна впадина (гънка) на земни пластове, чиито бедра се раздалечават отдолу нагоре; ср. синклинала.

мýлденпрес (нем. Muldenpresse) Машина за пресуване на вълнени платове.

мýле (лат. mulus) Домашно животно, мелез от кобила и магарешки жребец; ср. катър.

мулинáж (фр. moulinage) Специална обработка на прежда, при която нишките се изчистват, събират се две по две и се пресукват по четири наведнаж.

мулинé (фр. moulinet) 1. Изгочена коприна, копринена прежда. 2. Пъстра прежда от разноцветни нишки. 3. *сп.* Похват при фехтовка, който представлява удар с полукръгово или кръгово движение на сабята.

мулúт (от собс.) Вид огнеупорен материал (по името на о-в Мул).

мултивибрáтор (лат. multus „много" и *вибратор*) Лампов генератор от две електронни лампи за възбуждане на трептения; употребява се в телевизията, радиолокацията, електроизчислителната техника и др.

мултилатерáлен (лат. multus „много" и latus, eris „страна") Многостранен, многобедрен.

мултимилионéр (лат. multus „много" и *милионер*) Приказно богат човек.

мултипликáтор (лат. multiplicātor „умножител") 1. Умножител. 2. Уред, който с помощта на магнитна стрел-

ка измерва твърде слаби токове. 3. Многообективен фотоапарат, който дава едновременно няколко снимки на един и същ предмет. 4. Уред, който дава много копия от един оригинал. 5. Уредба за вкарване на вода в парна хидравлична преса под голямо налягане (до 400 атмосфери). 6. Художник, който работи върху мултипликационен филм.

мултипликациóнен (от лат.) Направен чрез мултипликация (3), отнасящ се, свойствен на мултипликация; мултипликационен филм — създаден чрез снимане на отделни последователни фази на движението на рисувани или обемни фигури (кукли, скулптури).

мултипликáция (лат. multiplicatio „умножаване")1. Размножаване на нещо чрез мултипликатор. 2. = мултипликационен филм.

мултициклóн (лат. multus „много" и гр. kýkios „кръг") Апарат за сухо пречистване на въздуха и газове от прах.

мумджи́я (тур. mumcu) Свещар.

мумификáция (*мумия* и лат. facio „правя") 1. Превръщане на трупове в мумии. 2. Изсъхване на труп или част от жив организъм.

мумифици́рам (от лат.) Превръщам в мумия.

му́мия[1] (тур. mumya от перс. mum „восък") 1. Труп на човек или животно, запазен от разлагане чрез балсамиране или изсушаване 2. Изсъхнал и неразложен труп поради особени качества на почвата, в която е погребан. 3. *прен.* Слаб и сух човек; безжизнен и безволев човек.

му́мия[2] (ар.) Вид червена боя, която се получава от остатъците при производството на сярна киселина; употребява се за боядисване на покриви, вагони и др.

мунаси́п, мунасъ̀п (тур. münasip от ар.) С благи думи, прилично, благосклонно, пристойно.

мунафлъ̀к (тур. munafyklyk от ар.) Клюка, клевета, интрига.

мунди́р (рус. от нем. Montur) Военна или гражданска горна дреха със златни или сребърни нашивки и два реда копчета.

му́ндщук (нем. Mundstück) 1. Част от духов музикален инструмент, върху който лягат устните; наустник. 2. Част от твърда хартия на папироса, която се поставя в устата при пушене. 3. Част от цигаре, която се поставя в устата. 4. Оная част от юзда, която се поставя в устата на коня или на друго животно. 5. Сменяема наставка към отворен край на тръба или маркуч със специално предназначение; накрайник, струйник.

муни́ции (лат. munitio „укрепяване") Бойни припаси и военно снаряжение; патрони, гранати, мини и др.

муниципáлен (от лат. municipālis) Общински, градско-общински, принадлежащ към селска или градска община; муниципален социализъм — враждебно на марксизма течение на реформисти, което отрича революционната борба и вижда осъществяването на социализма в градското и селското самоуправление.

муниципализáция (от лат. municipium „самоуправляваща се община") 1. Принудително изземване на частната собственост — земя, сгради, частни училища, кина, частни болници и др., и предаването им на местното самоуправление; муниципализация на земята — меншевишка съглашателска политика по аграрния въпрос по време на революцията през 1905—1907 г.: земята да се предаде на земствата и селяните да я арендуват.

муниципалитéт (нем. Munizipalität от лат.) 1. Орган на местно самоуправление в буржоазните страни. 2. Сградата, в която се помещава такова самоуправление.

мунициˊпия (лат. municipium) Древноримска градска или селска община с право на самоуправление.

му́ра (лат. murra) Иглолистно дърво, което прилича на бор.

мурабé (тур. muharebe от ар.) Война.

мурафéт (тур. marifet от ар.) Умение, изкуство, сръчност, майсторство.

мурдáр (тур. murdar от перс.) Мръсен, нечист.

муру́к (тур. moruk) Подигравателно и пренебрежително наименование на родител; старик.

мусака́ (тур. musakka) Вид ястие от мляно месо, картофи или сини патладжани, печено на фурна и застроено с яйце и мляко.

муса́ндра (тур. musandıra от ар.) Долап, бюфет, голям шкаф.

мусафи́р (тур. misafir от ар.) Гост.

музели́н (фр. mousseline) Лек и тънък полупрозрачен копринен, вълнен или памучен плат, изработван в гр. Мосул, Ирак, откъдето е получил името си.

му́ска (тур. muska от ар.) Малка кесийка, в която се слага написана със заклинателен текст или молитва хартийка или друг предмет, носи се от суеверни хора на шията, за да ги предпазва от беди, болести и злополука; ср. талисман.

муска́л (тур. miskal от ар.) 1. Мярка за тегло, която е равна на един драм и половина. 2. Малко стъкълце за един драм и половина розово масло. 3. Такова стъкълце с розово масло.

мускарди́на (фр. muscardine) Болест по копринената буба, причинявана от паразитни гъбички.

мускари́н (фр. muscarine от лат. musca „муха") Отровно вещество, което се съдържа в гъбата мухоморка.

муска́т (фр. muscat от лат. muscus) 1. Вечнозелено тропическо дърво с малки бели цветове и месест плод, приличен на праскова. 2. Ароматно семе от плодовете на такова дърво, което се употребява като подправка на ястия, като лекарство и в парфюмерията; нарича се още индийски орех.

муска́тов, муска́тен (от лат. muscus) Принадлежащ на мускат или с качества на мускат; м у с к а т о в о д ъ р в о = м у с к а т (1); м у с к а т о в ц в я т — кора от мускатов орех, която служи за подправка.

мускé́т (фр. musquet) Старовремска голяма и тежка пушка.

мускета́р (фр. musquetaire) 1. Войник, въоръжен с мускет. 2. В средновековна Франция — войник от дворянски произход, който служел в един от двата кралски ескадрона, които имали различни по цвят коне.

му́скул (лат. musculus) Месеста част в тялото на живо същество, която може да се свива и разпуска, като докарва в движение отделни органи и части на тялото; мишца.

мускулату́ра (от лат.) Мускулите на един човешки или животински организъм.

му́скулест (от лат.) Със здрави и силни мускули; як, здрав.

мускули́н (от лат.) Белтъчно вещество, което се съдържа в мускулите.

му́скус (лат. muscus) Силно ароматно, маслообразно вещество, което се отделя от жлези на един вид елен (кабарга), живеещ в Централна Азия; съдържа се също и в корените на някои растения; поради трайния и силен мирис има широко приложение в парфюмерията.

му́скусен (от лат. muscus) Съдържащ мускус, отнасящ се към мускус.

мусо́н (фр. mousson от ар.) Устойчив вятър, който периодически мени своята посока, като през зимата духа от сушата към океана, а през лятото — от океана към сушата (в тропическите области и в крайморските страни с умерен климат).

муста́нг (англ. mustang) Подивял кон в прериите (американските степи), дребен на ръст и як.

муста́рда (ит. mostarda от лат. mustum „мъст") Горчица.

му́стерска епо́ха (от собс.) Една от епохите на първобитната култура, последен етап на средния палеолит, когато хората са живеели в пещери; характерна е с неандерталския тип човек (по името на пещера Мустие, Южна Франция).

мустике́ра (фр. moustiquaire) Завеса от тънък плат или гъста мрежа за предпазване от комари, мухи и други насекоми.

мута́нт (лат. mutans, antis „променящ се") Организъм, който претърпява мутация (3).

мута́тор (лат. mutātor) *техн.* Уред за

включване и изключване на електрически ток.

мутафчилѐк (от тур. mutaf) Обработване на козина, изработване на тъкани и въжета от козина.

мутаф(чия) (тур. mutaf) Лице, което тече и приготвя предмети от козина.

мутацио́нен (от лат.) Който се отнася до мутация или има качества на мутация; м у т а ц и о н н а т е о р и я — теория за наследствеността и еволюцията на организмите, според която видовете възникват в резултат на внезапни и обичайни изменения (мутации), независими от условията на средата; нарича се още мутационизъм.

мутациони́зъм = мутационна теория.

мута́ция (лат. mutatio) 1. Промяна, изменение. 2. Всяко скокообразно изменение на явленията. 3. Рязко физиологично и морфологично изменение в животински или растителния организъм, което настъпва внезапно и се предава на поколенията. 4. Промяна на гласа на юношите при настъпване на пубертета.

мутва́к (тур. mutfak от ар.) Готварница, кухня.

мути́зъм (фр. mutisme от лат.) 1. Неспособност да се говори; немота, онемяване. 2. Мълчаливост, мълчание.

мутила́ция (фр. mutilation от лат.) 1. Отсичане част от тяло; осакатяване. 2. *прен.* Преднамерено и злоумишлено повреждане на художествено произведение.

мутоско́п (лат. muto „променям" и гр. skopéō „гледам") Уред с неподвижни картини, които изглеждат, че се движат при въртене на уреда (далечен предходник на киното).

мутуали́зъм (от лат. mutuus „взаимен") 1. Съжителство на два организма, при което и двата имат полза (един вид на симбиоза). 2. Взаимопомощ. 3. Утопическо учение на Прудон (1809—1865 г.) за преобразуване на обществения строй с особена система за безвъзмезден кредит.

му́фа (нем. Muffe) Малка тръба, която служи за съединяване на тръби, валове и др.; съединителна тръба, коленце.

му́фел (нем. Muffel) Огнеупорен съд във вид на кутия с капак, в който се поставят порцеланови, фаянсови, емайлови и др. предмети при печене в специална муфелна пещ, за да се избегне докосване и пряко въздействие на огъня върху тези предмети.

мuфло́н (фр. mouflon) Див овен, който живее из горите на Корсика, Сардиния и Азия, вероятен прародител на домашната овца.

му́фта (тур. müft от перс.) 1. Безплатно, даром. 2. Нещо, получено даром, често с нахалство.

мухабе́т (тур. muhabbat от ар.) Разговор, приказки, веселие със сладки приказки.

мухта́р(ин) (тур. muhtar от ар.) Селски старейшина, кмет.

мушама́ (тур. muşamba от ар.) 1. Покрита с непромокаемо вещество материя, обикновено памучна. 2. Връхна дреха от такава материя за предпазване от дъжд.

мушарабие́ (фр. moucharabieh от ар.) Дървена решетка на прозорец, през която се вижда навън, но отвън не се вижда вътре.

муши́я = мошия.

му́шка (рус.) Малка издадена част на огнестрелно оръжие, която служи за прицелване при стреляне.

му́шмула (тур. muşmula) 1. Храстовидно дърво, което дава плодове по форма като малки круши, годни за ядене само при загниване. 2. Плод от това дърво.

муща́бел (през рус. от нем. Maßstab) Подпорка за дясната ръка на художник при рисуване.

мци́ри (груз.) Манастирски послушник.

мюдю́р(ин) (тур. müdür от ар.) В османска Турция — управител на неголяма административна единица, наречена нахия; околийски управител.

мюжде́ (тур. müjde от перс.) 1. Дар за съобщена радостна вест. 2. Вест, съобщение, новина.

мюзеви́р(ин) = музевир.

мюл, мюлмаши́на (англ. mule и *машина*) Предачна машина от 1779 г.; сега е усъвършенствувана и се нарича селфактор.

мюлк (тур. mülk от ар.) Недвижим имот в чертата на дадено селище (при мюсюлманската феодална система).

мюлти́пъл (фр. multiple) Вид телефонен комутатор в големи телефонни станции.

мюнцмета́л (нем. Münzmetall) Сплав от мед (60 %) и цинк до (40 %) с прибавка на олово, която се обработва лесно и служи за изработване на тръби и др.

мюри́д (тур. mürit от ар.) Послушник, ученик на имам или шейх, който е последовател на мюридизма.

мюриди́зъм (от тур.) Реакционно религиозно политическо движение сред мюсюлмани, което изпитва фанатична ненавист към всички друговерци и защищава класовите интереси на светските и духовните феодали.

мюсюлма́нин (тур. müslüman) Изповядващ мохамеданството.

мютесари́ф (тур. mutasarrif от ар.) Окръжен управител, управител на санджак.

мюфти́йски (тур.) Верско-съдебен; мюфтийски съд — който разглежда бракоразводни, наследствени и имуществени дела по верския мохамедански закон.

мюфти́йство (от тур.) 1. Длъжност и звание на мюфтия. 2. Канцелария на мюфтия. 3. Здание, в което се помещава канцеларията на мюфтия.

мюфти́я (тур. müfti от ар.) Мюсюлмански богослов и съдия, който съди въз основа на Корана.

мющери́я (тур. müşteri от ар.) Редовен купувач; клиент.

Н

набаб, набоб (от ар. nuvvab) **1.** Титла на висш служител в двореца на мюсюлмански владетел и на губернаторите на провинции в Индия. **2.** Забогатял в Индия европеец, обикновено управител в някоя област. **3.** *прен.* Голям богаташ.

набат (рус. от ар.) Сигнал, даван чрез биене на камбани при пожар или друго бедствие; тревога.

наварх (гр. náuarchos) **1.** В древна Гърция — началник на флотата. **2.** В съвременна Гърция — адмирал.

наваха (исп. navaja) Испански дълъг сгъваем нож, който служи за оръжие.

навигатор (лат. navigātor „мореплавател") Лице от пътуващия персонал, което изчислява пътя на кораба или на самолета и определя неговото положение.

навигационен (от лат.) **1.** Който принадлежи на навигация или е свойствен на нея; който се отнася до навигация. **2.** Мореплавателен, въздухоплавателен.

навигация (лат. navigatio) **1.** Корабоплаване, мореплаване. **2.** Дял от науката за управляване на плавателни съдове, който изучава начините и способите за точно и безопасно плуване или летене, като определя най-късия или най-удобния път между две точки на земното кълбо с компас, навигационни уреди и др. **3.** Време, през което е възможно по климатически условия корабоплаването в едно море, океан, река. **4.** *прен.* Въздухоплаване; аеронавигация.

навиграф (лат. navis „кораб" и гр. gráphō „пиша") Уред на летателен апарат или кораб, който записва изминатия път, скоростта на движението, направлението на движението и др.

навло (нгр. náulos) Такса за превозване на стока с кораб, железница и др.

навмахия (гр. naumachia „морско сражение") **1.** Представяне на морско сражение (в цирк). **2.** Изкуствено езеро, в което се представя морско сражение.

навпатия (гр. náus „кораб" и páthos „страдание") Морска болест.

навскопия (гр. náus „кораб" и skopéō „гледам") Откриване на кораби на далечно разстояние, преди да са видими с очи.

навтика (гр. nautikḗ) Мореплаване, корабоплаване.

нагайка (рус.) Кожен камшик от сплетени ремъчета, с къса дръжка.

наган, нагант (от собс.) Система револвер с въртящ се барабан (по името на изобретателя).

нагара (рус.) *муз.* Ударен инструмент от рода на барабаните, който има корпус от глина (по-рядко от метал или дърво); разпространен е в Азербайджан, Узбекистан, Таджикистан, Индия, Иран и др.

нагел (нем. Nagel „покът") **1.** Болт с форма на буквата Г, който служи за закрепване на нещо към друг предмет, напр. релса към траверса. **2.** Дървен гвоздей, клин, болт. **3.** Ос на скрипец. **4.** Метално или дързено приспособление, около което се навиват корабните въжета.

нагрузка (рус.) Натовареност, заетост.

нáделфайл, нáдфил (нем. Nadelfeile) Тънка пила за изпиляване на часовникови механизми и други точни уреди.

наджак (тур. nacak) **1.** Секира, брадва. **2.** Овчарска тояга, гега.

надир (нем. Nadir от ар.) *астр.* Точка на небесната сфера, противоположна на зенита, която лежи на точно противоположната част на небесната сфера.

наелектрѝзирам (от. гр.) **1.** Предавам електричество на тяло, правя тяло да получи електрическо свойство. **2.** *прен.* Силно възбуждам, настройвам.
наза́л (лат. nasālis) *езиков.* Носов звук (м, н.)
наза́лен (лат. nasālis) Който се отнася до носов звук; носов.
назализа́ция (фр. nasalisation от лат.) Придаване на звук носов оттенък.
назлъндѝсвам се (тур. nazlanmak от перс.) Не се съгласявам, дърпам се.
наѝб (тур. naib от ар.) **1.** В мюсюлманските страни — заместник на началник или на духовно лице. **2.** Началник на местна полиция.
наѝвен (фр. naїf) **1.** Който издава доверчивост и простодушие; простодушен, детски откровен. **2.** Лековерен.
наѝвност (от фр.) Простодушие, непосредственост; лековерие, доверчивост.
на́йлон (англ. nylon — точното значение не е известно) **1.** Търговското име на синтетични влакна, получавани от фенол, бензол, циклохексан и фурфурол; има много широко приложение при производството на различни тъкани и др. изделия **2.** *прен.* Трайно бельо, чорапи и др.
на́йтов (хол. naaien „съшивам" и touw „въже") *мор.* Тънко въже, с което свързват две мачтови греди, две дебели въжета или греда и въже.
найто́вам (от хол.) Съединявам, свързвам чрез найтов.
нактоуз (хол. nagthuis) Специална поставка за компас на кораб.
налба́нт(ин) (тур. nalbant от ар.) Подковач на добитък.
на́лче (тур. nalın от ар.) Дъговидно плоско железце, с което се подковават обувки.
налъ̀ми (тур. nalin от ар.) Дървени чехли само от ходило и каишка.
нама́з (тур. namaz от перс.) В мюсюлманската религия — молитва, която се прави пет пъти на ден в определени часове.
нанду̀ (фр. nandou от ам.) Голяма южноамериканска камилска птица с хубави пера, която не лети; американски щраус.
нане́ (тур. nane) Растението дива мента.
нане́ѝги, нанеѝъ (тур. от nane и yağ „масло") Ментово масло, което се употребява като лекарство за успокояване на стомашни болки.
нанѝзъм (от гр. nánnos „джудже") Уродлив нисък ръст, ръст на джудже (до 130 см за мъж и 121 см за жена).
нанопѝтекс (гр. nánnos „джудже" и píthēkos "маймуна") Изкопаема дребна маймуна от средния еоцен.
наносо́мия (гр. nánnos „джудже" и sôma „тяло") = нанизъм.
на́нсенов паспо́рт (от собс.) Издаван от някои правителства паспорт на бежанци след Първата световна война, с който ги правели поданици на държавата, в която живеели, съгласно със статутите на тогавашното Общество на народите (по името на норвежкия учен Фритьоф Нансен).
на́нсук (фр. nansouk) Памучна тъкан, прилична на платно.
напа́лм (англ. napalm) **1.** Запалително вещество, което представлява смес на алуминиеви соли на органичните нафтенови и палмитинова киселини; развива температура от 800 до 1000°; служи за пълнене на запалителни (напалмови) бомби. **2.** *прен.* Напалмова бомба.
наполео́н (фр. napoléon d'or от собс.) **1.** Златна монета, обикновено от 20 франка, на която има образа на Наполеон I или на Наполеон III. **2.** *прен.* Златна монета.
нар¹ (тур. nar от перс.) **1.** Южно дърво с лъскави листа и яркочервени цветове. **2.** Плод на това дърво, който е изпълнен със сочни червени зърна.
нар² (тюрк.) Мелез от едногърба и двугърба камила.
нар³ (рус.) Легло или легла от наредени една до друга дъски върху дървени поставки („магарета") — в караулни помещения, туристически хижи и др.
наратѝвен (лат. narro „разказвам", фр. narratif) *литер.* Разказвателен, повествователен

нарвáл (фр. narvale от сканд.) Морски бозайник от рода на китовете.

наргилé (тур. nargile от перс.) Ориенталска специална лула за пушене на тютюн, която има дълъг маркуч и съд за вода, през който минава пушекът, за да се прочисти.

нард (гр. nárdos) 1. Тревисто растение от семейството на валериановите. 2. Ароматично вещество, получавано от корените на това растение.

нардéк (от перс.) Петмез от дини.

нарзáн (от собс.) Въглеокисна минерална лековита вода (по името на извор в гр. Кисловодск, Кавказ).

наркод**испансер** (гр. nárkōsis „вцепененост" и *диспансер*) Лечебно амбулаторно заведение за наркомани.

наркóза (гр. nárkōsis „вцепененост") 1. Упоително средство, упойка. 2. *мед.* Изкуствено предизвикване чрез упойка на дълбок сън със загубване на съзнание и пълна нечувствителност към болка, използувано обикновено при операции.

наркологúя (гр. nárkōsis „вцепененост" и lógos „наука") Дял от фармакологията, който изследва упоителните средства.

наркомáн (гр. narkómanos) Който страда от наркомания, който употребява упоителни средства; ср. морфинист.

наркомáния (гр. nárkōsis „вцепененост" и manía „лудост") Болезнена страст да се употребяват упоителни (наркотични) средства.

наркотерáпия (гр. nárkōsis „вцепененост" и *терапия*) *мед.* Лекуване на някои душевни заболявания чрез продължителен сън; сънна терапия.

наркотизáтор (к. лат. narcotisator от гр.) Упоител при операции.

наркотизáция (лат. narcotisatio) Упойване, приспиване чрез наркотично вещество.

наркотизúрам (от гр.) Давам упоителни средства, упойвам с наркотични вещества.

наркотúк (гр. narkōtikós) 1. Упойващо отровно вещество, което се употребява като лекарство и за упойка. 2. Лице, което употребява наркотични вещества; наркоман.

наркотúчен (гр. narkōtikós) 1. Който упойва, приспива, успокоява болки. 2. Който притежава качества на наркотик; н а р к о т и ч н и в е щ е с т в а — група фармакологични вещества, които действуват предимно върху централната нервна система и при внасяне в организма предизвикват временно усещане на душевно и телесно успокоение, някои докарват пълна загуба на съзнанието, а при големи дози причиняват смърт. Такива са естественият опиум, кофеинът и др. и получените по химически начин етер, веронал, хлороформ, луминал и др.

нáрта (фин. nurto) Дълга и тясна шейна, която се вози от кучета или елени.

нáртика, нáртекс (гр. nárthex) Преддверие на храм; притвор.

нарцúзъм (от гр. nárkissos през лат.) Болестно състояние на влюбеност в себе си; ср. нарцис (2).

нáрцис (гр. nárkissos от собс.) 1. Луковично растение с хубави бели или жълти цветове. 2. *прен.* Лице, влюбено в себе си (по името на митологичен младеж, който видял образа си в извор, влюбил се в себе си, залинял и бил превърнат в цветето нарцис).

наря́д (рус.) 1. *воен.* Изпълнение на бързи и специални задачи или на служебни задължения. 2. Група, която изпълнява такива задължения. 3. Предписание за производство или предаване на определено количество стоки, произведения от земеделското стопанство, промишлеността и т. н.

настурáн (от гр. nastós „уплътнен") Минерал, разновидност на уранова руда. Главен източник за получаване на уран.

настýрция (лат. nasturtium) Градинско цвете с жълти цветове във форма на капишон, поради което се нарича и капуцин; латинка.

нативúзъм (от лат. nativus „вроден") 1. *фил.* Идеалистическо учение, според което функциите на сетивата и техните центрове в мозъчната кора са вродени у човека, а пък диалектическият материализъм установява научно, че тези функции са резултат от историческото развитие на човека.

2. *пол.* Пълноправие само за туземни жители.
нативист (от лат.) Привърженик на нативизма.
натрий (к. лат. natrium) Химически елемент, знак Na, пореден номер 11, ат. тегло 22,9898; алкален, сребърнобял и мек метал, който се окислява бързо на въздуха. В природата се среща в различни съединения.
натура (лат. natūra) **1.** Природа; действителност. **2.** Характер; темперамент. **3.** Същност, основно свойство. **4.** Реална действителност, която служи като непосредствен модел на рисуване от художник. **5.** *икон.* Стока, продукти като платежно средство.
натурален (лат. naturālis) **1.** Който съответствува на природата на предметите; естествен, неподправен. **2.** Който се плаща със стока или с продукти; натурално стопанство — стопанство, което задоволява собствените лични нужди с продукти и предмети от своето производство (различно от стоковото стопанство, което произвежда, за да ги продава).
натурализация (от лат. naturālis) **1.** Приемане поданството на чужда държава. **2.** Усвояване бита на чужд народ.
натурализирам (от лат.) Приемам чужденец за свой поданик; натурализирам се — възприемам бита на чужд народ.
натурализъм (от лат.) **1.** Буржоазно течение в изкуството и литературата, възникнало във Франция към края на XIX в., което за разлика от реализма се стреми към грубо и механично копиране (фотографиране) на действителността, без да обръща внимание на същественото, характерното и типичното. 2. *фил.* Буржоазно течение, което обяснява общественото развитие с природни и биологични фактори (климатични условия, географска среда, расови и биологични особености на човека и т. н.).
натуралист (от лат.) 1. Естествоизпитател. **2.** Привърженик на натурализма.
натуризъм (от лат. natūra „природа") Схващане за прилагане на хигиенна система, която изисква от хората да живеят колкото е възможно по-близо до природата (на открито, без облекло и пр.); ср. нудизъм.
натурист (от лат. natūra „природа") Привърженик на натуризма.
натурфилософ (лат. natūra „природа" и гр. philósophos) Привърженик на натурфилософията.
натурфилософия (лат. natūra „природа" и гр. philosophía) Философия на природата, умозрително учение за природата, опиращо се на понятия от естествознанието. В древността е съвпадало с естествознанието; постепенно от нея са се отделили много науки и тя е останала като чисто идеалистическа отвлечена наука, която „заменяла непознатите взаимни връзки с фантастични връзки, замествала липсващите факти с измислици и попълняла действителните пропуски с въображаеми" (Енгелс).
натурщик (рус.) *спец.* Лице, което срещу заплащане служи за модел на художник или скулптор; модел.
натюрел (фр. naturel) *книж.* Естествена наклонност или дарба; нрав.
натюрморт (фр. nature morte „мъртва природа") 1. В живописта — изобразяване на неодушевени предмети: цветя, плодове, убит дивеч (без пейзажи и хора). 2. Картина с такъв сюжет.
наутилус (лат. nautilus от гр. nautilos „моряк") **1.** *зоол.* Вид главоноги мекотели, които са почти изчезнали. **2.** Име на фантастична подводна лодка в роман на Жул Верн.
наутофон (гр. náutēs „моряк" и phōnē „звук") Електрически мембранен звукоусилвател при морски фар за даване на звукови сигнали на кораби при мъгливо и облачно време.
нафиле (тур. nafile от ар.) Напразно, напусто, без полза.
нафора (гр. anaphorā „приношение") *рел.* **1.** Осветен при литургия хляб. **2.** Малък къс от този хляб.
нафта (гр. náphtha от перс.)=нефт.
нафталин (от гр. náphtha) *хим.* Бяло кристално вещество с характерен

остър мирис, което се получава при дестилация на каменовъгления катран.

нафтéни (от гр.) Въглеводородите, които се намират в състава на нефта и каменовъгления катран (термин, въведен от руския учен В. Марковников).

нафтúди (от гр.) Название на всички видове нефт и неговите естествени производни.

нафтúрам (от *нафта*) Изпръсквам, почиствам с нафта.

нáфтов (от гр.) Който гори със или съдържа нефт; нефтен.

нафтóли (от гр. náphtha и лат. oleum „масло") Химически съединения, получавани от нафталина; употребяват се при производството на бои и в парфюмерията.

нафтохинóн (гр. náphtha и перуан. kina „хинин") Химическо съединение, което се употребява при производството на синтетични багрилни вещества.

нахúя (тур. nahiye от ар.) *ист.* Най-малката административна единица в Османската империя; подоколия; нейният управител се наричал мюдюр.

нахýт (тур. nohut от перс.) 1. Едногодишно бобово растение. 2. Плод на това растение; leблебия.

нацúзъм = националсоциализъм.

нациóнал (лат. nationālis) *сп.* Играч от национален тим.

национáлен (от лат. natio, ōnis „народност") 1. Народностен, народен. 2. Който принадлежи на нацията, който изразява характерна особеност на дадена нация. 3. Държавен. 4. Който се отнася до обществения и политическия живот на нациите и до техните взаимоотношения; н а ц и о н а л е н к о м у н и з ъ м — буржоазна теория, която отрича общите закономерности на строителството на социализма и комунизма и се обявява против принципите на пролетарския интернационализъм и международната солидарност на трудещите се, като преувеличава националните особености и тяхното значение.

национализáция (от лат. natio, ōnis „народност") 1. Изземване имуществата от частните собственици и превръщането им в държавни срещу съответно заплащане или безвъзмездно. 2. Организиране на национални основи, одържавяване на нещо.

национализúрам (от лат.) Извършвам национализация, отнемам имущества от частни собственици и ги правя държавни.

националúзъм (лат. natio, ōnis „народност") 1. Буржоазна идеология и политика, която поставя своята нация в привилегировано положение, разпалва националната вражда и потиска другите народи. 2. Стремеж към национална независимост на колониалните и зависимите страни.

националúст (от лат.) 1. Привърженик на национализма. 2. Привърженик и участник в национално движение.

националистúчески (от лат.) Който се отнася до национализма, пропит с национализъм.

националлиберáли (от лат.) Членове на редица буржоазни реакционни партии, които са под влияние и ръководство на едрата буржоазия.

националреформúзъм = реформизъм.

националсоциалúзъм (от лат. natio, ōnis „народност" и *социализъм*) Най-реакционното политическо течение в капиталистическия свят, форма на открита терористическа диктатура на империалистическата буржоазия, която има за цел да сподави революционната борба на пролетариата и широките трудещи се маси, да изкорени демокрацията, да завладее други страни, да разпали нови войни; немски фашизъм, нацизъм, хитлеризъм.

националсоциалúст (от лат.) Член на фашистката националсоциалистическа германска работническа партия, създадена в 1919 г., която за измама на масите се нарича „социалистическа".

нацúст = националсоциалист.

нáция (лат. natio) Исторически създала се устойчива общност хора, възникнала върху основата на общността на езика, територията, икономическия живот и психическото устройство, което се проявява в общността на културата.

начéт (рус.) 1. Установяване на не-

правилно извършен разход; разход, за който няма оправдателни документи. 2. Размерът на такъв разход.

наяда (гр. naiás, ádos от náō „тека") 1. *мит.* Нимфа на река или извор. 2. *зоол.* Сладководно мекотело; молюска.

неандерта́лски чове́к (от собс.) Изкопан през 1856 г. човек от ледниковата епоха, който имал нисък ръст и широки плещи (по името на местността Неандертал).

неартро́за (гр. néos „нов" и árthron „става") *мед.* Новообразувана става при лошо заздравяване на счупена кост.

небе́т-шеке́р (тур. nebat şekeri от ар.) Вид рафинирана захар на едри кристали.

не́була (лат. nebula „облаче") *мед.* Слабо замъгляване на роговата ципа на окото.

небула́рен (лат. nebulāris) Мъглив, мъгляв.

небу́лий (от лат. nebula „облак") Химически елемент, открит в спектъра на планетните мъглявости.

небуло́за (от лат. nebulōsus „мъгляв") *астр.* Големи облаци от разредени газове или „звездни вселени", които се виждат като обща мъглявина.

не́вма (гр. néuma „знак" през лат.) 1. *муз.* Безлинейно нотно писмо, употребявано до X в. 2. Всеки отделен знак от това писмо.

невралги́чен (от гр.) 1. Който е предизвикан или произхожда от невралгия. 2. Болезнен; много чувствителен, критичен; невралгичен пункт — чувствително място, предизвикващо напрежение.

невра́лгия (гр. néuron „жилка" и álgos „болка") *мед.* Пристъп на болки от нерв или негови разклонения като последица от инфекция, простуда, нарушаване обмяната на веществата и други причини, но с неустановими анатомични изменения в него.

неврастени́к (от гр.) Болен от неврастения.

неврастени́чен (от гр.) 1. Който се отнася до неврастеник или до неврастения. 2. Раздразнителен.

неврасте́ния (гр. néuron „жила" и asthéneia „болест", „слабост") *мед.* Функционално разстройство на нервната система поради изтощаване, преумора или прекарани тежки болести, което се проявява в голяма възбудимост, раздразнителност, физическа и психическа умора, безсъние; отслабване на вниманието и др., нервно разстройство.

невриле́ма (гр. néuron „жила" и lémma „кожица") *анат.* Обвивка на нервно влакно.

неври́т (гр. neurîtis) 1. Възпаление на периферните нерви. 2. Израстък на нервна клетка.

невродерматóза (гр. néuron и *дерматоза*) *мед.* Заболяване на кожата на нервна почва, изразяващо се предимно в сърбеж.

невро́за (гр. néurosis) *мед.* Функционално нервно-психическо заболяване, при което не се наблюдават структурно-анатомически изменения в органите на тялото и в централната нервна система; появява се като последица от дълги емоционални преживявания и умствено напрежение и др. Главни неврози са неврастенията, хистерията и психастенията.

невроло́г (гр. néuron и lógos) Лекар — специалист по нервни болести.

неврологи́чен (от гр.) Отнасящ се до неврология, предназначен за нервно болни.

невроло́гия (гр. néuron „жила" и lógos „наука") Наука за нормалните функции и болестните разстройства на нервната система.

невро́ма (гр. néurōma) *мед.* Тумор на нервна тъкан.

невромиози́т (гр. néuron „жила" и mys „мускул") *мед.* Едновременно заболяване на мускул и на съответния нерв.

невро́н (гр. néuron „жила") *биол.* Основният елемент на нервната тъкан, нервна клетка заедно с всичките ѝ израстъци.

невропа́т (гр. néuron „жила" и páthos „страдание") Който страда от нервно разстройство.

невропа́тия (гр. néuron „жила" и pá-

thos „страдание) *мед.* Болест на нервната система.

невропатолóг (гр. néuron „жила“ и *патолог*) Лекар, който е специалист по болестите на нервната система.

невропатолóгия (гр. néuron „жила“, páthos „страдание“ и lógos „наука“) = неврология.

невропсихóза (гр. néuron „жила“ и *психоза*) *мед.* Нервно разстройство с психични усложнения.

невротóмия (гр. néuron „жила“ и tomê „разрязване“) *мед.* Разрязване на нерв с научна или лечебна цел.

невротóния (гр. néuron „жила“ и tónos „опъване“) *мед.* Опъване на нерв.

невротрйпсия (гр. néuron „жила“ и trípsis „разтриване“) *мед.* Смазване на нерв.

неврохипнолóгия (гр. néuron „жила“, hýpnos „сън“ и lógos „наука“) Обясняване на хипнотизма като нервно разстройство.

неврохирýргия (*невро-* и *хирургия*) Дял от хирургията, който се занимава със заболявания на нервната система, които изискват оперативно лечение.

нéвус (лат. naevus) *анат.* Кожна брадавичка; бенка.

негатйв (лат. negatívus „отрицателен“) 1. *спец.* Изображение на снíман предмет върху фотографска плака с обратни на действителността светлини — светлите места са тъмни и обратно, изпъкналите са вдлъбнати, а вдлъбнатите — изпъкнали; прот. позитив. 2. Плака или филмова лента с такова изображение.

негатйвен (лат. negatívus) 1. Който се отнася до негатив. 2. Отрицателен, обратен.

негативйзъм (от лат.) *мед.* Един от симптомите при някои душевни заболявания, когато болният се противи на всяка външна намеса.

негатйвност (от лат.) Отрицателност.

негатоскóп (*негатив* и гр. skopéō „наблюдавам“) Уред като малък екран за разглеждане на рентгенови снимки.

негатрóн (от лат. negatívus и гр. élektron) *физ.* Електрон с отрицателен електрически товар.

негáция (лат. negatio) 1. *грам.* Дума, която служи за отрицание. 2. Отрицание.

неглижé (фр. négligé от лат. negligo „пренебрегвам“) 1. Леко облекло за в къщи. 2. Облечен в такова облекло. 3. *прен.* Който не обръща много внимание; небрежен.

неглижйрам (фр. négliger от лат.) Пренебрегвам, не обръщам достатъчно внимание.

негоциáнт (лат. negotians, antis „търгуващ“) Търговец на едро (предимно с чужбина).

негрéрия (фр. négrerie) *ист.* Място, в което се държали роби за продаване.

негрéти (от собс.) Вид мериносова овца с гъста и тънка вълна.

негрйд = негър.

негриéр (фр. négrier, лат. niger „черен“) Търговец на (черни) роби.

негритóс (исп. negritos) Лице от туземни негърски племена в Югоизточна Азия с нисък ръст.

негритя́нка = негърка.

негрóид (лат.-гр.) Лице от черната раса — една от трите големи човешки раси.

негрофóбия (лат. niger и гр. phóbos „страх“, „омраза“) Расова омраза към негрите.

нéгус (етиоп.) Титла на етиопския император; обикновено двойна: негус негести — цар на царете.

нéгър (фр. nègre от лат. niger „черен“) 1. Лице от африканското население на Судан, Централна и Южна Африка, което принадлежи към негроидната (черната) раса. 2. Лице от потомците на африканските негроиди, насилствено преселени през XVI—XIX в. в Америка и продадени в робство за работа в плантациите и рудниците.

некéз(ин) (тур. nekes от перс.) Скъперник.

некробиóза (гр. nekrós „мъртъв“ и bíos „живот“) *биол.* Процес на бавно умиране на клетки или тъкани.

некрогрáфия (гр. nekrós „мъртъв“ и

grápho „пиша") Описание на мъртви тела.

некро́за (гр. nékrōsis) Умъртвяване на част от организъм (клетка, тъкан или орган); гангрена.

некроко́м (гр. nekrokómos) Зала за умиращи.

некрола́трия (гр. nekrós „мъртъв" и latréia „почитане") Култ към мъртвите.

некроло́г (гр. nekrós „мъртъв" и lógos „слово") Писмено съобщение, скръбна вест със сведения за живота и дейността на починалия; жалейка.

некрома́нт (гр. nekrómantis) Гадател, който „вика" духове на умрели, за да му казват съдбата на хора; спиритист.

некрома́нтия (гр. nekromantéia) Мнимо изкуство за отгатване на бъдещето и миналото на хората чрез „викане" духове на умрели.

некропа́тия (гр. nekrós „мъртъв" и páthos „страдание") Предразположение към некроза.

некро́пол (гр. nekrópolis „град на мъртвите") Комплекс от гробове от праисторическата, античната и средновековната епоха, които са разкопани в някое древно селище или край него; гробище на разкопал древен град.

некро́псия (гр. nekrós „мъртъв" и ópsis „гледане") Изследване на труп; аутопсия.

некроско́пия=некропсия.

некроспе́рмия (гр. nekrós „мъртъв" и spérma „семе") Семенна течност без живи сперматозоиди.

некрофа́г (гр. nekrophágos) *зоол.* Лешояд.

некрофи́лия (гр. nekrós „мъртъв" и philéō „обичам") Тежка форма на дегенеративна психопатия, при която болният има полово влечение към трупове.

некрофо́б (гр. nekrós „мъртъв" и phóbos „страх") Който се страхува от смъртта или от умрели.

некрофо́бия (гр. nekrós „мъртъв" и phóbos „страх") Болезнен страх от смъртта и от умрели.

некрофо́р (гр. nekrophóros „погребващ") *зоол.* Бръмбар-гробар.

некта́р (гр. néktar) 1. *мит.* Питие на боговете, което им дава безсмъртие и вечна младост — според вярванията на древните гърци и римляни. 2. Сладък сок, който се отделя от цветовете на растения; от него пчелите събират мед.

некта́рий, некта́рник (гр. nektárion) *бот.* Орган на растение, обикновено в цвета, който отделя сладък сок (нектар).

нектари́н (от гр. néktar) Праскова с гладка кожа и лесно отделяща се костилка.

некто́н (гр. nēktón „плуващо") *зоол.* Водно животно, което плува на далечно разстояние, като преодолява силата на теченията: делфини, китове, риби и др.; ср. планктон.

нелега́лен[1] (от лат. legālis „законен") Който не е позволен от закона; скрит, конспиративен.

нелега́лен[2] (от лат.) Лице, преследвано от властта за революционна дейност; конспиратор.

немато́д (гр. nêma, atos „нишка") Червей с кръгло, гладко, несигментирано тяло.

нематоки́ст (гр. nêma, atos „нишка" и kístē „кутия") Орган у някои мешести за нападение и защита.

Немези́да (гр. Némesis) 1. *мит.* Богиня на отмъщението, която наказва за престъпление. 2. *прен.* Отмъщение, отплата, възмездие.

Неме́йски игри́ (от собс.) Игри в чест на Зевс Немейски, които ставали през две години в древна Гърция в гр. Немея.

немерти́н (гр. Nēmertés от собс.) *зоол.* Червей с удължено тяло — до няколко метра, покрито с реснички за нападение и защита; живее по морското дъно (по името на една от нереидите).

не́ния (лат. naenia „оплакване") 1. Оплакване на умрял. 2. *литер.* Погребална песен.

нео- (от гр. néos „нов") В сложните думи означава н о в.

неовитали́зъм (*нео-* и лат. vitālis „жиз-

нен") Идеалистическо схващане в биологията от края на XIX в., което обяснява жизнените явления с особени нематериални извънпространствени жизнени сили; нов витализъм.

неогéн (*нео-* и гр. génos „рождение") *геол.* Вторият период на неозойската ера, подразделя се на миоцен и плиоцен; неогенен период, от който водят началото си големи нефтени залежи.

неогенéза (*нео-* и гр. génesis „поколение") Теория, според която всички елементи на клетката произлизат от последователната диференциация на протоплазмата.

неогéя (*нео-* и гр. géa „земя") Зоографско подразделение на сушата, което обхваща Южна и Централна Америка.

неографи́зъм (*нео-* и гр. gráphō „пиша") *грам.* Въвеждане на нов правопис на дума, който не засяга изговора; въвеждане на нов правопис.

неодарвини́зъм (*нео-* и *дарвинизъм*) Реакционно противодарвиново течение в биологията, създадено от немския учен А. Вайсман; ср. вайсманизъм.

неоди́м (*нео-* и didymos „близнак") Химически елемент, знак Nd, пореден номер 60, ат. тегло 144,24; метал с жълтеникавобял цвят.

неозóйска éра=кайнозойска ера.

неоимпресиони́зъм (*нео-* и *импресионизъм*) Ново течение в импресионизма за получаване на ефект в живописта чрез цветовете.

неокантиáнство (*нео-* и *кантианство*) Реакционно субективно-идеалистическо течение от втората половина на XIX в. в буржоазната философия, което отхвърля всички материалистически елементи от философията на Кант и използува идеалистическата му теория за познанието в борбата си срещу материализма.

неокарми́н (фр. néocarmine) Вещество, което е индикатор за определяне на изкуствени и естествени влакна.

неокатолици́зъм (*нео-* и *католицизъм*) Течение за обновяване на реакционния католицизъм.

неокласици́зъм (*нео-* и *класицизъм*) Направление в литературата, живописта, скулптурата и архитектурата от края на миналия век, което се характеризира с безжизнено и самоцелно подражание на сюжети и похвати на античното и на класическото изкуство.

неоколониали́зъм (*нео-* и *колониализъм*) Политика на буржоазните колониални държави, които по всякакъв начин се стараят да запазят своето влияние в новоосвободените бивши техни колонии.

неокóм (*нео-* и kṓmē „местност") *геол.* Пластове, които са в основата на кредните наслоения.

неоламарки́зъм (*нео-* и *ламаркизъм*) Направление в еволюционната теория, което развива реакционната страна на учението на Ламарк (1744—1829 г.); ср. ламаркизъм.

неолиберали́зъм (гр.-лат.) Течение в буржоазната политическа икономия, което е за пълна свобода на капиталистическите монополи, за ненамеса на държавата в дейността на предприятията и против наличието и развитието на държавната собственост.

неолингви́стика (англ. neolinguistics от гр.-лат.) *езиков.* Направление в езикознанието през XX в., насочено против младограматизма; отхвърля неизменността на езиковите закони, абсолютните граници между езиците, проявява интерес към диалектите, към арго, детския говор и т. н.

неоли́т (*нео-* и гр. líthos „камък") 1. *геол.* Вторият период от каменната епоха, която се характеризира с уседнал живот на населението, появяването на скотовъдство и земеделие, сравнително добра обработка на каменните оръдия; новокаменна епоха. 2. Минерално вещество от рода на серпентина и близко до талка.

неолити́чески (от гр.) Който принадлежи към неолита; новокаменен, предисторически.

неолóг (*нео-* и гр. lógos „дума") Проповедник на ново учение; новатор.

неологи́зъм (*нео-* и lógos „дума")

1. *езиков.* Нова дума или израз в езика, напр. ударник. 2. Стара дума с ново съдържание, напр. бригада.

неологи́ст (фр. néologiste от гр.) Привърженик на неологизми.

неомалтусиа́нство (*нео-* и *малтусианство*) Реакционно учение за намаляване броя на човечеството чрез намаляване на ражданията и чрез масови избивания на хората във война. Различните теории на неомалтусианството се използуват за обясняване на икономическите кризи и безработицата, за прикриване на колониализма и за обосноваване на империалистическите агресии.

нео́н (от гр. néos „нов") Химически елемент, знак Ne, пореден номер 10, ат. тегло 20,183; благороден газ, който се съдържа в малки количества във въздуха; употребява се за сигнални и рекламни електролуминесцентни лампи.

нео́нова ла́мпа (от гр.) Осветително тяло, пълно с неон, което свети чрез електрически ток, минаващ през газа; обикновено във форма на тръба, която има очертание на букви и фигури и служи за реклами, сигнали и др.

неопла́зия (*нео-* и plássō „образувам") *биол.* Образуване на нова тъкан; обикновено под неоплазия се разбират злокачествени новообразувания; ср. хетероплазия.

неопла́зма (*нео-* и гр. plásma „образуване") Новообразуване от разрушени тъкани, злокачествен тумор (рак, саркома и др.).

неопла́стика (*нео-* и *пластика*) *мед.* Хирургическо възстановяване на разрушени тъкани чрез присаждане на тъкан от самия индивид (автопластика) или от друг индивид (хетеропластика).

неоплатони́зъм (*нео-* и *платонизъм*) Философско направление от III в., което е опит да се създаде философска система, като се вземат отделни части от епикурейството, стоицизма и мистически елементи от философията на Платон (главен представител Плотин — 205—270 г.).

неоплатони́к (от гр.) 1. Привърженик на неоплатонизма. 2. *прен.* Мистик.

неопозитиви́зъм (*нео-* и *позитивизъм*) Едно от най-разпространените течения в съвременната идеалистическа философия, което обяснява по субективно-идеалистически начин постиженията на съвременното естествознание и достиженията на математическата логика; нарича се още логически позитивизъм.

неореали́зъм (*нео-* и *реализъм*) 1. Реакционно направление в съвременната буржоазна философия в Англия и Америка в началото на XX в., което е замаскирана форма на субективния идеализъм. 2. Прогресивно реалистично течение в италианското киноизкуство след Втората световна война; характеризира се с антифашистки патос, хуманизъм и обич към народното творчество.

неороманти́зъм (*нео-* и *романтизъм*) Упадъчно направление в съвременната литература и изкуство, което се отличава с подчертан индивидуализъм.

неотекто́ника (*нео-* и *тектоника*) Дял от геотектониката, който изучава тектонските движения и деформации на земната кора от края на терциера до днес.

неоте́ния (фр. néoténie) *биол.* Способност и някои животни да съзряват полово и да се размножават в стадия на личинки, а на растенията — в млада възраст.

неотоми́зъм (*нео-* и *томизъм*) Официална философска доктрина на католическата църква, която води борба срещу материализма и марксизма чрез богословско-схоластическите аргументи на средновековната философия, особено чрез учението на Тома Аквински (1225—1274 г.).

неофи́т (гр. neóphytos „новопосаден") 1. Новопокръстен, новоприет в някоя религия. 2. *прен.* Нов член и привърженик на учение; новак.

неофо́бия (*нео-* и гр. phóbos „страх") Болезнен страх от новото; назадничавост, ретроградство.

неохегелиа́нство (*нео-* и *хегелианство*) Течение в идеалистическата философия от края на XIX в. и първата

половина на XX в., което се характеризира със стремежа си да създаде цялостен монистически мироглед на основата на обновеното тълкуване на Хегеловата философия, преди всичко на неговия диалектически метод и учението му за духа.

неоцератóд(ус) (*нео-* и гр. kéras, atos „рог" и odoús „зъб") Австралийска риба, която диша с хриле и дроб.

неоцúт (*нео-* и гр. kýtos „кухина") Новообразувана клетка.

неоцитéмия (*нео-*, гр. kýtos „клетка" и háima „кръв") *мед.* Наличие на новообразувани клетки в кръвта.

непентéс (гр. nēpenthḗs „без тъга") *мит.* Вълшебно питие против тъга.

нéпер (нем. Neper) Международна единица за мярка на затихването или усилването на електрически или звукови трептения; ср. децибел.

непотúзъм (лат. nepos, ōtis „внук") 1. Облагодетелстване от страна на някои папи на техните внуци и роднини. 2. *прен.* Служебно покровителство на роднини и близки.

Нептýн (лат. Neptūnus) 1. *мит.* Древноримски бог на моретата, на гръцки Посейдон. 2. *астр.* Осмата по отдалеченост от Слънцето планета от слънчевата система, открита през 1846 г., която до откриването на Плутон се смятала за най-отдалечената от Слънцето.

нептунúзъм (от собс.) Несъстоятелно учение в геологията, което смятало, че действието на водата е играло господствуваща роля при образуването на скалите.

нептýний (от собс.) Химически радиоактивен елемент от групата на актинидите, знак Np, пореден номер 93; в природата не съществува отделно, получен през 40-те години на нашия век чрез бомбардиране на уран с неутрони.

нептунúст (от лат.) Привърженик на нептунизма.

нептунúчески (от лат.) Който е от воден произход.

нерв (лат. nervus) 1. *анат.* Всяко едно от многобройните влакнести разклонения, които изхождат от централния или гръбначния мозък, достигат до всички органи и мускули на тялото и му дават възможност да се движи и усеща. 2. *мн. ч.* Съвкупност от всички такива разклонения, която определя функцията на организма и психическото състояние на човека. 3. *мн. ч.* Състояние на повишена чувствителност, болезнена раздразнимост, нервност. 4. Жилка на растителен лист. 5. *прен.* Главното в нещо, същественото. 6. *прен.* Живост, жизненост.

нервáция (от лат. nervus „жила") Разположение на жилките в крилете на насекомите и по листата на растенията.

нéрвен (от лат. nervus) 1. Който се отнася до нерв, който се състои от нерви или принадлежи на нерв. 2. Който е предизвикан от разстройство на отделен нерв, на нервната система; раздразнителен, чувствителен, безпокоен, тревожен. 3. Който издава вълнение; бърз, прибързан, конвулсивен; н е р в н а с и с т е м а — система от органи при животните и човека, чиято основна функция е да осъществяват връзката на организма с околната среда и да направляват дейността на органите му.

нервúзъм (от лат.) Направление във физиологията, което се стреми да свърже влиянието на нервната система с повечето дейности на организма.

нервúрам (от лат.) Предизвиквам у някого нервно състояние; ядосвам, раздразнявам.

нервóзен (лат. nervōsus) 1. Със слаби нерви, болезнено чувствителен, раздразнителен. 2. *прен.* Лют (за кебапчета, кюфтета).

нервозúзъм (фр. nervosisme от лат.) 1. Смущение в нервната система. 2. Слабост на нервите, раздразнителност.

нервюра (фр. nervure) 1. Скелет за криле на самолет, върху който се поставя обшивката от плат, от тънки дървени или метални пластове. 2. *арх.* Изпъкващо, профилирано ребро, което съставя част от носещия скелет на свод. 3.=нервация.

нерейда (гр. Nereis, idos) 1. *мит.* Всяка една от петдесетте дъщери на морския бог Нерей; морска нимфа. 2. *зоол.* Прешленест морски червей. 3. *астр.* Спътник на планетата Нептун.

нерит (гр. nerítēs „морска раковина") *зоол.* Коремоного мекотело животно, което живее в топлите морета.

неритова зона (от гр.) *геол.* Прибрежна плитководна област на море, която достига до 200 метра дълбочина, богата с различни растителни и животински форми.

неролиево масло, неролиол (от гр. nērion и лат. oleum „масло") Масло с приятен дъх, добивано от портокалови цветове; употребява се в парфюмерийната индустрия и като подправка на напитки и сладкиши.

неролин (от гр.) Метилов етер на нафтола с приятна миризма на портокал и ягода.

Нерон (лат. Nero) 1. Жесток римски император (54—68 г.), който наредил да избият много сенатори, майка му, две от жените му, философа Сенека; преследвал безмилостно християните. 2. *прен.* Жесток и безсърдечен човек.

несесер (фр. nécessaire „нужен") Кутия или чантичка с необходими принадлежности за тоалет, шиене, бръснене и др.

нестинар (от гр. en nestía „в огнището", „в огъня") Който играе бос върху жарава при специални религиозни обичаи.

Нестор (гр. Néstor) 1. Герой от Илиадата, цар на Пилос, стар мъдрец и добър съветник. 2. *прен.* Мъдър старец, умен съветник.

нето (ит. netto „чист") 1. Тегло на стока без опаковка. 2. Чист доход, без удръжки; ср. бруто; н е т о б а л а н с — равенство между вноса и износа във външната търговия; салдов баланс по отношение на оборотния баланс.

неутрален (лат. neutrālis) 1. Който не взема участие в спор, свада, война и др., а пази неутралитет; н е у т р а л н а з о н а — област между границите на две държави, в която не може да се държат войски и да се водят военни действия. 2. *мед.* Който не произвежда никакво действие. 3. *хим.* Който не дава нито кисела, нито основна реакция. 4. *елек.* Който съдържа еднакво количество положителни и отрицателни пълнежи.

неутрализация, неутрализиране (от лат. neutrālis) 1. Обявяване на някоя държава за неутрална. 2. Политика, която цели да не позволи на партия, класа или обществена група да вземе участие в известен конфликт. 3. Особен международен режим за дадена територия или водно пространство, според който държавата, на която принадлежат тия територии, няма право да ги укрепва, да държи на тях въоръжени сили, да ги превръща на военен театър и т. н. 4. *хим.* Реакция, която води до унищожаване на киселинни свойства на разтвор с помощта на основа и до свойства на основа с помощта на киселина. 5. *езиков.* Премахване на разлика между две близки фонеми при изговор.

неутрализирам (нем. neutralisieren от лат.) 1. Обявявам за неутрален. 2. *мед.* Обезвредявам. 3. *хим.* Унищожавам свойствата на киселина чрез основа или свойствата на основа чрез киселина.

неутралист (от лат.) Привърженик на неутралитет.

неутралитет (нем. Neutralität от лат.) 1. Ненамеса. 2. Положение на държава, която не взема участие във война, запазва мирни отношения с воюващите и е длъжна да не дава военна помощ на никоя от воюващите страни.

неутралност (от лат.) 1. Неутралитет. 2. *хим.* Състояние на разтвор, при което той не оказва никакво действие върху лакмуса.

неутралтинт (нем. Neutraltinte) Минерална черна боя, с която се правят акварели.

неутрацид (лат. neutrālis „неутрален" и acidus „кисел") *фарм.* Лекарство във вид на таблетки против язва, против остри и хронични гастрити и

против стомашни оплаквания от невровегетативен характер.

неутрóн (от лат. neutrum „нито едното, нито другото") *физ.* Елементарна частица, която влиза в състава на атомните ядра. Тя има маса, близка до масата на протона, но няма електрически товар, което пък ѝ позволява лесно да прониква в атомните ядра и да предизвиква ядрено превръщане.

неф (фр. nef „кораб") *арх.* Главната и най-голяма средна част на храм, базилика и др. постройки, на която от двете страни има отделени с колони малко по-ниски части; кораб.

нефелúн (от гр. nephélē „облак") Минерал, който служи като алуминиева руда; има въззеленикав или светлосин цвят; употребява се при производството на стъкло, изкуствени торове и др.

нефеломéтър (гр. nephélē „облак" и métron „мярка") Уред за измерване степента на размътеност на течности или колоидни разтвори.

нефоскóп (гр. néphos „облак" и skopéō „гледам") Уред за измерване скоростта и посоката на движението на облаците.

нефрáлгия (гр. nephrós „бъбрек" и álgos „болка") *мед.* Болка в бъбрек, бъбречна болест.

нефректóмия (гр. nephrós „бъбрек" и ektomé „изрязване") *мед.* Оперативно изваждане на болен бъбрек.

нефрúдии (от гр. nephrós „бъбрек") *анат.* Отделителни канали в животински организъм, по които се отстраняват от организма във вид на течност излишните продукти при обмяната на веществата (бъбреците са сложна система от нефридии).

нефрúт[1] (гр. nephritis) *мед.* Двустранно възпалително заболяване на бъбреците, което засяга предимно бъбречните клъбца.

нефрúт[2] (от гр.) Безцветен или въззелен минерал, който се употребява за направа на малки художествени изделия.

нефрóза (от гр.) *мед.* Заболяване на бъбрек, при което става изменение на епителия на бъбречните канали.

нефролитиáза (гр. nephrós „бъбрек" и líthos „камък) *мед.* Камък в бъбрек.

нефролитóмия (гр. nephrós „бъбрек", líthos „камък" и tomé „изрязване") *мед.* Оперативно изваждане на камъни от бъбрек.

нефропиóза (гр. nephrós „бъбрек" и pýon „гной") *мед.* Загнояване на бъбрек.

нефроптóза (гр. nephrós „бъбрек" и ptôsis „падане") Смъкване на бъбрек.

нефросклерóза (гр. nephrós и *склероза*) Сбръчкване и втвърдяване на бъбреците поради заместване на нормалната бъбречна тъкан със съединителна; склероза на бъбреците.

нефрофтúза (гр. nephrós „бъбрек" и phthýsis „туберкулоза") *мед.* Туберкулоза на бъбрек.

нефрохеморáгия (гр. nephrós „бъбрек", háima „кръв" и rhéō „тека") *мед.* Кръвотечение от бъбрек.

нефт (гр. naphta през тур. neft от перс.) Масловидна, светлокафява до тъмнокафява горяща течност, смес от въглеводороди и други органични съединения, извличана от земните недра. Ценна суровина за получаване на бензин, дизелово масло, смазочни масла, парафини, вазелин и мн. други; земно масло, петрол.

нéфтен (от гр.) Който е от нефт или който дава нефт; нефтен фонтан — изхвърляне на нефт и газове над земната повърхност поради голямото им налягане; нефтена промишленост — отрасъл на тежката промишленост за добиване и преработване на нефт.

нефтобáза (*нефт* и *база*) Голям склад с нафтови горива и смазочни масла.

нецензýрен (от лат. censūra „ограничение") 1. Непозволен от цензурата. 2. *прен.* Непозволен от благоприличието; неприличен, циничен, безсрамен.

нивалúн (лат. nivālis „снежен") *фарм.* Български препарат с големи лечебни свойства при зарази, при възпалителни и травмени увреждания на централната и периферната нервна система,

глаукома и др., добиван от един от алкалоидите на кокичето (Galanthus nivālis).

нивела́ция (от фр. nivellement) 1. Начин на определяне на разликата във височината между две точки. 2. *прен.* Уравниловка.

нивели́р (фр. niveleur) 1. Геодезически инструмент за определяне на разликата във височината на точки от земната повърхност. 2. Уред за установяване на хоризонтално положение, за правилен отвес и пр.

нивели́рам (фр. niveler) 1. Докарвам във водоравно положение, изравнявам. 2. Определям разликата във височината на две или повече точки от земната повърхност. 3. *прен.* Изравнявам, премахвам разлика, без да взимам пред вид качества и достойнства.

ниво́ (фр. niveau) 1. Хоризонтална плоскост, равнина. 2. Степен на височина. 3. *прен.* Степен на развитие, достигната височина в развитие; равнище.

ниво́з (лат. nivōsus „снежен") Четвъртият месец във френския републикански календар, приет от Конвента през 1793 г., от 21—23 декември до 19—21 януари.

нигри́тия (от лат. niger „черен") Тъмно оцветяване на кожата у жена през време на бременност.

нигрози́н (лат. niger „черен") Изкуствена органическа черносиня боя за боядисване на кожи и платове, за правене на лакове или боя за обуща.

нигро́л (лат. niger „черен" и oleum „масло") Непречистено масло, което се получава при преработката на нефт; служи за смазване на тежко натоварени машинни части.

нигрома́нтия (лат. niger „черен" и гр. mantéia „пророчество") Черна магия, чародейство.

ние́ло (ит. niello) Образ, изрязан върху злато или сребро и изпълнен с черна сплав.

низа́м (тур. nizam) Войник от редовна войска в Османската империя.

ни́кел (нем. Nickel) Химически елемент, знак Ni, пореден номер 28, атомно тегло 58,69; твърд ковък метал със сребристобял цвят; мъчно се топи и е устойчив на въздуха; употребява се за различни сплави и за покриване на метали.

никели́н (от нем. Nickel) 1. Сплав от мед, никел и цинк; употребява се в електротехниката. 2. Минерал, който съдържа никел (43,8%) и арсен; никелова руда, червен никелов пирит.

никели́рам (нем. nickelieren) Покривам повърхност на метално изделие с много тънък пласт никел чрез галванотехника, за да се предпази от ръждясване, за красота и т. н.

никоти́н (от собс.) Алкалоид, наркотично вещество, което се съдържа в тютюневите листа, вредно за нервната система; употребява се за приготвяне на лекарства, за унищожаване вредителите по растенията и др. (по името на френския дипломат Никот, който през XVI в. пръв внесъл тютюн във Франция).

ни́кси (нем. Nixen) *мит.* У древните германци — водни духове.

никта́лгия (гр. nyx, nyktós „нощ" и álgos „болка") *мед.* Болка, която се проявява само през нощта.

никтало́п (гр. nyx, nyktós „нощ" и ōps, opós „око") Лице, което страда от никталопия.

никтало́пия (гр. nyx, nyktós „нощ" и ópsis „гледане") *мед.* Очна болест, при която болният вижда по-добре на тъмно поради силна чувствителност на ретината.

никтоме́тър (фр. nitomètre от гр.) *физ.* Уред за измерване яркостта на осветена повърхност; яркомер.

ника́х (тур. nikâh от ар.) 1. Пари, които мохамеданин дава на жената при развод. 2. Сватбен дар от младоженец на невяста.

ниломе́тър (гр. Néilos и métron „мярка") 1. Прът за мерене дълбочината на р. Нил. 2. *прен.* Прът за мерене водна дълбочина.

нимб, ни́мба (лат. nimbus) 1. *рел.* Сияние във вид на кръг около главата на светия в християнската и будистката религиозна живопис като символ на святост. 2. *прен.* Слава, добро име.

нимбус (лат. nimbus) 1. Дъждоносен облак. 2. *прен.* Весел герой от разкази с картинки (комикси), който има само един косъм на главата.

нимфа (гр. nýmphē „млада жена") 1. *мит.* Древногръцка второстепенна, богиня, която олицетворявала някоя природна сила; д р и а д а — горска, о р е я д а — планинска, н а я д а — речна, н е р е и д а — морска нимфа, и др. 2. *зоол.* Предпоследният, ларвният стадий в развитието на някои насекоми.

нимфея (гр. nymphaía) Водна лилия.

нимфомания (гр. nýmphē и manía „лудост") Болезнена проява на полово влечение у жена или женско животно; лудост за мъже.

ниобий (от собс.) Химически елемент, знак Cb, поредея номер 41, ат. тегло 92,906, рядък метал (нарича се още колумбий, знак Cb, от лат. columbium).

нипел (англ. nipple) 1. Къса метална тръба с вътрешни обратни нарези в двата края за съединяване на две тръби с външни нарези в краищата; ср. муфа. 2. Гъбовидно калпаче на вътрешната страна на шина на велосипед за затягане или отпускане на спиците — калпачето има нарез и чрез въртене отпуска или опъва спицата.

нирвана (санскр.) 1. *рел.* При будистите — блажено състояние на душата, освободена от всякакви житейски грижи. 2. *прен.* Пълен покой, бездействие, блаженство, ненарушавано от никакви грижи.

нистагъм, нистагмус (гр. nýstagma „сън") Неволно бързо спазматично движение на очната ябълка.

нит[1] (от лат. niteo „блестя") Единица мярка за яркост на осветена повърхност.

нит[2] (нем. Niet) Цилиндрично метално тяло с опорна главичка на единия край; служи за съединяване на метални части чрез набиване на обратната част, като образува затваряща глава.

нитон (от лат. niteo „блестя") Химически радиоактивен елемент, знак Nt, пореден номер 86, ат. тегло 222; благороден газ (нарича се още еманация на радия).

нитрагин (от гр.) Препарат за торене на бобови растения.

нитрат (от гр. nítron „сода") Сол на азотната киселина.

нитратор (от гр.) Апарат за извършване на нитрация.

нитрация (от гр. nítron „сода") 1. *техн.* Процес на обработване на целулоза, памук, глицерин, толуол и др. с азотна киселина или със смес от азотна и сярна киселина за получаване на пироксилин, колоиден памук, нитроглицерин, кинолента, лак и др. 2. Насищане повърхност на стоманен предмет с азот за получаване поголяма твърдост. 3. Нитриране, химическа реакция, при която водороден атом на органични съединения се заменя с нитрогрупа или хидроксилна група.

нитрид (гр. nítron „сода" и éidos „вид") Съединение на азот с метал или металоид, което е устойчиво на висока температура вещество.

нитрирам (от гр.) Обработвам целулоза, памук, глицерин и др. с азотна киселина.

нитрит (от гр. nítron „сода") Сол на азотистата киселина.

нитрификация (от гр. nítron „сода" и лат. facio „правя") Процес на окисляване на амоняка в соли на азотната киселина, който става в почвата под влияние на особени бактерии; има голямо значение за земеделието.

нитро- (гр. nítron „сода") Като първа съставна част в сложните думи означава отношение към а з о т н а т а к и с е л и н а или а з о т а.

нитробактерия (*нитро-* и *бактерия*) Нитратна бактерия, която окислява азотистите соли в сол на азотната киселина.

нитробензол (*нитро-* и *бензол*) Отровна маслена течност с мирис на бадем, получена от действието на азотна и сярна киселина върху бензол; има голямо приложение при производството на анилинови бои, при сапуноваренето, в парфюмерията и др.

нитрогéн, нитрогéниум (гр. nítron „сода“ и génos „род“) Азот.

нитроглицерúн (*нитро-* и *глицерин*) Отровна масловидна течност със сладникав вкус, получена от смес на азотна и сярна киселина с глицерин, силно взривно вещество; употребява се във взривната техника и в медицината.

нитромéтрия (*нитро-* и гр. metréō „меря“) Начин за определяне количеството азот в химическите съединения.

нитромéтър (*нитро-* и гр. métron „мярка“) Уред за определяне количеството азот в азотните окиси.

нитрóн (от гр.) Синтетично влакно, което замества мериносовата вълна.

нитронафталúн (*нитро-* и *нафталин*) Продукт, който се получава при обработване на нафталин с азотна киселина.

нитрофóска (*нитро-*, *фос*форна киселина и *калий*) Концентриран изкуствен тор, който съдържа азот, фосфорна киселина и калий.

нитроцелулóза (*нитро-* и *целулоза*) Продукт от обработка на целулоза с азотна киселина или с азотна и сярна киселина; по-известни видове са пироксилин, колоксилин и др.; има голямо приложение в индустрията при производството на изкуствена коприна и др.

нихилúзъм (от лат. nihil „нищо“) 1. Течение през 60-те години на миналия век, което се отнасяло отрицателно към установената идеология и традиции на дворянското общество в Русия. 2. Отричане на всякакви принципи, възгледи, закони, морални норми; логически неоправдан скептицизъм, който отхвърля всичко съществуващо.

нихилúст (от лат. nihil „нищо“) Привърженик и последовател на нихилизма (за пръв път думата е употребена от Тургенев в романа „Бащи и деца“, където главният герой Базаров е представител на нихилизма).

нихрóм (*никел* и *хром*) Сплав от никел (60—85%), хром (10—15%), желязо (до 25%), манган (2—4%) и други прибавки, която не се окислява и се употребява за електронагревателни уреди, електрически печки и др.

ницшеáнец (от собс.) Последовател на ницшеанството.

ницшеáнство (от собс.) Крайно реакционно философско направление, основано от немския философ Фридрих Ницше (1844—1900 г.), което проповядва краен индивидуализъм, презрение и ненавист към народните маси, култ към „свръхчовека“ и подобни; послужило като основа на човеконенавистната идеология на фашизма.

нúша (фр. niche) 1. Малка, обикновено цилиндрична или правоъгълна вдлъбнатина в стена за поставяне на статуи, вази, украшения или на маса, креват, шкаф и др. 2. *воен.* Прикрито и защитено място в окоп и укрепления за пазене на бойни припаси.

нишадъ́р (тур. nişadır от ар.) Амониев хлорид, бяло или възжълто кристално вещество със солено-горчив вкус, което се употребява в медицината и техниката.

нишáн (тур. nişan от перс.) 1. Белег, знак, следа. 2. Даден дар от мома на момък като знак за обещание, че ще се омъжи за него. 3. Поставен предмет за улучване; мишена.

нишестé (тур. nişaste) Скорбяла.

нобéлий (от собс.) Изкуствено създаден трансуран, пореден номер 102, знак No (по името на шведския химик Нобел).

Нóбелови наградú (от собс.) Пет големи награди, които се раздават всяка година на лица от всички националности, отличили се в областта на физиката, химията, физиологията и медицината, литературата, борбата за мир (по името на шведския инженер Алфред Нобел — 1833—1896 г.).

нóбил (лат. nobilis „знатен“) Представител на знатен служебен род в древния Рим или лице от висшите съсловия във Венецианската република; **г в а р д и я о т н о б и л и** — папската почетна гвардия от католическата аристокрация.

нобилитéт (лат. nobilitas, ātis през нем.) 1. В древния Рим — управляващата прослойка на робовладелската класа, съставена от патриции и богати плебеи. 2. *събир.* Благородници, нобили. 3. Знатност, известност по произход; благородство.

ноблéс (фр. noblesse) Благородство.

новáтор (лат. novātor „обновител") Който прави нововъведения, носител на нови идеи или методи на работа в някоя област; привърженик на нововъведения.

новáция (лат. novatio „обновяване") 1. *банк.* Прекратяване на задължение чрез установяване на ново задължение; подновяване на менителница. 2. Всяко нововъведение.

новéла (ит. novella) 1. *литер.* Кратко епическо произведение в проза със занимателна интрига; малка повест, разказ. 2. *юр.* Допълнение към някой сборник от закони, което съдържа нови законоположения по третирания въпрос; Юстинианови новели — допълнения към дигестите, издадени от византийския император Юстиниан (527—565 г.).

новелúст (ит. novellista) *литер.* Автор на разкази, на новели.

новокаúн (лат. *novus* „нов" и *кокаин*) Получен по химически път препарат, който се употребява за местна упойка.

ноéмври (лат. november от лат. novem „девет" през нгр.) Единадесетият месец на годината (в римския календар бил девети поред, понеже до 153 г. пр. н. е. годината започвала от първи март).

нозематóза (от гр. nósēma „болест") Заразна болест по пчелите.

нозографúя=носография.

нозолóгия=носология.

нóйблау (нем. Neublau) Багрилно вещество за боядисване в светлосиньо или синьо на памучни тъкани и хартия.

нойзúлбер (нем. Neusilber „ново сребро") Сплав от мед (65%), никел (14—15%) и цинк (20—21%) с цвета и блясъка на сребро; ср. мелхиор; употребява се за изработка на редица предмети, реостати, музикални инструменти, кухненски съдове и т. н.

нóкаут (англ. knock-out) *сп.* Състояние на небоеспособност на боксьора поради силен удар, от който противникът не може да стане в продължение на 10 секунди и се обявява за победен.

нокаутúрам (от англ.) 1. Побеждавам чрез нокаут. 2. *прен.* Нанасям бърза победа, бързо сломявам.

нóкдаун (англ. knock-down) *сп.* Положение в бокса, когато боксьор е повален на пода, но може да стане за 10 секунди.

ноктамбулúзъм (лат. nox, noctis „нощ" и ambulo „разхождам се") Ходене нощно време в сънно състояние; сомнамбулизъм.

ноктю́рно (ит. notturno „нощен") 1. Малко музикално произведение с лиричен мечтателен характер; най-често инструментално (първоначално предназначено за серенади). 2. Художествено произведение, което изобразява нощ, нощни сцени и нощни настроения. 3. Многочастно музикално произведение, предимно за духови инструменти, което се изпълнява на открито.

ном[1] (гр. nŏmós „поле") 1. В древния Египет — област, провинция. 2. Административна единица в съвременна Гърция.

ном[2] (гр. nómos) Песен в чест на Аполон.

нóма (гр. nomḗ „разпространение") *мед.* Мокреща рана по меките лицеви тъкани, най-често у деца.

номáди (гр. nomás, ádos „който пасе стада") Чергари, скитнишки племена, обикновено скотовъдци.

номáрх (гр. nómarchos) Областен управител в древния Египет и в Гърция.

номáрхия (гр. nomarchía) Областно управление.

номенклатýра (лат. nomenclatūra „списък на имена") 1. Съвкупност от всички термини, които се употребяват в някоя наука, техника, изкуство или специалност. 2. Списък на названия на изделията от дадено производство, клон на производство и т. н.

3. Изброяване на сметки, които открива счетоводството на едно предприятие.

нóмер (лат. numerus) 1. Поредно число на предмет между други еднакви предмети. 2. Картонен, книжен или метален билет с число, който се дава като документ при различни случаи. 3. Предмет или лице, означени с поредно число. 4. Размер, големина, качество. 5. Отделно изпълнявана част от сборно представление или концерт. 6. *прен.* Хитра постъпка, хитрост.

номерáтор (лат. numerātor) 1. Различни метални или каучукови апарати за поставяне номера върху книжа. 2. Уред при печатарска машина за отбелязване тиража или за поставяне на номера върху отпечатани листа. 3. Приспособление на електрически звънец за показване номера на стаята, от която се звъни за повикване. 4. Малък телефонен комутатор, малка телефонна централа (до 260 поста).

номерáция (лат. numeratio) 1. Разграничаване и поставяне съответно номер на еднообразни предмети, стандартни материали и артикули въз основа на изменението на някой техен съществен признак — дебелина, дължина, големина, качество. 2. Цифрово означаване на предмети, разположени в еднакъв ред. 3. Съвкупност от поставени номера.

номерúрам (от лат.) Поставям поредни номера.

номúзма (гр. nómisma) Във Византия — златна монета с 4,48 г злато, въведена от Константин Велики (304 — 337 г.). След време е наречена иперпер, а в България е минала под името перпер.

номинáл=номинална стойност.

номинáлен (лат. nominālis „именен") 1. Който съществува само по име, на книга; формален. 2. Фиктивен, недействителен; н о м и н а л н а с т о й н о с т или ц е н а — означената стойност върху монета, ценни книжа и др., която може да не се покрива с курсовата стойност или цена (последната се мени, а номиналната остава една); н о м и н а л н а з а п л а т а — заплата в пари.

номиналúзъм (от лат. nomen „име") Средновековно схоластическо учение, което смята, че в света съществуват отделни неща, а общото е само дума. С признаване първичността на предметите и вторичността на понятията номинализмът е бил първият израз на материализма.

номиналúст (от лат.) Привърженик на номинализма.

номинатúв (лат. nominatīvus) *грам.* Именителен падеж.

номинатúвен (лат. nominatīvus) 1. Който се отнася до именителен падеж. 2. Който служи за наименование, за означение.

номинáция (лат. nominatio) Именуване; наименование, название.

номогенéза (гр. nómos „закон" и génesis „произход") Идеалистическа теория за развитието на живата природа, според която еволюцията се извършва под действието на два вида причини: вътрешни, които са основни, и външни, които могат да предизвикват само несъществени изменения; отрича творческата роля на естествения подбор и монофилетичния (от едно начало) произход на съвременните видове животни и растения и обяснява еволюцията като целенасочен (телеологичен) процес.

номогрáма (гр. nomógramma) Чертеж на геометрически величини, с които могат да се решават без изчисления уравнения.

номогрáфия (гр. nómos „закон" и gráphō „пиша") Дял от математиката, който дава теорията и начините за построяване на номограми.

номоканóн (гр. nómos „закон" и kanṓn „правило"). Сборник от църковни канони и граждански закони, които се отнасят до църквата, бита и семейството.

нóна (лат. nona „девета") 1. *муз.* Деветата степен на диатоничната гама. 2. *муз.* Интервалът между първата и деветата степен. 3. *литер.* Строфа от девет стиха; деветостишие.

нонéт (ит. nonetto) Музикално произ-

ведение за девет инструмента или за девет певчески гласа.

нóниус (от собс.) 1. Приспособление на измерителен уред за отчитане на малкид величини. 2. Уред за мерене твър е малки неща (по името на португалския математик Нониус—XVI в.). 3. Издръжлива порода коне за впрягане.

нонпарéй, нонпарéл (фр. nonpareille) Малък печатарски шрифт, по-малък от петит, чийто размер (кегел) е равен на 6 пункта (=2,25 мм).

нонсáнс (фр. non-sens от лат.) Безсмислица, глупост, нелепост.

норúт (от собс.) Основна магмена скала, която съдържа до 17% силициев окис (по името на Норвегия); вид габро.

нóрия (исп. noria „кладенец") Приспособление от прикрепени на движеща се верига гребни съдове за преместване на зърнени храни, за изгребване на вода и течности; ср. елеватор.

нóрма (лат. norma) 1. Правило, точно предписание, образец, мерило, установен ред или строй на нещо. 2. Максимално или минимално количество от нещо, определено за изразходване или използуване с определена цел; установена мярка, количество, размер, брой. 3. Установена цена. 4. *печ.* Съкратено заглавие на книга, поставяно на първата страница на всяка кола с дребни букви под текста вляво; ср. сигнатура.

нормáла (лат. normālis „отвесен", „перпендикулярен") 1. Права, издигната перпендикулярно от точка на друга права. 2. Права, която минава през дадена точка на крива линия или повърхност и е перпендикулярна към допирателната права или равнината в същата точка. 3. Ведомствен стандарт, т. е. технически условия, на които трябва да отговарят предмети за масово производство. 4. Предмет, който отговаря на даден образец. 5. *мн. ч.* Образци, по които става проверка при лабораторни изследвания на руди, промишлени стоки и др.

нормáлен (лат. normālis) 1. Който е в съгласие с обикновеното и обичайното състояние на нещата, който е съгласуван с нормите. 2. Психически здрав. 3. *геом.* Отвесен, перпендикулярен.

нормализáция (от лат. normālis „праволинеен") 1. Докарване до нормално положение, уравновесяване и регулиране. 2. Установяване на норма, на образец въз основа на съответни изчисления. 3. Преминаване към производство на фабрикати от един тип вместо многотипно производство. 4. *техн.* Вид термическо обработване на стоманата, която се нагрява до 750—950° и се охлажда на въздух, при което се повишават механическите ѝ свойства.

норматúв (лат. normatīvus) Количеството произвеждани или употребявани материали или средства за отделна единица (за работник, ученик, машина, за единица време, за определен обем и т. н.).

норматúвен (лат. normatīvus) 1. Който определя правила или постоянно положение. 2. Който определя норма, стандарт и др. 3. Който се отнася до норматив.

нормативúзъм (от лат.) Идеалистическо реакционно течение в съвременната буржоазна социология, етика и естетика, което отхвърля научното познание на закономерностите в обществените явления и му противопоставя системи от политически, етически и естетически „норми", които отговарят на интересите на управляващата буржоазия.

нормúрам (от лат.) 1. Установявам норма, подчинявам на определени правила. 2. Определям цена.

нормогрáф (*норма* и гр. gráphō „пиша") *техн.* Целулоиден трафарет с изрези, по които се води моливът, за да се пише с нормален (установен) шрифт технически чертеж, план, карта и др.

нософéлия (гр. nósos „болест" и génos „род") Дял от медицината за произхода на болестите; патогения.

нософрáфия (гр. nósos „болест" и gráphō „пиша") 1. Описание на боле-

стите. 2. Съчинение, в което се описва болест или болести.

носолóгия (гр. nósos „болест" и lógos „наука") Наука за същността на болестите.

носомàния (гр. nósos „болест" и mania „лудост") Болестно състояние, при което лицето си мисли, че е болно

нософòбия (гр. nòsos „болест" и phóbos „страх") Болезнен страх от разболяване.

ностàлгия (гр. nòstos „връщане" и álgos „мъка") Тъга по родината.

нóта (лат. nota „знак", „белег") 1. *дипл.* Писмено официално дипломатическо изложение на едно правителство към друго по известен въпрос. 2. *муз.* Писмен белег за трайността и височината на тоновете. 3. *муз. мн. ч.* Музикално произведение, написано или напечатано с ноти; тетрадка или книга с музикално произведение.

нóта бéне, NB (лат. nota bene) Забележи добре! Обърни внимание!

нотабѝл (лат. notabilis „забележителен") 1. *ист.* Виден гражданин от дворяните, духовенството или буржоазията, който бил член на съвещателно учреждение при краля (през феодалния строй). 2. *прен.* Знатен и богат човек.

нотабилитéт (лат. notabilitas, atis през нем.) Знатност, нотабилите, видните граждани.

нотариáлен (лат. notariālis) 1. Който се отнася до нотариус. 2. Заверен от нотариус; н о т а р и а л е н а к т — писмен документ за извършен акт пред нотариус, с който се прехвърля недвижим имот или се установява собственост и др.

нотариáт (лат. notariātus) Държавно учреждение за удостоверяване на различни видове правни актове и за освидетелствуване верността на подписи върху документи и копия от документи.

нотáриус (лат. notarius „скорописец") Съдебен чиновник, който удостоверява с подпис и печат истинността на юридически актове и документи, преписи от документи и др.

нотáция (лат. notatio) 1. Упътване, наставление. 2. *прен.* Мъмрене, укор. 3. Сбор от условни знаци, които съкратено изразяват едни или други понятия и определения (шахматните фигури на отвесни редове с латински букви a — h, а на водоравните — с цифри от 1 до 8).

нотѝрам (нем. notieren от лат.) 1. Записвам с ноти. 2. Отбелязвам си нещо, записвам.

нóтис (англ. notice) 1. *мор.* Уведомявам с писмо за пълна готовност на кораб да почне товарене или разтоварване. 2. Кратко описание, бележка.

нотификáция (от лат. notifico „известявам") 1. *дипл.* Известяване на едно правителство с нота за важни международни въпроси, подаване на нота. 2. *търг.* Известяване за протестирана полица.

нотифицѝрам (нем. notifizieren от лат.) 1. Известявам чрез нота, правя нотификация. 2. Уведомявам, съобщавам.

нотогéя (гр. nótos „юг" géa „земя) Едно от трите основни зоографски подразделения на земното кълбо, което обхваща Австралия, Нова Зеландия и Полинезия.

нотóрен (лат. notorius „известен") Добре известен и признат от всички.

нототрéма (гр. nôtos „гръб" и trêma „отвор") Американска тропическа жаба, чиито женски имат върху гърба си джобообразна торба, в която се развиват яйцата и поповите лъжички.

ноýмен (гр. nooúmenon) Във философията на Кант — непознаваемата същност на нещата, „вещта сама в себе си". Неверен идеалистически възглед, защото съществуващият свят е познаваем, но само в определен етап от развитието на науката има непознати още неща; ср. феномен.

нýга (фр. nougat от лат. nux „орех") Сладкарско изделие, вид халва с орехи, бадеми, фъстъци и др.

нудѝзъм (от лат. nudus „гол") 1. Склонност у отделни лица да ходят без облекло и да се показват на публични места голи. 2. Схващане за хигиенна система, прилагана и разпространена в Англия, САЩ, ГФР и

др., според която хората трябва да живеят, да се разхождат и да спортуват голи на открито в определени за тази цел места.

нудист (от лат. nudus „гол") 1. Който обича да ходи и да се показва гол. 2. Привърженик на нудизма (2).

нуклейн (лат. nucleus „ядка") *биол.* Богато с фосфор вещество, което се намира в ядката на клетката.

нуклеоалбумин (лат. nucleus „ядка" и *албумин*) Белтъчно вещество, което съдържа фосфор и се намира в растителни и животински организми, напр. казеинът в млякото.

нуклеола (лат. nucleola) Малко бяло телце, което се намира в ядката на клетка.

нуклеопротеид (лат. nukleus „ядка" и *протеид*) Сложно белтъчно вещество, което е съставна част на клетъчната ядка и съдържа нуклеинова киселина и белтък.

нуклеус (лат. nucleus) 1. Малко пчелно семейство, поставено в малко кошерче и пригодено за своевременно оплождане на майката. 2. Плътно преградено отделение в кошер за подготовка на рояк. 3. Научно наименование на ядро при организмите.

нуклон, нуклеон (от лат. nucleus „ядка") *физ.* Общо название на тежките частици, които образуват масата на атомните ядра (неутрони и протони).

нула (от лат. nulla „нищо") 1. Математически знак 0, който означава граница между положителните и отрицателните числа; прибавен след цифрите, означава умножение на десет. 2. *прен.* Нищо, нищожество.

нулев (от лат.) Равен на нула, никакъв.

нулификация (лат. nullificatio) 1. Свеждане до нула; унищожаване. 2. Унищожаване на парични знаци като платежно средство.

нулифицирам (от лат. nulla „нищо" и facio „правя") Свеждам до нула, унищожавам; анулирам.

нумизмат, нумизматик (от гр. nómisma „монета" през лат.) Събирач или познавач на старинни монети, на медали и пр.; учен, който се занимава с нумизматика.

нумизматика (гр. numismatikê) Наука за старинни монети и медали.

нумизматография (гр. nómisma „монета" и gráphō „пиша") Описание на старинни монети.

нумулити (лат. nummulus „паричка" и гр. lithos „камък") Семейство от измрели морски животни, от чиито черупки са образувани варовити пластове.

нунциатура (лат. nuntiatūra) 1. Длъжност на нунций. 2. Времето, през което едно лице е нунций. 3. Помещение, в което живее и има канцеларията си един нунций.

нунций (лат. nuntius) Папски дипломатически представител.

нутация (лат. nutatio „кимване") 1. *мед.* Неволно движение на главата. 2. *физ.* Периодично изменение наклона на оста при собственото въртене на едно тяло, което настъпва заедно с прецесията. 3. *астр.* Периодично изменение (през 18 г. и 8 м.) на посоката на земната ос, предизвикано главно от притегателното действие на Луната (и Слънцето). 4. *бот.* Насочване на растения към слънцето.

нуцелус (лат. nucella „орехче") Вътрешната част на семепъпката при голосеменните и покритосеменните растения, в която се формира зародишната торбичка с яйцеклетката.

ню (фр. nu „гол") Рисунка на голо тяло.

нюанс (фр. nuance) 1. Едва забележим преход в цвят, тон, мисъл; отсенка. 2. Тънкост, по която се различава едно нещо от друго, едва доловимо различие.

нюансирам (от фр.) Разграничавам, определям отсенки, поставям нюанси; отсенявам.

нютон (от собс.) Единица мярка за сила, равна на силата, която предава на тяло с маса от 1 кг ускорение 1 м/сек^2 (по името на физика Исак Нютон — 1642—1727 г.).

нюх (рус.) 1. Обоняние. 2. *прен.* Досетливост, съобразителност, усет.

О

оа́зис (гр. óasis от егип.) **1.** Място сред пустиня, в което има вода, растителност и условия за живот (по име на град). **2.** *прен.* Всяко място, което представлява благоприятно изключение.

обе́кт (лат. obiectum) **1.** *фил.* Съществуващият вън от нас и независимо от нашето съзнание външен свят; материалната действителност; всеки предмет като част от тая действителност. **2.** Предмет на дейност или познание, цел, намерение. **3.** Сграда или друго предприятие, което е в процес на изграждане. **4.** *грам.* Допълнение.

обекти́в (лат. obiectīvus) Част от оптически уред, която се състои от една или няколко лещи, обърната е към предмета на наблюдението и му дава действителен оптически образ.

обекти́вен (лат. obiectīvus) **1.** Който съответствува или е присъщ на обекта, който съществува извън и независимо от съзнанието ни; реален, действителен; о б е к т и в н а р е а л н о с т — целият материален свят във всичките му форми и проявления, който съществува вън и независимо от човешкото съзнание; о б е к т и в е н и д е а л и з ъ м — учение, което приема за основа на действителността някакъв личен или безличен дух, някакво свръхиндивидуално съзнание. **2.** Безпристрастен, справедлив.

обективиза́ция (лат. obiectivisatio) **1.** Изразяване на нещо в обективна и достъпна за възприемане форма. **2.** В идеалистическата философия — превръщане на личните усещания в самостоятелно съществуващи същности.

обективи́зъм (от лат. obiectīvus). **1.** Метод на изследване, който изхожда от анализ (разглеждане) на обективната действителност. **2.** Привидна обективност и безпринципно отношение при изучаването и оценката на нещата. **3.** Ненаучен подход към историческите събития и към явленията на обществения живот, който се ограничава с пасивно регистриране на събитията и с установяване на тяхната необходимост, като стига до оправдание на всичко, което съществува.

обекти́вност (от лат.) Безпристрастност, справедливост, съответствие на обективната истина.

обели́ск (гр. obelískos „ръжен", „шиш" „острие на нож") **1.** Древноегипетски висок четиристенен каменен стълб с пирамидално заострен връх, обикновено изписан с йероглифи. **2.** Паметник в такава форма.

обер- (нем. ober „главен") Като първа съставка на сложни думи означава с т а р ш и н с т в о в д л ъ ж н о с т.

оберке́лнер *(обер- и келнер)* Главен келнер.

оберли́хт (нем. Oberlicht) Помещение, което получава дневна светлина от тавански прозорец; ср. капандура.

оберофице́р *(обер- и офицер)* Горен офицерски чин по отношение на подофицерите, т. е. подпоручик, поручик и капитан, сега мл. лейтенант, лейтенант, старши лейтенант и капитан.

оберпрокуро́р *(обер- и прокурор)* **1.** Главен прокурор. **2.** Висше длъжностно лице, което е имало права на министър в руския св. Синод до Октомврийската революция през 1917 г.

оберто́нове (нем. Oberton) Тонове, които звучат едновременно с даден основен тон и по-високо от него.

обихо́д (рус.) Всекидневна потреба или уредба; обичай, навик.

обихо́ден (рус.) Който се среща и употребява в обикновения, всекидневния живот; всекидневен.

обла́та, обла́тка (лат. oblatum) **1.** *фарм.* Вулинка, малка кутийка от нишесте,

желатин и др., в която се поставя лекарство във вид на прах за полесно приемане. 2. Книжна лепенка за затваряне на пликове и др. 3. *църк.* Хляб за причастие, просфора.

облигáтен (лат. obligātus) Задължителен.

облигатóрен (лат. obligatorius) Задължителен.

облигациóнен (от лат. obligatio „задължение") 1. Който урежда взаимните задължения. 2. Който се осъществява чрез облигации (1); облигационен заем — заем, сключен от държава, община или дружество чрез продажба на дългови разписки, наречени облигации; изплащането им става чрез погасяване или тиражиране; облигационно право — дял от гражданското право, чийто предмет са облигационните отношения.

облигáция (лат. obligatio „задължение") 1. Документ, ценна книга срещу внесени суми по държавен заем. 2. Ценна книга, която се пуска от правителство или някое частно предприятие и носи предварително определен доход, докато доходите от акциите са в зависимост от печалбите на предприятието.

облѝго (ит. obbligo „дълг") *банк.* 1. Общата сума на всички задължения на предприятие по полици. 2. Книга, в която банките отбелязват задълженията на отделни лица по сконтираните полици.

облитерáтор (лат. oblitterātor) Печат във вид на механизъм за подпечатване марки върху писма, документи и др.

облитерáция (лат. oblitteratio) 1. *мед.* Запушване отвори на органи и кръвоносни съдове поради надебеляване на стени, натрупване на мазнини и др. 2. *анат.* Постепенно зарастване на черепни шевове. 3. Унищожаване на пощенски марки с печат.

облóмовщина (от собс.) Леност, безволие, политическа пасивност, нерешителност, бавност (по името на главния герой от едноименния роман „Обломов" на Гончаров — 1812—1891 г.).

обóз (рус.) Съвкупност от превозни средства към войскова част, с които се прекарват хранителни и бойни припаси.

обоúст (фр. hautboïste) Музикант, който свири на обой.

обóй (hautbois) Дървен духов музикален инструмент във форма на конична тръба, с отверстие и клапи, приличен на кларнет; по тон среден между флейта и кларнет.

обóл (гр. obolós) 1. *ист.* Малка сребърна монета, шеста част от драхма в древна Гърция. 2. *прен.* Нещо незначително; нищо.

обсервáтор (лат. observātor) 1. Наблюдател. 2. Метеоролог.

обсерватóрия (лат. observatorium) 1. Научно учреждение за астрономически и метеорологически наблюдения и изследвания на небесни тела. 2. Специално обзаведена сграда за наблюдение и изследване на небесните тела.

обсервациóнен (от лат. observo „наблюдавам") Който служи за наблюдение; наблюдателен.

обсервáция (лат. observatio) 1. Наблюдение. 2. *мед.* Наблюдаване на хора в специално пригодени помещения, когато се допуска, че може да са заразно болни. 3. *мор.* Определяне местонахождение на кораб в морето чрез наблюдаване на небесните тела или предмети и особености на морския бряг.

обсидиáн (лат. obsidiānus) *геол.* Стъкловидна скала от вулканичен произход, която има вид на тъмно стъкло и служи за изработка на дребни предмети.

обскурáнт (лат. obscūrans, antis „затъмняващ") Враг на науката и напредъка; мракобесник, реакционер.

обскурантѝзъм (фр. obscurantisme от лат.) 1. Враждебно отношение към науката и прогреса; реакционност, мракобесие. 2. Схващане, според което народните маси трябва да се държат далеч от науката и прогреса и да не се просвещават.

обстина́ция (лат. obstinatio) Силно настояване за нещо; упоритост, твърдоглавие.

обстипа́ция (лат. obstipatio) *мед.* Запек.

обструкти́вен (фр. obstructif от лат.) *мед.* Който причинява запушване.

обструкцио́нен (от лат.) Който става с обструкция.

обстру́кция (лат. obstructio) 1. Начин на борба от участници в парламент, събрание, заседание и т. н. за предварително пречене или проваляне на събранието, заседанието и т. н. 2. Демонстративно действие против нещо, насочено за неговото прекратяване.

обтура́тор (от лат. obturo „запушвам") 1. Запушалка, предмет на запушване. 2. Приспособление при затвор на оръдие, което не допуска газове при изстрел. 3. *мед.* Гумена пластинка за запушване отвор на небцето, който пречи на правилното произношение. 4. Уред за отбиване или спиране течението в тръби. 5. Приспособление към кинокамера и филмов прожекционен апарат, което затваря обектива при миговете, когато филмът се придвижва. 6. Част от фотоапарат, която отваря и затваря обектива.

обтура́ция (лат. obturatio) *мед.* Запушване с цимент или амалгама на дупки в зъби, пломбиране на зъб.

ова́л (фр. ovale от лат. ovum „яйце") *мат.* 1. Затворена равнинна крива, която има очертание на разрез на яйце. 2. Елипсовидно очертание или форма.

ова́лен (лат. ovālis) Яйцевиден; продълговато закръглен.

оварда́ (тур. hovarda) *разг.* Щедър, отпуснат.

овариа́лен (от лат. ovarium) Яйчников.

ова́рий (лат. ovarium) *анат.* Яйчник, яйчникова тръба.

овариото́мия (лат. ovarium „яйчник" и гр. tomḗ „рязане") Хирургическо премахване на яйчниците.

овари́т (гр. ovarītis) *мед.* Възпаление на яйчник.

ова́ция (лат. ovatio „ликуване") 1. У древните римляни — тържествено посрещане, малък триумф. 2. *мн. ч.* Продължителни възторжени възгласи и приветствия, придружени с неспирни ръкопляскания, обикновено при посрещане и изпращане; тържествено изразяване на почит от събрани хора.

о́верарм (англ. over-arm) *сп.* Начин на плуване на една страна.

о́вердрафт (англ. overdraft) *банк.* Такава форма на кредит (главно в САЩ), при която банката дава право на своя клиент-износител да издава по своя текуща сметка чекове, по които тя плаща не само в предела на фактическия остатък на собствените му средства, но и до определена сума над тоя остатък.

оверло́к (англ. overlook) Специална шивашка машина за шиена на трико и за поръбване.

овогене́за (лат. ovum „яйце" и гр. génesis „произход") *биол.* Процес на развитие на женските полови клетки.

овоско́п (лат. ovum „яйце" и гр. scopéō „гледам") Уред с електрическа лампа за преглеждане на яйца и определяне на тяхната преснота или за следене развитието на зародиша при инкубиране.

овула́ция (фр. ovulation от лат. ovum „яйце") *физиол.* Периодическо излизане на яйцеклетки от яйчник у жената.

о́да (гр. ōdḗ „песен") 1. У древните гърци — лирическо стихотворение, което е пригодено за пеене от хор. 2. У древните римляни — лирическо стихотворение. 3. *литер.* Тържествено лирическо стихотворение, което изразява възторжени чувства по повод на събитие или лица. 4. *муз.* Вокално-инструментално произведение, което възпява важно събитие, подвиг или лице.

ода́ (тур. oda „казарма за еничари") *ист.* Група от 400 кърджалии, еничари и др.

одали́ска (фр. odalisque от тур.) 1. Робиня, която прислужва в харем. 2. Наложница.

одая́ (тур. oda) Стая.

одеколóн (фр. eau de Cologne „кьолнска вода") Разреден спирт с благовонни етерни масла; употребява се като козметично средство (произведено през XVIII в. в гр. Кьолн, откъдето „кьолнска вода").

óделстинг (норв.) Долната камара на норвежкия парламент (горната се нарича лагтинг).

одеóн (гр. odéion) **1.** В древна Гърция — кръгло здание за музикални забави и състезания. **2.** Помещение за концерти, танци и забави.

оджáк (тур. ocak) Огнище с комин; огнище.

одигѝтрия (гр. hodēgétria) *църк.* Пътеводител в живота (най-често епитет на Дева Мария).

одиóзен (лат. odiōsos) Неприятен, нежелателен, омразен.

Одисéя (гр. Odýsseia) **1.** Древногръцки епос, който възпява подвизите на героя от Троянската война Одисей при завръщането му в родината. **2.** *прен.* Дълго пътуване с приключения; приключение.

одográф (гр. hodós „път" и gráphō „пиша") Електронавигационен уред, който автоматически записва върху карта изминавания път.

одóл (гр. odoús „зъб" и лат. *ol*eum „масло") Вода с ментово масло за миене на зъби.

одомéтрия (гр. hodós „път" и metréō „меря") Начин на измерване изминат път с одометър.

одомé(тъ)р (гр. hodós „път" и métron „мярка") Уред за измерване изминат път чрез преброяване на оборотите, които прави колело на кола при движение.

одонтáлгия (гр. odontalgía) Зъбобол.

одонтѝт (гр. odontītis) *мед.* Възпаление на зъб.

одонтолѝт (гр. odoús, óntos „зъб" и líthos „камък") **1.** Зъбен камък. **2.** *мн. ч.* Бранници, бивници (големи предни зъби) на изкопаеми животни (мамонт, мастодонт и др.).

одонтолóг (odontológos) Специалист по зъбни болести; зъболекар.

одонтолóгия (гр. odoús, odóntos „зъб" и lógos „наука") Наука за зъбите, техните болести и лечението им; зъболекарство.

одонтоплáстика (гр. odoús, odóntos „зъб" и *пластика)* Поставяне на изкуствени зъби, поставяне на протези.

одорáнти (лат. odorans, antis „благоухаещ") Силно миришещи вещества, които се прибавят към газ при одоризация.

одоризáция (к. лат. odorisatio) Прибавяне на силно миришещи вещества към газ, като сигнализатор (при изтичането на газа).

одоримéтрия (лат. odor „мирис" и гр. metréō „меря") Начин за измерване силата на миризмата на ароматичните вещества.

одотахимéтър (гр. hodós „път", tachýs „бърз" и métron „мярка") Уред на моторна кола за измерване на изминатия път и скоростта на движението.

ожѝв (фр. ogive) *арх.* Свод от две арки, събиращи се под остър ъгъл.

озѝ (дат.) *геол.* Тесни и дълги, високи до няколко десетки метра хълмове, образувани от ледникови наноси.

озокерѝт (гр. ózō „мириша" и kērós „восък") Смолист минерал със зелен или кафяв цвят и мирис на нефт; от него се добиват изкуствен восък (затова и минералът се нарича планински, земен восък), смазка и др.

озóн (гр. ózōn „миришещ)" Газ, сгъстен кислород, чиято молекула има три атома кислород; образува се във въздуха при буря, има специфична миризма и окислителни и обеззаразителни свойства.

озонáтор (к. лат. ozonātor от гр.) **1.** Апарат за получаване на озон от въздуха или от кислород. **2.** Апарат за освежаване на развален въздух чрез озониране.

озонѝрам (от гр.) Насищам с озон, пречиствам с озон (обикн. вода, въздух или хранителни продукти).

озономéтър (*озон* и гр. métron „мярка") Уред за измерване количеството озон в атмосферата.

óйдиум (лат. oidium от гр.) Болест по гроздето, причинявана от гъбни паразити.

ойкология (гр. óikos „къща" и lógos „наука") Раздел от биологията за взаимните отношения между организъм и околна среда; нарича се и екология (през лат.).

ойкумен (oikoúmenos) У древните гърци — населената част на Земята.

ойнохое (гр. óinos „вино" и chéō „изливам") Древногръцки глинен или метален съд за вино.

ока (тур. okka) Мярка за тежина = 1 кг и 225 г. или 1 кг и 282 г.

оказион (лат. occasio, ōnis „удобен случай") 1. Случай, удобен за нещо. 2. Разпродажба на евтини цени поради някакъв извънреден случай. 3. Предмет, купен на евтина цена

оказионализъм (от лат. occasionālis „случаен") Антинаучна, идеалистическа теория от XVII в. за обясняване на взаимоотношенията между тяло и душа чрез непосредствена божия намеса, а не като естествена връзка между тях.

оказионалист (от лат.) Последовател на оказионализма.

оказионен (от лат.) Който предлага нещо на изгодна цена и условия; оказионен магазин — за продаване на редки вещи при изгодни условия.

оканица (от тур. okka) Съд, който съдържа една ока.

окапи (афр.) *зоол.* Африканско животно, което прилича на жирафа.

окарина (ит. ocarina) Малък прост глинен или метален духов инструмент с форма на глава на гъска; по звук наподобява флейта.

океан (гр. ōkeanós) 1. *мит.* Бог на морето, син на Уран и Гея. 2. Водното пространство между материците: Велики или Тихи, Атлантически, Индийски и Северен ледовит океан. 3. *прен.* Безкрайно пространство, безкрайна маса, твърде голямо количество.

океанида (гр. ōkeanis, idos) *мит.* Дъщеря на Океан в древногръцката митология; морска нимфа.

океанограф (от гр.) Учен, който се занимава с океанография.

океанография (гр. ōkeanós „океан" и gráphō „пиша") Дял от физическата география, който се занимава с изучаване на океаните и моретата.

океанология (гр. ōkeanós „океан" и lógos „наука") Дял от физическата география, който се занимава с процесите и явленията в Световния океан и причините, които ги създават.

оклад (рус.) 1. Размер на възнаграждение. 2. Размер на разход.

оклузив (лат. occlusīvus) *езиков.* Звук, който се произнася със задържане на въздушна струя (к, б); прот. експлозив.

оклузивен (лат. occlusīvus от occlūsus „затворен") 1. Който се намира в твърдо тяло, скрит. 2. *езиков.* Който се произнася чрез задържане на въздушната струя.

оклузия (лат. occlusio) 1. *физ.* Поглъщане, задържане на газове от някои твърди вещества, предимно метали. 2. *мед.* Запушване (напр. на черва). 3. *езиков.* Преграда по пътя на въздушната струя при изговаряне на някой звук; прот. експлозия. 4. *метеор.* Процес на развитие на циклон, при който топлият му сектор при Земята започва да изчезва поради сближаване и сливане на студения и топлия фронт.

оксалати (гр. oxýs „кисел" и hals „сол") Соли и естери на оксаловата киселина.

оксалемия (от гр. oxýs „кисел", hals „сол" и háima „кръв") *мед.* Наличие на голямо количество оксалати в кръвта (болест на Бирд). Смущенията, настъпили в организма, засягат храносмилателната система, бъбреците, черния дроб, нервната система и др.

оксалова киселина (от гр.) Безцветно кристално вещество със силно кисел вкус и без миризма.

оксиген, оксигениум (к. лат. oxygenium от гр. oxýs „кисел" и génos „род") Кислород.

оксигенит = оксиженит.

оксигон (гр. oxýs „остър" и gōnia „ъгъл") *мат.* Остроъгълник.

оксид (фр. oxyde от гр. oxýs „кисел" и éidos „вид") Окис, съединение на химически елемент с кислород.

оксидáзи (от гр. oxýs „кисел") Окислителни ферменти от растителен и животински произход, които имат важно значение в жизнените процеси.

оксидáция (к. лат. oxydatio от гр.) 1. Химическо съединяване на някое вещество с кислорода; окисляване. 2. Изкуствено окисляване повърхности на метални изделия за придаване на красива външност и предпазване от ръждясване.

оксѝден (от гр.) Окисов; о к с и д н а л а м п а — радиолампа с жица, покрита с окис на алкалоземни метали, която служи за усилване.

оксидимéтрия (гр. oxýs „кисел" и metréō „меря") Метод за обемен анализ, основан върху реакциите при окисляването.

оксидѝрам (от гр.) 1. Окислявам, съединявам с кислород. 2. Подлагам на оксидация, окислявам повърхност на метално изделие.

оксижéн (фр. oxygène от гр.) 1. Кислород; оксигениум. 2. Смес от кислород или ацетилен и водород, с която става запояване на метални части. 3. Апарат за заваряване на метали с кислород. 4. Препарат за изрусяване.

оксиженѝрам (фр. oxygéner от гр.) 1. Окислявам. 2. Спојавам железни части с оксижен (3). 3. Изрусявам коса с кислородна вода.

оксиженѝст (от фр.) Лице, което работи с оксижен (3).

оксиженѝт (от фр. oxygène от гр.) Смес от бертолетова сол, манганов двуокис и въглищен прах, с която се пълнят генератори за кислород.

оксиликвѝт (лат. oxygenium и liquidus „течен") Избухливо вещество, съставено от шуплест материал, просмукан с течен кислород.

оксилѝт (от гр. oxýs „кисел") Химически препарат, който съдържа натриев прекис; служи за прочистване на въздуха в подводници, за пожарни маски и др.

оксилométрия (от гр. oxýs „кисел" и metréō „меря") Начин за определяне количеството киселина в едно вещество.

оксиморóн (гр. oxýs „остроумен" и mōrós „глупав") *литер.* Стилна фигура, при която се свързват логически изключващи се противоположности (много малко, тъжна радост, бързай бавно).

окситóн (гр. oxýtonon) *езиков.* Дума с тоническо ударение на последната сричка.

окситонѝзъм (фр. oxytonisme от гр.) *езиков.* Стремеж, тенденция да се постави тоничното ударение върху последната сричка на думите.

оксѝя (гр. oxéia) *грам.* Остро ударение (´).

оксóд = оксилит.

óксфорд (от собс.) Гъсто изтъкан памучен плат (по името на гр. Оксфорд, където първоначално бил произвеждан).

октáва (лат. octāva „осма") 1. *муз.* Част от звукоред, която обхваща 12 различни по височина тонови степени. 2. *муз.* Интервал от осем степени, от които първата и последната са с едно име. 3. *литер.* Строфа от осем стиха, при която се римуват първите три нечетни, първите три четни и последните два (1, 3 и 5; 2, 4 и 6; 7 и 8). 4. *печ.* Формат на печатарска кола от голям лист, който е сгънат на осем; осмина.

октагóн (гр. oktágōnos) *мат.* Осмоъгълник; октогон.

октаéдър (гр. oktṓ „осем" и hédra „основа") *мат.* Осмостен.

октáн (гр. oktṓ „осем") 1. Химическо съединение във вид на безцветна течност, съставна част от земното масло, чиято молекула е от 8 атома въглерод и 18 атома водород. 2. *разг.* = октаново число.

октáндрия (гр. oktṓ „осем" и anḗr, andrós „мъж") *бот.* Цвят с осем тичинки.

октáнов (от гр.) Който съдържа октан; о к т а н о в о ч и с л о — показател, който характеризира антидетонационните свойства на горивата на двигателите с вътрешно горене.

октáнт (лат. octans, antis) 1. Една осма част от обиколката на окръжността = дъга от 45°. 2. Астрономически уред, който се е употребявал преди

за измерване на ъглови разстояния между небесни светила.

октахо́рд (гр. oktō̃ „осем" и chórdē „струна") Музикален инструмент с осем струни.

окте́т (от лат. octō̃) 1. Музикално произведение за осем самостоятелни гласа или за осем инструмента. 2. Ансамбъл от осем изпълнители.

октаго́н — октагон.

окто́д (гр. oktō̃ „осем" и hodós „път") Електронна радиолампа с осем електрода.

октои́х (гр. oktō „осем" и êchos „глас") *църк.* Богослужебна книга с църковни песнопения на осем гласа; осмогласник.

окто́мври (лат. october от лат. okto „осем" през нгр. oktomvrios) Десетият месец на годината (в римския календар бил осми поред, понеже до 153 г. пр. н. е. годината започвала на първи март).

октопо́д (гр. oktō̃ „осем" и poús, podós, „крак") *зоол.* Мекотело морско животно с късо торбообразно тяло и осем пипала, снабдени със смукала.

октруа́ (фр. octroi) *ист.* 1. Градски налог. 2. Общински налог върху внасяните съестни продукти и други стоки.

октрои́рам (фр. octroyer) Давам формални права и преимущества, подарявам (особено за самовластен господар).

октрои́рана конститу́ция (от фр.) „Подарена" конституция от монарх, която не се одобрява от народното събрание.

октябри́ст (рус.) *ист.* Поддръжник или член на партията на либералите в царска Русия, която възприела изданения от Николай II манифест на 17 октомври 1905 г. и поддържала изработената въз основа на него конституция в полза на интересите на помешчиците и търговците капиталисти.

окули́рам (от лат.) *спец.* Присаждам на диво растение културно, като правя „око", т. е. място за поставяне на пъпка от културното растение.

окули́ст (фр. oculiste от лат. oculus „око") Лекар-специалист по очни болести; офталмолог, очен лекар.

окули́стика (от лат.) Наука за очните болести; офталмология.

окулта́ция (лат. ocultatio „скриване") *астр.* Видимото покриване на едно небесно тяло от друго.

оку́лтен (лат. ocultus „таен") Необясним чрез опита и положителната наука; тайнствен; о к у л т н и н а у к и — лъженауки, като магьосничество, некромантия и др.

окулти́зъм (от лат. ocultus „таен") Мистично учение за тайнствени сили в природата, които били уж достъпни само на избрани люде (теософия, магьосничество).

окулти́ст (от лат.) Лице, което се занимава с окултизъм.

окуля́р (лат. ocularis „очен") *физ.* Частта от оптически уред от едно или повече оптически стъкла, която е обърната към окото на наблюдателя и през която се гледа.

окуля́рен (лат. ocularis) 1. Който се отнася до окото; очен. 2. Който се отнася до окуляр.

окуму́ш (тур. okumuş) *разг.* Начетен, образован.

окупа́нт (лат. occupans, antis) Който завзема и задържа чужди земи; окупатор.

окупа́тор (лат. occupator) Който извършва окупация или държи нещо под окупация.

окупацио́нен (от лат. occupatio „завладяване") 1. Предназначен за окупация, който се отнася до окупация. 2. Който извършва окупация.

окупа́ция (лат. occupatio) Временно завладяване на територия на една държава от друга държава с военна сила.

окупи́рам (от лат.) 1. Извършвам окупация, завземам чужда територия с войска. 2. *прен.* Завземам, присвоявам си.

окцидента́лен (лат. occidentalis) Западен.

ол (англ. all) *сп.* Равен резултат.

олеагино́зен (лат. oleaginus) Маслодаен.

о́лдерман (англ. olderman) 1. Кооптиран член на градски съвет или графство в Англия. 2. Градски общински съветник в САЩ.

олеа́ндър (ит. oleandro от лат.) *бот.* Вечнозелено растение като малко дръвце с твърди листа и бели или розови цветове; зокум, лиандро.

олеа́т (от лат. oleum „масло") Сол от естери на олеиновата киселина.

оледи́н (от лат. oleum „масло") 1. Съединение на глицерин с олеинова киселина. 2. Смес от течни мастни киселини, предимно олеинова, която се получава при разпадането на мазнините.

олеина́т = олеат.

оле́йнова киселина́ (от лат.) Течност без цвят, мирис и вкус, която се среща като съединение с глицерина в повечето растителни и животински мазнини.

олеогра́фия (лат. oleum „масло" и гр. gráphō „пиша") 1. Остарял начин на печатане на хромолитографски копия от рисувани с блажни бои картини върху специално приготвена хартия. 2. Копие, получено по този начин.

олеоме́тър (лат. oleum „масло" и гр. métron „мярка") *техн.* Уред за измерване гъстотата на маслата; масломер.

олеона́фт (лат. oleum „масло" и *нафта*) Смазочно масло с бял цвят, което се добива от нефт.

о́леум (лат. oleum „масло") 1. Вид силна сярна киселина (димяща сярна киселина), която се употребява при химическо производство на бои, за взривни вещества и др. 2. *биол.* Масловидно вещество в някои растителни клетки.

олефи́н (лат. oleum „масло" и affīnis „близък") Органическо съединение, което се получава от нефт и служи за смазочно масло.

оли́ва (лат. olīva) 1. Маслинено дърво, маслина. 2. Плодът от маслинено дърво, маслина.

оли́вен (от лат.) 1. Маслинен. 2. Въззеленикав, с цвят на маслина.

оливени́т (от лат. olīva) Минерал със зеленикав цвят.

оливи́н (от лат. olīva) Минерал, полускъпоценен камък със стъклен блясък и въззелен (маслинен) цвят; хризолитът е разновидност на оливина.

оли́вия (от лат. olīva) Растително масло; олио.

олига́рх (гр. oligárchēs) 1. Член на олигархия. 2. Привърженик на олигархия. 3. *прен.* Член на експлоататорско малцинство, което господствува чрез подкуп и терор.

олига́рхия (гр. oligarchía) 1. Политическо и икономическо господство на малка група експлоататори (робовладелци, капиталисти). 2. Държава с такова управление. 3. *прен.* Власт на крупния финансов капитал, която почива на терор и подкуп.

олигархи́чески (гр. oligarchikós) Който е свойствен, принадлежи или е присъщ на олигархия.

олигогала́ктия (гр. olígos „малко" и gála, aktos „мляко") Недостиг на мляко у кърмачка.

олиготри́хия (гр. olígos „малко" и thrīx, trichós „коса") *мед.* Слаб растеж на косми, малко косми.

олиготро́ф (гр. olígos „малко" и tréphō „храня") Растение, което вирее на бедна почва.

олигофре́ния (гр. olígos „малко" и phrēn „ум") *мед.* Слабоумие.

олигоце́н (гр. olígos „малко" и kainós „нов" през лат.) *геол.* Третата епоха на палеогена.

олигоците́мия (гр. olígos „малко", kýtos „телце" и háima „кръв") *мед.* Намаляване броя на червените кръвни телца в кръвта; наблюдава се при анемии, кръвоизливи, инфекциозни заболявания и др.

олигу́рия (гр. olígos „малко" и oûron „урина") *мед.* Малко отделяне на урина.

Оли́мп (гр. Ólympos) 1. Планина в Северна Гърция, където според гръцката митология било седалището на боговете. 2. *мит.* Всичките древногръцки богове, които живеели на Олимп. 3. *прен.* Висина, високо място или положение в литературата,

изкуството и пр. 4. *прен.* Високо жилище или галерия в най-горния етаж на театър.

олимпиа́да (гр. olympiás, ados) 1. *ист.* Единица мярка за време от 4 години у древните гърци (понеже през 4 години ставали прочутите Олимпийски игри в Пелопонес) 2. *сп.* Световни спортни игри, които стават през 4 години, по подобие на античните игри; Олимпийски игри.

олимпи́ец (от собс.) 1. *мит.* Прякор на всеки един от 12 главни богове, които живеели на Олимп, според гръцката митология, но най-често се отнася за Зевс. 2. *прен.* Величествено спокоен човек; високомерен, недостъпен човек.

олимпи́йски (гр. olimpiakós) 1. Който принадлежи или е свойствен на планината Олимп или на областта Олимпия или произхожда от тях. 2. *прен.* Величествен, тържествен, спокоен; Олимпийски игри — състезания, които ставали през 4 години в Олимпия, Пелопонес, в чест на Зевс Олимпийски; всегръцки празници за оценка на постижения в спорт, литература, наука, изкуство; ср. Олимпиади; олимпийско спокойствие — невъзмутимост, гордост.

о́лио (ит. olio от лат.) Растително масло, обикновено слънчогледово.

ологра́ф (гр. hólos „цял" и gráphō „пиша") *юр.* Завещание, което е написано от завещателя и обхваща целия му имот.

о́л райт (англ. all right) Добре.

олта́р (лат. altāre „жертвеник") 1. Най-важната част на християнски храм, където са престолът и жертвеникът; алтар. 2. Място за жертвоприношения в дълбока древност. 3. *прен.* Всичко, което се смята за свето и неприкосновено.

олу́к (тур. oluk) Водосточна тръба, водосток.

олфа́кта (лат. olfactus „обоняние") Единица мярка за силата на миризма.

олфактоме́трия (лат. olfactus „обоняние" и гр. metréō „меря") Начин за измерване силата на обонянието.

ом (от собс.) Единица за измерване на електрическо съпротивление, което телата оказват на минаващия през тях електрически ток, равна на съпротивлението, което оказва живачен стълб с височина 106,28 см при 0° и 1 мм^3 напречно сечение (по името на немския физик Г. Ом — 1787—1854 г.); международно съкращение ω.

ома́р (фр. homard) *зоол.* Голям десетокрак морски рак, който има вкусно месо.

омати́д (гр. ómma, atos „око" и éidos „вид") Отделна част от сложно око при членестоногите.

омбре́ла (ит. ombrello от гр. ómbros „дъжд") *остар.* Чадър, дъждобран.

омброгра́ф (гр. ómbros „дъжд" и gráphō „пиша") Автоматически уред за регистриране на дъждовните валежи.

омброме́тър (гр. ómbros „дъжд" и métron „мярка") Уред за определяне количеството на падналите валежи; дъждомер.

омброфи́л (гр. ómbros „дъжд" и philéo „обичам") Растение, което обича сенчесто или влажно място.

омброфо́б (гр. ómbros „дъжд" и phóbos „страх") *бот.* Растение, което не обича сенчесто или влажно място.

оме́га (гр. o méga „голямо о") 1. Последната, 24-ата буква в гръцката азбука (ω). 2. *прен.* Край.

омиле́тика (гр. homilētikḗ) Наука за църковното красноречие; проповедническо изкуство.

о́мир (гр. Hómēros) 1. Древногръцки поет, автор на „Илиада" и „Одисея". 2. *прен.* Велик поет.

о́мировски (от собс.) 1. Присъщ или свойствен на древногръцкия поет Омир. 2. *прен.* Тържествено-епически; баснословен; огромен, с необикновени размери и сила.

о́мически (от *ом*) Който се измерва в омове; омическо съпротивление — частта от активното електрическо съпротивление, която е свързана с превръщането на електрическата енергия в топлина.

омла́дина (срб.) Младеж, младите.
омле́т (фр. omelette) Пържени яйца; омлет суфле — печен сладкиш от яйца, захар и пр.; омлет конфитюр — палачинка, пълнена със сладко.
омме́тър (*ом* и гр. métron „мярка") Уред за измерване на електрическо съпротивление в омове.
о́мнибус (лат. omnibus „за всички" от omnis „всеки") 1. Многоместна кола, теглена от коне, която поддържала съобщенията между определени пунктове. 2. Многоместен пътнически автомобил със същото предназначение; автобус.
омниво́рен (лат. omnivorus) Всеяден.
омнипоте́нтен (лат. omnipotens, entis) Всесилен, всемогъщ.
омнипоте́нция (лат. omnipotentia) Всесилие, всемогъщество.
омнифа́г (лат. omnis „всеки" и гр. phágomai „ям") Всеяден.
омогра́ф (фр. homographe от гр. homós „еднакъв" и gráphō „пиша") *езиков.* Дума, която се пише еднакво с друга дума, но има различно значение и произношение; ср. омофон.
омони́м (гр. homós „еднакъв" и ónyma, ónoma „име") Дума, която има еднаква звукова форма с друга дума, но различно значение (ток, град, мина, коса и др.).
омони́мика (гр. homós „еднакъв" и ónyma „име") 1. Дял от езикознанието, който изучава омонимите на един език. 2. Съвкупност от омонимите в един език.
омони́мия (гр. homonymia) 1. Съвпадане по форма на думи с различни значения. 2. Думи, еднакви по форма, но различни по значение; омоними.
омофа́г (гр. ōmós „суров" и phágos „лакомник") Който яде сурово месо; суровояд.
омофа́гия (гр. ōmophagía) Ядене на сурово месо.
омофо́н (фр. homophone от гр.) *езиков.* Дума, която има еднакво произношение с друга дума, но се пише различно и има друго значение и произход, напр. вит и вид; ср. омограф.
омофо́р (гр. ōmophóros „носен на раменете") Епископска богослужебна дреха, която покрива раменете.
она́гра (лат. onager „диво магаре" от гр.) *воен.* Древноримска метателна машина.
онани́зъм (от собс.) Противоестествено задоволяване на половото влечение чрез дразнене на външната част на половите органи (по името на Онан, библейско лице); ръкоблудие, мастурбация.
онани́рам (от собс.) Задоволявам се полово чрез онанизъм.
онани́ст (от собс.) Лице, което страда от онанизъм.
онбаши́я (тур. onbaşi) *ист.* 1. Началник на десет войници, десетник. 2. Полицейски началник в малък град.
онди́на (фр. ondine) *мит.* Речна нимфа.
ондогра́ф (фр. onde „вълна" и гр. gráphō „пиша") Самопишещ уред за регистриране на колебанията в напрежението и силата на тока в променливотоковата верига.
ондула́тор (фр. ondulateur от лат. unda „вълна") 1. Телеграфен приемателен апарат, който записва на хартия сигналните знаци с вълнообразна линия. 2. Лице, което работи с ондулатор. 3. Апарат за къдрене на коса.
ондула́ция (фр. ondulation) 1. Къдрене коси на вълни. 2. Вълнообразно движение.
о́никс (гр. ónyx „нокът" през лат.) Минерал с редуващи се разноцветни пластове (бели и червени, бели и черни), разновидност на ахата; използува се за украшения.
ониромa̍нтия (гр. óneiros „сън" и mantéia „предсказване") Тълкуване на сънища, предсказване по сънищата.
они́хия (гр. ónyx „нокът") *мед.* Болест на ноктите, ноктоедица.
онихо́за (от гр.) *мед.* Възпаление на нокът.
онихофа́гия (гр. ónyx „нокът" и phágomai „ям") Навик да се изгризват ноктите.
онколо́гия (гр. ónkos „надутост" и

lógos „наука") 1. *мед.* Дял от медицината, който изучава същността на туморите, тяхното откриване, лечение и предотвратяване. 2. Отделение в болница за лекуване на тумори.

ономáстика (гр. onomastikê) *езиков.* 1. Дял от езикознанието, който изучава произхода и значението на собствените имена в един език. 2. Всичките собствени имена на един език.

ономатолóгия (гр. ónoma „име" и lógos „наука") Езиковедска наука за собствените имена — техния произход и значение; ономастика (1).

ономатопéя (гр. ónoma, atos и poiéō „правя") *езиков.* 1. Образуване на дума чрез звукоподражание; звукоподражание. 2. Дума, образувана чрез звукоподражание (кукувица от куку).

ономатопоетúчен (от гр.) Звукоподражателен.

онтогенéза, онтогенéзис, онтогéния (гр. ōn „съществуващ" и génesis „произход") *биол.* Индивидуалното развитие на живо същество, което обхваща всичките промени на организма (от оплояването на яйцето до края на живота); ср. филогения.

онтологúзъм (гр. ontologismós) Идеалистическо философско направление, което смята, че идеите съществуват отделно от предметите и преди тях.

онтологúчен, онтологúчески (гр. ontologikós) Който е присъщ на онтология или е с качества на онтология; съществуващ.

онтолóгия (гр. ōn „съществуващ" и lógos „наука") 1. Учение за първоначалата на битието, за всичко съществуващо. 2. Метафизическо учение за свръхестествения и нематериалния строеж на света изобщо и на всичко съществуващо в частност.

оогáмия (гр. ōón „яйце" и gámos „брак") Полов процес, при който мъжките и женските полови клетки се различават много едни от други и при това мъжките са подвижни, а женските — неподвижни.

оогенéза (гр. ōón „яйце" и génesis „произход") *биол.* Образуване на яйце.

оогóний (гр. ōón „яйце" и gónos „произход") Женски полов орган в някои водорасли и низши гъби.

оолúт (гр. ōón „яйце" и líthos „камък") Седиментна скала, изградена в по-голямата си част от овални минерални образувания.

оолóгия (гр. ōón „яйце" и lógos „наука") Дял от орнитологията, който изучава птичите яйца.

ооспóра (гр. ōón „яйце" и *спора*) Едноклетъчна спора у някои видове водорасли и низши гъби.

оотóмия (гр. ōón „яйце" и tomê „рязане") Разрязване на оплодено яйце за научно наблюдение и за проследяване на развитието му.

оофóр (гр. ōophóron) *анат.* Яйчник.

оофорúт (гр. ōophorítis) *мед.* Възпаление на яйчник.

опáк (лат. opācus „непрозрачен") 1. Качествена бяла глина, от която се правят съдове. 2. Бели грънчарски изделия, направени от тази глина.

опáл (лат. opallus от гр.) 1. *геол.* Прозрачен минерал с млечносинкав или жълтеникавобял цвят с многоцветни оттенъци; употребява се като скъпоценен камък за украшения. 2. Тънък и ефирен бял плат.

опалесцéнция (от лат.) 1. *физ.* Разсейване на светлината в мътна среда. 2. *мед.* Наличие на следи от албумин в урината.

óпера (ит. opera от лат. opera „съчинение") 1. Музикално-сценично произведение, при което текстът е заменен с пеене при съпровод на оркестър. 2. Представление на такова произведение. 3. Театър, в който се дават такива представления. 4. Оперен състав; о п е р а б у ф а — опера с комичен характер; о п е р а с е р и а — опера с исторически или митологичен сюжет и с блестящи виртуозни арии.

оперативен (от лат. opera „работа") 1. *воен.* Който се отнася до военни действия. 2. Който набелязва начин на действие. 3. Който се справя с практически задачи, опитен в работата; деятелен, деен. 4. Който се отнася до и е свързан с хирургическа операция.

опера́тор (лат. operātor) 1. Лекар, който извършва операции; хирург. 2. Лице, което прави филми, снимки или работи с проекционен апарат; кинооператор. 3. Чиновник със специална служба в безжична телеграфия.

операцио́нен (от лат. operatio) Който се отнася до операция; **операционна бележка** — бележка за банкова или друга дейност; **операционен план** — план за военни действия или стопанска дейност.

опера́ция (лат. operatio) 1. *мед.* Хирургическа лечебна намеса, която се състои в рязане или изрязване на болни органи или части от човешко или животинско тяло. 2. *воен* Действия на големи военни групировки за осъществяване на стратегически план. 3. Търговска или финансова сделка. 4. Изпълнение на определена задача, отделен акт в общата работа на учреждение или предприятие. 5. Завършена част от технологически процес, който се извършва от един работник на една машина. 6. *търг.* Съвкупност от действия в едно предприятие за получаване на печалба: покупко-продажба, превоз, застраховка на стоките и др.

опере́та (ит. operetta) 1. Музикално-сценичен жанр с весел характер, при който пеенето се редува с говор и танци. 2. Театър за такива представления. 3. Театрална трупа, която играе оперети.

опере́тен (от ит.) 1. Който принадлежи или е свойствен на оперета. 2. *прен.* Карикатурен.

опери́рам (от лат.) 1. Извършвам хирургическа операция. 2. Извършвам финансова, търговска или военна операция. 3. *прен.* Действувам в дадена област, служа си с нещо.

опиа́т (от лат. opium от гр. ópion „маков сок") *мед.* Лечебно средство с опий.

о́пий = опиум.

опиофа́г (лат. opium и гр. phágomai „ям") Човек, който употребява опиум.

опиофа́гия (гр. opiophagía) Страст за употреба на опиум.

опистогра́ф (гр. ópisthe „отзад" и gráphō „пиша") Написан от двете страни пергамент.

опистодо́м (гр. opisthódomos) *арх* Задна част на храм.

о́пиум (лат. opium „маков сок") 1. Изсушен млечен сок от неузрели семенни макови глави, употребяван като лекарство. 2. *прен.* Всичко, което опиянява или замъглява съзнанието; упойка.

опозицио́нен (от лат.) 1. Който противодействува или поддържа противно мнение; враждебен, непримирим. 2. Който принадлежи или е свойствен на опозиция.

опозиционе́р (от лат.) 1. Член или привърженик на опозиция, на опозиционна партия. 2. Противник на направено предложение.

опози́ция (лат. oppositio „противопоставяне") 1. Противодействие, противопоставяне на известни решения, становища, предложения. 2. Партия или група партии, които се противопоставят на управляващата партия. 3. *астр.* Противостоене, т. е. положение на небесно тяло, когато се намира в диаметрално противоположна точка на Слънцето и се вижда най-добре.

опоне́нт (лат. oppōnens, entis) 1. Противник при спор. 2. Определено лице да възразява с доводи на докладчик или на кандидат за научна степен.

опони́рам (от лат.) 1. Противопоставям се на възгледи и доводи, говоря против мнението на някого. 2. Възразявам с научни доводи, обикновено в научен спор.

опортюни́зъм (фр. opportunisme от лат. opportūnus „удобен") 1. Приспособяване към условията на момента без оглед на по-далечно бъдеще; приспособленчество, безпринципност. 2. Спогодба с противник за временни облаги. 3. В работническото движение — политика на приспособяване и подчиняване класовите интереси на пролетариата на интересите на буржоазията; политика на съглашателство, сътрудничество (обще-

делство) с буржоазията, провеждано от нейните агенти в работническото движение.

опортюнúст (фр. opportuniste) 1. Лице, което се стреми да използува всички облаги на момента, като потъпква собствените си принципи и убеждения; приспособленец, безпринципен човек. 2. Агент на буржоазията в работническото движение, изменник и предател на работническата класа.

опóсум (ам. oposon) 1. *зоол.* Двуутробно торбесто животно, което прилича на катерица. 2. Кожа от това животно.

опотерáпия (гр. opós „сок" и therapéia „лекуване") *мед.* Лекуване чрез екстракти от някои органи.

опресúвен (фр. oppressif лат. oppressus) Който потиска; притесняващ.

опсонúн (от гр. ópson „храна") *биол.* Вещество на кръвния серум, което засилва фагоцитозата.

оптáнт (лат. optans, antis „желаещ") *пол.* Жител на област, която минава под чужда власт, имащ право да си избере поданство; човек с право на оптация.

оптатúв (лат. optatīvus) *грам.* Желателно наклонение.

оптáция (лат. optatio „желание") *юр.* Право за избиране на поданство, което имат жителите на област, която минава под чужда власт.

оптúк (гр. optikós) 1. Специалист по оптика. 2. Лице, което изработва или търгува с очила и оптически уреди.

óптика (гр. optikḗ) 1. Дял от физиката, който се занимава със свойствата, същността и приложението на светлината или по-точно учението за лъчистата енергия, един вид от която е светлината. 2. Производство и търговия с оптически уреди. 3. Магазин за очила и други оптически уреди. 4. Оптически уреди.

оптимáлен (от лат. optimus „най-добър") 1. Най-благоприятен, най-подходящ. 2. Който съответствува на желаното.

оптимáт (лат. optimas, atis от optimus „най-добър") Член на робовладелческата аристокрация, знатен и богат човек в древния Рим; нобил.

оптимéтър (лат. optimus „най-добър" и гр. métron „мярка") Уред за измерване калибри с точност до 0,001 мм.

оптимúзъм (от лат. optimus „най-добър") 1. Философски възглед, че развитието на света и живота върви към усъвършенствуване и подобряване. 2. Жизнерадостен и бодър светоглед, който вижда хубавото в живота, вярва в успеха и светлото бъдеще на утрешния ден, характерен за прогресивните учения.

оптимúст (фр. optimiste от лат.) 1. Привърженик на оптимизма. 2. Лице, което вижда и очаква хубавото; жизнерадостен човек.

оптимистúчен (от лат.) 1. Който се отнася към оптимизма и оптимиста или принадлежи на тях; жизнерадостен, весел. 2. Който вярва в доброто.

óптимум (лат. optimum „най-добро„) 1. Съвкупност от най-добри условия. 2. Най-благоприятен резултат от един процес, от една работа.

оптúрам (от лат. opto „желая") 1. Избирам едно поданство от две възможни. 2. Избирам една от няколко възможности.

оптúчески (гр. optikós) Който се отнася към оптика или принадлежи на нея; зрителен; о п т и ч е с к а и з м а м а — зрителна измама; о п т и ч е с к и у р е д — уред, чието устройство е основано върху законите за разпространението на светлината или върху използуване свойствата на светлината (телескоп, бинокъл, микроскоп, фотоапарат и др.); о п т и ч е с к о с т ъ к л о — леща, вдлъбнато или изпъкнало стъкло.

оптомéтрия (гр. optós „видим" и metréō „меря") Способ за определяне силата на зрението.

оптомéтър (гр. optós „видим" и métron „мярка") Уред за определяне силата на зрението.

оптотéхника *(оптика* и *техника)* Приложен клон от оптиката, който се занимава с изчисляване, изработване

и продаване на оптични стъкла, лещи и уреди.

опу́нция (от собс.) *бот.* Кактусово растение в Централна Америка с плоско стъбло и плодове, които се ядат (по името на гръцкия град Опунт).

о́пус (лат. opus) 1. Произведение, съчинение, дело, творба. 2. Музикално произведение, пореден номер от произведенията на един композитор (цифрата при думата опус означава реда на написването или публикуването).

опцио́н (лат. optio, ōnis „избор") 1. Уговорка в договор за морски превоз, с която се допуска замяна на една стока с друга или на едно пристанище с друго. 2. Привилегия за получаване на стока на по-рано уговорената цена, като се спазват известни условия.

о́пция (лат. optio „избор") 1. Право на избор. 2. *пол.* Право на жителите на област, която минава във владение на нова държава, да запазят старото си поданство или да приемат поданството на новата държава; **оптация**.

ора́кул (лат. oraculum) 1. В древния свят — храм или място, където жреците давали предсказания от името на божество. 2. *ист.* Жрец или божество, което предсказва; предсказател, прорицател. 3. Предсказание.

ора́кулски (от лат.) 1. Който предсказва, прорицателен, пророчески. 2. Който се отнася до оракул. 3. *прен.* Неясен, непонятен; загадъчен.

ора́лен (фр. oral от лат. os, oris „уста") Който се намира в устната кухина; устен: о р а л е н з в у к — гласна или съгласна, при изговора на която издишната струя излиза само през устната кухина, понеже мекото небце е повдигнато и затваря входа към носната кухина.

орангута́н (мал.) Човекоподобна маймуна с дълги предни крайници; живее на островите Борнео, Суматра и др.

оранжа́да (фр. orangeade) Разхладително питие, приготвено от газирана вода, портокалов сок и захар.

ора́нжев (фр. orange) С цвета на портокал, жълт с червеникав оттенък; портокалов.

оранже́рия (фр. orangerie) 1. Остъклено и отопляемо помещение за отглеждане или за презимуване на южни, вечнозелени, цитрусови и други растения или за отглеждане на ранни зеленчуци; топлилник. 2. Цветарник, в който се отглеждат местни и тропически цветя при подходяща температура.

ора́р (лат. orarium) *църк.* Част от богослужебно облекло на дякон във вид на тесен и дълъг плат, който се закопчава на лявото рамо.

ора́тор (лат. orātor) 1. Опитен в говоренето, красноречив говорител пред публика, който познава и спазва правилата на ораторското изкуство. 2. Лице, което говори на публично събрание.

орато́рия (лат. oratorium „стая за моление") 1. *муз.* Монументално музикално-драматично произведение за хор, солисти-певци и симфоничен оркестър, обикновено с религиозен, легендарен или героично-исторически сюжет. 2. Стая или част от католически храм, предназначена за молещите се; молилня.

ора́торски (от лат.) 1. Който се отнася до оратор. 2. Красноречив, сладкодумен, опитен в ораторското изкуство.

о́рбита (лат. orbita „път") 1. *астр.* Пътят на небесно тяло (планета, комета, спътник) в пространството. 2. Линия, по която се движи електрон. 3. *анат.* Очна ябълка. 4. *прен.* Сферичното пространство около едно тяло с установено влияние (привличане, отблъскване, затопляне и пр.); кръг, сфера на влияние.

орга́зъм (гр. orgiasmós) 1. Нахлуване на кръв или друга течност в някой орган, особено нахлуване на кръв в полов орган. 2. *прен.* Сладострастно чувство при полово задоволяване.

о́рган (гр. órganon „оръдие", „инструмент") 1. Част от тяло на човек, животно или растение, която има особен строеж и изпълнява определена функ-

ция. 2. Оръдие, инструмент, средство. 3. Държавно или обществено учреждение с определени задачи. 4. Периодическо печатно издание, което брани идеи и интереси на някоя обществена група. 5. Съставна част от сложна машина, инсталация и пр., която има определено самостоятелно предназначение. 6. *муз.* Голям музикален инструмент с дървени и метални тръби, клавиши и педали, които образуват сложен механизъм; по звуков обем е равен на симфоничен оркестър (употребява се в католическите храмове); оргел.

организáтор (к. лат. organisātor от гр.) 1. Лице, което ръководи и направлява дейност на предприятие, учреждение или някаква отделна дейност. 2. Лице, което има организаторски способности; инициатор.

организáция (фр. organisation от гр.) 1. Обединяване в стройна система, свързване на отделни части за образуване на едно цяло; устройство. 2. Доброволно обединение на лица, обществени групи или държави, свързани с обща програма, задачи и цели. 3. Всяка група, изградена на териториален или производствен принцип като колективен член на партия. 4. Организиране.

организúрам (от гр.) 1. Устройвам, създавам, основавам; подготвям. 2. Обединявам, сплотявам маси за обща цел. 3. Подреждам, нагласявам, поставям в ред, обединявам в организация.

органúзъм (к. лат. organismus от гр.) 1. Живо тяло, което съществува самостоятелно и се състои от съгласувано действуващи органи; съвкупност от органите на едно човешко, животинско или растително тяло. 2. *прен.* Човек, животно или растение; живо същество. 3. Съвкупност от физическите и психическите качества на един човек.

органúст (от гр.) 1. Лице, което свири на орган (6). 2. Майстор на органи (6).

органúчен, органúчески (гр. organikós) 1. Който се отнася до организъм; жив. 2. Който принадлежи към животинския или растителния свят; животински, растителен. 3. *хим.* Който съдържа въглерод; о р г а н и ч н и в е щ е с т в а — химически съединения, които съдържат въглерод; о р г а н и ч н а х и м и я — дял от химията, който се занимава с въглеродните съединения и законите на техните превръщания. 4. Който е присъщ на цялото същество; основен, цялостен.

органогенéза (*орган* и гр. génesis „произход") 1. Образуване на отделните органи и системи от зародишните пластове в процеса на ембрионалното развитие на животните. 2. Образуване на основните органи при растенията от меристемата.

органогéнен (*орган* и гр. génos „род") 1. Който е с органически произход. 2. Който съдържа органогени — химически елементи, важни за организмите (въглерод, кислород и азот).

органогéни (от гр.) Главните химически елементи, които влизат в състава на органичните вещества (въглерод, водород, кислород, азот, фосфор, сяра).

органогéния (*орган* и гр. génos „род") Дял от ембриологията, който изучава образуването и развитието на органите в живите същества.

органографúзъм (*орган* и гр. gráphō „пиша") Медицинско изследване, при което се рисуват върху кожата границите на изследвания орган.

органогрáфия (*орган* и гр. gráphō „пиша") Изследване външната форма на органите и техните отделни части.

органодинáмика (*орган* и гр. dýnamis „сила") Изучаване на органите откъм тяхното действие.

органóид (*орган* и гр. éidos „вид") Част от едноклетъчен организъм, която изпълнява определена функция и поради това е аналогична на орган в многоклетъчен организъм.

органолéптика (гр. órganon „орган" и lēptikós „който взема") 1. Свойството на телата да въздействуват върху сетивните органи. 2. Вкусовите, обонятелните и други свойства на веществата, които организмът поема през устата.

органолóгия (*орган* и гр. lógos „наука") Дял от биологията, който изучава строежа на органите на животни и растения.

óрганон (гр. órganon) *фил.* Оръдие за мислене или за научно изследване (за Аристотел (384—322) и за неговите последователи логиката е такова оръдие).

органонúмия (*орган* и гр. ónyma „име") Определяне имена на органите и подреждане на съществуващите имена.

органопáтия (*орган* и гр. páthos „страдание") *мед.* Болест на органите.

органоплáстика (*орган* и *пластика*) *мед.* Възстановяване по хирургически начин на някой повреден или загубен орган.

органотерáпия (*орган* и *терапия*) *мед.* Лекуване на органически заболявания с препарати от аналогични органи на животни.

óргел (нем. Orgel) = орган (6).

óргия (гр. órgia) **1.** У древните гърци и римляни — празник в чест на Бакх, бог на виното и веселието. **2.** *прен.* Разпуснато пиршество, безпътно веселие; вакханалия.

óрда (рус. от тюрк.) **1.** *ист.* Съюз на няколко (чергарски) монголско-тюркски племена. **2.** Татарска войска в древна Русия. **3.** *прен.* Безредна тълпа; сбирщина, въоръжена банда, която граби, безчинствува, убива.

ордáлия (лат. ordalia) **1.** Средновековен варварски начин за определяне виновността на заподозрян в престъпление чрез „божи съд", който се състои в изтезаване с нагорещено желязо, минаване през огън, вода и др., което трябва да се изтърпи, за да се докаже невинност. **2.** Средството за такова изпитание.

óрден (нем. Orden от лат. ordo „ред") **1.** Метален знак с различна форма, която се дава за военни, граждански и други заслуги. **2.** Монашеска католическа организация с определен устав. **3.** Общество или сдружение на рицари или граждански лица с определени явни или тайни цели.

óрдер (нем. Order, фр. ordre) **1.** Писмено нареждане, предписание, разпореждане; о р д е р е н ч е к — чек, който може да се предава от едно лице на друго след подпис на гърба от приносителя. **2.** *арх.* Един от основните видове архитектурни конструкции, който се отличава с целесъобразно и естетическо съчетаване на отвесни и хоризонтални елементи — носещи са колоните, стълбовете и пиластрите, а носени — архитравът, фризът и корнизът; различават се пет ордера — дорийски, йонически, коринтски, toскански и композитен; строителен стил.

ординáлен (лат. ordinālis „пореден") **1.** Редовен, реден. **2.** Пореден.

ординáр (лат. ordinarius) Средно водно ниво на река, залив и пр. за няколко години.

ординáрен (лат. ordinarius) **1.** Обикновен. **2.** Посредствен, прост. **3.** Редовен, щатен (за професор и др.).

ординáрец (рус. от лат.) Войник, който е на разположение на офицер за лични услуги; вестовой.

ординариáт (лат. ordinariātus) Служба и длъжност на редовен професор; редовна професура.

ординáриус (лат. ordinarius) Редовен професор.

ординáта (лат. ordinata) **1.** Вертикалната ос от правоъгълна координатна система. **2.** Разстоянието на точка до абсцисната ос по перпендикуляр към нея.

ординáтор (лат. ordinātor) **1.** Лекарска длъжност. **2.** *техн.* Изчислителна машина (калкулатор) с различен брой специализирани устройства, позволяващи да се извършват сложни аритметически и логически операции без намесата на човека; е л е к т р о н е н о р д и н а т о р — електронна изчислителна машина.

ординáция (лат. ordinatio) **1.** Устно нареждане на лекар. **2.** *църк.* Религиозна церемония при ръкополагане у католиците.

ординéрен (фр. ordinaire) Обикновен, посредствен, прост; ординарен.

ордия (тур. ordu „войска") Множество, много.

ордовишки период (от собс.) *геол.* Вторият период от палеозойската ера; тогава се появяват скорпиони, многоножки, водорасли и др. (по името на древното племе ордовики, живяло в Англия).

ордонанс (фр. ordonnance) Кралски указ във Франция до буржоазната революция и след възстановяването на Бурбоните.

ордьовър (фр. hors d'oeuvre „извън работата") Закуска за възбуждане на апетит преди ядене.

ореада (гр. oreiás, ádos от óros „планински") *мит.* Планинска нимфа.

орейд (фр. or „злато" и гр. éidos „вид") Сплав от мед и цинк, която има златист цвят.

ореол (фр. auréole от лат. aureolus „позлатен") **1.** Златисто сияние, което рисуват около главата на богове и светии; нимб. **2.** Блясък, сияние около нещо, особено около Слънцето и Луната или около силно нагрято и светещо тяло. **3.** *прен.* Слава, обаяние, почит. **4.** *фот.* Светла ивица около изображение във фотографска снимка.

оригинал (лат. originālis „първоначален") **1.** Първообраз, първообразно. **2.** Ръкопис или друг текст, от който се прави набор. **3.** Истинско художествено произведение (картина, статуя) в противовес на техните копия и имитации. **4.** *прен.* Своеобразен човек, чудак.

оригинален (лат. originālis) **1.** Първоначален, първообразен. **2.** Незаимствуван, незает, самостоен, собствен. **3.** Истински, същински, неподправен. **4.** *прен.* Своеобразен, странен, чудноват.

оригиналност (от лат.) **1.** Първообразност, истинност. **2.** Самостойност. **3.** *прен.* Чудноватост, своеобразност.

ориент (лат. oriens, entis „изгряващ") **1.** Изток. **2.** Страните от Мала Азия.

ориенталец (от лат.) **1.** Жител на Ориента. **2.** *остар.* Некултурен човек; лице с низки страсти.

ориентализъм (фр. orientalisme от лат.) Характерни особености на източните народи.

ориенталист (фр. orientaliste от лат.) Учен-специалист по източните езици и културата на източните народи.

ориенталистика (от лат.) Съвкупност от научни дисциплини, които изследват историята, езиците, културата и литературата на народите на Изтока (Азия и Африка).

ориенталски (лат. orientālis) **1.** Присъщ на Ориента, източен; о р и е н т а л с к и е з и ц и — турски, персийски, арабски със семитски, индийски, японски, китайски и др. **2.** Присъщ на ориенталец. **3.** *прен. остар.* Некултурен.

ориентация (фр. orientation от лат. oriens, entis „изток") **1.** Определяне положение в пространството по отношение на четирите части на света (първоначално на изтока). **2.** *прен.* Справяне с обстоятелствата и обстановката; осведоменост. **3.** Насочване към определена цел; насока, направление.

ориент-експрес (фр. orient-express) Най-бързият влак от Западна и Средна Европа към Източна Европа и Мала Азия.

ориентир (от лат.) **1.** Указател, уред за ориентиране. **2.** Характерен белег (дърво, къща, поставен знак) за ориентиране — за определяне на местонахождение. **3.** *прен.* Цел, направление, насока на действие.

ориентирам (от лат.) **1.** Определям направление по отношение на една от четирите посоки на света; направлявам, насочвам. **2.** Давам указания, напътвам, осведомявам; о р и е н т и р а м с е — определям положението си в пространството; справям се с обстоятелствата; насочвам се към една цел.

ориентир-бусола (от лат.) Бусола, която се ориентира по отношение на меридиана.

ориктография (гр. oryktós „изкопан" и gráphō „пиша") Описание на вкаменелостите, на изкопаемите.

ориктология (гр. oryktós „изкопан" и

lógos „наука") Наука за вкаменелостите, за изкопаемите.

Орио́н (гр. Oríōn) 1. *мит.* Баснословен ловец, убит от Артемида и превърнат в съзвездие. 2. *астр.* Голямо съзвездие в северната част на небосвода.

орифла́ма (фр. oriflamme от лат. aurum „злато" и flamma „пламък") 1. *ист.* Знаме на френските крале през средните векове. 2. Голямо знаме, което се опъва и развява на въже между къщите от двете страни на улица.

оркестра́лен (от гр.) Който се отнася до оркестър; оркестров.

оркестра́нт (от гр.) Музикант, който свири в оркестър.

оркестра́ция (фр. orchestration от гр.) 1. Преработка на музикално произведение за изпълнение от оркестър; инструментация. 2. Наука за правилата и нормите на оркестриране и учебният курс за тяхното практическо усвояване. 3. Изкуство за създаване на оркестрови партитури.

оркестрио́н (фр. orchestrion от гр.) Име, което се дава на всички музикални инструменти, предимно автоматични, които имитират звучността на оркестър.

оркестри́рам (от гр.) 1. Преработвам музикално произведение за изпълняване от оркестър. 2. Отделям партии за всички духови и струнни инструменти.

орке́стър (фр. orchestre от гр. orchéstra „място за танц и за хора пред сцената в древногръцкия театър") 1. Състав от музиканти, които изпълняват съвместно инструментална музика на различни инструменти. 2. Място в театър, където са музикантите — между сцената и партера.

О́ркус (гр. Hórkos) 1. *мит.* Бог на подземното царство. 2. *прен.* Подземно царство, ад, преизподня.

орло́н (англ. orlon) Синтетично влакно от рода на найлона с широко приложение в текстилната индустрия.

орма́н (тур. orman) Гора.

орма́н-кеба́п (тур. orman kebabı) Ястие от късове месо и подправки.

орма́н-папа́з (тур. orman papaz) Свещеник, който повече е бунтовник, отколкото духовник (турците са наричали така нашите свещеници-националисти).

орна́мент (лат. ornamentum „украшение") 1. Живописно, графическо или скулптурно украшение от стилизувани съчетания на геометрически, растителни и животински мотиви; плетеница по архитектурни плоскости, книги, тъкани, картини, различни други предмети. 2. *муз.* Отделни тонове или група тонове, които имат за цел да украсят известен момент на основна мелодия.

орнамента́лен, орна́ментов (от лат.) 1. Който служи за украса, използуван като украса. 2. Богат с украшения, пищен, разкошен.

орнамента́ция (от лат.) 1. Украсяване с образи, поставяне на орнаменти. 2. Особеностите на орнаментите или самите орнаменти в дадено произведение, епоха, стил и т. н.

орна́ментика (от лат.) 1. Умение да се правят орнаменти. 2. Съвкупност от орнаментите в едно произведение, епоха или стил.

орнаменти́рам (от лат.) Украсявам, снабдявам с орнаменти.

орна́т (лат. ornātus) *църк.* Богослужебно облекло на католически свещеник.

орнито- (гр. órnis, órnithos „птица") Като първа съставка на сложни думи указва отношение към п т и ц и т е.

орнитоло́г (гр. ornithológos) Специалист по орнитология; птицевед.

орнитологи́чен, орнитологи́чески (от гр.) Който се отнася до орнитология.

орнитоло́гия (*орнито-* и гр. lógos „наука") Дял от зоологията, който изучава птиците.

орнитома́нтия (*орнито-* и mantéia „гадаене") Гадаене по полета на птици.

орнитопте́р (*орнито-* и гр. pterón „крило") Летателен апарат, по-тежък от въздуха, с движещи се криле като у птиците.

орнитори́нх(ус) (*орнито-* и гр. rhýnchos „клюн") *зоол.* Човконос бозайник, който снася яйца и има плавателни ципи между пръстите.

орнитофи́лия (*орнито-* и гр. philéō

„обичам") Кръстосано опрашване на растенията с помощта на малки птички.

орогенéза, орогенéзис (гр. óros „планина" и génesis „произход") *геол.* Образуване на планини, т. е. движение на земната кора и процесите, които предизвикват образуването на планините.

орогнóзия (гр. óros „планина" и gnôsis „звание") Наука за планините.

орográфия (гр. óros „планина" и gráphō „пиша") Дял от физическата география, който изучава релефа на земната повърхност.

ороlóгия (гр. óros „планина" и lógos „наука") Дял от геолого-географската наука, който изучава образуването и устройството на планините.

орохидрогрáфия (гр. óros „планина", hýdōr „вода" и gráphō „пиша") Наука за планините и водите.

орпингтóн (от собс.) Порода носливи кокошки с голямо тяло.

орсéл (фр. orseille) Виолетовочервена боя за коприна и памук.

орт (нем. Ort) *геол.* Хоризонтална подземна галерия за работа, която няма непосредствен изход на земната повърхност и е прокарана под ъгъл към рудния пласт; обикновено е клон от друга галерия или шахта.

ортá будалá (тур. orta budala) *разг.* Средна работа, средна хубост, горе-долу.

ортáк (тур. ortak) Съдружник.

ортаклъ̀к (тур. ortaklık) Съдружничество.

ортаlъ̀к (тур. ortalık) Множество, много хора.

ортикóн (гр. orthós „прав" и eikṓn „образ") Телевизионна предавателна тръба.

ортѝт (от гр. orthós „прав") Рядък минерал с черен цвят и смолист блясък, от който се получават церий, итрий, лантан и др.

орто- (гр. orthós „прав") Като първа съставка на сложни думи предава отношение към п р а в, п р а в и л е н, в е р е н.

ортобиóтика *(орто-* и *биотика)* Наука за правилния и природосъобразен живот.

ортогенéза, ортогенéзис (*орто-* и гр. génesis „род") Идеалистическо направление в еволюционната теория, според което еволюцията почва от „съществуваща от самото начало целесъобразност", а развитието на органичните форми се смята за предопределено.

ортогóн (гр. orthógōnos) *мат.* Правоъгълник.

ортогонáлен (гр. orthogṓnios през лат.) Правоъгълен.

ортогрáма (гр. orthós „правилен" и grámma „буква") Правилно писане, без да се държи сметка за отклонението при изговор, напр. „град", но се изговаря „грат".

ортогрáфен, ортографѝчески (*орто-* и гр. gráphō „пиша") Правописен.

ортогрáфия (гр. orthographía) Правопис.

ортодиагрáф (*орто-* и гр. diá „през" и gráphō „пиша") Приспособление на рентгенов апарат за копиране на вътрешни органи.

ортодиагрáфия (*орто-* и гр. diá „през" и gráphō „пиша") Начин за копиране телесни органи със специален апарат (ортодиаграф).

ортодоксáлен (гр. orthódoxos) **1.** *църк.* Православен, източноправославен. **2.** *прен.* Който се придържа строго към известно учение; последователен във възгледите и убежденията си; правоверен.

ортодóксия (гр. orthodoxía) **1.** *църк.* Православие, източно християнство. **2.** *прен.* Неуклонно и непоколебимо следване принципите на някое учение; последователност във възгледи и убеждения, правоверност.

ортодóнтия (*орто-* и гр. odoús, odóntis „зъб") Дял от стоматологията, който изучава неправилното развитие и растене на зъбите и изправянето им.

ортодрóма, ортодрóмия (гр. orthós „прав" и drómos „път") Най-късата линия между две дадени точки от земната повърхност.

ортоéпия (гр. orthoépeia) **1.** *езиков.*

Учение за правилното произношение. Правилно произношение; правоговор.

ортокла́з (*орто-* и гр. klásis „пречупване“) Минерал със стъклен блясък, който има различни цветове и служи за добиване на порцелан, глазура, емайл и др.

ортоло́гия (гр. orthología) Учение за правилно говорене, правилно говорене; ортоепия.

ортопе́д(и́ст) (фр. orthopédiste от гр.) 1. Лекар-специалист по ортопедия. 2. Майстор-практик за оправяне на изкривени или счупени крайници и кости и изправяне на деформации. 3. Майстор на уреди за оправяне на деформации, на изкуствени крайници и др.

ортопеди́чен, ортопеди́чески (от гр.) 1. Който се отнася до ортопедия. 2. Който служи за изправяне на крайници и кости или за изработване на ортопедически съоръжения.

ортопе́дия (*орто-* и paidéia „възпитание“) 1. Клон от медицината, който има за обект изучаването, предпазването и лекуването на деформациите на човешкото тяло. 2. Изкуство за правене и за оправяне на изкривени кости или заменяне на отрязани крайници с протези. 3. Отделение в лечебно заведение, където се лекуват изкривени и счупени кости и се изправят деформации на тялото.

ортопте́ри (гр. orthós „прав“ и pterón „крило“) *зоол.* Клас от насекоми с четири криле, от които горните (покорави) покриват долните (сгънати надлъж).

ортохроматиза́ция *(орто-* и *хроматизация) фот.* Увеличаване чувствителността на плака или лента към зелените и жълтите лъчи чрез багрилни вещества.

ортохромати́чен (от гр.) Чувствителен към зелените и жълтите лъчи.

ортоце́нтър (гр. orthós „прав“ и *център*) *мат.* Точката на пресичането на трите височини на триъгълника.

Орфе́й (гр. Orphéus) 1. *мит.* Тракийски певец, който с песните си укротявал дивите зверове и раздвижвал мъртвата природа (дървета, скали) 2. *прен.* Сладкогласен певец.

орфе́ум (лат. orpheum от гр.) 1. Заведение, в което пеят предимно мъже. 2. Певческо мъжко дружество.

орфи́зъм (от собс.) Тайнствено учение от VI в. пр. н. е., според което светът е творение на любовта.

орфи́к (от гр.) Последовател на орфизма.

орхе́стра (гр. orchéstra). Мястото на хора в древногръцкия театър.

орхиде́я (гр. orchídion) 1. *бот.* Тропическо тревисто многогодишно растение с много красиви и ароматни цветове (има около 15 000 вида). 2. Цвят от това растение.

орхи́т(ис) (гр. orchĩtis) *мед.* Възпаление на семенниците (тестикулите).

орхито́мия (гр. órchis „тестикул“ и tomḗ „изрязване“) *мед.* Оперативно премахване на тестикул или на двата тестикула; кастрация.

оса́нна (евр.) 1. Слава, славословие — хвалебствен, благодарствен и молитвен възглас. 2. *прен.* Радостен вик, възхвала.

осифика́ция (фр. ossification от лат. os „кост“ и facio „правя“) Образуване на нова костна тъкан.

османи́зъм (от тур.) Шовинистична политика на турските буржоазни кръгове, според която всички поданици на султана са равни пред закона и членове на единната османска нация, за да се притъпят националноосвободителните движения в Турция в края на XIX и в началото на XX в.

османли́я (тур. osmanlı) Османски турчин; турчин.

о́смански (от тур.) Турски.

о́смий (гр. osmḗ „мирис“) Химически елемент от платиновата група, знак Os, пореден номер 76, ат. тегло 190,2; твърд и крехък метал със синкавобял цвят и особена миризма.

осмо́за (гр. ōsmós „натиск“) Взаимно проникване (просмукване) на две течности, разделени с пореста преграда или с ципа; просмукване.

осмоло́гия (гр. osmḗ „мирис“ и lógos „наука“) Наука, която се занимава с миризмите.

осте(о) - (гр. ostéon „кост") В сложните думи означава отношение към костите и костната тъкан.
остеалгия (*ост-* и гр. álgos „болка") Болка в кост.
остеит (гр. osteítis) *мед.* Възпаление на костна тъкан.
остеобласт (*остео-* и гр. blástē „издънка") Клетка, която образува костната тъкан.
остеогенеза, остеогения (*остео-* и гр. génesis „произход") Дял от ембриологията, която изучава образуването на костните тъкани.
остеография (*остео-* и гр. gráphō „пиша") Описание на костите на скелета.
остеолит (*остео-* и гр. líthos „камък") Вкаменена кост.
остеолог (гр. osteológos) Специалист по болестите на костите.
остеология (*остео-* и гр. lógos „наука") Дял от анатомията, който се занимава с формата и структурата на костите във връзка с техните функции.
остеома (гр. ostéōma) *мед.* Доброкачествен тумор от костна тъкан.
остеомалация (*остео-* и гр. malakía „мекост") *мед.* Размекване на костите поради липса на някои соли и неправилна обмяна на веществата, предимно (90%) при бременност, вследствие на което се явява изкривяване на костите.
остеомиелит (*остео-* и гр. myelós „костен мозък") *мед.* Гнойно възпаление на костите, което започва в костния мозък и после обхваща бързо всички структурни елементи на костта, найчесто дългите тръбни кости (бедрените, пищялните).
остеопатия (*остео-* и гр. páthos „болка") *мед.* Болки в костите.
остеопатология (*остео-* и *патология*) Наука за болестите на костите.
остеопериостит (*остео-* и *периостит*) *мед.* Едновременно възпаление на кост и обвиващата я ципа.
остеопластика (*остео-* и *пластика*) *мед.* Възстановяване на кост чрез костни части от същото или друго тяло.
остеопсатироза (*остео-* и гр. psathirós „крехък") *мед.* Чупливост на костите при старост или някои заболявания.
остеосаркома (*остео-* и *саркома*) *мед.* Злокачествен тумор на костите.
остеотомия (*остео-* и гр. tomḗ „рязане") *мед.* Изрязване на кост при операция.
остеофибром (*остео-* и лат. fibra „влакно") *мед.* Тумор от костна и съединителна тъкан.
остеофон (*остео-* и гр. phōnḗ „глас") Апарат, който служи за предаване външните звукове на вътрешното ухо благодарение проводимостта на костите.
остерия (ит. osteria) Кръчма, гостилница.
остинато (ит. ostinato „упорит") *муз.* Многократно повторение на тема.
остит=остеит.
остракизъм (гр. ostrakismós) **1.** В древна Атина — изгонване за 10 години от държавата-град на смятани за опасни лица чрез всенародно гласуване с чирепи (остраки), на които се пишело името на изгонвания. **2.** *прен.* Изгонване, заточаване.
остракит, остарцит (гр. óstrakon „черупка") Вкаменелост от мидени черупки.
остракон (гр. óstrakon) **1.** Глинено парче за писане името на изгонван от град-държава. **2.** Глинено парче, чиреп.
осцилатор (от лат. oscillo „люлея се") **1.** Система от тела, която може да извършва или произвежда трептения. **2.** Специален уред, който се употребява при електрически заварки, като превръща ток с обикновена честота и напрежение в ток с голяма честота и високо напрежение.
осцилация (лат. oscillatio) Колебливо движение, трептене, колебание.
осцилограма (лат. oscillum „трептене" и гр. grámma „записване") Кривата, която показва на екрана на осцилограф колебанията на трептения за определено време.
осцилограф (лат. oscillum „трептене" и гр. gráphō „пиша") Електроизмерителен уред за наблюдаване и запис-

ване на електрични и неелектрични трептения, колебания и др. величини за определено време.

осцилогра́фия (от лат. гр.) Записване на променливите потенциали на живите тъкани, на биопотенциалите; записват се потенциалите на мозъка, на сърцето, на мускулите и др., като има специални апарати за отделните органи.

осциломе́трия (от лат. гр.) Метод за определяне на колебанията на артериалната стена у човека, предизвикани от количеството кръв, напомпвана в артериалната система при всеки сърдечен тласък.

осциломе́тър (лат. oscillum „трептене" и гр. métron „мярка") *мед.* Уред за измерване на артериалното налягане.

осцилоско́п (лат. oscillum „трептене" и гр. skopéō „гледам") Електрически уред за наблюдаване на електрическите трептения.

от-, ото- (гр. oús, ōtós „ухо") В сложните думи означава отношение към ухо.

ота́лгия (гр. oús, ōtós „ухо" и álgos „болка") *мед.* Болка в ушите.

ота́рия (фр. otarie от гр. ōtárion „малко ухо") *зоол.* Перконого животно от рода на тюлените, което живее в Тихия океан и в някои южни морета.

Оте́ло (англ.) **1.** Прочута трагедия от Шекспир с едноименен герой, който удушва от ревност съпругата си, без тя да има вина. **2.** *прен.* Ревнив човек.

отиа́трия (*от-* и гр. iatréia „лекуване") *мед.* Наука за болестите на ухото и лечението им.

отиа́тър (гр. ōtiatrós) Лекар-специалист по ушни болести.

оти́т (гр ōtítis) *мед.* Възпаление на външното или средното ухо.

отобленоре́я (*ото-* и *бленорея*) *мед.* Гнойно течение от ухо.

отобу́с (фр. autobus)=автобус.

отогра́фия (*ото-* и гр. gráphō „пиша") Дял от анатомията, който изучава устройството на ухото.

отока́р=автокар.

отоли́т (*ото-* и гр. líthos „камък") Твърди образувания в ухото като необходима принадлежност на слуховия апарат.

отоло́гия (*ото-* и гр. lógos „наука") Медицинска наука за строежа, функциите и болестите на ухото.

отома́нин (тур. osmanlı) Османски турчин; османлия, турчин.

отома́нка (фр. ottomane от собс. Осман) Вид канапе с възглавници.

оторе́я (*ото-* и гр. rhéō „тека") *мед.* Течение от ухо.

оторизи́рам (фр. autoriser от лат.) Упълномощавам.

оториноларинголо́гия (*ото-* и гр. rhin „нос", lárynx „гърло" и lógos „наука") Дял от медицината, който се занимава с болестите на ушите, носа и гърлото.

отосклеро́за (*ото-* и *склероза*) *мед.* Хроническо заболяване на ушите, което води до оглушаване.

отоско́п (*ото-* и гр. skopéō „гледам") Уред за изследване на ухо.

отофо́н (*ото-* и гр. phōnḗ „глас") Уред за усилване слуха на недочуващи.

оуени́зъм (от собс.) Една от формите на утопическия социализъм (по името на Роберт Оуен — 1771—1858 г.), според която обществото ще се преобрази чрез подпомагане от богатите, чрез просвета и възпитаващи мерки, трудови земеделски и промишлени комунистически общини, които постепенно ще изтласкат капитализма. Утопичността на оуенизма се състои в това, че се смятало за възможно мирното преобразуване на капиталистическото общество в социалистическо, „без да се отчита един такъв основен въпрос, какъвто е въпросът за класовата борба, за завладяване на политическата власт от работническата класа, за премахване господството на експлоататорската класа" (Ленин).

офанзи́ва (фр. offensive) Настъпление, нападение.

офанзи́вен (фр. offensive) Нападателен.

офери́рам (нем. offerieren от лат.) Правя оферта, предлагам.

офе́рта (лат. offertus „предложен") Предложение от търговец за доставка на стоки или от предприемач за извършване на определена работа, като се посочва цената, времето за доставка и др.; предложение за договор.

офи́кия (гр. ophíkion от лат. officium „служба") *църк.* Отличие за свещеник или дякон, дадено от архиерей поради усърдие в службата.

офиогра́фия (гр. óphis „змия" и gráphō „пиша") Описание на змиите.

офиола́трия (гр. óphis „змия" и latréia „служба") Обожаване на змиите.

офиоло́гия (гр. óphis „змия" и lógos „наука") Дял от зоологията, който изследва змиите.

офиофа́г (гр. ophiophágos) **1.** Човек, който яде змии; змиеядец. **2.** Голяма отровна индийска змия, която се храни със змии.

офи́с (фр. office) Сервизно помещение в съседство на кухня, в което се слагат всички прибори, необходими за готвене и за обслужване през време на хранене.

офи́т (гр. ophítēs „змиевиден") **1.** Вид тъмнозелен мрамор, минерал с жълти нишки в спирали. **2.** *рел.* Член на секта от II в., която имала змията като символ на Христос.

офице́р (нем. Offizier от лат.) **1.** *воен.* Лице от командния състав на войска или милиция от лейтенант нагоре. **2.** *сп.* Шахматна фигура.

официа́л (лат. officiālis) **1.** В древния Рим — чиновник при някое важно държавно лице. **2.** В средните векове — чиновник при епископ за водене на светските дела. **3.** Църковен съдия. **4.** Чиновник при църковен или друг орден.

официа́лен (лат. officiālis) **1.** Който изхожда от правителство; правителствен. **2.** Служебен. **3.** Признат от държавата. **4.** При който се спазват всички установени правила; тържествен, церемониален. **5.** *прен.* Формален; сух, сдържан.

официа́нт (лат. officians, antis „служещ") *остар.* Служещ в ресторант или трапезария, който поднася храна; сервитьор.

официна́лен (лат. officinālis) Лекарствен, аптечен.

официо́з (лат. officiōsus) Вестник, който застъпва правителствената политика, без да е негов официален орган.

официо́зен (лат. officiōsus) Полуофициален, свързан с правителството и провеждащ неговите директиви, но формално независещ от него.

офо́рмям (от лат.) **1.** Давам законна сила, правя действителен чрез изпълнение на редица формалности и действия. **2.** Привеждам в ред, в правилна форма.

офо́рт (фр. eau-forte „азотна киселина") **1.** Гравюра върху медна или цинкова плоча, нанесена чрез киселина; от нея се правят отпечатъци. **2.** Отпечатана картина по този начин.

офорти́ст (от фр. eau-forte) Художник, който е специалист по офорти.

о́фсайд (англ. offside) *сп.* Положение при футболно състезание, когато един играч се намира в противниковото поле и в момента, когато получава топката от свой съиграч, пред него няма друг противников играч освен вратаря; засада.

офсе́т (англ. offset) **1.** Начин на печатане, при който естествената форма на рисунката е нанесена на метална плоча по фотомеханичен начин, откъдето се нанася на каучуков цилиндър и оттам се печата на хартия; непряк печат. **2.** Вид хартия с гланцова повърхност.

офталм(о)- (гр. ophthalmós „око") Като първа съставка на сложните думи означава отношение към *око*.

офталмиа́трия (*офталм-* и гр. iatréia „лекуване") Лекуване на очните болести.

офта́лмия (от гр. ophthalmós „око") *мед.* Болестно състояние поради възпаление на око, възпаление на око.

офталмогра́фия (*офталмо-* и гр. gráphō „пиша") *мед.* Описание на очите.

офталмоло́г (гр. ophthalmológos) Лекар, който е специалист по очни болести; окулист.

офталмоло́гия (*офталмо-* и гр. lógos „наука") Наука за устройството, болестите и лекуването на очите.

офталмоме́тър (*офталмо-* и гр. métron „мярка") Уред за измерване отделните части на очите.

офталмоско́п (*офталмо-* и гр. skopéō „гледам") Уред за изследване очните дъна; очно огледало.

офталмоско́пия (*офталмо-* и гр. skopéō „гледам") Метод за наблюдаване на очните дъна, чрез който се разпознават редица очни болести и болести, които предизвикват промени на очните дъна.

офталмото́мия (*офталмо-* и гр. tomḗ „рязане") *мед.* Хирургическо изваждане на око.

охлокра́т (гр. óchlos „народ", „тълпа" и krátos „сила", „власт") Привърженик на охлокрацията.

охлокра́ция (гр. ochlokratía) Управление на простия народ, на тълпата.

о̄хра (гр. óchra) Наименование на природно минерално багрило — глина с железен, манганов и др. окис; има жълт до червенокафяв цвят.

оша́ф, оша́в (тур. hoşaf) 1. Варени плодове със захар; компот. 2. Нарязани и изсушени сливи, круши, ябълки и др. плодове.

П

павáж (фр. pavage) Настилка, обикновено с павета, която се прави на улица, площад и т. н.
павáна (исп. pavana) Старинен испански танц.
павé (фр. pavé от лат. pavimentum „каменен под") Квадратно или правоъгълно блокче от твърд камък или печена глина за настилка на път.
павиáн (нем. Pavian от лат.) *зоол.* Вид тесноноса африканска маймуна с червени седалищни мазоли.
павилиóн (фр. pavillon от лат. papilio „шатра") **1.** Беседка, лека постройка в градина или парк. **2.** Будка, малка отделна постройка или постройка за търговски цели. **3.** Отделна постройка или помещение в изложение (панаир) за излагане на предмети от една държава или от еднакъв вид. **4.** Помещение за отделна дейност (в болница, в голям магазин и пр.). **5.** Специално пригодено помещение за правене на киноснимки, фотоснимки или звукозапис.
павликя́нин (от собс.) **1.** Сектант, последовател на Павел Самосатски, учението на когото има дуалистически примеси, както богомилството. **2.** Едно от няколкото имена на богомилите. **3.** Българин-католик от Пловдивско; за павликяните се смята, че са наследници на богомилите.
павьóр (фр. paveur) Работник, който прави настилки с павета.
пагадýр (нов.) Листове пресуван азбест, които служат за уплътнителни подложки.
пагамéнт (ит. pagamento) *търг.* Плащане в пари.
паганúзъм (от лат. pagānus „езичник") Езичество, идолопоклонство.
пагинáция (фр. pagination от лат. pagīna „страница") Номерация на страници в ръкопис или книга; ср. колонцифър.
пагóда (порт. pagoda от инд.) Будистки храм или светилище в Индия, Япония, Китай и др. източни страни.
пагóн (рус.) Отличителен знак, прикрепен на раменете на военна дреха, за да показва чина.
пагоплéксия (гр. págos „студ" и plêxis „удар") *мед.* Удар, парализа поради студ.
па-де-дьó (фр. pas de deux) Една от основните музикално-танцови форми в балета.
па де кáтър (фр. pas „крачка" и quatre „четири") В балета — танц с четирима изпълнители.
падишáх (тур. padişah от перс.) Титла на владетел в страните на Близкия и Средния Изток и на бившите турски султани.
паж (фр. page) **1.** Средновековен млад благородник, който бил на служба при владетел или знатно лице. **2.** Възпитаник на средно военно училище в дореволюционна Русия.
пазáр (тур. pazar от перс.) **1.** Сфера на стоковата размяна, предлагане и търсене на стоки и капитали в мащаб на световното стопанство, на отделна страна или район. **2.** Открито място за купуване и продаване на селскостопански произведения, домашни животни и птици, обикновено в определен ден на седмицата; пазарище, тържище. **3.** Търговска и занаятчийска част на града. **4.** Самите купувачи и продавачи. **5.** Пазарен ден. **6.** Купуване, покупки. **7.** Страна или област за пласмент на стоки.
пазарлъ̀к (тур. pazarlık от перс.) **1.** Уговаряне на цена на стока, имот и т. н. между купувач и продавач. **2.** *прен.* Преговори, уговорки за отстъпки.
пазвáнт(ин) (тур. pazvant от перс.) *остар.* Нощен пазач, пазач.

пазигра́фия (гр. pas „общ" и grápho „пиша") Общоразбираемо писмо, напр. ноти.

пазия́ (тур. pazı) Вид цвекло с крехки листа и сладък плод.

пай (тур. pay) Част, дял, участие.

пайва́нт (тур. payvant) Въже, с което спъват животно, за да не бяга при свободно пускане на паша, или с което връзват животно, за да не бяга при свободно пускане на паша, за да пасе до определено място.

па́йдос (тур. paydos от гр.) Край на работа, почивка.

пайта́к (тур. paytak) 1. Кон, на който задните крака са криви и се удрят при ходене. 2. Човек с криви крака; кривокрак.

пак (англ. pack) Дебел многогодишен лед в полярните води (до 5 м).

пакела́ж (фр. paquelage) Вид каменна настилка на път, при която между камъните се набива чакъл.

паке́т (фр. paquet от англ.) 1. Добре увита стока в книжна или друга обвивка; вързоп. 2. Плик със служебни писма, официално писмо в запечатан плик. 3. Пресувани отпадъци от металообработване за претопяване в пещ. 4. Нарелен за обработка или транспорт материал на листове (ламарина, дъски, пластмаса и др.). 5. *сп.* Струпване на играчите за отбрана при футбол.

пакети́рам (от фр. paqueter) Правя пакет; увивам, загъвам.

пакт (лат. pactum) Международен договор с голямо политическо значение.

пал (хол. paal) *мор.* Забит в земята нисък стълб в пристанище, за който се прикрепват с въжета кораби;ързало; ср. кнехт.

пала́вра (тур. palavra от исп. palabra „дума") Измислица, клюка.

пала́дий (от собс.) Химически елемент, знак Pa, пореден номер 46, ат. тегло 106,4; сребристобял, мек, пластичен метал, който се намира в платиновата руда; употребява се в техниката във вид на сплави и като катализатор при химически опити; използува се и като валутен метал.

палади́н (к. лат. palatīnus „придворен") 1. *ист.* Средновековен придворен велможа или рицар. 2. В средновековната литература — храбър, доблестен рицар (особено рицар на Карл Велики). 3. *прен.* Верен рицар; доблестен човек, храбрец.

пала́диум (лат. palladium от гр.) 1. *мит.* Дървена статуя на Атина Палада, която покровителствувала гр. Троя. 2. *прен.* Защита, опора.

палама́рка (от гр. paláme „длан", лат. palma) Жътварски прибор във вид на дървена ръкавица с кука за прихващане на повече житни стъркове.

паламу́д[1] (гр. palamis, idos) Морска пасажна риба с вретеновидно тяло.

паламу́д[2] (тур. palamut) 1. Вид дъб, който расте в Южна Тракия. 2. Дъбилно вещество, което се получава от този дъб.

паланки́н (порт. palanquin от инд.) Покрита носилка за пренасяне на пътници в някои източни страни.

пала́нца, пала́ндза (ит. bilancia през тур.) Теглилка, везни.

пала́с (фр. palace от англ.) Луксозна сграда (дворец, хотел и др.).

пала́ска (унг. тур.) Патронник, чанта за патрони.

пала́т (от лат. palatium „дворец") 1 Дворец. 2. *прен.* Разкошно жилище, хубава сграда.

пала́та (от лат. palatium) 1. Голямо и хубаво обществено здание; дворец. 2. Название на някои държавни учреждения. 3. Висш законодателен орган в някои страни.

палата́лен (фр. palatal от лат. palātum „небце") 1. Който се отнася до небцето. 2. *езиков.* Произнасян с допиране на езика до твърдото небце мек (за звук).

палатализа́ция от (фр. palatalisation от лат.) *езиков.* 1. Смекчаване, меко произнасяне с участие на езика, който се приближава със средната си част към твърдото небце. 2. Звукова промяна, при която една твърда съгласна се омекчава под влияние на мек звук, напр. нъива. 3. Преминаване на гласните *г, к, х* в *ж, ч, ш* или в *з, ц, с* (моряк, моряче, моряци).

палатогра́ма (лат. palātum „небце" и

гр. grámma „писмо“) *езиков*. Отпечатък на езика върху изкуствено небце, който показва характера и вида на учленителното място при изговаряне на определен звук.

палатогрáфия (лат. palātum „небце“ и гр. gráphō „пиша“) *езиков*. Метод, чрез който се установява учленителното място на определен звук върху твърдото небце и алвеолите, като се използува изкуствено небце.

палафи́та (ит. palafitta) Наколно жилище.

палáцо (ит. palazzo) Представителна дворцова сграда на родовата и търговската аристокрация през XIV—XVIII в. в Италия; дворец.

палачи́нка (унг. palacsinta от лат. placentum) Пържен сладкиш от брашно, яйца и мляко, в който се завива плънка от сладко или други съестни продукти.

палдъ̀м (тур. paldım) Подопашник; ремък под опашката на впрегнат кон или магаре.

палеантрополóгия (гр. palaiós „стар“ и *антропология*) Дял от антропологията, който се занимава с изкопаеми останки от човека.

палео- (гр. palaiós „древен“) В сложни думи означава отношение към д р е в е н или п р е д и с т о р и ч е с к и.

палеоботáника (*палео-* и *ботаника*) Дял от палеонтологията, който се занимава с изкопаемите останки от растения.

палеогéн (*палео-* и гр. génos „раждане“) *геол.* Първият период на третичния период (терциера) от кенозойската ера, който се разделя на п а л е о ц е н, е о ц е н и о л и г о ц е н.

палеогеогрáфия (*палео-* и *география*) Наука за физическо-географските условия, съществували на повърхността на Земята през геологическите епохи — разпределение на материци и морета, климат и др.

палеогéя (*палео-* и гр. géa „земя“) Африка и Южна Азия.

палеогрáф (*палео-* и гр. gráphō „пиша“) Учен, който се занимава с палеография, познавач на древни ръкописи.

палеографи́ст (*палео-* и гр. gráphō „пиша“) Художник, който може да рисува върху дърво и мед.

палеогрáфия (*палео-* и gráphō „пиша“) 1. Спомагателна историко-филологическа наука, която се занимава с древните ръкописи, за да изследва произхода и развитието на писмото (писмен материал, форма на букви, мастило и т. н.). 2. Особеност на буквите и външния вид на някой ръкопис; м у з и к а л н а п а л е о г р а ф и я — музикално-историческа наука, която изследва древните системи на буквени, цифрови и звукови музикални записи.

палеоеколóгия (*палео-* и *екология*) Дял от палеонтологията, който изучава взаимоотношенията на животни и растения с окръжаващата ги среда през геоложкото минало.

палеоетнолóгия (*палео-* и гр. éthnos „народ“ и lógos „наука“) Наука за предисторическите човешки раси.

палеозáвър (*палео-* и гр. sáuros „гущер“) Много голям изкопаем гущер.

палеозóй, палеозóйска éра (*палео-* и гр. zōḗ „живот“) *геол.* Третата ера от геоложката история на Земята, през която са се появили влечугите и хвойновите растения; дели се на шест периода: к а м б р и й с к и, о р д о в и ш к и, с и л у р с к и, д е в о н с к и, к а р б о н с к и и п е р м с к и.

палеозоолóгия (*палео-* и *зоология*) Дял от палеонтологията, който изучава изчезналите животни по вкаменените им останки.

палеоклиматолóгия (*палео-* и *климатология*) Дял от климатологията, който изучава климатите през геоложкото минало.

палеоли́т (*палео-* и гр. líthos „камък“) Най-ранният период от каменната епоха, когато оръдията на човека са от необработен камък; старокаменна епоха.

палеолóг (гр. palaiológos) Познавач на древността.

палеолóгия (*палео-* и гр. lógos „наука“) Наука за старините.

палеонтолóг (от гр.) Учен, който се занимава с палеонтология.

палеонтоло́гия (*палео-* и гр. ōn, óntos „съществуващ" и lógos „наука") Наука за изчезналите вкаменени животни и растения и за развитието на живата природа през всички геологически епохи. Разделя се на палеоботаника, палеозоология, палеоекология и др.

палеоте́р(ий) (*палео-* и гр. thēríon „животно") Изкопаем бозайник, предшественик на коня и на други животни.

палеофитоло́гия (*палео-* и гр. phytón „растение" и lógos „наука")=палеоботаника.

палеоце́н (*палео-* и гр. kainós „нов" през лат.) Първата епоха на палеогена.

пале́стра (гр. paláistrā) 1. В древна Гърция — гимнастическо училище за момчета. 2. Място за гимнастически упражнения. 3. *прен.* Поприще.

пале́т(к)а (фр. palette) Прозрачна пластинка с нанесени върху нея квадрати, с която се определя площта на части от карти и планове.

пале́я (гр. palaiá „древни неща") Писмен стар паметник, който излага библейски истории.

па́ли (инд.) Свещен език на будистите, един от средноиндийските диалекти.

палиати́в (фр. palliatif от лат. palliātus „прикрит") 1. Лекарство, което само временно облекчава страданието, но не го премахва. 2. *прен.* Полумярка; действие, което дава само временен изход от затруднено положение.

палиати́вен (фр. palliatif от лат.) Който дава само временно облекчение или разрешение.

паликаре́ (нгр. pallikári) 1. Поборник от освободителните войни на Гърция. 2. Грък, който е служил като войник на турска служба; грък.

палило́гия (гр. palillogía) *литер.* Повторение на една и съща дума като риторична фигура; ср. анафора, епифора.

палимпсе́ст (гр. palimpséston „отново изтъркан") Старинен ръкопис, който е написан върху изтрит по-стар текст на пергамент.

палингене́за (гр. pálin „отново" и génesis „рождение") 1. Възвръщане, повторно раждане; обновяване. 2. *биол.* Поява на последователно повтарящи се белези у зародишите и ларвите, характерни за възрастните представители на предшествениците на вида, групата и т. н. 3. Мистично учение за непрекъснато възвръщане и повторение на всичко в света. 4. *геол.* Преоформяване на скала чрез претопяване.

палиндро́м(он) (гр. palindroméō „връщам се назад") *литер.* Дума, израз или стихотворение, които имат еднакъв гласеж при четене отдясно наляво и обратно (напр. алена фанела, боб, бял хляб).

палино́дия (гр. palinōdía „противоположна на предходна песен") 1. Стихотворение в древногръцката поезия, в което авторът се отказва от казано вече в друго стихотворение. 2. Отказване от вече казани неща; бърза промяна на мнение.

палиса́да (фр. palissade от лат. palus „кол") 1. Лека ограда от набити колове в земята, често преплетени с пръти или съединени с летви. 2. Жив плет. 3. Отбранително съоръжение във вид на ограда от дебели греди, които са заострени на върха. 4. Редица забити в земята колове за укрепване на наклонени места и насипи.

палиса́ндър (фр. palissandre) 1. Тропическо дърво, което достига до 15 м височина, с ценна дървесина. 2. Твърда, здрава тъмнокафява или виолетова дървесина от това дърво, която се употребява за хубави мебели, музикални инструменти и др.

пали́тра (ит. paletta през рус.) 1. Тънка, най-често елипсовидна дъсчица, на която художниците при рисуване размесват боите. 2. Характерните цветове, които употребява един художник. 3. *прен.* Съвкупност от всички изразни средства, с които разполага един художник, писател и пр.; изразни средства.

па́лиум (лат. pallium „покривало") 1. Вид древногръцка и древноримска горна дреха; наметка или мантия. 2.

Бял пояс с червен кръст, който носят папата и висши духовници от католическата църква.

па́лма (лат. palma) 1. Тропическо или субтропическо дърво с вечнозелени листа; има около 1700 вида палми, от които някои са много ценни и полезни за човека. 2. Клонче от палма като знак за отличие при победа или символ на мира. 3. *прен.* Победа, превъзходство, първенство.

палма́рес (лат. palmāris „заслужаващ награда") *ист.* Списък на наградени в края на учебната година ученици.

палме́та (фр. palmette) Скулптурно или рисувано украшение във вид на стилизиран палмов лист.

палми́н (от лат. palma) Кокосово масло.

палми́ра (от собс.) Вид азиатска палма, съдържаща захарен сок; има здрава дървесина, която служи за строителен материал (по име на селище).

палмити́н (от лат. palmes, itis „палмово клонче") Химическо вещество (глицеринов естер на палмитиновата киселина), което се среща в голям брой мазнини и се използува за направа на сапун и свещи.

палогра́ма (гр. pállō „клатя" и grámma „записване") Записаната крива линия с палограф, която показва вибрации и трептения на кораб, вагон, самолет, мостове и др.

палогра́ф (гр. pállo „клатя" и gráphō „пиша") Уред за записване на вибрации и трептения в кораб, самолет, вагони, мостове и др.

палпа́ция (лат. palpatio „пипане") *мед.* Начин на преглеждане на болен орган чрез опипване с пръсти.

палпита́ция (лат. palpitatio) Силно и често нередовно биене на сърцето.

па́луба (рус.) Хоризонтален под, който затваря тялото (корпуса) на кораб; върху него са изградени служебните помещения, монтирани са корабните механизми и др.

палуди́зъм (от лат. palus, ūdis „блато") *мед.* Блатна треска, малария.

паля́чо (ит. pagliaccio) 1. Лице от италианската комедия на маските, обикновено слуга на комичното лице Панталоне, твърде глупав. 2. Цирков артист, който разсмива публиката с облеклото си и изпълнява номера; клоун, шут. 3. Смешник, разсмивач.

па́мпа, *мн. ч.* **памп́аси** (исп. pampa от перуански) Обширна тревиста степ в Южна Америка.

паму́к (тур. pamuk) 1. Влакнодайно растение, което вирее в топъл климат. 2. Влакната от това растение, които обвиват семената му и служат за приготвяне на прежда, за медицински цели и др.

памфле́т (фр. pamphlet от собс.) Статия, брошура или друг вид писмено произведение с остър и невъздържан език против лице или с обществено и политическо съдържание (по името на англ. Памфле).

памфлети́ст (от фр.) Автор на памфлети.

Пан[1] (гр. Pan) Грозен бог в древногръцката митология, който изплашил със страшния си рев титаните, станал спътник на Бакхус; той често се явявал неочаквано и изплашвал хората; оттук „панически страх".

пан[2] (полск.-чеш. pan) 1. Полски помешчик. 2. Господар. 3. Господин.

пан- (гр. pan „всичко", „цяло") В сложни думи означава отношение към в с и ч к о или ц я л о: п а н с л а в и з ъ м, п а н г е р м а н и з ъ м и др.

па́на (полск.-чеш. pani) 1. Госпожа, дама. 2. Господарка.

пана́гия (гр. panagía) 1. Нагръден знак на православен епископ, обикновено с образа на Богородица, носен на верижка. 2. Всесвета=Богородица.

панаго́н (гр. epánō „отгоре" и ágōn „носещ") 1. Товар, който се поставя върху друг товар. 2. Пари или стока която се дава като прибавка, свръх, уговореното.

панаи́р (*пан-* и ageírō „събирам", нгр. panḗgyris). 1. Голям пазар, който става в определено място и в определено време от годината. 2. Излагане на различни стоки и предмети като мостри за сключване на сделки; изложение, мострен панаир.

панаки́да (гр. pinakídion) Намазана с восък дъсчица, на която са се учили

да пишат у нас преди Освобождението.

панáма (от собс.) 1. Вид лятна широка сламена шапка. 2. Вид памучен плат с малки фигурки на квадратчета (по името на гр. Панама в Централна Америка).

панамериканúзъм (*пан-* и *американизъм*) Идеология на американските империалисти от САЩ за политическо и икономическо заробване на страните от Латинска Америка.

панáмски (от собс.) 1. Който принадлежи или се отнася към републиката или гр. Панама. 2. *прен.* Който се отнася до голямо престъпление или до огромен провал (понеже при прокопаването на Панамския канал станала една от най-големите световни афери и злоупотреби с обществени средства).

панарúций, панарúциум (лат. panaritium) *мед.* Дълбоко гнойно възпаление на пръст на ръка.

панацéя (гр. panákeia, лат. panacea) Лечебно средство за всичко (търсено от алхимиците).

пангалóз(ин) (нгр. pánkalos „много хубав") Хубостник, вагабонтин.

пангáр (от нгр. pánkos „банка") 1. *църк.* Място в храм, където се продават свещи. 2. Блюдо за събиране на помощи.

пангенéза, пангенéзис (*пан-* и гр. génesis „произход") Хипотеза на Ч. Дарвин за обясняване явленията на наследствеността, според която унаследяването на родителските качества ставало чрез съвсем малки частици, наречени гемули.

пангерманúзъм (*пан-* и *германизъм*) Политическо течение през миналия век, което си поставило за цел да обедини всички немци в една държава, която да играе първостепенна роля в Европа и да обсеби чужди земи.

пандáн(ус) (лат. pandānus) *бот.* Източно тропическо дърво, прилично на палма.

пандантúв (фр. pendentif) 1. Украса, която виси от свод. 2. Скъпоценен предмет, който виси като украса на верижка.

пандéкти (гр. pandéktēs „съдържащ всичко") Сборник от решения по правни въпроси от древноримски юристи, съставен по поръка на Юстиниан I (527—565 г.), наричан още „дигести".

панделóка (фр. pandeloque) Скъпоценен камък във вид на круша, поставен на обеца.

пандéмии (гр. pandêmia) Всенародни празници в древна Гърция.

пандéмия (гр. pandēmía „целият народ") Епидемия, която обхваща цяла страна или редица страни.

пандемóниум (*пан-* и гр. dáimōn „зъл дух") 1. Свърталище на зли духове. 2. *прен.* Място за разврат и безчинства.

пандúт (инд.) Учен брамин, основател на секта.

пандишпáн (фр. pain d'Espagne „испански хляб") Пухкав печен сладкиш, приготвен от брашно, разбити на пяна яйца и захар.

Пандóра (гр. Pandōra от *пан-* и dōron „дар") *мит.* Съпруга на Епиметей, брат на Прометей, която получила подарък кутия с всички злини; к у т и я н а П а н д о р а — извор на нещастия.

пандýрин (унг. pandur „пазач") 1. Унгарски войник от XVII и XVIII в., който служел в австрийската армия. 2. Стражар в Унгария. 3. Християнин, въоръжен пазач в турско време. 4. *прен.* Грубиян, побойник, разбойник (по име на унгарско военно селище).

пáндус (фр. pante douce „лек наклон") Наклонена полегата плоскост за влизане и излизане в помещения, напр. за коли в подземен или многоетажен гараж.

панегирúк (гр. panēgyrikós) 1. В древна Гърция — патриотична реч, в която се възхваляват дела и подвизи на починали предци. 2. Похвална реч, патриотична реч за възхвала на лице и неговите подвизи 3. Възхвала на светец. 4. *прен.* Славословие, прекалена похвала.

панегири́ст (гр. panēgyristēs) 1. Автор на панегирики. 2. Прекален хвалител.

панегири́чески (гр. panēgyrikós) Хвалебствен, съдържащ голяма похвала.

пане́л(а) (нем. Paneel) 1. Настилка от дърво, камък, асфалт и пр. по края на улица за пешеходци; тротоар. 2. Дървена обшивка на вътрешна стена; ламперия. 3. Цокъл, боядисана долна част на вътрешна стена с блажна боя. 4. Квадратен или правоъгълен участък, който се загражда от рудни пластове при подземни залежи. 5. Произведен в завод плосък строителен елемент за монтажен строеж. 6. Плоската част на таблена врата, чиято повърхност е хлътнала по отношение на рамките. 7. Мраморна, бакелитна или дървена плоча, върху която са монтирани различни електрически съоръжения: ключове, предпазители и др.; поле на табло.

панелини́зъм (гр. pan „всичко" и *елинизъм*) Политическо течение, известно като велика идея (megálē idéa) за обединяване на всички гърци в една държава.

панентейзъм (*пан-* и гр. en „в" и theós „бог") Противопоставящо се на пантеизма учение, че всичко не е бог, но че бог е във всичко.

панзоо́тия (*пан-* и гр. zôon „животно") Епидемия по животните, масово заболяване на животни; ср. епизоотия.

пане́р, пане́рка (ит. paniere) Плитък плетен от ракитови пръчки или от изкуствена материя съд за дрехи или други вещи.

па́ника (гр. panikḗ от собс.) Внезапно настъпил ужас, за който няма основателни причини; объркване (по името на бог Пан от гръцката митология).

паникади́ло (*пан-* и нгр. kandḗla „кандило") *църк.* Многосвещник; ср. полиелей.

паникьо́р (от гр.) 1. Който се поддава на паника. 2. Който разпространява тревожни слухове и предизвиква паника.

пани́рам (от лат. panis „хляб") Пържа месо, кашкавал, чушки и др., след като са оваляни в брашно или в счукана галета и потопени в разбити яйца.

панихи́да (гр. pannychís, idos „всенощно бдение" от *пан-* и гр. пух „нощ") Църковно молебствие за умрял, при което се спазват редица църковни и битови обичаи; помен.

пани́чески (гр. panikós) 1. Предизвикан от паника. 2. Който се поддава на паника; страхлив.

панка́рта (фр. pancarte) Голям афиш, който се носи на митинг, манифестация и подобни.

па́нкрес (гр. pánkreas от *пан-* и гр. kréas „месо") *анат.* Задстомашна жлеза.

панкреати́н (от гр. pánkreas) 1. Сок, който отделя панкреасът. 2. Препарат, приготвен от този сок.

панкреати́т (гр. през лат. pankreatítis) Възпаление на задстомашната жлеза.

панкреати́чен (pankreatikós) От панкреас, присъщ или свойствен на панкреас; п а н к р е а т и ч н а ж л е з а — панкреас.

панлоги́зъм (*пан-* и гр. lógos „дума", „мисъл") Идеалистично философско учение, според което битието е въплъщение на разума и в света царува духовното, логическото начало, а законите на логиката са основните и движещите в развитието на всяко същество.

пано́ (фр. panneau) 1. Част от стена на стая, таван и пр., която е оградена с рамка и украсена с рисунки, фигури или плат. 2. Голяма картина на платно, което се поставя на такова място. 3. Картина, дърворезба, гипсов или керамичен барелеф, мозайка и пр. за украса на стена или таван.

пано́плия (гр. panoplía) 1. *ист.* Пълното въоръжение на един рицар. 2. Колекция от стари оръжия, красиво наредени на стена.

пано́птикум (*пан-* и гр. optikós „видим") Музей или изложба на забележителни неща и на восъчни фигури на бележити люде.

панора́ма (*пан-* и гр. hórama „изглед") 1. Изглед на местност, който се раз-

крива на далечно разстояние, обикновено гледан от някоя височина. 2. Голяма картина, която е поставена в кръгло помещение и се осветява отгоре така, че дава пълна илюзия на действителността. 3. Картина, която се гледа с увеличително стъкло и се вижда в естествена големина. 4. Ъгломер, оптическо приспособление на артилерийско оръдие за точна стрелба.

панора́мен (от гр.) Който се отнася до панорама; панорамна снимка — киноснимка, направена с въртене едновременно на снимачния апарат и на неговия статив; панорамно кино — начин на снимане и показване на филми върху свръхшироки екрани, които приближават възприемането на киноизображението към условията на реалното виждане; панорамен път — който минава през място, от което се открива хубава гледка.

панпсихи́зъм (*пан-* и гр. psychḗ „душа") Метафизическо идеалистическо направление, което смята целия материален свят за одушевен.

пансио́н (фр. pension) 1. Учебно заведение, в което възпитаниците получават пълна издръжка — квартира, храна, отопление, осветление и битови услуги. 2. Общежитие за учащи се. 3. Приемане на квартиранти с храна. 4. Квартира с храна. 5. Дом, който приема лица на квартира и храна или само на храна.

пансионе́р (фр. pensionnaire) 1. Ученик, който живее в пансион. 2. Лице, което наема квартира с храна.

панслави́зъм (*пан-* и *славизъм*) Обществено идейно-политическо течение сред славянските народи от края на XVIII и XIX в., изразяващо стремежа към обединението на славяните в единно държавно цяло.

панспе́рмия (*пан-* и гр. spérma „семе") Хипотеза, според която животът в цялата вселена има едно начало от движещите се в космоса спори на микроорганизми и се разпространява чрез зародиши и организми от една планета на друга.

па́нта (нем. Band „връзка") 1. *обикн. мн. ч.* Съединителни части за врати и прозорци към рамката, за да се движат — отварят и затварят. 2. *прен.* Хаймана, скитник, безделник.

пантеи́зъм (*пан-* и гр. theós „бог") 1. Философско учение, което обединява, а понякога и отъждествява бога с природата. 2. Обожествяване на природата.

пантеи́ст (от гр.) Привърженик на пантеизма.

пантелегра́ф (*пан-* и *телеграф*) Уред за предаване на разстояние написан текст, чертеж, скица и подобни.

пантели́зъм (*пан-* и гр. thélēma „воля") Идеалистическо философско учение, според което волята е същността на душевния живот и основа на света.

пантеоло́гия (*пан-* и гр. theología „богословие") Описателна богословска наука за култа на всички богове.

пантео́н (гр. pántheon от *пан-* и гр. theós „бог") 1. В древна Гърция и Рим — храм, който е посветен на всички богове. 2. Монументално здание, в което се пазят останките на заслужили хора. 3. Съвкупност от всички богове на някоя многобожна религия.

панте́ра (гр. pánthēr) Голямо хищно животно от рода на котките с жълта (рядко черна) козина на розови и кафяви петна; леопард.

па́нти (монг.) Млади, още меки рога на сибирски елен, които се употребяват като лекарство.

пантогра́ф (*пан-* и гр. gráphō „пиша") 1. Уред за правене на копия от чертежи, планове и др. с увеличен или намален мащаб. 2. Уред за превеждане снимка или картина на камък в умален или увеличен мащаб при литографско печатане. 3. Токоприемател на електрически трамвай или локомотив.

пантокра́тор (гр. pantokrátōr „всемогъщ") 1. Всевластник, самовластен господар. 2. Титла на византийските императори и на някои висши сановници. 3. *мит.* Епитет на Зевс и на главни богове — вседържител.

пантомéтър (*пан-* и гр. métron „мярка“) Универсален земемерен инструмент, обединяващ бусола и ъгломер, за мерене на ъгли и разстояния.

пантомúма (гр. pantómimos „подражаващ на всичко“) **1.** Театрално представление, в което художественият образ се изгражда без думи — с мимика, жестове и ритмични движения. **2.** Сценарий или музика за такова представление. **3.** В древния Рим — солов драматичен танц с митологически сюжет.

пантопóн (*пан-* и гр. ópion „опий“) Лекарство от морфий и опий, което успокоява болките и приспива.

панторúма (*пан-* и гр. rhythmós „ритъм“) *литер.* Римуващо се съзвучие на стих, което обхваща не само крайните думи на стиха.

пантóфи (нем. Pantoffel от ит. pantofola) Домашни леки половинки обувки.

пантюркúзъм (*пан- и тюркизъм*) Политическо буржоазно течение за обединяване на всички тюркски народи под ръководството на Турция.

панýкла (гр. panoúkla) Чума.

панýргов (от собс.) Покорен, подражаващ, без да мисли; неразумен (по името на Панург, герой от роман на Рабле).

панхроматúзъм (*пан-* и гр. chrôma „цвят“) Чувствителност на плаки и филми към всичките цветове на дъгата.

панхроматúчен, панхроматúчески (*пан-* и гр. chrôma „цвят“) Чувствителен към всички цветове на дъгата (фотографски филми, плаки и др.).

пáнцер, пáнцир (нем. Panzer) **1.** Броня, ризница, желязна или кожена защита на тялото от хладно оръжие. **2.** Твърда покривка на някои животни (крокодил, костенурка и др.). **3.** Водолазен апарат за голяма дълбочина. **4.** Метална обшивка на военни кораби, бойни машини и други съоръжения за предпазване срещу снаряди; броня.

пап (нем. Papp) Обущарско лепило.

пáпа (гр. páppas, лат. papa) Върховният първосвещеник на католическата църква.

папá (фр. papa от гр.) Татко.

папáвер (лат. papāver) *бот.* Мак.

папаверúн (от лат. papāver „мак“) Алкалоид на маковия опиум, който се употребява като успокояващо болките лекарство.

папагáл (ит. pappagallo) **1.** Тропическа птица с ярко оцветени пера, извит клюн и месест език, някои видове могат да произнасят отделни думи. **2.** *прен.* Лице, което сляпо подражава или повтаря чужди действия, мисли, думи и пр.

папáз (тур. papaz от гр.) *остар.* Свещеник, духовник, поп.

папáнинци (от собс.) Героичните изследователи на Арктика — Папанин, Кренкел, Фьодоров и Ширшов, които прекарали с научна цел 9 месеца (1937—1938 г.) на движещ се леден блок (дрейф) на Северния полюс.

папатáци (к. лат. pappatasii) Инфекциозно заболяване, вид треска, причинено от ухапване на комари (москити).

папиé-машé (фр. papier „хартия“ и mâché „дъвкан“) Книжна маса, смесена с лепило, гипс и тебешир, от която се правят чрез пресуване различни предмети: кукли, топки и др.

папúзъм (фр. papisme от лат.) **1.** Католицизъм. **2.** Реакционно политическо течение за установяване над целия свят властта на римския папа. **3.** *прен.* Самовластие, „непогрешимост“ при самовластни действия.

папúла (лат. papilla) **1.** Зърно на гърда. **2.** Пъпковидна брадавичка по тялото или езика. **3.** Цицка в дванадесетопръстното черво, през която се излива сокът от задстомашната жлеза и от жлъчката.

папилóт (фр. papillote през рус.) Къс от книга или от плат за увиване на коса при къдрене.

папиóн (фр. papion) Вид африканска малка маймуна с къса опашка.

папиóн(ка) (фр. papillon „пеперуда“) Вид вратовръзка, която се връзва със свободни краища и наподобява пеперуда.

папирология (гр. pápyros и lógos „наука“) Помощна историческа наука, която се занимава с папирусите и писмените извори, написани на пергамент, дърво и др. материали.

папироса (от гр. pápyros „хартия“) Цигара.

папирус (гр. pápyros през лат.) 1. Тропическо многогодишно тръстиково растение, което расте в Египет, Сицилия и др. 2. Писмен материал, приготвян от това растение в старо време, най-вече в Египет. 3. Писмен паметник, който е написан на папирус (най-често като свитък). 4. Висококачествена хартия.

папист (фр. papiste) Привърженик на папството и папизма; католик.

папка (нем. Pappe през рус.) Картонени или полукартонени, кожени, пластмасови или от друг материал, понякога покрити с плат и кожа, две съединени корици за документи, писма и др.

папмашина (нем. Papier „хартия“ и *машина*) Съоръжение за производство на картон и мукава.

паприка (унг. paprika) Пиперка, червена чушка, пипер.

паприкаш (унг. paprikás) 1. Ястие от месо и чушки (пиперки.) 2. Консерва от чушки и домати.

папук (тур. pabuç от перс.) Чехъл, лека домашна обувка с открита пета.

папукчия (тур. pabuççu от перс.) Чехлар, обущар.

папула (лат. papula) Пришка, пъпка на кожата.

папур (от гр. pápyros) 1. Вид блатно растение с тънки и дълги листа, което се употребява за плетене на рогозки, торби и пр.; саз. 2. Царевица.

папшер, папшир (от нем. Papier „картон“ и Schere „ножица“) Книговезки нож за обрязване на книги, за нарязване на хартия, картони и пр.

пара (тур. para) 1. Най-дребната монета в Турция и други източни страни =1/40 от гроша. 2. Стотната част на югославския динар = стотинка. 3. Половин стотинка. 4. Монета. 5. *прен.* Нищо, нищожество.

парабаза (гр. parábasis „прекъсване“) *литер.* Съставна част на античната гръцка комедия, в която авторът се обръща към публиката и говори за себе си или за неща, които не стоят във връзка със съдържанието на пиесата.

парабел (лат. para bellum „готви война“) Вид автоматичен пистолет.

парабиоза (гр. pará „при“ и bíōsis „начин на живеене“) 1. Изкуствено съединяване на кръвоносните и др. системи на две животни за изследване на взаимните влияния на двата организма. 2. Понижаване на възбудимостта и проводимостта на нервната тъкан, което настъпва в резултат на прекомерно раздразняване.

парабола (гр. parabolḗ 1. *литер.* Иносказание, притча; алегория. 2. *мат.* Отворена равнинна крива от втора степен. 3. Пътят, който изминава едно тяло, хвърлено под ъгъл към хоризонта.

параболичен (гр. parabolikós) 1. Иносказателен, поучителен. 2. С форма на парабола.

параболоиди (*парабола* и гр. éidos „вид“) Повърхнини от втора степен; най-простият вид е геометрична повърхнина, която се получава от завъртането на парабола на 180° около оста ѝ.

параван (фр. paravent) 1. Подвижна преграда, често от сгъваеми рамки с обтегнат плат, ламарина и пр. за предпазване от топлина, течение, за прикриване и пр. 2. *прен.* Прикритие. 3. *мор.* Приспособление за предпазване на параход от сблъскване с мини.

парагенеза (гр. pará „при“ и génesis „произход“) Общо находище на два или повече минерала поради общите условия, при които са се образували (напр. пирит, галенит и халкопирит).

парагевсия (гр. pará „против“ и géusis „вкус“) Извращаване на вкуса.

параграма (гр. parágramma) 1. Правописна грешка, при която става заместване на една буква с друга или на една дума с друга. 2. Игра на думи.

параграф (гр. paragraphḗ) 1. Част от текст, който почва с нов ред, но има завършено самостоятелно значение; често се означава с §. 2. Знакът §.
параграфирам (от гр. paragráphō) 1. Разделям на параграфи. 2. Разделям, разпределям.
параграфист (от гр.) Лице, получило права или привилегии въз основа на параграф от закон или наредба.
парад (фр. parade) 1. Тържествен преглед на войскови части, физкултурни колективи, ученически, младежки и други организации при официални празници, учения и др. 2. Тържествено шествие. 3. *сп.* Начин на постъпване при борба, фехтовка и бокс, който има за цел да отбие удара на противника.
параден (от фр.) 1. Предназначен за парад. 2. Предназначен за тържествени случаи; преден, главен (за вход). 3. Тържествен, разкошен, великолепен. 4. *прен.* Показен, неестествен.
парадигма (гр. parádeigma „пример") 1. *грам.* Таблица от форми на дума като образец за склонение или спрежение. 2. *прен.* Образец, пример.
парадиз (гр. parádeisos) 1. Рай. 2. *прен.* Най-горната галерия на театър.
парадирам (от фр.) Големея се, хваля се с нещо, изтъквам се.
парадокс (гр. parádoxos „неочакван") 1. Мнение, което противоречи на общоприетото схващане. 2. Своеобразно мнение, невероятно твърдение, противоречие на здравия смисъл. 3. Неочаквано явление, което не съответствува на обикновените представи. 4. Находчив израз като извод или заключение, изграден върху две противоречиви мисли.
парадоксален (от гр.) 1. Свойствен на парадокс. 2. Своеобразен, невероятен, чудноват, странен.
парадоксизъм (от гр. parádoxos „неочакван") *литер.* Стилна фигура, която под формата на парадокс свързва две взаимно изключващи се понятия: напр. луда мъдрост, ковачница „Тишина".
паразит (гр. parásitos „който яде у някого") 1. Организъм, който живее в друг организъм или върху него и се храни от неговите тъкани и сокове (глисти, тения, увивни растения и др.). 2. Насекомо, което живее по човешко или животинско тяло (въшка и др.). 3. *прен.* Човек, който живее за сметка на чужд труд; експлоататор на чужд труд, тунеядец. 4. Действуващо лице в античната комедия, което е имало ролята и на шут.
паразитен (гр. parasitikós) 1. Който се отнася до паразит или е свойствен на него. 2. Нецелесъобразен, вреден, излишен.
паразитизъм (фр. parasitisme от гр.) 1. Проявление на паразит. 2. *биол.* Съществуване на два организма, при което единият се храни от другия и живее за негова сметка. 3. Живеене за сметка на чужд труд; тунеядство.
паразитирам (от гр.) Живея като паразит.
паразитология (гр. parásitos „паразит" и lógos „наука") Биологична наука за паразитно живеещите организми по растенията и животните и за средствата за тяхното унищожаване.
паракаучук (гр. pará „повече от" и *каучук*) Най-добрият вид каучук.
параклаза (гр. pará „през" и klásis „разчупване") *геол.* Пукнатина (отвор) в скали, ограничена от две или повече повърхнини.
паракимен (гр. parakéimenos „който лежи до") *ист.* Висш византийски военен сановник, който нощувал близо до царската спалня като пазител на царската особа.
параклис (гр. paráklēsis „утешение") 1. *църк.* Малка църква без осветен престол; прицърквие. 2. *прен.* Молебствие.
паралакс (гр. parállaxis „промяна") Видимо изменение положението на предмет поради промяна на точката на наблюдението; *астр.* денонощен паралакс — ъгълът, под който от дадена точка на небесно тяло би се виждал радиусът на Земята; годишен паралакс — ъгълът, под който от точка на дадено небесно тяло би се виждала голямата полуос на земната орбита.

паралгéзия (гр. pará „против" и álgos „болка") *мед.* Разстройство на усещанията, при което болезнените и неприятни усещания се възприемат като приятни.

паралéл (гр. parállēlos „успореден") 1. *геом.* Линия или плоскост, която в цялата си дължина е еднакво отдалечена от друга линия или плоскост и не се пресича с нея. 2. Мислено прокарана по земната повърхност линия, която е еднакво отдалечена във всичките си точки от екватора. 3. *прен.* Съпоставяне, сравняване, успоредица.

паралéлен (гр. parállēlos „успореден") 1. Успореден, образуващ паралел. 2. Аналогичен, подходящ, приличащ, съвпадащ. 3. Едновременен, съпътстващ, ставащ заедно.

паралелепи́пед (гр. parallēlepípedon) *мат.* Шестостен, на който срещуположните страни две по две са успоредни и равни.

паралели́зъм (гр. parallēlismós) 1. Еднаква отдалеченост една от друга на линии и равнини. 2. Пълно съвпадане, пълно съответствие, съотношение, успоредност, дублиране; аналогия, сходство. 3. *литер.* Еднакво разположение на еднаквите части в две или повече изречения. 4. *литер.* Повтаряне на един стих или мисъл, но с други думи и по друг строеж на изречението.

паралéлка (от гр. parállēlos „успореден") 1. Ученици от един клас, които учат в една стая; клас. 2. Гимнастически уред за упражнения; успоредка.

паралелогрáм (гр. parallēlógramon) Четириъгълник с равни и успоредни срещуположни страни, на който два от ъглите са остри и два тъпи.

паралелопи́пед = паралелепипед.

парáлиза (гр. parálysis „разслабване") 1. *мед.* Болест, при която един или повече органи не могат да изпълняват своите функции и предназначение поради разстройство в нервната система; схванатост на тялото, паралич. 2. *прен.* Загуба на способност за действие; застой, бездействие; детски паралич — заразна болест, която поразява целия организъм и оставя тежки недъзи; ср. полиомиелит.

парализáция (к. лат. paralysatio от гр.) 1. Поражение на орган от парализа; схващане. 2. *прен.* Спиране на дейност, временно прекратяване на дейност.

парализи́рам (от гр. paralýō „разслабвам") 1. Прекратявам дейност на орган или тяло, предизвиквам парализа. 2. Лишавам от сили да действува, прекратявам дейност; отслабвам.

паралипомéна (гр. paraleipómena „оставени настрана") 1. Допълнение, две книги в Библията, които образуват допълнение към „Книгите на царете". 2. *литер.* Прибавка, допълнение към съчинение, което се издава обикновено отделно.

паралити́к (гр. paralytikós „схванат") Парализиран човек.

паралити́чен (гр. paralytikós) 1. Болен от парализа. 2. Свойствен, присъщ на парализа.

парáлич = парализа (1).

парали́я[1] (гр. paralía) Много ниска масичка за хранене; софра.

парали́я[2] (тур. paralı) Който има много пари, богат човек.

паралоги́зъм (гр. paralogismós) Лъжлив извод като резултат на логическа грешка поради нарушаване на законите за мисленето.

паралóгия (гр. paralogía) Неправилно заключение.

парамагни́тен (гр. pará „извън" и *магнит*) Който има слаби магнитни свойства: алуминий, платина и др.

парамéтър (гр. parámetros „отмерващ") 1. Величина, която запазва постоянно значение само в условията на една отделна задача. 2. *техн.* Показател, който характеризира свойствата или качествата, състоянието или положението на частите на дадена машина, уредба, агрегат, механизъм и пр., напр. температурата и налягането са параметри за една турбина.

парамнéзия (гр. pará „извън" и mnêsis „памет") *мед.* Разстройство на паметта, при което ставащите събития се струват на болния като станали някога.

параморфизъм (гр. pará „извън" и morphé „образ") 1. Изменение на скалите, при което в тях стават дълбоки химически промени до пълно изменение на първичния им състав. 2. Превръщане на един минерал в друг без изменение на първичния му химически състав.

парангон (фр. parangon) Брилянт, скъпоценен камък, бисер с високо качество.

парано́мия (гр. paranomía „беззаконие") 1. Противоречие в законите. 2. *мед.* Говорно разстройство, при което болният назовава предметите с други имена.

пара́нoя (гр. paránoia „безумие") *мед.* Рядка душевна болест, при която болният има налудни идеи и понякога халюцинации, но е със запазен интелект и ясно съзнание.

паранте́за (гр. parénthesis „вмъкване" през фр.) 1. *езиков.* Писменият знак скоба. 2. *литер.* Вмъкване по средата на изречение дума или думи, които прекъсват мисълта, но изясняват отношението на говорещото лице.

пара́нтроп (гр. pará „при" и ánthrōpos „човек") Изкопаема човекоподобна маймуна от четвъртичния период, живяла в Африка.

парапе́т (ит. parapetto от гр. pará „покрай" и лат. pectu „гърди") 1. Плътна или решетъчна предпазна ограда, висока до 1 м, поставена на опасни за падане места — балкони, стълбища, тераси, мостове и др.; перила. 2. Стена над корниза на сграда. 3. Вал, насип за защита от неприятелски попадения; ср. бруствер.

парапла́зма (гр. paráplasma „прилепено") 1. *биол.* Странично израстване, неправилно израстване. 2. *езиков.* Замяна на една стара форма с нова по аналогия.

парапле́гия, парапле́ксия (гр. pará „покрай" и plêxis „удар") *мед.* Парализа на крайници (крака или ръце).

парасе́лена (гр. pará „покрай" и selḗnē „луна") Светъл кръг около Луната.

парасо́л (фр. parasol) 1. Слънцебран, чадър за слънце. 2. *ав.* Моноплан с особено устройство.

параста́с (гр. parástasis „присъствие", „принасяне") *църк.* Приношение за умрели със специални молитви; панихида, помен за починал.

паращат (гр. parastátēs) Колона в стена; пиластър.

парасце́на, парасце́ний (гр. paraskḗnion) Странична пристройка в древногръцкия театър към сцената, откъдето е излизал хорът на мястото за представление — орхестрата.

парата́кса, парата́ксис (гр. parátaxis) *грам.* Съединяване на изречения без или чрез съединителни съюзи; съчиненост; ср. хипотаксис.

парати́ф (гр. pará „около" и týphos „вцепеняване") Заразна болест, която прилича на коремен тиф, но е полека от него.

пара́ф (фр. paraphe) 1. Драскулка, извивка в края на подпис. 2. Съкратен подпис; инициали. 3. *прен.* Даване ход на документ чрез подпис.

парафи́н (фр. paraffine) Бяло полупрозрачно восъкообразно вещество, което се топи при 40—80°; получава се от нефт и каменовъглен катран; употребява се в медицината за изработване на свещи, украшения, играчки, за апретура на кожи, за напояване на хартия и др.

парафина́ж (фр. paraffinage) Покриване или импрегниране с парафин като защитно или изолационно средство.

парафи́рам (от фр.) 1. Поставям първите букви от името си (инициалите си) на документ като предварителен подпис. 2. Потвърждавам, давам ход на документ чрез подпис.

парафра́за (гр. paráphrasis „описание") 1. Описателно предаване на кратък израз. 2. Преразказ, предаване със свои думи на разказ, чужди мисли и пр. 3. *муз.* Инструментална пиеса с виртуозен характер върху взета тема от друго музикално произведение. 4. Превод с много повече думи от оригинала. 5. Стихотворно подражание на текст от Библията.

парафрази́рам (нем. paraphrasieren от гр.) Предавам със свои думи, преразказвам.

парахрони́зъм (гр. pará „против" и

chrónos „време“) Хронологическа грешка, поставяне на едно събитие по-рано или по-късно от времето, в което е станало; ср. метахронизъм.

парацентéза (гр. pará и kenós „празен“ през лат.) *мед.* Хирургическа операция, при която се прави пункция в телесна кухина, пълна с течност.

парашýт (фр. parachute от parer „предпазвам“ и chute „падане“) 1. Чадърообразен уред за забавяне скоростта на падането на тежки тела от голяма височина; с него се спускат летци при повреда на машината, десантни войски, храни и медикаменти на обсадени войски и т. н. 2. Механизъм в шахта или лифт, който предотвратява падането на кабината при скъсване на въжето.

парашутѝзъм (фр. parachutisme) *сп.* Спускане с парашут от самолет като спорт.

парашутѝст (фр. parachutiste) 1. Спортист, занимаващ се с парашутизъм. 2. Войник от парашутните части.

парвеню́ (фр. parvenu) Човек, който се е издигнал бързо на високо положение, но няма духовните качества, навици и култура за това.

пардесю́ (фр. pardessus) Горна пролетна или есенна дълга мъжка дреха от тънък вълнен плат.

пардóн (фр. pardon) 1. Прошка, извинение. 2. Извинете, простете.

парéза (гр. páresis „слабост“) *мед.* Отслабване на двигателната способност на мускулите; слаба парализа.

парейазáвър (гр. pareiá „буза“ и sáuros „гущер“) Голям изкопаем гущер с дебели петопръстни крака.

паремѝя (гр. paroimía „пословица“) 1. Притча, поучение, изречение. 2. Откъс от Стария завет за четене в църква.

парентéза = парантеза.

парентерáлен (гр. pará „извън“ и énteron „вътрешно“) *мед.* Отнасящ се до начин за вкарване на лекарства в организъм.

паренхѝма (гр. pará „наред“ и énchyma „което се влива“) 1. Основна тъкан. 2. Специфичната тъкан на някой орган, която изпълнява неговата основна функция. 3. *бот.* Тъкан на растенията, която се състои от клетки, почти еднакви на дължина, ширина и дебелина.

паренхиматóзен (от гр.) Който се състои от паренхима.

парéрга (гр. pará „покрай“ и érgon „дело“) Странични съчинения, странични занимания; добавка.

парестéзия (гр. pará „извън“ и áisthēsis „усещане“) *мед.* Нередовност в чувствителността, намаление на чувствителността, безчувственост.

париетáлен (лат. parietālis „стенен“) Пристенен, принадлежащ към стените на някоя телесна кухина.

пáрий (инд.) 1. Човек, който принадлежи към една от най-низшите касти на Индия. 2. *прен.* Презрян човек; безправен, угнетен.

пáрик (гр. pároikos „живеещ при“) *ист.* Зависим селянин във Византия.

паримѝя (гр.) = паремия.

парѝрам (от фр. parer) 1. Отбивам удар на противник в спортна игра. 2. *прен.* Обезсилвам, отстранявам, предотвратявам.

паритéт (от лат. paritas, ātis „равенство“) 1. *банк.* Равенство в стойност, равноценност на валутите, изразена в злато. 2. Равенство, еднакво положение, равноправност.

парк (англ. park) 1. Голяма декоративна градина, засадена с дървета и цветя, с пътеки за разходка и др. 2. Запазена гора и местност за лов, за развъждане на дивеч и пр. 3. *воен.* Постоянен или подвижен склад, от който армията се снабдява с технически материали и боеприпаси. 4. *воен.* Определено и съоръжено място за разполагане, съхраняване по установен ред, обслужване и ремонт на бойна и спомагателна техника. 5. Съвкупност от подвижния състав на различни видове превозни средства (напр. автомобилен парк). 6. Съвкупност от производствени машини. 7. Място за престояване или за ремонтиране на машини и др. (автомобили, самолети, трамваи, локомотиви и т. н.).

пáрка, *мн. ч.* **пáрки** (лат. Parca) 1. У древните римляни — богиня на съд-

бата: Клото държи къделята с разноцветна вълна за щастливи и нещастни дни, Лахезис преде нишката на живота, а Атропос я отрязва; гр. мойра. 2. *прен.* Съдба, участ.

паркеризáция (от собс.) Начин на предпазване от корозия и ръждясване на метални изделия или части чрез потопяване в разтвор от манганов и железен фосфат; фосфатиране.

паркéт (фр. parquet) 1. Малки тънки дъсчици от здраво дърво със симетрична форма, които служат за правене на под, като се образуват красиви фигури. 2. Под с такива дъсчици. 3. *прен.* Служба и канцелария на прокурор. 4. Място за танцуване в увеселително заведение; дансинг.

паркетúн (от фр.) Специално приготвена смазка за лъскане на паркетен под.

паркетúрам (от фр.) Поставям паркет, настилам под с паркет.

пáркинг (англ. parking) Място за паркиране на моторни превозни средства (камиони, леки коли и др.).

паркúрам (англ. park) Оставям на парк (7), оставям превозно средство на определено място за престояване или за временно спиране.

паркýр (фр. parcours) *сп.* Конно състезание с определен брой и вид препятствия.

парламéнт (фр. parlement от parler „говоря") 1. Висш изборен законодателен орган в някои буржоазни страни, който носи различни имена: в Англия — парламент, в САЩ — конгрес, в Швеция — ригсдаг, в Норвегия — стортинг, в Турция — меджлис и т. н. 2. *ист.* Висше съдебно учреждение във Франция до революцията през 1789 г.

парламентáрен (от фр.) 1. Свойствен на парламентаризма. 2. Съобразен с изискванията на парламентаризма.

парламентарúзъм (фр. parlementarisme) Буржоазна политическа система, при която ръководната роля в управлението на страната принадлежи на парламента.

парламентарúст (от фр.) 1. Привърженик на парламентаризма. 2. Добър познавач на парламентарните форми на управление и на парламентарните традиции. 3. Член на парламент.

парламентьóр (фр. parlementaire) 1. Упълномощено лице от воюваща страна да води преговори с противника. 2. *прен.* Посредник.

пармáк (тур. parmak) 1. Палец на ръка. 2. Тясна дъска, летва. 3. Спица на колело.

пармаклъ̀к (тур. parmaklik) Ограда на края на балкон, стълби, мост и др. за предпазване от падане; парапет.

Парнáс (гр. Parnassós) 1. Висока планина в Гърция, на която според митологическите вярвания на древните гърци живеели музите и Аполон. 2. *прен.* Поезия. 3. *прен.* Съвкупност от поетите на една страна. 4. Група френски поети от XIX в., които били поети на т. нар. чисто изкуство; парнасци.

парóд (гр. parōdós) 1. В древногръцката трагедия и театър — излизане на хора; встъпителна песен на хора. 2. Пътека между парасцената и амфитеатъра.

randoúрам

пародúрам (от гр.) 1. Пиша пародия. 2. Осмивам, подигравам, представям в смешен вид. 3. Изопачавам действителността.

пародúст (фр. parodiste от гр.) 1. Автор на пародии. 2. Имитатор, представящ другите в смешна форма.

пародúчен (от гр.) С присмивен оттенък, с качества на пародия.

парóдия (гр. parōdía от pará „против" и ōdḗ „песен") 1. *литер.* Хумористичен вид, който представя подигравателно подражание на литературно произведение, като се спазват външната форма и тонът, а съдържанието се променя („Отечество любезно" от Ел. Пелин е сполучлива пародия на едноименно стихотворение от Ив. Вазов). 2. Външно подражание, което изопачава образеца в смешен вид. 3. Нещо карикатурно, изопачено, неотговарящо на изискванията.

пародонтóза (гр. pará „при" и odoús, odóntos „зъб") Заболяване на всички

околозъбни тъкани — зъбен венец, челюстна кост, цимент на зъбите и връзките между зъбите и костта. Води до изпадане на зъбите; нарича се още амфодонтоза и алвеоларна пиорея.

пароксизъм (гр. paroxysmós „раздразнение") **1.** Внезапен, силен пристъп на остра (физическа) болка. **2.** Внезапен пристъп на силна душевна възбуда и неговата външна проява; припадък. **3.** Остра форма на преживяване на чувство.

парокситон (гр. paroxýtonos) *езиков.* Дума с остро ударение на предпоследната сричка.

парола (ит. parola „дума") Тайна условна дума или израз за разпознаване на свои при караули, конспиративни организации, тайни общества и подобни.

пароним (гр. parónyma) *езиков.* Дума, която по звуков състав е близка с друга дума и с която често се бърка в езиковата практика, но има различно съдържание, напр. приглеждам и преглеждам.

паронимия (гр. paronymía) *езиков.* Външна прилика между отделни думи.

парономазия (гр. paronomasía от pará „покрай" и onomázō „наричам") *литер.* Стилна фигура, при която се употребяват думи, близки по звуков състав, но с различно значение, напр. „Това не е свобода, а слободия".

паротида (гр. pará „до" и ous, ōtós „ухо") *анат.* Околоушна или слюнчена жлеза.

паротит (гр. parōtítis) *мед.* Заушки, възпаление на околоушната жлеза.

парса (тур. parsa от ит.) Пари, които музикантите и играчите събират от зрителите след свирене или игра.

парсек (*пар*алакс и *сек*унда) *астр.* Единица за разстояние в астрономията, равна на разстоянието, от което радиусът на земната орбита, ако е перпендикулярен на зрителния лъч, би се виждал под ъгъл 1″. Един парсек е равен на 3,263 светлинни години (3,0857 . 10^{13} км).

партенка (рус.) Парче от мек памучен плат, което се увива около стъпалото и замества чорап.

партеногенеза (гр. parthénos „девица" и génesis „раждане") *биол.* Девствено зараждане, вид полово размножаване, при което зародишът се развива без оплодяване на яйцеклетката (у някои насекоми, водорасли, цветя и др.).

партенокарпия (гр. parthénos „девица" и karpós „плод") *биол.* Образуване на плодове без оплождане (някои видове круши, мандарини и др.); плодовете са безсеменни или пък семето им е без зародиш.

партер (фр. parterre) **1.** Приземен етаж на постройка; приземие. **2.** Долният етаж на зрителна зала. **3.** *прен.* Зрителите, които имат места в партера. **4.** *сп.* Положение при борба, когато борецът или лежи на пода, или пък е на колене и се подпира с ръцете на земята.

партида (ит. partita от лат. pars, tis „част") **1.** Страница във или част от сметководни и други книги, определени за едно лице или учреждение. **2.** Пратка от еднородни предмети. **3.** Производство на определено количество за определено време на предмети от един вид.

партизанин (фр. partisan) **1.** Участник в съпротивително движение, насочено против чужд окупатор. **2.** Участник в отреди от редовната войска, които се определят да действуват в тила на неприятеля или със специални задачи. **3.** *прен.* Привърженик, стороник. **4.** В капиталистическото общество — член на партия, който безогледно действува за свои интереси.

партизански (от фр.) **1.** Който се отнася до партизанин или е присъщ на него (1 и 2); самоотвержен, насочен против окупаторите. **2.** Пристрастен, теснопартиен, егоистичен.

партикуларен (лат. particulāris „отделен") Който се отнася до една част; отделен, частичен.

партикуларизация (фр. particularisation от лат.) **1.** Откъсване и разединяване на съставни части от едно

цяло, особено на една държава. 2. Задоволяване на частни интереси.

партикуларѝзъм (фр. particularisme от лат.) 1. Стремеж на отделни области на една държава за повече права, привилегии, преимущества и независимост от центъра. 2. Залягане повече за частното, отколкото за общото.

партитýра (ит. partitura от *лат.*) 1. *муз.* Нотен запис на музикално произведение за оркестър, хор, инструментален или вокален ансамбъл и др. състави, при който партиите на отделните инструменти или гласове са нанесени на отделни редове един под друг за едновременно следене. 2. Ноти за такова произведение.

партиципáция (фр. participation от лат.) *търг.* Временно сдружаване на две или повече лица за извършване на търговска сделка за обща сметка.

пáртия (от лат. pars, tis „част") 1. Политическа организация, която защищава интересите на някоя класа. 2. Група лица, които са обединени от общи интереси, възгледи или стремежи. 3. *муз.* Отделна част на многогласно музикално произведение, поверена на отделен глас, инструмент, група инструменти; ноти за такава част. 4. Роля в опера. 5. При различни игри — цяла игра на шах, на карти, на табла и пр. 6. Подходящ кандидат за женитба.

партицѝп (лат. participium) *грам.* Причастие.

партиципѝрам (от лат.) Участвувам.

партньóр (англ. partner през рус.) 1. Участник в игра, в преговори и др. 2. Другар, съучастник.

парфю́м (фр. parfum) 1. Спиртен разтвор на естествени или изкуствени ароматични вещества с приятна миризма. 2. Приятна миризма, благоухание.

парфюмéрия (фр. parfumerie) 1. Производство на благоуханни и козметични средства. 2. Благоуханни средства. 3. Място, където се продават такива средства.

парфюмѝрам (от фр. parfumer) Пръскам с благоуханни вещества (одеколон, парфюм).

пархéлии (гр. pará „покрай" и hélios „слънце") *астр.* Лъжливи слънца, светли петна от двете страни на Слънцето, които се получават от пречупване на светлината.

парцéл, парцéла (фр. parcelle „частица") 1. Място за строеж с определени размери. 2. *прен.* Дял, земя, участък гора.

парцéлен (от фр.) 1. Раздробен на малки парцели. 2. Определен за строеж, определен за парцелиране.

парцелѝрам (от фр.) Разделям на парцели, раздробявам.

парчá (перс.) Копринен плат със златни или сребърни нишки; брокат.

паря́свам (гр. paréiāsa „изоставих") 1. Напускам съпруга (съпруг), изоставям. 2. Изоставям, напущам.

паря́сник (от гр.) Напуснат съпруг, разведен мъж.

пас[1] (от фр. passer „пропускам") 1. Отказ за участие в игра на карти до ново раздаване. 2. Заява за въздържане, отказване от някаква дейност по принуда.

пас[2] (англ. pass „предавам") *сп.* 1. Сигнал за подаване на топката на играч от своя тим. 2. Предаване (подаване) на топката на играч от своя тим.

пас[3] (фр. passe) Движение на ръцете на хипнотизатор при хипнотизиране.

пас[4] (*п*ара-*а*мино-*с*алицилова киселина) Ефикасно лекарство против туберкулоза и други болести; паск.

пасавáн (фр. passavant) Писмено разрешение за минаване през границата, пропускателен билет за минаване на граница; паспорт.

пасáж (фр. passage) 1. Проход, коридор, покрита улица, обикновено с магазини от двете страни, която съединява две улици. 2. *литер.* Част, откъс, завършена мисъл от книга, реч или статия. 3. *муз.* Фигура, която преминава в бързо темпо и образува развитието и повторението на някой мотив; откъс от музикално произведение, обикновено за виртуозно изпълнение. 4. Движение на морски риби на големи групи. 5. *мед.*

Присаждане на бактерии от един организъм в друг. 6. *сп.* Вид езда с ритмични движения на коня.

пасажен (от фр.) 1. Който се намира на пасаж (1). 2. Който се движи на групи.

пасажер (фр. passager) 1. *остар.* Пътник, който се движи с превозно средство. 2. Лице, което нощува в хотел.

пасажерски (от фр.) Пътнически, предназначен за пътници.

пасакалия (ит. passacaglia) 1. Танц от испански произход в бавно темпо и $^3/_4$ такт, който бил на мода през XVII и XVIII в. 3. Музика за такъв танц.

пасат (ит. passato) Сух вятър, който духа постоянно между тропиците — в северното полукълбо от североизток, а в южното от югоизток, по посока към екватора.

пасатижи (от фр.) Универсални клещи, които съчетават плоскогубци, секачни клещи, телорезачка, тръбни клещи, отвертка и др.

пасвам (нем. passen от лат.) 1. Измервам и изработвам нещо да прилегне, точно. 2. Прилепвам, влизам добре.

пасеизъм (от фр. passé „минало") Пристрастно превъзнасяне на миналото с враждебно отношение към настоящето.

пасеист (от фр.) Хвалител на миналото.

пасианс (фр. patience „търпение") 1. Търпение. 2. *прен.* Нареждане на карти за „отгадаване" на бъдеще или минало.

пасив (лат. passivum) 1. *фин.* Сборът от всички задължения на едно предприятие. 2. Дълг, задължение. 3. *прен.* Недостатък, отрицателна страна на нещо. 4. *грам.* Страдателен залог.

пасивен (лат. passivus) 1. Бездеен, безучастен, бавен, отпуснат. 2. Зависим от чужда дейност, страдащ, понасящ. 3. *грам.* Страдателен; п а с и в е н б а л а н с — баланс, при който разходите са по-големи от приходите.

пасивиране (от лат. passivus „недеятелен") Специална обработка на повърхността на метал, с която той добива външен вид на благороден — не ръждясва и не реагира на окиси

пасилингва (гр. pâsi „за всички" и лат. lingua „език") *езиков.* Име на изкуствен международен език.

пасионален (фр. passionnel) Който се отнася до силни страсти или е проникнат със силни страсти.

пасирам (от фр. passer) 1. Подавам топката на играч; подавам. 2. = пасувам. 3. Претривам продукт през сито.

пасирмашина (нем. Passiermaschine) Машина за отделяне на малоценните части от плодове и зеленчуци при приготвянето им за консервиране — отделя кожа, костилка, семе и пр.

пасировка (от фр.) *сп.* Подаване на топка.

Пасифик (фр. pacifique) *геогр.* Велики или Тихи океан.

пасифлора (лат. passio „страдание" и flos, floris „цвят") Тропическо висящо се растение с красиви цветове, което се отглежда като декоративно.

паск = пас[4].

пасквил (от собс.) 1. Литературно произведение или рисунка с грубо, оскърбително клеветническо съдържание. 2. *прен.* Груба и оскърбителна нападка в печата; клевета (по името на италианеца Пасквино, който през XV в. писал язвителни епиграми и ги залепвал на статуя в Рим, която после била наречена също Пасквино; върху нея и следващите поколения залепвали своите язвителни нападки).

пасквилант (от ит.) 1. Съчинител на пасквили. 2. Човек, който е наклонен да измисля клевети и лъжи за други.

пасквилен (от собс.) 1. Клеветнически, оскърбителен. 2. Презрян, гнусен, отвратителен.

пасментерия (фр. passementerie) 1. Различни дребни текстилни изделия за украса на мебели, завеси, дрехи, като ресни, гайтани, шнурове и др.; гайтанджийство, реснарство. 2. Магазин, в който се продават ресни, гайтани, шнурове и др.

пасо = пас[1].

паспал (гр. paspálē) Брашнен прах в мелница, налепен по околните предмети.

паспарту́ (фр. passe-partout „подходящ за всякъде") 1. Картонена рамка за картина или снимка. 2. Специален картон, на който се залепват картини или снимки.
паспо́рт (фр. passeport) 1. Документ за самоличност. 2. Документ за самоличност, издаван при пътуване в чужда държава. 3. Регистрационно свидетелство за превозно средство. 4. Технически документ към машина, превозно средство, измерителен уред и пр., издаван от завода-производител; съдържа технически данни за най-целесъобразно използуване на съответното съоръжение.
паспортиза́ция (от фр.) Издаване на документ към машина, превозно средство, измерителен уред и др., съдържащ технически данни за най-целесъобразното им използуване; ср. паспорт (4).
па́ста (ит. pasta „тесто") 1. Мека тестообразна маса, понякога полутечна, за разни цели: за зъби, за обуща, за рисуване и т. н. 2. Сладка, малък тестен сладкиш от брашно, мляко, захар и др. продукти.
пасте́л (ит. pastello) 1. Цветен молив за рисуване. 2. Рисунка с такъв молив. 3. Рисуване с такъв молив като вид изкуство.
пасте́т (нем. Pastete от к. лат.) Вид колбасарско изделие, приготвено от стрит черен дроб или месо (от птици, дивеч или домашни животни).
па́стир (от лат. pastor) Духовник, духовно лице — свещеник, епископ, дякон, монах.
пасти́ш (фр. pastiche „каша" от лат.) 1. Литературно или художествено произведение, в което се подражава маниерът на други. 2. Музикално произведение, което се състои от различни части, взети от други произведения.
пасто́зен (лат. pastōsus) *мед.* Тестообразен; отпуснат (за тъкани).
па́стор (лат. pastor „овчар", „пастир") Протестантски свещеник.
пастора́л(а) (от лат. pastorālis „пастирски") 1. *литер.* Пиеса с действуващи лица пастири и пастирки. 2. *литер.* Поема, която възпява идилично хубостите на пастирския живот. 3. Жанрова разновидност в изобразителното изкуство, която изобразява живота на пастири с явна идеализация на действителността. 4. *муз.* Пиеса, подобна на идилията в литературата, която възпроизвежда предимно идилични преживявания и природни картини.
пастора́лен (лат. pastorālis „пастирски") 1. Свойствен на пасторал. 2. Идиличен.
пастора́т (лат. pastorātus) 1. Длъжност и звание на пастор. 2. Жилище на пастор. 3. Приход на пастор.
пасторе́ла (от прованс. pastorela) *литер.* Средновековно стихотворение, в което се разговарят рицар (или овчар) и овчарка.
пастърма́ (тур. pastırma) Осолено и изсушено месо, което се яде обикновено слабо запечено, сготвено или без никакви допълнителни манипулации.
пастьориза́тор (от собс.) Апарат за пастьоризация.
пастьориза́ция (от собс.) Метод за предпазване на течни храни от развиване в тях на вредни микроорганизми чрез нагряване до температура 55—70°, като се запазват витамините, хранителните вещества и вкусът на продукта (по името на Луи Пастьор — 1822—1895 г.).
пастьо́ровски, Пастьо́ров (от собс.) Който се отнася до прилагане на методи на лекуване или обеззаразяване по методи на Луи Пастьор (1822—1895 г.); П а с т ь о р о в и н с т и т у т — институт за произвеждане на ваксина против бяс; П а с т ь о р о в а в а к с и н а — ваксина против бяс.
пасу́вам (от фр. passer) 1. Отказвам се да участвувам в един тур от игра. 2. Не вземам участие в нещо; бездействувам.
Па́сха (ст. евр.) 1. Голям еврейски празник в началото на пролетта в чест на освобождаването на евреите от египетското им робство. 2. Християнски празник в памет на „Христовото възкресение"; Великден. 3. Специално приготвено ядене за този

празник. 4. *прен.* Голям празник, голямо тържество.

пасха́лен (от ст. евр.) Който се отнася до Пасха; който принадлежи или е свойствен на Пасха.

пасха́лия (гр. paschalía (от евр.) 1. Начин на определяне датата на празника Пасха и датата на останалите християнски празници, които са на определено време от Пасхата (подвижните празници) според пролетното равноденствие. 2. Таблица с датите на Пасха за известен брой години.

пат (фр. pat) Положение при игра на шах, когато играта не се губи и не се печели от нито един играч.

патавтома́т (от собс. и *автомат*) Обущарска машина за натягане саята и оформяне на обувката откъм петата (по името на чешкия фабрикант Йозеф Пата).

патаклама́ (от тур. pataklamak) Бой, сбиване, голям шум.

пата́ти (исп. patata, нгр. patata) Картофи.

пате́нт (лат. patens, entis „открит") 1. *остар.* Позволително срещу заплащане да се търгува с някои стоки (тютюн, спиртни напитки и др.). 2. Позволително да се упражнява известен занаят или търговия (варене на ракия, розово масло и др.). 3. Свидетелство за изключително ползуване от направено изобретение или откритие. 4. Удостоверение, с което се дава право на корабопритежател да носи държавния флаг. 5. *прен.* Свидетелство за някакво право, достойнство и пр.

патенто́вам (от лат.) 1. Получавам изключително право за използуване облаги от някакво изобретение. 2. Снабдявам с патент.

патенто́ван (от лат.) 1. Снабден с патент. 2. *прен.* Същински, действителен, неподправен. 3. Който си присвоява право да върши нещо и не оставя друг да го върши.

па́тер (лат. pater „баща") Католически монах със свещенически или дяконски сан; католически свещеник.

пате́ра (лат. patera) Кръгло и плитко блюдо от метал (обикновено от бронз) и една дръжка, което се употребявало при жертвоприношения в римската епоха.

па́терик (гр. paterikón) Книга с жития на християнски светци и църковни отци.

па́терица (гр. paterikós „който принадлежи на отец") 1. Владишки жезъл. 2. Специално дървено приспособление за подпиране при ходене на сакати или с болни крака хора. 3. Тояга за подпиране при ходене; **н а п а т е р и ц а** — на следния ден след имен ден.

патети́зъм (гр. pathētikós „чувствителен") Възторженост.

пате́тика (гр. pathētikós „чувствителен") Възторжен тон, стил.

патети́чен, патети́чески (гр. (pathētikós) Изпълнен с патос; възторжен, вълнуващ, силно въздействуващ.

патефо́н (от собс. и гр. phōné „звук") Грамофон със скрит високоговорител и с „вечна" игла от сапфир; портативен грамофон (по името на фирмата Пате́).

пати́на (фр. patine) Зеленикава, кафява или синкава корица, която се образува с течение на времето върху медни и бронзови изделия под въздействие на въздух и влага.

патини́рам (фр. patiner) Придавам на медни и бронзови изделия въззеленикав цвят, за да изглеждат стари; предизвиквам патина по изкуствен начин.

патладжа́н (тур. patlıcan) 1. Син домат. 2. Домат.

патла́к (тур. patlak) Револвер.

патоа́ (фр. patois) *езиков.* Областно наречие, говор.

патогене́за (гр. páthos „страдание" и génesis „произхождение") *мед.* 1. Дял от патологията, който изучава възникването и развитието на болестния процес в организъм. 2. Последователност в развитието на някоя болест.

патоге́нен (гр. páthos „страдание" и génos „род") Болестотворен; **п а т о г е н н и м и к р о о р г а н и з м и** — микроби, които предизвикват заразни болести.

патогения (гр. páthos „страдание" и génos „род") Наука за произхода на причините на някоя болест.

патогномика (гр. páthos „страдание" и gnōmē „знание") Наука за определянето и разпознаването на болестите.

патогномичен (гр. pathognōmikós) Определящ признаците на болест, установяващ болест, напълно характерен за една болест.

патолог (гр. pathológos) Лекар—специалист по патология.

патологичен, патологически (гр. pathologikós) 1. Който се отнася към патологията; болестен; патологична анатомия — дял от анатомията, който изучава измененията в строежа на тъканите и органите поради болест. 2. *прен.* Ненормален, отклоняващ се от нормата, нереден, неестествен.

патология (гр. páthos „страдание" и lógos „наука") Наука за болестните процеси в организъм, която изучава тяхната същност, причини, развитие на болестите и измененията в органите и тъканите, които предизвикват.

патологоанатом (гр. pathológos и *анатом*) Специалист по патологична анатомия.

патос (гр. páthos „чувство") Възторг, въодушевление, пламенност, повишена емоционалност при предаване на възторг или негодувание, предизвикани от величието на природата или от действия на човек.

патофобия (гр. páthos „страдание" и phóbos „страх") Страх от болести.

патрахил=епитрахил.

патриарх (гр. patriárchēs) 1. *ист.* Праотец, родоначалник. 2. Най-старият в рода при родовообщинния строй. 3. Един от дванадесетте синове на библейския Яков, които стават родоначалници на 12-те израелски колена. 4. Глава на православна самостоятелна църква, провъзгласена за патриаршия.

патриархален (от гр. patriarchikós) 1. Свойствен на патриарси. 2. Първобитен, старинен, древен, с първобитни прости нрави.

патриархалност (от гр.) Живеене по обичая на прадеди и деди, първобитна простота на нравите; старинност.

патриархат (лат. patriarchātus от гр.) 1. Форма на родово общество, при която господството в стопанството, семейството и живота в родовата община принадлежи на бащата и родството по бащина линия; ср. матриархат. 2. Църковна област, която се управлява от патриарх. 3. Длъжност и звание на патриарх.

патриаршия (гр. patriarchía) 1. Независима църква, която се ръководи от патриарх. 2. Област, която се управлява от патриарх. 3. Здание за канцелария и жилище на патриарх.

патрик (лат. patrikós „бащин") 1. *ист.* Титла за благородство във Византия от времето на Константин Велики. 2.=патриарх (4).

патримониален (лат. patrimoniālis) Наследствен; родов.

патримоний, патримониум (лат. patrimonium) Бащино наследство, наследствено родово имущество.

патриот (гр. patriōtēs „сънотечественик", „земляк") Човек, който обича своето отечество, предан е на своя народ и е готов на жертви за него; родолюбец.

патриотар (фр. patriotard от гр.) Неискрен, лицемерен родолюбец.

патриотизъм (фр. patriotisme от гр.) Преданост и привързаност към отечеството; родолюбие.

патриотичен, патриотически (от гр. patriōtikós) Родолюбив, проникнат от патриотизъм.

патристика от (гр. patḗr „отец", фр. patristique) Богословска наука за живота и произведенията на църковните писатели.

патрица (от лат. pater „баща") Релефно обърнато изображение на печатен знак за изготвяне на матрица.

патрициат (лат. patriciātus) 1. Достойнство на патриций. 2. Патрициите.

патриций (лат. patricius) 1. В древния Рим — благородник, аристократ, богат гражданин от управляващата класа. 2. Лице от градската богата аристокрация в немските и други

градове през средните векове. 3. *прен.* Аристократ, първенец.

патрология (гр. patrología) 1.=патристика. 2. Сборник от съчиненията на църковните писатели.

патрон[1] (лат. patrōnus) 1. В древния Рим — пълноправен гражданин, обикновено патриций, защитник и покровител на освободените си роби и клиенти. 2. Защитник, покровител.

патрон[2] (фр. patron „модел") 1. Съвкупност от гилза, куршум, снаряд или сачми и заряд и капсула за стрелба с пушка, пистолет или оръдие. 2. Приспособление на струг или бормашина за прикрепване на обработвания предмет или на инструмента. 3. Модел, образец за кройка. 4. Книжна тръбичка, в която се поставя тютюн за приготвяне на папироса. 5. Ковашко сечиво за държане и обръщане на изковката.

патронаж (фр. patronage) 1. Покровителство от страна на някого; покровителство. 2. *мед.* Форма на работа в лечебно-профилактичните заведения, при която здравен работник посещава по домовете известни групи от населението (деца, жени, някои групи болни и др.) със задача да подпомогне повишаването на здравната им култура, усвояването на хигиенни навици и др.

патронат (лат. patronātus) 1. Положение и власт на патрон в древния Рим; ср. патрон[1]. 2. Покровителство, патронаж.

патрондаш=патронташ.

патронен (от лат.) 1. Отнасящ се до патрон за стрелба. 2. Покровителствен, защищаващ, бранещ.

патронеса (фр. patronnesse) Покровителка, патронка.

патронимика (гр. patronimikós) 1. Дял от езикознанието, който се занимава с образуването на бащините имена. 2. Бащини имена.

патронимия (гр. patronymía) 1. Именуване по бащиното име, бащино име. 2. Родово, племенно, поселищно или семейно име, което иде от предшественик по мъжка линия.

патронник (от лат.) 1. *воен.* Част от огнестрелно оръжие, където се поставя патрон за стрелба. 2. *техн.* Приспособление на струг или бормашина за закрепване и центриране на обработвания предмет или за инструмента; универсал, планшайба. 3. Пръчка, на която правят гилзи.

патронташ (нем. Patrontasche) Чанта за патрони.

патрул (фр. patrouille през рус.) Движеща се малка въоръжена група за оглеждане на местност, поддържане на ред и проверка на охрана.

патърдия (тур. patirdı) Врява, шум.

пауза (лат. pausa от гр.) 1. Прекъсване, временно спиране, почивка. 2. Промеждутък, мълчание. 3. *муз.* Ритмично определено прекъсване на звученето. 4. *муз.* Знак, който определя траенето на прекъсването на звученето. 5. *литер.* Цезура.

паун (лат. pavo, ōnis) Птица с пъстри пера и дълга опашка с красиви „очи" по нея.

паупер (лат. pauper) Бедняк, човек, лишен от всякакви средства за съществуване.

пауперизация (от лат. pauper „беден") Масово и всеобщо обедняване на народа при условията на капиталистическата експлоатация.

пауперизъм (фр. paupérisme от лат.) Крайна бедност на трудещите се маси вследствие на капиталистическа експлоатация и безработица.

паус (нем. Pauspapier) Вид копирна хартия.

пафти (тур. pafta от перс.) Метална тока за женска украса, често посребрена или инкрустирана с кехлибар в шарки и с две съставки — „мъжка" и „женска".

пахар (рум. pahar от лат. bicarium) 1. Дълбока паница. 2. Чаша.

пахидерм (гр. pachýdermos) *зоол.* Дебелокожо животно, напр. слон, хипопотам и др.

пахидермия (гр. pachydermía) *мед.* Болестно надебеляване и втвърдяване на кожата.

пахименингит (гр. pachýs „дебел" и *менингит*) *мед.* Възпаление на вън-

шната ципа на главния и гръбначния мозък.

пахимéтър (гр. pachýs „дебел“ и métron „мярка“) Уред за измерване дебелина на стъкло и пр.

пахипóд (гр. pachýs „дебел“ и pous, podós „крак“) *зоол.* Дебелокрако животно.

пациéнт (лат. patiens, entis „търпящ“) 1. Болен, който се лекува при лекар. 2.=клиент (4).

Пацифик=Пасифик.

пацифúзъм (от лат. pacificus „миротворен“) Буржоазно течение, което проповядва пасивни средства против войната и е против всяка една война; под лозунга на борба за мир и против всички войни защищава положението на капиталистическо и колониално робство и прикрива завоевателната и грабителската политика на империалистите.

пацификáция (лат. pacificatio) Усмиряване с наказателни мерки.

пацифúст (фр. pacifiste) 1. Привърженик на пацифизма. 2. Миролюбец, миротворец.

пачá (тур paça) Ястие от варени животински крака, месо от глава и др.; консумира се топло или изстинало в желирано състояние.

пачáвра (тур. paçavra) 1. Плат, обикновено отрепка, за бърсане; бърсалка, парцал. 2. *прен.* Мръсна и развратна жена.

пáчка (от нем. Packen) 1. Връзка, малък пакет от еднородни плоски предмети. 2. *воен.* Приспособление за нареждане на патрони, за да се поставят заедно в огнестрелно оръдие; пълнител. 3. Сценичен прозрачен костюм на балерина. 4. *геол.* Няколко тънки пласта от полезни изкопаеми, наслоени успоредно и отделени с много тънки прослойки от нерудни изкопаеми.

пачýли (инд.) 1. Благоуханно растение в Източна Азия. 2. Силно миришещ парфюм, приготвен от етерното масло на това растение.

пашá (тур. paşa) Титла на висше военно и гражданско лице в султанска Турция, Египет и други мохамедански страни.

пашалък (тур. paşalık) 1. Област, управлявана от паша. 2. Времето, през което служи един паша. 3. *прен.* Безгрижие, свободен живот.

пашкýл (нгр. koúkouli) Обвивка от плътно сплетени много тънки нишки, в които се завива копринената буба, преди да се превърне в какавида; от пашкулите се точи коприна.

пащърнáк (лат. pastinaca) Вид зеленчук с нарязани листа, едро месесто коренище и силна миризма; служи за кулинарна подправка и храна.

паянта (тур. payanda от перс.) Напречна подпорна греда на постройка.

паянтов (от тур. payanda от перс.) 1. Направен от греди и паянти. 2. *прен.* Слаб, лош, нестабилен.

пеáн (гр. paián) 1. Тържествена, войнствена, хвалебна или победна песен в древна Гърция. 2. *мед.* Хирургически инструмент за прищипване на кръвоносни съдове. 3. *прен.* Спасител, изцелител (Пеан бил лекар на боговете). 4. *литер.* Вид четирисрична стихотворна стъпка от три неударени и една ударена сричка (⏑ ⏑ ⏑ —); ср. пеон.

пебрúна (praванс. pebrino от лат. piper „пипер“) Болест по бубите, при която се покриват с черни петна и изглеждат като напръскани с пипер, откъдето иде името.

пегамóид (фр. pégamoid) Изкуствена кожа от хартия или платно, която се употребява за подвързия, тапицировка и ръчни изделия (чанти, куфари и др.).

Пегáс (гр. Pégasos от pēgḗ „извор“) 1. *мит.* Крилат кон, който се появил след отсичането на главата на Медуза и който ритнал планината Хеликон и така се появил изворът Хипокрене (конски извор), вдъхновяващ поетите. 2. *прен.* Поетическо вдъхновение, устрем на поетическо вдъхновение. 3. *астр.* Голямо съзвездие в северното небесно полукълбо.

пéгел (к. лат. pagella през нем. Pegel) Уред за измерване на измененията

във височината на водно равнище.

пегматит (от гр. pégma „гъста маса“) Светла едрозърнеста скала от ортоклаз, кварц и слюда, която се употребява при производството на стъкло и керамични произведения.

педагог (гр. paidagōgós) **1.** Възпитател. **2.** Преподавател, учител, който познава добре методите на преподаване. **3.** Преподавател по педагогическа дисциплина.

педагогика (гр. paidagōgiké) Наука за методите на възпитаването, обучаването и образованието.

педагогист (от гр.) Ученик или възпитаник на педагогическо училище.

педагогически (гр. paidagōgikós) **1.** Който се занимава с преподаване или възпитаване; учителски; педагогическа психология — дял от психологията, който разработва психологическите основи на обучението и възпитанието. **2.** Умел, опитен в преподаване. **3.** Съобразен с изискванията на педагогията. **4.** Който има за задача да подготви учители.

педагогия (гр. paidagōgía) **1.** Възпитаване и обучаване на деца. **2.** Наука за възпитанието, образованието и обучението на подрастващите поколения.

педал (фр. pédale, ит. pedale от лат. pes, pedis „крак“) Трансмисионно или командно приспособление, което чрез натискане с крак задействува машина, апарат, механизъм, музикален инструмент и др.; крачник.

педализация (от фр.) *муз.* Умение да се служи с педал при свирене на пиано.

педант (фр. pédant от гр.) **1.** Човек, който обръща внимание на външната страна на нещата и на дреболиите. **2.** Дребнав учен, който не признава нищо освен своята наука; буквоед. **3.** Комически образ на дребнав учен в старата комедия.

педантизъм, педантичност (фр. pédantisme) Формална, дребнава точност, прекалено залягане за изпълнение на най-малките и незначителни подробности.

педантичен (фр.) Дребнав, формален, придържащ се към външната страна на нещата.

педатрофия (гр. páis, paidós „дете“ и *атрофия*) *мед.* Изтощаване на деца от боледуване.

педераст (гр. paiderastés) Извратен полово човек, който страда от педерастия.

педерастия (гр. paiderastía) Противоестествено полово общуване между мъже; мъжеложство.

педиатрия (гр. páis, paidós „дете“ и iatréia „лекуване“) **1.** Наука за особеностите в строежа, функциите и заболяванията на детския организъм и тяхното лекуване и предотвратяване. **2.** Лекуване на детските болести. **3.** Болница или отделение в болница за лекуване на деца.

педиатър (гр. paidiatrós) Специалист по детски болести.

педикюр (фр. pédicure от лат. pes, pedis „крак“ и cura „грижа“) **1.** Грижа за краката (чистене и лакиране на ноктите, вадене мазоли и др.). **2.** Лице, което почиства и лакира нокти на крака, премахва мазоли и върши други манипулации; педикюрист. **3.** Място, където стават тия манипулации. **4.** Красиво подрязани и лакирани нокти на краката.

педогамия (гр. páis, paidós „дете“ и gámos „брак“) Форма на размножаване, при която индивидът се разделя на две половини.

педогенеза (гр. páis, paidós „дете“ и génesis „раждане“) *биол.* Размножаване, при което в ларвата се образуват яйца, които се развиват без оплодяване.

педолог (гр. páides „деца“ и lógos „наука“) Учен — специалист по педология.

педология (гр. páides „деца“ и lógos „наука“) Буржоазна наука за възпитанието на подрастващите поколения, която почива на схващания за съдбоносна предопределеност на бъдещето на детето от биологическите и социалните фактори, от влиянието на наследствеността и от някаква си неизменяема среда.

педомéтър (лат. pes, pedis „крак" и гр. métron „мярка") Уред за автоматично измерване на разстояние в крачки.

пезáж (фр. pesage „мерене") *сп.* Място, където се мерят жокеите преди и след надбягване.

пезевéнк (тур. pezevenk от перс.) Сводник.

пезéта (исп. peseta) Испанска парична единица.

пéзо (исп. peso) Монетна единица в редица страни в Латинска Америка.

пезýл (нгр. pezoúli) 1. Издадено място край стена или до огнище. 2. Вдлъбнатина в стена за поставяне неголеми предмети; ниша.

пей (тур. pey) Дадена сума срещу поръчка; капаро.

пейзáж (фр. paysage) 1. Изглед на местност; ср. панорама (1). 2. Картина или снимка, изобразяваща природата; ср. панорама (2). 3. Описание на природата в литературно произведение.

пейзажи́ст (фр. paysagiste) 1. Художник на пейзажи. 2. Писател, който прави хубави описания на природата.

пейзáн (фр. paysan) 1. Селянин. 2. *литер.* Идиличен и фалшив образ на селянин в литературата.

пейорати́вен (от лат. peior „по-лош") 1. Който се употребява с подчертаване на отрицателна оценка. 2. Който придава на дума отрицателно значение.

пек (англ. peck) 1. Гъсто застиващо вещество, което остава след преработка на смола, катран, нефт и др.; зифт. 2. Английска мярка за зърнени храни = 2 галона (около 5,5 кг).

пексимéт (тур. peksimet от перс.) Сухар, препечени парчета хляб; галета.

пекти́н (от гр. pēktós „сгъстен") Органично вещество от групата на полизахаридите, което се съдържа в много плодове; при кипене със захар и плодови сокове дава желе; има голямо приложение в консервната индустрия за приготвяне на конфитюри, сладка и др.

пекторáл (лат. pectorālis „нагръден") 1. Защитно оръжие, което закривало гърдите на древноримските войници. 2. Украсен със скъпоценни камъни плат, който знатни хора и първосвещеници носели на гърдите.

пелаги́чен, пелаги́чески (гр. pelagikós) 1. Морски, образуван от действието на морето. 2. Крайморски, живееш край море.

пелагоскóп (гр. pélagos „море" и skopéō „гледам") Уред за наблюдаване морска дълбочина.

пелáгра (лат. pellis „кожа" и гр. ágra „грубост") *мед.* Тежка кожна болест със силни нервни разстройства, която се причинява от липса на някои витамини и продължителна употреба на царевица; нарича се още миланска роза или ломбардска проказа, понеже е много разпространена в Северна Италия.

пелáда (фр. pelade от лат. pilus „косъм") Болест, от която космите опадат на определени места.

пеларгóния (от гр. pelargós „щъркел") *бот.* Вид гераниеви растения (мушкато), някои от които се отглеждат като декоративни и за благоуханно етерно масло.

пелвимéтър (лат. pelvis „корито", „таз" и гр. métron „мярка") Уред за измерване таза на човек, предимно при жените.

пéленг (хол. peilling) 1. Ъгъл с връх в точката на наблюдение, заключен между избрана посока (обикновено север) и посоката към определен обект — източник на видими или инфрачервени лъчи и на звукови, ултразвукови или електромагнитни вълни; засечка. 2. Строй или боеви ред на самолети под ъгъл един след друг.

пеленгáтор (хол.) 1. Уред за пеленгуване, за определяне на пеленга. 2. = радиопеленгатор.

пеленгáция (от хол.) Засичане на звук; ср. пеленг (1).

пеленги́рам (от хол.) Определям пеленг на нещо.

пелери́на (фр. pèlerine) 1. Наметка, горна дреха без ръкави, обикновено с качулка (с такава наметка ходели пилигримите). 2. Женска къса горна дреха без ръкави; наметка.

пеликáн (гр. pelekán, лат. pelecānus) Голяма водна птица с дълъг клюн с мях под него, в който оставя храната за своите малки; живее в топлите морета.

пели́т (гр. pélos „глина“) Утаена еднородна скала, обикновено глинеста.

пелкомпáс (хол.) Компас с приспособление за пеленгуване.

пéлта (гр. péltē) *ист.* Малък щит.

пелтáст (гр. peltástēs) *ист.* Войник, който е въоръжен с пелта; щитоносец.

пелтé (тур. pelte) Сгъстен сок от сварени плодове и захар, който след изстиване става на желе.

пелтéк (тур. peltek) Който заеква, който пелтечи.

пелц (нем. Pelz) Кожа за носене на шия.

пембéн (тур. pembe) Розов.

пéмза (от лат. pumex) Шуплива, пореста скала от вулканичен произход, която служи за полиране, изтриване на мастилени петна и др.

пемфи́гус (гр. pemphix, igos „мехур“) *мед.* Тежко кожно заболяване, при което се образуват мехурчета по кожата и слизестите обвивки.

пенáл (нем. Pennal от лат. penna „перо“) Продълговата кутия за моливи, писалки и др. съоръжения за писане.

пенáлен (лат. poena „наказание“) Наказателен.

пеналтéрия (от англ. penalty „наказание“) *сп.* Очертано наказателно поле при игра на футбол.

пенáлти (англ. penalty) *сп.* 11-метров наказателен удар при футбол за неспазване правилата на играта; дузпа.

пенáти (лат. penātes) 1. Богове, покровители на домашното огнище в древния Рим. 2. *прен.* Домашно огнище, родна къща, дом.

пенгьó (унг. pengö) *остар.* Парична единица в Унгария до 1946 г., заменена с форинт.

пендáра (гр. pénte „пет“) Златна монета от пет наполеона (=100 зл. лева); служи и за накит.

пéнджера (тур. pencere) Прозорец.

Пенелóпа (гр. Pēnelópē) 1. Вярната съпруга на Одисей, хитър и умен герой от Илиада и Одисея. 2. *прен.* Вярна съпруга.

пенеплéн (фр. pénéplaine) *геол.* Плосковълнист земен релеф.

пенетромéтрия (лат. penetro „прониквам“ и гр. metréō „меря“) Начин на определяне проницаемостта и установяване мекостта на лепкави вещества (смоли, бои, мазнини, битуми, пластични маси и др.) чрез измерване на дълбочината, до която достига в тях стандартна игла при определени условия.

пенетромéтър (лат. penetro „прониквам“ и гр. métron „мярка“) 1. Уред за определяне мекостта и проницаемостта на някои лепкави вещества чрез пенетрометрия. 2. Уред за определяне на проникващата способност на рентгеновите лъчи чрез определяне на най-голямата дебелина на платинова плочка, при преминаването на която те все още могат да предизвикват флоуресценция.

пéни (англ. penny, фин. penni) 1. Английска бронзова монета $= \frac{1}{12}$ от шилинга или $\frac{1}{240}$ част от лирата стерлинг. 2. Финландска монета, равна на една стотна от марката.

пéнис (лат. penis) *анат.* Мъжки полов член.

пенитенциáрий (лат. poenitentiarius „покаен“) 1. *църк.* Католически свещеник, който изповядва каещите се. 2. Католическо учреждение, което освобождава от известни задължения вярващите и опрощава грехове. 3. Изправителен затвор.

пеницили́н (лат. penicillinum) Лечебен препарат, антибиотик, който се получава от гъбна плесен; има широка употреба срещу много болести, особено срещу гнойни и септични процеси.

пéнкилер (англ. pain-killer) 1. Лек за всички болести. 2. Човек, който се наема с всяка работа.

пéнклуб *(пен* и *клуб)* Международен съюз на писателите (първата състав-

ка е от първите букви на думите: *п*исатели, *е*сеисти, *н*овелисти).

пенобетон *(пяна* и *бетон)* Вид шуплест и лек бетон, приготвен от циментово тесто и особена пяна; употребява се за топлинна изолация.

пеногипс *(пяна* и *гипс)* Строителен материал, получен от гипс и пенообразувател, най-често туткало-колофонна смес; служи за преградни стени, топлоизолационни елементи и др.

пенс (англ. pense) = пени (1).

пенсионер (фр. pensionnaire) Който получава пенсия.

пенсионирам (от фр.) Отпускам някому пенсия.

пенсия (лат. pensio „плащане") Периодична парична издръжка, плащана най-често на месец или на три месеца, която се дава на лице след определен срок на служба, в случай на злополука, инвалидност, нетрудоспособност, смърт (на наследниците) или за големи заслуги.

пенсне (фр. pince-nez) Очила без дръжки, които се прикрепват към носа с пружина.

пентагон (гр. pentágōnos) 1. Петоъгълник. 2. *прен.* Министерство на военните работи в САЩ (по формата на сградата).

пентагонален (гр. pentágōnos през лат.) Петоъгълен.

пентаграма (гр. pénte „пет" и grámma „буква", „линия") 1. *мат.* Петоъгълник, по чиито страни са построени равнобедрени триъгълници. 2. *прен.* Символ на съвършенство. 3. Магически знак от пет преплетени една в друга букви, който се поставял на амулети (муски).

пентаедър (гр. pénte „пет" и hédra „плоскост") Геометрическо тяло, заградено с пет стени; петостен.

пентаметър (гр. pénte „пет" и métron „мярка") Дактилически стих от пет дактилически стъпки, разделен на две равни половини; всяка половина завършва на ударена дълга сричка. В първата половина дактилите може да се заменят със спондеи. Употребява се заедно с хексаметър и образува дактилически двустих. Схемата му е: — ⏑⏑ | — ⏑⏑ | — ‖ — ⏑ ⏑ | — ⏑ ⏑ | —.

пентархия (гр. pentarchía) Петовластие, управа от пет души.

пентатоника (гр. pénte „пет" и tonikós „звучен") Тонова система, основана на група тонове, които могат да се подредят в пет последователни чисти квинти; лежи в основата на китайската, шотландската, татарската, негритянската и др. народни музики.

пентахорд (гр. pénte „пет" и chórdē „струна") *муз.* 1. Звукоред от пет последователни тона в границата на квинта. 2. Античен инструмент с пет струни.

пентикостар (от гр. pentékonta „петдесет") *църк.* Богослужебна книга, която съдържа реда на службите от Великден до Петдесетница.

пентод (от гр. pénte „пет") Електронна лампа с пет електрода: анод, катод и три решетки.

пентоза (от гр. pénte „пет") Въглехидрат с молекула, в която има пет атома въглерод.

пенчинг-бол (англ. punchingball) Топка за упражнения при боксиране.

пеньоар (фр. peignoir) 1. Широка дълга домашна женска дреха. 2. Кърпа, която се поставя на гърба или на гърдите при подстригване.

пеон (гр. paiḗōn и paián „химн"). Стихотворна четирисрична стъпка с ударение на една сричка: първи пеон с ударение на първата сричка, втори пеон с ударение на втората и т. н. (— ⏑ ⏑ ⏑ | ⏑ — ⏑ ⏑ | ⏑ ⏑ — ⏑ | ⏑ ⏑ ⏑ —); ср. пеан (4).

пеон^{2} (исп. peon) Селянин, който се намира в полуробско положение по отношение на работодателя (в Латинска Америка).

пеонаж (от исп.) Принудително закрепостяване на селяни към земята в Латинска Америка и в някои щати на САЩ, предимно населени с негри.

пеония (лат. Poeonia) Декоративно растение с бели или розови цветове.

пепиниера (фр. pépinière) Разсадник.

пепиниерист (фр. pépiniériste) Притежател на разсадник, ръководител на разсадник.

пепиниéрство (от фр.) Отглеждане на различни видове разсади.

пепи́т (исп. pepita „зърно") **1.** Десен на плат на дребни квадратчета или ромбчета в два цвята. **2.** Плат с такъв цвят.

пéплос, пéплум (гр. péplos, лат. peplum) Женска дреха без ръкави с гънки, която са носели върху туника жените в древна Гърция и Рим.

пепси́н (гр. pépsis „храносмилане") **1.** *мед.* Фермент на стомашния сок, който разлага белтъка при кисела реакция. **2.** Лекарство, което се получава от слизестата обвивка на свински или телешки стомах и се употребява за усилване на храносмилането.

пептóн (гр. peptós „сварен") *физиол.* Продукт от непълното разпадане на белтъчните вещества под влияние на ферментите от стомашния и чревния сок при храносмилането.

пер (фр. pair „равен") **1.** Благородническа титла през средните векове, която се давала на лице от привилегированото дворянство. **2.** Член на горната камара във Франция от 1814—1848 г. **3.** Член на Камарата на лордовете в Англия.

перва́з (тур. pervaz от перс.) Издадена част по краищата на нещо (на прозорец, рамка и др.); ръб, периферия.

первéрсен (лат. perversus) Извратен, нереден.

перверситéт = перверсия.

первéрсия (лат. perversio) Извратеност; корумпираност.

пергамéнт (гр.- лат. pergamēnus от собс.) **1.** Специално обработена тънка кожа за писане в древността и в средните векове, а сега се използува за абажури, за паравани, барабани и др. **2.** Ръкопис на такава кожа. **3.** Вид полупрозрачна хартия, която не пропуска влага и мазнина, имитира такава кожа и служи за печатане на документи, луксозни издания, за опаковка и др. (по името на гр. Пергам в Мала Азия).

пергамéнтен (от собс.) От пергамент, написан на пергамент, който се отнася до пергамент; пергаментна хартия — специално обработена хартия, която не пропуска мазнини и влага; употребява се за писане на важни документи, за опаковка и т. н.

пергами́н (от гр.) **1.** Тънка прозрачна хартия, която прилича на пергамент и се употребява за опаковка. **2.** Покривен материал, подобен на покривен картон.

пергéл (тур. pergel от перс.) Уред за чертаене на окръжности и за измерване на разстояния в чертежи.

пергóла (ит. pergola) **1.** Засводена ограда от пръти, по която се вият растения. **2.** Открито от всички страни архитектурно съоръжение, състоящо се от редица стълбове или арки, свързани помежду си в горния край с направени от дърво, стоманобетон или метал връзки и конструкции, обкръжени с виещи се и пълзящи растения.

перда́х (тур. perdah от перс.) Наказание с бой; бой.

перда́ша (от тур. perdah) **1.** Бия някого. **2.** *спец.* Оглаждам прясна мазилка на стена.

пердé (тур. perde от перс.) **1.** Завеса. **2.** *мед.* Очна болест, която се нарича още катаракта.

перделия́ (тур. perdeli от перс.) **1.** С перде, със завеса. **2.** *прен.* Нахален, безочлив.

перекендé (тур. perakende от перс.) **1.** Полски имот в чуждо селище или между съседни землища. **2.** *прен.* Лице без определена работа и местожителство; без авторитет.

пéри (перс.) **1.** *мит.* В персийската митология — крилат дух с образ на девойка, който покровителствува хората и ги пази от демоните. **2.** *прен.* Очарователна жена, красавица.

перигаетри́т (гр. peri „около" и gastḗr „стомах") *мед.* Възпаление на стомашната ципа.

перигéй (гр. peri „около" и gáia „земя") *астр.* Най-близката точка до Земята от орбитата на Луната или на изкуствен спътник; прот. апогей.

перигóн (гр. peri „около" и gōnia „ъгъл") Вътрешен венец на цвят.

перидерма (гр. perí „около“ и dérma „кожа“, „ципа“) *бот.* Вторична покривна тъкан при многогодишните растения — по стеблата, корените, кореницата и грудките.

перидром (гр. perí „около“ и drómos „път“) Покрита галерия около здание.

периеки (гр. períoikos) *ист.* Непълноправни граждани на древна Спарта.

перикамбий (гр. perí „около“ и лат. cambium) = перицикъл.

перикард(ий) (гр. perí „около“ и kardía „сърце“) *анат.* Външната обвивка на сърдечната торбичка.

перикардит (гр. perikardítis) *мед.* Възпаление на перикарда.

перикарп(ий) (гр. perí „около“ и karpós „плод“) Ципеста обвивка на семе; околоплодник.

периклаз (гр. perí „около“ и klásis „пречупване“) 1. Минерал със зелен или жълт цвят, природен магнезиев окис. 2. Продукт при изпичане на магнезит.

перила (рус.) Невисока ограда по края на стълба, балкон и подобни за предпазване от падане и за подпиране при изкачване; парапет.

периметър (гр. perímetros) 1. Сборът от дължината на всичките страни на една фигура; обиколка. 2. Очертание на известно пространство. 3. *прен.* Област на действие. 4. *икон.* Запазени находища на рудни изкопаеми.

период (гр. períodos „обиколка“) 1. астр. Времето, за което едно небесно тяло изминава своята орбита, или времето, за което прави едно обръщане около оста си. 2. Време, през което трае известен процес или явление; определен срок, през който се е случило нещо. 3. *геол.* Подразделение на ера, част от ера (периодът се дели на епохи). 4. *мед.* Фаза от развитието на болест. 5. *мат.* Правилно повтарящо се число или група числа в периодичната десетична дроб. 6. *грам.* Голямо сложно изречение, което се състои от няколко главни и приставни. 7. *муз.* Неголямо тоново построение, структурен елемент в музикално произведение, в което е изложена относително завършена музикална мисъл. 8. = менструация.

периодизация (от гр. períodos „обиколка“) Подразделение на периоди.

периодика (гр. periodiká) Периодически печат.

периодичен, периодически (гр. periodikós) 1. Който настъпва през определено време, повтарящ се в определено време. 2. Който излиза в определен срок (периодичен печат); периодична система на химическите елементи — класификация (систематика) на химическите елементи въз основа на атомните им тегла, създадена от великия руски учен Д. И. Менделеев (1834—1907 г.).

периодонтит (гр. periodontítis от гр. perí „около“ и odoús, odóntos „зъб“) *мед.* Възпаление на тъканта, която обвива корена на зъб.

периост (гр. perí „около“ и ostéon „кост“) *анат.* Ципа, която покрива костите, надкостница.

периостит (гр. periostítis) *мед.* Възпаление на надкостницата.

периостоза (от гр.) *мед.* Подуване на периоста.

перипатетизъм (от гр.) Учение на перипатетиците за научно обяснение на света; просъществувало от 335 г. пр. н. е. до 529 г. на н. е.

перипатетик (гр. peripatētikós „разхождащ се“) Ученик и последовател на гръцкия философ Аристотел (384—322 г.). Името „перипатетик“ идва от обичая на Аристотел да се разхожда по време на преподаването.

перипетия (гр. peripéteia „внезапна промяна“) 1. *литер.* Внезапна промяна в съдбата на герой в литературно произведение. 2. Неочакван обрат в живота на човека; промяна. 3. Сложно обстоятелство, усложнение.

перипневмония (гр. perí „около“ и пневмония) *мед.* Възпаление на белите дробове.

периптер (гр. perípteros „заграден наоколо“) Здание, което е заобиколено с единични колони.

перископ (гр. periskopéō „оглеждам“) Оптически уред за наблюдаване на

предмети, разположени вън от зрителното поле на наблюдателя, обикновено над него; използува се най-много в подводниците.

перископически стъклá (от гр.) Стъкла за очила, които са изпъкнали от едната страна и вдлъбнати или плоски от другата.

перисолóгия (гр. perissós „излишен" и lógos „дума") Употребяване на много и излишни думи.

перистáлтика (гр. peristaltikós „свиващ") *физиол.* Последователни, бавно разпространяващи се в една посока вълнообразни и концентрични свивания, съкращения (контракции) на гладките мускули в кухи органи (хранопровод, стомах, тънки и дебели черва), които придвижват напред погълнатата храна и постепенно изтласкват остатъците от нея.

перистúл (гр. perístylos „заобиколен с колони") Покрита галерия, която от едната страна има колони, а от другата — стената на здание; портик, колонада около здание.

перитóний, перитóнеум (гр. peritónios от peritónaion) *анат.* Вътрешната коремна ципа, която обвива коремните органи и покрива коремната кухина отвътре.

перитонúт (гр. peritonítis) *мед.* Възпаление на коремната ципа (перитонеума).

периферéн, периферúчен (гр. peripherés) 1. Който се намира по периферията. 2. Краен, далеч от центъра.

перифéрия (гр. periphéreia) 1. Обиколка на кръг или изобщо на фигура, заградена с крива линия. 2. Външна част или част, която се намира на повърхността; място, което е отдалечено от център. 3. *прен.* Външна страна, несъществена страна.

перифрáза (от гр. períphrasis) *литер.* Описателно предаване на едно понятие или предаване на израз с други думи, напр. „царят на животните = лъвът".

перифрастúчен (гр. periphrastikós) Описателен.

перифразúрам (от гр. periphrázomai) Предавам текст или израз с други думи.

перихéлий (гр. perí „около" и hélios „слънце") *астр.* Най-близката до Слънцето точка от орбитата на планета, комета и движещо се около него тяло (Земята се намира в перихелий около 2 януари).

перихóндрий (гр. perí „около" и chóndrion „хрущял") *анат.* Ципестата обвивка на хрущял.

перицúкъл (гр. perí „около" и *цикъл*) Най-външният пласт на централния цилиндър на корен, съставен от един или повече редове клетки; от него се образуват страничните корени, пъпките на издънки и др.

перкáл (перс.) Сбит и тънък лъскав памучен плат, който прилича на батиста.

перкалúн (перс.) Лъскав памучен плат, който служи за подплата.

перколáтор (фр. percolateur от лат.) Апарат за филтриране предимно на растителни екстракти.

перкýсия (лат. percussio) *мед.* Метод на преглеждане на болен чрез почукване с пръсти или с някакъв предмет, така че по звука да се прави заключение за състоянието на вътрешни органи.

перкутúрам (от лат. percutio) Преглеждам болен чрез перкусия.

пéрла, перл (фр. perle) 1. Бисер, маргарит. 2. *прен.* Нещо чисто и блестящо като бисер; най-хубавото, най-доброто; нещо много рядко, неповторимо. 3. *печ.* Вид дребен печатарски шрифт.

перламýтър (нем. Perlmutter) Вътрешната прозрачна част на бисерната мида, от която се правят копчета, инкрустации и украшения.

перлвáйс (нем. Perlweiss) Оловна бяла боя със синкав оттенък.

перлúн (хол. paardlijn) *мор.* Дебело корабно въже.

перлúт (фр. perlite) 1. Вид вулканска стъкловидна скала. 2. Съставка на стомана и чугун, която се състои от желязо и железен карбид.

перлóн (изк.) 1. Синтетични текстилни влакна, добивани по химически начин.

2. Лека и трайна тъкан или произведение от тази материя.

перлюстрация (лат. perlustro „преглеждам") Цензуриране на писма.

перманганат (фр. permanganate) *хим.* Сол на перманганoвата киселина; някои перманганати се използуват като антисептични средства.

перманентен (лат. permanens, entis) Постоянен, непрекъснат.

пермеаметър (лат. permeo, āre „преминавам през" и гр. métron „мярка") *физ.* Уред за измерване на магнитните характеристики (проницаемост) на образци от феромагнитни материали.

перм, пермски период (от собс.) Най-късният (шестият) период от палеозойската ера (по името на град Перм в Съветския съюз).

пермутация (лат. permutatio) 1. Разместване, смяна. 2. Всяко положение, което могат да заемат редица предмети при разместване. 3. *мат.* Дял от елементарната математика, в който се изучават разместването на математическите елементи по отношение на начините, според които могат да бъдат подреждани.

пермутит (фр. permutite) Изкуствено минерално вещество за прочистване на вода.

перницидзен (лат. perniciōsus) Вреден, опасен, злокачествен, гибелен.

перон (фр. perron) 1. Издигната площадка, най-често под навес, на жп. гара, пред която спират влаковете за слизане и качване на пътниците. 2. Ниска каменна тераса, често с навес, прилепнала до сграда; площадка.

перонен билет (от фр.) Билет, който дава право да се излезе на перона на гара за изпращане или посрещане на пътници.

пероноспора (гр. peronosporā) Микроскопични паразитни гъбички — болест по лозите, цвеклото, люцерната и др.

перпендикуляр (лат. perpendiculāris) *геом.* Права линия, която образува прав ъгъл с друга права или равнина; отвес.

перпендикулярен (лат. perpendiculāris) Отвесен.

перпер(а) (гр. pérpera) 1. Византийска златна монета (XII—XIV в.). 2. След XIV в. само единица за пресмятане на парични суми = 12 сребърни венециански гроша. 3. Сребърна монета в Дубровник (XVII—XVIII в.). 4. Сребърна монета в Черна Гора (XX в.).

перпетуум-мобиле (лат. perpetuum mobile) Търсена и неоткрита машина, която да се движи вечно сама от себе си; вечно движещ се.

Персеиди (от собс.) *астр.* Падащи звезди, един от най-богатите метеорни потоци, между който Земята минава през месец август.

Персей (гр. Perseus) 1. Митически гръцки герой, който победил Медуза. 2. *астр.* Съзвездие.

персона (лат. persōna „лице") 1. Лице, личност. 2. *ирон.* Важно лице, особа; п е р с о н а г р а т а — желано лице, покровителствувано лице (предимно за дипломатически представител); п е р с о н а н о н г р а т а — нежелано лице.

персонаж (фр. personnage) Действуващите лица в литературно произведение, пиеса, филм и подобни.

персонал (лат. personālis) Служителите в едно учреждение, предприятие и др.; личен състав.

персонален (лат. personālis) 1. Личен, частен. 2. Който се отнася до личния състав, до служителите в учреждение.

персонализъм (от лат. persōna „лице") Идеалистическо течение в съвременната буржоазна философия, според което светът се състои от „духовни личности" и се ръководи от „висша божествена личност".

персонификация (лат. persōna „лице" и facio „правя") Олицетворяване, представяне на предмети, явления и отвлечени понятия в човешки образ.

персонифицирам (нем. personifizieren от лат.) Олицетворявам.

перспектива (к. лат. perspectīva от perspicio „гледам през") 1. Далечина, простор. 2. Изглед, вид на местност,

панорама, природа, както се виждат отдалеч. 3. Спомагателна научна дисциплина, която изучава закономерностите за изобразяване на материалния свят в съответствие с неговото зрително възприемане. 4. Изобразяване в живописта на предметите така, както се представят на наблюдателя по своето положение, големина и пр. 5. Дял от начертателната геометрия, който изучава правилата за изобразяване пространствени фигури върху повърхнина с помощта на централна проекция. 6. План, изглед за в бъдеще.

перспектѝвен (лат. perspectīvus) 1. Който се отнася до перспектива; бъдещ. 2. Който има изгледи да се осъществи, да се развие.

перспира́ция (от лат. perspīro „дишам през") Кожно дишане, отделяне чрез кожата на водни пари от организма; потене.

пертина́кс (лат. pertinax „който държи здраво") Електроизолационен материал от хартия и синтетични бакелитови смоли, наподобяващ гетинакса.

пертурба́ция (лат. perturbatio „безпорядък") 1. Внезапна промяна, нарушаване на нормалния ход на нещата. 2. *астр.* Изменение пътя на небесно тяло под действието на притеглянето на други небесни тела. 3. Разстройство, смущение, смут.

перу́ка (фр. perruque) Изкуствена или чужда коса, която се носи на главата върху собствената коса.

перфе́кт (лат. perfectum) 1. *грам.* Минало свършено време. 2. = перфектен.

перфе́ктен (лат. perfectus) 1. Съвършен, без недостатъци. 2. *грам.* Който се отнася до минало свършено време.

перфѝден (лат. perfĭdus) Вероломен, коварен; който не устоява на думата си.

перфора́тор (лат. perforātor) 1. Уред за пробиване на дупки върху хартия, кинолента и подобни. 2. Машина за пробиване на дупки в канара за поставяне в тях на взрив и за други цели.

перфора́ция (от лат. perforo „продупчвам") 1. Пробиване на дупка, продупчване. 2. Отвори (дупчици) по краищата на кинолента, с които тя се движи на апарата. 3. *мед.* Пробив в някой орган.

перфорѝрам (от лат.) Продупчвам, пробивам, надупчвам.

перхидро́л (лат. per „през" и гр. hýdōr „вода") Концентриран (30 %) разтвор на водороден прекис; разтвор от 3% се продава като кислородна вода.

перцепѝрам, перципѝрам (лат. percipio) *псих.* Долавям, схващам, разбирам.

перце́пция (лат. perceptio) Непосредствено възприемане на обективната действителност чрез сетивата; възприятие.

перче́м, перчѝм (тур. perçem от перс.) Кичур коса на темето на главата у мъж.

перш (фр. perche „прът") Прав и дълъг прът, използуван при изпълнение акробатически номера в цирк.

перширо́н (фр. percheron от собс.) Порода едри тежкотоварни коне.

песимѝзъм (фр. pessimisme от лат. pessimus „най-лош") 1. Идеалистически възглед, който е пропит от безнадеждност и разочарование от настоящето, неверие в бъдещето, отричане на добрите творчески сили на човека, свойствен на отживелите своето време реакционни класи; прот. оптимизъм. 2. Мрачен възглед за живота, склонност към черногледство; унилост.

песимѝст (фр. pessimiste от лат.) 1. Последовател на песимизма. 2. Обхванат от песимизъм човек; мрачен, унил човек, черноглед.

песимистѝчен (от лат.) Мрачен, отчаян, проникнат от песимизъм.

пестѝл (тур. pestil) Варена каша от сливи с брашно, изсушена на слънце.

пестицѝд (лат. pestis „зараза", „чума" и caedo „убивам") *мед.* Химическо средство за унищожаване на причинителите на заразни болести.

пета́рда (фр. pétard) 1. Сигнален уред за спиране на влак в случай на опасност във вид на метална кутия с експлозив, която се поставя на релсите да избухне. 2. Малка мина за подривна дейност. 3. Книжна бомбичка.

пе́тимен (от гр. epithyméō „желая") Жаден, желаещ.
пети́т (фр. petit „малък") *печ.* Дребен печатарски шрифт с размер 8 пункта (около 3 мм).
пети́ция (лат. petitio) Групова молба, общо искане в писмена форма до официална власт.
петме́з (тур. pekmez) Гъсто сварен сок от грозде, захарна тръстика, захарно цвекло и др. и парчета от дюли, тикви и др. плодове: рачел, маджун.
петрефа́кт (гр. pétrā „скала" и лат. factus „направен") Вкаменелост.
петрифика́ция (гр. pétrā „скала" и лат. facio „правя") Вкаменяване, превръщане в камък.
петрогли́ф (гр. pétrā „скала" и glýphē „резба") Праисторическо изображение върху скала, което представлява птица, животно, риба, лодка и т. н.
петрогра́ф (гр. pétrā „скала" и gráphō „пиша") Специалист по петрография.
петрогра́фия (гр. pétrā „скала" и gráphō „пиша") Наука, която описва минералния състав, вътрешния строеж, текстурата (облика), произхода и разпределението на скалите и формата на скалните находища.
петро́л (гр. pétrā „скала" и лат. oleum „масло") = нефт.
петроло́г (гр. pétrā „скала" и lógos „наука") Специалист по петрология.
петроло́гия (гр. pétrā „скала" и lógos „наука") Основна геоложка наука, която изследва произхода, закономерностите в разпространението, изменението и причините за разнообразието на скалите; ср. петрография.
петрохи́мия (гр. pétrā „скала" и *химия*) Дял от петрографията, който се занимава с химизма на скалите.
пету́ния (лат. petunia) Градинско растение с разноцветни чашковидни цветове.
пехлива́н(ин) (тур. pehlivan от перс.) Борец.
пеш (тур. peş от перс.) Долен край на дълга мъжка дреха.
пе́шка (рус.) Пионка в шахматната игра.
пешки́р (тур. peşkir от перс.) Кърпа за изтриване на лице и ръце.
пещема́л (тур. peştamal) 1. Парче плат за покриване на половите органи по време на баня. 2. Хавлия.
пиа́н (ит. piano „гладък") *печ.* При ръчна печатарска машина — приспособление за натискане на хартията върху набора.
пиани́но (ит. pianino) Музикален инструмент с клавиши, разновидност на пианото; малко пиано.
пиани́симо (ит. pianissimo) *муз.* Много тихо (означава се с **pp**).
пиани́ст (ит. pianista) Музикант, който свири на пиано.
пиа́но[1] (ит. piano) Музикален инструмент с много струни, по които удрят чукчета, привеждани в движение чрез клавиши.
пиа́но[2] (от piano) *муз.* Тихо (означава се с латинската буква „p").
пиано́ла (ит. pianola) Механически инструмент, подобен на пиано.
пиа́стър (к. лат. piastra) 1. Старо название на испанската монета пезо. 2. Дребна турска монета $= \frac{1}{100}$ от турската лира или 40 пари; грош. 3. Монетна единица в Южен Виетнам = 100 цента. 4. Египетска парична единица = 10 милиема или $\frac{1}{100}$ от египетската лира. 5. Дребна монета в Ливан, Кипър, Либия и Судан $= \frac{1}{100}$ от съответната лира.
пиа́ца (ит. piazza „площад") 1. Площад. 2. Определено място на широка улица или площад, където застават работници или превозни средства за наемане; тържище, борса.
пигме́й (гр. pygmáios „голям колкото палец или юмрук") 1. Според представата на древните гърци — дребен човек, джудже; народ от пигмеи уж живял някъде далече на юг. 2. Човек от ниските на ръст племена (до 1,40 м) в Централна Африка, Югоизточна Азия и Океания. 3. *прен.* Нищожество, негодник.
пигме́нт (лат. pigmentum) 1. Багрилно вещество, което придава цвят на тъкани в животинските или растител-

ните организми. 2. *техн.* Вид багрилно вещество.

пигментáция (к. лат. pigmentatio) Образуване на багрилни вещества (пигменти) в тъканите на растения, животни и човек.

пигмóид (гр. pygmálos „джудже" и éidos „вид") Човек с нисък ръст, но не е „джудже"; подобен на джудже по ръст.

пиедестáл (фр. piédestal) 1. Подножие, поставка, основа на статуя, стълб, паметник и др. 2. *прен.* Високо положение, авторитет, влияние.

пиéза (от гр. piézō „натискам") Единица за налягане, равна на един стен (102 кг) за 1 $м^2$.

пиезометрúчен (от гр.) Който се отнася до свиването на телата под налягане.

пиезомéтър (гр. piézō „натискам" и métron „мярка") 1. Уред за измерване обемната свиваемост на телата под влияние на хидростатично налягане. 2. Уред за определяне чувствителността на кожата към налягане.

пиелúт (от гр. pýelos „леген", „корито") *мед.* Възпаление на бъбречните легенчета.

пиелográфия (гр. pýelos „леген" и gráphō „пиша") Диагностичен метод за изследване на бъбречно легенче чрез рентгенова снимка.

пиéмия (гр. pýon „гной" и háima „кръв") *мед.* Проникване в кръвта на микроби от гнойно огнище и след това образуване на вторични гнойни огнища в различни органи.

пиерó (ит. pierro) 1. Действуващо комично лице от френската и италианската комедия. 2. Вид дантелена яка с големи дипли.

пиéса (фр. pièce) 1. Драматическо произведение. 2. Неголямо музикално инструментално произведение.

пиетá (ит. pietá) 1. Милосърдие, благочестиво милосърдие. 2. *прен.* Картина, която представя оплакването на Христос от Дева Мария.

пиетéт (нем. Pietät, фр. piété от лат. pietas) 1. Набожност, благочестие. 2. Голямо уважение, възторжена почит.

пиетúзъм (фр. piétisme от лат) 1. Протестантско религиозно течение от XVII в., което издига в култ нравствения живот, благочестието и смирението срещу официалната обредност. 2. Мистическо настроение, благочестивост.

пижáма (англ. pyjamas от инд.) 1. Широки индийски панталони от лек плат. 2. Мъжки или дамски костюм от лек плат за спане или за в къщи, който се състои от горнище и панталони.

пик (фр. pic) Голям остър връх със стръмни склонове.

пúка (фр. pique) 1. Копие, с което са били въоръжени конници. 2. Крушовиден черен знак върху карти за игра. 3. Карта за игра с такъв знак.

пикадóр (исп. picador) Въоръжен с пика (копие) конник, който участвува в борба с бикове.

пикáнтен (фр. piquant) 1. Който дразни приятно вкуса или обонянието, остър и приятен на вкус, възбуждащ апетит; апетитен. 2. Интересен, сензационен, привлекателен.

пикáп (англ. pick up „събирам") *техн.* 1. Приспособление към комбайн, което събира ожънатото жито и го предава в барабана за овършаване; класоберка. 2. Малък пътнически (за 5 до 8 души) или товарен автомобил; камионетка.

пикé[1] (фр. piqué) Вид памучен плат с релефни фигури за блузи, яки и др.

пикé[2] = пикиране.

пикéт (фр. piquet) 1. *воен.* Малък постови охранителен отред. 2. В капиталистическите страни — група стачкуващи работници, които стоят пред вратата на фабрично предприятие, за да отстраняват стачкоизменници. 3. Мярка за железен път, равна на 100 метра. 4. Малък участък от жп. линия, отбелязана с малки пикети (камъни или дървени колчета на всеки 100 метра). 5. Дървено колче с номер, което се забива в земята при нивелиране. 6. Точка на местност, чиято височина се определя при геодезическа снимка. 7. Вид игра на карти (играе се с 32 карти от 2-ма, 3-ма или 4-ма играчи).

пикетаж (фр. piquetage) Поставяне на колчета за означаване на точки от местност.

пикетирам (фр. piqueter) Отбелязвам нивелация с пикети (колчета).

пикирам (фр. piquer „бода“) 1. *ав.* Спускам се със самолет стръмно и с различен режим на мотора. 2. *бот.* Разсаждам растения при по-добри условия.

пикиране (от фр.) 1. *ав.* Бърз полет на самолет по наклонена към хоризонта траектория, придружено с нарастване на скоростта и бързо намаляване на височината. 2. *бот.* Разсаждане на растения при по-добри условия.

пикник (англ. picnic) Разходка на компания извън града с гощавка.

пикник (от гр. pyknós „набит“, „здрав“) Човек с пикнически ръст; здравеняк.

пикничен, пикнически (от гр. pyknós „набит“, „здрав“) Дебел, нисък, набит, с дебел врат и голям корем (за фигура).

пикнометър (гр. pyknós „плътен“ и métron „мярка“) Уред във вид на колба с тясно гърло за определяне плътността на течни и твърди вещества.

пико- (ит. piccolo „малък“) Като първа съставка на някои измерителни единици означава билионна част (10^{-12}).

пикола, пиколо[1] (ит. piccola) Малка флейта.

пиколо[2] (ит. piccolo) Момче-прислужник в кафене, ресторант и др.

пикофарад *(пико-* и *фарад)* Мярка за капацитет, равна на една билионна част от фарада.

пикрат (от гр. pykrós „горчив“) Сол на пикриновата киселина.

пикрин (от гр. pykrós „горчив“) Отровен бсен газ.

пикринова киселина (от гр.) Взривно, отровно, кристално вещество с жълт цвят.

пиктограма (лат. pictus „рисувам“ и гр. gramma „буква“) *езиков.* Рисунка, писмен белег при пиктографско писмо, който съответствува на дума.

пиктографен (лат. pictus „рисуван“ и гр. grámma „буква“) Който си служи с пиктограми; образен.

пиктография (лат. pictus „рисуван“ и гр. gráphō „пиша“) Картинно писмо, най-древният начин на писане чрез рисунки, при което предмети, събития и действия се предават чрез съответни рисунки.

пиктурален (от лат. pictūra „рисунка“). Живописен.

пикьор (фр. piqueur) Надзирател на жп. линия, шосе, мост и пр., който се грижи за тяхната изправност.

пиластър, пиластра (фр. pilastre) Четириъгълна колона, вградена от едната страна към стена за украса или подпиране.

пилаф (тур. pilâv от перс.) Варен ориз, попарен с масло, любимо ястие на източните народи.

пилигрим (от лат. peregrīnus „чуждестранен“) 1. Поклонник, богомолец, който отива на поклонение в светите места. 2. *прен.* Странник, пътник.

пилон (гр. pylōn „кула с врати“) 1. Кула във форма на пресечена пирамида пред египетски храм. 2. Колона, стълб, обикновено със скулптурни украшения и четириъгълна форма, пред вход на здания, парк, мост и др. 3. Лека и временна постройка, приличаща на кула, която служи за украса при някое тържество (за посрещане, в празник и пр.). 4. Четириъгълен стълб за подпора на плоски или сводести покрития на зали, сгради и др. 5. Висок масивен стълб за окачване на главните носещи кабели на висящ мост. 6. Стълб на електропровод с пътова конструкция и форма на пресечена пирамида.

пилор (гр. pylōrós) *анат.* Изходната част на стомаха.

пилот[1] (фр. pilote) 1. Летец, специалист по управление на летателен апарат. 2. Кормчия, лоцман.

пилот[2] (фр. pilot) Вертикален или наклонен стълб, който се поставя при слаба земна основа за осигуряване на устойчивост; ср. пилон.

пилотаж (фр. pilotage) Изкуство да се управлява летателен апарат.

пилотѝрам (фр. piloter) Управлявам летателен апарат през време на полет.
пилòтка (от фр.) 1. Жена пилот. 2. Малка военна пилотска шапка.
пилю̀ла (лат. pilula „топчица") Лекарство на прах, приготвено от смеси, във вид на топчица за лесно гълтане; хапче.
пилю̀р (фр. pelure) Вид тънка и прозрачна хартия за писане.
пимѝ (ненецки) 1. Високи меки botуши от еленова кожа с космите навън. 2. Валенки.
пинакѝда (нгр. pinakida) Триъгълна или четвъртита гладка дъсчица, намазана с восък, на която са писали в килийните училища.
пинакотѐка (гр. pinakothḗkē от pinax „картина" и thḗkē „кутия") 1. Картинна галерия, музей на картини. 2. Място, в което се пазели произведенията на изкуството в древна Гърция.
пингвѝн (фр. pingouin от лат. pinguis „тлъст") Голяма полярна морска птица с недоразвити криле, които ѝ служат за плавници.
пинг-понг (англ. ping-pong) Спортна игра върху маса с малка топка; тенис на маса.
пиндарѝзъм (от собс.) 1. Подражаване на Пиндаровия стил. 2. Възвишен и възторжен лиризъм, често неясен (по името на древногръцкия лирик Пиндар от VI и V в. пр. н. е.).
пѝния (от лат. pinus „бор") Иглолистно дърво с чадърообразна форма, което вирее в средиземноморските области; италиански бор.
пинк (англ. pink) Розова боя, която се получава от окис на олово и хром и се употребява в керамиката.
пинкертòновщина (от собс.) Булевардна детективска литература (по името на американския детектив Пинкертон, герой на такива романи).
пѝнт(а) (фр. pinte) 1. Стара френска мярка за течности = 0,9 л. 2. Мярка за обем на течности, зърнени храни и други сипливи материали в Англия и Америка (приблизително 0,5 литра). 3. Плосък съд за течности; бъклица.
пинтѝя (тур. pinti) Скъперник.
пинцѐт (фр. pincette) Малки щипци за хващане на хлъзгави и малки предмети; употребяват се в медицината, техниката и в лабораториите.
пѝнчер (англ. pincher) Порода английско куче с къса козина и дълги уши.
пиньòн (фр. pignon) *техн.* Конично или цилиндрично зъбно колело, което служи за предаване движение на друго зъбно колело със същата форма.
пиогѐнен (гр. pýon „гной" и génos „род") Предизвикващ гной.
пиодермѝти (гр. pýon „гной" и dérma „кожа") *мед.* Сборно название на кожни заболявания.
пиòн, пиòнка (фр. pion) 1. Малка шахматна фигура; войник, пешка. 2. *прен.* Лице без воля и качества, послушно на друго лице.
пионѐр (фр. pionnier) 1. Военнослужещ от инженерните войски. 2. *прен.* Човек, който прави първи крачки в някоя област, прокарва нови пътища в някоя област. 3. Член на детската организация в социалистическите страни.
пионѐрен, пионѐрски (от фр.) 1. Който се отнася до пионер; строителен. 2. Присъщ, принадлежащ на пионер (3); младежки.
пионефрѝт (гр. pýon „гной" и nephrós „бъбрек") *мед.* Гноен абсцес в бъбрек.
пиорѐя (гр. pýon „гной" и rhéō „тека") *мед.* Гнойно течение.
пѝпа (фр. pipe) Мярка за течност в Испания, Португалия и др.
пиперѝн (от лат. piper „пипер") Вещество, добито от черния пипер; то е основната му съставна част, която му придава характерната миризма.
пипѐт(к)а (фр. pipette) 1. Стъклена тръбичка с каучуково приспособление за поемане на течност и след това за капенето ѝ; гутатор, капкомер. 2. Стъклена тръбичка с разширение в средата за отмерване на течности при химически опити и лабораторни действия.
пиразолòн (гр. pyr „огън", *азот* и лат. oleum „масло") Органично съединение за правене на лекарства и бои.
пирамѝда (гр. pyramis, idos) 1. Геометрично тяло с многоъгълник за

основа и с триъгълници за стени, които завършват с общ връх. 2. Монументална каменна гробница с четириъгълна основа и съединени в общ връх триъгълни стени. 3. *прен.* Куп от предмети, който има широка основа, която се стеснява към върха. 4. Стесняваща се към върха акробатическа фигура от хора, заставащи един върху друг на няколко етажа. 5. Игра на билярд. 6. *анат.* Част от слепоочната кост. 7. Поставка, стойка за пушки в казармено помещение. 8. Издигната на височина или връх фигура от греди, съединени като пирамида; служи за топографски измервания.

пирамида́лен (лат. от гр.) Който прилича на пирамида, с форма на пирамида.

пирамидо́н (гр. pyr „огън" и *амид*) Лекарство за намаляване на температура и притъпяване на болки; амидофен.

пираргири́д (гр. pyr „огън" и árgyros „сребро") Минерал, червена сребърна руда.

пира́т (гр. peirátēs) Морски разбойник.

пира́тствувам (от гр.) 1. Извършвам морско разбойничество. 2. *прен.* Върша разбойничество, грабя, обирам.

пирг (гр. pýrgos) Кула, крепост.

пиргеоме́тър (гр. pyr „огън", géa „земя" и métron „мярка") Метеорологичен уред за измерване дълговълновата и ефективната радиация в атмосферата.

пире́ксия (от гр. pýrexis „треска") Общо название на болестите „треска".

пиретри́н (лат. pyrethrum от гр.) Органично отровно съединение, което се получава от цветовете на пиретрум.

пире́трум (лат. pyrethrum от гр.) 1. Растение от сложноцветните — с назъбени листа и бели цветове. 2. Прах от цветовете на това растение, който се употребява против вредни насекоми.

пириди́н (от гр. pyr „огън") Органично съединение, получавано от каменовъглена смола: употребява се за денатуриране на спирт, получаване на бои и др.

пири́нч (тур. pirinç от перс.) Сплав от две части мед и една част цинк; има жълт цвят; ср. бронз.

пири́т (гр. pyritēs от pyr „огън") Бледожълт минерал, който съдържа сяра и примеси от друг метал; удрян със стомана, изпуска искри и оттам името му; някои пирити имат златни или сребърни нишки; служи за добиване на боя и сярна киселина.

пири́хий (гр. pyrrhichios) *литер.* Стихотворна стъпка от две кратки или неударени срички (◡ ◡).

пиро- (гр. pyr „огън") В сложните думи означава отношение към о г ъ н, г о р е щ и н а, т е м п е р а т у р а или т р е с к а.

пирога́лова киселина́ (*пиро-* и лат. galla „шикалка") Безцветни горчиви кристали, които поглъщат бързо кислорода; употребяват се в медицината и като проявител при фотографията.

пирогениза́ция (*пиро-* и гр. génos „род") Различни технологични процеси за преработка на органични суровини, предимно горива, чрез нагряване от 400 до 1200° без достъп на въздух; пиролиза.

пирогравю́ра (*пиро-* и *гравюра*) Вгорена рисунка на дърво или кожа, направена чрез нажежен инструмент.

пирогра́ф (*пиро-* и гр. gráphō „пиша") Специалист по пирография.

пирогра́фия (*пиро-* и гр. gráphō „пиша") Изкуство да се нанасят вгорени образи върху дърво, плат или кожа чрез нажежен инструмент.

пироелектри́чество (*пиро-* и *електричество*) Положителни и отрицателни електрични товари, които се явяват едновременно на противоположните страни на някои диелектрици предимно на някои кристали, при тяхното нагряване или охлаждане.

пиро́жка (рус.) Сладкиш от тънки кори и плънка; вид баничка.

пирокатехи́н (*пиро-* и *катеху*) Органично съединение, което се намира в някои смоли и пр.; образува без-

цветни горчиви кристали и се употребява при изготвяне на лекарства, като проявител във фотографията и др.

пироксе́ни (*пиро-* и гр. xénos „чужд") Група скалообразуващи минерали, силикати на магнезий, желязо, калций и някои други, такива са авгитът, диопситът, хиперстенът и др.

пироксили́н (*пиро-* и гр. oxýs „остър") Силно избухливо вещество (гърмящ памук), което се получава от обработка на целулоза или памук с азотна и сярна киселина; има широко приложение в пиротехниката за изготвяне на бездимен барут и др.

пиро́л (гр. pyrrhós „огненочервен" и лат. oleum „масло") Безцветна течност, която влиза в състава на хлорофила на растенията и хемоглобина на кръвта.

пирола́трия (*пиро-* и гр. latréia „идолопоклонство") Обожаване на огъня.

пироли́за = пирогенизация.

пиролузи́т (*пиро-* и гр. lýsis „разлагане") Мека манганова руда, която служи за добиване на манган.

пирома́ния (*пиро-* и гр. manía „лудост") Душевно разстройство, при което болният причинява пожари.

пирома́нтия (*пиро-* и гр. mantéia „предсказване") Гадаене чрез огън.

пирометалу́ргия (*пиро-* и *металургия*) Добиване на метали чрез стопяване при висока температура.

пироме́трия (*пиро-* и гр. metréō „меря") Учение за измерване на високи температури.

пироме́тър (*пиро-* и гр. métron „мярка") Уред за измерване на високи температури.

пироморфи́зъм (*пиро-* и гр. morphḗ „вид") Промяна на скали, която е станала поради висока температура.

пироморфи́т (*пиро-* и гр. morphḗ „вид") Оловна руда с около 75% олово.

пирона́фт (*пиро-* и гр. náphtha „нефт") Газ за осветление, получаван от нефт.

пирони́зъм (от собс.) 1. Учение на древногръцкия философ Пирон (IV в. пр. н. е.) и неговите последователи, в основата на което лежи скептицизъм. 2. *прен.* Съмнение.

пиро́п (гр. pyrōpós „огнен") 1. Сплав от една част злато и четири части мед, която имала червеникав огнен блясък и се е употребявала за украшения. 2. Вид червен скъпоценен камък.

пироплазмо́за (*пиро-* и гр. plásma „образуване") Заразна болест по животните, причинявана от кърлежи.

пироска́ф (*пиро-* и гр. skáphos „лодка") Първото име за параход.

пироско́п (*пиро-* и гр. skopéō „гледам") Уред за приблизително определяне на високите температури.

пирости́я (нгр. pyrostiá) Железен триножник или четириножник, който се поставя върху горящ огън, за да поддържа съдове; саджак.

пиросфе́ра (*пиро-* и гр. sphaira „кълбо") Огнено кълбо, което в древността предполагали, че се намира в центъра на Земята.

пиротехни́к (*пиро-* и гр. technítēs „майстор") Специалист по пиротехника.

пироте́хника (*пиро-* и *техника*) Дял от техниката, който се занимава с приготвяне на експлозиви, горящи и осветителни смеси, сигнални огньове, ракети и пр.

пироти́н, пироти́т (гр. pyrrhós „с цвета на огън") Магнитен пирит, който съдържа до 60% желязо и примес от никел и кобалт.

пирофили́т (*пиро-* и гр. philéō „обичам" и líthos „камък") Минерал от групата на глините, от който се получава каолин.

пирохло́р (*пиро-* и *хлор*) Радиоактивен минерал със зеленикав, тъмнокафяв до червен цвят, който съдържа ниобий, торий и др.

пируе́т (фр. pirouette) 1. Завъртване на тялото на пръстите на единия крак при балет; завъртане на тялото при скачане във въздуха. 2. *сп.* Завъртване на кон на задните крака при езда. 3. Бързо въртене на тялото при фигурно пързаляне с кънки.

пирусти́я = пиростия.

пирхелиоме́тър (*пиро-* и гр. hélios „слънце" и métron „мярка") Уред за измерване на слънчевата радиация.

пискю́л (тур. püskül) Завързани на кичур конци, ремъчки и др. под.
писоа́р (фр. pissoir) Мъжка тоалетна за ходене по малка нужда.
пи́ста (фр. piste от лат.) 1. Следа. 2. Широка пътека, специално пригодена за спортни надбягвания и тренировки.
пистóла (ит. pistola) Стара златна монета в някои романски страни.
пистоле́т (фр. pistolet) 1. Малко и късо ръчно огнестрелно оръжие. 2. Инструмент за пробиване на дупки в скали, за копаене на каменни въглища и др.; усъвършенствуван електрически свредел. 3. Инструмент за пръскане с боя, разтвор и др. подобни; пръскачка (отначало по форма наподобявал пистолет).
пистóн (фр. piston) 1. Бутало на помпа, на парна машина и др. 2. Вентил, клапан, който затваря звуковите отвори на духов музикален инструмент. 3. Тънка тръбица, употребявана като нит, на която единият край е развърнат навън още при производството му, а вторият се развръща при нитуването. 4. = корнет.
писцикулту́ра (лат. piscis „риба" и cultūra „отглеждане") Рибовъдство.
питагореи́зъм (от собс.) Учение на древногръцкия философ Питагор, което признава безсмъртието на душата и нейното преселване след смъртта в други живи същества; смята вселената като закономерно стройно цяло, подчинено на законите за хармонията и числата.
Питагóрова теоре́ма (от собс. и *теорема*) *мат.* Сборът от квадратите на дължините на двата катета в правоъгълния триъгълник е равен на квадрата от хипотенузата.
питекантрóп (гр. pithēkos „маймуна" и ánthrōpos „човек") Маймуночовек, намерен скелет на о-в Ява от д-р Дюбоа през 1891 г.; преходно същество между маймуна и човек.
Пи́тия (гр. Pythía) 1. *мит.* Древногръцка жрица и пророчица при храма на Аполон в Делфи, която изричала неразбираеми думи и изречения за „тълкуване" от оракулите. 2. *прен.* Лице, което прави неясни и двусмислени изводи.
питкарлóдер (англ. pitcarloader) Товаръчно съоръжение, което се състои от движеща се лента; служи за товарене на въглища, пръст, руда и др.
питóн (гр. pýthōn) 1. Голяма тропическа неотровна змия. 2. *мит.* Змиячудовище със сто глави и сто уста, убита от Аполон.
питономóрф (гр. pýthōn „змия" и morphé „вид") Изкопаемо влечуго, което достигало до 25 м.
питоре́ска (фр. pittoresque) Живописно изображение.
пи́тос (гр. píthos) Голям глинен съд с яйцевидна форма, остро дъно и широко устие; употребяван в древността и средновековието за течности, храни и др.
пиу́рия (гр. pýon „гной" и oûron „урина") *мед.* Отделяне гной с урината.
пифе́ро (ит. piffero) Свирка, вид кавал.
пихти́я (тур. pihti от гр.) Пача; желе.
пицика́то (ит. pizzicato) *муз.* 1. Свирене на струнен лъков инструмент чрез дърпане на струните с пръсти. 2. Част от музикално произведение, което се изпълнява по този начин.
пич (тур. piç) 1. Незаконородено дете; копиле. 2. Стъбло, което израства покрай главното стъбло направо от корена. 2. *прен.* Развален човек, уличник.
пишки́н (тур. pişkin) Опитен, сръчен.
пишма́н (тур. pişman от перс.) Който съжалява за нещо уговорено или извършено и е готов да се откаже от него.
пишманлъ́к (тур. pişmanlık от перс.). 1. Съжаление за нещо извършено или отказване от поето задължение; разкайване. 2. Глоба за отказване за нещо уговорено, за неустойка.
пищóв, пищóл (от собс.) Вид револвер без барабан (по името на гр. Пистоя в Италия).
пия́нко (ит. bianco „бял") Лотария чрез въртене на лост върху кръгла маса, на която са означени печалби.
плагиа́т (от лат. plagium „кражба") 1. Издаване на чуждо произведение като

собствено или съществено заимствуване от чуждо произведение; литературна кражба. 2. Издадено чуждо произведение за собствено.

плагиáтор (лат. plagiātor) Автор, който издава чуждо произведение като свое или заимствува съществено от чуждо произведение.

плагиáтство, плагиáторство (от лат.) Извършване на плагиат, заимствуване и кражба на чужд литературен труд, мисли, идеи и пр.

плаж (фр. plage) 1. Нисък, леко наклонен пясъчен морски (или речен) бряг. 2. *прен.* Място за къпане на открито и правене на слънчеви бани.

плáзма (гр. plásma „образуване") 1. *анат.* Течната част на кръвта. 2. Тъмнозелен минерал, разновидност на ясписа. 3. *физ.* Йонизиран газ с голяма относителна концентрация на йоните, еднаква или почти еднаква за положителните и отрицателните йони.

плазмогáмия (гр. plásma „образуване" и gámos „брак") Способност на едноклетъчните организми да образуват еднородна маса (синцитий) чрез сливане на цитоплазмата без сливане на ядрата.

плазмогóния (гр. plásma „образуване" и gónos „поколение") Зараждане на организмите от течност (термин на Хекел).

плазмодéзъм (гр. plásma и desmós „връзка") *анат.* Тънка нишка в протоплазмата, която свързва съседни клетки.

плазмóдий (от гр. plásma „образуване") 1. Вегетативното тяло на лигавите гъби, което представлява протоплазмена маса с много ядра, обикновено без клетъчна ципа. 2. Най-прост едноклетъчен паразит; в кръвта е причинител на маларията.

плазмолúза (гр. plásma „образуване" и lýsis „разтваряне") Свиване на протоплазмата на растителна клетка и отделянето ѝ от клетъчните стени поради нейното обезводняване.

плазмоцúд (гр. plásma „образуване" и лат. caedo „убивам") Лекарство, което се употребява срещу малария.

плáка (гр. plax, *вин. п.* pláka, фр. plaque) 1. Стъкло за фотографски негатив; плоча. 2. Голям орден, който се носи на фрак отляво, близо до пояса.

плакáж (фр. placage) Покриване с ценен материал (статуя от дърво с луксозно дърво или метал и др.).

плакáт (к. лат. placātum „свидетелство") 1. Голямо обявление, което се разлепя на места, където ще стане общо достояние; афиш. 2. Агитационна рисунка, която се носи при митинг, манифестация и др. или се залепва на видно място.

плакé (фр. plaqué) Изделие от евтин материал или дърво, което е покрито със скъп материал или ценно дърво.

плакúрам (фр. plaquer) 1. Покривам с тънки листове от злато или сребро изработен от прост метал предмет или с ценно дърво дървено произведение. 2. Покривам метални произведения с устойчив материал, за да не ръждясват. 3. Насаждам с тръни или други растения полегата местност, за да не се свлича пръстта; поставям чимове.

плакирóвка (от фр.) 1. Нанасяне на тънък метален пласт върху друг метал. 2. Покриване на дървени изделия с тънък пласт от по-ценно дърво, напр. с фурнир. 3. Посаждане на тръни или набиване на чимове на полегати и ронливи места за заздравяване.

плакúя (нгр. plakí) Ястие, обикновено приготвено от риба, много лук, мазнина и други приправки, печено на фурна.

план (лат. planus „равен", „плосък") 1. Чертеж, който изобразява върху равнина в умален вид някой предмет, сграда, местност, снаряжение и др. 2. Предварително обмислен и обсъден в подробности начин и ред за осъществяване на някоя работа. 3. Кратка програма, по която човек разработва реч, статия, книга и др. 4. Система от предварително набелязани мероприятия в обществено-политическия и стопанския живот на една страна. 5. *прен.* Намерение. 6. *прен.* Разстояние от зрителите; място.

плáнер = планьор.

планеризъм (от фр. planeur „безмоторен самолет“) Изкуство за управляване на безмоторни самолети; занимаване с безморторно летене.

планерист (от фр. planeur) Който лети с безмоторен самолет.

планеродрóм (фр. planeur и гр. drómos „път“) Площадка за излитане на безмоторни самолети.

планéт (от фр. planette „струг“) Земеделско оръдие за окопаване на междуредията и за плевене; култиватор.

планéта (гр. planḗtēs „блуждаещ“) Небесно тяло, което обикаля около Слънцето от запад към изток и свети с отразена слънчева светлина. Големи планети: Меркурий, Венера, Земя, Марс, Юпитер, Сатурн, Уран, Нептун и Плутон. Малки планети: Веста, Юнона, Церера и хиляди други, наречени астероиди.

планетáрен (фр. planétaire от гр.) 1. Свойствен, присъщ, принадлежащ на планета. 2. Който напомня планети или се състои от планети.

планетáрий (лат. planetarium от гр.) 1. Учебно пособие, което възпроизвежда приблизително движението на планетите около Слънцето. 2. Сложно съоръжение, което чрез проекционни апарати представя движението на небесните тела върху купол. 3. Здание, в което става това показване.

планетоид (гр. planḗtēs и éidos „вид“) Малка планета.

планиглóб (лат. planum „повърхност“ и globus „кълбо“) Карта на небесно или земно полукълбо.

планимéтрия (лат. planum „равнина“ и гр. metréō „меря“) Дял от елементарната геометрия, който се занимава със свойствата на равнинните геометрични фигури.

планимéтър (лат. planum „повърхност“ и гр. métron „мярка“) Инструмент за механическо измерване на площта на равнинни фигури, върху чертеж, план и др.

планирам¹ (от лат.) 1. Съставям план или проект. 2. Размервам, измервам и изравнявам място по план. 3. Изработвам задачи и мероприятия за народностопански или друг план. 4. *прен.* Възнамерявам, кроя.

планирам² (фр. planer) Слизам бавно с безмоторен самолет или със самолет със загасени мотори; приземявам се.

планисфéра (лат. planum „повърхност“ и гр. sphaíra „кълбо“) Начертаване на небесен или земен глобус върху плоскост във вид на две полукълба; карта на небесно или земно полукълбо.

плáнка (от лат. planum „равнина“) Гладка дървена или метална дъсчица с различно предназначение.

планктóн (гр. planktón „блуждаещо“) Растителни и животински организми, които живеят в моретата и реките и се носят от течението на водата.

плановик (рус. от лат.) Специалист по съставяне на производствени планове и по планиране изобщо.

плантáж (фр. plantage) Дълбоко прекопаване на земята за разместване на почвените слоеве при посаждане на плодни дървета и лозя; риголване.

плантáтор (лат. plantātor) 1. Притежател на плантация. 2. Лице, което отглежда дървета за разсаждане.

плантáция (лат. plantatio „садене на растения“) 1. Голямо капиталистическо земеделско стопанство в колониалните страни, Америка и др., в което се отглеждат специални култури (памук, чай, кафе и т. н.). 2. Голямо пространство земя, засадена с някоя култура, която изисква по-особени грижи.

планшáйба (нем. Planscheibe) Приспособление към металорежеща машина, на което се прикрепя и центрова обработваемият предмет; патронник (2), универсал.

планшéт (фр. planchette) 1. Четириъгълна дъска (мензула) с опъната върху нея хартия за нанасяне върху нея на план. 2. Полученият план по такъв начин. 3. Плоска кожена чанта за план или карта. 4. Метална пластинка за стягане на корсет. 5. Лист от топографска карта. 6. Особен план за водене на артилерийска стрелба.

планшéтка (от фр.) 1. Планшет. Подвижна малка масичка със сгъваеми крака, употребявана от планоснимачи.

планшѝр (англ. plankscheer) Профилирана греда, която минава по горния край на борд на кораб.

планьóр (фр. planeur) Безмоторен самолет.

пласѝрам (фр. placer) 1. Поставям точно на място, намествам; влагам. 2. Разпространявам, разпродавам стоки по съответните места. 3. *сп.* Изпращам топка в точно набелязано място.

пласмéнт (фр. placement) Поставяне на съответно място, разпространяване по съответни места; пласиране, разпродаване.

пластѝд (от гр. plastós „слепен", „създаден") Жива съставна част на растителна клетка, която е център на биохимичната ѝ дейност.

плáстика (гр. plastiké) 1. Ваятелско изкуство, скулптура. 2. Произведения на ваятелско изкуство. 3. Изкуство за ритмични, плавни и грациозни движения на тялото. 4. *прен.* Стройност, стройни движения, красота на жестове и движения на тялото.

пластикáтор (от гр.) Машина с валци, през които минава каучук за омесване, за да получи по-голяма пластичност.

пластикáция (от лат.) Механична или топла обработка на каучука, за да се увеличи пластичността му.

пластилѝн (от гр. plastós „излепен от глина") Глина с примеси, които не ѝ позволяват да съхне бързо; употребява се при ваятелство, при обучение на малки деца и др.

пластѝр (от гр. émplastron) Лечебна гъста смес, намазана върху парче плат, което се туря на болно място.

пластѝчен, пластѝчески (гр. plastikós „слепен") 1. Ваятелски, който се отнася до скулптура. 2. Строен, ритмичен, гъвкав, подвижен; п л а с т и ч н а о п е р а ц и я — възстановяване формата и функциите на органи и части от тялото, увредени при нараняване, заболяване, изгаряне и др., или за отстраняване на вродени дефекти.

пластѝчност (от гр.) 1. Способност на твърдо тяло при налягане да получава нова форма. 2. Стройност, подвижност.

пластмáса (от гр. plastikós „слепен" и *маса*) Материал, който при определена температура и налягане става пластичен (месим) и може да му се придава всякаква форма.

пластогáмия (гр. plastós „слепен" и gámos „брак") Сливане на едноклетъчни организми, за да образуват еднородна маса (синцитий) чрез сливане на протоплазмата им без сливане на ядрата.

пластогрáф (гр. plastográphos) Фалшификатор на документи.

пластогрáфия (гр. plastographía) Подправка, фалшификация на подпис, на писмен документ и подобни.

пластомéтър (гр. plastikós „слепен" и métron „мярка") 1. Уред за определяне пластичността на различни материали чрез измерване на дълбочината, до която потъва игла или сферичка с определени размери при натиск с определена сила. 2. Уред за определяне на граничното напрежение при преплъзване на гъсти мазила.

пластрóн (фр. plastron) Силно колосана нагръдна част на мъжка риза, която се носи под деколтирана жилетка при фрак или смокинг; колосан нагръдник.

пласьóр (фр. placeur) Лице, което пласира чужди стоки.

платáн (гр. plátanos от platýs „широк") Голямо дърво с широки листа; и з т о ч е н п л а т а н — чинар; з а п а д е н п л а т а н — явор.

платѝна (исп. platina от plata „сребро") Химически елемент, знак Pt, пореден номер 78, ат. тегло 195,09; благороден метал със сивобял цвят и хубав блясък; употребява се в бижутерията, за направа на лабораторни съдове и др.

платинáт (от исп.) Сол на платинова киселина.

платинѝрам (нем. platinieren от исп.) Покривам с платина.

платѝнен (от исп.) Който съдържа платина или е направен от платина; п л а т и н о в и м е т а л и — платина и други метали, които са близки до

нея по химически качества (иридий, осмий, паладий, рутений, родий).

платинит (от исп.) Сплавна стомана, която съдържа 46—48% никел и 0,15% въглерод. Употребява се при производство на електрически крушки, понеже има еднакъв коефициент на разширение със стъклото.

платинотипия (*платина* и гр. týpos „образ") Фотографиране, при което се употребяват соли на платиновата киселина.

платицефалия, платикефалия (гр. platýs „широк" и kephalé „глава") Развитие на черепа нашироко.

плато (фр. plateau) Висока слабо разчленена плоска или вълнообразна равнина със стръмни склонове.

платонизъм (от собс.) Философско идеалистическо учение на гръцкия философ Платон (427—348 г.), което противопоставя на реалния свят на нещата мистичния свят на „идеите".

платоник (от гр.) Последовател на Платон и платонизма.

платонически (гр. platonikós) 1. Който се отнася до платонизма; идеалистически, мистичен. 2. *прен.* Основан от духовни влечения, нечувствен. 3. Идеален, съществуващ само като идея, неосъществим в практиката.

платформа (фр. plate-forme) 1. Равна издигната площадка, от която става товарене и разтоварване на стоки или слизане и качване на пътници във влак, автобус и др. 2. Площадка в предната и задната част на пътнически влаков или трамваен вагон. 3. Товарен вагон без покрив и без стени, предназначен за товарене на тежки предмети. 4. Плитка и широка товарна кола. 5. *воен.* Издигната площ за поставка на артилерийско оръдие. 6. Място в печатарска машина, на което се поставя формата с буквите за печатане. 7. *геол.* Обширна заравнена част на земната кора, която е подложена най-слабо на тектонични движения. 8. *прен.* Програма за дейност на политическа партия или някоя друга група.

плаун (рус.) *бот.* 1. Вид многогодишно растение; липодий. 2. Вид лен, който има тънки меки влакна.

плафон (фр. plafond „таван") *арх.* Украсен с живопис или скулптура гипсов таван или част от таван.

плафонер (фр. plafonnier) Осветително тяло, което се поставя в непосредствена близост до тавана или стена.

плац (нем. Platz) Специално място за военни упражнения, площад за паради и за спортни игри.

плацдарм (от фр. place d'armes през рус.) 1. Участък, на който се подготвя и извършва някоя военна операция срещу противник. 2. Територия като база за агресия.

плацента (лат. placenta) 1. *анат.* Временен орган, който се образува у бременни жени и бозайници за изхранване на зародиша; последък. 2. *бот.* Тъкан в растенията, на която се прикрепя пъпка.

плацкарта (нем. Platzkarte) Допълнителен билет за запазено място в пътнически влак.

плебей (лат. plebēius „простонароден" от plebs „простият народ") 1. Лице от безправното свободно население на древния Рим; ср. патриций. 2. Лице от долен произход; през средните векове — беден занаятчия. 3. *прен.* Човек от експлоатираните класи на населението.

плебейски (лат. plebēius) 1. Който произхожда от плебей, който принадлежи на плебей или е свойствен на плебей. 2. Бедняшки; прост, долен (по произход).

плебисцит (лат. plebiscītum) 1. В древния Рим — гласуван закон от плебейските триби. 2. *юр.* Всенародно гласуване за решаване на важен държавен въпрос; референдум.

плебс (лат. plebs) 1. *ист.* В древния Рим — градското население от неблагороден произход. 2. Низшите, експлоатирани слоеве; плебеи.

плевра (гр. pleurá „ребро") *анат.* Обвивката на белите дробове, белодробна ципа.

плеврит (гр. pleurítis) *мед.* Възпаление на плеврата.

плевропневмония (*плевра* и гр. pneu-

mōn „бял дроб“) *мед.* 1. Възпаление на плеврата и на белите дробове. 2. Заразна болест по говедата, конете и козите със специфика за всеки вид от тях.

пледи́рам (фр. plaider) 1. *юр.* Защищавам дело устно пред съд. 2. *прен.* Защищавам, застъпвам се, браня с думи нещо.

пледоа́рия (фр. plaidoirie) *юр.* Защитна реч в съд.

плезиа́нтроп (гр. plēsíos „близък“ и ánthrōpos „човек“) Изкопаема човекоподобна маймуна, намерена в Южна Африка.

плезиоза́вър (гр. plēsíos „близък“ и sáuros „гущер“) Изкопаемо голямо влечуго, което живяло в моретата през мезозойската ера.

плейстосе́йсти (гр. pléistos „най-много“ и seistós „разтърсване“) Линии на географска карта, които съединяват точките с най-силни земетръси.

плейстоце́н (гр. pléistos „най-много“ и kainós „нов“ през лат.) *геол.* Долната епоха от четвъртичния период — обхваща ледниковите и междуледникови времена.

плексигла́с (лат. plexus „изплетен“ и нем. Glass „стъкло“) Твърда безцветна и прозрачна изкуствена смола, която има голямо приложение като пълноценен заместител на стъкло, но е много по-здрава; употребява се за направа на лещи за оптически уреди, за стъкла на самолети, автомобили и др.

пле́ктър, пле́ктрон, пле́ктрум (гр. pléktron, лат. plectrum) Рогова, костена или целулоидна пластинка, с която се свири на струнни инструменти, като мандолина, китара и др.

плена́рен (лат. plenarius) Който се извършва с участието на всички членове на организация, управително тяло и др.; пълен, общ; пленарно заседание — заседание при пълен състав.

плене́р, пленери́зъм (от фр. plein air) 1. Рисуване на открито, сред природата. 2. Умело отразяване на природата и нейните разнообразни багри в картина. 3. Предаване на естественото осветление във въздушна среда, като се наблюдават отсенките и преходите на светлината в натура.

пле́нум (лат. plenum „пълно“) Събрание в пълен състав на членовете на избран ръководен орган на организация или държавен институт.

плеона́зъм (гр. pleonasmós „излишък“) *литер.* Стилен обрат, при който се използуват еднозначни думи; многословие, натрупване на близки по значение думи (черен мрак, плача и ридая, връщам се обратно и т. н.).

плеонасти́чен (гр. pleonastikós) Който съдържа излишни думи, претрупан с думи; многословен.

плеохрои́зъм (гр. pléiōn „повече“ и chrōs „цвят“) Свойство на някои минерали да имат различни цветове поради нееднаквото поглъщане на светлината от различните им части.

плере́за (фр. pleureuse) 1. Траурна нашивка върху дреха. 2. Меко, пухкаво щраусово перо за дамски шапки.

плесиме́тър (гр. plḗssō „удрям“ и métron „мярка“) *мед.* Тънка дървена или костена пръчка, с която се чука по тяло при медицински преглед; ср. перкусия.

плетизмогра́ф (гр. plēthysmós „увеличаване“ и gráphō „пиша“) Уред за определяне изменението на обема на орган при напълнянето му с кръв.

плетизмогра́фия (гр. plēthysmós „увеличаване“ и gráphō „пиша“) *мед.* Определяне обема на орган чрез плетизмограф.

плетори́чен (гр. plēthōrikós) Пълнокръвен.

плея́да, плея́ди (гр. Pleiás,ádos) 1. *астр.* Галактичен звезден куп в съзвездието Телец. 2. *мит.* Седемте дъщери на Атлас и Плейона. 3. Група лица, които се отличават със своята дейност в някоя определена област. 4. Група от седем поети в Александрия (III в. пр. н. е.) и във Франция начело с Ронсар (XVI в.). 5. *прен.* Множество. 6. *хим.* Група изотопи на даден елемент, които заемат едно място в периодичната таблица на Менделеев.

плик (ит. plico) 1. Сгънат и подлепен лист, пригоден за поставяне в него

на писмо. 2. Книжна кесия за поставяне в нея на продукти. 3. Долни гащета без крачоли. 4. *прен.* Платнена торба, в която се поставят пеленачета. 5. *прен.* Вид чаршаф за юрган, одеяло и др.

плимутро́к (англ. Plymouth Rock) Едра порода нослива кокошка, която снася до 200 яйца на година.

плинт, пли́нтус (гр. plinthos „четириъгълна керемида" през лат.) 1. Квадратна плоча, която служи за долна част на основата на колона или стълб. 2. Тясна летва, която закрива дупки между стената и пода; перваз. 3. Малко издадена навън долна част на лицева стена; цокъл.

плиоце́н (гр. pléiōn „повече" и kainós „нов" през лат.) Последно подразделение от неогена.

плисе́ (фр. plissé) 1. Гънка, дипла на дреха. 2. Плат или пола с такива гънки.

плиси́рам (от фр. plisser) Правя плисета, надиплям.

пло́мба (фр. plomb от лат. plumbum „олово") 1. Кръгла оловна плочка с печат, която свързва двата края на връв, шнур, тел и под., като знак, че нещо не е отваряно. 2. Метална плочка с фабричен знак за произхода на стока. 3. Плътна маса, с която се запълня дупка на зъб.

пломби́р (от фр. plomb) Инструмент за поставяне на пломби върху стоки.

пломби́рам (от фр. plomber) 1. Поставям печат от олово, запечатвам. 2. *мед.* Поставям пломба на зъб.

плувиогра́ф (лат. pluvia „дъжд" и гр. gráphō „пиша") Уред, който автоматично записва количеството на падналите валежи.

плувиоме́тър (лат. pluvia „дъжд" и гр. métron „мярка") Уред за измерване на валежите.

плу́нжер (англ. plunger) Плътно цилиндрично голямо бутало (обикновено над метър), което се използува при машини с голямо налягане.

плура́л (лат. plurālis) *грам.* Множествено число.

плура́лен вот (лат. plurālis „множество" и *вот.*) Право на избирател в някои страни да има няколко гласа в зависимост от имуществения, образователния и др. цензове.

плурали́зъм (от лат. plurālis) Идеалистическо учение, според което в основата на света лежат множество самостоятелни духовни същности; прот. монизъм.

плусквамперфе́кт (лат. plusquamperfectum) *грам.* Отдавна минало време.

плу́теум (лат. pluteum) *ист.* Дъсчено прикритие, зад което се прикривали древните римляни при нападение или при отбрана на крепост.

плутокра́т (гр. ploûtos „богатство" и krátos „сила") Лице, което има власт или влияние благодарение на богатството си и принадлежи към плутокрацията.

плутократи́чески (от гр.) Присъщ на плутократ или плутокрация.

плутокра́ция (гр. plutokratía) 1. Форма на държавен строй, при който властта принадлежи на богатите. 2. = плутократи.

Плу́то́н (гр. Ploútōn) 1. *мит.* Бог на подземното царство и на сенките на умрелите според вярванията на древните гърци. 2. *астр.* Най-отдалечената планета от Слънчевата система, открита през 1930 г.

плутони́зъм (от собс.) Направление в геологията от края на XVIII в., което обяснява цикличните изменения на земната кора под влияние на естествени причини.

плуто́ний (от собс.) Радиоактивен химически елемент, знак Pu, пореден номер 94, получен по изкуствен начин към 1940 г.; с голямо значение при добиване на атомна енергия.

плутони́ст (от собс.) Привърженик на плутонизма.

плутони́чески (от собс.) 1. Който се отнася до плутонизма. 2. *прен.* Подземен, вулканически.

плъ́нжер = плунжер.

плювио́з (фр. pluviôse от лат. pluviōsus „дъждовен") Петият месец от френския революционен календар от 1793 г. (20—22 януари до 18—20 февруари).

плюма́ж (фр. plumage „перушина")

Украшение от пера върху шапка или на конска сбруя в някои армии.

плюс (лат. plus „повече" през фр.) 1. *мат.* Знак за събиране (+). 2. Знак за положителни величини. 3. *прен.* Предимство, изгода, в повече.

плюш (фр. peluche от лат. pilus „косъм") Копринен, вълнен или памучен плат, който прилича на кадифе.

Плюшкин (рус.) 1. Герой от „Мъртви души" на Гогол. 2. *прен.* Голям скъперник, маниак-скъперник.

пневматик (гр. pneumatikós) 1. *техн.* Специална тръба, по която се движат писма и пратки в пощенска станция чрез сгъстен въздух или чрез вакуум. 2. = пневматична гума.

пневматика (гр. pneumatikḗ) 1. Дял от физиката, който се занимава с въздуха и газовете. 2. = пневматик.

пневматичен, пневматически (гр. pneumatikós) Пригоден да действува със сгъстен въздух; въздушен; **пневматична гума** — вътрешната велосипедна или автомобилна гума, която е пълна с въздух.

пневматоза (от гр. pnéuma, atos „въздух") *мед.* Болестно състояние от събрани газове в организма.

пневматолиза (гр. pnéuma, atos „въздух" и lýsis „разтваряне") *геол.* Процес на отделяне леснолетливи вещества от магмен остатък и настъпване на редица промени в скалите, в които те проникват.

пневматология (гр. pnéuma, atos „въздух" и lógos „наука") *мед.* Наука за болестите, които се причиняват от присъствието на газове в организма.

пневматометър (гр. pnéuma, atos „въздух" и métron „мярка") Уред за измерване количеството на вдишван и издишван въздух от белите дробове.

пневматохимия (гр. pnéuma, atos „въздух" и *химия*) Дял от химията, който изучава газовете.

пневмектомия (гр. pnéumōn „бял дроб" и ektomḗ „изрязване") *мед.* Хирургическо изрязване на част от белите дробове.

пневмеркатор (гр. pneumatikós и нем. merken „отбелязвам") Пневматичен уред за определяне равнището на течност в цистерни, резервоари и др.

пневмокок (гр. pnéumōn „бял дроб" и kókkos „зърно") Бактерия, която причинява пневмония и др. болести на белите дробове.

пневмокониоза (гр. pnéumōn „бял дроб" и konía „прах") Миньорска болест, при която белите дробове заболяват от дишане на въглищен и друг прах.

пневмолиза (гр. pnéuma „въздух" и lýsis „отлепване") Операция за отлепване на сраснали вътрешни органи.

пневмосклероза (гр. pnéumōn „бял дроб" и *склероза*) *мед.* Хронично заболяване на белите дробове с разрастване на съединителната тъкан в тях и нарушаване на дихателната им функция.

пневмоторакс (гр. pnéumōn „бял дроб" и thórax „гърди") 1. Събиране на въздух между двата плеврални пласта. 2. Начин на лекуване на белодробна туберкулоза и други белодробни заболявания чрез вкарване на въздух между двата плеврални пласта.

поанкаре (фр. point „връх" и carré „четвъртит") Обувки с четвъртити върхове.

поансон (фр. poinçon) 1. *печ.* Изрязано от стомана изпъкнало изображение, чрез което отливат матрица. 2. Стоманен лост с изпъкнала фигура за отбелязване изображение върху метал. 3. Условен знак на географска карта.

поант (фр. pointe „острие") Поза, при която танцьор стои или се движи върху палците на краката си.

поанта (фр. pointe „острие") *литер.* Дума или израз, момент или завършък на литературно произведение за подчертаване на мисъл.

поантилизъм (фр. pointillisme) Техника на рисуване, при която боите се нанасят във вид на точки или като право пресичащи се линийки.

поантирам (от фр. pointer) 1. Заострям, предизвиквам интерес чрез изкуствени средства. 2. Изпълнявам фигурата поант при балет.

пóгреб (рус.) Подземен склад (хранилище) за бойни припаси.

погрóм (рус.) 1. Пълно поражение, катастрофа, разруха, разгром. 2. Реакционно-шовинистично изстъпление против някаква национална група от населението, съпроводено с разорение, грабеж на имуществата и масови убийства.

подáгра (гр. podágrā от pous, podós „крак" и ágrā „хващане") *мед.* Хронична болест на ставите поради отлагания на пикочната киселина, причинена от неправилна обмяна на веществата.

пóдиум (лат. podium) 1. Издигнато място в древноримския цирк за почетни зрители. 2. Ограда на арена в цирк. 3. Издигнат под в дъното на салон или другаде като сцена за оркестър, за хор или певци; естрада. 4. Издълбано в стена място като лавица за поставяне на съдове с прах на умрели в древноримска гробница.

подомéтър (гр. pous, podós „крак", „стъпка" и métron „мярка") Уред за измерване бързината на вървежа на човек.

подпóлен (рус.) Таен, нелегален, конспиративен.

подпóлие (рус.) Нелегалност, конспирация.

подпорýчик (рус.) *остар.* Първи офицерски чин, сега лейтенант.

поéзия (гр. póiēsis) 1. Изкуство за образно изразяване на мисли; словесно художествено творчество в стихове. 2. Стихотворна, ритмична реч; ср. проза. 3. Съвкупност от художествените произведения в мерена, стихотворна реч на един народ, поет, епоха. 4. *прен.* Изящност, обаяние, прелест. 5. *прен.* Светът на въображението; фантазия, недействителност.

поéма (гр. póiēma) 1. Повествователно художествено произведение в стихотворна форма, рядко в проза, за важно събитие. 2. Голямо по размер и идеи литературно произведение. 3. Название на някои музикални произведения, обикновено за оркестър.

поéт (гр. poiétēs). 1. Автор на поетически произведения, писател-художник. 2. *прен.* Лице с голяма творческа дарба и голямо въображение. 3. *прен.* Мечтател, фантазьор.

поетизи́рам (от гр.) 1. Занимавам се с писане на стихове, пиша стихове; представям в поетична форма. 2. Възхвалявам, украсявам, идеализирам. 3. *прен.* Бленувам, мечтая.

поéтика (гр. poiētikḗ) *литер.* 1. Наука за формите и принципите на художественото литературно творчество. 2. Теория на поезията; съвкупност от правила за художествено словесно творчество. Известна е Поетиката на Аристотел (IV в. пр. н. е.), на Хораций (I в. пр. н. е.) на Боало (XVI—XVII в.). 3. Съвкупност от художествените особености на един поет или епоха, течение и пр.

поети́чен, поети́чески (гр. poiētikós) 1. Който се отнася до поезията, който е свойствен или принадлежи на поезията; стихотворен; п о е т и ч е с к а в о л н о с т — отклонение от езикови правила или стихов размер. 2. Очарователен, изящен, възвишен. 3. Въображаем, измислен, недействителен, фантастичен.

пóза (ит. posa от лат.) 1. Положение на тялото в определен момент. 2. *прен.* Лицемерно поведение; престореност, неискреност.

пози́рам (фр. poser) 1. Заемам определено положение с тялото си пред художник или обектив на апарат; служа за модел на художник. 2. *прен.* Преструвам се, държа се неискрено.

позити́в (лат. positīvus „положителен") 1. Фотографическо изображение, копие върху фотографска хартия, получено от негатив, върху което светлите и тъмните части съответствуват на действителността. 2. *грам.* Положителна степен.

позити́вен (лат. positīvus) 1. Който е основан върху опита; действителен, реален. 2. Който е в утвърдителна форма; утвърдителен. 3. Който се отнася до позитив; п о з и т и в н а ф и л о с о ф и я = позитивизъм.

позитиви́зъм (от лат. positīvus „положителен") Широко разпространено субективно-идеалистическо направле-

ние в буржоазната философия, което отрича мирогледния характер на философията, отхвърля традиционните философски проблеми (отношение на съзнанието към битието и др.) като „метафизически" и като такива, които не може да се проверят от опита.

позитивѝст (фр. positiviste) Последовател на позитивизма.

позитро́н (лат. positivus „положителен" и електрон) Градивна (елементарна) частица на атомните ядра, чиято маса е равна на масата на електрона, а товарът ѝ е равен на електронния, но е положителен.

позицио́нен (от лат. positio, ōnis) Който се намира на позиция, който се отнася до позиция; позиционна война — окопна война, когато двете страни са почти с равни сили и воюват само от позиция (2).

позѝция (лат. positio) **1.** Положение, разположение. **2.** *воен.* Участък от местност, който е пригоден за военни действия — за отбрана или за нападение. **3.** Определено положение на тялото при спортно упражнение или при танц. **4.** *муз.* Разположение на ръцете и пръстите върху грифа при свирене на струнни лъкови инструменти. **5.** Разположение на фигурите при шах. **6.** *прен.* Положение, нужно за по-нататъшно развитие на действия. **7.** *прен.* Принципно отношение към нещо; становище, гледище.

позоло́гия (лат. positus „поставен" и гр. lógos „наука") Дял от фармакологията за дозировка на лекарства в зависимост от възраст, пол и други условия.

позуме́нт (от фр., нем. Posament) Галон от коприна или вълна със златни или позлатени нишки; нашивка, кант.

позьо́р (фр. poseur) Лице, което обича да заема поза; неискрен човек, лицемер.

пойкилоте́рмен (гр. poikilos „разнообразен" и thérmē „топлина") Който е с променлива температура в зависимост от околната среда.

по́йнтер (англ. pointer) Порода хрътка с гладка козина.

по́кер (англ. poker) Вид хазартна игра за четирима играчи с 32 карти.

по́лдер (хол. polder) Плодородни участъци земя, които са по-ниски от морското равнище и които са отделени от него с естествена или изкуствена преграда.

полемизѝрам (от гр.) Водя научен или литературен спор; водя полемика.

поле́мика (гр. polemikḗ) Публично обсъждане, публичен спор по някой научен, литературен, политически или друг въпрос.

полемѝст (гр. polemistḗs) Който обича да спори, опитен в спор.

полемѝчен (гр. polemikós) **1.** Който съдържа полемика, който се отнася до спор. **2.** Който обича да спори, има склонност към полемика.

поле́н (лат. pollen „ситно смляно брашно") Тичинков прашец от цвят на растение.

поле́нта (лат. polenta) **1.** В древния Рим — каша от ечемичено брашно. **2.** Италианско народно ястие — каша от царевично брашно или от кестени.

поли- (от гр. polýs „много") Като първа съставна част в сложни думи означава много, множество.

полиа́ндрия (*поли-* и гр. anḗr, andrós „мъж") **1.** Форма на брак, при която една жена има едновременно няколко мъже; многомъжество (в Тибет и др.); ср. полигиния. **2.** Растения с двуполов цвят (по системата на Линей).

полианѝт (от гр. poliós „сив") Минерал, манганова руда.

полиартрѝт (*поли-* и гр. árthron „става") *мед.* Възпаление на няколко стави едновременно.

полиа́рхия (*поли-* и гр. archḗ „власт") Многовластие; ср. монархия.

полибазѝт (*поли-* и гр. básis „основа") Минерал, който съдържа сребро (до 72 %), мед (до 10 %), антимон и сяра.

полига́мен (*поли-* и гр. gámos „брак") Многобрачен; полигамни растения — които освен еднополови имат и двуполови цветове.

полига́мия (гр. polygamía) **1.** Многобрачие, по-често многоженство и порядко многомъжество. **2.** *зоол.* Фор-

ма на отношение между половете, при която мъжките и женските общуват с различни индивиди от своя вид. 3. *биол.* = полигамни растения.

полигени́зъм (*поли-* и гр. génos „род") Течение в антропологията, според което човешките раси произхождат от различни предшественици, възникнали са в различни части на земята, което се използува от привържениците на расизма, тъй като според тях негроидната и монголоидната раса са на по-ниско стъпало на развитие от бялата; ср. моногенизъм.

полиги́нен (*поли-* и gynḗ „жена") Който е с много жени; многобрачен.

полиги́ния (*поли-* и gynḗ „жена") 1. Брак, при който един мъж има едновременно много жени; многоженство; ср. полиандрия. 2. *бот.* Съществуване на няколко плодника в един цвят.

полигландула́рен (*поли-* и лат. glandula „жлеза") Който е от много жлези, отнасящ се до едновременно възпаление на няколко жлези с вътрешна секреция.

полигло́т (гр. polýglōttos „многоезичен") 1. Лице, което владее много езици. 2. *прен.* Учебник за изучаване едновременно на няколко езика.

полигло́тен (*поли-* и гр. glôtta „език") Многоезичен.

полиго́н (гр. polýgōnos) 1. Многоъгълник. 2. *воен.* Артилерийско стрелбище. 3. *воен.* Специално пригоден участък от сушата или от водното пространство за изпитване на технически военни средства и за упражнения с такива средства. 4. *воен.* Разположение на крепости във форма на многоъгълник. 5. *арх.* Открита площадка за производство на сглобяеми стоманобетонни елементи.

полигона́лен (лат. polygōnalis от гр.) Многоъгълен.

полигономе́трия (*поли-* и гр. gōnía „ъгъл" и metréō „меря") Метод за измерване, прилаган в геодезията, при който измерваната местност се покрива с мрежа от точки, всяка една от които е връх на полигоните (многоъгълниците); местоположението на върховете на полигоните се определя чрез измерване на полигонните ъгли и дължините на полигонните страни.

полигра́ф (*поли-* и gráphō „пиша") 1. Уред за размножаване на текст, планове, чертежи и др. чрез копиране. 2. *прен.* Плодовит писател, който засяга много теми.

полигра́фен, полиграфи́чен, полиграфи́чески (от гр.) Който се отнася до полиграфия, който принадлежи на полиграфия; полиграфически комбинат — голямо печатарско предприятие, в което са застъпени всички полиграфически техники — висок и офсетов печат, цинкография, линотипен и монотипен набор, стереотипия, подвързия и др.

полигра́фия (гр. polygraphía) 1. Клон от техниката, който обхваща всичките начини за печатно размножаване на текстове, илюстрации и подобни във вид на вестници, книги, списания, афиши, карти и т. н. 2. Съвкупност от техническите средства за получаване на голям брой еднакви копия на текстове, картини, планове и др. 3. Сграда или помещение, където се намират тези служби. 4. *прен.* Писане на различни теми от един писател.

полидакти́лия (гр. polydáktylos „многопръстен") Недъг, който се състои в съществуването на повече пръсти на ръцете или краката.

полиди́псия (гр. polydýpsios „много жаден") *мед.* Болезнено желание да се пие; голяма жажда.

полие́дър (*поли-* и гр. hédra „страна") Многостен.

полиеле́й, полиле́й, полюле́й (гр. polyélaios от *поли-* и élaion „елей", „маслинено масло") 1. Висящ светилник с много свещи или лампи; многосвещник, многолампеник. 2. *църк.* Отбрани псалми, които се четат през време на някоя празнична църковна служба.

полиембрио́ния (*поли-* и *ембрион*) 1. Развитие на два или повече зародиша от една яйцеклетка. 2. Образуване на няколко зародиша в едно семе.

полие́мия (*поли-* и гр. háima „кръв")

Пълнокръвие, многокръвие; прот. анемия.

полиестéр (фр. polyester от гр.) 1. *хим.* Полимер на сложния естер. 2. Синтетично влакно, добивано от полиестер, с широко приложение в текстилната индустрия.

полиетилéн (гр. polý „много" и *етилен*) Твърда и еластична пластмаса, получена при полимеризация на етилен, устойчива към вода и химически реагенти, с голямо приложение в електротехниката, химическата промишленост, приборостроенето, жилищното строителство и др.

полизахарúди *(поли-* и *захариди)* Сложни въглехидрати, които при хидролиза се разпадат на монозахариди (целулоза, скорбяла и др.).

поликáрпен (гр. polýkarpos) Многоплоден.

поликлúника (*поли-* и гр. klínē „легло") Лечебно-профилактично заведение за амбулаторна и домашна специализирана лекарска помощ.

полимáстия (*поли-* гр. mastós „гърда") *анат.* Анормално появяване на гръдни жлези и зърна по гърдите, под мишниците и корема.

полимéр (гр. polymerés „с много части") Химическо съединение, обикновено органично, образувано чрез свързване на две или повече, най-често еднакви молекули, напр. молекулата на целулозата е образувана от 2—4000 гликозни молекули.

полимеризáция (от гр. polymerés „от много части") Химическа реакция, при която от две или няколко молекули от едно и също вещество се получава съединение, което има същия състав, но по-голямо молекулно тегло.

полимéрия (гр. polymeréia „многообразие") 1. Многочисленост, многосложност. 2. *хим.* Явление, при което вещества от един състав имат различен брой молекули и атоми (озон O_3 е полимер на кислорода O_2).

полиметáлен *(поли-* и *метал)* Който съдържа много метали.

полимéтрия (гр. polý „много" и métron „мярка") *муз.* Едновременно съчетаване на два или повече различни тактови размера.

полимóрфен (гр. polýmorphos) 1. Който притежава признаци на полиморфизъм, с много форми; многоформен. 2. Многообразен.

полиморфúзъм (*поли-* и гр. morphé „вид") 1. *биол.* Явление, при което от един животински или растителен вид, съществуват повече от две форми. 2. *хим.* Свойство на някои вещества с еднакъв химически състав да кристализират в различни форми в зависимост от условията.

полиневрúт (*поли-* и гр. néuron „нерв") *мед.* Тежко възпаление на периферните нерви.

полинóм (*поли-* и гр. nómos „част", „член") Алгебричен израз от едночлени, свързани със знаците за изваждане или събиране; многочлен.

полиоенцефалúт, полиоенкефалúт (гр. poliós „сив", en „в" и kephalé „глава") *мед.* Възпаление на сивото вещество на главния мозък.

полиомиелúт (гр. poliós „сив" и myelós „костен мозък") *мед.* Остро заразно заболяване на централната нервна система, което засяга двигателните клетки на гръбначния мозък и причинява парализа и атрофия (предимно у деца до 7 г.).

полúп (гр. polýpous „с много крака") 1. *зоол.* Морско мешесто животно с пипалца, което мени често формата си. 2. *мед.* Гъбообразен израстък по лигавица, най-често в носната кухина.

полиплáн (*поли-* и лат. planum „равнина") Самолет с повече от три крила.

полиплоúдия (от гр. polyplétheia „множество") *биол.* Увеличаване броя на хромозомите в ядрото на растителните клетки (много рядко у животинските) в сравнение с нормалния им брой.

полиптúх (гр. polýptychos „многократно сгънат") Картина от пет и повече отделни части, свързани сюжетно.

полúрам (от лат. polio „лъскам") Придавам огледален лъскав вид на нещо чрез триене и нанасяне политура; лъскам.

по́лис[1] (гр. pólis) В древния свят (Гърция, Рим, Финикия) — държава-град, която се състои от града и неговата околност.

по́лис[2] (фр. police) Застрахователна полица.

полиса́крия (*поли-* и гр. sarx, sarkós „месо", „плът") Неестествено развитие на мускулите или на подкожните мазнини.

полисеманти́чен (*поли-* и гр. sēmantikós „означаващ") *езиков.* Който има много значения; многозначен.

полисе́мия (*поли-* и гр. sêma „знак") *езиков.* Многозначност на дума.

полисила́б (гр. polý „много" и syllabḗ „сричка") Многосрична дума.

полисилаби́чен (*поли-* и гр. syllabikós „сричков") *езиков.* Многосричен.

полисиндето́н (гр. polysýndeton) *езиков.* Многосъюзие.

полисинтети́чен (*поли-* и гр. synthetikós „съединяващ") Многосъставен; п о л и с и н т е т и ч е н е з и к — морфологичен тип език, който построява изреченията и изразява понятията и граматическите значения така, че е почти невъзможно изречението да бъде разчленено на отделни думи.

полиспа́ст (*поли-* и гр. spáō „тегля") Механизъм за вдигане на тежести, който се състои от система макари.

полиспе́рмия (*поли-* и гр. spérma „семе") 1. Отделяне на много семе. 2. Оплодяване на яйце от няколко сперматозоида наведнаж.

полистиро́л (*поли-* и *стирол*) Синтетична пластмаса, водонепропусклива, химически и светлинно устойчива, с добри изолационни качества; употребява се главно като изолационен материал и за устойчиви на киселини прибори и съоръжения.

полисулфи́д (*поли-* и *сулфид*) Съединение на елементите със сяра, което се употребява в индустрията за отделяне на вълната от кожа и др.

политеи́зъм (*поли-* и гр. theós „бог") Вяра в много богове; многобожие.

политеи́ст (от гр.) Привърженик на многобожие.

политеисти́чен (от гр.) Който се отнася до многобожие; многобожен.

политемати́зъм (*поли-* и *тема*) *муз.* Композиционен принцип, според който произведението се изгражда върху две или повече теми; прот. монотематизъм.

политехниза́ция (*поли-* и *техника*) Запознаване учащите се на теория и практика с главните клонове на производството; развитие на технически знания.

политехни́зъм (гр. polytechnía) Система на обучение, при която теоретически и практически става запознаване на учащите се с главните отрасли на производството.

полите́хника (от гр. polýtechnos „знаещ много изкуства") 1. Висше учебно заведение, в което се изучават техническите науки за подготовка на инженери. 2. Сградата на такова висше учебно заведение.

полите́хникум (*поли-* и téchnē „изкуство") 1. Средно или полувисше техническо училище. 2. = политехника. 3. Средно практическо училище.

политехни́чески (от гр.) 1. Който се отнася до политехника или до политехнизация. 2. Строителен.

полити́к (гр. politikós) 1. Политически и обществен деец; общественик, държавник. 2. *прен.* Тактичен, съобразителен човек.

поли́тика (гр. politikḗ) 1. Изкуство да се управлява държава. 2. Дейност на държавната власт в областта на вътрешното управление и международните отношения. 3. Съвкупност от ръководни начала за дейност на държавни и обществени организации, партия, класа и пр. 4. Общият характер, отличителните черти на една дейност. 5. Събития и въпроси от вътрешния и международния живот. 6. *прен.* Тактично и ловко постъпване с цел да се постигне нещо; хитрост, пресметливо отношение с хората; ласкателство, угодничество.

политика́н (от гр.) 1. Лице, което превръща политическата си дейност в интригантство и я използува за свои цели; хитрец и интригант. 2. Лице, което обича да говори за политика,

политипа́ж (*поли-* и гр. týpos „отпечатък" през фр. polytypage) 1. Клише за типови рисунки, винетки, заглавни букви и др., което се употребява при различни случаи, особено като винетка или завършък на книга, украса на обява и т. н. 2. Отпечатък от гравюра на дърво.

полити́чен (гр. politikós) 1. Който може да се справи с трудно положение; ловък, тактичен, дипломатичен. 2. Който умее да се държи с хората; вежлив.

полити́чески (гр. politikós) 1. Който се отнася до политика, свойствен или принадлежащ на политика. 2. Държавен, публичноправен; политическа икономия — обществена наука, която изучава икономическите отношения между хората и изследва законите на производството и разпределението на материалните блага на различните степени от развитието на човешкото общество; наука за законите за развитие на производствените (икономическите) отношения на хората.

политона́лен (*поли-* и гр. tónos „звук", „тон") Съставен от много тонове; многозвучен.

политу́ра (лат. politūra „изглаждане") 1. Спиртов лак, в който има смолисти вещества, най-често шеллак, за лъскане на дървени мебели. 2. Лъскавина.

полиу́рия (*поли-* и гр. oûron „урина") *мед.* Отделяне на голямо количество урина.

полифа́г (*поли-* и гр. phágomai „ям") 1. Лице, което яде много. 2. Животно, което яде различни неща.

полифа́гия (гр. polyphagía) 1. *мед.* Болестно състояние, при което се чувствува ненаситен глад. 2. Режим на животни, които се хранят с различни храни.

полифи́лия (*поли-* и гр. phylētḗs „едноплеменен") Опровергана от науката хипотеза, според която организмите произхождали от много изходни форми, а не от една; ср. полигенизъм.

полифони́чен, полифони́чески (гр. polyphōnikós) Многогласен, многозвучен.

полифо́ния (гр. polyphonía) 1. *муз.* Многогласие, при което са съчетани в едновременно звучене няколко самостоятелни мелодии (гласове). 2. *езиков.* Свойство на писмен знак, който има няколко звукови стойности.

полифто́нг (*поли-* и гр. phthóngos „звук") *езиков.* Съчетание от няколко звука, които образуват една фонема.

поли(х)исто́р (*поли-* и гр. histōr) Многознаещ, енциклопедист.

полихрои́зъм = плеохроизъм.

полихромати́чен (гр. polychrōmatikós) Многоцветен.

полихро́мия (*поли-* и гр. chrôma „боя") 1. Многоцветност (особено за използуването на много цветове за украса при архитектурата, скулптурата и приложните изкуства). 2. Многоцветен печат.

по́лица (ит. polizza от лат. polliceor „обещавам") 1. Писмен документ, с който се дава задължение за изплащане на сума в определен срок или без срок. 2. Писмен договор, с който едно учреждение се задължава да плати при уговорени условия и определени вноски обезщетение на някого. 3. Писмен документ за направена застраховка.

полица́й (от гр.) Служещ в полиция.

полице́йски (от гр.) 1. Който се отнася до полиция. 2. Служещ в полиция.

полицикли́чен (*поли-* и гр. kýklos „кръг") Който съдържа в молекулата си две или повече ядра; многоядрен.

поли́ция (гр. politéia „държавна уредба", лат. politia) 1. Орган на държавното управление в капиталистическите страни за запазване на съществуващия държавен строй и обществения ред. 2. Въоръжен отред от полицаи. 3. Здание, в което се помещават полицейски органи; участък.

полишине́л (фр. polichinelle от ит. pulcinella) 1. Марионетка с гърбица отзад и на гърдите. 2. *литер.* Комически образ от западноевропейския куклен театър или карнавал, маскиран като полишинел. 3. *прен.* Който е без свое мнение и достойнство; палячо,

шут, чудак; **тайна на полишинел** — тайна, която всички знаят.

по́лка (чеш. pûlka „полустъпка") **1.** Игри́в и жизнерадостен чешки народен танц в $^2/_4$ такт. **2.** Музика за такъв танц.

по́ло[1] (англ. polo) *сп.* Игра с топка, при която играчите са на коне.

по́ло[2] (исп. polo) Испански танц с бързи и темпераментни движения.

полоне́за (фр. polonaise) **1.** Полски старинен танц-шествие в $^3/_4$ такт и умерено бавно темпо. **2.** Музика за такъв танц.

полони́зъм (от собс.) *езиков.* **1.** Дума, заета от полски език. **2.** Обрат в реч под влияние на полски език.

поло́ний (к. лат. Polonius „полски") Радиоактивен елемент, знак Po, пореден номер 84, ат. тегло 210 (открит от Мария Кюри и наречен на името на нейната родина Полша).

полопа́с (от собс.) Твърда и прозрачна изкуствена смола без мирис, която лесно се оцветява; има широко приложение за изработване на различни съдове (по името на нейния изобретател).

полуто́н (*полу-* и гр. tónos „звук") **1.** *муз.* Най-малкото разстояние между два тона в съвременната темперирана музикална система; една дванадесета от октава, която служи и за единица мярка на всички интервали. **2.** Преход от светъл към полутъмен цвят в картина. **3.** *прен.* Липса на резки преходи.

полуфабрика́т (*поли-* и *фабрикат*) Суровина, която е претърпяла известна преработка, но не е станала още продукт, готов за използване.

полуфина́л (*полу-* и *финал*) *сп.* Предпоследен кръг от спортно състезание.

полюле́й = полиелей.

по́люс (лат. polus от гр. pólos „земна и небесна ос") **1.** Всяка една от двете крайни точки на въображаемата ос, около която се върти Земята. **2.** Райони около тези точки: северен и южен полюс. **3.** *електр.* Всеки един от изводите на източник на електрически ток, към които се включва потребителят на ток. Полюсът с повисок потенциал се нарича положителен, а другият — отрицателен. **4.** Един от двата противоположни краища на магнит или електромагнит. **5.** *прен.* Крайна точка, пълна противоположност.

полю́ция (лат. pollutio „изцапване") Несъзнателно изтичане на семенна течност у мъжа, най-често насън.

поля́рен (лат. polāris) Който се отнася до полюс, който се намира или е свойствен на полюс.

поляриза́тор (к. лат. polarisātor) Уред за поляризиране на светлината.

поляриза́ция (лат. polarisatio) **1.** Промяна в тела, частици от тела и явления, при която те се превръщат от хомогенни в известно отношение в двустранни, двуполюсни. **2.** Явление, при което светлинният лъч, чиято вълна се колебае във всички равнини, които минават през оста му, започва да се колебае главно в една от тия равнини. **3.** Явление в галваничен елемент, дължащо се на поляризация на йоните, което се състои в промяна на свойствата на повърхността на електродите и на съседните пластове електролит и се проявява в намаляване на електродвижещата сила на елемента. **4.** Рязко разграничаване на две противоположни страни, посоки и т. н. **5.** *прен.* Противоположност.

поляризи́рам (от лат.) Предизвиквам поляризация, подлагам на поляризация.

поляриме́тър (гр. pólos „край" и métron „мярка") Уред за измерване на оптичната активност на течност чрез установяване степента на поляризация на светлина; употребява се при медицински анализи, при определяне концентрацията на захар в разтвор и др.

поляриско́п (гр. pólos „край" и skopéō „гледам") Оптичен уред за определяне степента на поляризацията и за характера на поляризираната светлина.

поля́рност (от гр. pólos „край") **1.** Способност на тяло да прояви някои свои свойства по-силно в някои точки

на своята повърхност, отколкото в други. 2. Притежаване на два противоположни полюса. 3. *прен.* Пълна противоположност.

полярогра́фия (лат. гр.) Метод за определяне състава и концентрацията на електрохимично активни вещества.

пома́да (фр. pommade) Благовонно козметично мазило за кожа или за коса.

помера́нца (нем. Pomeranza) Вечнозелено тропическо растение от рода на портокалите с кисел и ароматичен плод; листата и плодът му се употребяват като подправка, за приготвяне на лекарства и др.

поме́шчик (рус.) В царска Русия — дворянин-земевладелец; едър земевладелец.

помоло́г (лат. pomum „плод" и гр. lógos „наука") Специалист по овощарство.

помоло́гия (от гр.) Наука за описание и класификация на овощните сортове.

по́мпа (фр. pompe) 1. Смукало (хидравлична машина) за издигане на течности над нивото им; смукачка. 2. Уред за вкарване под налягане течност или газ.

Помпаду́р (фр. собс.) 1. Фаворитка на Людовик XV. 2. *прен.* Стил в изкуството и модата, въведени от нея. 3. *прен.* Френски танц от XIX в. 4. *прен.* Висш сановник, който дължи положението си на протекция.

помпа́ж (фр. pompage) *техн.* Дефект в работата на витлови компресори, вентилатори и помпи поради неравномерно подаване на помпената вода, газ и пр.

помпие́р (фр. pompier от лат.) Който работи на помпа при жп. гара.

помпо́зен (фр. pompeux, euse от гр. pompé „тържественост", „разкош") 1. Разкошен, бляскав, великолепен. 2. Надут, неестествен.

помпо́н (фр. pompon) 1. Украса на дамска или детска шапка или дреха във вид на топка. 2. Такава украса на войнишка шапка или каска.

по́ни (англ. pony) Порода дребен кон с височина от 1 до 1,45 м, с гъста грива, малка глава и силен врат.

по́ничка (полс. pączek през рус. пончик) Сладкиш от тесто, пържен в мазнина, отвътре пълнен с крем, мармелад или друго сладко.

понсиро́вка (фр. poncer „изглаждам с пемза") 1. Копиране чрез въглищен прах, който минава през дупчици, направени по контурите на копираната рисунка. 2. Полиране с пемза.

понсо́ (фр. ponceau) Вид боя за боядисване на вълна или коприна в червено.

понти́рам (от фр. ponter „залагам") Участвувам в хазартна игра срещу банката.

понтифе́кс, *мн.ч.* **понтифи́ци** (лат. pontifex, icis) 1. Жрец в древния Рим. 2. Римският папа. 3. *прен.* Висш католически духовник.

понтифика́т (лат. pontificātus) 1. Власт на жрец в древния Рим. 2. Власт на папата; папство.

понтиче́ло (ит. ponticello) Магаренце (столче) на струнен инструмент.

понто́н (фр. ponton от лат. pons, pontis „мост") 1. Плоскодънна лодка за преминаване през река или за подпора на временен мост. 2. Редица от плоскодънни лодки, по които се образува мост за временно използуване, особено през време на война. 3. Пристанищен подвижен мост върху шлеп, по който се отива до кораб. 4. Приспособление за издигане над водата на плавателни съдове 5. Голям несамоходен плавателен съд, на който е монтиран кран, драга и др. 6. Обелиск, чиято основа е правоъгълник.

понтоне́р (фр. pontonnier) 1. Специалист по понтонни мостове. 2. Войник от мостови части.

понто́нен (от фр.) Който се отнася до временни мостове над река, направени от понтони; мостов; понтонен мост — понтон (2); понтонен парк — съвкупност от съоръжения за построяване на понтонни мостове.

понтьо́р (фр. ponter „залагам при игра") Който участвува в хазартна игра срещу банката.

по́нчо (исп. poncho) Четириъгълен плат с дупка за главата, който се носи

като наметка от индианците в Централна и Южна Америка.

поплúн (фр. popeline) Лъскава памучна, копринена или полукопринена тъкан.

попечúтелство (рус.) 1. Настойничество, опекунство. 2. *юр.* Съдействие при осъществяване на права, което се оказва на малолетни или поставени под запрещение лица. 3. *пол.* Създадена след Втората световна война система за управляване на зависими територии под ръководството и контрола на ООН.

популáри (лат. populāres) Членове на политическа групировка в древния Рим през II и I в. пр. н. е., които застъпвали интересите на селяните и градския плебс и се борили за демократизиране на управлението.

популáция (фр. population „население" от лат. populus „народ") Съвкупност от растителни или животински индивиди, които обитават определена област и се явяват като важно звено при видообразуването и еволюцията на организмите.

популярен (лат. populāris) 1. Народен, общонароден; п о п у л я р н а б а н к а—кредитен кооперативен институт за даване на евтин и леснодостъпен кредит на членовете. 2. Изложен разбрано за всички; разбираем, понятен, общодостъпен. 3. Известен, разпространен. 4. Който се ползува с известност, с обич от народа.

популяризáтор (к. лат. popularisātor) Който прави общодостъпен някой научен или сложен въпрос, идея, почин и т. н.

популяризáция (лат. popularisatio) Излагане научен или сложен въпрос, идея, почин и т. н. в достъпна за широките кръгове форма.

популяризúрам (от лат) 1. Излагам нещо в общодостъпна форма. 2. Разпространявам сред широките народни маси, правя нещо известно, понятно за всички.

популярност (от лат.) 1. Общодостъпност. 2. Широка известност, слава.

пóра (гр. póros „път", „отвор") 1. *анат.* Малък отвор на потна жлеза по повърхността на кожата. 2. *физ.* Най-малко разстояние между частиците на вещество. 3. Тясна пукнатина или каналче в метал, камък или друг материал.

пóрест (от гр.) Който е с пори; шуплест.

порногрáф (гр. pórnos „развратен" и gráphō „пиша") 1. Автор на порнографска творба. 2. Който има слабост към порнография и порнографска литература.

порногрáфен, порногрáфски (гр. pórнос „развратен" и gráphō „пиша") Който се отнася до порнография; непристоен, неприличен, мръсен.

порногрáфия (гр. pornographía) 1. Описване, рисуване или фотографиране на полови органи и срамни сцени. 2. Литературна творба, картина или снимка с такова съдържание. 3. Литература, която цинично описва сцени на разврат.

порнокрáтия (гр. pórnos „развратен" и krátos „власт") Управление, при което имат влияние леките жени, любовници на управници (царе, папи).

порт[1] (лат. portus „пристанище") 1. Пристанище, на което могат да спират големи параходи да се товарят и да се поправят. 2. Пристанищен град.

порт[2] (от англ. *port*hole) Отвор в борда на кораб за поместване дулото на оръдия при военните кораби или з товарене и разтоварване при товарни кораби.

пóрта (лат. porta) Дворна врата; В и с о к а т а п о р т а — *ист.* правителството на султанска Турция.

портáл (от лат. porta) 1. *арх.* Главна врата или вход на голяма сграда с подходящо архитектурно оформление. 2. Широка стъклена врата от две или повече крила между две помещения на жилище. 3. Дървената рамка, на която се скачва стъклена врата. 4. Зидана или бетонна рамка за усилване вход на тунел. 5. Част от метална конструкция или машина, която има форма на буквата П.

портатúвен (фр. portatif от лат. porto „нося") Удобен за носене, носим.

пóртвайн (нем. Portwein) Вид силно

вино — червено или бяло (по името на португалския град Опорто).

по́ртер (англ. porter) Вид силна и горчива бира.

портие́р (фр. portier) 1. Вратар. 2. Чистач на стълбище и общи части в кооперативен дом.

портие́ра (фр. portière) Завеса над врата или прозорец от тежък плат.

по́ртик (лат. porticus) Галерия, оформена като колонада или аркада пред вход или странична стена на сграда с четен брой колони.

портландциме́нт (от собс.) Висококачествен цимент, който има важно значение при строежи особено под вода (по името на о-в Портланд, където се намира камък с подобен цвят).

портмоне́ (фр. porte-monnaie) Кесия за пари.

по́рто[1] (ит. porto) Пощенска такса за писма, колети, стоки, която е обикновено за сметка на купувача.

порто[2] = портвайн.

портока́л (от собс.) 1. Многогодишно субтропично овощно дърво, което дава вкусни и богати на витамини плодове. 2. Плод от това дърво (по името на страна).

по́рто-фра́нко (ит. porto franko „свободно пристанище") 1. Право на пристанище или област да не плаща мито за внасяни и изнасяни стоки. 2. Пристанище или крайморска област, които се ползуват от такова право.

портпле́д (фр. porter „нося" и англ. plaid „шал", „наметка") Пътническа чанта за одеяло, за наметало и подобни.

портре́т (фр. portrait) 1. Рисунка, статия или фотографическа снимка на човек или на група лица. 2. *литер.* Литературно произведение, в което се описва или представя някое лице; характеристика. 3. *прен.* Пълна прилика.

портрети́ст (фр. portraitiste) Художник, който рисува портрети.

портсига́р (фр. porte-cigares) Кутия за цигари или пури; табакера.

порттаба́к (фр. porte-tabak) Кутия за тютюн.

портула́к (лат. portulaca) Едногодишно зеленчуково растение със сочни листа.

портула́н (фр. portulan) Старинна навигационна карта (от XIII—XVII в.).

портупе́й (фр. porte-épée от porter „нося" и épée „шпага") *воен.* Ремък през рамо или около кръста за носене на оръжие или чанта; портупей юнкер — старши юнкер, офицерски кандидат.

портфе́йл (фр. portefeuille от porter „нося" и feuille „лист") 1. Голяма чанта с прегради за носене на делови книжа. 2. Джобна чантичка с прегради за книжни пари. 3. *прен.* Длъжност и служба на министър; министерство. 4. *спец.* Съвкупност от вземания на търговец срещу ценни книжа (в банка).

портьо́р (фр. porteur) Носител, притежател.

пору́чик (рус.) *остар.* Втори офицерски чин — между подпоручик и капитан; старши лейтенант.

порфи́р, порфири́т (гр. porphýreos „червен") Тъмночервен минерал от вулканичен произход с едри кристали, който се употребява като строителен материал.

порфи́ра (гр. porphýra „червена боя") 1. Дълга горна дреха от скъп червен плат, който носели царе и високопоставени лица; багреница. 2. *бот.* Морски червени водорасли.

порфи́рен (гр. porphýreos) 1. От порфир. 2. Пурпурен, червен.

порфирогене́т (гр. porphýra „червена боя" и gennáō „раждам") Прозвище на византийски императорски деца, родени в червената зала или приживе на баща си, докато още носел багреница; багренороден.

порцела́н (ит. porcellana) 1. Бяло водонепропускаемо вещество, добивано от каолин и др. примеси, което се отличава с огнеупорност, якост, полупрозрачност; служи за направа на домашни потреби и др. 2. *прен.* Съдове от порцелан.

порцио́н (фр. portion) Пари за храна

на войници, пансионери и др., изчислявани на ден.

по́рция (фр. portion) Определено количество от ястие за едно лице.

поса́д (рус.) 1. Малко градче. 2. В древна Русия — търговски и промишлен център извън градската стена. 3. Предградие.

посесио́н (фр. possession) *юр.* Притежание. Владение.

посе́сия (лат. possessio) Земя, владение на началата на аренда.

посесо́р (лат. possessor) 1. *юр.* Притежател, владелец. 2. Арендатор.

посибили́зъм (фр. possibilisme от лат. possibilis „възможен“) Опортюнистическо направление в социалистическото движение във Франция в края на XIX в., което било против марксисткото крило, а за „възможното“ сътрудничество с буржоазията; продавало интересите на работническата класа.

посибили́ст (фр. possibiliste) 1. Привърженик на посибилизма. 2. Общоделец.

пост (фр. poste) 1. Едно или няколко лица, поставени на определено място за охрана, наблюдение или с друга задача. 2. Мястото, от което или което се пази и наблюдава. 3. Отговорна административна длъжност.

постаме́нт (лат. postamentum) 1. Каменна, бетонна или от друг материал поставка, която служи за основа на паметник, колона, статуя и др.; поставка, подножие. 2. Основа на сграда от набити в земята пилони.

постдати́рам (лат. post „след“ и *датирам*) Поставям по-късна дата от действителната; ср. антидатирам.

постембриона́лен (лат. post „след“ и embryonālis „зародишен“) Който се отнася до следзародишно развитие на организъм.

постлю́д(ия) (лат. post „после“ и ludo „свиря“ през фр.) *муз.* Допълнителна част към музикално произведение, най-често инструментално заключение след пеене; ср. прелюдия.

постпозити́вен (лат. postpositīvus) *грам.* Който се поставя след думата, напр. членът в български език.

пост-реста́нт (фр. poste restante) 1. Писмо без точен адрес, което остава в пощата до потърсване от адресата. 2. Гише в пощата, където се пазят и дават такива писма.

постскри́птум (лат. post scriptum „писано после“) Прибавка в края на писмо след подписа (означава се с П. П. или латинските букви P. S.).

постпостскри́птум (лат. post и *постскриптум*) Втора прибавка след подписа в писмо (P. P. S.).

постула́т (лат. postulātum „необходимо“) Положение, приемано без доказване за една от изходните предпоставки на дадена научна теория; ср. аксиома.

постули́рам (от лат. postulo) Признавам за необходимо, приемам за изходно положение.

постфа́ктум (лат. post factum „след направеното“) След това, което вече е станало; късно.

постфи́кс (лат. post „след“ и fixus „закрепен“) *езиков.* Наставка.

по́та (фр. pot „гърне“ от к. лат. pottum) Огнеупорен съд за пренасяне и разливане на разтопен метал при леярството.

потамоло́гия (гр. potamós „река“ и lógos „наука“) Дял от хидрологията, който изучава речните води.

пота́ш (англ. potash от pot „гърне“ и ashes „пепел“) Калиев карбонат, бяло хигроскопично, лесно разтворимо във вода кристално вещество, което се получава от дървена пепел и др.; употребява се при сапуноваренето, стъклопроизводството и др.

потента́т (лат. potentātus „върховна власт“) Владетел; велможа.

потенциа́л (от лат. potentia „сила“, „възможност“) 1. *физ.* Величина, която характеризира състоянието на електрично, магнитно, притегателно или друго силово поле в дадена точка. 2. Съвкупност от средства, условия и възможности за извършване, запазване или поддържане на нещо; степен на сила, възможност.

потенциа́лен (лат. potentiālis „възможен“) 1. Който съществува в потенция; възможен. 2. Който не се проявява, скрит. 3. *грам.* Възможен,

условен. 4. *прен.* Предполагаем, допустим.

потенциомéтър (лат. potentia „сила" и гр. métron „мярка") 1. Уред за измерване на напрежението между полюсите на източник на ток или на съпротивлението в една верига. 2. Реостат, включен по схемата на делител на напрежението, с чиято помощ може да се регулира напрежението в една верига от нула до най-голямата стойност на напрежението в мрежата.

потенцѝране (от лат.) *мат.* Намиране число по даден негов логаритъм.

потéнция (лат. potentia) 1. Възможност, способност. 2. Сила, жизнена или производителна сила, скрита сила.

потéрна (фр. poterne) Тайна врата на укрепление.

потѝр (гр. potêrion „чаша") 1. *църк.* Високодънна чаша от скъпоценен метал за причастие. 2. Чаша.

потомáния (гр. pótos „пиене" и mania „лудост") Болезнена страст за пиене.

потпýри (фр. pot-pourri „яхния от няколко вида месо, зарзават и миризми") 1. Музикално произведение, което обединява популярни мелодии от оперни, оперетни и балетни номера или народни песни, танци, фрагменти от кинофилми и др. 2. *прен.* Смесица.

потýри (тур. potur) Вид широки горни мъжки панталони с голямо дъно и тесни крачоли.

пóща (от лат. posita „поставена") 1. Държавно учреждение за обработка и доставяне на писма, леки пратки, пари, телеграми и др. 2. Препращане, доставяне чрез това учреждение. 3. Доставяните по пощата писма, списания и др.; кореспонденция. 4. Зданието, в което се помещава такова учреждение. 5. Пощенска кола.

пощальóн, пощалиóн (от фр. postillon през рус. почтальон) Пощенски служещ, който разнася или пренася писма.

прагматѝзъм (гр. prâgma „дело", „работа", „практика") 1. Субективно-идеалистическо направление във философията, което отрича обективното съществуване на истината и признава за истина само това, което дава практически полезни резултати. 2. Теория за историческото познание, която разглежда историята като низ от факти в последователна и причинна връзка, но без да ги обяснява от гледище на общите исторически закони.

прагматѝк, прагматѝст (гр. pragmatikós) 1. Последовател на прагматизма. 2. Историк, който се придържа към прагматизма при излагане на историческите факти.

прагматѝчен, прагматѝчески (гр. pragmatikós) 1. Който се отнася до прагматизма. 2. Който излага събитията в тяхната външна зависимост или се основава на такова изложение. 3. Основан върху опита; практически.

прáзем (гр. prásinos „зеленикав като праз") Зеленикав прозрачен полускъпоценен камък.

празеодѝм (гр. prásinos „зелен като праз" и didymos „двоен") Химически елемент със знак Pr, пореден номер 59, ат. тегло 140,07; метал с жълтозелен цвят.

прайскурáнт (нем. Preiskurant „текуща цена") 1. Справочник за видовете стоки с цените; ценоразпис. 2. Списание с модели.

пракрѝти (инд.) Средноиндийски народни говори (в противоположност на санскрит, литературния език).

прáксан (гр. от гл. prátto „върша") Опитен.

практѝк (гр. praktikós „деятелен" Който е добил голям опит в своята специалност благодарение на практика.

прáктика (гр. praktikê) 1. Целесъобразна съзнателна дейност на обществото за изменение на природата в процеса на труда, на общественото производство и на общественото битие и съзнание. 2. Прилагане на придобити теоретически знания в действие. 3. *прен.* Умение и опитност да се прилагат знания в работа. 4. Систематически организирана работа на учащи се за прилагане на знания в живота, в производството и т. н. 5.

Работа в съответна област за поминък.

практикáнт (от гр.) 1. Лице, което се учи да прилага в действие придобити теоретични познания. 2. Лице, което е достигнало успех в някоя област по пътя на практиката.

практикýвам (от гр.) 1. Уча се да прилагам в действие придобити теоретични знания; стажувам. 2. Упражнявам занаят или професия.

прáктикум (гр. praktikós през лат.) 1. Учебни занимания за прилагане в действие на получени знания при лекции и др. 2. Мястото, където се провеждат тези занимания.

практицúзъм (от гр. praktikós) 1. Делово, трезво, практическо отношение към работата. 2. Умение да урежда човек своите работи, обикновено с тесен и ограничен поглед. 3. Даване преднина на практиката пред теорията.

практúчен (гр. praktikós) 1. Който има добра практика; похватен, опитен, сръчен, съобразителен. 2. Който е лесен за извършване и за използуване в работа; удобен. 3. Който умее да използува обстоятелствата и да се ориентира в заобикалящата го обстановка.

практúчески (гр. praktikós) Който се отнася до практиката; делови, годен за работа.

пралúна (фр. praline) Захаросан бадем.

праматáр (от гр. prâgma „работа") Търговец на дребни неща по села и панаири.

прáнгаджия (от тур.) 1. Затворник. 2. *прен.* Престъпник.

прáнги (тур. pranga от ит.) Вериги, окови.

прáпорчик (рус.) *остар.* Първи офицерски чин в руската царска армия; ср. подпоручик.

преамбю́л (фр. préambule от лат. praeambulus) Увод към важен международен договор, който разяснява повода, обстоятелствата и целта на издаването на документ.

пребéнда (лат. praebenda „което се дължи") *църк.* 1. Възнаграждение за извършена треба на католическо духовно лице 2. Недвижими владени на църкви и манастири.

превалúрам (лат. praevaleo „силен съм" Имам предимство, преобладавам.

превантúвен (фр. préventif от лат. praeventus) 1. Предпазен, предохранителен. 2. Който предваря, предварителен; който предотвратява или предупреждава.

превантóриум (лат. praevantorium) Лечебно заведение за деца, предразположени към дадена болест, за да се предпазят от разболяване.

превéнция (лат. praeventio) Предупреждение.

прегнáнтен (нем. prägnant от лат.) Ясен, изразителен, стегнат.

предестинáция (лат. praedestinatio) Предопределение, съдба.

предестинúрам (лат. praedestino) Предварително установявам, предопределям.

предетерминáция (лат. praedeterminatio) Предопределеност; ограниченост.

предетерминúзъм (от лат.) Догма з ограниченост и предопределение н волята.

предикáт (лат. praedicātum) 1. В логиката — логическо сказумо, т. е. това, което в съждението се казва за предмета на съждението, напр. в съждението „птицата хвърчи" думата „хвърчи" е предикат. 2. *грам.* Сказуемо.

предикатúвен (лат. praedicatīvus) 1 Който се отнася до предикат, съдържащ предикат. 2. *грам.* Който се явява като сказуемо.

предикáция (лат. praedicatio) 1. *грам.* Определяне и разкриване съдържанието на субекта чрез предикат. 2. Установяване на сказуемната връзка между частите на изречението. 3 Проповед.

предикáтор (лат. praedicātor). Проповедник.

предилéкция (лат. praedilectio) *юр.* Явно предпочитане.

предиспозúция (лат. praedispositio) Предразположеност.

преекзистéнция (лат. prae „пред" и existentia „съществуване") *рел.* Учение

за съществуването на душата преди раждането на човека.

презвйтер (гр. presbýteros) Свещеник.

презвйтера (от гр.) Съпруга на свещеник.

презвитериа́н(ец) (от гр.) Протестант, който отрича епископското служене и признава само свещенството.

презвитериа́нство (от гр.) Протестантско учение, което отрича епископа и признава само свещенството.

пре́зенс (лат. praesens) *грам.* Сегашно време.

презе́нт (лат. praesens, entis „настоящ") Подарък, наличен дар, приношение.

презентабйлен (от фр. présentable) Представителен.

презента́нт (лат. praesentans, antis) *юр.* Предявител (на полица).

презента́ция (лат. praesentatio) *юр.* Предявяване (на полица).

презентйрам (от лат.) 1. Поднасям дар. 2. Предявявам (полица).

презерватйв (фр. préservatif от лат. praeservo „предпазвам") *мед.* Гумен предпазител от зараза или забременяване при полов акт; ср. капот, кондом

президе́нт (лат. praesidens, entis) 1. Държавен глава, председател на република. 2. Председател на министерски съвет. 3. Председател, ръководител.

президе́нтски (от лат.) Който се отнася до президент.

президе́нция (лат. praesidentia) *остар.* Област в Индия.

презйдиум (лат. praesidium) 1. Избрано тяло, което ръководи конгрес, събрание, заседание. 2. Ръководещ орган на организация, на учреждение. 3. Върховен орган на държавна власт. 4. Зданието, в което се помещава канцеларията на такъв орган.

презумйрам (лат. praesūmo) Допускам предварително, предполагам.

презумптйвен (лат. praesumptivus) Предварително посочен, допуснат.

презу́мпция (лат. praesumptio) 1. Предположение, което се основава на вероятни предпоставки. 2. *юр.* Признаване на факт за юридически достоверен, докато не бъде доказано обратното.

преконизйрам (фр. préconiser от лат. praeconius „хвалител") Препоръчвам настойчиво; хваля, величая.

прела́т (лат. praelātus „предпочитан") Висш духовен сановник от католическата или англиканската църква.

прелату́ра (лат. praelatura) *църк.* 1. Длъжност и звание на прелат. 2. *събир.* Прелатите при папския двор.

прелимина́рен (лат. prae „преди" и limen, inis „начало") Предварителен.

прелимина́рии (лат. praeliminarius) пол. Предварителни преговори за мир или предварителни споразумения за мир.

прелю́д(ия) (фр. prélude от лат. prae „преди" и ludus „игра") 1. *муз.* Увод, встъпителна част в многочастно музикално произведение. 2. *муз.* Кратка инструментална пиеса, обикновено с еднообразен ритмичен строеж, която разкрива едно настроение или един образ. 3. *прен.* Увод, въведение, встъпление на голяма историческа или политическа драма.

премедика́ция (лат. prae „пред" и medico „лекувам") *мед.* Предварително употребяване на лекарства за подготовка на болен да приеме наркоза.

премиа́лен (от лат. praemium „награда") 1. Който се отнася до премия, свързан с премия. 2. Който се явява като награда.

премие́р (фр. premier „пръв") 1. Министър-председател. 2. *театр.* Пръв артист.

премие́ра (фр. première) Представление, което се изнася за пръв път изобщо или през даден сезон.

премйрам (от лат. praemium „награда") Награждавам с премия, отличавам с награда, награждавам.

премйса (лат. praemissum „пратено напред") В логиката — предпоставка.

прѐмия (лат. praemium) 1. Награда за прояви, заслуги, някакви постижения и общественополезна дейност. 2. Награда за най-добро произведение или работа при провеждане на състезание или изложба. 3. Допълнително възнаграждение на работници

за преизпълнение на план. 4. Парична сума, която се дава от някои държави за износ на някои стоки. 5. Обезщетение при промяна на уговорени условия. 6. Разликата между борсовата и номиналната стойност на ценните книжа. 7. Парична вноска по застрахователна полица. 8. Безплатна притурка към купена стока или безплатно приложение към списание. 9. Печалба от лотариен билет.

препара́нт (лат. praeparans, antis) Който приготвя препарати.

препара́т (лат. praeparātus „приготвен от по-рано") 1. Част от животински или растителен организъм, приготвена за изследване и наблюдение. 2. Вещество, приготвено за химическо изследване. 3. Химически продукт, приготвен за продаване. 4. Лекарство, което е приготвено във фармацевтичен завод в готов вид за продаване.

препара́тор (лат. praeparātor) 1. Който се занимава с приготвяне на препарати. 2. Лице, което препарира животни и птици. 3. Сътрудник в лаборатория, опитна станция и др.

препара́ция (лат. praeparatio) 1. Предварително приготвени материали за наблюдение, изследване или обучение. 2. Предварително извадени думи на текст от чужд автор, обикновено за улеснение на учащи се.

препари́рам (от лат. praeparo) 1. Приготвям препарат за изследване. 2. Приготвям тяло на животни и птици за запазване в естествен вид.

прерафаели́зъм (от лат. prae „преди" и собс.) Английска школа в живописта, основана от Джон Ръскин през средата на миналия век, която подражава на италианското изкуство преди Рафаело (1483—1520).

прериа́л (фр. prairial от prairie „ливада") Деветият месец от френския революционен календар от 1793 г. (20—21 май — 19—20 юни).

пре́рия (фр. prairie „ливада") Обширна степна равнина, покрита с буйна трева, в Северна Америка.

прерогати́в (лат. praerogatīvus) 1. Преимущество, предимство, изключително право. 2. Привилегия на държавен глава или на държавни органи.

пре́са[1] (фр. presse от лат. presso „натискам") 1. Уред, машина или механизъм за изработване на предмети чрез натискане, налагане. 2. Приспособление за попиване на мастило чрез натискане на попивателна хартия; ср. преспапие (2). 3. *сп.* Засичане на един играч от двама играчи на противниковия отбор.

пре́са[2] (фр. presse) 1. Печатарска машина. 2. *прен.* Съвкупността от периодичния печат; периодичен печат (вестници и списания).

пресбио́пия (гр. presbýs „стар" и ops „поглед") *мед.* Старческо далекогледство.

пресби́т (от гр. presbýs „стар") Лице, което не вижда ясно на малко разстояние; далекоглед.

пресбю́ро (нем. Pressbüro от фр. presse и bureau) Служба по печата.

пресеа́нс (фр. préséance) Право на по-първо място; старшинство.

преси́рам = пресувам.

пресконфере́нция (англ. press-conference от фр.) Среща на отговорно лице с представители на печата за осветляване на някой важен политически или обществено-актуален въпрос.

прескриби́рам (от лат. praescrībo) Предписвам.

прескрипти́в (лат. praescriptīvus) *грам.* Глаголна форма за предаване на силна заповед.

прескри́пция (лат. praescriptio) Предписание.

преспапие́ (фр. presse-papiers) 1. Тежест за поставяне върху книжа да не се пръскат. 2. Преса за попиване на мастило.

прести́ж (фр. prestige) Добро име, влияние, почит, авторитет.

пре́сто (ит. presto „бързо") *муз.* 1. Много бързо. 2. Музикално произведение или част от музикално произведение, което трябва да се изпълни в много бързо темпо.

пресу́вам (фр. presser) Натискам, притискам с преса; прекарвам през преса.

пресфóрма *(преса и форма) техн.* Шлифована и закалена стоманена форма, в която се пресуват пластични маси под високо налягане и висока температура; стоманен калъп.

пресшпáн (нем. Preßspan) Вид тънък и лъскав плътен картон с големи електроизолационни качества.

претéкст (лат. praetextus) Причина, посочена за формално оправдание; повод, предлог.

претендéнт (лат. praetendens, entis) Лице, което се домогва до нещо; кандидат (за престол, за длъжност).

претендúрам (лат. praetendo) 1. Предявявам право за нещо, домогвам се до нещо. 2. Приписвам си някакво качество, искам да ми се признаят някои качества.

претенциóзен (фр. prétentieux, euse от лат.) 1. Взискателен, придирчив. 2. Високомерен; прекалено изискан.

претенциóзност (от лат.) 1. Взискателност. 2. Самомнение.

претéнция (лат. praetentio, фр. prétention) 1. Предявяване на право на нещо, домогване до нещо, за което лицето смята, че има право. 2. Стремеж да се признаят заслуги, способности, постижения. 3. Високомерие, надменност. 4. *юр.* Иск, жалба.

претéритум (лат. praeteritum) *грам.* Минало време (общо наименование за миналите времена).

прéтор (лат. praetor) *ист.* В древния Рим — висш съдебен чиновник, управител на провинция.

преториáнец (лат. praetoriānus) 1. Войник от охраната на претор, а по-късно от императорската гвардия, която играла роля при сваляне и качване на императорите. 2. *прен. мн. ч.* Наемна войска, която служи за опора на насилническа власт.

претóрия (лат. praetorium). 1. В древния Рим — съдилище, канцелария на претор. 2. Във Византия — затвор.

префасонúрам (от фр. façonner) Преправям, давам друга форма, видоизменям.

префéкт (лат. praefectus „началник") 1. В древния Рим — редица важни административни и военни длъжности; управител на префектура. 2. Във Франция и други страни — висш правителствен чиновник в департамент, провинция и окръг; градоначалник.

префектýра (лат. praefectūra) 1. Длъжност и звание на префект. 2. Здание, в което се помещава канцеларията на префект. 3. Област, управлявана от префект. 4. Административна единица, въведена от Константин Велики (274—337 г.).

преферáнс (фр. préférence „предпочитане") Игра на карти с трима или четирима души.

преференциáлен (от лат. praeferens „предпочитащ") Който е за предпочитане; който има предимство.

преферéнция (лат. praeferentia) 1. Предпочитане, преимущество. 2. Право на избор, право да се предпочете нещо.

префúкс (лат. praefixus от prae „пред" и fixus „прикрепен") 1. *грам.* Представка. 2. *фин.* Предсрочно плащане на полица.

префúнен (от фр. fin) 1. Направен изящен или станал изящен; деликатен, нежен, фин. 2. Достигнал до голямо съвършенство, изтънчен (често в отрицателен смисъл).

преформúзъм, преформáция (лат. prae „пред" и forma „вид") Най-старото учение в биологията, според което в половите клетки се намирали всички части и органи на бъдещия организъм в умален вид, а развитието е само развиване на тези зачатъци и не носи характер на преобразуване.

прецедéнт (лат praecedens, entis „идващ напред" „предшестващ") 1. Постъпка или случай от миналото, който може да служи за пример или оправдание на нови случаи. 2. *юр.* Решение на съд или държавен орган, което става образец за решаване на подобни въпроси.

прецéптор (лат. praeceptor) Наставник.

прецéсия (лат. praecessio „предхождане") 1. *астр.* Настъпване по-рано на есенното и пролетното равноденст-

вие. 2. *техн.* Равномерно въртене на тяло около ос, която описва равномерно кръгов конус; ср. жироскоп.

прецизен (фр. précis) Точен, изискан.

прецизирам (фр. préciser) Установявам с точност, напълно уточнявам.

прецизност (от фр.) Точност.

прециозен (лат. pretiōsus) 1. Пищен, богат. 2. *прен.* Надут, превзет.

преципитат (лат. praecipitātus „свален") *хим.* 1. Утайка при химическа реакция. 2. Изкуствен фосфорен тор, който се състои предимно от калциев фосфат.

преципитация (лат. praecipitatio „сваляне") Пресичане, съсирване на колоидални разтвори (мляко, яйчен белтък и др.).

преципитини (от лат. praecipito „свалям") Особени белтъчни вещества в кръвния серум, които дават утайка при имунизация.

преюдициален (лат. prae „пред" и iudicium „съд") *юр.* Който предхожда решение на въпрос в съда.

Приап (гр. Priápos) 1. Бог на плодородието и размножаването в древногръцката митология. 2. *прен.* Сладострастник.

приапизъм (от собс.) *мед.* 1. Сладострастие. 2. Болезнена ерекция поради заболяване на гръбначния и главния мозък.

приапея (гр. Priapéia) 1. Химн в чест на Приап. 2. Празник в чест на Приап. 3. *прен.* Лекоправно стихотворение.

прибой (рус.) Разбиване на океанските или морските вълни в бреговете на водоемите.

приват-доцент (нем. Privatdozent от лат. privatim „частно" и docens, entis „обучаващ") Нещатен доцент, който получава възнаграждение за всяка прочетена лекция (хоноруван доцент) или не получава възнаграждение (нехоноруван).

приватен (лат. privātus) Частен, неофициален; незадължителен.

привативна частица (от лат. privativus) *грам.* Неделима представка, която означава, че съдържащото се в основната дума значение се отрича, липсва; отрицателна частица (анархия — безначалие, анормалия — неправилност).

привилегировам (от лат. privilegium) Давам изключително право, давам предимство.

привилегия (лат. privilegium от privus „извън" и lex, legis „закон") 1. Изключително право, предимство, преимущество. 2. *юр.* Призната от закона облага на едно вземане, което се удовлетворява преди всички други.

приз (фр. prix) *сп.* Награда на победител в състезание.

приза (фр. prise) *воен.* 1. Пленен неприятелски или контрабандиращ кораб през време на война. 2. Пленено морско имущество, което става собственост на победителя.

призма (гр. prísma от príō „разрязвам") 1. *геом.* Многостен, на който две стени, наречени основи, са еднакви успоредни многоъгълници, а околните стени са успоредници. 2. *физ.* Всяко еднородно тяло, ограничено от няколко пресичащи се плоскости, което пречупва светлинния лъч и го разлага на съставните му цветове: оптическа призма. 3. *прен.* Гледище, становище.

призматичен (от гр.) 1. Който се отнася до призма, който има форма на призма. 2. Снабден с призма.

призматоид (гр. prísma и éidos „вид") *геом.* Многостен с успоредни многоъгълни основи и странични стени от триъгълници или трапеци.

призов (от фр.) *юр.* Който се отнася до приза, който урежда въпроси, свързани със залавяне и унищожаване на неприятелски плавателни съдове през време на война.

приклад (рус.) 1. Разширената част на ложето на пушка, която се опира на рамо при стрелба. 2. Помощни материали за изработване на нещо.

прикя (гр. proikéia „за в къщи") Зестра, чеиз.

прим (лат. primus) 1. Пръв. 2. *мат.* Знак горе встрани на алгебрична величина (a′).

прима (ит. prima „първа") 1. *муз.* Пър-

вата степен в диатоничната гама. 2. Интервал, образуван от два тона, лежащи на една и съща степен, т. е. два тона с еднакво наименование, напр. до—до, до—до диез; до — до бемол. 3. Първата струна на цигулка, чело и др. 4. Лице или инструмент, който свири първа партия в ансамбъл. 5. *прен.* Нещо много хубаво, първо качество; п р и м а б а л е р и н а — балерина, която изпълнява първи роли; п р и м а в и с т а — свирене, солфежиране (пеене) без предварително проучване, от пръв поглед.

примадо́на (ит. prima donna) Оперна певица, която изпълнява първите роли; най-добрата певица в един състав.

при́мас (лат. primas „първенствуващ") Архиепископ на старинна катедра в католическата и англиканската църква; архиепископ.

прима́т (лат. primātus) *църк.* 1. Първенство, главенство. 2. =примас.

прима́ти (лат. primātes) *зоол.* Най-висшите от бозайниците (полумаймуни, маймуни и човек).

приматоло́гия (лат. primātus и гр. lógos „наука") Дял от зоологията, който изучава приматите.

примикю́р (к. лат. primicerius през ср. гр.) 1. *църк.* Висш църковен сановник при вселенската патриаршия. 2. Висш държавен чиновник при двора на византийския император, който се грижел за церемониите.

примити́в (лат. primitīvus) 1. Първобитна вещ; явление, което е просто в сравнение с по-късни форми на своето развитие. 2. Произведение на изкуството от по-ранна епоха със сравнително слабо развита техника.

примити́вен (лат. primitīvus „първобитен") Първобитен, прост.

примитиви́зъм (от лат.) 1. Направление в изкуството, което създава художествения образ чрез прийоми на първобитното изкуство и проста техника. 2. Опростен подход към сложни въпроси.

примити́вност (от лат.) 1. Първобитност. 2. Простота.

при́мула (лат. primula) *бот.* 1. Иглика. 2. Декоративно цвете от рода на игликата с кичести, обикновено червени цветове.

при́мус (лат. primus „пръв") Прибор за готвене и нагряване, който има резервоар за течно гориво и помпа (името си получил от най-сполучливата марка за такива прибори).

принц, принце́са (от лат. princeps „пръв") Титла на член от владетелски дом; княз, княгиня.

при́нцип (лат. principium „основа") 1. Ръководно начало в живота; убеждение. 2. Основно начало, изходно положение на наука, учение и подобни.

принципа́л (лат. principālis) *муз.* Основният регистър на орган (оргел).

принципа́т (лат. principātus) Политическа система в древния Рим през I в. пр. н. е. до II в. от н. е., който се явява като преход от републиката към империята и се характеризира с разделяне на властта между сената и императора, който фактически управлявал лично, но формално се наричал пръв (princeps) между равни.

при́нципен, принципиа́лен (лат. principiālis) 1. Основен, съществен, който е съобразен с някой принцип. 2. Който в действията и постъпките се придържа към своите принципи и убеждения.

при́ор (лат. prior „пръв") Настоятел на католически манастир; игумен.

приорите́т (нем. Priorität от лат. prior „пръв") Първо място по време, първенство; предимство.

притане́ум (гр. prytanéion през лат.) 1. Обществена сграда, в която са живеели магистратите и се пазел свещеният огън в древна Гърция. 2. Съдилище в древна Атина.

прифи́кс (фр. prix fixe) Определена цена.

про́ба (к. лат. proba от probo „изпитвам") 1. Изпитване, проверка на качество; опит. 2. Част от нещо, взета за изследване и анализ. 3. Определена химическа реакция за установяване на химическо или химико-физическо свойство на вещество или да

се установи присъствие в него на някой елемент или съединение. **4.** *спец.* Тегловното съдържание на благороден метал в сплави, изразено с число. **5.** Мерене на дреха при шиене. **6.** *прен.* Качество.

пробабили́зъм (от лат. probabilis „вероятен") Идеалистическо философско учение, според което човек не може да достигне абсолютната истина и пълно познание и затова трябва да се задоволява с вероятности; ср. агностицизъм.

про́бвам (от лат. probo) Правя проба; опитвам, изпитвам.

про́бен (от лат. probo) **1.** Който служи за изпитване на качество. **2.** Който се прави за опит; опитен; пробен камък — камък за изпитване на благородните метали; *прен.* случай, по който се съди за качеството на някого или на нещо.

проби́рен (от лат. proba „изпитване") Предназначен за определяне пробата на сплав.

проби́рер (нем. Probierer от лат. proba „изпитване") Специалист, който определя количеството на благороден метал в една сплав.

пробле́м(а) (próblēma) **1.** Теоретичен или практически въпрос, който чака разрешение; научна или обществена задача, чието разрешение налага изследване. **2.** Неразрешен въпрос, спорен въпрос.

проблема́тика (гр. problēmatiké) Съвкупност от въпроси за разрешаване в една област.

проблемати́чен (гр. problēmatikós) Съмнителен, малко вероятен.

пробст (нем. Probst от лат. praepositus „началник") Главен протестантски пастор.

провербиа́лен (лат. proverbialis) *литер.* Който е станал поговорка, пословичен.

прове́рбиум (лат. proverbium) Поговорка, пословица.

провиа́нт (лат. pro „за" и via „път", нем. Proviant) Продоволствие, храна.

провиденциа́лен (лат. providentiālis) *рел.* Приписван на провидението; предопределен, съдбовен.

провиденциали́зъм (от лат. provideo „предвиждам") Религиозно идеалистическо направление във философията, което обяснява историческите събития като проява на волята на провидението (на бога).

провиде́нция (лат. providentia) *рел.* Провидение.

прови́зии (лат. provisio „грижа") Хранителни припаси, съестни продукти.

провизио́н (фр. provision от лат. provideo „предвиждам") *търг.* **1.** Комисионно възнаграждение на посредник при сключване на сделка. **2.** Сумата, с която издател на полица разполага.

провизо́р (лат. provīsor „предвиждащ", „грижещ се от по-рано") **1.** Директор на лицей във Франция. **2.** *остар.* Звание, което дава право за фармацевтическа практика и управление на аптека.

провизо́рен (лат. provisorius) **1.** Временен. **2.** Предполагаем. **3.** Предварителен.

провизо́риум (лат. provisorium) Временно положение.

провинциа́лен (лат. provinciālis) **1.** Който се намира в провинцията, който е извън столицата. **2.** Свойствен на провинцията.

провинциали́зъм (от лат.) **1.** *езиков.* Дума или обрат в речта, които се употребяват в отделни области и не принадлежат към литературния език; диалектна дума. **2.** Местна битова особеност.

провинциали́ст (от лат.) **1.** Който е роден и живее в провинцията. **2.** *прен.* Който проявява местни битови особености.

прови́нция (лат. provincia) **1.** В древния Рим — завладяна от римляните област извън Италия, управлявана от римски наместник. **2.** Териториална административна област в някои държави. **3.** Всяко населено място в една държава, което е извън столицата. **4.** Местност, отдалечена от голям културен център.

провока́тор (лат. provocātor) **1.** Таен агент, проникнал в революционна ор-

ганизация, за да върши провокация; агент-провокатор. 2. Подстрекател.

провока́ция (лат. provocatio) 1. Предателска дейност на тайни агенти в революционни организации за предаване на полицията решения, планове и видни членове или за насочване дейността на организацията в неправилни пътища. 2. Подстрекателство, предизвикателство с лошо намерение. 3. *мед.* Изкуствено възбуждане.

провоки́рам (от лат. provoco) 1. Умишлено предизвиквам някого с предателска цел; подстрекавам. 2. Предизвиквам събитие. 3. *мед.* Изкуствено предизвиквам болестни явления.

прогимна́зия (гр.-лат. progymnasium) 1. Горен курс на основно училище. 2. Сградата на такова училище.

прогнати́зъм (гр. pro „пред" и gnathós „челюст") *анат.* Изпъкналост на долната лицева част напред.

прогно́за (гр. prógnōsis) 1. Предвиждане на събития, време и др. въз основа на дадени факти; предвиждане. 2. *мед.* Предвиждане за развитието и края на болест въз основа на събраните данни за нейното изминало развитие.

про́грама (гр. prógramma „предписание") 1. План за работа, план за дейност. 2. Изложение на основните положения и цели на политическа партия, обществена организация и др. 3. Кратко изложение на съдържанието на преподавани предмети и дисциплини в учебно заведение, курсове и др. 4. Изброяване номерата на забава, концерт, театър, цирк и др. с имената на авторите на произведенията и с имената на изпълнителите. 5. Кратко съдържание на театрални представления, концерти и др. 6. Сбор от всички кодифицирани операции, необходими за решаване на определена аритметическа, логическа, икономическа и др. задачи с помощта на електронна машина, обработваща информация.

програ́мен (от гр.) Който се отнася до програма.

програми́ст (от гр. prógramma) Лице, което изготвя програми за електронна машина, обработваща информация.

прогре́с (лат. progressus) 1. Движение напред, усъвършенствуване при развитие; напредък, преуспяване. 2. Развитие на нещо в по-добро; подобрение.

прогреси́вен (лат. progressīvus) 1. Който помага на общественото развитие, води към съвършенство, съдействува на прогреса; напредничав. 2. Който постепенно се увеличава или усилва.

прогреси́вност (от лат.) Стремеж към напредък, развитие напред; напредничавост.

прогреси́рам (от лат. progredior) 1. Напредвам, усъвършенствувайки се; преуспявам. 2. Усилвам се, увеличавам се.

прогреси́ст (фр. progressiste от лат.) *остар.* Член на партия, която се нарича прогресивна.

прогре́сия (лат. progressio „движение напред") 1. *мат.* Редица от числа или величини, които се увеличават или намаляват по определено правило; аритметическа прогресия — прогресия, при която към предишното число се прибавя или изважда едно определено число (1, 4, 7, 10 и т. н.); геометрическа прогресия — прогресия, при която следващото число се получава от предидещото чрез умножаване или деление с едно постоянно число (2, 6, 18 и т. н.). 2. Постепенно и непрекъснато увеличение. 3. *муз.* Повтаряне на мотиви.

продикта́тор (лат. prodictātor) Заместник на диктатор в древния Рим.

продро́м (гр. pródromos „предтеча") 1. *мед.* Предварителни симптоми, предвестник на болест. 2. *църк.* Предтеча, особено за Йоан Кръстител.

проду́кт (лат. productus „произведен") 1. Предмет или материал, който се получава в резултат на човешкия труд; произведение. 2. *прен.* Последица, резултат, следствие. 3. *хим.* Вещество, получено по химически или друг начин от друго вещество. 4. *мн.ч.* Произведения на селското стопанство и хранителната индустрия за хра-

на; съестни припаси; готова храна.
продуктѝвен (лат. productīvus) 1. Производителен, плодотворен. 2. Който дава производство, покриващо или надхвърлящо разходите; доходен. 3. *прен.* Плодовит.
продýкция (лат. productio) 1. Производство. 2. Продуктите, произведени за определено време от цялото народно стопанство, от негов клон или от отделно лице. 3. *прен.* Произведения на лично творчество. 4. Представяне пред публика на резултатите от известна дейност, изнасяне програма.
продуцéнт (лат. producens, entis) 1. Производител. 2. Страна, която произвежда стока.
продуцѝрам (от лат. prodūco) 1. Произвеждам; създавам, творя. 2. Изнасям, изпълнявам художествено произведение пред публика.
проéдър (гр. próedros „председателствуващ") *ист.* Титла на дворцов сановник във Византия.
проéкт (лат. proiectus „хвърлен напред") 1. Разработен план за постройка, машина и др. 2. Предварителен текст на нещо. 3. Намерение, план.
проектáнт (лат. proiectans, antis) Лице, което изработва проекти за строежи.
проектѝрам (от лат. proicio „хвърлям напред") 1. Изработвам проект, разработвам план. 2. Възнамерявам, готвя се да направя нещо. 3. *геом.* Изобразявам фигура или предмет в равнина.
проекциóнен апарáт, проéктор (от лат.) Оптически уред за възпроизвеждане върху екран изображения в увеличен вид.
проéкция (лат. proiectio) 1. Изобразяване на тяло или крива повърхнина върху равнина по определен начин; геометрическо изображение на тяло в равнина. 2. *фил.* Отнасяне на получените усещания от човека към предметите, които са ги породили.
прожектѝрам (лат. proicio „хвърлям напред" през фр.) Възпроизвеждам изображения на екран с помощта на проекционен апарат; представям филм.
прожéктор (лат. proiector през фр. projecteur) *спец.* Осветителен уред за изпращане светлина на далечни разстояния.
прожéкция (лат. proiectio през фр. Представяне на осветени образи или филм върху екран.
прожекциóнен = проекционен.
прóза (лат. prosa от proversa oratio „насочена направо реч") 1. Литературно произведение, написано в нестихотворна форма, в немерена реч. 2. Съвкупност от такива произведения на един писател, епоха, народ. 3. *прен.* Всекидневие, еднообразие, което е без полет и красота в живота; делнична обстановка.
прозаѝзъм (от лат.) *литер.* 1. Липса на поетичност в стихотворна реч. 2. Научен или публицистичен израз в художествено произведение. 3. Употреба на думи и словосъчетания от говоримата реч в литературния език.
прозаѝк (лат. prosaïcus) 1. Писател, който пише в проза. 2. *прен.* Човек без възвишено чувство, човек с тесни и ограничени интереси.
прозаѝчен (лат. prosaïcus) 1. Написан в проза; нестихотворен. 2. Свойствен на прозата, пригоден за проза. 3. Непоетичен, лишен от емоционалност. 4. *прен.* Еднообразен, всекидневен; скучен.
прозелѝт (гр. prosēlytos „пришелец") 1. *църк.* Новопокръстен. 2. *прен.* Нов и пламенен привърженик на нещо.
прозелитѝзъм (от гр. prosēlytos „новоприет") 1. *църк.* Стремеж да се привличат последователи на някое вероизповедание. 2. *прен.* Пламенна преданост към новоприети идеи.
прозенхѝма (гр. pros „към" и énchymos „сочен") *бот.* Растителна тъкан от клетки, които са силно удължени, вретеновидни и със заострени краища.
прóзит (лат. prosit „да е полезен") Наздраве!
прозодѝчен (от гр. prosōdía) Който се отнася до прозодията на речта.
прозóдия (гр. prosōdía „напев") 1. Уче-

ние за ударението и за дължината на сричките. 2. Дял от учението за стиха, който се занимава с дължината и краткостта, с ударените (акцентираните) и неударените срички. 3. Сбор от всички езикови елементи, свързани с мелодиката на речта (интонация, ударения, ритъм и др.).

прозопопéя (гр. prosōpopoiia) *литер.* Стилна фигура, при която на неодушевени предмети се приписват качества на лица; олицетворение; ср. персонификация (нивата жадува).

прокáмбий (лат. pro „пред" и *камбий*) Образувателна тъкан в растенията.

прокáт (рус.) 1. Продукти, получени при валцуване, валцувани изделия. 2. Сортова стомана със стандартен профил.

проквéстор (лат. proquaestor) В древния Рим — бивш квестор, който е изпратен в провинция да изпълнява квесторска длъжност.

прокúмен (гр. prokéimenos „предстоящ") Стих в богослужебен текст, който въвежда в съдържанието на това, което предстои да се чете или пее.

проклама́ция (лат. proclamatio „възвание") 1. Тържествено известяване на важно събитие от страна на държавна власт към народа; манифест. 2. Писменият документ, с който става известяването. 3. Агитационен позив.

проклами́рам (от лат. proclāmo) Тържествено обявявам; обнародвам, провъзгласявам.

проклúтика, проклúзис (гр. proklitikós „наклонен напред") *езиков.* Неударена дума, която се произнася заедно със следващата я дума и образува с нея акцентно цяло, напр. *не* искам; ср. енклитика.

прокóнсул (лат. proconsul) В древния Рим — бивш консул, изпратен от сената за управител на провинция.

Прокрýст (гр. Prokroústes) *мит.* Разбойник, който измъчвал жертвите си, слагайки ги на легло, като им отсичал краката, ако са по-дълги от леглото, или разтеглял по-късите крака до размерите на леглото; П р о к р у с т о в о л е г л о (л о ж е) — изкуствена мярка, към която принудително се нагажда нещо.

прóксен (гр. próxenos) 1. В древна Гърция — почетна титла за чужденец, който покровителствувал атински жители в родината си. 2. Натоварено лице от властта да приема чужденци. 3. *прен.* Покровител.

проксимáлен (лат. proximus „най-близък") *анат.* Разположен близо до средната ос на тялото.

прокýра (лат. procūra) 1. *юр.* Даване право на лице да действува от името на учреждение, предприятие и пр.; упълномощаване. 2. Пълномощно за такова право. 3. Възнаграждение за такава работа; комисиона.

прокурáтор (лат. procurātor) 1. В древния Рим — управител на провинция; данъчен агент; управител на императорски поземлени владения от името на императора. 2. Довереник, пълномощник.

прокуратýра (лат. procuratūra) 1. Орган на държавната власт, който се грижи за изпълнение на законите и защищава държавните интереси пред съда. 2. *събир.* Прокурорите.

прокурúст (от лат.) Пълномощник, който сключва всякакви сделки от името на предприятие, обикновено търговско или банково, за сметка на предприятието.

прокурóр (от лат. procūro „грижа се") 1. Длъжностно съдебно лице, което се грижи за правилното приложение на законите. 2. Държавен обвинител в съдебен процес, обвинител.

прокурóрски (от лат.) Който се отнася до прокурор, който принадлежи или е свойствен на прокурор; обвинител; п р о к у р о р с к и п а р к е т — самостоятелна служба в съда, възглавявана от прокурор.

пролáпс (лат. prolapsus) *мед.* Спадане на някой вътрешен телесен орган.

пролегóмена (гр. prolegómena) 1. Дълъг увод към някое изследване. 2. Съвкупност от първоначални познания по една наука.

пролéпсис (гр. prólēpsis „предварително хващане") *литер.* Стилна фигура, при която на един предмет се при-

писват предварително качества, които той ще получи след време.

пролетариа́т (от лат. proletarius „принадлежащ към най-бедната класа") **1.** При капитализма—класата на наемните работници, лишени от средства за производство, живеещи изключително чрез продаване на своята работна сила и експлоатирани от капитала непосредствено в процеса на капиталистическото производство. При социализма социалната природа на работническата класа коренно се променя. Овладявайки средствата за производство, превръщайки ги в обществена собственост и с това унищожавайки пролетарските условия на съществуване, той става класа на труженици в общонародните социалистически предприятия, придобива ръководна роля в обществото. **2.** *ист.* В античното общество — безимотните, лишените от средствата на производство свободни граждани.

пролетариза́ция (от лат.) При капиталистическите условия — неизбежно превръщане на дребните собственици и стокопроизводители (селяни, занаятчии) в пролетарии.

пролетаризи́рам (от лат.) Превръщам дребни собственици и стокопроизводители в наемни работници, в пролетарии, като ги лишавам от средства за производство.

пролета́рий (лат. proletarius от proles „потомък") **1.** Лишен от средствата за производство наемен работник в капиталистическото общество. **2.** *ист.* Беден римски гражданин, който не е роб.

пролифера́ция (лат. proles „потомство" и fero „нося") *биол.* Новообразуване от клетки в организъм чрез деление.

пролифика́ция (лат. proles „издънка" и facio „правя") *бот.* Развитие на орган от друг орган, който вече е завършил своето развитие (цвят от цвят).

про́лог (гр. prólogos) **1.** Встъпителна част на драма, по-рядко на друго литературно произведение, в която се дават кратки сведения за събития, станали преди това, което се излага в драмата; ср. епилог. **2.** В античната литература — встъпление от автора с молба към зрителите да изслушат с внимание пиесата. **3.** В староруската литература — сборник от кратки жития, поучения и размишления за всеки ден от годината.

пролонга́ция (лат. pro „напред" и longus „дълъг", фр. prolongation) Продължение на срок, на действие на договор, полица и др.; отсрочка.

пролонги́рам (от лат.) Продължавам установен срок на договор, полица и др.; отсрочвам.

пролу́вий, пролу́виум (лат. proluvium) Наноси от планински потоци при силен дъжд.

промемо́рия (лат. pro memoria) **1.** Паметна бележка. **2.** *търг.* Книга за записване на търговски операции. **3.** Писмено дипломатическо изложение по някой въпрос. **4.**=некролог.

Промете́й (гр. Prometheús) *мит.* Титан, който дал на хората огъня и ги научил на много изкуства; П р о м е т е е в о г ъ н — неугасващ стремеж към нещо възвишено; дарба, талант.

проми́л (лат. pro mille) Хилядна част от нещо, означава се със знака $^0/_{00}$.

проминéнтен (лат. prominens, entis Който изпъква сред други, който дава тон в нещо; изтъкнат.

промискуитéт (от лат. promiscuus „всеобщ" през нем.) *ист.* Пълна свобода на полови сношения (без спазване на роднински връзки) в първобитното човешко общество преди възникването на семейство и брак; кръвосмешение.

промови́рам, промоци́рам (от лат. promoveo „придвижвам напред") **1.** Давам научна степен. **2.** *прен.* Раздавам дипломи на завършили висше учебно заведение.

проморфоло́гия (лат. pro „вместо" и *морфология*) Учение за видовете симетрия в строежа на животинското тяло.

промо́тор (лат. promōtor) **1.** Лице, обикновено ръководител на висше учебно заведение, което връчва дипломи на завършилите студенти или

на получилите научно звание. 2. *хим.* Вещество, което ускорява известна реакция, без самото то да е катализатор.

промбция (лат. promotio) 1. Даване по тържествен начин научна степен на някого. 2. Раздаване дипломи на завършили висше учебно заведение.

промулгáция (лат. promulgatio „обявяване") *юр.* Обнародване и даване законна сила на някой държавен акт.

промулгúрам (от лат. promulgo) Обнародвам закон или друг държавен акт.

пронáция (лат. pronātus „наведен напред") 1. *анат.* Обръщане, движение напред и навътре; ср. опинация, супинация. 2. *сп.* Положение на въоръжената ръка на фехтовчик с насочена длан към земята.

прóния (гр. prónoia „грижа") 1. Във Византия — отстъпена част от държавни налози в дар на манастир или висш сановник. 2. Дарено от централната власт поземлено имение заради военна или друга заслуга.

прономинáция (лат. pronominatio) *литер.* Заменяне едно име с друго (собствено с нарицателно или обратно — Крез вм. голям богаташ); ср. метонимия.

прононсúран (от фр. prononcé) Който е ясно определен, силно подчертан, отявлен.

пронунциамéнто (ит. pronunziamento) 1. Акт, с който военен отказва да се подчини на законната власт. 2. *прен.* Военен преврат.

пропагáнда (лат. propaganda от propago „разпространявам") Печатно и устно разпространяване и разясняване пред широките маси на идеи, учения, политически теории и др.

пропагандáтор (от лат. propagandātor) Човек, който разпространява някоя идея, който върши пропаганда.

пропагандúрам (от лат. propago) Разпространявам и разяснявам учение, идея и др.; правя пропаганда, занимавам се с пропаганда.

пропагандúст (фр. propagandiste от лат.) 1.=пропагандатор. 2. Партиен работник, който ръководи занятия в политкръжоци.

пропáн (нем. Propan от гр.) Безцветен горлив газ; наситен въглеводород.

пропароксúтон (гр. proparoxýtonon) *езиков.* Дума в гръцки език с остро ударение на третата сричка от края, напр. φιλόσοφος.

пропедéвтика (от гр. propaidéuō „предварително уча") Подготвителен курс за въвеждане в някоя наука, увод.

пропедевтúчески (от гр. propaidéuō „предварително уча") Който излага нещо сбито и ясно като подготовка за по-задълбочено изучаване на дадена наука; уводен, подготвителен.

пропéлер (англ. propeller от лат. propello „прогонвам") Уред за изтласкване на въздух; перка, витло на самолет, на вертолет и др.

пропилéи (гр. propýlaia от pro „пред" и pýlē „врата") 1. Разкошна мраморна стълба с пет входа и колонади от двете страни, която е била вход за Акропола в Атина. 2. Галерия или колонада пред вход; преддверие. 3. Голяма монументална и красиво изработена врата. 4. *литер.* Литературен сборник с характер на антология; антология.

пропилéн (гр. propylén) Газообразен ненаситен въглеводород, който се получава при суха дестилация на много органични съединения.

пропозúция (лат. propositio) 1. Предложение. 2. *сп.* Съвкупност от условия, предвидени за състезание.

прóполис (гр. pro „пред" и pólis „град") Лепливо вещество, с което пчелите замазват входовете на килийките си.

пропорционáлен (лат. proportionālis) 1. Който притежава съразмерност в отделните си части. 2. Който с увеличение или намаление на дадена величина съответно се увеличава или намалява; съразмерен; п р о п о р ц и о н а л н а с и с т е м а — избирателна система, при която броят на избраните лица (мандатите) е пропорционален, съответствува на подадените гласове; ср. мажоритарна система.

пропорционáлност (от лат.) 1. Съразмерност, съразмерна зависимост между две величини, при която изменението на едната предизвиква съответното изменение на другата. 2. Правилно съотношение.

пропóрция (лат. proportio) 1. Съразмерност, определено отношение на частите помежду им и по отношение на цялото. 2. *мат.* Равенство на две отношения (a : b = d : c).

пропрéтор (лат. propraetor) В древния Рим — бивш претор, който е назначен за управител на провинция.

пропулзѝвен (к. лат. propulsīvus) Който подтиква напред.

прорáта (лат. pro rata) Съразмерно, съответна част.

прорéктор (лат. prorector) 1. Бивш ректор. 2. Заместник-ректор.

пророгáция (лат. prorogatio) *юр.* 1. Право на държавен глава да прекратява и отсрочва сесиите на парламента. 2. Продължаване срок за действие (на закон, договор и др.).

просéктор (лат. prosector) 1. Главен асистент по анатомия. 2. Началник на патологическо отделение в болница.

просектýра (лат. prosectūra) 1. Длъжност на просектор. 2. Патологическо отделение в болница.

просеминáр (лат. proseminarium) Семинар за по-малко подготвени; начален, подготвителен семинар.

проскомѝдия (гр. proskomidḗ „приношение“) Оная част от литургията, през която се приготвят хлябът и виното за причастието.

проскрибѝрам (лат. proscrībo) 1. Гласувам за изгонването на някого от отечеството като опасен. 2. *прен.* Изгонвам.

проскрипциóнен (лат. proscriptionālis) Който съдържа имена на лица, обявени като опасни за държавата.

проскрѝпция (лат. proscriptio) 1. В древния Рим — публично осъждане на политически престъпления, обявяване виновните извън законите и изгонването им от отечеството. 2. Списък на лица, обявени извън закона. 3. *прен.* Изгонване.

просóдика, просóдия = прозодия.

проспéкт (лат. prospectus „изглед“, „преглед“) 1. Печатно изложение на плана на някое предприятие или издание. 2. Подробна печатна реклама. 3. Права, широка и дълга улица в големи градове. 4. Театрални декори в дъното на сцената, които дават общ изглед в дълбочина.

проспектѝрам (от лат. prospicio) Проучвам местност с оглед на минералните ѝ залежи.

просперѝрам (лат. prospero „успявам“) Преуспявам, напредвам; благоденствувам.

просперитéт (лат. prosperitas, ātis през нем.) Преуспяване, напредък; благоденствие.

простáта (гр. prostátēs „стоящ напред“) *анат.* Жлеза с външна секреция от мъжката полова система на човека, разположена пред пикочния мехур; пикочният канал минава през предната ѝ част.

простатѝт (гр. prostatitis) *мед.* Възпаление на простатата.

проституѝрам (от лат. prostituo) 1. Тласкан съм в пътя на проституцията; търгувам с тялото си, развратнича. 2. Развалям, покварявам, развращавам. 3. *прен.* Търгувам с убежденията си.

проститýтка (лат. prostitūta) 1. Жена, която търгува с тялото си, развратна жена. 2. *прен.* Покварен, продажен човек.

проститýция (лат. prostitutio „оскверняване“) Търгуване с тялото от страна на жени, принудени да изкарват по този начин прехраната си (характерно явление в капиталистическото общество).

прострáция (лат. prostratio) Угнетено състояние, придружено с пълно отпадане на силите и безразличие.

прóсфора (гр. prosphorā́ „приношение“) Пшеничен хляб, който се употребява при литургия като приношение на безкръвна жертва.

просцéний, просцéниум (гр proskḗnion през лат.) Предната част на сцена; авансцена.

протагонист (гр. от prōtagonistēs от

prôtos „пръв“ и agōn „състезание“) 1. В древния театър — актьор, който изпълнява главна роля. 2. Главно действуващо лице; главен деец.

протáза, протáзис (гр. prótasis) *грам.* Оная част от условен период, която стои на първо място, обикн. условното изречение; ср. аподозис.

протамúни (гр. prôtos „пръв“ и *амин*) Най-простите белтъчни вещества.

протáндрия (гр. prôtos „пръв“ и anḗr, andrós „мъж“) По-ранно развиване на мъжките органи в двуполови растения и хермафродитни животни; ср. протерогиния.

протаргóл (*прот*еин, гр. *árg*yros „сребро“ и лат. *ol*eum „масло“) Съединение на сребро с белтъчни вещества, употребява се като лечебно средство против хрема, очни болести и др.

протежé (фр. protégé от лат. protego) Покровителствувано лице.

протежúрам (фр. protéger, лат. protego) Покровителствувам, закрилям.

протéза (гр. próthesis) 1. Изкуствена част в човешко тяло, която заменя загубена естествена част. 2. *грам.* Прибавяне на звук или сричка в началото на дума.

протеúди (*протеин* и гр. éidos „вид“) Сложни белтъчни вещества, образувани чрез свързване на прости белтъчни вещества (протеини) с небелтъчни вещества (напр. въглерод).

протеúни (от гр. prôtos „пръв“) Прости белтъчни вещества, основна съставна част на клетките на животинските и растителни организми, състоят се от въглерод, водород, азот, кислород и сяра.

протеинотерáпия (*протеин* и гр. therapéia „лекуване“) Лекуване чрез инжектиране на животински или растителни белтъчни вещества в тялото.

Протéй (гр. Prōteus) 1. *мит.* Морско божество, което могло да мени външния си вид по желание. 2. *зоол.* Животно от рода на опашатите амфибии. 3. *прен.* Непостоянен човек.

протéктор (лат. protector) 1. Покровител, закрилник. 2. Предпазител при различни технически съоръжения. 3. *прен.* Поробител, който се представя за покровител.

протекторáт (лат. protectorātus) 1. Форма на зависимост, при която зависимата страна формално запазва държавно самоуправление и администрация, а в действителност е под властта на протектора; прикрито заробване. 2. Държава, която е под властта на протектор. 3. Покровителство.

протекциóнен (лат. protego „покровителствувам“) Покровителствен.

протекционúзъм (от лат.) 1. Икономическа политика в капиталистическите страни, при която се налагат големи мита за вносни стоки, каквито се произвеждат в страната, с цел да се насърчи местното производство, като се създават условия за големи печалби на едрите капиталисти и земевладелци. 2. Система на подбиране на служители чрез протекция.

протекционúст (фр. protectionniste) Привърженик на протекционизма (1).

протéкция (лат. protectio) Покровителство от страна на влиятелно лице; защита.

протерогúния (гр. próteros „по-пръв“ и gynḗ „жена“) *биол.* По-ранно развитие на женските органи в двуполовите растения; ср. протандрия.

протéст (от лат. protestor „възразявам“) 1. Категорично несъгласие, решително изявяване на несъгласие и недоволство от нещо. 2. Писмено възражение срещу съдебно решение, срещу незаконни действия и др. под. 3. Удостоверяване пред нотариуса, че длъжникът по менителница или запис на заповед е отказал да плати дълга в определения срок. 4. *мор.* Официално заявяване от страна на корабен капитан за повреда на кораба или стоката.

протестáнт(ин) (лат. protestans, antis) Последовател на протестантизма.

протестантúзъм (от лат. protestor) Християнско вероизповедание, което се появило по време на Реформацията като протест срещу потисничеството на католическата църква.

протестáнтство=протестантизъм.

протестация (лат. protestatio) *юр.* Възражение.

протестирам (от лат. protestor) 1. Възразявам публично, обявявам се против, изказвам недоволство от нещо. 2. *фин.* Правя заявление пред нотариус за неизплащане на полица.

протисти (гр. prótistos „най-пръв") *биол.* Най-простите едноклетъчни организми.

протисология (гр. prótistos „най-пръв" и lógos „наука") Дял от зоологията, който изследва едноклетъчните организми; ср. протозоология.

протовестиар (гр.-лат. protovestiarius) Висш сановник във Византия и средновековна България, който завеждал царското съкровище.

протогер (гр. prōtógeros) Селски глашатай.

протогиния=протерогиния.

протодякон (гр. prôtos „пръв" и diákonos) Титла за усърдна служба на дякон; пръв дякон.

протозоа (гр. prôtos „пръв" и zōē „животни") *зоол.* Едноклетъчни животински организми.

протозоология (гр. prôtos „пръв", zôon „животно" и lógos „наука") Дял от зоологията, който изучава едноклетъчните организми; ср. протистология.

протойерей (гр. prōtoieréus) Почетна титла на свещеник за усърдна работа.

протококи (гр. prôtos „пръв" и kókkos „зрънце") *бот.* Едноклетъчни водорасли.

протокол (гр. prōtókollon „първо залепено") 1. Официален документ, който съдържа всички изказвания и решения на заседание, събрание и подобни. 2. Документ, с който се удостоверява някой факт, установен със свидетели. 3. Официален акт за нарушение на обществения ред и закон, съставен за привличане на виновните под отговорност. 4. Акт с решения на международна конференция, който има сила на международен договор. 5. Книга за записване на официалните книжа в средните векове; регистър, дневник. 6. Установен начин на отношения при посещение и общуване на дипломатически представители, при тържествени случаи и подобни.

протоколен (от гр.) 1. Който се отнася до протокол, който принадлежи или е свойствен на протокол. 2. *прен.* Точен и кратък, излагащ нещо сбито; сух, формален. 3. Съобразен с протокола, с установения церемониал.

протоколирам (от гр.) 1. Съставям протокол. 2. *прен.* Излагам сухо и кратко като в протокол.

протон (гр. prôtos „пръв") Устойчива елементарна частица, градивен елемент на атома с положителен електрически товар, равен по абсолютна стойност на товара на електрона. Броят на протоните в ядрото е равен на поредния номер на елемента в периодичната система на Д. Менделеев. Ускорени протони могат да предизвикат ядрена реакция.

протонеолит (гр. prôtos „пръв", néos „нов" и líthos „камък") *геол.* Междинна епоха, която е след палеолита и преди неолита.

протоплазма (гр. prôtos „пръв" и plásma „образуване") *биол.* Основно вещество на животинска или растителна клетка във вид на безцветна полутечна маса от белтъчни вещества; тя е носител на жизнените процеси.

протопласт (гр. prôtos „пръв" и plastós „налепен") Най-важната съставна част на клетката, която включва протоплазмата и органоидите.

протопоп=протойерей.

протопрезвитер (гр. prōtopresbýteros „пръв свещеник") Най-горната от трите почетни титли за усърдна работа на свещеник (протойерей, свещеноикономи протопрезвитер).

протопсалт (гр. prōtō sáltēs) Почетно звание, което се дава на отличил се църковен певец.

протоптер(ус) (гр. prôtos „пръв" и pterón „крило") *зоол.* Двойно дишаща африканска риба, която продължава да живее в тината след пресъхването на водата.

протосеваст (гр. prōtosebastós) Висша

дворцова титла във Византия, която била въведена и в българския дворец през XIII и XIV в. Той бил пръв между севастите, които имали финансова, съдебна и военна власт, а били и управители на области и градове.

протосингел (гр. prôtos „пръв" и synkeléuō „съветвам") Помощник на висш духовник (патриарх, екзарх или митрополит), обикновено монах.

протостратор (гр. prōtostrātōr) Византийска титла за началник на страторите — началници на телохранителни отреди, която била въведена и в средновековна България.

прототип (гр. prōtótypon) 1. Първообраз, първоначален образец, оригинал. 2. *литер.* Лице, което е послужило като образец за създаване на литературен тип. 3. *техн.* Първият образец, който служи за модел при производство на нови типове машини, инструменти и подобни.

протрактор (лат. pro „напред" и tractor „влекач") *мор.* Уред, който се употребява за нанасяне корабен курс върху морски карти до една минута точност.

протофит (гр. prôtos „пръв" и phytón „растение") Прост едноклетъчен растителен организъм.

протохипос (гр. prôtos „пръв" и híppos „кон") Изкопаем кон с три пръста.

протуберанси (фр. protubérance от лат. protubero „надувам се") Огромни огнени езици и облаци най-често от светещ водород, които се наблюдават в хромосферата на Слънцето или над нея.

профан (лат. profānus „непосветен") 1. *рел.* Непосветен в тайнствата. 2. *прен.* Невежа в някоя област, непросветен; прост човек.

профанатор (к. лат. profanātor) 1. Осквернител. 2. Лош изпълнител на нещо, неспособен представител на изкуството, който го опошлява.

профанация (лат. profanatio) 1. *църк.* Оскверняване, кощунство, светотатство. 2. *прен.* Непочтително отношение към нещо, което се ползува с всеобщо уважение; оскверняване; неуважение. 3. Проява на невежество, просташко отношение към нещо, опошляване на нещо хубаво.

профанирам (от лат.) 1. Осквернявам, кощунствувам. 2. *прен.* Подбивам установено добро име. 3. Невежествено изпълнявам нещо, опошлявам.

професионален (лат. professionālis) 1. Който се отнася до професия, който принадлежи на професия, който е свойствен или задължителен за една професия. 2. Който е направил някое занимание своя професия.

професионалист (от лат.) Човек, който е направил някое занимание своя професия.

професия (лат. professio) Трудова дейност за изкарване средства за съществуване; занятие.

професор (к. лат. professor) 1. Научно звание, давано на най-квалифициран, изтъкнат преподавател във висше учебно заведение, който ръководи и научноизследователска работа. 2. Научно звание, дадено на изтъкнат научен работник в научно заведение, академия и пр. 3. Лице, което има това звание. 4. В някои други страни — гимназиален учител. 5. *прен.* Човек, който е много опитен в работата си и има големи познания в дадена област.

професура (лат. professūra). 1. Звание и длъжност на професор. 2. *сбб.* Професорите.

профетизирам (гр. prophētéuō) Предсказвам.

профетически (гр. prophētikós) Който предсказва; пророчески.

профил (фр. profil, ит. profilo) 1. Изглед на лице или предмет отстрани. 2. Рисунка или фотография на лице, гледано отстрани. 3. Вертикален разрез на нещо; напречно сечение. 4. Сечение на желязо, мед и други метали в определена форма. 5. Съвкупност от типичните черти на стопанство, на професия, специалност, на техни клонове и подобни. 6. Клон от специалност при висше училище.

профилактика, профилаксия (гр. prophylaktikós) Съвкупност от предпаз-

ни мерки против заболяване, опазване здравето и работоспособността на човека.

профилакти́чен, профилакти́чески (гр. prophylaktikós) Който предпазва, предпазен.

профилакто́риум (лат. profilactorium) 1. Лечебно профилактично заведение за болни с леко заболяване, което се грижи за укрепване на здравето им. 2. Помещение за предпазен ремонт на машини, автомобили и др.

про́филен (от фр.) 1. Който е с определен профил, с определена форма. 2 Който е направен или даден в разрез.

профили́рам (фр. profiler) 1. Определям профил на някой клон в стопанството, на някоя специалност и др. 2. Придавам на нещо правилен профил.

профиломе́тър (*профил* и гр. métron „мярка") Уред за количествена оценка на грапавостта на метални повърхности.

профи́т (фр. profit от лат. profectus) Печалба, придобивка.

профити́рам (от фр. profiter) Печеля, придобивам, извличам полза.

профо́рма (лат. pro „за" и forma „външен вид") За запазване само на външния вид.

прохибити́в (лат. prohibitīvus) *грам.* Форма на глагол, която предава забрана.

прохибити́вен (лат. prohibitīvus) Забраняващ.

прохибициони́зъм (фр. prohibitionnisme от лат.) 1. Възпрепятстване вноса на някои стоки чрез високи мита. 2. Забрана да се внасят спиртни напитки (в Америка до 1934 г.).

прохибициони́ст (от фр.) Привърженик на прохибиционизма.

про́хирон (гр. prócheiros „наръчен") *юр.* Наръчник от закони, издаден от византийския император Василий I (870—878 г.).

прохрони́зъм (гр. pro „преди" и chrónos „време") По-рано датиране на събитие.

процеди́рам (от лат. procēdo) 1. Действувам, постъпвам по определен, установен начин. 2. Постъпвам според изискванията на процедурата.

процеду́ра (от лат. procēdo „напредвам") Задължителен ред от последователни действия при изпълнение на нещо.

проце́нт (лат. procentum „на сто") 1. Стотна част от нещо, предавана със знак %. 2. Възнаграждение, изчислено в проценти, за използуване на чужд капитал; лихва. 3. Доход, печалба, възнаграждение, изчислени върху сто лева.

проце́нтен (от лат.) Който носи печалба в проценти; изчисляван в проценти.

проце́с (лат. processus „напредване") 1. Последователна закономерна смяна в състоянието и развитието на нещо; вървеж, ход; развитие. 2. *мед.* Развитие на болест. 3. *юр.* Установен от закона ред за действията на съд при разглеждане и решаване на съдебни дела; съдебно дело; съдопроизводство.

проце́сия (лат. processio) Многолюдно шествие.

процесуа́лен (лат. processuālis) *юр.* Който се отнася до съдебен процес или който принадлежи на съдебен процес; съдопроизводствен.

прошнуро́вам (от нем. Schnur „връв" през рус.) Прекарвам връв през дупки в канцеларски книжа или листове на книга за запазването им в пореден номер.

прудони́зъм (от собс.) Учение на френския дребнобуржоазен анархист Пиер Прудон (1809—1865 г.), което идеализира обществото на дребните самостоятелни стокопроизводители.

прури́т (лат. prurītus) *мед.* Силен кожен сърбеж.

прюне́л (фр. prunelle) Тънка и много здрава материя от вълна, памук или коприна за мебели, пантофи и др.

псалми́ст (от гр.) 1. Автор на псалми; псалмопевец. 2. = древноеврейският цар Давид.

псалмо́дия (гр. psalmōdia) *муз.* Своеобразен начин за пеене на псалми под формата на мелодична декламация.

псалóм, псалм (гр. psalmós) 1. *рел.* Лирична религиозна песен, поместена в книгата „Псалми“ от Библията. 2. *прен.* Тържествена песен.

псалт (гр. psáltēs) Църковен певец.

псалтéрий, псалтúрион (гр. psaltérion) Древен еврейски струнен инструмент, употребяван и през средните векове.

псалтикúя (гр. psaltikḗ) 1. Източно или църковно нотно пеене. 2. Книга с църковни песнопения по източни ноти.

псалтúр (гр. psaltérion) Книга от Стария завет, която съдържа 150 религиозни лирични песни (псалми), голяма част от които са писани от цар Давид.

псалтúрион=псалтерий.

псамофúти (гр. psámmos „пясък“ и phytón „растение“) Растения, които виреят на пясъчна почва.

псевдокласицúзъм (гр. pséudos „лъжа“ и лат. classicus) *литер.* Направление в литературата, последователите на което издигали в култ древногръцката и латинската литература, на които подражавали със своите произведения; лъжекласицизъм.

псевдокласúчески (гр.-лат.) Лъжекласически.

псевдоморфóза, псевдоморфúзъм (гр. pséudos „лъжа“ и *морфизъм*) *геол.* Минерално образуване, чиято външна кристална форма е унаследена от друг, по-рано съществувал кристализуван минерал.

псевдонúм (гр. pseudónymos „с лъжливо име“) Лъжеиме, измислено име, с което писатели, певци и др. по една или друга причина излизат пред обществото вместо с истинското си име.

псевдопóди (гр. pséudos „лъжа“ и poús, podós „крак“) Временни израстъци от протоплазмата на едноклетъчен организъм, с които той се движи и улавя храната си; лъжекрачка.

псиломелáн (гр. psilós „гол“ и mélas, anos „черен“) Манганова руда, която съдържа 49—62% манган.

псилофúти (гр. psilós „гол“ и phytón „растение“) Група много древни изкопаеми растения, които нямат корени и рязко разграничение между стъбло и листа.

психастенúк (гр. psychḗ „душа“ и asthéneia „слабост“) Малодушен, угнетен човек, болен от психастения.

психастенúчен (гр. psychasthenikós) Малодушен, неуверен в себе си, нерешителен, мнителен.

психастéния (гр. psychasthéneia) *мед.* Душевна болест, при която болният е мнителен, неуверен в себе си, страхува се и има натрапничави идеи.

психиатрúчен, психиатрúчески (от гр.) Който се отнася до душевни болести или до душевно болни.

психиáтрия (гр. psychḗ „душа“ и iatréia „лекуване“) 1. Наука за причините, проявите, лечението и предотвратяването на душевните болести (психозите). 2. Болница или отделение в болница за душевно болни.

психиáтър (гр. psychḗ „душа“ и iatrós „лекар“) Лекар-специалист по душевните болести.

псúхика (гр. psychikḗ) 1. Свойството на високоорганизираната материя да отразява обективната действителност, присъщо на живи същества с централна нервна система и мозък; съзнание. 2. Душевно състояние на човек или на животно. 3. Съвкупност от склонности и привички; душевен живот.

психúчен, психúчески (гр. psychikós) 1. Който се отнася до психиката. 2. Който се отнася до душевното състояние; душевен, духовен.

психо- (гр. psychḗ „душа“) Като първа съставна част от сложни думи означава отношение к ъ м д у ш а или п с и х и к а; д у ш е в е н.

психоанáлиз(а) (*психо-* и гр. análysis „разлагане“) Метод на клиничната психология, който чрез различни средства разкрива съществуването на спомени, желания и представи, комбинирани в подсъзнателни системи от идеи (комплекси). Трябва да се различава техниката на психоанализ като метод от изградената върху него теория за строежа и функциите на психиката, както и от фройдизма

(психологическо учение, създадено в края на 19 в. и в началото на 20 в. от Фройд — 1856—1939 г.), който въздига тази теория до степен на философско-антропологична доктрина.

психогенéза, психогенéзис (*психо-* и гр. génesis „произход") Поява и развитие на психическия живот у човека (поява на мисли, чувства, говор).

психогéнен (*психо-* и гр. génos „род") Който е предизвикан, причинен от психиката.

психогрáфия (*психо-* и гр. gráphō „пиша") Описание на психиката, на душевното състояние.

психóза (гр. psýchōsis) *мед.* Душевно заболяване, ненормалност в психиката на човека; умопомрачение.

психоидеолóгия (*психо-* и *идеология*) Съвкупност от психологически и идеологически черти, които характеризират един човек или група хора.

психоламаркúзъм (*психо-* и *ламаркизъм*) Лъженаучно направление в биологията, според което в основата на еволюционния процес лежи нематериален фактор: „психическа енергия", „сила на растежа" и подобни.

психолóг (гр. psychológos) **1.** Специалист по психология. **2.** Преподавател по психология. **3.** *прен.* Познавач на човешката душа; тънък наблюдател.

психологúзъм (*психо-* и гр. lógos „наука") **1.** Направление в идеалистическата философия, което поставя психологията в основата на цялата философия; в логиката — течение, според което логиката представлява част от психологията; в социологията — подход към изучаване на обществените проблеми и социалните процеси, при който в зрителното поле на социолога стоят предимно психичните състояния на индивида или на социалната група, но разглеждани откъснато от условията на материалния живот на обществото. **2.** Склонност към задълбочено изобразяване на душевните преживявания, склонност към подробен психологичен анализ.

психологúст (от гр.) Последовател на психологизма.

психологúчески (гр. psychologikós) **1.** Който се отнася до психологията, който се основава на психологията, свойствен на психологията. **2.** Построен въз основа на задълбочено изобразяване психологията на героите.

психолóгия (гр. psyché „душа" и lógos „наука") **1.** Наука, която изучава процесите на активното отражение на обективната действителност от човека и животните под формата на усещания, възприятия, понятия, представи и др. явления на психиката. **2.** Съвкупност от психически процеси, които обуславят някоя дейност. **3.** Душевно състояние, особеност на характера; психика (2).

психомéтрия (*психо*логия и гр. metréō „меря") Част от опитната психология, която изучава трайността и бързината на психическите явления.

психомонúзъм (*психо-* и *монизъм*) Идеалистически възглед, според който действителността е само отражение на нашето съзнание.

психомотóрен (*психо-* и лат. motor „двигател") Душевнодвигателен; психомоторен център — място в мозъчната кора, което направлява определени движения на мускулите.

психоневрóза (*психо-* и *невроза*) Нервно разстройство, заболяване на централната нервна система от функционален характер, без органически поражения, при което главна роля играят психическите разстройства, като неврастения, истерия и др.

психопáт (*психо-* и гр. páthos „страдание") Душевно болен, душевно разстроен човек.

психопатúчен, психопатúчески (от гр.) Душевно разстроен, ненормален.

психопáтия (*психо-* и гр. páthos „страдание") Душевно разстройство, ненормалност на психиката.

психопатолóг (гр.) Лекар-специалист по психопатология.

психопатолóгия (гр. psyché „душа", páthos „страдание" и lógos „наука")

Общо учение за душевните болести (психическите заболявания).

психосексуа́лен (*психо-* и лат. sexuālis „полов") Който се отнася до особености на пола на психическа основа.

психосензо́рен (*психо-* и лат. sentio „чувствувам") Който възприема чрез сетивен орган и предизвиква усещане.

психотерапе́вт (*психо-* и гр. therapéuō „лекувам") Лекар-специалист по психотерапия.

психотера́пия (*психо-* и гр. therapéuō „лекувам") Лекуване на болести чрез психически въздействия (хипноза, внушение, разяснение, убеждение).

психоте́хника (*психо*логия и *техника*) Приложна психология, която се занимава с количествено измерване на способностите с оглед на професионален подбор, рационализиране на трудовите процеси и усъвършенствуване методите на производственото обучение.

психотехни́чески (от гр.) Който се отнася до психотехниката, който е установен или основан върху психотехниката.

психотро́пен (*психо-* и гр. tropê „обръщане") Който създава краткотрайно добро душевно настроение чрез опойване; наркотичен.

психофи́зика (*психо*логия и *физика*) Дял от опитната психология, който изучава съотношението между силата на дразненето и силата на усещане.

психофизиоло́гия (*психо*логия и *физиология*) Дял от психологията, който изучава отношението между психическите процеси и физиологическите процеси в централната нервна система.

психофизи́чески паралели́зъм (от гр.) Ненаучно дуалистическо направление в буржоазната психология, което признава едновременното самостоятелно съществуване на психическите и физиологическите процеси и не признава вторичността и зависимостта на психическите явления от физиологическите.

психроме́тър (гр. psychrós „студен" и métron „мярка") Уред от два термометъра за измерване влажността на въздуха; влагомер.

психрофо́бия (гр. psychrós „студен" и phóbos „страх") Болезнен страх от студ.

псо́ра (гр. psōrā) *мед.* Незаразна кожна болест със сърбеж.

псориа́за, псориа́зис (гр. psōríasis) *мед.* Хроническа кожна болест, която се характеризира с напластяване на бели люспи.

птеранодо́н (гр. pterón „крило", ан „не" и odoús, odóntos „зъб") Изкопаемо беззъбо влечуго от групата птерозаври.

птеродакти́л (гр. pterón „крило" и dáktylos „пръст") Изкопаемо летящо животно с човка, но по устройство на тялото по-близо до влечуго, с ципести пръсти, със зъби и малка опашка.

птероза́вър (гр. pterón „крило" и sáuros „гущер") Изкопаем хвърчащ гущер.

птиали́н (гр. ptýalon „плюнка") Фермент на слюнката, който подпомага храносмилането; амилаза.

пто́зис (гр. ptôsis „падане") **1.** *мед.* Отпущане на горния клепач поради парализа на задържащия го мускул. **2.** *грам.* Падеж.

птомаи́н (от гр. ptôma „труп") Органично азотисто съединение, което се образува при гниене на животински трупове и растения.

пуберте́т (лат. pubertas, ātis „зрелост" през нем.) Период на полово съзряване; възмъжаване.

пуберте́тен (от лат.) Който се отнася до пубертета, който носи полово съзряване.

пу́блика (лат. publica) **1.** Събрано множество слушатели или зрители. **2.** Посетители на театрални представления, кина, концерти, състезания и подобни.

публика́ни (лат. publicāni) В древния Рим — прекупчици на държавни доходи, от които бързо забогатявали.

публика́ция (лат. publicatio) **1.** Обнародване за сведение, даване гласност чрез печата. **2.** Обявление в пе-

чата, печатно съобщение. 3. Брошура, книга.

публикувам (лат. publico) Разгласявам, оповестявам чрез печата; обнародвам, печатам.

публицист (фр. publiciste) 1. Писател по обществено-политически въпроси, сътрудник на периодичен печат; обществено-политически деец. 2. Журналист.

публицистика (от лат. publicus „обществен") 1. Литература по обществено-политически въпроси и други проблеми на съвременността (статии, изявления, очерци, скици, рецензии, прегледи, фейлетони, памфлети, информации, речи и др.). 2. Стил, който е характерен за такава литература; лек и разбран, вестникарски стил. 3. Писателска дейност на публицист.

пýбличен (лат. publicus „обществен") 1. Който става пред публика, общонароден; открит, явен. 2. Предназначен за обществото, обществен; публичен дом — сводническн дом; публична жена — проститутка.

пýбличност (от лат.) Гласност, разгласяване пред всички.

пуд (рус.) Стара руска мярка за тегло, равна на 16,38 кг.

пýдел (нем. Pudel) *зоол.* Порода дребно стайно куче с къдрава козина.

пýдинг (англ. pudding) Печен сладкиш, приготвен от брашно или ориз, мляко, яйца, сухо грозде или други плодове.

пудлингóване (от англ. puddle „превръщам", „бъркам") Остарял начин за преработване на чугуна в стомана в специална пламъчна пещ.

пýдра (фр. poudre от лат. pulvis „прах") Ситен и мек прах, обикновено благовонен, който се употребява за козметични, хигиенни и лечебни цели.

пудриéра (фр. poudrier) Малка кутийка за пудра.

пуерикултýра (лат. puer „момче" и cultūra „отглеждане") Съвкупност от средства за раждане и отглеждане на здрави деца.

пуерперáлен (лат. puer „момче" и pario „раждам") Който се отнася до родилка; пуерперален период — времето след раждане, когато органите на жената идват в нормалното си положение.

пук, пък (англ. puck) *мит.* Пакостлив дух в поверията на старите англи и фризи.

пул[1] (англ. pool) 1. Монополистично обединение на капиталисти в Англия и Америка, при което печалбите се събират в общ фонд и се разпределят по предварително уговорен начин. 2. Експлоататорска форма на кооперация в Америка, при която се цели повишаване на цените на селскостопанските произведения и ограбване на производителите и консуматорите.

пул[2] (тур. pul) 1. Копче. 2. Малко дървено, кокалено и др. кръгче, с което се играе на табла и др. 3. Клавиш, копче на музикален инструмент, пишеща или сметачна машина и др.

пулверизáтор (к. лат. pulverisātor от pulvis „прах") Уред за разпръскване течности на много дребни капчици или за пръскане с прах.

пулверизáция (к. лат. pulverisatio) 1. Превръщане в прах. 2. Пръскане на течност чрез пулверизатор. 3. Покриване на нещо с метален слой чрез напръскване на разтопен метал.

пулверизúрам (от лат. pulveriso) Пръскам с пулверизатор, извършвам пулверизация.

пýлман (от собс.) Голям пътнически или товарен вагон (по името на американски индустриалец).

пулмонáрен (лат. pulmonārius) Белодробен.

пулмотóр (лат. pulmo „бял дроб" и motor „двигател") Апарат за изкуствено дишане.

пулóвер (англ. pull-over) Плетена блуза, без яка и копчета, която се облича през главата.

пулп (от лат. pulpa „каша") 1. Полуфабрикат от плодове, които са обработени със серен двуокис за предотвратяване на гниене и ферментиране. 2. *техн.* Ситно смляна руда, раз-

бъркана с вода или течни разтворители за извличане на метала или за обогатяване чрез флотация.

пу́лпа (лат. pulpa „каша“) **1.** *анат.* Тъкан, която запълва зъбна кухина. **2.** *техн.* = пулп (2).

пулпи́т (от лат. pulpa) *мед.* Възпаление на пулпа (1).

пулс (лат. pulsus „удар“) **1.** *биол.* Тласъчно периодично колебание на артериалните кръвоносни съдове, предизвикано от ритмичното изтласкване на кръв от сърцето. **2.** Биене на сърцето. **3.** *прен.* Ритъм, темп на движение.

пулса́тор (лат. pulsātor) **1.** Уред, който произвежда равномерни механични тласъци. **2.** *техн.* Машина за определяне процента на полезни изкопаеми чрез отделяне на примесите. **3.** Част от доилна машина, която предизвиква пулсиране.

пулса́ция (лат. pulsatio) **1.** *биол.* Тласъчно периодично колебание на кръвоносен съд, предизвикано от движението на кръвта поради свиването и отпускането на сърцето. **2.** *прен.* Биене, туптене.

пулси́рам (нем. pulsieren от лат.) **1.** *мед.* Имам пулс, туптя, бия (за сърце и кръвоносен съд). **2.** *прен.* Протичам с периодично изменяне на силата, напрежението или скоростта.

пулсоме́тър (лат. pulsus „удар“ и гр. métron „мярка“) Парна помпа за вода, която дава пулсираща струя.

пулт (нем. Pult от лат. pulpitum) **1.** Поставка, обикновено наклонена, за книга, ноти и др. за удобно четене. **2.** Устройство (маса, стенд, табло и пр.), на което се монтират контролно-измерителните уреди, сигналните знаци и органите за управление, необходими за работата на оператора при автоматизирани и телемеханизирани енергийни, промишлени и транспортни обекти. **3.** Централен диспечерски пункт за управляване на движението.

пулчине́ла (ит. pulcinella) Една от двете маски на слуга в италианската комедия на маските; другата е полишинел.

пу́ма (исп. puma) Месояден американски бозайник от рода на котките; сребрист лъв.

пунга́ш (рум. pungás) Негодник, мошеник, нехранимайко.

пунги́я (нгр. poúngi, рум. pungă) Кожена кесия за пари, тютюн или за огниво, прахан и кремък.

пуни́чески (лат. Punicus) **1.** Картагенски, финикийски. **2.** *прен.* Лукав.

пункт (лат. punctum „точка“) **1.** Точка. **2.** Определено място в пространството, важно в някакво отношение. **3.** Място, помещение, в което се извършва специална работа. **4.** *печ.* Единица мярка в печатарската система, равна на 0,376 мм или на 1/48 от печатарския квадрат. **5.** Неголям дял от текст, означен с цифра или с буква; член, параграф.

пункти́р (от нем. punktieren „нанасям точки“) **1.** Линия, съставена от близко разположени една до друга точки или малки чертици; с такива линии се нанасят невидими контури. **2.** *печ.* Линийка, която дава такъв отпечатък.

пункти́рам (нем. punktieren от лат.) Означавам с точки.

пунктиро́вка (от лат.) **1.** Означаване с точици, прокарване пунктир. **2.** *търг.* Сверяване на всяка точка от дневника с главната книга.

пу́нктов (от лат.) Който се отнася до определен пункт, който обслужва определена област.

пунктуа́лен (лат. punctuālis) Точен, акуратен.

пунктуа́лност (от лат.) Точност, акуратност.

пунктуа́ция (от лат. punctum) *грам.* **1.** Система от правила за употребата на препинателните знаци. **2.** Разположение на препинателни знаци.

пу́нкция (лат. punctio) *мед.* Вкарване на куха игла в телесна кухина за изваждане течност или вкарване на лечебни средства.

пунш (англ. punch) Питие, което се състои от силни спиртни напитки (ром, коняк и др.), захар, лимонов сок и други подправки; пие се горещо.

пупи́ла (лат. pupilla) *анат.* Зеница на око, гледец.

пу́ра (лат. pura „чиста“) Специална цигара от цели тютюневи листа без книжна обвивка.

пургати́в (лат. purgatīvus „очистителен“) *мед.* Очистително средство.

пургати́вен (лат. purgatīvus) *мед.* Очистителен.

пургато́рий, пургато́риум (лат. purgatorium) *рел.* Чистилище, място за очистване на душите след смъртта според учението на католическата църква.

пури́зъм (от лат. purus „чист“) 1. Стремеж към чистота и строгост на нравите. 2. *езиков.* Стремеж да се изчисти езикът от непотребни чуждици и нелитературни думи и изрази.

пури́ст (от лат.) Привърженик на пуризма.

пурита́нин (англ. puritan от лат.) 1. Участник в религиозно-политическо движение на английската буржоазия през XVI—XVII в., което било насочено против феодализма и абсолютизма на кралете и било за „очистване“ на англиканската църква от остатъците на католицизма. 2. Последовател на протестантска секта, която проповядвала голяма нравствена строгост и чистота на нравите. 3. *прен.* Човек, който е привърженик на аскетически начин на живот; краен моралист.

пуританизъм, пурита́нство (от англ.) 1. *църк.* Строго спазване на християнския морал. 2. *прен.* Прекалена строгост на нравите.

пурита́нски (от англ.) 1. Който се отнася до пуритани, който е свойствен на пуританите. 2. Основан на строго изпълнение на нравствените повели; аскетичен, нравствен.

пу́рпур (лат. purpura от гр.) 1. Яркочервена боя, добивана от раковината и от пурпурната мида; употребявана в древността за боядисване на платове. 2. Яркочервен цвят. 3. Дреха от червено боядисан плат или украсена с червени цветове като знак на разкош и величие; багреница.

пу́рпурен (лат. purpureus) Яркочервен.

пурпури́н (от лат. purpura) Червено багрилно вещество, което се получава от корена на марената.

пуси́я (тур. pusu) Засада.

пу́ста (унг. puszta от слав.) Тревиста равнина, пустинна степ в Унгария.

пу́стула (лат. pustula „мехур“) *мед.* Малка гнойна пъпка.

пу́сула (ит. bossola „компас“ през тур.) *остар.* 1. Уред за гледане надалеч; далекоглед; ср. бусола (2). 2. Писмъце, записка като пропуск. 3. Списък.

пуф (фр. pouf) 1. Лъжливо известие, измислица, 2. Възнисък кръгъл стол, покрит с плат; табуретка.

пуч (нем. Putsch) Авантюристичен опит на малка група заговорници за държавен преврат.

пу́шбол (англ. push-ball) *сп.* Спортна игра, която се състои в търкаляне на голяма топка с диаметър до 1,8 м.

пущ (тур. puşt) Развален човек, развратник.

пфалц (нем. Pfalz от лат. palatium „дворец“) 1. Средновековен кралски дворец. 2. Област, която се управлява от пфалцграф.

пфа́лцграф (нем. Pfalzgraf) 1. Кралски съдия в ранното средновековие. 2. Управител на област.

пфе́ниг (нем. Pfennig) Дребна германска монета, равна на една стотна от марката.

пфунд = фунт.

пърши́в (рус.) Жалък, презрян, нищожен.

пънчингбол (англ. punchingball) *сп.* Топка или торба, пълна с пясък или трици, за упражнение на боксьори.

пюпи́тър (фр. pupitre) Наклонена поставка за книги, ноти и др. за лесно четене, писане, гледане; ср. пулт (1).

пюре́ (фр. purée) Сварени и стрити картофи, леща, фасул и подобни във вид на каша.

Р

Ра (егип.) Според египетската митология — главен бог и бог на Слънцето, създател на вселената, на боговете и хората.

раба́т (нем. Rabatt, фр. rabattre „отстъпвам" от лат.) *спец.* Отстъпка, отбив от продажната цена на стока при купуване на голямо количество и в брой.

ра́биес, ра́бия (лат. rabies) **1.** *мед.* Бяс. **2.** *прен.* Ярост, лудост.

раби́чески (лат. rabicus) Който се отнася до бяс; бесен.

ра́биц (нем. Rabitz) *арх.* Метална конструкция (стоманобетон), която служи за изолация между две плочи или за снижаване на таван.

рабко́р (рус.) Дописник на вестник или списание от завод, фабрика, строителен обект, селско стопанство и др. (съкращение от *раб*отнически *кор*еспондент).

рабули́ст (нем. Rabulist от лат.) Лице, което извърта истината.

рабули́стика (от нем.) Извъртане на истината.

рава́н (тур. rahvan от перс.) Умерен конски ход.

равели́н (фр. ravelin от ит. ravellino) Външна крепостна постройка, издигната пред основната крепостна стена.

равенду́к, равенту́х (нем. Raventuch от хол. ravendock) *мор.* Дебел ленен плат за корабни платна.

равиго́т (фр. ravigote) Пикантен сос, приготвен от праз, чесън и други подправки с прясно масло и оцет.

рави́н (от евр. rabbi „мой учител", rabbinan „наш учител" през нгр.) **1.** *ист.* Еврейски законовед и законоучител. **2.** Еврейски свещеник.

равина́т (от евр.) **1.** Събрание на равините. **2.** Равинско съдилище. **3.** Длъжност на равин, равинство.

рагу́ (фр. ragoût) Ястие от нарязано на дребно месо или риба със зеленчук и др.

ра́да (укр.) *ист.* Народно събрание, съвет на депутатите в някои славянски страни.

ра́дар (англ. radar, съкращение от radiodetecting and ranging „откриване и определяне разстояние чрез радиовълни") *спец.* Съкратено название за радиолокация и радиолокационните уреди.

раджа́ (санскр.) *книж.* Титла на индийски феодални владетели; племенен княз.

радиа́лен (лат. radiālis) **1.** Който се отнася до радиус. **2.** Който се движи във вид на радиус; лъчеобразен, лъчевиден, лъчист. **3.** Насочен по радиус.

радиа́н (от лат. radius „лъч") Единица мярка за големина на ъгли, използувана при кръговото им (радианно) измерване; представлява ъгъл от окръжност, сектор, дъгата на който е равна на радиуса на окръжността; изразен в радиуси, е равен приблизително на 57° 17' 44,8".

радиа́нт (лат. radians, antis) *астр.* Точка на небесния свод, където се пресичат продължените назад пътища на падащите звезди; от нея започва метеорен поток.

радиа́тор (от лат. radio „изпускам лъчи") **1.** Нагревателен уред при централно отопление, който се състои от система железни тръби, по които се движи пара или гореща вода. **2.** Уред, който служи за охлаждане на водата в двигатели с вътрешно горене.

радиа́ция (лат. radiatio) **1.** Лъчеобразно разпространение на нещо от центъра към окръжността; лъчеобразно изпускане, излъчване. **2.** Лъчистата енергия, която Слънцето изпраща

на Земята; излъчване. 3. Лъчение на радиоактивни лъчи при експлозия на атомна или водородна бомба.

рáдий (от лат. radius „лъч“) Химически елемент, знак Ra, пореден номер 88, ат. тегло 226,05; радиоактивен метал, който излъчва топлина и лъчиста енергия, при което се разпада на редица прости вещества.

рáдика (от лат. radix, Icis „корен“) Глухарче, растение с жълти цветове; корените му се употребяват за лекарство.

радикáл[1] (от лат. radicālis „коренен“) 1. *мат.* Знак за извличане на корен $\sqrt{}$. 2. *хим.* Устойчива група атоми в молекулите на някои химически съединения, която може да преминава без изменение от едно съединение в друго; свободен радикал — *хим.* неустойчиви, често пъти много активни частици, образувани от молекули при откъсване от тях на атоми. Много химически реакции се извършват с участие на радикали.

радикáл[2] (от лат.) 1. Привърженик на основни промени в обществото. 2. *пол.* Член на радикална партия.

радикáлен (лат. radicālis) 1. Основен, коренен, дълбок. 2. Свойствен на радикална партия и радикализъм; радикална партия — дребнобуржоазна партия с програма за решителни реформи, но обикновено нерешителна и непоследователна на дело и често в съюз с реакционните партии. 3. Който е привърженик на крайни действия.

радикализъм (фр. radicalisme от radix, Icis „корен“) 1. Политическо течение за основни реформи в обществения и икономически живот на буржоазнокапиталистическите държави, но на основата на капиталистическата експлоатация. 2. Начин на мислене и действие, свойствен на радикал[2] (1).

радикулит (лат. radicula „коренче“) *мед.* Възпаление на началната част (корена) на гръбначномозъчните нерви.

рáдио (лат. radio „изпускам лъчи“) 1. Начин на безжично предаване и приемане чрез електромагнитни вълни (радиовълни) на звуци, думи, музика и пр. 2. Радиопредавател. 3. Радиоприемник. 4. Предавания по този начин. 5.=радиотелефон, радиотелеграф, радиостанция. 6. Сградата на радиопредавателна станция.

радио- (лат. radio „излъчвам“) Като първа съставна част на сложни думи означава отношение към радий и радиоактивни елементи, към радио и радиоапарати.

радиоабонамéнт *(радио- и абонамент)* Такса за право да се използува радиоприемник.

радиоактивен *(радио- и активен)* Който притежава радиоактивност или се отнася до радиоактивност; радиоактивен прах — падащите на земята радиоактивни частици, които са пръснати в атмосферата при атомни експлозии.

радиоактивност *(радио- и активност)* Спонтанно превръщане на неустойчивите изотопи на един химичен елемент в изотопи на друг елемент, при което става излъчване на елементарни или алфа-частици, бета-лъчи или гама-лъчи.

радиоалтимéтър (*радио-*, лат. altus „висок“ и гр. métron „мярка“) Уред за определяне височината на полет по принципа на радиолокацията.

радиоапарáт (от лат.) Уред за приемане и предаване на радиовълните.

радиоастронóмия *(радио- и астрономия)* Отдел от астрономията, който изучава небесните тела и междузвездната материя чрез измерване на радиокосмическите излъчвания, които достигат до Земята, или въз основа на отразените радиосигнали, изпратени от Земята.

радиобиолóгия *(радио- и биология)* Дял от биологията, който изследва настъпващите изменения в растителни и животински организми при въздействието върху тях на йонизиращите излъчвания, а също и начините на защита в такива случаи.

радиовулканизáция *(радио- и вулканизация)* Вулканизация на каучук

при нагряване с помощта на променлив ток с висока честота.

радиогониомéтър (*радио-* и гр. gōnía „ъгъл" и métron „мярка") Радиоприемник, който определя (засича) посоката на предаваща радиостанция.

радиогрáма (*радио-* и гр. grámma „писмо") Телеграма, предадена по безжичен телеграф или по радиото; радиотелеграма.

радиогрáфия (*радио-* и гр. gráphō „пиша") 1. Метод за получаване върху фотографска плака на изображения от предмети, през които преминават рентгенови лъчи или гама-лъчи. Източникът на лъченията се поставя от едната страна на предмета, а фотоплаката от другата. 2. Получената снимка по такъв начин.

радиодермати́т (*радио-* и гр. dérma „кожа") *мед.* Възпаление на кожата поради въздействие на радиеви или рентгенови лъчи.

радиодиагнóза (*радио-* и гр. diágnōsis „разпознаване") *мед.* Определяне на болестно състояние с помощта на рентгенови лъчи.

радиоелемéнт (*радио-* и *елемент*) Радиоактивен елемент.

радиоеми́сия (*радио-* и *емисия*) Радиопредаване.

радиоéхо (*радио-* и *ехо*) 1. Повторно приемане на вече приет радиосигнал на къси вълни. 2. Приемане на собствени сигнали с ултракъси вълни, отразени от големи предмети, намиращи се по пътя на разпространението им.

радиокомпáс (*радио-* и *компас*) Радиоприемно устройство, което показва курса на самолет или кораб по отношение на предавателната станция.

радиóла (от лат.) Апарат, който съединява в себе си радиоприемник и грамофон.

радиолáрии (лат. radiolarius) *зоол.* Морски едноклетъчни организми с лъжекрачка и слаба черупка, от които при голямо натрупване се образуват радиоларни пластове по морското дъно.

радиолóг (*радио-* и гр. lógos „наука") 1. Специалист по радиоактивните явления. 2. Лекар, който прилага радиоактивни вещества при лечение.

радиолóгия (*радио-* и гр. lógos „наука") Наука за лъчистата енергия, получена при разпадането на естествените или изкуствените радиоактивни елементи, свойствена и на рентгеновите лъчи.

радиолокáтор (*радио-* и лат. locus „място") Приспособление за определяне местонамирането на различни земни и въздушни обекти (самолет, кораб, големи постройки и др.) с помощта на радиолокацията.

радиолокáция (*радио-* и лат. locus „място") Метод за откриване и определяне местонахождението на въздушни, надводни и надземни обекти чрез облъчване с ултракъси радиовълни.

радиолóт (*радио-* и хол. lood) Уред за определяне височина на полет на самолет над земята с помощта на радиоехо; ср. радиоалтиметър.

радиомáяк (*радио-* и *маяк*) Радиостанция, която дава сигнали на самолети и кораби, за да си определят местоположението.

радиометеоролóгия (*радио-* и *метеорология*) Използуване на радиоявления при прогнозиране на времето.

радиомéтър (*радио-* и гр. métron „мярка") 1. Уред за измерване на лъчистата енергия. 2. Астрономически уред за измерване меридиалната височина на Слънцето. 3. Уред, който показва превръщането на лъчистата енергия в топлинна или кинетична.

радиомéтрия (*радио-* и гр. metréō „меря") 1. Дял от физиката, който се занимава с начините за измерване на лъчистата енергия. 2. Начин за откриване на полезни изкопаеми чрез радиовълни.

радиомонтáж (*радио-* и *монтаж*) Специално пригодено литературно предаване по радиото.

радиомутáция (*радио-* и *мутация*) Изменение на растителни и животински организми поради въздействие върху тях с йонизиращи излъчвания,

като измененията се предават по наследство.

радионавигáтор *(радио- и навигатор)* Уред за точно определяне на географските координати на мястото на кораб или на самолет с помощта на радиосигнали, получавани от радиостанции, които работят непрекъснато и синхронно.

радионавигáция *(радио- и навигация)* Управляване на кораб или на самолет чрез радиовълни.

радионекрóза *(радио- и некроза)* Умъртвяване на тъкани от въздействието на йонизиращи облъчвания.

радиооркéстър *(радио- и оркестър)* Оркестър, който свири за радиопредаване.

радиопéленг (*радио-* и хол. peiling) Посоката, от която самозасичащ се кораб или самолет чува сигналите на радиофар или на обикновена радиопредавателна станция.

радиопеленгáтор (*радио-* и хол. peiling) Уред за определяне местонахождението на радиостанция, която предава условни сигнали за засичане.

радиопеленгáция *(радио- и пеленгация)* Определяне на местонахождение на радиостанция с помощта на радиовълни.

радиопрожéктор *(радио- и прожектор)* 1. Радиостанция, която препраща радиовълни в определена посока във вид на сравнително тесен поток. 2. Съединение от радиолокационна станция и прожектор за бързо откриване на самолет и внезапно осветяване.

радиорефлéктор=радиопрожектор.

радиоскóпия (*радио-* и гр. skopéō „гледам“) Гледане чрез рентгенови лъчи през непрозрачни тела.

радиосóнда *(радио- и сонда)* Малък балон с монтиран метеорограф, снабден с малък автоматичен радиопредавател за изследване на атмосферата.

радиостáнция *(радио- и станция)* 1. Станция с комплексна апаратура за предаване и приемане на звукове по радиото. 2. Мощна инсталация за широко предаване по радиовълни.

радиостýдио *(радио- и студио)* Специално пригодено помещение за радиопредаване.

радиотáнк *(радио- и танк)* Подвижна бронирана радиостанция.

радиотелегрáма *(радио- и телеграма)* Телеграма, предадена по безжичен телеграф, по радиото.

радиотелегрáф *(радио- и телеграф)* 1. Система за предаване на телеграфните сигнали (азбуката на Морз) без проводници, а чрез електромагнитни вълни. 2. Учреждение, място за такова предаване.

радиотелегрáфия *(радио- и телеграф)* Предаване и приемане на условни сигнали — код, съответствуващи на определени букви, цифри и знаци за целите на далекосъобщенията чрез радиовълни.

радиотелескóп *(радио- и телескоп)* Силно чувствителна радиолокационна станция, която долавя много слаби радиоизлъчвания, идващи от всемирното пространство.

радиотелескóпия (*радио-* и гр. tēloû „надалеч“ и skopéō „гледам“) 1. Изследване на радиочестотните излъчвания на небесните тела с помощта на радиотелескопи. 1. Използуване на радиолокатор за изследване на Луната и на метеори с помощта на радиоехото.

радиотелефóн *(радио- и телефон)* Безжичен телефон, който действува с радиовълни.

радиотелефóния *(радио- и телефония)* Предаване и приемане на говор, музика и други сигнали чрез радиовълни.

радиотерáпия (*радио-* и гр. therapéia „лекуване“) Лекуване на болести чрез естествени радиоактивни елементи или с изотопи.

радиотéхника *(радио- и техника)* 1. Дял от електротехниката, който се занимава с изучаване и практическо приложение на електромагнитните трептения с висока честота. 2. Техника за изработване на радиоапарати, телевизионни апарати, радарни и др. уредби.

радиотóрий *(радио- и торий)* Радио-

активен елемент, който се получава след радиоактивното разпадане на тория.

радиотранслáция *(радио-* и *транслация)* Препращане на радиопредаванията на далечна станция от по-близка приемно-предавателна станция.

радиофáр *(радио-* и *фар)* Специално пригоден фар за разпръскване в определен интервал на радиовълни, позволяващи на корабите да се ориентират правилно.

радиофѝзика *(радио-* и *физика)* Дял от физиката, който съставя научната основа на радиотехниката.

радиофикáция *(радио-* и лат. facio „правя") 1. Снабдяване с радиоапарати за предаване и слушане. 2. Широко разпространяване на радиопредаването чрез мрежа от станции.

радиофицѝрам (от *радио-* и лат. facio „правя") 1. Снабдявам с радиоапарати. 2. Въвеждам широко приложение на радиоразпръскването чрез мрежа от станции.

радиофóн *(радио-* и гр. phōnḗ „звук") Уред за превръщане на електромагнитни лъчи в звукове.

радиофóния *(радио-* и гр. phōnḗ „звук") 1. Дял от радиопредавателната техника, който се занимава с чистотата на музикалното радиопредаване и приемане. 2. = радиотелефон.

радиохѝмия *(радио-* и *химия)* Дял от химията, който изучава свойствата на радиоактивните изотопи и елементи и методите за тяхното отделяне и концентриране.

радѝст (от рус.) 1. Който обслужва радар; телеграфист, който е специалист по радар. 2. Радиотелеграфист,

рáдиус (лат. radius) 1. *геом.* Правата която съединява центъра на коя и да е точка на окръжност или кълбо. 2. *прен.* Далечина на разпространение или действие на нещо, което изхожда от някакъв център; обсег, област на действие. 3. *анат.* Лъчева кост (намира се в предрамието).

рáдиус-вéктор (лат. radius и vector) *мат.* 1. Отсечка, която съединява фокуса на елипса, хипербола или парабола с дадена точка от кривата. 2. В координатна система — разстоянието на дадена точка до началото на координатите. 3. Линията, която съединява фокуса с тяло, което се движи около него по елиптична орбита, напр. линията от Слънцето до някоя планета.

радицѝране (от лат radix, īcis „корен") *мат.* Извличане на корен.

радóн (от *радио* и аргон) Радиоактивен елемент от групата на благородните газове, знак Rn, пореден номер 86, ат. тегло 222; използува се за медицински и научни цели.

рáзгеле (тур. rasgele) Точно навреме.

разграфѝрам (от гр. gráphō „пиша") Начертавам графи.

разýра (лат. rasūra „бръснене") Голо обръснато кръгло петно на темето на католически духовник.

разформирýвам (от лат. forma) Разтурям.

рáйбер (нем. Reiber) 1. Метална кука за затваряне на врати, прозорци и др. 2. Ръчен или машинен инструмент за разширяване и дообработване на предварително пробити кръгли отвори чрез снемане на тънки стружки.

рáйграс (англ. rye grass) Различни видове трева за кърма или за паркова украса.

райé (фр. rayé) 1. Надлъжна шарка, ивица по плат. 2. Плат с такава шарка.

райóн (от фр. rayon) 1. Местност, която се характеризира с икономически или географски особености. 2. Част от населени места или част от по-голям град; квартал. 3. Административно-териториална единица в СССР. 4. *прен.* Място, в което става известно действие; област на действие.

районѝрам (от фр. rayonner) Разделям на райони.

рáйсмас (нем. Reißmaß) Чертежен инструмент за нанасяне успоредни линии.

рáйсфедер (нем Reißfeder „чертежно перо") 1. Чертежен инструмент за нанасяне линии с туш. 2. Удължител на молив.

рáйсшина (нем. Reißschiene). Голяма чертожна линия с приспособление за

нанасяне на успоредни или отвесни линии.

ра́йтузи (нем. Reithoser през рус.) 1. Тесни панталони, които плътно прилепват към краката и са удобни за езда. 2. Вид детски и женски плетени панталони.

райх (нем. Reich) Немската държава, империя.

ра́йхсвер (нем. Reichswehr) *ист.* Название на германската редовна войска от 1919 до 1935 г.

райхска́нцлер (нем. Reichskanzler) Название на германския министър-председател преди 1945 г.

ра́йхстаг (нем. Reichstag) Название на германското народно събрание преди 1945 г.

ра́кел (нем. Rakel) *печ.* Тънък стоманен нож, който се притиска към повърхността на дълбокопечатна форма и остъргва излишната печатарска боя от непечатаемите елементи.

ракéта[1] (от ит. racchetto „вретено") *воен.* Снаряд, напълнен с възпламенителни вещества, който, изстрелян високо във въздуха, се запалва, разпуква и дава различни цветни фигури; служи за фойерверки при увеселения, за сигнали.

ракéта[2] (нем. Rakete) 1. Снаряд или апарат, който се движи от газове, образувани от вещества, горящи в задния му край. 2. *техн.* Летателен апарат, който се движи, като изхвърля газове с голяма скорост в обратна посока на движението си и служи за даване определена скорост на прибори, екипаж или боен снаряд.

ракéта[3] (фр. raquette от ар.) *сп.* Елипсовидна рамка във вид на лопатка с опъната мрежа, с която се удря топката при игра на тенис; хилка.

ракéтен (от ит.) Свойствен на ракета (1); р а к е т е н, р е а к т и в е н д в и г а т е л — който движи ракетата чрез газове; двигател; р а к е т е н с а м о л е т — самолет с реактивен двигател, който движи самолета със свръхзвукова скорост чрез енергия, образувана в самия двигател, и не се влияе от височината на полета.

раку́рс (фр. raccourci) *изк.* Положение на изобразяван в перспектива предмет със силно съкращаване на отдалечените от предния план части.

ралента́ндо (ит rallentando) *муз.* С постепенно забавяне.

рали́ (англ. rally) *сп.* Състезание с автомобили или мотоциклети по определен път и при строго определени условия за движение.

ра́ма (нем. Rahmen) *авт.* Съставен основен елемент на ходовата част на автомобил, към който са закрепени останалите агрегати, възли и части.

рамада́н, рамаза́н (тур. ramazan от ар.) 1. Деветият месец на мюсюлманския лунен календар (от края на февруари докъм края на март), през който вярващите мюсюлмани постят — не ядат от изгрев до залез на слънцето. 2. *прен.* Пост, глад.

рамбуйé (фр. Rambouillet от собс.) Порода тънкорунни овце (по името на замък близо до Париж).

рамбу́рс (фр. rembourser „връщам") Изпращане стока по поща или влак с наложен платеж (стойността се заплаща при получаване на стоката).

рамбурси́рам (фр. rembourser) 1. Изпращам стока с наложен платеж. 2. Изплащам дългове за сметка на длъжник. 3. Изплащам свой дълг чрез трето лице. 4. Връщам, изплащам на някого пари, които той е похарчил за моя сметка или ми е дал в аванс.

рамифика́ция (от лат. ramus „клон" и facio „правя") Разклоняване.

ра́мка (нем. Rahmen през рус.) 1. Дървена или метална околовръстна оградка на картина, врата, прозорец и подобни. 2. Техническо приспособление, върху което се поставя известна машина, уред и др. 3. Четириъгълна фигура, заградена с линии, в която се помества текст или рисунка. 4. *прен.* Граница, предел, обсег. 5. *прен.* Предмети или неща, които обграждат нещо; обкръжение.

ра́мпа (фр. rampe) 1. Издигнато място край жп. линия за улесняване на товарене и разтоварване на вагони. 2. *теат.* Ниска преграда по авансцената, на която има лампи за осветяване на сцената отпред и отдолу.

3. Ограда край стълба за подпиране; ср. балюстрада. 4. Преграда покрай жп. линия при пресечка с път, шосе и др. 5. Наклонен път, пригоден за товарене на превозни средства на вагони, за товарене на животни, за слизане на превозни средства в подземен гараж, за слизане в подземна железница и др.

ра́мстег (англ. ram „овен" и steag „парче месо за печене") Печена или пържена овнешка пържола.

ранверсма́н (фр. renversement „обръщане") *ав.* Фигура от висш пилотаж, при която самолетът променя остро посоката на движението си на 180°.

ранг (фр. rang) 1. Разред, степен, величина, категория. 2. Чин, достойнство. 3. Етаж. 4. Вътрешен балкон в кино, театър или салон.

рандеву́ (фр. rendez-vous) 1. *оста́р.* Свиждане, среща (обикновено между влюбени). 2. Място за среща на кораби в открито море по предварителна уговорка.

рандема́н (фр. rendement „доход") *спец.* 1. Чист добив от фабрично преработвани материали, изразяван обикновено в процент от определено количество суровина. 2. Количеството производство на машина за определено време.

ранжи́рам (фр. ranger) Нареждам по ръст, нареждам.

ра́ница (нем. Ranzen през рус.) Платнена или кожена торба, която е приспособена за носене на гръб.

ранче́ро (исп. ranchero) Притежател на скотовъдно стопанство в Южна Америка.

ра́нчо (исп. rancho) Скотовъден чифлик или стопанство в Южна Америка.

рапи́ра (фр. rapière през рус.) Тънка и дълга сабя за фехтуване.

рапо́рт (фр. rapport) 1. Писмено или устно донесение, доклад пред по-горно началство. 2. Доклад за изпълнение на производствени задължения.

рапорти́рам, рапорту́вам (от фр. rapporter) Правя доклад; докладвам, съобщавам.

рапортьо́р = репортьор.

рапсо́д (гр. rhapsōdós от rháptō „съшивам" и ōdḗ „песен") 1. У древните гърци — странстващ певец или декламатор на народни или свои епически произведения (рапсодии). 2. *прен.* Певец, поет.

рапсо́дия (гр. rhapsōdía) 1. *литер.* Откъс от епически произведения, изпълняван от рапсодите. 2. *муз.* Инструментално музикално произведение с импровизационен характер, изградено върху теми от народни песни и танци.

рас (етиоп.) Княз.

ра́са (фр. race от ар.) 1. Порода или подразделение в един и същ вид животни или растения (термин, въведен от френския естественик Бюфон през 1740 г.). 2. Всяка група от населението на земното кълбо, на която условно делят човечеството според исторически затвърдени едни или други физически особености и признаци (цвят, форма на главата, очи, коса, ръст и др.), но непритежаващи неизменност и чистота поради смесване на племената и народите в процеса на тяхното икономическо и културно развитие.

раси́зъм (фр. racisme) Реакционна антинаучна теория, чиито представители поддържат, че съществува биологическа и психическа неравноценност между различните човешки раси („висши" и „низши"), с цел да оправдаят класовото и националното потисничество.

раси́ст (от фр.) Привърженик на расизма.

ра́со (нгр. rhason от лат.) Свещеническа и монашеска горна широка дреха от черен плат.

ра́стра (от лат. rastrum „гребло") Уред за разграфиране на петолиния на нотна хартия.

ра́стър, ра́стер (лат. rastrum „гребло", „мотика") Оптическо съоръжение от две стъклени плочки, слепени така, че разграфираните върху всяка една от тях успоредни черни линии са взаимно перпендикулярни; с него си служат при някои репродукции във фотографията и полиграфията.

ра́та (лат. rata „установена") *фин.* Оп-

ределена вноска за погасяване на дълг, която се внася в определен срок.

рати́н (фр. ratine) Вид мъхест вълнен плат за горни дрехи.

ратини́рам (от фр. ratiner) Обработвам плат да стане мъхест; разрошвам плат.

ратифика́ция (лат. ratificatio) *юр.* Окончателно потвърждаване от върховния орган на държавна власт на сключен международен договор или конвенция.

ратифици́рам (от лат.) Утвърждавам, писмено признавам (особено международен договор или конвенция).

ра́тхаус (нем. Rathaus) **1.** Орган на градското управление в германските градове; кметство. **2.** Сградата, в която се помещава това управление.

раухтопа́з (нем. Rauchtopas) Разновидност на топаз с тъмнокафяв цвят.

рафина́д (фр. raffinade) **1.** Пречистена захар на бучки. **2.** Очистен от примеси метал чрез рафиниране.

рафине́рия (фр. raffinerie) **1.** Фабрични съоръжения или инсталация за пречистване от примеси на някои продукти (захар, растително масло, метали и др.). **2.** Фабрика за такова пречистване.

рафини́рам (фр. raffiner) Пречиствам фабрични продукти от излишни примеси.

рафини́ран (от фр.) **1.** Пречистен чрез рафинерия; р а ф и н и р а н а з а х а р — пречистена и преработена на бучки захар. **2.** *прен.* Изтънчен, изпечен, изкусен, съвършен.

рафиньо́р (фр. raffineur) **1.** *техн.* Машина за преработване дървесинната маса при произвеждане на хартия. **2.** Специалист по рафиниране.

ра́фия (мадаг.) **1.** Вид палма в Африка и Мадагаскар, от листата на която се извличат влакна, които са здраво лико. **2.** *прен.* Лико.

рафт (тур. raft от ар.) Дъсчена полица на стена; лавица, етажерка.

раха́т (тур. rahat от ар.) **1.** Спокойствие, безгрижие. **2.** Спокоен, безгрижен.

раха́т-локу́м (тур. rahatlokum) Вид сладко от захар, гликоза, ядки от орехи и други подправки; локум.

рахатлъ̀к (тур. rahatlık от ар.) Спокойствие, безгрижие.

рахиа́гра (гр. rháchis „гръбнак“ и ágra „жертва“) *мед.* Бодеж в гръбнака.

рахи́т (гр. rhachitis) *мед.* Детска болест, наричана още английска, при която се нарушава правилното развитие на костната система поради недостатъчност на калций и фосфор в организма.

рахити́зъм (от гр. rhachitis) *мед.* **1.** = рахит. **2.** Признаците на рахит. **3.** Изкривяване на костите.

рахити́к (от гр.) Болен от рахит.

рахити́чен (от гр.) **1.** Който страда от рахит. **2.** Свойствен на рахит. **3.** *прен.* Слаб, недоразвит, хилав.

рациона́лен (лат. rationālis) **1.** Разумен, целесъобразен, обоснован, смислен. **2.** *мат.* Който се измерва с единица или част от единица, т. е. не съдържа знак за извличане на корен; р а ц и о н а л н и ч и с л а — цели и дробни числа (положителни и отрицателни) и числото нула; ср. ирационални числа.

рационализа́ция (от лат. rationālis) **1.** Мерки за целесъобразно организиране на труда и техническо усъвършенствуване в производствения процес, за да се подобри, опрости и поевтини производството, като се облекчава трудът на работника, увеличава се производителността и се пести материалът. **2.** *прен.* Усъвършенствуване, подобряване. **3.** Откриване, създаване на нови начини на производство или на нови производствени съоръжения.

рационали́зъм (от лат. ratio, ōnis „разум“) Направление в идеалистическата философия, което смята, че разумът е единствен източник на познание и негов критерий.

рационали́ст (от лат.) Привърженик на рационализма.

рационалисти́чен, рационалисти́чески (от лат.) **1.** Който се отнася до рационализма, който е основан от рационализма или е присъщ на него.

2. *книж.* Основан само на разума, на изискванията на логиката.

рационйране (от лат. ratio „сметка") Определяне дажба, определяне количеството от храни и стоки, които всеки може да получи в една страна при купонна система.

рачéл (тур. reçel) Преварен сок от плодове, предимно от грозде, с късове от плодове (тикви, дюли и др.).

рáшкет (от нем.) *печ.* Специална рамка в ръчна печатарска машина, която предпазва от изцапване напечатания текст.

рáшкул (нем. Reißkohle през рус.) Въглен като молив за рисуване.

рáшпил(а) (нем. Raspel) 1. Пила с едри нарези за обработка на дърво, меки метали и др. 2. Пила само с един комплект успоредни зъби.

райá (тур. râya от ар.) 1. Немохамеданско или покорено население в султанска Турция; поданици немохамедани. 2. *прен.* Робски, безправен народ.

ре (ит. re) *муз.* Сричково наименование на втората степен на основния (до-мажорен диатоничен) звукоред; бележи се с латинската буква d.

ре- (лат. re-, red) Като първа съставка на сложни думи означава о б р а т н о, н а з а д, о т н о в о, п о в т о р н о.

реабилитáция (к. лат. rehabilitatio) 1. *книж.* Възстановяване на доброто име. 2. *юр.* Заличаване на обвинения или присъда и възстановяване на загубени права по съдебен ред.

реабилитйрам (к. лат. rehabilito) 1. *книж.* Възстановявам доброто име на някого. 2. *юр.* Отменявам, заличавам обвинение или присъда против някого, възстановявам правата му.

реагéнт (лат. reagens, entis) *хим.* Вещество, което дава характерна реакция с друго вещество и по този начин може да се установи наличността на последното.

реагйрам (*ре-* и лат. ago „върша") 1. *хим.* Действувам, участвувам в химическа реакция. 2. *книж.* Отзовавам се, отговарям на някое въздействие отвън. 3. Противодействувам, противя се.

реактйв (лат. reactivus) *хим.* Вещество или съединение, което дава определена реакция с друг елемент и по този начин позволява да се открие същият елемент в някой състав.

реактивáция (*ре-* и лат. activus „деен") Наново довеждане до активност на вещество, което си е загубило активността.

реактйвен (лат. reactivus) 1. Който служи за реактив. 2. Който притежава самоиндукция или електрическа вместимост; р е а к т и в е н с а м о л е т, д в и г а т е л и др. — самолет, двигател и др., който се движи по принципа на въздушната ракета; ракетен самолет, ракетен двигател.

реактолóгия (лат. reactivus и гр. lógos „наука") Направление в психологията, което разглежда психологията като „наука за поведението" на човека и живите същества изобщо.

реáктор (н. лат. reactor) 1. Индукционна машина без ядро, включвана в електрическа верига за ограничаване на тока при късо съединение. 2. Специален съд за провеждане на химическа реакция — може да има съоръжения за охлаждане или загряване и др. 3. Уредба за получаване на атомна енергия при контролирано протичане на верижна реакция на делене на атомните ядра на уран или плутоний под действието на неутрони.

реакцептáция (*ре-* и лат. accepto „приемам") Приемане на полица за нов акцепт, ако е имало вече направен ограничен акцепт.

реакциóнен (от лат.) Враждебен на всичко напредничаво и прогресивно, твърде консервативен, недемократичен, противореволюционен; назадничав.

реакционéр (фр. réactionnaire от *ре-* и лат. actio „действие") 1. Привърженик на реакционна политика; мракобесник. 2. Който прокарва ненаучни, отживели възгледи; противник на прогреса. 3. Противник на революцията; контрареволюционер.

реáкция (лат. reactio от *ре-* и actio „действие") 1. Обществено движение или политически режим, който се

стреми да задържи старите порядки на живот чрез борба с революционните движения и с проявите на всякакъв прогрес; мракобесие. 2. Действие в отговор на външно въздействие. 3. *прен.* Рязка промяна, преминаване в състояние, което е противоположно на предишното; преход към противоположно телесно или душевно състояние. 4. *хим.* Взаимодействие между две или няколко вещества, при което се получава ново съединение; процес. 5. *хим.* Последица, резултат от химическо въздействие. 6. *хим.* Характер на химическото действие на едно вещество (кисел, основен или неутрален) 7. *физ.* Противодействието, равно и противоположно на действието на коя и да е сила. 8. Привържениците на свален от революция режим и противниците на прогресивен режим.

реа́л[1] (исп. real) Стара испанска сребърна монета.

реа́л[2] (нем. Real, Regal) *печ.* Вид шкаф, на който се поставя каса с букви при набиране в печатница и служи за пазене на набраните шпалти.

реалга́р (фр. réalgar от ар.) Минерал с оранжевочервен цвят; употребява се в пиротехниката, като консервиращо вещество при препариране, за получаване на арсенови съединения и др.

реа́лен (лат. reālis „веществен") 1. *книж.* Действителен, истински, съществуващ, обективно даден. 2. Който може да се постигне; осъществим, изпълним. 3. Който отговаря на истинското положение; жизнен, силен, действен; практически; р е а л н а г и м н а з и я — средно учебно заведение с програма без старите езици (латински и старогръцки); р е а л е н к р е д и т — обезпечен заем с ценни книжа, имоти или стоки.

реализа́ция (от лат. reālis „веществен") 1. *книж.* Осъществяване на план. 2. *търг.* Превръщане на имот или ценни книжа в пари. 3. Окончателно осъществяване на сделка.

реализи́рам (от лат.) 1. Осъществявам, прилагам на дело. 2. Обръщам имот или ценни книжа в пари. 3. Постигам, спечелвам.

реали́зъм (фр. réalisme от лат. reālis) 1. *фил.* Средновековно схоластическо учение, което се противопоставя на номинализма и смята, че общите понятия предхождат предметите и имат самостойно съществуване, отделно от предметите; термин за много еклектически учения през XIX и началото на XX в. 2. В изкуството и литературата — вид творчество и метод за вярно, правдиво и обективно изобразяване на действителността в нейните типични черти. 3. *прен.* Умение да се справя човек с условията на действителността; ясна и точна сметка за действителното положение; к р и т и ч е с к и р е а л и з ъ м — вярно критическо изобразяване на живота в изкуството и литературата, при което са посочени правилно противоречията в буржоазно-капиталистическия строй, без да им се дава правилно обяснение и разрешение; с о ц и а л и с т и ч е с к и р е а л и з ъ м — нов висш етап в развитието на реализма, основан на утвърждаването на социалистическия обществен строй, който изисква правдиво, исторически конкретно изобразяване на действителността в нейното революционно развитие и цели да възпита в духа на социализма.

реа́лии (лат. realia) 1. Предмети на материалната култура. 2. Сведения за материалната култура, за държавното устройство, вярата и бита на древните народи, които улесняват четенето и разбирането на произведения на класическата гръцка и римска литература.

реали́ст (фр. réaliste от лат. reālis) 1. Представител, последовател на реализма. 2. *прен.* Човек, който взема сериозно под внимание условията на действителността при своята дейност; практик. 3. Ученик от реална гимназия.

реалисти́чен, реалисти́чески (от лат.) 1. Който е основан на реализма или свойствен на него. 2. Който се съо-

бразява с действителността; практичен.

реалитет, реалност (нем. Realität от лат. realis) Действителност, обективно съществуващото.

реанимация (*ре-* и лат. animus „дух", „живот") 1. Съвкупност от методи за възстановяване на живота при внезапно застрашаващи го състояния. 2. Специално пригодено болнично помещение за прилагане на тия методи.

реборд (фр. rebord „обшивка") *техн.* 1. Опорно удебеление, изпъкващ край, гребен или околовръстен издатък на банджата на жп. колело или ремъчна шайба за предпазване на колелото от излизане от релсата или ремъка от шайбата. 2. Околовръстни издатъци на опорните плъзгащи лагери на коляновия вал; р е б о р д н а д ж а н т а — обръч около джантата, върху който се закрепва гумата.

ребус (лат. rebus „от неща" от res „нещо") 1. Гатанка от букви, цифри или изображения, които трябва да се заместят или свържат, за да се получи решение. 2. *прен.* Неясно, непонятно нещо.

реваксинация (*ре-* и *ваксинация*) *мед.* Повтаряне на ваксинация.

реваксинирам (*ре-* и *ваксинирам*) *мед.* Повторно ваксинирам.

ревалоризация (фр. révalorisation) *икон.* 1. Повишаване по законодателен път металическото съдържание на паричната единица. 2. Процес на постепенно възстановяване на стойността на книжно-паричните знаци, която са имали през доинфлационния период.

ревандикация (фр. revendication) *юр.* 1. Иск за възвръщане на право. 2. Иск на собственик за получаване на негова вещ, която се намира в чуждо незаконно владение.

реване (тур. revani) Вид сладкиш, приготвен от яйца, грис или брашно, полят със сироп.

реванш (фр. revanche „отплата") 1. Отплата, възмездие за претърпяно поражение (във война, игра и др.). 2. Втора игра при състезание, която победеният иска с надежда да спечели.

реваншизъм (от фр.) Реакционна политика, която търси реванш чрез нова война след нанесено поражение.

реванширам се (фр. se revancher) 1. Отплащам се. 2. Побеждавам в игра, след като съм бил победен.

реваншист (от фр.) Привърженик на реваншистка политика.

ревен (перс. rāvand) 1. Растение с големи и дебели листа, което се употребява за лекарство и храна. 2. Лекарство от това растение.

ревер (фр. revers) Обърнато на двете страни на гърдите продължение от яка на палто.

реверанс (фр. révérence) 1. Почтителен поклон, обикновено с приклякане. 2. *прен.* Преувеличен израз на почит.

реверберация (от лат. reverbero) Звучене, което продължава и след като източникът на звука е престанал да действува.

реверс (лат. reversus „обърнат назад") 1. Обратната страна на медал или на монета, върху която е означена стойността ѝ. 2. *търг.* Задължение да се купи заложена полица и подобни. 3. Задължително писмо, с което изпращач на стока по параход приема за своя сметка възможните загуби. 4. *ист.* Парична гаранция, залог, който се давал от офицерите при женитба в дореволюционна Русия. 5. *техн.* Механизъм, с който може да се промени въртенето на двигател или водим вал на машина в обратна посока; обръщател; ср. реверсор.

реверсер = реверсор.

реверсивен (от лат. reversus „обратен") *техн.* При който може да се мени посоката на движението или въртенето.

реверсирам (от лат. reversus) Променям посоката на въртенето или движението точно на обратната страна.

реверсия (лат. reversio „връщане") 1. *юр.* Връщане имот на притежателя му. 2. *техн.* Промяна на движението на машина в обратна посока. 3. *биол.* Явление, при което има връщане към формите на предците; ср. атавизъм. 4. Понижаване на механичните свойства на каучук поради регенериране.

ревéрсор (англ. reverser от лат.) Ключ за електрически ток с особено устройство; обръщач.
ревизиóнен (от лат.) **1.** Предназначен за проверка. **2.** Който съдържа резултати от проверка.
ревизионúзъм (от лат. revisio, ōnis) **1.** Антинаучен метод за преразглеждане положенията на марксизма, опортюнистическо направление в революционното работническо движение, което под предлог за творческо осмисляне на новите явления в действителността ревизира основните, потвърдените от практиката положения на марксическата теория. **2.** Всяко течение или направление за изменение и поправяне на теория, учение или споразумение.
ревизионúст (от лат.) Привърженик на ревизионизма.
ревизúрам (*ре-* и лат. video „виждам") **1.** Проверявам, правя ревизия. **2.** Разглеждам отново за внасяне поправки; поправям. **3.** Правя или внасям промени.
ревúзия (лат. revisio) **1.** Проверка на дейността на учреждение или длъжностно лице за установяване на нейната законност и правилност. **2.** Преразглеждане на учение с цел да се внесат изменения, които го изопачават из основи. **3.** Повторен преглед; проверка. **4.** *техн.* Периодична проверка за преглед на изправността на двигател, машина, уредба и за отстраняване на откритите евентуално повреди и неизправности.
ревизóр (от лат.) Длъжностно лице, което прави ревизии.
ревúрен (нем. Revier „участък") Който се отнася до горски участък; участъков, районен.
ревматúзъм (гр. rheumatismós „течение") *мед.* Инфекциозно възпалително заболяване на съединителните тъкани, предимно на ставите и сърдечно-съдовата система, което дава често усложнения; придружено е със силни и остри болки.
ревокáция (лат. revocatio „отзоваване") **1.** Отзоваване на дипломат или друг официален представител. **2.** Отменяване на дадено нареждане. **3.** Отменяне на чек от неговия издател.
ревóлвер (лат. revolvo „въртя се" през англ. revolver) Ръчно късо огнестрелно оръжие с въртящ се барабан или магазин за изстрелване в кратко време на няколко куршума; ср. пистолет.
революциóнен (от лат. revolutio, ōnis) **1.** Който се отнася до революция, който принадлежи или е свойствен на революция. **2.** Бунтовен.
революционéр (от лат.) **1.** Участник в революционно движение, привърженик на революция. **2.** Бунтовник, въстаник. **3.** *прен.* Лице, което открива нови пътища или прави преврат в областта на науката и културната дейност.
революционизúрам (от лат.) **1.** Подготвям някого за революция; привеждам в революционно състояние. **2.** Извършвам коренна промяна в нещо в сравнение с предходното му състояние.
революция (лат. revolutio) **1.** Насилствено смъкване на стар строй и победа на нов, прогресивен обществен строй. **2.** *прен.* Основен преврат в някоя област на наука, култура и изкуство; основна промяна в нещо. **3.** Остър скокообразен преход от едно състояние в друго, от едно качество в друго.
ревýлсия (фр. révulsion) *мед.* Изкуствено възбуждане на част от тялото, за да се прекрати възпаление или вцепенение на някой орган.
ревю (фр. revue „преглед") **1.** Театрално представление от редица отделни сцени и номера, обединени с някой общ признак, често със забавен характер. **2.** = списание. **3.** Показване на модни дрехи с живи манекени.
регáл (лат. regālis „царски") **1.** Тънка и висока чаша за бира. **2.** *печ.* Вид едри печатарски букви. **3.** *печ.* = реал². **4.** *муз.* Малък, преносим орган, само с езичета, без тръби, с един или няколко регистъра.
регáлия, регáлии (лат. regalia) **1.** *мн. ч.* Отличителните знаци за царско достойнство (корона, скиптър и др.). **2.** *ед. ч.* Монополно право на дър-

жавата за произвеждане на нещо или за получаване на доходи. 3. В средните векове — монополно лично право на владетел или феодал да получава определени доходи от нещо.

регáта (ит. regata) *сп.* Състезание с лодки.

регенерáт (лат. regenerātus „преродеи") *техн.* Използуван материал, на който са възстановени загубени качества или свойства, за да е годен за вторична употреба.

регенератúвен (лат. regeneratīvus) Възстановителен.

регенерáтор (к. лат. regenerātor „възстановител") 1. *техн.* Приспособление при пещи за използуване на топлина, която без него би излетяла. 2. *техн.* Уред за запазване на топлината на вече използуван нагрят въздух.

регенерáция (лат. regeneratio „възраждане", „възстановяване") 1. *биол.* Възстановяване на повредени, откъснати или отпаднали по естествен път части, органи, тъкани и клетки. 2. *хим.* Възстановяване на вещество в първоначален вид, след като е участвувало в химическа реакция. 3. *техн.* Превръщане на употребен и използуван вече материал в начален продукт за нова преработка. 4. Процес за получаване регенерат или за оползотворяване на отпадъчна топлина или друг вид енергия или материали.

регенерúране (от лат.) 1. Възстановяване. 2. Възстановяване на износени каучукови произведения, предимно на автомобилни гуми.

регéнт (лат. regens, entis) 1. Временен представител на върховната власт на монархическа държава, който замества монарха. 2. Диригент на хор, предимно църковен.

регéнтство (от лат.) 1. Временно управление на едно или няколко лица вместо монарх. 2. Достойнство и звание на регент. 3. = регенти. 4. Канцелария или сграда на регентство. 5. Времетраенето на едно регентство.

регимéнт (нем. Regiment от лат. regimen „управляване") Войскова единица, полк.

регионáлен (лат. regionālis) Който се отнася до една област или до няколко съседни страни; областен.

регионалúзъм (от лат.) Пристрастеност към интересите на една само област или зона.

регионáрен (от лат. regio, ōnis „област") *мед.* Местен.

регистрáтор (к. лат. registrātor) 1. Лице, което води изходящ и входящ дневник в една канцелария. 2. Автоматичен самозаписващ уред. 3. *прен.* Човек, който сухо изрежда факти и не ги коментира; к о л е ж к и р е г и с т р а т о р — най-ниска степен в таблицата за ранговете в дореволюционна Русия.

регистратýра (к. лат. registratūra) 1. Отдел в учреждение, където се регистрират, записват книжа, хора и пр. 2. Длъжност на регистратор.

регистрáция (к. лат. registratio от registrum „записано") 1. Записване в списък. 2. Записване на факти и явления с определена цел.

регистрúрам (от лат.) 1. Вписвам в регистър, внасям в списък. 2. Записвам нещо по установен ред, за да се узакони. 3. Записвам, отбелязвам известно явление или факт.

регúстър (к. лат. registrum) 1. Указател, списък на неща със съответни данни. 2. Дневник, книга за входящи или изходящи книжа. 3. Официална книга за вписване на важни събития и дела, които трябва да се запазят. 4. *муз.* Степен на сила и височина на глас или тон. 5. Приспособление в музикален инструмент (роял, орган) за променяне височината, силата и тембъра на звука. 6. *техн.* Регулатор, разпределител в различни машини и приспособления. 7. Редица от клавиши и букви на пишеща машина; р е г и с т ъ р н а С С С Р — държавен орган на СССР, който издава правила за строежа на морски и речни кораби, следи за правилния им строеж и изпълнява техническия надзор за изправното им състояние по време на експлоатацията им; **р е г и с т ъ р**

тон — условна единица за измерване вътрешния обем на помещенията на морските търговски кораби, равна на 2,83 $м^3$.

регла̀ж (фр. réglage) Дейност, в резултат на която се дава правилен ход на механизъм, устройство и др.; оправяне.

регламѐнт (фр. règlement от лат. regula „правило") 1. Сбор от правила за определена дейност или работа; правилник. 2. Ред за провеждане заседания, сесии, събрания и др. 3. Времетраенето на изказвания при събрания, сесии, заседания и др.

регламента̀ция (фр. réglementation) Установяване правилата за определена дейност; създаване на правилник.

регламентѝрам (фр. réglementer) Поставям в ред, подчинявам някоя дейност на правила, уреждам с правилник.

регла̀н (англ. raglan от собс.) *спец.* Горно палто, което е скроено и ушито така, че ръкавите му образуват с раменете едно цяло.

реглѐт (фр. réglet „линия") *печ.* Пластинка, която се поставя между редовете при набор за раздалечаване.

реглѝс (фр. réglisse) *бот.* Пеперудоцветно растение, чийто корен или сок от корена се употребява като лекарство при кашлица

регредиѐнт (лат. regrediens, entis) = регресант.

регрѐс (лат. regressus „връщане назад") 1. Преминаване от по-високи форми на развитие към по-ниски; упадък. 2. *юр.* Право на лице, изплатило едно солидарно задължение, да иска обезщетение от трето лице, съотговорно по същото задължение.

регреса̀нт (к. лат. regressans, antis) Лице, което иска обезщетение от трето лице за платено задължение поради това, че е платило и за негова сметка.

регреса̀т (к. лат. regressātus) Лице, от което се търси обезщетение за платено за негова сметка задължение; ср. регрес (2).

регресѝвен (от лат. regressus „връщане назад") 1. Който изостава в развитието си, отива назад, клони към упадък и израждане. 2. *пол.* Назадничав, упадъчен, реакционен. 3. *езиков.* Който става отзад напред; регресивна асимилация — уподобяване на предходен звук под влияние на следващия звук, напр. безжичен = бежжичен.

регресѝрам (от лат. regredior) Отивам назад в развитието си, изоставам.

регрѐсия (лат. regressio „движение назад") 1. Връщане към по-първо и по-несъвършено състояние; връщане назад. 2. *езиков.* Уподобяване в обратен ред. 3. *геол.* Отдръпване на морето от сушата вследствие на издигането на участъци от земната кора.

рѐгтайм (англ. regtime) 1. Танцова музика на американските негри, влязла в джазовата музика. 2. Американски бален танц.

регула̀рен (лат. regulāris) 1. Равномерен, правилен. 2. Редовен.

регулатѝвен (лат. regulatīvus) Който направлява, който внася ред или планомерност в нещо.

регула̀тор (лат. regulātor) 1. Ръчно или автоматично устройство за поддържане на определен режим на работа в машина, инсталация и др., напр. правилно преминаване на парата от котела в цилиндрите. 2. Явление, сила или вещество, които внасят ред в известна област на дейност. 3. Вещество, което действува благоприятно на състава и на реакцията на среда, в която се провежда флотация, като влияе върху разтварянето, утайването, коагулирането и пептизацията на някои примеси, напр. вар, сода, сярна киселина и др.

регула̀ция (от лат. regula „ред", „правило") 1. Установяване ред в нещо. 2. Установяване правилно съотношение между частите на едно цяло. 3. Акт на държавно управление по градоустройственото планиране на населените места (прокарване на улици и определяне на парцелите в населено място). 4. Оправяне корито на река.

регулѝрам (от лат. regulo) 1. Подчинявам нещо на определен ред, турям в ред, подреждам. 2. Установявам пра-

вилно съотношение между части на механизъм; оправям. 3. Прокарвам улици и определям парцели в населено място; планирам.

регулиро́вчик (лат. regulo „оправям“) Лице, което регулира, внася ред в уличното движение.

редакти́рам (от лат. redactus „доведен в ред“) 1. Ръководя издание на книга, вестник, списание и подобни. 2. Проверя́вам и поправям ръкопис, като го приготвям за печат. 3. Обработвам даден писмен материал, изразявам го по друг начин.

реда́ктор (лат. redactor) 1. Лице, което ръководи печатно издание и установява съдържанието му. 2. Лице, което обработва и подготвя текст за печат.

редакцио́нен (от лат.) 1. Който се отнася до редактиране или до редакция. 2. Който изхожда от редакция или редактор.

реда́кция (фр. rédaction) 1. Обработка и поправяне, подготовка на текст за печат. 2. Състояние, установен вид на текст. 3. Една от няколкото формулировки на писмено изложение или писание. 4. Лица, които ръководят някое издание и установяват съдържанието му; колегия от редактори. 5. Помещение, в което се върши редакторската работа.

реда́н (фр. redan) 1. *воен.* Полско укрепление, което има форма на насочен навън ъгъл. 2. *мор.* Специална изпъкналост на дъната на кораб, водосамолет и др., предназначено да намалява съпротивлението на водата.

редемарка́ция (фр. redémarcation) Възстановяване на пограничните знаци на държавна граница.

ре́дингот (англ. riding coat, фр. redingote) Горна мъжка дреха, която е до коленете, с прави ъгли и два реда копчета; ср. жакет.

редреса́ция (от фр. redressement „изправяне“) *мед.* Операция за хирургическо изправяне на някоя част от тялото — крайници, шия и др.

редублема́н (фр. redoublement) *сп.* Повторна атака (при фехтовка).

реду́ктор (лат. reductor) 1. *хим.* Вещество, което може да се освобождава от кислорода. 2. *техн.* Механизъм от зъбни колела, който служи за променяне на оборотите при предаване, въртене от един вал на друг, като водимият вал прави по-малко обороти от водещия. 3. Уредба за редуциране на налягането на течност или газ, която служи същевременно за предпазващ или затварящ клапан.

редукцио́нен кла́пан (от лат.) 1. *авт.* Клапан, чрез който налягането се свежда до едно постоянно равнище. 2. *техн.* Клапан, който служи за намаляване на работното вещество при излизането му от резервоара.

реду́кция (лат. reductio „възвръщане“) 1. Свеждане на нещо по-сложно в по-просто. 2. *биол.* Обратно развитие на органи по посока на опростяване. 3. *хим.* Реакция, при която кислородът се отнема от негово съединение. 4. *физ.* Свеждане до определена величина. 5. *езиков.* Потъмняване и промяна в изговора на неударени гласни (гласните **е, а** и **о** се променят в **и, ъ** и **у**). 6. *техн.* Общо название на процеси, действия и реакции, които водят до намаляване размерите на даден детайл или до опростяване на строежа му, до отслабване на известна сила, напрежение, налягане и др. 7. *мед.* Поставяне част от кост на мястото на извадена повредена костна част. 8. Намаление, съкращение, отслабване.

редуплика́ция (лат. reduplicatio „повторение“, „удвояване“) *грам.* Повтаряне на сричка или съгласна като характеристика за перфектната основа на класическите езици.

реду́т (фр. redoute) 1. Малко укрепление на високо място, заградено с вал и ров. 2. Невисок укрепен хълм.

редуци́рам (от лат. redūco) 1. Свеждам до по-малки размери; намалявам. 2. Подлагам на редукция.

редуци́ране (от лат.) 1. Свеждане до по-малки размери, намаляване. 2. Подлагане на редукция. 3. *банк.* Понижаване стойността на монета чрез намаляване на благородния метал, който се съдържа в нея.

реевакуа́ция (*ре-* и *евакуация)* Връ-

щане на евакуирани лица и имущество.

реекспо́рт (*ре-* и *експорт*) Изнасяне на чуждестранни стоки, които не са претърпели преработка в изнасящата ги страна.

реесќонт (фр. réescompte) Повторно сконтиране на полици.

режѝен (от фр.) Който се отнася до управително тяло, предназначен за управително тяло; р е ж и й н и р а з н о с к и — разходи за административния персонал.

режѝм (фр. régime) **1.** Държавен строй; вид управление. **2.** Установен начин на живеене и хранене по предписание на лекар. **3.** Система от мероприятия за постигане на една или друга цел. **4.** Условия и установен ред за работа, дейност и съществуване. **5.** Установен ред.

режисѝрам (от фр.) **1.** Организирам и ръководя театрална или филмова постановка. **2.** *прен.* Изпълнявам ролята на ръководител в някое събитие; ръководя.

режису́ра (от фр. régisseur) **1.** Дейност и длъжност на режисьор. **2.** Режисьорско оформяне на театрално или филмово представление. **3.**=режисьорите. **4.** *прен.* Ръководство; диктовка

режисьо́р (фр. régisseur) **1.** Художествен ръководител на театрална или кинематографна постановка,който води цялата работа за подготвяне на спектакъла; постановчик. **2.** *прен.* Ръководител.

ре́жия (фр. régie) **1.** Тютюнева монополна управа. **2.** Управление за събиране на косвени данъци.

резе́ (тур. reze) Ключалка.

резеда́ (фр. réséda от лат. resedor „успокоявам се") **1.** Тревисто растение с миризливи цветове, от които се получава благоуханно масло, употребявано в парфюмерията. 2. Вид зелен цвят по подобие на цветето резеда. **3.** Парфюм с мирис на цветето.

резекѝя (тур. razekı от гр.) Вид десертно грозде с твърди и хрупкави зърна.

резене́ (тур. rezene) **1.** *бот.* Едногодишно или многогодишно растение, на което семената съдържат етерично и обикновено масло. **2.** Семето на това растение, което се употребява за подправки, в медицината, в пивоварната техника и др.

резе́рв (от лат. reservo „запазвам") **1.** Запас, който може да се използува в случай на нужда. **2.** Източник, от който може да се вземат нови и пресни сили. **3.** *воен.* Човешки и материални запаси, които могат да бъдат използувани през време на военни действия. **4.** *воен.* Част от войска, оставена на разположение, за да бъде използувана в решителен момент или за отбиване на внезапни противникови удари. **5.** *банк.* Запасен фонд.

резе́рва (от лат.) **1.** Уговорка, направена от предпазливост; предпазливо изказване; уговорка. **2.** Запазване право за повторно дискутиране по един въпрос. **3.**=резерв. **4.** Места в театър, които са пред първите редове. **5.** Лице, което е предвидено да замества при нужда някое друго лице.

резерва́ж (от лат. reservātus „запазен" през фр.) Течна смес, с която се покриват ония части на керамични съдове, които трябва да останат неглазирани.

резерва́т (лат. reservātus „запазен") **1.** Място, природните богатства на което се намират под особена охрана на държавата. **2.** Горски развъдници, горски запазени места (за ловни животни и птици).

резерва́ция (фр. réservation от лат. reservo „запазвам") **1.** Неудобни за живеене места, запазени за насилствено настаняване на местните коренни жители в Северна Америка, Южна Африка и Австралия. 2. Запазване на места в театър, кино, пътнически превозни средства и др.

резе́рвен (от лат.) **1.** Който се намира в резерв, в запас; запасен. **2.** Употребяван само в нужда.

резервѝрам (от лат. reservo) **1.** Запазвам резерв, отделям като запас. **2.** Запазвам си право за нещо; ангажирам; р е з е р в и р а м с е — въздържам се.

резервист (фр. réserviste) Войник от запаса, запасен войник.

резервоар (фр. réservoir) 1. Вместилище за течности или газове; водоем, басейн, цистерна, балон и др. 2. *прен.* Богат източник.

резигнация (фр. résignation) 1. Безропотно подчинение, примирение с положението. 2. Отказване в полза на друг.

резидент (лат. residens, entis) 1. Дипломатически представител на държава при правителство на подчинена на нея страна. 2. Дипломатически представител в малка страна; пълномощен министър. 3. Гражданин на една страна, който живее постоянно в друга страна. 4. Таен ръководител на шпионска служба в определена част на чужда държава.

резиденция (лат. residentia) 1. Местопребиваване на държавен глава или правителство. 2. Местопребивание. 3. Помещение на резидент.

резил (тур. rezil) Срам, посрамяне.

резина (лат. resīna „смола") Еластично гумено вещество от вулканизиран каучук.

резистенция (лат. resistentia) 1. *книж.* Съпротива. 2. *прен.* Издръжливост. 3. *мед.* Способност за естествена съпротива срещу болести; устойчивост.

резистин (от лат. resisto „съпротивявам се") Сплав от мед (85—87%), манган (12%) и желязо.

резол (от лат. *res*īna „смола" и *ol*eum „масло") 1. Дезинфекцираща течност от дървесен катран, спирт и калиева основа. 2. Топлореактивна смола от типа на бакелита, която служи за изготвяне на пластична маса; резолна смола.

резолирам (от лат. resolvo „развързвам") Поставям резолюция (2) върху молба, предложение и т. н.

резолюция (лат. resolutio през фр.) 1. Решение, взето по някой въпрос в резултат на разискване и обсъждане. 2. Писмено решение на началник върху молба, заявление или официално писмо.

резон (фр. raison) 1. Разумно основание, смисъл. 2. Довод, аргумент; право.

резонанс (лат. resonans „издаващ звук") 1. *спец.* Рязко нарастване на амплитудата на трептяща система, когато честотата на периодичното външно въздействие върху системата стане равна на някоя от нейните собствени честоти. 2. Съответно звучене на едно тяло под влиянието на друго звучащо тяло. 3. Добро слушане на звук в помещение поради система от повърхности, които го отразяват. 4. *прен.* Отзвук, отглас.

резонатор (к. лат. resonātor) 1. Уред или трептяща система, които имат способност да извършват трептения (т. е. да резонират) с максимална амплитуда под влияние на външни трептения с определена честота и форма. 2. *муз.* При струнни инструменти — система от плоскости и включена между тях кухина, пригодени да резонират на трептенията на струните и да усилват звученето им. 3. Уред за разлагане и анализ на звуковете. 4. Уред за откриване на електромагнитни вълни.

резонен (от фр. raison „право") Основателен, разумен, обоснован, справедлив.

резонирам (фр. résonner) 1. Давам резонанс, отеквам. 2. *прен.* Умувам, мъдрувам.

резоньор (фр. raisonneur) 1. Лице, което обича да мъдрува и да се впуска в дълги разсъждения, обикновено с нравоучителен характер и на отвлечени теми. 2. *литер.* Традиционно действуващо лице в старата драма и роман, което обикновено изказва възгледите на автора.

резоньорство (от фр.) Склонност към умуване и мъдруване, към дълги разсъждения и поучения.

резоньорствувам (от фр.) Умувам, мъдрувам, разсъждавам дълго и скучно върху нещо, като придавам поучителен характер на думите си.

резорбирам (от лат. resorbeo) Поглъщам чрез всмукване.

резорбция (лат. resorbtio) Поглъщане чрез всмукване; всмукване.

резорци́н (фр. résorcine) Безцветно кристално вещество със сладникав вкус, което се употребява в медицината като дезинфекциращо, а в промишлеността — при изготвяне на лакове, бои и лекарствени препарати.

резулта́т (к. лат. resultātum) 1. Краен извод, следствие, последица, с които завършва някоя работа, дейност, явление; последица. 2. *прен.* Успех.

резулта́тен (от лат.) 1. Който завършва с добър резултат. 2. Успешен, сполучлив.

резюме́ (фр. résumé) Кратко изложение на изказване, на статия или съчинение, което сбито съдържа основните положения.

резюми́рам (от фр. résumer) 1. Правя резюме. 2. Повтарям накратко главните мисли; обобщавам изказвания.

реинфе́кция *(ре-* и *инфекция) мед.* Повторно заразяване.

рей, ре́я (хол. raa) *мор.* Подвижно напречно дърво на мачта, за което се прикрепва корабно платно.

рейд[1] (хол. reed) *мор.* Водно пространство пред пристанище, удобно за оставяне плавателни съдове на котва.

рейд[2] (англ. raid) 1. *воен.* Кавалерийско въздушно или моторизирано внезапно нападение в тила или фланга на неприятеля. 2. *прен.* Внезапна обществена ревизия от активисти по поръка на обществена организация.

ре́йдер (от англ.) *воен.* Военен кораб, който води самостоятелни бойни действия за унищожаване предимно на неприятелската търговска флота.

ре́йдов (от англ.) Предназначен за внезапна ревизия.

рейс[1] (нем. Reise през рус.) 1. Редовно повтарящо се пътуване между два пункта по определен маршрут, който се изминава с морско, сухоземно или въздушно превозно средство; пътуване по определен път. 2. *прен.* Пътническа многоместна автомобилна кола.

рейс[2] (порт.) Дребна монета в Португалия и Бразилия = 1/1000 от милрейс.

рейс[3] (тур. reis от ар.) 1. Титла на висши сановници и офицери в султанска Турция. 2. Председател, водач; началник.

рекалесце́нция (лат. recalescentia) Явление, което се състои в това, че при бързо охлаждане на нажежена над 900° стомана тя изстива и потъмнява постепенно и равномерно, но при спадане на 720° отново почва да свети поради преминаване от едно кристално състояние в друго.

рекапитула́ция (лат. recapitulatio) 1. *книж.* Кратко повторение на важни мисли от нещо казано или прочетено. 2. *търг.* Проверка на търговски книги и сметки. 3. *биол.* Явление, при което се повтарят в развитието на организми признаци от техни прадеди, живели през минали геологически епохи и имали по-прост строеж.

рекапитули́рам (*ре-* и лат. caput, itis „глава") Повтарям накратко само важните мисли поред „глава по глава"; правя общ извод.

реквие́м (лат. requiem) 1. Заупокойна молитва у католиците. 2. Траурно циклично музикално произведение за хор или за хор и солисти с инструментален съпровод, с текст на латински език; изпълнява се концертно. 3. *прен.* Скръбна вест.

реквизи́рам (от лат. requīro „изисквам") Изземвам принудително необходими неща за войска, извършвам реквизиция.

реквизи́т (лат. requisītum „необходимото") 1. *теат.* Предмети, необходими за театрална постановка. 2. *юр.* Елемент, необходим за законна сделка или документ. 3. Необходимото за някаква дейност.

реквизи́тор (лат. requisītor) Лице, което завежда реквизит (1).

реквизи́ция (лат. requisitio) Принудително изземване от държавната власт храни, фураж, добитък и друго имущество, обикновено през време на война и при стихийни бедствия, като стойността се заплаща в брой или с бонове.

реквире́нт (лат. requīrens, entis „изискващ") Собственик на полица, който я протестира пред нотариус.

рекла́ма (от лат. reclāmo „отеквам"

1. Дейност, която цели да направи нещо известно, за да привлече купувачи, зрители и др. Служи си с обявления, плакати, съобщения в печата, по радиото и т. н. 2. Сведения, препоръка, хвалебствие на някого с цел да му се създаде популярност. 3. Обявяване на нещо, за да се направи известно.

рекламáция (лат. reclamatio „протест") 1. Израз на недоволство; жалба, протест, възражение. 2. *търг.* Предявяване на искания от получателя на стока към нейния доставчик за претърпени загуби поради недостиг на тегло, лошо качество или повреда на стоката.

реклáмен (от лат.) 1. Който съдържа похвала; хвалебен. 2. Който съдържа сведения за нещо с цел да го направи широко известно и желано.

реклами́рам (от лат. reclāmo) 1. Правя реклама, препоръчвам; хваля. 2. Правя рекламация, изявявам претенции за обезщетение; предявявам правата си за нещо; възразявам, протестирам.

рекогносци́рам (от лат. recognosco „разузнавам") Обследвам чрез патрули; разузнавам, проучвам.

рекогносциррóвка (от лат.) 1. *воен.* Разузнаване на противника, местността на разположението му, населението и др. 2. *геод.* Проучване на местност, върху която предстои да се извърши някаква геодезическа работа. 3. *прен.* Разузнаване, проучване.

рекóлта (фр. récolte от лат. recoligo „събирам") Плодородие от селскостопански труд.

рекомендáтелен (от лат. recommendo „препоръчвам") Който препоръчва нещо или някого; препоръчителен.

рекомендáция (к. лат. recommendatio) 1. Препоръка. 2. Благоприятен отзив за нещо или някого.

рекомандýвам, рекоменди́рам (от лат. recommendo) Давам благоприятен отзив; препоръчвам.

рекомпенсáция (лат. recompensatio) Обезщетяване за претърпяна загуба, даване пари за понесена щета.

рекомпенси́рам (от лат. recompensatio) Обезщетявам за понесена загуба.

рекомпози́ция (лат. recompositio) Възстановяване в първия вид.

реконвалесцéнт (лат. reconvalescens, entis) *мед.* Болен, който е в периода на оздравяване; съвземащ се, оздравяващ.

реконвалесцéнция (лат. reconvalescentia „оздравяване") *мед.* Период на оздравяване, съвземане на болен.

реконвéрсия (лат. reconversio) Преминаване на военната промишленост на мирновременно производство.

реконструи́рам (фр. reconstruire от лат. re- „отново" и construo „строя") Организирам напълно по нов начин; преизграждам, преустройвам.

реконстрýкция (лат. reconstructio) Организиране по нов начин; преустройство, преизграждане, пресъоръжаване.

рекóрд (англ. record) 1. Най-голямо постижение в производство, в спорт и др. 2. *прен.* Най-висок успех, първенство.

рекордéр (англ. recorder) 1. Апарат за записване на звуци по механичен, магнитен или фотографски начин. 2. Самопишещ уред с писец на лост за нанасяне промените на измервана електрическа величина върху разграфирана хартия.

рекóрдсман (англ. recordsman) 1. Спортист, който държи първо място в някоя спортна дисциплина. 2. *прен.* Лице, което е достигнало най-голям успех в известна област; първенец.

рекордьóр (от англ.) Първенец, който е постигнал най-голямо производство или най-голям успех в нещо.

рекреациóнен (от лат. recreatio, ōnis „възстановяване") Определен за възстановяване на сили, определен за почивка.

рекреáция (лат. recreatio) Възстановяване на сили; възстановяване.

рекредити́в (*ре-* и лат. creditum) Отзователно писмо на правителство з свой пълномощен министър; ср. акредитив.

рекредити́вен (лат. recreditīvus) Който снема доверие или пълномощно; отзователен.

рекриминáция (лат. recriminatio) *юр* Обвинение, което обвиняем повдига

за извършено престъпление от този, който го обвинява; контраобвинение.

рекристализа́ция (*ре-* и *кристализация*) 1. Изменяне структурата на металли при студена обработка. 2. Процес за пречистване на кристализиращи из разтвор вещества. 3. Преминаване на тяло, намиращо се в твърда фаза, от една кристална структура в друга при подходящи условия.

рекру́т (от фр.) Новобранци; набор.

рекрути́рам (фр. recruter) 1. *воен.* Събирам новобранци, свиквам набор, попълвам войска. 2. *прен.* Привличам за участие в нещо, попълвам състав, набирам; вербувам.

рекси́т (от лат. rex „цар“) Силно избухливо вещество.

ректифика́т (лат. rectificātus „изправен“) Пречистен спирт с ректификатор.

ректифика́тор (от лат.) Уред за ректификация.

ректифика́ция (лат. rectificatio „оправяне“) 1. *техн.* Последователна и многократна фракционна дестилация за разделяне на течни смеси, чиито съставни части имат близки точки на кипене. 2. Преглед и отстраняване на грешките при измервателни уреди. 3. *мат.* Измерване дължината на крива линия.

ректифици́рам (от лат.) 1. Изправям, оправям. 2. Очиствам, пречиствам.

ре́ктор (лат. rector „управител“) 1. Ръководител на университет и други висши учебни заведения. 2. Ръководител на духовна семинария или на свещеническо училище.

ректора́т (от лат.) 1. Канцелария на ректор. 2. Сграда или помещение, в което се намира канцеларията на ректор. 3. Длъжност или времетраене на управление на един ректор; ректорство.

ре́кторство (от лат.) 1. Длъжност на ректор. 2. Времетраене на такава служба.

ректоско́пия (лат. rectum „дебело черво“ и гр. skopéō „гледам“) *мед.* Преглеждане на ректума със специален уред.

ре́ктум (лат. rectum „право“) *анат.* Крайната изходна част на дебелото черво.

рекупера́тор (лат. recuperātor) *техн.* 1. Уред за улавяне и използуване на излитащите газове при коксиране на въглища. 2. Уредба за рекуперация. 3. Топлообменен апарат, при който топлината от нагряващите газове към нагряваната среда става чрез разделителна стена.

рекупера́ция (лат. recuperatio „получаване отново“) *техн.* 1. Улавяне и използуване на странични продукти при производството, напр. газовете при коксиране на въглища. 2. Възвръщане на енергия или някакъв материал, изразходвани при провеждане на даден производствен процес, за повторно използуване в същия процес. 3. Обратно получаване в чист вид на вещества, които се употребяват в технически процес, за да бъдат използувани повторно, напр. смазочно масло.

реку́ренс (лат. recurrens „повратен“, „повторен“) *мед.* Възвратен тиф.

релакса́ция (лат. relaxatio „отслабване“) 1. Отслабване. 2. *техн.* Постепенно отслабване на някое състояние на тяло, след като са престанали да действуват факторите, които са предизвикали това състояние.

релати́вен (лат. relatīvus) Относителен.

релативи́зъм (от лат. relatīvus „относителен“) Субективно-идеалистическо учение, което отрича възможността за обективно познание на света и според което няма обективна истина и обективното познание е невъзможно.

релативи́ст (от лат.) Привърженик на релативизма.

релати́вност (от лат.) Относителност.

рела́ция (лат. relatio „донасяне“) 1. Кратко писмено съобщение на военачалник за действия на негова част по време на бой, поход или отстъпление. 2. Съобщение, известие, доклад.

реле́ (фр. relais) 1. *спец.* Уред, който под влияние на различни въздействия (ток, температура, светлина и пр.) автоматично затваря или отваря ска-

чена с него токова верига. 2. *прен.* Препредаване.

релева́нтен (англ. relevant) *езиков.* Способен да диференцира езикови единици (фонеми, морфеми, лексеми и др.).

реле́ф (фр. relief) 1. Изпъкнало изображение върху плоскост; изпъкналост. 2. Външен вид, форма на земната повърхност на дадено място. 3. Скулптурно изображение, чиито форми изпъкват повече или по-малко на фона на основната плоскост.

реле́фен (от фр.) 1. Който се издава над повърхността, който е с изпъкналости; изпъкнал. 2. *прен.* Ясен, изразителен.

религио́зен (лат. religiōsus) 1. Който се отнася до религия. 2. *прен.* Набожен.

рели́гия (лат. religio) 1. Идеология, отличителен признак на която е вярата в свръхестественото, в богове, духове, в „царство небесно" и т. н. Тя дава изопачено и фантастично отражение в съзнанието на хората на ония външни сили, които господствуват над тях във всекидневния им живот. „Фантастично отражение в главите на хората от ония външни сили, които господствуват в техния всекидневен живот — отражение, в което земните сили вземат форма на неземни" (Фр. Енгелс). 2. Вероизповедание, вяра.

рели́ква, рели́кви(и) (лат. reliquiae мн. ч.) 1. *рел.* Мощи. 2. *прен.* Почитани или скъпи предмети поради традиция или свързан с тях спомен.

рели́кт (лат. relictus „оставен") Предмет, явление или организъм, който се е запазил като остатък от минали епохи.

ре́лса (англ. rail, *мн. ч.* rails) 1. Стоманена греда, по която се движат колела на локомотиви, железопътни и трамвайни вагони. 2. Стоманена греда за строеж.

рема́рка (фр. remarque „бележка") Пояснения на автор на пиеса, които дават указания за обстановката, за играта на артистите, за влизане, излизане и т. н.; ср. дидаскалии.

ремарке́, реморке́ (фр. remorque) Превозно средство за пътници или товари, което се прикачва към друго превозно средство (автомобил, кораб, трамвайна мотриса), понеже то няма собствен двигател.

реме́диум (лат. remedium „средство против нещо", „лекарство") Допустимо отклонение от тегло и проба на златна или сребърна монета.

реми́ (фр. remis) Равен резултат при игра на шахмат и други спортни състезания.

реми́з (фр. remise) 1. *икон.* Отстъпка, отбив; опрощаване на част от дълг. 2. Плащане на пари чрез преводна полица. 3. При игра на карти — недобор на определените вземания; глоба. 4. При фехтовка — повторен предупредителен удар. 5. В текстилната промишленост — нищелка. 6. Памучни остатъци, изрезки. 7. *теат.* Повторно представяне на пиеса.

реми́за = ремиз (5).

ремилитаризáция (*ре-* и *милитаризация*) Въоръжаване на държави или на отделни области, които са били разоръжени по договор.

реминисце́нция (лат. reminiscentia) 1. Неясно възпоминание, смътен спомен. 2. Отзвук на чуждо произведение в поезия, музика и др. 3. *псих.* Явление на човешката памет, при което възпроизвеждането на нещо става по-добро след известно време от самия акт на запомнянето.

реми́сия (лат. remissio „отслабване") 1. *мед.* Временно изчезване на признаците на болест. 2. *търг.* Отбив от цена за закръгляване на сумата. 3. Връщане на заложени скъпоценности съгласно с условията.

ремите́нт (лат. remittens, entis) Получател на преводна полица.

ремити́рам (лат. remitto, нем. remittieren) Изпращам пари чрез преводна полица.

ремо́нт (от фр. remonter „поправям") Привеждане нещо отново в изправност, често с повишаване на използуваемите качества; поправка.

ремонти́рам (от фр. remonter) Поправям.

реморке́ = ремарке.

реморкьо́р (фр. remorqueur) Кораб, който влачи друг кораб за пътници или товари, или шлеп.

ренде́ (тур. rende от перс.) 1. Сечиво за изглаждане на дъски. 2. Тенекиен готварски уред за стъргане на дребно на различни продукти (ряпа, моркови, лук и т. н.).

рендо́свам (от тур.) Изглаждам с ренде (1).

ренега́т (лат. renegātus „отказан") Лице, което се е отрекло от убежденята си и е преминало на страната на противника; отстъпник, предател, изменник.

ренега́тство (от лат.) Отстъпничество, измяна, предателство.

ренеса́нс (фр. renaissance) 1. Възраждане. 2. Обществено-политическо и културно движение в Европа, появило се в Италия (XIV—XVIв.) и в другите западноевропейски страни (XV—XVI в.), което в противовес на църковния мироглед и схоластическата философия на средновековието поражда жизнерадостен мироглед, създава забележителни образци на реалистичното изкуство, прави велики открития и изобретения, събужда интерес към литературата и изкуството на древните гърци и римляни; появяват се и първите утописти. 3. Архитектурен стил от това време, който сменил готическия и възприел елементи от гръцко-римската архитектура.

рене́та (фр. reinette от лат. rana „жаба") Вид доброкачествена зимна ябълка с грапава зелена кора.

ре́ний (лат. Rhenium) Химически елемент, знак Re, пореден номер 75, ат. тегло 186,2; сребристобял твърд метал, употребява се за нишки на електрически крушки и в химическата промишленост като катализатор.

ренк (тур. renk от перс.) Цвят, багра.

ренкло́д (фр. reine-Claude) Вид сочни, големи и сладки сливи със зелен или жълт цвят.

ренова́ция (лат. renovatio) Възобновяване, подновяване.

реноме́ (фр. renommée) 1. Установено мнение за някого, известност. 2. Репутация, слава.

реноми́рам (фр. renommer) Създавам добро име, правя известен; хваля.

ре́нта (нем. Rente, фр. rente от лат. reddita „отдадена") 1. Редовно получаван доход от имот, капитал, земя и други, който не изисква от получателя труд. 2. Ежегодно плащана сума от застраховател институт на застраховано лице.

рентаби́лен (нем. rentabel) 1. Който оправдава разходите, целесъобразен от стопанско гледище; доходен, приходоносен. 2. Който донася рента.

ре́нтген (от собс. Röntgen) 1. Апарат за рентгенови прегледи и снимки. 2. Единица за доза рентгеново или гамалъчение. 3. Лъчи за осветяване на вътрешни органи. 4. Гледане на вътрешни органи през Х-лъчи. 5. Отделение или помещение в болница, където стават рентгенови прегледи.

рентгениза́ция (от собс.) 1. Преглеждане с рентгенов апарат. 2. Лекуване с рентгенови лъчи.

ре́нтгенов (от собс.)1. Който се отнася до рентген, свойствен, присъщ на рентген; който произвежда Х-лъчи; р е н т г е н о в а т р ъ б а — тръба за произвеждане на Х-лъчи; р е н т г е н о в а п а р а т = рентген (1); р е н т г е н о в и л ъ ч и — откритите от физика Рьонтген чрез 1895 г. Х-лъчи, с които може да се наблюдават вътрешни органи на тяло (дроб, сърце, кости и т. н.) и които имат много голямо приложение в медицината и техниката; р е н т г е н о в а н а л и з — изследване на атомния и молекулния строеж на тяло и определяне на химическия му състав и структура с помощта на рентгенови лъчи.

рентгеногра́ма (*рентген* и гр. grámma „опис") Снимка, която се получава с рентгенови лъчи.

рентгеногра́фия (*рентген* и гр. gráphō „пиша") Метод за получаване на сенчесто и негативно изображение (рентгенограма) на вътрешния строеж на непрозрачно тяло с помощта на рентгенови лъчи.

рентгенодиагно́стика (*рентген* и *диаг-*

ностика) Определяне състоянието на органи и тъкани при помощта на рентгенови лъчи.

рентгенолóг (*рентген* и гр. lógos „наука") Лекар-специалист по прилагане в медицината на рентгеновите лъчи.

рентгенолóгия (*рентген* и гр. lógos „наука") Дял от науката за лъчите, който се занимава с изследването и приложението на рентгеновите лъчи в медицината, биологията, техниката и др.

рентгеноскóпия (*рентген* и гр. skopéō „гледам") Преглеждане на вътрешни органи на тяло и вътрешен строеж на непрозрачни предмети с помощта на рентгеновите лъчи.

рентгеноспектроскóпия (*рентген* и *спектроскопия*) *физ.* Наука за спектрите на рентгеновите лъчи и за методите на изследване на веществата по този метод.

рентгенотерáпия (*рентген* и гр. therapéia) Лекуване с рентгенови лъчи.

рентгенотéхника (*рентген* и *техника*) Всички средства за произвеждане и подобряване на съоръженията, които се употребяват при действуване с рентгенови лъчи.

рентиéр (фр. rentier) Лице, което живее от рента, без да се труди.

рентúрам (нем. rentieren, фр. renter) Давам доход, оправдавам разходите, давам печалба.

реокупáция (лат. reoccupatio) Повторно завземане на освободена област или страна.

реокупúрам (*ре-* и лат. occupo „завземам") Повторно, отново завземам.

реолавьóр (гр. rhéos „поток" и фр. laveur „който умива") Устройство за обогатяване на въглища чрез хоризонтална струя вода.

реомéтър (гр. rhéos „поток" и métron „мярка") Уред за измерване обема на протичащия през него въздух или газ; ср. галванометър.

реомю́р (от собс.) Топломер (термометър), при който разстоянието от точката на замръзването до точката на кипенето на водата е разделено на 80 градуса, изнамерен от френския физик Реомюр (1683—1757 г.); ср. целзий, който има деление на 100 градуса, и фаренхайт — на 180 градуса.

реорганизáция (*ре-* и *организация*) Преустройство, преобразуване.

реорганизúрам (от лат.) Преобразувам, преустроявам.

реостáт (гр. rhéos „поток" и statós „стоящ") Уред за регулиране на тока или напрежението в електрическа верига.

реотáн (от гр. rhéos „поток") **1.** Сплав от мед, никел, манган и понякога желязо, която оказва голямо съпротивление на електрическия ток и се употребява за реостати. **2.** Приготвена от тази сплав жица за готварски или отоплителни уреди.

реохóрд (гр. rhéos „поток" и chórdē „струна") Уред за измерване на електрическо съпротивление, напрежение и др.

репаратýра (лат. reparatūra) Поправка на износени и употребявани вещи — дрехи, обувки, колела и т. н.; възстановяване.

репарáции *мн. ч.* (лат. reparatio „възстановяване") Парични или натурални платежи от победена страна на страната-победител за пълно или частично поправяне на щетите от войната, причинени от победената страна.

репарациóнен (от лат. reparatio, ōnis) Който се отнася до или за репарации; възстановителен.

репартúция (*ре-* и лат. pars, partis „част") Пропорционално разпределение.

репатриáнт (к. лат. repatrians, antis) Лице, което се връща в родината си.

репатриáция (к. лат. repatriatia) Връщане на пленници, бежанци и други в родината им след война.

репатрúрам (от лат. repatrio) Връщам в родината.

репéр (фр. repère) **1.** Земемерен знак, който служи за изходна точка при нивелиране, при нанасяне на точки и линии от план на местност, при измервания и пр. На репера се отбелязват неговият номер, височината над морското равнище и др. **2.** Добре

видима точка на земната повърхност (дърво, височина, църква и др.), нанесена на артилерийски планшет, по която се дават разстояния, посоки и други данни за стрелба.

реперкýсия (фр. repercussion „отзвук“) *муз.* Въвеждане на основния мотив чрез всички гласове.

репертоáр (фр. répertoire) **1.** Пиесите, които се дават през определен сезон от даден театър. **2.** Съвкупност от ролите, които се изпълняват от един артист. **3.** Запас от музикални и литературни произведения, изпълнявани от един артист.

репетéнт (лат. repetens, entis) Ученик, който повтаря клас; второгодник.

репетѝрам (от лат. repeto) **1.** Правя репетиция. **2.** Повтарям урок заедно с ученик, за да го научи.

репетѝтор (лат. repetitor) **1.** Лице, което помага на ученик да си подготви уроците, домашен учител. **2.** Специалист, който помага някому в репетиция. **3.** *мор.* Ескадрен или дивизионен кораб, който има за задача да предава или да повтаря сигналите на адмирала. **4.** *техн.* Уред, който повтаря или възпроизвежда показанията на друг от разстояние.

репетѝция (лат. repetitio „повторение“) **1.** Предварително пробно, често повтарящо се изпълнение на пиеса, концерт и подобни, за да се подготви за пред публика; г е н е р а л н а р е п е т и ц и я — последна репетиция преди излизане пред зрителите. **2.** *прен.* Предварителна работа; подготовка.

реплантáция (лат. replantatio „засаждане“) **1.** *мед.* Поставяне избит или изместен зъб на мястото му, за да срасне отново. **2.** Засаждане.

рéплика (фр. réplique) **1.** Кратко възражение, отговор, забележка от единия събеседник на думите на друг. **2.** Възражение от място по съдържанието на речта на оратор. **3.** *теат.* Отговор на едно от действуващите лица в пиеса на думите на друго действуващо лице. **4.** *муз.* Повторение на музикална фраза с друг глас или в друга тоналност.

репозѝция (лат. repositio) *мед.* Наместване на счупена или изместена кост или друга част от тялото.

репонѝрам (лат. repōno „поставям отново“) *мед.* Намествам счупена или изкълчена част на тяло.

репóрт (фр. report) **1.** Пренасяне суми на другата страница (при счетоводство). **2.** В капиталистическите страни — срочна сделка с ценни книжа, при която те се продават на банка по определена цена със задължение да се изкупят в определен срок от нея на по-висока цена.

репортáж (фр. reportage) **1.** Събиране и доставяне в редакция сведения за събитията на деня; ср. информация. **2.** Литературно-публицистичен жанр с подчертан художествен характер. **3.** Информационна бележка, кратко сведение за случка, събитие и пр.

репортéр, репортьóр (от англ. reporter) Сътрудник на вестник, списание, радио и др.; ср. рапортьор.

репрезентáнт (фр. représentant) **1.** Търговско-посредническо предприятие или отделно лице, което се занимава с търговско-посредническа дейност. **2.** Представител.

репрезентатѝвен (фр. représentatif) Представителен.

репрезентáция (фр. représentation) **1.** Представителство. **2.** Представяне.

репрезентѝрам (нем. repräsentieren) **1.** Представлявам. **2.** Представям.

репресáлии (лат. repressalia) Принудителни мерки, предприемани от една държава в отговор на нарушение на международните норми от друга държава.

репресѝвен (фр. répressif от лат. reprimo „потискам“) Притеснителен, наказателен.

репрéсия (лат. repressio) Наказание, наказателна мярка.

репрѝз, репрѝза (фр. reprise „възобновяване“) **1.** *муз.* Буквално или свободно повторение на част в музикално произведение непосредствено след първото ѝ изпълнение или след друга част; знак за такова повторение. **2.** *теат.* Възобновяване на театрална пиеса на сцена. **3.** *сп.* Възобновяване предишния ход на кон, напр. след прескачане на препятствие. **4.** *сп.* Пов-

торен удар при фехтовка. 5. *литер.* Къса циркова шега или анекдот; виц, изпълняван обикновено от клоун. 6. Тъкановидно закърпване на чорап, бельо и др.

репроду́ктор (к. лат. reproductor) 1. Уред за усилване на речи и музика, приемани от радиоприемник; високоговорител. 2. Лице, което прави репродукции.

репроду́кция (лат. reproductio „възпроизвеждане") 1. Възпроизвеждане и размножаване на рисунка, картина и пр. чрез печат, клише и подобни. 2. Картина, рисунка, възпроизведена чрез печат. 3. *псих.* Възпроизвеждане на нещо, запомнено в миналото.

репродуци́рам (нем. reproduzieren от лат.) 1. Правя репродукция на нещо. 2. Възпроизвеждам.

репти́лия (лат. reptilia) 1. Влечуго. 2. *прен.* Продажна угодническа публицистика; подкупен журналист, писател и подобни.

репу́блика (лат. res publica) 1. Форма на държавно управление, при която върховният орган на държавната власт се избира за определен срок. 2. Държава с такъв строй.

република́нец (от лат.) 1. Привърженик на републикански строй; противник на монархията. 2. Член на републиканската партия в САЩ и др.

репу́лсия (лат. repulsio) Отблъскване.

репута́ция (лат. reputatio „обмисляне") Обществено мнение за достойнствата и недостатъците на едно лице; реноме, слава, добро име.

ресе́кция (лат. resectio) *мед.* Оперативно премахване на част от някой орган; изрязване.

реси́вер (англ. receiver „получател") 1. Приемателна тръба към телеграфен апарат с бързо действие. 2. Резервоар за допълнително количество амоняк или друго хладилно вещество при хладилна уредба. 3. Резервоар за сгъстен въздух при компресор. 4. Съединителна тръба между цилиндрите с високо и ниско налягане на локомотив. 5. Междинен резервоар за пара между два съседни цилиндъра на някои парни машини.

реси́м (тур. resim от ар.) 1. Данък върху наследство. 2. Съдебни разноски.

реско́нтро (ит. riscontro) Спомагателна счетоводна книга, в която се записват сметките на отделни лица.

рескри́пт (лат. rescriptum „писмен отговор") 1. В древния Рим — отговор на императора по отнесени до него за разрешение въпроси, който имал сила на закон. 2. Папска була до частни лица. 3. Писмо на монарх до високопоставено лице за изказване благодарност или даване награда за оказани услуги.

ресо́р (фр. ressort) 1. Металическа пружина на кола, автомобил, вагон и др. за омекотяване на движението. 2. *юр.* Граници на компетентност на съд или управа. 3. *прен.* Ведомство, област на дейност.

респе́кт (фр. respect от лат. respectus) *книж.* Почит, страхопочитание, уважение (поради страх).

респекти́вен (фр. respectif) *книж.* Който се отнася до всеки поотделно; съответен, надлежен.

респекти́рам (лат. respecto) Внушавам почит, внушавам прилично държане.

респира́тор (к. лат. respirātor) 1. *техн.* Уред за предпазване на носа, очите, ушите и дихателните органи от прах и отровни газове. 2. *мед.* Уред за улесняване дишането на болен.

респирато́рен (от лат.) Дихателен.

респира́ция (лат. respiratio) Дишане.

респонзо́риум (лат. responsorium) Отпев на ектении в католическа служба.

реставра́тор (к. лат. restaurātor „възстановител") 1. Специалист да прави реставрация на стари художествени предмети на изкуството. 2. *пол.* Привърженик и участник в реставрация (*2*).

реставра́ция (лат. restauratio) 1. *спец.* Възстановяване в първоначалния им вид и укрепване на архитектурни паметници и произведения на изкуството (живопис, скулптура, графика и др.), когато са повредени от времето или от природни стихии. 2. *пол.* Връщане на престол на свалена династия или възстановяване на свален

строй. 3. Епоха, през която управлява възстановена династия.

реставри́рам (от лат. restauro) 1. Възстановявам картина или предмет на изкуството; поправям. 2. *пол.* Възстановявам свалена династия или свален политически строй.

реста́нт (фр. restant „остатък") *банк.* 1. Дълг по време на баланс. 2. Остатък, изостанала стока.

реституи́рам (лат. restituo „възвръщам") Възстановявам нещо в старото му положение.

реститу́ция (лат. restitutio) 1. Възстановяване в старото положение 2. *биол.* Възстановяване на повреден орган или тъкан по естествен начин 3. *юр.* Възстановяване на първоначалното фактическо правно положение. 4. *пол.* Връщане на имуществото по силата на мирен договор или друг акт, което е било изнесено по време на война от воюваща страна.

ре́сто (ит. resto) 1. Остатък от дадени пари при заплащане, който се връща. 2. *прен.* Обратно, назад.

ресторáнт (фр. restaurant „възстановяващ") Гостилница и питиепродавница.

рестрикти́вен (лат. restrictivus) Ограничителен по отношение на производство или износ на стоки.

рестри́кция (лат. restrictio „ограничение") Монополистичен начин на експлоатация чрез уговорено ограничение на производство или износ за получаване на по-големи печалби.

ресу́рси (фр. ressources) 1. Запас или източник на доходи; парични запаси, доходи. 2. Средства, които човек използува при нужда.

ретарда́ция (лат. retardatio „забавяне") 1. Забавяне на развръзка в художествено произведение чрез отклонение: описание на природата, разсъждения, лирически отклонения и пр. 2. Забавяне, задържане, закъсняване.

ре́тина (лат. retina „мрежица") 1. *анат.* Вътрешният слой на окото, който е нагоден да възприема зрителните дразнения. 2. *прен.* Сито на редосеялка.

ретини́т (от лат. retina) *мед.* Възпаление на ретината.

ретира́да (фр. retirade) 1. В старите крепости — укрепено място за в случай на отстъпление. 2. *прен.* Отстъпление.

ре́тор (гр. rhētōr) 1. В древна Гърция — учител по красноречие. 2. Оратор, който произнася красиви думи, но без дълбоко съдържание; вития.

рето́рика (гр. rhētorikē „изкуство за красноречие") 1. Ораторско изкуство, теория на красноречието. 2. *прен.* Хубави, но празни думи; витийство.

ретори́чен (гр. rhētorikós) 1. Красноречив, ораторски. 2. *прен.* Надут, несъдържателен

рето́рсия (лат. retorsio) 1. Противодействие на една държава срещу друга в отговор за извършено към нея неучтиво или несправедливо действие. 2. *юр.* Своевременно и съразмерно отвръщане на едно престъпно посегателство.

рето́рта (лат. retorta „обърната назад") 1. *хим.* Обла стъкленица с дълъг и прегънат отвор; служи за химически опити, дестилация и др. 2. Наименование на различни уреди и апарати, които са снабдени с отводна тръба и служат за нагряване и дестилиране на вещества.

ретракта́ция (лат. retractatio) Публично отказване от нещо, казано или изповядвано по-рано.

ретрансла́ция (*ре-* и лат. translatio „предаване") Приемане на електрически сигнали от междинна станция и предаването им с цел да бъдат усилени в района на междинната станция.

ретра́та (ит. ritratta) *търг.* Обратно преводима полица.

ретроакти́вен (лат. retro „обратно" и activus „деятелен") *юр.* Който действува с обратна сила.

ретроакти́вност (от лат.) *юр.* Обратна сила на закони, валидност на закони и за минало време.

ретрогра́д (лат. retrogradus „вървящ назад") Реакционер, противник на прогреса; назадничав, мракобесник.

ретрогра́ден (лат. retrogradus) 1. Който се стреми да върне старото; назад-

ничав. 2. Който е против прогресивните учения; реакционен.

ретроспективен (от лат. retrospicio „гледам назад") Който съдържа преглед на миналото; който преминава от сегашното към миналото; който е с поглед към миналото.

ретроспекция (от лат. retrospicio) Поглед назад; ретроспективен преглед.

ретрофлексен (от лат. retro „назад" и flexio „свиване", „обръщане") *езиков.* Предноезичен съгласен звук, който се произнася чрез повдигане и извиване върха на езика назад към твърдото небце.

ретроцесия (лат. retrocessio) *търг.* Преотстъпване.

ретур (фр. retour) *книж.* Връщане.

ретуш (фр. retouche) 1. Коригиране на оригинала (снимка, чертеж, рисунка) преди фотографирането или върху негатива, диапозитива или фотокопието, за да се поправят дефекти, да се постигнат ефекти и пр.; поправяне на снимка, картина и подобни. 2. *прен.* Поправяне с украсяване; разкрасяване.

ретуширам (от фр. retoucher) 1. Обработвам негатив или снимка за премахване на недостатъци. 2. Поправям с туш, поправям. 3. *прен.* Разкрасявам, правя по-хубав.

ретушьор (фр. retoucheur) Лице, което ретушира; специалист по ретуширане.

рефакция (*ре-* и лат. facio „правя") *търг.* 1. Отстъпка от цена на стока, когато не се предава уговореното количество и качество. 2. Отстъпка от тарифа за превоз поради наличност на по-голямо количество стока.

рефектор (лат. refector) *техн.* Възстановител.

рефер (англ. referee) Спортен съдия и ръководител на състезание.

реферат (лат. referat „да докладва") 1. Научен доклад; беседа; сказка. 2. Кратко писмено или устно изложение на основните положения на книга, учение или научна проблема.

референдум (лат. referendum „което трябва да се съобщи") Допитване до народа да реши чрез гласуване важен държавен въпрос.

референт (лат. referens, entis „съобщаващ") 1. Длъжностно лице, което е докладчик по определени въпроси; консултант, съветник. 2. Лице, което изнася доклад, докладчик.

референция (лат. referentia) 1. Сведение за качествата на някого. 2. *търг.* Засвидетелствувана платежоспособност на фирма, учреждение и подобни.

реферирам (нем. referieren от лат.) 1. Изнасям реферат, докладвам. 2. Изпълнявам длъжността рефер при спортни състезания.

рефлекс (лат. reflexus „отражение") 1. *физиол.* Закономерна ответна реакция на организма на едни или други въздействия върху възприемащите нервни пътища; реакция на организма срещу външно дразнене: б е з у с л о в н и р е ф л е к с и — вродени рефлекси; у с л о в н и р е ф л е к с и — новопридобити от организма рефлекси в течение на живота. 2. Отражение на светлина или звук от някаква повърхност 3. Светло петно, точка или ивичка върху негатив поради отразяване на лъчи.

рефлексен, рефлексивен (от лат. reflexus) Който е свързан с рефлекс или се извършва по рефлекс; несъзнателен, машинален, автоматически.

рефлексия (лат. reflexio) 1. *фил.* Размишление, самонаблюдение, анализ на собствените мисли и преживелици; отзвук. 2. *физ.* Отразяване на светлина или звук от повърхността на предметите; отражение.

рефлексология (лат. reflexus и гр. lógos „наука") Механистическа насока в руската и съветската неврология и психология, създадена от В. Бехтерев (1857—1927 г.), която разглежда цялата психическа дейност като съвкупност от свързани рефлекси, образувани в резултат на въздействие на външната среда върху нервната система.

рефлективен = рефлексен.

рефлектирам (нем. reflektieren от лат. reflecto) Отразявам, пречупвам светлина или звукова вълна.

рефлектометър (лат. reflecto и гр. métron „мярка") Уред за измерване

коефициента на пречупване на светлинните лъчи.

рефлектор (к. лат. reflector) 1. Уред за отразяване на лъчи в определена посока. 2. *астр.* Оптически уред за наблюдаване на небесните тела; телескоп, снабден с вдлъбнато огледало. 3. Отражател на ултракъси вълни (напр. в радарна инсталация) за насочването им.

рефлекторен = рефлексен, рефлексивен и рефлективен.

реформа (лат. reformo „преобразявам", фр. réforme) Преобразуване, преустройство, нововъведение; изменение, промяна.

реформатист (от лат. reformātus) Член на реформистка църква.

реформатор (лат. reformātor) 1. Преобразовател, обновител. 2. Склонен към преобразования. 3. Привърженик и деец на Реформацията.

реформация (лат. reformatio „преобразуване") 1. Религиозно и социално-политическо движение през XVI в. против римската католическа църква, антифеодално по своя характер; в резултат на него много страни се откъснали от католичеството и се появило протестантското течение, което е по-прогресивно за времето си от католицизма. 2. Преобразуване.

реформизъм (от лат. reformo „преобразявам") Опортюнистическо течение в работническото движение, което отрича необходимостта от класова борба за социалистическата революция и от диктатурата на пролетариата, обявява се за класово сътрудничество и се надява с помощта на реформи, извършвани в рамките на буржоазната законност, да превърне капитализма в общество на „всеобщото благоденствие". „Реформизмът е буржоазна измама на работниците" (Ленин).

реформирам (нем. reformieren от лат.) 1. Въвеждам реформи. 2. Преобразувам към по-добро, променям. 3. *прен.* Подобрявам.

реформист (фр. réformiste) Привърженик на реформизма.

реформистки (от нем. reformiert) *рел.* Който се отнася до евангелистката църква на Цвингли и до калвинистката църква.

рефрактометър (лат. refractus „пречупен" и гр. métron „мярка") Уред за определяне коефициента на пречупването на светлинните лъчи от различни вещества; има голямо практическо значение, понеже с него се изследват много вещества, сокове от плодове, масла, мляко, кръв и т. н., за да се установи съдържат ли примеси.

рефрактор (лат. refractor) *астр.* Оптически уред за наблюдаване на небесните светила; вид телескоп с пречупващи светлината лещи.

рефракция (лат. refractio) 1. *физ.* Пречупване на светлинните лъчи, когато минават от една в друга среда. 2. Отклонение на светлинен лъч поради непрекъснатото му пречупване при преминаването през различно плътни слоеве на атмосферата. 3. *астр.* Видимото преместване на небесно тяло поради пречупването на лъчите му в атмосферата.

рефрен (фр. refrain) Припев, повтаряни думи, стих или стихове след куплет в песен и подобни.

рефригератор, рефрижератор (фр. réfrigérateur от лат. refrigero „охлаждам") 1. Охладител, част в хладилник, където става изпаряване на охладителната течност и се получава ниската температура. 2. Превозно средство-хладилник — кораб, вагон, камион.

рефригерация (лат. refrigeratio) Изстудяване, охлаждане.

рефутация (лат. refutatio) Публично опровержение.

рецензент (лат. recensens, entis „преценяващ") 1. Автор на рецензия. 2. Лице, което дава преценка за книги, театрални представления, писмени работи и др.; преценител.

рецензирам (от лат. recenseo „преценявам") Давам отзив за книга, театрално представление и подобни, като преценявам положителните и отрицателните качества; пиша рецензия.

рецензия (лат. recensio) Критическа писмена преценка на научно или художествено произведение, на пред-

ставление и подобни; отзив, критика.

рецепи́са (от лат. recipio „получавам") Разписка за получени стоки.

реце́пта (лат. receptum „получено") 1. Писмено нареждане на лекар до аптекар за отпускане и приготвяне на лекарство; съкращава се с двете латински букви Rp = recipe (вземи). 2. *прен.* Указание за състава и начина на приготвяне храна, питие, зимнина и т. н.; указание за начин на действие.

рецепти́вен (лат. receptīvus) 1. *книж.* Възприемчив. 2. *езиков.* Познат, разбираем, но неупотребяван в обикновената реч; пасивен, напр. рецептивен речник.

реце́птор (к. лат. receptor) 1. Уред за получаване на сигнали при електрически телеграф; приемник. 2. *мн. ч.* Анатомични образувания на периферната нервна система, които възприемат раздра́зненията от външната или вътрешната среда на организма и превръщат енергията на раздразнителите в нервен процес, в нервни импулси.

рецепту́ра (лат. receptūra) Учение за правилно писане и изпълняване на рецепти.

реце́пция, ресе́пция (лат. receptio „приемам") 1. Тържествен, официален прием. 2. Усвояване и възприемане на обществени и културни форми, които са се появили в чужда страна.

рецеси́вен (от лат.) Който е с признаци на изчезване.

реце́сия (лат. recessio) 1. *биол.* Постепенно изчезване на някои наследствени признаци в организма. 2. *икон.* Упадък.

рециа́рий (лат. retiarius) Римски гладиатор, въоръжен с меч и мрежа, с която се мъчел да уплете противника си, за да го убие.

рециди́в (лат. recidīvus „повтарящ се") 1. Повторение, възобновяване на нещо. 2. *юр.* Повторно извършване на същото престъпление от едно лице, за което е било вече осъдено. 3. *мед.* Ново появяване на болест след видимото ѝ оздравяване.

рецидиви́зъм (от лат.) *книж.* Повтаряне на явления или на престъпления.

рецидиви́ст (от лат.) Човек, който извършва повторно престъпление, за което е бил вече осъден.

реципие́нт (лат. recipiens, entis „приемащ") 1. *мед.* Болен, на който се прелива кръв. 2. *хим.* Съд, който приема дестилат или газове.

реципи́рам (лат. recipio) *книж.* Усвоявам, приемам.

реципро́чен (лат. reciprocus) *спец.* Взаимен; съотносителен.

рецита́л (англ. recital от лат.) 1. Художествено изпълнение на литературни произведения пред публика. 2. Концерт, изнесен от един или повече артисти. 2. Представяне на драми или откъси от драма върху сцена без декори.

рецита́тор (от лат.) Лице, което рецитира; декламатор.

рецита́ция (лат. recitatio) 1. Художествено четене пред слушатели; декламиране. 2. *муз.* Казване на речитатив при песен.

рецити́рам (от лат. recito) 1. Чета артистично пред слушатели; декламирам. 2. *муз.* Произнасям речитатив.

речитати́в (ит. recitativo) Напевно декламиране или говорене при изпълнение на вокално произведение.

реч посполи́та (полс. Rzeczpospolita „република") Название на полската държава от XV до XVIII в.

риа́л (перс.) 1. Монетна единица в Иран, която съдържа 100 динара. 2. Монетна единица в Саудитска Арабия = 20 кирша. 3. Разменна монета в Ирак = 1/5 от динара.

риа́с (гр. rhéos „поток") *мед.* Постоянно сълзене.

рива́л (фр. rival от лат. rivālis) Съперник.

ривалите́т (фр. rivalité) Съперничество.

ривие́ра (фр. rivière „река" от лат. ripa „бряг") 1. Морски бряг. 2. *прен.* Красиво крайморско място за отдих. 3. Северното крайбрежие на Средиземно море от Лигурските Алпи до гр. Специя в Италия, което се отли-

чава с мек климат и вечнозелена субтропична растителност.

ригáн (лат. origānun vulgāre) Многогодишно тревисто растение от устноцветните с розови или бели цветове; използува се като лековит чай, в парфюмерията и др.

рѝгел (нем. Riegel) Допълнително приспособление към брава; вид ключалка.

ригѝдност (лат. rigidus „вцепенен“) *книж.* Вцепененост, неподвижност.

ригодóн (фр. rigaudon) Старинен провансалски танц.

ригóлвам (фр. rigole „улей“ „вада“) Дълбоко прекопавам с преобръщане.

ригорѝзъм (от лат. rigor „строгост“) **1.** Прекалена строгост при спазване на нравствени правила, принципи, убеждения. **2.** *прен.* Прекалена строгост.

ригорѝст (от лат.) Лице, което се отличава с голяма строгост при своите постъпки, като спазва неуклонно своите принципи.

ригорóзен (лат. rigorōsus) Прекалено строг.

рѝгсдаг (дат. rigsdag) **1.** Датският парламент, който се състои от фолкетинг (долна камара) и ландстинг (горна камара). **2.** = риксдаг.

ридикю́л (фр. ridicule от лат. reticulum „мрежица“) Ръчна дамска чанта.

ризоѝди (гр. rhiza „корен“ и éidos „вид“) *биол.* Малки влакънца, които заместват корените у някои спорови растения.

ризопóди (гр. rhiza „корен“ и pous, podós „крак“) *зоол.* Кореноножки.

ризосфéра (гр. rhiza „корен“ и sphâira „кълбо“) Обемът от почва, в който се разпростират корените на едно растение.

ризóто (ит. risotto) Вид ядене от ориз.

ризофáг (гр. rhiza „корен“ и phágos „ядещ“) Кореноял.

рикошéт (фр. ricochet) Отскачане, отплесване на куршум или на снаряд от повърхност, в която е ударил.

рикошѝрам (фр. ricocher) Отскачам, отплесвам се на друга посока (за куршум, снаряд и подобни).

рѝксдаг (швед. riksdag) Шведският парламент.

рѝкша (яп.) **1.** В Япония и др. азиатски страни — лице, което се е впрегнало в лека двуколка, за да превозва с нея пътници. **2.** Двуколка, карана от такова лице.

рѝма (фр. rime от гр. rhythmós „ритъм“) Съзвучно завършване на стихове; м ъ ж к а или я м б и ч н а р и м а — рима с ударение на последната сричка; ж е н с к а или х о р е й н а р и м а — рима с ударение на предпоследната сричка; д а к т и л н а р и м а — рима с ударение на третата сричка от края.

римéса (ит. rimessa) *търг.* Полица, по която има да се получават пари.

рѝмски (от собс.) **1.** Свойствен на древния гр. Рим. **2.** Който се отнася до съвременния гр. Рим; р и м с к а ц ъ р к в а — католическа църква; р и м с к и ц и ф р и — I, V, X, L, C, D, M, с комбинации от които римляните са изразявали всички числа; ср. арабски цифри.

ринáлгия (гр. rhis rhinós „нос“ и álgos „болка“) *мед.* Болки в носа.

ринг[1] (англ. ring) **1.** *сп.* Квадратна площадка, заградена с въжета, върху която стават боксови състезания. **2.** *търг.* Временно споразумение между търговци или индустриалци за повишаване цените на стоки чрез задържането им в складовете.

ринг[2] (нем. Ring „пръстен“) Кух гумен кръг за игра.

рингмашѝна (нем. Ringmaschine) Предачна машина, която има приспособление (ринг, колелце) за усукване на преждата; предачна машина.

рѝнгов (от нем.) С кръгла форма, пръстеновиден, кръгъл; р и н г о в а п е щ — кръгла пещ, в която горенето не се прекъсва: р и н г о в а а р т е р и я — широка улица, която опасва град от всички страни.

ринк (англ. rink) **1.** Помещение, в което има лед за пързаляне с кънки. **2.** Асфалтирана повърхност за пързаляне с ролкови кънки.

ринолóгия (гр. rhis, rhinós „нос“ и lógos „наука“) Дял от медицината,

който се занимава с болестите на носа и тяхното лекуване.

риноплáстика (гр. rhis, rhinós „нос" и *пластика*) *мед.* Хирургическо възстановяване на повреден нос.

риносклерóма (гр. rhis, rhinós „нос" и *склерома*) *мед.* Хронично инфекциозно заболяване на лигавицата на носа.

риноскóп (гр. rhis, rhinós „нос" и skopéō „гледам") Уред във вид на малко огледалце за оглеждане и изследване вътрешността на носа.

риноскóпия (гр. rhis, rhinós „нос" и skopéō „гледам") Преглеждане на нос с помощта на риноскоп.

рúо (исп. rio) Река.

риолúт (лат. rivus и гр. líthos „камък") Масивна скала от ортоклаз, слюда и кварц; добър строителен материал, който може да се цепи и дава покривни плочки.

рипúди (гр. rhipídion „ветрило") Метални хоругви, носени при църковни шествия.

риполúн (фр. ripolin) Трайна висококачествена лакова боя.

рипóст (фр. riposte) *сп.* При фехтовка — удар, който се нанася на противника в отговор на негов удар.

рипс (англ. reps) Вид вълнен, памучен или копринен плат с изпъкнали нишки.

риск (фр. risque) **1.** Възможна опасност. **2.** Съзнателно излагане на възможна опасност при преследване на някаква цел и при очакване на евентуална изгода. **3.** Възможна загуба при търговска сделка. **4.** Опасност, срещу която може да става застраховане.

рискýвам (фр. risquer) **1.** Подхвърлям на опасност. **2.** Подхвърлям се на опасност в очакване на успех; опитвам.

рúслинг (нем. Riesling) **1.** Вид бяло грозде. **2.** Вино от това грозде.

ритенýто (ит. ritenuto) *муз.* С постепенно забавяне на темпото в сравнение са основното темпо на пиесата.

рúтмика (гр. rhytmiké) **1.** Особеност на ритъм. **2.** Теория, учение за ритъма. **3.** *муз.* Учение за функцията и значението на ритъма в музиката. **4.** *муз.* Ритмичните белези, които характеризират отделен музикален жанр или творчеството на един композитор и пр. **5.** *литер.* Отдел от поетиката, който изследва въпросите за ритмическия строеж на стиха и речта изобщо. **6.** *сп.* Система от физически упражнения при съпровод на музика.

ритмúчен, ритмúчески (гр. rhythmikós) **1.** Равномерен, правилно повтарящ се, подчинен на ритъм. **2.** Който се отнася до ритъм или ритмика; ритмични движения — гимнастика, с която се придава красота и художественост на движенията.

ритмúчност (от гр.) Равномерност, спазване на ритъм.

ритмолóгия (гр. rhythmós „такт", „съразмерност" и lógos „наука") Учение за нормите и закономерностите на ритмическите процеси в стиха, които създават неговата структура.

ритмоплáстика (гр. rhythmós и *пластика*) Система от физически упражнения, които развиват всестранно и хармонично тялото.

ритóн (гр. rhytón) В античния свят — глинен или метален съд във форма на рог или животинска глава, предназначен за пиене на вино.

рúтор (нгр. rhētōr) Оратор, вития; ретор.

ритóрика, ритóрúчен = реторика, реторичен.

ритуáл (лат. rituālis „обреден") **1.** Установен ред на обредни действия при извършването на религиозен акт; обред. **2.** Приет начин за извършване на нещо; церемония, церемониал. **3.** Книга, в която се излагат обредите в тяхната последователност.

ритуáлен (лат. rituālis) Който се отнася до религиозен обред; обреден.

ритурнéл (фр. ritournelle от ит. ritornello) **1.** Повтаряща се като припев кратка музикална фраза в акомпанимент. **2.** Малко музикално встъпление преди началото на танц.

рúтъм (гр. rhythmós) **1.** Всяко отмерено равномерно движение на еднакви

елементи. 2. *литер.* Равномерно редуване на ударени и неударени срички, на дълги и кратки срички. 3. *муз.* Движение, което се получава вследствие на редуване на различни по трайност тонове. 4. Размереност, отмереност.

риф[1] (англ. reef, нем. Riff) Подводни или слабо подаващи се над морската повърхност скали, които са опасни за корабоплаването.

риф[2] (хол. rif) Връзки, които се вдяват в халки или илици на корабно въже, за да се навива платното.

рúцар (нем. Ritter „ездач" през рус.) 1. Член на рицарски орден. 2. Знатен, с чин по-долен от барон. 3. В западноевропейското средновековие — въоръжен конник от дребното феодално съсловие. 4. *прен.* Смел и доблестен защитник на благородна идея. 5. *прен.* Мъж с изтънчени обноски към дами; кавалер.

рúцарство (от нем.) 1. Военно-дворянско съсловие в Западна Европа от епохата на феодализма. 2. Званието рицар. 3. Сбор от рицарски добродетели и прояви; кавалерство.

рицúн (лат. ricīnus „кърлеж") 1. Многогодишно растение, от чиито семена се получава рициново масло, което е най-популярното разслабително средство; кърлеж. 2. Рициново масло.

рицóвка (нем. Ritz) Зарязване на картон, за да се улесни прегъването му.

рóба (фр. robe) Домашна дълга женска дреха.

робúния (фр. robinier) Род растения, към които принадлежат видовете акация (по името на естественика J. Robin).

робóт (чеш. robot) Автомат, който изпълнява сложни действия, присъщи на човека; човек-автомат, машина-човек.

робурúт (лат. robur „сила") Взривно вещество със сложен състав, което съдържа много селитра.

робýст (лат. robustus) *книж.* Силен, здрав, як.

рóдий (гр. rhódon „роза") Химически елемент, знак Rh, пореден номер 45, ат. тегло 102, 905; сребристобял, ковък и устойчив метал, който служи за изготвяне части на сложни уреди и механизми и като катализатор при платинените сплави.

рододéндрон (гр. rhódon „роза" и déndron „дърво") *бот.* Многогодишно растение, алпийска роза, което се отглежда в градините за украса, а расте и по високите планини.

родонúт (от гр. rhódon „роза") Плътен зърнест минерал с розов цвят.

розáриум (лат. rosarium) 1. Градина с рози. 2. Разсадник за рози.

розацéя (лат. rosaceus) *мед.* Болестно зачервяване на кожата на лицето с разширяване на кръвоносните съдове.

рóзбив = ростбив.

розеóла (лат. roseola „розичка") *мед.* Малко розово петно на кожата.

розéта, розéтка (фр. rosette от лат. rosa) 1. *книж.* Украшение във форма на стилизирана роза, рисувано, изваяно, направено от ленти и др. 2. *спец.* Разположени в кръг листа на някои растения. 3. *спец.* Пробито в средата кръгче, през което се прекарва жицата на електрическа инсталация.

розмарúн (лат. ros marīnus „морска роса") 1. Вечнозелен храст с благоуханни листа и цветове, от които се получава благовонно масло, употребявано за медицински цели, в парфюмерията и в промишлеността. 2. Вид ябълка.

рокáда (фр. rocade) 1. Стратегическа жп. линия или път, успоредни на бойна линия. 2. В шахматната игра — ход, при който турът отива до самия цар, а царят прескача през него.

рокáй(л) (фр. rocaille) Декоративен мотив в стил рококо, който представя откъси от скали и раковини.

рокамбóл (фр. rocambole нем. Rockenbolle) 1. Част от печалба при хазартна игра, която служи като залог за следната игра. 2. Вид лук; вид чесън.

рóкендрол (англ. rock-and-roll) 1. Естрадна джазова музика от фолклорен произход и със силно изразен ритъм, разпространена предимно в Северна Америка и някои западноевропейски страни. 2. Модерен танц по тази музика.

ро́кер (англ. rocker) *сп.* Сложна фигура при пързаляне с кънки.
рокиро́вка = рокада (2).
рококо́ (фр. rococo) Архитектурен и декоративен стил от времето на Людовик XV (XVIII в.), отличаващ се с изискана сложност на формите и причудливи украшения, често с форма на миди и раковини.
ро́кфор (от собс.) Вид сирене от овче мляко (по името на селище във Франция).
ро́лганг (нем. Rollgang) Машина с непрекъснато действие за преместване на товари; конвейер на колелца.
роле́тка (фр. roulette) **1.** Вид ламаринен капак на врати и прозорци, който се навива на руло при вдигане. **2.** Сгъваем капак от напречни летвички за шкаф, бюро и пр. **3.** = рулетката (3).
ро́лка[1] (нем. Rolle) **1.** Цилиндър, валяк, който може да се върти около своята ос. **2.** Свитък във вид на цилиндър от хартия, метал, плат и подобни.
ро́лка[2] (нем. Rolle) **1.** Метатическо колелце под краката на маса, стол, пиано и др. **2.** Макара за навиване на тел, филмова лента и др. **3.** Машинна част във вид на малък цилиндър или вал. **4.** Малък порцеланов цилиндър, на който се закрепя електрическата жица. **5.** Всеки машинен елемент, който има форма на цилиндър или макара и се върти около подвижна или неподвижна ос с най-различни предназначения: за намаляване съпротивление при триене, за поддържане и направляване на гъвкав елемент, за предаване на сила или въртящ момент и др.
ро́ля (фр. rôle) **1.** Драматичният образ, създаден от актьор на сцена. **2.** Текстът, произнасян от актьор на сцената. **3.** *прен.* Размер на влияние или значение, степен на участие в нещо. **4.** *прен.* Дейност, служба, функция.
ром (англ. rum) Силно спиртно питие, приготвено предимно от меласата и други отпадъчни продукти от преработената захарна тръстика.
рома́н (фр. roman) **1.** Голямо по размер повествователно художествено произведение, обикновено в проза, със сложен сюжет и композиция и добре обрисувани герои. **2.** В средните векове — написано на романски език повествование за живота на някой рицар. **3.** *прен.* Любовна връзка, любовни похождения.
романиза́ция (фр. romanisation) Усвояване на основните елементи на римската култура и латински език от народите на Западна и отчасти Югоизточна Европа в първите векове от н. е.
романи́зъм (фр. romanisme) *езиков.* Свойствен обрат на реч или дума от романски езици, които се срещат в други, неромански езици.
романи́ст (фр. romaniste) **1.** Писател на романи. **2.** Учен, специалист по романска филология. **3.** Правник, който е специалист по римско право. **4.** Студент по романска филология.
романи́стика (от фр. romaniste) Съвкупност от науки за изучаване културата на романските народи и техните езици; романска филология.
романома́ния (фр. roman и гр. manía „лудост") Лудешка страст за четене на романи.
рома́нс (фр. romance) **1.** Лирическо любовно стихотворение по подражание на народната песен. **2.** Испанско старинно стихотворение с епическо или историческо съдържание. **3.** *муз.* Малко вокално произведение от един или два гласа върху текст от стихотворение и при акомпанимент на един инструмент; малка инструментална пиеса с преобладаване на лирически характер.
романсе́ро (исп. romancero) Сбирка от испански епически песни (романси).
рома́нски (лат. Romānus) **1.** Възникнал върху основите на древноримската култура или тясно свързан с нея; р о м а н с к и е з и ц и — френски, каталонски, рето-романски, испански, провансалски, италиански, португалски и румънски. **2.** Свойствен на романските езици и народи; р о м а н с к а ф и л о л о г и я — специалност в университет, която изучава свой-

ствата и особеностите на романските езици; ср. романистика.

романти́зъм (фр. romantisme) 1. Направление в литературата и в изкуството от края на XVIII и началото на XIX в., което се противопоставя на канона на класицизма от XVIII в.; издига в култ личността и разработва исторически и народнопоетически теми, като идеализира миналото, отдава голямо значение на чувството и на народните предания. По този начин се бяга от действителността и художникът си създава своя идеална действителност. 2. *прен.* Мечтателност, съзерцателност; фантастичност.

романти́к (фр. romantique) 1. Привърженик на романтизма в литературата и изкуството. 2. Човек, склонен към мечтателност и идеализация на хората и живота; мечтател, идеалист.

рома́нтика (фр. romantique) 1. Мечтателност, съзерцателност; фантастичност. 2. Дела, които могат да предизвикат възторжено отношение. 3. Литература, която е пропита с чувство и съзерцателност.

романти́чен, романти́чески (фр. romantique) 1. Свойствен на романтизма, пропит от романтизъм. 2. Свойствен на роман. 3. Мечтателен, наивно-възвишен, възторжен.

ромб (гр. rhómbos) *мат.* Равностранен четириъгълник, на който два срещуположни ъгъла са остри, а два — тъпи; равностранен паралелограм.

ромбоéдър (гр. rhómbos и hédra „страна") Геометрическо тяло, на което шестте страни са ромбове; паралелепипед със стени ромбове.

ромбо́йд (гр. rhómbos и éidos „вид") = паралелограм.

роме́йски (лат. Romáios) 1. Византийски. 2. Новогръцки.

ронде́л (фр. rondel) *литер.* Вид стихотворение от 13 стиха.

ро́ндо (фр. rondeau от rond „кръгъл") 1. Популярна стихотворна форма през XVII в. във френската поезия, при която има задължително повтаряне на едни и същи думи или стихове на определено място след строфите. Има три вида рондо: от осем стиха, от тринадесет стиха и от петнадесет стиха. Римите са по схемата абабабаб. 2. *муз.* Инструментална пиеса с многократно повтаряне на главната тема, като отделните ѝ появявания са разделени от контрастни музикални построения. 3. Музикално произведение във форма на рондо. 4. Вид закръглен ръкописен и печатарски шрифт; перо-рондо — перо за писане на такъв шрифт.

ро́сер (от нем. Ross „кон") Шивашки материал с конски косми, за да запазва определена форма на дрехата.

Росина́нт (исп. rocinante „кранта") 1. Конят на Дон Кихот. 2. *прен.* Дръглив кон, кранта.

ро́стбив (англ. roast beef) 1. Говежда малко сурова пържола. 2. Говеждо месо, от което се правят пържоли.

ро́стра (лат. rostrum „корабен нос") 1. Ораторска трибуна на форума в древния Рим, украсена с корабните носове от пленени неприятелски флоти. 2. *арх.* Украшение на колона, което има форма на старинен военен кораб. 3. *мн. ч.* Приспособления за закрепване на лодки върху палуба на кораб.

ро́та (нем. Rotte през рус.) *воен.* Основна организационна и тактическа войскова група, по-малка от дружина, по-голяма от взвод.

ротати́вен, ротацио́нен (фр. rotatif) Въртящ се; ротативна (ротационна) машина — печатарска машина, при която хартията е на ролка, а шрифтът е на въртящ се цилиндър.

рота́тор (лат. rotātor) 1. Уред, снабден със специален валяк за размножаване на ръкописи, чертежи и рисунки; ср. циклостил. 2. *физ.* Тяло, което се върти около някой център или ос.

ротаци́зъм (от гр. rho име на буквата ρ) 1. Фонетичен закон в латински език, съгласно с който интервокалната съгласна s минала в r: ero от eso. 2. Преминаване на буквата n в r в румънски език: buni — buri.

ротацио́нен (от лат.) Кръгов, движещ се в кръг.

ротáция (лат. rotatio) 1. Движение около собствена ос, въртене в кръг. 2. = ротационна машина. 3. Преминаване на s в r; ротацизъм.

ротéл (лат. rotor „колело“ и фр. hôtel) Автобус с горен етаж, приспособен за нощуване на пътниците; ср. мотел.

ротмúстър (нем. Rittmeister през рус.) *остар.* Офицерски чин от конницата, който е равен на капитан от пехотата.

ротóнда (ит. rotonda „кръгла“) Кръгло или полукръгло здание с купол.

ротоприúнт (лат. roto „въртя“ и англ. print „печатам“) *печ.* Малка офсетна печатарска машина.

рóтор (от лат. roto „въртя“) 1. Въртящата се част на електромотор, на водна или парна турбина и др. 2. *мор.* Въртяща се тръба на кораб, която довежда кораба в движение, като използува силата на вятъра. 3. Вид вентилатор. 4. Система от въртящи се носещи плоскости в хеликоптер, чрез която той се поддържа във въздуха.

рóщайн (нем. Rohstein) Сернисти съединения, получавани при първото плавене на пиритни руди.

роя́л (фр. royal „царски“) Музикален клавишен инструмент, голямо и усъвършенствувано пиано, на което струните, резонаторът и механичната част са разположени хоризонтално.

роялúзъм (фр. royalisme) Привързаност към кралската власт; монархизъм.

роялúст (фр. royaliste) Привърженик на роялизма, привърженик на кралска власт; монархист.

рýба (тур. ruba от ит.) 1. Дреха от домашен плат. 2. Momински чеиз, който предимно се състои от дрехи, кърпи за лице, чорапи и покривки.

рубаú (перс.) Строфична форма в източната средновековна поезия, особено в персийската, която се състои от четири стиха, римувани по схемата aaba, рядко aaaa.

рубáто (ит. rubato) *муз.* Отклонение от основното темпо на пиесата в интерес на изразителността.

рубáшка (рус.) Дълга блуза, обикновено за работа.

рубеóла (лат. rubeola) *мед.* Лека заразна болест, подобна на морбили; боледуват предимно деца.

рубербúд (лат. ruber „червен“ и гр. éidos „вид“) Еластичен и огнеупорен покривен материал от картон, просмукан със специална течност, повърхността му е посипана със слюдено брашно.

рубúдий (лат. rubidus „червен“) Химически елемент, знак Rb, пореден номер 37, ат. тегло 85,47; мек сребристобял метал, по свойства сходен с калия и натрия.

Рубикóн (лат. Rubico) 1. Старото име на р. Узо в Северна Италия, която е била граница между войската на Цезар и римските легиони. След нейното преминаване от Цезар, 49 г. пр. н. е., започнала гражданската война в Рим. 2. *прен.* Невъзвратима крачка, решителна стъпка.

рубúн (нем. Rubin от лат. ruber „червен“) Минерал, скъпоценен камък с нежнорозов до червен цвят.

рубúнов (от лат.) 1. Който е с цвета на рубин; тъмночервен. 2. Който е направен от рубин; рубинен.

рýбла (рус.) Руска монетна единица; дели се на 100 копейки.

рýбрика (лат. rubrica „написано с червено мастило“) 1. Заглавие на отдел от съчинение, което в ръкописните кодекси е написано обикновено с червено мастило. 2. Постоянен отдел във вестник или списание. 3. Отдел, подразделение, графа.

рубрикáция (лат. rubricatio) 1. Разпределение по рубрики. 2. Система от заглавия.

рудерáлен (от лат. rudera „развалини“) За растение — което расте по развалини и на необработена почва.

рýдерпис (англ. rudder-piece) *мор.* Вертикалната част на рамка, в която се закрепя кормилото.

рýдерпост (англ. rudder-post) *мор.* Вертикалната греда, на която се закрепя кормилото.

рудимéнт (лат. rudimentum „зачатък“) 1. *биол.* Недоразвит орган или оста-

тък от орган, който е развит у прадедите на същия организъм (опашката у човека) **2.** Остатък от изчезнало явление. **3.** Зачатък, начало, първични познания по някоя наука.

рудимента́рен (от лат. rudimentum) **1.** Който се намира в зачатъчно състояние; недоразвит. **2.** Който е на изчезване; изчезващ: р у д и м е н т а р н и о р г а н и — които при еволюционното развитие са изчезнали или са променени (сляпото черво, окосмяване на тялото, цепнато небце и др.).

руи́на (лат. ruīna) Развалина.

руини́рам (от лат.) Обръщам в развалини, разрушавам, съсипвам.

рула́да (фр. roulade) **1.** *муз.* Орнаментиран и виртуозен пасаж при пеенето, който се среща особено често в партиите на колоратурните сопрани. **2.** *муз.* Песен с бързо преливане на гласа от един тон в друг. **3.** = руле (1).

руле́, рули́т (фр. roulette от rouler „въртя в кръг") **1.** Кълцано месо или парче месо, приготвено във форма на колбас. **2.** Сладкиш от тесто, навито и вътре напълнено със сладко. **3** Шунка без кокал.

руле́тка (фр. roulette) **1.** Приспособление за навиваща се в кръг метална, платнена или пластмасова лента с деления на метри и сантиметри, която служи за измерване. **2.** Приспособление за хазартна игра във вид на въртящ се кръг с цифри, по който се движи малка топка. **3.** Хазартна игра.

руло́ (фр. rouleau) **1.** Кръгъл свитък от нещо. **2.** Прическа, при която косата се прави на кръг около по-голяма част от главата. **3.** = руле.

руло́та (фр. roulotte) Голяма кола, устроена като жилище, в която живеят циркови артисти, подвижни санитарни части и др.

румб (англ. rhumb) Направлението към точките на хоризонта и към страните на света или ъгълът между две такива направления. В морската навигация хоризонтът се дели на 32 румба, а в метеорологията — на 16 румба; в геодезията и в метеорологията — един румб е равен на 90°.

ру́мба (исп. rumba) **1.** Танц, който води началото си от Куба. **2.** Музика за такъв танц, предимно джазова.

ру́мпел (хол. roerpen) *мор.* Лост за обръщане на кормилото.

рунд (нем. Rund) **1.** Редица от състезания, които образуват едно цяло. **2.** Завършване.

ру́ни (от сканд. runa „тайна") **1.** Найстарите писмени знаци на скандинавските германци, запазени върху надписи на камък, метал и др. предмети. **2.** *литер.* Карелски и фински народни песни.

руни́чески (от сканд.) Който се отнася до руните.

ру́пия (санскр.) **1.** Монетна единица в Индия, Пакистан и Непал, която се дели на сто пайса. **2.** Парична единица в Цейлон, дели се на сто цента. **3.** Парична единица в Индонезия, дели се на сто сена.

ру́пор (хол. roeper) **1.** Метална тръба с разширяващ се край, която служи за усилване на звука. **2.** *прен.* Проводник на чуждо влияние.

рупту́ра (лат. ruptūra) *мед.* Счупване.

руст (от лат. rusticus „груб") Неодялан камък, който се употребява при рустика.

ру́стика (лат. rusticus) „селски" **1.** Особен архитектурен стил, който се стреми към простота, самобитност и си служи с естествени материали. **2.** Облицовка на стени с неодялани или по изкуствен начин направени грапави камъни, за да се придаде на постройката монументалност.

русто́ван (от лат.) Направен от рустика.

ру́та (лат. ruta) Благоухаещо южно растение с жълти цветове; листата му съдържат етерично масло.

руте́ний (к. лат. ruthenia) Химически елемент, знак Rn, пореден номер 44, ат. тегло 101,07; сивкав и мъчнотопим метал, който се среща заедно с платината; употребява се при осветителни тела за изготвяне на светещите влакна.

ру́тер (англ. root „ровя") Машина за разкопаване на камениста и твърда почва.

рутѝл (лат. rutilus „червеникав") *хим.* Тъмночервен минерал, двуокис на титана.

рутинá (фр. routine) **1.** Добита сръчност вследствие на практика, на навик; обиграност. **2.** Робско следване на известни навици, които са се превърнали в привички; бавност, отсъствие на чувство за новото; консервативност.

рутѝнен (от фр.) Шаблонен, бавен, със стари навици.

рутинéр (фр. routinier) Лице, което се придържа към стари навици, действува по шаблон и е лишено от чувство за новото.

рутинѝран (от фр.) Опитен в практиката; обигран, вещ.

рушвéт (тур. rüşvet от ар.) Дар за незаконна услуга; подкуп.

ръ̀гби (англ. rugby) *сп.* Спортна игра, при която топката се тласка с крака, ръце и с тялото (по името на английския град Ръгби).

С

саба́т (евр.)=шабат, събота, ден за почивка.

сабанту́й (тюрк.) Татарски и башкирски народен празник след свършване на полската работа през есента.

саба́хле(н) (тур. sabahleyin от ар.) 1. Сутрин, заран. 2. Утре сутринта.

сабейзъм (от собс.) Почитане на небесните тела, религия в Арабия преди мохамеданството (по името на арабско племе).

саби́р (англ. sabir) Креолски език, възникнал в резултат на смешението на романски езици с гръцки и арабски; употребява се в някои пристанища на Средиземно море.

сабота́ж (фр. sabotage) Умишлено неизпълнение или прикрито недобросъвестно изпълнение на задължение, отклоняване от работа или злонамерено пречене при спазване формално на всички изисквания; вредителство.

саботи́рам (фр. saboter) 1. Умишлено не изпълнявам задълженията си. 2. Злонамерено спъвам работа често с повреждане на оръдия на производство; вредителствувам.

саботьо́р (фр. saboteur) Лице, което върши саботаж; вредител.

сабу́р (тур. sabur) Лечебно вещество, което се получава от растението алое.

сава́к (тур. savak) 1. Съоръжение за спиране или отклоняване на вода. 2. Място на река, канал, язовир и др., откъдето водата се разпределя по различни посоки.

сава́н (гр. sábanon) Бяло платно, с което покриват мъртвец за погребение; покров.

сава́на (исп. sabana) 1. Обширно степно пространство в тропически пояс с ниски дървета и храсти. 2. Обширна ливада.

савари́на (фр. savarin от собс.) Вид тестен сладкиш с кръгла форма, залян със сироп (по името на гастронома Саварин).

са́га (нем. Saga от сканд.) 1. В древната скандинавска и ирландска поезия — народно сказание в прозаична форма с отделни стихове. 2. Роман, разказ или повест с митологическо или полуисторическо съдържание. 3. Легенда, сказание.

саги́та (лат. sagitta „стрела") *зоол.* Малко хищно морско животно с прозрачно тяло.

сагита́лен (от лат. sagitta „стрела") 1. Стреловиден. 2. *анат.* Който разделя на две половини.

сагла́м (тур. sağlam) 1. Здрав, як. 2. Надежден. 3. *нар.* Здраво, яко.

са́го (мал.) 1. Вид грис, получаван от сагови палми. 2. Грис от картофено нишесте, който имитира саговия.

са́гов (от мал.) 1. Приготвен от саго. 2. От който се добива саго; с а г о в а п а л м а — вид растение, наричано още хлебно дърво, високо до 20 м.

саде́ (тур. sade от перс.) Само.

сади́зъм (фр. sadisme от собс.) 1. Патологично полово извращение, при което се причиняват физически страдания на лице, за да се задоволи собствено полово чувство (такива случаи описва в романите си маркиз дьо Сад). 2. *прен.* Ненормална страст към измъчване; наслаждение от чужди страдания.

сади́ст (от фр.) Лице, което страда от садизъм.

садраза́м(ин) (тур. sadrazam от ар.) *ист.* Пръв министър в султанска Турция; велик везир.

саже́н (рус.) 1. Стара руска мярка за дължина, равна на 2 м и 34 см. 2. Дървен или метален прът с та-

кава дължина, с който се мери на сажени.

саз[1] (тур. saz) Тръстика.

саз[2] (тур. saz от перс.) Музикален инструмент във форма на прерязана круша, с дълга шийка и с 3—4 двойни или тройни струни (в източните страни).

саздърмá (тур. sızdırma) Варено и изпържено в лойта си месо, поставено в животински стомах или черва.

сайб=сахиб.

сайбúя (тур. sahıp от ар.) Стопанин, владетел, собственик.

сайвáнт (тур. sayvan от перс.) Навес, заслон, сушина.

сайгá (тюрк.) *зоол.* Преживно двукопитно животно от рода на антилопите.

сайгúя (тур. saygi) Почит, уважение.

сáйдер (англ. cider) Газирано безалкохолно питие (първоначално от ябълков сок).

сайдúсвам (тур. sevdirmek) Зачитам, почитам.

сайнéта (исп. sainete) *литер.* 1. Малка комична пиеса. 2. Малка комедия с 2 или 3 действуващи лица.

сак (гр. sákkos от сем.) 1. Торба за покупки; мрежа за пазар. 2. Мрежа с конусна форма, с обръч на широката страна и дръжка, пригодена за ловене на риба.

сакá (тур. saka от ар.) Мях или буре за носене на вода.

саквоаяж (фр. sac „торба“ и voyage „пътуване“) Пътническа чанта; куфар.

сакелáрий (гр. sakkellários) 1. *ист.* Висш сановник, който завеждал облеклото при византийския двор. 2. *църк.* Свещеник, който отговаря за църковните одежди и съдове. 3. *църк.* Почетна титла на свещеник.

сакéлий (от гр. sákkos „груб плат“) 1. Надзирател на монаси и духовни лица. 2. Почетна титла на свещеник.

сáкля (груз.) Колиба, планинска хижа.

сакó (ит. sacco) Вид късо мъжко леко палто.

сáкос (гр. sákkos „дреха“). Горна архиерейска дреха за свещенодействие.

сакрáлен (от лат. sacer „свещен“) 1. Който се отнася до религиозния култ; свещен. 2. *анат.* Който е присъщ или принадлежи на кръста.

сакрамéнт (лат. sacramentum) *рел.* 1. Свето тайнство. 2. Свещен предмет.

сакраментáлен (лат. sacramentālis) 1. Свещен, обреден, осветен от тайнство. 2. *прен.* Заветен, свет.

сакрамéнто (ит. sacramento) Да е проклето, проклятие.

сакрúстия (лат. sacristia). Отделение в католически храм за църковни одежди и утвари.

саксофóн (собс. и гр. phōnē „звук“) Духов инструмент, изработен от метал (сплав или сребро), с конична тръба, наустник и клапова механика (по името на неговия конструктор А. Сакс).

саксахóрн (собс. и нем. Horn „рог“) Музикален меден духов инструмент.

сакýля (нгр. sakkoúla от лат. saccula) Чувал.

сакъ̀з (тур. sakız) Дъвка.

сакълдúсвам се (от тур. siklet) Притеснявам се.

сакъ̀н (тур. sakın) 1. Съвсем не, никак. 2. Пази се, недей, внимавай.

сал (тур. sal) 1. Свързани едно до друго дървета във вид на под за преминаване през вода. 2. Плаваща платформа за прекарване хора, добитък и др. на малки разстояния, обикновено през река. 3. Спасително средство в корабите, обикновено от корк или каучук.

салáм (ит. salame) Хранителен продукт от кълцано месо, сланина и подправки, натъпкано в черво и сварено; колбас.

саламáндра, саламáндър (гр. salamándrā) 1. *зоол.* Название на няколко вида земноводни опашати животни, прилични на дъждовник. 2. В средновековните поверия — дух на огъня, понеже вярвали, че саламандрата не може да изгори.

саламýра (нгр. salamoúra от лат. sal „сол“) Солена вода за осоляване и запазване на съестни продукти.

салангáна (инд.) Вид лястовица, която живее в Азия и в Австралия (гнездата

й са направени от желатиноподобно вещество и се ядат от местните жители).

сала́та (ит. salata „солен зеленчук") 1. Различни градински растения, чиито листа се ядат сурови. 2. Нарязан зеленчук, полят с олио и оцет, като прибавка към друго ядене, като мезе и др.

салатие́ра (от ит. salata) Съд за салата.

сала́ш (тур. salaş) 1. Дъсчена колиба. 2. Беседка над или до поток.

салварса́н (лат. salvo „спасявам" и *арсеник*) Сложен арсенов препарат, който се инжектира против сифилис, тиф и други болести. Нарича се още 606, понеже е открит след толкова комбинирани опити.

салва́тор (лат. salvātor) *църк.* Спасител.

салгъ́н (тур. salgın) 1. Епидемия. 2. Диария.

салди́рам (нем. saldieren от ит. saldo) 1. Определям салдото — разликат между дебита и кредита (да дава и да взема). 2. Погасявам дълг.

са́лдо (ит. saldo) 1. Разлика между прихода и разхода (между кредита и дебита) при равносметка. 2. *прен.* Остатък.

сале́п (тур. salep от ар.) 1. Растение с грудки; перуника, гороцвет. 2. Питие, приготвено от грудките на това растение.

са́лзи (лат. salsus „солен") *геол.* Малки вулкани, които изригват газове и гореща глина (обикновено се намират при нафтени залежи).

салива́ция (лат. salīva „плюнка", фр. salivation) *мед.* Обилно отделяне на слюнка.

саливома́ния (лат. salīva „слюнка" и гр. manía „лудост") *мед.* Болезнена склонност към плюването.

салипири́н (лат. salix „върба" и гр. pyr „огън") *фарм.* Съединение на салициловата киселина с антипирин, което служи за притъпяване на болки, понижаване на температура и др.

салици́л (лат. salix, salīcis „върба" и гр. hýlē „вещество") 1. Вещество, което се съдържа в кората на върбата и образува бели кристали, разтворими в топла вода и спирт; има широко приложение в медицината против ревматизъм, невралгия, треска и др. 2. = салицилова киселина.

салицила́т (фр. salicylate от лат. salix „върба") Сол на салициловата киселина.

салици́лова киселина́ (от лат.) Киселина от растителен произход, която се добива и по изкуствен начин от фенол; притежава антисептично, антипиретично, аналгетично и противоревматично действие; влиза в състава на много лекарства, служи за консервиране и т. н.

салици́н (фр. salicine от salix „върба") = салицил.

сали́чески (от лат. salius) 1. Който принадлежи на салиите, древно латинско племе. 2. Жречески.

салкъ́м (тур. salkım) 1. Акация. 2. *разг.* Гроздe, грозд, чепка.

сало́л (от лат. *sal*ix „върба" и *ol*eum „масло") Бял кристален прах с горчив вкус, който е съединение на салициловата киселина с фенол; употребява се в медицината.

сало́н (фр. salon) 1. Гостна стая, приемна. 2. Просторно помещение за вечеринки, концерти, изложби и т. н. 3. Помещение за излагане на търговски и промишлени стоки за мода, козметика, фризьорство и др. 4. Група лица, които като гости посещават дома на едно лице и се занимават с литература, изкуство или политика (особено във Франция през XVIII и XIX в.). 5. *спец.* Наименование на изложбите на Френската академия през XVII—XIX в.

сало́нен (от фр.) 1. Който се отнася до салон. 2. *прен.* Светски, изискан, изтънчен, префинен, неестествен.

салпе́тър (фр. salpêtre) = селитра.

салпинги́т (от гр. salpinx „тръба") *мед.* Възпаление на яйцепровода.

салтама́рка (тур. salta и ит. marka) Къса до кръста дреха, обикновено подплатена или обшита по краищата с кожа.

салтана́т (тур. saltanat от ар.) Велико-

лепие, разкош, тържественост, самоизтъкване.

са́лто (ит. salto) Скок, премятане във въздуха на цирков артист и др.

салтомортáле (ит. salto mortale) 1. Опасен акробатически скок с премятане във въздуха; смъртен скок. 2. *прен.* Опасно действие, рисковано предприятие; основно променяне на възгледи.

салфе́тка (ит. salvietta) Кърпа за ядене.

салханá (тур. salhane от ар.) Кланица.

са́лца (ит. salza от лат. sal „сол") 1. Преварен сок от домати като гъста каша; доматено пюре. 2. Сос на яхния и др.

салю́т (фр. salut) 1. Тържествено приветствуване и поздравяване с топовни гърмежи, дигане на знаме и подобни. 2. *прен.* Топовни гърмежи за приветствие.

салютáция (фр. salutation) Поздравяване със салют.

салюти́рам (ит. salutare) Тържествено поздравявам със салют.

самáн (тур. saman) 1. Вид непечена тухла, кирпич. 2. Дребно нарязана слама.

самáр (нгр. samári) 1. Дървено седло за кон или магаре, приспособено за товар и за яздене. 2. Приспособление за по-леко и удобно носене товар на гръб.

самаря́нин (от собс.) 1. Жител на Самария в Палестина. 2. *прен.* Милостив човек (по евангелската притча за милостивия самарянин). 3. Член на дружество за помагане на ранени и болни; оттук самарянка = милосърдна сестра.

са́мба (исп. samba) Народен бразилски танц, подобен на румбата, но с по-бърз ритъм.

самовáр (рус.) Бакърен или от друг метал съд за варене на вода за чай и с чучур за наливане.

самсáр (тур.) Белка (животно, чиято кожа се цени много).

самсáрин (тур. simsar) Посредник при покупки и продажби; търговски посредник.

саму́м (ар.) Горещ вятър в Сахара, който духа от юг на север и носи облаци от пясък.

саму́н (гр. psōmion през тур.) Кръгъл хляб, хляб.

саму́р (тур. samur от перс.) 1. *зоол.* Сибирско животно от рода на белките, което има скъпа кожа; самсар. 2. Кожа от това животно. 3. *прен.* Дреха или шапка от кожата на това животно.

снмурáй (яп.) 1. Член на привилегированата каста в Япония. 2. *мн. ч.* Японска империалистична военщина.

санатоге́н (лат. sanātus „излекуван" и гр. génos „род") *мед.* Изкуствен хранителен продукт с 85 % казеин.

санато́риум (лат. sanatorium от sano „лекувам") Специално обзаведено лечебно заведение, в което болните се лекуват под лекарски контрол чрез спазване на режим и в благоприятни природни условия.

санáция (лат. sanatio) 1. Оздравяване, лекуване. 2. *прен.* Редица мерки за оправяне на затруднено положение; подобряване, поправяне.

сангви́на (лат. sanguis, inis „кръв") 1. Мек червен минерален молив. 2. Рисунка, направена с такъв молив.

сангвини́к (от лат. sanguis, inis „кръв") Подвижен, жизнерадостен; весел човек.

сангвини́чен, сангвинисти́чески (от лат.) Бързо реагиращ на външни впечатления; жизнерадостен, весел.

сандáл[1] (гр. sándalon) 1. Обувка, носена от древните гърци и римляни, която се състои само от подметка, прикрепена за крака с ремъци. 2. Лека лятна обувка.

сандáл[2] (гр. sántalon) 1. *бот.* Вид дърво, което има етерично масло в дървесината си. 2. Кристално вещество, получено от дървесината на това дърво. 3. Багрилно вещество с червен или жълт цвят, получавано от някои растения.

сандарáк (гр. sandarákē) 1. Смола от кората на хвойново африканско растение. 2. Препарат от такава смола за приготвяне на лакове.

сáндвич (англ. sandwich от собс.) 1. Разполовена кифла или два тънки

резена хляб един върху друг, между които има месо, риба, сирене и т. н. (по името на англичанина Сандвич, който се хранил с такива резени, защото нямал време да прекъсне играта си на карти). 2. *прен.* Човек, който ходи из улицата с две реклами — на гърба и на гърдите; жива реклама.

санджа́к (тур. sancak „знаме“) Военноадминистративна единица в Османската империя, поделение на вилает; окръг; с а н д ж а к и-ш е р и ф — свещеното знаме.

са́ндхи (санскр. sandhi) *езиков.* Позиционно обусловени звукови промени, които възникват на границата между две думи; междусловна асимилация, напр. без жалост=беж жалост.

сани́рам (от лат. sano) 1. Оздравявам, правя здрав. 2. *прен.* Подобрявам, поправям, докарвам в порядък.

санита́р (от лат. sanitas „здраве“, фр. sanitaire) 1. Болничен служител, който обслужва болните. 2. Войник, който се грижи за ранените на фронта и им дава първа медицинска помощ.

санита́рен (лат. sanitarius) 1. Който се отнася до здравеопазването; здравословен. 2. Медицински, здравен; с а н и т а р е н а в т о м о б и л — автомобил, снабден със съоръжения за медицински и хигиенни услуги (с рентгенова апаратура, аптека, баня и др.).

санита́рия (лат. sanitaria) 1. Практическа дисциплина, която се занимава с обществената хигиена и здравеопазване. 2. Съвкупност от мерки за общественото здравеопазване.

санктифика́ция (лат. sanctus „свет“ и facio „правя“) *църк.* Обявяване някого за светия чрез тържествен църковен акт.

санкциони́рам (от лат.) *юр.* 1. Давам санкция на нещо; узаконявам, потвърждавам, одобрявам. 2. Наказвам.

са́нкция (лат. sanctio „ненарушимо постановление“) 1. Признаване на нещо за законно; потвърждаване на решения, наредби и др. от по-висша власт. 2. *юр.* Условие, което осигурява изпълнението на един закон 3. *юр.* Наказание за нарушение на закон; наказателна мярка. 4. *пол. мн. ч.* Принудителни мерки от военен, икономически или политически характер, предприемани от международна организация към държава, нарушила международните правни норми.

санкюло́т (фр. sans-culotte „без къси гащи“) Революционер, републиканец (аристократите от Френската буржоазна революция са дали това име на крайните революционери, понеже носили дълги панталони, а не къси, както аристократите).

санскри́т (инд.) *езиков.* Литературният език на древна и средновековна Индия.

санскри́тски (от инд.) 1. Който се отнася към санскрит. 2. Индийски, староиндийски. 3. Написан на санскритски език.

санскритоло́г (*санскрит* и гр. lógos „наука“) Специалист по санскритски език.

сансуси́ (фр. sans souci) 1. Пълно спокойствие, безгрижие. 2. Име на дворец в околностите на Берлин.

санта́л=сандал[2].

сантасе́ (ит. sessantasei „шестдесет и шест“) Вид игра на карти, в която участвуват двама играчи.

санти- (фр. cent от лат. centum „сто“) Като първа съставка на сложни думи означава с т о т н а ч а с т.

сантигра́м (фр. centigramme) Една стотна част от грам.

санти́м (фр. centime) 1. Една стотна част от франк, малка монета във Франция, Белгия, Швейцария; стотинка. 2. Стотна част от метъра; сантиметър. 3. *прен.* Нищо.

сантимента́лен (фр. sentimental) 1. Чувствителен, с нежни чувства. 2. Който се отнася до сантиментализма.

сантиментали́зъм (фр. sentimentalisme) 1. Литературно течение в Западна Европа през XVIII и XIX в., което представлява идейно-художествено противопоставяне на лъжекласицизма. Подчертава личния душевен живот

на човека, стреми се да представи живота на героите в идеализирана обстановка; проникнато е с чувствителност, нежност, милост към слабите и увлечение по природните красоти. 2. Разнеженост, чувствителност.

сантименталист (от фр.) 1. Писател, който е привърженик на сантиментализма. 2. Чувствителен, нежен човек.

сантименталност (от фр.) 1. Разнеженост, чувствителност, склонност към нежни излияния. 2. Сърдечна постъпка, нежно и сладникаво изказване.

сантиметър (фр. centimètre от лат.-гр.) 1. Мярка за дължина — стотна част от метъра. 2. Линия или лента, на която има нанесени сантиметри.

сантонин (от лат. santonica herba „сантонова билка") *мед.* Лекарство против глисти.

сап[1] (тур. sap) Дървена дръжка на сечиво.

сап[2] (тур. sap) Тежка заразна болест по конете с гнойни подувания и течения от кожата и носа. Понякога се заразява от нея и човек.

сапа (фр. sape) *воен.* Окоп в открита местност, за да може да стане приближаване до неприятелско укрепление.

сапажу (фр. sapajou) Вид широконоса маймуна, която живее на стада в Южна Америка.

сапикасвам (нгр. apikázō) Съглеждам, забелязвам.

сапонат (к. лат. saponātus) Пръст за миене и пране; хума.

сапонин (лат. sapo, ōnis „сапун") Сложно органическо вещество от растителен произход, което с вода дава пяна като сапунена; употребява се в производството на прах за пране, за прибавка към охладителна течност при рязане на метали и др.

сапонификация (лат. sapo, ōnis „сапун" и facio „правя") Разлагане на тлъстини чрез действие на основи; осапуняване.

сапроб (гр. saprós „гнил" и bíos „живот") Микроб, който живее във вода, замърсена с органически вещества.

сапрогенен (гр. saprós „гнил" и génos „род") Който предизвиква гниене.

сапрол (гр. saprós „гнил" и лат. oleum „масло") Дезинфекционно средство от крезол и смазочни масла.

сапролегнен (гр. saprós „гнил" и légnon „край", „бряг") Гъба, която живее във вода върху мъртви организми.

сапропел (гр. saprós „гнил" и pēlós „глина") Тиня на дъното на застояли води, образувана от изгнили организми и незначително количество фини минерални частици.

сапропелити (от гр.) Изкопаеми горивни вещества от органичен произход, ценна химическа суровина за течно гориво, катран и др.

сапрофаг (гр. saprós „гнил" и phágos „който яде") Организъм, който се храни с разлагащи се органични вещества.

сапрофит (гр. saprós „гнил" и phytón „растение") 1. Растение, което няма хлорофил и се храни с разлагащи се органични вещества. 2. Гнилостна бактерия, която се развива върху мъртво органично вещество.

сапун (лат. sapo, ōnis) Продукт от мазнини и химическа основа, пригоден за миене, пране, дезинфекция и лечебна цел.

сапфир (гр. sáppheiros от евр.) Скъпоценен камък със син или зелен цвят.

сапьор (фр. sapeur) Войник от инженерно-строителни войски; пионер.

сарабанда (исп. zarabanda) 1. Бавен и плавен испански народен танц от мавърски произход. 2. Музика за такъв танц.

сараджа (тур. sarıca) *мед.* Живеница, скрофули.

сарай (тур. saray от перс.) 1. У мохамеданските народи — дворец на владетел или висш сановник. 2. *прен.* Богата и хубава къща; палат.

сарандар (нгр. saránda „40") *църк.* Молитва на четиридесетия ден от смъртта на покойник.

сараф (тур. sarraf от ар.) Който разменя пари, търговец с ценни книжа и чужда валута.

сараци́н (гр. sarakēnós от ар. şarqīn „източен") 1. Човек от диво чергарско племе в древна Арабия. 2. Арабин, мавър. 3. Мюсюлманин, мохамеданин.

сара́ч (тур. saraç) Майстор на хамути, седла, юзди и подобни; седлар.

сарде́ла (ит. sardella) 1. Вид морска рибка, наричана още сардина. 2. Консерва от такава риба. 3. *прен.* Консервирана риба в тенекиена кутия.

сардо́никс (гр. sardónyx) *геол.* Скъпоценен камък, вид халцедон с редуващи се бели и червенокафяви ивици (по името на гр. Сарди в Мала Азия или на о-в Сардиния).

сардони́чен, сардони́чески (лат. sardonicus от гр. sardónios) Злобен, язвителен, ядовито подигравателен; с а р д о н и ч е с к и с м я х — неискрен, злорад смях (по името на билка от о-в Сардиния, която уж правила умиращите хора да се смеят).

са́ржа (фр. serge, ит. sargia) Вид тъкан за подплата; серж.

сарка́зъм (гр. sarkasmós от sarkázō „късам месо", „разсичам") 1. Злобно-подигравателен присмех. 2. Остра и насмешлива забележка; злобна и язвителна бележка.

саркасти́чен (гр. sarkastikós) 1. Язвително-насмешлив, злобно-подигравателен, злобен. 2. Пълен със сарказми, изразен със сарказми.

сарко́ди (от гр. sarx, sarkós „плът") *биол.* Едноклетъчни животни; кореноножки.

сарко́за (от гр. sarx, sarkós „месо") *анат.* Мускулно месо.

сарколе́ма (гр. sarx „месо", „плът" и lémma „ципа") *биол.* Ципа около мускулни влакна.

сарколо́гия (гр. sarx, sarkós „месо" и lógos „наука") Дял от анатомията, който изучава мускулните тъкани.

сарко́ма (гр. sárkōma) *мед.* Злокачествена буца.

сарко́пт (от гр. sarx) Причинител на крастата.

саркоспори́дий (гр. sarx „плът" и sporidion „семе") *биол.* Паразит, който живее в мускулите на животни.

саркофа́г (гр. sarx, sarkós „месо" и phágos „който яде") 1. Вид камък, който уж ускорявал гниенето на човешкото тяло. 2. Погребален ковчег от камък. 3. Надгробен паметник във вид на ковчег; гробница. 4. *прен.* Погребален ковчег.

сарма́ (тур. sarma) Ядене от кълцано месо и ориз с подправки, увито в зелеви, лозови, лападови и др. листа; може да се приготви и без месо, а само с ориз и подправки; д р о б - с а р м а — ядене от агнешки дроб, ориз и подправки, завити в булото на агнето.

са́рос (от халдейски) Период от 18 години и 10 $^{1}/_{3}$ или 11 $^{1}/_{3}$ денонощия, през който се завършва един цикъл от слънчеви и лунни затъмнения и след това се повтарят — 43 слънчеви и 28 лунни затъмнения.

сарфала́да (ит. cervelata, фр. cervelas) Вид салам, приготвян на малки късове от 8—10 см, обикн. *мн. ч.*

сархо́ш (тур. sarhoş от перс.) Пияница.

са́рък (тур. sarık) Прът, върлина.

сасоли́н (нем. Sassolin от собс.) Вид безцветен или бледожълт минерал, естествена кристална борна киселина (по името на местност в Тоскана).

сатана́ (евр.) 1. Противник на доброто, зъл дух, дявол (в различни религиозни учения). 2. *прен.* Проклетник, лош човек, 3. *зоол.* Вид американска маймуна с брада и бакенбарди.

сатани́зъм (фр. satanisme от евр.) 1. Преклонение пред злото начало в живота. 2. Култ към сатаната, почитане на сатаната.

сатели́т (лат. satelles, itis „другар", „спътник") 1. *астр.* Малко небесно тяло, което описва орбита около планета и се движи заедно с нея около централна звезда; спътник. 2. *прен.* Телохранител, въоръжен спътник. 3. *прен.* Последовател, помощник, безличен изпълнител на чужда воля, особено за полузависима държава, която е оръдие на друга държава.

са́тем ези́ци (санск. satem „сто") *езиков.* Индоевропейските езици от източната група (славянски, индоирански, арменски и др.), при които палатално **к** минава в **с**, докато при кентум ези-

ци се запазва (немски, гръцки и др.).

сатèн (фр. satin) **1.** Лъскав копринен плат. **2.** Памучен плат, който е лъскав и прилича на копринен (по собс. Циа Тунг).

сатинѝрам (фр. satiner) Правя да лъщи; излъсквам.

сатѝр (гр. sátyros) **1.** *мит.* Горско полубожество с конска или козя опашка, рога и кози крака, което се рисува като разгулен и похотлив придружник на Бакхус. **2.** *прен.* Похотлив човек, сладострастник. **3.** *зоол.* Вид пеперуда. **4.** *зоол.* Вид птица с два рогообразни израстъка на главата.

са̀тира (лат. satira) **1.** *литер.* Художествено произведение, което рисува недостатъците в обществения живот и в характера на хората, като ги критикува остро и често ги преувеличава. **2.** *прен.* Силна нападка; насмешка, изобличение.

сатириа̀зис (гр. satyríasis) *мед.* Болезнено повишено полово влечение на мъж.

сатирѝзъм (от гр.). = сатириазис.

сатирѝк (лат. satiricus) **1.** Автор на сатири. **2.** *прен.* Изобличител, язвителен присмехулник.

сатирѝчен, сатирѝчески (лат. satiricus) **1.** Който се отнася до сатира, с качества на сатира. **2.** Язвително-ироничен, подигравателен.

сатисфа̀кция (лат. satisfactio) **1.** Удовлетворение най-често за нанесена обида. **2.** *прен.* Дуел.

сатра̀п (гр. satrápēs от перс.) **1.** *ист.* Пълновластен заместник за персийския цар, управител на сатрапия. **2.** *прен.* Своеволен властник; деспот, жесток управител. **3.** *прен.* Тираничен, зъл, жесток човек.

сатра̀пия (гр. satrapéia) **1.** Административна област в древна Персия. **2.** Деспотизъм, деспотическа власт. **3.** *прен.* Произвол, произволна постъпка.

сатура̀тор (лат. saturātor) **1.** Уред за насищане течности или каши с газ. **2.** Уред за обработване на вългената киселина на захарния сок. **3.** Уред за подхранване на горелка с горивна смес. **4.** Апарат, който подготвя наситен и избистрен варов разтвор във водоочистителна уредба.

сатура̀ция (лат. saturatio). **1.** Насищане на течности с газове. **2.** Химическа обработка на въглената киселина на захарния сок, за да се премахне излишната вар.

Сату̀рн (лат. Saturnus) **1.** *мит.* Бог на времето и плодородието. **2.** *астр.* Шестата по отдалеченост от Слънцето планета. **3.** = олово (през средните векове).

сатурна̀лии (лат. Saturnalia) **1.** Тридневен, а по-късно седемдневен празник през декември в древния Рим в чест на бог Сатурн, когато си припомняли за „златното време" на неговото управление без роби и господари, затова на робите и слугите давали пълна свобода, докато продължавал празникът. **2.** *прен.* Разпуснат пир, необуздано веселие.

сатурнѝзъм (фр. saturnisme от лат. Saturnus) Отравяне с олово; ср. Сатурн (3).

сатъ̀р (тур. satır) Къс и широк тежък нож за кълцане и сечене на месо; нож.

сафѝзъм (от собс.) Неестествено полово влечение на жена към жена (по името на Сафо).

сафло̀р (нем. Saflor) **1.** *бот.* Тревисто растение, от чиито цветове се получава червена боя, а от семето му се добива масло. **2.** Боя от цветовете на това растение. **3.** Масло за ядене или за технически цели, приготвено от семената му.

Сафо̀ (гр. Sapphō̃) **1.** Древногръцка поетеса от о-в Лесбос (VII—VI в. пр. н. е.). **2.** *прен.* Поетеса.

сафрѝд (нгр. saphrídi) Морска дребна риба, от която се правят и сардели.

саха̀н (тур. sahan от ар.) Плитка медна паница.

саха̀т, саа̀т (тур. saat от ар.) *разг.* **1.** Час. **2.** Часовник.

сахѝб (тур. sahip от ар.) Господар (почетна титла на европеец в Индия и в някои мюсюлмански страни в Азия).

сахтия̀н (тур. sahtiyan от перс.) Тънка и фино обработена козя кожа, която

служи за подвързия, за обличане на мебели, за чанти и др. подобни.

сач (тур. saç) 1. Вършник. 2. Плитък бакърен тиган.

сачáк (тур. saçak) Издадена стряха, покрито място.

сачмá (тур. saçma) 1. Малка оловна топчица, която се употребява при стрелба с ловна пушка. 2. *техн.* Малко метално топче в сачмен лагер. 3. Оловно топче с различно предназначение (за рибарска мрежа и др.).

сашé (фр. sachet) 1. Малка торбичка с ароматични вещества. 2. Торбичка за дребни неща.

сай́[1] (тур. saye от перс.) Кошара за зимуване на добитък; подслон, навес.

сай́[2] (тур. saya) 1. Вид дълга горна женска дреха. 2. Горната мека част на обувка; горнище.

сбир (фр. sbire, ит. sbirro „с червена горна дреха") 1. *ист.* Низш слуга в инквизицията. 2. Стражар, полицай. 3. *прен.* Полицейски агент, агент.

сварáдж (инд.) Самоуправление.

сварадж́ист (инд.) *ист.* 1. Привърженик на свободата и самоуправлението на Индия в рамките на британската империя. 2. Член на партията, която се бори за такова самоуправление.

свáстика (санскр.) 1. Знак във вид на кръст с равни и пречупени под прав ъгъл страни, който бил символ на различни религиозни учения, особено в Индия. 2. Емблема на фашизма и расизма, понеже германските фашисти го направили свой отличителен белег; пречупен кръст.

свинг (англ. swing) *сп.* Боксов страничен удар от разстояние.

св́ита (фр. suite) 1. Лица, които придружават високопоставено лице; ср. кортеж. 2. Офицери и граждански лица, които съставят щата на един владетел. 3. *прен.* Лица, които постоянно следват някого. 4. *геол.* Съвкупност от съгласувано лежащи един над друг скални пластове, обединени от сходен състав.

св́итер (англ. sweater) Топла дебела плетена фланела с висока яка.

св́итинг (англ. sweating „потене") Изключително тежка експлоатация, която докарва до пълно изтощение на работниците.

сграф́ито (ит. sgraffito) Начин на двуцветно декориране на керамични изделия чрез изтриване боята на известни места върху предмета.

сгур, сгурй́я (нгр. skouriá) Късове от твърда и зърнеста остатъчна материя от изгаряне на твърди горива.

сдвиг (рус.) *литер.* Акустично-фонетично явление, при което две съседни думи, обикновено кратки, при четене се сливат и дават като че нова дума, която изменя смисъла, получава се лексическа деформация на фразата, напр. „не бе" = небе. „На ум ми дойде" = Наум ми дойде.

сеáнс (фр. séance „заседание") 1. Демонстриране нещо пред публика в определено време; спектакъл, представление на цирков артист и др. 2. Време, през което се извършва някое действие без прекъсване. 3. Събиране, заседание, събрание.

себáп (тур. sebep от ар.) 1. Добро дело. 2. Причина, повод.

себорéя (фр. séborrhée от гр.) *мед.* Ненормално увеличаване функцията на мастните жлези, в резултат на което настъпва обилно омазняване на кожата.

севáст (гр. sebastós) 1. Титла на болярин в България и Византия през средните векове. 2. Лице с тая титла.

севастокрáтор (гр. sebastokrátōr) 1. Титла на лице от владетелския род във Византия и България през XII и XIII век. 2. Лице, което има тая титла.

севдá (тур. sevda) 1. Любов. 2. Любим човек; либе.

сéвър (от собс.) Висококачествен порцелан (по името на френския град Севър).

сéвърски (от фр.) От висококачествен порцелан, изработен в Севър.

сегид́иля (исп. seguidilla) Испанска песен и танц с бързо темпо, придружаван с кастанети.

сегмéнт (лат. segmentum „отрязък") 1. *мат.* Част от кръг, заградена между дъга и хорда. 2. Част от кръл-

бо, отделена с плоскост, която го сече; част, дял. 3. *биол.* Част от тяло на някои многочленести животни (многоножка, насекомо и др.). 4. Част, дял. 5. *техн.* Незатворен метален кръг, който се поставя в специално направена вдлъбнатина на бутало, за да има плътно допиране и пълно изолиране на газ и течности; бутален пръстен. 6. *езиков.* Завършен отрязък от поток на речта, който може да функционира в различни контекстове.

сегментáция (лат. segmentum „отрязък") 1. Членесто устройство на организма у някои животни. 2. *биол.* Процес на деление на оплодено яйце, който довежда до образуването на зародиш. 3. *езиков.* Деление на потока на речта на съставните ѝ елементи или отрезки.

сегмéнтен (лат. segmentum „отрязък") Който се отнася до една част; отделен.

сегментúрам (от лат. seco „отделям") Разделям на сегменти; отделям.

сегрегациóнен (лат. segrego „отделям") Отделителен.

сегрегáция (лат. segregatio) 1. Отделяне. 2. *техн.* Разслояване на нееднородни сипливи материали при движение чрез свличане по улеи, транспортни ленти и др. 3. *пол.* Форма на расова дискриминация, при която се отделят особени места (резервации, квартали и др.) за местното цветно население и му се забранява да посещава обществени, културни и др. заведения, предназначени за бели; лишаване от право на свободно движение, забрана на бракове с бели и т. н. (предимно в САЩ).

седáнт (фр. cédant) *банк.* Лице, което е джиросало полица на друго лице, за да я инкасира на падежа.

седéф (тур. sedef от ар.) 1. Вътрешният бял и лъскав пласт от черупката на вид мида, от който се правят копчета, украшения и др. 2. Зърно, мънисто от такова вещество. 3. *бот.* Градинското цвете седефче.

седúл (фр. cédille от исп. cedilla) *езиков.* Знак във вид на запетая, който се пише под френската буква „c", за да се определи произношението ѝ като s пред гласните a, o, u (ça, leçon, reçu).

седимéнт (лат. sedimentum) 1. Утайка. 2. Утаяване по дъното на водни басейни, реки, морета.

седиментáрен, седимéнтен (лат. sedimentarius) Утаечен, наслоен; **с е д и м е н т н и с к а л и** — скали, образувани от отлагане и последвало изменение на различни минерални, химически и органогенни вещества.

седиментáция (лат. sedimentatio) Утайване, бавно утайване.

сéдлич, сéдлиц (от собс.) Воден разтвор от сол, който действува разслабително (по името на минералния извор в чешкия град Седлиц).

сезúрам (фр. saisir) Съобщавам някакъв въпрос някому с цел да получи разрешение; докладвам.

сезóн (фр. saison) 1. Всяко от четирите годишни времена. 2. Определено време, период, през който има условия да се извършва някоя дейност или да вирее нещо.

сейд (тур. seiyd от ар.) 1. Почетна титла на мюсюлманин, който претендира, че произхожда от Мохамедовите потомци. 2. Титла на управител.

сейз(ин) (тур. seyis от ар.) Слуга, който се занимава само с конете на господаря си; коняр.

сеизмúчен, сеизмúчески (гр. seismikós) Който се отнася до земните трусове; земетръсен.

сеизмогрáма (гр. seismós „земетресение" и grámma „записване") Записаната зигзагообразна линия от сеизмограф при земетресение.

сеизмогрáф (гр. seismós „земетресение" и gráphō „пиша") Уред за записване силата, посоката и разстоянието на раздвижванията на земната кора при земетръс, взрив и др.

сеизмогрáфия (гр. seismós „земетресение" и gráphō „пиша") 1. Записване на колебанията на земната кора чрез сеизмограф. 2. Дял от геофизиката, който се занимава със земетръсите.

сеизмолóг (гр. seismológos) Специалист по сеизмология.

сеизмолóгия (гр. seismós „земетресение" и lógos „наука") Дял от геофизиката, който изучава колебанията на земната кора, предимно при земетръси, и вътрешния строеж на Земята, като дири нови начини за изследване строежа на земната кора и за търсене на полезни изкопаеми.

сеизмомéтър (гр. seismós „земетресение" и métron „мярка") 1. Уред за автоматично измерване силата, посоката и далечината на земетресенията. 2. Уред за определяне елементите на сътресения при сгради, конструкции и др., получавани при евентуални земетресения, при работа на тежки машини и др.

сеизмомéтрия (гр. seismós „земетресение" и metréō „меря") Дял от сеизмологията, който се занимава с методите за инструментално измерване на колебанията на земната кора при земетръс.

сеизмотектóника (от гр.) Дял от геологията, който изучава тектонichните условия за възникване на земетръси.

сейр (тур. seyir от ар.) Гледане, наблюдаване; зрелище.

сейм (пол. sejm) 1. Законодателно събрание в Полша (до 1939 г.) и в други страни; парламент, народно събрание. 2. Върховен орган на държавната власт в Полската народна република.

сеймéн(ин) тур. seğmen от перс.) Въоръжен пазач, стражар.

сéйнер (англ. seiner) Морски моторен риболовен кораб.

сейф (англ. safe) 1. Огнеупорна каса за пазене на ценности в банка. 2. Стая с такива каси.

секáнс (лат. secans „сечащ") *мат.* Тригонометрична функция, която се бележи със sec; секанс на острия ъгъл в правоъгълния триъгълник е отношението на хипотенузата към катета, лежащ към тоя ъгъл.

секáнта (лат. secans, antis „сечащ") Права, която пресича окръжност в две точки.

секáтор (лат. secātor „секач") Вид овощарска ножица за отрязване на клончета.

секвéнция (лат. sequentia) 1. Последователност. 2. *муз.* Повторение на някой мотив на различните степени на възходящи или низходящи гами. 3. *муз.* Разновидност на средновековно католическо песнопение.

секвестúрам (от лат.) Поставям под възбрана; запирам, налагам запор.

секвéстър (лат. sequestrum) 1. *юр.* Възбрана върху имот или вещ, ограничаване правото на лице да се ползува с имота си; запор. 2. *мед.* Умъртвена част в орган.

секвестрáция (лат. sequestratio) 1. *юр.* Налагане на запор. 2. *мед.* Образуване на мъртва част от някой орган.

секвúн (ит. sequino) *ист.* Златна монета в различни италиански държавици до миналия век.

секвóя (лат. sequoia) Голямо дърво, което достига до 150 м височина и 12 м дебелина, живее до 5000 г.; има ценна дървесина, вирее естествено в Северна Америка, а се култивира в други страни, включително и в България.

секрéт¹ (лат. secrētum) 1. Нещо, което не подлежи на разгласяване; тайна. 2. Скрит механизъм, особено тайно устройство на механизъм. 3. *воен.* Преден пост от няколко души за наблюдение на неприятеля.

секрéт² (лат. secrētus „отделен") *физиол.* Вещество, което се отделя от жлези, необходимо за жизнените функции на организма.

секретáр (лат. secretarius) 1. Лице, което води преписката на учреждение или на отделно лице. 2. Протоколчик на събрание. 3. Отговорен ръководител за текущата работа на учреждение; с е к р е т а р - б и р н и к—*остар.* служещ в общинско управление, който завежда канцеларията и отчетническата служба. 4. Избираем ръководител на партия, организация и др.

секрéтен (лат. secrētum „тайна) 1. Неподлежащ на разгласяване; таен. 2. Потаен, скрит. 3. Който има специално устройство, неизвестно на другите.

секретариáт (лат. secretariātus) 1. Всичките секретари на едно учреждение или организация. 2. Орган за водене на текущата работа при учреждение или организация. 3. Длъжност на секретар. 4. Канцеларията на секретар или на секретариат. 5. Зданието, където се помещава секретар или секретариат.

секретúрам (от лат. secerno „отделям") Отделям, излъчвам.

секретóрен (от лат. secretio „отделяне) Който се отнася до секреция; отделителен.

секретúн (от лат. secrētus) Хормон, който предизвиква отделянето на сока от задстомашната жлеза.

секрéция (лат. secretio) 1. Отделяне, изпускане. 2. *физиол.* Вещество, което се отделя от вътрешните органи или жлези и е необходимо за функционирането на организма. 3. *геол.* Обло или лещовидно минерално тяло, образувано в скална кухина, което представлява кухо или плътно кристално или колоидно вещество.

сексагонáлен (лат. sex „шест" и гр. gōnia „ъгъл") *мат.* Шестоъгълен.

сексапúл (англ. sexappeal от лат. sexus „пол" и англ. appeal „повик") Голяма привлекателност за противния пол.

сéкста (лат. sexta „шеста") *муз.* 1. Шестата степен от диатоническата гама. 2. Име на интервал, който включва шест степени.

секстáнт (лат. sextans, antis) Ъгломерен инструмент за астрономически и геодезически наблюдения, който се състои от дъга, равна на 60° — 1/6 от кръга, снабдена с две огледала и малка тръба.

секстéт (нем. Sextett от лат.) *муз.* 1. Камерно музикално произведение за шест гласа или шест инструмента. 2. Състав от шест души музиканти.

секстилиóн (лат. sex „шест", фр. sextilion) *мат.* Число от единица и 21 нули (1 000 000 000 000 000 000 000).

секстúна (от лат. sex „шест") *литер.* Строфа от шест стиха, с кръстосана рима абабаб.

сексуáлен (лат. sexuālis) Полов.

сексуалúзъм (лат. sexus „пол", фр. sexualisme) Повишена полова чувствителност.

сексуолóгия (лат. sexus „пол" и гр. lógos „наука") Дял от медицината, който се занимава с половите отношения и прояви.

сéкта (лат. secta от seco „отделям") 1. Религиозна група, която се отделя от официалното религиозно учение; ерес. 2. Сбор от лица, които са привърженици на секта. 3. *прен.* Лица, които се делят от общото; отцепници.

сектáнт (от лат.) 1. Привърженик на секта. 2. *прен.* Човек с тесногръди схващания; доктринер, отцепник.

сéктор (лат. sector) 1. *геом.* Част от кръг, заградена между два радиуса и дъгата между тях. 2. Част от кълбо, изрязана от него като конус, чийто връх пада в центъра. 3. Участък, отделен с линии; част, дял. 4. Голям дял от учреждение или организация, който обединява дейността на по-малки клонове. 5. Отрасъл от стопанска или държавна дейност; отрасъл, подразделение, част. 6. *воен.* Част от бойно поле.

секулáрен (лат. saeculāris) 1. Вековен. 2. Който завършва на стотица.

секуларизáция (к. лат. saecularisatio) 1. Изземване на нещо от църковното или религиозното ведомство и предаването му на държавата или на светската власт. 2. Конфискуване от държавата на църковните и манастирските имоти. 3. *прен.* Освобождаване от църковно и духовно влияние.

секуларизúрам (от лат.) 1. Превръщам в светски от църковен. 2. Конфискувам църковни имоти в полза на държавата или на светската власт. 3. Изземвам от църквата, освобождавам от църковно влияние.

секýнда (лат. secunda „второ деление") 1. Единица време, равна на 1/60 част от минутата. 2. *прен.* Миг, твърде малко време. 3. Единица мярка за измерване ъгли — една шестдесета част от ъглова минута и 1/3600 част от градус. 4. *муз.* Втората степен на диатоническата гама. 5. *муз.* Интер-

валът между две съседни степени. 6. В оркестъра — втори глас, втори инструмент. 7. *търг.* Вторият екземпляр на полица.

секунда́нт (от лат. secundus „втори") 1. Свидетел и посредник на участник в дуел. 2. Посредник и помощник на участник в спортно състезание (бокс, шахмат, фехтовка).

секунда́рник (от лат.) Стрелка, която показва секунди.

секунде́рен (фр. secondaire от лат.) 1. Вторичен. 2. *прен.* Второстепенен.

секунди́рам (от лат.) 1. Изпълнявам длъжността на секундант. 2. *прен.* Подпомагам, подкрепям. 3. *муз.* Пея или свиря втори глас.

секундоме́р (от лат. secunda) Часовник, който измерва времето много точно до 0,1 от секундата.

секундометри́ст (от лат. secunda и гр. metréō „меря") Лице, което мери времето със секундомер при спортни състезания и др.

секцио́нен (от лат. sectio „разделяне") 1. Който става по секции. 2. Съставен от отделни части. 3. *мед.* Предназначен за аутопсиране на трупове; дисекционен.

се́кция (лат. sectio) 1. Една от частите или един от участъците, на които е разделено едно цяло; част, поделение, подразделение. 2. *мед.* Аутопсиране на труп; дисекция.

селагине́ла (лат. selaginella) Вид тревисто многогодишно растение от папратовидните; бронец.

селадо́н (от собс.) 1. Женкар, угодник на жените (по името на главния герой на романа „Астрей" от XVII в.). 2. Вид порцелан със зеленикав цвят.

селадони́т (от собс.) Вид зелен дребнозърнест минерал.

се́лда (рус.) Вид морска риба, която се яде обикновено консервирана; херинга.

селе́кт (лат. selectus „избран") Първо качество, нещо избрано.

селекти́вност (лат. seligo „избирам") Качество на радиоприемник да предава ясно само една станция и да я отделя от съседните станции.

селе́ктор (лат. selector) 1. Електромагнетичен уред в автоматична телефонна централа, който набира избрания от абоната номер и прави нужното съединение между абоната и този номер. 2. Спомагателен телескоп за бързо намиране на светилото, към което трябва да се насочи голям телескоп. 3. Приспособление за разграничаване; отделител. 4. Който се занимава със селекция; селекционер.

селекцио́нен (от лат.) 1. Който се отнася до селекция; подборен. 2. Получен чрез подбор.

селекционе́р (от лат.) Който се занимава със селекция.

селекциони́рам (от лат.) Подбирам, правя подбор.

селе́кция (лат. selectio) 1. Създаване на нови и подобряване на съществуващи сортове селскостопански растения и породи животни чрез прилагане на научни методи. 2. Отбор, подбор.

селе́н, селе́ний (гр. selḗnē „луна") Химически елемент, открит през 1817 г.; знак Se, пореден номер 34, ат. тегло 78,96; металоид с променлива електропроводност според силата на светлината; има приложение при безжичния телеграф, фотографията и др.

селени́т (от гр. selḗnē „луна") 1. Полупрозрачен гипс със златистожълт цвят; лунен камък. 2. Във фантастичните романи — въображаемият жител на Луната

селеногра́фия (гр. selḗnē „луна" и gráphō „пиша") Отдел от астрономията, който изучава Луната.

сели́м (тур. selim от ар.) Градинско растение с приятна миризма на листата, които служат за подправка на ястия.

сели́тра (от лат. sal „сол" и гр. nítron „сода") Азотнокисела сол (нитрат) на калий, натрий, барий, амоний и др.; употребява се като изкуствен тор, при фабрикуване на взривни вещества и в консервната промишленост.

селко́р (рус. абревиатура от *сел*ски *кор*еспондент) Лице, което изпраща дописки за живота на село.

селфа́ктор (англ. self „сам" и actor

„действуващ") Машина за предене; мюлмашина.

селя́м (тур. от selâm ар.) Поздрав.

селямлъ̀к (тур. selâmlık от ар.) **1.** Мъжкото отделение в турска къща. **2.** Приемна стая или приемна къща у богати турци. **3.** *ист.* Парадно отиване на султана в петък на молитва в джамията (в султанска Турция). **4.** Зала за аудиенции в султанския дворец. **5.** Прием у султана през време на байрам.

семанте́ма (гр. sēmántēma) *езиков.* Основна част на дума или корен, която определя лексическото им значение.

сема́нтика (гр. sēmantikḗ „означаваща") **1.** Дял от езикознанието, който изучава значението на думите и на техните части; семасиология. **2.** Значението на дума, на част от дума или на словосъчетание.

семанти́чен (гр. sēmantikós) Който се отнася до смисъла на дума; смислов; семантична философия—реакционно течение в съвременната англо-американска субективно-идеалистическа философия, което подменя изследването на обективната действителност със схоластически анализ на думите. Опитва се да обяснява всички проблеми на живота, в това число и произхода на войната и международното напрежение, като последица от неправилното използуване на езика.

семантиза́ция (от гр. sēmantikḗ) *езиков.* Осмисляне, придобиване на смисъл, на значение.

семасиогра́фия (гр. sêma „означаване" и gráphō „пиша") Форма на писмо, която предава с писмените знаци и значението на думата, напр. идеограма или пиктограма.

семасиоло́г (гр. semasiológos) Езиковед-специалист по семасиология.

семасиоло́гия (гр. semasía „означаване" и lógos „наука") **1.** Раздел от езикознанието, който изучава значението (съдържанието, вътрешната страна) на езиковите единици. **2.** Раздел от езикознанието, който изучава лексическите значения на думите и изразите, както и промените в техните значения.

сема́фор (гр. sêma „знак" и phérō „нося") **1.** Сигнален стълб край железопътна линия, обикновено до гари, за даване знак на машиниста чрез цветове дали пътят е свободен (зелен) или затворен (червен). **2.** Сигнален стълб със светлинна инсталация на морски бряг или върху плавателен съд за ориентиране на минаващи плавателни съдове. **3.** Всяко приспособление (флаг, фенер и пр.) за зрителна връзка между кораби или между кораб и бреговите сигнални станции.

семерджи́я (тур. semerci) Седлар.

семестриа́лен (лат. semestriālis) Който се отнася до полугодие, определен за полугодие.

семе́стър (лат. semestris от sex „шест" и mensis „месец") Полугодие във висше учебно заведение; шестмесечие.

семина́р (лат. seminarium „разсадник") **1.** Групово практическо занимаване на студенти под ръководството на преподавател във висше учебно заведение. **2.** Кръжок при организация или учреждение за усвояване на известни знания. **3.** Институт или помещение за такива занимания.

семинари́ст (фр. séminariste от лат.) **1.** Ученик в духовна семинария. **2.** Завършил духовна семинария.

семина́рия (лат. seminarium „разсадник") Средно специално учебно заведение за свещеници; духовна семинария.

семиоло́гия, семио́тика (гр. sēmeiōtikḗ „имащи признаци") **1.** *мед.* Наука за признаците на отделните болести. **2.** *езиков.* Наука за различните видове знакови и сигнални системи като съобщителни средства между хората и между животните: естествените и изкуствените езици сред хората и сигналите между делфини, мравки, пчели и пр.

семи́ти (от собс.) Източни народи от бялата раса, които са обитавали или обитават Северна Африка и Предна Азия — араби, сирийци, евреи, етиопци, древните асирийци, вавилонци

и финикийци (по името на Сим или Сем, син на Ной).

семитизъм (фр. sémitisme) **1.** Особеност, свойство на семитските народи, особено на евреите. **2.** Езикова особеност на семитските езици.

семитолог (*семит* и гр. lógos „наука“) Специалист по семитология.

семитология (*семит* и гр. lógos „наука“) Съвкупност от науки, които изучават семитските езици и култура; семитска филология.

семпъл (фр. simple) Прост, обикновен, непретрупан, без украса.

семселé (тур. silsile от ар.) *остар.* Род, коляно.

сенáт (лат. senātus) **1.** Висше управително тяло от благородници в древния Рим. **2.** Върховна законодателна камара в някои страни (САЩ, Франция и др.); горна камара.

сенáтор (лат. senātor) Член на сенат.

сенбернáр (от собс.) Порода голямо алпийско куче, което лесно се приучва да спасява затрупани от сняг хора и да върши изобщо спасителни работи във високите планини; сенбернарско куче (по името на манастира „Сен Бернар“ в Алпите).

сенесцéнция (к. лат. senescentia) *мед.* Намаляване жизнената дейност на клетка; застаряване.

сенешáл (фр. sénéchal) *ист.* **1.** Название на съдебните чиновници във Франция през времето на феодалния строй. **2.** Главен управител на дворец във Франция.

сензациóнен (от лат. sensatio, ōnis „чувстване“) Който прави силно впечатление.

сензáция (лат. sensatio) **1.** Силно впечатление, предизвикано в обществото от някое събитие. **2.** Събитие, което прави силно впечатление и предизвиква голям интерес в обществото.

сензибилен (лат. sensibilis) **1.** Чувствителен. **2.** Сетивен.

сензибилизáтор (к. лат. sensibilisātor) Вещество, което увеличава чувствителността на фотографската плака към някои светлинни вълни.

сензибилизáция (лат. sensibilisatio) **1.** Повишаване чувствителността на организъм. **2.** Увеличаване чувствителността на фотографската плака към някои светлинни вълни. **3.** Химическа обработка на металическа пластинка, която е предназначена за изработване на форми за плосък печат.

сензитивен (лат. sensitīvus) Който се отнася до чувствата; сетивен, чувствен.

сензитомéтър (лат. sensitīvus „чувствителен“ и гр. métron „мярка“) Уред за измерване светлочувствителността на фотографските емулсии, а оттам и за определяне времето на експозицията.

сензóрен (лат. sensorius) Който се отнася до органите на чувствата; чувстващ.

сензóриум (лат. sensorium) **1.** Съзнание. **2.** *анат.* Част от мозъка, която е център на възприятията.

сензуáлен (лат. sensuālis) Основан на чувствата; чувствен.

сензуализъм (фр. sensualisme от лат.) **1.** Направление в теорията на познанието, което признава сетивните възприятия като главна форма на познанието. **2.** Признаване на чувствените наслади като цел на живота и като висше благо. **3.** Чувственост, страст към удоволствия.

сенилизъм (фр. senilisme от лат. senīlis „старчески“) *мед.* Старчески прояви върху кожата на млад организъм.

сенилитéт (от лат. senilitas, ātis „старост“ през нем.) Общо отслабване на организма поради старост.

сенсимонизъм (от собс.) Учението на френския социалист-утопист Сен-Симон (1760—1825 г.). Известен мислител социалист-утопист, който е видял недостатъците на капиталистическото общество и предлага теория за неговото подобрение. Икономическата основа на социализма вижда в едрата промишленост. Запазва частната собственост, но недооценява и не разбира историческата роля на пролетариата и революцията.

сенсуа́лен, сенсуали́зъм и др.=сензуален, сензуализъм и др.
сентенцио́зен (от лат.) 1. Който съдържа поучения, мъдри мисли; поучителен. 2. *прен.* Нравоучителен.
сенте́нция (лат. sententia) 1. *литер.* Кратко поучително изречение; мъдрост, мъдра мисъл, афоризъм. 2. *юр.* Решение, присъда.
сеньо́р (лат. senior „по-стар") 1. Във феодалния строй — едър земевладелец, който има власт и над населението, живеещо на неговия имот. 2. В Испания — господин; земевладелец, господар. 3. Пазител на семинарна библиотека. 4. Почетно звание на заслужил деятел; старейшина.
сеньо́ра (исп. señora) Госпожа.
сеньора́т (лат. seniorātus) *юр.* Наследствено право, според което земята остава в наследство на най-възрастния от рода, за да не се раздробява, докато при майората минава върху най-възрастния от семейството.
сеньори́та (исп. señorita) Госпожица.
синьо́рия (от лат.) Поземлено владение на феодал през средните векове в Западна Европа.
сепара́тен, сепарати́вен (лат. separatīvus) Отделен, без съгласието на другите съюзници, отцепнически; с е п а р а т и в е н м и р — мир, сключен с противника от една държава без съгласието на нейните съюзници.
сепарати́зъм (фр. séparatisme от лат.) 1. Стремеж към отделяне, към самостоятелно обособяване. 2. Политическо движение за отделяне на някоя област от държавата, като се обособи като самостоятелна политическа единица. 3. *пол.* Движение на национални малцинства в многонационална буржоазна държава за отделяне и образуване на самостоятелна държава или на автономна област.
сепарати́ст (фр. séparatiste от лат.) Привърженик на политика за отделяне на една област от държавата.
сепара́тор (лат. separātor „отделител") 1. Апарат за разделяне на смеси от течности или за отделяне на твърди силни тела на съставките им чрез центробежна сила. 2. Апарат за отделяне (сортиране) на разнородни минерали, свързани механически в една руда, за да стане обогатяване на полезните изкопаеми. 3. Апарат за отделяне каймака от млякото, водата от суровия нефт и др. 4. Пръстен между вътрешната и външната гривна на сачмени и ролкови лагери, за да предпазва сачмите и ролките от изпадане и да ги задържа на еднакво разстояние. 5. Разграничител, отделител.
сепара́ция (лат. separatio) 1. Отделяне едни части на вещество от останалите, очистване на едно вещество от други. 2. Мястото, в което става това отделяне или почистване. 3. *прен.* Очистване, отделяне.
сепаре́ (фр. séparé) Отделно уединено място за посетители в заведение.
сепари́рам (от лат. separo) 1. Отделям едни части от други. 2. Очиствам чрез отделяне.
сепиоли́т (гр. sēpia и lithos „камък") Морска вкаменелост, вид бял минерал, от който се правят лули и украшения.
се́пия (гр. sēpía) 1. *зоол.* Главоного мекотело морско животно с овално тяло, което изпуска тъмнокафява боя за прикриване от неприятелите си. 2. Тъмнокафява боя, получена от сепия или по изкуствен начин. 3. Рисунка или снимка с такава боя.
се́псис (гр. sêpsis „гниене") *мед.* Общо заразяване на организма от болестотворни микроби в кръвта.
септако́рд (лат. septem „седем" и *акорд*) *муз.* Четиризвучие в основно хармонично положение; акорд, който се състои от основен тон, терца, квинта и септима.
септемви́р (лат. septemvir) В древния Рим — член на септемвират.
септемвира́т (лат. septemvirātus) 1. Комисия от седем души за извършване на обществена работа. 2. Достойнство или длъжност на септемвир.
септе́мври (лат. september от septem „седем" през гр. septembrios) Деветият месец на годината (в римския календар до 153 г. пр. н. е. е бил

седми, понеже годината започвала от 1 март).

септе́т (нем. Septett от лат.) 1. Музикално произведение за седем гласа или инструмента. 2. Група от седем музиканти или хористи, която изпълнява такова произведение.

септикопие́мия (гр. sēptikós „гнил", píon „гной" и háima „кръв") *мед.* Гнсен сепсис.

септикта́нк (гр. sēptikós и англ. tank) Басейн в канализационна система за очистване на нечистата вода.

се́птима (лат. septima) *муз.* Име на интервал, който включва седем степени.

септице́мия (гр. sēptikós) „гнилостен" и háima „кръв" през лат.) = сепсис.

септи́чен, септи́чески (гр. sēptikós) Който причинява гниене; гнилостен, гноясващ.

сераде́ла (исп. seradela) *бот.* Едногодишно кръмно растение от рода на бобовите.

сераске́р (тур. serasker) В султанска Турция — главнокомандуващ на войската, а през XIX в. и военен министър.

серафи́м (др. евр. seraphim „изгарящ") Според християнското вероучение — ангел от висш чин, изобразяван с шест криле.

сербе́з (тур. serbaz от перс.) 1. Нахално смел, дързък. 2. Упорит, твърдоглав.

серва́нт (фр. servante) 1. Слуга. 2. Кухненски бюфет.

серва́нта (фр. servante) Слугиня.

серве́р (англ. server) *сп.* Играч, който вкарва топката в игра, като бие сервис.

сервие́тка (фр. serviette) Кърпа за ядене; салфетка.

серви́з (фр. service „услуга") 1. Пълен комплект прибори за ядене, за напитки, за пушене и пр. 2. Работилница за поправяне и обслужване на моторни превозни средства, електротехнически уреди, телевизори, радиоапарати и др.; станция за техническо обслужване.

серви́зен (от фр.) Който принадлежи към сервиз, с качества на сервиз, който е от сервиз; с е р в и з н о п о м е щ е н и е — обслужващо помещение (кухня, хол, таван, мазе и пр.).

серви́лен (лат. servīlis от servus „роб") Раболепен, угодлив, робски предан.

серви́лност (от лат. servilitas) Раболепие, угодливост, робска преданост.

серви́рам[1] (фр. servir) 1. Слагам, приготвям маса за ядене, прислужвам при ядене. 2. Услужвам.

серви́рам[2] (англ. serve) *сп.* Бия сервис, вкарвам топка в игра, напр. при волейбол.

се́рвис (англ. service) *сп.* 1. Удар, с който се вкарва топката в игрището (при тенис, волейбол и др.). 2. Право за вкарване топката в игра.

сервиту́т (лат. servitus, ūtis „задължение") *юр.* 1. Право да се използува за определени цели чужд имот (за пътека, за прокарване напоителна вада и др.). 2. Ограничаване на правото на собственост върху имот. 3. Ограничаване суверенитета на една държава върху някоя област в полза на друга държава.

сервиту́тен (от лат.) Който се отнася до сервитут, който принадлежи или е свойствен на сервитут.

сервитьо́р (фр. serviteur) Лице, което услужва на посетители в гостилница, сладкарница и др.; келнер.

сервомото́р (фр. servo-moteur, от лат. servus „слуга" и *мотор*) *техн.* Спомагателен електричен или воден двигател с малка мощност, който извършва временни действия, например кормилата на големи кораби и самолети се докарват в движение от сервомотори.

серги́я (тур. sergi) Поставка за нареждане на стока на пазар или на панаир.

серда́р (тур. serdar от перс.) 1. В някои източни мохамедански страни — главнокомандуващ. 2. В Индия и Афганистан — влиятелен сановник, главатар. 3. Главатар, войвода.

сереа́л (фр. céréale) Зърнени храни.

серена́да (фр. sérénade от ит. serenata „вечерен концерт") 1. Вокално или инструментално произведение, предназначено първоначално за изпъл-

нение на открито вечер или през нощта. 2. Приветствена любовна песен, изпълнявана обикновено под прозореца на любимата и най-често със съпровод на китара или мандолина. 3. Музикало произведение от този стил.

сержáнт (фр. sergent) Лице от низшия команден състав във войската или милицията; подофицер.

сéриен (от лат. series „редица") Който се отнася към серия или се приготовлява на серии; еднообразен, масов.

серúнга, сúринга (гр. sýrinx) *мед.* Вцъркалка.

сериóзен (лат. serius през рус.) 1. Който се отличава със строгост на мисли и дела, проникнат от важността на нещо; съдържателен. 2. Съсредоточен, замислен, който не е усмихнат. 3. Който заслужава внимание, важен, значителен. 4. Направен със съзнание за важност. 5. Който вдъхва опасение поради възможни лоши последствия.

сéрия (лат. series „редица") 1. Група или редица предмети, напълно еднакви или с обединяващи ги качества; поредица. 2. Последователен ред, редица от следващи една след друга бройки. 3. Част от голям филм, която се прожектира самостоятелно за цял сеанс. 4. Съвкупност от предмети, вещества, явления и пр., подредени по някакъв признак. 5. Разред, категория на ценни книжа, лотарийни билети, паспорти и др., означени с еднакви букви.

серкмé (от тур. serpme или sürümek) 1. Кръгла рибарска мрежа с тежест по периферията и въже в центъра, чрез което се хвърля във водата и след това се изтегля. 2. Мрежеста торба за носене на съестни продукти.

сéркъл (фр. cercle от лат. circus) 1. Кръг. 2. Група лица, които водят разговор около една маса (особено на прием). 3. Кръжок.

сермúя (тур. sermaye от перс.) Вложени в работа пари; капитал.

серóзен (лат. serōsus) Който отделя серум; суроватъчен, серумен.

серолúн (лат. serum „суроватка") Вещество от серума на кръвта.

серодинáмика = серология.

серолóгия (лат. serum и гр. lógos „наука") Биологическа наука, която изучава физическите, химическите и биологическите свойства на кръвния серум.

серопрофилáктика (лат. serum „суроватка" и *профилактика*) Предотвратяване на заразни заболявания чрез инжектиране на защитен серум.

серотерáпия (лат. serum и гр. therapéia „лекуване") *мед.* Лекуване на заразни болести у човека и животните с имунен серум, получен от кръвта на изкуствено имунизирани животни.

серпентúн, серпантúна (фр. serpentine от лат. serpens, entis „змия") 1. Вид минерал със зелен цвят и петна като змийска кожа. 2. Книжна цветна лента за хвърляне при танцови забави, която се развива из въздуха. 3. Извита тръба във вид на спирала в машини, бойлери и т. н. 4. Поредица от остри завои на стръмно шосе; стръмно криволичещо шосе. 5. Вид танц със змиеобразни движения.

серсéм(ин) (тур. sersem от перс.) 1. Глупав, завеян. 2. Който има лош характер, лош и заядлив човек.

серсó (фр. cerceau) 1. Обръч за игра. 2. *сп.* Игра с обръч, при която един играч хвърля обръча, а друг го улавя с пръчка.

серт (тур. sert) 1. Лют, остър. 2. Сприхав, зъл, проклет, лош.

сертификáт (фр. certificat от лат. certum „сигурно" и facio „правя") 1. Свидетелство, удостоверение, писмено уверение. 2. Документ, който удостоверява състоянието на плавателен съд, предимно кораб.

сертмé = серкме.

сéрум (лат. serum „суроватка") 1. Кръвна суроватка, водниста течност, която се съдържа в кръвта и се отделя от нея като суроватка. 2. Екстракт, получен от кръвта на животни чрез имунизация, който се употребява за лекуване.

сéсия (лат. sessio „седене") 1. Перио-

дически възобновяващи се занимания или заседания на едно изборно тяло (народно събрание, върховен съд, окръжни и общински съвети и др.). 2. Научна конференция по даден въпрос, често във връзка с някаква годишнина. 3. Времето, през което трае работата на такива дейности. 4. Определено време за изпити на студенти.

сесте́рций (лат. sestertius) В древния Рим — дребна сребърна или медна монета.

сет (англ. set) *сп.* Партия игра на тенис.

се́тер (англ. setter) *зоол.* Порода ловджийско куче с дълга козина.

сетре́ (тур. setre от ар.) Късо мъжко палто; сако.

се́тълмент (англ. settlement) Квартал в град на полуколониална страна, който се населява от чужденци и не се подчинява на законите на местните власти.

сефе́р (тур. sefer от ар.) 1. Военен поход. 2. Отиване да се извърши някоя работа. 3. *прен.* Извършено на един път. 4. Пътуване, път.

сеферта́с (тур. sefertasi от перс.) Няколко съда, нанизани един върху друг, за носене на храна.

сефте́ (тур. sefte от ар.) 1. Първа продажба (покупка) сутрин или изобщо от някоя стока. 2. Пари от такава продажба. 3. *прен.* За пръв път, начало.

сецесио́н, сеце́сия (лат. secessio, ōnis „оттегляне") 1. В древния Рим — оттегляне на въоръжения народ извън града с цел да принуди сената да признае правата му. 2. Отпадане, отделяне. 3. Художествено течение в края на XIX и началото на XX в. в живописта, архитектурата и приложните изкуства, което се характеризира с маниерност, сантиментализъм, декоративност, стилизация на растителни мотиви и пр.

си (ит. si) *муз.* Сричково наименование на седмата степен на основния (доможорен диатоничен) звукоред: бележи се с латинската буква h.

сиали́зъм (гр. sialismós) *мед.* Изобилно отделяне на слюнка.

сиама́нг (мал.) *зоол.* Човекоподобна маймуна на о-в Суматра.

сиа́мски близна́ци (от собс.) *прен.* Неразделни приятели (по двамата близнаци от Сиам, които се родили сраснали и така живели дълго време — 1811—1874 г.)

сибари́т (от собс.) Човек, който води разкошен и разпуснат живот (по името на древния гр. Сибарис в Южна Италия, жителите на който били прочути с такъв начин на живеене).

Сиби́ла (гр. Síbylla) 1. Според вярванията на древните гърци, римляни, евреи и др. — вдъхновена от божество жена, която предсказвала бъдещето. 2. *прен.* Предсказателка, гадателка, пророчица.

сибила́нт (лат. sibilans, antis) *езиков.* Предноезичен съскав и шипящ звук (**с, з, ш, ж**).

сибила́нтен (от лат.) Съскав, шипящ (за звук).

сибили́нски (лат. Sibyllīnus) Пророчески, прорицателски; с и б и л и н с к и к н и г и — сборник от поговорки в древния Рим, който служил за официални гадания; *прен.* тайнствени книги; тайнствени дела.

сивапи́тек (от собс. Siva и гр. píthēkos „маймуна") Изкопаема човекоподобна маймуна, чиито останки са намерени в Индия.

сивате́рион (от собс. Siva и гр. thēríon „животно") Изкопаемо преживно животно, което прилича на жираф.

сигила́рия (лат. sigilaria) Изчезнал род дървовидни растения, които са имали важно значение за формиране на въглищни залежи.

сигилогра́фия (лат. sigillum „печат" и гр. gráphō „пиша") Наука за старите печати; ср. сфрагистика.

си́гма (гр. sigma) Името на гръцката буква Σ, σ, s, която съответствува на нашия звук **с**. В математиката главна сигма (Σ) е знак за сума.

сигна́л (нем. Signal от лат. signum „знак") 1. Условен звуков или зрителен знак за предаване сведения на

разстояния 2. Дървено или разглобяемо метално съоръжение във форма на пирамида, което се издига на триангулационна линия при геодезически изследвания. 3. *прен.* Предупреждение, тревога.

сигналгенера́тор (*сигнал* и *генератор*) Електронен уред за получаване на радиосигнали с определено напрежение, мощност, честота или фаза.

сигнализа́тор (к. лат. signalisātor) 1. Уред за предаване на сигнали. 2. Лице, което предава или приема сигнали. 3. *прен.* Лице, което предупреждава за известни грешки; предупредител.

сигнализа́ция (лат. signalisatio) 1. Предаване на сигнали. 2. Съоръжение за предаване на сигнали. 3. Съвкупност от условните знаци за предаване на съобщение. 4. *прен.* Предупреждение.

сигнализи́рам (от лат.) 1. Предавам сигнал, давам условен знак. 2. *прен.* Предупреждавам, давам знак за предпазливост или за отбягване на грешка и недостатъци.

сигнали́ст (от лат.) Който дава сигнали.

сигнату́ра (лат. signatūra) 1. Библиотечен знак върху книга за нейното подреждане и намиране. 2. Цифра, буква или друг знак на първата страница на печатна кола, който улеснява правилното сгъване. 3. Част от рецепта, в която се определя употребата на лекарството и се пише на родния език за разлика от другите части, които се пишат на латински. Сигнатурата се преписва от аптекаря върху опаковката на лекарството. 4. Знак, белег върху стока и др. подобни. 5. Напречен глъб на долния край на предната стена на печатарски знак (тип) за ориентиране при правилното му подреждане.

сигура́нца (рум. siguranţa) Обществената безопасност, политическата полиция в бивша монархическа Румъния.

сидера́лен = сидерически.

сидера́ция (лат. sideratio от гр. sídēros „желязо") Наторяване чрез преораване на почвата с още неузрели посеви, които я обогатяват с азот и органически вещества; зелено торене.

сидери́зъм[1] (лат. sidus, eris „звезда", фр. sidérisme) Суеверие за влиянието на звездите върху човешкия живот.

сидери́зъм[2] (гр. sídēros „желязо") Суеверие за влиянието на подземни метали върху някои хора, та лесно ги откривали.

сидери́т (гр. sidērítēs) 1. Вид желязна руда. 2. Метеорит, който се състои предимно от желязо.

сидери́чен сидери́чески (от лат. sidus, eris „звезда") Звезден; с и д е р и ч е н м е с е ц — лунен месец (27 денонощия, 7 часа, 43 минути и 12 секунди); с и д е р и ч н а г о д и н а — периодът на една обиколка на Земята около Слънцето, който е равен на 365 дни, 6 часа, 9 минути и 9,5 секунди; звездна година; с и д е р и ч е н п е р и о д — интервал от време, през което едно тяло от Слънчевата система извършва спрямо звездите пълна обиколка около Слънцето.

сидерогра́фия (гр. sídēros „желязо" и gráphō „пиша") Изкуство да се гравира върху желязо или друг твърд метал.

сидеродромофо́бия (гр. sídēros „желязо", drómos „път" и phóbos „страх") *мед.* Органически страх от влак (железница).

си́деролит (гр. sídēros „желязо" и líthos „камък") Метеорит, който съдържа предимно желязо и силикати.

сидероло́гия (гр. sídēros „желязо" и lógos „наука") Дял от минералогията, който изследва желязото.

сидероста́т (лат. sidus, eris „звезда" и гр. statós „стоящ") Астрономически уред, който се движи успоредно с видимото движение на небесния свод и така осигурява постоянно наблюдаване на определена звезда или звезди чрез своето огледало.

сидероте́хника (гр. sídēros „желязо" и *техника*) Железолеярство.

сидероти́пия (гр. sídēros „желязо" и týpos „отпечатък") Изкуство да се печатат образи върху желязо.

сидеру́ргия (гр. sidērourgía) Обработване на желязо.

сиджи́л (тур. sicil) В Османската империя — съдийски (кадийски) дневник с решения на съда и важни административни разпоредби на централната власт.

сиджи́м(ка) (тур. sicim) Въже, връв.

сиéна, сиéнска пръст (от собс.) Естествена тъмножълта боя (по името на град в Италия).

сиени́т (гр. syenítēs líthos) Здрава зърнеста скала, подобна на гранит, но без кварц или с много малко кварц; използува се за павета, за статуи, за скулптурни изделия (от собс. име на местност).

сиéра (исп. sierra) Планински гребен.

сиза́л (от собс.) Влакно от листата на едноименно многогодишно тропическо растение; влакното е дълго до един метър (по името на пристанище).

сизи́гия (гр. syzygía) *астр.* Положение на звезда или на Луната, когато се намира на една права със Земята и Слънцето. При пълнолуние или новолуние Луната е в сизигия.

Сизи́ф (гр. Sísyphos) 1. Според гръцката митология — разбойник, който бил наказан в подземното царство да търкаля по един хълм голям камък и никога да не го изкачи на върха, защото камъкът падал обратно, преди да достигне до върха. 2. *прен.* Човек, който върши тежък и безсмислен труд.

сизи́фов (от гр.) *прен.* Тежък и безсмислен.

сикати́в (лат. siccatīvus „изсушаващ“) Вещество, което се прибавя към блажни бои, за да ускори изсъхването им.

сикатри́са=цикатриса.

сикéра (гр. síkera от евр.) Вид спиртно питие.

сикомóра (гр. sykómoros) *бот.* 1. Дърво от рода на черниците, чиито плодове приличат на смокини; нарича се още библейска смоковница. 2. Платан, вид явор.

сикофа́нт (гр. sykophántēs) 1. *ист.* Лице, което издавало износителите на смокини в древна Атика, чийто износ бил забранен. 2. Издайник, доносчик, клеветник, несправедлив обвинител. 3. *зоол.* Вид хищен бръмбар.

сикофанти́зъм (гр. sykophantismós) Клеветничество, издайничество.

си́лаба (syllabḗ) Сричка.

силаба́ция (от гр. syllabḗ „сричка“) *езиков.* Разделяне думите на срички.

силаби́зъм (гр. syllabḗ „сричка“, фр. syllabisme) 1. *езиков.* Система на писане, при която всеки знак означава сричка. 2. *литер.* Стихосложение, при което се държи сметка за броя на сричките в стиха.

силаби́чен, силаби́чески (гр. syllabikós) Сричков, слогов; с и л а б и ч н о с т и х о с л о ж е н и е — стихотворна система, която се изгражда върху спазването на равен брой срички в отделните стихове и тяхното разделяне на ритмични групи чрез ясно очертани цезури.

силаботони́чен, силаботони́чески (гр. syllabḗ „сричка“ и tonikós „тонически“) Основан върху броя на сричките и ударенията на думите.

сила́ж (фр. ensilage от исп. silo „яма“, гр. sīrós) Запазен в ями (силози) зелен фураж.

силажи́рам (от фр.) Запазвам, консервирам в ями (силози) зелен фураж.

силви́н (фр. sylvine) Вид минерал, подобен на солта, но горчив на вкус; използува се като тор и в медицината, в стъкларската и хартиената промишленост.

силвикулту́ра (лат. silva „гора“ и cultūra „обработване“) Лесовъдство.

силвили́т (фр. sylvilithe от собс.) Вид минерал с 28 % калиев хлорид.

си́лекс (лат. silex) Кремък.

силéнциум (лат. silentium) Мълчание! Тишина!

силéпсис (гр. sýllēpsis „свързване“) *грам.* Съгласуване по смисъл — едно определение се съгласува само с една дума, макар че се отнася към повече, или пък числото на сказуемото е множествено при подлог в единствено число и обратно.

силикагéл (от лат. silex, icis „кремък“ и gelu „студ“) Шуплеста силициева маса, която има поглъщателна спо-

собност и затова има приложение като средство за очистване на газове, течности и др.

силика́н (от лат.) Отровен газ, който се получава при действието на разредена солна киселина върху двумагнезиев силицид; на въздуха изгаря.

силика́т (лат. silicātum от silex) 1. Общо название на минерали, които съдържат силиций. 2. Произведение от вещества със силициева сол (стъкло, порцелан, цимент и др.). 3. Кремък.

силикатиза́ция (от лат.) Изработване на пътна настилка с каменни блокчета, споени със силикати.

силико́за (от лат. silex „кремък") *мед.* Белодробно заболяване, причинено от продължително вдишване на силициев прах.

силико́л (лат. silex, icis „кремък" и oleum „масло") Сплав от силиций (кремък) с желязо, алуминий и др., която се употребява при произвеждане на цветни метали.

силико́н (от лат. silex, icis „кремък") Изкуствен кварцов „кристал" за детектори.

силимани́т (от лат. silex, icis „кремък") Сив, светлокафяв или бледозелен минерал, който има приложение при изработване на огнеупорни керамични изделия.

сили́ций (лат. silicium от silex „кремък") Химически елемент, знак Si, пореден номер 14, ат. тегло 28,086; металоид, главна съставна част на силикатите, които са важна част от земната кора. Нарича се още кремний.

силоги́зъм (гр. syllogismós) *фил.* Извод, умозаключение въз основа на две съждения: течностите се изпаряват, водата се изпарява, водата е течност.

силоги́стика (гр. syllogistikós „който извежда умозаключение") 1. *фил.* Дял от формалната логика, който се занимава със силогизмите. 2. *прен.* Общи и празни разсъждения, които са далеч от живота.

си́лоз (исп. silos от гр. sīrós „яма") 1. Специални сгради за събиране на големи количества житни храни, цимент, въглища и др., особено край пристанище, та от тях да се товарят направо на параходите. 2. Съоръжение във вид на ров или яма, специално пригодено за запазване на фуражни растения и храни. 3. Запазени фуражни храни в силози.

силокси́д (лат. silex, icis „кремък" и гр. oxýs „кисел") Вид кварцово стъкло, което се употребява предимно за съдове на химически лаборатории.

сило́н (изк.) Изкуствена материя; ср. найлон.

силуе́т (от собс.) 1. Контурно изображение на човек, животно, предмет, машина, съоръжение и др., т. е. изображение с един цвят, на което само крайните линии се очертават върху по-тъмен или по-светъл тон. 2. Едноцветно изображение, което може да бъде нарисувано или изрязано с очертание само на крайните линии (по името на френския министър Е. де Силует от XVIII в. комуто била направена такава рисунка). 3. *прен.* Неясно външно очертание на нещо.

силуми́н (от лат. silex „кремък" и *алуминий*) Общо название на леярски сплави от алуминий с 5—15 % силиций и прибавки от магнезий, манган, желязо, понякога мед и цинк; издръжлив срещу корозия; използува се в машиностроенето.

силумини́т (от лат. silex, icis „кремък") Много здрав електроизолационен материал.

силу́р, силу́рски перио́д (от собс. *геол.* Вторият период на палеозойската ера (по името силури, които били най-старите обитатели на Уелз, където са запазени най-добре напластявания слойки от този период).

силф (к. лат. sýlphus „дух") В келтската и германската митология — дух на въздуха, леко и подвижно същество, което олицетворява въздуха.

силфи́да (фр. sylphide от гр.-лат.) 1. *мит.* Дух на въздуха, представян

като жена. **2.** *прен.* Прелестна, нежна и красива жена.

силфо́н (фр.) Част от пневматични и хидравлични уреди във вид на затворена кутийка с цилиндрична стена от еластичен материал, нагъната вълнообразно като хармоника; изменя се на дължина при промяна на налягането; има голямо приложение като измервателен уред.

силя́х (тур. silâh от ар.) **1.** Оръжие. **2.** Кожен пояс, нагоден за поставяне в него оръжия: пищов, нож и др.

симбио́за (гр. symbíōsis) *биол.* Съвместно живеене на два или повече организми, при което взаимно се подпомагат.

симбио́нт (гр. symbiōn, óntos) Организъм, който живее в симбиоза.

си́мвол (гр. sýmbolon) **1.** Всеки условен знак, предаден със съкращение. **2.** Условен познавателен знак за членовете на някое общество. **3.** Предмет, образ или действие, което служи за условен знак за някакво отвлечено понятие, за някаква идея: белият цвят — невинност, змията — коварство и т. н. **4.** Знак от първата буква или първите букви на химически елемент: Na=natrium (натрий). **5.** Верую, кредо, кратко изложение на вяра или учение. **6.** Вид художествена образност, при която абстрактната идея се изобразява условно чрез конкретен образ. **7.** Условен писмен знак, напр. =.

символиза́ция (к. лат. symbolisatio от гр.) Образност, предаване на отвлечено понятие с конкретен образ, изразяване чрез символи.

символизи́рам (от гр.) **1.** Изразявам чрез символи. **2.** Служа за символ.

символи́зъм (гр. sýmbolon „знак", фр. symbolisme) **1.** Изразяване на идеи, чувства и понятия чрез символи. **2.** Течение в литературата и изкуството, възникнало в Западна Европа през края на XIX и началото на XX в., което изразява упадъчните и реакционни настроения на буржоазията, като си служи със символи и изпада в мистицизъм и индивидуализъм.

симво́лика (гр symbolikḗ) **1.** Условно значение. **2.** Учение за символите. **3.** Съвкупност от символите в някоя област.

символи́ст (от гр.) Привърженик на символизма.

символи́стика (гр.)=символика.

символи́чен (гр. symbolikós) **1.** Който има значение на символ. **2.** Иносказателен, условен.

си́менс (от собс.) Единица мярка за електропроводност: електропроводимостта е един сименс, когато електрическото съпротивление на проводника е един ом (по името на немския инженер Ернст Сименс —1816—1892 г.).

симетри́чен (гр. sýmmetros) Съразмерен.

симе́трия (гр. symmetría) **1.** Съразмерност, пропорционалност, пълно съответствие на едната половина от едно цяло на другата половина. **2.** *биол.* Известна правилност в разположението и развитието на частите на един растителен или животински организъм. **3.** Свойства на кристалните вещества, по силата на което стените на кристалите им са изградени в определен ред; дължи се на вътрешния строеж на атомите им и служи при подреждането им в системи.

сими́д (тур. simit от ар.) **1.** Приготвен с нахутена мая хляб от бяло брашно. **2.** Кифла от такова тесто.

симони́я (от собс.) Търгашество с църковни длъжности, което папите практикували за получаване на доходи (по името на Симон Влъхва, който според преданието се опитал да купи от апостолите с пари „дара за извършване на чудеса").

симпатизи́рам (от гр.) **1.** Изпитвам симпатия към някого, съчувствувам. **2.** *прен.* Обичам.

симпати́чен (гр. sympathikós) **1.** Който предразполага към себе си; приятен, привлекателен, мил. **2.** *мед.* Който се проявява наред с друго явление, което става в близък или симетрично разположен орган; с и м п а т и ч н а н е р в н а с и с т е м а — дял от вегетативната нервна система, която регулира ред жизнени процеси (кръ-

вообращение, дишане, храносмилане и др.); **симпатическо** или **симпатично мастило** — мастило, което се чете след нагряване или някаква химическа операция; тайно мастило.

симпати́чески (гр. sympathikós)= симпатичен (2).

симпа́тия (гр. sympátheia „състрадание") **1.** Съчувствие, влечение към нещо, добро разположение, благосклонност; ср. антипатия. **2.** Взаимно влечение, склонност. **3.** *мед.* Изменение на орган под влияние на друг орган, който е разположен наблизо или симетрично (напр. на око). **4.** *прен.* Любовник, любовница, либе.

си́мплекс (лат. simplex „прост") Найпростата форма на телеграфно или телефонно предаване, при която по една жица може да се предава само един разговор и само в една посока.

симплифика́ция (к. лат. simplificatio) Опростяване.

симплоке́, симплоки́я (гр. symploké „сплитане") *литер.* Стилна фигура, при която началната и крайната дума на две последователни изречения напълно съвпадат, обединение на анафора и епифора.

симпо́зиум (гр. sympósion „гощавка" през лат.) **1.** У древните гърци и римляни — гощавка, която обикновено била придружена с песни, развлечения или събеседвания по някой въпрос. **2.** *прен.* Събрание, съвещание на медицински или други научни работници.

симпто́м (гр. sýmptōma „съвпадение" през лат.) **1.** Признак, белег, указание. **2.** *мед.* Проява (външен белег) на болест; предвестник.

симптома́тика (гр. symptōmatiké) *мед.* Съвкупност от признаците на болест.

симптомати́чен (гр. symptōmatikós) **1.** Който се явява като признак; показателен. **2.** *прен.* Многозначителен, характерен, предвещаващ нещо важно. **3.** *мед.* Който показва или засяга само външните признаци; неосновен.

симптоматоло́гия (гр. sýmptōma, atos „признак" и lógos „наука") *мед.* Медицинска наука, която изследва признаците на болестите.

симула́нт (лат. simulans, antis). **1.** Човек, който се преструва, за да създаде впечатление за наличност на нещо, което не съществува. **2.** *прен.* Хитрец, измамник.

симула́ция (лат. simulatio) **1.** Преструване, лъжливо представяне на действителността с цел за измамване. **2.** *юр.* Привидна сделка с цел да се създадат привидни правни последици по отношение на трети лица или да се прикрият правни последици, желани от страните.

симули́рам (от лат.) Създавам лъжливо впечатление за съществуването на нещо; преструвам се.

симфи́лия (гр. symphilía „взаимна любов") Симбиоза, при която има полза само единият симбионт.

симфони́зъм (от гр. symphōnía) **1.** *муз.* Творчески метод с идейно-художествен замисъл, с широта и сложност на образното съдържание; съзвучие. **2.** Симфонически стил.

симфони́ст (фр. symphoniste от гр.) **1.** Композитор на симфония. **2.** Изпълнител на симфония.

симфони́чен, симфони́чески (гр. sýmphōnos) **1.** Свързан със симфония, който има форма на симфония; съзвучен. **2.** Който изпълнява големи музикални творби.

симфо́ния (гр. symphōnía) *муз.* **1.** Съзвучие. **2.** Голямо музикално произведение за оркестър в сонатна циклична форма, обикновено от 4 части. **3.** *прен.* Цяло, в което се обединяват различни части; хармония, единство. **4.** *литер.* Указател на думите към старопечатни книги, особено църковни; указател на съвпадащи места в книга.

си́мфора (гр. symphorá) *литер.* Висша форма на метафора.

синаго́га (гр. synagōgé „събрание") Еврейски молитвен дом.

синакса́р(ий) (гр. synaxárion) *литер.* **1.** Сборник от жития на светци. **2.** Показалец на евангелските четива за отделните празници. **3.** Кратко житие, което се чете в църква за поука.

синаксари́ст (гр. synaxarístēs) Автор на синаксарии; житиеписец.

синантро́п (лат. Sina „Китай" и гр. ánthrōpos „човек") Изкопаемо същество, което се явява като преходно стъпало между питекантропуса и човека (останките му са намерени в Китай и оттам името).

сина́п (лат. sinapis от гр.) 1. Тревисто растение, чиито семена се употребяват като лекарство и за правене на горчица; хардал. 2. Семето от това растение.

синапи́зъм (гр. sinapismós) Лапа със счукано синапово семе.

си́нгел (гр. synkeléuō „съветвам"). Духовен сановник, който служи при архиерей.

сингенити́чен (гр. syngenētikós) Появил се заедно; едновременен.

синго́ния (гр. syn „със" и gōnía „ъгъл") *геол.* Система, група от кристали, в която влизат и ония от тях, които имат сходни геометрични константи.

синдакти́лия (гр. syn „заедно" и dáktylos „пръст") *анат.* Пълно или частично срастване на пръстите, което при човека е патологично явление, но при някои птици естествено.

синде́зис (гр. sýndesis) *грам.* Съюз, съединителна частица; многосъюзие.

синдесмоло́гия (гр. sýndesmos „връзка" и lógos „наука") Дял от анатомията, който изучава съединенията на костите.

синдетико́н (гр. syndetikón „свързващо") 1. *грам.* Съюз. 2. Лепливо вещество, което отделят някои животински органи.

синди́к (гр. sýndikos „помагащ при съдебен процес") 1. В древна Гърция— съдебен защитник. 2. *юр.* В някои капиталистически страни — упълномощено лице да се грижи за интересите на учреждение, дружество, община и пр., на които е член и е било избрано за това. 3. Назначено от съд лице да завежда сметките на несъстоятелен длъжник, като се грижи за неговите интереси и за интересите на кредиторите му.

синдика́лен (гр. sýndikos „който действува заедно") 1. Който се отнася до работническия професионален съюз; профсъюзен. 2. Който се отнася до синдикат; дружествен.

синдикали́зъм (фр. syndicalisme от гр.) Дребнобуржоазно опортюнистическо течение в работническото движение от края на XIX в., което отрича нуждата от политическа борба и политическа партия на работническата класа, както и диктатурата) на пролетариата, а признава само икономическата борба за право на работническите съюзи.

синдикали́ст (фр. syndikaliste от гр. Привърженик на синдикализма.

синдика́т (лат. syndicātus от гр. 1. Капиталистическо обединение на лица от едно производство за премахване на конкуренцията и повишаване на цената, при което влизащите в него предприятия запазват самостоятелното си съществуване, но нямат право на самостоятелна търговия. 2. Временно съглашение на банкови предприятия за извършване на много големи банкови операции, напр. отпускане на държавен заем. 3. Название на работническа професионална организация в някои страни. 4. Сдружение, обединение за защита на еднакви стопански интереси. 5. Длъжност на синдик.

синдики́рам (от гр.) Обединявам в синдикат, сдружавам за защита на общи интереси.

синдро́м(а) (гр. syndromḗ „стечение") *мед.* Струпване на признаци, характерни за някоя болест.

синедрио́н (гр. synédrion „събрание") 1. Съвет на юдейските старейшини до падането на Ерусалим (63 г. пр. н. е.); занимавал се с религиозни, държавни и правни въпроси. 2. *прен.* Съвет, събрание; сборище.

синекдо́ха (гр. synekdochḗ) *литер.* Стилна фигура, при която се употребява цялото вместо част или част вместо цялото: бащино огнище (част вместо цяло)=бащин дом; ср. метонимия.

синеку́р (от лат.) Който заема синекурна длъжност.

синеку́ра (лат. sine cura „без грижа") Добре платена длъжност без задължителна работа.

синерге́т (гр. synergétēs „сътрудник") *анат.* Мускул, който действува в една насока с друг; ср. антагонист (2).

сине́ргия (гр. synérgeia „помощ") Дружно действие на няколко органа.

синере́за (гр. synáiresis „съкращаване") *езиков.* Сливане на две гласни от две различни срички във възходящ дифтонг на една сричка.

синесте́зия (гр. synáisthēsis) *мед.* Неправилно възприемане на усещанията.

синице́за (гр. synízēsis)=синереза.

синия́ (тур. sini). 1. Тепсия. 2. Софра, трапеза.

синклина́ла (от гр. synklínō) Коритообразна гънка на земните пластове, на която бедрата се раздалечават във височина.

синкли́т (гр. sýnklētos „повикан") 1. В древна Гърция и във Византия — събрание на висши сановници; преминал в средновековна България под название болярски съвет. 2. *прен.* Събрание; съвет, сенат.

синко́п(а) (гр. synkopḗ „съкращаване") 1. *грам.* Изпадане на един или няколко звука в средата на дума. 2. *грам.* Изпускане на сказуемото или подлога. 3. *мед.* Изгубване на съзнание. 4. *мед.* Внезапна смърт поради сърдечен удар. 5. *муз.* Особен обрат, при който слабо тактово време се слива със следващото силно тактово време и с това се придава ритмичност и изразителност на музиката.

синкопи́рам (от гр. synkóptō) 1. *грам.* Съкращавам гласна в една дума или части на изречението. 2. Причинявам синкопа. 3. *муз.* Разнообразявам.

синкрети́зъм (syncrētismós „съединяване") 1. Обединяване, дружно съществуване. 2. *фил.* Обединяване на различни, често противоречиви възгледи; еклектизъм. 3. *рел.* Свързване в едно на елементи от различни религии. 4. Неразграниченост. 5. *грам.* Обединяване на няколко значения в една форма, многозначност на дума или форма.

синкрети́чен (гр. synkrētikós) 1. Който обединява; обединителен. 2. Който съществува заедно с нещо друго.

сино́д (гр. sýnodos „събрание") 1. Висше църковно управително тяло у нас. 2. Сградата и канцеларията на такова тяло. 3. Църковно събрание.

синода́лен (лат. synodālis от гр.) 1. Който принадлежи или който е член на синод. 2. Църковен.

сино́дик (гр. synodikós) 1. Сборник с решения на църковен събор. 2. Послание на църковен събор до епископи и вярващи. 3. Поменна книжка с имената на умрели за поменуване през време на богослужение

синоди́чен, синоди́чески (гр. synodikós „събирателен") *астр.* Който се отнася до видимото съединяване на две небесни тела или до положението на едно небесно тяло към Слънцето; с и н о д и ч е н м е с е ц — времето между две едноименни лунни фази, което е равно на 29 денонощия, 12 часа, 44 минути и 3 секунди; ср. сидерален месец; с и н о д и ч е н к а л е н д а р — с лунни месеци.

синози́т=синузит.

синойки́я (гр. synoikía) *биол.* Съжителство на два организма, при което единият живее върху другия, без да му пречи.

синоло́г (лат. Sina „Китай" и гр. lógos „наука") Специалист по китайски език, китайска литература, история и изкуство.

синоло́гия (лат. Sina „Китай" и гр. lógos „наука") Наука за китайски език, литература, история и изкуство; китаистика.

синони́м (рг. synōnymos „съименен") *литер.* 1. Дума, различна по корен, но с близко значение с друга дума от същата част на речта: хубав — красив; светлина — виделина, обичам — любя. 2. Всяка една от група равнозначни думи.

синонимен (гр. synōnymikós) *езиков.* 1. Който съвпада по значение; равнозначен, еднозначен. 2. Съставен от синоними.

синонимика (гр. synōnymikḗ) 1. Дял от езикознанието, който се занимава със синонимите. 2. Всички синоними на един език.

синонимия (гр. synōnymía) *езиков.* 1. Еднаквост по значение на думи при различен гласеж (различни корени). 2. Риторическа фигура, при която се употребяват често синоними. 3.=синонимика.

синопсис (гр. sýnopsis „преглед") 1. *църк.* Прегледно съпоставяне на библейски текстове по предмети. 2. Сборник от статии по един и същ въпрос. 3. Общ преглед, свод.

синоптик (гр. synoptikós „който вижда всичко", „прегледен") 1. Метеоролог, който прави синоптични карти и дава прогноза за времето. 2. *църк.* Един от тримата евангелисти Матей, Марко и Лука, които излагат почти по един и същ начин живота на Христос.

синоптика (гр. synoptikḗ) 1. Събиране данни за съпоставяне; съпоставяне. 2. Дял от астрономията, който се занимава с времето и неговото предсказване; синоптична метеорология.

синоптичен, синоптически (гр. synoptikós „прегледен") Който позволява с един поглед да се видят частите на едно цяло; прегледен, нагледен; синоптична карта — карта с графично представяне на резултатите от метеорологични наблюдения, направени в едно и също време на различни места.

сйнор, сйнур (гр. sýnoros „граничен") 1. Граница на имот; слог, межда. 2. *прен.* Предел, граница.

синостоза (гр. syn „заедно" и ostéon „кост") *анат.* Неподвижно съединяване на кости чрез вкостеняла тъкан.

синтагма (гр. sýntagma) 1. *езиков.* Свързване на думи или части от думи за образуване на нова дума; водоскок — от вода и скок: 2. *езиков.* Цялостна смислова интонационна единица. 3. *юр.* Свод, съпоставяне на различни закони.

синтагматика (от гр. sýntagma) *езиков.* Учение за делението на речта на синтагми (2).

синтаксис (гр. sýntaxis) 1. Дял от граматиката, който изучава строежа на изречението и неговите части; словонареждане. 2. Учебник по този дял.

синтез(а) (гр. sýnthesis) 1. Метод за изучаване предмет в неговата цялост, в отделните му части и в тяхната взаимна връзка. 2. Във философията на Хегел — най-горната степен от развитието на явление, която обединява в себе си прогресивните елементи от прежните степени на развитие. 3. *хим.* Получаване на сложни химически съединения от по-прости. 4. Образуване на една цялост от нейните съставки или съединяване на отделни по-прости единства в по-сложни образувания; съединяване на части; обобщаване, извод. 5. *езиков.* Последният етап от машинен превод, при който въз основа на предварително обработена информация се изгражда фразата на езика, на който става преводът. 6. *езиков.* Процес на образуване на звукова реч чрез специални акустически устройства.

синтезирам (от гр.) Правя синтез; обобщавам, обединявам.

синтетика (гр. synthetiká) Метод на изследване, който води към синтез.

синтетичен (гр. synthetikós) 1. Който съединява, който се явява в резултат на синтез. 2. Способен да обединява, да прави изводи. 3. Образуван с помощта на лабораторни или индустриални процеси, изкуствен; синтетичен език — език с развити падежни форми, със склонения и спрежения; ср. аналитичен език; синтетичен каучук — изкуствен каучук, получен по заводски начин, който има качествата на естествен каучук и в някои отношения го превъзхожда.

сйнто, синтоизъм (от собс.) Древната японска религия, която наложила култа към императора.

сину(з)йт (лат. sinusītis) *мед.* Възпалително заболяване на лигавицата на околоносните кухини.

сйнус (лат. sinus „извивка") 1. *анат.* Канал в твърдата мозъчна ципа, пълен с кръв. 2. *анат.* Кухина в кост, предимно черепна костна кухина. 3. *анат.* Плеврална гънка. 4. *мат.* Тригонометрична функция, равна на отношението на срещуположния на кой да е от острите ъгли катет към хипотенузата; означава се със sin. 5. Морски залив.

синусойд (лат. sinus и гр. éidos „вид") *мат.* Вълнообразна крива линия, която графически изобразява изменението на синуса в зависимост от изменението на ъгъла.

синхармонйзъм (гр. syn „със" и harmonía „съзвучие") 1. Съзвучие", единозвучие. 2. *езиков.* Определяне гласната в представка в зависимост от гласната на корена на думата, например в турски език: ода и одалар, ев и евлер.

синхóндрос (гр. syn „заедно" и chóndros „хрущял") *анат.* Неподвижно или слабо подвижно свързване на кости чрез хрущял.

синхрóнен (гр. sýnchronos) Който става в едно и също време, който действува едновременно; съвпадащ по време, едновременен.

синхронизáтор (к. лат. synchronisātor от гр.) 1. Приспособление за едновременно действие. 2. Приспособление за безшумно сменяне на скоростите на автомобил. 3. Лице, което провежда синхронизация.

синхронизáция (к. лат. synchronisatio от гр.) 1. Докарване до пълно съвпадане по време на две или повече периодически изменящи се явления. 2. Натъкмяване на различни механични процеси да протичат едновременно, напр. образът и звукът в киното.

синхронизйрам (от гр.) Довеждам две или повече периодически изменящи се явления до пълна едновременност, до паралелност на изменението им във време.

синхронйзъм (гр. synchronismós) Съвпадане по време, ставане в едно и също време на две или повече явления, събития и др.; едновременност.

синхронйчен, синхронйчески (гр. synchronikós) Който става в едно и също време; едновременен.

синхрóния (гр. synchronía) 1. Пълно съвпадане по време; едновременност. 2. *езиков.* Условно отделяне на едно състояние, на един исторически етап от развитието на езика като предмет за лингвистическо изследване; ср. диахрония.

синхроноскóп, синхроскóп (гр. syn „заедно", chrónos „време" и skopéō „гледам") Уред за проверка на синхронизация.

синхротрóн (гр. syn „заедно", chrónos „време" и елек*трон*) *физ.* Уредба за ускоряване на електрони, като се пропущат през високочестотно поле.

синхронофазотрóн (гр. sýnchronos „едновременен" и *фазотрон*) Инсталация за ускоряване на електрони и други електрически натоварени частици, заставени да се движат в затворен път.

синьóр (ит. signore) Господин.

синьóра (ит. signora) Госпожа.

синьорйна (ит. signorina) Госпожица.

синьорйя (ит. signoria) *ист.* Управителен орган в средновековните италиански градове.

сипáи (перс.) *ист.* 1. Колониални войски от местното население в индийските владения, които са били в служба на английските, френските и португалските колонизатори. 2. Дворянска конница в султанска Турция.

сирéна (гр. seirễn) 1. *мит.* Морска нимфа, която с прекрасната си песен подмамвала моряците (изобразявали я често като птица с човешка глава или като девица с перки на риба). 2. Прелъстителка. 3. *физ.* Уред за определяне броя на трептенията при издаване на звук. 4. Уред за възпроизвеждане на тонове от различна височина. 5. Звуков сигнален уред, който действува с пара или сгъстен въздух; сигнална свирка за въздушна тревога. 6. *зоол.* Опашато земноводно животно без задни крака.

сиро́ко (ит. sirocco от ар.) Сух топъл вятър в Северна Африка, Южна Европа и Предна Азия.

сиро́п (лат. sirupus от ар.) 1. Гъст плодов сок, преварен със захар. 2. Сладко разхладително питие от такъв сок и сода или вода; шербет. 3. Лечебна сладка течност. 4. Гъста сладка течност от сварена захар с определено количество вода.

систе́ма (гр. sýstēma) 1. Установен начин на действие; порядък, ред. 2. Устройство, структура, съчетание на части за обща цел и дейност. 3. Форма на обществено устройство; строй. 4. Съвкупност от принципи, които са основа на някакво учение. 5. Начин на уреждане, форма на дейност. 6. Съвкупност от части, машини, апарати и други съоръжения, свързани с обща функция; техническо устройство, конструкция, модел. 7. *геол.* Съвкупност от пластове на земната кора, които се характеризират с еднаква флора и фауна. 8. Стройно цяло, правилен ред. 9. *прен.* Навик, редовно повтаряне.

систематизи́рам (от гр.) Поставям в определен ред, установявам определена последователност; подреждам.

системá́тика (гр. systēmatikḗ) 1. Привеждане в ред, подреждане и класификация на предмети и явления. 2. Наука за наименованията, описанията, родствените връзки и класификацията на микроорганизмите, растенията и животните.

систематѝчен, систематѝчески, систе́мен (гр. systēmatikós) 1. Разположен по определен план, следващ определена система. 2. Строен, последователен. 3. Който се повтаря постоянно; редовен.

сѝстола (гр. systolḗ „намаляване") 1. *физиол.* Ритмично свиване на мускулен орган, особено на сърцето, при което сърцето се съкращава, кръвта от лявата камера се изтласква в аортата, а от дясната — в белодробната артерия; ср. диастола. 2. *грам.* Съкращаване на дълга сричка или гласна, особено по метрически причини.

сѝти (англ. city) 1. Град; старият град в милионен град. 2. Център на голям град, особено центърът на Лондон, където са съсредоточени търговският, банковият и икономическият живот — синоним на финансова олигархия.

ситуацио́нен (от фр.) Който предава всичко, което се намира на дадено място, който отразява действителното положение на местност; съобразен с място.

ситуа́ция (фр. situation от лат.) 1. Сбор от обстоятелства и условия, които създават едни или други отношения; положение, разположение, състояние, местоположение, обстоятелства. 2. Изобразяване в план или на карта релефа на местност (водни пространства, планини, градове, полета и т. н.). 3. Опис и сметка за нещо, изработено при строеж. 4. *езиков.* Условията (обстоятелство, цел и др.), при които се осъществява дадено езиково съобщение; контекст на речта.

сиф (англ. абревиатура от първите букви на английските думи cost „цена", insurance „застраховка" и freight „навло") Знак, че на една стока, превозвана по вода, са платени цената, превозните разноски и застраховката от доставчика; циф.

сифилѝд (фр. syphilide) *мед.* Сифилитичен обрив на кожата.

сифилидоло́г (*сифилид* и гр. lógos „наука") Специалист по лекуване на сифилис.

сифилидоло́гия (*сифилис* и гр. lógos „наука") Дял от медицината, който изучава сифилиса и методите за неговото лекуване.

сѝфилис (от гр. sys „свиня" и phílos „приятел") *мед.* Заразна и тежка венерическа болест, причинявана от спирохета.

сифилитѝк (от гр.) Болен от сифилис.

сифилитѝчен, сифилитѝчески (от гр.) 1. Свойствен на сифилис или причинен от сифилис. 2. Който страда от сифилис. 3. Предназначен за болни от сифилис.

сифилóма (от гр.) Подутина на сифилитична почва; гума (6).

сифóн (гр. síphōn „тръба“) 1. Извита тръба за преливане на течности от по-висок съд в по-нисък по гравитация. 2. Шише за газирана вода с такава тръба. 3. Приспособление за увеличаване двигателната сила на парата на локомотив. 4. Приспособление под умивалник, клозетна чиния и др., което задържа вода и пречи да излиза миризма.

сицилиáна (ит. siciliana) *литер.* Осмостишна строфа, която се различава от октавата по римата — абабабаб или аббабааб, а в октавата абабабсс (по името на остров Сицилия, където се е появила за пръв път).

скáбиес (лат. scabies) *мед.* Краста.

скабиóза (лат. scabiōsa) *бот.* Вид тревисто растение, което се е употребявало като лекарство против кожни заболявания (оттук името му).

скабиóзен (лат. scabiōsus) Крастав.

скабрóзен (фр. scabreux, euse) Неприличен, непристоен.

скáла (ит. scala) 1. Стълба. 2. *муз.* Гама. 3. Линийка с деления в различни измервателни уреди; М и л а н с к а т а с к а л а — Миланската опера, построена през 1776—1778 г., има 3600 места.

скалп (англ. scalp от лат. scalpo „издълбавам“) Одрана кожа на главата заедно с косата като трофей у някои древни народи.

скáлпел (лат. scalpellum „ножче“) Малко хирургическо ножче за операция и аутопсия.

скалпи́рам (от лат.) 1. Режа със скалпел, аутопсирам. 2. Одирам кожата на главата заедно с косата. 3. *прен.* Унищожавам.

скамби́л (тур. iskambil) Вид игра на карти.

скандáл (гр. skándalon „съблазън“) 1. Случка, произшествие, събитие, което срами или поставя в неудобно положение извършителя; нередно деяние. 2. Непристойна постъпка, която нарушава общоприетия ред. 3. *прен.* Сбиване, скарване, шум на публично място.

скандáлен (гр. skándalon) 1. Срамен, непристоен, посрамващ. 2. Недопустим, непозволен.

скандализи́рам (от гр. skándalon) 1. Поставям в неловко положение; посрамвам, опозорявам. 2. Будя негодувание поради лошото си държане.

скандальóзен (фр. scandaleux, euse от гр.) Неприличен, непристоен, възмутителен.

скáндий (от собс. Scandinavia) Химически елемент, знак Sc, пореден номер 21, ат. тегло 44,956; твърде рядък метал.

сканди́рам (от лат. scando) 1. Произнасям стихове, като подчертавам ударението на всяка стъпка и спазвам цезурите. 2. *прен.* Произнасям в такт и заедно с други възгласи, лозунги и пр.

сканди́ране (лат. scando „издигам се“) 1. *литер.* Четене на стихове, като се спазва размерът им, т. е. като се спазва стъпка, цезура, арсис, тезис. 2. Изговаряне дружно и в такт на възгласи, лозунги и др.

скандинави́зъм (от собс.) 1. Свойствена характерност на скандинавските народи. 2. Политическо течение за обединение в една държава на Швеция, Норвегия и Дания.

Скапéн (собс.) 1. Име на хитър слуга в комедиите на романските народи. 2. *прен.* Хитрец.

скапулáрий (лат. scapularius) Монашеско наметало, което се носи над расото.

скáра (нгр. skára) 1. Плоскост от наредени телени или тънки железни пръчки за поставяне върху тях месо и други неща за печене. 2. Изпеченото по този начин, предимно кебапчета, дробчета, котлетчета и пр. 3. Чугунена решетка, която служи за дъно на печка, за да става пълно изгаряне на горивото. 4. Дървена решетка с различно предназначение: да предпазва от влага, от пясък и пр.

скари́да (гр. skarís, idos „скачащ червей“) *зоол.* Дребно морско членестоного и ракообразно животно с тънки крака и пипала, което живее в соле-

ни и сладки води; при сваряване става жълточервено.

скарифика́тор (к. лат. scarificātor) 1. Хирургически инструмент от десетина ножчета, които се задвижват едновременно чрез механизъм; служи за правене на много нарези едновременно. 2. Земеделско оръдие, което със специални ножове разравя почвата около корените на ливадните растения, за да направи достъп на въздуха и по този начин да увеличи добива от единица площ. 3. Пътна машина с множество киркоподобни шипове за разкъртване на битумна или на стара чакълена пътна настилка.

скарифика́ция (к. лат. scarificatio) 1. *мед.* Едновременно нарязване на тъкан, за да се отвори място за изтичане на кръв или на друга течност. 2. Механическо разчупване на твърда семенна обвивка, за да се улесни никненето. 3. Разравяне на ливади със скарификатор.

скарлати́на (ит. scarlattina от scarlatto „червен") *мед.* Епидемична заразна болест, при която кожата се покрива с червени петна, явяват се болки в гърлото и висока температура; боледуват предимно деца.

скарлатино́зен (от ит. scarlattina) 1. Болен от скарлатина. 2. Предназначен за болни от скарлатина.

скат[1] (рус.) 1. Наклон, склон. 2. Наклонена минна галерия за придвижване на рудата под собствената ѝ тежест до пункта за извозване.

скат[2] (нем. Skat) Вид игра на карти за трима души.

скат[3] (сканд. skata) Голяма и хищна морска риба с широко тяло и заострена опашка.

скато́л (от гр. skatós „кал") Вещество, което се образува при гниене на белтъчни вещества в тора и му придава специфична миризма.

ска́ут (англ. scout „разузнавач") Член на младежка международна организация за политическо и нравственофизическо възпитание в някои капиталистически страни.

скаути́зъм (от англ.) Скаутско движение.

скафа́ндър (гр. skáphē „лодка" и анér, andrós „мъж") 1. Водолазен костюм, пригоден за работа под водата. 2. Костюм за летци при полети на големи височини и в космоса, към който има апарат за даване кислород на летеца.

сквайр, скуа́йр (англ. squire) 1. Вежливо обръщение към английски земевладелец. 2. Почетна титла за съдии и местни длъжностни лица в Англия и САЩ.

сквамо́зен (лат. squamōsus) *мед.* Люспест.

сква́тер (англ. squater) Колонист, който е заграбил земи.

ске́ле (тур. iskele от ит.) Временно строително съоръжение за опора при зидане и монтаж, за подпиране на кофраж, за създаване на работна площадка на височина и т.н.

ске́лет (гр. skeletós „изсъхнал") 1. Съвкупност от костите, които поддържат тялото на гръбначно животно и човек; костник. 2. *прен.* Много слаб човек или животно. 3. *прен.* Основа, канава, рамка на машина, носещата конструкция на сграда и др.

ске́ля (тур. iskele от ит. scala) 1. Приспособление от греди и дъски, до което спират кораби в плитко пристанище; кей. 2. = скеле.

скене́ (гр. skēnḗ) 1. В древногръцкия театър — временна малка постройка, в която се преобличали артистите. 2. Сцена.

ске́псис (гр. sképsis) Съмнение, недоверие.

скепти́к (гр. sképtikós) 1. Привърженик на скептицизма. 2. Който гледа с недоверие и съмнение на всичко.

скептици́зъм (фр. scepticisme от гр.) 1. Философско схващане, което подхвърля на съмнение възможността да се познае обективната реалност. 2. Съмняване в истинността и правилността на нещо; недоверчиво отношение към всичко; недоверчивост.

скепти́чен, скепти́чески (гр. skeptikós) 1. Който се отнася до скептицизма. 2. Който не се доверява, който се съмнява във всичко; недоверчив.

ске́рцо (ит. skerzo „шега") *муз.* 1. Бързо и весело темпо. 2. Музикална пие-

са в бързо темпо, шеговита по характер. 3. Втората или третата част на симфония или соната.

скéтинг ринг (англ. skating-rink) *сп.* Циментова или асфалтова пързалка за кънки с колелца.

скеч (англ. sketch) 1. *литер.* Лека едноактна шеговита или сатирична пиеса, която се представя най-често по телевизия, на естрада или в цирк. 2. *сп.* Борба.

ски (норв. sky) Тънки и дълги изгладени дъски за прикрепване към краката, пригодени за плъзгане по сняг.

скилúда (нгр. skélida) Всяка отделна съставка на чеснова глава лук.

скúния (от гр. skēné) 1. Шатра, палатка. 2. Древноеврейски походен храм във форма на шатра, за да се извършва богослужение при дълго пътуване.

скиогрáфия (гр. skiá „сянка" и gráphō „пиша") 1. Определяне времето според сянката на слънчевата или лунната светлина. 2. Изкуство за рисуване на силуети. 3. Контурен рисунък, силует.

скиоптикóн (гр. skiá „сянка" и optikós „зрителен") Уред за предаване на светлинни образи; вид магически фенер.

скип (англ. skip) Голяма кофа или клетка за издигане на тежести (руди, земя, въглища) по наклонен или отвесен път, често приспособена да се саморазтоварва; използува се в рудници, при пълнене на високи пещи и др.

скúптър (гр. skêptron) 1. Владетелски жезъл във вид на тояга, украсена със скъпоценни камъни. 2. *прен.* Власт, господство, владичество; държава.

скит (гр. skêtos) Клон от манастир със строг устав; малък манастир.

скиф (англ. skiff) *сп.* 1. Спортна дълга и тясна лодка. 2. Състезание с такава лодка.

скúца (нем. Skizze от гр. schédios „приблизителен") 1. Набързо направена рисунка в общи линии. 2. План или чертеж, който предава само общи, гранични линии на място, на сграда и подобни. 3. Предварително набелязване в общи линии на литературно произведение, доклад и др. 4. *литер.* Бегло нахвърляна характеристика на герой в произведение; очерк. 5. План на местата в зрителна зала. 6. *прен.* Своебразен, чудат човек.

скицúрам (нем. skizzieren) 1. Правя скица. 2. Набързо нахвърлям, начертавам набързо нечий образ.

склéра=склеротика.

склеренхúма (гр. sklērós „твърд" и énchyma „наливане") *биол.* Механическа (укрепителна) тъкан на растенията, която се състои от удължени и заострени на краищата клетки, чиято обвивка е равномерно удебелена.

склеродéрма (гр. sklērós „твърд" и dérma „кожа") *мед.* Хронично заболяване на кожата, при което се явяват затвърдявания и надебелявания по нея.

склерóза (гр. sklḗrōsis) *мед.* Болестно уплътняване на телесни органи или на части от тях поради разрастване на съединителната тъкан и унищожаване на функционалните им елементи.

склерóма (гр. sklḗrōma) *мед.* Хронично инфекциозно заболяване, при което се развиват възпалителни уплътнявания в различни места по дихателните пътища (най-често в носа и гърлото).

склеромéтър (гр. sklērós „твърд" и métron „мярка") 1. Уред за измерване твърдостта на минерали и кристали (обикновено чрез драскане със специална игла). 2. Уред за измерване силата на проникване на рентгенови лъчи през метали с различна дебелина.

склерóн (гр. sklērós „твърд") Лека и здрава сплав от алуминий и цинк, мед, желязо и др.

склероскóп (гр. sklērós „твърд" и skopéō „гледам") Уред за определяне твърдостта на метал чрез измерване отскачането на чукче със закален стоманен или диамантен връх, спуснато от определена височина към повърхността му.

склеротúк (гр. sklērotikós) Болен от склероза.

склеро́тика (гр. sklērotikḗ) *анат.* Непрозрачната външна обвивка на очната ябълка, която в предната част преминава в роговица.

склероти́чен (гр. sklērotikós) **1.** Отнасящ се до склероза. **2.** Болен от склероза.

склерофи́т (гр. sklērós „твърд" и phytón „растение") *бот.* Постоянно зелено растение с корави листа.

склерофта́лмия (гр. sklērós „твърд" и ophthalmós „око") *мед.* Болезнено втвърдяване на склеротиката.

сколя́свам (гр. scholázō) Намирам време да свърша нещо; успявам да свърша нещо.

сколио́за (гр. skoliōsis „изкривяване") *мед.* Странично изкривяване на гръбначния стълб.

сколопе́ндра (гр. skolópendra) *зоол.* Животно от класа на многоножките, чиито ухапвания са отровни; стоножка.

сколу́фа (тур. zülüf от перс.) Косата между слепите очи и ушите.

сконти́рам (от ит.) **1.** Изплащам или осребрявам полица преди срока с отбив (сконто). **2.** Отбивам, отстъпвам от цена. **3.** *прен.* Намалявам.

ско́нто (ит. sconto „отбив") **1.** *банк.* Отбив от лихвата на полица, платена предварително. **2.** Отбив от цена на стока, платена при получаването вместо след уговорен срок. **3.** *прен.* Отбив, отстъпка.

сконтра́ция (от ит. scontrare) Взаимна сметка между лица или учреждения за насрещни платежни искания.

сконфу́звам (от лат. confūsus „смутен" през рус.) Изобличавам, карам някого да се срамува, засрамвам, излагам.

скорбу́т (нем. Skorbut от хол. Scherbuik) *мед.* Болест, при която има кръвотечение от кожата и мускулите, разраняване на венците и обща слабост; причинява се от липса на витамин С в храната и от лоши хигиенни условия; цинга.

скороди́т (гр. skórodon „чесън") Руда, от която се получава арсен.

скорпио́н (от гр. skorpíos) **1.** Отровно членестоного животно от паякообразните. **2.** Вид метателна машина в древността. **3.** *астр.* Съзвездие, в което най-светлата звезда е Антарес. **4.** Астрономичен знак, зодия на месец октомври.

скорцоне́ра (ит. skorzonera) *бот.* Вид многогодишно растение, чиито листа се употребяват за храна на копринената буба.

ско́тиш (англ. skottish) **1.** Вид танц като полката. **2.** Музика за такъв танц.

Ско́тланд ярд (англ. Scotland Jard) **1.** Централното управление на лондонската полиция и на разузнаването. **2.** *прен.* Английската тайна полиция.

ското́ма (гр. skótōma „виене на свят") *мед.* Частично ослепяване.

скрап (англ. scrap) Железни отпадъци; отпадъци при чугунодобивното и стоманодобивното производство, както и всякакви счупени чугунени части, които се използуват отново за претопяване.

скре́пер (англ. scraper) **1.** *техн.* Машина за разравяне на леки почви, за събиране на сипливи материали и за превозването им на къси разстояния. **2.** Приспособление за придвижване и товарене на руда и въглища върху вагонетки в шахти или складове.

скри́ба (лат. scriba, фр. scribe) **1.** В древния Рим — писар, преписвач; държавен чиновник, който водил официални книжа. **2.** Съдебен чиновник, тълкувател на законите (у евреите).

скро́фула (лат. scrofula „прасна свиня") *мед.* Живеница, кожна туберкулоза.

скрофулоде́рма (лат. scrofula и гр. dérma „кожа") *мед.* Кожна туберкулоза.

скрофуло́за, скрофуло́зис (от лат. scrofula) *мед.* Отичане и нагнояване на лимфатични жлези; най-често на врата; живеница, кожна туберкулоза; скрофула.

скрофуло́зен (лат. scrofulōsus) Болен от кожна туберкулоза; живеничав.

скру́бер (англ. scrubber) Приспособление за пречистване на газови смеси от вредни примеси (прашинки, смоли, сероводород и др.), употребявано при дестилация и газови апаратури.

скру́пул (лат. scrupulum) Остаряла еди-

ница за аптекарска мярка, малко по-тежка от грам.

скру́пулен, скрупуло́зен = скрупульозен.

скру́пули (лат. scrupuli) 1. Малки камъчета, с които са мерили лекарства в миналото. 2. Пречка за приемане на нещо; колебание, пречка. 3. *прен.* Боязливост, страх от грешки; угризения на съвестта.

скрупульо́зен (лат. scrupulōsus през фр.) 1. Много точен, твърде старателен, педантичен. 2. Добросъвестен, съвестен, изпълнителен.

скрупульо́зност (от лат.) 1. Старателност, точност. 2. Добросъвестност. 3. Боязливост, предпазливост да не се направи грешка.

ску́до (ит. scudo) Стара италианска сребърна или златна монета.

скулпти́рам (от лат. sculpo „дълбая") Изработвам художествено произведение от камък, метал, дърво и подобни; вая, извайвам.

ску́лптор (лат. sculptor) Художник, който изработва статуи, бюстове, релефи и подобни.

ску́лпторен, ску́лпторски (от лат.) 1. Ваятелски. 2. *прен.* Изпъкнал, релефен, с ярко изразени контури.

скулпту́ра (лат. sculptūra) 1. Изкуство да се създават обемни или плоскостни изпъкнали изображения (статуи, бюстове, барелефи и др.) чрез резба, изсичане, лепене или отливане от различни материали (глина, мрамор, восък, камъни, метали и т. н.); ваятелство. 2. Съвкупност от такива произведения. 3. Скулптурно произведение: статуя, бюст, релеф, орнамент.

скумри́я (нгр. skoúmbri от scómbros) Вид пасажна морска риба.

скункс (англ. skunks) 1. *зоол.* Животно от рода на поровете с хубава кожа. 2. Кожа от това животно, която се употребява за шапки, яки на дрехи и пр.

ску́пщина (срх.) Народното събрание в Югославия.

ску́тер, ску́тър (англ. scooter) Спортна едноместна плоскодънна лодка със задборден мотор.

слайд (англ. slide) Вид подвижен стол в спортна лодка който улеснява използуването на силата на краката.

сла́лом (норв. slalám) *сп.* Спускане със ски по стръмен терен през естествени или изкуствено направени „вратички".

сленг, сланг (англ. slang „жаргон") *езиков.* Професионални думи или изрази, влезли в говоримия и литературния език.

слип (англ. slip „хлъзгане") 1. Наклонена плоскост, по която се изкарват или се спускат новопостроени и ремонтирани на сухо кораби, снабдена с различни съоръжения за теглене, плъзгане и пр. 2. Наклонена плоскост за изтегляне тялото на убит кит в китоловен кораб. 3. Къси долни гащи.

слипинг-кар (англ. slipping-car) Спален вагон, вагон-ли.

слю́да (рус.) Полупрозрачен стъкловиден минерал, който лесно се цепи на тънки люспи.

сма́лта (ит. smalto) Неголеми парчета от непрозрачно стъкло, които се употребяват при направа на мозайка; шмалта.

смалти́н (фр. smaltine от ит. smalto „емайл") Минерал, арсениево-кобалтово съединение, понякога с примес от никел; употребява се за получаване на сини багрила.

смара́гд (гр. smáragdos) Скъпоценен камък със зелен цвят; изумруд.

смарагди́т (от гр. smáragdos) Минерал с красив зелен цвят като изумруд.

смерч (рус.) Вихър с огромна скорост на въртене и с голяма разрушителна сила; може да надигне огромен стълб вода или пясък и други материали; предимно в топлите страни; ураган.

смеш (англ. smash) *сп.* Специален удар по тенисна топка, за да падне ниско в противниковото поле.

смо́кинг (англ. smoking-jacket „дреха за пушене") Късо черно мъжко палто с копринени ревери.

сна́йпер (англ. sniper) 1. *физ.* Оптически мерник за точна стрелба. 2. Стрелец с такъв мерник. 3. *прен.* Точен стрелец, опитен стрелец.

снайперист = снайпер(2) и (3).

сноб (англ. snob) Превзет и с ограни-

чени интереси човек, който се старае да не остане назад от модата и подражава на „висшите кръгове“ в буржоазното общество.

снобизъм (фр. snobisme от англ.) Неестествено и глупаво придържане към всичко, което се смята за модно и ново или присъщо на така нареченото висше общество в буржоазните страни; превзетост, маниерничене.

соаре́ (фр. soirée) Домашна вечеринка, вечерен прием.

со́ба (тур. soba) **1.** Печка, пещ. **2.** Стая с печка, стая.

сова́т, сува́т (тур. suvat) **1.** Място за пасище; пасище, паша. **2.** Добитък, който се отглежда в сoват.

совере́йн (англ. sovereign от к. лат. superanus) Английска златна монета от една лира; фунт-стерлинг.

совхо́з (съкращение от *сов*етское *хо*зяйство) Социалистическо държавно селско стопанство в СССР; ср. колхоз.

со́да (ит. soda от лат. solida „здрава“) **1.** Техническо и търговско наименование на натриевите карбонати и (неправилно) на натриевата основа; на вид е безцветно кристално вещество, което се разтваря във вода; има широко приложение в индустрията, в медицината, в готварството и пр. **2.** Наситена с въглероден двуокис вода; газирана вода. **3.** Стъкло, шише с такава вода; с о д а к а у с т и к — промишлена натриева основа с широко приложение в производството на сапун и др.

содоми́т (от собс.) Полово извратен човек (по собствено име на библейски град, известен с развратния живот на жителите си); развратник.

содоми́я (от собс.) **1.** Полова извратеност; мъжеложство. **2.** Разврат.

содо́мски (от собс.) **1.** Развратен, разгулен. **2.** Противоестествен, неестествен (за полов живот).

сой (тур. soy) Род, коляно, потекло; порода.

сока́к (тур. sokak от ар.) Улица; уличка; к ь о р с о к а к — задънена улица; *прен.* безизходно положение.

сол (ит. sol) *муз.* Сричково наименование на петата степен на основния (до-мажорен диатоничен) звукоред; бележ се с латинската буква g.

солани́н (лат. solānum „кучешко грозде“) Отровно вещество, което се среща и в прорасналите картофи.

солариза́ция (от лат. solāris „слънчев“) **1.** Облъчване, осветяване със слънчеви лъчи. **2.** Престояване на фотографска плака или на снимка на осветление.

сола́рий, сола́риум (лат. solarium) **1.** Слънчев и открит покрив; тераса. **2.** Слънчев часовник. **3.** *мед.* Място за правене на слънчеви бани (помещение или природно място).

солватиза́ция (от лат. solvo „освобождавам“) *хим.* Взаимна връзка между молекулите на разтворяемо вещество и разтворител.

солве́нт (лат. solvens, entis) **1.** *хим.* Разтворител. **2.** *мед.* Дезинфекциращо средство. **3.** *юр.* Който може да отговори на задълженията си; платежоспособен.

солве́нция (лат. solventia) **1.** Разтворимост. **2.** *юр.* Платежоспособност

солда́т(ин) (ит. soldato през рус.) Войник.

солди́рам (ит. soldare) **1.** Напълно изплащам. **2.** Разпродавам с намалени цени.

со́лдо (ит. soldo) Италианска медна монета = 1/20 от лирата.

соле́й (лат. soleum) *арх.* Издигнато над пода място пред олтара в храм.

солено́йд (гр. sōlḗn „тръба“ и ėidos „вид“) Еднопластова или многопластова намотка от изолиран проводник, навит така, че образува куха цилиндрична спирала, която обикновено обхваща желязно ядро; при пускане на електрически ток около нея се образува магнитно поле.

солеци́зъм (гр. soloikismós, лат. soloecismus) *езиков.* Неправилен израз, синтактична грешка (по името на град Соли в Киликия, чиито жители говорили с грешки гръцки език).

солида́рен (фр. solidaire от лат. solidus „здрав“) **1.** Който е свързан с еднакви възгледи, интереси или отговорности; съгласен, дружен; с о л и д а р н о з а д ъ л ж е н и е — за-

дължение с няколко длъжници, от които всеки е задължен с целия дълг. 2. Взаимен.

солидаризация (к. лат. solidarisatio) Съгласяване, единодушие.

солидаризирам се (фр. solidariser от лат.) Съгласявам се, изразявам единодушие.

солидарност (от лат.) 1. Взаимно задължение, взаимно поръчителство. 2. Единодушие, съвпадане в интереси, мнения и схващане; съгласие.

солиден (лат. solidus) 1. Здрав, твърд, як, масивен. 2. *прен.* Важен, сериозен. 3. *прен.* Значителен, голям.

солидификация (от лат. solidus „здрав" и facio „правя") Втвърдяване.

солидол (фр. solidol) Грес, получена от минерално масло и калциев сапун, която служи за смазване на части на транспортни машини.

солидус (лат. solidus „здрав") В диаграма за състоянието на сплави — линията, под която има само напълно втвърдена маса.

солипсизъм (лат. solus „единствен" и ipse „сам") Краен субективизъм, който признава за единствена реалност личното аз на човека, а цялата действителност смята като продукт на личното възприятие.

солипсист (от фр.) Привърженик на солипсизма.

солист (ит. solista от лат. solus „сам") 1. Изпълнител на музикално произведение, написано за един глас или един инструмент. 2. Изпълнител на соловата партия при хор или оркестър.

солифлукция (лат. solum „почва" и fluo „тека") *геол.* Бавно свличане на склоновете на мокри земни маси: развива се главно в полярни, високопланински и вулкански области под влияние на овлажняване и размразяване.

соло (ит. solo „един") 1. Пеене или свирене само от един изпълнител със или без съпровод. 2. Музикално произведение или част от такова произведение, което се изпълнява от един певец или един инструменталист със или без съпровод. 3. Танц, изпълняван само от един изпълнител. 4. *прен.* Сам, без подкрепа, самостоятелно.

солук (тур. soluk) Дъх.

солуция (лат. solutio) Разтвор.

солфактор (к. лат. solfactor) Вид предачна машина.

солфатара (ит. solfatara от собс.) Газова струя от въглероден двуокис и сероводород, която излиза от канали или от пукнатини на затихнали канали във вулкански области (по името на вулкан до Неапол).

солфеж (ит. solfeggio) *муз.* 1. Упражнение за пеене от пръв поглед, което се изпълнява без текст (с имената на тоновете или на вокали). 2. Музикално-учебна дисциплина за развиване на слуха и ритмичното чувство на учащите се.

сома (гр. sôma) *анат.* Плът, тяло на организъм.

соматичен, соматически (гр. sōmatikós) 1. Който се отнася до тялото; телесен. 2. *прен.* Плътски.

соматология (гр. sôma „тяло" и lógos „наука") Наука за тялото.

соматоскопия (гр. sôma „тяло" и skopéō „гледам") Изследване на вътрешните телесни органи чрез специални осветителни уреди.

сомнамбул (лат. somnus „сън" и ambulo „разхождам се") Лице, което ходи насън; лунатик.

сомнамбулизъм (фр. somnambulisme от лат.) *мед.* Болестно състояние, при което страдащият в сънно състояние ходи и извършва сложни действия, за които не си спомня след събуждането; лунатизъм.

сомнилоквия (лат. somnium „сън" и loquor „говоря") Бълнуване, говорене насън.

сонаграма (лат. sonus „звук" и гр. grámma „писмо") *езиков.* Изображение на спектралния анализ на човешката реч, извършен от сонаграф върху специална хартия.

сонаграф (лат. sonus „звук" и гр. gráphō „пиша") Електронен апарат за акустичен анализ на човешката реч.

сонант (лат. sonans, antis „звучащ")

езиков. Сричкообразуваща съгласна, напр. **л, р.**

сона́та (ит. sonata) **1.** До XVII в. — всяко инструментално произведение за разлика от вокалните, наричани кантати. **2.** Инструментална творба за един или два инструмента или за ансамбъл от три или четири части, които са обединени от общ художествен замисъл.

сонати́на (ит. sonatina) Малка соната.

со́нда (фр. sonde) **1.** Уред за изследване дълбочината на вода или дъно на водно пространство. **2.** Уред във вид на свърдел за изследване на земни пластове. **3.** Медицински уред за изследване на тъкани, рани и др. или за извличане на течности от телесен орган. **4.** Уред за изследване на нещо, което не е достъпно за зрението, например балон за метеорологически изследвания.

сонда́ж (фр. sondage) **1.** Изследване на земните пластове със сонда. **2.** *прен.* Разузнаване, опит да се разбере нещо; допитване, осведомяване.

сонда́жен (от фр.) **1.** Който се отнася до сонда· **2.** Който се изследва със сонда; с о н д а ж н а г е о ф и з и к а — дял от приложната геофизика, който изследва строежа на земните пластове чрез физически измервания на сондажните отвори. **3.** Който служи за направа или за ремонтиране на сонди.

сонди́рам (фр. sonder) **1.** Изследвам със сонда. **2.** Вкарвам сонда. **3.** *прен.* Разузнавам, опитвам се да разбера нещо; съветвам се с някого; допитвам се до някого; правя сондаж (2).

сондьо́р (фр. sondeur) Лице, което работи със сонда.

соне́т (фр. sonnet от ит. sonetto) *литер.* Стихотворение с любовно или философско съдържание, което се състои от две четиристишия и две тристишия, или всичко 14 стиха, които имат особена рима в четиристишията абба (т. е. 1-ви и 4-и, 2-и и 3-и стих), а в тристишията — свободна.

соне́тка (фр. sonnette) Стаен звънец, привеждан в движение с шнур.

сономе́тър (лат. sonus „звук" и гр. métron „мярка") Уред за изучаване на трептенията на звучни струни; звукомер.

соно́р=сонорен звук.

соно́рен (лат. sonōrus „звучен") Звучен, пълнозвучен; с о н о р е н з в у к — съгласна, при произнасяне на която има трептене на гласните струни и звукът преобладава над шума; звучна съгласна (**л, м, н, р** и др.).

со́пор (лат. sopor) *мед.* Болезнено сънно състояние; дълбок сън, летаргия.

сопорати́вен (лат. soporātus) Приспивателен, сънотворен.

сопоро́зен (лат. soporōsus) **1.** Летаргичен, дълбоко спящ. **2.** Който причинява дълбок сън; сънотворен.

сопра́н(о) (ит. soprano) *муз.* **1.** Висок женски глас — различават се драматичен, лиричен, спинтов и колоратурен. **2.** Певица с такъв глас. **3.** Най-високата партия в хор. **4.** Най-горният глас при четиригласна хармония.

сорбе́нт (лат. sorbens, entis) Вещество, което поглъща и задържа други вещества — газове, пари или разтворени вещества.

Сорбо́на (от собс.) **1.** Висше учебно заведение в Париж, основано през 1255 г. от Робер дьо Сорбон (1201—1274 г.). **2.** *прен.* Реномирано висше учебно заведение.

со́рбция (лат. sorbtio) *хим.* Поглъщане на газообразни или разтворени вещества от твърди или течни тела.

со́рго (ит. sorgo, лат. Sorghum) Род високостеблени едногодишни или многогодишни растения от семейство житни; отделните видове се отглеждат като зърнодобивни, фуражни и технически растения.

серди́на=сурдина.

сорора́т (от лат. soror „сестра") Обичай да се жени вдовецът за сестрата на умрялата си съпруга.

сорт (фр. sorte) Вид, разред, качество, род.

сортиме́нт=асортимент.

сортѝрам (от фр. assortir) Разпределям, подреждам по вид и качество.

сóртов (от тур.) Качествен, доброкачествен.

сóрус (гр. sōrós „куп" през лат.) *бот.* Куп от спорангии в лист на папрат.

сос, сóус (фр. sauce от лат. sal „сол") Течна подправка към ястие, която е приготвена от мазнина, брашно и миризми.

состенýто (ит. sostenuto) *муз.* Умерено темпо; сдържано.

соте́ (фр. sauté) Ядене от месо с гъст сос; ср. рагу.

сотѝ (фр. sotie) *литер.* Сатирическа пиеса с политически характер във Франция през XIV и XV в.

сóфа (тур. sofa от ар.) **1.** Дървената част на миндер; миндер. **2.** Канапе с облегала от трите страни; диван.

софá (перс.) **1.** Шах, персийският цар. **2.** Персийски духовник.

софѝзъм (гр. sophismós) **1.** Формално правилно, но в същност лъжливо умозаключение, построено на предварително избрани неправилни положения. **2.** *прен.* Хитруване за измама, извъртане, изопачаване на истината.

софѝст (гр. sophistḗs) **1.** В древна Гърция — платен учител по философия и красноречие; мъдрец, философ. **2.** *прен.* Който си служи със софизми.

софѝстика (гр. sophistikḗ) **1.** Разсъждение, което почива на софизми — преднамерено използуване в доказателство или при спор на логически порочни заключения, на фалшиви и само външно правилни разсъждения; преднамерено привеждане на лъжливи доводи; извъртане. **2.** Учението на софистите.

софистѝчен, софистѝчески (гр. sophisticós) **1.** Който съдържа софизми, основан на софизми или склонен към софизми. **2.** Който извърта истината; хитроумен, извъртлив, измамлив.

софѝт (ит. soffitto „таван") **1.** Видимата отдолу повърхност на някой архитектурен детайл, например долната повърхност на архитрав. **2.** Хоризонтален ред от лампи, които са разположени отгоре и по страните на сцена. **3.** Направа в конструкция или в корниз, в който се поставят лампи за разсеяно осветление.

софрá (тур. sofra от ар.) **1.** Нисичка маса за хранене; синия, трапеза. **2.** *прен.* Ястия, яденета.

софтá (тур. softa от перс.) **1.** Турски религиозен учител или проповедник. **2.** Студент от мохамеданско училище, в което се изучава богословие, право, граматика и логика.

социалдарвинѝзъм *(социология и дарвинизъм)* Течение в буржоазната социология, което обяснява обществените явления с откритите от Ч. Дарвин (1809—1882 г.) биологични закони.

социалдемокрáт (от лат.-гр.) Член на социалдемократическата партия.

социалдемократѝзъм (от лат.-гр.) Идеология и тактика на социалдемократическата партия и на социалдемокрацията.

социалдемократѝчески (от лат. -гр.) С идеология на социалдемокрация, свойствен на социалдемокрация.

социалдемокрáция (лат. sociālis „обществен" и гр. dēmokratikós „народен") **1.** Политическо направление в международното работническо движение, което се изроди в дребнобуржоазно и стана опора на капитализма в борбата му против революционното движение на пролетариата. **2.** Социалдемократическа партия.

социáлен (лат. sociālis) **1.** Който е свързан с живота на хората в обществото; обществен. **2.** Който реорганизира, преобразува обществените и производствените отношения в обществото. **3.** Предизвикан от условията на обществения живот. **4.** Който се отнася до класите, до отделните групи в обществото.

социализáция (фр. socialisation от лат.) Превръщане на частната собственост в обществена; с о ц и а л и з а ц и я н а з е м я т а — есеровски и кулашки лозунг за превръщане само на земята в обществена, а средствата за производство и производството да останат частни.

социализи́рам (от лат.) Превръщам частната собственост в обществена.

социали́зъм (фр. socialisme от лат. sociālis) **1.** Първата фаза или степен на комунистическата обществено-икономическа формация. Възниква като резултат от ликвидирането на капиталистическия начин на производство след завладяване на политическата власт от пролетариата и установяване на пролетарска диктатура. Икономическата основа на социализма е обществената собственост върху средствата за производство в двете ѝ форми — държавна и кооперативна. Чрез основния си принцип „От всекиго според способностите, на всеки според труда" социализмът има за цел да задоволява постоянно нарастващите потребности на хората, като непрестанно увеличава и усъвършенствува производството. **2.** Учение за такъв строй. **3.** Название на различни дребнобуржоазни и буржоазни учения за преустройството на капиталистическия строй, напр. утопически социализъм.

социали́ст (фр. socialiste от лат.) **1.** Член на социалистическа партия. **2.** Привърженик на социализма.

социалисти́чески (от лат. sociālis) **1.** Основан върху принципите на социализма, съществуващ в условията на социализма. **2.** Който се отнася до социализма. **3.** Който пропагандира идеите на социализма.

социалисти́чески интернационáл (от лат.) Международна организация на десносоциалистическите партии, основана през 1951 г.

социали́ст-революционéр (съкратено=есер от **с, р**=първите букви на двете думи) Член на дребнобуржоазна контрареволюционна партия, враждебна на марксизма, образувана през 1902 г. в царска Русия от народническите групи; нейна социална опора било кулачеството; тя се борила срещу Октомврийската революция заедно с интервентите.

социалпатриоти́зъм = социалшовинизъм.

социалпацифи́зъм (лат. sociālis и pax „мир") Прикрито националистическо течение в международното социалдемократическо движение, което под формата за мир поддържа империалистическата политика на буржоазията в своята страна и само на думи е против войната.

социалшовини́зъм *(социализъм* и *шовинизъм)* Националистическо течение в международното работническо движение, враждебно на марксизма-ленинизма учение, което издигна лозунга за защита на империалистическото отечество през време на Първата световна война.

социати́в (лат. sociatīvus) *грам.* Падеж, който изразява съпровождане, придружаване.

социолингви́стика (англ. sociolinguistics от лат.) **1.** Раздел от езикознанието, който изучава причините за връзките между езика и обществения живот. **2.** Раздел от езикознанието, който изучава социалната диференциация на езиците, т. е. различните му социални диалекти.

социолóг (лат. societas „общество" и гр. lógos „наука") Учен, който се занимава със социология.

социологи́зъм (от лат.) Едностранчиво и опростено разглеждане на явленията в обществения живот в противоречие със закономерностите за развитието на обществото, невземане под внимание на истинския ход на събитията; вулгарен социализъм.

социологи́чен, социологи́чески (от лат.) **1.** Който е присъщ на социологията. **2.** Който е присъщ на социологизма.

социолóгия (лат. societas „общество" и гр. lógos „наука") Теоретична наука за цялостната структура на обществото и за общите закони на неговото развитие.

сóя (яп.) **1.** Маслодайно едногодишно растение с малки обли плодове, подобни на дребен боб. **2.** Плодът на това растение.

спагéти (ит. spaghetti) Тънки плътни макарони; фиде.

спáзма (гр. spásma) *мед.* Болезнено

свиване на мускули, припадък с гърчове; конвулсия, гърч.

спазмати́чен (от гр. spásma) **1.** Конвулсивен, с гърчове. **2.** *прен.* Мъчителен.

спазмоди́чен = спазматичен.

спарде́к (англ. spardeck) *мор.* Палуба на кораб.

спа́ржа (гр. aspáragos през фр. asperge) **1.** Зеленчуково растение, чиито стъбла се ядат, докато са още крехки. **2.** Бели сочни корени на един вид от това растение, които се ядат варени.

спартакиа́да (от собс.) Голям физкултурен празник с различни спортни състезания, масови развлечения, карнавални забави и др. (по името на тракиеца-роб Спартак, който вдигнал римските роби на въстание през 73 г. пр. н. е.).

спарта́нец (гр. spartiátēs) **1.** Жител на Спарта. **2.** *прен.* Човек издръжлив, непридирчив към удобства, понасящ леко сурови условия на съществуване, но същевременно здрав, закален, як (спартанците били известни със строг и суров начин на живеене).

спарта́нски (от собс.) **1.** Свойствен на спартанец. **2.** *прен.* Издръжлив, як, суров.

спа́та, спати́я (гр. spátha „меч") Карта за игра с кръстовидни черни знаци като лист на детелина; трефа.

спа́тула (лат. spatula „палмова вейка") Уред с плосък кръгъл край за разтриване на бои.

спахилъ́к (от тур. sipahi) В Османската империя — военноленна система, при която държавата раздавала земи на заслужили конници и на техните началници срещу военна служба, като си запазвала правото на собственост на земята и на определена рента от нея.

спахи́я (тур. sipahı от перс.) **1.** В султанска Турция — притежател на владение, който бил длъжен през време на война да се яви с определено число конници; турски феодал. **2.** Конен войник, кавалерист.

спеди́тор (лат. expeditor) Лице, което препраща стоки за чужда сметка, изпращач на стоки, експедитор.

спекта́къл (лат. spectaculum, фр. spectacle) Сценично представление; зрелище.

спекта́тор (лат. spectator) Зрител, наблюдател.

спектра́лен (лат. spectralis) Който се отнася до спектър.

спектрогра́ма (лат. spectrum „видимото" и grámma „записване") Фотография на спектъра на някое светещо небесно тяло или на някое химическо вещество в лаборатория.

спектрогра́ф (лат. spectrum „видимото" и гр. gráphō „пиша") Уред за фотографиране на спектри; спектроскоп, снабден с фотографска камера.

спектрокомпара́тор (лат. spectrum и *компаратор*) Уред за измерване и сравняване на два спектъра.

спектроме́тър (лат. spectrum „видимото" и гр. métron „мярка") Спектроскоп, снабден с особена скала за определяне положението на отделните линии на спектъра, т. е. за отчитане дължината на вълната на лъчите.

спектроме́трия (лат. spectrum „видимото" и гр. metréō „меря") Измерване дължината на светлинните вълни със спектрометър.

спектроско́п (лат. spectrum „видимото" и гр. skopéō „гледам") Уред за наблюдаване на спектрите чрез разлагане на светлинните лъчи.

спектроско́пия (*спектър* и гр. skopéō „гледам") Дял от физиката, който изследва електромагнитните спектри; измерват се дължините на вълните на отделни линии, определя се интензитетът, широчината и формата на спектралната линия.

спектрофотогра́фия *(спектър* и *фотография)* Фотографиране на линиите на спектър или на отделни негови части.

спектрофотоме́тър *(спектър* и *фотометър)* Спектроскоп с фотометър, с който може да се сравнява яркостта на отделни цветни линии от спектъра на изследваемо вещество с яркостта на същите линии от спектъра на вещество с известен състав; така

се установява процентното съдържание на химическите елементи в изследваното вещество.

спектрохелиогра́ма *(спектър* и *хелиограма)* Фотография на Слънцето при монохроматическо, т. е. едноцветно излъчване, която се получава чрез спектрохелиограф.

спектрохелиогра́ф *(спектър* и *хелиограф)* Спектрометър с фотографска камера за фотографиране на Слънцето в монохроматична светлина.

спе́ктър (лат. spectrum „видимото") 1. Разноцветна ивица, която се получава при разлагане на слънчева светлина, когато преминава през призма; цветовете на слънчевия спектър, както се виждат и на небесната дъга, са седем: червен, портокалов, жълт, зелен, ясносин, тъмносин и виолетов. Между тях има и други цветове, които мъчно се наблюдават със слабо въоръжено око. 2. Съвкупност от хармонични трептения, излъчвани от един източник, която се характеризира с честотите и амплитудите им; акустичен спектър — графичен метод за представяне на резултатите при анализ на сложни звукове; електромагнитен спектър — графично представяне на различните електромагнитни вълни, подредени според дължината на вълните; линеен спектър — спектър, който се състои от определен брой цветове, видими като тънки линии, отделени с тъмни пространства. 3. Чертеж, който показва нагледно физическите особености на различните трептения.

спе́кула (лат. specula „наблюдаване") Користна търговска сделка само за печалба.

спекула́нт (лат. speculans, antis „който наблюдава за нещо") Лице, което се отдава на сделки само за печалба; кожодер.

спекулати́вен (лат. speculātīvus) 1. Насочен към печалба, пресметнат за лесна и голяма печалба. 2. *фил.* Умозрителен, отвлечен, намиращ се далеч от опита и практиката; спекулативна философия — идеалистическо направление във философията, което си служи с безплодни и безпредметни разсъждения.

спекула́ция (лат. speculatio) 1. Използуване на тежко положение на държавата и гражданите за получаване на лесни и големи печалби; търговия, която разчита на бърза и лесна печалба. 2. Борсова сделка за лесна печалба от курсова разлика. 3. Черна борса, продажба на забранени от закона цени. 4. *фил.* Отвлечено философско разсъждение, което е далеч от опита и практиката; безполезно, отвлечено разсъждение.

спекули́рам (от лат.) 1. Занимавам се със спекула или със спекулация. 2. Използувам нещо за свои цели, злоупотребявам с нещо за своя изгода.

спе́кулум (лат. speculum „огледало") *мед.* Уред, който позволява по-удобно гледане на вътрешни части и органи.

спелеоло́г (гр. speleológos) Специалист по спелеология.

спелеоло́гия (гр. spélaion „пещера" и lógos „наука") Наука, която изследва пещерите и другите подземни кухини в карстовите терени — форма, произход, развитие, микроклимат и др., и използването им от човека в миналото и сега.

спе́рма (гр. spérma „семе") Семенната течност от мъжки полови жлези, в която се съдържат зародишите (сперматозоидите).

сперматогене́за (гр. spérma „семе" и génesis „произход") Процес на развитие и оформяне на мъжките полови клетки.

сперматозо́ид (гр. spérma „семе", zôon „животно" и éidos „вид") *биол.* Мъжка зародишна полова клетка.

сперматоре́я (гр. spérma „семе" и rhéō „тека") *мед.* Болестно състояние, при което става често изтичане на сперма; семетечение.

спермаце́т (гр. spérma „семе" и kêtos, лат. cetus „кит") Бяла полупрозрачна маса без вкус и без мирис, която се получава от мазнината в черепа на кашалота; има голямо приложение в

промишлеността, медицината, парфюмерията и др. По химически състав се отнася към восъците.

спе́рмий (от гр. spérma „семе") *биол.* 1. Мъжкият оплодяващ елемент в растенията. 2. = сперматозоид.

спърми́н (от гр. spérma „семе") *мед.* Вещество, което се получава от семето на мъж или мъжки животни и служи като лечебно средство за укрепване на нервната система.

спеце́рия (нем. Spezerei от лат. species) *остар.* Аптека, дрогерия.

специа́лен (лат. speciālis) 1. Който се отнася до определен предмет или лице, предназначен за определена цел и задача; особен, отделен, частен. 2. Присъщ само на определена част или специалност.

специализа́нт (от фр. spécialiser „специализирам") Лице, което се усъвършенствува в някоя област на науката, техниката и др.

специализа́ция (фр. spécialisation от лат. speciālis) 1. Придобиване на основни познания в някоя област. 2. Ограничаване дейността само в една област. 3. Разделяне на труда на отделни операции.

специализи́рам (от лат.) 1. Предназначавам за определена цел. 2. Усъвършенствувам се в някоя област; ограничавам дейността си в една област; специализирам се.

специали́ст (от лат.) Човек, който се е усъвършенствувал в една област, опитен в известна област.

специалите́т (нем. Spezialität от лат.) *фарм.* 1. Фабрично приготвено лекарство, което е предназначено за определени болести; препарат. 2. Нещо особено, което е патент само на отделна фабрика, ресторант, пивница и т. н.

специа́лност (от лат.) 1. Отделен и обособен отрасъл от науката, техниката, изкуството или занаятите. 2. Професия. 3. Познания, в които човек се е усъвършенствувал.

спе́цимен (лат. specimen) Образец, пробен предмет, мостра.

специ́фика (лат. specificus „особен") Сбор от качества, присъщи само на един предмет или явление; отличителни особености.

специфика́ция (фр. spécification от лат. species „вид" и facio „правя") 1. Документ, който съдържа списък и описание на всички части на един поръчан за изработване предмет или обект (машина, сграда и др.), също и условията за изработването. 2. Разработка на проект в подробности, като се посочват материалите, цените и пр. 3. Специално посочване на подробности, които трябва да се вземат под внимание.

специ́фикум = специфика.

специфици́рам (от лат.) 1. Определям особеностите на нещо. 2. Правя спецификация.

специфи́чен (лат. specificus) 1. Свойствен само на един предмет или явление; особен, характерен. 2. *мед.* Който действува силно; ефикасен, резултатен.

спе́ция (лат. species) *мед.* Сбор от няколко лечебни билки, които заедно дават лечебно средство.

спидоме́тър (англ. speedometer) Уред, който показва бързината на движението на автомобил и други подобни превозни средства, като в същото време отбелязва изминатия път в километри; скоростомер.

спи́кер (англ. speaker „говорител") 1. Председател на английската долна камара. 2. Председател на камарата в САЩ. 3. Лице, което съобщава на публиката частите на програмата или резултати от състезания; конферансие. 4. Радиоговорител.

спи́на (лат. spina) *анат.* Гръбнак, гръбначен стълб.

спина́лен (лат. spinālis) *анат.* Гръбначен.

спи́нел (фр. spinelle) Бледочервен рубин.

спине́т (ит. spinetta) Клавирен струнен инструмент в правоъгълна форма, подобен на клавесин (по името на създателя му Спинет, живял през XVI в.).

спи́нинг (англ. spinning) *сп.* Начин на ловене риба с въдица с движеща се примамка поради специалното ѝ хвърляне.

спинози́зъм (от собс). Материалистическо философско учение на холандския философ Б. Спиноза (1632—1677 г.), което е изиграло положителна роля в идеологическата борба на буржоазията против феодалната идеология и подхвърля на остра критика религиозните догми. Материализмът и атеизмът на Спиноза са били непоследователни; в основата им лежи признаването на единствената обективна реалност — природата, която той нарича бог.

спинтарископ (гр. spinthḗr „искра" и skopéō „гледам") Уред за изчисляване на алфа-частици, използуван в ранния стадий от развитието на ядрената физика.

спи́нтов глас (от ит.) *муз.* Глас, който е среден между драматичен и лиричен.

спира́ла (лат. spirālis „извит") **1.** Незатворена крива, която постепенно се отдалечава от началната си точка, около която прави много обиколки. **2.** Тел, проводник или пружина, завити по този начин.

спира́лен (лат. spirālis) Във вид на спирала; винтообразен.

спира́нт (лат. spirans, antis „духащ") *езиков.* Съгласен звук, който се произнася с шум поради триенето на въздушната струя (**с, з, ш, в, ф** и др.); ср. фрикатив.

спире́а (лат. spiraea) Вид храстови растения, подобни на рози.

спири́ли (лат. spirilla) *биол.* Микроорганизми със спирална форма.

спирити́зъм (фр. spiritisme от лат. spiritus „дух") **1.** Вярване в задгробен живот на духовете на умрелите и във възможността да се общува с тях чрез различни външни знаци и посредничество на медиуми — лица, надарени със „свръхестествени" способности за посредничество между хората и духовете. **2.** Всичко, което става при такова общуване; занимание с такова общуване.

спирити́ст (фр. spiritiste от лат.) **1.** Последовател на спиритизма. **2.** Лице, което се занимава със спиритизъм.

спиритуа́лен (лат. spirituālis) Духовен, безтелесен.

спиритуализа́ция (к. лат. spiritualisatio) Одухотворяване; тълкуване в духовен смисъл.

спиритуали́зъм (фр. spiritualisme от лат.) Философско идеалистическо и ненаучно учение, което смята духа за основа на битието.

спиритуали́ст (фр. spiritualiste от лат.) Привърженик на спиритуализма.

спироме́трия (лат. spiro „дишам" и гр. metréō „меря") Сбор от методи за измерване на жизнената вместимост на белите дробове.

спироме́тър (лат. spiro „дишам" и гр. métron „мярка") Уред за измерване вместимостта на белите дробове чрез издишвания въздух.

спирохе́ти (лат. spira „извивка" и гр. cháitē „грива") Болестотворни микроби с форма на дълга спирална нишка.

спирохете́за (от лат.-гр.) Заразна болест у човека и животните, която се причинява от някои спирохети.

спирт (лат. spiritus) **1.** Най-важният наситен едновалентен алкохол, който е безцветна течност с характерна миризма; гори със син пламък, смесва се с вода, разтваря мастни киселини, йод, смоли и др.; в чист вид е отровен, а разреден има възбуждащи и упоителни качества; добива се чрез дестилация на ферментиращи плодове, меласа, захари и пр. Има много голямо приложение в промишлеността, медицината, парфюмерията и др. **2.** Алкохол.

спице́рия (к. лат. especeria) = спецерия.

спич (англ. speech) *литер.* Кратка реч на банкет; тост.

спланхноло́гия (гр. splánchnon „вътрешност" и lógos „наука") Отдел от анатомията, който изучава вътрешностите на човешкото или животинското тяло.

спленáлгия (гр. splḗn „далак" и álgos „болка") *мед.* Болки в далака.

сплендúд (лат. splendidus) Блестящ, великолепен; първокачествен.

сплин (англ. spleen от гр. splḗn „далак") Досада, мъка, тъжно настрое-

ние (обяснявано със заболяване на далака).

сплйна (гр. splēn) *анат.* Слезка, далак.

сполáй, сполáйти (гр. eis pollá étē „за много години") Жив да си; благодаря.

сполиáтор (лат. spoliātor) *юр.* Похитител, грабител.

сполиáция (лат. spoliatio) *юр.* Ограбване, отнемане чрез измама или насилие.

спонгйт (от гр. spóngos „гъба") Вкаменена морска гъба.

спондéй (гр. spondéios) *литер.* Стихотворна стъпка от две дълги срички (— —) в древногръцкото и латинското стихосложение.

спондилйт (гр.-лат spondylītis) *мед.* Възпалително заболяване на прешлените на гръбначния стълб.

спонтáнен (лат. spontaneus „самопроизволен") Предизвикан от вътрешни причини или подбуди, независими от външни въздействия; самопроизволен, стихиен.

спóра (гр. sporā́ „семе") Особено зародишно зърно, най-често едноклетъчно, чрез което става безполовото размножаване на нецъфтящи растения (водорасли, папрати, мъхове и др.) и на някои от най-низшите животни.

спорадйчен, спорадйчески (гр. sporadikós) Който се среща от време на време; непостоянен, случаен; отделен.

спорáнгий (гр. sporá „семе" и angéion „съд") *биол.* Растителен орган, в който се образуват спорите на споровите растения (водорасли, гъби, мъхове и папрати).

спорофйл (гр. sporā́ „семе" и phýllon „лист") Лист, върху който се образуват спори.

спорофйт (гр. sporā́ „семе" и phytón „растение") Растение, което се размножава безполово.

спорт (англ. sport) **1.** Физически упражнения и игри от състезателен характер със стремеж за високи постижения и победа. **2.** Физически упражнения за развитие на организма и създаване на душевна бодрост; гимнастика, физкултура.

спóртсмен (англ. sportsman) Спортист.

спрйнклер (англ. sprinkler) *техн.* Противопожарен водопровод с много отвори, запушени с лесноразтопим метал, които при определена температура се разтопяват и изпускат обилна водна струя; поставя се (монтира се) на тавана на пожароопасни помещения.

спринт (англ. sprint) *сп.* **1.** Спортно бягане на къси разстояния с възможно най-голяма скорост. **2.** Най-голямо ускоряване на движението през последните секунди при състезание на дълги разстояния (бягане, колоездене, кънки и пр.).

спринтйрам (от. англ.) *сп.* Засилвам и ускорявам ход при надбягване.

спринтьóр (англ. sprinter) *сп.* Бегач на къси разстояния.

спринцóвам (рус. от нем.) Промивам вътрешност или рана със спринцовка; обливам със струи от течност.

спринцóвка (нем. Spritze през рус.) Уред за впръскване течности в организъм или в предмет; църкалка. **2.** Масленка с буталце за вкарване на масло в тръби.

спýнинг (англ. spooning) *мор.* Едноместна лодка с кормило и гребла.

спурт (англ. spurt) *сп.* Рязко увеличение на скоростта през време на преминаване на разстоянието (при спортуване с кънки, ски, коне, лодки и пр.); ср. спринт.

стабйлен (лат. stabilis) Който не променя положението си; здрав, устойчив, постоянен.

стабилизáтор (к. лат. stabilisātor „уред за създаване устойчивост") **1.** Неподвижна хоризонтална или отвесна плоскост в задната част на самолет или друг летателен апарат за поддържане на равновесие и посоката на движение. **2.** Апарат за намаляване клатенето на плавателен съд. **3.** Устройство за автоматическо поддържане на постоянно напрежение в апарат, което да не се влияе от натовареността и от промените в напрежението на мрежата. **4.** Част от радиопредавателна уредба, която осигурява постоянна дължина на предаваните

електромагнитни вълни. 5. *хим.* Вещество, което се прибавя в малки количества към хранителните продукти или процеси, за да забави окисляване, разлагане и пр.; забавител. 6. *техн.* Стоманен прът, който работи на усукване и служи за намаляване на страничното наклоняване на каросерията при завиване на автомобил.

стабилизáция (лат. stabilisatio) 1. Придаване на устойчивост, задържане в еднакво положение — в покой или в движение. 2. Заздравяване, закрепване, затвърдяване. 3. Премахване възможност за клеясване на някои мазилни вещества или масла чрез прибавяне на антиокислители.

стабилизѝрам (от лат.) Докарвам в устойчиво положение; закрепям, заякчавам, затвърдявам.

стабилѝн (от лат. stabilis „устойчив") Вещество, което придава якост, устойчивост или твърдост.

стабилитéт, стабѝлност (от лат.) Устойчивост, трайност, непоклатимост.

стабилитрóн (лат.-гр.) *техн.* Газоразрядна лампа, която поддържа на изхода си постоянно напрежение поради независимостта на потенциала на горене на тлеещия разряд от протичащия през разрядното пространство ток.

стабулáция (фр. stabulation от лат. stabulum „обор") Отвеждане на добитък в подходящи места за зимуване.

ставропигиáлен (гр. staurós „кръст" и pēgḗ „забиване") Независим от местната власт, предимно от местния митрополит (за църква, манастир и подобни), подчинен на върховната църковна власт.

ставропѝгия (гр. stauropēgía) Манастир или църква, които са подчинени направо на най-висшата духовна власт в страната.

стагнáция (от лат. stagnum „блато", „застояла вода") *икон.* Застой, отсъствие на развитие в стопанство и търговия.

стáдий (гр. stádion) 1. Степен на развитие, фаза на развитие. 2. Период, време, етап.

стадиóн (гр. stádion „надбягване") 1. В древността — място за надбягване и други спортни състезания. 2. Открито място за спортни състезания и празници, снабдено с галерия за наблюдатели; голямо спортно игрище.

стáдиум (лат. stadium от гр.) = стадий или стадион.

стáдия (гр. stádion) Мярка за дължина около 200 м (в древна Гърция — 177,55 или 181,08, или 192,27 м).

стаж (фр. stage) 1. Определено време, през което новопостъпващи служители или учащи се работят под ръководство на опитни лица, за да получат практическа опитност по своята специалност. 2. Продължителност на дейност в някоя област; прослужено време.

стажáнт (от фр.) Лице, което стажува.

стажýвам (от фр. stage) Практикувам, прекарвам стаж (1).

стáза, стáзиз (гр stásis „стоене") *мед.* Застой на движение на вещество в телесни канали, предимно застой на кръвта.

стáйер (англ. stayer) 1. Спортист—бегач на дълги разстояния (в тичане, с кънки, с велосипед, с кон). 2. Кон, който има големи постижения при дълго бягане и прескачане на препятствия.

стакáто (ит. staccato) *муз.* Отсечено, отривисто изпълнение на тоновете при свирене или пеене, при което те се отделят с кратки паузи.

стáкер (англ. stacker) *техн.* Механизъм за издигане на тежести.

стáксел (хол.) *мор.* Напречно триъгълно корабно платно.

сталагмѝт (гр. stalagmós „капене") Варовито образуване във вид на израстъци нагоре по дъното на пещери; образуват се от водните капки, наситени с калциев бикарбонат, които падат от тавана на пещерите; ср. сталактит.

сталактѝт (гр. stalaktós „капещ") Варовита висулка от тавана или по стените на пещери, образувана от водните капки, наситени с калциев бикарбонат, които сълзят от тавана на пещерите; ср. сталагмит.

стаминóдий (лат. stamen „нишка" и гр. éidos „вид") *бот.* Тичинка, която не произвежда прашец.

станáт (лат. stannum „калай") *хим.* Сол на калаената киселина; използува се при калайдисване и при боядисване на тъкани.

стандáрт (англ. standard) **1.** Задължителен държавен документ за определяне на техническите изисквания, на които трябва да отговаря суровина, материал, промишлено изделие и пр. **2.** Типов образец, на който трябва да отговарят изделия по форма, качество и размери. **3.** Мерило, норма, основа на нещо. **4.** Равнище, ниво.

стандáртен (от англ.) **1.** Който отговаря на установен стандарт; с т а н д а р т н о п и с м о — буквите, цифрите и знаците, които се употребяват за надписване на чертежи и технически документи. **2.** Който не се отличава със свои качества; типов. **3.** Шаблонен, стереотипен, обикновен.

стандартизáция (от англ.) **1.** Установяване на строго определени форми, норми, качество и размери на фабрични произведения; типизация, уеднаквяване. **2.** Уеднаквяване на работата, свеждане на работата при производството на определен продукт до определени похвати.

стандартизúрам (от англ.) Провеждам стандартизация, свеждам до определен тип; типизирам, уеднаквявам.

станúн (от лат. stannum „калай") Минерал, който съдържа калай, олово, цинк, сребро и др.; руда за получаване на калай.

станиóл (от лат. stannum „калай") Тънък (0,008 до 0,12 мм) лист от калай или калаена сплав, който се употребява за направа на електрически кондензатори като непропускащ влага и въздух, за амбалаж и др.

стáнса (фр. stance от ит.) *литер.* **1.** Строфа от 4 или 8 стиха със завършена мисъл. **2.** *мн. ч.* Стихотворение с такива строфи.

стáнция (лат. statio или stantia) **1.** Място за спиране на жп. влакове и други превозни средства, което е специално пригодено за качване и слизане на пътници, за товарене и разтоварване на стоки, за обслужване на превозните средства и др.; гара. **2.** Специално обзаведено предприятие или учреждение, което обслужва в известно отношение някоя територия. **3.** Място за провеждане на хидравлически, хидроложки и други изследвания, за поставяне на измервателни уреди и т. н.; п о ч и в н а с т а н ц и я — специално обзаведен дом за почивка на трудещите се.

стáпел (англ. staple) **1.** Бетонна площадка в корабостроителница с наклон към водата, на която се допостояват кораби и от която се спускат във водата. **2.** Приспособление за сглобяване на кораби, самолети и други тела със сложна форма.

старт (англ. start) **1.** *сп.* Начален пункт, линия, от която започва състезание. **2.** *сп.* Момент, от който започва някое спортно състезание. **3.** Момент, от който летателен апарат започва да лети. **4.** *прен.* Тръгване, начало, излитане, посока.

старт-финáл (*старт* и *финал*) При мотоциклетни и автомобилни състезания — мястото, откъдето тръгва и на което трябва да се върне всеки участник.

стáртер (англ. starter) **1.** Лице, което дава знак за започване на състезание. **2.** *техн.* Приспособление към автомобилни и авиационни двигатели за пускането им в движение по механичен начин.

старшинá (рус.) **1.** Военно звание, което отговаря на старото фелдфебел. **2.** Лице с такова звание.

статéр (гр. statḗr) У древните гърци — дребна сребърна монета от 4 драхми.

статúв (лат. statīvus) Поставка за инструменти, уреди и други; стойка.

стáтика (гр. statikḗ) **1.** Дял от механиката, който изучава законите за равновесието на телата. **2.** Състояние на покой или равновесие за даден момент.

статúст (от гр. statós „стоящ") **1.** Ли-

це, което се явява на сцена или екран, без да говори; фигурант. 2. *прен.* Незначително лице.

статистѝк (от лат.) 1. Специалист по статистика. 2. Лице, което обработва статистически данни.

статѝстика (лат. statistica от status „състояние") 1. Наука, която изучава количествените изменения в развитието на човешкото общество и народното стопанство и ги обработва за научни и практически цели. 2. Количествено изчисление на масови явления. 3. *прен.* Преброяване. 4. Учреждение, което се занимава с такова пресмятане.

статистѝчески (от лат.) Който принадлежи или е свойствен на статистиката; който има качества на статистика.

статѝчен, статѝчески (гр. statikós) Който се намира в покой; неподвижен.

статмоло́гия (гр. stathmós „везни" и lógos „наука") Дял от счетоводната наука, който се занимава с балансите.

ста́тор (лат. stator „стоящ здраво") *техн.* Неподвижната част на електромотор, генератор, водна или парна турбина и др., в която или около която се върти роторът.

статоско́п (гр. statós „стоящ" и skopéō „гледам") Много чувствителен барометър, който отбелязва и най-малките промени в атмосферното налягане.

статуе́тка (фр. statuette от лат.) Малка статуя, обикновено стайно украшение във вид на статуя.

стату́кво (лат. statu quo) 1. В положението, в което е било по-рано; по-ранншното положение. 2. Термин в международното право, който изразява съществувало или съществуващо в определен момент фактическо или правно положение.

стату́скво (лат. status quo) Съществуващото положение.

стату́ра (лат. statūra) Ръст.

стату́т (лат. statūtum) 1. Основен закон; сборник от закони. 2. Устав, правилник.

ста́туя (лат. statua) 1. Изваян образ на човек или животно в естествен размер; умалена се нарича статуетка, а тази с по-големи размери — колос. 2. *прен.* Бездушен човек.

стафа́ж (фр. staffage) Второстепенни елементи в художествено произведение, например хора в един пейзаж.

стафѝди (гр. staphís, ídos) Сушено грозде, което се получава от специални безсеменни сортове.

стафилоко́к (гр. staphylḗ „грозд" и kókkos „зрънце") Болестотворни микроорганизми, които предизвикват гнойни заболявания, като циреи, абсцеси, ангини и др.; имат кръгла форма и се събират на групи, наподобяващи грозд.

стафило́ма (гр. staphýlōma) *мед.* Подуване на очната мембрана.

стаха́новец (от собс.) Работник в социалистическата епоха, който използува техниката в най-висока степен и превишава определените норми в производството (по името на работника-рудокопач Алексей Стаханов).

стациона́р (лат. stationarius „стоящ неподвижно") 1. Болнично заведение за лежащи болни. 2. Част от лечебно заведение, обзаведена с постоянни легла за болни за разлика от частта на същото, в която лечението е амбулаторно.

стациона́рен (лат. stationarius) 1. Установен на едно място; неизменен, постоянен, неподвижен. 2. Който се намира на лечение в болница или обслужва болни в лечебно заведение.

стационе́р (фр. stationnaire от лат.) *мор.* Плавателен съд, който изпълнява охранителна или полицейска служба в пристанище на колониална или полузависима страна.

ста́ция (лат. statio) 1. Място, в което живеят определени видове животни. 2. Част от зона, която се характеризира с еднаква флора, фауна и климатически условия.

стеарѝн (от гр. stéar „тлъстина") 1. Органично съединение, което е глицеринов естер на стеариновата киселина; съдържа се в мазнините. 2. Бяло вещество, което се получава

от мазнини и сярна киселина; употребява се предимно за правене на свещи.

стеатит (гр. steatinós „тлъст") **1.** Талк, мек мазен камък, естествен силикат на магнезия; от него се прави креда за чертаене върху плат. **2.** Изкуствен изолационен материал, който се получава от остатъците при обработването на талк.

стеатоза (от гр. steatóō „превръщам в тлъстина") *биол.* Израждане на тъкан в мазнини.

стеатома (гр. steátōma) *мед.* Буца от мазнини в организъм; мастит.

стеганографен (гр. steganographikós) Условен, шифрован.

стеганография (гр. steganographía) Писане с тайни знаци, шифровано писане.

стегозавър (гр. stégē „покрив" и sáuros „гущер") Изкопаемо влечуго, дълго до 10 м.

стегоцефали (гр. stégē „покрив" и kephalé „глава") Изкопаеми, черепът на които бил покрит с костна ризница.

стек (англ. stick) Камшик на ездач.

стека (ит. stecca) Дървен „нож", употребяван от скулпторите.

стела (гр. stélē) В древността — каменен стълб или плоча с надпис или изображение; служила за надгробен паметник или за увековечаване на някое събитие.

стелаж (нем. Stellage) **1.** Редица лавици на няколко етажа, особено в големи библиотеки; етажерка. **2.** Приспособление за пазене на предмети в изправено положение. **3.** *арх.* Греда, която се опира на две точки. **4.** Борсова сделка, която дава право на една от договорящите страни да купи или да продаде борсови ценни книжа при определена премия за известен срок.

стелит (от лат. stella „звезда") Свръхтвърда сплав от кобалт, хром, волфрам и олово; употребява се за изработване на режещи инструменти и различни апарати.

стематограф (гр. stémma „родословие" и gráphō „пиша") Лице, което описва родословия и гербове.

стематография (от гр.) Описание на родословия и гербове.

стен (гр. sthénos „сила") Единица мярка за сила, равна на силата, която придвижва маса от един тон на един метър за една секунда.

стенга (хол.) *мор.* Горната греда на мачта, когато последната е висока и се състои от две греди.

стенограма (гр. stenós „тесен" и grámma „писмен знак") Текст, написан със стенографски знаци.

стенограф (гр. stenográphos) Специалист да пише стенографски; бързописец.

стенографирам (от гр.) Записвам със стенографски знаци.

стенография (гр. stenós „тесен" и gráphō „пиша") Начин за бързо писане с особени буквени знаци и специални начини за съкращаване, който дава възможност да се записва точно устната реч; бързопис.

стенографски (от гр.) **1.** Записан по стенографски начин. **2.** Който се отнася към стенографията или до стенограф. **3.** *прен.* Буквален, точен.

стеноза (гр. sténōsis „стесняване") *мед.* Стесняване на канали или отвори в организъм, което затруднява нормалното движение на течности и други вещества през тях.

стенокардия (гр. stenós „тесен" и kardía „сърце") *мед.* Пристъпи на остри болки в гърдите поради сърдечно заболяване от разстройство в кръвообращението на венечните (коронарните) артерии, които хранят сърцето; коронарна болест, гръдна жаба (angína péctoris).

стеноп (гр. stenós) „тесен" и ōps „поглед") Фотографска камера с твърде тесен отвор вместо обектив.

стенотермен, стенотермически (гр. stenós „тесен" и thérmē „топлина") Който не понася големи колебания в температурата.

стенотипист (от гр.) **1.** Лице, което записва със стенотипия устна реч. **2.** Стенограф.

стенотипия (гр. stenós „тесен" и tý-

pos „отпечатък") Записване на жива говорна реч със специална машина, като се изпускат отделни части от думи и се отпечатват на един път цели думи или срички за по-голяма бързина; механична стенография.

стенофа́г (гр. stenós „тесен" и phágos „който яде") Животно, което се храни със строго определена храна; ср. омнивор.

стенофа́гия (от гр.) Специализиране на животни към определен тип растителна или животинска храна.

стер (гр. stereós „кубически") Единица мярка за обем, равна на един кубически метър; кубик.

стереогра́фия (гр. stereós „пространствен" и gráphō „пиша") Изобразяване на геометрически тела върху равнина.

стереодо́нт (гр. stereós „здрав" и odoús, odóntos „зъб") Зъболекарски уред за закрепване на зъбите.

стереокартогра́ф (гр. stereós „здрав", лат. charta и гр. gráphō „пиша") Уред за автоматично начертаване план на местност по стереоскопични снимки.

стереоки́но (гр. stereós „пространствен" и *кино*) Начин на снимане и прожектиране на кинофилми, при който има илюзия за обемност на изображението.

стереоме́трия (гр. stereós „пространствен" и metréō „меря") *мат.* Дял от геометрията, който се занимава със свойствата на пространствените фигури.

стереора́ма (гр. stereós „пространствен" и horáō „гледам") Гледана картина със стереоскоп, чрез който изображенията се представят в перспектива.

стереоско́п (гр. stereós „пространствен" и skopéō „гледам") Оптически уред, чрез който две плоски изображения (едното за лявото, другото за дясното око) се виждат като в натура, т. е. като релефно изображение.

стереоскопи́чен (от гр.) Който е свързан с получаване на изображения в перспектива в три измерения — на дължина, на широчина и на дълбочина; с т е р е о с к о п и ч н о к и н о — стереокино.

стереоста́тика (гр. stereós „твърд" и *статика*) Статика на твърдите тела.

стереоти́п (гр. stereós „твърд" и týpos „отпечатък") 1. Плоска или цилиндрична металическа, гумена или пластмасова форма, която е точно копие на печатарски набор и служи за многотиражно или повторно печатане на един текст. 2. Отпечатан текст по този начин.

стереоти́пен (от гр.) 1. Отпечатан със стереотип. 2. Предназначен за стереотип. 3. Препечатан без промяна, напечатан от запазен стереотип. 4. *прен.* Неизменен, точно повторен; изтъркан, банален.

стереотипи́рам (от. гр.) 1. Изготвям стереотип. 2. Препечатвам със стереотип.

стереоти́пия (гр. stereós „твърд" и týpos „отпечатък") 1. Процес на изготвяне на стереотип. 2. Отдел в печатница за стереотипно печатане. 3. = стереотип. 4. *мед.* Психическо разстройство, което се изразява в непроизволно повтаряне на едни и същи движения или думи, на продължително запазване на една поза, на един израз на лицето и пр.

стереофо́нен (гр. stereós „пространствен" и phōnē „звук") 1. Който звучи според пространствените условия. 2. Който предава правилно в звуково отношение пространствените условия.

стереофо́ния (от гр.) Записване и предаване на звуци, които изхождат от различни посоки, по такъв начин, че слушателят да остава с впечатление за съответните им посоки; използува се при кино с широк екран.

стереофотогра́фия (гр. stereós „пространствен" и *фотография*) Получаване изображения на предмети едновременно в две снимки, които при гледане със стереоскоп дават възможност предметът да се види в три измерения (обемно).

стереохи́мия (гр. stereós „пространствен" и *химия*) Дял от органичеката химия, който изучава свойствата на химическите съединения във връзка

с пространственото разположение на атомите в молекулите и явленията, свързани с него.

стереохрóмия (гр. stereós „пространствен" и chrôma „цвят") Стенна живопис с бои и водно стъкло.

стерѝлен (лат. sterīlis „безплоден") 1. Напълно очистен от микроби; обеззаразен. 2. Обезплоден, безплоден.

стерилизáтор (к. лат. sterilisātor) 1. Уред за стерилизиране. 2. Работник-специалист по стерилно дело в консервната промишленост и др.

стерилизáция (лат. sterīlis, фр. stérilisation) 1. Унищожаване на микроорганизми и спорите им чрез висока температура или химически средства; обеззаразяване. 2. Изкуствено лишаване на човек или животно от възможност да се размножава (чрез операция или облъчване с рентгенови лъчи); обезплодяване.

стерилизѝрам (от лат.) 1. Унищожавам микроби чрез нагряване или химически средства; обеззаразявам. 2. Правя негоден да има поколение; обезплодявам.

стерилитéт, стерѝлност (от лат.) 1. Обеззаразеност, състояние на липса на микроби. 2. Безплодие.

стерѝн (от гр. stereós „твърд") Органическо вещество, което се съдържа в растителни и животински организми и влиза в състава на мазнините.

стéрлинг (англ. sterling) 1. Английска монетна единица от 240 пенса или 20 шилинга; фунт стерлинг или лира стерлинг. 2. Средновековна английска сребърна монета.

стетогрáф (гр. stêthos „гърди" и gráphō „пиша") *мед.* Уред за записване движението на гръдната обиколка при дишане.

стетомéтър (гр. stêthos „гърди" и métron „мярка") Уред за измерване на гръдния кош.

стетоскóп (гр. stêthos „гърди" и skopéō „гледам") *мед.* Уред за преслушване на сърцето и дробовете през гръдния кош; слушалка. 2. *техн.* Уред за точно установяване на тракането в двигатели с вътрешно горене чрез преслушване.

стетоскóпия (гр. stêthos „гърди" и skopéō „гледам") Изследване на сърцето и дробовете чрез стетоскоп.

стехиомéтрия (гр. stoichéion „елемент", „основна част" и metréō „меря") Дял от химията, който изучава количествата, с които веществата влизат в химически реакции или се съединяват.

стигѝйски (от собс.) Подземен, адски, ужасен, страхотен (по името на р. Стикс в подземното царство според древногръцката митология).

стѝгма (гр. stígma „знак") 1. *мед.* Белег от рана. 2. *ист.* Белег, печат, поставян с нажежено желязо върху роб или престъпник; клеймо. 3. Кървава язва по тялото на религиозен фанатик, който изпада в истерически екстаз при представата за раните на Христос. 4. *мед.* Малка раничка или червено петно върху тялото като белег за истерия. 5. Червено петно по тялото от ужилване или ухапване от насекоми. 6. *зоол.* Отвор от дихателна тръба у членестоноги. 7. *грам.* Знак за предаване числото 6 в старогръцки (ϛ).

стигмáт = стигма.

стигматизѝрам (от гр.) 1. Поставям белег или клеймо. 2. *прен.* Заклеймявам, опозорявам, засрамвам.

стигматѝк (гр.) Човек със стигми (4) по тялото.

стил (фр. style, гр. stýlos, лат. stilus „пръчица за писане на восъчна дъсчица") 1. *литер.* Съвкупност от характерни похвати за използуване средствата на езика при изразяване на мисли и идеи. 2. Своеобразие в творческия маниер на отделен писател или художник. 3. Съвкупност от черти на метода, похвата, маниера и пр. в някаква работа, игра и др. 4. Съвкупност от отличителните особености в съдържанието, изразните форми и структурата, характерни за произведенията на изкуството от дадена епоха, нация или школа. 5. *арх.* Съвкупност от признаци, които характеризират идейното съдържание и худо-

жествените форми на архитектурата и са обосновани от идеологията, от битовите изисквания и от строителните фактори през дадена епоха. 6. *прен.* Летоброене; нов стил — летоброене по григорианския календар; стар стил — летоброене по юлианския календар.

стилб (гр. stilbós „блестящ“) Единица мярка за яркост.

стилéт (ит. stiletto) Малък нож с трирьбест резец.

стилизáтор (к. лат. stilisātor) Лице, което стилизира одобрените за печат ръкописи.

стилизáция (от лат.) **1.** Условно предаване на предмети в декоративното изкуство. **2.** Произведение, което наподобява в общи линии оригинала. **3.** Поправяне езика и изразите на ръкопис според стилистиката и синтаксиса; стилизиране.

стилизи́рам (от лат.) **1.** Условно предавам предмети (при декоративното изкуство). **2.** Придавам характерните особености на едно художествено произведение на някой стил. **3.** Поправям писмено произведение откъм изрази и стил (според стилистиката и синтаксиса).

стилизи́ран (от лат.) **1.** Условен, направен в условен стил. **2.** Съобразен с някой стил. **3.** Поправен според изискванията на синтаксиса и стилистиката.

стили́ст (фр. styliste от лат.) **1.** Писател, който има хубав стил. **2.** Стилизатор.

стили́стика (от лат.) **1.** Дял от теорията на литературата, който изследва особеностите на различните видове стилове. **2.** Съвкупност от художествените средства на произведение, писател, епоха, език, школа. **3.** Наука за стиловете, за поетическата реч. **4.** Учебник или дял от учебник за стила.

стилó (фр. stylo съкр. от stylographe) Писалка с резервоар за мастило; автоматична писалка.

стилобáт (гр. stylobátēs) *арх.* Основа за една или повече колони.

стилогрáф = стило.

стилоскóп (от гр.) Уред за качествен спектрален анализ на сплавните стомани.

сти́мул (лат. stimulus „остен“) **1.** Подбуда, подбудителна причина, подтик към действие; подтик, тласък. **2.** *хим.* Дразнител, причинител на реакция.

стимулáнт (лат. stimulans, antis) Подпомагащо развитието средство; подбудител, дразнител.

стимулати́вен (лат. stymulatīvus) Който подбужда, насърчителен.

стимулáция (лат. stimulatio) **1.** Подбуждане, подтикване. **2.** Специално обработване на семена за посев, което осигурява по-бързо развиване и поголямо плодородие.

стимули́рам (от лат.) **1.** Подбуждам към действие, насърчавам, поощрявам. **2.** Обработвам по специален начин семена за посев, за да поникнат по-бързо и да дават повече плодове.

стипендиáнт (лат. stipendiātus). Лице, което получава стипендия.

стипéндия (лат. stipendium „заплата“) Месечна парична издръжка, която се дава на ученици, студенти и специализанти.

стипулáция (лат. stipulatio) *юр.* Постановяване, установяване с договор; постановление на закон.

стипули́рам (от лат.) *юр.* Уговарям, установявам с договор.

сти́пца (гр. stýpsis) **1.** Безцветно кристално вещество със стипчив вкус, слабо кисел калиево-алуминиев сулфат. **2.** *прен.* Скъперник.

сти́пъл-чез (англ. steeple-chase) Спортно конно състезание, при което става надбягване по места с естествени или изкуствени препятствия.

сти́ракс (гр. stýrax) **1.** Дърво от тропическите и субтропическите страни, в смолата на което се намират ароматични вещества. **2.** Ароматичен балсам от смолата на това дърво, употребяван в медицината и парфюмерията.

стирóл (нем. Styrol от гр. stýrax и лат. oleum „масло“) **1.** Течно ароматично съединение с жълтеникав цвят, получавано от парите на етилбензола, разтворимо в алкохол, етер и др.;

има широко приложение за производство на пластмаси, изкуствен каучук, нечупливо стъкло и др. 2. Съединение, получено чрез полимеризация на стирола; има отлични механични качества и е устойчиво на влага, концентрирана сярна киселина, спирт, ацетон и силни основи.

стирофле́кс (нем. Styroflex от гр.-лат.) Изкуствена материя на листове, която служи за изолация при високи напрежения и кондензатори.

стих (гр. stíchos) *литер.* Отделен ред от едно стихотворение.

стиха́р (гр. sticharion) 1. Богослужебна сърмена дълга дреха за дякон. 2. Тънка долна богослужебна дреха; туника.

стихи́ен (гр. stoichéion „първо начало") 1. Предизвикан от природните явления и сили. 2. Непреодолим, помитащ всичко. 3. Неорганизиран, който се извършва без обмисляне без план.

стихи́ра (гр. sticherón) Похвална песен на вечерно и утринно богослужение.

стихи́я (гр. stoichéion „първо начало", „елемент") 1. В древногръцката материалистическа философия — основен елемент на природата (огън, въздух, вода, земя). 2. Природно явление, което не може да се възпре от силата на човека (буря, ураган, земетресение и др.). 3. *прен.* Сила, място или сфера на резултатна дейност. 4. *нар.* Самодива или друго митично същество с необикновена сила.

стихоло́гия (гр. stíchos „стих" и lógos „наука") Наука за стиха; стихосложение, стихознание.

стихома́ния (гр. stíchos „стих" и manía „лудост") Болезнена страст за писане на стихове.

стихоми́тия (гр. stichomythía) *литер.* Разпределение на стиховете в едно драматично произведение така, че всеки отговор представлява един стих.

стои́к (гр. stōïkós) 1. Последовател на стоицизма. 2. *прен.* Човек, който с мъжество и твърдост понася изпитания и нещастия в живота.

стоици́зъм (фр. stoïcisme от собс. гр. Stoá — мястото, където преподавал философът Зенон). 1. Рационалистическо философско учение в древна Гърция и Рим, според което задачата на мъдрия човек е да познае закономерността в природата и да живее според природата, като се освободи от страстите. 2. *прен.* Твърдост, устойчивост, мъжествено понасяне на изпитания и страдания в живота.

стои́чески (гр. stōïkós) 1. Свойствен на стоик или на стоицизма. 2. *прен.* Който понася мъжествено беди и нещастия; устойчив, непоколебим, мъжествен.

сто́кер = щокер.

стокс[1] (англ. stocks) *банк.* Държавни акции без лихвоносни купони.

стокс[2] (от собс.) Единица мярка за вътрешно триене при течности в абсолютната измервателна система (по името на английския учен Стокс — 1819—1903 г.).

стол (рус.) 1. Предприятие за обществено хранене при учреждение. 2. Помещението, където се приготвя яденето и се хранят столуващите.

столова́ (рус.) Стая за хранене; трапезария.

стома́на (нгр. stománō „калявам желязо") Ковка сплав от желязо, въглерод, естествени примеси от рудите и малки прибавки от други метали; има широко приложение в строителството, машиностроенето, особено за изготвяне на режещите части на сечива поради здравината си.

стоманобето́н (*стомана* и *бетон*) Яко носещо тяло, излято от бетон със стоманени прътове или телове в него.

стомати́т (от гр. stóma, stómatos „уста") *мед.* Възпаление на лигавицата в устната кухина.

стомати́чен (гр. stomatikós) *мед.* Който се отнася до болестите на устата; устен.

стоматоло́г (гр. stóma, „уста" и lógos „наука") Специалист по болестите на устата; зъболекар.

стоматологи́чен (от гр.) Който е предназначен за лекуване на устата, зъбите и венците.

стоматоло́гия (гр. stóma „уста" и lógos „наука") 1. Дял от медицината, който изучава и лекува болестите на устата, венците и зъбите; зъболекар-

ство. 2. Отдел в болница, който провежда такова лечение.

стоматоскóп (гр. stóma „уста" и skopéō „гледам") Медицински уред във вид на огледало за оглеждане на устната кухина.

стомáх (гр. stómachos) *анат.* Вътрешен орган, в който постъпва храната и се извършва част от храносмилането.

стомáхика (гр. stomachiká) Подправка за ястия, вещества за подобрение вкуса на храната и за улесняване на храносмилането.

стомп (англ. stomp) 1. *муз.* Композиция в бързо темпо с кратки изразителни мелодични мотиви в джаза. 2. Вид негърски танц.

стон (англ. stone) Мярка за тежест от 14 английски фунта, равна на 6,35 кг.

стоп (англ. stop) 1. Отделителен знак в Морзовата азбука. 2. Спри! Стой! 3. Термин, който се употребява при телеграфни и телефонни съобщения, за да отдели ясно едно изречение от друго. 4. Забранителен и задължителен знак от правилника за движение, който означава, че преминаването без спиране е забранено; с т о п-с и г н а л—устройство от сигналната система на моторно превозно средство, монтирано в задния фар, което служи да предупреждава движещите се след него превозни средства за намаляване на скоростта или за спиране.

стопи́н (ит. stoppino) Напоена със запалителна течност връв за предаване на огън при избухливи вещества; ср. бикфордов шнур.

стóпор (англ. stopper) 1. Приспособление или част (винт, болт, зъбец) за задържане на движеща се част на механизъм в определено положение. 2. Детайл или част, която свързва други части. 3. Приспособление към леярска кофа за отваряне и затваряне на разливния отвор.

стóпър (англ. stopper „спирачка") *сп.* Централен защитник.

стóра, *обикн. мн. ч.* **стóри** (фр. store) Завеса за прозорец, която се вдига и спуска чрез механизъм; щора.

сторни́рам (от ит.) Вписвам сторно, т. е. поправям грешка в сметководна книга чрез ново правилно и вярно вписване.

стóрно (ит. storno) Вписване в счетоводна книга или дневник, което е поправка на направена грешка.

стóртинг (норв. storting) Норвежкото народно събрание, което се състои от л а к т и н г (горна камара) и о д е л с т и н г (долна камара).

страби́зъм (гр. strabismós) *мед.* Кривогледство.

стрáгула (лат. stragulum „покривка") Материя от рода на балатума и линолеума за постилане на подове.

Страдивáриус (собс.) 1. Прочут майстор на цигулки, живял в Кремона от 1644 до 1737 г. 2. Цигулка, изработена от него, която се цени сега като голяма и скъпа рядкост.

странгулáция (лат. strangulatio от гр.) *мед.* Удушване.

странгу́рия (гр. strangouría) *мед.* Трудно уриниране.

стратéг (гр. stratēgós) 1. В древна Гърция — главнокомандуващ, военачалник. 2. Пълководец, добър познавач на военното изкуство. 3. *прен.* Водач, опитен ръководител.

стратегéма (гр. stratégēma) 1. Действие, което въвежда в заблуждение неприятеля; военна хитрост. 2. *прен.* Хитрост, уловка.

стратéгика (гр. stratēgiká) Изкуство за водене на война; стратегия.

стратеги́чески, стратеги́чен (гр. stratēgikós) 1. Който е свойствен на изкуството за водене на война. 2. *прен.* Който взема под внимание дадени условия, който добре съобразява; необходим за достигане на главната цел.

стратéгия (гр. stratēgía) 1. Умение, изкуство и съвкупност от научни знания за водене на война с оглед на нейното окончателно спечелване. 2. *прен.* Изкуство да се ръководи обществената и политическата борба; умение за ръководене на класова борба за постигане на определени цели.

стратигрáфия (лат. stratum „настилка" и гр. gráphō „пиша") Дял от геологията, който изследва последовател-

ността на напластяването на скалите, взаимното им пространствено разположение, относителната им възраст и пр.

стратифика́ция (лат. stratum „настилка" и facio „правя") **1.** Напластяване в утаечните скали, което се дължи на промени в скоростта на наслагването или на естеството на утайката, както и на задръжки в процеса на утаяването. **2.** Пластоподобният строеж на атмосферата, на морската и езерната вода, който се проявява в различни свойства на пластовете — температура, гъстота, соленост, влажност и пр. **3.** Държане на семена от дървета и растения между пластове от пясък, за да се ускори поникването им.

стратона́вт (*страто*сфера и гр. náutēs „плувец") Лице, което извършва полет в стратосферата.

стратопла́н (*страто*сфера и аеро*план*) *остар.* Самолет за полети в стратосферата.

стра́тор (гр. strátor) Началник на въоръжени отреди в отделна област — титла в средновековна България, възприета от Византия.

стратоста́т (*страто*сфера и гр. statós „стоящ") Въздушно кълбо за полети в стратосферата.

стратосфе́ра (лат. stratum „настилка" и гр. sphaíra „кълбо") Слой от атмосферата, който се намира над тропосферата и достига на височина до 50 км от земната повърхност.

стратосфе́рен (от лат. -гр.) **1.** Който се отнася до стратосферата. **2.** Предназначен за полети в стратосферата.

стра́тус (лат. stratus) Облаци с добре оформена слоеста структура; слоести облаци.

стре́нер (англ. strainer) *техн.* **1.** Филтър, който служи за отстраняване на песъчинки при добиване на нефт от земята с помпа; цедка. **2.** Машина за пречистване на пластични маси от твърди примеси — витлова преса, която изтласква пречистваната маса през сито.

стрептоко́к (гр. streptós „верижка" и kókkos „зрънце") *мед.* Микроорганизъм, който е причинител на редица заболявания у човека и животните (ангина, червен вятър, скарлатина и др.); ср. стафилокок.

стрептомици́н (гр. streptós „сплетен" и mýkēs „гъба") Ефикасно средство против голям брой заразни болести и гнойни процеси; ценен антибиотик; ср. пеницилин.

стрептоци́д (*стрепто*кок и лат. caedo „убивам") Лечебно средство, което унищожава стрептококите.

стре́то (ит. stretto) *муз.* **1.** Сгъстено провеждане на тематичния материал като средство за развитие на полифонична форма. **2.** Заключителен дял във фуга, основан на стретно провеждане на темата.

стри́да (нгр. stréidi) Вид вкусна морска мида.

стри́ктен (лат. strictus) Точен.

стрикту́ра (лат. strictūra) *мед.* Стесняване на кух орган (хранопровод, сърце, стомах, канал и др.) поради болест.

стри́пер (англ. stripper) *техн.* **1.** Земеделска машина, която отрязва класовете от стъблото, овършава ги и очиства зърното от примеси. **2.** Уред за изваждане на отлети предмети от калъпите.

стри́птийз (англ. strip „събличам" и tease „възбуждам") Бавно събличане пред публика при съпровод на танцова музика.

стрихнаце́й (от гр. strýchnos) Вид растение, от което се добиват отровни вещества.

стрихни́н (от гр. strýchnos) Най-силната отрова, добивана от семената на растението стрихнацей.

стробоско́п (гр. stróbos „движение в кръг" и skopéō „гледам") Оптичен уред, който дава неподвижен или бавно движещ се образ на тяло, което извършва много бързи движения, често незабележими с просто око; употребява се за измерване честотата на електрически ток, на оборотите на движещ се механизъм и др.

стробоско́пия (гр. stróbos „движение в кръг" и skopéō „гледам") Наблюдение със стробоскоп.

стрóнций (лат. Stroncium от собс.) Химически елемент, знак Sr, пореден номер 38, ат. тегло 87,63; твърде лек метал с жълт цвят.

строп (анг. strop) Примка или кръг от въже, синджир, верига за теглене или дигане на предмети при товарене, за привързване на предмети към подемен кран, на гондола към дирижабъл, на лодка към кораб, на човек към парашут и пр.

стрóфа (гр. strophê „обръщане") *литер.* 1. Част от стихотворение, която представя завършена цялост по съдържание и строеж. 2. У древните гърци— мелодия, която пее хорът в театър при движение наляво, докато при движение надясно пее антистрофа.

строфáнт (гр. strophê „обръщане" и ánthos „цвят") 1. Вид тропическо растение. 2. Тинктура от семената на това растение, която се употребява като лекарство при сърдечни болести.

строфантúн (от гр.) Лекарство против сърдечни болести, добивано от семената на строфант.

стрóфика (гр. strophiká) 1. Дял от стихознанието, който се занимава със строежа на строфите. 2. Разделяне стихотворение на строфи.

структýра (лат. structūra) 1. Строеж, вътрешно устройство, направа. 2. Телосложение.

структуралúзъм (нем. Structuralismus от лат.) Направление в езикознанието, според което езиковите изследвания имат за цел да разкрият главно вътрешните отношения и зависимости на езиковите компоненти.

стрýма (лат. struma) *мед.* Увеличение на щитовидната жлеза; гуша.

студéнт (лат. studens, entis) Лице, което се учи във висше учебно заведение (университет, институт, висша школа и др.).

стýдио (ит. studio) 1. Работилница, ателие на художник, скулптор и др. 2. Зала за правене на кинознимки. 3. Специално пригодено помещение, от което става радиопредаването. 4. Специално приспособено помещение за озвучаване на филми. 5. Учреждение за подготовка на артистични кадри.

студиóзус (лат. studiōsus) 1. Студент. 2. Учен. 3. Усърден, старателен.

стýдия (лат. studia от studium). 1. Научно изследване, основно научно изследване по даден въпрос. 2. Подготвителна работа на художник или скулптор, въз основа на която ще изработи друга по-голяма и по-съвършена. 3. Предприятие за производство на филми.

стýпор (лат. stupor) *мед.* Угнетително душевно състояние, което довежда до пълна неподвижност или мълчание; вцепененост.

стюáрд (англ. steward) Момче, което обслужва пътници в самолет; бордов домакин.

стюардéса (англ. stewardess) Момиче, което обслужва пътници в самолет; бордова домакиня.

су (фр. sou) Дребна френска монета, която е излязла от употреба.

субалтéрн (фр. subalterne от лат. sub „под" и alter „друг") Подчинен, зависим.

субарéнда (лат. sub „под" и *аренда*) Пренаемане, даване под наем нает за използуване имот.

сýбаша, сýбашия (тур. subaşi) *ист.* 1. Турски полицейски началник на градче или голямо село. 2. Чиновник, който събирал десятъка.

субвéнция (лат. subventia) Държавна финансова помощ на местни органи, отрасли от стопанството и др. за определени нужди.

субверсúвен (лат. subversīvus) Който се стреми да събори съществуващия строй; бунтовен.

субдоминáнта (лат. sub „под" и dominans, antis, „господствуващ") *муз.* Четвъртата степен на мажорния или минорния лад и на акорда, построен върху нея.

субéкт (лат. subiectum) 1. *фил.* Човекът като същество, което опознава външния свят (обекта) и въздействува върху него. 2. Същество, което възприема и действува. 3. *фил.* Предмет на съждение. 4. *юр.* Лице, учреждение, организация и пр., което има правоспособност и дееспособност.

5. *прен.* Лице, човек, личност (често и в презрителен смисъл). 6. *грам.* Подлог.
субекти́вен (лат. subiectīvus) 1. Който е присъщ на едно лице, на субект; личен. 2. Пристрастен, едностранчив.
субективи́зъм (от лат. subiectīvus) 1. *фил.* Направление в идеалистическата философия, което отрича обективната реалност и смята за единствена реалност индивидуалното съзнание, субективните усещания и възприятия и че външният свят е рожба на нашето съзнание. 2. Направление в буржоазната социология, което смята, че развитието на обществото не се определя от законите на икономическото развитие и от обективни закономерности, а от субективни фактори (идеите и отделните личности). 3. Лично, пристрастно отношение към нещо; пристрастие.
субкортика́лен (лат. sub „под" и cortex, icis „кора") 1. Разположен под кора. 2. *анат.* Който се намира под кората на главния мозък.
сублима́т (лат. sublimātus „издигнат") 1. Продукт, получен чрез сублимация. 2. Живачен двухлорид — бяло кристално вещество, силно отровно; разтвор от него се употребява за дезинфекция.
сублима́ция (от лат. sublimo „издигам") *хим.* Преминаване на вещество чрез нагряване направо от твърдо в газообразно състояние, без да преминава в течно.
субли́мен (лат. sublīmis) Възвишен, върховен.
сублими́рам (от лат.) 1. Правя сублимация, превръщам в пара едно вещество направо от твърдо състояние. 2. Възвишавам.
субмари́на (лат. sub „под" и marīnus „морски") *мор.* Подводница.
субми́сия (лат. submissio) Смирение.
субордина́ция (лат. sub „под" и ordinatio „подреждане") Подчиненост, съподчиненост, служебна дисциплина, при която по-долните чинове по служба се подчиняват на по-горните.
субордини́рам (от лат.) Подчинявам, въвеждам субординация.
субре́тка (фр. soubrette) 1. Лице от старите комедии — слугиня, хитра и посветена в тайните на своята господарка. 2. Оперна артистка, която играе и весели роли. 3. *прен.* Камериерка.
субсидиа́рен (лат. subsidiarius) Спомагателен, помощен.
субсиди́рам (от лат.) Отпускам помощ, подпомагам (особено от обществени средства).
субси́дия (лат. subsidium) Парична помощ, която се отпуска от държавата или от държавен орган, организация и други подобни на местни органи на властта, на дружества, организации и пр.
субсисте́нция (лат. subsistentia) Средства за живеене, издръжка.
субскрибе́нт (лат. subsrībens, entis) Записан за абонат на печатно издание.
субскриби́рам (от лат.) Записвам за печатно издание.
субскри́пция (лат. subscriptio) Подписка за печатно издание.
субстанти́в (лат. substantīvum) *грам.* Съществително име.
субстантива́ция (от лат. substantīvus) Преминаване на някоя част на речта (глагол, прилагателно и др.) към категорията на съществителните имена.
субстанти́вен (лат. substantīvus) *грам.* Който се отнася до съществително име, с качества на съществително име.
субстанциа́лен (лат. substantiālis) 1. Съществен, основен. 2. Който се отнася до субстанция.
субста́нция (лат. substantia „същност") *фил.* 1. Вечно движещата се и изменяща се материя като основа на всички предмети и явления; първооснова. 2. Основа, основното начало на явленията и нещата, същност на нещо. 3. Материя.
субституи́рам (от лат.) Заместям.
субститу́т (лат. substitūtus „поставен вместо някого") Заместител (за лице, предмет, звук и т. н.).
субститу́ция (лат. substitutio) Заместване, поставяне вместо друг или вместо друго нещо (наследник, метал, звук и т. н.).
субстра́т (лат. substrātum „основа")

1. Това, което лежи в основата на явленията или състоянията; общата основа на многообразните явления. 2. Хранителна среда, в която се развиват микроорганизми. 3. *езиков.* Следите от победения език в състава на езика победител при сливането им, напр. от първобългарски в сегашния ни език.

субстратостат (лат. sub „под" и *стратостат*) *ав.* Летателен апарат за полети в долните слоеве на стратосферата.

субстратосфера (лат. sub „под" и *стратосфера*) Преходен слой от атмосферата, който отделя тропосферата и стратосферата; тропопауза.

субтилен (лат. subtīlis) 1. Тънък, нежен, трошлив. 2. Остроумен.

субтилност (лат. subtīlitas) 1. Тънкост, нежност. 2. Остроумност, острота.

субтитър (лат. sub „под" и *титър*) Надпис на позитивното копие на филм.

субтропик (лат. sub „под" и *тропик*) Област с мек и топъл климат, която е разположена до тропиците, приблизително между 30° и 40° северна и южна ширина.

субтропически (лат.-гр.) 1. Подобен на тропически, характерен за субтропик. 2. Който има мек и умерен климат.

суват = сoват.

сувенир (фр. souvenir) 1. Спомен. 2. Подарен предмет за спомен.

суверен (фр. souverain) 1. Носител на върховната власт. 2. Независим владетел, върховен владетел.

суверенен (фр. souverain) Върховен, независим.

суверенитет (нем. Souveränität от фр. souveraineté) 1. Право за упражняване на най-висока власт. 2. Вътрешна и външна независимост на държава.

сугестивен, сюгжестивен (лат. suggestio „внушение", фр. suggestif) 1. Който внушава, внушителен. 2. Свързан с внушение. 3. *прен.* Ясен; поучителен.

сугестия (лат. suggestio) Внушение.

судра (санскр.) Най-низшата от четирите касти в Индия.

суинг (англ. swing „клатя се") 1. Лекомислен и суетен младеж, който се облича екстравагантно, държи се дръзко и не работи нищо. 2. *муз.* Направление в джазовата музика, което се отличава с типична ритмична конструкция на фразите, с точна интонация и съвършена техника. 3. *муз.* Танц в $^4/_4$ такт и в умерено живо темпо.

сукулент (лат. succulentus „сочен") Растение със сочни листа или стъбла (алое, кактус и др.).

сукцесивен (лат. successīvus) Който следва непрекъснато един след друг; непрекъснат.

султан (тур. sultan от ар.) 1. Титла на мюсюлмански самовластен господар. 2. *остар.* Титла на татарски първенци, заселени в някои български области през османското робство. 3. Украшение от пера и конски косми, което се носи на шапка, шлем или на главата на кон при тържествени церемонии.

султание (тур. sultaniye) 1. Вид качествено грозде. 2. Сухо грозде без семки; стафиди.

сулфамид, сулфамиламид (к. лат. sulfamīdum) 1. Органично съединение, производно на сулфокиселина, в която хидроксилната група е заменена с амидогрупа. 2. Вид лекарство против гнойни процеси и вътрешни възпаления.

сулфат (лат. sulfur „сяра") Сол на сярната киселина.

сулфатиазол (к. лат. sulfathiazolum) Понижаващо температурата и успокояващо болките лекарство.

сулфид (лат. sulfur „сяра" и гр. éidos „вид") Съединение на сярата с различни елементи.

сулфидин (от лат. sulfur „сяра") Лечебен препарат, който има резултатно приложение при възпаление на белите дробове, при менингит и други болести.

сулфит (от лат. sulfur „сяра") Сол на сернистата киселина.

сулфитáция (лат. sulfur „сяра") Временно консервиране на плодове и зеленчуци със серен двуокис за запазване при пренасяне и до окончателното им преработване; ср. пулп.
сулфонамѝд = сулфамид.
сýма (лат. summa) 1. *мат.* Получено число от събиране; сбор, количество. 2. *прен.* Пари; множество, много. 3. Общо количество, резултат от нещо; с у м а с у м а р у м (suma summārum) — в края на краищата, краен резултат.
сумáрен (от лат. summa „сбор") 1. Получен от събиране; сборен. 2. Обобщен. 3. Кратък, сбит.
сумáтор (от лат. summa „сбор") Събирателна машина или уред от сметачна машина за събиране.
сумáх (от ар.) 1. Храстовидно растение, чиито листа съдържат около 18—20 % дъбилни вещества. 2. Дъбилен екстракт от същото растение.
сумѝрам (от лат.) 1. Изчислявам сума, събирам. 2. *прен.* Обобщавам, правя извод, правя заключение.
сýна (ар.) *рел.* Сборник от избрани места из Корана.
сундурмá (тур. sundurma) Отворено помещение на къща пред стаите; навес.
сунéт (ар.) Обрязване, религиозен обичай у мохамеданите.
сунѝзъм (от тур.) Основното направление в исляма, което признава за „свещено писание" наред с Корана и Суна — разкази за живота на Мохамед.
сунѝт (ар.) Обрязан; правоверен мохамеданин.
сýпа (фр. soupe) Течно варено ястие (от месо, зеленчуци и др.); чорба.
супáп (фр. soupape) *обикн. мн. ч. техн.* = клапан (1).
супé (фр. souper) Голяма вечеря (с поканени гости).
суперарбѝтър (лат. super „над" и arbiter „съдия", „посредник") *юр.* Арбитър, който решава спорен въпрос, по който не са се споразумели арбитри.
суперинтендáнт (лат. super „над" и *интендант*) Върховен надзорник на духовен окръг у протестантите.
суперѝорен (лат. superior) По-горен, по-висш.
супериоритéт (от лат. superior „погорен") Превъзходство.
суперкáрго (англ. supercargo) Лице, което отговаря за натоварените стоки на кораб при задгранично плаване.
суперлатѝв (лат. superlatīvus) 1. Найвисш, най-горен. 2. *грам.* Превъзходна степен. 3. *прен.* Преувеличение.
супермáркет (лат. super и англ. market) Голям магазин, в който се продават различни стоки, обикновено на самообслужване.
супернатуралѝзъм (лат. super „над" *натурализъм*) Вяра в свръхестествени сили.
суперпровизиóна (лат. super „над" и *провизиона*) Прибавка към уговорено възнаграждение.
суперпродýкция (лат. super „над" и productio „производство") 1. Свръхпроизводство. 2. Филм, който се отличава с високи постижения в игрова и снимачна техника.
суперстѝция (лат. superstitio) Суеверие.
суперстрáт (фр. superstrat) *езиков.* Следи от езика на пришелците в състава на езика на коренното население.
суперфѝция (лат. superficies „повърхност") 1. Постройка. 2. *юр.* Право на строеж и на собственост на сграда върху чужда земя.
суперфосфáт (лат. super „над" и *фосфат*) Висококачествен изкуствен тор, получен чрез обработване на фосфати със сярна киселина.
супиéра (фр. soupière) Голям съд за поднасяне на супа; супник.
супѝн (лат. supīnum) *грам.* Отглаголно съществително име в латински и старобългарски език и др. Употребява се след глаголи за движение да означи цел; нарича се още достигателно наклонение.
супинáция (лат. supīnus „обърнат с лице", supinatio „лежане по гръб") 1. При фехтовка — положение на ръка, при което ноктите са към противника. 2. Особена стъпка при танц. 3. *анат.* Движение на ръката, при

което дланта се обръща напред и нагоре.

суплетúвен (лат. supplētīvus) *езиков.* Притежаващ качества на суплетивизъм; допълващ.

суплетивúзъм (нем. Suppletivismus от лат. suppleo „запълням“) *езиков.* Образуване на форми за една и съща дума, но от различни корени, например „рече“ и „каза“, „аз“ и „мене“.

супозитóриум (лат. suppositorium) Лекарство с форма на свещичка за поставяне в ануса, пикочния канал и др.

сýпорт (фр. support през нем.) **1.** Подставка. **2.** *техн.* Част от струг или друга сечивна машина, която носи режещия инструмент.

супостáт (рус.) *църк.* Враг, неприятел.

супрематúзъм (лат. suprēmus „найгорен“) Формалистично направление в живописта през първите десетилетия на XX в., което свежда живописта до различно оцветени геометрически фигури, като отрича нуждата от изобразяване на предмети.

супурáция (лат. suppuratio) *мед.* Отделяне на гной, загнояване.

сурáт (тур. surat) **1.** Образ, лице. **2.** Недоволна физиономия, мутра.

сурдúна, сурдúнка (фр. sourdine от лат. surdus „ням“) *муз.* **1.** Приспособление във вид на гребен, който се поставя върху струните на музикален инструмент за отслабване силата на звука; глушител. **2.** Специално приспособление за духов инструмент, което намалява високите тонове.

сурдокáмера (лат. surdus „глух“ и *камера*) Помещение със звуконепроницаеми стени, което се използува при подготовка на космонавти за свикване с обстановка без никакъв звук.

сурдопедагóгика (лат. surdus „глух“ и *педагогика*) Дял от дефектологията, който се занимава с обучението на деца с недостатъци в слуха.

сурогáт (лат. surrogātus „поставен вместо някого“) **1.** Заместител, който не притежава всички качества и свойства на заместваният предмет (захаринът е сурогат на захарта). **2.** *прен.* Подправен предмет, фалшификат.

суртýк (тур. sürtük) Безделник.

сусáм (гр. sésamon през тур.) **1.** Двусемеделно тревисто растение с шушулков плод, в който има семена, богати на масло. **2.** Плод от това растение.

суспендúрам (от лат.) **1.** Отменявам закон за известно време. **2.** *прен.* Отменявам, обезсилвам; спирам, преустановявам.

суспензúвен (лат. suspensus „отсрочен“) **1.** Който спира или отменява нещо. **2.** Който се отнася към суспензия.

суспéнзия (лат. suspensio) Смес от две (или повече) вещества; едното е твърдо и е разпръснато в другото, което е течно. Двете се запазват и не преминават едно в друго.

суспензóрий, суспензóриум (лат. suspensorium) *мед.* Специална превръзка за поддържане на спаднали или счупени телесни части; бандаж.

суспенсоáр (фр.) = суспензорий.

сутеньóр (фр. souteneur) Любовник на лека жена, издържан от нея.

сутерéн (фр. souterrain „под земята“) Жилище в сграда, което е наравно или малко над земната повърхност; подземен или полуподземен етаж.

сутиéн (фр. soutien) Част от долно женско облекло, с която се повдигат гърдите.

сутля́ш, сютля́ш (тур. sütlaş) Варен ориз с мляко и захар, мляко с ориз; млечница.

Сýтра (санскр.) Староиндийска книга, която съдържа във вид на пословици и мъдри изречения правила за живот и за богослужение, правни и философски учения.

суфúзъм (ар.) Мистическо и отшелническо направление в мохамеданството.

суфúкс (лат. suffixus „прикачен“) *грам.* Словообразуващ елемент в дума; наставка.

суфиксáция (фр. suffixation от лат. suffīgo „прибавям“) *езиков.* Образуване на думи чрез наставки.

суфлáр (фр. soufflard) Газ, който излиза във вид на силна струя от пукнатините на въглищни или други пластове.

суфлé (фр. soufflé) **1.** Вид сладкиш от

яйца и захар. 2. Вид ядене от зеленчук, месо или риба и разбит белтък, приготвено на фурна.

суфлйрам (фр. souffler „подсказвам") 1. Чета тихо, шепна на актьори техните роли при представление, за да се подсещат. 2. *прен.* Подсказвам.

суфльóр (фр. souffleur) 1. Лице, което суфлира в театър. 2. *прен.* Подсказвач.

суфóзия (лат. suffosio „подкопаване") *геол.* 1. Отнасяне на разтворими вещества и частици от тялото на земленонасипен яз от процеждащата се през него вода. 2. Същото явление във водоносен пласт, което довежда до измиване на пласта и до пропадане на земните пластове над него.

суфокáция (лат. suffocatio) Задушаване.

суфрагáн (фр. suffragant) 1. Католически викарен епископ, помощник на митрополит. 2. Стажант-протестантски пастор, който помага на редовен пастор.

суфражéтка (фр. suffragette „общо гласуване") Наименование на жените в Англия, които се борили за равноправие; равноправка.

суфражúзъм (англ. suffragism от фр.) Буржоазно течение в Англия от началото на XX в. за даване равни избирателни права на жените.

сфáгнум (гр. sphágnos „дървесен мъх") 1. Блатно растение като мъх, от което се образува торф. 2. *техн.* Изолационен материал във вид на пластинки или прах, приготвян от този мъх.

сфалерúт (от гр. sphalerós „гладък") Вид минерал с кафяв или черен цвят — най-разпространената цинкова руда.

сфéра (гр. sphaíra) 1. Кълбо, повърхност на кълбо. 2. Геометрично тяло, на което всичките точки на повърхността са еднакво отдалечени от центъра. 3. *прен.* Кръг, област на действие, среда, обстановка; н е б е с н а с ф е р а — въображаема сфера с произволен радиус, чийто център може да съвпада с центъра на Земята.

сферúчен, сферúчески (гр. sphairikós) 1. Кълбовиден, кръгообразен. 2. Който се намира върху кълбо; с ф е р и ч е с к а а с т р о н о м и я—дял от астрономията, който определя положението на небесните светила върху небесната сфера.

сфероúд (гр. sphaíra „кълбо" и éidos „вид") 1. Тяло, подобно на кълбо, но малко сплеснато; приблизително такава форма имат планетите. 2. Всяко тяло, подобно на кълбо.

сфероúден (гр. shaíra „кълбо" и éidos „вид") С форма на сфероид; елипсовиден.

сферомéтрия (гр. sphaíra „кълбо" и metréō „меря") Методи за измерване на кълба и малки дебелини.

сферомéтър (гр. sphaíra „кълбо" и métron „меря") Уред за измерване на радиуси на кривината на сферични повърхнини (напр. на оптични стъкла).

сферосидерúт (гр. sphaíra „кълбо" и sídēros „желязо") Желязна руда, която се състои от глинести и мергелови кълбести образувания.

сфигмогрáф (гр. sphygmós „пулс" и gráphō „пиша") *мед.* Уред за автоматично записване на пулс.

сфигмо(мано)мéтър (гр. sphygmós „пулс" и métron „мярка") *мед.* Апарат за измерване на кръвно налягане.

сфинкс (гр. sphinx) 1. Крилато митично същество с глава и ръце на девица, което стояло пред вратата на древногръцкия град Тива и задавало на минувачите гатанки. Едип разрешил гатанката му: „Кое животно ходи сутрин на четири, по обед на два, а вечер на три крака" (човек). 2. Голяма египетска статуя от камък в пустинята, която представя това същество. 3. *прен.* Загадъчно същество; загадка.

сфúнктер (гр. sphinktér) *анат.* Пръстеновиден мускул, който при свиването си затваря или стеснява отвор.

сфорцáндо (ит. sforzando) *муз.* Внезапно и рязко усилване на отделните звукове или акорди.

сфрагúда (гр. sphragís, ídos „печат") *литер.* Споменаване в стихотворение името на самия автор.

сфрагúстика (гр. sphragistikḗ от sphra-

gis „печат") Наука, която изучава печатите и печатните изображения; сигилография.

схéма (гр. schêma „образ", „вид") **1.** Описание, изложение или изобразяване на нещо в общи, главни черти; скица. 2. Опростен чертеж, в който едно изделие, неговите части и взаимното им разположение са изобразени или означени условно; план. 3. Готова форма, шаблон.

схематизáтор (к. лат. schematisātor от гр.) Който представя в опростен вид, който предава нещо в общи черти.

схематизáция (к. лат. schematisatio от гр.) Предаване в общи линии, предаване в опростен вид.

схематизúрам (от гр.) **1.** Правя схема. **2.** Предавам нещо в общи черти, начертавам в общи линии. **3.** *прен.* Шаблонизирам, предавам по един и същ начин.

схематúзъм (от гр.) **1.** Опростеност в предаване на нещо, предаване в общи черти. **2.** Склонност към еднообразно мислене; еднообразност, монотонност. **3.** *литер.* Опростено изобразяване на живота в съответствие с предварително изработена абстрактна представа или догматически схващани теоретически формулировки.

схематúчен, схематúчески (гр. schēmatikós) **1.** Който дава само обща представа, представен в общи линии. **2.** Който има формата на схема, който дава само основните линии. **3.** *прен.* Общ, еднообразен, шаблонен.

схúзма (гр. schísma) **1.** Отделяне от църквата; разкол, разцепление. **2.** Отлъчване от църквата.

схизматúк (гр. schismatikós) Лице, което принадлежи към някоя схизма, което е отлъчено от църквата.

схизматúчен (гр. schismatikós) Отлъчен от църквата.

схúма (гр. schêma „дреха") **1.** Найстрога степен на монашески живот, която изисква от подвижника големи ограничения и пълно отричане от света. **2.** Дреха за такъв монах.

схúмник (от гр. schêma) Монах, дал обет да изпълнява схима. (1)

схимонáх (от гр.)=схимник.

схоластúк (гр. scholastikós от scholē „училище") **1.** Средновековен философствуващ богослов, средновековен учен изобщо. **2.** *прен.* Човек, който е възприел само формалната страна на една наука; сух и стоящ далеч от живота и действителността учен; буквоядец, формалист.

схолáстика (гр. scholastikē) **1.** Средновековна идеалистическа и религиозна философия, която излиза от схващането, че истината е дадена в „Светото писание", и почива на църковната догматика. **2.** Общо название на средновековните философски учения, подчинени на религията. **3.** *прен.* Отвлечено знание, което е далеч от живота и действителността и почива върху непроверени от опита формални разсъждения; безполезно умуване, буквоядство.

схоластúчен, схоластúчески (гр. scholastikós) **1.** Който е присъщ на схоластиката. **2.** *прен.* Откъснат от действителността; едностранчив, сух, формален, книжен.

схолиáст (гр. scholiastés) Древен тълкувател на античен текст, който е писал своите бележки върху полетата на ръкописите; автор на схолии.

схóлия (гр. schólion) Бележка за обяснение върху полето на гръцки или латински ръкопис.

сцéна (гр. skēnē, лат. scena) **1.** Издигнато място в театър, където става театралното представление. **2.** Театър, театрална дейност. **3.** Отделна част от действие на драма; явление, картина. **4.** Част, епизод от роман, повест и пр., която предава действие или случка; гледка, зрелище. **6.** *прен.* Обществен скандал, хулна нападка, разправия. **7.** *прен.* Поле на дейност, поприще.

сценáрий (ит. scenario) **1.** План на драматическо произведение. **2.** Съдържание на кинофилм с подробно описание на действията и указания за оформянето на филма. **3.** Набелязан сюжетен план за представяне, по който актьорите импровизират — в XV—XVII в. в Европа фарсове, ко-

медия на маските и др., а в древна Гърция и Рим — мимовете.

сценáрио (ит. scenario)=сценарий.

сценарúст (от лат.) Автор на сценарий.

сценáриус (лат. scenarius) Театрален служител, който се грижи за навременното излизане на артистите на сцената.

сценúчен (гр. skēnikós през лат.) 1. Който е присъщ на сцената. 2. Който е подходящ за сцена, с качества за сцена.

сценогрáф (гр. skēnḗ „сцена" и gráphō „пиша") Специалист по сценография.

сценогрáфия (гр. skēnḗ „сцена" и gráphō „пиша") Художествено оформяне на зрителния образ на спектакъл посредством декори, костюми, осветление и постъновъчна техника.

сциентúзъм (от лат. scientia „знание") Вярване във всесилието на науката.

сцинтилáция (лат. scintillatio) 1. Издаване на искри, светване с искри. 2. Моментално светване във вид на искра, когато елементарна частица с товар се удря и поглъща в тънък пласт вещество, което може да луминесцира. 3. Видимото трептене на звездите, което се дължи на това, че техният лъч минава през пластовете на земната атмосфера.

съклéт (тур. sıkılmak) Душевно притеснение, мъка.

съкънтúя (тур. sıkıntı) Затруднение, мъка, досада, отегчение.

съндърдúсвам (от тур. sındırmak) Побеждавам, разгромявам.

сър (англ. sir) 1. Почтителна титла за мъж от баронски произход в Англия. 2. Обръщение към мъж от по-висша класа в Англия и САЩ (стои пред собственото име).

съ́рма (гр.-тур. sırma) Нишка от злато, сребро или друг метал за шев или бродерия.

сърчá (тур. sırça) 1. Стъкло. 2. Стъклени съдове.

сьóмга (рус. от лат. salmo) Вид морска риба, която дава много хубав хайвер.

сюблúмен=сублимен.

сюгжéстия=сугестия.

сюжéт (фр. sujet) 1. Съвкупност от действия и събития, които разкриват съдържанието на едно художествено произведение. 2. Съдържание, тема на произведение, на разговор и под.

сюзерéн (фр. suzerain) 1. Едър земевладелец в епохата на феодализма, който е господар по отношение на своите васали; ср. сеньор. 2. *пол.* Държава, на която е васално подчинена друга държава или част от земите на някоя държава.

сюзерéнен (фр. suzerain) Който принадлежи на сюзерен; върховен.

сюúта (фр. suite „последователност") Циклично музикално произведение, което се състои от няколко завършени пиеси, различни по съдържание и строеж и следващи една след друга по принципа на контраста, но обединени с общ художествен замисъл и написани в една тоналност.

сюнгéр (тур. sünger от гр. spóngos) Гъба за изтриване.

сюралиментáция (фр. sur „над" и лат. alimentatio „хранене") Прехранване, даване изобилна храна с лечебна цел.

сюрпрúз (фр. surprise) 1. Неочаквана радост, изненада. 2. Неочакван дар.

сюрпризúрам (от фр.) Правя неочакван подарък, изненадвам.

сюрреалúзъм (фр. surréalisme) Упадъчно течение в литературата и изкуството, породило се към 1924 г. във Франция. За извор на творчеството взема „сферата на подсъзнателното", а за главна тема — сънища, халюцинации, кошмари и фантазии, като се изобразяват чудновати и уродливи образи.

сюрреалúст (фр. surréaliste) Привърженик на сюрреализма.

сюртýк (фр. sur „върху" и tout „всичко" през рус.) Горна офицерска дреха, дълга до коленете и пристегната в кръста.

Т

табáк[1] (исп. tabaco) Тютюн.

табáк[2] (тур. tabak от ар.) Който щави кожи; кожар.

табáк[3] (тур. tabak) Голям лист хартия.

табакéра (ит. tabacchiera) Кутия за тютюн или цигари.

табáн (тур. taban) **1.** Стъпало, ходило. **2.** Стъпало на обувка.

табаханá (тур. tabakane) *остар.* Работилница за обработване на кожи.

табéла (лат. tabella) Метална, дървена или друга плочка с надпис.

табернáкул (лат. tabernaculum) **1.** Скиния, палатка. **2.** *църк.* Дарохранителница в католически храм.

тáбес (лат. tabes „изтощение") *мед.* Прогресивна парализа, която е резултат от възпаление на гръбначния стълб; т а б е с д о р з а л и с — хронично заболяване на централната нервна система с поражение предимно на задните отдели на гръбначния мозък.

табетúк (от лат.) Болен от табес.

табúя (тур. tabiye „тактика" от ар.) Укрепление, окоп.

табиЯ́т (тур. tabiat от ар.) Навик, привичка.

тáбла (от лат. tabella) **1.** Плитък съд за поднасяне на ястия и др.; поднос. **2.** Вид широка кутия с по 6 раздела на четирите страни за игра с пулове и зарове. **3.** Самата игра с пулове върху тази кутия. **4.** Широка и висока дървена или метална плоскост на предната или задната част на креват, на мебел и др.

табланéт=таблонет.

таблéтка (от лат. tabella) **1.** Плоско хапче с някакво лекарство. **2.** Питка; плочка.

тáблица (от лат. tabula „дъсчица") **1.** Списък, сведения или числови данни, разположени в известен ред и графи. **2.** Прегледен списък на числа със съпоставяне.

таблó (фр. tableau) **1.** Голяма картина на платно. **2.** Приспособление в жп. станция, по което се следи чрез автоматични сигнали за движението на влаковете. **3.** Приспособление за следене на някоя дейност чрез сигнали, схеми или таблици. **4.** Широка дъска за съобщения, обяви и др.

таблонéт, табланéт (от фр.) Вид игра на карти за двама, трима или четирима души.

тáбор (тур. tabor) **1.** Стан, лагер. **2.** Дружина, войсково отделение от няколко роти. **3.** Група чергарски цигански семейства, които се движат наедно.

таборúт (от собс.) Последовател на лявото крило на хуситското движение (XV в.), което се борело против крепостното право и църковната и светската йерархия (по името на гр. Табор в Чехия).

табý (полинез.) **1.** Религиозна забрана у първобитните народи да бъдат докосвани някои лица, предмети, животни или растения и да бъдат произнасяни техните имена или някои думи; смята се, че нарушението на тази забрана носело голямо нещастие и дори смърт. **2.** *прен.* Запретен, забранен предмет, дума, израз; неприкосновен предмет, недосегаемост на нещо.

табулáтор (лат. tabulātor) **1.** Вид изчислителна машина. **2.** Приспособление на пишеща машина за улесняване писането на таблици.

табýн (тюрк.) Стадо от коне, елени или други животни.

табурéтка (от фр. tabouret „столче") **1.** Нисък тапициран стол без облегало. **2.** Малка масичка за слагане на кафе и др.

табълдóт (фр. table d'hôte) Еднакво за всички посетители ядене за обяд

или вечеря срещу еднаква цена, обикновено на параход, в почивни домове и подобни.

тавá (тур. tava) **1.** Широк и плитък меден съд, употребяван най-често за варене на сладко, сироп и подобни. **2.** Тепсия.

тавéрна (лат. taberna) Кръчма, пивница.

тавматолóгия (гр. tháuma, atos „чудо" и lógos „наука") Богословска наука за чудесата.

тавматýрг (гр. thaumatourgós) Чудотворец.

тавматýргия (гр. thaumatourgía) Чудотворство.

тавромáхия (гр. táuros „бик" и máchē „борба") Бикоборство.

таврофóбия (гр. táuros „бик" и phóbos „страх") Болезнен страх от рогати животни, особено от бикове.

тавтогрáма (гр. tó autó „същото" и grámma „буква") *литер.* Стихотворение, на което всички стихове започват с една и съща буква.

тавтолóгия (гр. tó autó „същото" и lógos „дума") **1.** *литер.* Претрупан израз, повторение на една мисъл или понятие с други думи; ср. плеоназъм. **2.** Повторение на еднокоренни думи (признак на беден стил). **3.** Логическо съждение, на което подлогът съвпада със сказуемото.

тавтомéрия, таутомéрия (гр. tó autó „същото" méros „част") Особен вид изомерия, свойство на някои химически съединения да съществуват в две форми с различно структурно разположение на атомите, които се намират в химическо равновесие и имат различни химически и физически свойства.

тавтохронúзъм (гр. tó autó „същото" и chrónos „време") Съвпадане по време, едновременност; ср. изохронизъм.

таéл (малайск.) **1.** Китайска монетна единица. **2.** Китайска мярка за тегло, равна на около 37 грама.

таз (рус. от ар.) Широките кости под кръста на човека; корито.

тазé (тур. taze) Пресен.

тазимéтър (гр. tásis „простиране" и métron „мярка") Уред за измерване разширението на телата от топлината.

тайн (тур. tâyin от ар.) *остар.* Дневен разход за храна на войник, трудовак, пансионер и подобни; дажба, порцион.

тáйга (якут.) Природна зона и наименование на основна група горски ландшафт в умерения пояс на северното полукълбо между лесотундрата и пояса на широколистните гори (във Финландия, северната част на СССР, Западен и Южен Сибир, остров Сахалин, Канада, Аляска и др.).

тайм (англ. time „време") *сп.* Част от спортна игра с определено времетраене.

тайфá (тур. tayía от ар.) **1.** Дружина, чета. **2.** *прен.* Група от безделници, пакостници или разбойници; сбирщина.

тайфýн (кит. през англ.) Силен ураган с голяма разрушителна сила в западната част на Тихия океан.

тáке (тур. take от ар.) **1.** Малък арнаутски фес. **2.** Малка мека шапка без периферия; кепе.

такелáж (нем. Takelage) **1.** Съвкупност от мачтови корабни въжета заедно със скрипците и другите уреди за боравене с тях. **2.** Уредба от въжета, скрипци и други приспособления за вдигане и пренасяне на тежести при монтиране на сгради и други съоръжения. **3.** Съвкупност от всички работи по пренасяне на машини и инсталации от временен склад при строежа до постаментите им в завода. **4.** Съвкупност от всичките опъвачи, скрипци и изолатори на антена.

такúри (тюрк.) Ниски участъци в пустинни местности с гладка глинеста повърхност, която при суша се напуква на твърди и плътни плочи.

тáкса (к. лат. taxa от гр.) Определено заплащане за превоз, за издаване на документи, за използуване на някакво право и др.

таксáтор (лат. taxātor) Специалист по таксация; оценител.

таксáция (лат. taxatio) **1.** Оценка, определяне на такса. **2.** Определяне на дървесинната маса в гора, опре-

деляне годишния прираст на дървесинната маса.

такси́ (фр. taxi) Лек пътнически или товарен автомобил за превозване на пътници или товари на близки разстояния, снабден с таксиметър.

таксидио́т (нгр. taxídiōtēs „пътник") Монах, който пътува с поръка да събира помощ за манастир или да кани поклонници.

таксиме́тър (фр. taximètre от taxi и гр. métron „мярка") 1. Апарат-броител на моторна кола, който записва автоматически изминатия път и определя цената (таксата) за превозването. 2. Наемна лека кола, която има таксиметър; такси.

таксира́т (тур. taksirat от ар.) Злополука, злочестина; загуба.

таксоме́тър=таксиметър (1).

та́ксон (от лат. taxo „определям") Всяка единица в систематиката на растенията и животните (вид, род, семейство, клас и др.).

таксоно́мия (гр. táxis „ред" и nómos „закон") 1. Класификация и групировка на предметите и явленията. 2. Раздел от биологията, който се занимава с всестранното описание на видовете животни, растения и микроорганизми, с обясняване на родствените връзки между тях и класификацията им.

таксофо́н (*такса* и гр. phōnḗ „звук") Телефон-автомат за обществено ползуване, който работи след пускане на определена монета.

таксу́вам (от фр. taxer) 1. Определям или събирам такса. 2. *прен.* Определям, окачествявам някого като някакъв.

такт (лат. tactus „докосване") 1. *муз.* Част от музикално произведение, която започва на силно метрично време и завършва пред следващото силно. 2. Графическо изобразяване на такава единица. 3. Отделна част от равномерно движение; равномерност. 4. Време между два равномерни удара. 5. *техн.* Част от работния цикъл на двигател с вътрешно горене, който отговаря на един ход на буталото. 6. Чувство за мярка; съобразителност, умение за правилно постъпване, добър подход към хората.

такти́к (от лат.) Тактичен човек.

та́ктика (гр. taktikḗ от táttō „нареждам") 1. Изкуство за водене на бой; наука за водене на бой. 2. *прен.* Съвкупност от действия и начини на постъпване или за постигане на определена цел.

такти́чен (гр. taktikós) 1. Който има такт, който проявява такт в отношенията си с хората; умел, съобразителен. 2. Който е извършен с такт; уместен, планомерен.

такти́чески (гр. taktikós) Който се отнася до и е свързан с тактиката; т а к т и ч е с к а е д и н и ц а — най-малката войскова част за разрешаване на бойни задачи (рота, ескадрон).

тактоме́тър (лат. tactus „докосване" и гр. métron „мярка") Уред за измерване на осезанието.

такту́вам (от лат.) Определям размера на такта и времетраенето на тоновете при изпълнение на музикално произведение (с движение на ръка, с чукане на крак, броене и др.).

такъ́м (тур. takim) 1. Наредба, прибор, принадлежност, комплект. 2. Носия, накит.

тала́з (тур. talaz от гр. thálassa „море") Вълна.

тала́нт (гр. tálanton) 1. Дарование, способност, голяма способност за нещо. 2. Даровит човек. 3. Древногръцка монетна единица. 4. Древногръцка мярка за тегло; в съвременна Гърция — мярка за тегло, равна на 150 кг.

талантли́в (от гр.) Надарен, даровит.

таласотера́пия (гр. thálassa „море" и therapéia „лекуване") Морско лечение.

таласофо́бия (гр. thálassa „море" и phóbos „страх") Болезнен страх от море.

таласъ́м (от тур. talasim от гр.) Според суеверните вярвания — зъл нощен дух, който приема различни образи и плаши хората; вампир.

тала́ш (тур. talaş) Лентовидни дървени изрезки, които се отделят при рендосване.

талашит (от тур.) Строителен материал във вид на плочи, получен от отпадъци на дървообработващата и мебелната промишленост, уплътнени и слепени чрез свързващи вещества.

тáлвег (нем. Talweg) **1.** Най-ниската част на долина, по която се събират течащите води. **2.** Средната и най-дълбока линия на река.

тáлер[1] (нем. Taler) Стара немска сребърна монета, равна на 3 марки.

тáлер[2] (от нем. Taler) **1.** Основната подвижна плоча на плоска печатарска машина или американка, на която се затяга печатарската форма; фундамент. **2.** Маса, покрита с цинк или друг метал, върху която се подготвя наборната форма за печат.

талéрка (от нем.) Плитка дървена чиния.

тáлий (гр. thallós „издънка") Химически елемент, знак Tl, пореден номер 81, ат. тегло 204,37; мек метал със синьобял цвят.

талúм (тур. talim от ар.) Военно обучение.

талимáт (тур. talimat от ар.) Инструкция, предписание.

талиóн (лат. talio, ōnis „въздаяние") *юр.* Принцип в робовладелското и раннофеодалното право да се определя наказание, равно на вината, прокаран в Мойсеевото законодателство (око за око, зъб за зъб).

талисмáн (фр. talisman от ар., гр. télesma „заплата", „издръжка") Предмет, който според суеверието предпазва от нещастие и носи на притежателя си щастие и успех, дори му придава свръхестествени сили.

тáлия (ит. taglia) **1.** Най-тясната част на човешкото тяло под гърдите около кръста. **2.** Вталена част на дреха. **3.** Телосложение.

талк (к. лат. talcus от ар.) Мек минерал, мазен при пипане; стрит на прах, има голямо приложение в медицината, индустрията и парфюмерията.

тáлма (от собс.) Вид женска наметка без ръкави (по името на френския актьор Талма).

Талмýд (евр. talmūd) Сборник от правила и предписания, съставен въз основа на схоластично тълкуване на старозаветните книги на Библията, който урежда религиозните, правните и битовите отношения на вярващите евреи (съставен е между IV и V в. от н. е.).

талмудúзъм (от евр.) **1.** Юдейска казуистика, която придава на библейските текстове от Петокнижието най-различен смисъл. **2.** *прен.* Буквоедство, схоластичност.

талмудúст (от евр.) **1.** Последовател или познавач на талмуда. **2.** *прен.* Буквоед, схоластик.

талóн (фр. talon) **1.** Част от квитанция, която остава към кочана. **2.** Част от облигация и други ценни книжа, която остава след изрязването на купоните. **3.** Дубликат от документ, който остава в кочана на чекова книжка, разписки и подобни. **4.** Контролен документ, който дава право за получаване на нещо. **5.** Остатък от карти за игра, след като вече са раздадени на играчите. **6.** Две или повече карти, оставени закрити до крайното наддаване.

талофúти (гр. thallós „зелено клонче" и phytón „растение") Низши растения, които не са разчленени на стъбла, корени и листа.

тамáм, тамáн (тур. tamam от ар.) **1.** Точно колкото трябва. **2.** Току-що, преди много малко.

тамарúнд (нем. Tamarinde от ар.) *бот.* Тропическо вечнозелено дърво, от плодовете на което се приготвя разслабително лекарство.

тамарúск, тамарúкс (лат. tamarix) *бот.* Южно храстово растение с розови или бели цветове и малки листа.

тамбýр (фр. tambour) **1.** Цилиндрична каса за въртяща се цилиндрична врата за изолация на помещение от външния въздух. **2.** Цилиндрична или многостенна част от сграда с куполообразен покрив. **3.** Цилиндрично тяло, върху което се навива готовата сурова хартия, излизаща от хартиената машина. **4.** Покрита площадка на вагон, в която са входната

външна врата и вратата за самия вагон; преддверие, платформа.

тамбура́ (тур. tambura от перс.) Народен струнен музикален инструмент, на който се свири без лък чрез дърпане на струните; има крушовидна форма и дълга шийка, подобен на мандолина.

тамбури́на, тамбури́но (ит. tamburino) *муз.* Ударен инструмент без определен тон. Представлява тесен дървен кръг с опъната кожа от едната страна; дайре.

тамплие́р (фр. templier от лат. templum „храм") Храмовник, рицар от духовен орден за защита на светите места в Палестина, основан през средните векове и съществувал до XIV в.

тампо́н (фр. tampon) **1.** Кутийка с напоен с мастило плат, в която се намокрят печати. **2.** *мед.* Малко топче памук или марля, което се употребява за спиране на кръвоизливи, изтегляне на гной и др. **3.** *прен.* Запушалка. **4.** Възглавничка от плат с плънка, приспособена за разтриване на различни разтвори по повърхност при полиране или при вкарване на мастило във форми за дълбок печат.

тампона́ж (фр. tamponnage) Запълняне на дупки и пукнатини в скали с цимент, глина, битум и други водонепропускливи материали, за да се изолират вода или други подземни течения от газ, петрол и подобни.

тампони́рам (от фр.) Поставям тампон, запушвам.

там-там (фр. tam-tam от индуски) **1.** Музикален инструмент — метален диск, по който се удря с дървена палка с филцова обвивка и издава силен звук; гонг. **2.** Вид барабан в Централна Африка, по който се бие с ръце. **3.** Продължително биене на този инструмент за известяване на някакво важно събитие.

тамя́н, темя́н (гр. thymiama) Благовонна смола от южно растение, която се употребява при кадене по време на богослужение и църковни обреди, в парфюмерията и др.

тана́гра (от собс.) Древногръцка глинена статуйка (по името на село Танагра в Гърция, където са намерени много хубави глинени статуйки).

таналби́н (*танин* и лат. albus „бял") Белтъчно съединение на таниновата киселина.

танатоло́гия (гр. thánatos „смърт" и lógos „наука") Дял от медицината, който изучава процесите, които стават в организъм в предсмъртните моменти и след смъртта, а така също и признаците на смъртта.

танатофо́бия (гр. thánatos „смърт" и phóbos „страх") Болезнен страх от смъртта.

та́нгенс (лат. tangens „допиращ") *мат.* Функция на ъгъл, означавана с tg.

тангенсоида (лат. tangens и гр. éidos „вид") *мат.* Крива линия, която изразява изменението на тангенса в зависимост от изменението на ъгъла.

танге́нта (лат. tangens, entis „допиращ") Права линия, която се допира в една точка до окръжност; допирателна.

тангенциа́лен (от лат.) Насочен по допирателната към дадена крива; допирателен.

танги́р (нем. Tangier от лат.) Опъната на рамка желатинова или целулоидна кожица (ципа) с набити върху нея релефни точици, чертици или съчетания от тях, които чрез намастиляне и притискане служат за получаване на тонови участъци при приготвянето на литографски или цинкографски печатни форми.

танго́ (исп. tango) **1.** Народен танц в Испания, Куба, Мексико и др. **2.** Съвременен танц в умерено темпо, обикновено в $^4/_8$ такт. **3.** Музика за такъв танц.

та́ндем (англ. tandem) **1.** Велосипед за двама души. **2.** Кабриолет за два коня, впрегнати един след друг. **3.** Разположение на две еднородни части на машина една зад друга. **4.** Парна машина с два цилиндъра (за високо и ниско налягане), разположени в една линия така, че буталата им са свързани с един общ прът. **5.** Двойна тепавица за вълнени платове.

танзима́т (тур. tanzimat от ар.) **1.** Наредба за държавното преустройство

в султанска Турция. 2. Периодът на умерени буржоазни реформи в Османската империя, който започнал от 1839 г. с издаването на Гюлханския хатишериф.

танѝн (фр. tanin) Възбяло вещество, добивано от кората и шѝкалките на дъба и други дървета; употребява се за щавене на кожи (дъбилно вещество), при производството на черно мастило, в медицината и др.

танк (англ. tank). 1. Бронирана бойна кола, която се движи по гъсенична лента; въоръжена е с оръдия и картечници; минава през препятствия. 2. Висок метален съд с охлаждаща течност; резервоар. 3. Вид дамска обувка.

та́нкер (анг. tanker) Плавателен съд, с който се пренасят течности (нефт, спирт, вино, прясна вода, растителни масла и др.); кораб-цистерна.

танкѝст (от англ.) Военнослужещ от танково поделение.

танкодро́м (*танк* и гр. drómos „път") Място за обучаване на танкисти.

Танта́л[1] (гр. Tántalos) Митологически фригийски цар, който искал да изпита всезнанието на боговете, като им сложил за ядене собствения си син Пелопс. Наказан бил в подземния свят да се измъчва от вечна жажда и глад, макар да бил заобиколен от вода и плодове, които се отдръпвали, щом като той се опитвал да ги докосне; Танталови мъки — големи и продължителни страдания от близка и недостижима цел.

танта́л[2] (гр. tántalos) Химически елемент, знак Ta, пореден номер 73, ат. тегло 180,948; рядък метал; мъчно се добива в чист вид.

танталѝт (*тантал* и гр. lithos „камък") Минерал, който съдържа тантал[2].

танте́ла (фр. dentelle) Плетеница от конци за украса на дреха, покривка и др.; дантела.

тантие́ма (фр. tantiéme) 1. Определен процент от общ приход. 2. Процент от чистия приход на банки, акционерни дружества и др., който се дава като допълнително възнаграждение на управителния съвет и на висшите чиновници в капиталистически предприятия.

танц (нем. Tanz) 1. Игра при съпровод на музика. 2. Музика за такава игра.

танцма́йстор (нем. Tanzmeister) 1. Опитен танцьор. 2. Учител по танц.

танцьо́р (от нем.) 1. Лице, което по професия танцува. 2. Лице, което танцува.

таосѝзъм, таоѝзъм (фр. taoîsme от кит.) Древната религия на Китай, която съществува и сега наред с будизма и конфуцианството.

тапе́т (гр. tápēs, ētos) 1. Килим. 2. Пъстра хартия или плат за облепване на стени. 3. Шарка на стена.

тапѝр (фр. tapir от браз.) 1. Нечифтокопитно дебелокожо животно, което достига до 2,5 м дължина и височина до 1 м; живее край реките, езерата и около застояли води в Южна и Средна Америка и др. 2. *прен.* Глупак, тъпак.

тапице́р (нем. Tapezier) Специалист по поставяне на тапети или тапициране на мебели.

тапице́рия (от нем.) 1. Обшита с плат или кожа седалка на стол, канапе, кресло, кушетка и др. 2. Работилница, в която се извършва тапицерията на мебелите. 3. Плат или кожа, с която става тапициране на мебели.

тапѝя (тур. tapu от ар.) 1. Документ за владеене на недвижими имоти; крепостен акт. 2. Документ.

та́ра (ит. tara) Тегло на опаковка; ср. дара.

та́раба (тур. taraba) 1. Ограда от дъски; стобор. 2. Дъска за такава ограда.

тара(м)бу́ка (тур. darabaн „удряне" от ар.) Музикален инструмент във вид на широко гърне с опъната кожа върху отвора му.

тарама́ (тур. tarama) Неразбит хайвер.

тара́н (от гр.) 1. Древно стенобитно оръдие. 2. *остар.* Островърха здрава издатина на военен кораб за нанасяне удар на неприятелски кораби. 3. Греда за набиване или пробиване в хоризонтална посока 4. При въздушен бой — нанасяне удар с витлото или крило на самолет по неприятелски самолет.

5. *воен.* Удар с тялото на танк по танк или по друга бойна машина; нанасяне удар с корпуса на кораб по друг плавателен съд. 6. Метално тяло със зъбци за механизирано добиване на въглища.

тарантáс (рус.) Пътническа покрита кола.

тарантéла (ит. tarantella) 1. Бърз народен неаполитански танц. 2. Музикално произведение в такт и форма на този танц.

тарантýла (ит. tarantola) Вид голям отровен паяк, но безопасен за човека.

тарапанá (тур. taraphane от ар.) 1. Монетарница, монетен двор. 2. *прен.* Изобилие.

таратáйка (рус.) Разнебитено превозно средство.

таратóр (тур. tarator от перс.) Студено ядене от разредено кисело мляко, краставица или салата, чесън, олио, орехи и др.

тарикáт (тур. tarikat) Хитър и нахален човек, който не подбира средства за постигане на нещо и има самочувствие, че мъчно може да бъде излъган.

тарѝрам (от ит. tara) 1. Определям теглото на дара. 2. Определям точността на измерителен уред чрез определено тегло, чрез кон тролна мярка.

тарѝфа (ар. taarifa през исп.) 1. Система от норми, по които се определя размерът на такси, възнаграждения, мита и др. 2. Ценоразпис за превозване по железница, поща, автомобил, кораб и пр. 3. Таблица за заплащане, за работническа заплата и др.

тарѝфен (от ар.) Който се отнася към тарифа, установен по тарифа; т а р и ф н а с и с т е м а — съвкупност от нормативни положения за заплащане труда на работниците; т а р и ф н а с т а в к а — размер на заплатата за определено време.

тарификáция (фр. tarification) Определяне таблица за работническите заплати в зависимост от квалификацията, сложността на труда, условията на работа и пр.; определяне размера на мита, такси и др.

таркáн (тюрк.) Прабългарска титла на военен или граждански управител на област през IX—X в.

тарóк (ит. tarocco) 1. Вид карти за игра; 32 цветни и 22 козове (тарока). 2. Игра с такива карти.

тáртар (гр. Tártaros) 1. Според вярванията на древните гърци и римляни — бездна дълбоко под подземния свят, където се измъчвали големи грешници; преизподня, ад, царство на мъките. 2. *прен.* Мрак, тъмнина, мъчилище.

Тартю́ф (фр. Tartuffe) 1. Лицемерен герой в едноименната комедия на Молиер. 2. *прен.* Лицемерно набожен и смирен наглед, а в същност алчен, жесток и развратен човек; лицемер.

тарханá (тур. tarhana) 1. Специално приготвено и изсушено на дребни зърна тесто; триеница. 2. Ястие от тези зърна.

тас (тур. tas от перс.) 1. Неголям метален съд за гребане на вода. 2. Дълбока медна паница.

тáскебап (тур. taskebap) Вид ястие, приготвено от малки късове месо.

тастатýра (нем. Tastatura от лат.) 1. Съвкупност от клавишите на един апарат (линотипна или пишеща машина, хюзов апарат и др.). 2. Клавишите на музикален инструмент.

татуѝрам (фр. tatouer от полинез.) Правя татуировка.

татуирóвка, татуѝране (от полинез.) Обичай за украсяване на лице или други части на тялото чрез нанасяне неизтриваеми образи и белези, найчесто чрез набождане кожата с тънко острие и посипване с боя, която остава завинаги под кожата.

тáу-сагѝс (казах.) Многогодишно тревисто растение от семейството на сложноцветните, което расте в диво състояние и се отглежда в Казахската ССР; в корените си съдържа каучук.

таутомéрия = тавтомерия.

тафонóмия (гр. táphos „гроб“ и nómos „закон“) Раздел от палеонтологията и историческата геология, който изучава процесите за образуванията на местонахождения на изкопаеми организми в земната кора.

тафра́ (тур. tafra от ар.) 1. Пъчене, гиздене. 2. *прен.* Накити, дрехи.
тафта́ (фр. taffetas от перс.) Тънък и лъскав копринен или памучен плат.
таха́н (тур. tahan от ар.) Каша от сусамово брашно, която се употребява за правене на халва (тахан халва), за ядене и пр.
тахео-, тахи- (гр. tachýs, éos „бърз") В сложни думи означава отношение към б ъ р з и н а, с к о р о с т.
тахеоме́трия (*тахео-* и гр. metréō „меря") Начин на снимане план на местност от една позната точка на стоене чрез измерване на хоризонталните и вертикалните ъгли с ъгломерни инструменти и разстояния с тахиметър.
тахеоме́тър = тахиметър.
тахигене́за (*тахи-* и гр. génesis „произход") *биол.* Ускорено ембрионално развитие.
тахигра́ф, тахогра́ф (*тахи-* и гр. gráphō „пиша") 1. Бързописец; стенограф. 2. Уред за измерване и записване скоростта на постъпателно или въртеливо движение.
тахигра́фия (*тахи-* и гр. gráphō „пиша") Бързопис, изкуство за бързо писане; стенография.
тахика́рдия (*тахи-* и гр. kardía „сърце") *мед.* Ускорен пулс, който може да стигне до 120—180 удара в минута.
тахиме́трия = тахеометрия.
тахиме́тър (*тахи-* и гр. métron „мярка") 1. Уред за измерване скоростта на водното течение. 2. Геодезически уред за бързо определяне на разстояния и височини между две точки; ср. теодолит.
тахисе́йзъм (*тахи-* и гр. seismós „земетресение") Бързо раздвижване на земната кора при земетресение.
тахогра́ф = тахиграф.
тахоме́тър (гр. tachýs, éos „бърз" и métron „мярка") Уред за измерване на скорост или за отброяване на оборотите в минута при въртящи се части на машина (цилиндри, колела и др.); ср. тахиметър.
тахта́ (тур. tahta) 1. Дъска. 2. Широк диван без пружина, покрит с килим или друга материя.
тахта́бица, тахта́ба (тур. tahtabiti) Дървеница (букв. „дъсчена въшка").
таци́тен (лат. tacitus) Мълчалив.
таши́зъм (от фр. tache „петно") Течение в живописта през XX в., разновидност на абстракционизма, което се стреми да достигне остра емоционалност чрез съчетание на цветни петна.
театра́л (лат. theatrālis от гр.) 1. Театрален деец. 2. Любител на театър.
театра́лен (лат. theatrālis от гр.) 1. Свойствен на театър. 2. Изпълнен според изискванията на театралното изкуство; т е а т р а л н а д е к о р а ц и я — живописно и архитектурно оформяне на сцена. 3. *прен.* Неестествен, изкуствен, показен, превзет.
теа́тър (гр. théatron) 1. Сграда, където се дават драматични и други представления. 2. Учреждение, което се занимава с даване на представления. 3. Изкуство да се представят на сцена от специално подготвени лица драматични произведения за отразяване на живота. 4. Представление. 5. Съвкупност от драматически произведения на един автор, епоха, народ и т. н. 6. *прен.* Място на някое важно събитие или случка.
тевекели́я (тур. tevekkeli) Развеселен, разположен; щедър.
теге́л (тур. tebel) Шев зад игла или ред бодове; машинен шев.
тегуме́нт (лат. tegumentum „покривка") 1. Покривка: кожа, коса, пера и пр., при човека, животните и птиците. 2. Обвивка на зърно.
те́за (гр. thésis) 1. Основно положение, основна мисъл, истинността на която трябва да се докаже. 2. Научно съчинение, предназначено за получаване на научна степен. 3. Студентска писмена дипломна работа. 4. Във философията на Хегел — изходен пункт в процеса на развитието, първата степен на триадата: теза, антитеза и синтеза.
тезавра́ция (от гр. thesaurós „съкровище") Натрупване на злато като съкровище.

тезгере́ = тескере[2].
тезгя́х (тур. tezgâh от перс.) Закрепена маса за работа в работилница или продавница.
тезе́к (тур. tezek) Към от изсушен говежди тор със слама, който се употребява за топливо.
тезкета́р(ин) (тур. tezgâhtar от перс.) Продавач в магазин; бюфетчик.
те́зис = теза (1 и 4).
теи́зъм (фр. théisme от гр.) Религиозно учение, което признава съществуването на личен бог като създател и управител на света; деизъм.
теи́н (от кит. te „чай") Алкалоидно вещество, което се съдържа в чая; ср. кофеин.
теи́ст (фр. théiste от гр.) Последовател на теизма; деист.
теисти́чен (от гр. theós „бог") Който се отнася до бога или до теизма; който е присъщ или свойствен на теизма.
тейлори́зъм (от собс.) Капиталистическа система за организация на труда, която осигурява на капиталистите големи печалби чрез максимално повишаване интензивността на труда и най-рационално използуване на средствата за производство (по името на американския инженер Ф. У. Тейлър — 1856—1915 г.).
тек (тур. tek) **1.** Нечетен, нечифтен, неделим на две. **2.** Сам, без другар.
теке́ (тур. tekke) Жилище на дервиши, мохамедански манастир.
текме́ (тур. tekme) Ритник.
текнефе́с (тур. tek и nefes „дишане") Който страда от задух (за кон).
текст (лат. textus „изтъкан", „свързан") **1.** Думите и изреченията, които съставят книга, документ, писмо и др. **2.** Съдържанието на издаван документ или писмен паметник в отличие от забележките и обясненията към него. **3.** Цялостен откъс от произведение, обикновено за учебни цели. **4.** Писано обяснение към чертеж, картина и др. **5.** Думите към някое музикално произведение, предназначени за пеене. **6.** *печ.* Форма на печатарски шрифт с кегъл 20 пункта (7 $^1/_2$ мм).
тексти́л (лат. textīlis) Общо име за всички изделия на предачната, тъкачната, трикотажната и пасмантерийната промишленост.
текстоли́т (лат. textus и гр. líthos „камък") Слоест, пресован материал, получаван чрез напояване на тъкани с изкуствени смоли (напр. бакелит); твърде здрав, електроизолационен, водоустойчив и лесно обработваем.
текстоло́г (лат. textus и гр. lógos „наука") Специалист по текстология.
текстоло́гия (лат. textus и гр. lógos „наука") Наука за историческо и критическо изследване на старите литературни паметници и исторически документи, за да се подготвят за публикуване.
текстуа́лен (лат. textuālis) Който възпроизвежда точно някой текст; буквален, точен, дословен.
тексту́ра (лат. textūra) **1.** Строеж, разположение на съставните части на скала. **2.** Известен ред в разположението на микроскопичните кристали, от които са съставени твърдите тела (сплави, метали), получени при студена обработка, валцуване и други процеси на пластична деформация.
текто́ника (гр. tektonikḗ „строително изкуство") **1.** Дял от геологията, който изучава строежа, развитието и движението на земната кора и процесите, при които са образувани планините и материците. **2.** Строежът на земната кора и произхождащите в нея процеси. **3.** *прен.* Устройство, строеж, направа.
тектони́чен, тектони́чески (гр. tektonikós) **1.** Който се отнася до измененията на земната кора. **2.** Произлязъл поради промени в земната кора.
те́ктор (лат. tectorius) = торкрет.
тела́лин (тур. tellalin от ар.) Глашатай.
теле- (гр. têle „далеч") В сложните думи изразява отношение към д а л е ч и н а или р а з с т о я н и е.
телеавтогра́ф (*теле-* и гр. autós „сам" и gráphō „пиша") Уред за предаване на разстояние ръкописи, чертежи, планове и др. по жичен път.
телебино́кър (*теле-* и *бинокъл*) Би-

нокъл за наблюдение на много далечни разстояния.

телевизио́нен (от гр.-лат.) 1. Който се отнася до телевизия или е присъщ на нея. 2. Който се предава по телевизия; т е л е в и з и о н е н р е т р а н с л а т о р — приемно-предавателно устройство с малка мощност за излъчване сигнали, приети от телевизионен предавател или от друг ретранслатор, за да се разшири обслужваната зона; т е л е в и з и о н н а к а м е р а—електроннооптическо усртойство за преобразуване на оптическо изображение във видеосигнал и начално звено за предаване на телевизионно изображение.

телеви́зия (*теле-* и лат. visio „виждане") 1. Предаване и приемане на подвижни и неподвижни образи с помощта на електрически сигнали. 2. Учреждение, което осъществява такова предаване. 3. Сградата, в която се помещава такова учреждение.

телеви́зор (*теле-* и лат. visor) Радиотехническо устройство за непосредствено възпроизвеждане на образа и звука на телевизионни предавания; телевизионен приемник.

телего́ния (*теле-* и гр. gónos „поколение") *биол.* Влияние на бащин организъм върху следващите поколения на майката, създадени от други мъжки индивиди.

телегра́ма (*теле-* и гр. grámma „буква") 1. Съобщение по телеграф. 2. Специален лист с текст на такова съобщение.

телегра́ф (*теле-* и гр. gráphō „пиша") 1. Устройство за предаване и приемане на бързи съобщения на разстояние чрез сигнали с електрически ток. 2. Учреждение, където се приемат за изпращане или се получават изпратени по такова устройство различни съобщения. 3. Сграда, в която се помещава такова устройство и учреждение.

телегра́фен (от гр.) 1. Който се отнася до телеграф. 2. Подаден по телеграфа. 3. *прен.* Кратък, сбит и ясен (както при телеграма); т е л е г р а ф е н с т и л — пределно кратък начин на изразяване само с най-необходимите думи, както е в телеграмите; т е л е г р а ф н а а г е н ц и я — организация, която снабдява печата, радиото и телевизията с информация.

телеграфи́рам (от гр.) Изпращам известие по телеграф.

телеграфи́ст (фр. télégraphiste от гр.) Служещ в поща, който работи на телеграф.

телегра́фия (*теле-* и гр. gráphō „пиша") 1. Умение и техника за строеж на телеграфни апарати и съоръжения. 2. Съобщителна техника (умение) за бързо жично или безжично предаване и приемане на текстови съобщения на голямо разстояние чрез електрически условни сигнали.

телеки́но (*теле-* и *кино*) Предаване на кинофилм чрез телевизия.

те́лекс (англ. telex от гр.) Усъвършенствуван телеграфен апарат, който предава и записва предавания текст с букви като пишеща машина; ср. телетип.

телеме́трия (*теле-* и гр. metréō „меря") 1. Съвкупност от технически средства и методи за измерване от разстояние на различни физически, технически и други величини в промишлени, енергетични, транспортни и други уредби. 2. Дял от оптиката, който се занимава с уредите за измерване от разстояние на отдалечени предмети.

телеме́тър (*теле-* и гр. métron „мярка") 1. Уред за бързо определяне на разстоянието до видим предмет без непосредствено измерване и без изчисление; далекомер. 2. Инструмент, който показва върху цифреник разни електрически величини (напрежение, мощност и др.), измерени на известно разстояние от него.

телемеха́ника (*теле-* и *механика*) Област на науката и техниката, която обхваща теорията, принципите на построяването и техническите средства за автоматично предаване от разстояние на командите за управление и информацията за състоянието на обектите.

телеобекти́в (*теле-* и лат. obiectīvum)

Фотографски обектив, който дава възможност да се получи образ от голямо разстояние.

телеоза́вър (гр. téleios „завършен" и sáuros „гущер") Изкопаем морски крокодил с дълга муцуна, достигащ до 6 м.

телеологи́чен (от гр.) **1.** Който се отнася до телеологията. **2.** Целесъобразен, устремен към някаква цел, целеустремен.

телеоло́гия (гр. téleos „достигащ цел" и lógos „наука") Идеалистическо учение, според което развитието на света е резултат на целесъобразно действуващи сили, които насочват живота към определена крайна цел.

телепати́чен (*теле-* и гр. páthos „усещане") Който е свойствен на телепатията.

телепа́тия (*теле-* и гр. páthos „усещане") Недоказана и необяснена научно възможност за предаване на психични образи и преживявания от един субект на друг без непосредствено участие на сетивните органи и безсловесно, понякога от далечно разстояние.

телеско́п (*теле-* и гр. skopéō „гледам") **1.** Оптически уред за наблюдаване и фотографиране на отдалечени предмети, предимно на небесни тела; далекоглед. **2.** *зоол.* Вид риба с изпъкнали очи.

телеско́пен (от гр.) **1.** Който се отнася до телескоп или му е свойствен. **2.** Който може да се види само с телескоп. **3.** *прен.* Твърде малък, твърде далечен.

телеско́пия (*теле-* и гр. skopéō „гледам") Наблюдаване на небесните тела с помощта на телескоп.

телестереогра́ф (*теле-* и *стереограф*) Уред за предаване на разстояние на всякакви писани документи (писма, чертежи, рисунки и т. н.).

телестереоско́п (*теле-* и *стереоскоп*) Далекоглед, при който наблюдаваната местност се вижда релефна.

телести́х (гр. télos „край" и stíchos „стих") *литер.* Редица от стихове, на които последните букви образуват дума или изречение; ср. акростих.

телета́нк (*теле-* и *танк*) Танк, който се управлява от разстояние чрез радиовълни.

телети́п (англ. teletype от гр.) Телеграфен апарат за предаване и приемане от разстояние на текст чрез записване с букви, а не с Морзовата азбука; телекс.

телетипи́ст (от гр.) Лице, което работи с телетип.

телети́пия (*теле-* и гр. týpos „отпечатък") Предаване и приемане на текст от разстояние чрез телетип.

телефа́за (гр. télos „край" и *фаза*) *биол.* Последната фаза на непрякото разделяне на клетките, при което се образуват нови ядра.

телефо́н (*теле-* и гр. phōnḗ „звук") **1.** Устройство за предаване и приемане на говор от разстояние с помощта на система от електрически уреди и проводници. **2.** Апарат за говорене на разстояние.

телефо́нен (от гр.) Който е присъщ или принадлежи на телефон; т е л е ф о н н а с т а н ц и я — електромеханично устройство, с което се осъществява разговор между две лица на разстояние; сграда, в която се помещава такова устройство.

телефониза́ция (от гр.) Снабдяване с телефони, прокарване на телефони.

телефони́рам (от гр.) Съобщавам чрез телефон.

телефони́ст (от гр.) Служещ в телефонна станция или телефонна уредба към учреждение.

телефо́ния (от гр.) **1.** Техника, която се занимава с начините и средствата за предаване и приемане на говор на далечни разстояния по проводници чрез електричество. **2.** Техника за изработване на телефонни апарати.

телефоногра́ма (теле- и гр. phōnḗ „звук" и grámma „буква") **1.** Съобщение, което се предава по телефон; телеграма, предадена по телефон. **2.** Специален лист с такова съобщение.

телефо́то = телефотография.

телефотогра́фия (*теле-* и *фотография*) **1.** Фотографиране от далечно разстояние с помощта на телеобектив. **2.** Предаване на разстояние фотограф-

ски образи. 3. Получената по този начин снимка.

телефотометрия (*теле-, фото*графия и гр. metréō „меря") Метод за измерване на недостъпни местности с помощта на телефотография, за да бъдат нанесени на карта.

телецентър (*теле-* и *център*) Служба с необходимите сгради и технически уредби за телевизионно предаване.

телур (лат. tellus, ūris „земя") Химически елемент, знак Те, пореден номер 52, ат. тегло 127,60; кристално вещество със сребристобял цвят.

телуризъм (от лат. tellus, ūris „земя") Учение за влиянието на Земята върху характера на хората.

телурий (от лат. tellus, ūris „земя") *астр.* Уред за нагледно показване движението на Земята около Слънцето и на Луната около Земята, с който се обясняват затъмненията и лунните фази.

телуричен, телурически (от лат. tellus, ūris „земя") Земен.

телфер (англ. telpher) Уредба за вдигане и пренасяне на тежести на неголеми разстояния, която се състои от колца с вдигачка (лебедка, хаспел), движеща се по еднорелсов или по кабелен път.

телферист (от англ.) Лице, което работи на телфер.

теляк (тур. tellâk) Служител в баня, който изтрива къпещите се.

тема[1] (гр. théma) 1. Предмет на разискване, на изложение, на разговор или на съчинение. 2. Основна мисъл на писмено съчинение. 3. Задача, текст или въпрос за писмена разработка при изпит, конкурс и др. 4. *муз.* Основният мотив, който се разработва в едно музикално произведение. 5. *езиков.* Именна или глаголна основа.

тема[2] (гр. théma) Военно-административна област във Византия, въведена през VII в.

темане (тур. temennah от ар.) 1. Мохамедански поздрав с поклон и допиране на дясната ръка до челото, устата и гърдите. 2. *прен.* Угодничество.

тематика (гр. thematiká) Сбор, съвкупност от теми (1).

тематичен (гр. thematikós) 1. Който се отнася до тема; предметен. 2. Свойствен на тематиката. 3. *езиков.* Който образува основа, който има тема.

тембрология = темброфилия.

темброфил (фр. timbre „марка" и гр. philéō „обичам") Маркосъбирач, любител на марки, който събира марки за колекции.

темброфилия, тембрология (фр.-гр.) 1. Наука за марките, за тяхното разпознаване, качества и пр. 2. Събиране на марки; ср. филателия.

тембър (фр. timbre) Качество, по което могат да се различават еднакви по височина тонове, произведени от различни инструменти или гласове; отсянка, багра на звук или глас.

темел (тур. temel от гр. themélion) Основа на сграда.

темерут(ин) (тур. temerrüt от ар.) Инат; затворен човек.

Темида (гр. Themis, idos) 1. *мит.* Древногръцка богиня на правосъдието. 2. *прен.* Правосъдие, справедливост.

темляк (полс. temblak през рус.) Халка от ремък, понякога с пискюл, прикрепена към дръжка на сабя или шпага, в която се поставя ръката при нанасяне на удари.

темп (лат. tempus „време") Степен на скорост, бързина на движение.

темпера (ит. tempera) 1. Минерална боя за рисуване, смесена с жълтък от яйце, лепило или бързо съхнещо масло. 2. Картина с такава боя.

темперамент (лат. temperamentum) 1. Съвкупност от психическите особености на човека, които определят неговото поведение по отношение на външните впечатления и го представят като особен психически тип. 2. Степен на жизненост, на жизнена активност. 3. *прен.* Силна възбудимост, жизненост.

темпераментен (от лат.) 1. Който се отличава с жив темперамент; жизнен, жив. 2. Страстен.

температор (лат. temperātor през англ.) Уред за контролиране и диспечерско управление на производството; състои се от предавател в цеха и приемател в диспечерския пост.

температу́ра (лат. temperatūra) 1. Степен на нагряване, степен на топлина на едно тяло. 2. Степен на топлината на човешкото тяло като указател за състоянието на неговата здравословност.

темпера́ция (лат. temperatio) *муз.* Точно установяване на височината и броя на тоновете, които влизат в състава на дадена музикално-звукова система; европейската темперация разделя октавата на 12 полутона.

темпери́ран (от лат.) С установени по височина и брой тонове.

темплие́р = тамплиер.

те́мпло (ит. templo) Иконостас; рамка с икона.

те́мпо (ит. tempo) 1. Скоростта, с която се изпълняват музикалните произведения. 2. = темп.

темпора́лен[1] (лат. temporālis) Временен, преходен.

темпора́лен[2] (от лат. tempora „слепи очи“) *мед.* Слепоочен.

темя́н = тамян.

тен (фр. teint) Цвят на кожата, найчесто на лицето; цвят.

тена́кел (нем. Tenakel) *печ.* Поставка за закрепване на набраните страници върху печатарска каса.

тенденцио́зен (от лат. tendo „стремя се“) 1. Който съдържа определена цел, прокарващ тенденция. 2. Преднамерен, подчинен на определена идея. 3. Пристрастен, необективен.

те́нденция (лат. tendentia) 1. мисъл, идея, която е в основата на нещо и се внушава на други. 2. Стремеж, склонност към нещо. 3. Насока на развитие. 4. Еднostranчива насока, превзетост, умисъл, намерение.

те́ндер (англ. tender) 1. Вагон със специално устройство, в който има запас от въглища, вода и др. материали и който се прикачва направо към локомотива. 2. Едномачтова платноходка. 3. Макара за навиване на кабел или жица, като в същото време ги опъва.

те́нджера (тур. tencere) Дълбок съд, в който се вари ядене.

тене́зма (гр. ténesmos) *мед.* Болезнен напън при голяма или при малка нужда.

тенеке́ (тур. teneke) 1. Тънък метален лист. 2. Висок четвъртит съд от такъв лист; тенекия.

тенеки́я (тур. teneke) 1. = тенеке. 2. Стара мярка за вместимост, равна на около 16 л.

тензоме́трия (лат. tendo „опъвам“ и metréō „меря“) Метод за измерване на механични напрежения по предизвиканите от тях деформации на конструктивни части или образци.

тензоме́тър (лат. tendo „опъвам“ и гр. métron „мярка“) 1. Уред за измерване на деформацията, а оттам и на напрежението в натоварени машинни части или строителни елементи. 2. Уред за измерване на опъна на основната прежда при пренамотаването й.

те́нис (англ. tennis) Спортна игра с малки топки на специално игрище (корт), разделено с мрежа, през която се прехвърлят топките със специални хилки (ракети); играе се между двама души или две двойки.

те́ния (гр. tainía) Паразитен плосък членест червей, който живее в тънките черва на човека и гръбначните животни.

тено́р (ит. tenore от лат.) 1. Висок мъжки певчески глас; л и р и ч е н т е н о р — характеризира се с лекота, подвижност, мека звучност и приятен тембър; д р а м а т и ч е н т е н о р — силен, плътен, широк в целия си обем глас, който често се смесва с баритон; с п и н т о в или л и р и к о - д р а м а т и ч е н т е н о р — глас, който по звучимост е среден между лиричен и драматичен. 2. Певец с такъв глас. 3. Партията на високите мъжки гласове в хор. 4. Меден духов инструмент с приблизително такъв звук по регистъра на оркестровите инструменти.

теното́мия (гр. ténōn „жила“ и tomḗ „рязане“) *мед.* Хирургическо прерязване на сухожилия.

те́нта (англ. tent) 1. Платнен навес за защита от слънце и дъжд (на палуба на кораб, на морски бряг и т. н.). 2. Място на палуба под такъв навес.

теоброми́н (кит. te „чай“ и *бром*) Алкалоид, който се съдържа в какаото,

чайните листа и др.; употребява се като мочегонно лекарство.

теого́ния (гр. theogonía) 1. Родословие на божества. 2. Митове за божествата в една религия. 3. Прочута поема на Хезиод (VIII в. пр. н. е.), в която е описано родословието на гръцките богове.

теодике́я, теодице́я (гр. theós „бог" и díkē „справедливост") 1. Религиозна и философска теория, създадена от Лайбниц (1646—1716 г.), която се старае да оправдае и примири съществуването на зло и несправедливост в света с учението за всеблагост и всемогъщество, приписвани на бога. 2. Метафизическо учение за съществуването на бога и неговите атрибути.

теодоли́т (нем. Theodolit от ар.) Преносим инструмент за измерване хоризонтални и вертикални ъгли, използуван в геодезията, маркшайдерството, астрономията и другаде.

теокра́т (фр. théocrate от гр.) Привърженик на теокрация.

теократи́чен (гр. theokratikós) Който принадлежи или се отнася към теокрацията.

теокра́ция (гр. théos „бог" и krátos „власт") 1. Форма на управление, при която политическата власт принадлежи на духовните лица. 2. Държава с такова управление (Ватиканът).

теола́трия (гр. theós „бог" и latréia „почитане") Богопочитане.

теоло́г (гр. theológos) Богослов.

теоло́гия (гр. theología) Богословие.

теома́ния (гр. theós „бог" и manía „лудост") Лудост на религиозна почва.

теома́нтия (гр. theós „бог" и mantéia „предсказване") Шарлатанско предсказване на бъдещето по „внушение" от бога.

теоре́ма (гр. theṓrēma) Математическа истина, научно положение, което може да се докаже.

теоретизи́рам (от гр.) 1. Занимавам се с теоретически въпроси. 2. Разсъждавам отвлечено; умувам.

теорети́к (гр. theōrētikós) 1. Лице, което разработва теоретични въпроси в дадена област на знанието и знае принципите и правилата на дадена наука. 2. Лице, което е далеч от практиката, а повечето разсъждава по отвлечени въпроси.

теорети́чен, теорети́чески (гр. theōrētikós) 1. Съгласен с теорията, основан върху теорията. 2. Който разглежда теорията на известна наука. 3. Далечен, чужд на практиката, отвлечен, абстрактен.

тео́рия (гр. theōría „наблюдение", „изследване") 1. Систематизирано и обобщено знание за съществени особености на обектите; систематизирано обяснение. 2. Логическо обобщение на обществената практика, на обществения опит. 3. Система от основни възгледи, от ръководни идеи и положения в един или друг отрасъл на човешкото познание. 4. Съвкупност от правила, които се прилагат при изучаването или преподаването на известни знания и сръчности. 5. Схващане, обяснение.

теосо́ф (гр. theósophos) Последовател на теософията.

теосо́фски (от гр.) 1. Който се отнася към теософията или е свойствен на теософията. 2. Мистичен.

теосо́фия (гр. theós „бог" и sophía „мъдрост") 1. Религиозно мистично учение, което признава вечното съществуване и прераждане на душите и приема, че по мистичен път може да се влезе в общение с тайни и свръхестествени сили, които откриват истината на избрани лица. 2. *прен.* Мистицизъм; ср. спиритизъм.

теофа́ния (гр. theophánia) *църк.* Богоявление.

теофо́бия (гр. theós „бог" и phóbos „страх") Болезнен страх от бога.

тепе́ (тур. tepe) Връх, могила, хълм.

тепегьо́з (тур. tepegöz) Безочлив, безсрамен.

тепси́я (тур. tepsi) Голям плитък и кръгъл съд, който служи за печене на хляб, баница и др.

терако́та (ит. terra cotta) 1. Изпечена глина или пластична маса, съставена от ситен пясък, смлени чирепи и др., с жълт или кафявочервен цвят; служи за изработване на съдове, пред-

мети за украса и строителни блокове. **2.** Изделие от такава глина (непокрита с глеч).

терапéвт (гр. therapéutēs) Лекар—специалист по вътрешни болести.

терапéвтика (гр. therapeutiké) **1.** Дял от медицината, който се занимава с лекуването на вътрешните болести чрез лекарства, диета, климат, без хирургическа намеса. **2.** Дял от медицината, който се занимава с признаците и лекуването на вътрешните болести. **3.** Част от болнично помещение за лекуване без хирургическа намеса.

терапевтѝчен (гр. therapeutikós) Който се отнася до терапевтика и терапия; лечебен.

терáпия (гр. therapéia) **1.**Дял от медицината, който се занимава с вътрешните болести и тяхното лекуване; терапевтика. **2.** Съвкупност от средства за лекуване на една болест. **3.** Лечебно заведение за вътрешни болести.

терáриум (от лат. terra „земя“) Специално обзаведено помещение или сандък, витрина и др. за отглеждане предимно на земноводни и влечуги.

терáса (фр. terrasse) **1.** Издигната площадка. **2.** Равен покрив на къща. **3.** Издигната покрита пристройка към къща, но без стени; широк балкон с покрив, веранда. **4.** Хоризонтална или леко наклонена площадка, над и под която са разположени във вид на стъпала други такива площадки или пък е заградена от едната или двете страни със стръмен склон.

терасѝрам (от фр.) Правя хоризонтални площадки по силно наклонена земна повърхност за засаждане по тях на храсти, дървета и др.

тератолóгия (гр. téras, atos „урод“ и lógos „наука“) **1.** Дял от медицината, зоологията и ботаниката, който изучава отклоненията от нормалното развитие на организмите — аномалиите и уродствата при човека, животните и растенията. **2.** Стил в средновековното графическо изкуство (при орнаменти, инициали и др.), който се отличава с причудливи фигури на зверове.

тéрбий (от собс.) Рядък метал, химически елемент, знак Tb, пореден номер 65, ат. тегло 158,924, без особено практическо значение.

тергáл (фр. tergal) Висококачествен плат за дрехи от изкуствени синтетични влакна.

терджумáн(ин) (тур. tercümen от ар.) *остар.* Преводач, драгоманин.

терезѝя (тур. terazi от перс.) **1.** Везни, теглилка. **2.** Зидарски инструмент за измерване хоризонтално положение.

терекѝя (тур. tereke) Човек, който е пристрастен към нещо (пиене, пушене, кафе и др.).

терéн (фр. terrain от лат. terrēnum „земя“) **1.** Земя, почва на местност. **2.** Външен вид на местност. **3.** Определена площ земя; парцел.

терешé (тур. teressuh от ар.) Растително масло, добивано от индрише, което наподобява розовото масло.

терзѝя (тур. terzi) Шивач.

териéр (фр. terrier) Порода ловджийско куче, което изкарва дребните животни от дупките им.

терилéн (изк.) Техническо название на изкуствена полиестерна смола, която по свойства и употреба е подобна на найлона и капрона.

териодóнт (гр. thērίon „животно“ и odoús, óntos „зъб“) Изкопаемо влечуго със зъби.

териолóгия (гр. thērίon „животно“ и lógos „наука“) Дял от зоологията, който изучава бозайниците.

териториáлен (лат. territoriālis) Който се отнася до определена земя, до територия.

тери̇тóрия (лат. territorium) **1.** Земно пространство с определени граници, към което се включват вътрешните води, а също понякога и крайбрежните. **2.** Област без права на щат (в САЩ).

терк (тур. terk от ар.) Образец, модел, кройка.

терлѝк (тур. terlik) Домашна обувка от дебел плат.

терм (гр. thermós „топъл“) Практическа единица за количество топлина, равна на 25 милиона и 200 хиляди малки калории.

термáлен (лат. thermālis от гр.) **1.** То-

пъл, горещ. 2. Който се отнася до топли води или до минерални бани.

те́рми, *ед. ч.* **терма** (лат. thermae от гр.) 1. Топли минерални извори, горещи подземни води. 2. Великолепни бани в древния Рим, които имали по няколко отдела.

термидо́р (фр. thermidor от гр. thérmē „горещина") 1. Единадесетият месец (от 19—20 юли до 17—18 август) на френския революционен календар, въведен през 1793 г. 2. Буржоазен контрареволюционен преврат във Франция на 9 термидор 1794 г., който прекратил диктатурата на якобинците, свалил Робеспиер и установил господството на едрата буржоазия.

те́рмин (лат. terminus „граница") 1. Дума или словосъчетание, употребявани в някоя област на науката, техниката и изкуството като наименование на предмет, явление, свойство, процес или отношение. 2. В логиката — съставен елемент на съждението. 3. В древния Рим — бог на междите, почитан най-често във форма на синорен камък.

термина́лен (лат. terminālis) Краен, граничен; ограничаващ.

термина́тор (от лат. termino „ограничавам") *астр.* Границата между светлината и сянката на повърхността на небесно тяло.

терминоло́гия (лат. terminus и гр. lógos „наука") Съвкупност от всички термини, които се употребяват в някоя наука, изкуство, занаят и пр.

терми́стор (*терм-* и англ. resistor „съпротивление") Електрическо съпротивление (реостат) от полупроводящ материал, чиято електропроводност се изменя рязко с температурата.

терми́т[1] (лат. termes, itis) Насекомо, подобно на мравка, което живее в топлите страни и причинява много вреди на човека.

терми́т[2] (гр. thérmē „горещина") Смес от алуминиев прах и железен или друг окис, която при горене дава много висока температура (до 3500°) и се употребява в техниката при обработката на желязо и др.

терми́тен (от лат.) Направен чрез термит[2]

терми́чен (гр. thermikós) Който се отнася до топлината; топлинен; т е р м и ч н о р е л е — реле в автоматично устройство, което реагира на изменението на топлинни величини (температура, топлинен поток и др.).

термо- (гр. thermós „топъл") В сложни думи означава отношение към т о п л и н а или към т е м п е р а т у р а.

термобароме́тър (*термо-* и *барометър*) = хипсометър.

термобате́рия (*термо-* и *батерия*) 1. Уредба от последователно и паралелно свързани термоелементи за превръщане на топлинната енергия в електрическа. 2. Последователно съединени термоелементи за увеличаване на електродвижеща сила; използува се за измерване на твърде малки загрявания.

термогра́ф (*термо-* и гр. gráphō „пиша") Уред за непрекъснато автоматично записване на измененията на температурата на въздуха, водата или друга среда; самопишещ термометър.

термодина́мика (*термо-* и *динамика*) Дял от физиката, който изучава законите на топлинните процеси и на превръщането на топлината в други видове енергия.

термоелектри́чество (*термо-* и *електричество*) Съвкупност от явления, свързани с превръщането на топлината в електрическа енергия и обратно.

термоелектро́ни (*термо-* и *електрони*) Електрони, които се излъчват от силно нагрети метални тела.

термоелеме́нт (*термо-* и *елемент*) Свързани в затворена верига два разнородни проводника или полупроводника.

термози́т (от гр.) Изкуствен материал, който се получава от течна сгурия от високи пещи, изстудена с малко вода или водни пари; употребява се в бетонни конструкции.

термоизолацио́нен (*термо-* и *изолационен*) Който не пропуска топлината.

термоизола́ция (*термо-* и *изолация*)

Покриване на повърхност с непропускащи топлината (топлоизолационни) материали.

термокáмера *(термо-* и *камера)* Изпитателно съоръжение, в резервоара на което температурата на въздуха може да се изменя според установения режим на опита.

термолабилен (*термо-* и лат. labilis „подвижен") Неустойчив на топлината.

термолáмпа *(термо-* и *лампа)* Лампа, която същевременно и отоплява.

термолóгия *(термо-* и гр. lógos „наука") Дял от физиката за топлината.

термомéтрия (*термо-* и гр. metréō „меря") Дял от физиката, който изучава методите за измерване на температурите и за употребяваните уреди за тази цел.

термомéтър (*термо-* и гр. métron „мярка") Уред за измерване на температурата; топломер.

термометрогрáф (*термо-* и гр. métron „мярка" и gráphō „пиша") Уред, който измерва и записва топлината.

термопóмпа *(термо-* и *помпа)* Машина, която отнема топлина от тяло или предава топлина на друго тяло; употребява се в хладилното дело и в отоплителните инсталации.

терморегулáтор (*термо-* и лат. regulātor) Устройство за автоматично поддържане на определена температура или за автоматично изменяне на температурата по определен начин.

терморегулáция *(термо-* и *регулация)* Способност на някои топлокръвни животни да поддържат температурата на тялото си на сравнително еднаква височина.

тéрмос (гр. thermós „топъл") Съд който запазва дълго време топлината на поставената в него течност или храна, благодарение на двойно амалгамираните стени с безвъздушно пространство между тях.

термосифóн *(термо-* и *сифон)* Уредба за циркулация на течност по тръби, чието действие се основава на различната гъстота на течността при различни температури; течността се движи без помпа; употребява се и при някои двигатели с вътрешно горене за охлаждане.

термоскóп (*термо-* и гр. skopéō „гледам") Уред за наблюдаване на разлика в температурата без точното ѝ определяне (най-често за определяне разликата на температурата между два въздушни пласта).

термостáт (*термо-* и гр. statós „стоящ") 1. Апарат, в който се поддържа постоянна температура чрез автоматични регулатори, напр. инкубатор. 2. Терморегулатор за поддържане на постоянна температура в нагревателни или хладилни устройства. 3. Баня, която има постоянна температура. 4. Уред, който ускорява загряването на двигател на автомобил след първоначалното му пускане в ход и регулира циркулацията на водата в зависимост от температурата ѝ с цел да се поддържа нормален топлинен режим.

термосфéра *(термо-* и *сфера)* Слой от земната атмосфера — над 80 км, в който температурата се увеличава непрекъснато с увеличаване на височината (на 200 км температурата е 200—250°).

термотерáпия (*термо-* и гр. therapéia „лекуване") Лекуване чрез топлина.

термóтика (гр. thermotiké) = термология.

термофи́зика *(термо-* и *физика)* Дял от физиката, който изучава топлината и топлинните явления.

термофи́л (*термо-* и гр. philéō „обичам") Животински или растителен организъм, който живее при високи температури.

термофóр (*термо-* и гр. phérō „нося") 1. Гумен или метален съд, който се пълни с гореща вода и служи за загряване; грейка. 2. Електрическа грейка във вид на плоска възглавница.

термофосфáт *(термо-* и *фосфат)* Изкуствен фосфорен тор.

термохидрогрáф (*термо-* и гр. hýdōr „вода" и gráphō „пиша") Метеорологичен уред за непрекъснато измерване на температурата и относителната влажност на въздуха.

термохи́мия (*термо-* и *химия*) Дял от химията, който изучава топлинните явления във връзка с химическите реакции.

термоя́дрена реа́кция (гр.-лат.) Реакция, която става при сблъскване на леки ядра от газова среда, нагорещена до свръхвисока температура (няколко десетки и стотици милиона градуса).

теро́р (лат. terror „ужас") **1.** Страх, ужас, предизвикан от заплашителни и жестоки мерки на властта или на частни лица. **2.** *прен.* Управление, което си служи с насилие (времето от 1793—1794 г. във Франция — якобинската разправа с контрареволюционерите); политика на заплаха, подтискане на класовите и политическите противници с насилствени мерки.

терори́зирам (от лат.) Служа си с насилие, заплашвам, измъчвам физически, внасям ужас.

терори́зъм (фр. terrorisme от лат.) **1.** Прилагане на терор. **2.** Дейност на терорист.

терори́ст (фр. terroriste от лат.) Участник в терористичен акт; лице, което си служи с терор.

терори́стичен (от лат.) **1.** Заплашителен, внушаващ страх. **2.** Свойствен на терор.

терпе́н (от гр. terébinthos) Въглеводород, добиван от смолата на иглолистните дървета и от някои други растения във вид на безцветна течност.

терпенти́н (гр. terébinthos) **1.** Прозрачен, жълтеникав и гъст смолист сок от хвойновите дървета; иглолистна смола. **2.** Търговско наименование на терпентиновото масло и на лаковия бензин.

терсене́ (тур. tersine) Опак, неразбран.

терти́п (тур. tertip от ар.) Ред; наредба, план, начин.

те́рца (ит. terza от лат. tertia) **1.** *муз.* Интервал от три степени. **2.** Третата степен на диатоничната гама. **3.** *мат.* Една шестдесета част от секундата. **4.** *печ.* Размер на печатарски букви от 16 пункта (6 мм). **5.** При игра на карти — три последователни карти от един цвят (напр. дама, вале, десетка спатия).

терце́т (ит. terzetto) **1.** *муз.* Произведение за трима певци или три инструмента. **2.** *литер.* Строфа от три стиха.

терциа́рен (лат. tertiarius) Третичен.

терцие́р (от лат. tertius „трети") Геологическа епоха, началният период на неозойската ера, през която са се появили широколистните дървета и бозайниците.

терци́на (ит. terzina) *литер.* **1.** Тристишна строфа с верижно кръстосана рима. **2.** Стихотворение с такива строфи.

те́рция = терца.

теситу́ра (ит. tessitura) *муз.* Разположение на звуковете на музикално произведение по отношение на диапазона на глас или инструмент.

тескере́[1] (тур. tezkere от ар.) Паспорт, лична карта или пътен лист за свободно пътуване в Османската империя.

тескере́[2] (тур. teskere от перс.) Носилка, тарга.

теслимя́вам (тур. teslim etmek) Предавам.

тест (англ. test „изпитване") **1.** Психологическо изпитване за определена способност (памет, наблюдателност и др.). **2.** Задача за такова изпитване.

тестаме́нт (лат. testamentum) *юр.* Завещание, завет.

тесте́ (тур. deste от перс.) Дузина или комплект от определен брой еднакви предмети, напр. карти за игра 52, 32 или 24.

тести́кул (лат. testiculus) *анат.* Семенна жлеза у мъжете; тестис.

тестимониа́лен (лат. testimoniālis) Свидетелски.

тестимо́ниум (лат. testimonium) Свидетелство.

те́стис (лат. testis) *анат.* Семенна жлеза у човека и гръбначните животни; мъдо.

тета́ния (от гр. tetanós „напрежение") Болест, която се причинява от нарушение на обмяната на веществата, придружена със силна нервна въз-

будимост и гърчове в мускулите на крайниците.

те́танус (гр. tetanós „напрежение", лат. tetanus) Заразна болест, която се причинява от бацил, образуващ силна отрова в нервната система; заразяването става при замърсяване на рани със земя, животински изпражнения и др.

тет-а-те́т (фр. tête-à-tête) Разговор между двама насаме.

тетраго́н (гр. tetrágōnon) Четириъгълник.

тетрагона́лен (от гр.) Четириъгълен.

тетрадакти́лен (гр. tetradáktylos) Четирипръстен, с четири пръста.

тетраедри́т (гр. téttara „четири", hédra „основа" и éidos „вид") Сива медна руда, която често съдържа и други метали (цинк, сребро, желязо, живак и др.).

тетрае́дър (гр. téttara „четири" и hédra „основа") Четиристен с триъгълни стени, напр. триъгълна пирамида.

тетрало́гия (гр. tetralogía) *литер.* 1. Четири произведения, които представят едно цяло. 2. Драматическо произведение от три трагедии и сатирна игра, представяни заедно.

тетраме́тър (гр. tetrámetron) Стих от четири стъпки.

тетрапо́д (гр. tetrápous, podos) Четириного животно.

тетра́рх (гр. tetrárchōn) В древна Гърция и Рим — един от четиримата управители, съуправител в тетрархия.

тетра́рхия (гр. tetrarchía) 1. Поделение на гръцката фаланга. 2. Провинция, разделена на четири административни и военни единици. 4. Четиривластие, управление на четирима.

тетрахлормета́н (от гр.) Безцветна негорлива течност с неприятно сладникав мирис; използува се като разтворител на масла, смоли и каучук, в текстилната промишленост, при химическо чистене и др.

тетрахо́рд (гр. tetráchordos) 1. *муз.* Звукоред от четири степени в границите на кварта. 2. Лира с четири струни (у древните народи).

тетро́д (от гр.) Електронна лампа с четири електрода (катод, контролна решетка, екран и анод), употребявана при радиоприемници за усилване на звука.

теу́рг (гр. theourgós) Вълшебник, чародей, магьосник.

теу́ргия (гр. theourgía) Магьосничество, според което се смятало, че е възможно да бъдат подчинявани духове и богове и да се променя ходът на събитията.

тефери́ч (тур. teferrüç от ар.) Разходка с гощавка сред природата.

тефте́р (тур. tefter от гр. diphthéra) Сметководна книга.

техна́ (тур. tenha) Място, където няма много хора; спокойствие.

техни́к (гр. technikós) 1. Лице, което се занимава с техника. 2. Лице с техническо образование. 3. Следващ в техническо средно или висше училище. 4. *прен.* Човек с голяма сръчност в някое изкуство или занаят.

те́хника (гр. techniké) 1. Средствата на труда и процесите на въздействието им върху предметите на труда. 2. Съвкупност от начини и средства за получаване най-добри резултати при най-малка загуба на труд. 3. Съвкупност от правила и начини за постъпване в някоя работа, занаят или изкуство. 4. Сбор от усвоени знания и сръчности, необходими за усъвършенствуване на всяко изкуство. 5. Процес на производство. 6. Съвкупност от машини, механизми, оръдия, уредби. 7. Висше училище за технически науки; политехника.

те́хникум (к. лат. technicum от гр.) Средно професионално учебно заведение, в което се подготвят средни специалисти за различните отрасли на народното стопанство.

техни́чен (от гр.) Сръчен, умел.

техни́чески (гр. technikós) 1. Който е свойствен или принадлежи на техника. 2. Който подлежи да се използува като суровина в промишлеността (ленът е техническо растение); *технически термин* — специален израз или дума, свойствена на някой клон на науката, област на труд, професия или занаят; *технически култури* — група растения, които се използуват като суро-

вина в захарната, текстилната, консервната и др. промишлености (захарно цвекло, лен, коноп, мак, сусам, слънчоглед).

технокрáт (гр. téchnē „умение" и kratéō „управлявам") Лице, което притежава техническа компетентност, но се стреми да играе ръководна роля и в други обществени сектори, в които не е специалист.

технокрáция (гр. téchnē и kratéō „владея") 1. Общество, в което господствуваща роля има техниката. 2. Буржоазна социологическа теория, която фетишизира ролята на техниката и техническата интелигенция в съвременния обществен живот.

технолóг (гр. technológos) Специалист по технология.

технологи́чески (от гр.) Който се отнася до технологията.

технолóгия (гр. technológía) 1. Приложна наука за различните физически, химически и др. способи за преработка или обработка на суровини, полуфабрикати, изделия, за оръдията и средствата на тая обработка, за необходимата енергия, за човешката работна сила и др. 2. Съвкупност от последователните работни операции и манипулации на един производствен процес и указанията за начините и средствата за извършването им.

тиáда (гр. thyás, ádos) Вакханка.

тиáра (гр. tiárā) 1. Корона. 2. Папската корона на три етажа за тържествени случаи (етажите символизират папската власт на три континента — Европа, Азия и Африка, до откриването на Новия свят).

ти́бия (лат. tibia „свирка") 1. *анат.* Кост на крак, свирка. 2. *муз.* У древните римляни — вид флейта, която у древните гърци се наричала авлос.

ти́гла, ти́гел (нем. Tiegel) 1. Съд от огнеупорен материал за разтопяване на метали; пота. 2. *печ.* Приспособление на печатарска машина, което притиска листа към печатната форма, особено на американка. 3. Малък чашкообразен съд от порцелан, кварц и друг материал, който се употребява при лабораторни работи за изгаряне, стапяне или изпичане при високи температури.

ти́гър (гр. tígris) Хищен бозайник от семейството на котките; напада едри бозайници, домашни животни и понякога и човека.

тик[1] (фр. tic) *мед.* Нервна болест, заболяване на нервната система, при която стават несъзнателни свивания на известни мускули, най-често лицевите.

тик[2] (хол. tijk) Плътна ленена или памучна материя, която се употребява за покриване на мебели и подобни.

тик[3] (англ. tick) *бот.* Високо дърво, което расте в Индия; употребява се в корабостроителството.

ти́кер (англ. ticker) Механически токопрекъсвач, използуван в радиотехниката.

ти́лда (исп. tilde) Печатарски и правописен знак във вид на легнало s (~), който означава повторение на дума или част от дума; във фонетическата транскрипция се поставя над гласните, които се произнасят с носов резонанс.

тим (англ. team) *сп.* Отбор, група играчи.

тимáр[1] (тур. timar) 1. Чесане и почистване на кон. 2. *прен.* Бой.

тимáр[2] (тур. timar) Феодално владение в Османската империя с годишен доход до 20 000 акчета; лен, феодално владение.

ти́мберс (от англ. timber) 1. Дялана специална греда, която се употребява при корабостроенето. 2. Греда от иглолистни дървета, която има специални размери.

тимиáн (гр. thymíama) 1. Тамян. 2. Вид храстовидно растение, от листата на което се получава етерно масло, употребявано при производството на тоалетен сапун.

тимóл (от гр.) Ароматно вещество, което се получава от някои етерни масла и се употребява като дезинфекционно и противогнилостно средство.

тимпáн (гр. týmpanon) 1. Старинен музикален инструмент като тъпан. 2. Съвременен ударен музикален инструмент с определен тон; предста-

влява меден казан, върху отвора на който е опъната кожа, върху която се удря с палки. 3. *арх.* Площадка на фронтон, върху която има живопис или скулптурни изображения.

тимпанит (от гр. týmpanon „тъпан") *мед.* Бързо и силно подуване на корема у животни поради ядене на големи количества сочна трева (фий, уров и др.).

тинктура (лат. tinctūra) Настойка (разтвор) от лекарствено вещество във вода, спирт или етер.

тинол (англ. tin „калай" и лат. oleum „масло") Паста от калаено-оловен припой на прах с други добавки, които се използува при запояване.

тинта (ит. tinta) Багра, отсянка с боя.

тиокол (от гр. théion „сяра") 1. Бял прах, препарат на креозота; служи като лекарство срещу бронхит и белодробна туберкулоза. 2. Вид синтетичен каучук, който притежава голяма устойчивост срещу всички разтворители, но по еластичност отстъпва на естествения каучук.

тип (гр. týpos „отпечатък") 1. Образец, модел, форма на нещо. 2. Вид, основен вид. 3. *литер.* Обобщен образ, който съдържа характерните черти на определена група хора. 4. *прен.* Оригинален човек, своеобразен, странен човек. 5. *прен.* Долен човек, подлец, нахалник.

типаж (от фр.) Съществуващи или произвеждани типове машини; вид, тип.

типизация (от гр.) 1. Свеждане на разнообразните типове от изделия, машини, съоръжения, инсталации, сгради и др. подобни към неголям брой от типови образци с определени размери, форми и качества. 2. Основен метод в реалистичната литература и изкуство, при който се създават образи, отразяващи правдиво типичните явления в обективната действителност. 3. Рационализация в стопанската дейност на група еднородни предприятия, при която всяко едно от тях остава да произвежда едно или ограничен брой произведения от определен тип.

типизирам (от гр.) 1. Провеждам типизация, уеднаквявам. 2. Пресъздавам в типични образи действителността. 3. Разпределям по образци.

типик, типикон (гр. typikón) Църковен устав.

типичен (гр. typikós) Характерен, свойствен на определен тип.

типов (от гр.) Направен според един образец; еднообразен, стандартен.

типограф (гр. týpos „отпечатък" и гр. gráphō „пиша") 1. Печатар. 2. *остар.* Притежател на печатница. 3. Вид наборна машина, която отлива на един път по цял ред.

типография (гр. typographía) 1. Печатарско изкуство. 2. Печатница.

типографски (гр. typographikós) Печатарски.

типолитография (гр. týpos „отпечатък", líthos „камък" и grápho „пиша") Литография.

типология (гр. týpos „образец" и lógos „наука") Научна систематизация на предмети или явления по общност на признаци; т и п о л о г и я н а е з и ц и т е — класифициране на езиците според граматическия им строеж: коренни, аглутиниращи, флексивни и полисинтетични езици; т и п о л о г и я н а г о р а т а — клон от лесознанието, който изучава закономерностите, определящи състава, растежа, производителността и други природни свойства на горите.

типометър (гр. týpos „отпечатък" и métron „мярка") 1. Линийка за измерване кегела на буквите и набраните редове при печатен набор. 2. Мярка за проверяване на размери при изработване на еднакви предмети.

тир (фр. tir) Място за стрелба в цел; стрелбище.

тирада (фр. tirade) 1. Дълго словоизлияние, цялостен откъс от реч, монолог или реплика на артист в повишен тон. 2. *литер.* Завършен откъс в стихотворение или поема, който не се дели на строфи.

тираж (фр. tirage) 1. Теглене на лотария. 2. Изтегляне по жребие на част от ценни книжа за изплащане

на печалби от държавен заем. **3.** Изплащане на изтеглените печалби. **4.** Броят на отпечатаните екземпляри от книга, списание, вестник и пр. при едно издание. **5.** Всяко едно минаване на лист през печатарска машина при многоцветен печат.

тиранизи́рам (от гр.) Измъчвам, изтезавам, угнетявам.

тира́н(ин) (гр. týrranos) **1.** Узурпатор на върховна власт (в древна Гърция). **2.** Жесток управител, който си служи с произвол и насилие. **3.** *прен.* Мъчител, потисник, деспот.

тирани́чен, тирани́чески, тира́нски (от гр.) Деспотичен, жесток.

тирани́я (гр. tyrranía) **1.** В древна Гърция — едноличнo управление, установено чрез насилствено заграбване на властта; управление на тиран. **2.** Държава с такова управление. **3.** *прен.* Насилничество, деспотизъм, жестоко управление; гнет, жестокост.

тира́нти (ит. tirante от tirare „тегля“) Презрамки.

тиратро́н (изк.) Вид триелектродна лампа, напълнена с разреден газ.

тирбушо́н (фр. tire-bouchon) Уред за вадене запушалки от шишета; отпушалка.

тире́[1] (фр. tiret) Малка чертица (—) като препинателен знак, по-голяма от дефис (-).

тире́[2] (от фр.) Памучни конци за бродерия или ръчно плетиво.

тиреоиде́я (от гр.) *анат.* Щитовидна жлеза.

тиро́иден (гр. thyreoeidḗs) Щитовиден.

тирокси́н (гр. thyreós „щит“ и oxýs „кисел“) Хормон от щитовидната жлеза, който има значение за правилната обмяна на веществата в организма, стимулира растенето и диференцирането на тъканите; получава се и по изкуствен начин.

тирс (гр. thýrsos) Пръчка, жезъл на Бакх, украсен на върха с борова шишарка, бръшлян или лозови листа.

тис (от лат.) Вечнозелено иглолистно дърво с твърда дървесина, което расте в южни страни; среща се и като храст.

тита́н[1] (гр. Titán) **1.** *мит.* Силно и голямо на ръст божество, син на Уран и Гея; титаните били победени от Зевс и хвърлени в тартара. **2.** Потомък на титан, титанид. **3.** *прен.* Човек, който се отличава с необикновен ум, дарба и талант; великан, гигант.

тита́н[2] (гр. Titán) Химически елемент, знак Ti, пореден номер 22, ат. тегло 47,90; сребристобял метал.

титани́т (от гр.) Медножълт до кафяв минерал от групата на силикатите; суровина за добиване на титан[2].

тита́нски, титани́чески (гр. titānikós) **1.** Свойствен на титан[1]. **2.** *прен.* Превъзхождащ човешките възможности; преголям, огромен, колосален, величав.

тита́нов (от гр.) Свойствен на метала титан, направен от метала титан.

титаномагнети́т (от гр.) Желязна руда, която съдържа метала титан.

титаноте́рий (гр. Titán и thḗrion „животно“) Изкопаем огромен бозайник с малък главен мозък и два успоредни рога на носа.

ти́тла (лат. titulus от гр. títlos) **1.** Почетно родово звание (барон, граф и др.) или звание, давано за научна дейност и заслуга (магистър, кандидат, доктор) или в други случаи (хаджия). **2.** *грам.* Знак върху букви или думи през средните векове за съкращения от различен вид (титли има и в старобългарски език).

ти́три (фр. titres) Банкови ценни книжа.

титри́рам, титру́вам (от фр. titrer) **1.** Определям титъра на нещо. **2.** Изчислявам титър на разтвор.

ти́тул (лат. titulus) **1.** Началната (първата) страница на книга, на която е написано името на автора, заглавието, издателството, годината и мястото на издаването; заглавна страница, титулна страница. **2.** Титла.

титули́рам, титулу́вам (от лат.) **1.** Обръщам се към някого, като назовавам титлата му. **2.** Поставям заглавие.

титуля́р (лат. titulāris) Служител, който заема длъжност със съответното звание, редовен началник или ръководител на дадена служба.

титуля́рен (лат. titulāris) Редовен, заемащ длъжност със съответната титла.

ти́тър (фр. titre) **1.** Надпис върху ки-

нолента, който пояснява съдържанието или предава разговора на филма. 2. Мярка за определяне тънкостта на влакна или прежди от естествена или изкуствена коприна, изразена чрез тегло за определено количество. 3. Съдържанието на вещество в определено количество разтвор (1 см^3, 1 литър и др.). 4. Документ, акт за известно право.

тиф (гр. týphos „вцепеняване") *мед.* Название на редица остри заразни заболявания, придружени с треска и замъгляване на съзнанието.

ти́фдрук (нем. Tiefdruck) *печ.* Дълбок печат.

тифли́т (гр. typhlós „сляп") *мед.* Възпаление на сляпото черво.

тифлогра́ф (гр. typhlós „сляп" и gráphō „пиша") Уред, с който могат да пишат слепите.

тифлопедаго́г (гр. typhlós „сляп" и *педагог*) Специалист по тифлопедагогика.

тифлопедаго́гика (гр. typhlós „сляп" и *педагогика*) Дял от педагогиката, който разработва въпросите за обучението, образованието и възпитанието на слепи и слабо виждащи лица.

тифо́зен (от гр. týphos) 1. Присъщ на тиф, който се отнася до лекуването на тиф, предназначен за болни от тиф. 2. Болен от тиф.

тифо́йд (гр. týphos и éidos „вид") *мед.* Лека форма на коремен тиф.

Тифо́н¹ (гр. typhôn) 1. У древните гърци — митично стоглаво огнедишащо чудовище, победено от Зевс и притиснато с планината Етна на остров Сицилия; според митологията изригването на вулкана били огнените пламъци на това чудовище. 2. Буря, силен вятър; ср. тайфун.

тифо́н² (от собс.) Уред на фар за предаване на звукови сигнали при мъгла (по името на град).

ти́фус=тиф.

тихи́зъм (гр. týchē „съдба") Вярване във всесилието на съдбата, на случайността.

тме́зис (гр. tmêsis „разсичане") *езиков.* Разделяне на сложна дума на съставните ѝ части (в старогръцки, немски и др.).

то (яп.) Японска мярка за течни тела, равна на 18,4 л.

тоале́т (фр. toilette) 1. Облекло, премяна (най-често за жени). 2. Принадлежности за поддържане в ред и чистота на лицето и ръцете. 3. Приготвяне на външния вид; миене, обличане и приготвяне на фризурата. 4. *прен.* Заход, клозет.

тоале́тен (от фр.) 1. Който се отнася до тоалет или служи за тоалет. 2. *прен.* Парфюмиран с хубав мирис (особено за сапун).

тоале́тка (от фр.) Масичка с огледало и място за тоалетни принадлежности.

тоале́тна (от фр.) 1. Малка стая в театър и др. помещения, която служи за преобличане и гримиране. 2. Малко помещение в обществено заведение или частен дом, снабдено с умивалник, огледало, чешма и клозет.

тоали́рам (фр.) Обличам, нагласявам, натъкмявам.

то́га (лат. toga) 1. Наметало, горна мъжка дреха на древните пълноправни римляни. 2. Горна дреха на висши магистрати, ректори, професори, обличана при изпълнение на служебни задължения или при тържествени случаи.

тока́ (тур. toka от ит.) Закопчалка на колан.

тока́й (от собс.) Първокачествено унгарско вино (по името на гр. Токай, Унгария).

тока́р (рус.) Стругар.

тока́та (ит. toccata) Концертна клавирна пиеса с бързо импулсивно движение, еднообразен ритмичен рисунък, най-често с преобладаване на ударна, акордова техника.

токма́к (тур. tokmak) 1. Дървен чук, чукче за хаванче и др. 2. *прен.* Тромав, сбутан, несръчен.

токоло́г (гр. tókos „раждане" и lógos „наука") Акушер.

токоло́гия (гр. tókos „раждане" и lógos „наука") Акушерство.

токсе́мия (гр. toxikón „отрова" и háima „кръв") *мед.* Отравяне на организма с токсини.

тóксика (гр. toxiká) Отровни вещества.
токсиколóг (гр. toxikológos) Специалист по токсикология.
токсиколóгия (гр. toxikón „отрова" и lógos „наука") Наука за отровните вещества и за тяхното въздействие върху човешкия и животинския организъм и за предпазване и лечение на последствията от тях.
токсиковáния (гр. toxikón „отрова" и manía „лудост") Болестен навик за употреба на наркотични вещества (морфин, етер и др.).
токсúн (гр. toxikón) Отровно белтъчно вещество, изработвано от микроорганизми (и някои животни и растения), което предизвиква заболявания.
токсúчен (гр. toxikós „отровен") Свързан с действието на токсин; отровен, отравящ.
тол (фр. tôle) Непромокаем дебел картон, напоен с особени вещества; служи за покрив и като изолационен материал.
толерáнс (лат. tolerans) 1. Търпимост, допустимост, позволеност. 2. Допустима разлика в тегло при покупко-продажба на стоки или при сечене на монети.
толерáнтен (от лат.) 1. Търпелив, снизходителен. 2. Който понася чуждо мнение. 3. Снизходителен, търпелив към други народности и вярвания.
толерáнтност (от лат.) Търпимост, снизходителност.
толерúрам (от лат.) 1. Търпя, понасям, допускам да се направи; проявявам толерантност. 2. Покровителствувам.
толстоúзъм (от собс.) Нравствено и религиозно учение, което проповядва скромен и морален живот, несъпротивление на злото и скромност в духа на евангелското учение (по името на Л. Н. Толстой — 1828–1910 г.).
толуóл (от собс.) Ароматна безцветна течност; получаван чрез дестилация на каменовъглен катран или на нафтени остатъци, смоли и др.; използува се за добиване на синтетични багрила, лекарствени и избухливи вещества, захарин и др. (по името на гр. Сантяго де Толу в Колумбия и лат. oleum).
том (гр. tómos) 1. Част от съчинение, обособена в отделна книга. 2. Отделна книга.
томасúране (от собс.) Процес за получаване на стомана от стопен чугун чрез продухване с въздух в специален конвертор (по името на изобретателя С. Томас — 1850–1885 г.).
тóмасшлак (от собс.) Вид изкуствен тор, получаван като отпадък след добиване на стомана чрез томасиране.
томбáк (нем. Tomback) Сплав от мед (89—91%) и цинк (11—19%) понякога с добавка от малко калай (0,25—0,75%); има златожълт до меден цвят; устойчив срещу ръждясване и изтриване; употребява се за направа на съдове и други изделия.
тóмбола (ит. tombola „падане") 1. Лотария, при която изтеглените печалби са предмети, а не пари. 2. Детска игра за развлечение, при която се покриват числа с номерирани картони или пулчета по изтеглени номера.
тóми (англ. tommy) Прозвище на английски войник.
томогрáфия (гр. témno „режа" и gráphō „пиша") *мед.* Фотографиране на телесен орган с рентгенов апарат, при което се правят редица снимки на отделните части на органа, за да се види ясно състоянието му; радиография.
тон[1] (гр. tónos „ударение") 1. *муз.* Музикален звук с точно определена височина. 2. *муз.* Разстоянието, интервалът между две съседни степени. 3. *муз.* Особеният характер на звука на един инструмент. 4. Звук, шум, издаван от биенето на сърцето. 5. Отсянка на глас, на говор. 6. Качество на цвят, багра (в живописта). 7. *езиков.* Ударение, акцент. 8. *прен.* Начин на държане, обноски.
тон[2] (фр. tonne) Мярка за тежина, равна на 1000 кг; р е г и с т ъ р т о н — единица мярка за кубатура на кораб, равна на 2,83 куб. метра или 100 кубически фута.
тон[3] (тур. ton) Вид едра морска риба.
тонáж (фр. tonnage) 1. Теглото на водата, изместена от плавателен съд, изразено в тонове; водоизместимост;

бруто тонаж — водоизместимост на един кораб при пълен товар; нето тонаж — максималното тегло, което може да вози един кораб. 2. Максималният полезен товар на превозно средство (камион, вагон и др.). 3. Общата товароспособност на превозните средства в една страна, област и др.

тона́лност (от гр.) 1. Абсолютната височина на даден лад, която се определя от височината на основния му тон. 2. Основен, преобладаващ тон (цвят) в живописта.

то́нга (тур. tonga) Начин на разпределение на тютюневите листа по качество, а понякога и по цвят.

тонзили́тис (от лат. tonsillae „сливици") *мед.* Възпаление на сливиците.

тонзу́ра (лат. tonsūra) Обръснато място върху темето на католишки монах.

то́ника (гр. toniká) *муз.* 1. Основният, устойчив тон на лада (първа степен на гамата). 2. Основният, най-устойчив мажорен или минорен акорд на лада, построен върху главния устойчив тон.

тони́чен, тони́чески (гр. tonikós) 1. *литер.* Основан върху ударението на думите; тоническо стихосложение — стихосложение, изградено върху еднаквия брой на ударенията в отделните стихове в едно стихотворение, без да се вземат под внимание неударените срички. 2. *муз.* Основен, главен. 3. *мед.* Подкрепващ, усилващ, отнасящ се до тонуса.

тонкиломе́тър (*тон* и *километър*) Мярка за извършена работа от превозно средство, равна на извозването на товар от един тон на един километър.

тонме́тър (*тон* и *метър*) Единица мярка за товарооборот при железопътния, водния и автомобилния транспорт.

тономе́тър (гр. tónos „ударение" и métron „мярка") Уред за измерване разликата между два звука.

то́нус (гр. tónos през лат. tonus) *мед.* Степен на жизненост, на активност на организъм или на мускулна тъкан.

то́нфилм (гр. tónos „звук" и *филм*) 1. Звуков филм. 2. Способ за записване чрез електричество звук върху лента. 3. Филмова лента със записани звукове.

топ (тур. top) 1. Артилерийско тежко огнестрелно оръдие. 2. Плат, увит във форма на руло. 2. Опаковани заедно листове хартия.

топа́з (гр. topázion) Минерал от групата на силикатите, разноцветен твърд скъпоценен камък.

топа́л (гр. topal) Куц, крив, хром.

то́пика (гр. topiká) 1. Заглавие на трактат по логика от Аристотел (384—322 г.), в който се разглежда въпросът за намиране аргументи, които са общи за няколко твърдения. 2. Учение за намиране на доказателства за нещо. 3. Общ довод, общ аргумент, който може да се прилага към много сходни случаи.

топи́чески (от гр. topikós) 1. Който се отнася до определено място; местен. 2. Който се отнася до топика.

топогра́ф (гр. topográphos) Специалист по топография; планоснимач на местност.

топогра́фия (гр. tópos „място" и gráphō „пиша") 1. Дял от геодезията, който се занимава с методите на снимане на части от земната повърхност и изобразяването им във вертикално и хоризонтално положение на карта или план; военна топография — изучава тактическите свойства на отделна местност. 2. *прен.* Външен вид на една местност.

топографи́чески, топогра́фски (гр. topographikós) 1. Свойствен или принадлежащ на топография. 2. Който предава особеностите на една повърхност; топографска карта — географска карта с точно и подробно (в зависимост от мащаба) изображение на местност; топографическа анатомия — дял от анатомията, който изучава взаимното разположение на органите и частите на тялото.

тополо́г (гр. topológos) Математик, специалист по топология.

тополо́гия (гр. tópos „място" и lógos

„наука") Дял от математиката, който изучава най-общите свойства на геометричните фигури — свойства, които остават непроменени при каквито и да е преобразования на фигурите, които стават без разкъсване или слепване.

топони́мия, топони́мика (гр. tópos „място" и ónoma „име") **1.** Дял от езикознанието, който изучава местните (географските) имена. **2.** Сбор от географските имена на една страна или област.

топо́р (тур. topor от перс.) Брадва, секира.

топоско́п (гр. tópos „място" и skopéō „гледам") Уред за пространствено изследване на биологичните потенциали на мозъка.

топра́к (тур. toprak) **1.** Землище, доходна земя. **2.** Пръст, земя.

топта́н (тур. toptan) **1.** На едро, изцяло. **2.** *прен.* Небрежно, през куп за грош.

топу́з (тур. topuz) **1.** Желязна топка, която се използува като тежест на кантар, часовник и др. **2.** Къс прът с желязна топка на края, бойно оръжие; боздуган.

топчи́я (тур. topçu) Артилерист.

тор(ус) (лат. torus „възел") **1.** *мат.* Ротационна повърхнина, получена от въртенето на окръжност около ос, лежаща в равнината ѝ, но не я пресича. **2.** *арх.* Детайл при основата на колоната, който има полукръгово сечение. **3.** Мярка за налягане, равна на налягането на живачен стълб с височина 1 мм.

тора́ (евр.) **1.** „Закон", название на първите пет книги от Библията, наречени у нас Петокнижие, приписвани на Мойсей. **2.** Пергаментен свитък с текста на Петокнижието, пазен като светиня. **3.** *прен.* Светиня, свет предмет.

торака́лен (от thórax „гръден кош") Който се отнася до гръдния кош; **торакална хирургия** — хирургия на гръдния кош.

торакопла́стика (гр. thórax, akos „гърди" и *пластика*) *мед.* Хирургическа операция на гръдния кош, при която се отстраняват няколко ребра, за да се намали обемът му и да се постигне трайно свиване на белия дроб, главно при напреднала белодробна туберкулоза.

торакоско́п (гр. thórax, akos „гръден кош" и skopéō „гледам") Уред за изследване на гръдния кош.

торакоско́пия (ср. thórax, akos „гръден кош" и skopéō „гледам") Метод за изследване на гръдния кош с торакоскоп.

то́ракс (гр. thórax) Гръден кош.

тореадо́р (исп. toreador) Бикоборец, който е на кон; ср. матадор.

торе́ро (исп. torero) Който се бори с бикове; бикоборец.

торзиогра́ф (лат. torsus „извит" и гр. gráphō „пиша") Уред за записване на усукващи колебания.

то́ри (англ. tory) **1.** Английска политическа партия от XVII—XIX в., която защищавала интересите на крупните земевладелци и на дворяните; противници на вигите. **2.** Членове на тази партия. **3.** *прен.* Консервативната английска партия или нейните членове, консерватори.

тори́зъм (от англ.) Консерватизъм, изостаналост.

то́рий (от собс.) Радиоактивен химически елемент, знак Th, пореден номер 90, ат. тегло 232,038; ковък метал (по името на древноскандинавски бог на гърма Тор).

тори́т (от собс.) Рядък метал, от който се получава торий.

то́рква (лат. torqua „извита") Незатворен обръч от желязо, сребро или злато, носен на шия като белег за знатност, като накит или като бойно отличие.

торкре́т (лат. tec*tor*ius „покриващ" и *cret*us „сгъстен") **1.** Специална машина за нанасяне чрез сгъстен въздух на циментов разтвор или огнеупорна маса за заякчаване или запълване на празнини, за непромокаемост, за огнеупорност и пр.; торкретна машина. **2.** Материал за торкретиране. **3.** Замазка, нанесена чрез торкрет или пистолет.

торкрети́ране (от лат.) Нанасяне на плътен пласт от циментов разтвор, бетон, огнеупорна глина или друга смес върху някаква повърхност с

пистолет (торкретна машина) чрез сгъстен въздух, за да се запълнят шупли, пукнатини и да се получи водонепропускаемост или огнеупорност.

торла́к (тур. torlak) **1.** Неприучен, нетрениран кон. **2.** *прен.* Неопитен, новак, лекомислен.

торна́до (исп. tornado) Силен вятър; циклон.

торпе́ден (от лат.) Който принадлежи или е свойствен на торпедо (1); **торпеден апарат** — устройство с тръби (до 6), монтирано на подводница или боен кораб за изстрелване на торпеда; **торпеден катер** — боен кораб за нанасяне торпедни удари на неприятелски плавателни съдове.

торпе́до (лат. torpēdo „вид риба") **1.** Самодвижещ се и самоуправляващ се вретеновиден подводен снаряд за потопяване на кораби. **2.** Открит автомобил с форма на торпедо. **3.** *зоол.* Риба, която произвежда електричество с опашката си и така лови плячката си, като я омаломощава чрез удари.

торпи́ден (лат. torpidus „вцепенен") *мед.* Вцепенен, безчувствен, нереагиращ.

торпи́ла (фр. torpille от ит. torpilla) = торпедо (1, 2).

торпили́рам (от фр.) Нападам, атакувам с торпедо (торпила).

торпильо́р (фр. torpilleur) Лек военен кораб, който напада с торпили.

то́рс(о) (ит. torso) Труп, туловище без глава и крайници, особено на статуя.

то́рта (ит. torta „извита") **1.** Кръгъл тестен сладкиш. **2.** Парче от този сладкиш.

торф (нем. Torf от ар.) Плътна маса от измрели блатни растения, които са се разложили в присъствието на влага и недостатъчен достъп на въздух; употребява се като гориво, за добиване на кокс, светилен газ, като тор и пр.

торфоле́ум (от нем.) Пресуван материал от торф, който се употребява като топлинна изолация в леки постройки.

торше́р (фр. torchère) Осветително тяло на висока подставка, която опира на пода.

торшо́н (фр. torchon) **1.** Вид памучен плат. **2.** Рисувателна хартия с грапава повърхност.

тост (англ. toast) Наздравица, приветствена реч при гощавка.

тота́лен (фр. total от лат. totus „цял") Всеобщ, всеобемащ, цялостен.

тотализа́тор (фр. totalisateur) **1.** Уред за изчисляване на общ сбор. **2.** Механически апарат, който показва каква сума е заложена за всеки кон и общата заложена сума при конни състезания. **3.** Игра на пари при спортни състезания.

тоталита́рен (от лат. totaliter „общо") Всеобемащ, всеобщ; **тоталитарен режим** — режим, който е съсредоточил в едно лице цялата власт на една държава; диктаторски, фашистки режим.

тоталитари́зъм (фр. totalitarisme) = тоталитарен режим.

тоте́м (ам. totem от индиан.) **1.** Животно, по-рядко растение или предмет, смятано от първобитните народи за родоначалник на племето, почитани и като обладатели на магическа сила. **2.** Герб на племе с образ на тотем.

тотеми́зъм (от индиан.) Първобитна вяра, която се характеризира с почитане на тотеми — животни, растения или предмети, смятани за родоначалници на род, група и др., в които са въплътени и духовете на дедите.

то́то = тотализатор (2 и 3).

тра́велерс чек (англ. travellers cheque) *банк.* Туристически чек, който всяка банка (кореспондент на банката—издател на чека) изплаща, като го задържа и го препраща на банката, която го е издала, за да инкасира сумата.

траве́рс (фр. traverse) **1.** *воен.* Земен насип за предпазване на защитници на укрепление. **2.** Линия, която започва от дадена точка на брега на река и е перпендикулярна на талвега ѝ. **3.** *мор.* Посока, която е перпендикулярна по отношение посоката на движението на кораб. **4.** Изкуствен насип от брега на река към дълбоките места на коритото ѝ за запазване на брега при високи води. **5.** *сп.* Бяг на кон настрана, обърнат с глава към стените

на манежа. 6. *сп.* Маршрут на алпинисти, който минава по гребена на планински хребет и обхваща няколко върха.

травéрса (фр. traverse) 1. Напречна греда, върху която се поставят релси. 2. Напречна греда, която свързва надлъжните зидове в постройка.

травертúн (ит. travertino) Шуплест варовик, който се използува като строителен материал и като суровина за добиване на вар и цимент.

травестúрам (фр. travestir) 1. Преобличам в чужди дрехи (на другия пол, на друг народ или съсловие, особено за бал). 2. *литер.* Преработвам едно съчинение в карикатурен вид.

травéсти(я) (фр. travesti „преоблечен") 1. *театр.* Роля, която се изпълнява от лице от другия пол (мъжка роля, изпълнявана от жена, и обратно). 2. *литер.* Пародия, хумористична преработка на поема, стихотворение и други.

трáвма (гр. tráuma) 1. *мед.* Повреждане на тъкани или на органи чрез външно въздействие (при нараняване, изгаряне, действие на лъчи, химикали и др.); рана. 2. *прен.* Болезнено място.

травматизúрам (от гр.) 1. Предизвиквам травма. 2. *прен.* Предизвиквам у някого силен шок, предизвиквам болезнено преживяване.

травматúзъм (от гр.) Повреждане от нараняване, изгаряне и др.

травматолóгия (гр. tráuma, atos „рана" и lógos „наука") Дял от хирургията, който се занимава с травмите.

трагáнт, трагакáнт (гр. tragákantha „вид дърво, което дава гума") Лепливо вещество, получавано от клея на тропически растения, което се употребява като лепило или като сгъстител при щампосване на платове, при обработка на кожи, в индустрията и др.

трагéд (гр. tragōidós) Трагически актьор в древна Гърция.

трагéдия (гр. tragōidía от trágos „козел" и ōdē „песен") 1. Драматическо произведение, което изобразява крайно остри или непримирими жизнени конфликти, завършващи най-често с гибелта на героя. 2. *прен.* Страшно събитие, ужасна случка; тежка преживелица, безизходно положение, което може да доведе до гибел.

трагúзъм (от гр. tragikós) 1. Печална случка или явление в една трагедия; трагичното начало в едно художествено произведение. 2. *прен.* Безизходно положение.

трагúк (гр. tragikós) 1. Автор на трагедия. 2. Актьор на трагически роли.

трагикомéдия (гр. tragōidía и kōmōidía) 1. Драматическо произведение, което има елементи на трагедия и на комедия. 2. *прен.* Случка с тъжно начало и весел край.

трагикомúчен (от гр.) Печално смешен, тъжен и смешен; комичен.

трагúчен (гр. tragikós) Пълен със страдания; печален.

трагúчески (от гр.) Който се отнася до трагедия.

традиционалúзъм (от лат.) 1. Система от вярвания и обичаи, които се предават по традиция. 2. Привързаност към преданията. 3. Отдаване голяма роля на божествената воля в делата на света според учението на философи-идеалисти.

традициóнен (от лат.) 1. Основан, почиващ на традиция, на предания, на навик. 2. Който става поради установена традиция, поради навик или се придържа към традициите. 3. Лишен от оригиналност; обикновен, банален.

традúция (лат. traditio) 1. Обичай, навик, ред, наследени от миналото, предавани от поколение на поколение. 2. Предание.

траектóрия (от лат. traiectus „прехвърляне") 1. *мат.* Непрекъсната линия, която една точка описва при движението си в пространството. 2. Пътят на снаряд или куршум от изстрелването му до мястото на падането; кривата линия, която се описва от изстрелян куршум, снаряд, хвърлен камък и пр.

трак (англ. track) Звено от гъсенична лента; гъсенична верига.

тракт (лат. tractus „влачен") 1. Път, по който минава поща, пощенски път.

2. Посока, направление, маршрут.
тракта́т (лат. tractātus „разсъждение") 1. Научно съчинение по един определен въпрос. 2. Международен договор.
тракти́р (от лат. tractus през рус.) Кръчма, ресторант, хан.
тракто́вка (лат. през рус.) Разглеждане, тълкуване, обясняване на даден въпрос.
тра́ктор (лат. tractor) 1. Самоходна машина за теглене на селскостопански машини и оръдия, на други машини или за превозване на товари; влекач. 2. Самоходна машина за оран.
трактори́ст (от лат.) Селскостопански механизатор, който управлява трактор.
тракту́вам (от лат. tracto) 1. Преговарям, водя преговори. 2. Разглеждам, тълкувам, обмислям, обсъждам.
тра́кция (лат. tractio „влачене", „возене") Дял от жп. управа, който се занимава с поддържането и поправянето на превозните средства (локомотиви, вагони и т. н.).
трал (англ. trawl) 1. Риболовна мрежа с торби за ловуване от кораб. 2. *воен.* Приспособление за ловене на подводни мини. 3. Особено приспособление за изследване на морското дъно и за изваждане оттам на животни и растения.
тра́лер=траулер.
трамбу́вам (нем. trampeln през рус.) 1. Набивам, натъпквам земя с тежък предмет. 2. *прен.* Ходя на дълъг път, ходя пеш.
трамва́й (англ. tramway) Превозно средство в населено място, което се движи по релси, обикновено с електрически ток.
трамп (англ. tramp) Товарен кораб без определена линия на движение.
тра́мпа (тур. trampa от ит.) Смяна на предмети.
трампли́н (фр. tremplin от ит.) 1. *сп.* Пружинираща дъска или поставка, която служи за засилване при скок. 2. *сп.* Специално пригодено място за спускане при ски-скокове. 3. Тясна пътечка в самолетоносач, по която се спускат в полет самолетите с помощта на катапулт.
транзи́стор (англ. transistor) 1. Триелектроден полупроводников уред за усилване на електрически сигнали; употребява се в радиотехниката и електрониката. 2. Миниатюрен носим радиоприемник.
транзи́т (лат. transitus „преминаване") Преминаване на пътници, товари и превозни средства през пунктове или държави, разположени между отправната станция и местоназначението, без прехвърляне и без престой.
транзи́тен (лат. transitus) Който се отнася до транзит; транзитна виза — виза, която дава право на пътник да преминава определена територия или държава без право на престой.
транзити́вен (лат. transitīvus) *грам.* Който има допълнение (за глагол); преходен.
транс (фр. transe) 1. *мед.* Силна нервна възбуда, придружена със загубване на съзнание (обикновено при епилепсия и други болестни състояния). 2. У спиритистите — особено състояние на медиум при сеанс.
транса́кция (лат. transactio) *юр.* Спогодба, съглашение при взаимни отстъпки.
трансатланти́чески (лат. trans „отвъд" и *атлантически*) Който се намира отвъд Атлантическия океан или който прекосява Атлантическия океан.
трансборди́рам (от фр. transborder) Прехвърлям пътници или товари от едно превозно средство на друго.
трансбордьо́р (фр. transbordeur) Съоръжение за пренасяне на локомотиви или вагони от един на друг успореден коловоз.
трансверса́лен (от лат. transversus) Напречен.
трансгре́сия (лат. transgressio „преминаване") *геол.* Заливане на суша от морето поради хлътване на сушата.
трансду́кция (лат. transductio) Пренасяне, преместване.
транскриби́рам (лат. transcrībo) 1. *езиков.* Предавам нещо чрез транскрипция. 2. *муз.* Приспособявам музикално произведение от един инструмент за друг.

транскри́пция (лат. transcriptio) 1. *езиков.* Предаване на звукове или писмени знаци на един език с условни знаци с цел да се предадат всички тънкости на звуковата система на езика. 2. *езиков.* Предаване на думи и текст с фонетични знаци за лесно и точно произношение. 3. *муз.* Свободна преработка на музикално произведение от един инструмент за друг.

трансла́ция (лат. translatio) 1. Усилване на електрически или електромагнитни сигнали от междинна приемно-предавателна уредба; препредаване. 2. Предаване на разстояние речи, музика, изображения и др. по радио, телевизия и под. 3. Постъпателно движение на фигура в равнина или на тяло в пространството, при което всичките му точки се движат по успоредни пътища (без въртене).

транслитера́ция (лат. trans „през" и littera „буква") *езиков.* Предаване на текст, написан с буквите на една писменост, с букви на друга независимо от техния изговор.

транслока́ция (лат. trans „през" и locus „място") Преместване.

трансмиси́бъл (фр. transmissible „прехвърляем") За акредитив — акредитив, който може да се прехвърли от банката, в която е открит, в някоя друга банка, която да извърши заплащането вместо първата, но бенефициент (лицето, което се ползува от акредитива) си остава един и същ.

трансми́сия (лат. transmissio „предаване") 1. Предаване на механична енергия от двигател върху отделни машини. 2. Устройство от валове и механизми за предаване на въртеливо движение от двигател към потребител на енергия. 3. *авт.* Система от агрегати и механизми в автомобил, които преобразуват въртящия момент на двигателя по големина и посока и го предават към задвижващите колела.

трансми́тер (от лат. transmitto „препращам") 1. Част от телеграфен апарат, която извършва предаването; предавател. 2. Апарат за бързо автоматично предаване на телеграфни сигнали, управляван от перфорирана (надупчена) на специална машина лента. 3. Уред в автоматична система за регулиране на железопътно движение.

трансмута́ция (лат. transmutatio) Превръщане, променяне в нещо.

транспара́нт (фр. transparent „прозрачен") Завеса за прозорец, често слабо прозирна, която предпазва от слънце; перде между външната и вътрешната рамка на прозорец.

транспара́нтен (от фр.) Прозрачен, прозирен.

транспира́ция (фр. transpiration от лат. spiro „дишам") 1. Бързо изпотяване. 2. Изпаряване на вода от надземните части, предимно от листата на растенията.

трансплантáт (лат. transplantātus) Част от орган или тъкан, която може да се присади на друг орган.

трансплантáция (от лат. transplanto „пресаждам") Пресаждане на тъкан или орган от едно място на друго в същия организъм или на друг организъм.

транспози́ция (лат. transpositio) 1. Преместване, разместване. 2. *муз.* Пренасяне на тоновете на едно музикално произведение или откъс по-високо или по-ниско, при което се запазват интервалните отношения, но се променя тоналността. 3. *мат.* Разместване на два елемента от едно число (напр. 264 става 246).

транспони́рам (от лат. transpōno „разместям") *муз.* Пренасям по-високо или по-ниско тоновете на едно музикално произведение или на откъс, като запазвам интервалните отношения, но променям тоналността.

транспо́рт (от лат. transporto „прекарвам") 1. Превоз, пренасяне на хора или стоки. 2. Превозни средства. 3. *прен.* Превозваните стоки.

транспо́ртен (от лат.) Превозен; който се занимава с превоз.

транспорти́р (от лат. transporto „пренасям") Ъгломер във вид на дъга с градуси; служи за измерване на ъгли и нанасянето им върху чертеж.

транспортѝрам (от лат.) Превозвам, прекарвам, пренасям.

транспортьóр (фр. transporteur) **1.** Лице, което се занимава с превоз; комисионер. **2.** Уредба за непрекъснато механично пренасяне на сипливи или късови материали в хоризонтална или слабо наведена посока с помощта на движеща се безкрайна платнена, метална или гумена лента; конвейер. **3.** Приспособление за преместване на автомобили в гараж, без да се пускат в движение.

транссубстáнция (лат. transsubstantia) *рел.* Променяне на същността, пресъществяване.

транссудáт (лат. trans „през" и sudo „цедя") Просмукана течност в тъкани и кухини на тялото, която наподобява лимфа.

транссудáция (лат. transsudatio) Просмукване на кръвна плазма през кръвоносните съдове в тъкани и кухини на тялото.

трансурáни (лат. trans „зад" и *ураний*) Химически радиоактивни елементи (нептун, плутон и др.), които са получени по изкуствен начин и са разположени след урания, който е последен елемент от периодичната таблица на Д. И. Менделеев (1834—1907 г.).

трансфéр (фр. transfert „пренасяне", „прехвърляне" от лат.) *банк.* **1.** Превод на чуждестранна валута от едно финансово учреждение на друго или от една държава на друга. **2.** Предаване на права за владеене на поименни ценни книжа на други лица.

трансферáбъл (фр. transférable „преносим") *банк.* За акредитив — който може да се прехвърли за изпълнение както от една банка в друга, така и от един бенефициент на друг.

трансформáтор (от лат. transformo „преобразявам") **1.** *техн.* Всяка уредба, която служи за преобразуване на електрическа енергия от един вид в друг (на постоянен ток в променлив, на пулсиращ в постоянен и т. н.). **2.** *театр.* Опитен артист, който играе няколко роли в една пиеса, като мени бързо костюми, грим, глас, походка и пр.

трансформациóнен (от лат.) Който се отнася до промяна, до преобразование.

трансформáция (лат. transformatio) **1.** Преобразяване, изменяне. **2.** *техн.* Изменяне на напрежението на променлив електрически ток чрез трансформатор. **3.** Изкуство да се създава илюзия за промяна на едни предмети в други; илюзионизъм. **4.** Цирков или театрален номер, който разчита на ефект чрез бърза промяна на дрехите, грима и гласа на актьорите.

трансформѝзъм (от лат. transformo „преобразявам") Система от представи за изменението и превръщането на формите на животинските и растителните организми от едни в други, която обаче пренебрегва фактите за историческата приемственост и възходящия характер в развитието на органичния свят.

трансформѝрам (от лат. transformo) Преобразявам, видоизменям, променям.

трансфýзия (лат. transfusio „преливане") *мед.* Преливане на кръв.

трансцендéнтен (лат. transcendens, entis „излизащ навън") *фил.* Който се намира извън пределите на опита, съзнанието и познанието.

трансцендéнтно (от лат.) **1.** Термин в идеалистическата философия, който означава лежащото извън пределите на познанието. **2.** За Кант — трансцендентното е „нещата в себе си".

транш (фр. tranche) *банк.* Част от заем, определена за погасяване.

траншéйна култýра (*траншея* и *култура*) Отглеждане на цитрусови и други растения в специално приготвени изкопи, при които се използуват топлината на земята и слънчевата радиация през зимата, понякога и изкуствено отопление.

траншéя (фр. tranchée) **1.** *воен.* Дълъг и дълбок окоп, който предпазва бойците от куршуми, снаряди и др. **2.** Изкопана канавка, която служи за вход към нещо, за полагане на тръби или кабели; ров, изкоп.

трап (хол. trap) 1. Стълба на кораб. 2. Въжена стълба за катерене или за гимнастически упражнения. 3. Стълба, която води под сцената на театър.

трапе́за (гр. trápeza от tetrápeza „с четири крака") 1. Наредена маса за ядене. 2. Ядене, храна. 3. *църк.* Престол или жертвеник на християнски храм.

трапеза́рия (гр. trapezaréion) 1. Стая за хранене, столова. 2. Мебели за стая за хранене.

трапезоид (гр. trapezoeidês) Четириъгълник без успоредни стени.

тра́пер (англ. trapper) Ловец на диви животни заради кожата.

трапе́ц (гр. trapézion) 1. *геом.* Четириъгълник, на който само две от страните са успоредни. 2. *сп.* Гимнастически уред, който се състои от висящ напречен прът на две въжета.

трапецое́дър (гр. trapézion „масичка" и hédra „страна", „основа") Тяло, ограничено от 24 еднакви трапеца (в кристалографията).

трапецоид=трапезоид.

трапи́ст (фр. trappiste) Католически калугер, който дава обет за мълчание, въздържане от месна храна и спиртни напитки.

трас (нем. Traß) Вид скала, която, след като се смеле, се прибавя към цимент за усилване на якостта и плътността му.

траса́нт (нем. Trassant) *банк.* Лице, което издава полица, издател на трата.

траса́т (нем. Trassat) *банк.* Лице, което получава известие да заплати сума по дадена полица; платец на полица.

трасе́ (фр. tracé) 1. Линията, с която се означава надлъжната ос на жп. линия, автомобилен път, тръбопровод, тунел и др. съоръжения с голяма дължина върху терен, план, чертеж. 2. Нанасяне на самото място очертанието на проектирания път, канал, план на лагер и пр.

траси́рам[1] (от фр. tracer) 1. Правя трасе. 2. *прен.* Прокарвам път.

траси́рам[2] (нем. trassieren от ит.) Издавам трата.

тра́та (ит. tratta) Полица, запис на заповед с надпис, с който притежателят на полицата нарежда на длъжник да заплати сумата на трето лице или на самия него в определен срок или при поискване.

тра́улер (англ. trawler) 1. Риболовен кораб, снабден с трал. 2. Военен кораб, който чисти пуснатите от неприятеля мини и минни прегради.

тра́ур (нем. Trauer) 1. Жалеене, скръб поради загуба на близък човек, изразявано чрез външни белези: носене на черно облекло, небръснене, въздържане от веселия и др. 2. Външен знак за скръб (черно облекло, черен воал, креп и т. н.); жалейка.

тра́урен (от нем.) 1. Който се отнася до траур или служи за израз на траур. 2. Погребален, скръбен, жалеен.

трафаре́т (ит. trafaretto) 1. Метална, картонена или целулоидна пластинка, на която е прорязан рисунък за възпроизвеждане; шаблон. 2. Надпис, знак и пр., възпроизведен чрез такъв шаблон. 3. *езиков.* Често употребяван и повтарян израз или словосъчетание. 4. *прен.* Приет образец за нещо, който се следва сляпо; шаблон.

трафаре́тен (от ит.) 1. Направен с трафарет. 2. Обикновен, типов, шаблонен.

трафаре́тка (от ит.) Специална четка за нанасяне образи чрез трафарет.

трафи́к (ит. traffico) 1. Внос-износ на стоки; търговски обмен, прекарване на стоки. 2. Движение по железен или друг път, мерено по броя на влаковете или колите за определено време.

трахеи́д (гр. trachéia „гърло" и éidos „вид") *бот.* Елемент на проводяща тъкан в дървесината, по която минава възходящият ток вода с разтворените в нея минерални вещества.

трахеи́т (от гр. trachéia „гърло") *мед.* Възпалително заболяване на лигавицата на дихателната тръба (трахеята).

трахеото́мия (гр. trachéia „гърло" и tomê „рязане") *мед.* Операция, при която се пробива дихателната тръба, за да се избегне задушаване.

трахéя (гр. trachéia) **1.** Дихателната тръба. **2.** Дихателна тръба у насекоми, излизаща на повърхността на тялото. **3.** *бот.* Елемент на проводяща тъкан в дървесината, по която преминава възходящият ток вода с разтворените в нея минерални вещества; трахеид.

трахóт (от гр. trachýs „грапав") Сива до кафява зърнеста изригната скала, подобна по състав на сиенита.

трахóма (от гр. trachýs, éos „грапав") *мед.* Заразна хронична болест на очите.

трахоматóзен (от гр. trachýs, éos „грапав") С признаци на трахома; болен от трахома.

трéгер (нем. Träger) Хоризонтална дълга греда в сграда или покривна конструкция, която служи за опора на други греди.

трейдюниóн (англ. trade „занаят" и union „съюз") Работнически професионален съюз в Англия, Австралия и някои други страни.

трейдюнионѝзъм (от англ.) Опортюнистическо течение в работнически съюзи за сътрудничество с буржоазията, което отрича ръководната роля на работническата класа и се отказва от политическата борба.

трел, мн. ч. **трéли** (ит. trillo през рус.)=трилер.

трéма (гр. trêma „разделяне") *грам.* Знак за отделяне, който се състои от две точки върху втората буква от двугласна; показва, че двете гласни трябва да се произнесат поотделно, напр. poëta — поета.

трематóд (гр. trēmatódēs) *зоол.* Вид паразитен плосък червей.

тремолáндо (ит. tremolando) *муз.* С тремоло, с бързо повтаряне на един и същ тон.

тремолѝрам (от ит.) *муз.* Изпълнявам тремоло (при пеене или свирене).

тремолѝт (от собс.) Вид минерал от групата на амфиболите (по името на долина при южните склонове на Сен Готар).

трéмоло (ит. tremolo) *муз.* Бързо многократно повтаряне на един или повече тонове, за да се получава впечатление за трептене.

трéмор (лат. tremor) *мед.* Треперене.

тремулáция (лат. tremulatio) Трептене.

тремулѝрам=тремолирам.

трен[1] (фр. train) Влак.

трен[2], *мн. ч.* **трéни** (гр. thrênos „плач") **1.** *литер.* Погребална песен. **2.** *прен.* Тъжна песен.

трендáфил (гр. triantáphyllo) Роза.

тренѝрам (от англ. train) Упражнявам, приучвам на издръжливост, правя някого устойчив в нещо, подготвям някого за определена цел чрез систематически упражнения; упражнявам се.

трéнинг (англ. training) Тренировка, упражняване в нещо с определена цел.

трéнчкот (от англ. trench „окоп" и coat „тънка дреха") Тънка, непропускаща вода горна дреха, обикновено с подвижна подплата.

треньóр (фр. entraîneur, англ. trainer) Лице, което тренира други, ръководител при тренировка.

трепáн (фр. trépan от гр.) *мед.* Хирургически инструмент за пробиване на кост, предимно на черепната кост.

трепанáция (фр. trépanation) *мед.* **1.** Хирургическа операция, при която болното място се достига след пробиване на костна стена. **2.** Пробиване на черепната кост за лекуване на тъпанчето на ухо.

трéпел (нем. Tripel) Седиментна скала, която се състои главно от сферични опалови зрънца и от незначителни количества от диатомитови водорасли и др.

трéска (рус.) Морска риба, от която се получава рибено масло.

третѝрам (фр. traiter) **1.** Разглеждам, разисквам, разработвам. **2.** Отнасям се към някого по известен начин. **3.** Отнасям се зле с някого; бия, измъчвам. **4.** Излагам писмено или устно, обработвам нещо като сюжет.

треф (евр.) Непозволено за ядене по религиозни съображения.

трéфа (фр. trèfle от лат. trifolium „трилистник") При игра на карти — черният цвят с форма на кръст като стилизиран трилистник; спатия.

триáда (гр. triás, ádos) Триединност, троичност, цяло от три отделни части, троица; диалектическа триада — термин, въведен от Хегел за означаване на тристепенност на развитието. Според него всеки процес на развитие минава през три фази: тезата се отрича от антитезата, а тя пък се отрича от синтезата, която обединява по този начин чертите на предишните две степени.

триáжен (от фр. triage) Разпределителен; триажна гара — за разпределяне на товарните вагони; триажна — работилница за разпределяне на месни продукти според предназначението им.

триангýл (лат. triangulum) *муз.* Триъгълник от метални пръчки, който издава звук, като се удря с плектрон.

триангулáтор (к. лат. triangulātor) 1. Специалист по триангулация. 2. Специален уред, употребяван при триангулация.

триангулáция (от лат. triangulum „триъгълник") 1. *мат.* Изчисляване на ъгли и дължини по тригонометричен начин. 2. *геол.* Точен метод за геодезични снимки чрез построяване на мрежа от триъгълници. 3. *геогр.* Изчисляване дължината на дъга на меридиан чрез изчисляване дължината на страните на последователен ред от триъгълници. 4. Мрежата от геодезични точки по земната повърхност.

триáрхия (гр. triarchía) Управление на трима души; тривластие.

триáс (гр. triás „троичност") *геол.* Първият период от мезозойската ера, през който са се утаили главно варовици, пясъчници и мергели.

трйба (лат. tribus) *ист.* 1. Всяко едно от трите племена, които образували римския народ; рамни (римляни), тации (сабини) и луцерии (етруски). 2. Всеки един от избирателните окръзи, на които Сервий Тулий разделил римските граждани.

трибáдия (от гр. tribō „трия") Неестествено полово общуване между жени; ср. сафизъм.

триболуминесцéнция (гр. tribō „трия" и лат. luminiscentia „просветване" от lumen „светлина") Просветване, което се явява при триене или при разчупване на кристали.

трибомéтрия (гр. tribō „трия" и metréō „меря") Съвкупност от способи за измерване силата на триенето.

трибрáхий (гр. tribrachýs) *литер.* Стихотворна стъпка от три кратки или три неударени срички (◡ ◡ ◡).

трибýн (лат. tribunus) 1. В древния Рим — водач на триба; лице, което имало различни обществени задължения; защитник на плебеите. 2. *прен.* Народен водач, голям общественик и публицист; оратор.

трибýна (ит. tribuna от лат.) 1. Високо, издигнато място, откъдето се говори пред насъбран народ. 2. *мн. ч.* Места за публика и журналисти в Народното събрание. 3. Високи места за зрители в стадион, цирк и др. 4. *прен.* Печатен орган, в който се застъпват разбиранията и интересите на известни среди.

трибунáл (лат. tribūnal) 1. Съд, съдилище, съдийство. 2. Висок стол, на който седели съдии. 3. Висш съдебен институт.

трибýт (лат. tribūtum) Данък, налог.

тривиáлен (лат. triviālis „срещащ се на кръстопът") Който се среща твърде често; обикновен, изтъркан, банален.

тривиáлност (от лат.) Ежедневност, изтърканост, баналност.

трйвиум (лат. trivium) През средновековието — един от двата цикъла за обучение, който обхващал предметите: граматика, диалектика и реторика; заедно с квадривиума образувал пълната система от предмети за обучение, наречени „Седем свободни изкуства" (septem artes liberales).

тригáмия (гр. trigamía) Трибрачие, позволяване да се встъпва в брак до три пъти или водене на три жени едновременно.

тригйя (гр. trygía) Винен камък.

триглйф (гр. tríglyphos „с три нареза") Архитектурна украса от правоъгълна каменна плоча с три отвесни жлеба,

характерна в древността за дорийския фриз, в който се редуват триглифи с метопи.

тригонален (лат. trigonālis) Триъгълен; тригонална система или сингония — кристалографска система с една тройна и три двойни оси на симетрия.

тригонометричен (от гр.) Който се отнася до тригонометрията.

тригонометрия (гр. trigōnon „триъгълник" и metréō „меря") Дял от математиката, който изучава съотношенията между ъглите и страните в плоски триъгълници.

триедър (гр. tréis „три" и hédra „основа", „повърхност") *мат.* Система от три почифтно перпендикулярни вектора, които изхождат от една обща точка.

триера (гр. triḗrēs) У древните гърци — военен кораб с три реда гребци; ср. трирема.

тризъм (гр. trismós) *мед.* Конвулсивно стискане на челюстите.

трик (фр. truc) 1. Изкусна измама, хитрост, ефектен номер. 2. Шеговито остроумие.

трикирий (гр. trikḗrion) Свещник за три свещи, който се употребява при архиерейска служба; трисвещник; ср. дикирий.

триклинна сингония (система) (от гр.) Една от системите в кристалографията, на която се делят кристалите с осов кръст от три различно дълги и различно наклонени помежду си оси.

триклиниум (лат. triclinium от гр.) В древния Рим — маса за хранене с три места за полулегнало положение на хранещите се.

трико (фр. tricot) 1. Плетен вълнен, памучен или копринен плат. 2. Дрехи от такъв плат: долни дрехи, облекло за сценични артисти, което прилепя плътно до тялото, облекло за гимнастици и др.

трикольор (фр. tricolore от лат.) Трицвет, трицветно знаме.

трикольорен (от фр.) Трицветен, с три цвята.

трикотаж (фр. tricotage „плетене на трико") Плетени от различни прежди дрехи или шити дрехи от трико.

трикотажен (от фр.) 1. От трико. 2. За трико.

трикфилм (*трик* и *филм*) Рисуван забавен филм.

трилер (ит. trillo от trillare „звънтя") Мелодично украшение, което се състои в многократно бързо сменяне на един тон с неговия съседен горен тон.

трилиард (нов.) Хиляда трилиона, число с единица и 21 нули след него.

трилингвист (от к. лат. trilinguis) Лице, което знаело трите езика: старогръцки, латински и еврейски.

трилион (лат. trillio, ōnis) Милион билиона — число с единица и 18 нули, а в някои страни с 12 нули.

трилит (гр. tréis, tría „три" и líthos „камък") Каменен предисторически паметник от три камъка: два отвесни и един напречен върху тях.

трилобит (гр. trílobos „с три части") Изкопаемо животно с трисъставно тяло.

трилогия (гр. trilogía) Литературно произведение, предимно драма или роман, което се състои от три отделни и самостоятелни произведения, но свързани с обща идея и приемственост в сюжета.

триместър (лат. trimestris) Време от три месеца, тримесечие като учебно време; ср. семестър.

триметър (гр. trimetros „с три двойни стъпки") *литер.* 1. Стих от три стъпки. 2. Шестостъпен стих, който се състои от три двойни стъпки (⏑ — ⏑ —/⏑ — ⏑ —/⏑ — ⏑ —).

тримирене (от гр. tréis, tría „три" и hēméra „ден") Тридневно постене, пълно въздържане от ядене в продължение на три дни.

триморфен (гр. trímorphos) Триобразен.

тримурти (санскр.) Индийската троица от божествата Брахма, Вишну и Сива.

тринитас, тринитет (лат. trinitas) Троица, троичност, триединство.

тринитротолуол=тротил.

трином (гр. tréis, tría „три" и nómos „член") Алгебричен израз от три члена (a+b+c); тричлен.

трио (ит. trio) *муз.* 1. Музикално про-

изведение за трима певци или инструменталисти. 2. Състав от трима изпълнители. 3. Втората част на някои инструментални произведения, след която обикновено се повтаря първата част.

трио́д[1] (гр. triodos „кръстопът“) Електронна радиолампа с три електрода (катод, решетка и анод).

трио́д[2] (гр. triodion) Богослужебна книга с молитви от по три песни, която се чете преди и след Великден.

трио́ла (к. лат. triola) *муз.* Група от три еднакви по стойност ноти, които са равни на две ноти със същата ритмична стойност.

триоле́т (фр. triolet) 1. *литер.* Стихотворение от осем стиха, при което първият стих се повтаря като четвърти и седми, а вторият се повтаря като осми. Цялото стихотворение има две рими — едната за 1, 3, 4, 5, 7 стих и другата за 2, 6. 8. 2.=триола.

трио́р (фр. trieur) 1. Селскостопанска машина за изчистване на семена от плевели или за сортирането им по дължина. 2. Машина за сортиране на каменни въглища и други руди според големината на късовете. 3. Сито на мелница.

триори́рам (от фр.) Почиствам семена за посев чрез триор.

трипанозо́ми (гр. trýpanon „свърдел“ и sôma „тяло“) Род камшичести паразитни организми, които се срещат предимно в тропическите страни и причиняват тежки болести на човека, напр. сънната болест.

трипарти́ция (лат. tripartitio) Разделяне на три части.

три́пер (нем. Tripper) *мед.* Гнойно течение от възпалена лигавица, предимно от половите органи; гонорея.

трипла́н (фр. triplan) Самолет с тройни крила, разположени паралелно едно над друго.

три́плекс (лат. triplex „троен“) 1. Всяко устройство, което се състои от три самостоятелни елемента. 2. Стъкло от два или повече пластове, слепени чрез пластична маса, което при чупене не се разпръсква на късове.

три́плет (лат. triplētus) 1. Трети екземпляр от нещо. 2. Съвкупност от три еднакви неща, напр. лупа с три увеличителни стъкла.

трипс (гр. thryps) Вид вредно насекомо за полските култури.

трипси́н (гр. thrýpsis) Фермент в сока на подстомашната жлеза, който превръща белтъците в разтворими съединения.

трипти́х (гр. triptychos „троен“) 1. Сгъваема картина от три части, като двете странични картини се сгъват върху средната. 2. Икона от три сгъваеми по същия начин части. 3. Картина от три отделни картини, обединени от една идея. 4. *литер.* Поетическо произведение от три части, обединени в едно цяло около една идея; ср. трилогия.

трире́ма (лат. trirēmis) У древните римляни — военен кораб с три реда гребци; ср. триера.

трисе́кция (лат. trisectio) *мат.* Задача за разделяне на ъгъл на три равни части (една от неразрешимите задачи в древността, която и сега не може да се разреши само с пергел и линия).

три́сел (англ. trysail) *мор.* Триъгълно или четириъгълно корабно платно.

тристи́х (гр. tristichos) *литер.* Строфа от три стиха.

три́тий (лат. tritium от гр. tritós „трети“) Тежък радиоактивен изотоп на водорода, химически знак T; използува се при термоядрени реакции и при биологични и химични изследвания.

Трито́н[1] (гр. Tritōn) 1. *мит.* Морско божество с тяло на получовек и полуриба, което със своята свирка от черупка на мида укротявало морските вълни или пък причинявало бури. 2. Морско божество. 3. *астр.* Един от двата спътника на планетата Нептун. 4. *зоол.* Вид опашато земноводно животно, прилично на гущер.

трито́н[2] (фр. triton от гр. tréis, tria „три“ и tónos) *муз.* Интервал от три цели тона (увеличена кварта или намалена квинта).

трито́н[3] (от гр.) Ядро на трития; състои се от 1 протон и 2 неутрона.

триумви́р (лат. triumvir) Участник в триумвират, един от трима управители в древния Рим.

триу́мвира́т (лат. triumvirātus) 1. В древния Рим през I в. пр. н. е. — съюз между трима влиятелни политически деятели за заграбване на властта. 2. *прен.* Тясна дружба между трима души, обща дейност на трима души.

триу́мф (лат. triumphus). 1. В древния Рим — тържествено влизане и посрещане на пълководец-победител в столицата. 2. *прен.* Тържество по случай победа. 3. *прен.* Блестящ успех, тържество.

триумфа́лен (лат. triumphālis) 1. Предназначен за триумф, свързан с триумф. 2. Тържествен, победоносен, ликуващ.

триумфа́тор (лат. triumphātor) 1. Римски пълководец, който влизал тържествено в столицата след победа над врагове; герой на триумф. 2. *прен.* Победител; тържествено посрещан победител.

триумфи́рам (от лат.) 1. Празнувам триумф, влизам тържествено в столицата след победа (в древния Рим). 2. *прен.* Тържествувам след победа, ликувам, имам блестящ успех.

три́фа (евр.) = треф.

трифа́зен ток (от гр.) Система от три променливи тока с еднаква честота и напрежение, всеки от които е изместен по фаза на 120° спрямо другите и се разпространява по отделен проводник.

трифи́л (гр. triphyllon) *бот.* Трилистник, детелина.

трифо́лиум (лат. trifolium) *бот.* Детелина, трилистник.

трифо́ния (гр. triphōnos „тригласен") Тригласие.

трифто́нг (гр. tréis, tria „три" и phthóngos „звук") *езиков.* Произнасяне на съчетание от три гласни звука в една сричка; тригласна; ср. дифтонг.

трихи́на (гр. trichinos „космат") Малък паразитен кръгъл червей, чиито личинки живеят в месото на свиня; преминава у човека като причинител на болестта трихиноза.

трихинело́за, трихино́за (гр. trichinōsis) *мед.* Заболяване на човека и месоядните животни, причинявано от паразитния червей трихина; придружава се с висока температура, мускулни болки, оток на клепачите и др.

трихино́зен (лат. trichinōsus от гр.) 1. Болен от трихина. 2. Съдържащ трихина.

трихо́ма (гр. trichōma „косми") *мед.* Възпаление на клепачите и опадане на космите от тях.

трихо́рд (гр. tréis „три" и chórdē „струна") Звукоред от три тона.

трихоре́я (гр. trichorrhéō „падат ми космите") *мед.* Окапване на коса.

трихото́мия (гр. trichotomia от tricha „на три" и tomé „рязане") Разделяне на нещо цяло на три части, а след това всяка отделна част отново на три части.

трихрои́зъм (гр. trichrōs „трицветен") Трицветност, свойство на кристали да издават багри в три цвята.

три́цепс (лат. triceps „триглав") *анат.* Триглав мускул на плешката.

трицера́топс (гр. tréis, tria „три" и kéras, atos „рог" през лат.) Трирого изкопаемо животно с големи размери (до 8 метра дължина), прилично на носорог, с дъляга опашка, рог на носа и два рога над очите.

трици́къл (гр. tréis, tria „три" и kýklos „колело" през лат.) Автомобил, мотоциклет, велосипед и др. с три колела.

троака́р (фр. trois-quarts) *мед.* Хирургически медицински инструмент от метална тръбичка и поставена в нея тристенна игла за изтегляне на гной и други течности от телесна кухина

троглоди́т (гр. trōglodýtēs) 1. Първобитен човек, който обитавал пещерите. 2. *прен.* Некултурен човек, груб, недодялан.

трол (швед. troll) Свръхестествено същество в скандинавската митология (джудже, вещица, великан).

тролéй (англ. trolley) 1. Прът или друго приспособление, чрез което един двигател на превозно средство (трамвай, тролейбус и др.) получава електрическа енергия от мрежата. 2. Пре-

возна количка, която се движи по желязно въже или кабел. 3. = тролейбус.

тролейбу́с (англ. trolley и авто*бус*) Превозно средство за пътници, което се движи по безрелсов път чрез електрическа енергия, получавана посредством тролей.

тромб[1] (гр. trómbos „съсирена течност") *мед.* Съсирена кръв в кръвоносен съд.

тромб, тро́мба[1] (ит. tromba „тръба") Смерч,силна вихрушка.

тро́мба[2] (ит. tromba) *муз.* = тромбон.

тромби́н (от гр. thrómbos) Фермент, който предизвиква съсирьане на кръвта.

тромбо́за (от гр. thrómbos „съсирена течност") *мед.* Съсирване на кръв в кръвоносен съд (образуване на тромб[1]), което довежда до затруднено придвижване на кръвния поток или до неговото прекъсване.

тромбо́н (фр. trombone от ит.) Меден духов музикален инструмент с чашковиден наустник, тенорово-басова звучност, при който звуковете се регулират чрез движение на една тръба (цуг).

тромбони́ст (фр. tromboniste) Музикант, който свири на тромбон.

тромбофлеби́т (гр. thrómbos „съсирена течност" и *флебит*) *мед.* Възпаление на вените поради запушването им с тромби[1].

тромбоци́т (гр. thrómbos „съсирена течност" и kýtos „съд") *физиол.* Кръвна съставка, която подпомага съсирването на кръвта; кръвна плочка.

тромпе́т (фр. trompette) Меден музикален инструмент с чашковиден наустник и клапи; ср. тромбон.

тромпети́ст (фр. trompettiste) Музикант, който свири на тромпет.

трон (гр. thrónos) 1. Престол за монарх. 2. Място в църква за архиерей по време на служба. 3. *прен.* Власт, управление на държавен глава.

тро́нен (от гр.) Който се отнася до трон; т р о н н о с л о в о — реч на монарх, произнасяна при откриване на народно събрание.

троп, тро́па (гр. trópos) *литер.* Дума или израз, употребен в преносно значение; образен израз (метафора, метонимия, алегория, хипербола, литота, синекдоха, евфемизъм и др.).

тропа́р (гр. tropárion) Църковна песен в чест на светец.

тропи́зъм (от гр. trópos „обръщане", „насочване") Развитие на орган на растение в една посока под влияние на външно въздействие (светлина, топлина и др.).

тро́пик (гр. tropikós) 1. *геогр.* Паралелна окръжност по земната повърхност на 23°27′ от екватора; северната се нарича Тропик на рака, а южната — Тропик на козирога. 2. *астр.* Кръг върху небесната сфера, успореден на небесния екватор на разстояние 23°27′ — северният се нарича също Тропик на рака, а южният — Тропик на козирога. 3. Тропически пояс.

тропика́л (фр. tropical) Вид плат от изкуствена материя.

тропи́чен, тропи́чески (гр. tropikós) 1. Свойствен на тропик. 2. Разположен на тропик; т р о п и ч е н п о я с — а) най-горещият пояс на земното кълбо; б) двата географски земни пояса, които се характеризират с пасатни и мусонски ветрове; т р о п и ч е с к а г о д и н а — интервал от време между две последователни преминавания на центъра на слънчевия диск през точката на пролетното равноденствие. 3. Горещ, зноен.

трополо́гия (гр. trópos и lógos „наука") Учение за тропите, за преносните значения на думите и изразите.

тропопа́уза (гр. trópos „връщане" и лат. pausa „прекъсване") Преходен слой между тропосферата и стратосферата; субстратосфера.

тропосфе́ра (гр. trópos „обръщане" и spháira „кълбо") Най-ниският и найплътният пласт от земната атмосфера, който се простира на около 8—12 км височина; в нея се наблюдават найважните метеорологични явления: вятър, облачност, валежи и др.

трос (хол. tros) Дебело въже, кабел.

трот (англ. trot) *сп.* Тръс, особен вид походка на кон.

тротил (от собс.) Кристално жълто вещество с голямо бризантно и експлозивно действие; употребява се за бомби, гранати и др.

тротине (фр trottinette) Детска играчка от една малка дъска на две колела и кормило; ролер, тротонетка.

тротоар (фр. trottoir) Издигнато място на улица покрай къщите, постлано с плочи, асфалт, цимент и др., предназначено за пешеходци; плочник.

трофей (фр. trophée от гр. trópaion през лат) 1. Знамена, оръжие и подобни, взети от победен неприятел. 2. Знак, символ на победа и подвиг. 3. Архитектурно украшение, което представлява военни доспехи. 4. *прен.* Плячка, военна плячка.

трофически (гр. trophikós) Който регулира храненето на тъканите и обмена на веществата; хранещ, хранителен.

трофобиоза (гр. trophḗ „храна" и biōsis „начин на живот") *биол.* Симбиоза, съжителство на организми, придружено с доставяне на храна.

трофоневроза (гр. trophḗ „храна" и *неврoза*) *мед.* Заболяване на вегетативната нервна система поради нарушаване храненето на тъканите.

трохей (гр. trocháios) *литер.* Двусрична стихотворна стъпка от една дълга и една кратка или ударена и неударена сричка (— ⏑); хорей.

троцкизъм (от собс.) Дребнобуржоазно, ляво опортюнистическо враждебно на ленинизма течение в руското и международното работническо движение, една от най-опасните разновидности на меншевизма в Русия (по името на Л. Троцки — 1879—1940 г.).

троцкист (от собс.) Привърженик на троцкизма.

троянски кон (от собс.) 1. Пълният с гръцки войници кон, който бил вкаран от самите троянци в град Троя през време на Троянската война и по този начин градът бил превзет. 2. *прен.* Измама, коварство, хитрост.

трубадур (фр. troubadour) Провансалски средновековен певец-поет, който възпявал предимно любовта.

трувер (фр. trouvère) Севернофренски странствуващ средновековен поет-певец; отговаря на трубадур в Прованс.

труизъм (англ. truism) Общоизвестна истина, очевидност.

трупа (ит. truppa) 1. Група артисти в един театър или цирк; група артисти, които играят заедно. 2. Вид игра на карти.

труфел (нем. Trüffel) Торбеста гъба с подземни плодни тела; някои видове от тях се ядат.

тръст (англ. trust) 1. В капиталистическите страни — монопол, в който собствеността на всички предприятия е обединена, а предишните собственици на предприятията стават членове, които участвуват с дял и получават печалба според броя на акциите си. 2. В СССР — обединение на предприятия, които са близки по продукция или по начина на преработването на суровините.

трюизъм = труизъм.

трюм (хол. truim) 1. Пространство между долната палуба и второто дъно на кораб, предназначено за стоки или за машините, горивото, складовете за храна и др. 2. Помещение под сцена на театър.

трюмо (фр. trumeau) Високо стенно огледало с поставка.

трюфел = труфел.

туба (лат. tuba „тръба") 1. Цинкова или оловена тръбичка, която служи за опаковка на полутечни вещества, пасти, бои, мазила и подобни и чрез натискане ги изпуска от единия край. 2. Меден музикален духов инструмент във вид на извита тръба и басова звучност. 3. Съд за горивни масла, течности и др.

туберкула (лат. tuberculum) 1. *бот.* Грудка, гулия или коренище на растение (картофи, гергини). 2. *биол.* Малка кръгла пъпка в тъкан, характерна особено за туберкулозата.

туберкулин (от лат.) Екстракт от туберкулозни бацили, който служи за лекуване на туберкулоза и за откри-

ване на туберкулозни заболявания чрез инжектиране с него.

туберкулоза (лат. tuberculōsis) *мед.* Заразна болест сред хората и животните, причинявана от Коховия бацил, която поразява белите дробове и други органи.

туберкулозен (лат. tuberculōsus) **1.** Болен от туберкулоза. **2.** Предназначен за лекуване на болни от туберкулоза.

туберо́за (лат. tuberōsa) Луковично растение с красиви и приятно миришещи бели цветове, от които се добива благовонно масло.

тугра́ = тура.

ту́грик (монг.) Парична единица в Монголската народна република.

тужу́рка (от фр. toujours „всеки ден") Къса горна дреха за всеки ден.

туз (рус.) **1.** Единица, ас (в карти за игра). **2.** *прен.* Първенец, големец, богаташ.

туи́ст (англ. twuist) Широко разпространен съвременен танц със средно бързо темпо и елементи от рокендрол и бугивуги.

ту́лий (от собс.) Химически елемент, знак Tu, пореден номер 69, ат. тегло 169, 934.

тулу́м (тур. tulum) **1.** Мех, одрана кожа от животно, която служи за съд (в нея държат сирене, вода и пр.). **2.** *прен.* Корем, търбух.

тулу́мба[1] (тур. tulumba от ит.) Помпа; пръскалка.

тулу́мба[2] (тур. tulumba от ит.) Мек тестен сладкиш, обилно напоен със сладък сироп.

тулумба́с (тур. tulumbas) Старинен ударен инструмент, вид тъпан; барабан.

тулу́п (рус.) Тъп човек, простак, глупак.

ту́мор (лат. tumor) *мед.* Порочно разрастване на тъкани у човека и животински организъм; подутина, буца, оток.

ту́мулус (лат. tumulus) **1.** Надгробна могила. **2.** Могила за посочване граница или път.

тумру́к (тур. toumruk) Стегалка, дървени пранги, които се поставят на краката на арестант.

тунг (кит.) Субтропично дърво, което расте в Китай и Япония, но се отглежда и в СССР, от чиито семена се получава ценно за индустрията масло.

ту́ндра (фин. tunturi) Природна зона в субтропичния пояс на Земята. Характеризира се с продължителна студена зима и късо лято, слаби валежи и ниски температури, вечно замръзнала почва, ниска плиткокоренна растителност (мъхове, лишеи, треви, храсталаци и др.).

туне́л (англ. tunnel) Подземен или подводен прокоп, по който минават шосе, жп. линия, канал и др.

ту́ника (лат. tunica) **1.** Долна дреха у древните римляни, която се носела под тогата. **2.** Горна дреха на католически духовник. **3.** Тънка долна богослужебна одеждност.

тупе́ (фр. toupet) Нахалство, безочливост.

тупи́рам (от фр. toupet „кичур коса") Реша коса в обратна посока на косъма.

тупурдия́ (тур. tupurdu) Голям шум, глъчка, неразбория.

тур[1] (фр. tour от лат. torno „закръглям") **1.** Отиване донякъде и връщане; обиколка, кръг. **2.** Време от състезание, през което всички участници изпълняват по една игра. **3.** Завършен кръг от нещо цяло (напр. при избор).

тур[2] (фр. tour от лат. turris „кула") **1.** Шахматна фигура, най-често във вид на кула; топ. **2.** *воен.* Цилиндричен съд без дъно, който се напълва с пръст и служи за прикритие или преграда.

тур[3] (чуж.) **1.** Див бик с големи рога, живял в Европа до XVII в. **2.** Вид кавказки козел.

тура́ (тур. tura) **1.** Султански герб (монограм) от сложно преплетени арабски буквени знаци за означаване името на султана. **2.** Страна на монета с герб или образ.

турби́на (ит. turbina от лат. turbineus „който се върти в кръг") Двигател,

който използува механичната енергия на поток пара, вода или газ.

турбоагрега́т (лат. turbo „въртене" и *агрегат*) Агрегат от турбина и задвижваната от нея машина — най-често електрогенератор.

турбогенера́тор (лат. turbo „въртене" и *генератор*) Агрегат от турбина и генератор; нарича се още турбодинамо.

турбодета́ндер (лат. turbo „въртене" *детандер*) Двигател, привеждан в движение чрез сгъстен газ; използува се в хладилната техника.

турбодина́мо = турбогенератор.

турбокомпре́сор (лат. turbo „въртене" и *компресор*) 1. Центробежна въздушна помпа, която се задвижва от турбина; използува се за бързо сгъстяване на въздух, газове или пари. 2. Многостепенен турбовентилатор с междинно охлаждане на сгъстявания газ.

турбуле́нтен (лат. turbulentus „вихрушка") Причинен от вихрушка; бърз; турбулентно течение — течение, при което движението на флуида (течност или газ) става при интензивно размесване (разбъркване) между отделните области.

ту́ргор (лат. turgor) *бот.* Изпънато състояние на клетките, тъканите и органите на растенията поради насищането им с вода.

ту́ргурен (от лат. turgor) Изпълнен, надут, набъбнал.

туре́л (фр. tourelle) Въртяща се подставка за оръдие или картечница на самолет или на бойна кола.

тури́зъм (фр. tourisme) Предимно пешеходно пътуване за почивка и развлечение, често свързано и с образователна цел.

ту́ринг-клуб (англ. touring и club) Любителски автомобилен клуб.

тури́ст (фр. touriste) Излетник, любител на пътувания из природата, любознателен пътешественик.

турмали́н (нем. Turmalin) Ценен разноцветен минерал със сложен състав, който се шлифова и като полускъпоценен камък.

турмали́нов (от нем.) Който съдържа турмалин или е направен от турмалин.

турне́ (фр. tournée) 1. Обиколка, пътуване. 2. Обиколка на артист или артистична група за гастролиране.

турне́пс (англ. turnips) *бот.* Вид едро кръмно цвекло.

турнике́т (фр. tourniquet) 1. Въртяща се кръстовидна преграда за вход, за да минават хората един по един. 2. *мед.* Инструмент за прищипване на кръвоносни съдове при операции и пр., за да се спре кръвоизтичане.

турни́р (нем. Turnier от фр.) 1. Средновековно тържество, през време на което рицари се състезавали с оръжие, предимно с копие, за показване на ловкост и сила. 2. *сп.* Състезание между няколко състезатели или отбори, всеки от които играе поотделно с всички останали; състезание.

ту́рта (ит. turta „извита") Плосък и кръгъл домашен хляб, обикновено без квас; погача.

туру́к (тур. turuk) Морска риба, по-голяма от паламуд и по-малка от тон.

ткута́л (тур. tutkal) Лепило, получавано от животински отпадъци (кости, рога, копита и др.).

туф (лат. tofus, нем. Tuff) 1. Скала от вулканичен или утаечен произход, която служи като строителен материал. 2. Шуплеста варовита скала. 3. Кремъчна скала, която се образува около периодично изригващи топли или горещи извори.

ту́фа (фр. touffe) Китка стъбла и издънки от едно коренище; кичур.

туч (тур. tunç) 1. Сплав от желязо и мед. 2. *прен.* Чугун, твърд метал; нещо много здраво.

туш[1] (нем. Tusch) *муз.* Кратко музикално приветствие, изпълнявано от оркестър и има фанфарен характер.

туш[2] (нем. Tusch) 1. Гъсто черно или цветно китайско мастило, което не се размива от вода и служи за чертаене и рисуване, а в Китай, Япония и др. и за писане. 2. Допиране пле-

щите на борец до земята като момент на победа; туше (2).

тушé (фр. touché от toucher „докосвам") 1. Свойствената на всеки пианист ловкост и сръчност за допиране на клавишите при свирене, което влияе върху звученето на инструмента. 2. *сп.* Допиране плещите на борец до земята като момент на победа; туш[2] (2).

тушúрам (от фр.) 1. Изписвам с туш; правя отсенки на рисунка. 2. *сп.* Допирам до земята раменете на противник в борба. 3. *мед.* Изследвам болен чрез опипване.

тýя (гр. thya) *бот.* Хвойново вечнозелено дърво или храст от рода на кипарисите.

тъч (англ. touch) *сп.* Излизане на топка извън страничната черта на игрището при игра на футбол.

тъч рéфер (от англ.) Помощник-рефер при футболна игра, който съобщава излизането на топката извън тъч-линията; страничен съдия.

тю́бинг (англ. tubing) Дъговидна стоманена, чугунена или железобетонна плоча, която се използува за укрепване на тунелни, минни и други подземни изработки, прокарвани в неустойчиви и водоносни скали.

тюл (фр. tulle) Тънка мрежеста копринена или памучна тъкан за облекло, забрадки и др.

тюлбéн (тур. tülben) Тънка забрадка, кърпа за глава.

тюлéн (рус.) Морски бозайник с перки между пръстите.

тюрбáн (фр. turban от перс.) 1. Чалма, увита около фес. 2. Вид женска кърпа, която се омотава около главата.

тюрбé (тур. türbe от ар.) Гробница на големец.

тюркоáз (фр. turquoise) Вид скъпоценен камък.

тюрлю́ (тур. türlü) 1. Вид, род. 2. Разнообразна смесица: т ю р л ю г ю в е ч — ядене от различни зеленчуци с месо или без месо (домати, чушки, бамя, моркови и др.).

тю́рма (нем. Turm „кула", „затвор" през рус.) Затвор.

тютю́н (тур. tütün) 1. Едногодишно растение с големи листа, съдържащи никотин. 2. Листата от това растение. 3. Нарязаните на дребно листа за пушене.

тюфéк (тур. tüfek) Пушка.

тюфекчúя (тур. tüfekçi) Който поправя пушки; оръжейник.

тюфлéк (от тур.) Плътна и мека постилка за спане, дюшек.

тя́га (рус.) 1. Налягане, чрез което се създава въздушен или газов поток в тръбопровод или канал на вентилация. 2. Теглителна сила, която се предава от транспортно средство или машина на движения от него състав. 3. Начинът за получаване на теглителна сила в жп. транспорт. 4. Влачене, теглене.

У

убиквизъм (от лат. ubique „навсякъде“) Учение, според което нещо се намира навсякъде в едно и също време.

убиквист (от лат.) 1. Растение или животно, което се приспособява към разнообразни условия. 2. Протестант, който признава учението за вездесъщността на бога, т. е. изповядва, че бог е навсякъде.

уборка (рус.) 1. Прибиране, събиране, почистване особено на смет от дворно помещение. 2. Почистване, четкане кожата на коне.

увертюра (фр. ouverture) 1. Оркестрово, завършено по форма музикално-сценично въведение към опера, оперета, балет, драма, филм и други произведения. 2. Название на първа част от предкласическата сюита. 3. Завършено произведение за оркестър в една част, наричано концертна увертюра.

увраж (фр. ouvrage) Произведение; рядко и ценно издание.

увуларен (лат. uvula „мъжец“) *езиков.* Който се произнася с мъжеца (за звук).

узо-тара (ит. uso „обичай“ и *тара*) Тегло на опаковка, което се пресмята според приетия в търговията обичай.

узурпатор (лат. usurpātor) Лице, което заграбва върховна власт, чужди права; лице, което по непозволен начин си присвоява нещо; похитител.

узурпация (лат. usurpatio) Незаконно присвояване, заграбване на власт или права.

узурпирам (от лат.) Насилствено, противозаконно си присвоявам нещо, заграбвам власт или чужди права.

узус (лат. usus) 1. *юр.* Обичай, навик; правило, 2. Употреба.

узуфрукт (лат. usufructus) *юр.* Право да се използува доходът от нещо, но владението си остава чуждо.

уиски (англ. whisky) Силно спиртно питие от рода на ракията, произвеждано главно в Англия и САЩ.

уитлендер (хол. uitlander) Английски преселник в Южна Африка без граждански права (до войната с бурите).

уйгун (тур. uygun) Който допада, пригоден; сговорчив.

уйдисвам (от тур. uydun) Допадам, прилягам; съгласявам се.

уйдурма (тур. uydurma) Нагласено да бъде пригодно, стъкмено; машинация.

улама (тур. ulama) Пресечната линия между две покривни плоскости, които сключват ъгъл, по-малък от 180°.

улан (от тур. oglan „момче“) Войник от леко въоръжена конница, въоръжен с копия.

улем (от ар. ulama „ученик“) Богослов-мохамеданин, който е и законовед.

ултимативен (от лат. ultimus „последен“) Който не търпи противоречие; безпрекословен, категоричен.

ултиматизъм (от лат. ultimus) Опортюнистическо течение сред руските социалдемократи през време на Столипинската реакция (1908—1912 г.); прикрит отзовизъм.

ултиматист (от лат.) Привърженик на ултиматизма.

ултиматум (лат. ultimātum) 1. Предложение или искане, което не търпи разисквания и възражения, безусловно искане и последно предупреждение. 2. Искане за изпълнение на нещо, придружено със заплашване, ако не се приеме.

ултимо (лат. ultimo) 1. За последен път. 2. Последният ден на месеца (в търговския език).

ултра- (лат. ultra „отвъд“, „от другата страна“) В сложни думи означава и з в ъ н м е р н о, п р е м н о г о, к р а й н о или с в р ъ х.

ултрааудиóн (*ултра-* и лат. audio слушам") Радиоприемник с голяма чувствителност.

ýлтравиолéтови лъчú (от лат.) Лъчи, които са след виолетовите лъчи в спектъра, невидими, но с голямо химическо и физиологическо действие.

ýлтразвук (*ултра-* и *звук*) Звукови вълни с честота над границата на чуването (20 000 хц) на човешкото ухо.

ултрайзъм (от лат.) Крайност (във възгледи, маниери, схващания и т. н.).

ултралиберáлен (*ултра-* и лат. liberālis „свободен") Крайно либерален, премного свободолюбив.

ултрамарúн (*ултра-* и лат. marīnus „морски", „син") **1.** Вид минерална боя предимно със син цвят, рядко със зелен, червен или виолетов. **2.** Синка, синило.

ултрамикроскóп (*ултра-* и *микроскоп*) Микроскоп, с който се виждат и най-малките частици.

ултрамонтанúзъм (*ултра-* и *монтанизъм*) Крайно течение в католическата църква, което се бори за неограничена власт на папата в целия свят (буквално и отвъд планините, когато папите се борели за разпространение на властта си и над Франция).

ултрарапúд (*ултра-* и лат. rapidus „бърз") Апарат, който улеснява бързото снимане при кнноснимките.

ултрароялúст (*ултра-* и *роялист*) Краен привърженик на кралската власт.

ултрасептúл (*ултра-* и гр. sēptikós „отравяне") Лекарствен препарат против някои инфекции.

ултрафúлтър (*ултра-* и *филтър*) Уред за филтриране на фини суспензии и колоиди чрез прецеждане през слабо проницаеми прегради.

ултрацентрофýга (*ултра-* и *центрофуга*) Центрофуга с много голяма скорост на въртене; употребява се за разделяне на изотопи, за определяне на молекулни тегла и др.

улýс (монг.) **1.** Лагер на чергари; табор. **2.** Селище, село; аул. **3.** Род, родова община и територията към нея; район.

ýмбра (лат. umbra „сянка") Кафява минерална боя за рисуване.

умфóрмер (нем. Umformer „преобразовател") Електрическа машина за преобразуване на променлив ток в постоянен и обратно.

унанимúзъм (фр. unanimisme от лат. una anima „единодушие") *литер.* Литературно направление във Франция в началото на XX в., което си поставя за цел да разработва социална тематика, но по своята същност е проява на буржоазната литература и на декадентството. Обявява се против индивидуализма на символистите и провъзгласява като основен принцип идеята за „единодушие" на хората, на цялото човечество, но проповядваното единодушие има мистичен и абстрактно-психологичен характер.

ундúна (от лат. unda „вълна") Водна фея, русалка, която според средновековните суеверия влизала в любовни отношения с хората или ги нападала.

ундулáция = ондулация.

униáт (лат. uniātus „обединен") Православен християнин, който признава главенството на папата; привърженик на уния.

универмáг (съкр. от *универ*сален *ма*газин) Търговски магазин с най-различни стоки.

универсáл (лат. universālis „всеобщ") Геодезически и астрономически уред за измерване на хоризонтални и вертикални ъгли.

универсáлен (лат. universālis) **1.** Всеобщ, вселенски, всемирен, всеобемен. **2.** Многообразен, обхващащ много неща. **3.** Който служи за много неща или за много цели.

универсалúзъм (от лат. universālis „всеобщ") **1.** Многообразност на знания, интереси и дейност, всеобемност, всеобхватност в нещо. **2.** Идеалистическо направление в буржоазната етика, което проповядва общочовешки морал в рамките на капиталистическото общество.

универсáлии (лат. universalia) **1.** *фил.* Термин в средновековната философия, който означава класове от явления,

общото; според едни те са само думи, названия на нещата, според други — обективни идеи, а според трети — субективни понятия. 2. *езиков.* Езикови явления, които се срещат във всички езици.

универса́лност (от лат.) Всеобщност, всеобемност, неограниченост.

университе́т (лат. universitas, atis „всеобщност“ през нем.) 1. Висше учебно и научно заведение с няколко факултета (обикновено без техническите и селскостопанските клонове на знанието). 2. Помещението на такова учебно заведение.

университе́тски (от лат.) 1. Който се отнася до университета. 2. Свързан с преподаването в университет; научен, сериозен, авторитетен.

униве́рсум (лат. universum) Вселена, всемир, целият свят.

уника́лен (от лат. unicus) Единствен, неповторим.

уника́т (лат. unicus „единствен“) Оригинал, документ в един екземпляр.

у́никум (лат. unicum) 1. Единствен по рода си предмет, неповторимо нещо, голяма рядкост. 2. *библ.* Единствен екземпляр от книга. 3. *прен.* Своеобразен, твърде оригинален човек.

унилатера́лен (лат. unilaterālis) Който се отнася до едната страна; едностранен.

унионя́зъм (от лат. unio, ōnis „съюз“) Стремеж към съюзяване, към обединяване.

униполя́рен (лат. unipolāris) *физ.* Еднополюсен.

унисо́н (ит. unisono) 1. Едновременно звучене на два или повече тона с еднаква височина, които напълно се сливат при произвеждането им от няколко гласа или инструмента; съзвучие. 2. Единомислие, единодушие, съгласие.

унита́рен (от лат. unitas „единство“) Единен, обединен.

унитари́ст (от лат.) 1. Привърженик на унитарната система, на единовластието. 2. Християнин-сектант, който отрича троичността на бога.

унифика́тор (к. лат. unificātor) Уеднаквител, обединител.

унифика́ция (лат. unificatio) 1. Уеднаквяване, свеждане до еднаква форма, към една норма, към една система. 2. Обединяване, съединяване в едно.

унифила́рен (лат. unus „един“ и filum „конец“, „жица“) 1. Състоящ се от една жичка; едножичен, едножичков; който се състои от една нишка; еднонишков (кабел, електрически проводник и пр.). 2. Който е окачен на една нишка или на една жичка.

унифици́рам (от лат.) Уеднаквявам.

унифо́рма (лат. uniformis) Еднакво облекло за войници, ученици, служещи и др.

унифо́рмен (лат. uniformis) 1. Еднообразен, еднакъв по вид. 2. *прен.* За облекло — служебен, еднакъв.

униформи́зъм (от лат. uniformis) Учение за еднакво устройство на нещо, за уеднаквяване, еднакво устройство.

униформи́ст (от лат.) Привърженик на униформизма.

у́ния (лат. unio) 1. Обединение, съюз на две или повече държави. 2. Присъединяване на православна църква към католическата под върховенството на папата. 3. Международна организация или съюз в областта на икономиката, културата, образованието, здравеопазването и др.

унтерофице́р (нем. Unteroffizier) Подофицер в някои страни.

у́нтертон (нем. Unterton) *муз.* Тон, който звучи едновременно с друг тон, но е по-нисък от него; прот. обертон.

унциал (лат. unciālis) Форма на буквите, която се характеризира със заоблени и правилни линии. Такива са буквите на латински и гръцки ръкописи от IV до VIII в., старобългарски и византийски от средновековието; ср. курсив.

у́нция (лат. uncia) 1. В древния Рим — единица мярка за тегло. 2. Някогашна аптекарска мярка = 29,86 грама, която в днешно време се употребява само за мерене на бубено семе. 3. В Англия и САЩ: търговска унция = = 28,35 г; монетна и аптекарска = 31,1035 г; за течности = 29,57 см³.

4. Английска мярка за благородни метали.

Уо́лстрийт (англ. Wall-street) 1. Нюйоркска улица, на която се намират най-големите банки. 2. *прен.* Управляващата капиталистическа клика в САЩ; финансова олигархия.

упанишади (санскр.) 1. Индуски свещени книги, които съдържат изречения, притчи, диалози и разкази с герои царе, брахмани и богове. 2. Будистка мистическа секта.

ураѓан (фр. ouragan от караиб.) 1. Силен и продължителен вятър, който разрушава постройки, пречупва и изкоренява дървета и т. н. 2. Наименование и на тропически циклон.

ураза́ (ар.) Пост у мюсюлманите, през който в продължение на един месец не се яде и пие нищо през деня; ср. рамазан.

Ура́н[1] (гр. Ouranós) 1. Бог на небето според гръцката митология. 2. *астр.* Седмата по отдалеченост от Слънцето планета от Слънчевата система, открита в 1781 г.

ура́н[2] (гр. ouranós „небе") Химически елемент, знак U, пореден номер 92, ат. тегло 238,03; радиоактивен елемент, източник на атомна енергия.

уранини́т (от гр.) Смолиста уранова руда, която се явява важна суровина за добиване на уран.

ураногра́фия (гр. ouranós „небе" и gráphō „пиша") Описание на небесните тела на звездното небе.

ураноме́трия (гр. ouranós „небе" и metréō „меря") Наука за измерване на небесните разстояния.

ураноско́п (гр. ouranós „небе" и skopéō „гледам") Уред за наблюдение на небето и небесните тела.

ураноско́пия (гр. ouranós „небе" и skopéō „гледам") Наука за наблюдаване на небето и небесните тела.

ура́т (от гр. oûron „пикоч") *хим.* Сол на пикочната киселина; втвърдените урати образуват пикочен камък.

урбаниза́ция (фр. urbanisation от лат.) Съсредоточаване на икономическия и културния живот в градовете.

урбанизъм (фр. urbanisme от лат.) 1. Упадъчната култура на господствуващите слоеве в капиталистическия голям град. 2. Буржоазно течение, което поддържа съсредоточаването на духовната и материалната култура в градовете във вреда на селата. 3. Преобладаване на мотиви в литературата и изкуството от градския живот, възпяване и изобразяване живота на големите градове. 4. *литер.* Дума или израз в литературния и говоримия език, характерни за градските жители. 5. *арх.* = урбанистика.

урбани́ст (фр. urbaniste от лат.) 1. Привърженик на урбанизма. 2. Архитект— специалист по планиране на градове.

урбани́стика (от лат. urbs, urbis „град") *арх.* Наука и изкуство за планиране и устройство на населените места (градове, села и селища); обхваща комплекс от социално-икономически, санитарно-хигиенни, териториално-устройствени, комуникационни, техникостроителни,културно-битови, архитектурно-пространствени и художествени въпроси, свързани със създаването на нови или реконструкция на съществуващи населени места; градостроителство.

урбаните́т (лат. urbanitas, ātis през нем.) 1. Градски начин на живеене и постъпване. 2. *прен.* Изтънченост, учтивост, образованост.

уре́мия (гр. oûron „пикоч" и háima „кръв") *мед.* 1. Болестно състояние, при което става самоотравяне на организъм чрез останали в кръвта съставни части от урината, които при нормално състояние се отделят чрез бъбреците. 2. Уриниране на кръв.

уреогра́фия = урография.

уреоме́тър = урометър.

урета́н (гр. oûron „пикоч" и aithḗr „етер") Безцветно кристално вещество, сложен етер на карбаминовата киселина.

уре́тер (гр. ourḗthēr) *анат.* Канал от бъбрека до пикочния мехур.

уре́тра (гр. ourḗthra) *анат.* Канал от пикочния мехур навън.

уретри́т (гр. ourḗthra „пикочен канал") *мед.* Възпаление на пикочния канал.

уретроре́я (*уретра* и гр. rhéō „тека")

мед. Гнойно течение от пикочния канал.

уретроскóп (гр. ourēthra „пикочен канал" и skopéō „гледам") *мед.* Медицински инструмент, с който се изследва пикочният канал.

уретроскóпия (от гр.) *мед.* Способ за изследване на пикочния канал чрез вкарване в него на специален уред, наречен уретроскоп.

урéя (от гр. oûron „пикоч") Вещество, което се образува при разграждането на белтъчините в организма; съдържа се в кръвта и в другите биологични течности; излъчва се чрез кръвта.

урúна (лат. urīna) Пикоч.

урицéмия (гр. oûron „пикоч" и háima „кръв" през лат.) *мед.* Разстройство при храносмилането поради натрупване на пикочна киселина в кръвта.

ýрна (лат. urna) 1. У древните гърци, траки и римляни — глинен съд, в който поставяли за съхранение праха на умрял човек след изгарянето му. 2. Кутия с тесен отвор, в която се пускат пликовете с бюлетини при гласуване.

уробактéрия (гр. oûron „пикоч" и *бактерия)* Бактерия, която разлага урината на амоняк и въглена киселина.

уробилúн (гр. oûron „пикоч" и лат. bilis „жлъчка") Багрилно вещество, което се образува в червата при преработката на билирубин; намира се в малки количества в урината, но се увеличава при някои болести (чернодробни, анемия и др.).

урóвен (рус.) Равнище, ниво.

урогрáфия (oûron „пикоч" и gráphō „пиша") Метод за рентгеново снимане на пикочоотделителната система.

уродúния (гр. oûron „пикоч" и dýnamis „сила) Болезнено ходене по малка нужда.

урожáй (рус.) Количеството земеделски продукти, получени за един сезон; реколта.

уролúт (гр. oûron „пикоч" и líthos „камък") Пикочен камък.

урологг гр. (ourológos) Специалист по урология.

урология (гр. oûron „пикоч" и lógos „наука") Дял от медицината, който се занимава с болестите на пикочно-половите органи (бъбреците, жлъчката, пикочния мехур и канал, простатната жлеза и др.).

урометър (гр. oûron „пикоч" и métron „мярка") Уред за измерване относителното тегло на урината.

уроскóпия (гр. oûron „пикоч" и skopéō „гледам") Изследване на урината.

уротропúн (гр. oûron „пикоч" и *атропин*) Безцветно кристално вещество във вид на прах; употребява се за дезинфекция на пикочните пътища, при някои болести (грип, менингит), за получаване на експлозиви и др.

уроцистúт (гр. oûron „пикоч" и kýstis „пикочен канал") *мед.* Възпаление на пикочния мехур.

урсýз(ин) (тур. uğursuz) Проклет човек.

урсулúнка (от собс.) Католическа монахиня от ордена на св. Урсула, която служи като учителка-възпитателка или болногледачка.

уртикáрия (лат. urtica „коприва") *мед.* Копривна треска.

устá (тур. usta) Майстор (обикновено пред собствено име).

устабашúя (тур. ustabaşi) Пръв майстор, главатар на майсторите от един занаят.

усталък (тур. ustalık) 1. Майсторлък, учение, изкуство. 2. Изкусна, майсторска работа.

усýл (тур. usul) 1. Леснина, лесен начин. 2. С леснина, лекичко. 3. Способ, начин.

утилизáтор (к. лат. utilisātor от utilis „полезен") Оползотворител.

утилизáция (лат. utilisatio) Използуване на отпадъчни материали, топлина и др., получавани при производствен процес; оползотворяване.

утилитáрен (от лат. utilis „полезен") 1. Който има пред вид само ползата, практичен в тесен смисъл, съобразяващ се с практическата полза. 2. Практичен; у т и л и т а р н и н а у к и — науки, които имат практическо значение и носят материална изгода за човека.

утилитарúзъм (от лат.) 1. Буржоазно

етическо учение, което смята за добро само онова, което принася полза; прикрива класовите противоречия в обществото с лозунга: осигуряване на най-голямо щастие за най-голям брой хора чрез задоволяване на личните им интереси. 2. Дейност с груба сметка за изгода, стремеж да се извлича полза от всичко.

утилитарист (от лат.) 1. Привърженик на утилитаризма. 2. *прен.* Човек, който преценява всичко с оглед на ползата, която може да се получи.

утопизъм (фр. utopisme от гр.) Неосъществимост, нереалност.

утопист (фр. utopiste от гр.) 1. Привърженик на утопическия социализъм. 2. Автор на утопичен роман. 3. Мечтател, фантазьор, мечтаещ за неосъществими неща.

утопичен, утопически (гр. ou „не" и tópos „място") Неосъществим, фантастичен, недействителен, мечтан; ненаучен; утопичен социализъм — учение за съвършен неосъществим обществен строй, основан върху общност на имуществото, задължителен за всички труд и равно разпределение на продуктите, който не отчита закономерностите на общественото развитие.

утопия (гр. ou „не" и tópos „място" = несъществуващо място) 1. Учение за неосъществим съвършен обществен строй, основан върху общност на имуществото, задължителен за всички труд и равно разпределение на продуктите, който не отчита закономерностите на общественото развитие. 2. Неосъществима мечта; фантазия, мечта за непостижим обществен строй. 3. Бленувана щастлива страна. 4. Литературно произведение, което рисува неосъществим идеален обществен строй (по името на романа „Утопия" от Томас Мор — 1478—1535 г.).

утраквист (фр. utraquiste от лат. sub ütraque specie „под двата вида") Последовател на социално-религиозно учение, клон от хусизма, което се е борело за конфискуване на църковните имоти и предаването им на едрите земевладелци, за демократизация на църквата, за причастие с хляб и вино (под двата вида) и на миряните.

утрирам (от фр. outrer) Преувеличавам, силно подчертавам, изопачавам поради силно подчертаване.

уют (от рус.) Удобство, приятна обстановка.

уютен (рус.) Удобен, приятен, комфортен, нареден с вкус.

Ф

фа (ит. fa) *муз.* Сричково наименование на четвъртата степен на основния (до-мажорен) диатоничен звукоред. Бележи се с латинската буква f.

фабиáнец (от собс.) Член или привърженик на фабианското общество в Англия, на фабианството.

фабиáнство (от собс.) Английско реформистко движение от 19 в. — „Най-завършен израз на опортюнизма и на либералната работническа политика" (Ленин); отрича класовата борба и смята, че капиталистическият строй трябва да се пророди в социалистически чрез мирно и бавно развитие (според прякора Кунктатор, даден на римския пълководец Фабий (III в. пр. н. е.), който с тактика на забавяне и изчакване победил Ханибал).

фáблиó (фр. fabliau от лат. fabula) В средновековната литература — малък разказ, често в стихове, с комичен или битов характер.

фáбрика (лат. fabrica „работилница") Промишлено предприятие, в което се преработват суровини чрез машини и се изработват стоки; малък завод.

фабрикáнт (лат. fabricans, antis) Притежател на фабрика, капиталист.

фабрикáт (лат. fabricātum) Окончателно обработен продукт от фабричното производство; готова фабрична стока.

фабрикáция (лат. fabricatio „изготвяне") 1. Произвеждане на стоки в голямо количество. 2. Готова фабрична стока, фабрично производство. 3. *прен.* Измисляне.

фабрикýвам (от лат.) 1. Изработвам по фабричен начин. 2. *прен.* Произвеждам масово, в голямо количество. 3. *прен.* Създавам нещо нередно, фалшиво, осъдително; измислям, съчинявам.

фабрúчен (от лат. fabrica) 1. Който се отнася до фабрика. 2. Изработен във фабрика. 3. Който работи във фабрика. 4. С много фабрики (град, държава); фабрична марка — законно регистриран оригинален знак (рисунка, етикет, клеймо), който се поставя върху изделия, произведени от едно предприятие.

фáбула (лат. fabula) *литер.* 1. Басня, приказка. 2. Съвкупност от събития в литературно произведение, които се излагат в хронологическа последователност на логическо-причинна обусловеност; сюжет.

фабулúст (фр. fabu'iste) Баснописец.

фабулóзен (фр. fabulōsus) Приказен, легендарен, недействителен; баснословен.

фáвор (лат. favor) Покровителство; благоразположение.

фаворизáция (лат. favorisatio) 1. Покровителствуване, облагодетелствуване. 2. Противозаконно облагодетелствуване на близки лица.

фаворизúрам (от лат.) Покровителствувам; облагодетелствувам.

фаворúт (ит. favorito от лат.) 1. Любимец, облагодетелствувано лице, покровителствувано лице. 2. Любимец на високопоставено лице и обсипван с облаги, без да има за тях право и заслуги. 3. Който има най-голям изглед за успех в нещо (при състезания, спортни игри и др.).

фаворитúзъм (фр. favoritisme от лат.) 1. Влияние на фаворити и фаворитки в обществения живот. 2. Покровителствуване на любимци.

фаворúтка (фр. от лат.) 1. Любимка, жена фаворит. 2. Любовница на високопоставено лице, особено на владетел.

Фáвън (лат. Faunus) *мит.* 1. Римски бог на горите и полята, съответствуващ на гръцкия Пан. 2. *мит.* Кривонос горски полубог с остри уши, опашка

кози крака, потомък на Фавън. 3. *зоол.* Вид американска маймуна.

фагеденѝзъм (от гр. phagédaina „язва") *мед.* Разпространяване и увеличаване на язва, разрастване на рана.

фагѐт (ит. fagotto от fagot „снопче дърва") *муз.* Дървен духов инструмент с конически канал и двойно тръстиково езиче.

фаготѝст (ит. fagottista) Музикант, който свири на фагот.

фагоцѝт (гр. phágos „изяждащ" и kýtos „съд" през лат.) *биол.* Органична клетка (бяло кръвно телце), която има способност да поглъща и унищожава чужди тела и бактерии.

фагоцитѝза (гр. phágos „изяждащ" и *цитоза*) *биол.* Активно хващане и поглъщане от клетката на неживи и живи тела (бактерии, вируси).

фа̀динг (англ. fading) Заглъхване на звука при радиоприемане и др.

фа̀дом (англ. fathom) Английска мярка за дължина, равна на 1,8288 м или 6 английски фута.

фа̀за (гр. phásis „появяване") 1. *астр.* Променливото за нашия поглед явяване на небесно тяло при обиколката му около Слънцето; вид на планета в такъв момент; лунна фаза. 2. Последователна промяна при развитието на нещо. 3. Отделен момент от един процес. 4. Определен период в историческото развитие. 5. *геол.* Най-малката геологическа единица за време, характеризираща се с определени скали и вкаменелости от животни и растения. 6. *техн.* Една от групите намотки или вериги при многофазна електрическа машина или система. 7. Всяка една от еднородните части на една разнородна система.

фаза̀н (гр. phasianos órnis, „птица от река Фазис" в Кавказ) Птица с красиви пера и дълга опашка.

фа̀зис (гр. phásis) = фаза.

фазоиндика̀тор (*фаза* и *индикатор*) Уредба, с чиято помощ се установява дали променливият ток, произвеждан в даден генератор, съвпада по фаза с тока в електропровода, от което зависи дали може да се включи в същия електропровод.

фазокомпенса̀тор (*фаза* и *компенсатор*) Колекторна електрическа машина за променлив ток, която намалява фазовата разлика между напрежението и тока в намотките на статор.

фазомѐтър (гр. phásis и métron „мярка") Уред за определяне разликата във фазите на електрически сигнали в устройства с висока честота.

фазотро̀н (*фаза* и *електрон*) Уред за ускоряване на леки частици (протони, деутрони и др.).

файда̀ (тур. fayda от ар.) 1. Полза облага, доход. 2. *остар.* Лихва.

файн (нем. fein) Много хубав, фин.

файфокло̀к (англ. five o'clock tea „чай в пет часа") 1. Събиране на жени към пет часа следобед за прекарване на времето в приятна обстановка и разговори. 2. Лека закуска за официални лица, давана в 5 часа следобед.

фа̀кел (гр. phákelos „снопче", „вързоп") 1. Светилник от смолести горящи вещества, който се употребява при нощни шествия, за подпалване и др. 2. *прен.* Лице, събитие или явление, което има ръководно значение; просветител, ръководител. 3. *астр.* Място на слънчевата повърхност, което свети особено ярко. 4. *техн.* Пламъкът, образуван при горенето на струя въглищен прах или друго гориво, впръсквани в горивното пространство на пещ. 5. *техн.* Конусовиден разширяващ се поток от течност или газ независимо от температурата му.

факѝр (ар. faqir „беден") 1. Мюсюлмански аскет, който дава обет за бедност; дервиш. 2. Аскет и фокусник в Индия. 3. Много ловък фокусник. 4. *прен.* Твърде опитен и сръчен в работата си човек.

фа̀кла = факел (1).

факсимилѐ (лат. fac simile „направи подобно") 1. Точно копие на ръкопис, рисунка, картина, чертеж и др. чрез фотография или печат. 2. Печат с

подписа на някое лице, обикновено служебно.

факсимилѝрам (от лат.) Точно възпроизвеждам, правя факсимиле.

факт (лат. factum „направено“) 1. Действително станало събитие или явление. 2. Нещо дадено, установено, върху което се гради теория; истина, действителност. 3. *прен.* Да, наистина, действително. 4. *прен.* Доказателство.

фактѝс (фр. factice „изкуствен“) *техн.* Еластична маса, подобна на каучука, която се получава при нагряване на растителни масла или животински мазнини с двусерен двухлорид или сяра; употребява се като примес на каучука за придаване на специфични качества на каучукови изделия.

фактитѝв (фр. factitif) *езиков.* Форма или лексическо значение на глагол, изразяваща непосредствено подбуждане към действие.

фактѝчен, фактѝчески (от лат. factus „направен“) Действителен, истински, съществуващ, неизмислен, основан върху факти.

фа́ктор (лат. factor „който върши“) 1. Причина, благодарение на която се развива даден процес; движеща сила; деен елемент, който определя качествата на нещо. 2. Ръководител; деец. 3. Технически ръководител в печатница, особено в наборен цех. 4. *мат.* Съумножител, всяко едно от умножаваните числа. 5. *прен.* Влиятелно лице.

факто́рия (англ. factory от лат.) 1. Търговска кантора и поселище (в колониална страна). 2. Снабдителен пункт в отдалечените краища на СССР, в който ловците намират необходимите им неща.

факто́тум (лат. fac totum „прави всичко“) 1. Доверено лице, на което се предоставя да върши всичко. 2. *прен.* Човек, който се бърка във всичко.

факту́ра (лат. factūra „извършване“) 1. Документ за предадена или изпратена стока, в който се вписват цената, количеството и качеството на всеки предмет и разходите по изпращането. 2. Естественият или изкуствено оформен строеж на някакво тяло (камък, кожа, хартия и др.), който му придава специален художествен вид. 3. *арх.* Начинът на обработка на външност на сграда. 4. *муз.* Начин на изложение на звуковата тъкан в музикално произведение.

факултатѝвен (лат. facultas, ātis „възможност“, фр. facultatif) Незадължителен, доброволен, предоставен на свободен избор.

факулте́т (лат. facultas, ātis „способност“ през нем.) Отдел на висше учебно заведение, който обхваща науки от един клон на знанието.

фал[1] (хол. val) *мор.* Тънко въже, с което се издига корабно платно, знаме, сигнален флаг и др.

фал[2]=фаул.

фала́га=фаланга (5).

фала́нга (гр. phálanx, ngos) 1. *воен.* Вид боен пехотен ред в древността. 2. *прен.* Строен ред, редица. 3. *анат.* Всяка от костиците на пръстите при висшите бозайници. 4. *зоол.* Отровно животно от рода на паяците. 5. Приспособление, с което стягали краката на ученика при телесни наказания в училищата (до Освобождението); фалага. 6. Община от 1600—1800 души в утопическата система на Фурие. 7. Фашистка организация във Франкова Испания.

фалангѝст (от гр.) Испански фашист.

фалангѝт(ис) (гр. phalangitis) *мед.* Възпаление на костиците на пръстите.

фаланстѐр (фр. phalanstère от гр.) Централно здание на една община (фаланга) при утопическия социализъм на Фурие.

фале́за (фр. falaise) *геол.* Отвесна скала; стръмен морски бряг.

фа́лерц (нем. Fahlerz) Вид медна руда.

фалиме́нт (ит. fallimento) Несъстоятелност, пропадане; фалит.

фалѝн (хол. vallijn) *мор.* Въже, с което лодката се връзва за кораб или за специални куки в пристанището.

фалѝрам (ит. fallire от лат. fallo „лъжа“) 1. Изпадам в несъстоятелност, пропадам като платежоспособен; банкрутирам. 2. *прен.* Пропадам.

фалйт (фр. faillite) Несъстоятелност, пропадане, банкрут; неплатежоспособност на едно лице.

фалйчески (гр. phallós „мъжки полов член“) Който се отнася към обоготворяване на органите на размножаване, предимно на мъжкия полов орган.

фалконéр (англ. falconer) 1. Ловец със соколи. 2. Лице, което отглежда и опитомява соколи за лов.

фалконéт (англ. falconet) Старинен малокалибрен топ.

фáлос (гр. phallós) 1. *анат.* Мъжки полов член. 2. Изображение на мъжки полов орган, обоготворяван от някои древни народи като символ на производителната сила на природата.

фалсéт=фалцет.

фалстáрт (англ. false start) *сп.* Неправилен старт, когато участник в спортно състезание започва движението преди командата.

фáлта (нем. Falte) Вид гънка за украса на женска дреха.

фалц (нем. Falz) 1. Съединяване чрез сгъване; шев на два тънки метални листа. 2. Вдлъбнатина на дъска, камък и друг строителен материал, към която се поставя обратна вдлъбнатина от друга дъска, камък и пр., за да прилягат; жлеб, дълбей. 3. Ивица на тъкан, която се употребява при подвързване на книга. 4. Сгъване на печатен лист; мястото, на което се сгъва един лист при фалцоване. 5. *сп.* Удар на топката, при който тя получава въртеливо движение и става мъчно уловима от вратаря или трудно се отбива от противников играч.

фалцапарáт (нем. Falzapparat) Апарат, който се поставя при ротативна печатарска машина, за да сгъва отпечатаните листове.

фалцéт (ит. falsetto, лат. falsus „лъжлив“, „фалшив“) Висок, фалшив мъжки глас при пеене, имитиращ женски или детски глас; пеене с такъв глас.

фалцйрам (от ит. falsetto) Пея фалцет.

фалцмашйна (нем. Falsmaschine) Машина за обработка на кожи, чрез която става изравняването на дебелината им по цялата повърхнина.

фáлцов (от нем.) 1. Който има въртеливо движение. 2. Който е свойствен на фалц, който има качества на фалц.

фалш (нем. falsch от лат. falsus „лъжлив“) 1. Неискреност, лицемерие. 2. Измама, лъжа, мошеничество. 3. Невярно пеене или свирене на инструмент.

фалшйв (нем. falsch от лат.) 1. Подправен, неистински. 2. Неестествен, неверен, погрешен. 3. Неискрен, лицемерен, престорен. 4. *муз.* Неточен, не в тон, погрешен.

фалшификáт (нем. Falsifikat от лат.) 1. Подправен документ. 2. Подправено нещо, имитирано произведение, неистинско нещо.

фалшификáтор (от лат.) Лице, което извършва фалшификация; подправяч.

фалшификáция (лат. falsificatio) 1. Подправка, промяна на документ с цел за измама. 2. Съзнателно заменяне на нещо истинско с лъжливо. 3. Подправена вещ, имитирано произведение. 4. Изопачаване на нещо.

фалшифицйрам (от лат. falsifico) Подправям, променям с цел за измама; изопачавам.

фалшкйл (нем. Falschkiel) *мор.* Дървена или метална греда, която придава здравина на кораба.

фамйлен (от лат. familia) Семеен, наследствен.

фамилиáрен (лат. familiāris) 1. Близък, домашен. 2. Непринуден. 3. Твърде интимен; безцеремонен.

фамйлия (лат. familia) 1. Семейство, членовете на едно семейство; челяд. 2. Наследствено, семейно име; презиме. 3. Род. 4. В древния Рим — семейството с неговите роби и клиенти.

фамóзен (лат. famōsus) Който се ползува със слава поради чудновати качества; прословут.

фáмулус (лат. famulus „слуга“, „роб“) *ист.* Слуга, оръженосец (в средните векове).

фанáра (рум.) Пáра.

фанариóт (гр. phanariōtēs) 1. Грък от цариградския квартал Фенер (Фанар), който принадлежал към богата аристократическа фамилия или към висшето духовенство и преследвал националното възраждане на българите. 2. *прен.* Коварен човек.

фанатизúрам (от лат. fanaticus „обладан от вдъхновение", „луд") Създавам крайна привързаност към някого или нещо; правя някого фанатик.

фанатúзъм (от лат. fanaticus „обладан от вдъхновение") 1. Преголяма привързаност към дадена вяра и разпаленост при нейното защищаване. 2. *прен.* Прекалена и упорита, сляпа привързаност към някое учение, убеждение и т. н. и нетърпимост към противни възгледи и мнения.

фанатúк (лат. fanaticus „обладан от вдъхновение") 1. Човек, който се отличава с преголяма привързаност към религия и с крайна нетърпимост към други схващания. 2. Необикновено силно привързан човек към някое учение или идея, който проявява нетърпимост към убежденията на други; страстно предаден на някое дело човек.

фанатúчен (лат. fanaticus) Твърде усърден и привързан до крайност към нещо; отличаващ се с фанатизъм.

фангсбóт (норв.) *мор.* Вид лодка за ловене на морски животни.

фандáнго (исп. fandango) Испански народен танц в умерен такт, придружен с удряне на кастанети или свирене на китара.

фанерогáмен (гр. phanerós „явен" и gámos „брак") Явнобрачен (за растение), с видими органи за размножаване.

фанерогáмия (гр. phanerós „явен" и gámos „брак") Явнобрачност, с явни белези на оплодяване.

фáнза (кит.) 1. Жилище на беден китаец. 2. Вид китайска копринена тъкан.

фанúон (фр. fanion) Малко знаме, флагче (на кола и др.).

фантазúрам (от гр.) 1. Мечтая, бленувам, отдавам се на мечти, представям си нещо много хубаво. 2. Измислям, съчинявам недействителни неща. 3. *муз.* Импровизирам.

фантáзия (гр. phantasía „въображение") 1. Творческо въображение, което се характеризира с особена сила, яркост и необикновеност на създаваните представи и образи. 2. Способност за въобразяване, за догадки, за измисляне. 3. Мечта, измислица. 4. Странност, каприз, хрумване. 5. *муз.* Своеобразна музикална пиеса, която се отличава с фантастичен и причудлив характер; музикална импровизация. 6. Литературно произведение с фантастично съдържание.

фантазьóр (от гр.) 1. Човек със силно въображение; мечтател. 2. *прен.* Несериозен човек.

фантасмагóрия (фр. fantasmagorie от гр. phántasma „призрак" и agoréuō „говоря") 1. Показване в тъмна стая на призрачни видения чрез оптически уред. 2. Въображаемо нещо, недействителност, нелепа измислица, лъжа; приказки, говорене на лъжи. 3. Призрачни видения поради разстроени нерви.

фантáст (гр. phantastḗs „въобразяващ си") 1. Човек със силно развита фантазия, голям мечтател. 2. Лице, което иска да реализира фантастични планове; фантазьор.

фантáстика (гр. phantastiká) 1. Измислени неща, невероятни работи; чудатости. 2. *литер.* Необикновеното и невероятното, недействителното и свръхестественото в образите и случките на едно литературно произведение.

фантастúчен (гр. phantastikós) 1. Създаден от въображението, измислен, недействителен. 2. Невероятен, чудноват, странен. 3. Нереален, лъжлив, преувеличен до невероятност.

фáнте (ит. fante от лат.) 1. Момче (в игра на карти). 2. Стражар (на подбив).

фантóм (гр. fantôme от гр. phántasma „видение") 1. Призрак, привидение. 2. *спец.* Модел на човек, на животно

или на части от тялото в естествена големина (в музей, паноптикум, за медицински обучения и т. н.).

фантóш (фр. fantoche) Марионетка.

фанфáра (фр. fanfare от ар.) *муз.* 1. Тържествен или войнствен сигнал, изпълнен от духов меден инструмент. 2. Духов меден инструмент без вентили с натурален звукоред за изпълнение на сигнални мелодии.

фанфарúст (ит. fanfarista) 1. Свирач на фанфара. 2. Сигналист.

фанфарóн (фр. fanfaron) Самохвалко.

фáнфаронáда, фанфарóнство (фр. fanfaronnade) Самохвалство.

фар (гр. Pháros „остров Фарос") 1. Кула на морски бряг, която със силни светлинни знаци показва пътя и дава сигнали на кораб нощем и в мъгливо време; маяк. 2. Осветително тяло в предната част на превозно средство (автомобил, кораб и др.), за да осветява пътя; фенер с рефлектор. 3. *прен.* Ръководител, който осветлява пътя към бъдещето; светилник, просветител.

фарáд (от собс.) Единица мярка за електрически капацитет (по името на физика Фарадей — 1791—1867 г.).

фарадéй (от собс.) Електрохимична мярка за количеството електричество, което е необходимо, за да се осъществи електрохимична реакция от някакво вещество (по името на физика Фарадей — 1791—1867 г.).

фарадизáция (от собс.) *мед.* Използуване на променливи токове с ниска честота за диагностични и лечебни цели.

фарад(о)мéтър (*фарад* и гр. métron „мярка") Уред за измерване капацитета (електроемността) на кондензатори, кабели и др. във фаради.

фарандóла (фр. farandole) Жив провансалски народен танц, който наподобява хоро.

фараóн (егип.) Титла на древните египетски владетели.

фарáш (тур. faraş) 1. Широка лопата за събиране на смет. 2. *прен.* Слугиня.

фарвáтер (хол. vaarwater) Безопасен път за плавателен съд, обикновено определен със знаци.

фáренхайт (нем. Fahrenheit) Термометър, скалата на който е разделена така, че точката на топенето на леда е 32°, а на кипенето — 212° (по Целзий ври при 100°) (по името на изобретателя Фаренхайт — 1686—1736 г.).

фарингáл (фр. pharyngal от гр. phárynx „гърло") *езиков.* Търкава (фрикативна) съгласна, която се образува чрез стесняване прохода за издишвания въздух в областта на гълтката.

фарингúт (гр. pharyngítis) *мед.* Възпаление на лигавицата на гълтката.

фарингоскóпия (гр. phárynx, ngos „гърло" и skopéō „гледам") *мед.* Изследване на гърлото със специално огледало.

фáринкс (гр. phárynx) *анат.* Гърло гълтка.

фаринотóм (лат. farīna „брашно" и гр. tomós „режещ") Уред за общо определяне на нишестения и белтъчен състав на зърна, като се разрязват.

фарисéй (гр. pharisáios от евр.) 1. Член на религиозно-политическа партия на богатите градски слоеве в древна Юдея, отличаващ се с фанатизъм и лицемерно изпълнение на външната обредност. 2. *прен.* Лъжливо благодетелен, външно благочестив, а в действителност много порочен човек; лицемер.

фарисéйски (от евр.) Свойствен на фарисей; лицемерен.

фарисéйство (от евр.) 1. Съсловието на фарисеите. 2. Учение на фарисеите. 3. *прен.* Лицемерие, външно и бездушно благочестие, голяма престореност.

фармакогнóзия (гр. phármakon „лекарство" и gnôsis „знание") Наука, която изследва лекарствените суровини от растителен и животински произход.

фармакодинáмика (гр. phármakon „лекарство" и dýnamis „сила") Дял от фармакологията, който изследва качествата и въздействието на отделните лекарства.

фармаколóг (гр. pharmakológos) Специалист по фармакология.

фармаколóгия (гр. phármakon „лекарство“ и lógos „наука“) Наука за въздействието на лекарствените вещества върху организма и предизвиканите от тях промени в него.

фармакопéя (гр. pharmakopoiía от phármakon „лекарство“ и poiéō „правя“ през лат.) Официално ръководство за аптекарите, което съдържа точно описание за приготвяне на лекарствата, за тяхното пазене, списък на лекарствата, които задължително трябва да се намират в една аптека, цената на лечебните средства и др.

фармакотерáпия (гр. pharmakotherapeía) Лечение чрез вещества, които благоприятно въздействуват върху заболелия организъм.

фармакохúмия (гр. phármakon „лекарство“ и *химия*) Наука за химичните свойства на лекарствените вещества; фармацевтична химия.

фармасóн (от фр. francmaçon) Безверник, безбожник; франкмасон.

фармацéвт (гр. pharmakeutés „аптекар“). 1. Завършил фармация; аптекар. 2. Студент по фармация.

фармацéвтика (гр. pharmakeutikê през лат.) Наука за лекарствата; фармация.

фармáция (гр. pharmakéia през лат.) Съвкупност от науки и практически познания за получаване, приготвяне, запазване и отпускане на лекарствата и материалите, употребявани в хуманната и ветеринарната медицина.

фарс (фр. farce) 1. *литер.* Комедиен жанр с лека обрисовка на характерите и грубо съдържание. 2. В Западна Европа през XIV—XV в. — театрално представление с битово-комедиен и сатиричен характер, което често осмивало духовенството и дворяните. 3. Комедия или водевил, изградени върху външни комични ефекти, често с волни еротични игрословия. 4. *прен.* Груба шега, неуместна шега; непристойно зрелище.

фарсú (тур. от ар.) Отлично, безупречно.

фáрсов (от фр.) Свойствен на фарс; лек, развеселяващ; несериозен, драстичен.

фарсьóр (фр. farceur) Шегаджия; смешник, комик.

фарфарá (тур. farfara от ар.) Несериозен, вятърничав човек; бърборко; ср. фанфарон.

фáрфор (нгр. phárphori от кит., собс. име на област) 1. Изкуствено приготвена минерална маса от най-добрия каолин и различни примеси; порцелан. 2. Изделие от тази маса.

фарш (през нем. от фр. farce, лат. farcio „натъпквам“) 1. Скълцано месо, приготвено за пълнене на чушки, черва и т. н. 2. Приготвено нещо за ядене в накълцан вид.

фас[1] (фр. face от лат. facies „лице“) 1. Лицева страна, лице. 2. *воен.* Праволинеен участък на крепостна стена или на полско укрепление с определено направление на огъня.

фас[2] (от лат.) Угарка, къс от изпушена цигара.

фасáда (фр. façade) 1. Лицева страна на сграда, която е оформена архитектурно. 2. *прен.* Външен изглед; направено за придаване на хубава външност, направено за лице. 3. *прен.* За външен вид, за прикриване.

фасéт, фасéтка (фр. facette) 1. Изтънен край на стъкло, плака, клише и пр. 2. Шлифована страна на кристал или скъпоценен камък. 3. Роговица на оматидий, т. е. на всяко отделно око, от които се състои сложното око на членестоногите.

фасóн (фр. façon) 1. Кройка на нещо, образец, модел, по който нещо е направено. 2. Външна форма, вид. 3. *прен.* Важно, превзето, надуто държане; големеене, важничене.

фасонúрам (фр. façonner) 1. Придавам външен вид, определям форма на нещо. 2. Изглаждам, давам добра външност.

фáсти (лат. fasti) Летопис, хроника, календар.

фáсунг, фáсунга (нем. Fassung) *техн.* Част от електрически проводник, чрез която се свързва електрическа

лампа със захранващата мрежа и в която крушката се навива.

фа́сции (лат. fasces) В древния Рим — сноп свързани здраво пръчки с брадва по средата; служел като символ на достойнство и бил носен от ликторите пред най-висшите служители (консули и др.).

фасцини́рам (от лат. fascino „омагьосвам“) Очаровам, пленявам, омайвам.

фа́сция (лат. fascia) *анат.* Тънка обвивка на мускул и на някои органи.

Фа́та (лат. Fata) **1.** Богиня на съдбата. **2.** *прен.* Съдба.

фата́лен (лат. fatālis) Който е предопределен от съдбата; съдбоносен; гибелен, пагубен.

фатали́зъм (фр. fatalisme) Вяра в непредотвратима съдба; вярване, че всичко в света е предопределено и човек не е в състояние да измени нищо.

фатали́ст (фр. fataliste) **1.** Човек, който вярва в съдбата и в предопределението. **2.** Който вярва в разни суеверия и предразсъдъци; суеверен човек.

фаталисти́чен (фр. fatālis) Присъщ, свойствен на фатализма.

фата́лност (от лат.) Съдбовност, предопределеност.

фа́та морга́на (лат. fata morgāna) Зрителна измама в пустиня (виждат се неща от голямо разстояние като близки); мираж (според сказанията Моргана е морска нимфа, мамеща пътниците с призрачни видения).

фа́тум (лат. fatum) Според вярванията на древните римляни: **1.** Воля на боговете. **2.** Предопределение и неизбежна съдба, тайнствена висша сила, на която са подчинени хората и дори боговете. **3.** *прен.* Съдба, неизбежност.

фа́ул (англ. foul) *сп.* Наказуема грешка при баскетбол, футбол и др. игри (блъскане, препъване, ритане и т. н.); фал.

Фа́ун = Фавън.

фа́уна (лат. fauna от собс.) Съвкупност от всички животни на една област, страна или епоха (по името на древноримската богиня на горите и полетата).

фаце́лия (лат. phacelia) Вид калифорнийско медоносно растение, което се развъжда и в България като градинско и медоносно растение.

фаце́ция (лат. facetiae „остроумие“, „шега“) *литер.* Комичен разказ, разпространен като литературен вид през Възраждането и в края на XVII в. в Русия.

фа́циес (лат. facies „лице“) **1.** *геол.* Земен пласт с еднакъв геологически състав. **2.** Образ, лице.

фаши́зъм (ит. fascismo от лат. fascis „сноп пръчки“ като символ на върховна власт в древния Рим) Най-реакционното политическо течение в капиталистическия свят, което се стреми да запази капитализма и да изкорени напълно демокрацията чрез терор и диктатура, а чрез тотална война да покори свободолюбивите народи.

фаши́на (нем. Faschine от лат. fascis) Сноп пръчки или храсти, вързани с тел (употребяват се при военни походи и строежи за запълване на ями, за прокарване на път през рекичка и т. н.).

фаши́ст (ит. fascista) **1.** Привърженик на фашизма. **2.** Член на фашистка организация или партия.

фашки́я (тур. fışkı) Говежди или конски тор.

фая́нс (фр. faïence от собс.) **1.** Бяла или цветна качествена глина, примесена с кварц, каолин и други вещества, от която се правят керамични изделия. **2.** Изделие от такава глина, което обикновено е печено два пъти — преди и след глансирането (по името на град Фаенца в Италия).

Феб (гр. Phóibos) **1.** Второ име на гръцкия бог на слънцето Аполон. **2.** *прен.* Слънце.

Фе́ба (гр. Phóibē) **1.** *мит.* Епитет на Диана, богиня на лова и на Луната. **2.** *прен.* Луна.

фебри́лен (лат. febrīlis) Трескав.

фе́брис (лат. febris) *мед.* Треска.

февруа́ри (лат. Februarius от собс. през гр.) Вторият месец на годината (бил е последен месец в римския ка-

лендар до 153 г. пр. н. е. и затова има 28 или 29 дена).

федерáлен (фр. fédéral от лат. foedus, eris „съюз") 1. Създаден по силата на договор; съюзен. 2. Който се отнася до федерация. 3. Държавен (за някои държавни органи в САЩ).

федерализъм (фр. fédéralisme от лат.) 1. Система на съюзи, организационна структура на нещо по принципа на съюзяването. 2. Политическо течение за образуване на една съюзна държава от няколко самостойни. 3. Утопическо анархистично учение за организиране на обществото върху принципите на съюз от отделни производствено-потребителни комуни.

федералúст (фр. fédéraliste) Привърженик на федерализма.

федерáт (лат. foederatus „обединен в съюз") 1. Доброволец от националната гвардия през Френската буржоазна революция. 2. Участник в националната гвардия по време на Парижката комуна (1871 г.).

федеративен (фр. fédératif от лат.) Който се отнася до федерация; който влиза във федерация.

федерáция[1] (фр. fédération от лат. foedero „съюзявам") 1. Държава, образувана от обединяването на отделни самостоятелни държави, като всяка запазва в известно отношение своята самостоятелност, но всички имат обща конституция. 2. Съюз, който се състои от отделни общества или организации.

федерáция[2] (от нем. Federung) Еластично скачване на автомобил, мотоциклет и др. превозни средства; пружиниране.

федерúрам (от лат.) Съюзявам, обединявам.

феерúчен (фр. féerique) Вълшебен, приказен, омаен; фантастичен.

феéрия (фр. féerie от fée „фея") 1. Театрално представление с приказен сюжет (в който се явяват феи и други митологични същества), с разкошни декори, костюми и голям външен ефект. 2. *прен.* Вълшебно, приказно зрелище.

фейлетóн (фр. feuilleton от feuille „лист") Литературно-публицистичен вид със злободневен или сатиричен характер (отначало е печатан само като подлистник).

фейлетонúст (фр. feuilletoniste) Автор на фейлетони.

фекáлен (от лат. faex, faecis „нечистотия") 1. Който се състои от изпражнения. 2. Предназначен за изпражнения; мръсен, нечист.

фекáлии, фекáция (лат. faecatio) Изпражнения.

фелáх (ар. fallāh) Заседнал на едно място жител на арабските страни, (прот. бедуин); земеделец.

фéлдмаршал (нем. Feldmarschal) 1. Най-висшият военен чин в някои страни. 2. Лице с такъв чин.

фелдфéбел (нем. Feldwebel през рус.) 1. Най-горен подофицерски чин. 2. Старшина, уредник.

фéлдшер (нем. Feldscher през рус.) Помощник-лекар (първоначално само на военен лекар-хирург).

фелдшпáти (нем. Feldspat) Група минерали, алумосиликати на натрия, калия, калция и бария с примеси от литий, рубидий, цезий и стронций; твърде разпространени и с различно приложение в производството и строителството.

фелогéн (гр. phellós „корк" и génos „род") Вторична образователна тъкан в растенията; образува се обикновено от клетките, разположени непосредствено под епидермиса.

фелóн (нгр. phelónion)=филон.

феминизáция (от лат. femina „жена") 1. *биол.* Развитие у мъжки индивиди на вторични женски полови признаци. 2. Придобиване на качества и признаци на женско същество от мъжки индивид поради присаждане на женски полови органи, кастрация и др. 3. Навлизане на жените в някоя професия, област на дейност и др.

феминúзъм (от лат.) Буржоазно политическо движение в капиталистическите страни за извоюване на формално равноправие на жените.

феминúст (от лат.) Привърженик на феминизма.

фенали́н (*фенол* и лат. oleum „масло") Вид изкуствена кожа от залепени едно върху друго платна, покрити със смола и други вещества.

фенацети́н (*фенол* и лат. acētum „оцет") Бял кристален прах, производно на анилина, със слабо горчив вкус, мъчно разтворим във вода; употребява се като лек против силно главоболие и за намаляване на температурата.

фенаци́т (гр. phénax, akos „лъжец") Полупрозрачен безцветен минерал, който се употребява и като скъпоценен камък.

фене́р (игр. fanári през тур.) Осветителен прибор със стъклени стени.

фе́никс (гр. phóinix) 1. Митологическа птица, която уж можела да се самоизгаря преди смъртта си и да се появява отново от пепелта. Символ на вечно обновяване или възраждане. 2. *астр.* Съзвездие.

фено́л (гр. pháinō „показвам" и лат. oleum „масло") 1. Всяко органично ароматно съединение, което съдържа една, две или три хидроксилни групи, свързани с въглероден атом от бензолното ядро. 2. Карболова киселина, която представлява безцветно кристално вещество, което се съдържа в дървесния и каменовъгления катран; силно дезинфекционно средство; има широко приложение при производство на багрила, пластмаси, салицилова киселина и др.

феноли́т (от гр.) Минерал, който съдържа калиев окис; употребява се като тор.

феноло́гия (гр. pháinō „показвам" и lógos „наука") Дял от биологията, който изучава периодичността на явленията в живата природа във връзка със смяната на годишните времена.

феноме́н (гр. phainómenon „явяващо се") 1. Явление. 2. Изключителен предмет или същество. 3. *прен.* Крайно надарен човек, гений. 4. В идеалистическата философия — субективно съдържание, което съществува само в съзнанието.

феномена́лен (фр. phénoménal от гр.) 1. Който се отнася до видимите неща, до феномените. 2. Необикновен, рядък, изключителен.

феноменали́зъм (от гр.) Идеалистическо философско учение, което отрича възможността за познаване на същността на предметите и смята, че може да познае само външната им, феноменалната страна; учение, че непосреден обект на познание са само усещанията.

феноменоло́гия (гр. phainómenon „явяващо се" и lógos „наука") 1. В идеалистическата философия на Хегел — учение за развитието на човешкото съзнание, разглеждано като саморазвитие на духа. 2. В съвременната буржоазна философия — субективноидеалистическо учение, създадено от Е. Хусерл (1859—1938 г.); претендира да е основна философска система, която се интересува само от същността на явленията и не поставя въпроса за тяхното реално съществуване, като си служи със схоластични методи и априорни положения за разглеждане на „духовните същности", дадени на човешкото съзнание независимо от реално съществуващия свят и научния опит.

феноменоско́пия (гр. phainómenon „явяващо се" и skopéō „гледам") Наблюдаване на явленията.

феноти́п (гр. pháinō „явявам" и týpos „образ") Съвкупност от всичките признаци и свойства на организма, проявени при развитието му.

фео́д (к. лат. feodum) 1. Земята и доходът, който получавал от нея един феодал; поземлено владение на феодал, лен. 2. Земята, която един феодал давал на свой васал за използуване срещу материално и военно задължение; тия васали също се наричали феодали и феодатари.

феода́л (к. лат. feodālis) Притежател на феод, голям земевладелец от епохата на феодализма, който разполагал с труда на крепостните селяни; крепостник-помешчик.

феода́лен (к. лат. feodālis) Който е

свойствен или принадлежи на феодал; свойствен на феодализма.

феодализъм (от к. лат. feodālis) Обществено-икономическа формация, която сменила робовладелския строй и при която феодалите са разполагали с труда на крепостните селяни, могли са да ги продават, но не и да ги убиват; възниква в Европа към V в. и продължава до XVII в. в Англия, XVIII в. във Франция и до 1861 г. в Русия, когато се заменя с капитализма.

феодатарий (лат. feodatarius) Васал, ленник.

фередже (тур. ferace от ар.) **1.** Наметало, покривало за главата и лицето на мохамеданките. **2.** Кадънско було; яшмак.

фёрибот (англ. ferry boat) Кораб с релси на палубата за пренасяне по вода на влакова композиция.

ферит (от лат. ferrum „желязо") **1.** Хомогенна съставна част на железните сплави. **2.** Феромагнитен материал, твърд и крехък, приличащ на керамичните материали; има силно изразени магнитни свойства.

ферия (лат. feriae) Празник.

ферма[1] (фр. ferme) **1.** Голямо селскостопанско предприятие, което се занимава с животновъдство или птицевъдство. **2.** Голямо частно земеделско стопанство в капиталистическите страни, в което се използува чуждият труд чрез аренда или чрез наемане; чифлик. **3.** Образцово стопанство при учебно заведение.

ферма[2] (фр. ferme) Инженерно-строително съоръжение, което се състои от прътове (железни, железобетонни или дървени), съединени в краищата им; явява се като част на някакво съоръжение — мост, сграда, кран и др.

ферман (тур. ferman от перс.) Султанска писмена заповед; указ.

фермата (ит. fermata „задръжка") *муз.* **1.** Знак, който увеличава продължителността на тон или пауза за неопределено време. **2.** Удължаване на тон или пауза при изпълнение.

фермент (лат. fermentum) **1.** Сложно органично белтъчно вещество, което се образува в живите организми и участвува като необходима съставка почти във всички жизнени процеси, без да влиза в състава на крайните им продукти. **2.** *прен.* Причинител, виновник.

ферментация (от лат. fermento „предизвиквам втасване") **1.** Химически процес, причинен от фермент, при който става разпадане на органични вещества на прости продукти; бива алкохолна, оцетнокисела, млечнокисела и т. н.; използува се много в хранителната промишленост, при химически изследвания и др. **2.** Прекипяване, втасване, кипене.

ферментативен (от лат.) Който причинява ферментация.

ферментирам (от лат.) Намирам се в процес на ферментация; прекипявам, втасвам, кипя (за вино и пр.).

фермер, фермиер (англ. farmer) Притежател на ферма[1] (2), арендатор на ферма; чифликчия.

фермий (от собс.) Получен по изкуствен начин химически елемент, знак Fm, пореден номер 100 (по името на италианския физик Енрико Ферми — 1901—1954 г.).

фернамбук (от собс.) Червено сандалово дърво, от което се получава червена боя и се правят скъпи мебели, лъкове за струнни инструменти и др. (по името на областта Фернамбуко в Бразилия, където вирее).

феродо (англ. ferodo) Пресована тъкан от азбест, метални нишки или минерални пълнители и свързващи вещества (бакелит, каучук и др.); здрава, устойчива на триене и топлина.

феромагнитен (лат. ferrum „желязо" и *магнит*) Който има големи магнитни свойства.

ферон (от лат. ferrum „желязо") Смес от железен окис и гипс; смесен с азбест (20 %), дава топлоизолационен материал.

феронит (от лат.) Материал, получен от азбест и каучук, армиран с метална мрежа; издържа на въздействието на бензин, газ, масла и на-

лягане до 75 атмосфери; служи за уплътняване на фланци и др.

феросплáв (лат. ferrum „желязо" и *сплав*) Специален чугун, който освен обикновените примеси съдържа поголеми количества от силиций, манган, фосфор, хром и др.; употребява се при производството и стопяването на стомана.

фéртиг (нем. fertig) Готово.

фертúлен (лат. fertilis) Плодороден, плодоносен, плодовит.

феругинóзен (лат. ferruginōsus) Който съдържа желязо.

фес (от собс.) Шапка от червена чоха във формата на пресечен конус с пискюл, национална шапка в арабските страни, Турция и др. (по името на град Фец в Мароко).

фестивáл (фр. festival от лат. festum „празник") **1.** Преглед на постиженията в областта на изкуството, музиката, театъра, спорта и др., показ на достиженията в нещо. **2.** *прен.* Весело и шумно празненство; масово тържество.

фестóн (фр. feston „гирлянд" от ит. festone) **1.** В живописта или скулптурата — украшение като гирлянд от цветя и листа. **2.** Бродерия найчесто във вид на малки дъги по края на плат, покривка, на женска дреха и др. **3.** *техн.* Окачена зигзагообразна лента (филмова или друга) за сушене.

фестонúрам (от фр.) Правя фестон.

фéтва (тур. fetve от ар.) Тълкуване или решение на спорен въпрос, издадено от мюфтия въз основа на шериата (мохамедански религиозен закон), което не подлежи на апелация.

фетúш (фр. fétiche от порт.) **1.** *книж.* Идол, кумир, обожаван веществен предмет. **2.** *прен.* Лице или предмет, почитани сляпо, признавани безусловно за авторитет или за неповторими.

фетишúзъм (фр. fétichisme) **1.** Обожаване на неодушевени предмети. **2.** *прен.* Прекалено почитане на нещо.

фетишúст (фр. fétichiste) Поклонник на фетиши; лице, което прекалено много почита нещо.

фехтóвка (от нем.) Спортен вид състезание между две лица с рапира, сабя, шпага или пушка с еластичен щик; състезанието става на пътеки с определени размери и правила между мъже, юноши и жени (последните само с рапира).

фехтýвам (нем. fechten) *сп.* Вземам участие в единичен бой с хладно оръжие.

фециáл (лат. fetiālis) Древноримски жрец, който при започване на война и сключване на мир принасял определените жертви.

фéя (фр. fée, лат. fatum „съдба") **1.** *мит.* Вълшебно женско същество в някои поверия, което може да прави чудеса; вълшебница, самовила. **2.** *прен.* Много красива жена; хубавица.

фиáкър (фр. fiacre от собс.) Файтон, закрит файтон (по името на хотел „Сен Фиакър" в Париж, където през 1640 г. за пръв път почнали да спират превозни коли).

фиáл(а) (гр. phiálē) **1.** У древните гърци и римляни — плоска ниска чаша за пиене или за правене на възлияния при жертвоприношение. **2.** Чаша без подставка.

фиáско (ит. fiasco) Неуспех, несполука, провал.

фúба (лат. fibula „игла за закопчаване") Щипка за коса.

фúбра (лат. fibra) **1.** *анат.* Влакънце на мускулна или нервна тъкан. **2.** *прен.* Нещо много тънко или нежно.

фибрúн (от лат. fibra „влакно") Неразтворимо белтъчно вещество, което се намира в кръвта и подпомага съсирването ѝ, като влезе в допир с въздух.

фибриногéн (лат. fibra и гр. génos „рождение") Белтъчно вещество в плазмата на кръвта, което при нейното съсирване става на фиброза.

фибрóза (от лат. fibra „влакно") Патологичен процес, при който се развива в някакъв орган влакнеста съединителна тъкан.

фибрóзен (лат. fibrōsus Който се

състои от влакнеста съединителна тъкан; влакнест.

фиброѝд (лат. fibra „влакно" и гр. éidos „вид") *мед.* Оток на съединителна тъкан, в която има и друга тъкан.

фиброѝн (от лат. fibra „нишка") Белтъчно вещество, най-важната съставна част на копринената нишка.

фиброли́т (лат. fibra „влакно" и гр. líthos „камък") Строителен материал във вид на пресувани плочки от стърготини и слепващо вещество.

фибрóма (от лат.) *мед.* Доброкачествен тумор от съединителна тъкан.

фибромиóма (лат. fibra „влакно" и гр. mys, myós „мускул") *мед.* Тумор от съединителна и мускулна тъкан.

фи́була (лат. fibula) Игла за закопчаване; украшение, което служи и за закопчалка.

фи́бър (фр. fibre от лат. fibra) Електроизолационен и топлоизолационен материал, който е образуван чрез импрегниране на хартия и слепваща маса, предимно концентриран разтвор от цинков хлорид.

фигарó (от собс.) Вид дамска блуза или плетена женска жилетка, обикновено без ръкави; болеро (по името на герой от пиеса на Бомарше).

фигля́р (чрез рус. - полс. fig'arz) 1. Смешник, фокусник, шут, акробат. 2. Човек без достойнство, угодлив човек за облаги; мазник. 3. *зоол.* Вид граблива птица.

фи́гура (лат. figūra) 1. Съвкупност от линии, точки, повърхнини или тела, разположени по определен начин, напр. окръжност, кръг, триъгълник, призма и т. н. 2. Част от равнина, ограничена със затворена линия; външно очертание, форма на нещо. 3. Човешко тяло, телосложение. 4. *прен.* Човек, личност, важно лице: персона. 5. *литер.* Преносен, образен или картинен израз, който засилва изразителността на речта. 6. Скулптурно или живописно изображение на човек или животно; изображение, образ. 7. Название на чертеж, схема, рисунка. 8. Подравнена по дадени размери купчина от пясък, камъни, дърва и др. 9. Отделна част от сложен танц. 10. Положение, позиция при някое движение (езда, фехтовка, танц). 11. Поважна карта за игра (вале, дама, цар, туз и др.); при игра на шах — важна фигура (цар, царица, офицер, кон и топ). 12. *муз.* Характерен мелодичен или ритмичен откъс; ф и г у р а е т и м о л о г и ч н а — израз, при който допълнението или подлогът са от един корен с глагола, напр. „Ден денувам".

фигурáнт (лат. figūrans, antis „даващ вид") 1. Артист, който изпълнява незначителни роли, без да говори; статист. 2. Балетен артист, който участвува само в група; ср. солист. 3. *прен.* Лице, което заема пост или някое важно място, без да играе някаква роля; безличен, бездеен човек; подставено лице.

фигурати́вен (фр. figuratif) Образен, преносен.

фигури́рам (от лат.) Намирам се наличе, записан съм, съществувам.

фигури́ст (от лат. figura) *сп.* Състезател във фигурно пързаляне с кънки.

фидáнка (тур. fidan от гр. phytánē) 1. Младо и тънко овощно или горско дръвче. 2. Издънка, израстък.

фидé (нгр. phidés) Тестено произведение, изсушено на тънки пръчици или дребни късчета, което се употребява като приправка на супа.

фидеи́зъм (от лат. fides „вяра") Идеалистическо философско учение, което дава преднина на религиозната вяра пред знанието.

фидеи́ст (от лат.) Привърженик на фидеизма.

фи́дер (англ. feeder) 1. Всяко приспособление на машина, което се явява като захранвач, доставчик на материали и пр. 2. Проводник, по който се предава енергия от електроцентрала до най-важните точки от мрежата. 3. Електрическа линия за предаване на трептения с висока честота, която свързва антената с предавателната или приемателната уредба.

физиáтрия (гр. phýsis „природа" и

iatreia „лекуване") Природолечение; физиотерапия.

физиа́тър (гр. phýsis „природа" и iatrós „лекар") Лекар-специалист по физиотерапия.

физи́к (гр. physikós) 1. Специалист по физика. 2. Преподавател или студент по физика.

фи́зика (гр. physiká) 1. Основна наука за най-общите свойства и строежа на телата (атоми, молекули, кристали, течности, газове и др.), за законите за движението им и за настъпващите изменения в тях при протичане на механични, топлинни, електрически, атомни, ядрени и други процеси (без химическите); ядрена физика — дял от физиката, който изучава строежа на атомите и процесите, протичащи при ядрените реакции. 2. Учебник по физика. 3. *прен.* Външен вид на човек; фигура, човешко тяло.

фи́зико-математи́чески (от гр.) Естествено-математически, природо-математически.

физикохи́мия (*физика* и *химия*) Наука за общите закономерности на химическите явления, свойствата и строежа на веществата, техните превръщания и съпровождащите ги енергетични промени; изследва термодинамиката на агрегатните състояния, на смесените фази и на химическите реакции и др.

физиогномо́ника, физиогно́мия (гр. physiognomoniká) 1. Определяне на душевни качества според външния вид на тялото, движенията на лицето, ръцете и пр. 2. Учение за връзката между психическото състояние на човека и природата.

физиого́ния (гр. phýsis „природа" и gónos „произхождение") Наука за произхода на природата.

физиогра́фия (гр. physiographía) Описание на природата и на ставащите в нея явления.

физиокра́т (от гр.) Привърженик на физиократизма.

физиократи́зъм (гр. phýsis „природа" и krátos „сила") Икономическо учение, според което земята и земеделието са главен извор на благосъстоянието на хората, а не търговията, както учат меркантилистите.

физиоло́г (гр. physiológos) 1. Специалист по физиология. 2. *литер.* Популярно съчинение за животните през средновековието с поучителен характер.

физиологи́чен, физиологи́чески (гр. physiologikós) Който се отнася до действието на организъм; естествен, природен; органичен.

физиоло́гия (гр. phýsis „природа" и lógos „наука") 1. Наука за функциите на жив организъм, за процесите, които стават в него и неговите части — органи, тъкани и клетки и техните структурни елементи; разкрива законите на жизнената дейност на организма като цяло и във връзка с окръжаващата го среда и промените, които настават в него във връзка с променящата се среда. 2. Жизнените явления и законите, по които те се управляват.

физионо́мика = физиогномоника.

физиономи́ст (фр. physionomiste от гр.) 1. Лице, което лесно познава характера на хората по техния външен вид. 2. Лице, което лесно запомня хората по външния им вид.

физионо́мия (фр. physionomie от гр. phýsis „природа" и gnómōn „знаещ") 1. Израз, взглед, черти на лицето. 2. Индивидуален външен вид на човек. 3. Характер, характерна особеност на нещо, отличителни черти.

физиотерапе́вт (гр.) = физиатър.

физиотера́пия (гр. phýsis „природа" и therapéia „лекуване") *мед.* Дял от медицината, който изучава и използува за лекуване преобразувани естествени фактори като изкуствени източници на светлина и топлина, електрически токове, ултразвук и пр.

физи́чески (гр. physikós) 1. Който се отнася до физиката. 2. Присъщ на явленията, с които се занимава физиката. 3. Веществен, материален. 4. Който е свързан с дейността на мускулите; телесен.

фи́зкултура (*физи*ческа *култура*) Всестранно усъвършенствуване на човешкото тяло чрез физически уп-

ражнения и спазване на правилен режим в живота и работата.

физостигми́н (от гр. physóstigma) Отровен алкалоид от семената на растението physostigma venenōsum; нарича се още езерин; употребява се като лекарство.

физхармо́ника = фисхармоника.

фий (на лат. Vicia satīva) Вид фуражна трева; уров.

фикс (лат. fixus „закован“, „неизменен“) Определен, закрепен; п р и ф и к с — определена цена; и д е я ф и к с — неразумна, натрапчива мисъл, която някой си е втълпил и в която твърдо вярва.

фикса́ж (фр. fixage от лат. fixus „закован“) 1. Химически разтвор, чрез който промитата фотоплака добива устойчивост и може да се излага на светлина за получаване на копия, без да се освети образът. 2. Придаване трайност на нещо чрез химически средства. 3. Закрепване на студено къдрене чрез специална течност. 4. = фиксатив.

фиксати́в (фр. fixatif) Разтвор от безцветна смола в етер, спирт или бензин, който запазва намазаната с него рисунка с молив, въглен или други лесно изтриващи се бои.

фикса́тор (от фр. fixateur) 1. Приспособление или уред за нагласяване и придържане на някаква машинна част, сечиво и др. в точно определено положение; уред за регулиране на нещо. 2. Проявител. 3. Вещество, което се употребява за фиксаж.

фикса́ция (фр. fixation от лат.) 1. Закрепване на нещо в определено положение. 2. Определяне, отбелязване, установяване. 3. Обработване с фиксаж, правене траен. 4. *биол.* Обработка на тъкан, клетка или орган с различни вещества (спирт, формалин и др.) за запазване на тяхната структура и предотвратяване на промени.

фикси́рам (от фр. fixer) 1. Закрепвам, здраво установявам в определено положение. 2. Правя траен и неизменяем. 3. Отбелязвам, записвам; определям точно, установявам. 4. Съсредоточавам поглед върху някого или върху нещо; насочвам погледа или вниманието си към нещо. 5. Обработвам с фиксаж. 6. Обработвам вълнени тъкани с гореща вода за повишаване добрите качества на материята.

фикти́вен (фр. fictif от лат. fictio „измислица“) Измислен, недействителен, мним, лъжлив, нереален.

фи́кус (лат. ficus „смокиня“) 1. Вечнозелено тропическо растение. 2. Декоративно стайно растение с широки и дебели листа.

фикционали́зъм (от лат. fictio, ōnis „измислица“) Реакционно направление в буржоазната философия, според което научните и философските идеи и понятия не са обективни истини, а измислици (фикции).

фи́кция (лат. fictio) Измислица, лъжа.

фил- или -фил (гр. philéō „обичам“) Като съставна част в началото или в края на сложни думи означава лице, което о б и ч а някого или е п р е д а н о на нещо: *фил*огин, русо*фил* и т. н.

фи́ла (гр. phylḗ) В древна Гърция: 1. Племе, род, отделение (населението на Атина било разделено отначало на 4 фили, а по-късно на 10, в Спарта имало 3). 2. Войсково отделение.

фила́н (тур. filân) Някой си, еди-кой си; ф и л а н к и ш и — някой си човек.

филантро́п (гр. phylánthrōpos от phílos „обичащ“ и ánthrōpos „човек“) Който обича хората, човеколюбец; благодетел.

филантропи́зъм (гр. philéō „обичам“ и ánthrōpos „човек“) 1. Човеколюбие, добротворство. 2. Направление в педагогиката, според което в основата на възпитанието трябва да стои идеята за обич към човека.

филантропи́чески (гр. philanthrōpikós) Човеколюбив, благодетелен, благотворителен.

филантро́пия (гр. philanthrōpía) Човеколюбие, благотворителност, добротворство.

фила́рх (гр. phylárchōn) Водач на фила (1); племенен вожд в древна Гърция.

филатели́зъм (гр. philéō „обичам“ и atelés „без данъци“) Събиране на

пощенски марки или на други марки и парични книжни знаци.

филатели́ст (от гр.) Събирач на марки, тембрсфил, марколюбител.

филате́лия (от гр.) Събиране на пощенски марки; събиране, подреждане и изучаване на пощенски и гербови марки, на книжни пари; темброфилия.

филату́ра (к. лат. filatūra) **1.** Отмотаване (точене) на копринената нишка от пашкулите. **2.** Фабрика за отмотаване на копринената нишка от пашкулите и получаване на сурова коприна.

филдеко́с (фр. fil d'Écosse „шотландска нишка") Гладка и лъскава пресукана памучна прежда.

филдепе́рс (фр. fil de Perse „персийска нишка") Гладка и приличаща на коприна пресукана памучна прежда.

филджа́н (тур. filcan от ар.) Чашка за кафе.

филди́ш (тур. fildişi от ар.) Слонова кост.

филе́¹ (фр. filet „прежда", „мрежа") **1.** Плетка във вид на мрежа. **2.** Предмет с такава плетка (покривка за маса, мрежа за коса и т. н.). **3.** Част (участък) от платното на широк път, по който превозните средства се движат само в една посока.

филе́² (фр. filet) **1.** Висококачествено и без кости месо от гърба, край гръбнака; рибица. **2.** Месо или риба, очистени от кости.

филе́лин (гр. philéliēn) Който обича гърците и гръцката култура.

филетизъм (гр. phylétēs „съплеменен") Привързаност към своя народ, стремеж да се запази родното.

филиа́л (лат. filiālis „синовен" от filius „син") Клон от голямо учреждение, предприятие, театър и др.

филиа́лен (лат. filiālis „синовен") **1.** Който се отнася към клон. **2.** Който е клон; подчинен, зависим.

филиа́ция (лат. filiatio) **1.** Развитие в приемствена връзка; в пряка зависимост. **2.** Роднинство, сродство. **3.** Приемственост.

филигра́н (фр. filigrane от ит., лат. filum „нишка" и grānum „зърно") **1.** Художествено златарско изделие, изработено от тънка златна, сребърна или друга жичка; наподобява дантела. **2.** Воден знак на хартия. **3.** Хартия с воден знак.

филигра́нен (от фр.) **1.** Изработен като плетен от тънки метални жички. **2.** Изпъстрен с фигури.

фили́з (тур. filiz от гр. phylḗ „стъбло") **1.** Леторасъл, буен израстък от лоза, дърво и др.; ср. фиданка. **2.** Мустачки на обвивно растение (лоза, тиква и др.).

филипи́ка (гр. Philippikós) Пламенна изобличителна реч (по наименование на острите политически речи на гръцкия оратор Демостен — 384—322 г., насочени срещу Филип Македонски).

фили́рам (от фр. filer) *муз.* Започвам твърде тихо, постепенно засилвам тона и свършвам отново много тихо (за пеене).

фили́стер (нем. Philister от ст. евр.) **1.** Човек с ограничен кръгозор, с еснафски (прости) обноски, със стари възгледи и лицемерно поведение. **2.** Всеки, който не е приет за студент (според схващанията на старите немски студенти).

фили́стерски (от нем.) Еснафски, просташки.

филисте́рство (от нем.) Еснафщина, простащина.

фили́т (гр. phýllon „лист") Скала, която се дели на листове и служи за покриване вместо керемиди.

фили́я (гр. phýllon „лист") Плосък резен от хляб.

филм (англ. film) **1.** Тънка прозрачна целулозна лента с чувствителен към светлината слой, която служи за фотографски или кинематографски снимки. **2.** Произведение на киноизкуството, предназначено да се прожектира на екран. **3.** Копие от такова произведение, кинолента за прожектиране. **4.** Кинопредставление.

филми́рам (от англ.) Снимам на кинолента.

филмоте́ка (англ. film и гр. thḗkē „склад") **1.** Систематизирана колекция (архив) от филми, които имат общест-

вено или специално значение. 2. Помещение, в което се пази такава сбирка.

филмофо́н (англ. film и гр. phōnē „звук") Апарат, който записва звук на кинолента и го възпроизвежда.

филогене́за, филогене́зис (гр. phylē „род" и génesis „произход") Процес на развитие на органическия свят или на отделни негови групи.

филогенети́чен (от гр.) Който се отнася до развитието на организъм.

филоге́ния (гр. phylē „род" и génos „произход") 1. Наука, която изучава закономерностите в развитието на животинския и растителния свят. 2. = филогенеза.

филоги́н (гр. philéō „обичам" и gynē „жена") Женолюбец, женкар.

филоде́ндрон (гр. philéō „обичам" и déndron „дърво") Декоративно растение с въздушни корени, наполовина над земята, и обикновено със силно назъбени едри листа.

филока́лия (гр. philéō „обичам" и kalós „хубав) Любов към красивото.

филоксе́ра (гр. phýllon „лист" и xerós „изсъхнал") 1. Вид дървесинна въшка с хобот, която яде листа и корени на дървета и растения; особено поразява лозите. 2. *прен.* Лош и зъл човек, особено за жена.

филоло́г (гр. philólogos) 1. Специалист по филология; езиковед, литературен историк. 2. Студент по филология.

филологи́чески (гр. philologikós) Който се отнася до филология; словесен, литературно-исторически.

филоло́гия (гр. philéō „обичам" и lógos „наука") Съвкупност от науки, които изучават литературата и езика на един народ или на сродни народи, напр. романска филология.

фило́н (гр. phēlónion) Богослужебна дреха на свещеник, която се облича върху другите одежди.

филосеми́т (гр. philéō „обичам" и *семит*) Приятел и защитник на евреите.

филосо́ф (гр. philósophos) 1. Който се занимава с философия; който разработва основни мирогледни въпроси; мислител, мъдрец. 2. Преподавател или студент по философия. 3. *прен.* Човек, който много умува.

филосо́фия (гр. philéō „обичам" и sophía „мъдрост") 1. Наука за отношението между мисленето и битието и за най-общите закони за развитието на природата, човешкото общество и мисленето. 2. Разбиране за природните или обществените явления; мироглед. 3. Теоретически и методологически принципи, които лежат в основата на една наука. 4. Мъдрост, наука, знание. 5. *прен.* Отвлечено, безполезно разсъждение, излишно умуване.

филосо́фски (гр. philosophikós) 1. Който е свойствен или принадлежи на философията. 2. *прен.* Дълбокомислен, сериозен, мъдър; спокоен, разумен; философски камък — търсеното от средновековните алхимици чудотворно вещество, с което вярвали, че може да се лекуват всички болести и да се превръща всеки метал в злато.

филосо́фствувам (от гр.) Разсъждавам на отвлечени теми, умувам, мъдрувам без полза.

филоте́хния (гр. philéō „обичам" и téchnē „изкуство") Любов към изкуствата.

филтра́т (к. лат. filtrātus) Течност, която е минала през филтър.

филтра́ция (лат. filtratio) 1. Преминаване на течности и газове през пореста преграда (филтърна хартия, пясък, въглен, окиси и пр.); прецеждане. 2. Разделяне на трептения с различна честота чрез филтри.

филтри́рам (от лат.) Прецеждам, прекарвам през филтър.

фи́лтър (лат. filtrum „рече") 1. Уред или вещество за прочистване на течности и газове. 2. Приспособление, което задържа някои лъчи.

филхармо́ния (гр. philéō „обичам" и harmonía „съзвучие"). 1. Голям симфоничен оркестър. 2. Музикална организация, която урежда концерти и пропагандира музиката.

филц (нем. Filz) 1. Дебел вълнен плат, от който се правят шапки, чехли и

др. 2. Висококачествен плат, който не е тъкан, а е създаден чрез особен начин на пресуване на заешка козина, фина мериносова вълна и др.; плътен и много здрав; употребява се за шапки, гамаши и др.

фин (фр. fin) Тънък, нежен, хубав, деликатен, изискан.

финáл (лат. fīnālis) 1. Край, завършък, заключение. 2. Заключителна част на представление, състезание, музикално произведение и др.

финáлен (лат. fīnālis) Който е накрая; краен, последен, заключителен.

финалúзъм (от лат. fīnālis) = телеология.

финалúст (от лат.) *сп.* Състезател или отбор, допуснати до последното състезание.

финáнси (фр. finances от к. лат. financia „доход", „наличност") 1. Съвкупност от парични отношения, които се създават в процеса на набирането и разходването им, исторически свързани със съществуването на държавата. 2 Държавно съкровище, приходи и разходи на държавата, парично състояние. 3. Пари, парични средства.

финансúрам (от лат.) Отпускам парични средства.

финансúст (фр. от лат.) 1. Специалист по финансови науки. 2. Лице, което притежава големи парични средства.

финáнсов (от лат.) Който се занимава с паричното обръщение и кредита, с организацията на паричните средства.

финéс (фр. finesse) Изящност, изтънченост, нежност.

финимéтър (лат. finis „край" и гр. métron „мярка") Манометър със скáла, който показва количеството и налягането на газа.

финúтен (лат. finītus „определен". 1. Определен, окончателен. 2. *грам.* Имащ лице и число (за глагол).

финитúзъм (от лат. finītus „определен") Идеалистическо направление в съвременната философия на математиката, което отрича възможността да се познае безкраят.

фúниш (англ. finish от лат. finis край") *сп.* 1. Заключителната част от спортно състезание за скорост. 2. Краен пункт, в който свършва такова състезание.

финт (нем. Finte „измама") *сп.* Привидно нападение за отвличане вниманието на противников играч; измама, измамно движение.

фúнтов (от нем.) *сп.* Който се прави с цел за измама или подвеждане на противников играч; измамлив.

фиóрд (норв. fjord) Тесен, криволичещ и вдаден навътре в сушата залив с високи стръмни брегове.

фиоритýра (ит. fioritura „цъфтеж") *муз.* Украшение при вокална музика, орнаментен пасаж.

фирá (нгр. phýra) 1. Намаляване в обем или в тегло на стока поради изпаряване, разливане и пр. или поради премахване на негодното за употреба (примеси, люспи, кал и пр.). 2. *прен.* Нещо за отпадане, ненужен излишък.

фúрма (ит. firma „подпис", лат. firmus „закрепен") 1. Регистрирано търговско или промишлено предприятие и името, под което е известно или регистрирано. 2. Надпис, поставен на такова заведение, надпис с името на предприятието, притежателя и пр. 3. *прен.* Име, важност, влияние, репутация.

фирмацúт (от лат. firmus „здрав") Прозрачно кварцово стъкло.

фирн (нем. Firn) Едрозърнест плътен сняг над границата на вечните снегове, който се уплътнява и вледенява и обикновено става начало на ледник.

фúрнис (нем. Firniss) Название на различни видове течни и провлачни продукти, образувани от съхливи масла; съхнат бързо, когато са в тънък пласт; употребяват се за грундиране, при производството на бои, лакове, печатарски мастила и др.; безир.

фис (нем. fis) Название на фа диез.

фиск (лат. fiscus „сандък за пари") Държавната каса, държавното съкровище; хазна.

фискáлен (лат. fiscālis) Който се отнася до интересите на фиска.

фистáн (тур. fistan, нгр. phoústa от алб.) Рокля; фустан.

фистанлѪк (тур. fistanlık) Вид памучен плат за летни рокли, престилки и др.

фи́стула (лат. fistula) *анат.* 1. Анормално вродено или придобито каналче, което свързва телесен орган с повърхността на кожата и по което се отделя нещо (гной, пот, мляко). 2. *мед.* Цирей, гнойно мехурче. 3. Направено по изкуствен начин отвърстие на орган за отделяне на течност. 4. Тръбичка, която се употребява за съединяване на орган.

фису́ра (лат. fissūra) 1. Цепнатинка. 2. *мед.* Раничка (цепване) на ануса.

фисхармо́ника (от гр phýsa „духане", „мях" и *хармония*) *муз.* 1. Езичков пневматичен инструмент с клавиши; ср. хармониум. 2. Устна хармоника.

фита́рия (гр. phytárion „растение") Леха в цветна или зеленчукова градина.

фити́л (тур. fitil от ар.) 1. Памучна лента или усукан памучен конец в газена лампа, кандило, свещ и подобни, която пропуска равномерно горивото и дава светлина. 2. Специален горящ шнур за възпламеняване на взрив. 3. Усукана марля или парче памук, поставени в рана за изтегляне на гной. 4. *прен.* Всяко нещо, усукано във формата на фитил, напр. кичур коса и др.; пускам фитили — подстрекавам.

фитилджи́я (от тур. fitil) *прен.* Подстрекател.

фити́н (от гр. phytón „растение") 1. Органично вещество, в чийто състав влизат фосфор, калциеви соли и др. и което се съдържа в растенията. 2. Препарат, получен по изкуствен начин, който служи като лекарство за засилване на организма.

фи́тинг (англ. fiting) Общо наименование на всяка малка свързваща част при тръбопровод (коляно, нипел и др.).

фитири́я=фитария.

фито- (гр. phytón „растение") В сложни думи означава отношение към растенията.

фитобиоло́гия (*фито-* и *биология*) Наука за живота на растенията.

фитоге́нен (*фито-* и гр. génos „произход") Който е по произход от растение, растителен.

фитогеогра́фия (*фито-* и *география*) Дял от биологията, който изучава разпространението на растенията по земната повърхност; растителна география.

фитоло́г (гр. phytólogos) Ботаник, естественик.

фитоло́гия (*фито-* и гр. lógos „наука") Ботаника, естествознание, наука за растенията.

фитони́мия (*фито-* и гр. ónyma „име") 1. Дял от езикознанието, който се занимава с наименованията на растенията. 2. Съвкупност от имената на растенията.

фитонци́ди (гр. phytón „растение" и лат. caedo „убивам") Летливи или нелетливи защитни вещества, образувани от растенията; имат свойствата на антибиотици.

фитопалеонтоло́гия (*фито-* и *палеонтология*) Дял от палеонтологията, който изучава изкопаемите растения.

фитопатоло́г (*фито-* и *патолог*) Специалист по болестите на растенията.

фитопатоло́гия (*фито-* и *патология*) Наука за болестите по растенията.

фитопланкто́н (*фито-* и гр. planktón „блуждаещо") Растителни организми, които населяват водни пластове и извършват слаби или бавни движения или изобщо не могат да извършват движения и се носят от водата; обикновено са дребни организми, често микроскопични.

фитотера́пия (*фито-* и *терапия*) Лекуване с растения; билколечение.

фитофа́г (*фито-* и гр. phágos „ядящ") Животно, което се храни само с растителна храна.

фитофизиоло́гия (*фито-* и *физиология*) Физиология на растенията, наука за функциите на растителния организъм.

фитохи́мия (*фито-* и *химия*) Дял от химията, който изучава състава на растенията и химическите процеси, които протичат в тях.

фитоцено́за (*фито-* и гр. koinós „общ" през лат.) Естествено групиране на растенията в природата под въздействие на външните условия (борова гора, дъбова гора и т. н.).

фитоценоло́гия (*фито-* и гр. koinós

„общ" и lógos „наука") Отдел от ботаниката, който изучава състава, развитието и разпределението на растителните групи; ср. геоботаника.

фиумáр (ит. fiume „река") Сухо речно корито, по което тече вода само при топене на снегове и силни дъждове.

фиш (фр. fiche) **1.** Картонче или листче, на което се пишат отделни думи или сведения за подреждане по азбучен ред за картотека, каталог или за друга научна обработка. **2.** Кръгче, кубче, картонче, с които се отчита резултат при игра; жетон. **3.** Листче за попълване при игра на тото.

фишéк (тур. fişek) **1.** Цев от хартия или метал, напълнена с избухливи вещества; гилза; к ь о р-ф и ш е к — ракета; *прен.* блъф, лъжа. **2.** Увити в хартия еднакви по форма монети или други кръгли предмети, които по форма наподобяват гилза.

флавóн (от лат. flavus „жълт") Жълт растителен пигмент, съставна част на някои жълти бои.

флаг (англ. flag) **1.** Знаме. **2.** Плат, прикрепен на прът като знаме; корабно знаме. **3.** Едноцветно знаме за сигнализация.

флагелáнт (лат. flagellans, antis „бичуващ") **1.** Член на аскетическа средновековна секта, който си нанасял удари с бич или пък търпял да му нанасят удари, за да може да получи вечен живот след смъртта си. **2.** Полово извратено лице, което нанася удари с бич на друго лице, за да получи полова и душевна наслада.

флагелáт (лат. flagellātus) *зоол.* Камшично, най-просто животно, което живее във водата или паразитно в организъм.

флáгман (нем. Flaggemann) **1.** Командир на ескадра. **2.** Голям кораб или летателен апарат, в който се намира командирът на една ескадра. **3.** Висше военно звание за морски офицер в СССР до 1940 г.

флагрáнтен (лат. flagrans, antis) Очевиден, съвсем явен.

флáгщок (нем. Flaggenstock) Вертикален прът, на който се закрепя знаме или издига флаг.

флáер (англ. flier) Машина, която преработва дарачната лента в предпрежда, като я отънява, изравнява, уплътнява и намотава в бобини; предпредачна машина.

флаерúст (от англ.) Работник на флаер.

флажолéт (фр. flageolet „пищялка") **1.** Старинен дървен духов музикален малък инструмент, подобен на флейта. **2.** Флейтов, тясно мензурен регистър на орган. **3.** Висок тон от струнен инструмент, наподобяващ звук на флейта, възпроизведен с леко докосване струната на определени места с пръстите на лявата ръка.

флáйтокс (англ. fly-tox) Течност против дървеници, хлебарки, мухи и др. насекоми.

флакóн (фр. flacon от к. лат. flasco, ōnis „бутилка") Шишенце, стъкълце за парфюм или лекарство.

фламúн (лат. flamen, inis) В древния Рим — жрец на някое от главните божества, особено жрец на Юпитер или Марс.

фламúнго (англ. flamingo, исп. flamenco) Водна птица с белорозови пера, много дълга шия и твърде високи крака.

фланг (фр. flanc през рус.) **1.** Страна, странична част на фронт; крило, крайна част на редица. **2.** Част от укрепление за отбиване на неприятелски нападения.

флáнгов (от фр.) Който се отнася до фланг; страничен.

фланéла (фр. flanelle) **1.** Долна дреха, предимно от вълна. **2.** Мека вълнена тъкан, тепана и кардирана. **3.** Плътна памучна тъкан, кардирана от едната или от двете страни. **4.** *прен.* Дреха от такава материя.

флáнец (от нем. Flansch) Плоска метална част във вид на диск, която служи да съедини краищата на две тръби, два вала и др. подобни, разположени като продължение едно на друго.

фланк=фланг.

фланкúрам (от фр. flanquer) **1.** Обстрелвам отстрана; обхождам неприятел отстрана. **2.** Прикривам с фланг.

флат (англ. flat) Печатна хартия на листове.

флáтер (англ. flutter) *ав.* Несвойствено вибриране на крилата или опашката на самолет поради повреда.

флебúт (лат. phlebītis от гр. phleps, bós „жила“) *мед.* Възпаление на вените.

флеболрáфия (гр. phleps, bós „жила“ и gráphō „пиша“) Графично изобразяване на венозния пулс.

флеборáгия (гр. phleps, bós „жила“ и rhḗgnymai „пукам се“) Кръвоизлив поради спукване на вена.

флеботóмия (гр. phleps, bós „жила“ и tomḗ „рязане“) Оперативно лечение на разширени вени.

флéгма (гр. phlégma „слуз“, „лига“) 1. Невъзмутимост, която граничи с безразличие; студено спокойствие; отпуснатост, тромавост. 2. *прен.* Лице със студен и спокоен характер, неподвижен и бавен човек; флегматик. 3. *хим.* Сгъстен остатък от дестилиране на течни смеси.

флегматúк (гр. phlegmatikós) Бавен, напълно хладнокръвен и неподвижен човек; прот. сангвиник.

флегматúчен (гр. phlegmatikós) Студено спокоен, бавен, неподвижен, безразличен.

флегматúчност (от гр. phlégma, atos „лига“, „слуз“) Невъзмутимо спокойствие, безразличие; бавност, отпуснатост, неподвижност.

флегмóн (гр. phlegmonḗ) *мед.* Гнойно възпаление на клетъчна или съединителна тъкан; гнойник.

флéйта (ит. flauto през рус.) Дървен духов музикален инструмент във вид на малка тръба с дупки и клапи, в който се духа отстрани или от горния край.

флексúвен (от лат. flexilis) *езиков.* Който притежава флексия; изменящ се; ф л е к с и в н и е з и ц и — една от основните групи езици според техния морфологичен строеж; притежават вътрешна флексия или редуване, окончания с граматически значения (време, лице, число) и тясно свързани граматически морфеми с основата на думата.

флéксия (лат. flexio „изменение“) *езиков.* 1. Менитба, образуване на форми на думите чрез изменение на окончанието (при склонение и при спрежение). 2. Самото окончание при склоненията и спреженията; завършък; в ъ т р е ш н а ф л е к с и я или ф л е к с и я н а о с н о в а т а — образуване на думи чрез промяна на гласен звук на основата: ток от тека.

флéксор (лат. flexor) *анат.* Мускул, който причинява свиване; сгъвач.

флексýра (лат. flexūra) 1. *мед.* Преплитане на червата. 2. *геол.* Тектонска структура, чиито пластове са огънати коленовидно.

флибустиéр (фр. flibustier) 1. Морски разбойник и контрабандист; пират (отначало член на пиратска организация, която през XVII в. водила борба против испанското владичество в Западна Индия); контрабандист. 2. *прен.* Обструктор в парламента на САЩ.

флúгел (нем. Flügel „крило“) 1. Странична пристройка към сграда. 2. *муз.* Вид пиано; роял; ф л и г е л-а д ю т а н т — в монархическите страни — висш офицерски чин, пръв адютант на държавния глава.

флигóрна (ит. flicorno) *муз.* Меден духов инструмент с мека и изразителна звучност.

флúнтглас, флинт (нем. Flintglas) Вид оптическо стъкло, което съдържа оловен окис и се отличава с голяма способност за пречупване на светлината.

флирт (англ. flirt) Кокетиране, ухажване, игра на любов.

флиртýвам (англ. flirt, нем. flirten) Кокетирам, ухажвам.

флогистóн (гр. phlogistón „изгарящо“) Несъществуващо и въображаемо химическо вещество, което смятали до края на XVIII в., че се отделя от телата и причинява горенето.

флогистóнна теóрия (от гр.) Теория, която признава съществуването на флогистон, създадена от Г. Щал (1660—1734 г.).

флогóза (гр. phlógōsis) *мед.* Възпаление поради изгаряне.

флогопи́т (от гр. phlogopós „с цвета на огън") Минерал от групата на слюдите, който служи за изолация.

флое́ма (гр. phlóiēma) Проводяща тъкан в стъблата и корените на висшите растения, по която се пренасят синтезираните в листата вещества към останалите части на растенията; лико.

флокс (гр. phlōx) *бот.* Пламък (градинско цвете).

флокула́ция (от гр.) Утаяване във вид на едри парцали или слепване на първоначална ситнозърнеста утайка.

фло́ра (лат. flora от собс.) Растителният свят, съвкупност от всичките растения на една страна, епоха и пр.; растителност (по името на римската богиня на растителния свят Флора); ч р е в н а ф л о р а — съвкупност от бактериите, които живеят в червата.

флореа́л (фр. floréal от лат. flos, floris „цвете") Осмият месец на френския революционен календар от 1793 г. (20—21 април до 19—20 май).

флориди́н (от собс.) Вид глина, която се добива във Флорида, САЩ и др.; служи за пречистване на нефтени продукти, мазнини и др.

флори́н (ит. fiorino) 1. Стара италианска златна монета. 2. Холандска парична единица; гулден.

флори́ст (от лат. flora) Ботаник, естественик, познавач на флората.

флот, фло́та (фр. flotte, нем. Flotte) Съвкупност от кораби, които имат обща принадлежност или предназначение; в ъ з д у ш н а ф л о т а — съвкупност от летателните апарати на една държава или от апарати, които имат еднакво предназначение.

флота́тор (от англ.) Специалист по флотация.

флотацио́нен (от англ.) Който се отнася до флотация, до промиване на руда.

флота́ция (англ. flo(a)tation) 1. Плавене, промиване на метали. 2. Метод за обогатяване на фино смлени полезни изкопаеми (предимно руди), който се основава на физико-химическите свойства на минералните частици да се прикрепят в различна степен към граничните повърхности на течната и газообразната фаза.

флоти́лия (нт. flottiglia, фр. flotille) 1. Съвкупност от военни кораби, които действуват в една река, езеро, море. 2. Група от рибарски, спортни, търговски, експлоатационни и др. кораби. 3. Малка група от летателни апарати.

флу (фр. flou „мъглив", „неясен") 1. *худ.* Мекост, преливане, неразграниченост на тоновете. 2. Начин на кinоснимане, при който се намалява яснотата на образите.

флувиа́лен (лат. fluviālis) Речен.

флувиоглациа́лен (лат. fluvius „река" и glacies „лед") Ледников.

флуи́д (лат. fluidus „течен") 1. Общо название за течностите и газовете, които от гледна точка на механиката имат еднакви свойства и молекулите им за разлика от молекулите на твърдите тела са лекоподвижни една спрямо друга. 2. *физ.* Предполагаема незабележима течност, чрез която до XVIII в обяснявали явленията на магнетизма, топлината и електричеството; ток. 3. Психически ток, който според спиритистите се излъчва от човешкото тяло.

флуи́ден (лат. fluidus) Течен.

флуктуа́ция (лат. fluctuatio) 1. Малко самопроизволно отклонение на дадена среда от нейното състояние на пълно равновесие, т. е. от състоянието, при което температурата, налягането и други величини са постоянни. 2. Възникващи в проводниците самопроизволни колебания на тока или на електрическия товар. 3. Колебания на намагнитването в магнитните тела. 4. *мед.* Усещане на люлеене при почукване над събрана течност в някоя телесна кухина. 5. *прен.* Колебание, непостоянство.

флуктуи́рам (лат. fluctuo „клатушкам се") Клатушкам се; колебая се, непостоянен съм, отклонявам се.

флу́ор (лат. fluor „течение") Химически елемент, знак F, атомно тегло 19, пореден номер 9, най-активният химически елемент.

флуоресце́нция (к. лат. fluorescentia)

1. Свойство на някои тела да изпускат светлина, докато самите те са осветявани или малко време след това. 2. Разноцветно отражение на пречупена светлина.

флуоресцирам (к. лат. fluoresco) Имам свойството да светя при осветяване.

флуорид (от лат. fluor) Съединение на флуор.

флуоризация (от лат.) *мед.* Метод за предпазване на зъбите от разрушение чрез солите на флуора.

флуорит (от лат. fluor) Вид минерал, който се употребява като флюс[2] при топене на руда.

флуорография (*флуор* и гр. gráphō „пиша") Метод за изследване с рентгенов апарат, като се прави снимка с обикновен фотоапарат на рентгеновото изображение върху флуоресциращия екран; дава възможност за бързо изследване.

флуороскоп (*флуор* и гр. skopéō „гледам") Уред за наблюдаване или възпроизвеждане на флуоресценция.

фльонга (ит.) Широка лента от тънък копринен плат, завързана като пеперудка; джувка.

флюгер (нем. Flüger „крило") 1. Ветропоказател (метално флагче, метална пластинка и пр., поставени нависоко) които се движат по посока на вятъра. 2. *воен.* Флагче на пика.

флюс (нем. Fluss) 1. *мед.* Гнойно възпаление на венец, получено вследствие на болен зъб, придружено често с подуване на бузата. 2. Минерално вещество (глина, пясък, варовик и др.), което се прибавя в топилни пещи и улеснява процеса на топене. 3. Химикал (боракс или соли), разтварящ окисите, които се образуват на повърхността на заваряваните метали. Смлян материал, с който се посипва шев за автоматична заварка.

фоайе (фр. foyer от лат. focus „огнище") Зала в театър или друго обществено учреждение, която служи за почивка (в миналото това помещение се отоплявало с камина).

-фоб (гр. phóbos „страх", phobéō „плаша") В състава на сложни думи означава лице, което с е с т р а х у в а или е в р а ж д е б н о н а с т р о е н о към някого или нещо: англофоб, германофоб, туркофоб и т. н.

фоб (англ. съкращение от *f*ree *o*n *b*oard „свободно на борда на парахода") Търговски термин за означаване продажба на стоки, които се докарват до пристанище и се товарят на кораб за сметка на продавача, а рискът при пътуването е на купувача.

фобия (гр. phóbos) *мед.* 1. Непреодолим, натрапчив страх. 2. Състояние на болен поради такъв страх.

фога (ит. foga „буйност") Хитър човек, който със смях и на шега често постига свои цели; присмехулник, смешник, хитрец.

фойерверк (нем. Feuerwerk) Ефектно разноцветно осветление при вечерно увеселение (ракети, бенгалски огън и пр.); илюминация.

фок (хол. fok) *мор.* Долното право платно на предната корабна мачта.

фокален (от лат. focus „огнище") Централен, който принадлежи на фокус или произхожда от фокус.

фокмачта (хол. fok-mast) Предната мачта на платноход.

фоксер (англ. foxer от fox „лисица") Порода ловджийско куче за ловене на лисици; лисичар.

фокстрот (англ. foxtrot) 1. Салонен танц за двойки в $^4/_4$ такт. 2. Музика за такъв танц.

фокус[1] (лат. focus „огнище") 1. Точка на пресичане на пречупени или отразени светлинни или топлинни лъчи. 2. Разстоянието от точката на пречупването до пречупващото тяло. 3. Точката, центърът, в който фотографираното тяло получава най-ясно изображение. 4. *геом.* Определена точка, която има неизменни свойства по отношение на произволна точка от дадена крива. 5. *мед.* Огнище, център на възпалителен процес. 6. *прен.* Център, средоточие; огнище.

фокус[2] (от лат. iocus „шега" през исп.) 1. В цирковото изкуство — ловък похват, сръчно действие, което се върши бързо, ловко, често със специални приспособления и непознати

за публиката физически и химически явления, поради което се възприема като невероятно. 2. *прен.* Измама, хитрост (простонародно, й о к у с б о к у с п р е п а р а т у с, лат. iocus focus praeparātus — изкусно приготвена игра като привидна измама).

фокусник (от лат.) 1. Лице, което прави фокуси²; цирков артист, който прави фокуси. 2. *прен.* Хитрец, измамник.

фокусничество (от лат.) 1. Изкуство на фокусник; показване на ловки действия — фокуси². 2. *прен.* Измамничество, хитруване.

фолвоал (фр. fol-voile) Тънка и прозрачна памучна тъкан.

фолга (полс.) Станиол.

фолиант (лат. folium „лист" през нем. Foliant) Голяма книга с размер на половин печатарски лист; книга с голям формат.

фоликул (лат. folliculus) *анат.* Мехурче (напр. на жлеза, в корена на косъм, в яйчниците на жената, в което се образуват яйчниковите клетки, и т. н.).

фоликулин (от лат. folliculus „мехурче") 1. Хормон на яйчниковия фоликул. 2. *мед.* Препарат за лекуване на нарушена дейност на яйчниците.

фоликулит (лат. folliculītis) *мед.* Възпаление на яйчниковите фоликули, на яйчниковите мехурчета.

фолио (лат. in folio) 1. Един лист печатна хартия. 2. Кола, получена при сгъване на печатарския лист на две (4 страници). 3. Книга, чиито коли са от сгънат на две печатарски лист; фолиант. 4. Дясната и лявата страница на счетоводна книга с една и съща номерация.

фолкетинг (лат. folketing) Долната камара на датския парламент.

фолклор (англ. folk-lore) Устно народно творчество (песни, приказки, поговорки, пословици и пр.), народният бит и обичаи.

фолклорист (от англ.) Учен, който се занимава с фолклор.

фолклористика (от англ.) Наука, която изследва народното творчество, като събира, систематизира, обнародва и изучава художественото народно устно творчество, народната музика, танцовото изкуство и други страни от културния живот на народа.

фон¹ (фр. fond „основа") 1. Основният цвят, върху който се рисува картина; основен цвят, основа. 2. Заден план на картина. 3. *прен.* Обстановка, среда, в която става нещо.

фон² (нем. von) Дума-предлог, която се поставя пред собствено име за изразяване на благородство: фон Шилер.

фон³ (гр. phōnḗ „звук") Единица мярка за гръмкост на звук.

-фон, фоно- (гр. phōnḗ „глас", „звук") В началото и в края на сложни думи означава отношение към г л а с, ш у м, з в у к.

фонавтограф (*фоно-* и гр. autós „сам" и gráphō „пиша") Уред за записване на звук, предходник на фонографа.

фонация (фр. phonation от гр.) Произнасяне на звук, изговаряне на звук.

фонд (фр. fonds от лат. fundus „основа") 1. Парични средства за определена цел. 2. Запас от пари, стоки, ценности и др.; натрупване на средства, капитал; з л а т е н ф о н д — парични запаси в злато; *прен.* най-хубавата част от нещо.

фондан (фр. fondant „сочен", „топящ се") Мек ароматизиран бонбон.

фондатор (к. лат. fondātor) Основател на фонд с благотворителна цел, дарител, благодетел; основател.

фондация (англ. fondation от лат.) Юридическа личност, учредена с акт за дарение или завещание на пари или имоти с благотворителна или научна цел.

фонема (гр. phṓnēma „звук") 1. *езиков.* Най-малката единица от звуковата система на езика, която представлява определена съвкупност от едновременно реализиращи се диференциални признаци и която служи за различаване звуковата страна на различните думи и морфеми. 2. *мед.* Халюцинация под формата на думи.

фонендоскоп (*фоно-* и гр. éndon „вътре" и skopéō „гледам") *мед.* Уред с резонатор за преслушване на сърцето и белите дробове.

фонетик (гр. phōnētikós) Специалист по фонетика.

фонетика (гр. phōnētikḗ) 1. Дял от езикознанието, който изучава образуването и възприемането на човешките звукове. 2. Акустическите и артикулационните свойства на звуковете на даден език. 3. Звуковете на един език, звуковият състав на един език.

фонетичен, фонетически (гр. phōnētikós) Който се отнася до фонетиката; който е основан върху фонетиката; звуков.

фониатрия (гр. phōnḗ „звук" и iātréia „лекуване") Дял от медицината, който изучава анатомията, дейността, хигиената и заболяванията на гласните струни и тяхното лекуване.

фонизъм (от гр. phōnḗ „звук") *псих.* Появяване на слухови представи при неслухови впечатления (напр. оптически и др.).

фоника (гр. phōniká) 1.=фонетика (2). 2. *литер.* Звуковата организация на поетическата реч.

фоно- вж. -фон.

фонограма (*фоно-* и гр. grámma „буква") 1. Плоча, валяк или лента със записани звукове чрез фонограф. 2. Самият звукозапис.

фонограф (*фоно-* и гр. gráphō „пиша") Първият апарат за записване и възпроизвеждане на звукове, изнамерен от Едисон в 1877 г.; грамофон.

фонографичен (*фоно-* и гр. gráphō „пиша") Звуков, изразяващ звук, напр. фонографично писмо.

фонокинематограф (*фоно-* и *кинематограф*) Говорещ, звуков филм.

фонолит (*фоно-* и гр. líthos „камък") Камък от вулканичен произход, който издава звук при удряне.

фонологизация (*фоно-* и гр. lógos „наука") *езиков.* Превръщане на вариантите на фонемите от звуковата система на езика в смислоразличителни елементи.

фонология (*фоно-* и гр. lógos „наука") Дял от езикознанието, който изучава функционирането на езиковите звукове като смислоразличителни единици.

фонометрия (*фоно-* и гр. metréō „меря") Измерване силата на звук или глас.

фонометър (*фоно-* и гр. métron „мярка") Уред за измерване силата на звук или на глас.

фономорфология (*фоно-* и *морфология*) Раздел от езикознанието, който изучава връзките на фонологията с морфологията.

фономотор (*фоно-* и лат. motor „двигател") Двигател със звукови вълни.

фонон (от гр. phōnḗ „звук") *физ.* Звуков квант, т. е. елементарно количество звук в звукови вълни.

фоноскоп (*фоно-* и гр. skopéō „гледам") 1. Уред за изследване на звуковите особености на речта и придружаващите ги движения на устните и лицевите мускули. 2. *мед.* Уред за преслушване на сърцето и белите дробове; ср. фонендоскоп.

фоностилистика (*фоно-* и *стилистика*) Раздел от стилистиката, който изучава експресивните свойства на вариантите в произнасянето на думите и словосъчетанията.

фонотека (*фоно-* и гр. thḗkē „склад") Сбирка от звукозаписи (грамофонни плочи, магнитофонни ленти и др.).

фонтан (ит. fontana от лат. fons, fontis „извор") Струя вода или друга течност, бликаща от отвърстие право нагоре или косо поради силно налягане; водоскок, шадраван.

форвард (англ. forward) *сп.* Нападател.

фордевинд (хол. voordewind) 1. Попътен вятър при плаване. 2. Плаване на кораб по вятъра.

фордизация (от собс.) Въвеждане на фордизма в производството.

фордизъм (от собс.) Буржоазна система на организация и рационализация на труда и производството, която включва и социални възгледи за хармония между интересите на капиталистите и работниците; цели максимално използуване на работниците чрез строга специализация на производствения процес, въвеждане на конвейерната система и др.; чрез засилване интензивността на труда увеличава доходите на капиталистите

и изтощава работниците (по името на американския инженер и фабрикант Х. Форд — 1863—1947 г.).

Фóрейн óфис (англ. Foreign Office) Министерство на външните работи в Англия.

фóрзац (нем. Vorsatz) Двоен лист хартия, който съединява подвързаната книга с корицата, като едната половина е залепена за корицата, а другата остава свободна.

фóрзейл (хол.) Бързоходен кораб, който върви пред ескадра.

форйнт (унг. forint) Парична единица в Унгария, която замени пенгьото (1946 г.), равна на 100 филера.

фóрма (лат. forma) **1.** Външен вид, външно очертание на предмет. **2.** Външност, фигура. **3.** Начин на изказване, външен израз. **4.** Образец, калъп, по който се изработват еднакви предмети. **5.** Съд или приспособление, в което се излива разтопен метал или се поставя гъста маса, за да приеме очертанието му след изпичане или изсъхване; калъп. **6.** Еднакво облекло за служители, ученици и др.; униформа. **7.** Вид, устройство, структура. **8.** Външната страна на художествено произведение. **9.** *грам.* Видоизменението на една и съща дума при склоняне или спрягане. **10.** Печатарски набор или рамката, в която се поставя набраният текст за печат. **11.** *мат.* Всеки от елементите на пространството: точка, линия, фигура и т. н. **12.** *фил.* Структурата на нещата, характерът на вътрешните им връзки, начинът на организация на техните части, качествената определеност на съдържанието. **13.** *прен.* Външен вид, който противоречи на съдържанието или е без съдържание. **14.** *биол.* Съвкупност от индивиди на даден вид, които се отличават по един постоянен белег от други индивиди на същия вид.

формалдехйд (от ит. *form*ica „мравка" и *алдехид*) Безцветен газ, алдехид на мравчената киселина; има голямо приложение като лечебно средство, като унищожител на вредители по растенията, като обеззаразяващо средство; разтворен във вода, образува формалин.

формáлен (лат. formālis) **1.** Който е свързан само с външната форма и не засяга същността; несъществен, външен. **2.** Направен за спазване на известни изисквания, направен според формата и изискванията на закона. **3.** Който съществува само на вид, недействителен, измамлив. **4.** Който става според формата на закона.

формализйрам се (от лат.) Придържам се само към формата, придържам се към външната страна, като изоставям същината.

формалйзъм (фр. formalisme от лат. forma) **1.** Спазване на външните форми и правила във вреда на същността на нещо; прекалено придържане към буквата на един закон или наредба във вреда на съществeното и важното. **2.** Идеалистическо направление в литературата и изкуството, което държи за външната страна, не обръща внимание на съдържанието и свежда действителността до отвлечени форми и схеми, откъсва формата от съдържанието и я обявява за самоцел на изкуството.

формалйн (от лат. *form*ica „мравка" и *алдехин*) Разтвор на формалдехид; има остра задушлива миризма; използува се като дезинфекционно средство.

формалйст (фр. formaliste от лат. **1.** Човек, който в своята дейност се придържа сляпо към външната страна и незначителните подробности на закон или наредба във вреда на същността. **2.** Привърженик на формализма в литературата и изкуството.

формалйстика = формализъм (1).

формáлност (от лат.) **1.** Спазване на външните форми и правила във вреда на същественото. **2.** Несъществено условие, което е необходимо да се изпълни според закон или наредба.

формáнт (лат. formans, antis „образуващ") **1.** *езиков.* Част от дума, която служи за образуването ѝ; словообразуваща част. **2.** *муз.* *мн.* *ч.* Зона на доминиращи тонове на оберто-

новата скала, които допринасят за формиране на тембъра на инструмент или глас.

форма́т (фр. format от лат. forma) 1. Размер на страниците на книга, размер на книга, на вестник, на картина, снимка, карта, бланки и др.; размер на печатарски лист хартия. 2. Образец.

форматѝв (фр. formatif) = формант.

форма́ция (лат. formatio „образуване", „вид") 1. Образуване, създаване. 2. Исторически определена степен в развитието на човешкото общество, която се характеризира с определени форми на производство и определена система на производствени отношения. 3. *геол.* Съвкупност от скали, наслаги, пластове, образувани през определен период от развитието на Земята или при приблизително еднакви условия. 4. Организирана група от хора с определена цел.

фо́рмен (от лат. forma) 1. Направен по форма, униформен. 2. Действителен, същински.

форми́рам (от лат. formo) 1. Придавам форма или завършеност. 2. Създавам, образувам, организирам. 3. Приготвям форми за отливане по калъп; формувам.

форму́ване (от лат.) В металолеенето — изработване на пясъчни и леярски форми.

фо́рмула (лат. formula) 1. Общоприето правило, образец. 2. Общо, кратко и точно изразяване на нещо; определение. 3. *мат.* Последователност от математически знаци, написани в определен ред, което представя съкратено и удобно записване на математически твърдения. 4. *хим.* Условно изразяване чрез букви и цифри състава на сложни химически съединения.

формули́рам (от лат.) Кратко, ясно и точно изразявам, предавам накратко.

формулиро́вка (от лат.) 1. Изразяване на мисъл кратко, ясно и точно. 2. Формула, определение.

формуля́р (лат. formularium през рус.) 1. Образец, по който трябва да се извърши нещо, най-често образец на служебни книжа. 2. Напечатан лист за попълване с въпроси и графи при събиране и даване на сведения.

фо́рпост (нем. Vorposten) *воен.* Предна укрепена позиция; аванпост.

фо́рсинг (анг. forcing) *сп.* Непрекъснато нападение на противника при бокс.

форси́рам (от фр. forcer) 1. Усилвам, ускорявам. 2. Предизвиквам по-бързо развитие на нещо. 3. *воен.* С бой и оръжие преминавам река, мост, гора, теснина и пр.

форсмажо́р (фр. force majeure) 1. Непредвидено обстоятелство, което принуждава да се действува въпреки желанието и възможностите. 2. Непреодолимо обстоятелство или пречка.

форт (фр. fort от лат. fortis „силен") 1. Сравнително голямо укрепление с постоянен или временен характер и постоянен гарнизон. 2. Твърда извита част на обувка откъм петата.

фо́рте (ит. forte) *муз.* Силно (бележи се с f).

фортепиа́но (ит. fortepiano от forte „силно" и piano „тихо") 1. = пиано. 2. *муз.* Силно и след това тихо изпълнение.

форти́симо (ит. fortissimo) *муз.* Твърде силно, с възможно най-голяма сила. (бележи се с ff).

фортификацио́нен (от лат.) Укрепителен.

фортифика́ция (лат. fortificatio „укрепление") 1. Дял от военно-инженерното изкуство за укрепяване на местности, за да се улесни воденето на сражение и се затрудни неприятелят — предимно при отбрана. 2. Военно-инженерни съоръжения.

Форту́на (лат. fortūna) 1. Древноримска богиня на щастливата съдба и на случая. 2. *прен.* Случай, съдба.

фо́руард, фо́рвард (англ. forward „преден") *сп.* Преден играч, нападател.

фо́рум (лат. forum) 1. Площад в древния Рим, където се съсредоточавал общественият живот на града; градски площад, пазарище. 2. *юр.* Място за съдопроизводство, съд, съдилище. 3. *юр.* Подсъдност. 4. *прен.* Средище на обществена и политическа

дейност; център, средоточие. 5. Широко представително събрание.

фо́рхенд (англ. fore-hand) *сп.* Удар отдясно при игра на тенис.

фо́рцепс (лат. forceps „клещи") Специални медицински клещи за изваждане плод от утробата на майка при трудно раждане.

фо́ршлаг (нем. Vorschlag) 1. *мор.* Тънко въже за разгъване предното платно на плавателен съд. 2. *муз.* Мелодично украшение от един или повече кратки тонове, което предхожда даден тон.

форще́вен (хол. voorsteven) *мор.* Носова част на кораб.

фо́сген (гр. phōs „светлина" и génos „род") *хим.* Съединение на хлора с въглероден окис, отровен безцветен газ със задушлива миризма на гнило сено, който поразява дихателните органи; употребява се като боен газ.

фоси́л (лат. fossilis от fodio „копая") Изкопаема вкаменелост от някогашно животно или растение.

фосилиза́ция (от лат.) Природен процес, при който организми след смъртта си се превръщат във вкаменелости.

фосфа́т (от гр. phōs „светлина") 1. Сол на фосфорната киселина, която има широка употреба в техниката, медицината и земеделието като съставна част на изкуствените торове. 2. Минерал, който съдържа фосфорна киселина.

фо́сфор (гр. phōs „светлина" и phorós „носещ", лат. phosphorum) 1. Химически елемент, знак P, пореден номер 15, ат. тегло 30,974; металоид с жълт, червен и друг цвят; силно отровен, лесно запалителен; има твърде голямо приложение в техниката, медицината и селското стопанство. 2. Изкуствено вещество, което фосфоресцира; служи за светещи знаци нощем (пътни камъни, дръжки на врати, стрелки на часовник и т. н.).

фосфоресце́нция (от гр. phōs „светлина" и phorós „носещ") Свойство на някои вещества да излъчват светлина; светене, издаване на светлина.

фосфоресци́рам (от гр.) Светя на тъмно, блещукам.

фосфори́т (гр. phós и phorós „носещ") Минерал, който съдържа калциев фосфат и служи за изкуствен тор.

фосфороско́п (гр. phōsphóros и skopéō „гледам") Уред за изследване на фосфоресценцията.

фот (гр. phōs, phōtós „светлина") Единица мярка за осветеност на светеща повърхност, равна на 10 000 лукса.

фота́рий, фота́риум (лат. phōtarium от гр. phōs „светлина") 1. Слънчево място. 2. Пригодено място в лечебно заведение за групово облъчване с ултравиолетови лъчи.

фоти́зъм (от гр. phōs, phōtós „светлина") Вторични усещания за цвят или светлина, които не са предизвикани от зрителни възприятия, а от слухови или други раздразнения.

фото- (гр. phōs, phōtós „светлина") Съставна част на сложни думи, която изразява отношение към с в е т л и н а или към ф о т о г р а ф и я.

фото = фотография.

фотоапара́т = фотографически апарат.

фотобакте́рия *(фото- и бактерия)* Бактерия, която образува вещество, издаващо светлина при съединяване с кислород.

фотобиоло́гия *(фото- и биология)* Дял от биологията, който се занимава с действието на светлинните лъчи върху организмите.

фотоге́н (*фото-* и гр. génos „раждане") 1. Вещество, което изпуска светлина. 2. Вид минерално масло.

фотоге́нен, фотогени́чен (*фото-* и гр. génos „раждане") Който притежава качества и свойства да бъде добре възпроизведен на фотография или на киноснимка.

фотогли́птика *(фото- и глиптика)* Гравиране с помощта на светлина.

фотогравю́ра *(фото- и гравюра)* 1. Метална плоча с нанесен по фотохимически начин върху нея образ за отпечатване. 2. Репродукция, получена от такава плоча.

фотогра́ма (*фото-* и гр. grámma „писане") Фотографска снимка.

фотограметрия (*фото-* и гр. grámma „буква" и metréō „меря") 1. Определяне истинската големина и размери на предмет чрез измерването им на фотографска снимка. 2. Съставяне план на местност по фотографски снимки.

фотогрáф (*фото-* и гр. gráphō „пиша") Лице, което по професия фотографира.

фотографи́рам (от гр.) Снимам с фотографически апарат, правя фотографска снимка.

фотографи́чески, фотогрáфски (от гр.) 1. Който служи за фотографиране. 2. Получен чрез фотографиране. 3. *прен.* Който напълно съвпада, съвършено точен.

фотогрáфия (*фото-* и гр. gráphō „пиша") 1. Получаване изображение на предмет върху светлочувствителна плака или лента с помощта на специален оптически апарат или без апарат. 2. Снимка, получена по този начин. 3. Ателие, в което се правят снимки.

фотодиóд (*фото-* и *диод*) Полупроводников високочувствителен малкоинерционен преобразовател на светлинни сигнали в електрични.

фотоелемéнт (*фото-* и *елемент*) Полупроводников фотоелектрически уред за пряко преобразуване на светлинна енергия в електрическа; използува се много в телевизията, звуковия филм и др.

фотоефéкт (*фото-* и *ефект*) Явление, което се получава при действие върху атом със светлина и различни други лъчи.

фотокатали́за (*фото-* и *катализа*) Ускоряване или забавяне на химически реакции поради въздействие на светлината.

фотокатóд (*фото-* и *катод*) Катод на електровакуумни уреди, който изпуска свободни електрони под действието на светлината.

фотокóпие (*фото-* и лат. copia) Възпроизведен по фотомеханичен начин текст, чертеж и др. или получен позитив от негатив по фотографски начин.

фотоксилогрáфия (*фото-* и *ксилография*) Гравиране на дърво по нанесен върху него образец чрез фотография.

фотоли́за (*фото-* и гр. lýsis „разпадане") Разпадане на химически съединения под въздействие на светлината.

фотолитогрáфия (*фото-* и *литография*) 1. Нанасяне образ на каменна плоча чрез фотография и препечатване. 2. Предприятие или помещението на предприятия, в което се печата по този начин. 3. Образ, картина или текст, напечатан по този начин.

фотолуминесцéнция (*фото-* и *луминесценция*) Излъчване светлина от вещество, което предварително е било осветено; фосфоресценция.

фотоматериáли (*фото-* и *материали*) Материали, които са чувствителни към светлината и други лъчи; употребяват се за регистриране и запазване оптически образи.

фотомéтрия (*фото-* и гр. metréō „меря") 1. Измерване силата на светлината. 2. Дял от оптиката, който се занимава с измерване светлинните величини: сила на светлината, светлинен поток, осветеност, яркост, оценявани по зрителните усещания, които предизвикват. 3. Дял от астрономията, който се занимава с измерване яркостта на звездите.

фотомéтър (*фото-* и гр. métron „мярка") 1. Уред за измерване силата на светлината на даден източник или степента на осветеност на повърхност. 2. Астрономически уред за измерване яркостта на звездите.

фотомехáника (*фото-* и *механика*) Приготвяне на печатни форми, при което значителна част от работата се извършва по фотографски и химически начин (при фототипия, цинкография и др.).

фотомонтáж (*фото-* и *монтаж*) Монтаж от фотографски снимки или снимки и рисунки.

фотóн (от гр. phōs, phōtós „светлина") Елементарно количество (частица) електромагнитна лъчиста енергия с произволна честота: светлинен, рент-

генов или гама квант (светлината е поток от фотони).

фотопериодѝзъм (*фото-* и гр. períodos „кръг“) Влияние на периодичното сменяване на светлината с тъмнина (ден и нощ) върху развитието на растенията.

фотореле́ (*фото-* и *реле*) Чувствителен уред за свързване или прекъсване на електрическата верига под влияние на светлинни лъчи.

фоторепортьо́р (*фото-* и *репортьор*) Фотограф, който прави снимки за печата (вестници, списания и др.).

фоторепроду́кция (*фото-* и *репродукция*) Черно-бяло или цветно възпроизвеждане на двуразмерни обекти — чертежи, картини, текстове и др. чрез фотография.

фо́тос (от гр.) Снимка.

фотосинте́з(а) (*фото-* и *синтеза*) Физиологичен процес, извършван в автотрофните растения (в зелените им части, предимно в листата), при който от вода и въглероден двуокис с участието на хлорофил под въздействието на светлинна енергия се получават органични съединения.

фотоскулпту́ра (*фото-* и *скулптура*) Скулптура по фотографически снимки на предмета, които изобразяват предмета в различни положения.

фотоста́т (*фото-* и гр. statós „стоящ“) Уред за копиране на чертежи, рисунки и др.

фотосфе́ра (*фото-* и гр. sphaira „кръг“) Видимата ярка повърхност от слънчевото кълбо, която се състои от газове и пари, изпускащи топлина и светлина.

фототе́ка (*фото-* и гр. théké „склад“) Сбирка от фотокопия и негативи.

фототелегра́ф (*фото-* и *телеграф*) Уред за предаване и приемане на текстове, чертежи, снимки — изобщо на неподвижни изображения чрез електрически сигнали на разстояние.

фототера́пия (*фото-* и *терапия*) Използуване на слънчевите или електрическите лъчи за лекуване.

фототе́хника (*фото-* и *техника*) Техника на всички фотографически процеси.

фототи́п (*фото-* и гр. týpos „отпечатък“) Клише.

фототипи́ст (от гр.) Специалист по фототипия, работник във фототипия.

фототи́пия (*фото-* и гр. týpos „отпечатък“) 1. Начин на отпечатване на книги, рисунки или снимки от стъклена или метална плоча, върху която образите са нанесени чрез фотографиране. 2. Получен по този начин отпечатък. 3. Предприятие, цех, помещение, в което се правят такива снимки и отпечатъци.

фототропи́зъм (от гр.) = хелиотропизъм.

фототро́пия (*фото-* и гр. trópos „обръщам“) 1. Свойство на някои вещества да изменят цвета си в зависимост от дължината на вълните на падащата върху им светлина. 2. Обезцветяване на някои багрила под влияние на светлината.

фотофо́бия (*фото-* и гр. phóbos „страх“) Болезнен страх от светлината.

фотофо́н (*фото-* и гр. phōné „звук“) *техн.* 1. Уред за предаване на звук на разстояние с помощта на светлинни лъчи. 2. Уред за записване на звука върху фотографска лента.

фотофоре́за (*фото-* и гр. phoréō „вкарвам“) Придвижване на ултрамикроскопични суспендирани частици в определена посока под влияние на силно облъчване.

фотохелиогра́ф (*фото-* и *хелиограф*) *астр.* Уред за фотографиране на Слънцето и неговата повърхност.

фотохи́мия (*фото-* и *химия*) Раздел на химията, който изучава реакциите, протичащи под въздействието на електромагнитни лъчения с различна дължина на вълната (включително и видимите светлинни лъчи).

фотохро́мия (*фото-* и гр. chrôma „цвят“) Правене на снимки с естествените цветове на предметите; цветна фотография.

фотохро́ника (*фото-* и *хроника*) Хроника на събитията в снимки.

фотоцинкогра́ф (*фото-* и *цинкограф*) Лице, което се занимава с фотоцинкография.

фотоцинкогра́фия (*фото-* и *цинко-*

графия) **1.** Начин за приготвяне на цинкови клишета за репродукция чрез снимане върху тях на образите. **2.** Отпечатък от такова клише. **3.** Предприятие, цех, където се изработват такива клишета и отпечатъци.

фотьо́йл (фр. fauteuil) Кресло.

фохт (нем. Vogt от лат. advocātus „повикан") *ист.* **1.** Наместник на императора в средновековна Германия. **2.** Наследствен управител на църковен имот (в средновековна Европа). **3.** Съдия в епископския или кралския съд. **4.** Селски кмет в Германия.

фра (ит. fra от лат. frater „брат") Дума, която се поставя пред името на католически монах и има значение на „брат", напр. фра дяволо.

фрагме́нт (лат. fragmentum) **1.** Откъс от ръкопис; отломък, запазена част от стар ръкопис, от произведение на изкуството и др. **2.** Откъс, част от литературно, художествено, музикално и друго произведение.

фрагмента́рен, фрагме́нтен (лат. fragmentarius) **1.** Запазен като фрагмент. **2.** *прен.* Откъслечен, непълен.

фра́за (гр. phrásis „израз") **1.** Изречение; словесно изразяване на мисъл; израз. **2.** *прен.* Външно красив израз, но без съдържание и мисъл. **3.** *муз.* Музикално-смислова структурна единица, която обединява два или повече мотиви; завършен музикален израз.

фразеоло́гия (гр. phrásis „израз" и lógos „наука") **1.** Съвкупност от устойчиви словосъчетания или изрази в един език или в езика на един поет, писател, отделно лице, литература и др. **2.** Дял от езикознанието, който се занимава с устойчивите словосъчетания. **3.** *прен.* Красиви и надути изрази, които нямат смисъл; празнословие.

фразони́м (гр. phrásis „израз" и ónyma „име") Псевдоним, който се състои от израз или изречение.

фразьо́р (фр. phraseur от гр.) Любител на красиви изрази, говорещ надути и красиви изрази без съдържание.

фразьо́рство (от гр.) Говорене на красиви и надути изрази, но без съдържание; празнословие.

фрак (фр. frac) Официална черна мъжка дреха, изрязана отпред и с дълги краища отзад, срязани в долния край.

факту́ра (лат. fractūra) **1.** *мед.* Счупване на кост. **2.** *печ.* Немски готически шрифт (понеже буквите са много начупени).

фракцио́нен (от лат. fractio, ōnis) Който участвува във фракция, присъщ на фракция; неединодушен, разединяващ. фракционна дестилация — разделяне на смеси от течности на отделни, с различен състав части (фракции), които кипят в определен температурен интервал.

фракционе́р (от лат.) Член на фракция; разединяващо лице.

фра́кция (лат. fractio „пречупване") **1.** Обособена група между членове на една организация, политическа партия и пр. за прокарване на отделна политика, несъгласна с общия курс. **2.** Организирана група в парламент или в друг изборен орган, която принадлежи към една партия. **3.** *хим.* Вещество или група вещества, близки по някакви свойства, които се отделят от сложна смес с други вещества чрез дестилация, кристализация или по други начини.

фраму́га (полс. framuga) **1.** Горната част на прозорец или врата, която обикновено не се отваря. **2.** Корниз за щори или перде в горната част на неподвижна рамка.

франдже́ла, франзе́ла (нгр. phranzéla от ит.) Продълговат бял хляб, приготвен от специалисти хлебари.

франк (фр. franc) Парична единица във Франция, Швейцария, Белгия, Люксембург и др. страни.

франки́рам (ит. francare) Плащам предварително такса за превоз или доставяне.

франкмасо́н (фр. franc-maçon „свободен зидар") **1.** Привърженик на франкмасонството; масон. **2.** *прен.* Безбожник.

франкмасо́нство (от фр.) Международно религиозно-политическо движение със своя тайна организация и мис-

тични обреди, което отначало било движение на прогресивната буржоазия, но по-късно станало враждебно на работническата класа; свободно зидарство, масонство.

фра́нко (иг. franco „свободен“) Търговски термин, който означава „свободен от плащане за превоз и доставяне“ до определено място.

франт (чеш. frant) Конте, изискано облечен и наконтен човек.

франтирьо́р (фр. franc-tireur) Партизанин, френски патриот, който води борба срещу окупатора в собствената си страна.

фра́нций (лат. Francium) Радиоактивен химически елемент, знак Fr, пореден номер 87; получава се от продуктите на радиоактивното разпадане на актиния.

францискáнец (от собс.) Член на монашески орден, основан от св. Франциск Азиски (1182—1226 г.); ср. миноpит.

франши́з(а) (фр. franchise) *фин.* 1. Изразен в процент недостиг на доставена стока от уговореното. 2. Освобождаване на застрахователя да заплати малки загуби до определен процент.

франа́нтен (фр. frappant) 1. Който произвежда силно впечатление; поразителен. 2. Очевиден, съвсем явен.

фрапи́рам (от фр. frapper) Правя силно впечатление; учудвам, поразявам.

фратернизи́рам (от лат. frater „брат“) Побратимявам.

фратерните́т (нем. Fraternität от лат.) Братство.

фра́трия (гр. phratría) Подразделение на племе в древния свят, главно в Атика, което представлявало съвкупност от няколко рода с еднакъв произход; имало значителна обществена и религиозна функция в първобитния общинен строй.

фра́у (нем. Frau) Госпожа.

фрахт (нем. Fracht) 1. Такса за превозване на стока с параход или друг плавателен съд (рядко за сухопътен превоз). 2. Стока, която се превозва с параход. 3. Превозване на стоки с наемен кораб. 4. Книжа, които придружават натоварена стока.

фра́хтов (от нем.) Наемен, който се отнася до фрахт.

фрахту́вам (нем. frachten) Наемам кораб за прекарване на стока.

фрега́та (иг. fregata) 1. Тримачтов бързоходен платноходен военен кораб с неголеми размери (до XIX в.). 2. Съвременен военен кораб, който заема средно положение между крайцер и ескадрен миноносец; служи за борба с подводници и за охрана на военни и транспортни кораби от въздушни нападения. 3. Морска птица с големи криле и дълга опашка, която живее покрай топлите морета.

фрега́тен (от ит.) Флотски.

фрез (фр. fraise „ягода“) Имащ цвета на ягода, с ягодов цвят.

фре́за, фре́зер (фр. fraise „остра пила“) Сечиво от закалена стомана във формата на диск или цилиндър с резци (зъбци), чрез който работи фрезмашина. Инструментът работи чрез изкарване на стружки на повърхността, рязане на винтови резби и зъби на зъбни колела, дълбаене на жлебове, като се върти, а обработваният предмет се движи срещу него.

фрези́рам (от фр.) 1. Обработвам с фреза. 2. Добивам торф с фрезмашина.

фрезмаши́на, фре́за (фр. fraise „остра пила“ и *машина*) 1. Металорежеща машина за обработване на повърхнини, за правене винтови резби, зъбни колела и др. чрез фрезер. 2. Дърводелска машина за профилиране на дървена повърхност, за направа на зъбци и др. 3. Самоходна или теглена от трактор машина, която има въртящ се барабан с ножове за разравяне и разрохване на почвата; употребява се при разораване на целинни места, правене трасе на пътища и жп. линии, опресняване на ливади и т. н. 4. Приспособена специална машина за механично добиване на торф.

фрези́ст (от фр. fraise) Лице, което работи на фреза.

фрекве́нция (лат. frequentia) 1. Често

та, брой на трептения в една секунда (при светлина, електричество и др.). 2. Честота, честота на употреба.

фрéнга (тур. frengi от фр.) Сифилис.

френгѝя (тур. freng „френски", „европейски") Само в съчетание: с а б я ф р е н г и я — остра френска или европейска сабя.

френк-терзѝя (тур. frenk-terzi) *ист.* Шивач на дрехи по западна мода.

френéзия (гр. phrénēsis) 1. Лудост, придружена с трескаво възпаление на мозъка. 2. Прекалена страст, твърде голям възторг.

френетѝк (гр. phrenētikós) Болен от френезия.

френетѝчен (гр. phrenētikós) 1. *мед.* Луд, безумен. 2. Прекалено възторжен, ентусиазиран.

френолóг (гр. phren, nós „ум" и lógos „наука") Който се занимава с френология.

френолóгия (гр. phrēn, nós „ум" и lógos „наука") Учение за съществуване на зависимост между психичните способности на човека и формата на черепа, създадено от австрийския лекар Ф. Й. Гал (1758—1828 г.). Научните изследвания опровергават това учение.

фреóн (фр. fréon) Название на вид изстудяващи вещества (лесно втечняващи се газове), които имат широко приложение в производството на хладилници и хладилни инсталации.

фрéска (ит. fresco „свеж") Рисунка върху прясна мазилка на стена с постна боя; стенопис.

фривóлен (фр. frivole от лат. frivolus „глупав") Лекомислен, леконравен, малко неприличен.

фригáна (гр. phrýganon „съчки") Вечнозелен и сухолюбив храст с бодли и шипове.

фригáтор (от лат. frigus, oris „студ") Система от съоръжения за охлаждане на помещения; охладител.

фригѝйски (от собс.) Който принадлежи или е свойствен на фригийците; ф р и г и й с к а ш а п к а — вид шапка, носена от робите в Гърция и Рим, която станала символ на свободата и била носена и от якобинците и санкюлотите през Френската буржоазна революция.

фригорифѝчен, фригóрен (лат. frigorificus) Изстудяващ.

фригóрия (от лат. frigus, oris „студ") Единица мярка за студ (за охлаждане); нарича се още единица мярка за топлина, равна на калорията, но с обратен знак, т. е. под нулата.

фриготерáпия (лат. frigus, oris „студ" и гр. therapéia „лекуване") Студолечение.

фриз (фр. frise от гр. phrýgion „фригийско украшение") 1. Част от стена, която е заградена като тясна ивица между архитрава и корниза, обикновено украсена с рисунки. 2. Бордюр, пояс по края на стена, под, ковьор и пр., обикновено украсен с фигури. 3. Изпъкнал хоризонтален корниз на повърхността на мебел, обикновено на горния край на гардероби, шкафове, бюфети и др.

фризѝрам (от фр. friser) Правя прическа, реша, къдря.

фризóн (фр. frison) 1. Чистата свилена маса, която се извлича при точене на коприна и се явява най-качествена суровина за предене; ср. кайнар. 2. Прежда от тая маса.

фризýра (фр. frisure) Прическа.

фризьóр (фр. friseur) Лице, което прави прически.

фрикадéла (фр. Frikadelle) Ястие от месо или риба, приготвено като голямо кюфте със сос.

фрикандó (фр. fricandeau) Телешко задушено с парчета сланина в него.

фрикасé (фр. fricassée от лат. frico „търкам") Ястие от месо и бял гъст сос от брашно и лимонов сок.

фрикатѝв (от лат. frico „търкам") *езиков.* Звук, който се образува с шум и триене на издишвания въздух в теснината на говорните органи; ср. фрикативен.

фрикатѝвен (от лат. frico „търкам") *езиков.* Произнасям с шум, образуван от триене на издишвания въздух в теснината на говорните органи (с, з, ш и др.).

фрѝкик (англ. free kick „свободен удар") *сп.* Наказателен удар за допусната

грешка по време на игра с топка, предимно при футбол.

фрикцио́нен (от лат. frico „трия") 1. Който действува под влияние на триенето; фрикционен конус — детайл, изработен във вид на конус или на пресечен конус, който чрез триене предава въртящ момент към друг детайл. 2. Който се отнася до фрикция.

фри́кция (лат. frictio, ōnis „триене") 1. Разтриване на кожата с вода или друга течност. 2. Миене на коса и разтриване с благовония. 3. *техн.* Стриване, втриване. 4. Гумиране на тъкан чрез втриване на гумена смес чрез валци.

фриме́р (фр. frimaire от frimas „слана", сняг") Третият месец на френския републикански календар от 1793 г. (21—23 ноември до 20—22 декември).

Фри́на (гр. Phrýnē) 1. Древногръцка красива хетера, която била модел за статуи на Афродита; водела разгулен живот, но й прощавали заради красотата. 2. *прен.* Опасна красавица.

фри́та (нем. Fritte) 1. Ситно смляна смес от кремък, пясък, боракс, варовик и др. за приготвяне на глазура. 2. Основната маса след преработка, от която се получава порцелан. 3. Получената маса от суровина, от която се прави стъкло.

фритре́йдер (англ. free trader) Привърженик на фритрейдерството.

фритре́йдерство (от англ. free trade „свободна търговия") Течение в икономическата политика на промишлената буржоазия през XVIII в., според което трябва да има свободна конкуренция, да няма мита и държавата не бива да се намесва в стопанския живот; свободата на търговията е основа на икономическия живот.

фрихо́лдер (англ. freeholder) Английски селянин, който получавал земя от едър земевладелец и се намирал в зависимост от него.

фриц (нем. Fritz) 1. Подигравателно име на немец. 2. *прен.* Хитлерист, фашист.

фройди́зъм (от собс.) Идеалистическа буржоазна теория в психологията и психопатологията, която обяснява човешкото поведение и обществените явления като проява на подсъзнателни влечения и на техния конфликт със съзнанието, като игнорира социалните условия (по името на неговия основател Зигмунд Фройд — 1856—1939 г.).

фро́йлайн (нем. Fräulein) Госпожица.

фро́нда (фр. Fronde) Дворянско буржоазно движение във Франция против засилването на абсолютизма при малолетието на Людовик XV през XVII в.

фрондьо́р (фр. frondeur) Участник във фрондата.

фронт (от лат. frons, frontis „чело") 1. *воен.* Предна част на бойна колона, която е обърната срещу неприятеля. 2. *воен.* Район, област на военни действия; бойно поле. 3. Група армии под общо командуване. 4. Предна част, лицева страна; чело. 5. *прен.* Обединение на обществени сили за общи действия (Отечествен фронт). 6. Област на държавна, обществена или икономическа дейност. 7. *метеор.* Разделна граница между две маси въздух с различен произход, която има различни метеорологични елементи от двете маси.

фронта́лен (лат. frontālis) 1. Обърнат с лице напред, насочен срещу противника; челен, преден. 2. Разположен симетрично (за фасада).

фронта́лност (от лат.) 1. В живописта и скулптурата — изобразяване на фигури с лице към зрителите в симетрично разположение. 2. Симетричност на фасада.

фронтиспи́с (фр. frontispice от лат. frons, frontis „чело" и aspicio „гледам") 1. Рисунка, която изразява главната идея на една книга или глава от книга и се поставя на първата страница или в началото на глава. 2. Главната фасада на здание.

фронтогене́за (*фронт* и гр. génesis „произход") Образуване на атмосферен фронт (7).

фронто́н (фр. fronton) 1. Триъгълно поле под двустранен покрив на сграда до линията на стрехите, обикно-

вено с украса. 2. Подобна украса на врата, прозорец или вход.

фрóстер (от англ. frost „мраз") Апарат за дълбоко замразяване на плодове и зеленчуци.

фру (швед.) Госпожа.

фрýкти (лат. fructus) Плодове.

фруктидóр (фр. fructidor от лат. fructus „плод" и do „давам") Дванадесетият месец на френския революционен календар от 1793 г. (от 18 август до 17 септември).

фруктиéра (фр. fructière) Съд за поставяне на плодове при поднасянето им за ядене.

фруктификáция (лат. fructus „плод" и facio „правя") 1. Оплодотворяване. 2. Оползотворяване.

фрýктов (от лат. fructus „плод") Плодов, овощен.

фруктóза (от лат. fructus „плод") Сладкото вещество, което се съдържа в плодовете и в меда; плодова захар.

фтизиáтрия (гр. phthísis „туберкулоза" и iatréia „лекуване") 1. Медицинска наука за изучаване и лекуване на туберкулозата на белите дробове. 2. Болнично отделение за лекуване на туберкулозно болни.

фтизиáтър (гр. phthísis „туберкулоза" и iatrós „лекар") Лекар, който е специалист по лекуване на туберкулозата.

фтизиолóгия (гр. phthísis „туберкулоза" и lógos „наука") Дял от вътрешната медицина, който се занимава с откриването, изследването и лекуването на туберкулозата.

фтириáза (гр. phtheiríasis от phthéir „въшка") Кожна болест, която се причинява от въшките.

фýга[1] (ит. fuga от лат. fugio „бягам") Най-сложната форма на многогласно музикално произведение, при което една и съща тема се изпълнява последователно от отделните гласове или инструменти („бяга" от един на друг).

фýга[2] (нем. Fuge) 1. Дълбей, жлеб в дъска, направен със специално ренде. 2. Празно място в излети или изменени предмети (тухли, чугунени части и пр.); празнина, дупка.

фугáс (фр. fougasse) *воен.* Заровена в земята или скрита под вода мина, която е предназначена да избухне при преминаване на противника.

фугáсен (от фр.) Свойствен на фугас, който се отнася до фугас.

фугáто (ит. fugato) *муз.* Част от музикално произведение (най-често соната или симфония), която е написана в стил на фуга.

фугéта (ит. fugetta) *муз.* Малка фуга.

фугúране (от нем.) 1. Рендосване. 2. Плътно притискане и залепване на рендосани ръбове, напр. на дъска, за да се получи плот.

фудýл(ин) (тур. fodul от ар.) Надут, горд, надменен; който обича само да се гизди.

фýзия (лат. fusio „сливане") 1. Сливане на две или повече капиталистически предприятия за осигуряване на по-големи печалби. 2. *езиков.* Сливане на звукове така, че или единият напълно се губи, или и двата се променят.

фукарá (тур. fukara от ар.) Бедняк, сиромах.

фукарлъ̀к (от тур. fukarlık от ар.) Бедност, сиромашия.

фýкса (нем. Fuchs „лисица") 1. Случаен успех при билярдна игра. 2. *ист.* Студент-първокурсник в Германия.

фуксúн (от собс.) Кристално вещество със зелен цвят и метален блясък, чиито водни и спиртни разтвори имат пурпурночервен цвят; суровина за получаване на багрила с различни цветове.

фýкус (лат. fucus) *бот.* Червени морски водорасли.

фулáр (фр. foulard) 1. Лек копринен или памучен плат. 2. Шалче или кърпа от такъв плат.

фулгурúт (от лат. fulgur „гръм") Образувана тръбовидна дупка в пясък поради гръмотевичен удар (от топлината пясъкът се е стопил).

фулминáт (от лат. fulmen, inis „светкавица") Избухливо вещество, сол на гърмяща киселина.

фумарóла (ит. fumarola) Отделяне на пари и газове от вторични кратери и от пукнатини на вулкан.

фумига́ция (от лат. fumus „дим") Обеззаразяване на ограничени пространства чрез задимяване с отровни вещества в газообразно или парообразно състояние против насекоми, гризачи и др. вредители.

фунгици́д (лат. fungus „гъба" и caedo „убивам") Препарат за унищожаване на гъбички и плесени по растения.

фундаме́нт (лат. fundamentum) 1. Основа (от камък, бетон и пр.), върху която се гради постройка, закрепя се машина и т. н. 2. *прен.* Основа, опора, база.

фундамента́лен (от лат. fundamentum „основа") Основен, главен, съществен.

фунди́ран (от лат. fundus „основа") Здрав, сигурен, обезпечен.

фуникуле́р (фр. funiculaire от лат. funiculus „въже", „връв") Планински железен път, по който вагоните се привеждат в движение чрез теглене с кабел или от локомотив със зъбни двигателни колела; зъбчата железница, планинска железница.

фуни́я (нгр. chōnion „сифон") Приспособление с конусообразна форма и дълъг долен край като тръба за наливане на течност в съд с тясно гърло.

функциона́лен (от лат. functio „деятелност") 1. Който се отнася до функция, до дейност. 2. *прен.* Зависим, несамостоятелен.

функционали́зъм (от лат.) Направление в архитектурата от началото на XX в., което държи за икономичност при строежите и за практическото предназначение на сградите (за техните функции), като пренебрегва художествената страна; издига нови принципи за типизация на жилищните сгради, създаване на маломерни квартири, създаване на жилищни комплекси върху свободни терени и др.

функционе́р (от лат.) Лице, което изпълнява определени, поставени му задачи от обществена организация; отговорен работник (в обществена, политическа и др. организация).

функциони́рам (от лат.) Действувам, изпълнявам предназначението си, работя.

фу́нкция (лат. functio) 1. Дейност, работа, служба. 2. *прен.* Последица от определена причина. 3. *мат.* Променлива величина, наричаща се аргумент, която се мени в зависимост от друга величина. 4. *мат.* Съответствие между променливи величини. 5. Работа, дейност на организъм или орган. 6. Значение, роля.

фунт (нем. Pfund от лат. pondus „тегло") 1. Мярка за тегло: р у с к и ф у н т = 409,5 грама, а п т е к а р с к и ф у н т = 307,3 грама, а н г л и й с к и ф у н т = 453,6 грама (в отделни страни се употребява и сега). 2. Английска парична единица, фунт стерлинг; лира.

фура́ж (фр. fourrage) Продукт от растителен произход, който служи за храна на добитък.

фура́жен (от фр.) Който служи за храна на добитък.

фуражи́р (фр. fourrageur през рус.) Лице, което се грижи за събиране, пазене и разпределяне на храната за добитък (военен, при ТКЗС и пр.).

фуражи́рам (от фр.) Събирам храна за добитък, особено за военни нужди, реквизирам храна за добитък.

фура́жка (рус.) Униформена шапка с широко дъно и козирка.

фурго́н (фр. fourgon) 1. Покрит вагон за багаж, за персонал и за канцеларски помещения във влак и др. 2. Голяма покрита кола за пренасяне на багаж, за временно жилище на циркови артисти, на работници по пътища и т. н.

фурда́ (тур. hurda от ар.) 1. Дребни и долнокачествени остатъци; дреб. 2. Негодна стока, измет.

фуре́ (фр. fourré) Захарни бонбони обикновено с пълнеж.

фу́риант (чеш. furiant „горделивец") Чешки народен танц с много бързи движения.

фуриери́зъм (фр. fouriérisme) Социалната философия и учение на утописта Шарл Фурие (1772—1837 г.), която критикува капитализма и разработва план за новото общество; съчетава

уж селското производство с промишленото за задоволяване нуждите на човека, за унищожаване противоположността между умствения и физическия труд, но не разбира значението на класовата борба и историческата роля на пролетариата.

фу́рия (лат. furia „бяс") 1. Богиня на отмъщението според римската митология. 2. *прен.* Зла и свадлива жена. 3. *прен.* Стихия, сила. 4. *зоол.* Отровна австралийска змия.

фурке́т (ит. forchetto от лат. furca „вила") Превита на две игла за придържане на коса.

фурма́ (тур. hurma от перс.) Плод от финикова палма.

фу́рна (лат. furnus) 1. Специална пещ за изпичане на хляб, сладкиши, някои видове ястия и др. 2. Количеството хляб, което се изпича на един път в такава пещ. 3. Помещение с такава пещ. 4. Нетърпима горещина.

фурни́р (нем. Furnier) Дървен материал на тънки листове (0,1 до 10 мм), получен чрез цепене, рендосване, бичене или развиване на предварително специално подготвени трупи; употребява се за облицоване на дървени повърхнини или за производство на шперплат.

фурниту́ра (фр. fourniture „подставка") Спомагателен материал при някое производство или занаят, напр. пирони, копчета, дървени клечки и др. при производство на обувки.

фуро́р (лат. furor „бяс") 1. Шумен успех. 2. Буйно възхищение, голям възторг, пълно одобрение.

фуру́нкул (лат. furunculus) *мед.* Цирей, гнойно възпаление.

фурфуро́л (лат. furfur и oleum „масло") Безцветна течност, която се получава от дървесинни отпадъци, от слънчогледово косте и др. чрез обработка с разредена солна киселина; употребява се като разтворител на смоли, за прочистване на минерални масла, за борба с полски вредители, за получаване на синтетични смоли и др.

фус (нем. Fuss „стъпка") Мярка за повърхнина на обработена кожа = квадрат със стени от 30 см.

фу́ска (нгр. phýska) Пъпчица по кожата.

фу́ста (нгр. phoústa от алб.) Пола, женска дреха от кръста надолу.

фуста́н (тур. fistan, нгр. phoústa от алб.) Рокля от груб домашен плат; фистан.

фустане́ла (нгр. phoustanélla) 1. Дълга и широка, силно набрана на кръста женска пола; фуста. 2. Силно набрана къса пола, която е част от гръцкото национално облекло за мъже, въведено и в някои парадни войскови униформи в Гърция (напр. за евзоните). Носят същата дреха албанци и каракачани.

фут (англ. foot „стъпка") 1. Стара руска мярка за дължина = 30,5 см. 2. Английска мярка за дължина от 30,5 см.

фу́та (тур. futa) Домашна престилка.

фу́тбол (англ. football от foot „крак" и ball „топка") 1. Спортна игра по определени правила, в която участвуват два отбора от по 11 играчи. 2. Голяма топка за ритане, направена от кожа, тежка 300 грама.

фу́тер (нем. Futter „обшивка") Облицовка от огнеупорен материал на пещ за топене на метал, парни котли, стоманени комини и пр.

футеро́вам (нем. futtern) Облицовам пещ, пещи за топене на метал, парни котли и пр. с огнеупорен материал.

футля́р (нем. Futteral през рус.) Кутия или калъф за пазене на инструмент, облекло и пр.

футури́зъм (фр. futurisme от лат. futūrus „бъдещ") Формалистично течение в литературата и изкуството, създадено в началото на XX в. и обосновано от италианския поет Ф. Маринети (1876—1944 г.). Отрича изобщо художественото наследство, културата и морала на миналото и на съвременността. В литературата отрича канона на каквато и да било поезия, съдържанието и обективния смисъл на думите, разрушава синтаксиса и по този начин търси да създаде емоционално въздействие. В живописта се старае да предаде

предметите в движение и затова често рисува хора с по няколко ръце и крака, съчетава линии и петна и т. н. В скулптурата футуристите се стараят да предадат светлината и лъчите, като си служат с тенеке, стъкло, жица, тел, картон и пр., като създават безсмислени образи. В царска Русия е изразявал дребнобуржоазен анархистичен бунт против капиталистическия строй.

футурѝст (фр. futuriste) Привърженик на футуризма.

фу̀тшок (англ. foot и нем. Stock „прът") Прът с нанесени на него деления за измерване дълбочината на вода в метри, във футове и др.

фу̀хтел (нем. Fuchtel) **1.** Плоската част на хладно оръжие. **2.** Удар в гърба с хладно оръжие.

фучѝя (тур. fıçı) Бъчва.

фъркулѝца (рум. от лат. furca „вила") Вилица.

фъстъ̀к (тур. fıstık от ар.) **1.** Едногодишно растение, на което плодовете зреят в земята. **2.** Плодът от това растение. **3.** *прен.* Малък на ръст човек, малко живо същество.

фьон (нем. Föhn) Топъл и сух, обикновено силен и поривист вятър, който понякога духа от планините към припланинските местности.

фьо̀тър (фр. feutre) Плъстена материя, от която се правят меки шапки.

фюзела̀ж (фр. fuselage) Корпус на самолет.

фю̀рер (нем. Führer) Вожд, водач.

Х

хабанéра (исп. habanera) Испански танц от кубински произход с умерено темпо, остър ритъм и размер на такта $^2/_4$.
хабéр (тур. haber) **1.** Известие, вест. **2.** *прен.* Понятие, знание.
хабилитациóнен (от лат.) Който е предназначен за хабилитации.
хабилитáция (лат. habilitatio от habilis „годен") **1.** Добиване право на преподавател да чете лекции във висше учебно заведение въз основа на научен труд. **2.** Научен труд, с който се добива право за преподавател във висше учебно заведение.
хабилитúрам се (от лат.) **1.** Добивам право на преподавател във висше учебно заведение. **2.** Представям научен труд за добиване право на преподавател във висше учебно заведение.
хáбитус (лат. habitus) **1.** Външен вид, изглед. **2.** Държане, поведение.
хавá (тур. hava от ар.) **1.** Време. **2.** Климат. **3.** *прен.* Настроение, положение.
хавáн (тур. havan от перс.) **1.** Метален или порцеланов съд за чукане на твърди неща (захар, орехи, лекарствени вещества и т. н.). **2.** Старовремски уред за рязане на тютюн.
хавлúя (тур. havlı) Широка дреха или голяма кърпа за изтриване след баня.
хагиогрáф=агиограф.
хагиогрáфий=агиография.
Хáдес (гр. Háides) **1.** Бог на подземното царство според гръцката митология (друго име на Плутон); Аид. **2.** *прен.* Ад, подземно царство.
хаджилък (тур. hacılık от ар.) Отиване на поклонение в свети места: Ерусалим за християните, Мека и Медина за мохамеданите, след което се става хаджия.
хаджúя (тур. hacı) Който е бил на хаджилък.
хазáин (рус.) Наемодател на къща, магазин и др. подобен имот; стопанин.
хазáрт (фр. hasard „случай" от ар.) **1.** Случайност при игра на комар; комар. **2.** *прен.* Риск, случайност.
хазáртен (от ар.) Случаен, рискуван, комарджийски; х а з а р т н а и г р а — игра, при която успехът зависи от случайност, а не от умението на играчите; комар.
хазéна (чеш. házená) *сп.* Игра за жени от два отбора по 7 души, при която топката се хвърля с ръце; целта е да се вкара във вратата на противника, както при футбол.
хазнá (тур. hazne) **1.** Паричен ковчег, каса. **2.** Държавно съкровище.
хайр (тур. hayır от ар.) Добро щастие, сполука.
хаирлúя (тур. hayırlı) Който носи щастие.
хаирсъзин (тур. hayırsız) **1.** Който не носи сполука, който не носи щастие. **2.** Зъл човек, проклетник; нехранимайко.
хайвáн(ин) (тур. hayvan от ар.) **1.** Животно, говедо. **2.** *прен.* Глупак, неразбран човек.
хайвéр (тур. havyar) **1.** Яйца на риба. **2.** Ястие, приготвено от яйца на риба.
хайдамáк[1] (тур. haydamak) Голям, но глупав човек; дангалак, скитник.
хайдамáк[2] (през рус.) **1.** *ист.* Украински въстаник против полската шляхта през XVIII в. **2.** Войник от контрареволюционните отреди през гражданската война в Русия (1917—1919 г.).
хайдýк (тур. haydut) **1.** Унгарски въстаник, партизанин против турската тирания от XVII в. **2.** Слуга, разсилен, лакей. **3.** Крадец. **4.** Хайдутин.

хайду́тин (от тур. haydut) 1. Народен отмъстител срещу неправди на поробителя турчин. 2. Крадец.

ха́йка (от тур. haykırı „вик", „крясък") 1. Група въоръжени лица, които преследват определен обект (диви зверове, разбойници и др.); потеря. 2. Организирано преследване на дивеч, диви зверове или разбойници.

хайла́з(ин) (тур. haylaz) Ленивец, ленив.

ха́йлайф (англ. high life „висше общество") 1. В класовото общество — най-висшите кръгове от аристократи или богаташи, които се смятат за елит; общество от превзети богаташи. 2. Живот на такова общество.

хаймана́ (тур. haymana) Безделник, скитник, нехранимайко.

ха́ймвер (нем. Heimwehr „защита на отечеството") Австрийска фашистка организация с доброволчески отреди за борба срещу прогресивното и революционно работническо движение преди аншлуса (1938 г.).

ха́йта (тур. hayta) Който се скита без работа; безделник.

хак (тур. hak от ар.) 1. Заплата, парично възнаграждение. 2. *прен.* Право, справедливост.

хакафо́с (изк.) Изкуствен тор, който съдържа калий, азот и фосфор, които имат твърде важно значение за растенията.

хал (тур. hal от ар.) Положение, състояние, в което се намира някой, често за лошо положение.

ха́ла (от гр. chálaza „градушка") 1. Баснословно същество, което носи буреносни и градоносни облаци; ламя, змей. 2. *прен.* Силна буря, ураган. 3. *прен.* Буен и голям (човек, кон и пр.). 4. *прен.* Лакомник, лице, което яде много.

хала́л (тур. helâl от ар.) От сърце, без жал, с благословия.

хала́т (тур. hılat от ар.) 1. Оръдия, необходими за работа на един занаятчия; сечива. 2. Дълга и широка домашна дреха; работна широка дреха.

хала́ч (тур. hallaç от ар.) Дръндар.

ха́лба (нем. Halbe „половинка") Голяма чаша за бира, около $^1/_2$ литър.

халва́ (тур. helva от ар.) Ориенталско сладкарско произведение, приготвено от тахан, сусамово или слънчогледово масло, захар и др.

ха́ли, *мн. ч.* (нем. Halle) Голям покрит пазар за хранителни продукти; ср. гастроном (2).

хали́ф (тур. halife от ар.) 1. Титла на върховния мохамедански управител, който има духовна и светска власт като наместник на Мохамед (в арабските страни). 2. Титла на турските султани до 1924 г. като носители и на духовната власт.

халифа́т (тур. halifelik от ар.) 1. Държава, която се управлява от халиф. 2. Власт на халиф. 3. Времето, през което управлява един халиф. 4. Политическо и религиозно учение, според което духовната и светската власт над всички мохамедани принадлежи на халифа.

ха́лище (тур. halı) Дебела вълнена черга, която служи предимно за завивка.

халка́ (тур. halka) 1. Малко металическо или пластмасово колелце; брънка. 2. Годежен или венчален пръстен, който е без украшения.

халкедо́н = халцедон.

халкогра́ф (гр. chalkós „мед" и gráphō „пиша") Специалист по халкография.

халкогра́фия (гр. chalkós „мед" и gráphō „пиша") Правене на снимки или гравиране върху медни плочи.

халкози́н (от гр. chalkós „мед") Минерал, който съдържа мед и сяра, рядко и други метали.

халкопири́т (гр. chalkós „мед" и *пирит*) Съединение на мед с желязо и сяра, много разпространен минерал; най-разпространената руда за мед.

халкоци́т (от гр. chalkós „мед") Медна руда, богата с мед (80%) и със сяра.

ха́ло (нем. Halo) 1. Светъл кръг около небесно тяло; ореол. 2. Неясна снимка на силно светло тяло.

халоге́н (гр. hals „сол" и génos „род" Всеки един от химическите елементи

хлор, бром, йод, астатин, флуор; в природата се срещат във вид на съединения.

халогéнен (от гр.) Който образува соли с металите.

халоѝд (гр. hals „сол" и éidos „вид")= халоген.

халомéтър (гр. hals „сол" и métron „мярка") Уред за определяне на количеството на готварска сол в един разтвор.

халоскóп (гр. hals „сол" и skopéō „гледам")=халометър.

халотéрм (гр. hals „сол" и thérmē „топлина") Топъл извор, водата на който съдържа и готварска сол.

халотéхника (гр. hals „сол" и *техника*) Добиване на соли за промишлени цели.

халофѝт (гр. hals „сол" и phytón „растение") Растение, което вирее върху почва със соли.

халс (хол. hals) 1. Пъгуване на кораб срещу вятъра. 2. Въже за разтягане на долния край на корабно платно.

кáлтел (от нем. Hohlkehle „жлеб") Дърводелски инструмент за издълбаване на жлеб, улей и др.

халтýра (рус.) 1. Небрежна работа. 2. Лошо и небрежно изработено (особено статия, пиеса, картина, игра).

халф (нем. Half) *сп.* Полузащитник.

халфлѝния (нем. Half и лат. linea) *сп.* Отбранителна линия.

халцедóн (гр. chalkēdōn през лат.) Общо име за различните влакнести разновидности на кварца; прозрачен или полупрозрачен минерал с различен цвят; някои видове са полускъпоценни камъни; оцветените червено се наричат сардолик, ябълковозелено — хризопраз, кафяво — сардер, с бели и червени ивици — оникс и др. Използува се като декоративен и полускъпоценен материал, за лабораторни прибори и др.

халюцинáция (лат. hallucinatio „бълнуване") Лъжливо възприятие, предизвикано от външно дразнене, но възприемано субективно като реалност поради нервно разстройство или вземане на някои специални вещества, наречени халюционогени; чуване и виждане на несъществуващи неща в будно състояние.

халюцинѝрам (лат. hallucino „блуждая с ума си") Имам халюцинации.

Хам (евр.) 1. Библейско лице, което се подиграло с баща си Ной. 2. *прен.* Груб, невъзпитан, разпуснат човек.

хамáк (мекс. hammock) Плетена мрежена люлка, вързана между две дървета за почивка или люлеене.

хамáл(ин) (тур. hamal от ар.) Носач.

хамалъ̀к, хамалóгия (тур. hamalık от ар.) 1. Тежка физическа работа. 2. Работа на хамалин.

хамáм (тур. hamam) Стара турска баня.

хамбáр (тур. ambar от перс.) 1. Склад за зърнени храни. 2. Дървено или железобетонно съоръжение за запазване на зърнени храни или за преработването им в насипно състояние.

хамелеóн (гр. chamailéōn от chamai „на земята" и léōn „лъв") 1. Вид влечуго като гущер с дълга опашка, което живее по дърветата, храни се с насекоми и може да мени цвета на кожата си по различни причини. 2. *прен.* Човек, който заради изгода мени често своето мнение и възгледи според обстановката. 3. *астр.* Съзвездие. 4. Калиева смес, която мени цвета си в различни разтвори.

Хáмлет (собс.) 1. Главен герой от едноименна трагедия на Шекспир. 2. *прен.* Умен, благороден, но слабоволев човек.

хамсѝн (егип.) Топъл и сух южен пустинен вятър, който духа в Египет около 50 дни по време на наводненията на р. Нил.

хамсѝя (тур. hamsi от гр.) 1. Вид дребна морска риба. 2. Дребна солена риба.

хамýт (тур. hamut) 1. Специално приготвени ремъци (такъм) за впрегатно животно. 2. Дървена, обшита с кожа примка за шия на впрегатен кон.

хан[1] (тур. han от тат. kan) 1. Титла на прабългарските владетели, която просъществувала до IX в. 2. Титла на владетел в някои източни страни.

3. Почетна титла (=княз) в някои източни страни.

хан[2] (тур. han от перс. hane „къща“) Кръчма и гостилница с помещения за спане на пътници и с обор за добитък; страноприемница.

ха́нап (нем. Hanap) През средните векове — голяма металическа чаша за пиене.

ханга́р (фр. hangar) Покрит заслон за летателни апарати, в който става експлоатационното им обслужване и ремонт.

ха́ндбол, ха́ндбал (англ. hand „ръка“ и ball „топка“) Спортна игра с топка, сходна с футбол, при която топката се отбива с ръце; ср. хазена.

ханджа́р (тур. hançer от ар.) Голям тежък нож; кинжал.

ханджи́я (тур. hancı) 1. Притежател на хан. 2. Кръчмар, гостилничар.

ха́ндикап (англ. handikap) *сп.* 1. Преднина, давана на по-слаби състезатели, за да се изравнят шансовете за победа. 2. Състезание с коне от различни възрасти и с различни качества.

ха́нза (нем. Hansa „съюз“) Търговски съюз на северногерманските градове начело с Любек, който просъществувал от XIII до XVII в.; в него влизали Берлин, Хамбург, Данциг, Кьолн и др. Организиран отначало като съюз за борба с пиратите и за защита от съседните им владетели, скоро става мощна организация, получава много привилегии и създава свои кантори в много страни.

ханш (фр. hanche) Хълбок.

ха́нство (от тур.) 1. Държава или област, управлявана от хан[1] (2). 2. Времето, през което продължава управлението на един хан[1] (2). 3. Звание на хан[1] (2).

ханъ́ма (тур. hanım) Женена туркиня; була, кадъна.

ха́ос (гр. cháos) 1. В древногръцката митология — безкрайно празно пространство (тъмна бездна), което е съществувало до сътворението на света. 2. *прен.* Безредица, бъркотия.

хаоти́чен (от гр. cháos) Безреден, разбъркан, несистемен.

хап (тур. hap от ар.) 1. Лекарство, приготвено като малка таблетка. 2. *прен.* Неприятност (обикн. горчив хап).

хаплоло́гия (гр. haplós „прост“ и lógos „дума“) *езиков.* Изпадане на една или две непосредствено стоящи една до друга еднакви срички поради асимилация, напр. знаменосец от знаменоносец.

хапсана́ (тур. hapisane от ар.) Затвор.

хаптотропи́зъм (гр. haptós „допрян“ и trépō „обръщам“) Отклоняване на посоката на растение поради допиране с някой друг предмет.

хара́дж (тур. haraç от ар.) 1. Данък, който мъжете немохамедани плащали на покорителите мохамедани; нарича се още джизие. 2. Поземлен данък, плащан от покорените народи на мохамеданите, който бил в пари или в натура — десятък, наричан в тоя случай юшур.

харакѝри (яп.) Обичай у японски благородници (самураи) да се самоубиват, като разпарят корема си, за да подчертаят своята голяма скръб по нещо, своята невинност, също и по заповед.

хара́ктер (гр. charaktḗr „особеност“) 1. Сбор от всички психически особености на човека, които се проявяват в действията му и оформят неговата личност; нрав. 2. Твърдост, постоянство, воля, упоритост при преследването на нещо. 3. Свойство, качество, особеност на предмет или явление; черта. 4. *прен.* Човек с твърд характер; личност.

хара́ктерен (от гр.) 1. Отличителен, съществен, свойствен само на определен предмет; типичен, особен. 2. С характер, твърд, устойчив, упорит.

характеризи́рам (от гр.) Правя характеристика на нещо, давам определение на нещо; определям, описвам; х а р а к т е р и з и р а м с е — отличавам се с някои особени черти.

характери́стика (гр. charaktēristikḗ) 1. Описание, определяне на отличителни свойства, качества, достойнства или недостатъци на нещо. 2. Литературно изложение, което описва характера на някой герой от произве-

дение. 3. *мат.* Цялата част на десетичен логаритъм. 4. *техн.* Графическо изобразяване на свойствата на някой предмет чрез крива. 5. Величина, с която се изразява някое характерно механично свойство на различни материали.

характерогра́ф (*характер* и гр. gráphō „пиша") Уред за автоматично записване на криви, които изразяват зависимостта между напрежението и възбуждания от него ток.

хара́м (тур. haram от ар.) 1. Забранено от вярата, прокълнато, носещо нещастие. 2. *прен.* Незаслужен.

харами́я (тур. harami от ар.) 1. Хайдутин, бунтовник. 2. Разбойник.

харани́я (тюрк.) Голям котел.

хара́ч=хардж.

харба́ (тур. harbe от ар.) Късо и дебело копие.

харби́я (тур. harbi) Желязна пръчка, с която се пълни през цевта пушка или пищов от много стар модел.

харда́л (тур. hardal от ар.) 1. Синапово семе. 2. Синап за налагане при настинка или като горчица при ядене.

харе́м (тур. harem от ар.) 1. Женско отделение на мохамеданска къща. 2. *ист.* Жените на един мохамеданин, които са живеели в тая част на дома.

харемлъ́к (тур. haremlık от ар.) Отделение в богата мохамеданска къща, в която живеят жените.

хари́звам (гр. harízō) Подарявам.

хари́ти (гр. hárites) Три богини на красотата и веселието в древногръцката митология (Аглая, Талия и Ефросина); ср. грации.

харлеки́н = арлекин.

харма́н (тур. harman от перс.) 1. Гумно, място за вършеене. 2. Количеството снопи, които се вършеят на един път. 3. Овършаното зърно. 4. Времето, когато става вършеене. 5. *прен.* Беритба, вършитба; време за събиране на изобилен плод. 6. Смес от различни видове тютюн.

хармониза́ция (от гр.) Построяване акорди на музикално произведение според правилата на хармонията.

хармонизи́рам (от гр.) 1. Свързвам тонове и гласове, за да образуват съзвучие. 2. *прен.* Поставям в ред; съгласувам.

хармо́ника (гр. harmonikḗ) 1. Пневматичен ръчен музикален инструмент с клавиатура и набран мях, който се разтяга и свива с ръце, за да се получи въздушна струя; у с т н а х а р м о н и к а — малък джобен инструмент за свирене с уста. 2. Всяко набрано нещо, наподобяващо мях на хармоника (проход между два вагона, плисе и пр.).

хармони́рам (от гр.) Намирам се в съгласие, съзвучен съм; съответствувам.

хармони́ст (от гр.) 1. Лице, което свири на хармониум. 2. Композитор.

хармо́ниум (от гр. harmonía „съзвучие") Клавишен духов инструмент с мехове, движени с педали и клавиатура; прилича на пианино.

хармони́чен (гр. harmonikós) 1. Който се отнася до хармонията, основан върху принципите на хармонията. 2. Разположен в строго определен ред; съзвучен, съгласуван, равномерен, последователен.

хармо́ния (гр. harmonía) 1. Едновременно приятно звучене на тонове; съзвучие, благозвучие. 2. Стройна съгласуваност между отделните части на едно цяло; стройност, пластичност, вътрешно единство. 3. Част от теорията на музиката, която се занимава с правилното построяване на съзвучията в една композиция с образуването, свързването и редуването на акордите и взаимоотношенията между тоналностите. 4. *прен.* Съгласие, единодушие, разбирателство.

ха́рпия (гр. hárpyia „вихър") 1. *мит.* Кръвожадна, чудовищна птица с глава на жена, тяло на ястреб и орлови криле, която била олицетворение на бурята и смъртта. 2. *прен.* Зла жена, хищно същество. 3. *зоол.* Южноамерикански орел. 4. *зоол.* Южноазиатска хвърчаща мишка.

харпу́н (хол. harpoen) 1. Вид метателно копие за лов на големи морски

животни. 2. Желязна скоба за стягане на две стени. 3. Приспособление за разтоварване на сено.

харт (нем. hart) Сплав от олово и антимон за изливане на печатарски букви.

ха́рта (гр. chártēs, лат. charta) 1. Лист за писане, приготвен от папирус; хартия. 2. *юр.* Акт, документ, с който се отстъпват основни права и свободи на народа. 3. *юр.* Основен, учредителен закон. 4. Название на някои документи с важно обществено и политическо значение.

ха́ртблай (нем. Hartblei) Сплав от олово и антимон, получавана при плавене на оловни руди; служи за отливане на сачми, куршуми и за приготвяне на харт.

харти́я (гр. chartíon) Фабричен продукт от здраво преплетени влакна на различни дървесни и растителни маси, които съдържат целулоза; пригоден за писане, печатане, рисуване, увиване и пр.

хару́спекс (лат. haruspex) Древноримски гадател по вътрешностите на жертвени животни.

харуспи́ция (лат. haruspicium) *ист.* Гадаене по вътрешностите на жертвени животни.

харч (тур. harç от ар.) Паричен разход, разноски.

харчлъ̀к (тур. harçlık от ар.) Пари за дребни разходи.

хас (тур. has) Голямо ленно владение в Османската империя, което давало годишен доход над 100 000 акчета.

хасе́ (тур. hasa от ар.) Тънко доброкачествено памучно платно.

ха́спел (нем. Haspel) *техн.* 1. Специално приспособление за навиване на прежда. 2. Дълбоко корито с перки в текстилната и кожарската индустрия. 3. Кръстовка на път за спиране или насочване на движение.

ха́ста (лат. hasta „прът") *спец.* 1. Отвесна черта. 2. Повреден и нечетлив писмен знак в надпис, който е запазен само във вид на отвесна черта.

хаста́р (тур. astar) Подплата на дреха; подплата.

хат (тур. hat) Султански указ.

хаталъ̀к (тур. hatalı) Грешка, служебна грешка, пакост.

Хатихумаю́н (тур. hatti humayun) Прочут султански манифест за реформи в Турция, издаден през 1856 г., с който се дават равни права на всички поданици на Османската империя и се обещава реформа на съдопроизводството.

Хатишери́ф (тур. hatti şerif) Първият султански манифест за реформи в Турция, издаден през 1839 г. Нарича се още гюлханийски по името на двореца, в който е издаден.

хатъ̀р (тур. hatır от ар.) 1. Угодливост, угодничество. 2. Почит, уважение. 3. Воля, желание. 4. Пристрастие, снизходителност от угодливост. 5. *прен.* Недоволство, мъка.

ха́уптвах (нем. Hauptwache „главна стража") 1. Помещение за задържане на военни лица под арест. 2. Караулен пост в крепост.

хаусто́рий (от лат. haustor „гълтач") *биол.* Смукалце, с което паразитно растение смуче храна.

ха́фбек (англ. half-back) *сп.* Всеки един от тримата играчи на полузащитата при игра на футбол и хокей; преден защитник.

ха́фний (от собс.) Химически елемент, знак Hf, пореден номер 72, ат. тегло 178,49.

ха́фтайм (англ. half-time) *сп.* Половината от определеното време за едно спортно състезание; полувреме.

хаха́мин (евр.) Еврейски свещеник, равин.

хаши́ш (тур. haşiş от ар.) Наркотично смолисто вещество, което се получава от цъфтящите върхове на индийския конон; ср. марихуана.

хе́бел (нем. Hebel) *техн.* Част (лост) от кормилен механизъм на автомобил.

хебраи́зъм (гр. hebráios от евр.) Евраизъм, дума или израз, свойствени на древноеврейски език.

хебраиза́ция (нов. от евр.) Течение сред евреите за възстановяване на стария еврейски език.

хебраи́стика (от евр.) Наука за историята, езика и бита на евреите.

хе́веа (лат. hebea) *бот.* Каучуково дърво в тропическите страни, от което се получава висококачествен каучук.

хегелиа́нство (от собс.) Идеалистическо философско учение на немския философ-идеалист и диалектик Хегел (1770—1831 г.), който е формулирал основните черти на диалектиката.

хегемо́н (гр. hēgemōn) Който има ръководна роля; ръководител, водач.

хегемо́ния (гр. hēgemonía) Ръководна роля, първенство и ръководство, водачество; първенство, надмощие.

хе́дер¹ (англ. header) 1. Жътварският апарат на комбайн, който представлява платформа с нож (коса за рязане), мотовилка (гребло), транспортьор и наклонен елеватор. 2. Селскостопанска машина за косене на ниско-стеблени житни растения, която събира почти само класовете.

хе́дер² (от евр.) Еврейско религиозно училище за момчета; еврейска семинария.

хеджра́, хеджи́р (ар. hiǧra „преследване) Начало на леточислението у мохамеданите, което започва от бягството на Мохамед от Мека в Медина (622 г. от н. е.).

хеди́ф (ар. hadiv) Почетна титла на египетския крал от 1867 до 1922 г., когато е бил зависим от турския султан.

хедона́л (от гр.) Лекарство против безсъние.

хедони́зъм (от гр. hēdoné „удоволствие") Етическо учение, което води началото си още от древна Гърция (киренската школа), според което най-висша цел на човешкия живот е удоволствието и насладата в противовес на аскетическия живот.

хедони́ст (от гр.) 1. Последовател на хедонизма. 2. *прен.* Човек, който си гледа живота и личните удобства.

хедо́ния (от гр. hēdoné „наслада") Висша наслада.

хекато́мба (гр. hekatón „сто" и boûs „вол" 1. Жертва от сто вола (у древните гърци; голямо жертвоприношение. 2. *прен.* Масово унищожаване на хора.

хекзаме́тър (гр. hexámetron от hex „шест" и métron „стъпка") *литер.* Стихотворен размер, при който стихът има шест стъпки; първите пет са дактили и спондеи, а последната е хорей или спондей: —◡◡—◡◡—◡◡ —◡◡—◡◡—◡. Илиада, Одисея и Енеида са написани в хекзаметри.

хеки́мин (тур. hekim от ар.) Лекар.

хексаго́н (гр. hex „шест" и gōnía „ъгъл") *мат.* Шестоъгълник.

хексагона́лен (лат. hexagonālis от гр.) Шестоъгълен; х е к с а г о н а л н а с и с т е м а (с и н г о н и я) — група от пет кристалографски класа, чиито кристали са характерно развити в една главна посока с шесторна степен на симетрия.

хексагра́м (гр. hex „шест" и grámma „линия") *мат.* Фигура, заградена с шест линии.

хексае́дър (гр. hex „шест" и hédra „основа") *мат.* Фигура, заградена с шест стени, шестостен (кубът е правилен хексаедър).

хексапо́д (гр. hex „шест" и poús, podós „крак") Насекомо с шест крака; ср. октопод.

хексахо́рд (гр. hex „шест" и chordê „струна") *муз.* Звукоред от шест степени в границите на секста.

хексо́зи (от гр. hex „шест") Прости въглехидрати, чиято молекула има 6 атома въглерод; те са главна съставна част на редица хранителни продукти (нишесте, гликоза, гроздова захар и др.).

хекта́р (гр. hekatón „сто" и *ар*) Мярка за земна повърхност = 10 декара = 100 ара = 10 000 кв. метра.

хектова́т (гр. hekatón „сто" и *ват*) Единица мярка за електричество = 100 вата.

хектогра́м (гр. hekaton „сто" и *грам*) Сто грама.

хектогра́ф (гр. hekatón „сто" и gráphō „пиша") Ръчна машинка за вадене на копия от ръкопис и рисунки с помощта на смес от глицерин, желатин и вода.

хектографи́рам (от гр.) Правя отпечатъци чрез хектограф.

хектоли́тър (гр. hekatón „сто" и *литър*) Мярка за течност и храни = 100 литра.

хекто́метър (гр. hekatón „сто" и *метър*) Мярка за дължина = 100 метра.

хе́лер (нем. Heller) Дребна австрийска монета.

хе́лий (гр. hḗlios „слънце") Химически елемент, знак He, пореден номер 2, ат. тегло 4,0026; благороден лек газ за пълнене на балони, открит най-първо в спектъра на Слънцето, откъдето носи името си.

хеликоме́тър (гр. hélix, ikos „извит" и métron „мярка") Уред за мерене силата на корабни витла.

Хелико́н (гр. Helikṓn) 1. Планина в Беотия (Гърция), седалище според древногръцката митология на Аполон и музите. 2. *прен.* Благоприятно място за изкуствата и науката.

хелико́н (гр. hélix, ikos „извит") Басов или контрабасов музикален инструмент с кръгла, спираловидна форма.

хелико́птер (гр. hélix, ikos „извит" и pterón „крило") Летателен апарат, по-тежък от въздуха, който се издига и приземява вертикално с помощта на въздушно витло на вертикална ос и може да се задържа във въздуха, без да се движи; вертолет.

хе́линг (нем. Helling) 1. Изкуствено съоръжение до воден басейн, което служи за строителна или ремонтна площадка за кораб. 2. Хангар с всички необходими приспособления за подслоняване на въздушен кораб или балон. 3. Специално помещение за построяване, ремонт и запазване на спортни плавателни съдове.

хелио- (гр. hḗlios „слънце") Като първа съставка на сложни думи показва отношение към с л ъ н ц е т о или с л ъ н ч е в и т е л ъ ч и.

хелиогравьо́р (гр.-фр. héliograveur) Специалист по хелиогравюра.

хелиогравю́ра (*хелио-* и *гравюра*) 1. Начин за приготвяне форма за дълбок печат чрез копиране на диапозитив върху медна пластинка. 2. Отпечатък от такава форма.

хелиогра́ф (*хелио-* и гр. gráphō „пиша") 1. Уред за автоматично регистриране продължителността на слънчевото греене. 2. Астрономически уред за фотографиране на Слънцето. 3. Уред за предаване на съобщения на недалечни разстояния чрез огледало, което отразява слънчевите лъчи. 4. Уред за копиране и размножаване на чертежи от прозрачна хартия върху светлочувствителна (хелиографна) хартия. 5. Лице, което работи на такъв уред.

хелиогра́фия (*хелио-* и гр. gráphō „пиша") 1. Описание на Слънцето. 2. Изкуство да се гравира, като се използуват слънчевите лъчи. 3. Копиране и размножаване на чертежи чрез хелиограф (4). 4. Заведение, където става такова копиране и размножаване на чертежи.

хелиола́трия (*хелио-* и гр. latréia „обоготворяване") Боготворене на Слънцето.

хелиоме́тър (*хелио-* и гр. métron „мярка") Астрономически инструмент за измерване на малки ъглови разстояния между две светила, а така също за измерване на видимите диаметри на Слънцето, Луната и планетите.

хелиопла́стика (*хелио-* и *пластика*) Начин за гравиране с помощта на фотография, чрез който се получават релефни клишета.

хелиоско́п (*хелио-* и гр. skopéō „гледам") Зрителна тръба за наблюдаване на Слънцето, която има приспособление за намаляване силата на слънчевите лъчи.

хелиоста́т (*хелио-* и гр. statós „закрепен") Уред, който събира слънчевите лъчи в една постоянна точка въпреки движението на Земята.

хелиота́ксис (*хелио-* и гр. táxis „нареждане") Склонност в някои растения да се насочват към слънчевата светлина; ср. фототаксис.

хелиотера́пия (*хелио-* и *терапия*) Лекуване чрез слънчеви лъчи; слънцелечение.

хелиоте́хника (*хелио-* и *техника*) Използуване на слънчевата енергия за технически и практически цели чрез събирането на лъчите във фокус за получаване на голяма температура.

хелиотипия = фототипия.

хелиотроп (гр. hēliotrópion „движещ се със слънцето") *бот.* 1. Вид тревисто градинско растение с дребни и миризливи лилави и сини цветове. 2. Етерично масло от цветовете на това растение. 3. *геол.* Разновидност на халцедона със зеленикав цвят и червеникави точици. 4. Прах за боядисване виолетово. 5. Геодезически уред за даване сигнали чрез отразени слънчеви лъчи.

хелиотропизъм (*хелио-* и гр. trépō „обръщам") Свойство на растения и низши животни да се обръщат към слънцето или пък да се отклоняват от него, напр. слънчоглед; ср. фототропизъм.

хелиотропин (от гр. hēliotrópion) Вещество с приятна миризма от цветето хелиотроп; употребява се като подправка и в парфюмерията.

хелиофизика (*хелио-* и *физика*) Дял от астрофизиката, изучаващ явленията, които стават на повърхността на слънцето.

хелиофилен (*хелио-* и гр. philéō „обичам") Който обича светлината на слънцето.

хелиофобен (*хелио-* и гр. phobéomai „страхувам се") Който не обича слънце (за растения).

хелиохромия (*хелио-* и гр. chrôma „цвят") Цветна фотография.

хелиоцентризъм (*хелио-* и гр. kéntron „център") Теория на Коперник, която приема слънцето за център, около който се движат планетите; ср. геоцентризъм.

хелминтоза (гр. hélmins, nthos „червей", „глист") *мед.* Заболяване на човека и животните от паразитиращи червеи (хелминти).

хелминтолит (гр. hélmins, nthos „червей" и líthos „камък") Варовик с вкаменели раковини.

хелминтология (гр. hélmins, nthos „червей" и lógos „наука") Наука за паразитните червеи (хелминти) или глистите и за причиняваните от тях болести.

хелофит (гр. hélos „блато" и phytón „растение") *бот.* Блатно растение.

хемаглутинация (гр. háima „кръв" и лат. agglutinatio „присъединяване") Съединяване на червените кръвни телца от кръвта на едно лице с кръвта на друго при преливане на кръв.

хемадинамегър (гр. háima „кръв", dýnamis „сила" и métron „мярка") Уред за измерване кръвното налягане; сфигмоманометър.

хематин (от гр. háima „кръв") Вещество, което се съдържа в кръвта и определя цвета ѝ.

хематит (от гр. háima, atos „кръв") 1. Висококачествена желязна руда с тъмночервен цвят; служи за добиване на желязо или за добиване на червена боя. 2. Висококачествен чугун с минимално количество фосфор (не повече от 0.1%).

хематоген (гр. háima, atos „кръв" и génos „род") *мед.* Препарат против малокръвие.

хематогенен (гр. háima, atos „кръв" и génos „род") Който произлиза от кръв; кръвен.

хематография (гр. háima, atos „кръв" и gráphō „пиша") Описание на кръвта.

хематоза (от гр. háima „кръв") Пречистване на кръвта в белите дробове.

хематозоон (гр. háima, atos „кръв" и zôon „животно") Едноклетъчен организъм, който живее паразитно в кръвта.

хематоксилин (гр. háima, atos „кръв" и xýlon „дърво") Багрилно червено вещество, което се употребява в микроскопическата техника за оцветяване на клетъчното ядро и др.

хематокрация (гр. háima, atos „кръв" и krátos „сила") Задържане на власт чрез кръвопролитие.

хематология (гр. háima, atos „кръв" и lógos „наука") Наука за кръвта и кръвообразуването в нормално и болестно състояние.

хематома (от гр. háima „кръв") *мед.* Подутина, образувана от бърз вътрешен кръвоизлив.

хематоракс (гр. háima, atos „кръв" и thōraks „ризница") *мед.* Кръвоизлив в гръдния кош.

хематоскóп (гр. háima, atos „кръв" и skopéō „гледам") Уред за определяне количеството на хемоглобина в кръвта.

хематýрия (гр. háima, atos „кръв" и oúron „урина") *мед.* Отделяне на кръв чрез урината.

хемéн (тур. hemen перс.) Почти, едва ли не, току-що.

хемерамиóпия (гр. hēméra „ден" и *миопия*) *мед.* Намаляване на зрени то при намаляване на дневната светлина; кокоша слепота.

хеми- (гр. hḗmisys „половин") Като първа съставка на сложни думи означава п о л о в и н, п о л у-.

хемианестéзия (*хеми-* и *анестезия*) *мед.* Загубване чувство на болка в едната половина на тялото.

хемиатáксия (*хеми-* и *атаксия*) *мед.* Разстройство на движение в едната половина на орган или в едната половина на тялото.

хемиатрóфия (*хеми-* и *атрофия*) *мед.* Атрофия на едната половина на орган или на тялото.

хемикрáния (*хеми-* и гр. kránion „череп") *мед.* Главоболие в едната страна на главата; мигрена.

хемикриптофи́т (*хеми-* и *криптофит*) Растение, което изсъхва през зимата и при суша, а след това се възобновява.

хеми́н (от гр. háima „кръв") Производно на хемоглобина, по което се установява кръвният произход на петна (при съдебната медицина).

хемиóпия (*хеми-* и гр. óps, opós „гледане") *мед.* Различаване само половината на предметите поради частична парализа на ретината.

хемиплéгия (*хеми-* и гр. plēgḗ „удар") *мед.* Парализиране на мускули само от едната страна на тялото.

хемиптéр (*хеми-* и гр. pterón „крило") Полукрило насекомо.

хемисти́х (*хеми-* и гр. stíchos „стих") *литер.* Половин стих, полустих.

хемисфéра (*хеми-* и гр. sphaíra „кълбо") **1.** Земно или небесно полукълбо. **2.** *анат.* Полукълбо на главния мозък.

хéмлок (англ. hemlock) *бот.* Вид хвойново дърво, което съдържа дъбилни вещества в кората си.

хемо- (háima „кръв") Като първа съставка на сложни думи показва отношение към к р ъ в т а.

хемоглоби́н (*хемо-* и лат. globus „кръг") Сложно белтъчно вещество в червените кръвни телца, което поема кислорода при дишане и ги оцветява, понеже съдържа червен пигмент.

хемогрáма (*хемо-* и гр. grámma „рисунка") *мед.* Графическо записване на резултати от изследване на кръвта; кръвна картина.

хемодинáмика (*хемо-* и *динамика*) Учение за движението на кръвта.

хемодинамомéтър = хемадинамечър.

хемоли́за (*хемо-* и гр. lýsis „разлагане") Разпадане на червените кръвни телца поради отделяне на хемоглобина от тях.

хемопарази́т (*хемо-* и *паразит*) Едноклетъчен организъм, който живее паразитно в кръвта; хематозоон.

хемопти́зия (*хемо-* и ptýo „изплювам") *мед.* Кръвохрачене.

хемоптóе (*хемо-* и гр. ptýō „изплювам") *мед.* Кръвохрачене.

хемораги́чен (*хемо-* и гр. rhagḗ „прокъсване") Придружен с кръвоизлив; х е м о р а г и ч н а д и а т е з а — болестна склонност към кръвоизливи на кожата и лигавицата при незначителни наранявания или без видима причина.

хеморáгия (*хемо-* и гр. rhagḗ „прокъсване") *мед.* Кръвоизлив, кръвотечение.

хеморéя (гр. haimorrhóos) Кръвоизлив.

хеморóйди (*хемо-* и гр. rhóos „течение" и éidos „вид") *мед.* Болезнено разширение на вените на задното черво и ануса, често придружено с кръвоизлив; маясъл.

хемосинтéза (*хемо-* и *синтеза*) Образуване на органически съединения от неорганически, което се осъществява чрез някои микроорганизми без участието на слънчевата светлина, а за сметка на химическа енергия.

хемосóрпция (к. лат. chemia и *адсорпция*) Поглъщане на газове, пари и разтворени вещества от твърди или

течни сорбенти, при което се образуват химически съединения.
хемостáза (*хемо-* и гр. stásis „неподвижност") *мед.* Спиране на кръвоизлив (особено при операции).
хемостатúчен (*хемо-* и гр. statikós „спиращ") Който спира кръвта.
хемотáксия (*хемо-* и гр. táxis „нареждане") Движение на организъм или свободно движещи се клетки под влияние на химически дразнители.
хемотерáпия (*хемо-* и *терапия*) Лекуване чрез преливане на кръв или чрез препарати, приготвени от кръв.
хемотропúзъм (к. лат. chemia „химия" и *тропизъм*) Развитие на растенията под влияние на химическите вещества.
хемофúлия (*хемо-* и гр. philéō „обичам") Наследствено болестно кръвотечение, при което кръвта не се съсирва и при най-малко нараняване се губи много кръв.
Хéмус (гр. Háimos) Стара планина.
хéндбол = хандбал.
хендéк (тур. hend k от ар.) Трап, окоп край път, канавка.
хенотеúзъм (гр. héis „един" и theós „бог") Форма на многобожие, при която сред множество други божества един определен бог се смята за най-главен и около него е съсредоточен религиозният култ.
хéпар (гр. hêpar) *анат.* Черен дроб.
хепарáлгия (*хепар* и гр. álgos „болка") Болки в черния дроб.
хепарúн (от гр. hêpar „черен дроб") Вещество, което пречи на съсирването на кръвта.
хепатúт (гр. hēpatitis) 1. *мед.* Възпалително заболяване на черния дроб. 2. *геол.* Скъпоценен камък с цвят на черен дроб.
хепатогéнен (гр. hêpar, atos „черен дроб" и génos „род") Който произхожда от черния дроб.
хепатокúла (гр. hêpar, atos „черен дроб" и kyllós „свит") *мед.* Изсъхване на черния дроб.
хéпиенд (англ. happy end) Щастлив край, щастлив завършък.
хептагóн (гр. heptá „седем" и gōnía „ъгъл") *мат.* Седмоъгълник.
хептаéдър (гр. heptá „седем" и hédra „плоскост") *мат.* Тяло, което е заградено със седем стени; седмостен.
хептамéтър (гр. heptá „седем" и métron „стъпка") *литер.* Стих от седем стъпки.
хептахóрд (гр. heptá „седем" и chordḗ „струна") *муз.* 1. Звукоред от седем тона. 2. У древните гърци — седмострунна лира.
хептéн (тур. hepten) Напълно, съвсем.
хераклúт (от собс.) Слабо пресувана и втвърдена смес от дървен талаш и магнезиево свързващо вещество или цимент, която се използува за изолационен материал (по името на митичния герой Херакъл).
хералдúк (к. лат. heraldicus) Познавач на гербове, специалист по хералдика.
херáлдика (от лат. heraldus) Умение да се разпознават, тълкуват и описват гербове; гербознание.
хербаризáция (от лат. herba „трева") Събиране и изсушаване на растения за хербарий.
хербáрий, хербáриум (лат. herbarium) 1. Сбирка от изсушени растения, които служат за помагало при научни занимания. 2. Кутия или специален съд за събиране на растения.
хербицúд (лат. herbum „плевел" и caedo „унищожавам") Химическо вещество, което унищожава плевелите.
хергелé (тур. hergele от перс.) Стадо коне.
херд (нем. Herd) *техн.* Апарат за промиване на руда с вода.
хередитáрен (лат. hereditarius) *юр.* Наследствен, наследяван.
хéрем (ст.евр.) Отлъчване, проклятие, анатема.
хéрес (от собс.) Вид испанско качествено вино (по името на гр. Херес в Испания).
хéринга, хéринг (нем. Häring) Вид морска риба.
Хéркулес (лат. Hercules от гр.) 1. Прочут гръцки митологичен герой, прославен с подвизите си като силен и непобедим. 2. *прен.* Юнак, много силен човек. 3. *астр.* Съзвездие.
Херкулéсов, херкулéсовски (от собс.) 1. Силен, могъщ като Херкулес. 2.

Който принадлежи на Херкулес; **Херкулесови стълбове** — Гибралтар, понеже дотам според древногръцките легенди стигнал Херкулес и не могъл да продължи по-нататък.

хе́рма (от гр. Hermês) Статуя с образа на бог Хермес.

хермафроди́т (гр. Hermês „Хермес" и Aphrodítē „Афродита") Същество, което притежава признаци на двата пола; двуполово същество (по името на митичния син на Хермес и Афродита, който имал признаци на двата пола, понеже бил съединен в едно тяло с нимфата Салманида).

хермафродити́зъм (от гр.) Притежаване признаците на двата пола от един индивид; двуполовост.

хермафроди́тен (от гр.) С признаци от двата пола; двуполов.

хермели́н (нем. Hermelin) **1.** Скъпа хубава бяла кожа от сибирска белка. **2.** Дреха от такава кожа.

херменé втика (гр. hermēneutikê) Теория и изкуство да се тълкува стар текст (надпис, ръкопис, книга).

херметѝчески (гр. hermetikós) **1.** Който се затваря плътно, плътно затворен, недостъпен за въздуха. **2.** Таен, скрит, алхимически. **3.** Здрав, як (по името на Хермес, комуто приписвали изкуството да затваря съдовете с метал).

херметиза́ция (к. лат. hermetisatio) Осигуряване на газонепропускливост на стените, съединенията и отворите на резервоари, апарати и помещения за запазване на намиращите се в тях течности, газове, пари или за предотвратяване навлизането в тях на газове; напълно изолиране на нещо; затваряне против нещо.

хе́рния (лат. hernia) *мед.* Кила, изсипване; излизане на орган или част от него извън нормалното му анатомично място, без да се нарушава целостта на покривката му, на кожата и пр.

херо́й (гр. hêrōs) **1.** Полубог. **2.** Герой, юнак. **3.** Главно лице в литературно произведение; герой.

херо́йда (гр. hērōis, idos) Героиня, славна жена.

героѝзъм (от гр.) Героизъм.

херои́н (от гр.) Бял прах на морфиновия етер; отровен и затова се употребява ограничено като лекарство срещу задух.

херо́лд (лат. heroldus) **1.** Средновековен вестител или глашатай. **2.** Разгласител на важни събития на властта (мир, война и др.); предвестник. **3.** Разпоредител при тържества; церемониал-майстор.

хе́рос (гр. hêros) Тракийски бог, изобразен като млад конник с паница, копие и щит в ръцете или с кожа на убит дивеч, преследващ бик, глиган, елен, коза или заек. У нас са намерени стотици негови изображения, понеже в християнско време образът му се уподобява на св. Георги.

Херостра́т (гр. Hēróstratos) **1.** Честолюбив грък, който запалил храма на Артемида Ефеска през 356 г. пр. н. е., за да се прослави. **2.** *прен.* Лице, което не подбира средствата, за да се прослави. **3.** *прен.* Престъпник.

хе́рпес (гр. hérpēs „влечуго") *мед.* Кожно възпаление, при което се появяват мехурчета, събрани на групи.

херпетоло́гия (гр. hérpēs „влечуго" и lógos „наука") Наука за влечугите.

хе́ртел (нем. Gerte „прът") *сп.* Изкуствено препятствие при надбягвания с коне.

херувико́ (нгр. cherouvikón) Църковна песен през време на литургията (по името на втората дума в песента).

херуви́м (ст. евр.) **1.** *църк.* Висш ангел с криле. **2.** *худ.* Детска глава, носена от криле.

херц (от собс.) *физ.* Единица мярка за честотата на периодични трептения в секунда (по името на физика Херц — 1857—1894 г.).

херцо́г (нем. Herzog) **1.** У древните германци — изборен военен вожд, който след време станал наследствен. **2.** В средните векове — голям феодал. **3.** Наследствена висша титла на лице от владетелски род в някои западноевропейски страни, която е по-долна от княз. **4.** Лице с такава титла.

херцогиня (от нем.) Съпруга или дъщеря на херцог.
херцогство (от нем.) 1. Владение на херцог. 2. Достойнство на херцог.
хесап (тур. hesap от ар.) Сметка, пресмятане.
хескер (англ. husker) Селскостопанска машина за събиране на царевица, която и бели царевичните мамули от обвиващите ги листа.
хескер-пикер (англ. husker-picker) Машина, която бере мамулите от царевичните стъбла и ги бели.
хескер-шредер (англ. husker-shredder) Машина, която бере царевичните мамули, бели ги от листата и нарязва стъблата за силажиране или ги приготвя за храна.
хесперида (гр. Hesperides) *мит.* Всяка една от трите дъщери на Атлас, който имал градина със златни ябълки (някъде към днешна Испания, запад за римляни и гърци, затова и хесперида е западна нимфа).
хетера (гр. hetáira) 1. В древна Гърция — неомъжена образована и красива жена, която води свободен живот. 2. *прен.* Жена с леко поведение, но образована и с изтънчени обноски.
хетерия (гр. hetairéia „дружество") *ист.* Тайно гръцко сдружение от началото на миналия век, което се борело за освобождаване от османското робство.
хетерархия (гр. héteros „друг" и arché „власт") Друговластие.
хетеро- (гр. héteros „друг", „различен") Като първа съставка на сложни думи означава отношение към д р у г или р а з л и ч е н п р е д м е т.
хетероауксин (*хетеро-* и гр. auxánō „раста") Продукт на растителните клетки със силно стимулиращо въздействие върху растежа на растенията; получен е и по синтетичен начин; има голямо значение като стимулатор, за получаване на безсеменни домати и като унищожител на плевели.
хетерогамия (*хетеро-* и гр. gámos „брак") Полов процес, при който двете полови клетки са подвижни, имат сходна форма, но се различават по големина.
хетерогенен (*хетеро-* и гр. génos „род") Разнороден, нееднороден; ср. хомогенен.
хетерогения (*хетеро-* и гр. génos „род") Теория за произхода на живите същества от съществували преди това други същества, които са били различни от тях.
хетерогония (*хетеро-* и гр. goné „рождение") *биол.* Редуване на различни начини на размножаване в различните поколения на един и същ вид.
хетеродин (*хетеро-* и гр. dýnamis „сила") Високочестотен слаб лампов генератор или полупроводник, който служи за създаване на спомагателни незатихващи колебания за целите на радиопредаването или радиоизмерванията.
хетеродоксен (*хетеро-* и гр. dóxa „слава") *църк.* Неправославен, иноверен.
хетеродоксия (гр. heterodoxía) *църк.* Неправославие, ерес.
хетеробиоз (гр. heterόiosis „видоизменение") Биологично явление, при което някои белези, наследени от родителите, се явяват у потомците в увеличен вид.
хетероклитен (*хетеро-* и гр. klínō „скланям") 1. *грам.* Който има форми и по друго склонение, който се склания по две склонения. 2. Който се отклонява от общите правила.
хетероморфен (*хетеро-* и гр. morphé „образ") Нееднакъв по форма, отклоняващ се от общата форма.
хетероморфоза (*хетеро-* и гр. morphé „форма") *биол.* Появяване на съвършено друг орган вместо изчезнал (у някои раци се явява крак вместо отрязано око).
хетеронимен (*хетеро-* и гр. ónyma „име") Разноименен.
хетерономия (*хетеро-* и гр. nómos „закон") 1. *фил.* Зависимост (обусловеност) на нравствеността от външни причини и от чувствени подбуди, която се отхвърля от идеалистическата философия на Кант. 2. *зоол.* Нееднаква ценност на отделните час-

ти от тялото на насекомо. 3. Зависимост от друг, неавтономност.

хетеропла́зия (*хетеро-* и гр. plássō „образувам") *биол.* Образуване на патологична тъкан, чиито клетки са различни от клетките, които са послужили за начало на развитието й.

хетеропла́стика (*хетеро-* и *пластика*) *мед.* Присаждане части върху едно тяло, взети от друго тяло.

хетеросексуали́зъм (*хетеро-* и лат. sexuālis „полов") Нормално полово влечение към другия пол.

хетеросфе́ра (*хетеро-* и *сфера*) Атмосферните пластове над 100 км, в които съставът на въздуха се мени на различните височини поради дисоциацията на молекулите.

хетероталі́зъм (*хетеро-* и гр. thallós „издънка") Разделнополовост при низши растения.

хетеротро́фен (*хетеро-* и гр. trophḗ „храна") Който се храни с готови органически съединения (хетеротрофни организми са гъбите, висшите растения, повечето микроорганизми, всички животни и човекът).

хетерофа́зия (*хетеро-* и гр. phásis „говор") *мед.* Разстройство на говора, при което едни звукове или думи се произнасят вместо други.

хетерофи́лия (*хетеро-* и гр. phýllon „лист") Появяване на различни форми на листата в едно и също растение.

хетерофра́зия (*хетеро-* и гр. phrásis „израз") = хетерофазия.

хетерохро́ния (*хетеро-* и гр. chrónos „време") Ненавременност, несвоевременност.

хетероцикли́чен (*хетеро-* и гр. kyklikós „кръгов") Който съдържа в атомните си кръгове освен атоми на въглерод още атоми на азот, кислород и др.

хе́тман (полс.) 1. В Украйна — избори предводител на войската (в края на XVI в.); управител на област (от XVIII в.). 2. В Полша — назначен от краля главнокомандуващ на войските (през XVI—XVII в.).

хиа́ди (гр. Hýades) 1. Седем сестри-нимфи, които оплаквали починалия си брат и били превърнати в съзвездие според вярванията на древните гърци. 2. *астр.* Ярки звезди в съзвездието Телец.

хиа́зъм (гр. chiasmós) 1. *литер.* Поставяне главните части на второто изречение в обратен ред на първото в сложно съставно изречение. 2. *анат.* Кръстосване (като гръцката буква X) на зрителните нерви в главния мозък.

хиали́н (гр. hýalos „стъкло") *мед.* Полупрозрачно плътно белтъчно вещество, което се появява в някои тъкани при някои заболявания.

хиали́т (от гр. hýalos „стъкло") Вид скъпоценен камък, висококачествен опал.

хиалу́ргия (гр. hyalourgía) Стъкларство.

хиа́тус (лат. hiātus „отвор") *езиков.* Неблагозвучие поради съседство на две предимно еднакви гласни в една дума или в следващи една след друга думи (напр. коалиция; викни Иван).

хиаци́нт (гр. hyákynthos през лат.) 1. Луковично цвете със силен приятен мирис (по името на красив юноша, от чиято кръв поникнало цветето според древногръцката митология); зюмбюл. 2. Скъпоценен камък с червен, жълт или оранжев цвят.

хиберна́ция (от лат. hibernus „студен") Спадане под нормата на телесната температура у топлокръвните животни; хипотермия.

хибри́д (гр. hýbris „кръвосмешение") 1. Получено животно или растение от кръстосване на два различни вида или раси; мелез. 2. *езиков.* Дума, която е съставена от разноезични елементи, напр. аероплан — от гръцката дума āḗr „въздух" и лат. planum „равнина", „плоскост".

хибри́ден (от гр.) Произлязъл от кръстосване на два различни вида или раси; смесен.

хибридиза́ция (к. лат. hybridisatio от гр.) Получаване мелези чрез изкуствено кръстосване на животни или растения от различни видове; кръстосване.

хибридология (гр. hýbris „кръвосмешение“ и lógos „наука“) Дял от биологията, който се занимава с хибридите.

хигиена (гр. hygiainós „здравословен“) 1. Дял от медицината, в който се изучават условията за запазване на здравето, причините на заболяванията и начините за тяхното лекуване. 2. Съвкупност от правила и практически мерки за опазване на здравето. 3. Благоприятна за здравето чистота. 4. Здравеопазване.

хигиеничен (от гр.) Който запазва здравето или отговаря на изискванията за здравеопазването; здравословен.

хигрограф (гр. hygrós „влажен“ и gráphō „пиша“) Уред, който автоматически отбелязва влажността на въздуха.

хиигрометрия (гр. hygrós „влажен“ и metréō „меря“) Метод за измерване влажността на въздуха.

хирометър (гр. hygrós „влажен“ и métron „мярка“) Уред за измерване влажността на въздуха; влагомер.

хигроскоп (гр. hygrós „влажен“ и skopéō „гледам“) Уред, който показва нагледно влажността на въздуха; влагомер.

хигроскопичен (гр. hygrós „влажен“ и skopéō „гледам“) Който поглъща влага; х и г р о с к о п и ч е н п а м у к — медицински памук, който е обеззаразен и лесно поглъща влага.

хигроскопичност (от гр.) Свойство на някои вещества да поглъщат водни пари (влага) от въздуха; употребяват се за изсушаване на въздуха, газове и твърди тела.

хигрофилен (гр. hygrós „влажен“ и philéō „обичам“) Който обича водата или който вирее на влажна почва (за растения).

хигрофит (гр. hygrós „влажен“ и phytón „растение“) *бот.* Растение, което вирее при голяма въздушна и почвена влага.

хидалго (исп. hidalgo) Испански благородник.

хидартроза (гр. hýdōr „вода“ и *артроза*) *мед.* Събиране на течност в става.

хидатизъм (от гр. hýdōr „вода“) *мед.* Шум от съдържаща се течност в кухина на човешко тяло.

хидатофит (гр. hýdōr, atos „вода“ и phytón „растение“) Растение, което вирее изцяло потопено във вода или само малка част от него се подава над водата.

хиджра = хеджра.

хидра (гр. hýdra) 1. В древногръцката митология — многоглава змия, на която вместо една отсечена глава пониквали две. 2. *прен.* Враждебно и тайно движение, унищожаването на което изисква много сили. 3. *прен.* Опасен и зъл враг. 4. *зоол.* Сладководно дребно животно от типа на мешестите.

хидравион (фр. hydravion от гр. hýdōr „вода“ и лат. avis „птица“) Летателен апарат, който има лодки вместо колела, излита от водна повърхност и каца върху водна повърхност; водосамолет, хидроплан.

хидравлика (гр. hydraulikḗ) Приложна наука, която разработва законите за практическото прилагане на законите за равновесието и движението на течностите; ср. хидродинамика и хидростатика.

хидравличен, хидравлически (гр. hydraulikós „воден“) 1. Който се отнася до хидравликата. 2. Който действува под налягане или движение с течност. 3. Който притежава свойства да се втвърдява под водата; х и д р а в л и ч е с к и р а з т в о р — вар или цимент, смесени с вода и пясък, които се втвърдяват под действието на водата; х и д р а в л и ч е н а м о р т и с ь о р — механизъм, който с помощта на течност превръща кинетичната енергия от колебанията на каросерията в топлинна.

хидразин (от гр. hýdōr „вода“) Безцветна, димяща на въздуха, силно отровна течност с неприятна миризма; употребява се при производство на пластмаси, влиза в състава на някои видове ракетно гориво и др.

хидрант (от гр. hýdōr „вода") *техн.* Голям кран на водопроводна тръба, чрез който става разпределяне на водата; водоразделител.

хидраргир (гр. hýdōr „вода" и árgyros „сребро") Живак.

хидраргиризъм (от гр.) Отравяне с живак.

хидрат (от гр. hýdōr „вода") Вещество, което химически е присъединило към себе си вода, напр. гасена вар.

хидратация (от гр.) Присъединяване на вода към различни вещества.

хидремия (гр. hýdōr „вода" и háima „кръв") *мед.* Увеличаване водното съдържание на кръвта, разводняване на кръвта.

хидриатика (от. гр. hýdōr „вода") Водолечение.

хидрид (гр. hýdōr „вода" и éidos „вид") Съединение на водорода с химически елемент, по-често с метал (натрий, калий и др.).

хидрирам (от гр.) Присъединявам вода към химически елемент с помощта на катализатор.

хидрия (гр. hydría) Глинен или метален съд, употребяван от древните гърци за вода; има три дръжки — две отстрани и една вертикална.

хидро- (гр. hýdōr „вода") Като първа съставка на сложни думи означава отношение към в о д а.

хидроавиация (*хидро-* и фр. aviation) Общо название на летателни апарати, които са пригодени да излитат от водна повърхност и да кацат върху водна повърхност; водна авиация.

хидроавион (*хидро-* и фр. avion) Водосамолет.

хидроавтомат (*хидро-* и гр. autómatos „ставащ сам по себе си") Автоматично устройство за получаване на сгъстен или разреден въздух, като се използува водният напор, или за изкачване на вода чрез сгъстен или разреден въздух.

хидроаеродрум (*хидро-* и *аеродрум*) Залив, езеро и пр. за излитане и кацане на водосамолети.

хидроаероплан (*хидро-* и *аероплан*) Водосамолет, хидроавион.

хидроакустика (*хидро-* и *акустика*) Раздел от акустиката, който изучава законите за разпространяване, поглъщане и отразяване на звуковите вълни от течности.

хидробиология (*хидро-* и *биология*) Наука за организмите, които живеят във вода, техните взаимоотношения и зависимостта им от водната среда.

хидроген, хидрогениум (*хидро-* и гр. génos „род") Водород.

хидрогенератор (*хидро-* и *генератор*) Генератор, който се движи с вода и произвежда електрическа енергия — превръща водната енергия в електрическа.

хидрогенизация (*хидро-* и гр. génos „род") Присъединяване на водород към химическо вещество с помощта на катализатор.

хидрогеология (*хидро-* и *геология*) Дял от геологията, който изучава произхода, движението и физико-химическите свойства на подземните води; има голямо практическо значение за минното дело, водоснабдяването, строителството и пр.

хидрограф (*хидро-* и гр. gráphō „пиша") 1. Уред за определяне скоростта на движението на водата. 2. Специалист по хидрография. 3. График за колебанията на водните количества или за водното ниво за определено време.

хидрография (гр. hydrographía) Дял от географията, който се занимава с изучаване и описване на водните пространства на земната повърхност (океани, морета, реки, езера и др.) и нанасянето им върху карти.

хидродинамика (*хидро-* и *динамика*) Дял от механиката, който изучава законите за движението на течностите под въздействие на сила и взаимодействията между течността и потопените в нея твърди тела.

хидроелеватор (*хидро-* и *елеватор*) Уредба за транспорт на пулп (пръст, размита с вода).

хидроелектрически (*хидро-* и *електрически*) Който се отнася или служи за добиване на електричество чрез водна сила.

хидрожир (*хидро-* и фр. autogire) Водосамолет.

хидроинкубатор (*хидро-* и *инкубатор*) Инкубатор, затоплян с гореща вода.

хидроканал (*хидро-* и *канал*) Място за изпробване модели на самолетни лодки и на други плавателни съдове.

хидрокефал, хидроцефал (*хидро-* и гр. kephalē „глава“) Който страда от хидрокефалия.

хидрокефалия, хидроцефалия (гр. hydrokephalia) *мед.* Събиране на вода в черепа, вследствие на което той се увеличава.

хидроксилен (*хидро-* и гр. óxys „кисел“) *хим.* (обикн. в съчетанието хидроксилна група). Воден остатък — OH, който съдържат основите и други химически съединения.

хидролиза (*хидро-* и гр. lýsis „разтваряне“) 1. Процес на обменно взаимодействие между различни вещества (белтъци, въглехидрати, соли и др.) с вода. 2. Разлагане на органични съединения на по-прости при свързването им с йоните на водата.

хидролог (гр. hydrólogos) Специалист по хидрология.

хидрология (*хидро-* и гр. lógos „наука“) Наука за водите на земното кълбо — атмосферни, повърхнинни и подземни. Дели се на хидрометеорология — за атмосферните води, океанография — за морските и океанските води, потамология — за речните води, лимнология — за езерните води, глациология — за ледниковите води и ледниците, хидрогеология — за подземните води и пр.

хидролокация (*хидро-* и *локация*) Начин за определяне на местонахождението на едно тяло във водно пространство с помощта на ултразвукови вълни, които се отразяват от него — измерването става въз основа на времето, за което отива и се връща от тялото изпратеният до него звуков сигнал.

хидромания (*хидро-* и гр. mania „лудост“) *мед.* Болезнена страст към вода (жажда, желание да се плува и т. н.).

хидромантия (*хидро-* и гр. mantéia „предсказание“) Предсказване по вода.

хидрометалургия (*хидро-* и *металургия*) Дял от металургията, който изучава методите за получаване на метали чрез разтваряне на рудите им в различни разтворители и извличането им от разтворите; обикновено рудата се подготвя с предварителни процеси (смилане, пържене, хлориране и др.) и се размива във водни разтвори.

хидрометеорология (*хидро-* и *метеорология*) Наука за състоянието и изменението на водата в атмосферата.

хидрометрия (*хидро-* и гр. metréō „меря“) Дял от хидрологията, който разработва методите за измерване скоростта, дълбочината и пр. на течащи води.

хидрометър (*хидро-* и гр. métron „мярка“) 1. Уред за измерване на теглото, гъстотата и налягането на водата; водомер. 2. Специалист по хидрометрия.

хидромеханика (*хидро-* и *механика*) Дял от механиката, в който се разглеждат законите за движението и равновесието на течностите и тяхното взаимодействие с потопените в тях твърди тела.

хидромеханизация (*хидро-* и *механизация*) Начин на извършване на земни и руднични работи, при който разрушаването на земната и рудничната маса става със земесмукачи или хидромонитори, а пренасянето и складирането — с водна струя.

хидромодул (*хидро-* и лат. modulus „мярка“) 1. Водомер, който показва количеството вода на единица площ при напояване или отводняване. 2. Изрез със специална форма, направен в преливник за изтичане на водата при измерване на оттока на реките.

хидромонитор (*хидро* и *монитор* 3) Уред за подриване и свличане на почви и скали, на руди и въглищни пластове с водна струя под голямо налягане.

хидромотор (*хидро-* и *мотор*) Мотор, който се привежда в движение чрез водна сила.

хидронефрóза (*хидро-* и *нефроза*) *мед.* Разширение на бъбрек и по-специално на бъбречното легенче вследствие на застояването на урина в него поради запушване на отводните пътища.

хидропáт (*хидро-* и гр. páthos „страдание") Лекар, който е специалист по водолечение.

хидроплáн (*хидро-* и лат. planum „плоскост") Самолет, който е пригоден да излита от водна повърхност и да каца върху водна повърхност; водосамолет, хидравион.

хидропневматúчен (*хидро-* и гр. pneumatikós „въздушен") Който действува с вода и сгъстен газ.

хидропóник(а) (*хидро-* и гр. pónos „работа") 1. Отглеждане на растения (цветя, зеленчуци и др.) в парници и оранжерии. 2. Отглеждане на растения без почва — само в хранителен разтвор или в пясък и чакъл с хранителен разтвор.

хидропýлт (*хидро-* и лат. catapulta „метателна машина") Малка, преносима ръчна помпа с бутало и маркуч, която служи за гасене на пожар, за поливане, боядисване и пр.

хидросепарáтор (*хидро-* и лат. separātor „отделител") Апарат за отделяне на примеси от руди чрез промиване с вода.

хидростáнция (*хидро-* и *станция*) Водна станция за произвеждане на електрическа енергия.

хидростáтика (*хидро-* и *статика*) Дял от физиката, който изучава условията за равновесие на течностите и действието им върху потопени в тях неподвижни тела.

хидростатúчен (*хидро-* и гр. statikós „претеглящ) Който се отнася до равновесието на течностите; х и д р о с т а т и ч н о   н а л я г а н е — налягането, което се създава в течностите под влияние на собственото им тегло.

хидросфéра (*хидро-* и гр. sphaira „кълбо") Водната обвивка на Земята, всички води на земното кълбо (океани, морета, езера, реки); заема 70,8 % от земната повърхност.

хидротáксис (*хидро-* и гр. táxis „разположение към нещо") Насочване на низш организъм към по-голяма или по-малка влажност.

хидротерáпия (*хидро-* и гр. therapéia „лекуване") Водолечение.

хидротехнúк (от гр.) Специалист по хидротехника.

хидротéхника (*хидро-* и *техника*) Строителство на хидротехнически съоръжения за използуване на водните източници за битови и стопански нужди или за борба срещу вредното действие на вода и водни стихии.

хидротóрф (*хидро-* и *торф*) 1. Добиване на торф чрез водна струя. 2. Предприятие за добиване на торф по този начин. 3. Добитият по този начин торф.

хидротропúзъм (*хидро-* и гр. trépō „обръщам се") Свойство на някои растения да се насочват или отдалечават от влажна почва или среда.

хидрофáн (*хидро-* и гр. phanós „ясен") Вид минерал, разновидност на опал.

хидрофúзика (*хидро* и *физика*) Дял от геофизиката, който изучава физичните свойства на водата и процесите, протичащи в хидросферата.

хидрофúлия (*хидро-* и гр. philéō „обичам") 1. Способност на органическа тъкан да поглъща и да задържа вода. 2. Опрашване на растения посредством вода.

хидрофúт (*хидро-* и гр. phytón „растение") Растение, което вирее във вода; водно растение.

хидрофлóт (*хидро-* и *флот*) Водосамолетите на една страна.

хидрофóбия (*хидро-* и гр. phóbos „страх") 1. Болест, при която се появява болезнен страх от вода; лудост, бяс. 2. Непонасяне на водата.

хидрофóн (*хидро-* и phōnḗ „звук") Уред за приемане на звукови вълни, предавани във вода.

хидрофóр (*хидро-* и гр. phérō „нося") Уредба за поддържане на необходимия напор във водопроводна мрежа и за регулиране на действието ѝ.

хидрохúмия (*хидро* и *химия*) Наука за химическия състав на природните

води и за методите на изследването им.

хидрохинóн (*хидро* и *хинон*) Органическо вещество, което се употребява като проявител при фотографията и в производството на багрилни вещества.

хидрохóрия (*хидро-* и гр. chorḗō „разпространявам се") Разпространяване на спори, семена и плодове на растения чрез водни течения.

хидроцефáл, хидроцефáлия = хидрокефал, хидрокефалия.

хиéна (гр. hýaina) 1. Хищен месояден бозайник в топлите области на Африка, Азия и др., който яде мърша, прилича на куче. 2. *прен.* Ненаситен хищник, много алчен човек; грабител.

хиератúчески = йератически.

хиероглúф = йероглиф.

хикс (лат. hix) 1. Наименование на 22-ата буква в латинската азбука (x). 2. *мат.* Знак за неизвестно. 3. *прен.* Неизвестен човек или предмет; неизвестно. 4. Единица мярка, която се употребява в рентгеновата и гамаспектроскопия.

хилиáзъм (гр. chiliasmós) *рел.* 1. Схващане, че Христос щял да дойде на земята хиляда години след смъртта си. 2. Схващане, че Христос щял да дойде на земята преди „края на света" и да царува 1000 години.

хилиáст (гр. chiliástēs) Привърженик на хилиазма.

хилозоúзъм (гр. hýlē „вещество" и zoḗ „живот") Учение, според което всички форми на материята притежават чувствителност и жизнедеятелност; всеодушевеност на природата.

хúлус (гр. chylós „сок", лат. chylus) 1. *анат.* Вдлъбнато място от повърхността на някакъв орган на човек или животно, в което влизат или излизат кръвоносни и лимфатични съдове, нервни и изходни канали. 2. Течност, която се съдържа в лимфатичните съдове на червата; представлява от себе си лимфа, обогатена с тлъстина; млечен сок.

химéн (гр. hymḗn „ципа") *анат.* Девствена ципа.

Хименéй (гр. Hymenáios) 1. Бог на бракосъчетанието според древногръцката митология. 2. *литер.* Сватбена песен. 3. *прен.* Брак.

хименоптéр (гр. hymḗn „ципа" и pterón „крило") Насекомо с ципести криле (оса, пчела и др.).

химéра (гр. chímaira) 1. Баснословно чудовище в древногръцката митология, което имало глава на лъв, тяло на коза и змийска опашка, дишало огнени пламъци, а според други легенди имало три глави: лъвска, козя и змийска, от които излизали пламъци. 2. *прен.* Хубава, но празна мечта, неосъществимо желание. 3. Организъм, който се е получил от естествено или изкуствено срастване на тъкани от различни организми. 4. Морска риба с удължено вретенообразно тяло, дълга опашка и големи гръдни плавници.

химéрен, химерúчен (от гр.) Неизпълним, въображаем, недействителен, призрачен.

химиáтрия (к. лат. chimia и гр. iatréia „лекуване") Прилагане на химически средства за лекуване на болести.

химигрáфия (к. лат. chimia и гр. gráphō „пиша") Прилагане на химически средства за проявяване (като проявител).

химизáтор (к. лат. chimisātor) Специалист по химизация.

химизáция (к. лат. chimisatio) Широко приложение на постиженията на химията и на химическите методи във всички отрасли на стопанството.

химúзъм (фр. chimisme) Съвкупност от природни и по-специално биологични явления, дължащи се на действието на химическите реакции.

химúк (к. лат. chimicus) 1. Учен, който е специалист по химия. 2. Преподавател или студент по химия.

химикáл (от к. лат.) 1. Получено по химически път вещество, което се употребява в производството и практиката. 2. Специален химически препарат за писане — по-гъст от мас-

тило. 3. Писалка с такъв препарат; химикалка.

химиотерáпия (к. лат. chimia и гр. therapéia „лекуване") Лекуване на заразни болести с вкарване в заразените места на организъм химически вещества, които действуват срещу причинителите на болестта.

химúчески (от к. лат.) 1. Който се отнася до химията. 2. Свързан с химическите процеси и с методите на химията. 3. Свързан с употребата на химическите препарати за военни цели. 4. Който се извършва чрез химикали; химическа реакция — превръщане на едно вещество в друго, което се различава от изходното по състав, строеж и химически свойства.

хúмия (гр. chymós „сок", ар. al-kimiya) Наука, която изучава състава, свойствата и вътрешния строеж на химическите елементи, техните съединения, механизма на тия съединения и превръщането на едни съединения в други.

химн (гр. hýmnos) 1. *литер.* Тържествена хвалебна песен в чест на божество или герой в древногръцката поезия. 2. Тържествена песен, приета за символ на държава, сдружение и пр.; национален марш на една държава. 3. Тържествено лирично стихотворение. 4. *църк.* Песен, песнопение. 5. *прен.* Славословие, похвала.

химногрáф (гр. hýmnos „химн" и gráphō „пиша") 1. Автор на химни, химнописец. 2. *прен.* Хвалител.

химнолóг (гр. hymnólogos) Четец на химни (особено в храм).

химнолóгия (гр. hýmnos „химн" и lógos „слово") Славословие, хвалебни песни.

химозúн (от гр. chymós „сок") Фермент, който се намира в стомаха на млади млекопитаещи и причинява съсирването на млякото.

хúмус (гр. chymós „сок", лат. chymus) Смляната храна в стомаха, превърната в рядка каша.

хúна (перуан. kina) Кора на дърво, от която се получава хинин.

хинидúн (от перуан.) Вещество, подобно на хинина, което се съдържа в кората на хининовото дърво и се употребява в медицината.

хинúн (перуан.) 1. Бял горчив прах, получаван от кората на хининовото дърво, което вирее в Перу; сега се получава и по изкуствен начин от хинолин. 2. Таблетки от хинин като лекарство.

хинозóл (от перуан.) Жълт кристаловиден прах, получаван от хинолин; употребява се като дезинфекционно и антисептично средство.

хинолúн (от перуан.) Безцветна маслоовидна течност с остър и горчив вкус; добива се и от каменовъгления катран, и синтетично.

хинóн (от. перуан.) Златножълтеникаво вещество, което се получава при окисляване на анилина и се употребява при някои химически производства.

хúнтерланд (нем. Hinterland) 1. Област, която се намира зад морско крайбрежие с пристанище. 2. Област, свързана с търговски, промишлен и друг център. 3. Съседна област, към която се предявяват права за предимство (особено като обект на грабителската колониална политика).

хиосциамúн (гр. hyoskyamós) Отровно вещество, което се съдържа в беладоната, татула и др.

хипáрх (гр. hippárchos) *ист.* Началник на конница в древна Гърция.

хипер- (гр. hypér „над", „върху") Представка, която в сложни думи указва превишаване на нормалното и редното.

хипербатóн (гр. hypérbaton „нарушение") *литер.* Стилна фигура, при която изкуствено се нарушава естественият ред на думите.

хипéрбола (гр. hyperbolḗ „прехвърляне") 1. *литер.* Стилна фигура, с която се преувеличава действителността за по-голямо въздействие; преувеличаване. 2. *прен.* Преувеличение, невероятност. 3. *мат.* Отворена двукрила крива, която представлява геометричното място на точка, движеща се така, че разликата между разстоянията ѝ до две

постоянни точки е постоянна величина.

хиперболизация (от гр.) Преувеличаване.

хиперболизирам (от гр.) Преувеличавам.

хиперболичен (гр. hyperbolikós) 1. Който преувеличава, богат с хиперболи. 2. Преувеличен, невероятен, свойствен на хипербола. 3. Прекален.

хиперболоид (фр. hyperboloïde от гр.) Крива повърхност, която се получава при завъртването на хипербола (3) около една от нейните оси.

хипербореици (от гр. Hyperbóreioi) 1. Баснословен народ, който живял „отвъд северния вятър" според преданията на древните гърци. 2. *прен.* Северни жители.

хипергенеза (*хипер-* и гр. génesis „произход") *биол.* Ненормално развитие на орган.

хипергенитализъм (*хипер-* и лат. genitālis „детероден") Ненормално или много ранно развитие на полови органи и половата дейност на органи.

хипергликемия (*хипер-* и гр. glykýs „сладък" и háima „кръв") Повишаване съдържанието на захарта в кръвта.

хиперемия (*хипер-* и гр. háima „кръв") *мед.* Ограничено увеличаване на кръвната маса в някои части на тялото.

хиперестезия (*хипер-* и гр. áisthesis „чувство") Увеличаване чувствителността на кожата; повишена чувствителност за болка и др.; повишена чувствителност.

Хиперион (гр. Hyperíōn) 1. Баща на Слънцето според древногръцката митология. 2. Слънце.

хиперкинеза (*хипер-* и гр. kínēsis „движение") *мед.* Пресилена мускулна дейност, конвулсивни движения, които се явяват при някои заболявания на централната нервна система.

хиперон (*хипер-* и гр. ōn „съществуващ") Неустойчиви елементарни частици с маса, по-голяма от масата на протона, но по-малка от масата на деутрона.

хиперорексия (*хипер-* и гр. órexis „желание") Голяма охота за ядене, ненаситност.

хиперплазия (*хипер-* и гр. plásis „образуване") Голямо увеличаване на тъкан поради разрастване на клетките ѝ; ненормално увеличаване на орган.

хиперсекреция (*хипер-* и *секреция*) *биол.* Обилно отделяне на секрет от жлеза.

хипертензия = хипертония.

хипертермия (*хипер-* и гр. thermós „топъл") Увеличаване топлината на организъм поради нарушаване на взаимодействието на образуването и отделянето на топлината в организма.

хипертонен, хипертоничен (от гр.) Който се характеризира с хипертония; хипертонична болест — самостоятелно заболяване, което се характеризира с прогресиращо повишаване на кръвното налягане.

хипертония (*хипер-* и гр. tónos „напрежение") *мед.* 1. Повишено кръвно налягане. 2. Повишено напрежение на мускул или орган.

хипертрофирам (от гр.) Неестествено увеличавам; хипертрофирам се — увеличавам се неестествено, много се увеличавам (за орган и др.).

хипертрофичен (гр. hypertrophikós) 1. Увеличен твърде много, неестествено увеличен (за орган, тъкан, мускул и др.). 2. *прен.* Неестествен, преувеличен.

хипертрофия (*хипер-* и гр. trophḗ „храна") 1. *анат.* Неестествено увеличаване на орган, тъкан, клетка и др. 2. Неестествено увеличаване; преувеличаване.

хиперфункция (*хипер-* и лат. functio) Прекалено усилена дейност на орган.

хиперхедония (*хипер-* и гр. hēdonḗ „удоволствие") Ненормално повишено весело настроение.

хиперхидроза (*хипер-* и гр. hydrós „пот") *мед.* Прекомерно изпотяване.

хипестезия (*хипо-* и гр. áisthēsis „усещане") *мед.* Намалена чувствителност за болка, пипане и др.; намалена чувствителност на кожата; намалена чувствителност.

хипиатрия (гр. híppos „кон" и iatréia „лекуване") Дял от ветеринарната медицина, който изучава болестите на конете и тяхното лекуване.

хипиатър (гр. hippiatrós) Ветеринарен лекар, който е специалист по лекуване на конете.

хипноза (гр. hýpnōsis „приспиване" от hýpnos „сън") 1. Подобно на физиологичен сън състояние у човека и животните, което се предизвиква изкуствено. 2. Начин на приспиване чрез внушение, при което става пълно подчинение на волята на приспания. 3. *прен.* Обаяние, силно влияние, сила на въздействие, голямо обаяние.

хипнотизатор (к. лат. hypnotisātor от гр.) 1. Човек, който докарва хора до полусънно или сънно състояние чрез внушение. 2. *прен.* Човек, който смайва.

хипнотизация (от гр.) 1. Докарване в положение на хипноза. 2. *прен.* Силно въздействие, смайване.

хипнотизирам (от гр.) 1. Докарвам в положение на хипноза. 2. *прен.* Силно въздействувам, смайвам, внушавам нещо някому.

хипнотизъм (фр. hypnotisme от гр. hýpnos „сън") 1. Способност и умение да се причинява хипноза, т. е. да се докарват хора в сънно състояние и да вършат всичко, което им се внушава. 2. Учение за явленията при хипноза. 3. Съвкупност от явления при хипноза.

хипнотик (от гр.) 1. Лице, което е податливо на хипноза. 2. Който докарва сън (за лекарство).

хипо- (гр. hypó „под") Представка, която в сложни думи указва п о н и с к о от нормалното и редното или нещо н и с к о.

хипогей (*хипо-* и гр. gáia „земя") 1. Подземие, подземна постройка. 2. Подземна гробница.

хипогликемия (*хипо-* и гр. glykýs „сладък" и háima „кръв") Намаляване на съдържанието на захарта в кръвта; ср. хипергликемия.

хипогриф (гр. híppos „кон" и grýps, grypós „гриф") В древногръцката митология — животно, което представлявало половината кон и половината гриф.

хиподром[1] (гр. hippódromōs) *сп.* Специално пригодено място за надбягване с коне, а в миналото и с колесници.

хиподром[2] (*хипо-* и drómos „път") Тунел за минаване под път.

хипокауст (*хипо-* и гр. kaustós „нагорещен") Подподно отопление със система от канали за горещ въздух, което се практикувало най-често в античните бани.

хипокентавър (гр. híppos „кон" и kéntauros „кентавър") В древногръцката митология — същество, което представлявало половината кон и половината човек.

хипокризия (гр. hipokrisía) Лицемерие, престореност; ипокризия.

хипокрит (гр. hipokrités) Лицемер, ипокрит.

хиполан (от гр. híppos „кон") Препарат за увеличаване раждаемостта на кобилите.

хиполог (гр. hippólogos) Специалист по хипология.

хипология (гр. híppos „кон" и lógos „наука") Наука за конете.

хипоплазия (*хипо-* и гр. plásis „образуване") Непълно развитие на тъкан или орган.

хипопотам (гр. hippopotamós) *зоол.* Дебелокожо, непреживно чифтокопитно животно, едро и с груба външност, което живее в реките и езерата на Африка, храни се с трева и достига големи размери; речен кон.

хипосекреция (*хипо-* и *секреция*) Понижено отделяне на секрет от някоя жлеза.

хипостаза (гр. hypóstasis „утайка") *мед.* Задържане, застой на кръв в някои ниско разположени органи поради слаба сърдечна дейност.

хипостазирам (от гр.) Придавам обективно съществуване на отвлечена представа, признак, качество (при идеалистическата философия).

хипостил (гр. hypóstylos „поддържан от колони") *арх.* Зала или помеще-

ние, сводът на което се поддържа от колони.

хипота́кса, хипота́ксис (гр. hypótaxis) *езиков.* 1. Зависимост, подчиненост на изречение. 2. Зависимо изречение.

хипоте́за (гр. hypóthesis) 1. Научно обосновано предположение, което обяснява някакво явление и трябва да се провери чрез доказателства, за да стане научна теория или научен закон. 2. Предположение, вероятност, догадка.

хипоте́нзия (гр.) = хипотония.

хипотену́за (гр. hypoteinousa „протягаща се под") *мат.* Страната на правоъгълен триъгълник, която лежи срещу правия ъгъл.

хипоте́рмия (*хипо-* и гр. thermós „топъл") Понижаване температурата на човека или на топлокръвно животно; може да се предизвика изкуствено с лечебна цел.

хипотети́чен (гр. hypothetikós) Основан върху предположение; предполагаем, вероятен.

хипото́ния (*хипо-* и гр. tónos „напрежение") *мед.* 1. Понижаване на кръвното налягане. 2. Понижено налягане на мускул или орган.

хипотро́фия (*хипо-* и гр. trophḗ „храна") 1. Неестествено намаляване на орган. 2. Намаляване, ненормално развиване.

хипофа́г (гр. híppos „кон" и phágos „лакомник") Човек, който яде конско месо.

хипофа́гия (гр. híppos „кон" и phágomai „ям") Обичай да се яде конско месо.

хипофи́за (*хипо-* и гр. phýsis „възникване") *анат.* Мозъчен придатък, жлеза с вътрешна секреция, която се намира в основата на главния мозък.

хипофи́зен (от гр.) С качества и свойства на хипофиза.

хипофу́нкция (*хипо-* и *функция*) *физиол.* Понижена дейност на орган.

хипохондри́к = ипохондрик.

хипохо́ндрия = ипохондрия.

хипоце́нтър (*хипо-* и лат. centrum) Огнище на земетръс в недрата на Земята, гдето са станали размествания и откъдето са подземните тласъци.

хипоциклои́да (*хипо-* и *циклоида*) Затворена крива, описана от точка на окръжност, която се търкаля без плъзгане по вътрешната страна на друга окръжност с по-голям радиус.

хипсоме́трия (гр. hýpsos „височина" и metréō „меря") Отдел от геодезията, който се занимава с измерването на височините на местности чрез хипсометър и тяхното нанасяне върху карти, планове и др.

хипсоме́тър (гр. hýpsos „височина" и métron „мярка") Уред за измерване на земни височини над морското равнище чрез измерване на температурата на кипенето на водата.

хипсотермоме́тър (гр. hýpsos „височина" и *термометър*) Уред за измерване на земни височини въз основа на температурата на кипенето на водата; хипсометър.

хира́гра (гр. chéir „ръка" и ágra „жертва", „плячка") *мед.* Болест вследствие на нарушаване на обмяната на веществата, която засяга ръцете; ср. подагра.

хирогра́ф (гр. chéir „ръка" и gráphō „пиша") 1. Ръкопис. 2. Саморъчен подпис.

хирогра́фен (гр. cheirographikós) Написан със собствена ръка, саморъчен.

хирома́нт (гр. chéir „ръка" и mántis „гадател") Който гадае по линиите на ръцете.

хирома́нтия (гр. cheiromantéia) Според схващанията на суеверните — предсказване на бъдещето, гадаене по формата и линиите на дланите на ръцете.

хироте́рий (гр. chéir „ръка" и thērion „животно") Животно от края на палеозойската и началото на мезозойската ера, от което има само отпечатъци, напомнящи следи от човешка ръка.

хиротони́свам (гр. cheirotonéō) *църк.* Ръкополагам (предимно епископ).

хирото́ния (гр. cheirotonía) *църк.* Ръ-

кополагане на духовно лице (предимно в епископски сан).

хирудин (от лат. hirūdo, hirudinis „пиявица") Органическо вещество, което пречи на съсирването на кръвта; отделя се от слюнчеви жлези на кръвосмучещи пиявици.

хирург (гр. chéir „ръка" и érgon „работа") Лекар-специалист по хирургия.

хирургически (гр. cheirourgikós) 1. Присъщ на хирургия, отнасящ се до хирургия. 2. Предназначен за правене на операции.

хирургия (гр. cheirourgía „операция") 1. Отдел от медицината, който изучава заболяванията, при които основен метод на лекуване е механическото вмешателство в болното място, и разработва методите и начините за това лечение. 2. Лечебно заведение или помещение, където се правят операции.

хисар, хисарлък (тур. hisar от ар.) Укрепление, крепост; ср. акропол.

хистамин (от гр. histós „тъкан") Органично вещество в животинския организъм с голяма физиологична активност; разширява кръвоносните съдове, усилва секрецията на стомашния сок, повишава тонуса на гладките мускули и др.; играе голяма роля при алергията (копривна треска, сенна хрема и др.). Използува се като лекарство и като диагностично средство.

хистереза, хистерезис (гр. hystéresis „закъсняване")Физическо явление, при което реакцията на едно тяло спрямо някои външни въздействия е различна в зависимост от това, дали тялото е било подлагано по-рано на същото въздействие или не.

хистерия, хистеричен = истерия, истеричен.

хистерология (гр. hýsteron „последно" и lógos „наука") = хистерон-протерон.

хистерон-протерон (гр. hýsteron-próteron) *литер.* Стилна фигура, при която станалото по-късно се казва по-рано.

хистогенеза, хистогенезис (гр. histós „тъкан" и génesis „произход") Процес на образуване на тъканите на организъм.

хистогенен (от гр. histós „тъкан" и génesis „произход") Който произхожда от тъкан, тъканен.

хистогенея (гр. histós „тъкан" и génos „род") Процес на образуване и развитие на тъкани в зародиш.

хистолиза (гр histós „тъкан" и lýsis „разтваряне") Разрушение на тъкани чрез особени клетки на организма (фагоцити) и ферменти.

хистолог (гр. histós „тъкан" и lógos „наука") Специалист по хистология.

хистология (гр. histós „тъкан" и lógos „наука") Наука за строежа, дейността и еволюцията на тъканите в животинските и растителните многоклетъчни организми и на човека.

хистопатология (гр. histós „тъкан" и *патология*) Наука за микроскопическите процеси в тъканите при заболявания.

хистотаксия (гр. histós „тъкан" и táxis „ред") Подреждане на растения според тъканите им.

хистрион (лат. histrio, ōnis) 1. В древния Рим и в средновековна Франция — актьор. 2. *прен.* Лицемер.

хитин (от гр. chitōn „дреха") Вещество, което образува твърдата външна покривка на членестоногите (раци, насекоми и др.).

хитон (гр. chitōn) Долна дреха, риза (у древните гърци).

хламида (гр. chlamýs, ýdos) Плащ, наметало; горна мъжка дреха у древните гърци.

хлестаковщина (от собс.) Нахално, лъжливо и лекомислено самохвалство (по името на главния герой от Гоголевата комедия „Ревизор").

хлор (гр. chlōrós „жълтозелен") Химически елемент, знак Cl, пореден номер 17, ат. тегло 35,453; задушлив газ със зеленикав цвят; има широко приложение в техниката, медицината и селското стопанство.

хлорал (от гр. chlōrós) Безцветна маслена течност с остър мирис; получава се, като се прекара хлор през спирт.

хлоралхидрат *(хлорал* и *хидрат)* Успокоително и приспивателно средство, което се получава, като се смеси хлорал с вода.

хлорамин *(хлор* и *амини)* Органическо съединение на хлора във вид на бял кристален прах, което обезвредява някои отровни вещества; водният му разтвор се използува за дезинфекция.

хлорат (от гр. chlōrós) Сол на хлорната киселина.

хлоратор (к. лат. chlorātor от гр.) Апарат за обеззаразяване, предимно на вода за пиене, чрез непрекъснато дозиране на хлор.

хлорацетофенон *(хлор, ацетон* и *фенон)* Силно сълзотворно и отровно вещество.

хлоретил *(хлор* и *етил)* Безцветна течност от винен спирт и солна киселина, която се изпарява много бързо; употребява се като обезболяващо средство за местна упойка.

хлорид (гр. chlōrós и éidos „вид") Сол на солната киселина, получавана при взаимодействието ѝ с основа или метал; натриев хлорид — готварска сол.

хлоринация, хлориране (к. лат. chlorinatio от гр.) **1.** Начин на пречистване на вода чрез хлор. **2.** Обработка на органически вещества с хлор или хлорни съединения, за да се получат органически хлористи съединения; използува се при производство на някои бои, лекарствени препарати и др. **3.** Добиване на злато чрез прекарване в руда на газообразен хлор, а полученият златен хлорид се разтваря във вода, където златото се утаява.

хлорирам (от гр.) **1.** Очиствам, пречиствам с хлор, напр. вода. **2.** Обработвам с хлор.

хлорит (гр. chlōrítēs) Слюдоподобен минерал със зеленикав цвят, който влиза в състава на някои скали.

хлороза (гр. chlōrōsis) **1.** *мед.* Болезнена бледност; добиване бледен цвят поради болест. **2.** *физиол.* Отсъствие на зелена окраска в листата и филизите на растение поради болест.

хлоропласт (гр. chlōrós „жълтозелен" и plástēs „образуващ") Особено малко тяло в протоплазмата на клетката, което съдържа зелено багрилно вещество (хлорофил).

хлорофил (гр. chlōrós „жълтозелен" и phýllon „лист") Зелено багрилно вещество в листата и други органи на растенията, което обуславя възможността за приемането на въглеродния двуокис от въздуха; превръща светлинната енергия в химична, благодарение на което става фотосинтезата в растенията.

хлороформ (фр. chloroforme от гр.-лат.) Безцветна лесно изпаряваща се течност със сладникав вкус, която съдържа хлор и се употребява като упойка при операция.

хлорпикрин *(хлор* и гр. pikrós „горчив") Безцветна или жълта масловидна течност с остра миризма, която действува раздразнително на лигавиците; употребява се като отровно вещество срещу вредители в селското стопанство и като боен газ.

хлорхидрин *(хлор* и *хидрин)* Спирт с хлор, хлориран спирт; употребява се при производство на взривни вещества и като разтворител на смоли, лакове и др.

хлорциан *(хлор* и *циан)* Газ или течност с остър мирис, сълзотворен и отровен.

хобелмашина (нем. Hobelmaschine „машина за рендосване") Металорежеща машина за обработване плоскостите на дълги и средно дълги тела.

хоби (англ. hobby „любимо занимание") Пристрастяване към нещо, любимо занимание с нещо за удоволствие, напр. събиране на марки, на значки и др. предмети.

ховарда, оварда (тур. hovarda) Щедър, разпуснат.

ходегетика (гр. hodēgētikē „пътеводно изкуство") Дял от педагогиката, който се занимава с начините за най-леко учене.

ходжа (тур. hoca) Мохамедански свещеник.

ходограф (гр. hodós „път" и gráphō

„пиша") Уред за автоматично записване на изминат път.

ходомéтър (гр. hodós „път" и métron „мярка") Уред за измерване на изминат път.

хóкей (англ. hockey) Спортна игра, при която играчите удрят топка (или при хокей на лед — шайба) със специални стикове; различават се хокей на трева и хокей на лед.

хокейст (от англ.) Спортист, който играе хокей.

хол (англ. hall) *арх.* **1.** Голямо средищно помещение в сграда; салон; читалня. **2.** Вестибюл.

холд (унг. hold) Мярка за повърхност в Унгария, равна на 0,4316 хектара или при кадастър = 0,5755 хектара.

хóлдинг (англ. holding „хващане") *сп.* Нарушаване правилата при бокс, когато боксьор хваща ръцете или тялото на противника си.

холелитиáза (гр. cholḗ „жлъчка" и líthos „камък") *мед.* Заболяване, при което в жлъчния мехур и жлъчните пътища се образуват камъни.

холéндер (нем. Holländer) **1.** Машина в книжната промишленост за разбиване на книжната маса на дребни части за получаване от нея на хартия. **2.** Машина за олющване на зърна (ечемичени, овесени и т. н.).

холéра (лат. cholera от гр. cholḗ „жлъчка") **1.** *мед.* Остра заразна болест, придружена с чести повръщания, силно разстройство, ниска температура. **2.** *прен.* Зъл, лош човек, който носи само нещастия.

холерѝк (лат. cholericus от гр.) Човек, който лесно се поддава на гняв и други чувства; темпераментен, енергичен, гневлив човек.

холерѝна (лат. cholerina (от гр.) *мед.* Стомашно-чревно заболяване, по-леко от холера.

холерѝчен (лат. cholericus от гр.) Гневлив, избухлив, раздразнителен.

холестерѝн (гр. cholḗ „жлъчка" и *стерин*) Органическо съединение, вещество от групата на стерините, което се намира в животинските тъкани.

холецистѝт (гр. cholḗ „жлъчка" и kýstis „мехур" през лат.) Възпаление на жлъчния мехур.

холѝзъм (англ. holism от гр. holós „цял") Английско реакционно и мистическо съвременно учение, което разглежда природата като духовно единство (цялост) от нематериални същности; неговият принцип за подчиняване на частите на цялото се използува за оправдаване на колониалната политика на капиталистическите държави и за смазване на класовата борба на трудещите се.

холográфен (гр. holós „цял" и gráphō „пиша") Изцяло написан със собствена ръка; напълно саморъчен.

холográфия (гр. holós „цял" и gráphō „пиша") Открит през 1947 г. начин на фотографиране с апарат без обектив.

холоедрѝчен (гр. holós „цял" и hédra „плоскост") Напълно симетричен.

холофáн (гр. holós „цял" и phanós „ясен") Капак или покривка от прозрачно стъкло, която пречупва, разсейва или отразява светлината.

холофрастѝчен (гр. holós „цял" и phrásis „израз") *езиков.* Който изразява с една дума цяла мисъл.

холоцéн (гр. holós „цял" и kainós „нов" през лат.) Третата, съвременната геологична епоха от четвъртичния период, която се дели на новокаменен, бронзов и железен век.

хóлцфрай (нем. holzfrei „без дървесина") Качествена печатарска хартия.

хомеопáт (гр. homóios „еднакъв" и páthos „страдание") Лекар, който прилага хомеопатията като лечебно средство.

хомеопатѝчен (гр. homóios „еднакъв" и páthos „страдание") **1.** Който се отнася до хомеопатията. **2.** *прен.* Малък, незначителен, в малко количество.

хомеопáтия (гр. homóios „еднакъв" и páthos „страдание") **1.** Учение за лекуване на болести с малки дози от вещества, които в здравия човек при приемане на големи дози предизвикват същите заболявания. **2.** Ле-

куване чрез прилагане на това учение.

хомилия (гр. homilía) *църк.* Проповед.

хомо- (гр. homós „цял", „равен", „еднакъв") Като първа съставка на сложни думи означава равенство, сходство, еднородност или единство.

хомогенен (гр. homogenés) Който притежава еднакви качества, който има напълно еднакъв произход; еднороден, еднакъв; ср. хетерогенен.

хомогенизатор (*хомо-* и гр. génos „род") 1. Уеднаквител. 2. Машина за разбиване на мазнините в млякото преди стерилизацията. 3. Техническа машина за разбиване по физически начин на вещества във вода за получаване на еднородност.

хомологичен, хомологически, хомоложен (*хомо-* и гр. lógos „дума") Който има еднакво отношение към нещо, който има еднакво значение; равностоен, съответен; хомологични органи — органи, еднакви по произход, но с различни функции (ръце и криле); хомоложен ред — редица от органични съединения, които имат близки свойства, еднакъв качествен състав и една и съща функционална група.

хомология (от гр.) 1. Сходство, еднаквост по произход на органи в живи същества (ръце и криле). 2. Еднаквост.

хомопластика (*хомо-* и *пластика*) Присаждане на тъкан или орган между еднакви индивиди.

хомосейст (*хомо-* и гр. seistós „разтърсен") Линия, която съединява на карта точките, обхванати едновременно от земетресение.

хомосексуален (*хомо-* и лат. sexuālis „полов") Еднаквополов, т. е. с полови наклонности към лице от същия пол.

хомосексуализъм (*хомо-* и лат. sexus „пол") Противоестествено полово влечение към лица от същия пол.

хомосексуалист (*хомо-* и лат. sexuālis „полов") Който страда от хомосексуализъм.

хомосексуалност (от гр.-лат.) Противоестествено полово задоволяване между лица от един и същ пол.

хомосфера (*хомо-* и *сфера*) Атмосферният пласт до 100 км над Земята.

хомотипия (*хомо-* и гр. týpos „отпечатък") *биол.* Сходство между симетрични органи (ръце, крака, очи и др.).

хомофония (гр. homophōnía „съзвучие") 1. Пеене на един глас; еднозвучност. 2. Вид многогласие, при което един от гласовете изпълнява мелодията, а останалите го съпровождат.

хомохронен (*хомо-* и гр. chrónos „време") Съвпадащ по време, едновременен.

хомоцентричен (*хомо-* и *център*) С един център, който е в един център.

хомункул(ус) (лат. homunculus „човече") 1. Изкуствен човек, който алхимиците искали да получат по лабораторен начин. 2. *прен.* Жалък човек.

хонвед (унг. honved „войник") 1. *ист.* Унгарска революционна армия през 1848–1849 г. 2. Сухопътната унгарска войска. 3. Част от бившата австро-унгарска войска, подчинена направо на унгарското военно министерство.

хондрила (гр. chondrílē) *бот.* Растение от семейството на сложноцветните, което съдържа каучук.

хондриозома (гр. chóndros „зрънце" и sôma „тяло") *биол.* Елемент във всяка растителна и животинска клетка във вид на дребно зрънце; представлява сложно съединение на белтъците и мазнините; служи като център на дихателните процеси в клетката; нарича се още митохондрия.

хондриома (гр. chondriōma) Куп от хондриозоми.

хондрит (гр. chondrítis) *мед.* Възпаление на хрущял.

хондрология (гр. chóndros „хрущял"

и lógos „наука") Дял от анатомията, който се занимава с хрущялите.

хондрóма (гр. chóndrōma) *мед.* Доброкачествен тумор от хрущялна тъкан.

конингмашúна (англ. hone „точило", „брус" и *машина*) Металорежеща машина за заглаждане (шлифоване) със специални твърди камъни на външни и вътрешни цилиндрични повърхности.

хонорáр (лат. honorarius „почетен") Възнаграждение за труд на лице със свободна професия (лекар, адвокат, писател и т. н.); парично възнаграждение за авторство, за преводачески труд, за изнесена лекция и подобни.

хонорúрам, хонорýвам (от лат.) Определям или плащам възнаграждение за извършен такъв труд.

хонорýван (от лат.) Който получава възнаграждение на лекция; нещатен.

хóпер (англ. hopper) Саморазтоварващ се вагон за сипливи вещества (въглища, храни и др.); има наклонени челни стени и разтварящо се дъно.

хоперфúдер (англ. hopper feeder) *техн.* Уред, който подава влакното при предачна машина.

хоплúт (гр. hoplítēs) *ист.* Тежковъоръжен войник в древна Гърция.

хор (гр. chorós) 1. Група (12 или 15, в комедията — 24) артисти в древногръцката драма, които изпълняват обща роля (говорят, пеят или играят винаги заедно). 2. Група певци, които пеят заедно. 3. Многогласна вокална музикална пиеса. 4. *арх.* Източната част на католически храм, където се намират по време на богослужение свещенослужителите и хорът.

хорáл (к. лат. chorālis от гр.) 1. Едногласно църковно пеене у католиците, обикновено на латински език. 2. Многогласно църковно пеене у протестантите. 3. Музикално произведение за такова пеене.

хорáриум (лат. horarium) Разпределяне броя на часовете за някаква дейност.

хóрда (гр. chordḗ „струна") 1. Струна, жица. 2. *мат.* Правата линия, която съединява две точки от крива линия (напр. от окръжност) или от повърхнина. 3. *анат.* Плътна еластична вътрешна ос, която минава гръбно по дължината на тялото при животните от типа хордови.

хордомéтър (гр. chordḗ „струна" и métron „мярка") Инструмент за измерване дебелината на струните.

хорéй (гр. choréios) *литер.* Стихотворна двусрична стъпка с ударение на първата сричка, нарича се още трохей (—◡). В античното гръцко и латинско стихосложение се състои от дълга и кратка сричка.

хореогрáф (гр. chorós „танц" и gráphō „пиша") 1. Специалист по хореография. 2. Балетмайстор.

хореогрáфия (гр. chorós „танц" и gráphō „пиша") 1. Танцувално изкуство. 2. Изкуство да се пише музика за танци и хора. 3. Изкуство да се поставят на сцена танци и хора (първоначално фигурите са рисувани); ср. балет. 4. Начин на записване на танцовите движения със специална система от знаци.

хореолóгия (гр. chorós · „танц" и lógos „наука") Учение за танците.

хорéя (гр. horéia „игра", „танц", „скачане") *мед.* Нервно заболяване, предимно на деца до 15 години и бременни, което се придружава с неволни несъгласувани движения на лицето и крайниците, отпадналост, промени в психиката и др.

хоризóнт (гр. horízōn „разграничаващ") 1. Въображаема линия, в която за погледа на човека небесната сфера докосва земната повърхност (видим хоризонт). 2. Големият кръг от небесната сфера, чиято равнина е перпендикулярна към отвесната линия (истински хоризонт) 3. *геол.* Хоризонтална равнина, която пресича находище на полезно изкопаемо на някаква дълбочина. 4. Небосклон, видимото небе, видимото пространство около един наблюдател; кръгозор.

5. *прен.* Кръг, обсег на познания или идеи, които има един човек. 6. *прен.* Възможност, изгледи, перспектива.

хоризонтáл (лат. horizontālis от гр.) 1. Права линия, успоредна на линията на хоризонта; водоравна линия. 2. Крива линия върху карта, която съединява точки с еднаква височина над морското равнище; изохипсос. 3. Крива линия, която съединява на карта еднакви дълбочини; ср. изобати.

хоризонтáлен (лат. horizontālis от гр.) Разположен успоредно на линията на хоризонта; водоравен.

хориáмб (гр. choréios и iambos) *литер.* Четирисрична стихотворна стъпка от хорей и ямб(—◡◡—).

хормóн (гр. hormôn „движещ") Физиологично активно вещество, което се изработва от жлези с вътрешна секреция и се отделя в кръвта; участвува в регулацията на физиологичните функции на човешкия и животинския организъм.

хорн (нем. Horn „рог") 1. Меден духов музикален инструмент. 2. Сигнален рог.

хорнúст (нем. Hornist) 1. Изпълнител на хорн. 2. Лице, което дава сигнал с рог; сигналист.

хорогрáф (гр. chōra „страна" и gráphō „пиша") Който описва земя, страна, област.

хорогрáфия (гр. chōra „страна" и gráphō пиша") Описание на земя, страна, област.

хороидéя (гр. horô „виждам" и éidos „вид") *анат.* Тънка ципа в очната ябълка.

хоролóгия (гр. chōrā „страна" и lógos „наука") Наука за разпределението на организмите върху земната повърхност.

хоросáн (тур. horasan) Размесени вода, вар и пясък; използува се за мазилка и при зидария.

хороскóп (гр. hōrā „време" и skopós „наблюдател") 1. Астрологическо „предсказване" съдбата на човека в зависимост от разположението на звездите в часа на неговото раждане или предсказване на развитие и изход на събитие въз основа на разположението на звездите по времето, когато то става. 2. Схематичната карта на небето, по която става това „предсказване". 3. *астр.* Уред за гледане разположението на небесни тела в определен час. 4. „Предсказвач" по разположението на небесните тела.

хорст (нем. Horst) Височина или планина, която се образува след потъване на местност.

хортéнзия (лат. hortensia) *бот.* Градинско и стайно цвете, по произход от Китай и Япония, което има кръгли листа и топчести бели, розови или ясносини цветове.

хортикултýра (лат. hortus „градина" и cultūra „обработване") Градинарство.

хортолóг (лат. hortus „градина" и гр. lógos „наука") Градинар.

хортолóгия (лат. hortus „градина" и гр. lógos „наука") Наука за градинските растения и тяхното отглеждане; градинарство.

хорýнжий (полс. chorąży) 1. Знаменосец в казашките войски (в миналото). 2. Първият офицерски чин в дореволюционните казашки войски.

хоспитáл (лат. hospitāle „странноприемница") 1. Болница, военна болница. 2. Сиропиталище.

хоспиталиéр (фр. hospitalier) Член на орден на войнствуващия католицизъм, чийто устав предвижда подпомагане на болни и бездомни; ср. йоанит.

хоспитализáция (от лат.) Настаняване на болен в лечебно заведение за системно лекуване.

хоспитáнт (лат. hospitans, antis) Който посещава лекции, за да се учи да преподава или да допълни знанията си.

хоспитúрам (от лат. hospito) Посещавам лекция, за да се уча да преподавам или да усъвършенствувам знанията си.

хоспúций (лат. hospitium) *ист.* Подслон, убежище.

хóстия (лат. hostia „жертва") *църк.* Прясна пшеничена питка, която се раздава от католици и протестанти като причастие.

хóта (исп. jota) 1. Испански народен танц, който се играе от двама души. 2. Музика за такъв танц. 3. Испанска песен, най-често за серенади, със или без съпровод на инструмент или пръстови кастанети.

хотéл (фр. hôtel от лат. hospitāle „страноприемница") Сграда с обзаведени стаи за временно живеене и с битово обслужване на посетителите.

хотелиéр (фр.hôtelier) Съдържател на хотел, управител на хотел.

хóфмайстор (нем. Hofmeister) Придворен домакин.

хóфмаклер (нем. Hofmakler) Главен маклер, който контролира останалите маклери.

хóфмаршал (нем. Hofmarschall) Висш дворцов чиновник, който урежда приемите, грижи се за почетните титли, за снабдяването и пр.

хошáв = ошав.

хош гелдúн (тур. hoş geldin) Добре дошъл.

хрéма (гр. rhēuma „течение") *мед.* Възпаление на слизестата обвивка в носа, придружено с обилно отделяне на слуз.

хризантéма (гр. chrysós „злато" и anthēmion „цветче") Есенно градинско цвете с разнобагрени цветове.

хризоберúл (гр. chrysós „злато" и *берил)* Скъпоценен камък с жълтозелен или маслинен цвят; негова разновидност е александритът.

хризográф (гр. chrysós „злато" и gráphō „пиша") Опитен да пише или рисува със злато.

хризográфия (гр. chrysós „злато" и gráphō „пиша") Изкуство да се пише или рисува със злато.

хризокóла (гр. chrysós „злато" и kólla „клей") Минерал със зелен или син цвят, образуван от разлагане на различни медни руди; служи за добиване на мед.

хризолúт (гр. chrysós „злато" и lithos „камък") Полускъпоценен камък, разновидност на оливина; прозрачен, със зеленикав цвят в жълтеникава отсенка.

хризопáл (гр. chrysós „злато" и *опал)* Зелен опал.

хризопрáз (гр. chrysóprasos) Полускъпоценен камък с ябълчено зелен цвят; разновидност на халцедона.

хризостóм (гр. chrysós „злато" и stóma „уста") Златоуст, сладкодумен.

хризотúл (гр. chrysós „злато" и tilos „влакно") Влакнест минерал, разновидност на азбеста; много ценен продукт от стопанско гледище.

хрúма (гр. chrima) *църк.* Миро за помазване.

хрúсим (гр. chrēsimos „полезен") Благовъзпитан, скромен, смирен.

хрисовýл (гр. chrysós „злато" и boúlla „печат" от лат. bulla) *ист.* Важен царски документ (дарителна грамота, договор и др.), скрепен с шнур или лента със златен печат, който носи образа на владетеля; царска грамота.

христолóгия (гр. christós „помазан" и lógos „наука") Богословско учение за Исус Христос като спасител.

христомáтия (гр. chrestós „полезен" и manthánō „уча") Учебно пособие, което представлява сборник от избрани статии, произведения или откъси от произведения.

хром (от гр. chrôma „цвят") 1. Химически елемент; знак Cr, пореден номер 24, ат. тегло 51,996; твърд светлосив метал с много широко приложение в техниката. 2. Жълта боя, приготвена от хромови съединения.

хроматúзъм (гр. chrōmatismós) 1. *физ.* Свойство на светлинен лъч да се разлага на лъчи с различни цветове. 2. *муз.* Повишаване или понижаване с полутон на степените на гамата, отбелязана със знаците диез, бемол и бекар.

хромáтика (гр. chrōmatikḗ) Учение за боите.

хроматúн (от гр. chrôma „цвят") Белтъчно вещество на ядрото на животинската и растителната клетка, което се оцветява добре.

хроматúчен, хроматúчески (гр. chrōmatikós) 1. Цветен, багров, оцветен. 2. *муз.* Който означава повишение

или понижение с половин тон. **3.** Снабден с приспособление за получаване на полутонове (за инструмент). **4.** Който се състои от последователно редуване на полутонове.

хроматогра́фия (гр. chrôma „цвят“ и gráphō „пиша“) Модерен метод на химически анализ за отделяне и определяне на различните оцветителни вещества.

хроматоли́за (гр. chrôma, atos „цвят“ и lýsis „разлагане“) *физиол.* Разтваряне на хроматина в клетъчния сок.

хроматоско́п (гр. chrôma, atos „цвят и skopéō „гледам“) Уред за гледане на разноцветни съчетания — вид калейдоскоп.

хроматофо́р (гр. chrôma, atos „цвят“ и phérō „нося“) **1.** *биол.* Пигментна клетка с различно оформени пигментни зрънца, от разположението на които се мени и цветът на кожата. **2.** *бот.* Клетъчни телца, които съдържат хлорофил и други пигменти.

хро́мел (гр. cheip „ръка“ и mýlos „мелница“) Ръчна мелница от два камъка с диаметър до 30 см; единият е подставка, а другият се върти върху него с дървена дръжка.

хроми́рам (от гр.) Покривам повърхност на метални изделия с тънък пласт хром, за да станат здрави и да не ръждясват.

хроми́т (от гр.) **1.** Руда, която съдържа хром и желязо. **2.** Огнеупорен материал, добиван от хромова желязна руда.

хромни́кел *(хром* и *никел)* Сплав, която съдържа до 80% никел и 20% хром, с голямо електросъпротивление и устойчивост на високи температури; употребява се при електронагреватели за котлони, печки и др.

хромо- (гр. chrôma „цвят“) Като първа съставка на сложни думи показва отношение към ц в я т.

хромоалбуми́н (от гр.) Смес от албумин и соли на хромовата киселина; употребява се в цинкографията и офсетната техника като светлочувствителен пласт за копиране на образи върху метални повърхнини.

хро́мов (от гр.) **1.** Който съдържа хром, съединен с хром. **2.** Произведен с помощта на хром; х р о м о в а х а р т и я — много гладка и фина хартия за отпечатване на цветни репродукции.

хромоге́н *(хромо-* и гр. génos „род“) Безцветно вещество, което се съдържа в растителните и животинските клетки и притежава свойство да се оцветява при окисляване; служи като изходно вещество при получаване на багрила.

хромоге́нен (от гр.) Който предизвиква оцветяване или дава багрилно вещество.

хромогравю́ра *(хромо-* и *гравюра)* Многоцветен отпечатък, направен чрез литография.

хромозо́м *(хромо-* и гр. sôma „тяло“) Основен елемент на клетъчното ядро; носител на наследствеността.

хромолитогра́фия *(хромо-* и *литография)* **1.** Цветна литография, при която различните цветове се получават чрез нов камък. **2.** Отпечатък, направен по такъв начин. **3.** Заведение, което печата по такъв начин.

хромопла́ст *(хромо-* и гр. plastós „образуван“) Малко телце в протоплазмата на растителна клетка, което е обагрено жълто или червено.

хромосфе́ра *(хромо-* и гр. spháira „кълбо“) Един от пластовете на слънчевата атмосфера, която се наблюдава при затъмнение като червена ивица около Слънцето.

хромотера́пия *(хромо-* и *терапия)* *мед.* Лекуване на определени болести с изкуствена цветна светлина.

хромоти́пия *(хромо-* и гр. týpos „отпечатък“) **1.** Начин за многоцветно печатане. **2.** Отпечатък, получен по такъв начин.

хромофо́р *(хромо-* и гр. phérō „нося“) Група от атоми на въглерод, кислород и азот, която придава на органичните съединения, в които се намира, характерен цвят и ги прави хромогенни.

хромофотогра́фия *(хромо-* и *фотография)* **1.** Начин за получаване на цветни снимки. **2.** Цветна снимка.

хромофототипия *(хромо-* и *фототипия)* Цветен печат, печатане с различни цветове.

хромоцинкография = цинкогр фия.

хроник (гр. chronikós) Лице, което страда от хроническа болест.

хроника (гр. chroniká „летописи") **1.** Историческо съчинение, в което авторът описва в последователен ред миналите или съвременни на него събития. **2.** Литературно произведение, което съдържа историята на политически, обществени, семейни и други събития; летопис. **3.** Отдел във вестник със сведения от местния текущ живот; вести. **4.** Документален филм, който предава текущия обществен живот.

хроникирам (от гр.) Отбелязвам в хрониката на вестник; съобщавам.

хроникьор (фр. chroniqueur от гр.) Журналист, който доставя вести и сведения за отдела „хроника".

хронист (нем. Chronist от гр.) Летописец.

хроничен, хронически (гр. chronikós) Който продължава дълго време; дълготраен, продължителен.

хроно- (гр. chrónos „време") Като първа съставка на сложни думи указва отношение към в р е м е т о.

хронограма *(хроно-* и гр. grámma) **1.** *литер.* Латински стихове, началните букви на които дават годината на събитие. **2.** Лента, върху която хронограф (2) записва сведения.

хронограф *(хроно-* и гр. gráphō „пиша") **1.** Стар писмен паметник, който съдържа преглед за всеобщата история въз основа на библейските сказания и византийските историографи. **2.** Самопишещ апарат за отбелязване и измерване на кратковременни явления (полет на снаряд и др.). **3.** Летописец. **4.** Часовник със секундомерна стрелка, която се пуща в ход в началото на измервана междина от време и спира в нейния край.

хронография (гр. chronographía) Летопис.

хронолог (гр. chronológos) Специалист по хронология.

хронологичен, хронологически (гр. chronologikós) **1.** Който съобщава събития по времето или по реда на тяхното ставане. **2.** Който се отнася до хронологията; летописен.

хронология *(хроно-* и гр. lógos „наука") **1.** Изброяване на събития в тяхната последователност по време. **2.** Спомагателна историческа дисциплина, която установява датите на събитията и времето на историческите документи.

хронометраж *(хроно-* и фр. métrage) Метод за изучаване на разходите на оперативното време чрез наблюдение и измерване на циклично повтарящи се елементи на дадена операция, за да се получат данни за изработване на нормативи за основното и спомагателното време.

хронометражист *(хроно-* и фр. métrage) Нормировчик на времето за един трудов процес.

хронометър *(хроно-* и гр. métron „мярка") **1.** Много точен преносим часовник с балансов регулатор и уредба за отстраняване на температурните влияния; служи за астрономични, геодезични и др. измервания. **2.** Специален астрономически часовник с махало и приспособления за запазване на постоянен ход. **3.** Много точен часовник.

хроноскоп *(хроно-* и гр. skopéō „гледам") Специален електрически часовник за измерване на твърде кратки промеждутъци от време (до една хилядна от секундата).

хугенот (фр. huguenot) Привърженик на протестантизма във Франция през XVI — XVIII в.

хулиган (англ. hooligan от собс.) Лице, което умишлено и грубо нарушава обществения ред и правилата на социалистическото общежитие и изразява явно неуважение към обществото (по името на ирландска фамилия, известна със своето нередно поведение).

хума (лат. humus „земя") Белезникава глина, употребявана вместо сапун, за измазване и боядисване на стени и др.

хума́нен (лат. humānus) Отзивчив към човека; човечен, човеколюбив.

хуманизъм (к. лат. humanismus) 1. Прогресивно движение от епохата на Възраждането (XIV — XVI в.), което издига в култ литературните и художествените произведения на старите гърци и римляни като образци на човечност, бори се за свободата на човешката личност, за централна и силна власт, срещу феодалната раздробеност, за точни знания, срещу схоластиката — за освобождаване на човешката личност и мисъл от оковите на феодализма и католицизма. 2. Система от възгледи, които изразяват уважение и защита на достойнството на човека; грижа за хармоничното развитие на човешката личност и борба за човечност. 3. Човечност, човеколюбие.

хуманист (фр. humaniste от лат. homo „човек") 1. Представител или привърженик на хуманизма. 2. Просветен, свободолюбив и свободомислещ деятел.

хуманита́рен (от лат. humānus „човешки", фр. humanitaire) Който се отнася до благополучието на човека и човечеството; човечен, човеколюбив; х у м а н и т а р н и н а у к и — обществените науки, които изучават човешката дейност и култура (история, филология, философия и др.).

хуманитаризъм (от лат.) Стремеж да се насажда дух на човечност, стремеж към човеколюбие.

хума́т (от лат. humus „земя") Органическо съединение в естествения тор.

хумити (от лат. humus „земя") Въглища, които са образувани от висши растения (торф, кафяви въглища, антрацит).

хумифика́ция (лат. humus „земя" и facio „правя") Разлагане на растителни вещества под влияние на микроорганизми и образуване на продукти с тъмен цвят (торф, лигнит и др.).

ху́мор (лат. humor „влага") 1. Весела и безобидна закачка, духовит смях и веселие. 2. Произведение, в което се осмиват незлобиво човешки пороци, недостатъци и грешки. 3. Способност да се схващат в живота и да се възпроизвеждат в изкуството комични черти, страни и явления.

хумора́лен (от лат. humor „влага") *физиол.* Който се отнася или е свързан със соковете на организма (кръвта и лимфата).

хуморе́ска (от лат. humor „влага") Лек, смешен и безобиден разказ, често със сатиричен характер.

хуморист (фр. humoriste от лат.) 1. Автор на леки, весели и безобидно смешни разкази, на хумористи, на хумор. 2. Лице, което умее да разказва весели случки и да разсмива.

хумористика (фр. humoristique „хумористичен" от лат.) Сборът от смешни и весели произведения на един писател, на един народ или на една епоха.

хумористи́чен (фр. humoristique от лат.) Весел, шеговит, безобидно смешен.

ху́мус (лат. humus „почва", „земя") Органическо вещество, което се образува при разлагане на растителни и животински остатъци, главна съставна част на естествения тор.

ху́нта (исп. junta) 1. Всяка обществено-политическа организация в Испания и Латинска Америка. 2. Група от заговорници, които по насилствен начин заграбват властта и въвеждат режим на насилие и терор.

хура́л (монг.) В Монголия — наименование на върховните и местните органи на властта; в ъ р х о в е н х у р а л — висшият орган на държавната власт в Монголската народна република.

хурие́т (тур. hürriyet) Свобода.

ху́рия = гурия.

хуса́р (унг. huszar) 1. В миналото — конник с пика. 2. Войник от леката кавалерия в някои армии.

хусит (от собс.) Последовател на учението на Ян Хус (1369 — 1415 г.), чешки религиозен реформатор, който

се е борил срещу тиранията на римската църква.

хýтор¹ (унг. hatar) Обособен участък земя с жилищна постройка, малък чифлик.

хýтор² (рус.) Селю у казаците.

хýфа (нем. Hufe) 1. *ист.* Селскостопанско владение в Германия през средните векове. 2. Германска мярка за земя, равна на 30 акра.

хюкюмáт (тур. hükümet) Правителство.

Ц

ца́дик (евр.) Духовен наставник у евреите.

ца́йтлупа (нем. Zeitlupe) **1.** Специален киноснимачен апарат, който прави голям брой снимки в секунда. **2.** Киноснимка, направена с такъв апарат (направена със скорост, по-голяма от стандартната). При нейното прожектиране с нормална скорост могат да се проследят бързо протичащи процеси.

ца́йтнот (нем. Zeitnot) *сп.* Недостиг на време (неспазване на определеното време при игра на шах).

ца́лкелнер (нем. Zahlkellner) Келнер, комуто се плаща консумацията.

ца́понлак (нем. Zaponlack) Прозрачен разтвор на целулозен нитрат и пластификатори — смоли в смес с ацетон и амилацетат или спирт, с който се покриват метални изделия и ценни документи за предпазване от атмосферни влияния.

ца́пфа (нем. Zapfen) **1.** Всеки един от двата издатъка на артилерийско оръдие, които лягат в особени гнезда на лафета; винт за вдигане на артилерийско оръдие. **2.** Изгладената част на вал или ос, която стои в подставката и се върти в нея. **3.** Втулка, чеп.

ца́рга (нем. Zarge) **1.** Напречно дърво, което съединява крака на стол, маса и пр. или рамка от отвесни и напречни дъски за маса, стол и др. **2.** Рамка или черчеве за прозорец. **3.** Цилиндричната част на сито, решето, барабан, шиник и др.; околище. **4.** Ламариненият цилиндър във вид на пръстен като част на комин, котел и подобни.

цвинглиа́нство (от собс.) Течение от черковната реформация в Швейцария през XVI в. (по името на основателя Цвингли (1484 — 1531 г.). Отрича индулгенциите, църковния култ, поклонението на мощите и цялата йерархия в църквата; тълкува твърде свободно тайнствата и признава за извор на християнското учение само Новия завет.

цеде́нт (лат. cedens, entis „отстъпващ“) *банк.* Заемодавец, който отстъпва другиму свое вземане.

цеди́рам (лат. cedo „отстъпвам“ през нем.) Преотстъпвам вземане, цесирам.

цедра (ит. cedro) Изсушени кори или прах от изсушени кори на лимон или портокал, които се употребяват като подправка.

цедра́т (ит. cedrato) **1.** Цитрусово дърво, което дава големи плодове. **2.** Плод от това дърво, който има много дебела кора.

Це́зар (лат. Caesar) **1.** Прочутият римски пълководец и писател Гай Юлий Цезар (100—44 г.); собствено име. **2.** Император; ср. кесар.

цезари́зъм (от собс.) Държавно управление със самовластен ненаследствен монарх; неограничено властвуване на държавен монарх.

це́зарова опера́ция, це́зарово сечение (от лат. caedo „режа“, „сека“) Разрязване на матката, за да се извади плодът при тежко раждане.

цезаропапи́зъм (лат. Caesar и papa) Стремеж да се вземе светската и църковната власт от едно лице (монарх или папа).

це́зий (лат. caesius „светлосин“) Химически елемент, знак Cs, пореден номер 55, ат. тегло 132,905; мек, сребристобял метал.

цезу́ра (лат. caesūra „разсичане“) **1.** *лит.* Почивка, спиране при четене на стих (обикновено по средата на дълъг стих, откъдето името „разсичане“). **2.** *муз.* Разчленяване на музикалната реч, което разграничава частите или отделните съставки на

едно музикално произведение и спомага за изразително изпълнение и ясно възприемане на музиката.

це́ла (лат. cella „килия") Вътрешната част на античен храм, където е статуята на божеството.

це́лволе (*цел*улоза и нем. Wolle „вълна") Изкуствена вълна, изработена от целулоза или вискоза.

целести́н (лат. caelestis „небесен") Минерал със синкав или бял цвят; употребява се за приготвяне на цветен бенгалски огън и в захарното производство.

целиба́т (лат. caelibātus) Безбрачие, особено за католическото духовенство.

целибате́р (фр. célibataire от лат.) **1.** Който не се жени, неженен. 2. *прен.* Свещеник, католически духовник.

цели́коли (лат. caelicolae) Небесни богове, обожествени герои, небесни жители според римската митология.

цели́т (от лат. cellula „клетка") Препарат от целулоза, който мъчно се възпламенява и затова се употребява за приготвяне на киноленти.

целобио́за (*целулоза* и гр. bíos „живот") Продукт, който се получава при хидролиза на целулоза.

целоиди́н (от лат. cellula „клетка") Чиста нитроцелулоза, получена от колодий; употребява се за производство на филми.

цело́н (лат. cella) Пластифицирана ацетилцелулоза; пластмаса, известна и под името незапалим целулоид, която се използува за направа на автомобилни многопластови нетрошливи стъкла, киноленти, специални лакове и др.

целоста́т (лат. caelum „небе" и гр. statós „поставен") Точен уред за отразяване лъчите на Слънцето или на друго небесно тяло в определено направление.

целоте́кс (от лат.) Изкуствена кожа.

целофа́н (*цел*улоза и гр. phanós „светъл") Тънък и прозрачен различно оцветен лист от вискоза; употребява се за опаковка на хранителни и лекарствени продукти, в полиграфията и др.

це́лула (лат. cellula) *анат.* Клетка.

целула́рен (лат. cellulāris) Клетъчен.

целуло́за (от лат. cellula „клетка") **1.** Вещество, което е главната съставна част на обвивката на растителна клетка. **2.** Вещество, получавано чрез химическо обработване на дървесина и някои стъбла на растения; бяло вещество, без вкус и без мирис, с твърде широко приложение: за изготвяне на хартия, изкуствена коприна, платове, бездимен барут, пергамент, пироксилин, целулоид, бакелит и т. н.

целуло́зен (от лат.) **1.** Направен от целулоза, свойствен на целулоза. **2.** Който произвежда целулоза.

целуло́йд (*целу*лоза и гр. éidos „вид") Твърдо и еластично роговидно леснозапалимо вещество, получавано от нитроцелулоза; жилав, як и податлив на пресуване; може да се оцветява лесно; служи за приготвяне на киноленти, играчки, гребени, изкуствени цветя и др.

целуло́йден (от лат.-гр.) **1.** Който е направен от целулоид. **2.** Който е за целулоид.

ценз (лат. census „оценка") **1.** В древния Рим — периодична оценка на имотното състояние на населението за разделянето му на класи, за плащане на данъци и за ползуване на права. **2.** Изискване, условие за добиване на известно право, длъжност, звание. **3.** *прен.* Образование или прослужено време.

цензита́рий (от лат.) Средновековен селянин, който плаща данък.

цензо́ (фр. cinsaut) Вид тъмносиньо ранозрейно грозде с дебела ципа.

це́нзор (лат. censor) **1.** В древния Рим — длъжностно лице, което ръководи оценката на имотното състояние на гражданите, грижи се за събиране на данъците и бди за нравствеността. **2.** Лице, което е натоварено да цензурира статии, книги, филми. **3.** Лице, което преглежда писмата през време на цензура.

це́нзура (лат. censūra) **1.** В древния Рим — длъжност и звание на цензор. **2.** Учреждение в буржоазните

страни, което надзирава печата, кореспонденцията, съдържанието и постановките на театралните пиеси, филмите, радиопредаванията, телевизията и пр., за да не се разпространяват сред населението идеи и сведения, които според властвуващата класа противоречат на интересите ѝ. 3. Самото преглеждане на тези произведения. 4. Преглеждане на частната кореспонденция през време на война.

це́нзурен (от лат.) 1. Който се отнася до цензура, свойствен или принадлежащ на цензура. 2. *прен.* Благоприличен, допустим.

цензури́рам (от лат.) Преглеждам като цензор, извършвам цензура над нещо.

ценота́ф=кенотаф.

цент (англ. cent от лат. centum „сто") Дребна монета, една стотна от монетна единица: долар, гулден, италианска лира и др.

цента́вър=кентавър.

центи́м (исп. centimo) Дребна монета в Испания, която е равна на една стотна от пезетата.

центима́л (от лат. centum „сто") Механизирана теглилка за измерване на големи товари.

центифо́лия (лат. centifolia „столистна") Кичеста роза.

це́нтнер (нем. Zentner от лат. centum „сто") Единица мярка за тегло, равна на 100 кг, но в някои страни (Англия, Дания, Швейцария и др.) — 100 фунта=50 кг.

центра́ла (лат. centrālis от гр.) 1. Средищна служба или учреждение по отношение на клоновете си; важен пункт или място, където се съсредоточава някаква дейност; средище. 2. Електр. централа. 3. Апаратурата на телефонна централа. 4. Сградата, където се помещава такава служба и апаратура.

центра́лен (лат. centrālis) 1. Разположен в център, който се явява център на нещо; средищен. 2. Главен, ръководен, основен, съществен. 3. Който се извършва от център.

централиза́ция (от лат.) Съсредоточаване на власт или ръководство в едно лице или място; съсредоточаване.

централизи́рам (от лат.) 1. Събирам под една управа сродни служби. 2. Събирам на едно място, съсредоточавам.

централи́зъм (от лат. centrālis) Система на управление и организация, при която местните органи действуват по указание на центъра (на средището); ср. демократически централизъм.

центри́зъм (от лат. centrum) Враждебно на марксизма-ленинизма опортюнистическо течение, възникнало в партиите на Втория интернационал преди Първата световна война, което уж се опитва да помири опортюнизма с марксизма; центристите в същност прикриват с лява фразеология своя опортюнизъм, като на практика се явяват открити опортюнисти.

центрипета́лен (лат. centrum и peto „стремя се") Центростремителен.

центри́рам (от лат.) 1. Поставям, установявам, нагласявам правилно по отношение на център. 2. Определям център. 3. Поставям в център. 4. *сп.* Насочвам топка или шайба със силен удар към център.

центри́ст (от лат.) Привърженик на центризма.

центрифу́га=центрофуга.

центрифуга́лен=центрофугален.

центрозо́ма (*център* и гр. sôma „тяло") Клетъчен център, постоянна структура на клетките на човека, животните и някои низши растения, обвита с протоплазма и разположена до ядрото.

центропла́н (лат. centrum „среда" и planum „плоскост") Централната част на самолетно крило.

центросфе́ра (*център* и гр. sphaira „кълбо") Средище (ядро) на земното кълбо.

центрофу́га (лат. centrum „среда" и fuga „бягство") 1. Уред за механическо разделяне на смес (течна или друга) на съставните ѝ части или за изсушаване на твърди материали под действието на центробежна сила, създавана от бързо въртящ се ротор. Има твърде широко приложение в техниката и стопанството: отделя

примеси от житни зърна, масло и каймак от мляко, мед от пита, влага от тъкани и т. н. 2. Устройство за създаване на свръхнатовареност под действието на центробежни сили; използува се за изпробване на различни уреди и за трениране на космонавти.

центрофугáлен (лат. centrum „среда" и fuga „бягство") Центробежен.

центрофугѝрам (от лат.) Разделям смес на съставните ѝ части с помощта на центрофуга, прекарвам през центрофуга.

центумвѝр (лат. centum „сто" и vir „мъж") Член на комисия от сто мъже, които са били съдии по граждански искове в древния Рим.

центýрий (лат. centum „сто") Радиоактивен елемент с химически знак Ct, пореден номер 100, ат. тегло 248, получен по изкуствен начин през 1951 г.

центурибн (лат. centurio, ōnis) Стотник, началник на отред от сто войници в древноримската войска (найблизката длъжност от низшите до офицерската).

центýрия (лат. centuria от centum „сто") 1. Войскова част от сто души (по времето на Цезар от 60), една шестдесета част от римския легион. 2. Обособена в едно цяло група от населението на древния Рим въз основа на имотното състояние, която имала един глас при гласуване по центурии.

цéнтър (гр. kéntron „средоточие" през лат. centrum) 1. Точката, която еднакво е отдалечена от всички точки на окръжност или кълбо. 2. Среда, средоточие, средище. 3. Важен пункт, място, откъдето се ръководи известна дейност; централа. 4. Съсредоточаване на големи сили. 5. Голям населен пункт, голямо селище. 6. Политическа партия или група партии в буржоазните страни, които в парламента поддържат повече десните партии. 7. *техн.* Централната ос на струг. 8. Част от населено място, където са по-главните административни, културни и търговски сгради.

цеолѝт (гр. zéō „кипя" и lithos „камък") Минерал със стъклен блясък, на който кристалният строеж се мени при поемане или изпускане на вода; употребява се за омекотяване на твърди води и др.; полученият по изкуствен начин минерал се нарича пермутит.

цепелѝн (от собс.) Летателен апарат или въздушен кораб с продълговата форма, който се пълни с по-лек от въздуха газ (водород, хелий), управлява се с мотори, може да носи големи тежести, но се движи бавно (по името на изобретателя граф Цепелин — 1838—1917 г.).

Цéрбер (гр. Kérberos през лат. Cerberus) 1. *мит.* Триглаво зло куче, което пазело вратата на подземното царство. 2. *прен.* Усърден, строг и нелюбезен пазач. 3. *астр.* Съзвездие.

цервикáлен (лат. cervicālis) *анат.* Шиен.

цереáлен (лат. cereālis) Житен.

цереáлии (лат. cerealia от Ceres „Церера, богиня на плодородието") 1. Древноримски празници в чест на Церера. 2. Житни храни (с френско произношение — с е р е а л и и).

церебрáлен (лат. cerebrālis) *анат.* Мозъчен; *езиков.* ц е р е б р а л н и с ъ г л а с н и — съгласни, при произношението на които езикът се възвива назад; вж. ретрофлексен.

церебрѝн (лат. cerebrum „мозък") Мозъчно вещество.

цереброспинáлен (лат. cerebrum „мозък" и spinālis „гръбначен") Гръбначномозъчен.

церезѝн (от лат. cera „восък") Жълт или бял изкуствен восък, подобен на естествения пчелен восък; получава се, като се пречисти и избели озокерит (планински восък); употребява се при производство на цветни моливи, боя за обуща, восъчна хартия, свещи, подова смазка и др.

церемониáл (лат. cerimoniālis) Строго определен, официално приет ред при тържества, приеми, празнични шествия и пр.

церемониáлен (лат. cerimoniālis) 1. Който се отнася до церемониал.

2. Тържествен; церемониален марш — стройно маршируване при тържествени официални случаи.

церемониалмайстор (*церемониал* и нем. Meister) Ръководител на церемониал.

церемония (лат. cerimonia) 1. Външни форми и правила, които се спазват при тържества. 2. Тържество по предварително изработен план; обред, извършван по установени правила. 3. Външен блясък. 4. *прен.* Външна вежливост, маниерничене; без церемонии — без излишни заобикалки, направо, естествено.

церемоня се (от лат.) Спазвам външна форма, премного любезен съм, показвам се нерешителен; не се церемоня — не спазвам никаква форма на любезност, нападам безогледно.

Церера (лат. Ceres, eris) 1. Богиня на плодородието и посевите според римската митология; на гръцки Деметра. 2. *прен.* Хляб, житни растения. 3. *астр.* Малка планета с това име, открита през 1801 г.

церий (от собс.) Химически елемент, знак Ce, пореден номер 58, ат. тегло 140,12; мек, ковък и лесно режещ се метал (наречен по името на планетата Церера, понеже откриването им почти съвпаднало по време).

церопластика (лат. cera „восък“ и *пластика*) Восъчна пластика, ваяне с восък.

церулейн (от лат. caeruleus „синкав“) Изкуствена боя със синкав цвят.

церусит (от лат. cerussa „белило“) Бяла оловна руда, която съдържа 77,6% олово.

цесарка (лат. собс.) Вид кокошка, токачка (пренесена от Африка).

цесибнен (от лат. cessio, onis „отстъпване“) *юр.* Който се преотстъпва, който се отнася до преотстъпване на право или на някакво вземане.

цесионер (фр. cessionnaire от лат.) *юр.* Лице, на което е отстъпено вземане от друго лице, наречено цедент.

цесирам, цедирам (лат. cedo) Отстъпвам право или вземане.

цесия (лат. cessio) 1. *юр.* Отстъпване, прехвърляне на право или вземане върху друго лице. 2. Документ за такова прехвърляне.

цестод (от гр. през лат. cestus „пояс“, „лента“) *зоол.* Панделковиден червей, който живее паразитно в червата на човек.

цефал=кефал.

цефалически (гр. kephalikós през лат.) Отнасящ се до главата.

цефалометър (гр. kephalé „глава“ и métron „мярка“) Уред за измерване големината на глава.

цефалопод (гр. kephalé „глава“ и pous, podós „крак“) *зоол.* Главоного от класа на молюските (морски охлюв, октопод и др.).

цефалофор (гр. kephalé „глава“ и phérō „нося“) *зоол.* Вид мекотели гастроподи (коремоноги).

цефейди (от собс.) *астр.* Звезди, които периодично променят блясъка си (по името на съзвездието Цефей).

цех (нем. Zeche) 1. Отдел в завод или фабрика, където се изработва определена продукция или се извършва един определен процес от производството. 2. Помещението, в което се извършва тази дейност. 3. *ист.* През феодалната епоха — съсловна организация на занаятчии от един и същ занаят; занаятчийско сдружение.

цехин (ит. secchino) Стара венецианска златна монета.

цехов (от нем.) 1. Който се отнася до цех, който принадлежи или е свойствен на цех. 2. Организиран в цех; занаятчийски, професионален. 3. *прен.* Затворен в своята група, себичен.

цеце (афр.) Африканска муха, твърде малка (до 14 мм), която смуче кръв и пренася заразата на тежки болести по хора и добитък, например сънната болест.

циан (от гр. kyanós „лазурен“) Безцветен, силно отровен газ, с остра миризма на бадеми, съединение на въглерод и азот.

цианамид (от гр.) Кристално вещество, което на въздуха става течно: калциев цианамид — калциева сол на цианамида, която е отличен изкуствен тор.

цианиза́ция (от гр.) 1. Придаване якост на стоманена повърхност чрез потопяването ѝ в течна цианова сол. 2. Унищожаване на насекомите чрез циановодород. 3. Начин на извличане на злато и сребро от смлени руди, като се разтворят в алкални цианиди; златото и среброто се утаяват с помощта на цинк.

циани́н (от гр. kyanós „лазурен") 1. Естествено багрилно вещество, от което зависи обагрянето на цветята, крилете на насекомите и др. 2. Изкуствено светлосиньо багрилно вещество, което служи за боядисване на вълнени и копринени платове в устойчив на светлина и при пране син цвят.

циани́ране=цианизация.

цианка́лий *(циан* и *калий)* Силно отровно вещество със синкавокристален цвят, съединение на циан и калий.

циановодоро́д *(циан* и *водород)* Безцветна течност, една от най-силните отрови.

цианóза (лат. cyanōsis от гр. kyanós „лазурен") *мед.* Посиняване на кожата или на лигавиците поради застой на венозната кръв или увеличено абсолютно количество на несвързан с кислород хемоглобин в капилярната кръв.

циви́лен (лат. cīvīlis) Граждански, който не е военен и не е духовно лице; ц и в и л н а л и с т а — годишната парична издръжка на монарх и неговия двор, определяна по бюджет от правителството при конституционните монархии.

цивилиза́тор (лат. civilisātor) Всеки, който разпространява цивилизация.

цивилиза́ция (от лат. cīvīlis „граждански") 1. Степен на развитие на материалната и духовната култура на определена обществено-икономическа формация. 2. Последната степен от епохата на първобитнообщинния строй (след дивачеството и варварството), когато разделението на труда, размяната и стоковото производство достигат голямо развитие (според Л. Морган — 1818—1881 г., и Фр. Енгелс — 1820—1895 г.).

цивили́ст (от лат. cīvīlis „граждански") Специалист по гражданско право.

ци́гла (нем. Ziegel от лат. tegula) Плоска керемида.

цизалпи́йски (лат. Cisalpīnus) Отсамалпийски, на изток или югоизток от Алпите.

цизели́рам (нем. ziselieren от фр. ciseler) Украсявам метален предмет чрез издълбаване с длето; изваймам, издълбавам украшения с длето.

цика́да (лат. cicāda) *зоол.* Щурец.

цика́трикс (лат. cicātrix) Белег от рана.

ци́кла (нем. Ziehklinge) Инструмент със стоманена пластинка за почистване на паркет чрез остъргване.

цикла́ма (лат. ciclamen от гр. kykláminos от kýklos „кръг") Вид малко цвете с трайни розови, червени или бели цветове; нарича се още алпийска теменуга.

цикла́мен (от гр.-лат.) 1. Който е от циклама, предназначен за циклама. 2. *прен.* Розов с виолетов оттенък.

цикли́к (гр. kyklikós през лат.) Древногръцки поет, който пишел на тема от циклически кръг, от епически кръг (особено за Троянската война).

цикли́ст (фр. cycliste от гр.) Колоездач.

цикли́чески (гр. kyklikós през лат.) Който се отнася до кръг, който става на кръгове; кръгов.

цикли́чност (от гр.) 1. Редица явления и действия, които стават по определен ред=цикъл (2, 3). 2. Работа по цикли, кръгов процес.

циклогра́ма (гр. kýklos „кръг" и grámma „буква") Фотографска снимка на движеща се светеща точка.

циклогра́фия (гр. kýklos „кръг" и gráphō „пиша") Метод за изследване движението на човек при работа или спорт чрез специален апарат (циклограф) за правене бързи киноснимки по време на движение.

циклодро́м (гр. kýklos „кръг" и drómos „тичане") Място за надбягване с велосипеди; велодром, колодрум.

циклои́да (гр. kykloeidês) *мат.* Равнинна крива, описана от точка, разположена на обиколката на кръг, който се търкаля без плъзгане по една права.

циклóиден (гр. kykloeidés) Който има форма на циклоида.

цикломéтър (гр. kýklos „кръг" и métron „мярка") Уред за измерване на разстояние, изминато с велосипед.

циклóн (гр. kyklôn „търкалящ се" през лат.) 1. Вихрово кръгово движение на атмосферата на голямо пространство при ниско налягане и облачно време, обикновено с валежи. 2. *прен.* Силна буря, ураган. 3. *техн.* Апарат за сухо пречистване на въздух и газ от прах или за разделяне на смес от по-тежки и по-леки частици, който действува на принципа на центробежната сила. 4. Силно отровен газ.

циклóп (гр. kýklops „кръглоок" през лат.) 1. *мит.* Великан, който имал само едно кръгло око на челото. 2. *зоол.* Вид дребен рак с едно око.

циклóпски (от гр.) 1. Който е присъщ на циклоп, построен от циклопи, свойствен на циклопи. 2. *прен.* Огромен, грамаден.

циклорáма (гр. kýklos „кръг" и hórama „гледка") Панорама, при която показваните предмети са поставени на въртящ се цилиндър.

циклостúл (гр. kýklos „кръг" и stýlos „пръчица за писане") Ръчна машинка с валяк за възпроизвеждане в много екземпляри на машинописен текст, написан със специално мастило или на восъчен лист.

циклотúмия (гр. kýklos „кръг" и thymós „душа") *мед.* Душевно разстройство, при което има редуване на мания и депресия.

циклотрóн (гр. kýklos „кръг" и елек*трон*) Уредба за ускоряване движението на материални частици с електрически товар (протони, деутрони и др.), за да придобият голяма кинетична енергия, необходима за предизвикване на ядрени реакции.

цикóрия (лат. cichorium от гр. kichōrion) 1. Сложноцветно растение, наречено синя жлъчка. 2. Изсушени корени от това растение, които се употребяват като заместител на кафе или прибавка към кафе. 3. Кафе от тези корени.

цикýта (лат. cicūta) Отровно растение, което вирее по речни брегове, край блата, езера, канали.

цúкъл (гр. kýklos през лат.) 1. Кръг. 2. Редица явления и действия, които стават по определен ред и са свързани помежду си така, че се получава нещо цяло и завършено; завършен кръг. 3. Период от време, след който се повтарят едни и същи астрономически явления. 4. Група от научни дисциплини или науки, които са обединени от някой общ принцип. 5. Група епически поеми, които образуват кръг около една тема. 6. Завършен кръг от лекции, концерти, сказки, стихотворения, картини, музикални пиеси и пр., които имат някакъв обединяващ признак.

цилиндрúчен, цилиндрúчески (гр. kylindrikós) Който има форма на цилиндър.

цилúндров (от гр.) Който се отнася до цилиндър, който е предназначен за цилиндър или произвежда цилиндри.

цилúндър (гр. kýlindros) 1. Геометрическо тяло, образувано от една затворена кръгова повърхност и две пресичащи я успоредни равнини, които ѝ служат за основи; валяк. 2. Част от парна машина или от двигател с вътрешно горене във вид на кръгла кутия, в която се движи буталото. 3. Официална мъжка висока и твърда шапка, наподобяваща формата на цилиндър. 4. *мн. ч.* Микроскопически образувания, които се срещат в урината при някои бъбречни болести.

цúма (от гр. zýmē) Квас, фермент.

цимáза (от гр.) Сборен фермент, който причинява спиртната ферментация.

цимбáл (гр. kýmbalon) 1. Струнен музикален инструмент, който се състои от резонантна кутия с опънати над нея струни; звукът се получава, като се удря с две чукчета върху струните. 2. В древността и средновековието — ударен инструмент от две раковини или два метални кръга, които се удрят един в друг; чинели.

цимбалúст (от гр.) Свирач на цимбал.

цимéнт (от лат. caementum „отломен камък, камък за строеж") Сив или

бял прах, получен чрез нагряване при много висока температура и смилане на варовик с глина и други минерали; смесен с вода и пясък, бързо се втвърдява; употребява се като един от основните строителни материали за правене на бетон, за свързване на различни материали при строежи и т. н.; *мед.* зъбен цимент — костна тъкан, която покрива корен на зъб.

циментация (от лат.) 1. Запълване с цимент за заякчаване на скали и почви. 2. Геологически процес на заякчаване скални части чрез разтворени минерални вещества. 3. Насищане повърхността на стоманени изделия с въглерод за създаване на твърда повърхност.

циментен (от лат.) 1. Който е направен от цимент. 2. Който е за производство на цимент.

циментирам (от лат.) 1. Измазвам или споявам с цимент. 2. Подхвърлям стоманено изделие на циментация. 3. *прен.* Заякчавам, здраво свързвам.

циментит (от лат.) Химическо съединение от желязо и въглерод; светло и много твърдо вещество, което е съставна част на стоманата и чугуна.

цимервалдци (от собс.) Социалисти от различни страни, които през 1915 г. се събрали на конференция в Цимервалд (Швейцария) и се обявили против Първата световна война.

цимология (гр. zýmē „квас" и lógos „наука") Наука за ферментите.

цинабарит (от гр.) Светлочервена руда, от която се добива живак.

цинаш (нем. Zinnasche) Бледожълт прах, който е оловен окис; употребява се за емайлиране и глазура.

цинга (рус.)=скорбут.

цинерария (лат. cineraria от cinis, eris „пепел") Род декоративни едногодишни и многогодишни растения от сложноцветните.

цинизъм (гр. kynismós през лат.) 1. Безсрамно грубо изразяване и пренебрежително отношение, незачитане на общоприетите правила за морал и приличие; безсрамие, нахалство, груба откровеност. 2. Безсрамни думи и изрази.

циник (гр. kynikós лат. cynicus „кучешки") 1. Лице, което с думи или с действие грубо нарушава приетите правила за морал и приличие; безсрамник. 2. Последовател на учението на Антистен (444—365 г.), на циническата философия.

циничен, цинически (гр. kynikós, лат. cynicus „кучешки") Безсрамен, непристоен; цинична школа — учение на циниците, създадено от Антистен, според което смисълът на човешкия живот се състои във въздържане, презиране на богатствата и в отхвърляне на съществуващите тогава нравствени норми.

циния (от собс.) Едногодишно декоративно растение от семейство сложноцветни.

цинк (нем. Zink) 1. Химически елемент, знак Zn, пореден номер 30, ат. тегло 65,37; синкавобял метал. 2. Цинкова ламарина, тенеке.

цинквайс (нем. Zinkweiß) Бял прах, от който се получава бяла блажна боя; цинков окис.

цинкит (нем. Zinkit) Червена цинкова руда.

цинкограф (нем. Zink и гр. gráphō „пиша") Специалист по цинкография.

цинкографирам (нем. zinkographieren) Правя снимка върху цинк за клише.

цинкография (нем. Zink и гр. gráphō „пиша") 1. Начин за изработване на клишета за висок печат, при който оригиналът се фотографира, неговият негатив се копира върху специално обработена цинкова плоча, от която става отпечатването. 2. Заведение, където се изработват такива клишета.

цинобър (гр. kinnabárion) Червен цвят с жълтеникав оттенък; ср. киновар.

цинубел (нем. Zahnhobel) Дърводелски инструмент, вид ренде с нащърбен резец.

цинцарин (от рум. cince „пет", произнасяно „цинци" вм. правилното „чинче") 1. Лице от малобройно балканско население, което говори на език,

близък до румънския. 2. *прен.* Много пестелив човек; скъперник.

ционизъм (от собс.) Еврейско реакционно националистическо течение от края на миналия век за събиране на всички евреи в една държава в Палестина, а след образуването на държавата разпалва шовинистични чувства у народа, бори се против прогресивните сили и води агресивна политика срещу арабите (по името на планината Цион (Сион) до Ерусалим).

ционйст (от евр.) Евреин, който поддържа ционизма.

цип (англ. от собс.) Вид закопчалка за дрехи, чанти и др., направена от метални, пластмасови и др. зъбци, които се затварят и отварят посредством езиче между тях, което се дърпа напред и назад.

цирйк (монг.) Боец от монголската републиканска армия.

цирк (лат. circus „кръг") 1. В древния Рим — място за триумфални шествия, надбягвания с колесници, конни състезания, борба с диви зверове и др.; голямо помещение с арена и стълбовидно разположени места за зрителите. 2. Вид изкуство, което включва акробатика, гимнастика, дресура на животни и птици, езда, еквилибристика, клоунада, жонглиране, илюзионизъм и др. подобни. 3. Помещение с арена по средата и със стълбовидно разположени места за зрители, в което се изпълнява такова изкуство. 4. Съвкупност от такива номера; цирково представление. 5. *прен.* Весело, шумно и забавно зрелище.

циркóн (нем. Zirkon) Минерал с тъмен цвят, окис на цирконий; употребява се като руда за добиване на цирконий, в медицината, металургията и др., а червените му прозрачни кристали са скъпоценен камък и се наричат хиацинт.

циркóний (лат. Zirkonium от ар.) Химически елемент, знак Zr, пореден номер 40, ат. тегло 91,22, твърд и мъчно топим сребристобял метал; неговите съединения имат приложение в техниката, например в състав за измазване на огнеупорни пещи, за изработване на тигли и др.

циркорáма (лат. circus „кръг" и гр. hórama „гледка") Широкоекранно кино, в което екранът е разположен кръгово в цялата зала и прожектирането става едновременно от 21 апарата.

цйркул (лат. circulus „кръг") Чертежен и измервателен пергел.

циркулáция (лат. circulatio) 1. Движение в кръг, кръгово движение. 2. Често повтарящо се движение за отиване и връщане по една посока.

циркулйрам (от лат.) 1. Движа се по определени пътища и започвам в определено време от началната точка; движа се (в кръг). 2. *прен.* Намирам се в обръщение; обикалям, разнасям се.

циркуля́р (лат. circulāris „кръгов" през рус.) 1. Окръжно писмо, нареждане, което се изпраща като директива до подведомствени учреждения и др. 2. *спец.* Кръгъл, дисков трион за рязане на дърва и дървен материал.

циркумвалациóнен (от лат. circumvallo „заграждам с вал") Който се отнася до укрепен вал; ц и р к у м в а л а ц и о н н а л и н и я — укрепена позиция около обсадено селище или позиция, която има за цел да изолира напълно неприятеля.

цйркус (лат. circus) *геогр.* Кресловидна вдлъбнатина по високите части на планински склонове, открита откъм ледникова долина и от другите три страни заобиколена със стръмни каменисти склонове.

цирóза (лат. cirrōsis от гр. kirrós „жълт") Уплътняване и намаляване на телесен орган при болестно разрастване на съединителната тъкан в него за сметка на специфичните му функции, най-често в черния дроб.

цйрус (лат. cirus) Международно название на високите перести облаци.

цйста (гр. kistē, лат. cista) 1. Ципа, която покрива някои низши организми за предпазване от външни въздействия. 2. *мед.* Кухина, образувана в някой орган на тялото, из-

пълнена с течност или друга материя и заградена с ципа.

цистéрна (лат. cisterna „водоем") 1. Изкуствено направен водоем, изкуствено водохранилище. 2. Цилиндричен голям съд за пазене на течни горива. 3. Вагон, кораб или автомобил, пригодени за прекарване на течни горива и др.; имат обикновено форма на голям легнал цилиндър.

цистѝт(ис) (от гр. kýstis „пикочен мехур", лат. cystītis) *мед.* Възпаление на лигавицата на пикочния мехур; кистит.

цистицеркóза (гр. kýstis „мехур" и kérkos „опашка" през лат.) *мед.* Заболяване на човек или животно поради развиване в организма им на личинки от тения.

цистоскóп (гр. kýstis „пикочен мехур" и skopéō „гледам") Медицински инструмент за изследване на пикочния мехур.

цитадéла (фр. citadelle, ит. cittadella от лат. civitas „град") 1. Крепост вътре от крепостната стена като последно убежище за защита. 2. Крепост или замък, доминиращи над град. 3. *прен.* Защита, опора, крепост.

цитáт (лат. citātum „посочено") Точно приведени чужди думи или мисли в подкрепа на мнение; извадка от текст.

цитѝрам (от лат.) 1. Точно привеждам чужди думи или мисли в подкрепа на мнение. 2. Споменавам, посочвам отбелязвам.

цитогенéтика (гр. kýtos „клетка" и *генетика*) Дял от генетиката, който разглежда явленията за наследствеността на почвата на клетките.

цитогóния (гр. kýtos „клетка" и gónos „раждане") *биол.* Размножаване на клетките.

цитодиагнóстика (гр. kýtos „клетка" и *диагностика*) *мед.* Разпознаване на болестите чрез изследване на клетки посредством микроскоп.

цитолѝза (гр. kýtos „клетка" и lýsis „разтваряне") Разрушаване на клетки поради пълното им или частично разтваряне като болезнен и като нормален процес.

цитолизѝн (гр. kýtos „клетка" и lýsis „разтваряне") *биол.* Вещество, което се образува в кръвната суроватка при поява на чужди клетки, за да ги разруши.

цитолóгия (гр. kýtos „клетка" и lógos „наука") Наука за строежа и функциите на клетката в растителен, животински и човешки организъм.

цитоморфóза (гр. kýtos „клетка" и morphḗ „образ") Съвкупност от промените на клетките в един жив организъм.

цитоплáзма (гр. kýtos „клетка" и *плазма*) Клетъчната протоплазма, която изпълва клетката и в нея е включено ядрото.

цитотáксис (гр. kýtos „клетка" и táxis „ред") Привличане на една клетка от друга или отблъсване на една клетка от друга.

цитотропѝзъм (гр. kýtos „клетка" и trépō „обръщам") = цитотаксис.

цѝтра (нем. Zither от гр. kithára) Малък струнен инструмент с много метални струни (36—42), опънати върху резонаторна кутия; на първите пет се изпълнява мелодията, а на останалите се акомпанира.

цитрáл (от лат. citrus „лимон") 1. Органическо съединение, което е съставна част на лимоненото, портокаловото и други подобни етерични масла. 2. Жълта течност с лимонен мирис, употребявана в медицината, готварството и парфюмерията.

цитрáт (лат. citrātus) Сол на лимонената киселина.

цитрѝн (фр. citrine от лат.) 1. Лимоново масло. 2. Вид минерал, златист топаз, „чешки топаз".

цитрованѝл, цитрованилѝн (лат. citrus „лимон" и *ванилин*) Прах против главоболие, който съдържа пирамидон.

цитрóн (фр. citron от лат.) 1. Лимон. 2. Цедрат.

цитронáда (фр. citronnade) Разхладително питие от вода, захар и лимонов сок; лимонада.

цѝтрус (лат. citrus) 1. Плодно дърво или храст (лимон, портокал, манда-

рина, цедрат и др.), чиито плодове съдържат в кората си етерични масла. 2. Плод от такова дърво.

циф (от началните букви на англ. думи: cost „цена", insurance „застраховка" и freight „навло") *търг.* Уговорка при продажба на стоки, превозвани по море, която означава, че в продажната цена са включени цената на стоката, застраховката и превозът до уговорено пристанище; сиф.

циферблат (нем. Zifferblatt) Числен кръг на часовник, манометър и други измервателни уреди, на който има необходимите числа; показатели са обикновено стрелки.

ци́фра (от ар. çifar) 1. Условен знак за означаване на число; арабски цифри — 1, 2, 3, 4, 5... ; римски цифри — I, II, III, IV, V... 2. Число, сума, сбор; количество; контролна цифра — количество, което е предвидено по план за постигане.

цихо́рия (гр. kichorium) = цикория.

ци́цер (от собс.) Печатарски букви в размер на 12 пункта (по името на Цицерон, понеже с такъв вид букви за пръв път били напечатани „Писмата на Цицерон").

цо́къл (ит. zoccolo) 1. Долната найниска част на стена, колона, врата или цяла сграда, която е малко поиздадена и служи като основа. 2. Измазана с блажна боя долна част на стена. 3. Облицовка от по-траен материал върху долна част на стена. 4. Металната част на електрическа крушка, която се навива във фасунга.

цол (нем. Zoll) Мярка за ширина на тръби = 2,6 см.

цуг (нем. Zug) Впряг от коне едни след други по два или три.

цугтромбо́н = тромбон.

цугтромпе́т (нем. Zugtrompete) Тромпет с допълнителна тръба към наустника, която влиза в тръбата на инструмента и може да се изтегля (използуван преди откриването на вентилите).

цу́гцванг (нем. Zugzwang) *сп.* Положение при шахматна игра, когато по необходимост трябва да се предприеме ход, който е неизгоден за играча.

цука́т (полс.) Захаросан плод.

Ч

ча́буджак (тур. çabucak) Веднага, тутакси.
чадра́ (перс.) Дълго женско покривало на мохамеданка, което покрива и лицето.
чадъ́р (тур. çadır от перс.) 1. Дъждобран, слънцебран. 2. Палатка, шатра.
чай (кит.) 1. Вечнозелено тропическо и субтропическо растение, от листата на което се приготвя питие. 2. Изсушените листа на това растение. 3. Отвара от тези листа. 4. *прен.* Различни билки, от които се прави отвара като чай. 5. *прен.* Прием или забава, при която се поднася чай.
чака́л (тур. çakal от санскр.) Хищник от рода на кучетата.
чакма́к (тур. çakmak) 1. Метален или стоманен полукръг за изкарване искра чрез чукане в кремък; огниво. 2. Ударник на кремъклия пушка или пищов, „петел".
чако́на (исп. chacona) 1. Вид испански танц. 2. Инструментална музикална пиеса, при която се повтарят с бавно темпо във вариационна форма основни темпове в басов глас.
чакъ́л (тур. çakıl) 1. Едър пясък и дребни речни или начукани камъни за настилка, бетон и др. 2. Каменista или песъчлива почва.
чал (тур çal) Висок планински връх с ливади за паша.
чалгаджи́я (тур. çalgıcı) Свирач, музикант.
чалги́я (тур. çalgı) 1. Музикален инструмент. 2. Свирня, музика.
чалгъ́н (тур. çılgın) 1. Повреда на житното зърно поради внезапен топъл вятър. 2. Преждевременно узряване или припърляне на посевите поради сухоГеи; припламване.
чалдро́н (англ. chaldron) Мярка за каменни въглища в Англия = 1200 кг или 36 бушела.
чалма́ (тур. çalma) Парче плат, което се увива около фес.
чалтъ́к (тур. çeltik) 1. Оризище. 2. Неолющен ориз.
чалтъкчи́я (тур. çeltikçi) 1. Оризопроизводител. 2. *ист.* Селянин от немюсюлманското население на Османската империя, който бил задължен да произвежда ориз и да дава на държавата 50% и повече от производството, срещу което бил освободен от известни държавни данъци и тегоби.
чалъ́м (тур. çalım) 1. Похват. 2. Превземка.
чалъшка́н (тур. çalişkan) Усърден, работлив.
чам (тур. çam) 1. Иглолистна гора (от бор, ела и др.). 2. Дървен материал от иглолистни дървета.
чамкори́я (тур. çamkoru) Борова гора.
чампа́ри (перс.-тур.) 1. Музикален уред за тракане при танц, който се състои от две малки плочки, пригодени да се поставят на пръстите; кастанети. 2. Звънлива стоманена плочка, поставена на ос на каруца.
чамсакъ́з (тур. çam sakızı) Борова смола, на която е изтеглен терпентинът.
чанда́ла (инд.) Човек от най-долната каста в Индия; бедняк-земеделец.
чапкъ́н(ин) (тур. çapkın) Развратен, разпуснат човек; уличник, коцкар.
чапра́з (тур. çapraz от перс.) 1. *мн. ч.* Метални украшения на женски пояс, с които се закопчава колан; пафти. 2. Вид шев на гайтан; д и в а н ч а п р а з — прав и смирен със скръстени ръце.
чапрашъ́к, чапраши́к (тур. çapraşık) Забъркан, побъркан.
чарда́к (тур. çardak от перс.) 1. Покрита част от етаж на сграда, отворена предимно към слънчевата страна и към двора; вид балкон; пруст,

трем. 2. Легло на високи клонове или сред разклонено дърво за полски пазач.

чáрдаш (унг. csardas) 1. Унгарски народен танц, на който първата част е бавна, а втората много бърза и темпераментна. 2. Музика за такъв танц.

чарк (тур. çark от перс.) 1. Зъбчато колело на механизъм. 2. Част от някакъв механизъм. 3. Дъскорезница, гайтанджийска работилница и др., карани с водна сила.

чáрлстон (англ. charleston) Танц от американско-негърски произход (по името на гр. Чарлстон, където за пръв път се появил през 1922 г.).

чартúзъм (англ. chartism от charter „хартия") Социално-политическо движение на работниците в Англия през 1836—1848 г., което се борило за политически права (общо и тайно гласуване, премахване на имуществения ценз за избираемите и т. н.) и за подобряване на икономическото положение на работническата класа.

чартúст (от англ.) 1. Участник в чартисткото движение. 2. Привърженик на чартизма.

чáртър (англ. charter) Договор, с който се определят условията за превоз на хора и товари със самолет, кораб или други превозни средства за определено време по определен път.

чáртърен (англ. charter) 1. Който е предназначен за даване под наем на превозно средство (самолет, кораб, моторни коли) за определено време по определен път. 2. Който превозва със самолет или кораб по договор.

чаршúя (тур. çarşi от перс.) Търговска улица или площад с магазини; пазар.

часовóй (рус.) Войник, който е оставен да пази; оставен на пост, постови.

чатáл (тур. çatal) 1. Раздвоено като вила дърво; разсоха. 2. *прен.* Краката и кръстът на човек; разтворът между двата крака.

чатурáнга (санскр.) Индийска игра, която е предшественик на шаха.

чаýш (тур. çavuş) Хубаво бяло едрозърнесто грозде.

чаýш(ин) (тур. çavuş) Турски подофицер или старши стражар.

ча-ча (исп. cha cha) Съвременен танц от кубински произход с живо темпо и характерни фигури.

чевермé (тур. çevirme) Печено на шиш месо или агне.

чеврé (тур. çevre) Бяла кърпа, обшита по краищата.

чейз (тур. çeyiz от перс.) Дрехи, постелки, завивки и друга покъщнина, които донася невеста в дома на съпруга си при задомяване; невестински дарове; прикя, зестра от вещи.

чейн (англ. chain) Английска мярка за дължина = 20,1 м.

че(й)рéк (тур. çeyrek от перс.) Четвъртина, четвърт.

чек (англ. check) 1. Писмено нареждане на лице или учреждение с текуща сметка до банка да предаде определена сума на посочено лице или да я прехвърли на негова сметка. 2. Квитанция или бланка за такова нареждане.

чéка (рус. ЧК = Чрезвычайная Комиссия) Извънредна комисия от 1917—1921 г. като учреждение за борба с контрареволюцията, саботажа и спекулацията.

чекúя (тур. çakı) Свиваемо джобно ножче.

чекмеджé (тур. çekmece) Подвижно вадещо се сандъче в маса, скрин и пр.

чекрък (тур. çıkrık) 1. Уред за предене, пресукване или намотаване на прежда, който се движи с колело; рудан. 2. Валяк за навиване на въже на ведро при вадене на вода.

челебú(я) (тур. çelebi) Господин.

челéста (ит. celeste от лат.) Клавирен музикален инструмент с метални пластинки с клавиатура, педал и механика за заглушаване.

челúк¹ (тур. çelik) Стомана.

челúк² (тур. çelik) 1. Дръвце, обикновено ръбесто, пригодено за игра да се подхвърля и удря с тояжка (малка пръчка). 2. Детска игра с такова дръвце; джелик.

чéло (ит. violon*cello*) = виолончело.
чембáло (ит. cembalo) = клавесин.
чембéр (тур. çember от перс.) **1.** Забрадка за жени. **2.** Железен обръч. **3.** Плоско желязо за обръчи.
чемодáн (перс. през рус.) Куфар.
ченгéл (тур. çengel) **1.** Двойна кука във вид на S. **2.** Кука за окачване.
ченгенé (тур. çingene) Циганин.
ченé (тур. çene) Челюст.
чентéзимо (ит. centesimo от лат. centum „сто“) Една стотна от лира, дребна италианска монета; стотинка.
чепкéн (тур. çepken) **1.** Мъжка горна дреха, чиито ръкави обикновено не се обличат. **2.** Ямурлук.
червиш (тур. çerviş) Претопена лой от изварени кости и от костен мозък; костен мозък.
червóнец (рус.) *остар.* **1.** Златна монета от 5 или 10 рубли. **2.** Книжна пара, банкнота от 10 рубли.
черносóтник (рус.) **1.** Реакционер в царска Русия, участник в някоя от крайните монархически групи, които са изпращали наказателни групи (черная сотня) срещу революционери и прогресивни хора. **2.** Краен реакционер; мракобесник.
черчевé (тур. çerçeve от перс.) Рамка на прозорец.
чешѝри (тур. çanşır) **1.** Потури. **2.** Беневреци.
чешѝт (тур. çeşit от перс.) **1.** Всеки вид стока; асортимент, артикул. **2.** *прен.* Особен, своеобразен човек; особняк, тип, оригинал.
чи (кит.) Китайска мярка за дължина = 35,79 см.
чибýк (тур. çubuk) Вид лула с дълга дръжка.
чибукчѝя (тур. çubukçu) **1.** Който пълни и подава или пали чибук на господар. **2.** *прен.* Угодник, подлизурка; лакей.
чивѝя (тур. çivi) **1.** Клин. **2.** *прен.* Загуба, дълг.
чилé (тур. çile) Прежда или конци, намотани на снопче; гранка.
чим (тур. çim) Четвъртита буца пръст, изкопана заедно с тревата.
чимшѝр (тур. çimşir от перс.) Вечнозелен храст, отглеждан като декоративно растение у нас.
чинáр (тур. çınar от перс.) Яблан, явор; платан.
чинéли (ит. cinelli) Ударен музикален инструмент, който се състои от два метални диска; звукът се получава, като се удрят двата диска един в друг или пък с удар на дървена палка върху висящ чинел.
чинчѝла (исп. chinchilla) Порода зайци с много ценна кожа и хубаво месо; шиншила.
чип (англ. chip) Пул, марка (при игра на покер).
чирáк (тур. çirak от перс.) **1.** Ученик при майстор-занаятчия. **2.** Слуга в дюкян. **3.** *прен.* Неопитен човек.
чирѝш (тур. çiriş) Обущарско лепило; пап.
чѝроз (гр. skirrós „втвърден“ през тур.) **1.** Сушена пролетна скумрия. **2.** *прен.* Сух, мършав човек.
читáк (тур. çitak) **1.** Див човек, недодялан. **2.** *прен.* Невъзпитан, нахален. **3.** *прен.* Турчин.
чифлѝк (тур. çiftlik от перс.) Голямо имение за земеделие и скотовъдство, обработвано с наемни работници.
чифликчѝя (тур. çiftlikçi) Притежател на чифлик.
чифт (тур. çift от перс.) **1.** Два предмета, които заедно вървят или се употребяват; двойка, два вола за впряг, две ръкавици за двете ръце и т. н. **2.** Число, което се дели на две. **3.** Два еднакви предмета като една бройка.
чифтé (тур. çifte от перс.) **1.** Двуцевна ловна пушка. **2.** Ритник на кон или магаре едновременно с двата задни крака. **3.** *нар.* Двойно.
чифýт(ин) (тур. çifutin от евр.) **1.** Евреин. **2.** *прен.* Страхливец.
чифчѝя (тур. çiftçi от перс.) Земеделец, орач.
чичерóне (ит. cicerone от лат. Cicero) Водач на посетители на забележителни места, музеи и т. н., който показва и обяснява забележителностите.
чобáн (тур. çoban от перс.) Овчар, пастир.

чоко́й, чоко́ин (рум. ciocoi) Едър земевладелец; чифликчия.
чокселя́м (тур.-ар. çok selâm) Много здраве.
чола́к (тур. çolak) С повредена ръка или пръсти; еднорък.
чомага́ (тур. çomak) Дебела тояга с топка на долния край; сопа.
чомага́ш (от тур.) Побойник, скандалджия.
чома́к (тур. çomak) 1. Топка, топуз. 2. Кълка от птица.
чомле́к (тур. çömlek) Национално турско ядене от месо и плодове.
чо́мпи (ит. ciompi) Работници вълнари, въстанали през XIV в. във Флоренция против богатите майстори и търговци, които ги експлоатирали; отначало имали успех, но бунтът им бил потушен скоро поради предателството на техния представител.
чонгу́ри (груз.) Грузински народен музикален инструмент със струни.
чоп[1] (тур. çöp) Дребни кълчища или козина, които се употребяват при мазилка.
чоп[2] (тур. çöp) Жребие.
чорбаджи́я (тур. çorbaci) 1. Заможен, богат човек. 2. През време на османското робство — богат търговец и откупчик на данъци, едър доставчик на държавата или едър земевладелец, който използувал чужд труд. 3. В Османската империя — офицерски чин в еничарския корпус, който отговаря на полковник.
чорт (рус.) Дявол.
чоха́ (тур. çuha от ар.) 1. Лъскав плътен плат; сукно. 2. Дреха от сукно.
чохада́р (тур. çuhadar) *ист.* Знатен прислужник при царския двор.
чугу́н (рус. от тюрк.) Желязно-въглеродна сплав, която не се кове, но има добри леярски свойства; използува се за отливки и за преработка в стомана.
чул (тур. çul) Покривка за кон, за добиче.
чу́ма (евр. през рус.) 1. Остра заразна болест по дивите гризачи, от които се пренася и върху хората чрез бълхите. 2. Остра заразна вирусна болест по рогатия добитък, по птиците (кокошки, пуйки, фазани и др.) и по свините. 3. *прен.* Зла и проклета жена, разрошена жена.
чуру́к (тур. çürük) Разяден от гниене, изгнил, развален.
чуфа́ (исп. chufa) *бот.* Многогодишно тревисто растение, което има в края на корените си удебеления; те съдържат масло, захари и др. хранителни вещества; употребяват се за храна, за добиване на масло и др.

Ш

шаба́т (евр.) 1. Събота. 2. *прен.* Празник (понеже съботата е ден за почивка у евреите).

шаба́ш (евр. през рус.) 1. = шабат. 2. Край на работа, почивка.

ша́бер (нем. Schaber) 1. Ръчно стоманено сечиво с три или два остри ръба, с което се приглаждат повърхности, за да прилегнат плътно една към друга. 2. Подобен инструмент за нанасяне поправки на цинково клише.

шабло́н (нем. Schablon) 1. Образец, модел, по който еднообразно се изработват много предмети. 2. Форма, по която се проверяват еднакво изработени предмети. 3. Чертеж на детайл в естествена големина. 4. Лист с изрези за нанасяне надписи или немного сложни образи върху някаква повърхност. 5. *прен.* Нещо, направено по изтъркан, неоригинален образец.

шабло́нен (от нем.) 1. Направен по шаблон. 2. *прен.* Обикновен, неоригинален, банален.

шаблонизи́рам (нем. schablonisieren) 1. Въвеждам шаблон при работа, подчинявам на един образец. 2. *прен.* Опростявам, опошлявам.

шагре́н (фр. chagrin) 1. Грапава повърхност на кожа, хартия и на изкуствени плочи, получавана чрез натискане на валяк с грапава повърхност. 2. Мека кожа (овча, козя, конска, магарешка и др.), изработена с изпъкнали рисунки; употребява се за фини изделия и за подвързия на книги. 3. Книговезко платно или хартия, която по външен вид наподобява такава кожа.

шадрава́н (тур. şadıravan от перс.) Водоскок, фонтан.

ша́йба (нем. Scheibe) 1. Плоска кръгла подложка с дупка, направена от метал, фибър, кожа, гума и пр., която се поставя под затегателна гайка за предпазване от развинтване, от смачкване на затяганата част или за уплътняване. 2. Колело. 3. *сп.* Гумен диск с оловно ядро, с който се играе хокей на лед.

шако́на = чакона.

шал (тур. şal от перс.) Голям къс от вълнен или копринен плат, обикновено плетен, който се намята върху раменете и главата или се поставя около врата.

шала́нда (фр. chaland) 1. Товарна плоскодънна лодка. 2. Малка рибарска лодка.

шаланго́з (от гр. sialon „плюнка") *зоол.* Охлюв.

шалва́ри (тур. şalvar) Широки и дълги дънести горни гащи от памучен или копринен плат, носени от мохамеданки.

шале́ (фр. chalet) 1. Селска къща в Алпите. 2. Малка лятна къща.

ша́ле (нем. Schale) Малък съд за гребане на течност.

шама́н (тунгуз.) Жрец-магьосник у някои сибирски и други племена.

шаманду́ра (тур. şamandıra) Плаващ върху водна повърхност закрепен предмет, за да посочва опасни за плаване места.

шамани́зъм (от тунгуз.) Езическа религия, вяра в духове, които могат да се умилостивят чрез песен, игра и други магически действия от шаманите.

шамбела́н (фр. chambellan) Звание, титла на доверен офицер при монарх или член на монархически двор, който се грижи за уредбата на частното му жилище.

шами́я (от собс.) Забрадка (по името на гр. Шам = Дамаск).

шамози́т (фр. chamoisite, chamosite)

Сивозелен до черен минерал, който съдържа и желязо.
шамо́т (фр. chamotte) 1. Вид глина, изпечена на висока температура. 2. Огнеупорна тухла от такава глина.
шампа́нско (от собс.) Шумящо бяло вино (по името на област във Франция).
шампиньо́н (фр. champignon) Много вкусна гъба за ядене.
шампио́н (фр. champion) Победител в някое състезание; първенец.
шампиона́т (фр. championnat) Спортно състезание за определяне на първенец.
шампоа́н (англ. champooing) Сапунена течност или сапун на прах за миене на коса.
ша́нец (нем. Schanze) 1. Крайпътен дълъг ров; канавка. 2. *воен.* Дълъг окоп за прикриване на бойци по време на сражение.
шанжа́н (фр. changeant от changer „меня") Който е с променлив цвят, който се явява в различни багри (според светлината).
ша́нкър (фр. chancre от лат.) 1. Рана, язва. 2. Вид венерическа болест; т в ъ р д ш а н к ъ р — първична проява на сифилис; м е к ш а н к ъ р — венерическа болест, която се явява като раничка по половите органи.
шанс (фр. chance) 1. Изглед за успех, вероятност. 2. Добър случай, щастие, успех.
шансоне́тка (фр. chansonnette „песничка") 1. Лека песничка, която се пее обикновено в увеселително заведение. 2. Певица, която изпълнява волни и весели песни, обикновено в увеселително заведение; кабаретна певица. 3. *прен.* Лека жена.
шанта́ж (фр. chantage) Изнудване някого чрез заплашване да се направят обществено достояние компрометиращи го дела или документи.
шантажи́рам (от фр.) Служа си с шантаж, изнудвам със заплаха.
шантажи́ст (от фр.) Лице, което си служи с шантаж; изнудвач.
шанта́н (фр. chantant „пеещ") Увеселително заведение с певачки.
шантоне́рка (от фр.) Кабаретна певица, певица в шантан; певачка.
шанту́нг (от собс.) Вид плат от копринени отпадъци, предимно бял, за горни летни дрехи.
шанц = шанец.
ша́нца (нем. Schanze) *сп.* Специално пригодена площадка за засилване при ски-скокове.
шап[1] (тур. şap) Заразна болест по добитъка.
шап[2] (нем. Schappe) Копринена прежда, която се получава от дефектни пашкули; от нея се тъкат здрави и хубави платове, като соа екрю, копринено кадифе и др.
шапирогра́ф (собс. и гр. gráphō „пиша") Уред за размножаване на ръкопис или рисунка, написани предварително със специално химическо мастило; ср. хектограф.
шапирогра́фен (от гр.) 1. Направен с шапирограф. 2. Предназначен за шапирограф.
шар (рус.) Кълбо, сфера, глобус.
шара́да (фр. charade) Загадка, при която се дават отделни думи или срички, за да се отгатне една дума, напр. постройка за живеене (дом) и турска дума за кон (ат) = домат; загадка, тайна.
шарампо́л (тур. şar „град") Полско укрепление.
шарж (фр. charge) 1. Представяне или изобразяване на нещо в сатиричен или хумористичен вид; представяне с грубо изопачаване поради прекалено подчертаване на особености; карикатура. 2. *прен.* Преувеличаване, прекаляване.
шарже́ д'афе́р (фр. chargé d'affaires) Изпълняващ длъжност на дипломатически представител, управляващ легация.
шаржи́рам (от фр. charger) Представям нещо в изопачен, сатиричен или хумористичен вид; изопачавам поради прекалено подчертаване на особености; окарикатурявам.
шаривари́ (фр. charivari) Освиркване; свирене, пеене и викане срещу някого.

шариентѝзъм (от лат. caries „гнилота") *литер.* Външно неблагоприятен израз, който служи за похвала (мечтател безумен); ср. ирония.

шарлага́н, шарла́н (тур. şırlağan) 1. Орехово или сусамово масло. 2. Растително масло (без маслинено).

шарлата́нин (фр. charlatan от ит.) Измамник, безочлив и хитър лъжец, непочтен човек.

шарлатанѝя, шарлата́нство (фр. charlatanisme) Измамничество, безочлива лъжа.

шарм (фр. charme) Очарование, прелест.

шарма́нка (по името на песен) Латерна, преносим монотонен малък орган, на който се свири по механичен начин.

шарнѝр (нем. Scharnier) *техн.* 1. Схватка, съединение от две части — едната с шип, а другата с тръбичка, която се нахлузва на шипа и се върти около него; служи за подвижна сглобка на две части, напр. на врата с касата й. 2. Панта.

шартрьо́з (от собс.) Ароматичен ликьор, първоначално произвеждан от монасите на френския манастир „Шартрьоз".

шарф (нем. Schärpe) 1. Тъкана или плетена хубава голяма кърпа, която се носи около врата или около кръста. 2. Параден копринен офицерски колан. 3. Ивица копринен плат, която се носи през рамо като знак за притежаване на висок орден.

шасѝ (фр. chassis) 1. Долната част на моторно превозно средство: рама, колела, двигател и съоръженията за предаване на движението, за спиране, за управление и пр., но без каросерията. 2. Уредба за излитане и кацане на самолет на летище, самолетоносач или водно пространство, към която принадлежат колелата (ски или шейни), ударосмекчителните съоръжения и др., които след излитане се скриват вътре в самолета и се спускат при кацане; колесник. 3. Подставка, върху която се монтират частите на радиоапарат и други уреди. 4. Рамка, върху която се обтяга плат при щамповане.

шасла́ (фр. chasselas) Бяло ранозрейно десертно грозде.

шате́н (фр. châtain) Кестеняв.

шатѝрам (нем. schattieren) Осенявам с линии (щрихи).

ша́тра, ша́тър (от ар.) 1. Палатка. 2. Военна палатка, обикновено на вожд, пълководец или държавен глава; ср. чадър (2). 2. *прен.* Заслон, сенник.

ша́фер (нем. Schaffer) Близък на младоженец, който дейно участвува при сватбата; девер.

ша́фнер (нем. Schaffner) Кондуктор — разпоредител в спален вагон.

шафра́н (тур. saffran от ар. zafaran) 1. Луковично растение с жълти цветове, от които се получава жълта боя. 2. Прах от изсушени цветове на това растение, който се употребява като подправка на ядене или за оцветяване в жълто в сладкарството.

шафра́нен, шафра́нов (от тур.) 1. Свойствен, присъщ на шафран. 2. Червеникавожълт, с цвят на шафран.

шах (тур. şah от перс.) 1. Титла на иранския (персийския) владетел. 2. Титла на източни владетели. 3. Положение в игра на шахмат, при което царят е заплашен непосредствено от фигура на противника; о б я в я в а м ш а х — предупреждавам, че царят на другия играч е застрашен. 4. = шахмат.

шахинша́х = шах на шаховете.

шахма́т (перс. šāhmāt „царят е мъртъв") 1. Забавна и спортна игра между двама души върху разделено на 64 квадрата поле с по 16 фигури (цар, царица, два офицера, два коня, два топа и осем пешки); на единия играч фигурите са бели, а на другия са черни и съответствуват по цвят на квадратите върху шахматното табло. Целта на играта е да се постави царят на противника в мат. 2. Фигури за шахматна игра.

ша́хта (нем. Schacht) 1. Рудник, място за добиване на полезни изкопаеми. 2. Отвесен или наклонен вход под земята с един изход, по който се

отива до рудно находище, служи за изкарване на полезни изкопаеми, за проветряване и т. н. 3. Вертикален вход в корпуса на дирижабъл. 4. Яма, дупка. 5. Място като прокопан тунел в сграда, където се поставят кофи със смет. 6. Вертикален проход в сграда за асансьор, за проветряване и др. 7. Цилиндрична, конична или призматична вздълга част от висока металургична пещ. 8. Трап за запазване на земеделски произведения.

шáшав (тур. şaşı) 1. Заплеснат, завеян, шантав. 2. Кривоглед.

шашармá (тур. şaşırtma) Бъркотия, смут.

шáшка (рус.) Сабя.

шашкън(ин) (тур. şaşkın) Глупав, смахнат, налудничав, ошак.

шáяк (тур. şayak) Груб вълнен плат за горни дрехи; тънка аба.

швáба (нем. Schwabe от лат. Suebi) Немец (подигравателно).

швáйцер (нем. Schweizer) 1. Вратар (понеже много швейцарци служили като стражари при европейски дворове). 2. Швейцарско сирене, особен вид сирене, подобно на кашкавал.

шварт (хол.) Запасна котва на кораб.

швáртов (хол.) Дебело въже, с което плавателен съд или летателен апарат се прикрепя в пристанище или летище.

швéлер (нем. Schweller) 1. Желязна или стоманена греда, извита като подкова с дълги краища. 2. Малка греда, която се подлага хоризонтално под минна подпора, за да разпредели налягането ѝ върху по-голяма площ на пода; праг.

шебéк (тур. şebek) 1. Вид дребна маймуна. 2. *прен.* Грозен човек.

шевалиé (фр. chevalier „конник") Дворянска титла във феодална Франция.

шевелю́ра (фр. chevelure) Буйна коса.

шéвер (англ. shaver) Сечиво във вид на зъбно колело или зъбчата рейка, с което се дообработват зъбни колела.

шевиóт (англ. cheviot) Вид вълнен плат за горни дрехи, понякога с памучна основа, боядисан в тъмен цвят (по името на шотландска овца с хубава вълна).

шеврéт (фр. chevrette) Имитация на шевро; изготвя се от мека овча кожа; употребява се за изработване на обуща, облекло и шапки.

шевpó (фр. chevreau „яре") 1. Мека и добре обработена кожа на ярета и телета, от която се правят обуща, ръкавици, чанти и др. 2. Боя за обуща.

шеврóн (фр. chevron) Нашивка на ръкав от две ивици, които се събират в остър ъгъл; ъглест галон.

шедьóвър (фр. chef-d'oeuvre) 1. В средните векове — изделие, което било представяно за получаване на майсторско право. 2. Образцово произведение на изкуството. 3. Най-хубавото произведение на едно лице (писател, художник, майстор).

шеелит (от собс.) Волфрамова руда (по името на шведския химик Шееле — 1742—1786 г.).

шезлóнг (фр. chaise longue „дълъг стол") Особен стол с подвижно облегало и разтегателно седалище, на който може да се почива удобно в полулегнало положение.

шейк (от англ. shake) Вид модерен танц.

шейрéтин (от тур. şeytan) Дяволит човек, хитрец.

шейтáн (тур. şeytan от ар.) 1. Дявол. 2. *прен.* Хитрец.

шейх (тур. şeyh от ар.) 1. Старейшина, главатар на арабско племе, на село, на община или религиозна секта. 2. Представител на висшето арабско мохамеданско духовенство, игумен на мохамедански манастир; главен проповедник в джамия.

шекéр (тур. şeker) Захар.

шéкер (англ. shaker) Член на религиозна секта, която отначало (XVIII в.) проповядвала равенство и общност на имотите, връщане към първичното християнство, но след това се изродила в обикновена протестантска секта.

шéллак (нем. Schellack от хол.) Смолисто вещество на люспици, получавано от смолата гумилак на някои тропически растения; има твърде широко приложение в промишленост-

та за приготвяне на лакове, за грамофонни плочи, за мастила, червен восък и т. н.

шелф (англ. shelf) 1. Продължение на суша под водата, което е на дълбочина около 200 метра под водата. 2. Надлъжни греди в дървен кораб, които опасват борда му под бимсовете.

шемизе́тка (фр. chemisette) 1. Женска блуза от тънка материя със затворена якичка с островърхи краища. 2. Украшение на женска блуза на гърдите; нагръдник.

ше́нкел (нем. Schenkel) 1. Вътрешната част на крак от коляното до глезена, с която конникът си помага при управляване на коня. 2. *техн.* Елемент от предния мост на автомобил, обикновено във вид на раздвоен лост (вилка) с уши, който служи за свързване на задвижваните колела с неподвижния мост и позволява те да се завъртат.

ше́пинг (англ. shaping) Машина за обработване на плоска повърхност; вид струг.

шербе́т(тур. şerbet от ар.) 1. Сироп от плодове. 2. Сладко разхладително питие от сироп. 3. *прен.* Сладък.

шерде́н (тур. şirden от перс.) Бабица; сирище.

шере́нга (полс. през рус.) Редица от войници, строени в една надлъжна линия; бойна редица.

шериа́т (тур. şeriat от ар.) Съвкупност от юридически и религиозно-нравствени правила, изложени в Корана.

шери́ф (тур. şerif от ар.) 1. Лице от знатен произход в мохамеданските страни, което се смята за потомък на Мохамед. 2. Почетна титла в Мароко и др. 3. *прен.* Знатен, благороден, свещен.

ше́риф (англ. sheriff) Полицейски началник или околийски съдия в Англия и САЩ.

шеф (фр. chef.) 1. Началник, главен ръководител на учреждение, предприятие и пр. 2. Учреждение или организация, която поема почетно ръководство на друго учреждение или организация, за да им помага предимно в културно и политическо отношение.

ше́фство (от фр.) 1. Ръководене. 2. Обществена дейност, при която една организация или учреждение оказва културна или политическа помощ на друга организация или учреждение.

шеш-беш (перс.-тур. şeş-beş) Шест и пет при игра на табла и др.

ши́бър (нем. Schieber) Приспособление, пригодено да се плъзга напред-назад или нагоре-надолу в прорез или гнездо, за да се отваря или затваря някакъв проход или отвор; напр. в комин, в тръба и пр.; капак, затулка.

шизого́ния (гр. schízō „разделям" и gónos „раждане") *биол.* Безполово размножаване чрез деление на ядрото (у низши организми).

шизофрени́к (гр. schízō „разделям" и phrēn „ум") Болен от шизофрения.

шизофре́ния (гр. schízō „разделям" и phrēn „ум") *мед.* Тежко психическо заболяване, при което настава отпадане на умствената дейност и прекъсване на връзката на психическите процеси с действителността.

шийти (тур. şii от ар.) Мохамедани, които не признават обрязването, отхвърлят преданието и признават за свещена книга само Корана (персите са шиити); ср. сунети — признаващи обрязването (сунет).

шик (фр. chic) 1. Това, което е признак на изискани обноски, на достойнство; блясък, разкош, изисканост, изящност. 2. Изящен, елегантен, гиздав, разкошен. 3. Изящно, разкошно, елегантно.

шикани́рам (фр. chicaner) Дразня, извъртам, създавам мъчнотии в някоя работа, без да имам повод за това.

шикани́я (фр. chicane) Умишлено създаване на пречки, мъчнотии в някоя работа, особено в учреждение, съдебен процес и т. н.

ши́линг (англ. shilling) 1. Английска монета = $^1/_{20}$ от фунт стерлинг. 2. Австрийска монетна единица, равна на 100 гроша. 3. Монетна единица в много африкански страни (Аден, Занзибар, Кения, Танганайка и др.), равна на 100 цента. 4. Монета в Ав-

стралия, Гана, Ирландия, Нова Зеландия и др., равна на $^1/_{20}$ от фунт стерлинг.

шими (англ. shimmy) Модерен танц (заимствуван от северноамериканските негри), разновидност на фокстрота в двувременен такт, умерено темпо, разпространен около 1920 г.

шимпанзé (фр. chimpanzé от афр.) Африканска човекоподобна маймуна.

шина (нем. Schiene) 1. Метален или гумен външен сменяем обръч на колело, за да облекчи движението му, да предпази колелото от изхабяване и пр. 2. Релса. 3. Приспособление от метал, дърво, картон и др. за крепене на превързана счупена кост. 4. Ивична стомана (чембер) за направа на обръчи, шини на дървени колела, плазове на шейни и др. 5. Плосък правоъгълен електрически проводник за силни токове с голямо сечение, използуван в електроцентралите и други инсталации.

шиник (от гр. chóinix през тур.) Дървен цилиндричен съд, който служи за мярка на зърнени храни (8—10 кг).

шингáрд (англ. chin-guard) Спортна принадлежност от мека кожа или брезент; пълни се с мека материя и се поставя на коленете и други части, за да предпазва при евентуални удари; наколенник.

шинто, шинтоизъм (яп.) = синто, синтоизъм.

шиншила = чинчила.

шиньóн (фр. chignon) Вид женска прическа във вид на кок, обикновено от чужда коса.

ширá (тур. şira от перс.) Сладко некипяло вино; мъст.

ширит (тур. şirit) 1. Лента, ивица, шнур. 2. Нашивка, галон.

ширма (нем. Schirm) 1. Параван, подвижно прикритие. 2. *прен.* Прикритие.

ширóко = сироко.

шиста (гр. schistós „който може да се цепи") *мин.* Скала или глинест пласт, който се цепи на плочки.

шифер (нем. Schiefer) 1. Глинест плочник (аспид) с черен или сив цвят със съвършена цепителност; употребяван за правене на плочи за писане и за покриване на постройки. 2. Покривен или облицовъчен строителен материал във вид на плочки от цимент и азбест; нарича се още етернит.

шифервайс (нем. Schieferweiß) Оловно белило.

шифрóвам, шифрирам (от фр.) Употребявам цифри или условни знаци при тайно донесение, служа си с шифър.

шифър (фр. chiffre „цифра" от ар.) 1. Условна азбука (знаци) за тайно писмо, отначало била с цифри. 2. Библиотечен регистрационен знак върху книга. 3. = вензел.

шихта (нем. Schicht) Смес от материали (руда, метал, кокс и др.) в определени пропорции, която се употребява при плавене в металургична пещ, за да се получи метал в желан състав.

шиш (тур. şiş от. ар.) 1. Дълъг стоманен прът със заострен край. 2. Заострена дървена или метална пръчица за печене набодено на нея месо. 3. *прен.* Опеченото по този начин месо. 4. Игла за плетене.

шишанé (тур. şişane от перс.) Стара къса пушка с широка цев.

шишкебáп (тур. şişkebabı от ар.) Печени късове месо на шиш (2).

шкáнци (хол. schans) *мор.* Място в средата на палубата на военен кораб, където стават официалните церемонии.

шкарт (ит. scarto) 1. Изхвърлено нещо като негодно; негодно. 2. Негодна стока, брак.

шкартирам (ит. scartare) 1. Отстранявам като негодно. 2. Отстранявам, премахвам, изключвам като неподходящ.

шкáрто = шкарт.

шквал (англ. squall) Силен и бурносен вятър в открито море, който си мени често посоката; буря, ураган.

шкипер (англ. skipper) 1. Капитан на кораб, предимно товарен. 2. Лице, което е натоварено със завеждането на материалната част на военен или товарен кораб. 3. Капитан на несамоходен плавателен съд.

шкóла (лат. schola от гр.) **1.** Училище; специално училище. **2.**Придобита опитност, школовка, подготовка. **3.** Направление в областта на науката, изкуствата и пр. **4.** Сбор от привърженици и последователи на един учен, художник, философ и др. **5.** Първоначално учебно пособие за изучаване на музикален инструмент. **6.** Маниер, начин на голям художник.

шконтѝрам, шкóнто = сконтирам, сконто.

шкот (хол. shcoot) *мор.* Въже за разпускане на корабни платна и управляване на кораба с тях.

шкýрка (рус.) Абразивен материал с различен състав и големина на зърната (метални или стъклени), залепен върху платно или хартия; служи за изглаждане на различни повърхности; ср. гласпапир.

шлаг (нем. Schlag) **1.** Взривният заряд на ракета, който експлодира, когато тя достигне известна височина. **2.** Замятане на въже около нещо при завързване, особено на корабно въже.

шлáгбаум (нем. Schlagbaum) Повдигаща се и спускаща се греда за затваряне на пътя при железопътен прелез; бариера.

шлáгер (нем. Schlager) **1.** Който надвива, който стои най-горе (букв. който има сбор от 9 или най-близо до 9 при особена игра на карти). **2.** Модна танцова песен. **3.** *прен.* Най-изтъкнатото през определено време, най-модното, най-популярното.

шлáйфам (нем. schleifen) **1.** Работя на шлайфмашина, изглаждам повърхност на метален предмет с шлайфмашина. **2.** Обработвам чрез триене повърхност на метален, дървен, стъклен или минерален предмет, за да ѝ придам гладкост; изглаждам, излъсквам.

шлайфмашѝна (нем. Schleifmaschine) Машина за изглаждане на валцове и други повърхности.

шлáк(а) (нем. Schlacke) **1.** Остатък след изгарянето на каменни въглища и др.; сгурия, сгур. **2.** Стъкловидна или камениста застинала маса, която е страничен продукт при плавене на руди в пещ.

шлам (нем. Schlamm) **1.** Начупени на дребно руда или въглища, които са приготвени за използуване при обогатителни процеси. **2.** Мека утайка в парен котел, която се образува заедно с котления камък, когато водата е твърда; кал, тиня.

шланг (нем. Schlange „змия“) Подвижен маркуч от непропускаща материя за отвеждане на вода, течност или газ под налягане.

шлейф (нем. Schleife през рус.) **1.** Удължена задна част на женска дреха, която се влачи по земята. **2.** *техн.* Селскостопанско оръдие за изравняване и разчупване на буците след оран; брана, грапа.

шлем (от нем. Helm) **1.** Старинно отбранително оръжие, което представлява кожена или метална широка шапка за предпазване на главата от удари с хладно оръжие. **2.** Специална метална шапка, която носят войници, пожарникари, полицаи; каска. **3.** Похлупак, горната кръгла част на парен котел, дестилационен съд и др.

шлеп (нем. Schleppe) Продълговат и плосък товарен плавателен съд, който няма двигателна сила, а се влачи от кораб или влекач.

шлѝра (нем. Schliere) **1.** Дефект на стъкло във вид на нишковиден впръслек, често завършва с кълбовидна подутина. **2.** Замъглена част от глазурата на керамично произведение.

шлиф (нем. Schliff) **1.** Тънка полирана пластинка от минерал или метал, подготвена за изследване под микроскоп. **2.** Добре полирана повърхност на метал или готово метално изделие, разядена с различни химикали за изследване при отразена светлина с микроскоп или лупа. **3.** Гладко протрити конични повърхности (вътрешната и външната) на двата края на стъклени прибори (гърло на шише и неговата запушалка и др. под.), които прилягат плътно и точно една към друга.

шлѝфер (нем. Schliefer „маншон“) Горна дълга дреха от тънък непромокаем плат.

шлифо́вам (нем. schleifen през рус.) 1. Обработвам повърхност (на метал, дърво, стъкло, минерал) чрез триене, за да отстраня грапавини и да ѝ придам гладкост, правилна форма и точни размери. 2. *прен.* Изглаждам, премахвам недостатъци, придавам външен блясък. 3. *прен.* Правя по-ловък, правя по-възпитан, образовам.

шлифо́вка (от нем.) 1. Изглаждане на предмети чрез търкане. 2. *прен.* Придаване гладка форма, излъскване. 3. *прен.* Премахване на недостатъци; изтънчване, възпитаване.

шлих (нем. Schlich) 1. Смляна и промита руда за по-нататъшна обработка. 2. Концентрат от по-тежки минерали, получен чрез пресяване или промиване на златоносен пясък, на руди и подобни за извличане на ценни материали (злато, платина и др.).

шли́хта (нем. Schlichte) Разтвор от скорбели (нишесте, брашно, декстрин и др.), омекотители (глицерин, сапун, лой) и обеззаразители (формалин, фенол и др.) във вода, в който се напоява определената за основа прежда, за да добие гладкост, здравина и предпазна обвивка против повреда при процеса на тъкането.

шлиц (нем. Schlitz) 1. Цепка на долната част на балтон, пардесю и друга дълга дреха, за да се улесни ходенето. 2. Надлъжен жлеб (канал), направен с фрез върху вал; шлиц се нарича и гребенът между два жлеба.

шло́сер (нем. Schlosser) Майстор железар, който се занимава с ръчна изработка и поправка на железарски изделия.

шлюз (нем. Schleuse през рус.) 1. Подвижна врата на яз за задържане или пускане на вода. 2. Съоръжение на река или канал за прекарване на плавателни съдове при различно ниво на водата. 3. Приспособление за промиване на златоносен пясък.

шлюзи́рам (нем. schleusen) 1. Прекарвам кораб през шлюз. 2. Построявам шлюзове.

шля́хта (полс. szlachta) Полско дворянско привилегировано съсловие във феодална Полша, обособено през XIV в. от рицарството.

шля́хтич (полс. szlachtic) Дворянин, дребен земеделски буржоа.

шма́йзер (нем. Schmeiser) Автоматична пушка; автомат (3).

шма́лта (нем. Schmalte) 1. Минерална синя боя за боядисване на хартия, стъкло, керамични и други изделия. 2. Цветно изкуствено камъче или стъкло за мозаични работи.

шме́кер (нем. Schmecker „лице с тънък вкус") Лукав хитрец, измамник.

шми́ргел (нем. Schmirgel) 1. Естествен абразивен материал от корундови или магнетитови зърна; използува се за шмиргелова паста, за шкурка или за правене на шмиргелови брусове и точила за шлифоване и точене. 2. Уред за шлифоване или точене.

шму́црол (нем. Schmutzrolle) Хартиена лента в ротативна печатарска машина, която предпазва от изцапване вече отпечатаната страна на листа, докато се печата от другата страна.

шму́цтитул (нем. Schmutztitel) 1. Лист пред заглавна страница, на който е написано кратко заглавието и служи да пази заглавния лист от изцапване. 2. Лист пред глава на книга, на който има кратко заглавие на следващия текст.

шнапс (нем. Schnaps) Ракия.

шнек (от нем. Schnecke) Вид конвейер за пренасяне на храни, въглища, пръст и др. на къси разстояния; състои се от корито, в което се върти вал с прикрепени към него витлообразни лопати, за да тласкат материала в желаната посока.

шне́лер (нем. Schneller) Приспособление на пушка към спусковия механизъм за осигуряване точна стрелба, като се отстрани „трепването".

шни́цел (нем. Schnitzel) Пържола без кокал.

шнур (нем. Schnur) 1. Тънка усукана връв от мека прежда; връв, гайтан. 2. Двужичен проводник с мека гъвкава оплетка и изолация; **Бикфордов шнур** — връв, която пренася огън до запалително тяло.

шовинѝзъм (фр. chauvinisme от собс.) Краен национализъм, който проповядва ненавист и презрение към другите народи, разпалва национална вражда и поддържа расова теория (по името на френския гренадир Шовен, герой на водевил и представен като възторжен почитател на Наполеоновата завоевателна политика).

шовинѝст (от фр.) Привърженик на шовинизма.

шок (фр. choc „удар") 1. Общо тежко разстройство на функциите на организма поради психическо заболяване или физическа повреда. 2. Повредата, състоянието поради такова заболяване. 3. Изкуствено причиняване на силно разтърсване чрез електрически ток като метод за лекуване при душевни заболявания.

шокѝрам (фр. choquer) Правя лошо впечатление поради държането си, смущавам някого с държането си, което не е в съгласие с общоприетите форми за приличие; отблъсквам, дразня.

шоколàд (нем. Schokolade от мекс.) Вкусен хранителен продукт, приготвен от какао, захар, мляко и подправки.

шол (нем. Scholle) Първокачествено месо без кокал (говеждо, телешко или свинско) от бут.

шомàж (фр. chômage) Безработица в капиталистическите страни поради затваряне на предприятие по липса на работа.

шòмпъл (нем. през рус.) Метална пръчка за чистене на пушка или за пълнене на ръчно огнестрелно оръжие; харбия.

шоопѝрам (от собс.) Покривам предмет с разтопен метал чрез напръскване.

шòри (полс. чрез рус.) 1. Наочници за кон, които не му позволяват да вижда настрана. 2. Конски такъм без хамута и дъгата.

шòрти (англ. short) Къси спортни гащета, предимно за жени.

шосè (фр. chaussée) Път, широк и настлан с камъни, с цимент, с асфалт и др.

шосѝрам (от фр.) Правя път с настилка, прокарвам шосе.

шофѝрам (от фр.) Карам, управлявам моторна кола.

шофьòр (фр. chauffeur „огняр") Водач на моторна кола.

шпàга (ит. spaga, гр. spáthē) 1. Сабя. 2. Сабя за фехтуване; к р ъ с т о с в а м е с и ш п а г и т е — влизаме в спор. 3. *техн.* Тесен плосък лост в автоматичен тъкачен стан за автоматично сменяване на шпулата в совалка.

шпагàт (нем. Spagat от ит.) 1. Акробатично-танцова стъпка, при която става силно разкрачване. 2. *сп.* Умело отнемане топката от краката на противников играч, при което става също голямо разкрачване.

шпайк (англ. spike „гвоздей") *сп.* Специална спортна обувка за бягане и скок.

шпалѝр (нем. Spalier) Почетна редица от хора (войници, ученици, граждани и др.) отстрани на път, по който минава шествие, високопоставено лице и др.

шпàлта (нем. Spalte) 1. Стълбица от набран печатарски текст. 2. Коректура на такъв текст във вид на дълъг лист.

шпанхòут (хол. spanhout) 1. Скелет на кораб. 2. Напречно ребро на корабен скелет.

шпаньòл (исп. español) 1. Потомък на преселени от Испания евреи. 2. Език на тези евреи (евреите в България говорят шпаньол).

шпàргел (нем. Spargel) = аспержи.

шпат[1] (нем. Spat) Название на различни минерали от рода на силикатите.

шпат[2] (нем. Spat) *мед.* Хроническо възпаление на костите на краката у конете.

шпàтел (нем. Spatel) 1. Лопатка, с която се размесва и нанася боя, разтрива се лекарство, запълнят се дупки, замазват се стени и т. н.; шпакла. 2. *мед.* Лъжичка, с която се натиска езикът при преглеждане на гърлото.

шпац (от лат. spatium „разстояние") 1. *печ.* Метална пластинка, по-ниска от печатарска буква, която се поста-

вя между отделните думи или между букви за получаване на разстояние. 2. Разстоянието между ребрата на скелет на кораб.

шпацирам (нем. spatzieren) Разреждам, набирам с разредка.

шпация = шпац.

шпек (нем. Speck „сланина“) Вид качествен салам с повече сланина.

шпеков (от нем.) Който съдържа сланина.

шперплат (нем. Sperrholzplatte) Дървен материал на листове, дебели от 3 до 10 мм, получен от слепване на нечетен брой листове фурнир, разположени с кръстосващи се влакна.

шперц (от нем. Sperrzeug) 1. Извита като кука желязна пръчица, с която се отварят различни брави. 2. *прен.* Апашки ключ.

шпикер (англ. speaker 1. Радиоговорител. 2. Говорител. 3. Председател на законодателно тяло в Англия.

шпил (нем. Spill) 1. Архитектурен завършък на кула или висока сграда във вид на тясна и отвесна надстройка с пирамидална или конична форма. 2. *мор.* Скрипец за издигане на котва или извличане на риболовни мрежи, за издигане на корабно платно и др.

шпилка (рус.) *техн.* Метално стъбло (болтче без глава) с винтова резба на двата края, което служи за закрепване на две машинни части.

шпилман (нем. Spielmann) Средновековен немски странстващ певец и музикант.

шпиндел (нем. Spindel) 1. Главният вал на металорежещи (сечивни) машини, които работят с въртене; има приспособление за закрепване на инструмента или обработвания предмет. 2. Вретено на предачна машина. 3. Ос.

шпионаж (фр. espionnage, нем. Spionage) Престъпна дейност за узнаване на политически, икономически и особено военни сведения, които сами по себе си представляват държавна тайна, и предаването им на враждебна страна, на подривна организация или на враждебно настроени лица.

шпион(ин) (нем. Spion, фр. espion) 1. Лице, което се занимава с шпионаж. 2. Доносчик.

шпионирам (нем. spionieren, фр. espionner) Занимавам се с шпионаж, издавам държавни тайни на противник, на враг или на чуждо разузнаване.

шпионка (фр.-нем.) 1. Жена, която се занимава с шпионаж. 2. Специално направен уред, поставен в отвор на врата, за да се гледа навън, без да се забелязва наблюдателят.

шпиц (нем. Spitze) 1. Островръх, с остри върхове, заострен. 2. Остър връх, остър покрив. 3. Порода кучета с остри изправени уши и малко тяло.

шпицкоманда (нем. spitz „остър“ и *команда*) Въоръжена фашистка група в помощ на полицията и войската през Септемврийското въстание 1923 г. и априлските събития през 1925 г.

шпицрутен (нем. Spießrute) *ист.* Дълъг сгъващ се прът или пръчка за наказване на войници (в Русия до 1863 г.)

шплинт (нем. Splint) 1. Стоманено стъбълце от прегънат на две тел така, че на прегъвката образува главичка; вкарва се през дупчица в гайка или болт и краищата се разчекват на отвъдната страна, за да се запази съединяването. 2. Всяка клечица, която дава устойчивост и пречи на разединяване или разместване на болт, гайка, вал и пр.

шпон (нем. Spon) 1. Тънка линийка, която служи за разделяне на редове при печатарски набор; ср. дурхшус. 2. Тънък лист фурнир от скъпо дърво, който служи за облицоване. 3. Тънък до 5 мм лист от някакво дърво (бряст, бук и др.), който служи за слепяне на шперплат.

шпонка (нем. Spon) 1. *техн.* Стоманено тяло, което скрепя вал с някаква част (зъбно колело, шайба, съединител и др.) и се върти заедно с него, за да предава въртящ момент било от вала на скрепената част, било от скрепената част на вала. 2. Конична клечка, която се навива в съответни дупки (гнезда) в два или повече дървени елементи, за да ги скрепи неподвижно. 3. Дървен клин.

шпор (хол. spoor) Долният край на всяка мачта, греда и пр., който влиза в специално приготвено гнездо на палубата.

шпóра (нем. Sporn) Метална скоба с въртящо се назъбено колелце, която се закрепя към петата на обувка и служи за подкарване на кон при езда; махмуз.

шприц (нем. Spritze) **1.** Спринцовка, църкалка за разпръскване или впръскване на течност, боя, смазка и пр. **2.** Тенекиена конусовидна тръбичка, през която се прокарват тестени произведения или кремове, за да им се придаде определена форма. **3.** *прен.* Разредено вино с газирана вода.

шпýлка (нем. Spule) **1.** Калем за навиване на прежда; макара, масур. **2.** Калемче за навиване на конци за шевна машина.

шпунт (нем. Spund) **1.** Изпъкнал гребен на дъска, греда или талпа, който влиза в жлеб със същото сечение на съседна дъска, греда или талпа, за да се получи плътно споена плоскост. **2.** Водоплътна преграда, направена от греди по този начин. **3.** *мн. ч.* Изрези по кила, ребрата, вълнореза и кърмовия упор на кораб, в които влизат дъски или листовата облицовка на кораба.

шпунтýбел (нем. Spundhobel) Вид ренде за правене на шпунт; валцовник.

шпур (нем. Spur) **1.** Тясна и дълбока дупка в скала или рудно находище за пълнене с взривни материали. **2.** Отвор в пещ за изтичане на стопен метал.

шрапнéл (от собс.) **1.** Артилерийски снаряд, пълен с оловни куршуми, който изгърмява във въздуха и ги пръска (наречен по името на изобретателя генерал Шрапнел). **2.** Куршум или късче от такъв снаряд.

шрéдер (от собс.) Селскостопанска машина за прибиране на царевица; отделя мамулите от стъблото, обелва ги и ги оставя настрана, а стъблата нарязва за фураж; ср. хескер (наречена на името на изобретателя).

шрифт (нем. Schrift „писмо", „букви") **1.** Начертание на букви, външен вид на писмени знаци. **2.** Пълен комплект от печатарски букви с определена форма, който съдържа буквите на азбуката, препинателните знаци, цифрите и пр.

шрот (нем. Schrot) **1.** Остатък след изстискване на масло от семена на маслодайни растения; служи за фураж. **2.** Сачма.

шýдра (инд.) **1.** Низшата каста в Индия, която обхващала бедните. **2.** Човек от тази каста.

шýлер (чрез рус. от полс. szuler) **1.** Лице, което играе нечестно в хазартна игра. **2.** Мошеник, измамник.

шýкюр, шýкер (тур. şükür от перс.) Слава богу, най-сетне.

шýнка (нем. Schinken) Пушен или варен свински бут; ср. жамбон.

шунт (англ. shunt) Отклонителна, странична верига, включена между две точки от дадена електрическа верига, за да образува успоредна верига, през която минава само малка част от общия ток за регулиране или за измерване.

шупé (тур. şüphe от ар.) Съмнение, подозрение за нередност.

шупелия́ (тур. şüpheli от ар.) Съмнителен, подозрителен, гузен.

шýплер, шýблер (нем. Schublehre) *техн.* Уред за измерване дебелината на оси, ширината на отвори и др.; вж. щангенциркул.

шурýп (тур. şurup) Сладко питие, сироп.

шурф (нем. Schurf) **1.** Вертикален изкоп, обикновено правоъгълен, за изследване подпочвата, за търсене на плитки залежи, подпочвена вода и пр. **2.** Изходът на вентилационна шахта към повърхността.

шут[1] (рус.) Който се прави на смешен или глупав, за да разсмива другите; лала.

шут[2] (англ. shoot) *сп.* Силен удар на топката (при футбол).

шутúрам (от англ.) Силно ритам топка; със засилване удрям топка.

шýцбунд (нем. Schutzbund) Социалдемократическа организация в Австрия за защита на работниците; раз-

турена през 1934 г. след боеве с правителствените войски.

шу́цлиния (нем. Schutzlinie) Черта върху улична настилка, която показва местата за преминаване; улична предпазна линия за регулиране на движението.

шушо́н (нем. Schuhschoner) Гумена широка подплатена обувка, която се носи върху друга обувка за топло и за предпазване от влага.

шхе́ри (швед. skär „скала") Подводни скали и малки острови около морски бряг на Финландия, Швеция, Норвегия, Испания и др.

шху́на (англ. schooner) **1.** Платноход с най-малко две мачти, с коси платна, използуван предимно за прекарване на товари. **2.** Вид спортна яхта.

Щ

щаб (нем. Stab „пръчка“, „жезъл на управител“) **1.** Управление на войскова част. **2.** Офицерите от управлението на една войскова част. **3.** Сградата, където се помещава такова управление. **4.** *прен.* Върховен ръководен орган за специално действие; управление, ръководен център.

щабофицéр (нем. Stabsoffizier) Название на майор, подполковник и полковник.

щабротми́стър (нем. Stab и *ротмистър*) В царска Русия — офицерски чин в кавалерията, който съответствува на щабскапитан в пехотните и други войскови части.

щабскапитáн (нем. Stabskapitän) Офицерски чин в дореволюционна Русия, който е между поручик и капитан.

щаг (хол. stag) Въже от върха на мачтата до носа на кораб, което крепи мачтата да не падне назад.

щáйга (нем. Steige) Сандък с различна големина за пренасяне на плодове, зеленчуци и др.

щáйгер (нем. Steiger) Минен техник.

щайн (нем. Stein „камък“) Камъкоподобна маса, състояща се от сулфиди на получаваните метали, която служи за по-нататъшна преработка; тя е междинен продукт при получаването на цветни метали от серия руди.

щáйнгут (нем. Steingut) Висококачествен порцелан.

щáлмайстор (нем. Stallmeister) **1.** Началник на конезавод или на конюшня. **2.** Висш офицер от кавалерията в довоенна Германия. **3.** Придворен чин в царска Русия.

щáмпа (ит. stampa) **1.** Метална форма за серийно произвеждане на детайли или дребни предмети чрез печатане, изковаване, натискане и др. **2.** Отпечатък, направен по този начин, особено печатана икона или шарка на плат. **3.** Машина за изрязване на един път много горнища, подметки и пр. на обуща. **4.** Шаблон, трафарет, клише.

щампи́рам=щампосвам

щампóсвам (от нем.) **1.** Изработвам с щампа, отпечатвам с клише. **2.** Обработвам метал, като му давам форма чрез налягане с щампа. **3.** Нанасям краски върху плат.

щáнга (нем. Stange) **1.** Метален прът; лост. **2.** Спортен уред за вдигане на тежести, състоящ се от метален прът и тежести на двата края. **3.** *техн.* Дълга метална част с различно сечение, която предава натиск, опън или въртящ момент.

щангенци́ркул (нем. Stangenzirkul) Линийка с деления, снабдена с една неподвижна и една подвижна челюст за измерване на дебелини на предмети и ширини на отвори; шуплер.

щанги́ст (от нем.) Тежкоатлет, който вдига тежести.

щанд (нем. Stand) **1.** Специално приготвена подставка за излагане на предмети в магазин или в изложбено помещение. **2.** Дял от магазин, предназначен за продаване на определени стоки (за захарни изделия, за бакалия, за зеленчук, за бельо и т. н.). **3.** Дял, място, където отделни предприятия или страни излагат на панаир свои произведения.

щáндарт (нем. Standarte) **1.** Малко знаме, флаг (употребявано в кавалерията и флотата). **2.** Равнище, ниво.

щанди́ст (от нем.) Лице, което продава на щанд.

щáнца (нем. Stanze) **1.** Щемпел за вдлъбнати отпечатъци; матрица. **2.** Уред от метал със специално изрязани фигури за изсичането им от ламарина, картон, гьон и др.; ср. щампа (1).

щанци́рам (нем. stanzen) Изработвам

фигурни полиграфически изделия (етикети, запушалки, емблеми и пр.) с щанца.

щат (нем. Staat „държава“) 1. Узаконен списък на постоянните сътрудници на едно учреждение с точно определение на възнаграждението и образователния им ценз. 2. Административна териториална единица с вътрешно самоуправление в САЩ, Мексико, Бразилия, Индия, Австралия и др. 3. *мн. ч.* Щати — съсловно представително учреждение във Франция и Нидерландия в миналото.

ща́тен (от нем.) 1. Който е според списъка на службите, предвиден в щата, редовен. 2. Съдържащ щат; щатни таблици — съвкупност от взаимно свързани показатели, данни и нормативи, чрез които се установява размерът на работната заплата.

ща́тски (от нем.) 1. Който се отнася до отделна държава, член на федерация. 2. Който се отнася до САЩ или принадлежи на САЩ.

щатха́лтер (нем. Statthalter) Название на управител на област, заместник на държавния глава в област в някои страни; наместник.

ща́уфер (от собс.) Масльонка за смазване на машинни части с гъсто масло; гресьорка.

щафе́та (ит. staffeta „куриер“, исп. stafette) 1. Спортно състезание, при което едно разстояние се изминава от няколко души от всяка участвуваща група, като състезателите си предават пръчка или друг предмет. 2. Пръчката, която се предава при такова спортно състезание. 3. Бързо съобщение, което се предава чрез сменяващи се вестители.

ще́вен (хол. steven) *мор.* Отвесна дебела греда, която е основа на кърма (задна част) или нос на кораб.

ще́ка (нем. Stecken) 1. Пръчка, с която се удрят топките при билярдна игра. 2. Пръчка, с която се карат ски.

ще́кер (нем. Stecker) *техн.* Приспособление с две дупки за свързване на електрически ток с уред, направено от огнеупорен и непропускащ електрическия ток материал (поставя се на уреда).

ще́мпел (нем. Stempel) 1. Печат. 2. Белег от печат, клеймо. 3. Уред за поставяне метални печати. 4. Пробойна част на преса за метални изделия, която пробива обработваемия предмет.

щемпелу́вам (от. нем.) Подпечатвам, удрям печат, поставям печат.

ще́псел (нем. Stöpsel) *техн.* Приспособление с един или повече шипове за включване на подвижни апарати (грейка, печка, радиоапарат, телефон и т. н.) в електрическата мрежа.

щиб (от нем.) Дребен антрацит или дребни въглища.

щик (хол. steek през рус.) Острие на върха на пушка или остър нож на върха на пушка за ръкопашен бой.

щил (нем. Stille) Затишие, безветрие.

щим (нем. Stimme „глас“) *муз.* Отделен глас от многогласна композиция; глас.

щи́рборд (нем. Steuerbord през рус.) *мор.* Дясна страна на кораб, гледан от кърмата към носа; десен борд.

щифт (нем. Stift) Малък винт или гвоздей без главичка.

щи́хел (нем. Stichel) 1. Сечиво за гравиране на дърво или метал (с него се дълбае между изпъкналите части); гравирно длето. 2. Сечиво за ръчно обработване на дребни изделия в часовникарството и фината механика.

щи́хмас (нем. Stichmaß) Измервателен уред за разстояние между две повърхности.

щок[1] (англ. stock) 1. Метална наличност в банка, парична наличност, основен капитал. 2. Наличност от стоки. 3. Наличност.

щок[2] (нем. Stock „пръчка“) 1. Напречна ос в горната част на котва. 2. Ос в машина, която съединява бутало. 3. *геол.* Скална маса или полезни изкопаеми, внедрени сред други скали.

що́кверк (нем. Stockwerk) Дебела и богата рудна жила, от която се отделят много жилки и издънки.

що́кер (англ. stoker) 1. Уредба за автоматично подаване на ситнозърнести въглища на скарата на корабна или

локомотивна пещ. 2. Механизъм към някои сечивни машини, който подава обработваемия предмет към ножа или резеца на машината. 3. Механизъм за автоматично пълнене на пещ със суровини. 4. Уред за механично товарене на вагони, камиони, кораби и др.

щокрóза (нем. Stockrose) Градинско растение, вид ружа с хубави разнобагрени цветове.

щóпор (нем. Stopper) 1. Отпушалка за бутилки; тирбушон. 2. *ав.* Фигура на висш пилотаж, при която летателният апарат се пуска стремително по спирала.

щóр(а) (фр. store) *обикн. мн. ч.* Метална или дървена завеса пред прозорец, която се движи с механизъм; състои се от тесни летви; ролетка, жалузи.

щорм (хол. storm) Силна морска буря (скорост на вятъра 15 м в секунда— над 8 бала).

щоф (нем. Stoff) Материя, плат от вълна или памук.

щрайхгáрен (нем. Streichgarn) 1. Изработен от късовлакнеста и от дълговлакнеста вълна; ср. камгарен. 2. Предназначен за изработване на прежда или плат от късовлакнеста и дълговлакнеста вълна; ср. камгарен.

щрайх (нем. streichen „търкам") *муз.* Лъковата струнна група в оркестър (цигулки, виоли, виолончели и контрабаси).

щрáус (нем. Strauß, гр. strouthos) Голяма бързо бягаща птица с красиви пера, която живее в топлите страни; камилска птица.

щрек (нем. Strecke) Хоризонтална галерия в мина, която няма пряк изход на повърхността.

щрúпка (нем. Strippe) Връзка на панталон, която минава под обувката, за да го опъва.

щрих (нем. Strich) 1. Тънка линия, черта. 2. *прен.* Характерна черта, особеност. 3. *муз.* Термин за означаване на лъков маниер, тясно свързан с фразировката.

щрихúрам (от нем. Strich) Нанасям щрихи на нещо (на чертеж, на план).

щрúхов (от нем.) Който се състои от точици или малки къси линийки; щрихова линия — прекъсната линия от чертички или точици, с която се отбелязват невидимите контури.

щрýдел (нем. Strudel) Сладкиш от тестени кори, захар, ябълки и миризми, опечен на фурна.

щудúрам (нем. studieren от лат. studeo) 1. Проучвам, изследвам, правя научно изследване. 2. Следвам, уча.

щукатýра (нем. Stukkatur от ит.) 1. Варо-пясъчна, гипсова или друга пластична маса, пригодена за измазване на стена, покриване на тухлена зидария, таван и др. 2. Добре изгладен пласт от мазилка, нанесена на повърхност, пригоден за боядисване или тапициране. 3. Измазване.

щундúзъм (от нем. Stunde) Баптистка протестантска секта в Русия през XIX в., която отразявала интересите на помешчиците.

щундúст (от нем.) Сектант, привърженик на щундизма.

щурвáл (хол stuurwal) 1. *мор.* Кормилно колело с ръчки около него. 2. Лост в самолет или кормилно колело за управляване на самолет от кабината на летеца.

щурм (нем. Sturm) 1. Стремително нападение срещу противник; атака. 2. Устрем, усилено и стремително действие, пристъп.

щýрман (хол. sturman) 1. Специалист по управляване на кораб, самолет или други плавателни и летателни апарати; определя направлението, отбелязва на карта пътуването и т. н. 2. Помощник-капитан на малък кораб.

щурмýвам (нем. stürmen) 1. Нападам, предприемам решително нападение срещу крепост; атакувам. 2. *прен.* Настоятелно искам, упорито преследвам една цел.

щуртрáп (хол.) Въжена стълба на кораб.

щуртрóс (хол. stuurtros) *мор.* Въже или

верига, което съединява кормилното колело със самото кормило, като минава през множество водещи ролки.

щуф (нем. Stufe) Голямо парче руда или минерал, взето за проба.

щу́цер (нем. Stutzer) **1.** Къса тръбичка с нарези от двете страни, която служи за съединяване на две тръби или за присъединяване на тръба към резервоар, апарат, парен котел и др. **2.** Приспособление за намаляване на проходното сечение на бликащ нефтен кладенец. **3.** Двуцевна ловджийска пушка с голям калибър.

Ю

юа́н (кит.) Парична единица в НР Китай.

юбиле́й (лат. iubilaeus от ст. евр.) 1. Празник през петдесет години, установен от Мойсеевия закон, когато дълговете се опрощавали, продадените имоти се връщали и робите се пускали на свобода. 2. Тържествено празнуване на годишнина от някое събитие или дейност на лице или учреждение (обикновено след 25, 50, 75 и 100 години). 3. Тържество, заседание, обяд и др., посветени на такова празненство.

юбиля́р (от лат.) Празнуващ юбилей, удостоен с юбилейно чествуване.

юва́ (тур. yava) 1. Скитащ се добитък, изгубен добитък. 2. *прен.* Човек без постоянна работа и свърталище.

ювели́р (хол. juwelier от лат.) 1. Майстор, който изработва изделия от скъпоценни метали и камъни; бижутер. 2. Търговец на такива произведения.

ювели́рен (от нем.) 1. Който е свързан със скъпоценни камъни и метали или с тяхната изработка. 2. *прен.* Изработен фино, твърде изкусен, майсторски направен.

ювели́т (от хол. juweel) Пластична маса, от която се изработват рогови изделия.

ю́гер (лат. iugerum) Римска мярка за повърхност, около 2500 м².

югу́рт (тур. yoğurt) Кисело мляко.

Ю́да (евр.) 1. Юда — собствено име (оттук и евреите се наричат юдеи по името на библейско лице). 2. Предателят на Христос според евангелията. 3. *прен.* Предател.

юдаи́зъм (от евр.) Еврейската вяра.

юда́ика (от евр.) Съвкупност от знания за еврейски език, наука, култура, история — наука за евреите, техния бит, език, култура.

юдофо́б (лат. Iudaius и гр. phóbos) Лице, което мрази евреите; антисемит.

юз¹ (от собс.) Буквопечатащ телеграфен апарат (по името на физика Юз — 1831 — 1900 г.).

юз² (тур. yüz) 1. Мярка за течности = 100 драма (четвърт ока). 2. Шишенце, чаша или друг малък съд, който побира една четвърт ока.

юзбаши́я = юсбашия.

юзи́на (фр. usine) Помещение с машини за произвеждане на електрическа енергия; електроцентрала.

юзи́ст (от англ.) Телеграфист, който работи на юз¹.

юла́р (тур. yular) 1. Водило на оглавник, поводник за добитък. 2. Оглавник.

ю́ли (лат. Iulius „принадлежащ на Юлий") Седмият месец на годината (в латинския календар бил пети месец и се наричал Квинктил „Пети месец", но през I в. пр. н. е. бил наречен юли в чест на римския държавник и пълководец Юлий Цезар).

юлиа́нски календа́р вж. календар.

юмру́к (тур. yumruk) Пестник.

ю́нга (нем. Junge) 1. Ученик-матрос, момче, което работи на кораб и се готви за моряк. 2. Младши моряк.

ю́ни (лат. Iunius) Шестият месец на годината (четвърти в римския календар до 153 г. пр. н. е.).

ю́нкер (нем. Junker) *ист.* 1. Благородник, дворянин-земевладелец, реакционер (в Прусия, Холандия и други страни). 2. *остар.* Възпитаник (ученик) на полувисше военно училище.

ю́нкерски (нем.) 1. Принадлежащ или присъщ на юнкери. 2. Дворянски; назадничав, реакционерски.

Юно́на (лат. Iunōna) 1. Според древноримската митология — богиня на небесните явления и на брака, съпруга

на Юпитер; на гръцки Хера. 2. *прен.* Величествена, с хубава осанка жена.

Ю́питер (лат. Iuppiter) 1. Според древноримската митология — бог на небето, баща на боговете и хората, върховен властелин на видимия свят; на гръцки Зевс. 2. *прен.* Величествен човек. 3. *астр.* Най-голямата планета от Слънчевата система. 4. *техн.* Силен осветителен електрически уред с рефлектор, който се използува предимно при кинаснимки.

ю́ра (от собс.) Вторият период от мезозойската ера, през който се явяват дългоопашати птици, влечуги и хвойнови растения (получил името си по местността Юра, Френска Швейцария, където били изучени за пръв път остатъци от този период).

юрга́н (тур. yorgan) Завивка от тънък плат и памук, вълна или дреб.

юрга́н чуджу́к (тур. yorgan çocuk) Галено, некалено за трудности дете или младеж.

юрде́чка (тур. ördek) Патица.

юриди́чески (лат. iuridicus) 1. Правов, отнасящ се до правото, до правораздаването; правен. 2. Имащ право, имащ гражданско право или правоспособност да владее нещо, да сключва договори и т. н. (за учреждение и пр.).

юрисди́кция (лат. iurisdictio) 1. Право да се съди, право да се разглежда един въпрос. 2. Подсъдност; дела, които може да решава един съд. 3. Орган при административно учреждение, който разрешава правни въпроси. 4. Област, над която има право да решава и съди един съд.

юрисконсу́лт (лат. iurisconsultus) Правник, юрист, назначен при учреждение, за да дава съвети по правни въпроси и да защищава интересите на учреждението пред съдебните власти.

юриспруде́нция (лат. iurisprudentia) 1. Наука за правото, съвкупност от всички правни науки. 2. Изложение на мнения по правни въпроси и прилагането на правни норми в практиката.

юри́ст (нем. Jurist от лат.) 1. Лице, което се занимава научно или практически с правни въпроси. 2. Студент по право.

юрне́к (тур. örnek) Образец, мостра.

ю́рски (от собс.) Който се отнася до юра; ю р с к и п е р и о д = юра.

ю́рта (тюрк.) Колиба, преносима колиба на народите в Централна и Средна Азия с покрив от кожа.

юру́к (тур. yörük) Пастир из Родопите и Стара планина (турчин или потурчен българин), който е водил скитнически живот.

ю́руш, ю́рюш (тур. yürüyüş) Нападение с пристъп, решително нападение; атака, щурм.

юс (слав.) Название на две букви в старобългарската азбука: Ѫ (голям юс) и Ѧ (малък юс).

юсбаши́(я) (тур. yüzbaşi) Командир на сто души; капитан.

юсти́ция (лат. iustitia) 1. Правосъдие. 2. Съдебно ведомство, всички държавни органи, които се занимават със съдопроизводство.

ют (хол.) Част от горната палуба в задната част на параход.

ю́та (англ. yucca от инд.) 1. Вечнозелено и дървесинно растение. 2. Влакната от стъблото на това растение, които служат за направа на въжета, рогозки и др.; юка.

ю́ферс (хол. juffers) Скрипец за навиване на корабни въжета.

юфка́ (тур. yfka) 1. Хранителен продукт от тънки изсушени тестени кори. 2. Ястие, приготвено от такива кори.

юфт (перс. през рус.) Вид дебела обработена кожа за спортни обуща, за седла и др.

юшу́р (от тур. üşürmek) Данък в натура, обикновено една десета част от земеделското производство, който плащали поробените народи на Османската империя.

Я

ябана́ (тур. yaban от перс.) Чужбина.
ябанджи́я (тур. yabancı) Чужденец, другоселец.
ява́ш (тур. yavaş) **1.** Бавно, полека. **2.** Мек, който не е лют (за тютюн).
я́гдташ (нем. Jagdtasche) Ловджийска чанта.
яглия́ (тур. yağli) **1.** Маслен, мазен. **2.** Пресен.
ягори́да (нгр. agourida) Кисело и неузряло грозде.
ягуа́р (нем. Jaguar от браз.) Южноамерикански свиреп хищник, приличен на тигър, с ниска червеникавожълта козина с едри черни петна; напада и човека, лесно се катери, живее из горите и високата трева.
я́дец (тур. yâdes от перс.) **1.** Чаталеста кост от гърдите на птица, която се чупи при обзалагане. **2.** Дума, която се произнася при печелене на облог. **3.** *прен.* Напразно, загуба, несполука.
язъ́к (тур. yazık) Жалко.
яй (тур. yay) Пружина, ресор.
як (тиб.) Тибетски вол, преживно животно, което дава вълна, мляко и месо.
я́ке (нем. Jacke) Къса горна дреха за работа, спорт, туризъм и пр.
яки́я (тур. yakı) Късче плат, намазан с лекарство за поставяне върху болно място; мушама, лапа, пластир.
якоби́нец (фр. jacobin) **1.** Революционер-демократ от времето на Френската буржоазна революция (1789—1794 г.), член на Якобинския клуб, който се помещавал в манастира „Св. Яков" и оттам получил името си. **2.** *прен.* Революционер, смел и последователен революционер.
ял, я́лик (от хол. jol) Плоскодънна къса и широка лодка за прекарване на товари; има голяма и малка мачта и понякога спомагателен мотор.
яла́н (тур. yalan) Лъжа.
ялдъ́з (тур. yaldız) **1.** Жълтица. **2.** *бот.* Богородичка, астра. **3.** *бот.* Гергина.
я́ма (тур. yagma) Плячка, грабеж.
яма́ (тур. yama) Кръпка.
ямб (гр. iambos) *литер.* **1.** Стихотворна стъпка от кратка и дълга сричка или от неударена и ударена сричка (◡ —). **2.** Вид поетическо произведение в древността, което е близко по характер със сатирата.
ямби́чен, ямби́чески (гр. iambikós) **1.** Написан в ямби. **2.** Свойствен на ямб, характерен за ямб.
ямболе́н (от собс.) Изкуствена качествена тъкан (по името на гр. Ямбол).
ямбхоре́й (гр. iambos и choréios) Четиристъпна стихотворна стъпка от ямб и хорей (◡ — — ◡).
ямурлу́к (тур. yagmurluk) Дълго наметало с качулка, направено от груб и дебел домашен плат, употребявано от скотовъдци, колари и др. за предпазване от валежи и при лошо време; япанджак.
янкеседжилъ́к (тур. yankesicilik) Грабителство, хайдутлък.
янкеседжи́я (тур. yankesici) Сръчен крадец, разбойник (опитен да отрязва кесии).
я́нки (англ. yankee) Прозвище, дадено на американците от САЩ.
янлъ́ш (тур. yanlıs) **1.** Грешка. **2.** Погрешен, сбъркан, неистински.
янсени́зъм (от собс.) Реформаторско движение в католическата църква от XVI—XVIII в., близко до калвинизма, основано върху учението на холандския богослов Янсениус (1585—1638 г.).
янсени́ст (от собс.) Последовател на янсенизма.
я́нтар (рус. от лит. iantaras) Вкаменена смола от иглолистни дървета със светложълт до кафяв цвят; силно се наелектризира; служи за изработ-

ване на украшения и дребни предмети (на гръцки се нарича електрон и оттук е името електричество); кехлибар.

януáри (лат. Ianuarius „посветен на бог Янус") Първият месец на годината (в римския календар до 153 г. пр. н. е. бил единадесети).

Я́нус (лат. Ianus) **1.** Обоготворен баснословен италийски цар, който бил изобразяван с две глави, обърнати на противоположни страни, бог на времето и на всяко начало и край. **2.** *прен.* Двулик, неискрен човек.

япанджáк (тур. yapıncak) = ямурлук.

яралия́ (тур. yaralı) Ранен.

ярд (англ. yard) Английска мярка за дължина = 91,4 см, дели се на три фута.

ярли́к (тюрк.) **1.** Надпис, етикет. **2.** Свидетелство за дар от хан. **3.** Писмен указ на хан. **4.** *прен.* Печат, знак, белег.

ярмá (тур. yarma) Храна за добитък от едро смлени зърнени храни, обикновено посолени; кърма.

яровизáция (рус.) Специална обработка на семената преди засяване, която ускорява поникването, растенето и узряването и чрез която зимните култури могат да се засяват и като пролетни.

ясми́н (перс. yasemin) Декоративен храст с бели миризливи цветове.

я́спис (гр. iaspis) Скъпоценен твърд камък с червен, зелен, черен или жълт цвят.

ятагáн (тур. yatağan) Къса извита сабя.

ятáк (тур. yatak) **1.** Легло, постеля, място за нощуване. **2.** Укривател на дирени от властта лица. **3.** Помощник и укривател на партизани.

яфетидолóг (от собс. и гр. lógos „наука") Специалист по яфетидология.

яфетидолóгия (от собс. и гр. lógos „наука") Езиковедска теория на Н. Я. Мар (1864—1934 г.), според която всички езици имат еднакъв езикотворчески процес при стадиалното си развитие, като водят началото си от четири елемента (сал, бер, йон, рош) и се развиват скокообразно. Езикът е надстройка на икономическата база и има класов характер (по името на библейското лице Яфет). Тази теория е разкритикувана от съветското езикознание.

яхни́я (тур. yahni) Вкусно ястие, приготвено от месо, зарзават, мазнина и подправки.

я́хонт (от гр. hyákinthos) Скъпоценен камък; старо име на рубина и сапфира.

я́хта (англ. yacht) **1.** Голяма платноходна лодка за спорт. **2.** Малък луксозен кораб за морски разходки и спорт.

яхъ̀р (тур. ahır от перс.) Обор.

яшмá (ар. yaşm) Вид минерал, разновидност на кварца.

яшмáк (тур. yaşmak) Кърпа, с която жените мохамеданки си покриват лицето; було.

ИЗРАЗИ И ЦИТАТИ НА ЛАТИНСКИ И ДРУГИ ЕЗИЦИ

A. M. (Artium magister), лат. (áрциум магúстер). **1.** Учен, виртуоз. **2.** Научна степен, която е равна на доктор в някои страни.

A. U. C. (Ab urbe condita), лат. (аб ýрбе кóндита) От основаването на град Рим (753 г. пр. н. е.).

A. U. S. (Actum ut supra), лат. (áктум ут сýпра) Направено като по-горе.

Ab absurdo, лат. (аб абсýрдо) Според невъзможното.

Ab imo pectore, лат. (аб úмо пéкторе) От дълбочината на сърцето си.

Ab initio, лат. (аб инúцио) Отначало.

Ad intestāto, лат. (аб интестáто) Без завещание.

Ab irāto, лат. (аб ирáто) Сърдито.

Ab origine, лат. (аб орúгине) Отначало.

Ab ovo, лат. (аб óво) *букв.* От яйцето, т. е. от самото начало.

Ab ovo usque ad mala, лат. (аб óво ýскве ад мáла) Отначало докрай (понеже римският обяд започвал с яйца и завършвал с ябълки).

A bras ouverts, фр. (а бразувéр) С отворени обятия.

Ab urbe condita = a. u. c.

Abūsus non tollit usum, лат. (абýзус нон тóлит ýзум) Нарушението не премахва обичая.

A capillo usque ad ungues, лат. (а капúло ýскве ад ýнгвес) От косата чак до ноктите на краката = напълно.

A cappella, ит. (а капéла) Хорово пеене без акомпанимент.

Acta est fabula, лат. (áкта ест фáбула) Представлението се свърши (с тези думи се съобщавал краят на театралните представления в древния Рим).

Acidum, лат. (áцидум) Оцет.

A absurdum, лат. (ад абсýрдум) До безсмислие, до глупост.

Ad acta, лат. (ад áкта) Към дело.

Adagio, ит. (адáжио) *муз.* **1.** Бавно. **2.** Музикално произведение в бавен темп.

Ad apertūram libri, лат. (ад апертýрам лúбри) При отворена книга = на свободно посочен текст (за изпит).

Ad arbitrium, лат. (ад арбúтриум) По желание.

A dato, лат. (а дáто) От деня на подписването.

Ad Calendas Graecas, лат. (ad калéндас грéкас) *букв.* На гръцките календи = никога, понеже гърците нямали календи.

Addenda et corrigenda, лат. (адéнда ет коригéнда) Което трябва да се прибави и поправи.

Addio, ит. (адúо) Сбогом.

Ad exemplum, лат. (ад екзéмплум) За пример, по пример, по образец.

Ad finem, лат. (ад финем) Докрай.

Ad gloriam, лат. (ад глóриам) **1.** За слава. **2.** Даром.

Ad hoc, лат. (ад хок) За дадения случай, за момента.

Ad hominem, лат. (ад хóминем) Според човека.

Ad honōrem, лат. (ад хонóрем) За чест; даром.

Ad infinitum, лат. (ад инфинúтум) До безкрайност.

Ad libitum, лат. (ад лúбитум) По желание.

Ad litteras, лат. (ад лúтерас) Буквално, до буква.

Ad modum, лат. (ад мóдум) По подобие.

Ad notam, лат. (ад нóтам) По сведение.

Ad notanda, лат. (ад нотáнда) За отбелязване.

Ad notāta, лат. (ад нотáта) Към отбелязаното.

Ad patres, лат. (ад пáтрес) При дедите (отивам) = умирам.

Ad perpetuam rei memoriam, лат. (ад перпéтуам рей мемóриам) За вечен спомен на делото.

Ad referendum, лат. (ад референдум) За допитване.

Ad rem, лат. (ад рем) Към делото, точно на въпроса.

Ad unguem, лат. (ад ýнгвем) До нокътя = докрай, напълно.

Ad unum, лат. (ад ýнум) До един.

Ad usum, лат. (ад ýзум) За употреба.
Ad usum internum, лат. (ад ýзум интéрнум) За вътрешна употреба.
Ad usum externum, лат. (ад ýзум екстéрнум) За външна употреба.
Ad valōrem, лат. (ад валóрем) Според стойността; според достойнството.
Ad vitam (aeternam), лат. (ад вúтам етéрнам) За (вечен) живот.
Advocātus diaboli, лат. (адвокáтус диáболи) Адвокат на дявола = фанатичен защитник на нещо.
Ad vocem, лат. (ад вóцем) Към думата.
Aequo animo, лат. (éкво áнимо) Спокойно, равнодушно.
Aeternum vale, лат. (етéрнум вáле) Последно сбогом = supremum vale.
A fond, фр. (а фон) Основно, изцяло.
A fortiōri, лат. (а форциóри) Толкова повече.
Age, quod agis, et respice finem, лат. (áге, квод áгис, ет рéспице фúнем) Прави, каквото правиш, и гледай края = прави, що правиш, за после мисли.
Agitato, ит. (аджитáто) *муз.* Възбудено, развълнувано.
A la, фр. (а ла) Като, подобно на.
A la bonne heure, фр. (а ла бон йор) На добър час, на добра сполука, своевременно.
A la guerre comme à la guerre, фр. (а ла гер ком а ла гер) На война като на война = според обстоятелствата.
A la mode, фр. (а ла мод) По модата; на мода.
A la lettre, фр. (а ла летр) Буквално.
A latere, лат. (а лáтере) От страна на (например пратеник от страна на).
Alea iacta est, лат. (áлеа я́кта ест) Зарът е хвърлен (думи на Цезар при започването на гражданската война в древния Рим през 49 г. пр. н. е.) = жребият е хвърлен.
Alias, лат. (áлиас) В друго време, на друго място, иначе.
Alibi, лат. (áлиби) Другаде.
A limine, (а лúмине) От прага, веднага.
A livre ouvert, фр. (а ливр увéр) По разтворена книга = четене или превеждане без предварителна подготовка, а при отваряне на книга на случайно попаднало място; пеене или свирене без подготовка, а при показване на нотопис.
Allegretto, ит. (алегрéто) *муз.* Бързо, весело.
Allegro, ит. (алéгро) *муз.* Живо, енергично.
Allentando, ит. (алентáндо) *муз.* Със задържане, забавяйки.
All right, англ. (ол райт) Добре, всичко е в ред.
Alma mater, лат. (áлма мáтер) Майка-хранителка = висше учебно заведение.
Al pari, ит. (ал пáри) Според действителната стойност.
Alpha et omega, гр.-лат. (áлфа ет омéга) Начало и край (*букв.* от първата до последната буква в гръцката азбука).
Alter ego, лат. (áлтер éго) Второ аз = интимен приятел.
Altera pars, лат. (áлтера парс) Другата страна, противната страна.
Alternamente, ит. (алтернамéнте) С редуване, едно след друго.
Alternando, ит. (алтернáндо) *муз.* С редуване.
Amīcus humāni generis, лат. (амúкус хумáни гéнерис) Приятел на човешкия род.
Amicus Plato, sed magis amīca veritas, лат. (амúкус Плáто, сед мáгис амúка вéритас) Платон ми е мил, но истината ми е по-мила (израз, с който се подчертава, че истината трябва да стои над всичко).
Amor vincit omnia, лат. (áмор вúнцит óмниа) Любовта побеждава всичко.
Anathema sit, гр.-лат. (анáтема сит) Да бъде проклето.
Andante, ит. (андáнте) *муз.* Умерено.
Animato, ит. (анимáто) *муз.* Въодушевено, оживено.
Anni curentis (a. c.), лат. (áни курéнтис) Тази година, през настоящата година.
A novo, лат. (а нóво) Отново, пак, повторно.

Anno aetātis suae, лат. (áно етáтис сýе) В своето време, в годината на своето време.

Ante Christum (a. C.), лат. (áнте Хрíстум) Преди Христос.

Ante mare undae, лат. (áнте мáре ýнде) Вълните преди морето = причината предхожда следствието.

Aperto libro, лат. (апéрто лúбро) С отворена книга; ср. à livre ouvert.

A posteriōri, лат. (а постериóри) От по-последното, от последствията = след опита.

Appassionato, ит. (апасионáто) *муз.* С голямо чувство, страстно.

Après nous le déluge, фр. (апрé ну льо делюж) След нас и потоп (думи на Людовик XV).

A prima vista, ит. (а прúма вúста) От пръв поглед; ср. à livre ouvert.

A priōri, лат. (а приóри) От по-първото = преди опита, предварително.

A propos, фр. (а пропó) 1. Точно сега, тъкмо навреме. 2. Между прочем.

Aqua destillāta, лат. (áква дестилáта) Дестилирана вода.

Aqua fontāna, лат. (áква фонтáна) Чиста (кладенчова) вода.

Aqua pura, лат. (áква пýра) Чиста вода.

Aqua vitae, лат. (áква вúте) Вода на живота; *ирон.* = ракия.

Aquila non captat muscas, лат. (áквила нон кáптат мýскас) Орелът не хваща мухи = големият човек не се занимава с дребни неща.

Arbiter elegantiae, лат. (áрбитер елегáнцие) Съдник за хубавото, за уреждане на всичко, както трябва; изискан съветник по хубавото.

Arbitrium liberum, лат. (арбúтриум лúберум) Свободно мнение.

Argent compté, фр. (аржáн контé) Парите в брой.

Argumenta ponderantur, non numerantur, лат. (аргумéнта пондерáнтур, нон нумерáнтур) Доказателствата се ценят по значение, а не по брой.

Argumentum ad hominem, лат. (аргумéнтум ад хóминем) Доказателство върху човека, т. е. убеждаване с всички средства, като не се изключи и насилието.

Argumentum ex silentio, лат. (аргумéнтум екс силéнцио) Доказателство, което се извежда от мълчание.

Ars longa, vita brevis, лат. (арс лóнга, вúта брéвис) Изкуството е вечно, животът е кратък.

Artes liberāles, лат. (áртес либерáлес) Свободните свободни изкуства(светските науки в средните векове: граматика, риторика, диалектика, аритметика, геометрия, астрономия и музика); ср. тривиум и квадривиум.

Asinus asinum fricat, лат. (áзинус áзинум фрúкат) Магаре магаре чеше = изказване на взаимни похвали.

A tempo, ит. (а тéмпо) *муз.* Възвръщане към основното темпо (в музикално произведение означава връщане към първоначалното темпо, след като е имало отклонение от него).

A tout prix, фр. (а ту при) На всяка цена.

Audentes fortūna iuvat, лат. (аудéнтес фортýна ювáт) Щастието помага на смелите.

Audiātur et altera pars, лат. (аудиáтур ет áлтера парс) Да се изслуша и другата страна (съдебна максима).

Au naturel, фр. (о натюрéл) В естествен вид; гол.

Aurea mediocritas, лат. (áуреа медиóкритас) Златната среда.

Aures habent et non audiunt, лат. (áурес хáбент ет нон áудиунт) Уши имат и не слушат.

Au revoir, фр. (о ревоáр) Довиждане.

Aurōra musis amica, лат. (Аурóра мýзис амúка) Зората е приятелка на музите = утринното време е най-добро за умствени занимания.

Aut Caesar, aut nihil, лат. (áут Цéзар, áут нúхил) Или Цезар, или нищо = или всичко, или нищо.

Ave, Caesar, moritūri te salūtant, лат. (áве Цéзар, моритýри те салýтант) Здравей, Цезар, умиращите (обречените) те поздравяват (думи на римските гладиатори, отправяни към императорите преди започването на цирковите гладиаторски игри).

A vol d'oiseau, фр. (а вол д'уазó) От птичи полет.

Beāti possidentes, лат. (беа́ти посидéнтес) Блажени са имащите.
Beau monde, фр. (бо монд) Добрият свят = висшите кръгове.
Bel canto, ит. (бел ка́нто) Пеене по всички правила на изкуството, съвършено пеене.
Bella matribus detestāta, лат. (бéла ма́трибус детеста́та) Войните са прокълнати от майките.
Bellum omnium contra omnes, лат. (бéлум óмниум кóнтра óмнес) Война на всички против всички.
Bête noir, фр. (бет ноа́р) Черен звяр= неприятен човек.
Billet doux, фр. (бийé ду) Любовно писмо.
Bis, лат. (бис) 1. Два пъти. 2. Да се повтори.
Bis dat, qui cito dat, лат. (бис дат, кви ци́то дат) Двойно дава, който бързо дава.
Bona fide, лат. (бóна фи́де) С чиста съвест, с добро намерение; чистосърдечно, доверчиво; без умисъл.
Bon gré mal gré, фр. (бон гре мал гре) Щеш, не щеш; по неволя.
Bonjour, фр. (бонжу́р) Добър ден.
Bon ton, фр. (бон тон) Добър тон, т. е. умение да се държи човек в обществото според изискванията; благовъзпитаност.
Bouton d'amour, фр. (бутóн даму́р) Ергенска пъпка.
Brevi manu, лат. (брéви ма́ну) Накъсо, без формалности.

Camera obscura, лат. (ка́мера обску́ра) Тъмна стая.
C(a)etera desunt, лат. (цéтера дéзунт) Останалото липсва.
C(a)eteris paribus, лат. (цéтерис па́рибус) Като другите условия са равни.
Cantabile, ит. (канта́биле) *муз.* Напевно.
Capriccioso, ит. (капричиóзо) *муз.* Своенравно, капризно.
Captatio benevolentiae, лат. (капта́цио беневолéнцие) Търсене на благоволение, ласкателство.
Carpe diem, лат. (ка́рпе ди́ем) Използувай времето.
Carte blanche, фр. (карт бланш) Генерално пълномощно.
Casus belli, лат. (ка́зус бéли) Причина за война.
Casus foederis, лат. (ка́зус фéдерис) Причина за мир, повод за мир.
Caveant consules, лат. (ка́веант кóнсулес) Консулите да бдят = да се обърне внимание, необходима е бдителност.
Cave ne cadas, лат. (ка́ве не ка́дас) Пази се да не паднеш.
Cedant arma togae, лат. (цéдант а́рма тóге) Оръжието да отстъпи пред тогата = войната да отстъпи пред мира.
Cessante causa cessat effectus, лат. (цеса́нте ка́уза цéсат ефéктус) С премахване на причината се премахва и действието.
Ceteris paribus = caeteris paribus.
Ceterum censeo Carthaginem esse delendam, лат. (цéтерум цéнзео Карта́гинем éсе делéндам) Впрочем смятам, че Картаген трябва да бъде разрушен (думи на Катон, с които винаги завършвал речите си в сената).
Chargé d'affaires, фр. (шаржé д'афéр) Дипломатическо лице, което замества посланика при негово отсъствие.
Chef-d'oeuvre, фр. (ше-дьовр) Най-хубаво произведение; вж. шедьовър.
Cher ami, фр. (шер ами́) Скъпи приятелю.
Chi va piano, va sano, ит. (ки ва пиа́но, ва са́но) Бавно, но сигурно.
Cif (c. i. f.) = cost, insurance, freight, англ. (кост, инсю́рънс, фрейт) *търг.* Цена, застраховка, навло; ср. циф.
Circulus vitiōsus, лат. (ци́ркулус вициóзус) Омагьосан кръг = безизходно положение.
Citius, altius, fortius, лат. (ци́циус, а́лциус, фóрциус) По-бързо, по-високо, по-силно (девиз на олимпийските игри).
Cogito, ergo sum, лат. (кóгито, éрго сум) Мисля, следователно съществувам (мисъл на философа Дезидерий Декарт, 1596—1650 г.).

Colloquium, лат. (коло́квиум) 1. Разговор. 2. Лек проверочен изпит без оценка; проверка на знание.

Commedia dell'arte, ит. (коме́диа дел а́рте) Италианска комедия от XVI—XVII в., при която актьорите импровизират на определена тема.

Comme il faut, фр. (ком ил фо) Както трябва.

Comparaison n'est pas raison, фр. (сомпарезо́н не па резо́н) Сравнението не е доказателство, не е аргумент.

Compelle intrāre, лат. (компе́ле интра́ре) Накарай ги да влязат = голяма жестокост, насилие.

Compte rendu, фр. (контрандю) Отчет, доклад.

Con brio, ит. (кон бри́о) *муз.* Оживено, с блясък, с жар.

Concēdo, лат. (конце́до) Позволявам.

Condicio sine qua non, лат. (конди́цио си́не ква нон) Условие, без което не може.

Confer (cf.), лат. (ко́нфер) Сравни.

Con fuoco, ит. (кон фуо́ко) *муз.* С жар, с въодушевление, пламенно.

Consensu omnium, лат. (консе́нзу о́мниум) Единодушно.

Consilio manūque, лат. (конси́лио ману́кве) С разум и с ръка = с такт и сила.

Consumātum est, лат. (консума́тум ест) Извършено е, свършено е.

Contra, лат. (ко́нтра) Против.

Contradictio in adiecto, лат. (контради́кцио ин адие́кто) Противоречие в смисъла, противоречие между определяемото и неговото определение, напр. студена топлина.

Coram populo, coram publico, лат. (ко́рам по́пуло, ко́рам пу́блико) Открито, пред целия народ.

Corpus delicti, лат. (ко́рпус дели́кти) Съвкупност от признаците, които характеризират едно престъпление, веществено доказателство, очевидни улики.

Corpus iuris civīlis, лат. (ко́рпус юрис циви́лис) Сборник от закони, издадени от император Юстиниан, 485—565 г.

Corrigenda, лат. (кориге́нда) (Грешки), които трябва да се поправят.

Couleur locale, фр. (кульо́р лока́л) Местен колорит; оттенък, своеобразие, характерност.

Coup d'etat, фр. (ку д'ета́) Държавен преврат.

Coup de théâtre, фр. (ку дьо теа́тр) Театрален ефект = неочаквана развръзка, сензация.

Credo, лат. (кре́до) Вярвам; верую.

Credo, quia absurdum est, лат. (кре́до, кви́а абсу́рдум ест) Вярвам го, защото е абсурдно (девиз на религиозните писатели, според които догмите на вярата трябва да се приемат на вяра, безкритично).

Cui prodest?, лат. (ку́и про́дест) Кому е полезно?

Cuique suum, лат. (ку́икве су́ум) Всекиму своето.

Culpa levis, лат. (ку́лпа ле́вис) Неголяма вина.

Cum grano salis, лат. (кум гра́но са́лис) Със зърно сол = остроумно, с ирония; язвително.

Cum tacent, clamant, лат. (кум та́цент, кла́мант) Като мълчат, викат.

Cum témpore (c. t.), лат. (кум те́мпоре) С време = с академическия четвърт час.

Currente calamo, лат. (куре́нте ка́ламо) С тичащо перо = набързо и необмислено.

Curriculum vitae, лат. (кури́кулум ви́те) Кръг на живота, животоописание, кратки сведения за живота на някое лице.

Da capo, ит. (да ка́по) *муз.* От началото.

Da capo al fine, ит. (да ка́по ал фи́не) От началото до края.

Da, misce, signa = detur, misceatur, signetur, лат. (да ми́сце, си́гна — съкратено D. M. S.) Да се даде, да се смеси, да се означи.

Dat, donat, dedicat, лат. (дат, до́нат, де́дикат — съкратено D. D. D.) Дава, подарява, посвещава.

De auditu, лат. (де ауди́ту) По слух, според това, което се говори.

Decrescendo, ит. (декрешéндо) С намаляване на силата, с отслабване, затихвайки.

De dato, лат. (де дáто) От датата.

Dedicatio, лат. (дедикáцио) Посвещение.

De facto, лат. (де фáкто) Фактически, според действителността.

De gustibus (et coloribus) non disputandum, лат. (де гýстибус (ет колóрибус) нон диспутáндум) За вкусовете (и цветовете) не трябва да се спори.

De iure, лат. (де юре) Съгласно с правото, юридически.

Delenda Carthāgo, лат. (делéнда Картáго) Картаген трябва да се разруши.

Delirium tremens, лат. (делириум трéменс) Лудост с треперене.

De minimis non curat praetor, лат. (де мúнимис нон кýрат прéтор) Преторът не се грижи за незначителни неща.

De mortuis aut bene, aut nihil, лат. (де мóртуис áут бéне, áут нúхил) За умрелите или добро, или нищо (се говори).

De nihilo nihil, лат. (де нúхило нúхил) От нищо нищо не произлиза.

Dente superbo, лат. (дéнте супéрбо) С горделив зъб = неохотно, с презрение.

Dentibus albis, лат. (дéнтибус áлбис) С бели зъби = без острота, без оскърбление.

De profundis, лат. (де профýндис) От дълбините, от дълбочините на сърцето си, от все сърце.

Desiderāta, лат. (дезидерáта) Пожелания; искане.

Designatio lectiōnum, лат. (десигнáцио лекциóнум) Разпис на лекции.

Designātus, лат. (десигнáтус) Избран или определен да заема една длъжност, но още не е постъпил на работа.

Desinit in piscem, лат. (дéзинит ин пúсцем) Свършва като риба = лош край на хубава работа.

De te fabula narrātur, лат. (де те фáбула нарáтур) Баснята се отнася за тебе, за тебе се говори.

Determinato, ит. (детерминáто) *муз.* Решително.

Deus ex machina, лат. (дéус екс мáхина) Бог от машина = неочаквано разрешение, неочаквана помощ (понеже в гръцката трагедия заплетените положения се разрешавали със спуснат чрез механизъм бог).

De viris, лат. (де вúрис) За мъжете, за знаменитите хора.

De visu, лат. (де вúзу) От виждане, лично.

Dextra manu, лат. (дéкстра мáну) С дясната си ръка.

Dictum factum, лат. (дúктум фáктум) Казано-сторено.

Dies irae, лат. (дúес úре) Денят на гнева, ден на разплата.

Differentia specifica, лат. (диферéнциа специфика) Отличителен признак, характерна особеност.

Dii minōres, лат. (дúи минóрес) Второстепенни божества = скромни таланти.

Diminuendo, лат. (диминуéндо) *муз.* С намаляване на звука, с постепенно затихване.

Dissertatio, лат. (дисертáцио) Дисертация.

Divide et impera, лат. (дúвиде ет úмпера) Разделяй и владей (девиз на грабителите, обоснован от италианеца Макиавели, 1469—1527 г.).

Dixi, лат. (дúкси) Казах.

Dixi et animam levāvi, лат. (дúкси ет áнимам левáви) Казах и ми олекна.

Docendo discimus, лат. (доцéндо дúсцимус) Ние се учим, като обучаваме другите.

Doctus cum libro, лат. (дóктус кум лúбро) Учен с книга = компилатор, преписвач.

Dolce, ит. (дóлче) *муз.* Нежно, приятно.

Dolce far niente, ит. (дóлче фар ниéнте) Приятно (сладко) безделие.

Doloroso, ит. (долорóзо) *муз.* Болезнено, печално, скръбно.

Donat, лат. (дóнат) Подарява.

Donātor, лат. (донáтор) Дарител.

Do ut des, лат. (до ут дес) Давам, за да дадеш.

Donec eris felix, multos numerābis amicos, лат. (дóнек éрис фéликс, мýлтос нумерáбис амúкос) Докато си щастлив, много приятели ще имаш.

Dulce et decōrum est pro patria mori, лат. (дýлце ет декóрум ест про пáтриа мóри) Сладко и почтено е да умре човек за родината си.

Dum spiro, spero, лат. (дум спúро, спéро) Докато дишам, надявам се.

Dura lex, sed lex, лат. (дýра лекс, сед лекс) Строг закон, но закон.

Dura necessitas, лат. (дýра нецéситас) Жестока необходимост.

Ecce homo, лат. (éкце хóмо) Ето човека.

E contrario, лат. (е контрáрио) От противоположното.

Editio authentica, лат. (едúцио аутéнтика) Автентично издание.

Editio princeps, лат. (едúцио прúнцепс) Първо издание.

Ego, лат. (éго) Аз.

Ego sum, qui sum, лат. (éго сум, кви сум) Аз съм, какъвто съм.

Eiusdem farinae, лат. (ейýсдем фарúне) От същото тесто.

Emeritus, лат. (емéритус) Заслужил, изслужил = пенсиониран.

En bloc, фр. (ан блок) Заедно, изцяло, вкупом.

En détail, фр. (ан детáй) Подробно.

En face, фр. (ан фас) Отпред, в лицето, насреща.

En famille, фр. (ан фамúй) Интимно, по семейному.

Enfant terrible, фр. (анфáн терúбл) Ужасно дете = човек, който смущава със своето поведение и липса на такт.

En flagrant délit, фр. (ан флангрáн делú) На местопрестъплението.

Englich spoken, англ. (úнглиш спóкен) Говори се английски.

En grand, фр. (ан гран) В голям мащаб.

En gros, фр. (ан гро) Ангро, общо, на едро.

En masse, фр. (ан мас) Общо, изцяло, масово.

En passant, фр. (ан пасáн) Между другото, впрочем, мимоходом.

Ense et aratro, лат. (éнзе ет арáтро) С меч и рало.

Entre nous (soit dit), фр. (антр ну) Между нас (казано).

Eo ipso, лат. (ео úпсо) Само по себе си

Epicūri de grege porcus, лат. (Епикýри це грéге пóркус) Прасе от стадото на Епикур = принадлежащ към някоя школа.

Eppur si muove, ит. (епýr си муóве) И все пак се върти (думи на Галилей пред съда на инквизицията, когато го карали да се откаже от учението за въртенето на Земята).

Ergo, лат. (éрго) Следователно, и така.

Eritis sicut dei, лат. (éритис сúкут дéи) Ще бъдете като богове.

Errāre humānum est, лат. (ерáре хумáнум ест) Да се греши е човешко.

Errāta, лат. (ерáта) Грешки.

Espressivo, ит. (еспресúво) *муз.* Изразително.

Est modus in rebus, лат. (ест мóдус ин рéбус) Има мярка в работата.

Et cetera, лат. (ет цéтера) И така нататък, и останалите неща.

Etiamsi omnes, ego non, лат. (ециáмси óмнес, éго нон) Дори ако всички, аз не.

Eurika, гр. (éврика) Открих, намерих (възклицание, приписвано на Архимед, когато открил в банята закона за относителното тегло на потопените във вода тела).

Evviva!, ит. (евúва) Да живее!

Ex abrupto, лат. (екс абрýпто) Без подготовка, ненадейно.

Ex adverso, лат. (екс адвéрсо) От противното, от противоположното.

Ex aequo, лат. (екс éкво) Наравно.

Ex cathedra, лат. (екс кáтедра) От катедрата, официално, служебно; авторитетно.

Exceptis excipiendis, лат. (ексцéптис ексципиéндис) Като се отстранят тези неща, които трябва да бъдат отстранени.

Ex commodo, лат. (екс кóмодо) Полезно, удобно.

Ex consensu, лат. (екс консéнзу) Със съгласие, съчувствено.

Ex dono, лат. (екс дóно) Даром.

Exēgi monumentum, лат. (ексéги монумéнтум) Издигнах си паметник.
Exempli gratia, лат. (екзéмпли грáциа) За пример.
Exitus letālis, лат. (éкзитус летáлис) Смърт.
Ex libris, лат. (екс либрис) От книгите, из книгите.
Ex necessitāte, лат. (екс нецеситáте) По необходимост.
Ex nihilo nihil, лат. (екс нúхило нúхил) От нищо нищо не произлиза.
Ex nunc, лат. (екс нунк) Отсега нататък.
Ex officio, лат. (екс офúцио) По служба, по задължение; безплатно.
Ex oriente lux, лат. (екс ориéнте лукс) Светлината иде от изток.
Experimentum in corpore, лат. (експеримéнтум ин кóрпоре) Опит в тяло.
Explicite, лат. (експлúците) Ясно.
Expressis verbis, лат. (експрéсис вéрбис) С изразителни думи.
Ex professo, лат. (екс профéсо) Като специалист, с опитност.
Ex tempore, лат. (екс тéмпоре) Веднага.
Extra culpam, лат. (éкстра кýлпам) Без вина.
Extra muros, лат. (éкстра мýрос) Извън градските стени, извън града.
Extra ordinem, лат. (éкстра óрдинем) Извън реда.
Ex ungue leōnem, лат. (екс ýнгве леóнем) По нокътя (познаваме) лъва.
Ex voto, лат. (екс вóто) Според обещанието.

Facit indignatio versum, лат. (фáцит индигнáцио вéрсум) Недоволството твори поезията = чувството за правда не стои покрито.
Facta loquuntur, лат. (фáкта локвýнтур) Делата говорят.
Fama volat, лат. (фáма вóлат) Мълвата хвърчи.
Fas est et ab hoste docēri, лат. (фас ест ет аб хóсте доцéри) Позволено е да се учим дори от врага.
Fato maior prudentia, лат. (фáто мáйор прудéнциа) Мъдростта е по-горе от съдбата.
Faute de mieux, фр. (фот дьо мийó) По липса на по-добро.
Faux pas, фр. (фо па) Лъжлива стъпка, неуместна постъпка.
Favēte linguis, лат. (фавéте лúнгвис) Обуздавайте си езика.
Feci, лат. (фéци) Направих.
Feci, quod potui, faciant meliōra potentes, лат. (фéци, квод пóтуи, фáциант мелиóра потéнтес) Направих, което можах, да направят по-добро тези, които могат.
Fecit, лат. (фéцит) Направил.
Fermo, ит. (фéрмо) *муз.* Твърдо, решително, непоколебимо.
Feroce, ит. (ферóче) *муз.* Диво, бурно, необуздано.
Ferro ignīque, лат. (фéро игнúкве) С меч и огън.
Fervet opus, лат. (фéрвет óпус) Делото кипи.
Festīna lente, лат. (фестúна лéнте) Бързай бавно.
Fiat lux, лат. (фúат лукс) Да бъде светлина.
Fiat voluntas tua, лат. (фúат волýнтас тýа) Да бъде твоята воля.
Fidēlis et fortis, лат. (фидéлис ет фóртис) Верен и силен.
Finis, лат. (фúнис) Край.
Finis corōnat opus, лат. (фúнис корóнат óпус) Краят увенчава делото.
Finita la commedia, ит. (финúта ла комéдиа) Представлението е завършено = край.
Flagrante delicto, лат. (флагрáнте делúкто) На местопрестъплението.
Fluctuat nec mergitur, лат. (флýктуат нек мéргитур) Бори се с вълните, но не потъва (надпис под емблемата на Париж — кораб сред развълнувано море).
Folio verso (f. v), лат. (фóлио вéрзо) На следващата страница.
Folium, лат. (фóлиум) Лист, страница.
Force majeure, фр. (форс мажóр) Непреодолима сила или пречка, по силата на обстоятелствата; вж. форсмажор.
Forte, ит. (фóрте) *муз.* Силно.

Fortes fortūna adiuvat, лат. (фóртес фортýна áдювап) Съдбата подпомага силните.

Fortissimo, ит. (фортúсимо) *муз.* Много силно.

Franco, ит. (фрáнко) За сметка на продавача; вж. франко.

Fugit irreparabile tempus, лат. (фýгит ирепарáбиле тéмпус) Бяга невъзвратимото време.

Fuocoso, ит. (фуокóзо) *муз.* С жар, пламенно, буйно.

Furioso, ит. (фуриóзо) *муз.* Лудострастно, бурно, яростно, необуздано

Gaudeāmus, лат. (гаудеáмус) Да се веселим (начало на студентска песен).

Generatio spontanea, лат. (генерáцио спонтáнеа) Самозараждане.

Glissando, ит. (глисáндо) *муз.* Плъзгайки се; вж. глисандо.

Gloria victis, лат. (глóриа вúктис) Слава на победените (надпис на паметник за падналите за родината).

Good bye, англ. (гуд бай) Всичко хубаво, довиждане.

Graeca sunt, non leguntur, лат. (грéка сунт, нон легýнтур) Гръцко е, не се чете (така отминавали в средните векове гръцките цитати и книги).

Grandioso, ит. (грандиóзо) *муз.* Величествено.

Gratis, лат. (грáтис) От почит = даром, без заплащане.

Grave, ит. (грáве) *муз.* Бавно, тежко; с нисък тон.

Grazioso, ит. (грациóзо) *муз.* Леко, нежно, приветливо.

Grosso modo, лат. (грóсо мóдо) Общо, в общи линии.

Gutta cavat lapidem non vi, sed saepe cadendo, лат. (гýта кáват лáпидем нон ви, сед сéпе кадéндо) Капката дълбае камъка не със силата си, а с постоянното си капане.

Habeas corpus, лат. (хáбеас кóрпус) Да имаш тялото си — началните думи на закона от 1679 г. в Англия за неприкосновеността на личността = лична неприкосновеност.

Habēmus confitentem reum, лат. (хабéмус конфитéнтем рéум) Имаме признаващ се обвиняем = самопризнание.

Habent sua fata libelli, лат. (хáбент сýа фáта либéли) Книгите имат своя съдба.

Habitus, лат. (хáбитус) Външен изглед, външност.

Hannibal ad portas, лат. (Хáнибал ад пóртас) Ханибал пред вратите = върховна опасност.

Hápax legómenon, гр. (хáпакс легóменон) Един път казано, един път употребена дума.

Hic iacet, лат. (хик яцет) Тук лежи, тук е погребан.

Hic iacet lepus, лат. (хик яцет лéпус) Тук лежи заекът = тук е мъчнотията.

Hic Rhodus, hic salta, лат. (хик Рóдус, хик сáлта) Тук е Родос, тук скачай = сега покажи какво можеш.

Hodie mihi, cras tibi, лат. (хóдие мúхи, крас тúби) Днес за мене, а утре за тебе.

Hominem quaero, лат. (хóминем квéро) Човек търся (думи на Диоген, който със запален фенер ходил денем из Атина).

Homo homini lupus, лат. (хóмо хóмини лýпус) Човек за човека е вълк.

Homo novus, лат. (хóмо нóвус) Нов човек, скоро издигнал се човек; парвеню

Homo sapiens, лат. (хóмо сáпиенс) Мъдър човек, надареният с ум човек (научното определение за човека в стълбицата на животинския мир).

Homo sum, nihil humāni a me aliēnum puto, лат. (хóмо сум, нúхил хумáни а ме алиéнум пýто) Човек съм и смятам, че нищо човешко не ми е чуждо (думи на Теренций, с които се подчертава загрижеността на човека за съдбата на другите хора, а сега се употребяват за оправдаване на слабости).

Honorabilis, лат. (хонорáбилис) Достоен за почит.

Honor alit artes, лат. (хóнор áлит áртес) Почитта храни изкуствата.

Honōris causa, лат. (хонóрис кáуза) За почит, за заслуги (особено за научна степен).

Horesco referens, лат. (хоре́ско ре́ференс) Настръхвам при спомена.

Horse-power (h. p.), англ. (хърс па́уър) Конска сила.

Hospes hostis, лат. (хо́спес хо́стис) Всеки чужденец е враг.

Horribile dictu, лат. (хори́биле ди́кту) Страшно е да се каже.

Hors d'oeuvre, фр. (ор дьовр) вж. ордьовър.

Ibidem (ib., ibid.), лат. (и́бидем) Там, на същото място (особено при цитиране).

Idée fixe, фр. (иде́ фикс) Натраплива мисъл, идея фикс.

Idem (id.), лат. (и́дем) Същото, по същия начин; същият автор, същият.

Idem per idem, лат. (и́дем пер и́дем) Същото чрез същото.

Id est, лат. (ид ест) Тоест.

Igni et ferro, лат. (и́гни ет фе́ро) С огън и меч.

Ignis sanat, лат. (и́гнис са́нат) Огънят лекува.

Ignōti nulla cupido, лат. (игно́ти ну́ла купи́до) Никакво желание за непознато.

Ilias post Homērum, лат. (И́лиас пост Хоме́рум) Илиада след Омир = излишно.

Illico, лат. (и́лико) Там; веднага.

Imitando, ит. (имита́ндо) *муз.* С подражаване.

Imperium in imperio, лат. (импе́риум ин импе́рио) Държава в държава.

Implicite, лат. (импли́ците) Заплетено, забъркано.

Imprimātur, лат. (имприма́тур) Да се печата (надпис на приготвен текст за поставяне вече на машина и за отпечатване).

In abstracto, лат. (ин абстра́кто) Отвлечено; само по себе си.

In actu, лат. (ин а́кту) По време на действието; на дело.

In aeternum, лат. (ин ете́рнум) Завинаги.

In ambiguo, лат. (ин амби́гво) Под съмнение, в недоумение.

In anima vili, лат. (ин а́нима ви́ли) В евтино живо тяло (за опити при научни изследвания).

In bonam, лат. (ин бо́нам) Откъм добрата страна, в добър смисъл.

In brevi, лат. (ин бре́ви) Накратко.

In cauda venēnum, лат. (ин ка́уда вене́нум) Отровата е в опашката = лошото накрая.

Incidis in Scyllam cupiens vitāre Charybdin, лат. (и́нцидис ин Сци́лам ку́пиенс вита́ре Хари́бдин) Попадаш на Сцила, когато се опитваш да отбегнеш Харибда = от една злина бягайки, попадаш на друга.

Inclusīve, лат. (инклузи́ве) Включително.

Incognito, лат. (инко́гнито) Скрито, без същинското си име; вж. инкогнито.

In commūne bonum, лат. (ин кому́не бо́нум) За общо добро.

In concrēto, лат. (ин конкре́то) Конкретно.

In corpore, лат. (ин ко́рпоре) В пълен състав.

In corpore vivo, лат. (ин ко́рпоре ви́во) В живо тяло.

Incredibile dictu, лат. (инкреди́биле ди́кту) Невероятно за казване.

Inde, лат. (и́нде) Оттам; и така.

Inde irae, лат. (и́нде и́ре) Оттам е гневът.

Inde irae et lacrimae, лат. (и́нде и́ре ет ла́криме) Оттам са гневът и сълзите.

In deposito, лат. (ин депо́зито) На съхранение.

Index, лат. (и́ндекс) Показалец, списък; вж. индекс.

In diem, лат. (ин ди́ем) От ден на ден.

In dubio, лат. (ин ду́био) При съмнение.

In dubio pro reo, лат. (ин ду́био про ре́о) При съмнение в полза на обвиняемия.

Ineditum, лат. (ине́дитум) Неиздавано, още непечатано произведение.

In extenso, лат. (ин ексте́нзо) Напълно, дословно, изцяло.

In extremis, лат. (ин екстре́мис) В последния момент, накрая, при краен случай.

In favōrem, лат. (ин фаво́рем) В полза, в чест на.
In fine, лат. (ин фи́не) Накрая.
In flore, лат. (ин фло́ре) В разцвета.
In folio, лат. (ин фо́лио) Формат на книга, при който печатарският лист е сгънат на две.
In foro conscientiae, лат. (ин фо́ро консцие́нцие) Пред съда на съвестта.
In globo, лат. (ин гло́бо) Вкупом, изцяло.
In honōrem, лат. (ин хоно́рем) В чест.
In infinitum, лат. (ин инфини́тум) До безкрайност.
In limine, лат. (ин ли́мине) На границата, на прага.
In limine litis, лат. (ин ли́мине ли́тис) Преди започване на делото, *букв.* пред прага на делото.
In loco, лат. (ин ло́ко) На мястото.
In manus tuas, лат. (ин ма́нус ту́ас) В твоите ръце.
In margine, лат. (ин ма́ргине) На полето (на книга).
In medias res, лат. (ин ме́диас рес) В средата на работата, направо на въпроса, в същността.
In memōriam, лат. (ин мемо́риам) За спомен.
In natūra, лат. (ин нату́ра) В естествено положение, действително; в натура.
In naturalibus, лат. (ин натура́либус) Естествено, в голо положение.
In octāvo, лат. (ин окта́во) Формат на книга — една осма от печатарския лист.
In omnibus aliquid, in toto nihil, лат. (ин о́мнибус а́ликвид, ин то́то ни́хил) Във всичко по нещо, а основно (добре) нищо.
In optima forma, лат. (ин о́птима фо́рма) В най-добра форма, както трябва.
In pace, лат. (in па́це) През време на мир, в мир.
In parenthesi, лат. (ин паре́нтези) В скоби; между другото.
In peiōrem partem, лат. (ин пейо́рем па́ртем) Откъм по-лошата страна.
In perpetuum, лат. (ин перпе́туум) Завинаги.
In pleno, лат. (ин пле́но) В пълен състав.
In poculis, лат. (ин по́кулис) През време на гощавката, при чаша.
In praesenti, лат. (ин презе́нти) В момента.
In praxi, лат. (ин пра́кси) На практика.
In quarto, лат. (ин ква́рто) Формат на книга — една четвърт от печатарския лист.
In re, лат. (ин ре) На дело, фактически.
In rerum natūra, лат. (ин ре́рум нату́ра) В природата на нещата.
In sacris, лат. (ин са́крис) Между светините = между най-ценните.
In saecula saeculōrum, лат. (ин се́кула секуло́рум) Завинаги, *букв.* вовеки веков.
In situ, лат. (ин си́ту) На местоположението; в първоначалното състояние.
In spe, лат. (ин спе) С надежда.
In specie, лат. (ин спе́цие) Особено, под особена форма.
Instar omnium, лат. (и́нстар о́мниум) По подобие на всички, както всички.
In statu nascendi, лат. (ин ста́ту насце́нди) В момента на създаването, в момента на зараждането.
In statu quo ante, лат. (ин ста́ту кво а́нте) В старото положение.
In summa, лат. (ин су́ма) Изобщо.
In tergo, лат. (ин те́рго) Отзад, откъм гърба.
In terminis, лат. (ин те́рминис) В границите.
Inter nos, лат. (и́нтер нос) Между нас.
Intelligenti pauca, лат. (интелиге́нти па́ука) На умния и малко е достатъчно, за да разбере.
In tempore opportūno, лат. (ин те́мпоре опорту́но) В удобно време.
In usu, лат. (ин у́зу) В употреба.
In utrōque iure, лат. (ин утро́кве ю́ре) В двете права, т. е. гражданското и църковното право.
In vino veritas, лат. (ин ви́но ве́ритас) Във виното е истината.
In vitro, лат. (ин ви́тро) В стъкло.
In vivo, лат. (ин ви́во) В живо (тяло да стане опитът).

Ipso facto, лат. (ѝпсо фа́кто) От самия факт.
Ipso iure, лат. (ѝпсо ю́ре) Поради силата на правото.
Ira furor brevis est, лат. (ѝра фу́рор бре́вис ест) Гневът е краткотрайна лудост.
Is fecit, cui prodest, лат. (ис фе́цит, ку́и про́дест) Този е извършил, комуто е полезно.
Is pater est, quem nuptiae demonstrant, лат. (ис па́тер ест, квем ну́пцие демо́нстрант) Този е бащата, когото посочва бракът.
Ita est, лат. (ѝта ест) Така е.
Item, лат. (ѝтем) По същия начин.
Iudicātum solvi, лат. (юдика́тум со́лви) Отсъденото да се плати.
Iunior, лат. (ю́ниор) По-младият.
Iuro in verba magistri, лат. (юро ин ве́рба магѝстри) Кълна се в думите на учителя.
Iure et facto, лат. (ю́ре ет фа́кто) Според закона и според действителността.
Ius est, лат. (юс ест) Право е, законно е.
Ius gentium, лат. (юс ге́нциум) Международно право.
Ius primi possidentis, лат. (юс прѝми посиде́нтис) Право на първия владелец, т. е. на първия, който е завладял нещо.
Ius privātum, лат. (юс прива́тум) Частно право.
Ius publicum, лат. (юс пу́бликум) Публично право.
Iustae nuptiae, лат. (ю́сте ну̀пцие) Законен брак.

Ktema eis aei, гр. (кте́ма ейс ае́й) Придобивка вовеки.

Labor omnia vincit, лат. (ла́бор о́мниа вѝнцит) Трудът побеждава всичко.
Laissez faire, laissez passer, фр. (лесе́ фер, лесе́ пасе́) Така да бъде; както е, тъй да бъде.
L'appétit vient en mangeant, фр. (л'апетѝ вие́н ан манжа́н) Апетитът идва с яденето.
Lapsus, лат. (ла́псус) Грешка.
Lapsus calami, лат. (ла́псус ка́лами) Грешка на перото.
Lapsus linguae, лат. (ла́псус лѝнгве) Грешка на езика.
Lapsus memoriae, лат. (ла́псус мемо́рие) Грешка на паметта.
Larga manu, лат. (ла́рга ма́ну) С широка ръка.
Largo, ит. (ла́рго) *муз.* Широко, съсредоточено.
Lasciate ogni speranza voi ch'entrate, ит. (лаша́те о́ньи спера́нца вой к'ентра́те) Оставете всяка надежда вие, които влизате (надпис на вратите на ада — според Данте).
Last not least, англ. (ласт нот лист) Последен поред, но не последен по значение и важност.
Latet anguis in herba, лат. (ла́тет а́нгвис ин хе́рба) Змията се крие в тревата.
Lato sensu, лат. (ла́то се́нзу) В широк смисъл.
Laudātor temporis acti, лат. (лауда́тор те́мпорис а́кти) Хвалител на миналото.
Legato, ит. (лега́то) *муз.* Свързано, слято.
Lege artis, лат. (ле́ге а́ртис) Според закона на изкуството, съвършено.
Lege, quaeso, лат. (ле́ге, кве́зо) Чети, моля.
Lento, ит. (ле́нто) *муз.* Бавно.
Lesto, ит. (ле́сто) *муз.* Бързо, скоро, бегло.
Le style c'est l'homme, фр. (льо стил се л'ом) Стилът е човекът.
L'Etat c'est moi, фр. (л'ета́ се моа́) Държавата, това съм аз (думи, приписвани на Людовик XIV).
Le ton fait la musique, фр. (льо тон фе ла мюзѝк) Тонът прави музиката.
Lettres de cachet, фр. (летр дьо каше́) Тайна писмена заповед на френски крале за произволно арестуване или заточение на някое лице.
Lex, лат. (лекс) Закон.
Lex duodecim tabulārum, лат. (лекс дуо́децим табула́рум) Законът на дванадесетте таблици (от V в. пр. н. е., първият писан закон).
Lex in manibus, лат. (лекс ин ма́нибус) Законът в ръцете = юмручно право.

Lex non scripta, лат. (лекс нон скрипта) Неписан закон.

Liber citātus (l. c.), лат. (либер цитатус) Посочената книга.

Libertas, лат. (либéртас) Свобода.

Liberté, égalité, fraternité, фр. (либерте, егалите, фратерните) Свобода, братство, равенство (лозунг на Френската буржоазна революция от1789 г.).

Liberum veto, лат. (либерум вéто) Свободно вето, право на вето, на спиране решения на сейма в Полша от XVI до XVIII в.

Licentia poetica, лат. (лицéнциа поéтика) Поетическа волност.

Licet, лат. (лицет) Може, позволено е.

Lingua optimum pessimum, лат. (лингва óптимум пéсимум) Езикът е най-доброто и най-лошото нещо.

Liquet, лат. (ликвет) Ясно е; **non liquet** (нон ликвет) Не е ясно.

Littera scripta manet, лат. (литера скрипта мáнет) Написаното остава.

Loco citāto (l. c.), лат. (лóко цитáто) На цитираното място, на посоченото място.

Loco dolenti, лат. (лóко долéнти) На болното място.

Locus minōris resistentiae, лат. (лóкус миньорис резистéнцие) Място на по-малка съпротива.

Lumen mundi, лат. (лýмен мýнди) Светило на света, световно светило = знаменит човек.

L'union fait la force, фр. (люниóн фе ла форс) Обединението прави силата.

Lupus in fabula, лат. (лýпус ин фáбула) Вълкът в приказката = за когото говориш, той се явява.

Ma chère, фр. (ма шер) Скъпа моя.

Madame, фр. (мадáм) Госпожа.

Made in..., англ. (мейд) Направено в...

Mademoiselle, фр. (мадмоазéл) Госпожица.

Maestoso, ит. (маестóзо) *муз.* Тържествено, величествено.

Maestro, ит. (маéстро) Опитен в изкуството си музикант; опитен учител по музика.

Magister artium, лат. (магистер áрциум) Учител по изкуствата, т. е. учител по седемте свободни изкуства; опитен учител.

Magister dixit, лат. (магистер диксит) Учителят каза (така са цитирали през средните векове Аристотел).

Magna charta libertātum, лат. (мáгна хáрта либертáтум) Великата харта на свободите (конституция от 1215 г. в Англия, която ограничава самовластието на краля).

Magna cum laude, лат. (мáгна кум лáуде) Много добър (за оценка на успех).

Maiōres pennae nido, лат. (майóрес пéне нидо) Криле, по-големи от гнездото.

Mala fide, лат. (мáла фиде) Недобросъвестно.

Mal à propos, фр. (мал а пропó) Не навреме, не на място.

Malesuada fames, лат. (малéсвада фáмес) Гладът е лош съветник.

Man spricht deutsch, нем. (ман шприхт дойч) Говори се немски.

Manifesta non eget probatiōne, лат. (манифéста нон éгет пробациóне) Очевидното не се нуждае от одобрение.

Manu militāri, лат. (мáну милитáри) С военна сила; жестоко.

Manu propria, лат. (мáну прóприа) Собственоръчно, със собствената си ръка.

Mauvais ton, фр. (мовé тон) Невъзпитаност.

Mea culpa, лат. (мéа кýлпа) Моя е вината.

Mea maxima culpa, лат. (мéа мáксима кýлпа) По моя твърде голяма вина.

Mea res agitur, лат. (мéа рес áгитур) Работата се отнася до мене, моя работа се върши.

Medice, cura te ipsum, лат. (мéдице, кýра те ипсум) Лекарю, излекувай себе си!

Memento mori, лат. (мемéнто мóри) Помни смъртта.

Memento vivere, лат. (мемéнто вивере) Помни живота.

Mens sana in corpore sano, лат. (менс сáна ин кóрпоре сáно) Здрав дух в здраво тяло.

Mezza voce, ит. (мéдза вóче) *муз.* Полугласно.

Mezzo, ит. (мéдзо) *муз.* С намаляване силата на звука наполовина.

Mezzo piano, ит. (мéдзо пиáно) *муз.* Немного тихо.

Mezzo forte, ин. (мéдзо фóрте) *муз.* Със средна сила.

Minima de malis, лат. (мúнима де мá-лис) Най-малката от злините.

Minus habens, лат. (мúнус хáбенс) Имащ твърде малко = ограничен човек.

Mirabile dictu, лат. (мирáбиле дúкту) Чудно за казване, удивително.

Mirabile visu, (мирáбиле вúзу) Невероятно за гледане.

Misce, лат. (мúсце) Смеси (на рецепти се съкращава с буквата M).

Miscellanea, лат. (мисцелáнеа) Разни неща, сбор от различни статии.

Moderato, ит. (модерáто) *муз.* Умерено.

Modus faciendi, лат. (мóдус фациéнди) Начин на извършване, начин на постъпване.

Modus vivendi, лат. (мóдус вивéнди) Начин на живеене = условия за общуване, за съвместно живеене и др.

Molto allegro, лат. (мóлто алéгро) *муз.* Твърде бързо.

Monsieur, фр. (мосьó) Господин.

Monstrum, лат. (мóнструм) Чудовище; невероятно нещо като живо същество.

More maiōrum, лат. (мóре майóрум) Според обичая на дедите.

Mors ultima ratio, лат. (морс ýлтима рáцио) Смъртта е последна сметка.

Mosso, ит. (мóсо) *муз.* С оживление, бързо.

Motto, ит. (мóто) Девиз, надпис, изречение като девиз.

Motu proprio, лат. (мóту прóприо) По свой почин.

Multa paucis, лат. (мýлта пáуцис) Много неща с малко (думи).

Multum, non multa, лат. (мýлтум нон мýлта) Много по качество, а немного по количество.

Mutātis mutandis, лат. (мутáтис мутáндис) Като се променят нещата, които трябва да се променят = с необходимите промени.

Mutāto nomine, лат. (мутáто нóмине) С променено име.

Nascuntur poētae, fiunt oratōres, лат. (наскýнтур поéте, фúунт оратóрес) Поетите се раждат, ораторите се създават.

Natūra abhorret vacuum, лат. (натýра абхóрет вáкуум) Природата не търпи празно пространство.

Natūram expellas furca, tamen usque recurret, лат. (натýрам експéлас фýрка, тáмен ýскве рекýрет) Природата и с вила да я гониш, тя все пак ще се върне.

Natūra non facit saltus, лат. (натýра нон фáцит сáлтус) Природата не прави скокове.

Ne cede malis, лат. (не цéде мáлис) Не отстъпвай пред трудностите.

Nec plus ultra, лат. (нек плус ýлтра) 1. Повече не може, до краен предел. 2. Ненадминат, най-хубав по качество.

Nec scire fas omnia, лат. (нек сцúре фас óмниа) Не може да се знае всичко.

Negatīva non probantur, лат. (негатúва нон пробáнтур) *юр.* Отрицателните положения не се доказват.

Nemo iudex in causa sua, лат. (нéмо юдекс ин кáуза сýа) Никой не е съдия в свой собствен процес.

Ne quid nimis, лат. (не квид нúмис) Нищо прекалено.

Nescit vox missa reverti, лат. (нéсцит вокс мúса ревéрти) Казаната дума не се връща.

Nervus rerum, лат. (нéрвус рéрум) Същността на работата.

Ne sutor ultra crepidam, лат. (не сýтор ýлтра крéпидам) Обущарят да не дава мнение освен за обувката = не давай мнение по въпроси, които не са по силите ти.

Neutrum, лат. (нéутрум) *грам.* Среден род.

Ne varietur, лат. (не вариéтур) Да не се променя.

Nihil, nil, лат. (нúхил, нил) Нищо.

Nihil probat, qui omnia probat, лат. (нúхил прóбат, кви óмниа прóбат)

Нищо не одобрява този, който всичко одобрява.

Nil admirāri, лат. (нил адмира́ри) Нищо за учудване.

Nil ad rem, лат. (нил ад рем) Нищо към делото, нищо до същността на работата.

Nil medium est, лат. (нил ме́диум ест) Няма нищо по средата.

Nil novi sub sole, лат. (нил но́ви суб со́ле) Нищо ново под слънцето.

Nobile officium, лат. (но́биле офи́циум) Благородно задължение.

Noblesse oblige, фр. (ноблéс обли́ж) Благородството задължава.

Nolens-volens, лат. (но́ленс-во́ленс) вж. volens-nolens.

Noli me tangere, лат. (но́ли ме та́нгере) Не ме пипай.

Nomen nescio (n. n.), лат. (но́мен не́сцио) Не зная името.

Nomina sunt odiōsa, лат. (но́мина сунт одио́за) Имената са омразни = без да се споменават имената, за да се избягнат неприятности.

Non bis in idem, лат. (нон бис ин и́дем) *юр.* Два пъти не трябва да се наказва за едно и също нещо.

Non decet, лат. (нон де́цет) Не подобава.

Non ex quovis ligno fit Mercurius, лат. (нон екс квóвис ли́гно фит Меркýриус) От всяко дърво не става статуя на Меркурий.

Non liquet (n. l.), лат. (нон ли́квет) Не е ясно.

Non multa, sed multum = multum, non multa.

Non olet pecunia, лат. (нон о́лет пекýниа) Парите нямат мирис.

Non omnia possumus omnes, лат. (нон о́мниа по́сумус о́мнес) Всички не можем всичко.

Non possumus, лат. (нон по́сумус) Не можем.

Non scholae, sed vitae discimus, лат. (нон схо́ле, сед ви́те ди́сцимус) Учим не за училището, а за живота.

Non sibi, sed omnibus, лат. (нон си́би, сед о́мнибус) Не за себе си, но за всички.

Nosce te ipsum, лат. (но́сце те и́псум) Познай себе си.

Nota bene (NB), лат. (но́та бе́не) Запомни добре.

Novissima verba, лат. (нови́сима ве́рба) Последни слова.

Nuda veritas, лат. (ну́да ве́ритас) Голата истина.

Nudis verbis, лат. (ну́дис ве́рбис) С голи думи, голословно.

Nulla dies sine linea, лат. (ну́ла ди́ес си́не ли́неа) Нито ден без черта (древногръцкият художник Апелес не пропуснал нито ден да не тегли някоя черта на картините си).

Nulla regula sine exceptiōne, лат. (ну́ла ре́гула си́не ексцепцио́не) Няма правило без изключение.

Nulla tempestas magna perdūrat, лат. (ну́ла темпе́стас ма́гна перду́рат) Никоя голяма буря не трае дълго.

Numerus clausus, лат. (ну́мерус кла́узус) Ограничен брой, определено число.

Nunc aut nunquam, лат. (нунк аут ну́нквам) Сега или никога.

O = Ost, нем. (Ост) Изток.

Oderint, dum metuant, лат. (о́деринт, дум ме́туант) Нека мразят, стига само да се страхуват (думи на жестокия римски император Калигула).

Officium suprēmum, лат. (офи́циум супре́мум) Последно задължение = върховно задължение

Oleum perdidisti, лат. (о́леум пердиди́сти) Изразходвал си маслото = напразно си се трудил (древните са работили при осветление с олио).

Oleum et operam perdidisti, лат. (о́леум ет о́перам пердиди́сти) Маслото и работата си загубил.

Omne ignōtum pro magnifico, лат. (о́мне игно́тум про магни́фико) Всичко неизвестно се смята за великолепно.

Omne principium difficile, лат. (о́мне принци́пиум дифи́циле) Всяко начало е трудно.

Omne nimium nocet, лат. (о́мне ни́миум но́цет) Всичко, което е прекалено, вреди.

Omne vivum ex ovo, лат. (о́мне ви́вум екс о́во) Всичко живо от яйце.

Omne vivum ex vivo, лат. (óмне ви́вум екс ви́во) Всичко живо от живо.
Omnia mea mecum porto, лат. (óмниа мéа мéкум пóрто) Всичко свое нося със себе си.
Omnia vincit amor, лат. (óмниа ви́нцит áмор) Любовта всичко побеждава.
Omnium consensu, лат. (óмниум консéнзу) Със съгласието на всички.
On parle français, фр. (он парл франсé) Говори се френски.
Onera publica, лат. (óнера пýблика) Обществени задължения.
Onus probandi, лат. (óнус пробáнди) Задължение за изпробване.
Opera et studio, лат. (óпера ет стýдио) С труд и прилежание.
Optimum medicamentum quies est, лат. (óптимум медикамéнтум квúес ест) Почивката е най-добро лекарство.
Opus (op.), лат. (óпус) Дело, работа; произведение.
Oratōres fiunt, poëtae nuscuntur, лат. (оратóрес фи́унт, поéте наскунтур) = nascuntur poëtae, fiunt oratores.
Orbis pictus, лат. (óрбис пи́ктус) Светът в картини = илюстриран учебник.
O sancta simplicitas, лат. (о сáнкта симпли́цитас) О свещена простота (думи на Хус към бабата, която поставила съчки на кладата му, за да ѝ се опростели греховете).
O tempora, o mores, лат. (о тéмпора, о мóрес) О времена, о нрави (като израз на възмущение).
Otia dant vitia, лат. (óциа дант ви́циа) Безделието ражда пороци.
Otium post negotium, лат. (óциум пост негóциум) Почивка след труд.

Pacta servanda sunt, лат. (пáкта сервáнда сунт) Договорите трябва да се пазят.
Pagina (p.), лат. (пáгина) Страница.
Panem et circenses, лат. (пáнем ет цирцéнзес) Хляб и зрелища.
Pánta rhéi, pánta kinéitai kai oudén ménei, гр. (пáнта рей, пáнта кинéйтай кай удéн мéней) Всичко тече, всичко се движи и нищо не остава неизменно (мисъл на философа Хераклит).
Par avion, фр. (пар авиóн) С въздушна поща.
Pardon, фр. (пардóн) Извинете.
Par excellence, фр. (пар екселáнс) Предимно, особено; истински.
Par exemple, фр. (пар екзáмпл) Например.
Par occasion, фр. (пар оказиóн) Случайно.
Pari passu, лат. (пáри пáсу) С равна крачка, равномерно.
Parlando, ит. (парлáндо) *муз.* С говорене, речитативно.
Parole d'honneur, фр. (парóл д'оньóр) Честна дума.
Par pari refertur, лат. (пар пáри рефéртур) Равно с равно се сравнява.
Pars pro toto, лат. (парс про тóто) Част вместо цялото.
Passim (pass.), лат. (пáсим) Разпръснато, тук-там, навсякъде.
Pater familias, лат. (пáтер фами́лиас) Баща на семейството.
Paterna paternis, materna maternis, лат. (патéрна патéрнис, матéрна матéрнис) Бащиното на наследници по бащина линия, майчиното на наследници по майчина линия.
Patres conscripti, лат. (пáтрес конскри́пти) Сенатори.
Pauca, sed bona, лат. (пáука, сед бóна) Малко, но добро.
Pecāvi, лат. (пекáви) Сгреших.
Peior avis aetas, лат. (пéйор áвис éтас) Поколение, по-лошо от дедите си.
Pêle-mêle, фр. (пел-мел) Смес, безредица, хаос.
Pendant, фр. (пандáн) Съответствуващ на нещо, равен на нещо.
Per aspera ad astra, лат. (пер áспера ад áстра) През стръмнините към звездите = чрез мъка към сполука.
Per capita, лат. (пер кáпита) На глава, на всеки.
Pereat mundus, fiat iustitia, лат. (пéреат мýндус, фи́ат юсти́циа) Да погине светът, но да пребъде справедливостта.
Per exemplum, лат. (пер. екзéмплум) За пример, например.
Per fas et nefas, лат. (пер фас ет нé-

фас) С позволени и непозволени средства.

Periculum in mora, лат. (перúкулум ин мóра) Опасност в бавенето.

Per iocum, лат. (пер йóкум) На шега.

Per maiōra, лат. (пер майóра) С мнозинство (на гласовете).

Per obitum, лат. (пер óбитум) Поради смърт.

Per os, лат. (пер ос) През устата (за лекарство).

Perpetuum mobile, лат. (перпéтуум мóбиле) Вечно движещо се.

Per saltum, лат. (пер сáлтум) Чрез скок.

Per se, лат. (пер се) Лично.

Persōna grata, лат. (персóна грáта) 1. Желано лице, предпочитано лице. 2. Покровителствувано лице. 3. Важно лице.

Persōna non grata, лат. (персóна нон грáта) Нежелано лице.

Petitio principii, лат. (петúцио принцúпии) Доказателство, основаващо се върху извод, който се нуждае сам от доказване; доказване с недоказано твърдение.

Pia desideria, лат. (пúа дезидéриа) Благи пожелания, голи пожелания.

Pianissimo, ит. (пианúсимо) *муз.* Много тихо.

Piano, ит. (пиáно) *муз.* Тихо.

Pisces natāre doces, лат. (пúсцес натáре дóцес) Учиш рибите да плуват.

Piu lento, ит. (пúу лéнто) *муз.* По-бавно.

Pizzicato, ит. (пицикáто) *муз.* Свирене с пръсти на струнен инструмент, а не с лък.

Pleno iure, лат. (плéно юре) С пълно право.

Plerumque fit, лат. (плерýмкве фит) Обикновено става.

Pluralia tantum, лат. (плурáлиа тáнтум) Съществителни, които се употребяват само в множествено число.

Plurima vota valent, лат. (плýрима вóта вáлент) Множеството на гласовете решава.

Plus aequo, лат. (плус éкво) Повече от позволеното.

Poco, ит. (пóко) Немного, малко.

Pollice verso, лат. (пóлице вéрзо) С насочен към земята палец = доубий го (понеже зрителите в цирка така давали знак на гладиатора да убие своя свален противник).

Post factum, лат. (пост фáктум) След делото, след извършеното; късно.

Post hominum memoriam, лат. (пост хóминум мемóриам) Откак хората помнят.

Post meridiem, лат. (пост мерúдием) След пладне.

Post scriptum (P. S.), лат. (пост скрúптум) След написаното; писмена прибавка.

Post postscriptum, (P. P. S.), лат. (пост постскрúптум) След следнаписаното, втори постскриптум, втора прибавка.

Poste restante, фр. (пост рестáнт) До поискване: 1. Надпис на писмо, което няма точен адрес. 2. Място в поща, където се дават такива писма.

Potius sero quam numquam, лат. (пóциус сéро квам нýмквам) По-добре късно, отколкото никога.

Praefatio, лат. (префáцио) Увод, предговор.

Prima facie, лат. (прúма фáцие) На пръв поглед.

Primus inter pares, лат. (прúмус úнтер пáрас) Пръв между равни.

Primus omnium, лат. (прúмус óмниум) Пръв от всички.

Privātim, лат. (привáтим) Частно.

Privatissime, лат. (приватúсиме) Съвсем частно, интимно.

Prix fixe, фр. (при фикс) Определена цена.

Pro aris et focis, лат. (про áрис ет фóцис) За олтарите и за домашните огнища = за родината.

Probātum est, лат. (пробáтум ест) Одобрено е.

Probitas laudātur et alget, лат. (прóбитас лаудáтур ет áлгет) Добродетелта бива хвалена, но сама страда.

Pro centum, лат. (про цéнтум) На сто, процент.

Pro die, лат. (про дúе) На ден, дневно.

Pro domo sua, лат. (про дóмо сýа) За собствения си дом, за себе си.

Pro et contra, лат. (про ет кóнтра) За и против.

Pro forma, лат. (про фóрма) За форма, формално, проформа.

Prolegómena, гр. (пролегóмена) Увод, предговор.

Pro memoria, лат. (про мемóриа) За спомен.

Pro mille, лат. (про мúле) На хиляда.

Pronto, ит. (прóнто) *муз.* Бързо, скоро.

Pro patria, лат. (про пáтриа) За родината.

Propria manu, лат. (прóприа мáну) Собственоръчно.

Proprio motu, лат. (прóприо мóту) По лична подбуда.

Pro rata, лат. (про рáта) Съразмерно, пропорционално.

Pro tanto, лат. (про тáнто) Съответно.

Pro tempore, лат. (про тéмпоре) За момента.

Pro venia legendi, лат. (про вéниа легéнди) За позволение да се четат лекции.

Pulchre, bene, recte, лат. (пýлхре, бéне, рéкте) Хубаво, добре, правилно (за пристрастна приятелска критика).

Pulsāte et aperiētur vobis, лат. (пулзáте ет апериéтур вóбис) Чукайте и ще ви се отвори.

Punctum saliens, лат. (пýнктум сáлиенс) Изпъкваща точка; важен момент, важно обстоятелство.

Punica fides, лат. (пýника фúдес) Картагенска вярност = вероломство.

Qualis artifex pereo, лат. (квáлис áртифекс пéрео) Какъв артист загивам (думи на Нерон преди самоубийството му след опожаряването на Рим).

Qualis pater, talis filius, лат. (квáлис пáтер, тáлис фúлиус) Какъвто бащата, такъв и синът.

Quandōque bonus dormītat Homērus, лат. (квандóкве бóнус дормúтат Хомéрус) Понякога спи и даровитият Омир = и великите хора си имат слабости.

Quantité négligeable, фр. (кантитé неглижáбл) Незначителна величина, нещо, незаслужаващо внимание; нищожество.

Quantum satis, лат. (квáнтум сáтис) Колкото е достатъчно.

Quasi, лат. (квáзи) Като че ли, уж, като.

Quid novi, лат. (квид нóви) Какво ново.

Quieto, ит. (квиéто) *муз.* Спокойно.

Qui pro quo, лат. (кви про кво) Кой вместо кого? Неразбория.

Qui scribit, bis legit, лат. (кви скрúбит, бис лéгит) Който пише, два пъти чете.

Qui vivra verra, фр. (ки виврá верá) Който доживее, ще види = бъдещето ще покаже.

Quod bonum, felix, faustum fortunatumque sit (QBFFFS), лат. (квод бóнум, фéликс, фáустум фортунатýмкве сит) Това да бъде за добро, щастливо, благополучно и успешно (тия думи се поставят в началото на документи, особено на дипломи за висше образование).

Quod erat faciendum, лат. (квод éрат фациéндум) Което трябва да се направи.

Quod erat demonstrandum, лат. (квод éрат демонстрáндум) Което трябваше да се докаже.

Quod licet Iovi, non licet bovi, лат. (квод лúцет Йóви, нон лúцет бóви) Което подобава на Юпитер, не подобава на вола.

Quos vult Iuppiter perdere, dementat prius, лат. (квос вулт Юпитер пéрдере, демéнтат прúус) Тия, които Юпитер иска да погуби, първо им взема ума.

Quot capita, tot sententiae, лат. (квот кáпита, тот сентéнцие) Колкото глави, толкова мнения.

Quousque tandem?, лат. (квоýскве тáндем) Докога най-сетне?

Quo vadis?, лат. (кво вáдис) Къде отиваш? (заглавие на роман от Х. Сенкевич).

Raison d'être, фр. (резóн д'етр). Смисъл на съществуването = смисъл, разумно основание.

Rallentando, ит. (ралентáндо) *муз.* Със забавяне.

Rara avis, лат. (рáра áвис) Рядка птица.

Raro senex mutat sententiam, лат.

(ра́ро се́некс му́тат сенте́нциам) Рядко старец мени мнението си.

Rebus sic stantibus, лат. (ре́бус сик ста́нтибус) При това положение.

Reductio ad absurdum, лат. (реду́кцио ад абсу́рдум) Свеждане до безсмисленото, довеждане до безсмислие.

Remotio ab officio, лат. (ремо́цио аб офи́цио) Отстраняване от длъжност.

Repetitio mater studiōrum, лат. (репети́цио ма́тер студио́рум) Повторението е майка на знанието.

Requiescat in pace, лат. (реквие́скат ин па́це) Да почива в мир (пожелание за починал, което често стои като надгробен надпис).

Reservātis reservandis, лат. (резерва́тис резерва́ндис) Със запазване на необходимото.

Res ipsa loquitur, лат. (рес и́пса ло́квитур) Работата сама говори.

Res iudicāta, лат. (рес юдика́та) Решено дело.

Res iudicāta pro veritāte habētur, лат. (рес юдика́та про верита́те хабе́тур) Решеното дело се смята за истина.

Res, non verba, лат. (рес, нон ве́рба) Дела, не думи.

Res nullius, лат. (рес нули́ус) Ничия вещ.

Res perit domino, лат. (рес пе́рит до́мино) Вещта погива за сметка на господаря си (правен принцип).

Respice finem, лат. (ре́спице фи́нем) Гледай края=внимавай.

Res publica, лат. (рес пу́блика) Обществено дело; държава, република.

Restitutio in integrum, лат. (реститу́цио ин и́нтегрум) Възстановяване в цялост, пълно възстановяване.

Re vera, лат. (ре ве́ра) В действителност.

Revue, фр. (ревю́) Ревю.

Rinforzando (rf. rfz.), ит. (ринфорца́ндо) *муз.* С усилване.

Ritardando, ит. (ритарда́ндо) *муз.* Със забавяне.

Ritenuto, ит. (ритену́то) *муз.* Сдържано, по-бавно.

Saepe stilum vertas, лат. (се́пе сти́лум ве́ртас) Често да обръщаш стилото, т. е. често да поправяш писаното.

Salto mortale, ит. (са́лто морта́ле) Опасен скок на акробат; рискувана стъпка, опасно предприятие.

Salus populi suprēma lex esto, лат. (са́лус по́пули супре́ма лекс е́сто) Благополучието на народа трябва да бъде върховен закон.

Salus rei publicae suprēma lex, лат. (са́лус рей пу́блице супре́ма лекс) Благополучието на държавата е върховен закон.

Salut, фр. (салю́) Поздрав; здравей!

Salve, лат. (са́лве) Здравей!

Sancta sanctōrum, лат. (са́нкта санкто́рум) Светини на светите люде=светая светих; съкровено, много важно.

Sans doute, (сан дут) Без съмнение.

Sans façon, фр. (сан фасо́н) Без церемонии.

Sans souci, фр. (сан суси́) Безгрижно.

Sapienti sat, лат. (сапие́нти сат) За умния е достатъчно=на умния малко стига, за да разбере.

Savoir vivre, фр. (савоа́р вивр) Умение да се живее.

Scilicet (sc.), лат. (сци́лицет) Разбира се.

Scientia est potentia, лат. (сцие́нциа еса поте́нциа) Знанието е сила.

Scripta manent, verba volant, лат. (скри́пта ма́нент, ве́рба во́лант) Написаното остава, думите отлитат.

Seconda volta, ит. (секо́нда во́лта) *муз.* Втори път.

Secundum ordinem, лат. (секу́ндум о́рдинем) Според реда.

Se habla español, исп. (се абла еспаньол) Говори се испански.

Semel scriptum, decies lectum, лат. (се́мел скри́птум, де́циес ле́ктум) Веднаж написано, десет пъти четено.

Semper idem, лат. (се́мпер и́дем) Винаги едно и също.

Semper parātus, лат, (се́мпер пара́тус) Винаги готов.

Senātus consultum, лат. (сена́тус конлу́лтум) Сенатско решение.

Senātus populusque Romānus (SPQR), лат. (сена́тус популу́скве рома́нус) Сенатът и римският народ.

Senior, лат. (се́ниор) По-стар; сеньор.

Se non e vero, e ben trovato, ит. (се нон е вéро, е бен тровáто) Ако не е вярно, добре е измислено.

Sensus, лат. (сéнзус) Чувство, усещане.

Sensu stricto, лат. (сéнзу стрúкто) В тесен смисъл.

Sequens, лат. (сéквенс) Следващ.

Sforzando, ит. (сфорцáндо) *муз.* С постепенно засилване, с подчертаване.

Shocking, англ. (шóкинг) Неприлично, скандално.

Sic, лат. (сик) Така! Така написано! (за подчертаване на точно цитирана грешка).

Sic transit gloria mundi, лат. (сик транзит глóрия мýнди) Така преминава световната слава.

Sic volo, sic iubeo, лат. (сик вóло, сик юбео) Така искам, така заповядвам.

Silentium, лат. (силéнциум) Мълчание! Тишина!

S'il vous plaît, фр. (силь ву пле) Моля; ако обичате.

Sine anno, лат. (сúне áно) Без година.

Sine anno et loco, лат. (сúне áно ет лóко) Без означаване на година и място на издаването (за книга или друго издание).

Sine cura, лат. (сúне кýра) Без полагане на грижи, без труд; вж. синекура.

Sine ira et studio, лат. (сúне úра ет стýдио) Без гняв и пристрастие, безпристрастно, обективно.

Sine loco (s. l.), лат. (сúне лóко) Без място (за непосочено място на отпечатана книга).

Sine mora, лат. (сúне мóра) Незабавно, веднага.

Sine qua non, лат. (сúне ква нон) Без което не може, безусловно.

Sine tempore (s. t.), лат. (сúне тéмпоре) Без време=без академическия четвърт час, точно.

Si parla italiano, ит. (си пáрла италиáно) Говори се италиански.

Sit tibi terra levis, лат. (сит тúби тéра лéвис) Да ти е лека пръстта!

Si tu vales, bene est, ego valeo (STVBEEV), лат. (си ту вáлес, бéне ест, éго вáлео) Ако ти си здрав, добре е, аз съм здрав (начало на писма в древния Рим).

Sit venia verbo, лат. (сит вéниа вéрбо) Да има извинение за думата=с позволение да кажа.

Si vis pacem, para bellum, лат. (си вис пáцем, пáра бéлум) Ако искаш мир, готви се за война.

Soirée, фр. (соарé) Вечеринка.

Sol lucet omnibus, лат. (сол лýцет óмнибус) Слънцето свети на всички.

Sola gratia, лат. (сóла грáциа) Само по милост.

S. O. S., англ. (=save our souls=спасете душите ни) Международен радиотелеграфен сигнал за бедствие на кораб или самолет.

Sostenuto, ит. (состенýто) *муз.* Сдържано, въздържано,

Sotto voce, ит. (сóто вóче) *муз.* Полугласно.

Spiritus promptus est, caro autem infirma, лат. (спúритус прóмптус ест, кáро áутем инфúрма) Духът е силен, плътта — немощна.

Sponte sua, лат. (спóнте сýа) По собствено желание, доброволно.

Sq=sequens, лат. (секвéнс) Следващият Sqq = zequentes, лат. (секвéнтес) Следващите.

Staccato, ит. (стакáто) *муз.* Стакато, отсечено.

Standard of life, англ. (стáндард ъф лайф) Жизнено равнище.

Status in statu, лат. (стáтус ин стáту) Държава в държава.

Status nascendi, лат. (стáтус насцéнди) Момент на зараждането, на създаването.

Status praesens, лат. (стáтус прéзенс) Сегашното положение.

Status quo, лат. (стáтус кво) Съществуващото или съществувалото в определен момент положение.

Status quo ante, лат. (стáтус кво áнте) Предишното положение; положението, в което и по-рано=без промяна.

Status quo ante bellum, лат. (стáтус кво áнте бéлум) Положението преди войната.

Stretto, ит. (стрéто) *муз.* Сбито, ускорено.

Stridento, ит. (стридéнто) *муз.* Рязко, пронизително.

Sturm und Drang, нем. (щурм унд дранг) Буря и натиск (течение в немската литература през 70—80 г. на XVIII в).

Sua sponte, лат. (су́а спо́нте) По собствено желание, доброволно.

Sub conditiōne, лат. (суб кондицио́не) При условие.

Subito, ит. (су́бито) *муз.* Внезапно, из един път, веднага.

Sub poena, лат. (суб пе́на) Под наказание.

Sub specie aeternitātis, лат. (суб спе́цие етернита́тис) От гледна точка на вечността.

Suae quisque fortūnae faber est, лат. (су́е кви́скве форту́не фа́бер ест) Всеки е ковач на собствената си съдба.

Sui generis, лат. (су́и ге́нерис) Своего рода=своеобразно.

Sui iuris, лат. (су́и ю́рис) Със свое право, пълноправен.

Summa cum laude, лат. (су́ма кум ла́уде) Отличен (за оценка на успех).

Summa summārum, лат. (су́ма сума́рум) В края на краищата, общо.

Summum bonum, лат. (су́мум бо́нум) Върховно благо.

Summum ius, summa iniuria, лат. (су́мум юс, су́ма иню́риа) Върховно право — върховна несправедливост = формалното тълкуване на един закон може да създаде върховна несправедливост.

Suprēmum vale, лат. (супре́мум ва́ле) Последно сбогом.

Suum cuique, лат. (су́ум ку́икве) Всекиму своето.

Table d'hôte, фр. (табл д'от) вж. табълдот.

Tabula rasa, лат. (та́була ра́за) Чиста (ненаписана) дъска; чисто.

Taedium vitae, лат. (те́диум ви́те) Отвращение от живота, преситеност.

Tāle quale, лат. (та́ле ква́ле) Такова, каквото е=без промяна.

Tantum possumus, quantum scimus, лат. (та́нтум по́сумус, ква́нтум сци́мус) Толкова можем, колкото знаем.

Tacito consensu, лат. (та́цито консе́нзу) С мълчаливо съгласие.

Tarde venientibus ossa, лат. (та́рде вениентибус о́са) За тия, които закъсняват, остават кокали.

T. b. c.=tuberculōsis, лат. (туберкуло́зис) Туберкулоза.

Tempi passati, ит. (те́мпи паса́ти) Минали времена, минало.

Tempora mutantur, лат. (те́мпора мута́нтур) Времената се менят.

Tempora mutantur et nos mutāmur in illis, лат. (те́мпора мута́нтур ет нос мута́мур ин и́лис) Времената се менят и ние се меним с тях.

Teneramente, ит. (тенераме́нте) *муз.* Нежно, с обич.

Terminus a quo, лат. (те́рминус а кво) Граница, от която=изходна точка, начален пункт, начален момент.

Terminus ad quem, лат. (терминус ад квем) Граница, до която=краен пункт, краен момент.

Terminus technicus, лат. (те́рминус те́хникус) Специален израз, специална дума.

Terra incognita, лат. (те́ра инко́гнита) Неизвестна земя, неизвестна област= пълно неведение.

Tertium non datur, лат. (те́рциум нон да́тур) Трето положение няма.

Tertius gaudet, лат. (те́рциус га́удет) Третият печели, т. е. лице, което има изгода, когато двама се карат.

Testantibus actis, лат. (теста́нтибус а́ктис) По свидетелство на делата.

Testimonium maturitātis, лат. (тестимо́ниум матурита́тис) Свидетелство за зрелост.

Testis unus, testis nullus, лат. (те́стис у́нус, те́стис ну́лус) Един свидетел, никакъв свидетел.

Testimonium paupertātis, лат. (тестимо́ниум пауперта́тис) Свидетелство за бедност (обикновено духовна бедност)=скудоумие, ограниченост.

Tête-à-tête, фр. (тет-а-тет) Интимно, насаме.

Tibi gratias, лат. (ти́би гра́циас) Благодарност за тебе=благодаря ти.

Tiers-état, фр. (тиерзета́) Трето съсловие — в дореволюционна Франция

цялото население без духовенството и аристокрацията.

Time is money, англ. (тайм из мѣни) Времето е пари.

Timeo Danaos et dona ferentes, лат. (ти́мео да́наос ет до́на ферéнтес) Страхувам се от данайците и когато носят дарове.

To be, or not to be, англ. (ту би, ор нот ту би) Да бъдеш или да не бъдеш (началните думи от монолог на Хамлет).

Trade-mark, англ. (трейд-марк) Фабрична марка.

Tradutore-traditore, ит. (традуто́ре-традито́ре) Преводач-предател (подчертава несъвършенството на всеки превод).

Trahit sua quemque voluntas, лат. (тра́хит су́а квéмкве волу́нтас) Всекиго влече собствено желание.

Tremolo, ит. (тре́моло) *муз.* С треперене, с вибрации.

Tres faciunt collegium, лат. (трес фа́циунт коле́гиум) Трима образуват колегия (за съд).

Troppo, ит. (тро́по) Много.

Tu quoque, mi fili Brute, лат. (ту кво́кве, ми фи́ли Бру́те) И ти ли, сине Бруте? (Думи на Цезар към Брут, когото видял между своите убийци).

Tua res agitur, лат. (ту́а рес а́гитур) Твоя работа се върши, за тебе се отнася.

Tuberculōsis, лат. (туберкуло́зис) Туберкулоза.

Tutti frutti, ит. (ту́ти фру́ти) Всички плодове; безразборно, сбирщина.

Tutti quanti, ит. (ту́ти ква́нти) И всички подобни.

Ubi bene, ibi patria, лат. (у́би бе́не, и́би па́триа) Където е добре, там е родината (принцип на себични люде, които мислят само за себе си).

Ubi concordia, ibi victoria, лат. (у́би конко́рдиа, и́би викто́риа) Където има съгласие, там е победата.

Ubi lex, ibi poena, лат. (у́би лекс, и́би пе́на) Където има закон, там има и наказание.

Ultima ratio, лат. (у́лтима ра́цио) Последно средство.

Ultima verba, лат. (у́лтима ве́рба) Последни думи.

Ultimum refugium, лат. (у́лтимум рефу́гиум) Последно убежище.

Ultra, лат. (у́лтра) От другата страна, отвъд; в най-голяма степен.

Una voce, лат. (у́на во́це) В един глас, единодушно.

Uncle Sam, англ. (а́нкъл Сам) Чичо Сам (шеговито прозвище на американец).

Unitis viribus, лат. (у́нитис ви́рибус) С общи сили.

Unum et idem, лат. (у́нум ет и́дем) Едно и също.

Unus pro multis, лат. (у́нус про му́лтис) Един за мнозина.

Unus pro omnibus et omnes pro uno, лат. (у́нус про о́мнибус ет о́мнес про у́но) Един за всички и всички за един.

Urbi et orbi, лат. (у́рби ет о́рби) На града (Рим) и на света; на всички.

Usus est magister optimus, лат. (у́зус ест маги́стер о́птимус) Практиката е най-добрият учител.

Usus tyrannus, лат. (у́зус тира́нус) Навикът е тиранин.

Utile dulci miscēre, лат. (у́тиле ду́лци мисце́ре) Смесвай полезното с приятното.

Uti, non abūti, лат. (у́ти нон абу́ти) Употребявай, но не злоупотребявай.

Uti possidētis, лат. (у́ти посиде́тис) Както притежавате.

Ut supra (u. s.), лат. (ут су́пра) Както по-горе.

Va banque, фр. (ва банк) С всичко, без остатък.

Vade in pace, лат. (ва́де ин па́це) Върви си с мир.

Vade mecum, лат. (ва́де ме́кум) Върви с мене; вж. вадемекум.

Vade retro, лат. (ва́де ре́тро) Махни се.

Vae victis, лат. (ве ви́ктис) Тежко на победените.

Vale, лат. (ва́ле) Сбогом, бъди здрав, остани си със здраве.

Valetūdo bonum optimum, лат. (вале-

ту́до бо́нум о́птимум) Здравето е най-доброто благо.

Vanitas vanitātum et omnia vanitas, лат. (ва́нитас ванита́тум ет о́мниа ва́нитас) Суета на суетите и всичко е суета.

Varia, лат. (ва́риа) Различни неща.

Varietas delectat, лат. (варйетас делéктат) Разнообразието радва.

Vedi Napoli e poi mori!, ит. (вéди Напо́ли е по́и мо́ри) Виж Неапол и после умри!

Velato, ит. (вела́то) *муз.* Заглушено.

Veni, vidi, vici, лат. (вéни, ви́ди, ви́ци) Дойдох, видях, победих (образец за късо съобщение, направено от Цезар до сената през 46 г. пр. н. е. за победа в Мала Азия).

Verba magistri, лат. (вéрба маги́стри) Думите на учителя = думи на авторитетно лице.

Verba movent, exempla trahunt, лат. (вéрба мо́вент, екзéмпла тра́хунт) Думите трогват, примерите привличат.

Vebra volant, scripta manet, лат. (вѐрба во́лант, скри́пта ма́нет) Думите отлитат, написаното остава.

Verbi causa, лат. (вéрби ка́уза) Например.

Verbo tenus, лат. (вéрбо тéнус) До дума, буквално.

Vergiß mein nicht!, нем. (ферги́с майн нихт) Не ме забравяй!

Veritas odium parit, лат. (вéритас о́диум па́рит) Истината ражда омраза.

Verte (v.), лат. (вéрте) Обърни.

Veto, лат. (вéто) Забранявам = забрана.

Via, лат. (ви́а) По пътя; път, маршрут.

Vice versa, лат. (ви́це вéрза) На другата страна.

Victis honos, лат. (ви́ктис хо́нос) Чест на победените (надпис на паметник за падналите за родината).

Videant consules, ne quid res publica capiat detrimenti, лат. (ви́деант ко́нсулес, не квид рес пу́блика ка́пиат детримéнти) Консулите да внимават да не претърпи държавата някаква загуба.

Vigoroso, ит. (вигоро́зо) *муз.* Здраво, силно, мощно.

Violentia non durat, лат. (виолéнциа нон ду́рат) Насилието не е трайно.

Viribus unitis, лат. (ви́рибус у́нитис) С общи сили.

Virtūte et exemplo, лат. (вирту́те ет екзéмпло) С примера на храбростта.

Virtūti et merito, лат. (вирту́ти ет мéрито) За храброст и за заслуги.

Vis-à-vis, фр. (виз-а-ви) Визави, насреща, с лице.

Vis vitālis, лат. (вис вита́лис) Жизнена сила.

Vita brevis, ars longa, лат. (ви́та, брéвис, арс ло́нга) Животът е кратък, изкуството — вечно.

Vivat, crescat, floreat, лат. (ви́ват, крéскат, фло́реат) Да живее, да расте, да цъфти!

Viva voce, лат. (ви́ва во́це) Устно.

Vivere est militāre, лат. (ви́вере ест милита́ре) Животът е борба.

Volens-nolens, лат. (во́ленс-но́ленс) Искаш, не искаш.

Volentem ducunt fata, nolentem trahunt лат. (волéнтем ду́кунт фа́та, нолéнтем тра́хунт) Съдбата води желаещия, нежелаещия влачи.

Volenti non fit iniuria, лат. (волéнти нон фит иню́риа) Няма неправда за този, който я пожелава (принцип в римското право, според който няма право да се оплаква от неправда този, който се е съгласил да бъде онеправдан).

Volūmen (v.), лат. (волу́мен) Том.

Vouloir c'est pouvoir, фр. (вульо́р се пуво́ар) Да искаш, значи да можеш.

Vox clamantis in deserto, лат. (вокс клама́нтис ин дезéрто) Глас на викащия в пустиня.

Vox populi, vox dei, лат. (вокс по́пули, вокс дéи) Глас народен, глас божи.

Vulgo, лат. (ву́лго) Обикновено.

Vulnerant omnes, ultima necat, лат. (ву́лнерант о́мнес, у́лтима нéкат) Всички нараняват, последната убива (надпис на часовник).